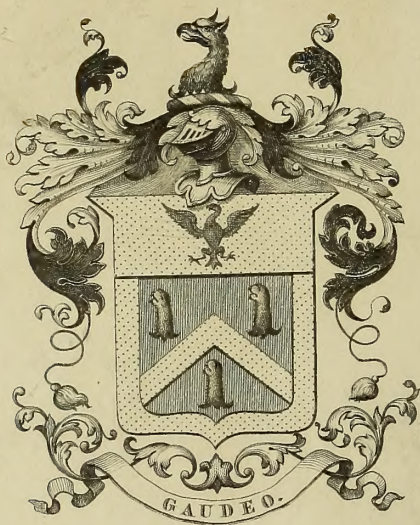

739

John Carter Broton.

Mich. von Bernau
Ent. v. M. f. 41.

15.13

Werelt-boeck / Spieghel ende

Beeltenisse des gheheelen Aerdtbodems / van Sebastiaen
Franck van Word in vier Boecken (te weten / 1. Asiam /
Aphricam / Europam ende Americam) ghestelt ende af-ghe-
deylt. En oock aller daer in begrepene Landen / Natien / Pro-
vintien ende Eylanden / ghelegentheyt / grootte / wydde / ghe-
was / eyghenschap / ende der daer in gheleghene volcken ende
Inwoonders / Namen / ghedaenten / leuen / Wesen / Religien /
Geloouen / Ceremonien / Wetten / Regiment / Policie / Zeden /
Ghebruyck / Crijch / Coopmanschappen / Cruchten / Dieren /
Cleedinghen ende veranderinghen / eyghentlick voor ooghen
ghestelt. Dock wat van Nieu ghedonden Werelden ende Ey-
landen / niet wt Berolo / Joanne de Monta Villa / S. Bran-
dons Historie / en diergelycke fabulen: maer wt aengenomene /
gheloof-waerdighe / erbarene werelt-beschryuers / met
grooter moeyte te samen ghedraghen / ende wt
veel wyt-streckende boecken / in een hant-
boek inghelijft ende verbaet / voor-
maels dierghelijcken in
Duytsch noyt wt
ghegaen.

Met een Register van alle het Inhoud des seluen
Boeck / int eynde van desen ghedruckt.

Psalms 46. ende 64.

Coemt hier / ende aenschout de wercken des Heeren /
die soo wonderlijck is / ouer de menschen kinderen.

TOT AMSTERDAM.

Door Cornelis Claesz. int Schryf-boeck.

1595.

Authores in dit werck ver- haelt ende aenghetoghen.

Plinius Veronensis.
 Pomponius Mela.
 Strabo Gnosius.
 Johannes Rubanus Boemus.
 Anthonius Margarita.
 Sebastianus Munsterus.
 Bilibaldus Birckpmerus.
 Beatus Rhenanus.
 Petrus Apianus.
 Lodouicus Hartmannus.
 Petrus Aliaris.
 Petrus van Spencia.
 Christoforus Columbus.
 Alonsus.
 Americus oft Albericus Vespu.
 Ferdinandus Cortesius.
 M. Antonius Sabellicus.
 Iambulus.
 Pius de tweede boortijts Eneas Silvius
 ghenaeemt.
 Een Seuenberger/ 22. Jaer in Turckpen
 in ghebanckenisse gheweest.
 Macrobius.
 Bartholomeus Anglicus.
 Am. Marcellinus.
 Chronica heer Jacobs/ Prochiaen tot Cru-
 senheym An. 1386. beschreuen/ allermeest
 van Israels boech ende Eliaet.
 Philippus Berealdus.
 Nicolaus Berolius.
 Mar. Venetus/ beyde Venetianen.
 Augustinus Libro de Ciuitate Dei.

M. Varro.
 Teopompus.
 Polybius.
 Laurentius Vries.
 Parmenides.
 Plato.
 Aristoteles.
 Julius Solinus.
 Julius Cesar.
 Cornelius Tacitus.
 Hieronimus Geuilerius.
 Hieronimus Dicus.
 Tertulianus.
 Valerius Maximus.
 Eudorus.
 Crastones.
 Flavius Iosephus.
 Publius Orosius.
 Lucanus.
 Diodorus Sicculus.
 Herodotus.
 Johannes Boccadius.
 Lactantius Firmianus.
 Otto Physilingensis.
 Raphael Volateranus/ Tit. Livius.
 Iliodorus.
 Venerabilis Beda.
 Iustinus.
 Viginus.
 Blondus Flavius Forolintensis.
 Bernaert van Bredenbach een Camer-
 linck/ seer geleert en verre ervaren man.

Sebastiaen Franck van Aboord/

wenscht den Godsalighen Leser ooghen ende
herte des inwendighen menschs / om te bekennen
de wercken Gods.

In de wel van allen woorden ende wercken Gods in dese duystere Wereldt (mijn Leser) een blint tasten ende misgripen van allen menschen kinderen gheschiedt: soo scharmutselt nochtans dat blint vernuft het welck altyt

Godt zijn wil / als in alle Goddelicke dinghen: alsoo oock sonderlinghe van des werelddes aencomste gheheel wonderlick overduersichs belts henen / met enckel lochslaghen ende faelgripen / ghelijck in mijn booggaende Cronycke recht int beghinsel menichvuldich aenghewesen is / hier int langhe wederomte verhalen / verdriuelick ende onnuttelick. Nu vander ghelegentheyt / grootte ende wijdde der selver / ware oock een groot deel onbekent / waert dat des grooten Alexanders ende der Romeynen ghewelt der wereldt niet en hadden ontflooten / ende sonderlinghe nu ten laetsten in hondert Jaren der Venetianer heerschappie / oock der Coopliden neus wijsheyt ende goudthonger / oock des Coninck van Portugael en Hispanien Zeebaert / vele Landen en lieden / Jaelen twee werelden (ons voormaels onbekent) en hadden ghebonden / Jael der selver gelegentheyt volcken ende Zeden / niet geloofweerdich aenden dach ghebracht / ende der selver landen / somtijts goet ende lieden met henlieden tot waertecken en ghebracht en hadden / soo dat pemandt niet onbillick Epicuro toeballen mochte / datter ontallike veel werelden waren / oft Aristoteli dat de wereldt sonder eynde ware / dewijle datmen aen gheen eynde der selver comen en can / eensdeels van weghen des Barbarischen volck tyranie / eensdeels vander wilder Dieren ongheduericheyts weghen. Daer by hebben wy onder de ghebonden ende bekenden landen ende Coninckrijcken niet alle / maer alleen de Hoofstlanden / die veel landen in haer besluypen / vertelt ende aengheuewen / Jael oock die niet alle / maer alleen somwijlen niet eenen vingher daer op ghewesen. Want de werelt Gods wercken ende Schepfelen (hoe wel sp eyndelick zijn) zijn nochtans dieper / volcomender ende verborgender / dan eenighe penne verreckken / oft een tonghe wtspreken can. Want als ic Armeniam / Egyptum / Indiam / Tartariam oft Turckien beschijue / so en sult ghy niet achten dattet doorgaens een volck / landt / Coninck / zeden ende regiment sp / maer in velen verdeelt. Merckt een Exempel van Duyslant / dwelck effen wel eenen name / ende slechts een cleynste deel Germanie is / ick swijghe Europe / noch hevet veelderley volcken / ghelooven / spraken ende Landen in hem / als Beperen / Swaben / Francken / Hessen / Sarsen / Nederlandt / etc. so dat / wie doorgaens een dinck van de Duysche sept / dicwils der waerheyt faelgeren moet / also dat dicwils contrarie dinghen / spraken / heerschappijen / seden / ghelooven / Regimenten van een volck gheseyt worden. Alsoo is Italia wel eenen naem / maer heeft 15. oft 18. volcken ende landen in hem / eensdeels met seden / spraken / etc. onderscheyden / oft al wel Italiaensch heet / ghelijck de

Duyschen alle Duysch. Alsoo gaet het met Gallia en Hispania oock toe / waer in wel 17. Coninckrijcken zijn / van spraken ende seden somtijts soo verre van malcanderen verscheyden / dat deen den anderen glat niet en verstaet / soo weynich als eenen Duysch / ende heeten nochtans alle Hispani / gelijck Sachssen en Schwaben Duysche / maer daer wordt dicwils sonder waerheyt een dinck van hen gheseyt / des ghelijck oock ober alle de wereldt. India is alleen wel in 100. Coninckrijcken ghedeelt / ende dese Coninckrijcken namaels in veel Doystendommen ende landen / aen ghelooven / seden en Regimenten gheheel onghelijck. Daerom wat wy niet vercreghen en hebben / daerop willen wy alleen ghewesen hebben / ende de wereldt slechts met een cole beworpen ende botseren / maer niet doorsoeken / afmalen ende contrasepten. Wien nu desen onsen arbeydt mishaecht oft onnut dunct / die leset te vozen / ende oorddele alsdan. Oft al wel de ordentlike vercierte reden den Leser niet en verlusticht / soo sal hem nochtans de nietheyt / wonderen ende menichvuldicheydt der dinghen int Anipt behouden. Wy en hebben oock niet de leughenachtighe Historie S. Brandons / reyse ende Zeebaert Diedericks van Beren / oft de poppe Joannis de Monte Wila voortghebracht / oft de Fabel Berosi hier in ghestelt / maer soo veel ons moghelick is / der waerheyt beneersticht / ende niemant gheniteert / van gheloofweerdighe aenghenomen wereltschijbers / die haer reysen en Historien grootmachtige Coninghen ende Keyseren ghedideert hebben / daer immers niet te vermoeden en is / dat sy desen leughens hebben toegheschreven / ende met ydele vercierte woorden ghehovert. Wt de Gude en hebben wy niet dan die aenghenomen ende voortghebracht / als Strabonem / Marrobium / Pliniam / Melam / Ptolomeum / etc. der welcker Boecken sonder alle tegensprake by de Cosmographis als gheloofweerdich zijn aenghenomen / hoe wel sy oock veelvoudich oneens zijn / niet weynigher dan de Philosophi van des werelts aencomst / nochtans hebben wy so veel ons immers moghelick is gheweest / alle Fabulen onne ghegaen / leugenen niet voor waerheyt bevesticht / wetende dat gheen dinck der Historien so contrarie is / als leughenen. Dieu mare soekmen in Fabulen / maer de waerheyt in Historien. Nochtans en sult ghy dat niet voor leughen achten / dat in onse landen ongewoon somtijts al wel ongheloobich schijnt ende luyt. Godt is wonderlick in zijn wercken / oock onepndelick / die zijn wereldt (op dat sy oock wt zijn wercken ghekent / verciert / ende zijn goedertieren Almachticheydt ghespeurt worde) met enckel wonder wercken verciert ende overghegoten heeft / dwelck eensdeels wt ghewoonheyt ende daghelijck ghebruyck gheen wonderwerk meer en schijnt. Want wie wil der ghelooven / diet alleen gheloort ende nopt gesien en hadde / dat een natuerlick dinck ober al ware / ende de gheheele werelt verbult / verwert / verlicht ende vruchtbaer maecht ende nochtans niet op Aertrijck wesende / als de Soeme niet haren schijn / die tot Jerusalem / Calicut / India / Anglia somtijds tot eender

Waerheyt
wort in His-
torien ghes-
ocht.

Vooreden.

ijdt is / schijnt / ende boven elck Landt / Stadt /
 Dorp / Ja hups staet / ende altemael over al
 met mactcanderen verlicht. Hoe can het eenen
 blinden onverbaten gelooven / datter een Dier
 is / dat noch inden Hemel noch op Aerden en
 is / maer in de Locht hangt ende sweeft / als
 de voghelen / oft int water leeft als de visschen /
 dwelck wel een soo grooten wonder is / als dat
 Caristus sijn leven alleen int hyper heeft / dan
 datter niet soo ghewoon ende gemeen hy ons
 is / ende hy den ghenen daert is / gheen wonder
 meer en schijnt / so wepnich als hy ons de Die-
 ren die onder water oft Aertrecht leven / als
 Visschen / Molten. Item wie soude ghelooven
 den wijnwassch ende sijn cracht / oec aller din-
 ghen natueren ende aert / diet niet bepde ervaren
 ende ghesien hadde?

Godt want
 verlick / ende
 sijn werck
 ken aert.
 Psal. 46. 64.

De creatue-
 re sal haren
 schepper on-
 verdanich
 aenhangen.

De creatu-
 re leert / de
 boecken be-
 rugghen.
 Eccli. 34.

Wistozie ba-
 ret wijsheyt.

De werelt
 geloof ge-
 men heylige
 dat hy
 seck doet.

Hierom wie alle creatueren en Gods werck /
 aert ende epgheenschap naby aensiet / die en vint
 niet dan enckel wonderen / ende moet niet da-
 bid niet dan van eenen wonderlicken God sin-
 ghen ende segghen / ende hem aller wercken
 Godts verwonderen / daerom en laetet v in
 uwer herten niet als een gespot oft Fabel zyn /
 so hierinne pet breeuets / Jae schier onghe-
 licks voorgegaghen wort / naer bekent Gods
 wonder werck / cracht ende almachtige macht
 daer hy / die niet anders ran dan wonder doen
 ende spreken / op dat wy hem groot maken /
 hem aenhangen / ende ons begheven / also alle
 herten ende creatuee door billick bekennen
 moet. Wederom wil ich oock niet dat ghyt al
 gheloof / dat in een peghelick boeck voorge-
 draghen wort. Doort dewijle de Historie niet
 onbillick vanden ouden een Meesterinne des
 levens ghenaemt wort / die daer leeft / ende le-
 vendighe exempelen door de ooghen steldt / dat
 alle werboecken op eenen hoop slechts met doo-
 de letteren leeren / ende den ghestorven mensche
 hoorhouden / daer toe dat wy wt Godts ghe-
 nade ervaren hebben / wat vrucht ende nutte
 verstant der wercken Gods met hem brengt
 so hebben wy ons niet onghen tot desen ar-
 bejdt ghegozt. Rademale de erbaringhe wt de
 exempelen der Historien wassende / leert / ende
 aller dinghen Meester is / ende dat oock sonder
 erbaringhe niemant in Godts conste condich
 zyn mach / so de Schrift leert Ecclesiastici / Qui
 non est tentatus quid scit. Die ghelicks wort
 gheseyt Psalm 17. Prov. 1. Esaie 28. Judith 8.
 ende dit niet te vergheefs / oorsaecke / de wijs-
 heyt is een leyderinne des levens. Waer nu en
 beruyghen de voorsichticheyt niet dan wt
 veelder dinghen kennisse ende erbaringhe / die-
 men nergheens beter mach te weghe brenghen /
 dan wt kennisse der Historien / doch voorna-
 melick wt eyghen erbaringhe inder stilheyt
 van God gheleert / anders en gheloof de
 blinde neus wijse mensche niet van natueren
 oft hy al wel veel ijdt / erbaert / ende dat hooft
 daer teghen stoot / tot dat hy als een crupke
 diemen langhe te water draecht / in scherberen
 valt / Ja hy treet altyt sijnen wech voortaan
 als een bytschende peert totten Engh / hy en
 gheloof niet Pharaone ende den Joden niet /
 noch erbaringhe / waerschouwen / singhen / seg-
 gen / tecken / woorden noch wercken / tot dat
 de Zee bouen hem tsamen staet / ende dat hy
 met Israel de keten aenden voert heeft / als dan
 craut hy thoost te spade van angst lupsen. Ist
 dat een Ezel op een ijs oft strate valt / soo rijdt
 hy de selve altyt / ende wort nauwe met clup-
 pelen ofte stocken weder om daer henen ghe-
 bracht / maer den waenwijsen mensche en heeft
 niet soo veel hersens / soude ende wetenheys
 dat hy dat ervaren quaet / ende den cupl daer
 hy so naey in verzoncken is / inijde / Jae hoe

bele hyder door hem henen siet swemmen en-
 de verdincken / noch swemt hy op gheraech
 wel als een roeckeloos waech-hals altyt na /
 tot dat hy oock verdinckt / Ja soo hem Godt
 erghens eens met noot wonderlick de handt
 gherecht heeft / ende hem daer wt gheholpen
 noch en wort hy niet sinder schade niet wgs /
 maer maecte het altyt op goet gheluck we-
 derom henen / tot dat hy verberst / daer en helpt
 niet door / noch exempelen van andere / ende ep-
 ghender schade / erbaringhe / waerschouwen /
 segghen noch singhen / dat is immers te ont-
 ferren. Daerom is den Goddeloosen ghelijck
 alle werck / also oock alle erbaringhe ende lij-
 den onreyn ende onnut / Oorsaecke / want hy
 werckt / lijdt ende erbaert vele / maer niet in
 God / ende is als tot alle goede werken / also
 oock tot alle lijden ende ervaren onbeguam /
 Citi 1. Nu so vare de werelt altyt henen / ich
 en wil haer oock niet gheschreven hebben / de-
 wijle sy haer niet ghesegghen en laet / ende ont-
 te hoozen gheen ooren en heeft / Psalm 4. Wret
 ghy dat Gods wercken altemael Godes vol
 zyn / oft vol Gods Woorts / wie hem in sijn
 wercken niet verstaet / ende dat woort in alle
 dinghen niet grijpt / die sal hem in sijn woort
 de noch veel wepnigher vernemen. Want alle
 wercken Gods met alle menschen kinderen
 ende creatueren gheoeffent / zyn niet dan eenen
 wdruck Godts / ende recht als een spoor ende
 voertpadt sijn Woorts / waer in God int
 werck ende metter daet met ons spreect / want
 sijn almachtich Woort en ran nemmermeer
 wt sijnen monde gaen / oft het moet wat won-
 derlicks besichien ende wrichten so wy hem
 slechts inder stilheyt toelupstieren.

Mensche
 en worden
 noch niet
 haer epgen /
 noch niet as
 der lieden
 schade wgs.

Gods werck
 ke altemael
 va God vol.

Nu ad propositum vander ghelegheheyt /
 forme ende name der rinde ghehonghelte vol-
 comen werelt / haerder volcken ende Provint-
 tien / is eenen grooten twist onder de oude ende
 nieuwe werelt beschrijvers ende landtreppers /
 want Ptolomeus schier alle dinck anders noet
 dan onse teghenwoordighe Gooelieden / Zee-
 heeren ende Cosinographi. Ja daer en is schier
 gheen plaetse / landt / verch / volck / water / etret.
 Wa wege der dagelicsche toeballinge / rijch-
 handel / veranderinghe der menscheleke han-
 delinghen / ende der beweechlike Werelt (in
 welke gheen dinck stil staet oft in een weeten
 blijft) dat sijn ouden Name behouden / Ja niet
 dickmaels verwisselt en heeft / also dat onder
 20. dinghen nauwe eene sijnen eersten Name
 heeft / als ter tijde Ptolomei ghenaemt. Hier
 af achte ich oock gheen clepne oorsake te sijn /
 de menichfuldighe verkeeringhe der regimen-
 ten / ghelijck oock in Germania gheschiedt is /
 ende hier na gelesen wort / want also de Galli /
 Gothi / Huni / Wandali / Armeni / etc. Dupsch
 landt verdorven / verkeerden ende innamen / al-
 so hebben sy oock alle dinghen nae haerder spra-
 ke / namen ghegheven / ende somen spreect / No-
 uus Rex, Noua lex, also zyn oock altyt alle din-
 ghen met een nieu volck ende regiment nieu en
 verandert gheworden. Daer hy coemt het dat
 de oude name van so veel dinghen / landtschap-
 pen / natien / provintien / volcken / etc. verbaile /
 ende van nieuwe volcken / nieu ghenaemt ghe-
 worden zyn / Doewel oock sommighe achten
 Ptol. hebbe veel dinghen sonder gront / andere
 naeghefeyt ende geschreven / dat nochtans nerg-
 hens en is noch bevonden en wort / als van
 veel bloeden ende steden allen in Germania /
 der welcker men noch ghelegheheyt noch
 waerheyt vinden en ran / oock niet andere ste-
 den oft bloeden aen bestemde plaetsen oft ghe-
 legheheden / also datmen niet segghen mach
 dat den naem verwisselt zy. Nochtans besoyde
 ich

Veranderinge
 der hres-
 schappe /
 bringet an-
 der zeden en
 gheloooven
 nu landt.

ick my / dat de Cosmographi dit niet gheern
van Ptol. coelaten oft hooren / het is nochtans
soo ghewis / dat oock Strabo ende Plinius in
die maectijt zijn / ende ander oude meer / also ick
Germanien weten ende ghewis ordeelen can /
daer af op zijn plaetse.

Nu het sy daermede hoe het wil / soo is doch
dit seker / dat onder twintich berghen / steden
oft regionen / niet een haren ouden name meer
en heeft / dwelck men alleen in onse landen oog-
ghen / hijschlyck wel siet / want schier niemandt
meer en weet / wie dese volcke Germanie / Se-
quani / Hedui / Heluetij / Leuci / Vangiones /
Remes / Vbi / Bagiones / Mediomatrics /
etc. van Ptol. also gheenaemt zijn / oft waer he-
nen die hijssteden ghecomen zijn / die Ptolom.
aenden Rijn te ligghe beschryft / als Auri-
cum / Cannobutum / Augusta / Etebun ende
Verbetomagus / de welcke of tghelyck Ba-
bilonia oft Troia gheheel verballen / ende nu
een byzede velt oft vlyedt daer zijn moet : ofte
Ptolomeus heeft hier ghesaelt ende een leugen
gheseyt / oft hy alwel niet gheloghen en heeft /
want wie alle dinc nae seyt / die seyt dickwils
een leughen voor een waerheyt / maer hy liecht
nimmermeer / dewyle hy niet en denckt te lie-
ghen ende te bedriegen / maer selfs verleydt
zijn / dwaelt. Also gaet het nu met andere
landen oock toe / dese wanckelbare veruallen-
de werelt en laet (nae haerder aert) gheen dinc
altijds in een wesen / noch bliuen / tijt ver-
andert alle dinc / doch hemselfen / dat maecht /
dat noch heden niemandt de costen ende fron-
tieren veler landen eygentlyck can wtpalen oft
aenwijzen wt de oude / wat ende welck dat daer
sy / Gallia / Celtica / Belgica oft Bellica / Austra-
lia / Pozgew oft Poziuum / Pannonia / Sarmat-
ia / Scythia / Maurica / Nurea / Cheronesus /
Sinus Gaugeticus / Canticolphum / ofte dat
vernaemde Eylant Cyprobana / alsoo de ghe-
ne dit weten / die de landen te peerde ende te wa-
ter eruaeren hebben. So ligen ooc de Eylanden
Fortunate / vanden onsen Canarie gheenaemt /
Item Cumaria en andere / verre anders dant
van Ptol. aengewesen is / dwelck ick nochtans
Ptolomeo eenen so aenghenomen vlijtigen ouden
wtcirceler der aerden / niet gheerne toe en
schreue : soo hy niet selue hem dies en beclaech-
de dat vele dinghen hem niet alsoo vlijtich zijn
aenghegeue gheworden. Daerom acht ick /
dat den nieuwen werelt besinders / zeeheeren
ende ernstighen landt resperen (als Marco Ve-
neto / ter tijdt Clementis 4. ende Gregorij 10.
int leuen.) Item Americo / Vesputio / Christo-
phoro Columbo / Melino / Odozico / Petro de
Alfaro / Joani de Plano / Carpio Veneto / Cas-
pary Judeo / Francisco de Albihereta / Josepho
de India / Alofio de Cadamofcus / Petro Al-
tearis / Lidouico Bartolomanno Bononiensi /
ende anderen ernstighen Hoofstieden ende Zee-
heeren der Coninghen ende keyseren / hierinne
laet te gheloouen zijn (als den ghenen die alle
de dinghen die sy beschriuen / selue ghesien / ende
eruaeren hebben.) dan sommighe alshoon wt
den ouden / alsoo oock Martinus Acomilus
billich acht.

Nu de wonderbaerlijcke seden ende duy-
scer pausdommen hier in beschreuen / sullen u
deel verstantis gheuen ende verre brengen / de-
wyle ghy dese selfsame oft vreemde lieden / wer-
ten en ordinantien / ooc menschen ende mensch-
lijck moet laten bliuen / ende niet voor gansen
achten oock gedennen dat de werelt wijt ende
schier onepuntlyck is / met enckel Godts wer-
ken (die hy niet haten can) beset / ende dat een
Turck / Heyden / etc. effen soo wel totter heelte-
nisse Gods gheschayen / ende een werck Gods

is / als een Duytsch / den welcken alle de on-
partijche Godt zijn welde inghegoten / ende
zijn wet / wille ende woordt in haer herte ghe-
schreuen heeft / Romani. 2. Daerom wilt hen
eenen soo ghenadighen Godt gonnien als ons /
dewyle Godt oock der Heydenen Godt / gheen
aensienet der personen en is / maer wie on-
der alle volcken Godt blyeft ende recht doet /
hem aengheuen is / Act. 10. Item die altijde
ende noch totten eynde toe / Daniels 11. zijn
kercke verstroyt heeft onder alle volcken / en
eerst zijn toecomsie dat verstroyt warachtich
Israel van de vier winden en hoeken der we-
relt insamelen oft vergaderen sal. Also moeste
Auch een Moabitinne te midden wt den
Heydenen / int gheslacht register Christi /
Matth. 1. Daerom achte ick datter voor-
waer veel kinderen Abzake wt die stammen
ghelouwen / onder de Heydenen zijn / Matth.
3. Roma. 9. Also besaechde den onpartijchen
Godt Adam / Abel / Enock / Noah / Job / Abra-
ham / voor de besijdinghe een Heyden. Item
Baaman Sprus / Cyrus der Persen Coninck /
den Coninck Nebucad Nezar / Pathanael den
ghesneden Moor / Act. 8. Cornelius voor ende
sonder de besijdinghe inden Doop / so gheheel
en heeft Godt zijn ghenade ende volck niet aen
wtterlijcke Elementen ende Ceremonien ghe-
bonden. Dat souden wy ter herten vaten / ende
niemandt oordelen / Godt gheueyn ende on-
partijch laten bliuen / als die op gheenen per-
soon en siet / ende niet also partijch ende onse ey-
ghen maken als de Joden (die nochtans dat
contrarie moeten eruaeren sonder haren wille /
also de Act. Apost. oueral betuyge) namelicken
dat alle andere menschen die niet effen van on-
sen sin ende sette en zijn / enckel gansen ende hel-
sche verninghe wesen moeten. Godt can oock
wt de steenen kinderen Abzake maken. Wy
souden billijc den spreuc Christi ter ooren laten
supsen / vele van Orienten ende Occidente sul-
lender comen (diemen Turcken ende Heydenen
heeft gheenaemt) ende met Abraham ter tafelen
sitten int rijke Godts / daer teghen de kinde-
ren des rijcs (dat is de verwaende Christenen /
Joden / die op thoochste eynde sitten willen /
ende Godt haer eyghen te zijn verhoppen) buy-
ten ghestooten worden / hy wil seggen / dat bla-
deken sal hem ommekeren / eerste sullen de
laetste zijn / ende de laetste eerste. Wy Heyde-
nen souden ons billich schijnen / dewyle wy
bastaerden ende vreemdelinghen in desen Te-
stamente ende ghenadenbont / Iae eenen wil-
den olyfboom inden gelouue zijn. Wt den Hey-
denen op Christum Abrahams saet ende den
rechten olyfboom gheplant / Rom. 11.

Dien achteruolghende sult ghy effen waer-
nemen in mijne ende aller boecken / tweeley
grootte vanden / namelick menschelike blint-
heyt ende affectie / welcke vanden my meest in
alle boecken ghemoeten / ende wat de Schrift
waer te zijn leert / dat betuyghen alle historien.
Dauid seyt dat alle menschen leugenaers zijn /
ende eydelder dan de ydelheyt selue / ist dat men-
se op een wage leyt. Paulus seyt / dat des men-
schen affectie ende wijsheyt de doot is / en een
vriantschap teghen Godt ende de waerheyt.
Nu so en hebben sekerlyck alle boeckschryuers
dat vleesch niet also vercocht ende wechgelept /
dat sy inckel gheest zijn / maer den meestendeel
van alle tgene dat sy doen / spreken ende schry-
uen / is een affectie ende menschelijcke gheue-
ghentheyt / maer sonderlinghe regeert de affec-
tie tot onsen tijden machrich / waerby wannet
ons Godt alshoon eens eender waerheyt be-
soecht / so is sy niet affectien gecroint / ende niet
leughenen omhanghen / als eens Jacobs broe-
der met

Godt heeft
zijn volck
uerkeet.

Affectie en
wat regeert
de boeckers

Kiegen ende
leughen seg-
gen is twee
derley.

Ptolomeus
heeft

Ptolomeus
heeft
van hemselfe
den.

Dooreden.

der niet schelpen / dit maket al dat de werelt
gheen waerheyt lijden oft aennemen en can/
Joan. 14. Dewyle nu de levendighe ongher-
tochte affectie noch mensch-elende / de huyt
vrees / ende om der scherp bytende waerheyt
wille niet lijden wil / maer haer selven in alle
dinghen soeckt / ende haerder const ghenieten/
tot eenen Deere worden / ende niet ontghelden
wil: soo gheschiedt het dat alle diuck ghebo-
ghen / afgheluaecht ende op zijn taelliooze by
den hayze ghetrocken wort / wat sy oock voor-
neemt / op dattet gheen crups / maer nuthet
baere / ende dat sy daermede voor de werelt
moghe in ende voorszomen / dwelck minners
nietter waerheyt niet gheschieden soude / maer
hem soude veel eer / soo sy der waerheyt veelde
oft speelde / de veere oft hooft in stucken ghesla-
ghen worden / het heet hier Silentij cuiusimum
premium, daer teghen brenge de waerheyt haer/
waer voor de affectie Godt behoet / dit bewij-
sen alle historien beyde waer te zijn. Alsoo heb-
ben de Veneti / Itali / Romani / Greci / Galli /
Boemi / Switsers / Ja almeest een peghelijk
lant ende Dorst / zijn eyghen histori soo rustich
uyghetoomt / datmen de affectien tasten moet/
daer en is niet dan enckel victorie / stercke / raet /
wysheyt gheluck ende heyl op alle syden / lieve
Godt dat leven is den natuerlijcken mensche
lief / Ja al datmen neffens de waerheyt setten
moet / oock so smaeken die sophiens wel diinnen
niet dit vleyschten verrijcht / daerom moet
de waerheyt ommeghegaen zijn / als een Cat-
te eenen heeten bij / ende der affectien ghedient.
Onder de oude en weet ick gheenen mijns be-
denckens soo by ende affecteloos als Sueton-
ium / die alleen der Keyseren leven soo bij be-
schreven heeft / alsoo sy gheleest hebben. Hebbe
ick de affectie oock niet gheheel wtghetrocken/
ende my door ander lieden affectien verleyt / soo
bidde ick u mijn Leser willet my verghieven /
ick hebbe my minners beneesticht der waer-
heyt so veel my moghelick is te dienen / en bey-
de lieflick ende u nuttelick te zijn / altemael son-
der galle gheschreven / ende op niemant byson-
ders ghesien oft yet bediet / dat wil ick my op
Godt betrecken ende betuyghen / bidde daer-
om dattet my niemant voor eenen wraech wil
oplegghen / soo ick een peghelijk landt zijnen
aert ende Epithetum toeschrybe / ick en wil
daermede niemant versmaet hebben: Ick weet
seer wel dat wy alle ghelijck Adams kinderen
zijn / eenen verdozven clomp / Ja alle wel wa-
ter aen eenen stock draghen / ende dat gheen E-
sel den anderen sackdrager heeten en derf / ende
sonnen sept / deen landt is niet drie mijten beter
dan dander / alsoo en is oock deen mensch niet
een loot beter (dan weghen der natuere) dan
dander / ende so onghelijck als wy malcanderen
ouder dooghen sien / soo zijn ende sien wy in A-
dam malcanderen alle ghelijck / ober al zijnder
goede ende quade / wepnich goede / veel boose.
Ick betuyghe met Godt / dat ick teghen nie-
mant wt hate gheschreven hebbe / ick bemijn-
ne ghelijckelijck alle menschen om Godts wil-
le / wilde oock dat ickse niet mijn leven helpen
mochte. Een peghelijk ghedencke datter van
te voren lieghens ende plumpstryckens ghe-
noech is / maer wiltmen de boecken dese vry-
heyt benemen / teghen peinandt te schryven / soo
worden de boecken vol leugenen ende affectien /
Ja niets weert / anders ismen int pausdom
veel byger geweest / de sonden / doe Wozzen ende
Deeren te straffen / nu moet al ghebovert ende
gheplumpstrycht zijn / oft het is oppoverisch / so
zeer is de laetste werelt geworzen / 2. Timoth. 4.
Godt willet ontfermen.

Nettes
waerheyt
niemant opt
voortghetoo-
me voor der
werelt.

Suetoni-
us de affec-
telooft ou-
der de oude.

Clage ende
bede des
schryvers.

Nettes
waerheyt
niemant opt
voortghetoo-
me voor der
werelt.

Den anderen byandt is menschelike blint-

heyt en onuerstant / die dat suet suet / dat quaet
goet / de leughen waerheyt / ende de duyfsterck-
se tot een licht maecht / Esaie 5. Want den na-
tuerlijcke mensche en verneemt niet wat Gods
is / Ja en macht niet verstaen / maer het is
hem een dwaesheyt / 1. Corint. 2. ende en mach
den gheest der waerheyt niet ontfanghen / Jo-
annis 14. Dewyle nu den meestendeel der ghe-
schiedenisse ende boeckschryvers opt ende opt
natuerlijcken menschen gheweest zijn (also daer
af een spreckwoort: De gheleerde de verkeer-
de / ontfouten is) ende dat den heylighen gheest
in beyde de Testamenten der gheleerden alder-
meest spot / soo en moghen sy de waerheyt niet
verstaen / veel min nae gheheyt oft gheschreven
hebben / daer by coet het dat sy dickwils loden /
dat schande weert is / ende wederom in contra-
rie / want wt onuerstant moet een gelick blint
oordeel volghen. Daerom dan niet effen waer
ende los weert en is / al dat Julius Cesar / Tit.
Lutius / Platina / Sabellius / oft dat alshoon
(wtghenomen den Bibel) in aller Leeraers
boecken geschreven is. Waerby op geen boeck
hemselven seker te verlaten en is / oock niet der
B. schryft / ten sy dan datmen van Godt ghe-
leert zijnde / dat oordeel by hemselven hebbe
ende datment verstaen nae den gheest ende sin
Christi / alsoot Godt gheuept heeft. Daer-
om / op dat ick de waerheyt segghe / soo en heeft
my niet ghesaelgeert bynae in alle boecken /
wtghenomen der B. schryft / voornamelijk in
Historijs / dan der affectelooften waerheyt / en-
de my en heeft naet gheen boeck ghenoech ghe-
daen / hebbe althits erghens een ghebreck (der
welcker ick besorghe dat oock mijn boecken
niet daer sonder zijn en sullen) recht als door
eenen nebel ghesien / dwelck alle onbersadicht
flechts nae de waerheyt noch opgaet: so weert
ick ooc dat de waerheyt diep begraven / Matt.
13. aller werelt verborghen ende te crabbich
is / dat syse noch verstaen / singhen oft segghen
en can / hoe soude syse dan schryven oft naeseg-
ghen / sonderlinghe dewyle de waerheyt Godt
selbe is / die hem noch schrybe / malen / segghen /
spreken / oft oock verstaen ende sien en laet / dan
vanden waerachtighen. Dit onberstandt tsa-
men oock de eyghennuttelike vreesloose affec-
tie / maecht dat alle boecken duyfster / leughen-
achtich / Ja met leugenen ende affectien door-
specht zijn / ende vercht als begorpt gaen / ick
achte dat Godt de waerheyt grooter acht / dan
dat syse in boecken cladden ende vernuten laet /
Ja sech wil dat wy van hem leeren / ende niet
alsoo van menschen ende wt de boecken stelen /
op dat den sprecker waer blijbe / sy moeten
alle van Godt gheleert worden / Hier. 31. Esa.
54. Omnis homo mendax, alsoo (behalven de
schryft) alle menschen betuyghen / ende Godt
dat alleen de heylighe Godts lieden die in Ca-
none Biblie begrepen zijn / ende die wt inghe-
ben des heylighen Gheests gedreven / gheschre-
ven ende ghesproken hebben: dat sy alleene der
waerheyt niet ghesaelt en hebben / opt eerste in
leere ende penne / oft sy alwel int leven erghens
aengheloopen ende ghesstruckelt hebben / alle
de andere heeft sy doch ergens laten menschen
zijn / ende onder dien bloeck vernuet. Omnis
homo mendax, daeromme minners op gheenen
mensche te sien en is / sy sy hoe heyligh by min-
mermeer wil. Troneus / Polirarpus / Clemens
ende andere die terstont nae de Apostelen heb-
ben gheschreven / en zijn niet sonder merckelij-
ke dwaalinghen / so gheheel datter oock sijn diet
niet voor naemmers der Apostelen / maer voor
wolven achten / die Paulus nae hem / der cude
de niet verschoonende / toecomende te zijn / ghe-
sien heeft / Act. 20. Ick swygge dat der besten
Schryver.

Net onber-
stant een
blint oordeel.

Affectelooft
waerheyt.

Veritas nisi
a veracibus
intelligitur
& capitur.

waerheyt
saken van
God leeren.

Schribenten boecken / als Thome van Aquin ende veler tot onser tijdt niet dan enckel dwalinghen ende Apostelen des Antichrists zijn. Daerom sult ghy niet vbrese ende vanc bloot ende ghelaten / Gode onderghen / onder de castydinghe / ende tot de voeten des Heeren sitten / hem wat hy in v spreke / toeluytende. Dat is die eenighe rechte groote schole Christi / waer in men alleen Godts conste ende die waerheyt hoort ende leert. Nu gaen te veel wt onsseluen / ende worden dooz wterlijcke dinghen vanden sijcke Gods / dwelck gheest ende leuen is / slechts afgehouden / so wy daer dooz alleen souden in ghewesen worden / alsoo aller sienlijcker creatueren auyt ende werck zijn soude / dat sy ons in dat onsenlijck wesen in leyden. Maer ghelijck de mensch verkeert is / also is hem alle dinghen verkeert / en de wtwendighe (die dat inwendich onsenlijck ende gheestelick oordeel verlozen hebben) moet alle dinc nae haerder verkeerder aert / wt ende af leyden / maer nimmermeer in / alsoo nochtans alleen sijn soude / ende daerom van Godt gheschayen ende voorgestelt is.

Alsoo leert men de waerheyt niet wt boecken maer alleen van Godt. Wat soekten men dan de waerheyt hy allen menschen kinderen / het sy in haren mont ofte perne / ende niet veel meer hy Godt de waerheyt selve? Maer de werelt moet eenen knoop aen eender biesen / dat licht inder duysternisse soeken / ende niet dan enckel faelgrepen (soo sy waerdich is) doen / want sy en wil Godes niet / noch zijnen wech weten / Esa. 30. Job 21. Sapie. 2. 2. Theff. 2. Doch niet dat hy over haer regere / Matth. 21. maer heet hem eenen Dupuel / Marci 3. Daerom moet hy haer crachtighe dwalinghen seyn den / Zae haer eenen Dupuel zijn / op dat hy eenen peghelijcken sy alsoo dien is ende wil / verkeert metten verkeerden / Psalm. 17. Hoewel Godt aen ende in hem selfs eewich goet ende onbeweghelijk is. Dit alle seg ick daerom / op dat wy onse leuen / troost ende datum / niet soo gheheel op boecken en setten / noch voor God houden / oft inimmers neffens Godt ende zijn Almachtrich leuendich woort in onser herten en setten / Zae dat wy leeren de geesten ende boecken proberen / ende wat wy vande boeck hou den ende daerin soeken sullen / namelicken een

ghetupghenisse onser herten / dwelck het eenich recht gebuyck der boecken is / wat onser herten niet ghetupcht ende mede steint / dat wijt in zijnder weerde / als een leughen / daer bupen laten / ende niet binnen dwinghen / noch onser herten dit met ghewelt te ghelooouen / becouden / seker zijnde dattet niet wt Godt noch Godts woort en is / Godts woort sal Godts beelde in ons diepen / ende de waerheyt der waerheyt in ons ghetupghenisse geven / dat herte treffen en intinnen / op dattet desen / alsoot getupcht / gelijk luyde / als een ingedruken seggel inder herten bewinde / bekenne / sie ende wete / want den inwendighen mensch moet alle zijn dingen weten / sien / grijpen ende bekennen / sal hy hem daer op steunen / begheuen / ghelooouen ende verlaten / so wel als den wtwendighen mensch niet en ghelooft dan dat hy metten wterlijcken sinen begriipt / ende met een vernuftich wtkeken inbaet : Effen alsoo ghewisse moet een inwendige mensch / die gheestelick op dat onsenlijck alleen siet ende ghericht is / vantsyne zijn / dattet waerheyt ende geen ghedrochte : Gheeft ende leuen / ende gheen donip oft becoutinghe sy / maer een Plerophonia ende verskerhepdt des inwendighen menschs / Zae veel ghewisser dan den wtwendighen mensch van zijne is. Want dien mach bedrogen worden / ende dichts wils meynen dat hy veel menschen / rupters / ende sielen siet / soot alleen eenen waen / ghedrochte ende bedrieghelijckheyt is / ende inder waerheyt niet / alsomen veelmaels van cranken ende ouerghelooouighe eruaren heeft. Maer den inwendighen mensch / dewijle hy wt Godt is / ende niet sondighen en mach / en mach zijn ghesichte ende weten niet guphelen / maer moet gheest / leuen ende waerheyt zijn / wat hy siet ende weet : Want wat sienlijck is moet vergaen / ende en is inder waerheyt niet dan een bedriegelijcke schaduwende vergankelick ghedrochte / maer dat onsenlijck is dat is eewich ende die bestandighe wesentijcke waerheyt / die niet bedriecht / alsoo sy niet gheplumstrijckt worden mach. Salich zijne die daer op sien / diet begriypen / weten / bekennen / ende haer daer op verlaten / 2. Cor. 4.

A. D. E. R.

A. iij

Geogra

Alck Gods
Gheest ende
leuen.
Alle wter-
lijcke dinghen
soude uilep-
den.

Alle leuen-
dige onghes-
doode men-
schen zijn de
werelt / ende
hoe sy haer
zouter leuge
ende waer-
heyt stellen.
God aen he-
selfs dat ees-
wich onbe-
weeghijst op
perste goet.

Ghetupck
der schijf-
en boecken
ende hoe de
verkeerden
alles ver-
keert is / oot
Godt.

Plerophoni-
a, id est, Cer-
titudinē quam
consequitur
dono viue
fidei.

Wat sienlijck
is moet verga-
en.

Geographia / Spiegel en beeltnisse

Asie / Europe ende Aphrice. Dock der nieuwe ghebon-

de werelt / ende aller daer in gheleghen volcken gheleghentheyt /

eyghenschap / aert / regiment / ghelouen / leuen ende wesen /

in vier boecken ghedepte.

Wredeplinghe ende beworpinghe des gheheelen aertbodems /

eerstelick wat int ghemeyn.

De werelt
is wit.

Ballen Geographis ende Cosmographis is dit eenstemmich besloten ende ghewis dat des Wereldts forme ende Centrum ront is / effe dat selue houden sy oock vander aerden gelijc

banden hemel / de aerde leyt te middē in de dūgen die geschapen sijn / met water opt grootste deel bedeckt / die al tgene dat swaer is / den haer trecht / ghelijc den hemel al wat gheest ende licht is. Plus de tweede meynen datmen dese werelt niet onbillick een Epland noemt / Want werwaerts datmen wt wil / so coemmen aender Zee / daermede de gantsche omring der aerden omtuynt is. Ende hoewel oock dat water een hooger Element is dan de aerde / ende verve boven der aerden sweeft / alsoo den Zeevaerderen wel te weren is / so heeft hem doch Godt een ghebodt ghegeven / dwelch het sonder sijnen wille ende bevel niet overtreden mach / namlīck hoe verre dattet gaen / ende wat deel dattet verschoonen sal / gheboden / hoe wel Tertul. in Apolo. schrijft / dat Hierapolis / Delon / Rhodon ende Chion de Eplanden / met veel dupsent menschen gheheel vergaen sijn / Zoo ghedencht oock Plato hoe dat een groot deel Asie ende Aphrice vander Atlantische Zee is wech genome. De Corinthier zee / so den boornemende Tertullianus aenwijst / heeft oock een aertbevinghe wtghestoeten / Item groot watersmacht heeft. Lucaniam vanden Italiaensche landen afghedept / ende tot een Eplandt ende name Sicilie ghenaecht.

Waters
noot ende di
luine straffe
der werelt.

Zoo aenwijst oock de Schrift / dat eens de gantsche Werelt tot op acht personen met eenen waterbloet is versoucken geworden / maer dit alle is wt een bpsonder bevel ende ghebodt Gods geschiet / om de sondelicke werelt wt genade wt te ropen / op dat sy der sonde een eynde make / ende haer niet noch hoogher aen Godt en vergrijpe / alsoo dat oock des vaders roede een werck sijnder liefde ende ghenade is / tegen sijn boose tuchtloose kinderen / niet wepnigher dan als hy sijne brome kinderen broot biedt / want ghelijc de ghene der roede behoefden / ende der anderen noot broot eyschte / also geest de brome vader eenen peghelijcken tsiene / wat hem nut ende goet is / dat sijn liefde eyscht ende der gheender beyder noot is eyschende.

Van des Aertrijck grootte / om-
ring / regiment / dichte ende wijde.

Gradus en
stadia war.

De Astronomi hebben met haer Instru-
menten bevonden / dat eenen trap aenden hemel / welcken sy Gradus noemen / sevehon-
dert stadia heeft. Nu heeft een stadium twaelf
schreden / ende een pegelicke schrede vijf voeten.
Sijnder dan nu 360. Trappen aen den hemel /
soo bevindet hem / datter twee hondert dupsent
ende tweenvijftich dupsent stadia om des aer-
trijck omring sijn / maekende twaelf dup-
sent tweenvijftich Duptsche mijlen om den
clood der aerden. Sy vinden oock met con-
sten der Geometrij / dat des aertrijck dichte
tachtentich dupsent / hondert / ende eenentach-

Groote / wij-
de ende dichte
der werelt.

tentich en ee half stadia / ende een derden deel ees
stadium heeft. Dewijle nu na sommigher wt-
rekenen / acht stadia een Italiaensche mijle
doen / soo heeft des aertrijcks omring seffen-
twintich dupsent ende vijf hondert mijlen / ende
des aertrijcks dichte thien dupsent ende twee-
ntwintich mijlen / een wepnich meer. Maer die
mijlen sijn cleyn / want na dese wtrekeninge /
so heeft eenen trap aenden hemel sevenentach-
tich mijlen / ende een halve / dat bevinnt hem al-
temael onbedrieghelijck / so Joannes Konings-
bergher aenwijst / maer op de Duptsche mijlen
wtghereken / heeft (soo ghehoort is) de ronde
der aerden / 12. dupsent / tweenvijftich mijlen /
der welcker eene / achtentwintich dupsent ende
acht hondert ghemeyne voeten hout / maer van
het aertrijck tot aen den hemel des Ghestern-
tes rekenen sy vijftien dupsentmael dupsent /
tweehondertmael dupsent / bypendertich dup-
sent / 927. mijlen.

Duptsche
mijlen hoe
groot.

Wat Cosmographia is / ende wat

onderschept dat sy heeft van Geo-
graphia ende Cosmographia.

Petrus Apianus wijst aen in sijnder Cosmo-
graphie wt Vernero desen onderschept tus-
sche Cosmographia / Geographia / en Cosmogra-
phia / dat Cosmographia (alsoot des woordts
Etymologia ende wtlegginge op den rugge
draecht) een gantsch bolle eygentlike beschry-
vinghe der werelt is / ende wat met des hemels
om swel begrepen wort / als de vier Elemen-
ten / Sterren / Sonne / Maen / der Planeten
ende Cirkels / waer wt die overhemelsche Sphera
ghemaecht wort / die oock de gheleghentheyt
van een peghelijcke plaetse / ende de hoochte des
Poli door Symmetriam afmeet / doorfaecke ende
onderschept aenwijst aller Climaten daerchs
ende nachts / der vier hoeken der werelt / de
beweginghe / opganck ende neder ganck der ge-
hechte ende dwalende sterren / ende wat tot des
hemels loop behoort / als de hoochte des
Poli / der Paralelzonis middaerhschen / Cir-
kelen / Climata / etc. Door Mathematiscche
const aenwijsen / also tot onse tijden Petrus A-
pianus / Laurentius Vries / Sebastianus
Munsterus / Pelicanus / ende andere / in haer
boecken ende Wappis geheel aerddichlijck aen-
wijsen : in onsen Wereltboeck (dies nautwe een
Geographi weerdich is ghenamt te worden)

Cosmogra-
phia wat.

niet te soeken oft te hopen / dewijle wy der-
waerts niet gesien hebben / oock ober onse ver-
moghen ende professie is / der werelt eyghen-
lijcke contrafacture voor de ooghen te stellen /
(dwelck ick den eerst boven vertelden bevels)
maer der werelt ende landen / leuen / wesen / ge-
looben ende regimenten aen te wijsen / in hoe
menichfuldighe secte de woeste wilde dupstere
werelt ghedept ende verscheurt sy / soo datter
schier soo veel ghelouen ende Godts diensten
sijn / alser veel volcken / landen / Jae steden en-
de hoofden sijn. Dese jammer (segge ick) te
beweenen / ende der blinde dwase werelt haer
blindt tasten / sacgrjpen ende schermutselen
Jae

Wat in die
Wereltboeck
te soeken is.

De Werelt
een verwer-
tabel.

Jaer haer sots kolbe om thoost te slaen / heb ick desen arhepdt voor de handen ghenomen / oft wy doch een mael verstonen / waerom Christus de werelt een duyfsterisse / ende des Duyfels rijk noemt.

Geographia is een beschrijvinghe der werelt / alsoo sp erbaren / ghesien ende haer gheleghentheit bekent wort / ende recht als een afconterfeytinghe der vernaeijste plaetsen / bergghen / wateren ende bloeden / hoet aen malcanderen stoot ende hangt / met haer palen ende mercksteenen / ende wort van Cosmographia onderscheyden / dat sp dat aertrijck meet / ende onderscheydt met bergghen / bloeden ende zeen. Maer Cosmographia door de Circkelen des Hemels. Ende Geographia is seer nuttelick den ghenen / die de Bibelen ende alleley gheshiedenissen ende fabulen te verstaen begheeren.

Cosmographia / anders Topographia ghe-noemt beschijft besondere plaetsen (als Petrus Apianus dat Beperlandt /) epghentlick ende volcomen / als oft het daer voor ooghen stonde / so gheheel / dat sp gheenen Berch / Bos / Beek / Pups / Choren / Muer / Bosch / ende volck sonijgts aen te wijsen onderwe-ghen en laet.

Van winden.

Der zijn vier voornamelijcke winden / die heeten Voosten. Den eersten windt vanden opgauck / heet Subsolanus / op duytsch Oostenwindt / hy waeyt van Orient / is heet / drooghe ende gheerne schoon / als hy gaet / soo heeft hy tot elckier sijde eenen bywindt / dien ter rechter sijde heet Vulturius ofte Eurus / op duytsch Ooststijden oft Ooststijp / van seer droogher natueren / dien ter sincker sijde heet Enas / Oostnoord / bringt drooghe wolcken / want hy treet alle bochticheit der wolcken aen hem daer hy oock een spreekwoort byden geleerden gheresen is / van eenen boosen mensche / die hem aller boosheit aenneemt / Mala attrahit vt Cenas nubes, hy treckt dat boose aen hem / ghelijck Enas de wolcken. Dese wint is ghesonder dan alle andere / hy verniebert desinnelicheit / want hy alle quaet aen hem treckt. Den middachs wint heet Auster oft Notus / op duytsch Zuidenwint / hy is werm en vocht / heeft ter rechter sijde Austro / Affricu / zuidwest gheheel werm / ter sincker sijden Eurotus / zuidooft / is machtich werm / zijn alle vocht en werm / onser natueren meest onghesont / sp comen wt wermelande Aphrice / daer in veel feninijghe dieren zijn / daer by dan de herwaerts ghebrochte Locht de opene lichamen vergift ende creuckt / sp maken bloeden inde leden / crauwige sweeren / ende onrepe huyden / oock slaperighe ende rotsachtighe lieden / boose ooren ende ooghen / traghe vette lieden / ende de popelsje / daerom is hy te mijden.

Den Voost ende oppersten wint van den nedergauck heet Zephirus / of Fauonius / Westwint / is cout ende vocht / heeft ter rechter sijden Aphricum / Weststijp / is stormachtich met reghen / dien ter sincker sijden heet Chorus oft Citrus / Westnoord / bringt neuel ende claerheyt / sp zijn alle drie ghesont / becrachtigen seer ionghe lieden / den onden bringhen sp slupmen ende hoesten / oock benaethepdt om de bozt / Maer ionghe lieden veel goets.

Den vierden windt van middernacht heet Aquilo / Noordwint / is cout ende sneeuwachtich / heeft ter rechter sijden Chorum / Noordwest / dien sneut ende haghelt. Den sincker Cozas ghe-naemt / Noordooft / droocht met roude. Dese zijn alternael ghesont / verstellen

de bloeden / maken sterck / crachtich / ende haer de stoelganghen / wel water lossen / eten / sp zijn bruchbaer mannen ende vrouwen / alle dieren souden in dese locht ghestelt worden / sp ontfangen haest / doet oock vander couden wegen wel verteeren. Somma / maken den mensche snel / lichtsinich / van goeder verwe / cloeck / mannelich / sinich : Maer swintertijds maecten sp hoestende / benout om de bozt / humeuren des hoofts / gheswillinghen der tanden / ende des aensichts / halfweer / verfeeringe der Longere / ende ander boose toeballinghen. Nu om te weten welken windt dat tot elckier stonde gaet / oft waeyt / soo leest daer af Joannem Conuicbergher / Apianus / ende andere / alsomen oock in ghelijcken val weten ende wtrekenen can / welcke Planeet tot elckier tijdt regeert : Maer ick en weet niet ofte hem een Christen met goeder conscientien daer na richten ende handelen mach / daerom ick gheenen lust hebbe veel daer af te schrijven / Ick bevelet den Astronomus ende haer aenhangers / soo zijt voorzighen / wtrekenen / ende verantwoerden.

En gemeyne wijtlopende beschrij-

vinghe der vier deelen der Werelt / name-lick / Asia / Europe / Aphrice / ende America / waer mede sp begrepen / ende wat sp booz landen ende volcken in haer houden.

Nu den ghantschen omrinck der Aerden wort in vijf ghelijcke deelen ghedeelt / welcke sp Zonas heeten / het middele is van hitte wegghen onbewoont. De wterste twee deelen Zone oft Circkels / zijn van grimmigher coude wegghen volckeloos. Soo zijnder slechts twee deelen met lieden bewoont en beset / namelick / die tusschen de brandende van coude ende hitte ligghen. Nu soo en can geen van dese twee aertrijcken met volck bewoont / weten noch kennen watter voor lieden op d'ander deel zijn / ende van wien / ende met wat lieden datter beset is. Oorsake : Dat middelste brandende deel van hitte wegghen volckeloos / sechepdt dese volcken / ende is recht als eenen muur / so dat sp van hitte wegghen niet en comen tsamen reysen / noch malcanderen kennen. Daerom is alleen onse deel der aerde / dwelck wy (wy die te water ende te lande tsamen moghen comen) bewoonen / in dize deelen afghedeelt / namelick / in Aphricam / Europam / ende Asiam / daer af willen wy wat schrijven / die int ander deel der werelt late ick haer werelt beschrijven. Wy willen dat vijfte deel der werelt / waer in onser zeen / Eplanden ende landen wesende / ligghen / voor de hant nemen / van welcke de wtdeplinge der ouders wat twistich is (dwelck hier na volcht) banden ghe-nen die vierde deel der werelt hebben ghebon-den / met menschen bewoont / daer af wonderbaerlick ende lustich te lesen is / oock dagelicks noch heden nieuwe landen / eplanden / ende liebe gebonden worden / soo dat schier de meyninghe voor warachtich mocht aengesien worden / als datter veel ontalliche werelden zijn / ende dat de werelt sonder eynde zy : Want daghelicks bevint hem wat nieuws in de werken des wonderbaerlicken Gods / die niet wt te leeren is.

Asia tweederley.

Asia thalbe deel onser Werelt / herstreckt hem vanden Noorden door het Oosten / tot aen het Zuiden / ende wort Asia ghe-noemt. Nu zijnder twee Asia / dat cleyfste ende tgrootste : dat cleyfste Asia / nu Patalia genaemt / wort met zee / Mare Mediterraneum ghe-noemt / omvanghen en omgort / en als hem Phrygia en Licia eynt / hem oock mede toekupt / ende hout

Dat eerste deel des Wereltboek.

in hem teghen het Noorden Bithiniam / vanden Westen Propontidem / vanden Oosten Liriam ende is vyfshondert steden machtich / hacfachtich ende rijk / begriipt oock in hem die landen ende provincien / Gallatiam / Bithiniam / Lycraoniam / Paphlagoniam / Sathoniam / Misiam / Olpinam / Perganum / Egham / Telbum / Zouiam / Cariam / Lydiam / Linam / Pamphiliam / Phrygiam / Ciliciam / Rhodum ende Cypum. Dit altemael alsoot eertijts cleyn Asia ghenaeint wert / alsoo woerdt nu den meesten deel / van wegghen het groot toenemen des Turckischen Keyfers / Turckia / dat is / Turckije ghenoemt. In dese heeft den heylighen Joannes Apostolus dat Euangelium Christi vercondicht en betruypt / daer in de Keyfers tot Constantinopel veel Martires hebben ghemaecht. Nu is dat lant verwoest / ende meest al van der Roomscher Kercke weder afgevallen / van Machomet ende der Martyrn bestandicheydt heeft aldaer gheheel opgehouden / de wyle dat Machometische gesette alle dinck in Afgoderije verkeert heeft.

Cleyn Asia
Turckisch
oft Sogdianesch.

Begriipt en
ghelegheem
is des grooten
Asia.

Dat grootste Asia street voorder / nemelick / so ghelept is / vanden Zuyden tot teghen het Noorden / beslyptet alle daer tusschen teghen het Oosten in Asia binnen. Haer eynde is teghen het Zuyden aenden bloet Rilo / ende eynt hem inden midder nacht / aenden bloet Tanapin. De zee Oreamus ghenaeint / aenroert dit landt aen drie plaetsen / ende die eenighe zee verliest aen elcke plaetse haer name met een bysonderen name ghenoeint. Int Oosten heetse Mare Eoum / de Oostsche zee / vanden Zuyden / de Indische / vanden Noorden de Scythische zee / ende begriipt in hem Indiam / waer in Ganges ende Indus seer groote vloeden vloeyen ende ontspringhen / Cheroneus / Arachosia / Paropanisade / Dragiana / Gadyrosia / Ara / Carmania / Persia / Susiana / Mesopotamia / Phenicia / Arabia / Iudaea / Egyptus / Palestina oft Judea / een deel der Cananea ghenoeint / Caldea / Babilonia oft Assyria ghenaeint. Item Siria / Bactria / Cappadocia / Colchos / Margiana / Media / Parthia / Sodomia / Arimphie de volcken aen de sneuberch Kimphes ghenaeint / gelegen / daerme van syneus halue niet voorder comen en cā / een geheel oprecht volc / so Pompe. Melo behaecht / dwelck wouden voer hupsen heeft / en he van de vruchte des wouts onthout.

Mosoni be-
dijft Ege-
telicke wer-
ken in op-
bare.

In Asia zijn ooc volcken Mosoni genaemt / teghen het Noorden / die bouwen houten steden ende toozens / maken hare lichamen vol marcken oft teekenen / met vanden / trecken / ende verwen: Sy eten ende bedriyben echtelicke werken in openbaer / sonder beschaente voer allen / ende houdent effen soo wepnich voer schande / als eten ende dincen / Sy verkiefen opentlick eenen Coninck / ende bewaren hem wel gebonden ende aenghehecht / in grooter behoedinghe. Dat is een wilt onghetemt volck / den aenstootenden / ende aenpalenden schadelick ende vermetel. Van Asia Plin. 5. cap. 9.

Europa / dat tweede deel der werelt.

Europa en-
de haer be-
grip.

Europa dat tweede deel der werelt repcht vanden midnacht tot aenden nederganck / beginnende van Tanai oft Hellesponto / ende streckende tot inde Atlantische Zee / ten eynde Hispanie / ende streckt tot in Greciam / aenden bloet Tanai oft Hellesponto / ende begriipt Thraciam / Illyricum / Pannonia / Italiam / Galliam / Hispaniam / met haer aenpalende Eplanden. Europam schryft Plin. een voederime ende

oberwimmerinne geweest te zijn / aller volcken / voer alle aertrijcken dat schoonste / paelt teghen middach aen de Duptsche Zee / tegen den oppanck strecket tot aenden bloet Tanaim / die Asiam van Europa deylt. Vanden nederganck ende midernacht stoot Europa / tot aen de Oreaensche zee. Dat eerste volcke in Europa zijn Scithi ofte Sarmate in Scithia ofte Sarmatia / nu Polonia de Polen ghenaeint / de welke den bloet Tanais van Scithia in Asia schept (want oock in Asia een Scithia is.) Nu in dat Scithia in Europa ghelegen / tellen sommighe Russen / Alaniam / Scythiam / Gothiam / Misiam / Seruam / Bulgariam / Ungariam / Walachey / Traciam / daer in Constantinopel leyt / de hoofstade Grecie. Item in Europa liggghen oock Achaia / Boetia / Friges / Gethe / Leleges / Tyanes / Macedonia / in welke zijn Calcedia / Magnesia / Nigdonia / Thessalia. Item Peloponesus oft Morea / in welke zijn Archadia / Argia / Laconia / Oebolia / Lychaonia / Mesenia / Sparata / Epirus / Albania / Illiria / Dalmacia / Croacia / Diastria / Germania / Caria / Carinthia / Steir / Oostenrijck / Merheren / Schlefi / Prussen / Saxon / Drielland / Holland / Zeeland / Westvalen / Denemarch / Hessenlandt / Beperlandt / Vlaenderen / Gelderen / Algem / Sumbria / Sranibria / Swabenlandt / altemael Duptschlandt. Over den Rijn / Galliam ghelept in Andagauiam / Aquitaniam / Belgicam / die nu Burgundia ghenaeint wort / Lothringe / Picardia / Normandia / Lponiers heerschappje of lant / de volcke Ruern / Vby / Belloati / Vop / Celte / Cenanomanni / Vriede / Durati / Bedui / Heluetij / Perij / Santones / Senones / Seguan / Treveri / Subaudienses. Dat wterste deel Europe is Hispania / welke oock in veel deelen wort ghelept / Bethica anders Granata genoemt / Gallatia / Lucania oft Portugael / Paueren / Caracoma / Carthaginenses / Bastones / Celtiberi. Ten laetsten is Italia / in welke zijn Roma / Neapolis / Venegien / Florenten / Melanen / Genua / deser lantschappen hoofsteden. Dit landt oft al wel in 16. oft 18. Rijken ende lantschappen ghelept wort / soo wort nochtans Italia met 32. namen ghenoeint.

Scithia in
Europa.

Belgia /
Burgundia

Bethica
heer anders
Granata.

1. Apurcium.	2. Apulia.
3. Buitij.	4. Calabria.
5. Emilia oft Romandiola.	
6. Campania.	7. Forum Julium.
8. Insulbes.	9. Histria.
10. Latium.	11. Liguria.
12. Legistrones.	13. Locci.
14. Lombardia.	15. Lucania.
16. Magna Grecia.	17. Marci.
18. Mons ferratus.	19. Patrimonium.
20. Picenum oft Marchia.	
21. Phalisci / Ethrusci.	22. Sabini.
23. Terra laboris.	24. Tuscia.
25. Ethyria.	26. Umbria.
27. Venetia.	28. Caruifina.
29. Enotria.	30. Cisalpina Gallia.
31. Hesperia.	32. Latini. Itē Sicilia / Neapolis.

Eplanden Europe.

Gades het Eplandt / een mercksteen Europe / in het eynde Granate in Hispania gheleghen / waer in Herculis colommen gesien worden / daer af Pomp. Mel. lib. 3. Britannia oft Anglia een seer groot Eplandt inde Gallische zee. Hibernia inde Noordsche Zee teghen ober Bethica gheleghen. Item Maiorica oft Minorica / anders Belears Insule ghenaeint / inde Iberische zee. Itē 5. Eplanden inder Arabonenscher lantschappen / Strophades genaemt. Item

Gades / een
mercksteen
Europe.

Item Sardinia / Corsica / Colie oft Vulcanie Insule / naest by Sicilia. Item Sicilia een Epland ende Coninckrijck in Italia / Sicilia / Creta / Corra / Corfu / Epirus / ende veel andere inde Middernachtse Zee.

Aphrica dat derde deel der werelt.

Aphrica streckt vanden Turden tot int Westen / en is tweederley / cleyn Aphrica eynt hem int Westen aen Numidia / teghen het Westen aen Cyreneica / ende teghen t' Noorden aen de Zee Mare Mediterraneum / dwelck Aphricam van Europa scheidt / daer in zijn Utica ende Carthago de hoofstede. Dit cleynste Aphricam heeten de Grieken Libiam / dit Landtschap yzengt voort (als Plin. lib. 8. behaecht) wt ghebrack des waters / ende der yzender te hoop comende dieren / gheheel wonderlike dieren / waer by dat spreckwoort coemt / dat Aphrica oft Libia altyt wat nieus yzengt. Dit deel Aphricae heeft ons August. ende Cypri. de Wiscloppen ghegheben / oock Hannibalen ende Hannibalen de strigbare rijcksondighe Velden ende Hertogen / waer as elders vermeldinghe geschiet is / maer groofter Aphrica beslupt veel landen in hem / ende beghint inde Moutien Egypti / stoot teghen t' Noorden aende Euroopsche Zee / Mare Mediterraneum genaet / ende verspreet hem tot aen de Gaditaensche zee Amantes / Androgines / ende de volcken Anglie / Item Cyrene / Egyptum / Marmaritam / Marmaritaniam / Numidiam / ende veel ander volcke Psillos / Pharusios / Geculos / Marro / Garamantes / Ethiopes / Synapodos / Scijopodos de wonderlike lieden der natuere / daer niet alleen seltsame onghewoonlike menschen zijn / maer oock Leoparden / Basilisken / Samieleon / Cameli / ober groote Draecken. Daer wordt een wonderlike Fonteyne ghevonden / welckes water ghedroncken een stemme van hem gheeft.

Amantes bouwe haer hupfen wt sout / dics sp een sulcke ongeschickheyt hebben / dattet hem als steen op malanderen leyt / daer vintmen Carbunculos de edele steenen.

Anglie die volcken eeren de Heerts wozenen booz goden: haer wijven als sp bruploft houden / zyn ghewoone by nachte allen comende bereydt te zyne / ende eens peghelicks wille te doen / alleen sy en come niet sonder gheschene / ende hoe een vrouwe meer manne gebadt heeft hoet haer grooter eere is booz haren man ende alleman.

Psilli de volcken van Psillo haven Coninck also genaemt / zyn van alsulcker natuere dat hen gheen slangen bete oft senijn (hoe boos dattet is) schact. Lucan. lib. 8.

Cyrene de hoofstade daer in vanden lande Cyrene ghenacint / een boortzengster van goede peerden. Daer is een fonteyne die smidder nachts blammen geeft / ende daechs cout is / so Peim. Mel. ende Solinus aenwijzen.

Van Aphrica / zijne landen ende Eplanden wat int ghemeyn wt Petro Apiano.

Aphrica (welcke de Grieken Libiam noemen) heeft so Josephus lib. Ant. aenwijst van Afro eenen tot de naecomers Abrahe den name die een Hezcracht van Cethura derwaerts ghevoert heeft / ende nae vercreghen victorie den stoel zins Coninckrijcks daer in sette. Aphrica begint vande Gaditaensche Zee / ende wordt besloten oft gheeynt met Egypten. Stoot teghen t' Noorden aen de middelwendel Zee / teghen t' Suden aende Ethiopische Zee / hoe wel Aphrica oock zyn Mozen oft Ethiopae heeft / niet ober / maer hier ober dese sijde

der zee Aphrica beslupt in hem veel landen ende Coninckrijcken / doch van weghen wilder ende ongheduerigher dieren aen sonninghe plaetsen niet so wel beset als Europa / somtijts gheheel volckloos / aen veel plaetsen machich / volckrijckende wel beset / sonderlinghe Numidiam / Libiam / Carthagenensem / Bizantium / Canitaniam / Cesariensem / Mauritaniam / Cireneicam / anders Pentapolis genoemt / Marmaritam / Egyptum ende Ethiopiam / Garamantes / Sumerofera / Azaniam / Nere / Trogloditiam / Barbariam / etc.

De welcker gheleghentheyt / steden ende volcken Apianus in zynen Abaco gheheel epgheentlick vertelt lib. 2. Cosmo. Aphrica heeft veel wonderen ende wilde menschen / ghelijck oock India / als Mela. aenwijst / daerinnen nauwe weet oft ment menschen noemen sal. Daer by coemt dat spreckwoort by de oude gheleerde / Aphrica yzengt altyds wat nieus / om dies wille datter opt water ende landt / doot ende levendich / altyd wat nieus ghesien ende ghevonden wort van seltsame ongheduerige wonderdieren / ende zee wonderen / als Crocodillen / Draeken / Basilisken / Elephanten / Tigerdieren / Rhinoceron / ende ander veel onghenoemde slangen / dieren ende lieden / Cinocephali / Egipanes / Blennies / Rubas / Trogloditas / Strutophagos / Colopebes / eenoogige / swarte ende hoofstloose lieden.

Item Satiri boschlieden / die sonder hupfen herwaerts ende derwaerts in woude sweben. Aphrica heeft oock veel machichtiche Eplanden inde Arabische ende roode zee / Aphig / Aphroditis Veneris Eplanden / Salsipirena / Agathonis / Astarta / Ara Paladis / Cypitis / Gomadozum / Mitronis / Cathadre / Crisidides / de Eplanden Magozum yzuchtbaer van wieroock ende Mirre / Daphnia / Acanthia / Macarina / dat salich Eplandt Cneon / Bachi ende Antibachi Panis / Dioborus / Zididis / Mond / Amict / Mene / Mirsiaca / in de Arabische zee Minuchias / inde middel wendel zee / by Mauritania en Numidia / leyt in cleyn Aphrica. Het Eplandt Julia / Hydraz / Calathia / Pratonimus / Eginus / Laruesie. 2. Lopadusa / Ethusa / Cercina / Lorthophagitis / Minus / Pontinus / Sea / Cosira / Merna / Milita / Hiras / by ende neffens Cyrene / Mimer / Lea. Volghen de Eplanden Rili in Egypten / die den Nilus ghemaecht heeft / cleyn Delta / groot Delta / ende dat derde Delta. Inde Egyptische zee ligghen Didime. 2. Phocuse. 2. Enisipia / Cindari / de Eplanden Andonis inde zee teghen het Westen. By Aphrica ligghen de Eplande Fortunata / 6. nu Canarie gheheeten / Hypsetus Hiras / Blutina / Casperina / Canaria / Pintuaria. Aen Libiam stooten de Eplanden Mena / Pena / Erithia / nu Erina ghenacint porta sancta / Medera somtijts Gorgodes ende Cordua gheheeten. Inde groote zee Aphricae ligt het Eplandt Formosa / Principis / S. Thome / Delli / Pugelle / de welcker int getal seben zyn. Voorts der Portugalsen Eplanden in Aphrica Anno Christi 1472. ghebonden inde Occidentse Zee / heeten met namen die sy hen ghegheben hebben / S. Anthoni / S. Lucia Alba / dat is het wilt Eplandt / S. Vincent / S. Sals Insula / het sout Eplandt / Visio / nis / het aenschou Eplandt / S. Nicolai / S. Philips demiana / S. Jacobi. Dese nu vertelde Eplanden behooren alle aen ende in Aphricam van Apiano in zynen Abaco ad elevationem Poli vertelt / van America wat int ghemeyne / leest int Beghin des vierden Boecks deser Chronica.

Eplanden
Aphrica.

Alenve ges
vonden in
landen in
Aphrica.

Dat

Dat eerste deel deses Wereltboeck.

so Plin. lib. 6. cap. 31. behaecht. Sommighe hebben de honden voer een Coninck / na waerx huplen ende loopen sy haer Auguria hen hebben te richten. Sommighe leven alleen van sprinckhanen / ende en comen niet over veertich Jaer. Sommighe iaghen Panterdieren ende Leeuwen en leven van der selver vleesch. Sommige hebben eenen eenogighen Coninck / etc. Hac Barth. Anglicus.

Breder bescheet vande gheloooven ende setten deser Indiaenscher Christenen / leest mijn eerst wtghegaen Chronycke int derde Boeck vande ordenen ende Setten der Christenen / soecht Indianer Orden.

Historia Ludovici Dartomans des Eerstlichen Ridders / van Ethiopia in Aphyrica ende zijn volcken / Anno 1507. selve ervaren.

Ethiopia is een lantschap in Aphyrica over gheen sijde Egypto teghen middach int eynde Mauritanie ghelegghen / in welker veel wonderbaerliche dieren ende menschen woenen / als Camele op aerden / met eenen paertshals / koevoeten / kiemelsdier hoest / blincken de root ende wit besprengt. Item Rhinoceron / welken wt den neuse eenen grooten hoorn gaet. Tegghen het Oosten zijn veel groote contreren ende wildernissen onbewoont. In desen lande worden de inwoonders seer ghepynicht vander Sonne / waer by dat volck altemael roolswert is / daertoe naecht / wtghenomen over de schamelheyt draghen de mans een houtse schorsse ende de Vrouwen een groot loof om haer ghebonden / ende een achter. Sy hebben ghekrolt hant niet lanch / groote aensicht / lippen van twee vingheren breedt / met groote tanden / witte als den sneeu. Het zijn meest schouwwe lieden / bysonder als sy ghewapende mannen sijn / also dat soot noot ware ses mammalucken wel door haer landt met ghewelt / wtetrocken. Het is een onwaerlich vertsaecht volck / tot geen dooden toegerust. Daer hebben sy veel verschrikeliche draecken / grouwelicke Eliphanten / die bysonder vreemde lieden hert nae staen / ende recht als de beschuddinghe van die volck zijn / dienen meer dan de lieden breezen moet / bysonder als sy Jongen hebben.

Dit landt heeft oock veel Eplanden van een gheheel vreemde sprake / wat sy spreken dat doen sy met grooten arberdt / her drucht ende crimt hem / ende spreekt met alle leden / tot dattet zijn sprake wt dwingt / dwelck hen gheheel ende al qualijck staet / maer doch so naect de ghewoonheyt by hemlieden eenen welstant daer wt. Met veel bedieden der vingheren verstaen sy malcanderen. Dat landt is gouterijck / dwelck by hen wast inder aerden ende Wateren / maer van veel dinghen arm. Wanneer men daer clepne schaerckens / clorckes / belen en ghelaesken voer haer kinderen brenge / Item scherlaken / sommich laken tot eenen voorschoot om de schamelheyt te decken / etc. die en weten sy niet hoe zijt sullen betalen. Lodowijck Dartoman den Edelen Ridder ende zijne ghesellen hebben sy dertich Coepen om een scheermes / hemde ende bellen ghegheven / daer toe verre gedreven / vande welcke sy alleen 15. ghenomen hebben / denckende dattet dier ghenoech verrocht sy. Namacks hadden sy eenen oploop inder stadt ghemaect / om de bellen / die een peghelick hebben wilde. Sy woenen onder der aerden in holen ende graben. Daer vindt men Sparinten / Crispopas / Cinamomum den besten / Tragodum den voghel. Desen heeft Mattheus den Apostel dat Euangelium vercondicht / so sommighe willen / en den Coninck

Egypti met alle zijn hups ghedoopt / dwelck ich waerlich gheloove.

Van India ist by drie duysent mijlen op der Zee nae Ethiopia in Aphyrica / daer in zijn veel Eplanden / so gheseyt is / een op Portugael toe / Mosambich / Melindi / Chilba / Cumere / met ander ses Eplandē om hem / inde welcke Gumber / ende Supcher wast / en ander goede vruchten. Item het eplandt Iphala / waer wt den Coninck van Portugael een groot incomen heeft van gont ende olie.

Inder Stadt Zepla is eenen grooten handel van gont / en eenen grooten coop der menschen / die in Priester Johans lant in oorloghen vercreghen oft anders gheroost zijn ende wech ghevoert / die vercoopten daer in al het lant. In deser Stadt is een gheheel borgherlich wesen ende goede gherechticheyt. Daer is veel vleesch / rozen / ende sonderlinghe veel olie / niet wt Olijven ghedrukt / maer van een vrucht Zerzalino ghenaeint. Aldaer zijn onmensche lijcke groote Castron. Daer is een bysonder aert van Coepen / sy hebben hoornē als de Verten / ende tzyjn wilde dieren / niet getemt. Daer zijn oock ander Coepen / die niet meer dan eenē hoorn voer aen het voorschoot hebben / ander halve spanne lant / den hoorn siet achterwaerts op den rugghe gheboghen / welker verwe root is / van dandere swert. Deser Solbaen is een Marchonietan / des volcks verwe byson / niet recht Moorverwich. Sy zijn cloeck totter weere / maer qualich ghewapent. Daer cleederen zijn hemden / ende al van Marchonets gheloove.

Item / Barbara is oock een Eplandt in Ethiopia / van Marchonets gelooove / volckrijck / vruchtbaer / den meesten deel swert / ende noch veel andere onsprekeliche Landen ende Eplanden.

Gethulia / oft Etholia.

Gethulia / aent eynde Aphyrice ghelegghen / is een landt / soo Plin. lib. 5. schryft / dat voortijts Etholia ghenaeint / veel Elephanten wt gheeft. Dit landts Oeder leyt vol Zeeslecken / Murices / Ostium / ende Purpura ghenaeint / daer wt men scharlaken root verwet / en Purpur verwe maect. Men dese stoot een Eplandt Saulon ghenaeint / daer gheen Slanghe in en woont / oft leven en mach. Dit volck en bout niet maer loopt herwaerts ende ghints waerts in de wildernissen / het geneert hem van de selcomende vruchten.

Libia.

Libia / een Provincie in Aphyrica / welcke begint van Atlante den berch in Mauritanie / herft vanden Oosten Marinaricam ende Egyptum / van den Westen / Sytes / vanden Zuyden / ende Libische Zee / vanden Noorden / Ethiopiam. Dit Landts voornaemste Steden zijn / als Ptol. lib. 4. aenwijst / Arzita / Nigra de hoofdstadt / Item Carathi / Salathos / Bagaza / Babila / Tagana / Magura / en Gamiantes / In dese woenen / also hem Plin. lib. 5. laet behaghen / Marmarides / Adirmachide / Mareote. In deser ghelegghenheyt is de tweede Sibilla ghebozen / van de welcke daer vanden gheseyt is in de eerste Cronycke. Dit lant heeft veel landen ende Woestijnen in hem / inde welcke men van wegen der wilde Dieren / als Draken / Basilisken / ende Slangen / niet woenen en can. Het is seer heet / berchachtich / ende hoorch ghesenijnt / also dat daer af een spreekwoort is : Senex Libia aliquid noui adfert. Libia bringt alrejt wat nieuws. Porchtans ist aen veel plaetsen vruchtbaer / ende van gont / silber / ende edele ghescreenten seer rijck. Oock Olie / Cozen / ende

Ghedaeinte
der mannen
in Aphyrica.

Oploop in
Ethiopia /
om een belle
wille.

Volck roep
manschap
tot Zepla.

Vreemde volck
de coepen in
Ethiopia.

Gethulia.

Libia.

en wijneſch/ook van alderley Aromaten ouer-
bloedich. Een Riviere Phut ghenaemt / loopt
door dit Landt / de inwoonders deſes Landts
heeten Phuteneſes.

Mauritania.

Mauritania een Landſchap ten eynde Aphri-
ce / teghen Hispaniam waerts / dwelck de
Gaditanſche Zee van Berhica oft Granante
in Hispania ghelegghen / ſchept. De volcken daer
in heeten Mauri / dwelck in Griecy / ſwart be-
dier / daerom dat ſp altemael ſwart zijn / diemen
Maurus noet / anderſins Ethiopes / oft Moo-
ren. Ten is nochtans niet dat rechte Ethiopia /
maer tis eenen aenſtoot. Plin. Lib. 5. cap. 5. ſeydt /
In Mauritania is dat volck Gaulonum / by
den Berch Melante in een boſchachtighe plaetſe /
met luſtighe fonteynen bebochticht / daer alder-
ley vruchten van hem ſelfs waſſen ongheloudt /
ſoo dat den lupen inwoonders gheenderley wel-
luſt en ghebreect / daer de Egiptani ende Satyri
met daghelijckſche moetwille hen geplen oft der-
telen / ende met alderley Inſtrumenten tijdro-
zen. Daer waſſen bouen maten hooghe vrucht-
bare boomen met wolle ouertoghen / waer af ſp
haer cleedinghe conſtelijck maerken. Daer waſt
dat edel cruyt Ephorpius / etc. Haecenus Plinius
lib. 5. cap. 5.

Numidia.

Numidia een Carthaginenſche oft Aphri-
caenſche Landt / tuſſchen Carthago ende
Mauritania gelegghen / beginnende vander Sar-
dinijſcher Zee / vanden Weſten Mauritani-
vanden Zuyden Ethiopiam hebbende. Daer in
is een wildt wy / edt volck / daeromme dit Landt
anderſins Barbaria ſomtijt ghenaemt wort.
In deſe contreye (ſo Plin. betuycht) en is / wtghe-
nomen de marmerſteenen ende ſommighe wilde
dieren / niet byſonders / doch zijn daer in veel tref-
felijcke Steden / als Hippon / Megium / ende Au-
ſticla.

Pentapolis / oft Cyrene.

Pentapolis een Provintie Aphrice / die ander-
ſins Cyreneica genaemt wort / heeft vijf Ste-
den / onder de welcke is de Hoofſtadt Cyrene /
Pentapolis is oock een Provincie in India / ooc
van vijf Steden alſoo ghenaemt : (Want Penta
heet vijf / Polis Stad / in Griecyſcher ſpraacke)
welcke van haerder ſonden wegghen met ſolpher
ende peck zijn verdozen / namelijk / Sodom /
Gomorrah / Abama / Segor / en Seboim / in wel-
cke plaetſe nu de Doode Zee is. Daer af leeft
Plin. lib. 5. cap. 5.

Van Egypten en zijnder gelegent-
heyt ende eygenſchap / oock vander Egipt-
ters afroemſte / ghebryck / ghelooue /
zedes / belijgen / ende Regiment
van oudts af.

Egyptus is een lant in Aphrica / oft na tſeg-
gende / boornaemſte Aeria genaemt / tegen het O-
ſten aen Aſſiriam en de roode Zee ſtootende / te-
gen het Weſten heeft ſp Cyrenen en een ſtuck van
Aphrica / tegen het zuyden ſtoot ſp tot aen Ethio-
pian / van het Noordten wort ſp met de Egipt-
ſche Zee beſloten / ſo Plinius Lib. 5. aentwijſt.

Dit lants boornaemſte ſteden zijn eertijts ge-
weeft / Thebe / Abidos / Alexandria / Babylon en
Memphis. Daer heden Dalmata / en des Sol-
daens ſtoel Alkepy oft Caprus ghenaemt / vande
welcke hier na vermeldinghe gheſchieden ſal.

In Egypten ſeydt Plato / en is noot eenighen
regghen gheſien geworpen / maer dat bebochticht

den ouerſwalp en geure des welſchopen den Nil.
Dit landt is vrieboeckich / als de Griekſch let-
ter delta / waerom het van ſommige Delta wort
ghenaemt.

De Egipters hebben eertijck 12. Namen
der Goden verſiert / Tempelen / Outacen ende
beeldtwerck opghericht / ende dieren in ſteenen
ghehouwen / dwelck ſommighe eenen areſchwaen
maect / dat ſp vanden Eriſpen afcomen / de
welcke deſer dinghen eerſte beuinders gheweest
hebben / als Diodorus Siculus aentwijſt.

Daer Vrouwen hanteren / drijven handel-
ghen ende Coopmanſchap / oock ouer landt. De
mans ſitten thups tuſſchen de wanden en wer-
ken / de vrouwen draghen alle laſten ouer rugghen /
ende piſen al ſtaende / de mans dragen alle dinc
opt hooft / en loſſen haer water buckende / thups
loſſen ſp den buck / ende werpen de onreyn-
der natueren wt / maer op de ſtrate onder den he-
mel eten ſp. Hoopwijſe worden ſp vele goden
Dyden ghewijet / onder de welcke eenen opper-
ſten Biſſchop is / ende nae diens afganc
wordt
zijn ſoon oft vrient in zijn plaetſe ghecozen. De
Jonghe zijn ghewoone haer ouders ghewillich
te onderhouden / de meyskens oft maechden wor-
den met bedwanc / oft ſp wel met wilden / daer
toe ghehouden.

Den meſtendeel der ghebruyden alſinen een
doodenlijck heeft / beſcheeren haer hooft / en dra-
gen heeft alle haer / ten eerſten de mans / ander-
ſins draghen ſp haer / ende ſcheren alrijt de haer-
den. Dat broot maken ſp metten voeten / maken
den vanc met de handen. Sp ſchrijven achter-
waerts gelijk de Joden / ende laten haer aen dat
mannelick lid beſnijden. Sp hebben ghelijck de
Ethiopen tweeſter ſchijft / een heylighe en een
ghemeene Landſchijft.

Alrijt ouer den derden dach beſcheeren hen haer
Priesters aen haer lijf / op dat in hare Goddienſt
gheen onreynicheyt verſchijne / ende dat ſp reyn
zijn. Sp draghen nieuwe ghewafſchen lyne cle-
deren / als ſp haren Goddienſt bedienen / op dat
ſp reyn bidden / ende haren offer volbrachten.
Item de Priesters dragen oock witte ſchoenen /
om te bewyſen haer heerlichheyt / reynicheyt en
onſchuld. Eenighe boonen en worden by hen
den noch gheſaep noch gheleden. De Priester
en dozen oock gheen ſacpen / daerom dattet een
onreyn Saet is. Sp dupcken haer dagelijck drie-
mael in coudt water / ſnachts tweemaal. Alreſt
leuendighen offers hooft en eten ſp niet / maer
vercoopen vzeendelinghen / oft werpen inden
Nijl / iſt datter gheen Coopman boorhanden
is. Alle Egiptenaers offeren haer beſte manliche
Offen. De vrouwen zijn der Goddijne Iſidi
gewijet. Broot wt ter we oft ſpelte ghemaect ge-
nieren ſp / ende danc van Gherſte ghemaect /
Gofaet / daer en waſt oet al gheen wijnghe-
was / noch eenighen wijnſtock. Hare viſſen
hoorten ſp op twee manieren / ſommighe routen
aender Sonde ghebraden / ſommighe in een ſilte
oft ſoutſteen ghecocht. Sp eten oock voghelen
meſt op deſe maniere ghecocht / nochtans niet
alderley / ende als ſp een groote maeltijt oft
Bryſioſt hebben / ende van de maeltijt opſtaen /
ſoo draechten hen een doode Varen beoz / met
eenen daerop gheſchilderden oft van houdt ghe-
ſneeden verſchickelijcken dooden / op de Varen
ſamnerlijck liggende oft ſittende / beſen toont
den dragher eenen peggelijcken ghast / ſegghen
de / roemt hier / ſiet / dinc ende verluſtighe / alſo
ſult ghy nae den doot toeromende zijn. Ende
waer deſen dooden dragher gaet / daer wijcken
hem cleyn ende groot met eerbiedinghe wt den
weghe / ende iſt dat ſp ſitten ſo ſtaen ſp teghen de-
ſen op / welcken ghebruyck ſp metten Lacedemo-
niers ghemeene hebben.

Egipters
goden ghe-
houden.

Egiptenaers
vrouwen doen
Coopman-
ſchap / en de
mans ſitten
nen.

Doode lant
ken der Egi-
ptenaers.

Egipters
naers ghe-
ſchijft ende
beſnijdinge.

Priesters der
Egiptenaers
zen.

Cereimonien
der Egipters
naers.

Egipten
Egipten
naers.

Belijden ende
ſchoone Ce-
remonie des
Egipten
naers.

Dat eerste deel deses Wereltboeck.

Met aenbidden ende grooter eerbiedinghe ontfanghen sy malcanderen met namen/ oft als sy malcanderen ghemooten. **Sp** en ghebruycken gheen wollen laecken/ noch tot haerder dooden lijcken/ noch in haren Tempel. **Sp** draghen oock alle eenen grooten witten soom om haer cleederen.

Hof der Egyptenaren.

Roomsche Christenen zijn Egyptenaren.

Wofgein des Coninck.

Wofkinge der Egyptenaren.

Wetten den Coninck voorgegheuen.

Doort den ghinghen sy alle volcken in goede ghesetten/ seden ende wijsheyt alsoo voort/ dat veel ander Natien ende Legatien derwaerts geschickt quamen/ ende by hen lieden Wetten ende manieren te leuen ondersochten/ Als Ophus/ Homerus/ Muscus/ Melampodes/ Debolus/ Licurgus/ Solon/ Plato/ Pythagoras/ Democritus/ ende oock den Jodischen Moyses/ alsoo hen de Egyptenaren beroemen/ en in haer boecken verbaet is.

Van dese hebben oock de Roomsche Christenen/ so Philippus Beroaldus hem laet beduncken/ veel ontnomen/ ende in haer Religie ghebraghen/ als de lijnen cleederen/ beschoren cruppen/ het keeren ende weyden aenden outaer/ dat ghepronck tot sacrificeren/ de wijse van singhen/ bidden/ etc.

Den Egyptischen Coninck en is als anderen Coninghen zinnen wille niet voort een Wet/maer heeft zyn voorgegheuen Wet int innemen ende wargheuen. Hem en wort niemandt na zinnen lust ende wille toegheeygent/ noch eenich knecht vergont/ die hem pluymstrijcke/ maer der Edfelen Priesteren sonen/ in manierlijckheyt ende wijsheyt opgebrocht/ ende niet onder de twintich Jaren/ op dat hy wt deser raet/ bystant en woort beweert/ niet dwaessighe oft schandelijck en doe om te herouten.

Des moeghens ontfangt desen Coninck alle seyndebyen/ die hem tot elcken dach woerden toeghesonden/ op dat/ als hy verneemt wat de saecke is/ hy eenen peghelijcken te antwoorden wete. Hier nae wascht hy in zijns raets ende treffelijcker lieden aensien zyn lijf/ ende bereyt hem met zyn sonderlick cleet totter Kercken/ na den offer vertelt den Priester des Coninck wel daet/ deuchden en ondeuchden/ met louter stemme voort al het volck/ ende wenst hem gheluck ende ghenade om te regeren/ ende soo daer wat te verispen is/ soo woort hy alle de schult op de dienaers ende den Raet/ dat sy den Coninck niet wechmenen oft affetten/ naemaels vermaent hy den Coninck tot een deuchdelijck Godt aenghe-naem leuen/ tot gherechtheit ende liefde teghen den ondersaten/ tot goede seden/ ende dat hy zyn ooren behoede voort het inblasen der oozblasers ende pluymstrijckers.

Als dan leeft hy hen lieden wt haren Analibus ende Gheschiedboecken zijner voornaderen/ en andere voornamelijcker schijnbarer manne raet ende daet/ dwelck de Coninck soude naedoen/ ende tot jalosie ghepoort woerden wt der seluer exempel.

Maer hem en word niet alleen Wetten voorgegheuen om te oordeelen/ ende schattinghen te eyschen/maer oock te gaen/ staen/ wasschen/ by zyn wijf te slapen/ ende al zyn leuen te volbrengen/ Item te eten ende Wijn te drincken/ een seker portie ende mate/ op dat desen eenboudighen dish den buick niet en vulle/ ende de sinen verstoppe.

In somma/ haer leuen word alsoo ghericht ende soo matich/ dattet meer van erghens eenen Mederijn/ dan eenen Wetgheuer verdacht te zijn/ gheacht mocht worden/ alsoo dat oock den Coninck niet nae zinnen wille/ maer nae voorgegheuen ordeninghe/ oock niet alleen moet oordeelen/ straffen/ schatvergaderen/ Oorloghen/ etc. Maer zyn eyghen sonderlijck leuen schikken.

Hem en word gheen oorlof ghegheuen in enigher manieren naezinnen wille voort te varen/ soo wepnich als een eenzaam sonderlijcke persoon.

Dies en droeghen sy oock gheensins gheen beswaernisse/maer docht hen oock Salich te zijn/ dat hy niet nae zinnen eyghen wille/maer na de ordeninge des Wers leefde/ dewijle schier al leman wt eyghen gheneghentheyt/ begheerte ende wille (welcke voort de Wet ghevoert wort) sondicht. Maer die haer niet raedt ende vernuft richten/ die vergripen haer in wepnich stucken. Met dese goedicheyt ghewinnen sy haer ondersaten/ in sulcker manieren/ dat sy eer Wijs ende kindt verlieten/ eer sy yet aen haren Coninck versumpden/ ende sy beweenen zyn lijck met eenen alsulcken claghe/ dat sy haer cleederen scheuren/ haer inden Tempelen steken/ op gheen markt comen/ gheen hoorchtdeliche feesten houden/ tweentseuentich daghen nae malcanderen haer hooft met lijck besprenghen/ ende sy omgorden haer beyde Man ende Wijs/ met eenen zyden koozschoot oft doek/ ende loopen die tweentseuentich daghen/ daghelijcks tweehondert oft drie hondert inder Stadt omme/ de claghen vernieuwende/ ende de deuchden des Conincks singhede/ sy onthouden haer desen tijt gheduerende van alle vzeuchde/ maeltijden/ Wijn ende leuendigher spijse. Item van alle baden/bedden/ byslapen/ salvinghe/ ende claghen hem meer dan haer eyghen kint.

Ten laetsten clachdage setten sy dat lichaem des Conincks totten graue/ daer veriteertmen de daet des Conincks/ int bywesen des volcx/ daer mach wie wil/ den verstoruen Coninck aenclaghen. Hier by staen de Priesters/ des verstoruens rechte daet louende. Zoo dit waer is/ so toeroept ende medestemt dat omstaende volck met groot gheschrey. Maer soo dat lof valsch is/ soo weder spreect alle volck eenstemmich luyt/ schelt ende vloecht met ewighen thoren des verstoruen hooft daet.

Maer by sommighe Coninghen die ghetwoonlike eere ende heerlijckheyt der begrauenisse hebben moeten ghemissen/ welcke vzeefe de Coninghen dickwils bedwingt recht te doen/ ende wel te leuen/ besorghende des volcks ewighen vloek/ welken sy seer vzeesen.

Dat Landt is in veel deelen gheheel/ daer de Coninc oueral Amptlieden heeft/ die ouer volck sozge draghen.

Doorts soo wort alle Tol ende incoemste des Conincks in drie deelen gedeelt: dat eerste coemt der Priesteren ghemeente/ daer mede sy den Godtsdienst bedienen/ ende volck leuen.

Dit deelen sy wt/ tot haren eyghen nutte/ om haer te onderhouden/ ende tot de offeren des Tempels/ ende zyn voornamelijke lieden in raet ende daet/ ende in grooter aensien by al het volck. Het zyn oock groote Sterrenrijckers/ ende soo sommighe meppen/ groote Cooueraers/ en des Coninck raet/ en hebben niet ghelijck de Grecte eenen Priester op een plaetse/ maer veel Priesters van vele Goden/ ende zyn de tweede na den Coninck.

De tweede portie coemt den Coninghen voorgegheuen haer Hof/ om te oorloghen/ leuen/ Hof te houden/ en mildicheyt teghen de ernstelike grootvaders. Daer wt coemt dat hem dat volck gheens gheuens oft schattens en beswaert/ oft sy alwel dat vijfte deel van alle hare goederen ende vruchten gheuen/ Gene. 41. 47.

Den derden deel nemen de bestelde Crauwanten/ Soldeniers en Crichlieden/ die inden Soldijge ligghen/ ter oorloghe toegherust.

Wouen die/ wordt alle dat volck in drie Rotten ghedeeltd/ in Herders/ Boeren/ ende Werck-

Claghen des Coninck in Egypten.

Tol in drie deelen ghe-deelt.

Priesters naeste na Coninck Egypten.

Wierden volck in drie Rotten ghe-deelt.

Wercklieden. De Herders ende Boeren coopen haer vee oft ackers om een cleyn betamelijcke somme vanden Coninc/Priesters ende Solde- nieren / ende wachten dat veldt ende dat vee al haer daghen niet al haer nacomelinghen.

De hantwerckers geneeren haer van haerder handen/ende geen Boeren kindt en dat een Her- der/ noch eens Hantwercksmans kindt een Boer werden/maer een pegelijck moet in zijn geslachte blijven/op dat Bozgerlijcken nijt worde wech ghenomen ende boozcomen.

Boozts soo richten ende oordeelen sp alle dinck niet vernuft / gheen dinck wt ghenade/ oft om ghele verghende oft quijtscheldende/ op datter gheen confusie inder ghemeente op wasse / oft eenighen archwaen eenigher ongherechtigheyt: Maer haer Richters en wijcken/ noch den Aropagitis tot Achenen / noch den Raet tot Lacedemonia. Alser nu dertich van dese wijse in eenen Raet te samen quamen / soo werdt daer eenen Bozt onder hen ghecozen. Oock eenen vander Stadt oft Ghemeente: Die hepde worden vanden Coninc onderhouden. Den oppersten Bozt oft Bozghemeester moeste een Gouden keten met edele ghesceente beset / daghelijck altdirs draghen. Dese noemden sp Gherechticheyt ende Waerheyt/ daer hy sp der gherechticheyt ende waerheyt bedachte ende indachtich werden. Wanneer nu de twistighe bozt gherichte quamen / ende haer sake boozlepden / na aller verhoor/keerde den oppersten Burgheemeester dat teeken der Waerheyt teghen den overwinuer/ende streck dat oordeel.

1. De Depneedighe als de dobbelschalcken / wierden metten sweerde ghericht / dewijle sp tghelooe ende de Godsalicheyt teghen God/ trouwe ende liefde teghen den naesten gheschient hadden/ende menschelijck ghelieschap met haerder leughen te niete maectten.

2. Soo pemandt onberhoets hy eenen quame/die van de Woordeners berooft oft onlijft worde/oft ghewelt liden sage/en om hem te helpen niet toeliep / die werdt des doots schuldich: maer mocht hy niet helpen / so was hy schuldich sulcken niet alleen aen te wijsen / maer selve bozt tgherichte aen te claghen: Wie dat overtradt/ wert met een seker getal slagen gestraft/ende dze daghen van alle spgse berooft.

3. Die eenen valscheijck aenclaechde/ moeste eens Lasteraers straffe draghen.

4. De Egyptenaers moesten haer Raimen totten Hoofstlieden dragen/ende aenwijsen onder wat Heerschappighe oft Bor sp waren/ so pemandt loghe/oft verbonden waer dat hy van oneer baer ghewin leefde/ die viel in het oordeel des doots: want sp achteden/ gelijck Cicero hy den Romeynen/ gheen hanteringhe eerbaerlijck oft toe te laten/die teghen de liefde tot achterdeel des naesten repchte/ ende daer den ghemeenen nutte gheen bozderinghe ende pzoftic wt en quam.

5. So pemandt eenen knecht oft eenen bypen willich doot sloech / dien hiet de wet met ghelijcke doot sonder ghenade dooden / en teghen den knecht ende vrye was een ghelijcke wet.

6. Den Vaders die haer sonen oft kinderen doot sloeghen/ en dzychde de Wet gheen doot/maer dze daghen ende nachten moeste hy sonder eten over des verstorven lijck staen tot hoete.

7. Maer die haer Vaders omme brochten/ werdt een bysondere straffe opghelapdt / name- lijck/ dat sp niet scherpe roeden souden ghegheeselt worden/totter doot toe/ ende daer nae alsoo levendich op eenen hoop doornen gheworpen en verbrandt.

8. Die bluchrich wt den belde wierden/een oorden byaken/wierden entwich van haerder ee-

re ontfet / ende bozt ende bozt met alle mans spot geplacht/ende als eerloos veracht/dwelck sp veel beben den doot achteden.

9. Een bezuchte vrouwe ter doot veroot- deeldt / en soude niet ghedoodt worden tot dat sp van kinde verlost was.

10. Den verraderen / die der vrie den aen- verraders. slagen den byanden openbaerden/ et de wet de tonghen afsnijden.

11. Wie valsche munte maecte oft besneet/ oft mate/seghele / bzieben/hantschuyten ende ge- wichten vervalschte oft maecte / dien wierden bepde de handen afgesneden/ op dat sp daermede boeteden/daer sp mede ghesondicht hadden.

12. Wie een byp vrouwe beelde vercrachte/ Goerejager. wert ontuiert/en sijn mannelicken liss berooft.

13. Den overspelder in overspel begrepen/ Overspeel- moeste dupsent slagen tot straffe liden/der vrou- ders. we sneetmen den neuse af.

14. Waer een gheleende ghelt schult gheloo- Schuldoor- chent worde/ daer soudement den Schuldenaer- chenaers. op sijnen eedt gheben /maer die van dies we- ghen /woeren / en soudemen gheen gheloobe gheben.

15. Den Woeker oock wt verschijpinghe Woeker- verwillicht / sal in dobbelder hoofdsomme ghe- raets. straft worden/ en den schuldenaer alleen daer toe ghehouden/daer hy de hoofdsomme betale.

16. Dat niemant sijn eygen lijf en verpan- Pantne- de/oft den crediteur en versette om eenige schult- mers. op dat de lieden niet eygen en wierden/ de Liden sullen alleen den Steden gheswozen sijn / ende oock dien pander ghestraf worden.

17. De dieven / als sp ghegrepen worden/ Dieven. wert het vierde deel haers diefs als toeghelaten/ dat sp maer dze deelen wederlegghen/ soo sijn sp gheabsolveert/even wel eerloos ende haerder ee- re ontfet.

18. Den Priesteren en wiert maer een Wijf Houwelijc- den anderen na haren wille en ver- wer. moghen/so haer ghelust.

De kinderen worden in Egypten met so lich- ten cost opgebracht/datter wonder is/ met crupt ende wortelen onderhouden / barboets ende met lichte cleedinghe. Gheen kindt van een Maerhe ghebozen ende van eenen bypen Vader en is ey- ghen oft een knecht.

Haer kinderen leeren rekenen met Cirkel der Geometrie/maer Musis ende Schermen en lee- ren sp gheen sijn niet/ als schadelijcke/oneerbare ende Wiffche consten. Haer cranchheyt boeten sp met vasten/oft met soberheyt/ende dat daghe- lijck / want te veel eten ende dzycken achten sp bozt een oorake aller siechte ende plaghe. Daer- om achten sp afbzeuck ende vasten oft soberheyt bozt de beste Medecijne / als die der cranchheyt fondament wech neemt.

De Crichlieden oft ander cranchen worden sonder alle cost ende loon van de Medecijnen ge- heelt/wt gemeynen buydel. Sp hebben een bozt- geschreven heplijck boeck vanden ouden nage- laten/na diens wetwijsinghe als na eenen Reghel heelen sp alle dinck: so pemandt ander consten ge- bruyckte/dan int boztgeschreven boeck aenge- wesen worden/die worde metten doot ghestraf/maer soo hem de conste van desen boeck omme slaet/ende dattet aen de Goden gebreect/so ghe- ven sp den Goden de schult/als dattet niet wesen en soude/dat een Cranchen gheneef de/ ende so is den Medecijn sonder alle beterspinghe.

De Egyptenaers eeren niet alleen de leben- dighe/maer oock sommighe dooden dieren / als Catten / Honden / Indische Mupsen / Griffoen- nen / Wolven / Crocodillen / dies en schamen sp hen niet/maer laten hen dat seer goet duncké.

Oock draghen sp deser dieren Beeldenissen somtijts inder Stadt om/op menighe plaetsen/

Oordeel in Egypten.

Ghesetten der Egypte naers tegen de quaets doorners.

Depneedighe.

Woordeners.

Kogenaers.

Wostla- ghes.

Kinder- moordes naers.

Vader- moordes.

Welbluch- tige.

Vervalsche- van s. d. m. ende s. d. m.

Schuldoor- chenaers.

Woeker- raets.

Pantne- mers.

Dieven.

Houwelijc- wer.

Consten der Egypte naers.

Der Egypte naers dzyne.

Goden des Egypte naers.

Dat eerste deel deses Wereltboeck.

dese aenbidden sp met grooter eerweerdicheydt. Als een van desen dieren sterft/ so salben zyt met Cedar sap ende sout/ slaen haer herte/ ende deckt met zijde/ op dat sp elichaem lange voer heplichdom onderhouden. Ist dat penant eenich van dese dieren beschadicht/ die heeft dat leven verbeurt/ Wp sonder alst een Catte oft Opbaer is/ daer loopen sp alle met hoopen tsamen/ ende doe den Noordenaer menighe plaghe aen/ tot dat sp hem vant leven totter doot brenghen. Wt welker vrees/ sooder erghens eenen ondersiens aen een van dese dieren stoot/ ende doot vint/ so coeyt hy van verre claghende/ dat dier zp sonder sijn schuldt doot.

Dese voozghenoemde dteren onderhouden sp met groote onkosten in haer Tempelen/ van eerbare daer toe gheordineerde mannen. Gansen ghesoden ende ghebraden is haer gemeyne spijse.

Hy de voazgemelde dieren berlaghen sp meer dan haer eyghen kinderen/ ende besteden se heerlicker ter aerden dan het te seggen ende haer vermoghen is/ alsoo dat den Coninck Ptolomeus Longus bysich ponden silbers leyde ende begravenisse eens kints ofe Wfchs/ alst hem wt onderdom metten doot was afghedaen.

Wonderbaerlicke wijsse der Egyptenaers/ haer dooden te begraven.

Bevanden
se der Egyptenaers
pyperley.

Als een Egypter het leven oozlof gheeft/ soo clagt alle vrienden/ gelijck boven alle volc den Coninck met beaschden hoofde/ sp gaen omme de stadt/ tot dat den verstorven begraven wort/ te wijle en wasschen sp haer niet/ dincen oock gheenen Wijn/ eren vastelijck ende slecht/ ende en ghebruycken gheen schijnbare cleeren. Wyperley begravenisse hebben sp/ costelijck/ slecht/ ende middelmatich/ een peghelijcke cost een somme ghelts. Somnighe ordineren noch int leven zijnde/ met wat ghepronck dat sp begraven sullen worden. Alsoo overgheestmen de lijcken om een somme ghelts te bedienen den daer toe gheordineerde lieden/ die haer daer af gheueeren.

Sp hebben oock haer eyghen Scrobbers/ Gewers/ Opnijders/ Salvers met salben/ op dat de lijcken niet rieckende worden. Sp salben alsoo meer dan 30. dagen dagelick de lijcke met Cedar/ Wyperley en ander salben/ wanneer sp den verstorven alsoo in alle manieren als oft hy liepe/ toebrept hebben/ wel rieckende en lustich/ so gheuen sp hem den vrienden/ die hebbe daer mede een groot gepronck/ haeren en dagen hem herwaerts ende ginswaerts/ ende voeren hē ober een water/ daer sitten meer dan veertich richters. Daer wort toe gelaten wie daer wil den verstorven eer hy inde kiste ghelept wort aen te claghen/ so daer penant waer maect dat hy qualick gheleest hebbe/ soo wellen de Richters een oordeel/ ende bekennen dat hy der begravenisse als onweerdich/ sal becooft worden.

Doodt wden aengheclaeche in Egypte.

Wie nu dan begrepen wort/ dat hy den doode onbillick oft valschlyc heeft aengeclaeht/ en zijn elage niet proberē en can/ die wort hart gestraft. Alster nu gheenen aenclaghier voozhanden en is/ oft dat hy door nijdt aengheclaeht is/ so laten de vrienden dat clagen varen/ ende beginnen de verstorven te loben/ niet gelyc de Greci/ van geslachte (want sp houden dat alle Egyptenaers gelijck edel zijn) maer vander Jonckheyt af beginnen sp zijn leven als deuchdelijck op te werpen/ ende vertellen al sijn conste/ redelijckheyt/ weldaedt/ trouwe/ gherechticheyt/ gelooue ende liefde tegen God ende de mensche/ en bidden God dat hy den verstorven onder den wtvercorenen ende Godsalighe wille hoopen en tellen/ dan antwoort dat volck eenstemmich/ Amen/ dat wille Godt/ hy sal metten salighen leven/ ende dierghelijcken.

Daer na begraven sp den dooden in haer eyghen graf/ of thups inden hupse by een stercke wandt/ in een stercke kiste oft bare/ maer so hem door dat oordeel de begravenisse wort afgheslaghen/ soo begraven hem de vrienden niet schande thups sonder eenighe kiste oft bare inder aerde/ als eenen dooden Hondt. Desen vloech vreesen sp seere/ ende onthout vele vā boofheyt en sonde.

Als dese somtijds schulde achter hen ghelaten hebben/ so verpanden de vrienden des verstorven lijf/ by herooovinghe der begravenisse te betalen/ ende ist dat dese den Crediteur gheen ghelooue en houden/ en den verstorven lossen/ so wort de sp ooc der begravenisse berooft met gemeynen vloech.

De Grieken en hebben sulcx met hare fabelen (waer mede sp de levendighe tot sulcker eerbaerheyt verhoorten te verschickan) niet vermocht/ dat de Egypters met desen vout hebben te weghen gebracht/ maer zijn niet haer fabelen belachen geworpen/ meer dan dat sp de menschen tot deuchden ghepozt hebben. Hy dewijle dese wetten lofs weert zijn/ wt welker aenleydinge men meer deuchtlaem ende wijs dan rijck wort/ so hebben de Egypters neven weghen gedicht/ ende wetten (die alle man tot weldaet en deucht pozen) niet onderdelick voozgeschreven.

Ten laetsten merct/ Egypten wort van sommighe in twee deelen gedeelt/ in dat opperste ende onderste Egypten/ dat opperste allen heeft vierentwintich landen oft Natien in hem. Somma van Egypten heft Idiozum Libzo. 15. 16. Bart. Ang. Libzo. 15. Item in Egypten wassen oock Crocodilli/ Item een die Carochephag genoemd/ dwelck den aert eens Basilisk aen hē heeft/ ende met sijn aenblichende aensiende doot. Daer af Plin. Libzo. 8. Capite. 22.

Van Denis ende andere volcken

Aphyce/ haer leven/ regiment/ ghe-looue ende zeden.

Aen Egypten palen de Deni/ die haer in veel stricken der Egyptischer wijsse ghebruycken. Als sp haren Coninck een Maecht teenen wijbe gheuen/ soo nemen sp haer eerst de vlecken der Maechdeijckheyt.

Deni ende andere volcke Aphyce.

Masomones een groote ende archlijstige Marie/ gheeft veel Zeeoovers wt/ Sp leven den meestendeel van een vrucht Palmule/ die sp aender Sonne coken/ ende het sap oft melc daer wt persen ende verslinden. Sp hebben na ghewoonheyt des lants veel vrouwen/ met welcke sp openbaer tsamen comē/ byslapen/ oft der liefde pligen aen de wegen/ schier gelijck de Massagete/ alleen dat dese wat schandelijcker haer manlijck Lidt onbeschaemt eerst wt recken.

Masomones.

Het is oock by dese volcken een ghewoonheyt/ als een Wuyt byploft houdt/ dat sp met haren lijbe alle gasten een eere doet/ ende haer met alle byploft mannen vermengt na malcanderen/ ende na dien een peghelijck by haer gellapen heeft/ soo schenckt hy haer op de byploft wat hy gheuen wil.

Ommevrent der Masomones.

Daer eedt weeren is alsoo ghedaen/ Sp aengripen ergens eens voornamelijcken naemachtighen mans graf/ die by hen lieden in grooter acht verschepten is/ ende sweeren by sijnen name/ Propheteren oft waersegghen op dese maniere/ Sp gaen totter voozghemelder heplighen graf/ volbrenghen aldaer haer gebedt/ en slapen/ wat hem als dan inden slaep byden grabe voozcoemt dat doen sp als Gods woort ende ingebe.

Eetweert.

Sp geloouen en toefegghen oock malcanderen gelooue te houden/ aldus: Twee geben malcanderen de handt ende den eerden dinc den anderen wt der hant/ maer isser gheen sap voozhanden/ so lecken sp malcanderen aerde wtter handt/ so is tverbondt vast.

Gara

Saramantes vlieden aller menschen gheselschap, sy en het den ghesins gheen Wapenen/ sy en beschutten haer selven oock niet/aenghevochten zijnde.

Mace. Teghen het Westen stooten aen dese eerste melde/ de volcken Mace genoemt/die beschieren haer gelijk de Monik/maer sy laten op tsoyken vanden hooft de een weynich hays wassen. By dese wonen groote weede Struppen/welcke huyt sy voer een beschermisel gebruycken/sy drijven daer mede oock coopmanschap.

Enidians hebben de vrouwen ghemeyn. **Enidians** palen aende Maces/deser Vrouwen hebbe veel pelfen/randen/oft boordkens om haer cleederen/daerom dat sy van eenen gelijken man/daer sy mede te doene heeft ghehad/ een randeken van pelfen om haer cleedt te loone begheert/ en hoe sy meer randen heeft/hoe sy haer laet duncken beter te wesen/ als die van veel mannen bemint ende gheert sy.

Machies. Machies de volcken aende Zee Tritonides woonende/en dragen geen hays/ dan inden nechte/maer de Muses zijn in contrarie allefins geschozen/ behalven alleen aen den scheel boven boordhooft niet. Dit volck Jonckvrouwe stryden altemael Jaerlijcx op den Feest ende dach Minnie der Goddinne in twee hoopen ghebeert/ met steenen/woyplinghen/colben/ende steken stijf met malcanderen/ende de welke daer onder doot blijft/ oft ghelovont wordet/die segghen sy een valsche Maecht gheweest te sijne/ Maer welke Maecht tbeste gedaen heeft/ende stiddernatich ghelovont is/ die werpen sy eenstemmich met ghemeyner verkiefsinghe op voer hare Coninghine van dat Jaer/ende verciereuse op Griecische maniere/ende met een Conintische pluyne/ende boereuse op eenen wagen gheliet/ aen het Meer omme. De mans hebben de Vrouwen ghemeyn/ende als nu dat kint tot sijn daghen coemt/welcken vader dattet hem voornemt wt aenwysinghe der moeder/diens soue wordet gheacht.

Atlantes. Atlantes die volcke wonen om ende byden berch Atlante/ Dese zijn sonder allen epgenen name. Sy verbloeken de opgaende Sonne met allerley smaetwoorde/ daerom dat sy hielieden op den hals leyt/ende met haerder hitte overlachtich is. Sy en eten van geen dijn dat leuen gehadt heeft/ende en hebben nemmermeer geen droomen/sy en weten oock niet wat droomen is.

Pastozich. Pastozich een volck in Africa ghelegghen/eten van melck en vleesch/ behalven alleen koe vleesch/gelijc de Egyptiers geet Swijne vleesch genter/ sy en vreden ooc geen koeven. Maer de wijven Harree en probee Swijne noch koepe vleesch/ van wegen der Goddinnen Zide. So deser kinderen tot vier Jaer verreycken/ soo schieren sy der selver hooftsoy/ende vande hen aldaer een ader op/ dat hen nimmermeer gheen zitter oft vuylicheyt (dwelck sy voer een groote mismaetheyt hebben) wt en gae/ende dat sy by gesontheyt blijve. Als sy een vee slachte/so effen sy de oore voer d'eerstelich haren Goden/ met afghescherden aenghesichte der Sonne ende de Maen.

Maries. De dooden begraven alle Aphzi/ ghelijc de Greci/ wtghenomen de Ausomones (die haer dooden sittende begraven) oock als den cranchen in doods noode leyde/sien sy uerstich toe/ dat sy niet liggende en sterbe/maer sittende de ziele wt blase. Haer huyt zijn als torben van torben geblochten/ende hangen om hooge aen JP astir bloemen/daer den Mastix wt sweert/so dat niet weynich mach werwaerts datme wil.

Maries. Maries de volcken beschere den halven rop op der duncker zyde/ vander zyde dragen sy vol

hays. Haer lijf verwen sy met vernilioe root/ sy segghen dat sy vande Tropanen af comen.

Zigantes daer de Vpen soo veel hontche in draghen/oft veel meer de lieden aldaer maken/ beslijcken haer alle met root vernilioen/ende eten meest niet dan Simnen/der welcke aldaer een groote niemchte is.

Libij de volcken in Libia/boeren meest een woout leven onder de hemel/wt de neringhe des wilts verneucht/ sy en eten geenfins niet thays opgebracht/ dragen anders geen cleet dan gepen huyden/daer sy blijf mede bedecken. Tegen de welanders en houden sy noch trouwe/vrietschap noch ghelooft/ drie seer lichte slingheren/ende een ledersackken vol steenen zyn haer wapenen.

Troglodite worden vanden Grieken Herders ghenamt/ daerom dat sy van het vee leven/inden lande Troglodea/dwelck sommige in Arabia/sommighe in Ethiopia liggende achten. Daer wascht boven maten goede Mirrhe/ dit volck is so snel/dat sy gelijk de honden dat wilt achterloopen ende vellen.

Troglodite Dese houden vrouwen en kinderen ghemeyn/ wtgenomen dat sy de Cyannen een eygen behoude. Als dat vee van onderdom niet meer en vermacht/ of van sijnder siecte somtijts sterben wil/so comt zijt te voer/ende doodent/ behoudent ende etcut. Haer kinderen heeten op haer sprake na het vee/ stieren/ schape/ ossen/ koeven. Sy drincken van tsap der boomen/ en van eender bloeme wtghedrukt. Sy trecken met het vee herwaerts ende verwaerts ende veranderē dirlmaels haren leggher ende woonplaetse/ sy zijn alleen om de schamelheyt met eender huyt bedekt. Sy besingden haer kinderen op de wijze der Egyptenaers/ en boeren ghelijc de Megabares eenen ronden schilt/ van een rouwe huyt voer haren schilt/ende een pferen colbe/sommighe voghen ende lancien.

De begravenisse en achten sy gheheel niet/ sy nemen des verstorben lichaem tusschen de beenen/ binde hem met rijfen/ en drage hem op een wijde plaetse/ende begraven hem lachende met eenē steen hoop/ stekē daer op eenē Geythoorn/ende gaen sonder smarte wederom wech.

Sp en kive en oozlogē niet met malcanderē gelijc de Greci/ wt toore/ nijt/ oft eergiericheyt/ maer om de vee weyde. Sy werpen eerst met steenen na malcanderen/daer na met bogen/ tot datter sommige vallen/ en en comē nimmermeer tot malcanderen tot eenen steenwoep toe/ dat sy malcanderē bloot verreycken mogen/ terstont nemen den Crich af/ de bedachtde oude wijven by hen. So snellijck als dese vrede biedē/so trede sy af/ en niemant en derfse beschadigen noch wederstaen. Die niet mer na volgen tonne/ en dat vee volghen/ die bindmen aen eens Striers steert byder kelen/ op dat sy volge oft haer levē volcynen/ oft ist dat sy te sterben vertrecken/ en hen selfs den doot niet en willen aen doe/ wie dan wil/ die mach hant aen haer slaet/ en hen ee voordernisse geven/ en dese wort als dā geloest/ als hebbe sy een groote weldaedt ghedaen. De coetsachtige en met ander ongeneselicke crancheden belade/ helpē sy met gelijcker wijze wt het levē. Sy achtent voer ee groote sonde en quact/ dat dese begeert te levē/ die het leven niet weerlich hanteren en ran/ en andere slerhs een hindernisse sy: achtēt ooc voer sonde dat sy dē mēsche also sien lyde/ en niet vander pōne helpen.

Herodotus sept/ Troglodite woonē alleē in wtghchoolde gaten/ geheel eenen rijkdom achtēde/maer sy hebbe hē der armoede willich begēve/ alleē hebbe sy een gepronck met eenē steen *Eracorhalium* genoemt. Sy genietē slangen

W g vleesch/

Dat eerste deel deses Wereltboeck.

bleefsch/wiltbraet/ende geen tam bee/ oft ten zy
bā ouderdom tot nielticheyt onbequaem/ oft ee
Carongie gestorben: sy zijn geheel en al spraec-
loos/ bedieden ende lippen meer dan sy spreken.

Phenien oft
buegen den
Leenwen
byant.

Phophagi
goede clim-
mers.

Een ander volc in Ethiopia/ boven Egypte
Phyrophagi genaemt / eten wortelen van riedē/
die sy met steenen malen / en toebereydt aender
Somme backen. Sy en hebben niet niemandt
gheen aensfoot noch crijch dan metten Leen-
wen/die na de schaduwē somtijds in haer hut-
ten begeeren te comen/ en dese statie ware ober-
langhe door de Leenwen wtgheropt/ ten waer
dat hen de natuere een bystandt dede/ want by
tijden valter een so groot geswerm vliegē met
hoopen in dese contreye/ van geenē wint/maer
recht als van God ghesonden/ die de menschen
geensins niet aevallē oft gern leet doen/maer de
leenwē eesdeels door het snorē en supsen / ees-
deels door het stiekē en bijtē wten lande drijvē.

Aen dese stoot een volc Phophagi met namē/
die genieten een vrucht/ die onghesplant selfs op
eenen boom waest/ daer sy dagelijcx na climmē/
en wt dagelijcx scher oeffeninghe des climmens
so gewisse en dapper wordē/ dat sy gelijc de vo-
gelē oft Eerhoornē (dwelck ongelooftich wort
aenghesien) vanden eenen boom totten anderen
springen. Het zijn lichte mager lieden/ die lich-
telijck een cleyn tackeren draecht / en oft hen al-
schoon enen voet ontslibbert / oft een tackeren
breect/so cleven sy met de handen gelijc de kat-
ten/ende blijven hangende/ ende oft sy alschoon
sontijds afvallen/soo ist hen van weghen des
lijfs lichtveerdicheyt sonder nadeel.

Dese gaen geheel ende al bloot/ hebben beyde
wijf en kint gemeyn/ sy leven meer van de teere
tackerens der gemelde boomen / dā vādē vruch-
ten/ die sy gheheel selden ende weynich draghen.
Daerder vele sterben ten laetste/ als sy niet meer
climmen en connen/ en haer neeringhe soerken
gelijc de vogelen/ van honger. Sy strijden niet
malcanderen om die boomen/ en plaetsen/ alleē
niet stecken ende cobden toegeruust.

Vander Prohibitien in Ethiopia alomme/
hebben de Cinici in een wilt volc / dwelck wt
vrees des wils snachts op de boomen moeten
hupfen en slapen: Somtijts gaē sy gewapent
tot een bloepende water/ climmen en verbergen
haer onder bloof op de boomē/ als dan dat wilt
coemt/ om te drincken/ en hē met water wt on-
sprekelijcker hitte beswaerdēt zijnde/ laven wil/
so vallen sy haestelijc af/ slaent en werpent met
colben/ steenen en pijlen doot/ en dat eten sy ge-
deelt door rotten. Somtijts wordē sy/ doch sel-
den/ vā het wilt beschadicht. So sy tot sommi-
ge tijden geen wilt op dese maniere connen aen-
comen/ so nemen sy des voormaels gevanghen
wils huyt/ sijndēt tot riemen/ billen dat huyt
af/ en de huyt vādese by een saecht vier/ en eten
also gierichlijc die huyt/ voer wiltbraet/ tot dat
sy verzaet worden. Daer kinderen oeffenen sy
tot eenen boorgestelden stecke te werpen/ en al-
leen dese te eten ghebende die daer treffen/ daer-
mede maken sy goede worpers.

Spermatop-
phagi.

Meridophag-
gi.

Spermatophagi die volcken Aphzice comen
tsomers-tijt haerder armoede en noot te helpe
niet een vrucht die sonder arbeydt van eenen
boom valt/ den anderen tijt vreten sy een ruyt
inde schaduwē wassende tot spijse.

Meridophagi zijn by ee wilbernisse in Aphzi-
ca/ na by wat roeter en magerder dan dandere/
en cool swerte lieden/ inden tijt des lēte woyp-
den wint Sephyrus met storm een wter maten
grootē menichte van grootē/maer sonder ghe-
daente/ sprinckhanen in haer Probitie/ die dese
woorē gewoon zijn/ ende dragen veel houtē
en ander materien/ doore stroo/ groot ruyt/etc.
in een groot wijt lanck dal / ende stecken dā tot

sjinder tijt aen/ wanneer dā die sprinckhanē als
een wolckie derwaerts vallen/ so wordē sy door
desen roock vermoet en gecrencht/ so dat sy niet
verre van dit byer niet hoopen neder vallen/ in
sulcker menichte dat alle het volck dat gheheel
jaer daer af rijckelijc te leven heeft. Dat is haer
eenige spijse/ doch soet en goet/ door dat gantsch
jaer/ dwelck sy niet seut (dien dat lant veel wt-
geest) bewaren en behouden ober tjaer/ want sy
en cten noch visch noch bleefsch / dwelck sy niet
en hebben/ Ja oft zijt alschoon crighen mocht-
ten. Sy zijn licht van lijve/ van snellen en gesaf-
schen loop/ en van roet leven/ also dat haer out-
ste niet ober 40. jaer comen. Daer eynde is niet
alleen ontfemelijc/maer schier ongelooftich/
want als dat ouderdom genaecht/ so wassen in
haer lijf veel ende vrecnde geblugelde lusen/
verschrikelijc te sien / die eten ten eersten den
bupck op/ nannaels dat herte/ terfont wt helen
sy het gantsch lijf/ gelijc een Idrys een broot/
tot dat sy jammerlijc sterben.

Die dese crancheit crighen sal/ dien coet eerst
een crawagie aen/ die hem tercht te jucken/ er-
stont vallen dan die lusen tsamen metten etter
wt/ so schoert den cranchen van grooter snerte
syn lijf eerst recht op niet huplen en suchte / als
dan het lichaem gheopent is/ so valter een sul-
ke menichte van lusen wt syn lijf / als wt een
ghegaet wat/ ja niet anders dan de Spēn wt ee-
nen Dpestock oft roef.

Op dese maniere ick en weet niet oft der spij-
se oft des lochts schuld is/ eynden sy ellendich
haer leven.

Ten eynde Aphzice tegen tZupden/ woonen
die volcken Cinammim/ vanden nabueren Sil-
vestres genaemt / sy hebben grootē lange haer-
den/ hebbē eenē rudde van leuter Wouthonden/
die zijn haers levens onderhoudinghe / op dese
wijse: Tsoner-tijts tot midden inden winter/
coemter dicwils een grootē rudde Indische of-
sen (ick en weet niet wt wat oorsaecke/ oft sy de
werde nagaen/ oft van ander wilde dierē gedre-
ven worden/ oft anderzins wt een ander natu-
re) aen dese hiffen sy de honden / daer syder vele
mede vangen/ dwelck sy eensdeels verset hēt/
eensdeels om ouer jaer te behoude in soutē tot-
ten toecomenden noot / oock ghenieten sy veel
ander wilds dat de honden overvallen.

Cinammim
genet haer
van honden.

Iethiophagi zijn ten eynde Aphzice / tegen
tZupden/ een berstachtich volc / dwelck wijfē/
kinderen en alle dinc gemeyn heeft/ en gheheel
en al naecht is. Sy en weten gheen onderscheit
tussche het eerlijc en schandelijc/ sy en verstaen
haer oot niet op wellust noch op treure/ leven-
de nade leydinge der natuere/ sy woonen in spe-
loncken/ waer in qualijc wt ende in te comē is/
acnden oever der Zee maken sy veel tingen en
grachten met steenhoopen omlept/ als dan de
Zee tweemaal daerhs wtloopt en allerlep vis-
schen om haer spijse te soeken/ mede neemt/ en
dat nu dwater tot sjinder tijdt door de steenen
wederom achterwaerts te rugghe afloopt/ So
blijfter altijt een goede somme van allerlep vis-
schen tusschen de steenen/ als in een nette op
broogen lande gevangen/ dan loopen de Lant-
lieden toe met wijf en kint/ vangen de visschen/
leggense tegen tZupden opde vander Sonnen
gheheele schier aengesteken steenen / coense
en eten se. Sy droogē oot dat bleefsch vā sommi-
ghe visschen/ en malent in enen hollen steen/ en
backen metten zade Daliuri vermengt/ ee goet
soet broot daer wt aeder Somme. Dā dese spijse
hebben sy altijt genoegh/ en gemeyn/ sonder ge-
wicht ende mate. Als de Zee ongheduerich oft
stormich is / dat sy op de voorgehemelde wijse
niet visschen en moghen / soe ghenieten sy Zee-
flecken: Ist dat sy dese oot niet gecrijgē en con-
nen/

Iethiophagi
hebben
wijf/ kint en
alle dinc ge-
meyn.

Dreemden
bischdanc.

met / soo behelpen sy hen met de graten / die sy
vande visschen toe desen noot hebben behouden.

Daer sy eten te samen niet vrechden / sinnen
daer toe een qualick lipden de melodie. Naamaels
so enen een wijf betraeft / met die vermengt sy
hem openbaer sonder schaeme / wt oorsake kin-
deren te voeden / van alle sorge der neringhe ont-
lade / ende voren een geheel sorgeloos leven. Na-
maer oft vijf daghen gaen sy als een Eudde vees
over een fonteyne / niet lipden stennnen eenhel-
lich singhende een ongheschiedt ghesanch. Als sy
van dwater comen / en haer vol hebben gesopen /
soo dat sy nautoe weder comen en comen / soo en
eten sy dien dach niet meer / maer ligghen van
dwater opgheblasen ghelijck de Dronckhaerts.

Den naesten dach gaen sy wederom op haren
visschbanck / ende met dit wesen volbrincken sy
al haer leven / anders niet bedijvende.

Spallen oock om haerder slechter grober
spijse wille selden in tranckheyt. En soeken niet
dan den honger te boeten / met drincken van hit-
te weghen niet also mankerich.

Die noch wat doozder wt deser gheleghent-
heyt zijn / die leven noch wonderlijcker / als die
nemmermeer niet en drincken / ende vā natueren
van alle bedroeffnisse ende angst des herten ende
conscientien los zijn. Sy eten de visschen halff
rouwe / vermoecht zijnde aende spijse die hen dat
geluck toevoecht. Sy achten dooz de hoochste sa-
licheyt die dinghen te verben / die den behoefstigen
eenich leet mogen toevoegen / ende zijn vā sulcker
lijdsameheyt / dat sy gheen wtghetrocken / weert
en vlieden / in ghelickken doene / slaghen / schant-
woorden / ende goede woorden lijvende. Sy sien
den slagher alleen aen sonder alle affectie / ende en
gheben noch eenichs torens oft ontfemmens teec-
ken. Sy en hebben gheen sprake / met de handen
ende met wiencken gheben sy malsanderen teec-
ken / wat sy willen ende behoeven / ende verstaen
malsanderen also feer wel.

Dit volck en is niemant byant / heeft niet alle
man vrede / ende niet niemāt geen aenstoot. Sy
zijn ooc onder malsanderen selfs eedbrachtich en
vreesaem. Haer speloncken zijn tegen t'hoorden
gekeert / op dat sy haer dooz de hitte der Sonnen
onthouden ende beschudden: Maer die teghen
t'hoorden vanden van hitte / ende en laten den in-
woonders gheenen toeganch. Sy maken haer
hupfen van Zeevisch graten / ende derkense met
lijck ende bladeren toe.

Amazonen zijn dooztijds in Libia geweest /
strijdbare Vrouwen / die alleen hebben gheheer-
schapt / ende alle Ampten geregeert / geen man by
hen geleden / dan tot sommige tijden van een an-
der plaetse onthoden / om haer met hen te verme-
gen / ende kinderen te voeden / als van dese weder-
om wtghhefonden. Sommige segghen dat haer
mans alre by hen zijn gheweest / maer niet dan
wijfs arbeyt gedaen / hurs gade gheslegen / ende
den vrouwen gehoozsaem. Haer geboorte wiet-
de de kinderē den vaderen ghegeve / om met melc
op te brincken / ende van ander nootdrift te ver-
sien. So haest alser een knechtken geboze was /
dat wiert verfonten oft gedoot / oft sijne rechten
arm afgebroken. De mepskens / op dat sy totten
crigh bequaem sijn soudē vanden sy de rechte
borst af / op dat sy hen niet en wasse ende gheen
hindernisse en sy. Daerom sy vande Grecks
Amazonen sijn genoemt geworden / de welcke in
het Epland Helpera / in dat Maer Crotomidis
gheleghen / ghewoont hebben.

Dit Epland is feer groot / en vol gorde bruch-
ten ende vleesch / van welcker melc en vleesch sy
leven. Sy en hebben gheenstins gheen Coorn /
noch en kennen oock gheen. Dit Epland leyt in
Aphyrica / nakende byden berch Atlante en Erit-
open. Daer af besiet Joannē Boemā Nabunum.

Idozus Lib. 9. Bartho. Anglicus Lib. 15.
seggen anders / namelijk / dat Amazonia een ep-
ghen Epland is / een deels in Asia / een deels in
Europa ghelegen / daer in eertijts de Gotti ghe-
woont hebben / der welcker Vrouwen haer des
regiments hebben onder staen / ende haer manne
niet list om den hals ghebracht. Daer af besiet
elbers hier na breeder beschryvinghe.

Baciana.

Dit is een bruchtbaer lande in Aphyrica / van
dolpe ende cozen-ghewasch / ende dit landt is
soo gepl ende het / dat de gheworpen zaden aldaer
hondertvoudich wedercomen.

Carthago.

Carthago een Provincie / ende van Hanniba-
le een beroemde Stadt in Aphyrica. Dese
naemachtighe Stadt / daer af dat landt den na-
me heeft / ende dooztijds niet wepigher dooz-
luchtich dan Rome / is eersielijck Cartada op
Fenicijsche sprake genoemt geworden. Dese heeft
Scipio den Roomschen Crighsvoerder na veel
ende lange oozolgen ten laetsien onder hem ghe-
bracht / ende geheel ende al te gronde ghelept ende
omghekeert / maer namaels vande Romeynen
wederom ghehoudt.

Daer is een ander Carthago in het rechte A-
phyrica ghelegen / tusschen Numidia ende Bizan-
tum / teghen t'hoorden aen Getuliam / teghen
t'hoorden aen de Siculische zee haer bestrecken-
de / der welcker grootste deel seer bruchtbaer is
van olye ende ander bruchten / vol met gels / maer
dat deel teghen Numidia toe / is vol Wouterzels /
Slanghen ende ander wilde dieren / daer is oock
een groote menichte van Elephanten. Daer af
leest Plini. Lib. 5. Cap. 5.

Zengia oft Zeugis.

In deser Provincie Aphyrica / daer dat grootste
Carthago ende clepste Aphyrica is / tusschen
Bizantz ende Numidia gheleghen / ende teghent
Zuden haer toe aen Getuliam bestreckende / is
vol oncrupts van allerley sennighe dieren / ende
veel wonderlijcke Woudieren / nochtans ist aen
veel plaetsen bruchtbaer.

Tripolitana.

Weerlep Provincien hebben desen name / de-
ne in Phenicia gheleghen / vande Hoofstadt
Tripoli alsoo ghenoemt / d'ander in Aphyrica
tusschen Pentapolim ende Bizantium ghele-
gen / van drie groote Steden / Oza / Sabine oft
Tabzace / ende Leptis also ghenoemt / stoot aen
de Getulos / Bysantz / Garamantes ende Tra-
gloditas / tot in Ethiopiam.

Ingitania.

Ingitania heeft inder lengde 170. dupsent
schreden. Daer heeft eertijts een booznaem-
lijck volck Maurozun ghewoont / maer dooz
crigh alsoo vermoeyt / dattet schier volck-loos /
met wepnich volck besett is. Sy is teghen het
Oosten berchachtich / vol Elephanten. Sypha-
eis is oock een landt Mauritanie in Aphyrica.
Daer af Plini. Lib. 5. Cap. 2.

Vande machtighe Stadt Chayrum
oft Alkez in Egypten / nu ter tijdt de
aldergrootste ende volck-
rijste inder werelt.

Egyptus een machtich ende bruchtbaer lant-
schap Aphyrica / dwelcke den oberwalp ende
oerloop Nili so bruchtbaer maect ende beboch-
ticht / dat sommige Chayrum een Paradijs heb-
ben gheheeten / andersins Memphis oft Bap-
lonia Egypti ghenoemt. Item Alexandria ende
dooztijts Thebe sijn de naemachtichste Steden
daer in. Alkez is ooc van Cambise den Coninck
Persarum eersielijck ghehoudt. Diobozus sept-
Eglus sy een stichter ende beginnet deser Stader
die

Ichthiowha
re haeren vā
alle sorghen
ontlade een
sorgeloos le-
ven.

Amazonen.
Vrouwen-
steden.

Vrouwen-
vreesen.

Baciana.

Carthago
weertep.

Zeugis.

Tripolitana
na.

Ingitania.

Alkez.

Dat eerste deel deses Wereltboeck.

die costelijckste Coopstadt / aenbaert ende haben in Egypten / den seel ende stoel al haerder Coninghen / die eertijts Pharaones / nu Soldanen ghe-noemt worden / der welcker Coninck den Turck Anno 1517. berouwen / ghevanghen / dat rijck genomen / beset / ende in somma haren Soldaen tot een voetschabelle synder voeten ghemaect heeft / welcken hy buygghen moet / als hy te Per-de op oft af wil sitten / ende eenen goeden tijt lanc in een voghelhups tot een bespotinghe ende een wonder sulcker victorie / hem heeft laten na voe-ren. Ab Laurentius Vries seyd / dese stadt sy inden circkel ende omhanch 15. Dupsche mylen groot / doch aen veel plaetsen metter Zee / ende niet ober al met mueren omringt. Vernaert van Breytenbach / ende veel ander Hierosolomische Ridders achten een stemmich / dat alleen het slot daer den Soldaen Hof in houdt met synen omhanch in deser stadt / onbegrepen vander groote is als Wm oft half Rozenburch. De Egypte-naers en hebben boortijds haer dooden noch te herbynden noch te begraven billick gheacht / maer costelijck ghebdoocht / ende met salbingen bewaert / ende tot ghedachtenisse in haer hupsen ende cameren ghestelt. De mans hebben eertijts de hups sorghe / den spinrock ende de keucken ge-regereert / ende de Vrouwen de Coopmanschap ge-boert ende den markt versien. Daer in heeft ge-maect Gedalus den dwalenden Labozinth ende dat veelvoudich dwaelhups / wonderlijck toe-ghericht / soo datter niemant sonder eenen naege-toghen badem te rugge mocht wtcomen / een an-der Labozinthus is in Creta / een ander in Lem-no / ende een in Tuscia.

Groote der
Nacht Alkepy

Egypte
naers mette
dooden.

Wier Labo-
rithen.

Mamma-
lucken laten
al haer kin-
deren door-
pen.

Onsprecke-
lic veel volck
tot Alkepy.

Ab Egypten stoot teghen het Oosten aen Si-riam ende de roode Zee / teghen het Westen aen Cyrenen / van Zupden verstrecket hem tot in E-thiopia / want Roorden aende Egyptische Zee. Met verloochende Christenen wordt een sulcke ghewoonheyt gehouden / dat alser eenen wt hen sterft / soo is zyn goet den Soldaen behouden / ende om dat te boortcomen / doope sy al haer kin-deren inder jeucht / niet wt die meyninghe dat sy souden Christenen blijen / maer op dat sy inden ouderdom oock Mammalucken worden ende haer goeden beerven / want gheen Sarraceen oft ongedoopte en mach een Mammaluck worden. Als nu de kinderen haer jaren crijghen / ende tot haer daghen comen / soo boertse den vader boor-den Soldaen / om tgheloobe te verloochenen / als dan worden sy tot de ampten ende goeden haerder vaderen toeghelaten / daer op worden sy besneden / ende tot versmaetheyt des crups Chri-sti wort hen een crups onder aende versien oft solen ghebyndt / om daer op te treden / want sy achtent voor de grootste Gods-lasteringhe / dat wy segghen ende ghelooven / Christus Godes soen sy gherupst gheworden / oft sy al wel an-der sijn veel van hem houden / ende hem Nacho-met in synen Alcoram een Woorz Godes noemt / eenen geest ende ziele Godes / daer af op syn plaet-se vander Turcken gheloobe ende Alcoram. Also is des Soldaens Wofghesinne seggen alle die ick daer af gelesen hebbe eenstemmich / ende al sijn Anpeliiden / synder heerschappye onderwozpe / niet dan Mammalucken / der welcker seer wep-nich van de Dupschen onder hen zyn / maer veel wt Italien / Wngeren / Windische / Slavo-nische / ende Albanische.

Woorz so is dese stadt so volc-rijck / dat Ver-naert van Breytenbach met sijn Ridderschap acht / dat daer soo veel menschen zyn / als onbe-grepen in gantsch Italien oft Welschland / het wemeter altydt meest in alle straten als te Goo-me in een Jubiles Jaer. Daer zyn oock tot inde 15. dupsent ghemeyne keucken / daermen dage-lijcx allerley kost ende spijse in koocht / van ghe-

loden ende ghebynden / want de inhwoonders ko-ken wepnich in haer hupsen / maer veel kochen gaen inder stadt om / dat byer op eenen toeberep-den aert op thoost dragende / daeromme gesoden en ghebynden aen spitte / en als penant wat hebbe wil / so heffen sy dat aertken van thoost af / ende worden den hongherighen na synen lust om een tamelijck gelt te wille. Daer en is gheen grooter gebyck / ja van grenderley dinghe / dan van hout / dwelckmen na gewichte vercoopt. Dat lanc ontrent dese stadt is boven maten vruchtbaer / van al tghene dat menschelijcke nooddrift ende lust is epfchende. Als de Sonne inden Creest is / dan gaet den bloet pilus wt / ende boortcomt die ste-de des regghens met gewin / bebochticht ende be-giet dat gantsche landt : Maer waer hy niet co-men en can / als op berghen / daer is die lanc seer onvruchtbaer / en daer en wascht noch loof / noch gras / also dat dat Woorz Matherea twee mylen van Alkepy ghelegghen buyten de mueren gheheel woest ende onvruchtbaer is / maer van binnen / daert den pilus toestreckt / gelijck een Paradijs / vol balsembloeffemen en van allerley vruchten / so gheheel / dat bloeffem ende vrucht malcander e-algt niet ontwijcken can / ende altyts vrucht en bloeffel ghebonden wort. In Dalley te Dobe wort alle dinc kernstelijck gehandelt met grooter reberentie / oude grauwe lieden heeft den Sol-daen altyt ontrent hem om te raven / in haren af-sapen eerlijck ende swijghende hem omstaende. Woorz 11. pferre poorten moetmen ingaen ermen totten Soldaen comt / met wachters ende lijf-bewaerders beset. Te Alkepy zyn de alder schoone ste sweet baden oft baerstoben van enckel Mar-mersteen / die opt Menschen ooghe ghesien heeft.

Deel won-
der van Al-
kepy.

Woorz / na Alkepy byngtment van Segetha aenden Rilo opwaerts ghelegghen / Hapegaven / blau Hapegaven / Meercatten en gesterde Sim-men met hoopen / den Cooplieden in vrende landen te vercoopen. Daer is een eyghen Volk-marck ende een groote Coopmanschappe met de Volkcoopers ende vercoopers / also dat de sommighe anders niet en bedrijven / ende desen hare handel ende Coopmanschap is / dat de ver-rochte moeten aldaer ghelijck boortijds de kinde-ren van Israel / tichelen maken / ende allen lasti-ghen arbeidt doen / een yeghelijck na dat hy van schoonheyt ende geschicktheyt geadeit / dat gelue heeft. Babylonie Egypte lepte effen aen Alkepy / also dattet niet boort twee / maer boort een stadt wort gherekent. Een ander Babylonie leyd in Assyria / daer de kinderen van Israel 70. Jaer. hebben ghevanghen ghelegghen. Maer dit leyt in Egypten / daer zyn oock Christenen vanden Woorz del ghenaeme / vanden gheloobe S. Pauli / dese hebben haer eyghen Tempelen. De Mamma-lucken rijden alle daghe / oft ten minsten drie da-ghen ter weken / op een velt / ende offenen haer in Ridderspelen / dwelck wonderlijck taensien is / en bedrijven ongheloobelijcke dapperheyt ende campstucken / den eenen sitt in vollen loop op een ander Peerdt / den anderen heft inden loop pet vander Aerden op / ende en comt niet vant Peerdt / dese schiet / die loopt soo ghewisse / dat hy eenen een gulden Appel van thoost oft ee-nen stupber wt de vingheren schiet / oft met sijn gladien loopt : sploopen oock dicmaels steple Berghen soo gherasch op ende af / als oft Duppels oft voghels waren / schiet ongheloo-belijck te segghen. Sommighe scharten dese Stadt soo lanc / dat eenen vier uren stract es-sen recht wt daer aen te rijden heeft. Bern-hard van Breyten. seyd / dat sy na de briede binnen de mueren / twaelf dupsent 172. schieden heeft / nae de lengde vijftien dupsent 107. schieden. Item alle die van Chait schrijvers stemmen /

Ampten
der Mamma-
lucken.

stemmen oock gelijck / dat dese Stadt 24. Dup-
sent Contrade / dat is Prochien heeft / der selver
zijn alleen 14. dupsent besloten / want daer zijn
sommighe lange straten / die maer een Doozt en
hebben / diemen Doozt / der welcker men alle nach-
ten 1400. toesluyt.

Sterft tot
Alkepe.

Anno 1476. is tot Alkepe oft Babilonia in
Egypto een sterfte gheweest / daer somtijts op een
dach 20. 23. oft 24. Ende tot vzeemde tuden
26. Dupsent menschen ghestozzen zijn / de wel-
cke men alle daghe den Soldaen heeft moeten int
gheschrifte gheben. Die sterfte heeft ober de 3.
maenden ghebuert / alsoo dat in dese sterfte tot
Alkepe souden ghestozzen zijn 24. hondert dup-
sent menschen / dat beloopt op elcke contrada oft
Prochie hondert menschen / oft alle daghe een
mensche in een Prochie / want 3. maenden schier
hondert daghen hebben. Nu zijn daer oock som-
mige cleyn Prochien / die nau ober hondert men-
schen en hebben. Daer teghen oock van de wel-
cke een Prochie wel 2000. oft meer heeft / dat heeft
des Coninc Camerlinck sommighe geloofweer-
dighe personen selfs onderriicht. Sy en blien
gheensins gheen sterfte. De Soldanen hebben
dierwils wt ghesonden om den doospronck Nili te
binden / somtijts 3. oft 4. schepen alleen met vic-
talie gheladen / ende met lieben die 2. oft 3. iaer
wt waren / maer na India niet anders dan wil-
dernisse ghebonden / ende so groote hitte / datter
beel stozzen van die wt gesonden waren / en wep-
nich weder quamen. Tot Alkepe zijn ober de 8.
dupsent menschen / die alleen met kemelen wa-
ter vanden Nilo inde Stadt te vercoopen dragen.
Den meestendeel om de straten daer mede te be-
gieten / ende het stof te legghen. Tot Alkepe zijn
ober de 15. dupsent Joden / die alle hantwercken
ende hanteringhen dighen. Het regent in dese lan-
den gheheel selben ende wepnich.

Alexandria een Stadt in Egypten.

Alexandria.

Alexandria de groote Hoofstadt in Egyp-
ten 320. iaer booz Christi gheboorte van A-
lexandria Magna ghebout aenden bloet Nilo/
als Justinus schryft / dat is een wooninghe der
Macedoniers. Dese ghesien hebben / schattese
op anderhalf Ruerenboezch nu ter tijt groot / doch
beel grooter gheweest / somen noch ooghen schijn-
lijck siet / maer so dickwils bestreden / ende met
so menichfuldighe Doxlogen neder ghelept / is sy
seer verballen ghemaect gheworden. Haer sij-
den hebben hem booztijts inde wijde bestreckt
30. achtendeelen eender inghe omgrijpende / sy is
ober al (soo Iosephus seyt) oft met weeghloose
wildernisse / oft met de Weerloose Zee / oft met
boschachtinghe putten bewaert. Eertijts so ghe-
sept is / ist een Halleys ende Lusthups gheweest /
maer nu meestendeel eenen steet hoop vol verballen-
s ende pdeis ghebous. Aldaer staet een won-
der groote Columme Alexandria opghericht / wt
een eenich stuck steens ghehouwen. S. Marcus
heeft daer eerstelijck Christum ghepredickt. De
Venetianen hebben aldaer twee Coophupsen / de
Genebopers een / daer sy haer goeden in ont-
houden. Booz de Stadt staen twee Colummen/
aende Hoofstadt daer S. Cateligne soude ont-
hoofst zijn gheworden.

Wonder van
duppen tot
Alexandria.

Tot Alexandria zijn duppen / daer op gewent
dat sy herwaerts ende derwaerts bziebe dragen/
want oock Plin. seyt dat die duppen somtijts in
groote saken bootchapperinnen gheweest heb-
ben / ende dat Brutus den Romeyn de duppen
sommighe seyntbrieven aen haer voeten ghebon-
den inde Mauritische belegeringe / in dat Room-
sche heyt soude ghesonden hebben.

Item Hans doncker van Ruerenburch geeft
ghetuygenisse / dat hy dat gesien heeft / wanneer-
men een comende schip tot Alexandria op een

hoochte ghelwaer wort / datmen niet een Roep-
bardie haestelijck te ghemoete loopt / die duppen
in een kofken mede dragende / ende wanneer men
geboecht heeft / wien de schepen toecomen / wat
sy geladen hebben / ende waer sy henen willen / etc.
so schryftmens terstont op een bziefken / bindet
de duppe onder de vleughelen / oft aen de voeten/
laetse vliegghen / ende die coemt dan van stonden
aen int stoot tot Alexandria ghebloghen / daer
neemmen dat bziefken van haer wech / soo ver-
neemt den Amprio alle dinck. Men heeft daer
oock duppen diemen van Alexandria na Alkepe
sepnt / totten Soldaen / alser wat nieuws booz
handen is: in dit lant en is Appel noch Peere.

Booz Alexandria zijn veel schoone Boeben en-
de Lusthupsen / met seltame vruchten alreij ver-
ciert / bysonder ontrent Kersmisse / als met Me-
loenen / Linonj / Citronj / Wygen / ende Musi/
diemen Adams Appelen heet / der welcker bla-
deren 15. oft 16. voeten lanck zijn / ende twee / oft
anderhalve voet breed. De Musi wassen Duppe-
wijse / by tijden 17. 18. oft 20. aen een Duppe-
gelijck groote Peren oft Wygen / sy heeft oock een
weecke schelle gelijck de Wygen / men scheltse ooc
alsoo / van goeden soeten reucke / beel soeter dan
de Wygen zijn / ende wanneer men de Musi in
stucke snijft / oft als men slechts een stuckken daer-
af snijft / soo schijnter altijds een ghedaente van
een Crucifix / daer een menschen beelt aen hangt/
aen elck deel / dat noemen sy Adams frupt / daer
hy mede totten val ghecomen sy int Paradijs.

Musi een
wonderlijc-
ke vzeende
vrucht.

Ten naesten by Alexandria zijn veel Scrups-
sen ende de Arben byenghen veel eperen daer af te
vercoopen / dese zijn seer goet te eten. Item men
vindt daer oock Leopaerden / de welcke de Arben
oock vanghen ende vercoopen. Ic verswijge hier
de hooverdij der Mammelucken / met welcke sy
overschut / sulcke pronckerij bedrijven / dattet
niet te segghen en is / dese ondanckbare gasten re-
geren de Heydenen / de inwoonders deses lants/
de welcke dese groote eere aanbieden moeten also
wy hoozen sullen.

Het deser Historie stemt oock Bernaert van
Byedenbach / die dit lant gheheel epgentlijck er-
baren ende dooz wandelt heeft / ober L. Jaren/
Anno 1483. Ende seyt by wt hoe wel dit vande
duppen tot Alexandria seer leughenachtich luyt/
dattet nochtans in der waerheyt also sy.

Tot zijnder tijt is tot Alexandria een Gal-
lepe aenghebaren / die en hebben inder Gallepe
anders niet dan Hasenoten gheboert / booz 10.
dupsent Ducaten weerdich geacht / daer in zijn
oock sommighe Duytsche Christenen gheweest /
ober gene spde der Zee woonende / die hem sulcx
ghelooftweerdich aengheseyt hebben / ende om
selve te aenschouwen inde Gallepe ghelept is/
want in Orient en wassen geen Hasenoten / zijn
daerom by henlieden diere / ende van hooghen
ghelde / niet anders dan by ons de Muschaet no-
ten. Tot Alexandria vindmen alderley Coop-
manschap / van goet ende dieren dertwaerts ghe-
boert / soo beel als inder ghehele Wereldt zijn
moghen. Daer is groot Zeerooben ende scheep
Christen / ende het en is gheen oneere / wie eerst
mach die neeme den anderen tijne sonder con-
scientie opder Zee / ende dat is een campstuck/
ghelijck by ons sommighe Snaphanen haer in-
de rooherij gheueren.

En ander onghelooftlijck wonder werck
schryft de boozghemelde Camerlinck / Decam
ende Ridder Bernaert van Byedenbach / tot Al-
kepe selfs erbaren ende ghesien / namelijck / dat hy
met sommighe aventueren ende wonderen gesien/
tot Alkepe omgelept is gheworden / en onder an-
dere in een hups ghecomen / daer eenen backoben
in gheweest is vol gaten / daermen by tijden 3.
oft 4. dupsent hoenderen / gansen / enden / ende
B iij duppens

Dat eerste deel deses Wereltboeck.

buppen eperen leydt/ met mist toeghebeert/ ende rontsomme nae sijn mate ende ozdeninghe met gloepende colen den mist van verre omlept oft omcupnt/ van welcker sachter hitte de eperen verwarmt/ ende scap wtghebroept worden/ also dat de jonghen schier altemael wt den mist cruppen ende loopen/ diemen terstont op de wepde oft marct drijft ende draecht. Hoewel dit leugenachtich luyt/ soo seyde doch desen boven ghemelden ghelooft/ weerdighen dapperen man/ dattet inder waerheyt also zy. Ende dat dese dierkens alsoo door menschen const wtghebroept/ oock tanneren zijn dan ander dierghelike dieren.

Beschrijvinghe veler naemachtigher

Eplanden in Aphrica ende Asia gheleghen/ met haerder gheleghentheyt/ leven/ zeden/ gebroeken/ gelooven/ cleedingen en inhout.

*Nilus an-
derfins Gij
genaemt.*

Nilus/ anderfins Gion ghenaemt/ de alder grootste ende vruchtbaerste Riviere des geheelen aertbodem/ dat gantsch Ethiopiam ende Egyptum omblietende/ welckes oorspronck ende hooft men niet weten en can/ daerom hem sommighe wt het Paradys te vloepen ende te ontfpringhen vermoeden. Dese Riviere bebochticht ende watert dat gantsch Egypten landt (daert anders van natuere niet oft seer wepnich reghent) wanneer de Sonne in Creest is/ met sijnen wroloet ende overswalp/ soo dat dit aertrijc/ oft het wel niet beregent wort/ doch van vruchtbaerheyt gheen lant en wijckt. Van dese Riviere segghen vele wonderlike dinghen/ Lucanus/ Aristo. Senec. Jo. Vocatius/ etc. hier te langhe te vertellen/ die soude de vrouwen vruchtbaer maken/ ende seuen hondert Eplanden in hem hebben/ als Dioscorus schrijft/ onder welcke is die voornaemste Meroe/ der alderwijster Coninginne Sabe rijck.

Meroe een Eplant in Nilo ghelegen.

*De liede vā
het Eplant
Meroe lede
150. jaer.*

Meroe een Eplant Nili/ vander stadt Meroe daer in gheleghen/ alsoo ghenaemt/ der Coninghinne Sabe die tot Salomonem quam/ 3. Reg. 10. Coninckrijck. Dat is 3. dupsent peerdloopen lanch/ ende dupsent byert/ dat is een goet rijck Eplant van silber/ gout/ metael/ pfer/ ende allerley edel gesteente/ twelckmen daer met hooopen graeft ende bindt. Daer inwoonders/ als Hompo. sept/ leven anderhalf mael so langhe als wy: haer vrouwen hebben wter maten groote borsten/ den kinderen ghelijck/ groots ende swarte lieden/ so Lucanus beruycht.

Cyprus een Eplant.

*Cyprus een
Eplant.*

Dat wellustich Eplant Cyprus/ sijns lusts weghen Veneri gheheylt/ is als Vilius beruycht/ eenen stoel geweest van negen Coninckrijcken. Dit Eplant heeft een wepnich eenen onghesonden locht/ andersints met allerley lust verciert. Vander selver vrucht/ leest Pl. lib. 12. Dit Eplant leyt bye hondert mylen van Rhodis/ niet verre van een stadt Limiso. In Cyprus is een Riviere soo vol ghewoonte/ dat daer niemant woonen en can/ dan een Clooster daer in/ daer hebben die Monicken veel Catten die int heldt loopen/ ende veel oncrupdts te niere doen/ die comen na het gheleupdt van eender Clocke al in dat Clooster gheloopt/ daer is een bosch met enckel boomen/ die S. Jans broot draghen. De schapen hebben de steerten van eender spannen breede.

Italia een Eplant.

Italia een Eplant in de Augustische Zee/ soo Ptolom. lib. 3. beruycht/ teghen ober de stadt Populonia/ schier hondert peerdloopen groot.

In dit Eplandt worden steenen wtghegraven/ die int byer gheschockt ende gebzant zijnde/ terstont tot pfer wordē/ dat heeft dat wonderweerdich Eplandt voer andere Eplanden eygen/ soo Strabo lib. 5. leerende is.

Arda Amathus.

Arda wordet met een clepne Zee van Phenicia ghescheppen/ die voortijds haren Coninck levendich verbyzant hebben/ daerom dat hy van henlieden meer dan billicke schattinghe eyschte. Amathus inde zee Egeo gelegen is rijck van metael/ Quid. Meth. lib. 10. Hec Euseb.

Corina oft Corfun/ Maffra/

Limlea/ ende anderen.

Acht hondert mylen van Venedien op Rhodis/ leyt het Eplandt Corfun/ dat by hondert ende tachtentich mylen om hem heeft/ dat is van Grietscher sprake ende gheloofte/ den Venedianen onderwoopen/ seer vruchtbaer en overbloedich.

By hondert mylen van Corfun op de sinckle hant/ leyt het Eplandt Maffra/ een ander Limlea ghenaemt/ noch een Sclawia ghenaemt/ die by de hondert mylen in haer begriipt/ alle in Grietschen lande gheleghen/ die nu den Turcken meestendeel in heeft. Drie hondert myle van Corfun leyt Moza/ van Sinte Paulus gelooft/ en Grietscher sprake/ daer in Rhodon die vaste stadt leyt/ een Kerckbil dom. De Turck heeft die lant inne/ tot aen de stadt Rhodon/ ende sommige Sloten die den Venedianen toebehooren.

Zirigo/ Ragusea/ Eplanden.

Zirigo dat Eplant leyt op hondert myle van Rhodon/ Ragusea op beertich na/ die hebben de Venedianen den Turck om breeids wille overghelevert/ ende daerom byde van hem gherocht. Zirigo heeft by de 40. mylen om haer.

Candia/ Creta.

Van Rhodon nae Candia zijn byde bye hondert mylen opt naefte. Dit Eplandt heeft over de 400. mylen om hem/ behoort den Venedianen. Daer in is een Hertochdom ende Kerckbil dom. Daer wast die Malbisepe/ ende op gheen ander plaetse meer.

Creta meynen sommighe zy het Eplant Candia/ dat leyt midden inder Zee/ ober al met Grietschen lande omringt/ niet verre van Peloponeso. Daer by het van Aristotele midden inder werelt gheleghen te zijne gheacht wort/ want het heeft van het Noorden de Zee Egeum/ van het Zuyden Oceanum oft de Zee Ionium/ vanden Oosten de Zee Arcareum/ vanden Westen de Aphricaensche Zee. Dit is van het Vylschieten ende der schepen een binderinne/ heeft oock ruyterpe/ Ridderchap en krijchs ozdeninghe aengericht/ de conste der Musche verciert/ overbloedich met wilde Seppen/ ten heeft gantsch gheen Wolven/ Herten/ Woschen/ nacht-Wlen/ noch Slangen: vruchtbaer van wijngewasch. Daerom sommige den Cretischen wijn voer Malbisepe achten/ ende dat het Eplant Creta Candia zy/ ende andersints ghenaemt wort/ want daer is een wonderlike ghetempereerde hitte der Sonnen. Dit Eplant baert oock de doghelen Caristias/ welcken gheen byer schaet/ ende sonder allenadeel int byer bliegen. Daer heeft oot dat costelijck werck ende Doolhups Dedall ghewest/ Labozinthus ghenaemt/ daer af elders hier na.

Rhodis/ het Eplant Lycie.

Drie hondert mylen zijnder van Candia tot Rhodis/ onder weghen ligghen veel clepne Eplanden/ alle de Rhodieren onderwoopen/ deen daer onder ghenaemt Rissena/ aen welcke hem der Rhodischer Canal oft Riviere begint/ by 60. mylen lanch/ de Hoofstade daer in Rhodis

*Eplant der
Venedianen.*

Zirigo Eplandt.

Candia.

*Creta vanden
den adelw
rely/ achten
sommighe
Candia is
sijne.*

*Cretischen
Wijn is
Malbisepe*

*Carist een
doghel/ leest
int byer.*

dis ghenaeemt / daer af dat Eplandt den naem heeft. Daer zijn inder Voortstadt aen de muuren twaelf Torens / met twaelf Windmolens. Dit Eplandt is seer costelijck ende berchachtich / met wilde dalen ouerbloedich / oock waer men ober Zee wil / moet men by Rhodis aencomen: daer is een sulck ghebou van pastepen / holwercken / bofstweeren / met so groote onghelien de steenen dattet ongheloofelijck is te segghen menschelijcke handen sulcks te vermoghen / die heeft nu den Turck in Anno 1522. vercregen / voormaels der Joanniter Hoofstade ende heeren huys gheweest / die sy hier Jaren belegghert / niet en hebben moghen winnen / tot dat sy selve in oberghedinghe ingegeven gheworden is / daer hebben altijds tot in de achthondert Joanniters gheweest / sy stoot op een myle na aen Turckije / daer alleen eenen cleyn arm der Zee tusschen is / nu alternale den Turck toebehooyende.

Hondert mylen daer af totter sincker handt van Turckije / lept een Epland / daer in een Slot is / Russo ghenaeemt / oock den Rhodisers toebehooyende / maer nu des Turcks Anno 1522. gheworden.

In deser stadt heeft eertijds een Colos ende Calomnie ghesaen / van Care Lyndo ghemaect ende opghericht / van een stuck copers ghegoten / seventich ellebogen hooch. Dit Eplandt heeft eersmaels van den Romeynen veel aenstoets gheleden / nu ten laetsten metten Turck gheheel overwonnen. Dit hebben de Venedianen sommijds oock aenghebochten / ende altijds van de Joanniterscher Oorzens byoderen weerhouden / tot op Soliman den Turckschen Keiser / Anno 22. des minsten gherals.

Lesbos oft Mitilene.

Lesbos een Eplandt lept inder Zee Egeo by Troada / daer in de Hoofstade Mitilene heet / waer af oock dit Eplandt den name heeft / welke stadt in Lesbos ghebout / heeft twee Havens der zee / ende van alle dinghe overbloet. Dit heeft den Turckschen Keiser Orthomanus Anno 1464. met groote macht ende bloedtbergietinge vercregen / verheert ende aen hem gebrecht / daer in sijn namaels vijf steden gebout / namelijc Mitisa / Myza / Cresos / Eyzana / ende Mitilene / welker acker ende veldt seer costelijcken Wijn draecht / Virgil. Geor. 2. Pythacus / Sapho / Alceus comen van daer. Merhinnia is oock een wijngrijcke stadt daer in.

Euboea.

Euboea een Eplandt / daer af dat de Zee die daer onme lept / Euboicum ghenaeemt wort / lept aen Boecia ende Attica also na / dattet eenen twijffel was / oft men een Epland noemen soude / daer in lept die naemachtighe stadt Calcis / oft Pigropont / Item Amirintus / Eretria / ende Caristos.

Lemnos.

Lemnos een Eplandt in de Egeische Zee gelegen / derwaerts voortijds Vulcanus van rijtcoytinghe wegghen ghewandelt heeft. In dit Epland sciden de vrouwen wt ghemeppen raet hare mannen gantsch hatich ende gram zijnde / op een tijdt / in eender nacht (als sy vanden rijck wederom keerende / vermoeyt ende wtghemerghelt waren) verwocht hebben / tot aen de Hippisphale / die haers Mars des Conincks verschoonde.

Samos.

Samos oft Samocracia een Eplandt in de Zee Egeo aen Thracia / vol Olyfboomen en Volsrijck / daer men eerst de aerde vaten oft potten heeft ghemaect. Van daer coemt oock Si-

villa Samia / Pythagoras Samius.

Sardinia.

Sardinia seynt Strabo / lept in de Tyrrenische zee / 98. mylen wgt / 220. mylen lauck. Dit Epland is so onbuchtbaer op veel plaetsen / alst wederom aen sommighe plaetsen buchtbaer is / aen wepde / Coorn / ende Wee. Daer en wozyt geen Wolf noch Slanghe gheboeren. Dit Epland is somertijds Pestilentisch / voornamelick aen buchtbaer plaetsen. Per heeft veel stede in hem / onder welke Calaros die Hoofstade is / daer een voornamelijke visschinghe der Cozalen is. Om dit Epland hebben gheleeden eenen langen tijt / Peni wt Aphyrica / de Romeynen / dier langhen tijt inghehouden hebben / ende heeft van de Barbaris / Pisaners / ende Genuefers groote aenstooten gheleden. Ten laetsten ist inder Arroganiers heerschappie gecome daer af bobē vrecder.

Corfica een Eplandt.

Corfica een Eplandt lept in de Ligustische Zee lept dit Eplandt Corfica / vanden Zuyden totten Noorden / hondert esestich mylen lauck / ende seventich breed / den omloop 3. duysent / 2. hondert Peertloope / 9. duysent schrede van Sardinia gelegen. Dit Epland seynt Strabo lib. 5. wozyt qualijck ghebouwen / daerom / dattet rou / onaerdich / ende onweerschael is aen veel plaetsen / alsoo dat de lieden in berghen woonende / daer in sommijds alsoo verwilden / dat sy de wilde dieren te boven gaen. Daer wt hebbender de Romeynen vele tot aenwigher dienstbaerheyt werch gheboert / als zijt niet rijck vercreghen. Tot Rome vertwonderden hem van haren Boerschen aert / ende grove ghedaente ende zeden / een beestelike hardicheyt ende een dierche gelaet aenwijfende / daer in hebbe de Romeynen veel steden opgericht / daermede Plinius lib. 3. stemt / segghende / dat dit Eplandt voortijds bypendertich steden ghelacht heeft. In dit Epland zijn nu zes naemachtighe stede / onder den Aerts bisdommen der Genuefers ende Pisaniers / (van Paus Honorio de hierde onderwoyden) gelegen. Also is dit Epland nu inder Genuefers ghewelt / dwelck sy van de Mauris hebbet verlost ende oberghhouden / oft sy al wel haeren Hertoch dat hooft namen. Dit Epland is met goeden wijnwassch overbloedich / ende van Ossen / Schape / Geiten / ende alderley visch seer rijck / al en ist al schoon aen alle plaetsen niet / als Sardinia. Dit Epland heeft de cloeckste honden wt / daer men van weet te spreken / ende erges binden mach. Anno 232. hoor Christ gheboorte ist aen de Romeynen ghecome.

Sicilia een Eplandt Italie.

Sicilia lept dat hoochberoemde wijdt bermaert ende wel bekent Eplandt Sicilia / in de Siculische zee. Den omrinc van dit Epland wozyt besloten met vier duysent drie hondert Peertloopen / also Diodorus wil / Solinus set alleen 3000. Dit Epland wozyt van de Pecken Trinacria genoemt / daerom dattet driehoekich is / ende in pegelijcken hoek een stercke en nootweere heeft. Die tegen t Zuyden heet Pachinus / maer die tegen t Noorden Pelorus : ende dit en lept niet verder van Italia dan 1500. schreden. Maer de derde streck haer inden Westen in Libiam / en in de Provincie Carthaginem / niet meer dan 120. schreden vande Oever der Africaense zee. Dit Epland is int beginfel der Cicloper Walderlandt gheweest / also hem Justinus laet behaghen. Maer Sicilia is van wijn / koorn / ende alderley vruchten wtghenomen buchtbaer / daerom hebben de Romeynen haer schuere en koornstal oft kiste ghenoemt : want het in alle dinghen ander Landenschappen Italie verre te boven gaet.

Sardinia gheeft veel Cozale.

Corfica heeft 33. steden.

Corfica dat Epland heeft cloecke honden.

Sicilia Cozent den oever der Italie.

Dat eerste deses Wereltboeck.

Het is oerbloedich met saffraen / goud / honich / supker ende veel ander dinghen / niet alleen in alderley vruchten / maer oock in bee / vol wolle / kesse / etc. Daer in zijn de voornaemste steden / Messana / Cathina / Syracusa / Panormus / Eriz / ende Leontinum. Daer zijn veel wonderen welke al te vertellen verdrietenlic ware. Dat Coninc rijck van dit Epland heeft nu de Roomsche Keiser Carolus 5. in. De Zee heeft Lucaniam van Italia gescheurt / afgedrept / ende tot een Epland Sicilie ghemaect.

Van de Zee Egeo en haer Eplanden.

DE Egeische Zee heeft haren naem vanden Coninc der Atheniensen / Egeo ghenaemt / die hem selven van eenen toorn daer in heeft ghesloot / ende der zee van hem den naem ghemaect / maer sy beghint haer in de eynden der Hellepontische zee by Eleo / die haer int Westen weydt in Thraciam ende Macedoniam / ende van tzynden door het Oosten / teghent Noorden eenen circkel makende / streckt sy haer inde Ionische oft Aeolische Zee / ende maect by Eleo haer begin / wederom haer eynde. Daer in ligghen seer veel Eplanden / onder de welke sesten naemachtighe zijn.

16. Epland
in de zee
Egeo.

- 1 Amathus / een Metaelrijck Epland in dese zee / Veneri gheheylt.
- 2 Anticera heeft een groote Haven / ende is een Epland rijck van Nieswortel.
- 3 Cea dat derde Epland deser zee / daer in Ceus een soon Titan gewoont heeft.
- 4 Chius dat Epland den Genesers onderdaen / een costelick Epland van wijn ende Mastix / die alleen daer ghebonden wort.
- 5 Cos een costelick Epland van wijnghe wasch / also / dat den Coischen wijn voor den besten wort gheacht.
- 6 Delos / seyd Plin. lib. 4. heeft eerstelijck e' ghebruyck des viers ghebonden / ende in dit Epland zijn aldererst de Quackelen ghesien gheworden.
- 7 Hellene een Epland / van Hellena de huyfbroutwe Menelai also ghenaemt / die Paris van Troia wech voerde / waer by hem den thien Jarighen crich der Grieken verhie.
- 8 Lemnos / waer afeen wepnich daer te worden gheseyt is.
- 9 Lesbos / van dat Epland hebt ghy ghehoort.
- 10 Melos is een gheschift ront Epland in dese zee.
- 11 Mytilus is van goeden wijn hooch beroet / ende stoot aent Epland Cos.
- 12 Patmos / daer in heeft Ioannes zijnen Apocalipsis ghesien / inder ellende derwaerts versonden.
- 13 Samos / van dit Epland hebben wy niet verre te rugge vermeldinge ghedaen.
- 14 Scironia een Epland Argie / in Peloponneso / teghen Epidaurio ober / waer af te voeren meer ghehoort is.
- 15 Syrus dat Epland heeft hem Achillem in vrouwelicker ghewaet verborghen eertijds langhe behouden / daer in heeft sy Peidamiam bevrucht.
- 16 Strongile / schijft Plinius / heeft 75. dupsent schreden om haer begrepe / van wijn vruchtebaer ende beroemt.

Acarea een Epland.

Acarea dat Epland / van Acaro den soon De-dali also ghenaemt / leyt tusschen de zee Sardes ende Siculo.

Schandiana oft Schandinavia.

Dit Epland inde Zee Oceano gheleghen teghen t' Noorden / is der Lombaerders vaderlant. Dit Epland seyt Plin. lib. 4. is

van eender onseggelijcker groote / den volcke Helleuionum wel bekend / dwelck by hondert bewoonde dorpen in heeft: Sy segghen dit Epland sy een ander werelt. Dit dit Epland (segge ick) sijn de Longobarden voortgeromen.

De Zee Ionium / ende de Eplanden daer in.

Ionius een sone Arachadj des Conincs Arachadum / is voortijds in Scheeps oorloghen also beroemt gheweest / dat hy van het Landtschap Peloponnesi alle Landen ende Eplanden / tot aen de Siculische zee aen hem bracht / ende daer na / na hem de Ionische zee noemde: want dese plaetsen die hem Ionius gehoorzaam maecte / namen het vierde deel des geheelen Griekenlants in. Also begint de Zee Ionium van Peloponneso oft Nozea aen / daer haer de Adriatische Zee eyndt / ende heeft van t' Noorden de Adriatische / vant Oosten de Cretenische / vant Zuden de Aphricaensche / vant Westen de Siculische Zee. In somma / sy neemt haer begin vander voerburch Malee / daer haer de Egeische Zee eyndt. In dese Zee zijn ses naemachtighe Eplanden.

- 1 Cephalonia teghen ouer Epiro gheleghen / is eertijds een rijck Myssis gheweest. Plinius seyt / dat het oock Meriala gheheeten sy.
- 2 Corcyra oft Corfun een ander Epland deser Zee / van dat elders.
- 3 Diomedea het derde Epland deser Zee / van dit is oock ghehoort. Daer in is eenen witten voghel / recht als vperighe ooghen / ende eenen tandachtighen nebbe hebbende / Diomedidis voghel ghenaemt / die ghelijck de Cranen in oorden vliegghen / ende de Dzeemdelinghen kennen: Anderius heet dit Epland Cremita. Daer hebben de ghereghelde Coorheeren een Stricht oft Clooster / costelike Tempelen. Pto. lib. 6. seyt / datter by Epland van desen name zijn: Maer Strabo vermeldt alleen van twee / onder de welke een bewoont / vander woest leyt.
- 4 Paricia / dit Epland heeft ooc Myri onderwoopen gheweest / ende tot sijn rijck behoort.
- 5 Strophades zijn twee Eplanden in dese Zee / so Romp. behaecht / welke van Vergilio Harpie ghenaemt worden.
- 6 Item Plote / van dit Epland is vele in de Fabulen.

Namen der zee / hoe veel namen dat sy hebbe / ende hoe dickwils dat sy dan verandert in des Werelts omloop.

DE Zee Oceanus is aller wateren eeuwighe vader / weert ende gaff / de welke dat gantsch Aertrijck ombloeyt ende om haer begriypt / daerom sy van sommighe de Wendelzee verduyft wort / daerom heet oock die ombanghen ende besloten Aerde van velen / een Epland / dat dese Zee ombloeydt / de welke aen sommighe plaetsen soo snel af ende toelooyt / dat sy met haerder sneller toetoomst de diere vanden Oever met haer treckt. Van dese / wt dese / ende in dese vloeyt alle water / dat alle fonteynen / putten / poelen ende beken hebben / also dat alle wateren daer af ende daer in geleyt worden / en ghemeynlic waer sy voor vloeyt / dessels Aertschaps name ontfanght sy: als wanneer sy aen Duytslant reyt / so heet sy de Duytsche zee / daer sy Hispaniam aenroert / de Spaensche oft Iberische van het Epland Iberia / by de Eplanden Balears ghenaemt / heet sy de Belcarische Zee / in Franckrijck de Gallische / by Liguria Ligusticus / oft der Genezopser Zee / by Sicilia de Siculische / ontrent Venedien / de Venetische

Namen der zee.

nevische ende Adriatische / in Jomo / dat is / in
Gretia / de zee Joium oft Egeum : daer sp Sp-
riam van Europa schepdt / Hellespontum : van
Thracia tot na Constantinopel Propontides /
Bosphorum ende Hellespontum : De groote zee
Eupinus ghenacmt / daer sp haer in Thracia
wreijet / daer sp wederom cleyn wort / Bospho-
rum. Daer na volche de Neotische put / waer
door den bloet Tanais vloeyt tege Asiam / Pan-
philia / Phenicia / en Egypum : by Sarnaria /
Sarcicus oft de Sarmatische zee / oft Germani-
cus / dat is de Dupsche zee. Somtijds wort sp
niet alleen van de Lantschappen / maer van de
volcken daer aen woonende ghenoeint / als de
Schietische / Hyperboreische zee. Somtijds van een
toeval / als de doode oft Doodde zee. Som-
tijds van de Eplanden die daer in ligghen / als de
zee Britannicum / Colchicum / Carbacum / Cas-
pium / Cipricum / Orzhabum / Rumbidra / Aphri-
cum / Maurum / Ausonium / Illiricum / Indicum /
Pheniceum / Eodanum / Rhodium. Somtijts
van die steden die daer aen ligghen / als Argoli-
cum / Corinthum. Somtijds van toevallen der
menschen / als Icareum van Icaro / Mittheum
tussche Egeo ende Jomo. Somma der beroem-
der zeen ons wel bekend / zyn 53.

De bekende ende naemachtighe E-
planden inder zee ghelegghen / na de ordenin-
ghe des A. B. C. aenghenomen.

A Mathusi een Eplandt in de zee Egeo / Vene-
ri ghehepicht.

Anticera teghen Corinthen / effen in de selve zee
waer Rief wortel.

Apoforus dat Eplant leyt in de Adriatische zee.

Aradia dat Eplant in de zee Mediterraneo / daer
af Ezer. 27. Welc van die Eplant is tot scheeps
oorloghe ende scheeps conste aerdtich toegherust
ende wel gheschickt.

Balchia leyt in de Noortse zee.

Banania in de Schietische zee.

Cassiterites / thien Eplanden in de groote zee
Oceano.

Caceraria in de zee Eurino.

Cea dat Eplant in de zee Egeo.

Colophonina in de zee Jomo.

Creta in de zee Cretico ghelegghen.

Cyclades / 53. Eplanden alsoo ghenacmt / ligghen
in de zee Egeo / onder den welcken Cypus de
naemachtichste is.

Chius in de zee Egeo.

Cadononia dat Eplant leyt in de groote Dups-
sche zee.

Colidos in de Indische zee.

Columbaria in de zee Tuscio.

Corpya in de zee Jomo / aen Epicum stootende.

Corfica in de zee Augustico.

Choos in de zee Egeo.

Curica in de Adriatische zee.

Delos in de Egeische zee.

Diomeda in de zee Jomo.

Eningia in de Noortse zee.

Epidaurus by Dalmatia in de Illirische zee.

Erithrea in de zee Gaditano.

Ethalia in de zee Augustico.

Euboea in de zee Euboico.

Fabaria in de Dupsche zee.

Fortunate / ses Eplanden alsoo ghenacmt / in de
Dupsche zee.

Gades stoot aen Granatam oft Bethicam.

Gangabia in de groote Dupsche zee.

Gorgones in de Ethiopische zee.

Gleseria die Crystal ende Dochsteen bringet / leyt
in de zee Germanico.

Helene in de zee Egeo / daer in woenen raiwe
snelle ghebloeyde vrouwen / Gorgones ghe-
naemt / Plin. lib. 15.

Dinodes / seken Eplanden van desen name / in de
groote Dupsche zee.

Hesperides in de zee Ethiopico.

Iberia teghent Westen inder zee Septen-
trionali.

Icare van Icaro den soen Debal / tusschen het
Eplant Sardis ende Sicilia.

Alba van Metael edel / leyt in de Tussische zee.

Inarnie by Campania in de zee Tuscio.

Issa Dalmacie nakende / in de Adriatische zee.

Icaria / Illissis Vaderlant / in Egeo.

Lemnos in de zee Egeo.

Lippari in de zee Siculo.

Lesbos / die andersins Aphilene genaemt wort
in de zee Egeo begrepen.

Lencosia in de Thirrenische zee.

Meligina in de Adriatische zee.

Melica leyt niet verre van Sicilia / in de Sicili-
sche zee.

Melos in de zee Egeo.

Mousa in de zee Britannico.

Mitterin / daer in dat loot wast / in de zee Bri-
tannico.

Narcia in de zee Jomo.

Naros dat Wynrijck Eplandt in de zee Egeo.

Nem Pirus / edel van wijn-ghetwas / in de zee
Egeo.

Orades / dertich Eplanden in de zee Septen-
trionali.

Orthigia in de zee Siculo.

Pontia in de zee Cireno.

Pandataria oock albaer.

Pharia in de Adriatische zee / na by Dalmacie /
anders Paron ghenacmt / heeft den besten Mar-
melsteen Parium ghenacmt / ende den nuttelick-
sten steen Sardinum.

Parthmos in de zee Egeo.

Perthacusa in de zee Tuscio.

Prothica dat Eplant oock albaer.

Proconessus in de zee Propontide.

Rhodos een Eplant Cycladum.

Salamina in de Euboische zee.

Samos aen Thraciam stootende / in Egeo.

Sardinia tusschen twee zeen.

Scandinavia / der Longobarden Vaderlant / in
de Noortse zee.

Sena in de Britannische zee.

Sinoma in de zee Egeo.

Sicilia in Siculo de zee / een Coninckrijck ende
schoon Eplant.

Sillura in de Gallische zee.

Scypus in de zee Egeo ghelegghen.

Solis in de Indische zee / tot welck men niet co-
men en can.

Strongila een lot de Colische Eplanden.

Strophades in de zee Jomo.

Talge sonder eenighe plantinghe een vrucht-
baer Eplant in de Hircanische zee.

Tanatos in de Gallische zee.

Tragurium in de Adriatische zee.

Tyle in de zee Oceano.

Tyles vol edel ghesteente / in de Indische zee.

Daer zyn oock ander Eplanden buuten de
Wereldt / nieuwelick ghebonden vanden Co-
ninck van Portugael / als Canaria : Oock twee
ander van Ferdinando den Coninck Hispan-
te ghebonden / deen Sancti Salvatoris / van
der Sancta Conceptio / dat derde Ferdinan-
dina / dat vierde Elizabeth / dat laetste His-
paniola ghenacmt / van alle de welcke eens-
deels gheseyt is / ende ernsdeels hier na gheseydt
wordt. So veel nu ter tijt van de Eplanden / hier
na wat meer.

Strabo meynde / datmen de Wereldt van
roude ende hitte weghen niet om-scheyen en
mach. Daer teghen zyn / Plinius / Vero-
nensis /

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

nenfis / ende Solinus: Alsoo machmen (soo Plinius stelt gheschiedt te wesen) van Hispania in Ethiopiam schepen / doch ghebaerlich. Soo is de Zuydsche Zee van Keiser Augusto tot aen dat gheberchte der Cimbrers oft Fleminghen beschreep gheworden. De Macedoniers hebben ter tijde Antiochus ende Seleucus / schier de ghantsche Noordische Contrepen bezochte. Soo betrecket hem Plinius op de ghetugghenisse Cornelij des Romeyns ende Regent Gallie / die seyd dat sommighe Indiaensche Cooplieden door onbeguacmheydt der Fortupne / in Duytslandt verworpen gheworden sijn. Dierghelijcken stelt Outho den Historij-schrijver / waer mede der ghenet meyninghe te neber ghelept is / die daer segghen dat de Zee niet ober al te bescheppen en is.

De Werelt machmen ommevleschen.

Eenen vreemden wonderbaerlichen onghescheiden Gods-dienst Herculis / tot Lyndon / int Epilant Rhodon.

De Lyndiers diens dien Hercules met inckel bloeckken ende schelden.

Lactantius libro Institutionum Christianae Religionis, schrijft / dat tot Lyndum / dwelck is een stadt Rhodi / eenen Godts-dienst Herculis is / verre van eenen anderen aert aller ander Gods-diensten / nademael sy dien Godts-dienst niet met goede woorden ende wercken volbruyngen / maer met inckel schelden ende laster-woorden / ende hebben dit voor een groote sonde ende oneere / soo yemanden onder de heylige ampten deses Gods-diensts erghens onbetsienig een goet woort ontfluypt ende verbaert / Welcks Gods-diensts dese oorsake is: Als Hercules derwaerds comende met honger begrepen wert / so sach hy eenen Boer oft Ackerman met twee Ossen (daer hem alle sijn neeringe aen lach) dat velt bouwen. Hy badt hem dat hy hem den eenen te coope gabe / dwelck hem den Ackerman wt ernst vertelde oorsake afvloech ende ontfeyde. Doe nam hyse hem beyde (als hy hem den eenen niet en wilde gheuen) met ghewelt. Doe hy die nu slachtede / toeberepde / kookte / ende at / so en conde den armen Lyndus hem aen de koober niet anders wreken / dan met boose woorden: Dwelck Hercules wt sijn der grootmoedicheyt verachte / beloech / ende seer wel beviel / dat desen so seer om sijn Ossen kermde: Want doe hy met sijn Ridderen ter Tafelen satt / ende den Ackerman voor de Tafel met de alderbitterste lasterwoorden schalbt / ende haer eere ende fame aantastede / soo hoorzen zijt / als eenē Speelman met lust / vzeuchde / ende groot gheclach. Doe septe Hercules / dat hy nopt meer met lust ghegheten / ende nopt gheen tijdt cortelicker maeltijdt ghedaen en hadde. Als nu nae sijn doot de Burgheren behaechde / hem als eenen welverdienden Man / Goddelijcke eere te bewijfen / ghedachten sy aen dese sijn reden / houden hem eenen Outaer / daer sy altydt twee Ossen op offerden / alsoo hy den Boer eens ghenomen hadde: Ende onder desen Gods-dienste ende Offer en moesten de Priesters metten volcke anders niet doen dan lasteren / bloecken / ende alle quaedt teghen Herculem segghen / hem ten dienste ende welbehaghen / daerom dat hy gheseyt hadde / dat hem nopt gheen maeltijdt beter

becomen en was: Meynende alsoo Herculi te dienen ende daer aen een welbehagen te doene / daerom dattet hem hier vanden Boer so goet gedaen hadde. Tot hier toe Lactantius.

Zenodotus stemt daer mede / ende seyd / dat hyden Lyndiers dese wijse / oock wt aensaghe der Goden sy ingherelen / dat sy gheen Gods-diensten achterlaten / oock behalven desen / daer sy oock niet laster-woorden mede onder menighen. Dit ghedencke oock Georgius Razianzenus.

Kinderen worden in Aphrica Sacurno gheoffert ende ghelacht.

Ghy hebt in deser Chrynghe hier en daer veel Tempelen / landen ende Godsdiensden / datmet de byome Abraham met sijnē soen Isaac te offeren wil na doe / ende dat het Aepsche gemeyn volck / wt aenlepinge haerder Papen / ghelijck Manasses berout sijnde / alrede op veel plaetsen desen Godsdiensden hebben opghericht / meynende haer met Abraham schoon te maken / ghelijck als behaechdet God so wter maten wel / als een vader sijn vaderlike affectie overwint / ende soo grooten werck om Gods wille voornemt / dat hy sijn eppen vleesch ende bloet Gode derf opofferen / daerom dattet God vanden byomen Abraham soo wel behaecht heeft: daer af doch God gheen behaghen en hadde / maer sijn ghewoontsacmheyt der werelt tot een ewich exempel laten sien wilde / ende sijn gheloobe proberē. Daerom hoorcomet God / ende en wil niet dat dit werck gheschiede / als of hy een welbehaghen aen bloetvergieten hadde / oock op dat de natomelinghen gheen exempel (alsoo nochtans gheschiedt is) daer af nemē en soude. Daerom offeren alle die haer kinderen den Dypbel / gelijck Manasses / die al schoon noch eenmaels Godt oft in Gods name haer kinderen opofferen / alsoo tot opt Proconsulaet ampt Ciberij in Aphrica gheschiedt ende ghemeyn gheweest is van de alderbyomste. Waer Ciberius heeft die selve Priesters aende boomen neffens dese Tempelen / ende die sulcke lasteren bevestichden / aen verdiende galgghen ghehanghen. Nu dit coemt vanden Ammoniters af / welcker Afgod Moloch hiet / die Joden sijn wilden / ende dat den Abraham nae doen. Nu dese byacht dat kinder offeren beyde metter gheboghen Schrift ende exempel Abrahams also op: Wat God doet / dat behaecht hem: wat hem nu van eenen behaecht / dat behaecht hem van andere oock / daerom ist oock sijnē wille / dat ick oock mijn kinderen offeren / ende mijn vaderlike ghenegentheyt ende liefde tegen mijn eppghen vleesch ende bloet om Gods wille wt trecke. Daer heeft nu de Dypbel een spitfige tonghe / ende sulcke exempelen ende grepen heeft hy tot onsen tijden in andere saken met hoopen. Alsoo sijn meest alle Argumenten ende Verstimilis des hoobaerdighen Molochs ende Antichrists: want soudē dierghelijcke Argumenten bestaen (ghelijck oock niet alleen sommighe tot onsen tijden / maer oock wt den Ouden haer hier misgrepen hebben) so moestemen de kinderen inder wijsghen dat Sacrament des Outaers gheuen ende schuldich sijn.

Daer af dat kind offeren coemt.

Ciberius hangt vanden Papen.

Dat tweede Boeck deser Cosmo-
graphien / van ghelegentheden ende wot-palinghe der
Frontieren ende Palen Europe / met sijn Provincien / Landen ende Steden /
doek daer in ghelegghen Volcken / Gewoonheden / Seden / Reli-
gien / Eyghenschap / Cleedinghe / Regiment / Leven en-
de wesen / van Sebastiano franco Wor-
den te samen ghebracht.

Voorreden op dat tweede deel deser Chronijcke / namlck op
Europam / doornamlck Germaniam.

Blibaldus Birckemierus schrijft in Explicatione
Germanie / dat hem geëdinc
weyniger rijmt / dan dat de
Duytsche de wijde Werelt
beschrijft ende door-reysen /
ende Germaniam haer eygē
Vaderlant niet en weten.

Gerijn en
Paresteen
Germanie.

Daer na verstrekt hy de Palen / Marchste-
nen plaetsen / ende termijnen Germanie / ober
de bloeden / Distulam ende Tanaim / ende dit
water Authorteyt / voorgeheven ende aensien der
oude Wereldt-beschrijvers / die de Marchstee-
nen Germanie aldaer setten / ende dit en mach
den Duytschen niet veracht worde / dat sy een
so machtelich wijdt Lantschap verlozen / oft veel
meer verlaten hebben / dewijle sy vooreen so
ongenaadigen Hemel ende onbuchtbaeren Aert-
boden / een so frap / vrucht-rijck / ghelucksalich
Aertrijck / als daer is Hispania / Franckrijck /
ja oock Italia / hebben ingenome ende beseten /
dat ick van Aphysica / ende wat sy in Asia vol-
bracht hebben swijghe.

Nu acht minners Birckemierus dat voore
ghelwis / soo daer voortijds den Duytschen oft
Germanis so dappere en gelijcke Schrijvers
hadden toegestaen / als sy wel dapper en groot-
moedich / veel redelike sake hebben gehandelt /
en niet alleen aengegrepe / maer ooc wtgevoert
dat sy gheen volck nietter veelheyt der degelic-
ke daden ende woorden souden wijcken.

Maer nu ist daer toe gecome / eensdeels wter
ouder Schrijvers versuymentisse / eensdeels dat
gheheel Germania eerst spade door-reysst ende
bekent is gheworden / ende dat der selver ghele-
gentheyt noch van Ptolomeo noch andere ey-
gentlick en heeft mogen beschreiben worden / ick
swijghe der selver Volcken eyghenscapen
daer in ghelegghen / eensdeels oock dat die oude
Duytschen onse Voorvaders meer neersticheyt
op Oorlogen / dan op de conste der Schijft heb-
ben gheweynt. Wt dese drie oorsaken en ist geen
wonder / dat haer de gelijcke woorden ende da-
den verbaalen sijn / dewijle een pegelick volc nae
sijnder aert ende ghelegentheden / alleen sijns
volck woort ende daet meer dan te veel getrou-
welick beschrijft. Also verheffen de Romeynen
ende Greci / etc. der Romeynen ende Grieken
daet niet dan te vele / van ander lande daer te-
ghen schrijven sy effen als van een fabel / Want
wat hebben de Grieken anders dan fabulen
van Germania geschreven? Ende de Romeyne /
nademael sy ober al slecht op haer eyghen eere
geneycht sijn / soo hebben sy alleen haer Victo-
rien ende Gesta met wonderlijcken lof verheben.
Maer de nederlaghe / ende wat sy voore schade
van andere volcken / sonderlinghe van de
Germanis hebben ontfanghen / gaen sy ober al
sijn met swijghen voorge / Want welken van
heulieden vertelt de nederlaghe ende schade
van Carbone / oft L. Cassis / oft Drauco Aure-

lio / oft Serbilio Scipione / oft M. Mālio on-
fangen? Welcke doch Carinus van boven neer
aenroert / die doch der Duytschen zede en aerde
gheschreven te hebben wil ghesien sijn. Julius
Cesar aenwijst alleen Cassius den Capiteyn
vande Duytschen verflaghen / ende dat heyt in
de vlucht gheslagen te sijn / anders en aenwijst
glat gheen Historie der Romeynen nederlaghe
vanden Duytschen / dan de Historie Paterculi /
so Birckemierus aenwijst / nieuwelic gebonde /
welcke den onderganck Quintili Vari met al
sijn heyt claerlic wtduyct / den welken van Ar-
minio den Duytschen Capiteyn ende Voort-
twee groote Heybanierē / daer aē twee prach-
tige Arenden geschildert stonde / genome wert.
Daer hy de Duytschen noch heden eenē Arend
met twee hoofden voeren / oock sommighe ste-
den der Duytscher Patie.

Daerom moeten arch wanen / of Plinij en
Cornelij Boecken vander Duytschen Oorlo-
ghe / sijn banden eergierighen roemstichtighen
Italianen (op dat der Duytsche glorie niet op-
en come) tonder gedrukt / oft sy en hebben wt
onwetenheyt / oft andersins wt erges eē cron-
me affectie / niet also getrouwelick beschreiben.
Want het is seker / dat heyt de Griecse ende
Roosche Schrijvers / seer veel wt onwetenheyt
der plaetsen / ende ghelegentheden der landen ge-
dwael hebben / van de welcke sommighe noyt
in Germaniam gecomen en sijn / dwelc een ge-
noechsame bewijs is / dat Cesar schrijft den
vloet Scalde in de Mosam te vloepen. Strabo
Lupiam en Rhurum de bloeden in Amasium
te comen / etc. Daer af hier na. Wt deser onwe-
tenheyt ende oock swaerheyt der sprake / volc-
ken / plaetsen / Steden / bloeden / etc. comet / dat
tet altemael alsoo verheert ende verkrept is /
soo datter schier gheen bloet / Stadt / volck / etc.
sijnen ouden name meer en heeft.

Onsake
wacrom als
le namen in
Germania
verkeert sijn.

Daer toe is Italia / Germania / Dugaria /
etc. door de Gotthi / Vandali / Vngeren /
ende andere Volcken so dickmaels ver-
woest / ende so dickmaels in een anderhandt en-
de heerschappye gheromen (dēt naemaels
nae haerder sprake altemael ghecorrumpeert
hebben) dat schier geen dinc sijnen oude naem
en heeft / alsoo dat wy de oude voetstappen nae
moeten gaen / en moeten ons in veel dingen aen
een goetduncken vernoeghen laten. Wanneer
schier gheen lant / bloet oft volck in Germania
meer en is / alsoose Ptolomeus noemt / dwelck
Ptolomeus oft inden hoop heeft moeten ghe-
raden hebben / wt onghewisser aensegghinghe
(dwelck ick nochtans niet gheerne en geloobe)
oft alle dingen hebben nu ander namen / dwelck
ick wt voorgeheyder oorsake eer gelooven wil.
Daerom wil hier Birckemierus raden / en wt
een contrarie en gelijckemisse afnemen / wat die
Bloede / Bergen / Steden / Volcke / etc. sijn van
Ptolomeo / Plinio / Strabone genoet / ende so-
mense nu noemt / ende wt de duytsernisse aent
licht

Nederlaghe
der Romeyn-
en van de
Duytsche
gheleden.

Dat eerste deel deses Wereltboeck.

Doornante
lycke oeffe-
ninghe der
Christenen/
waerom sy
zyn sal.

Dwaele wa-
ge en woort
kijninge sal
men nighden/
ende den tijt
wel aen leg-
ghen.

licht brynghen / ebenwel den gheleerden gheen
 boogheschreyen reghel oft stecke gestelt / maer
 daer mede een doofsake gegeven hebben / de sake
 voozder na te dencken / sonderlinge oeffent hem
 hier in seer tot onsen tijde Beatus Rhennanus /
 Sebastianus Monsternus / Petrus Apianus /
 ende andere / om die ghelegheutheyt / Historie
 ende Antiquiteyt des onwils der Aerden /
 aldermeest Germanie / ende die oude voortij-
 dighe / niet onse nu aenghenomen ende ghe-
 brypckighe namen te vergelijcken / oock der
 selver doofsake aen te wijsen. Nochtans wil-
 de ick / datmen niet ewich in dese dinghen / en-
 de onnoodighe (doch sijne stucken) alsoo grab-
 belde / sachte / ende daer neffens dat nootsake-
 lichte / Ja dat alleen nootd is / en bergate / na-
 melick / Marie deel / dwelck van haer niet ghe-
 nommen en wort / op Godts woort ende werck
 sien / wat hy ons daer mede ghebrecht ende
 aenghelwesen wil hebben / ende niet alsoo ew-
 wich in woortd crighen ligghen / banden pde-
 len name der dinghen / Steden / Bloede / Bergen /
 ende Rotten / maer totten voeten Christi sitten /
 nae der kennisse Godts / ende nae den Schat
 des Evangeliums inden Acker onses herten
 begraven / graben / ende in sijnen Schat ons
 dach ende nacht oeffenen / op dat wy den Steen
 Sisyphi niet ewich op den berch en wentelen /
 Penelopsis Webbe weder weven / ende als
 Prion int Hat / ons alreits selfs nalooopen / ende
 nemmermeer achterhalen / gelijk allen den ge-
 nen geschiet / die bupte Christo ende God / haer
 in haer consten ende alle Creatueren soecken / en
 nochtans niet vinden en moghen. Paulus seyt
 tot synen Timotheo : Exerce te ad pietatem.
 Oeffent v totter Godtsalicheydt / niet in de na-
 tueren ende dofsaken aller dinghen / waerom
 een Lups ses voeten / ende een Koe maer vier
 voeten en hebbe / ende nochtans veel grooter
 zy / waerom de Zee op ende af loope / waerom
 den Rhijn tegent Westen / ende de Donau te-
 ghent Oosten loopt / met dierghelijcke braghen
 Aristoteles / Homerus ende veel vanden ouden
 haer seer bekommert / ende eensdeels ontfinnich
 ghemaect ende ghedoodt hebben / om dat sy
 aller dinghen aert ende dofsake niet en hebben
 moghen vinden / noch God doorgaens (dwelck
 hen doch verboden is / ten zy dan dat sy in hem
 zyn) in sijn spel sien. Dierghelijcken woortghe-
 knif vanden pdelen name der dinghen / die tot
 gheender stichtinghe en dienen / Ja veel meer
 alle Godtsalicheydt (soo Paulus tot Timoth.
 seyt) ommekeeren / willen haer nu oock weder-
 om ontfpringhen / niet alleen in Philosophia
 ende Werelcklike consten / maer oock in Theo-
 logia / dat is / in gheloofsaken / dwelck ick niet
 loben en can / wy souden braghen vanden din-
 ghe ende der waerheyt / ende totter sake grij-
 pen / soo kijven wy vanden pdelen name / waer
 mede ons de Dwyfel ophout / dat wy der waer-
 heyt vergheuen / met onnoodighe saken ons pij-
 nighen / ende dat alleen nootsakelick is / laten
 henen baren. Alsoo streckt ende stelt ons de
 Dwyfel op / soo wy hem niet en leeren kennen /
 soo dat een pghelijck eenen onnootsakelijcken
 werck te gaen vooz hem heeft / als moeste hy
 dien gaen. Et viam pacis ignorauerunt ; & ex illa
 ignorantia neglexerunt. Ick weet dooz erbare-
 heyt wat ick spreke / wilde Godt dat ick den
 costelijcken tijt dicsmaels beter hadde aen-
 gheleydt : Want de gantsche Werelt / dat is / al-
 le menschen kinderen gaen niet enkel dwael-
 heydt poppenwerck / ende onnutte consten om /
 ende niet dan met enkel dwaelweghen (want
 sy leyt inde stricken des Dwivels haers Gods /
 die neycht ende leydt / Ja dzyfste derwaerts hy
 wil) waermeer sy op Gods wech ten alderre-

sten te gaen / ende niet dan Gods cere ende con-
 ste te soecken / verhoppen.

Daerom wilde ic / datmen den costelickē tijt /
 vanden welckē wy so sparich behooren te zyn /
 beter aenlepe / en niet ewich met dese onnutte
 vraghen / soecken / grabbelen / den tijt doozbrach-
 ten / vertcerden / en ewich eenen knoop aen een-
 der biese en sochten / maer tragelick als ee Pont
 wt den Rilo / van dese dinghen broncken / op dat
 ons niet ergens een Crocodil geheel in dese Zee
 (ghelijck als velen geschiet) en trocke / so dat wy
 daer in ewich moesten verouden / den windt
 slaen / ten laetsten verderben / ende den vyant tot
 eenen roof worden.

Laet wy nu te veel onnuttelick verteert heb-
 be / en neem ghy hier wech het beste dat ic v en
 wy te goede / van helen ontnome ende hier te sa-
 men gebacht hebbe. Nochtans heb ic wy meer
 beromert om de sake / dā om de name / waerom
 een pegelic dinc also genaemt gewordē zy. Niet
 meer dan laet v hier mede ghedient zyn / mijn
 Leser / ende laet v wel zyn inden Heere. Amen.

Een gemeyne beschryvin- ghe ende begryp Europe / wt Pe- tro Apiano.

Europa eyndt hem tegen het
 Westē ac de Atlātische Zee /
 tegē het Noordē aen de By-
 tannische oft groote Dupt-
 sche Zee / tegent Zuidē / aen
 de Middell oft Wendelzee / te-
 gen het Oosten aenden bloet
 Canaim / welckē de Sicche Silinheet / Mo-
 tida / oft de Zee Pontus : Hoe wel het cleynste
 deel der werelt / nochtans van vuchtbaerheyt
 en alderley vuchtē / en maticheyt des loches /
 van Steden ende Sloten / maer voornamelick
 van constrijcken / aerdtige / vrientelick / deuch-
 delicken volcke / alle ander deelen der Werelt te
 boven gaende / als Asiam / Aphysiam / en Ame-
 ricam. Verder breedde / namelick van t Zuiden
 int Noorden / seyt Apianus / en houdt Europa
 nerges over twee hōbert vijftichwintich Dupt-
 sche mijlen / van daert hem aen ee middel plaet-
 se met twee vleughelen / schier gelijk als eenen
 Draeck verstreckt en formeert. Waer de leng-
 de Europe vanden bloet Canai / tot aē de Ca-
 ditaēsche Zee / daert te langste is / verstrekt hem
 tot in de sebe hōbert en vijftich Duptsche mij-
 len. Nu het begin Europe / ende het hooft des
 Draeck vanden Westen / is Hispania / vanden
 Grieken voortijcs Iberia genaemt / namelic /
 in Bethica / nu dat Coninckrijck Granata / in
 Lusitania / nu Portugalia / ende de gheleghe-
 heydt ende ombarck Carraconensis. Nu heeft
 het begrip Carraconensis / andersins int ghe-
 meyn Hispania ghenaemt / vijf Coninckrijcken
 in haer / namelijck / dat Kijck Gallie / in Pa-
 varre / Castelle oft Castilie / Gotholonie / ende
 Arragonie / der welcker een pghelijck zyn nae-
 machtege Steden ende Vorstendommen heeft
 van Petro Apiano in synen Abaco ende ande-
 ren vertelt.

Volcht Gallia / Franckrijck / in veel Vorsten-
 dommen ende Proviñtien ghedeelt / als Nar-
 bonēsis / het Graeschap Subauda / andersins
 Sophal ghenaemt. Item Tholosane / Delphi-
 natus / Aquitania / Burgundia / dat Hertoch-
 dom Avernue / Normandie / Turonie / Andega-
 vie / Belgie / Graeschap Campania. Waer aē
 paelt Zabardt / Vlaenderen / Piccardie / Pe-
 negoulde / Luxemburch / inckel Graeschappen
 ende Hertochdommen. Item dat Hertochdom
 Juliani / dat is Gulick / Gelderen / Cleve oft
 Cleve. Volcht voorts dat Switserlant / in veel
 plaet-

Den sal en
behoort den
dieren igda
wel aen te
leggen dooz
allen dinge.

Europe ges-
mepte bes-
chijninge.

Breedde en
lengde Eu-
rope.

Europa als
eenē Draec
geformeert.

plaatsen ende Heerschapppen ghedeelt. Item/Elfsaten/den Rygustroom/ dat Hooch ende Reeder Dupisland/ met veel Wisdommen/ Hertochdommen/ ende Graeffschappen machtich/ der welckere eene/ namelijk/ Hooch Dupisland/ hem aen Menz eyndt/ ende dat Reeder begint. Hier in worden getelt de Algau/ Bregau/ Swartwouders/ Wirtenberch dat Hertochdom Hooch ende Reeder Swabenland/ Pfaltz aenden Rhijn/ Marckgraefschap tot Baden/ etc. met haer begryp. Volcht dat Franckenlandt oft hooch Vranckryck/ de Rorichau/ Doringen/ Wopslant/ Benen/ Beperslandt/ hooch ende neber Costenryck/ Werhen/ Schlesen/ Meissen/ Sachsen/ de conctepen aenden Hartz/ Hessen/ Wicelandt/ Hollandt/ Virecht/ dat Hertochdom Holfacie/ Dania/ dat is/ Denemarcken/ Verchelenborch/ Brandenborch/ Pomeren. Volcht Sarmacia/ andersins Scythia ghenaemt/ begrypt in hem Ungeren/ Polen/ Ruffen/ Wupffen/ Lieflandt/ oft Livoniam/ de Walachy/ de Volcken Masagete/ dat Hertochdom Masjovie/ Littaw/ Porswegé/ Scania/ Suecia/ eendeels inde Noortse zee ghelegghen. Volcht Taurica/ Cheronesus/ dat is/ de groote Tartarpe/ Schithia/ Dacia/ int Osten/ dat is de Sevenborghers/ want dat Landtschap vanden bloet Tanai tot aen Thraciam/ heet dat Europische Schuita. Volcht dat hooch oft opperste Asia/ somtijds Dardania ghenaemt. Item dat de neberste/ nu de Bulgarien ghenaemt/ Stepmarck/ Kernten/ de Graeffschappen Tyrol/ dat is/ dat Eerschlant. Volgen de Slaven/ dat Coninckryck Wolzua/ Altria/ Liburnia/ Crain/ Croacia/ dat is/ Crabaten/ ende Dalmacia met haer Volcken/ Provincien ende begryp/ Bistria/ andersins Bisternyck ghenaemt/ Fregaul etc. Volcht Grecia/ Macedonia oft Emathia/ des Turcken landt ende Heerschappe/ Epirus/ Calchis/ Miodonia/ ende seer veel Woylendommen ende Landtschappen/ van Petro Apiano in synen Abaco vertelt: Als Epirus/ nu Gomania ghenaemt/ Achata/ Biteria/ Emathia/ Locris/ Phocis/ Megaris/ Attica/ Boecia/ Eolia/ Doris/ Hellas ende veel ander Provincien/ Thracis/ nu Griekenlandt ghenaemt/ Cheronesus/ Peloponesus/ nu Morea ghenaemt/ Laconia/ Mesenia/ Argia/ Corinthia/ Archadia/ Siconia ende veel andere.

Teghent Tuden heeft Europa Italiam/ in veel Landen ghedeelt/ als in Calabryam/ Latium/ Apuliam/ ende inde Hertochdommen Prentanozum/ Pelignozum/ Maritinozum/ Marchiam/ Tusciam/ Spolet/ voortijds Umbria ende Sardinia ghenaemt/ Plantineam oft Romandiolam/ voortijds Gallia Togata gheheten/ Cerviser pale/ oft der Venetianen Landtschap/ Liguriam/ Insuziam/ dat Cengmanorum ende Taurinozum/ nu met namen Lombardia ghenaemt/ ende veel ander Landtschappen/ Wisdommen/ ende Heerschapppen. Volgen de Eplanden Europe.

Van de Eplanden Europe/ wt Petro Apiano.

Eplanden Europe.

Eplanden die in Europa inde Wendelzee ligghen/ zijn Creta/ nu Candia/ Claudos/ Latoa/ Dia/ Cimolis/ Melos/ etc. Men Peloponeso in de Zee leydt Epla/ Scothore/ Salatis/ Spasina/ Eguine/ Strophades/ etc. Men Achaja in de Zee ligghen Eubolia/ nu Ricropont ghenaemt/ Chia/ Chera/ Polpegos/ Thorasia/ Delus/ Aghena/ Pharbium/ Otiaris/ Miconia/ Cithnos/ etc. De Eplanden Ciclades/ Andzi/ Pari/ Subium/ Cem/ Scyri/ Pari/ Siphni. Men Eptoro leydt inde Zee Cozpora/ nu Cozfunia/ Cephalenia/ Athata/ Scopelus/ Etrusa/ Looia/ Ja-

cinthus/ etc. Men Macedonia leydt in de Zee Jonio/ Sasonis. Waer in de Zee Egeo/ leydt Scyrus/ Schopelos/ Siatos/ Lemnos/ etc. Onder Wosphoro leydt Epanceus in Propontide/ Pretonesus. In de Zee Egeo/ Chalaasia/ Samothracia/ Imbros/ Paucis. Een Eplandt Mtsie in de Middell Zee/ heeft de Donauwe den bloedt ghemaect. In de Euxinische Zee leydt aen Asia het Eplandt Bozstienus/ Achilles. Inden bloedt Tanai leydt Alopeia/ Sicilia/ certyes Strania/ Trinatria/ oft Triguerra ghenaemt/ wort van hier Zee/ daert mede omringt is/ tot een Eplandt ghemaect/ ende heeft veel ander Eplanden om hem/ van de welcke sommighe heeten Arconinus/ Vulcanu/ Lipeira/ Tibine/ ende noch elve van Apiano vertelt. Sardinia een Hooft Eplandt daer aen/ leydt in de Zee Ficaria/ Molibods oft Plombea/ Hercmea/ Herculis/ Diabasta ende veel andere. Volcht Cozica dat Eplandt/ met de Ligustische ende Tierenische Zee omringt/ andersins Eptene ghenaemt.

Daer nae volghen de Eplanden Italie in de Zee Treno/ Sprenum/ Caprea/ Partenope/ Poudatosia/ Pontia/ Planasia/ etc. In de Ligustische Zee leydt Ethalia/ Capzaria/ de Eplanden Diodomoe liggen in de Zee Jonio. Men Liburnia liggen in de Zee Abforus/ Curicta/ Scardona. Men Dalmacia leydt Ala/ Tragarium/ Coriza/ oft Mela/ Meligia. In de Zee Balearico ligghen twee Eplanden/ met namen/ Pithpnis/ Ophiusia/ Ebifus. Item twee Eplanden Balearides/ Maiorica/ Minorica/ etc. In de Gallische Zee leydt het Eplandt Agatha/ Blaston/ Stichades/ int ghetal 5. Zeronis. In de Zee Gaditano het Eplandt Gades/ etc. Longobries leydt in de Atlantische Zee. Meer ander 7. Eplanden/ Graciosa/ Depico/ S. Michael/ S. Marie/ S. Georgij/ Christi/ Fabal. Men Cantabria in der Zee leydt het Eplandt Stropuli/ Casterides/ Troleute/ Cathendes/ ende dat Eplandt Deozum. De Eplanden metter Dupischer Zee omringt/ zijn dat Coninckryck Engelandt Britannia/ Scitis/ Duna/ de Eplanden Orades/ Chile/ Scotie/ Bibernia/ nu Irlandia genaet. Daer aen ligge vijf Eplande/ van Apiano met namen vertelt. Men Hyberniam roert tegent Coste vier Eplanden/ met Dee ende lieden beset. Item dat machtich Eplandt Alant/ Selant/ van Ptolomeo Scavia oft Schadia genaet/ daer aen liggen Femara ende Gotlandia/ ende noch dize Eplanden Trimoantes die Eplanden in Europam torbehoorzende/ ende noch meer vertelt Apianus/ so sy teghen den Polo over al ligghen aangewesen/ leest hem.

Een corte Wtpalinge der

Pontieren/ Palen/ Bergen/ Wouden/ Bloeden/ volcken ende Steden Germanie/ van Wibaldo Wirtkepinero/ wt heel Werelt schijvers gheroghen ende ontbonden.

Hewel de Lantbeschrjvers ghemeynelijck Germania/ Intam van Gallia/ dat is/ Dupislandt van Franckryck/ metten bloedt des Rhins schepden/ so ist nochtans seker/ dat de Romeynen oock dese Provincien/ die over Rhijn ligghen/ dat eerste ende tweede Germaniam ghendemt hebben/ dwelck sy voortwaer niet ghedaen en hadden/ wanneer sy den Dupischen ontrecken wilden/ alle tghene dat over Rhijn leyt/ welke over langhe/ eer de Romeynen opt in Galliam gecomen zijn/ Galliam hebbe ingehadt en beseten/ waer by sy met zeden ende tonghen/ so Julius Cesar aenwijst/ vanden Gallis waren onderschepden. Daerom willen wy

Duntants ende Wancrische schepdinge.

Dupischen eertidre Franckryck ingehadt.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Wp van dit deel Germanie dat over Rhijn leyde/ ende vanden Romeynen voortijts ter neder ghebruct/ het beginsel nemen: ende ten eersten van Rhecia/ Porico/ ende Vindelicia/ die de Romeynen vanden tijt Augusti des Keysers af/ tot inden inbreuck Odoacris/ dat is/ by vijf hondert jaren ingehadt hebben. Daer af wat te vozen inden Keyseren Chronijcke.

Rhacia/wattet in hem begrypt.

Begryp ende de Landen Rh. etc.

Vortijden was onder den name Rhacia begrepen/ watter vooz volcken ende Landen tusschen des Rhijns oorspronck/ den berch Adila ende den bloet Aenus/ dat is/ dat daer in begrepen wort/ ooc dat tusschen de Donauwe ende Italia tot na Beren ende Comum in Italien lach/ alsoo dat oock dat Curerse gheberchte/ Tridentiersche/ Tirolensersche/ ende dat Enzadal onder desen name begrepen wert/ toeghecomen Vindelicia/ dat is/ Beperlandt/ oft Lechvelt/ dwelck meer in Rhacia leyde/ dan daer aen stoot. Nu Rhacia houdt in hem menigerley volcken/ alle Schwaben ober ghene yde der Donauwe/ Ries/ ende dat gheberchte. Nu de steden in Rhacia/ so p voortijts na der Roomscher antiquitept ghenaeint werden/ zijn:

Curia.	Cur.	
Bregetium.	Bregnitz.	
Subladio.	Buren.	} gewis- seijck.
Abusiacum.	Fussen.	
Matreio.	Marran.	
Campodomum.	Reimpten.	

Steden die aender Donaw ende andersints in Rhacia liggen/ van de Ouden alsoo ghenaeint.

Tragerium	de welke	Stoelinghen.
Diacoburum	Birckep	Fullendorp.
Diadina	acht ende	Ethinghen.
Phentana	afneet nu	Wittenhozen.
Dusomagus	genaemt	Lobinghe.
Rostromanice	te zijne	Memminghen.
Carodumum		Wondelheym.
Are Flaue/ Rozbling/ oft Heydenheym.		Riedlinghen.
Alfiana	Giengen.	(borch.
Alcinoeus	Wor/d/ Hystadt/ of Witten.	

Vindelicia bestuyp in hem/ Beperlant/ Rozkato/ ende Lechvelt.

Begryp ende de Landen Vindelicia rum.

Vindelicia stoot aen Rhaciam/ oft is veel meer daer in ghesloten/ epude hem teghent Oosten aenden bloet Rn/ die tot Bassaw inde Donauwe valt/ teghent Zupden aent gheberchte/ teghent Roorden aen de Donauw/ daer in woonen nu meestendeel Beperen/ doch aen de Lech een goet deel Swaben/ de welke Strabo Licatios/ Leckvelders noemt/ die onder de Vindelicia den voorszijts hebben.

Steden ende Vlecken Vindelicie/ voorszijts van de Voorzbaders/ Romeynen/ ende Ptolomeo anders/ ende nu anders ghenoeint.

Augusta Vindelicozum	Augsburch.
Damasia/ Dieffen by dat Meer Ambrze.	
Ambrza	Amber/ by den bloet van ghelijcken name.

Parthum	Partenkerck.
Enutrium	Middelwout.
Cambodumum	Kemnat.
Pontes Scaphonij	Scheppeleren/ flechs
een Clooster aen den bloet Isara.	
Carrodumum	Craepelburch/ by Wa- (terburch.

Dallatum	Willenbach.
Fruxumum.	Drepsinghe.

Isinica	Izen by Drepsinghe.
Mocenia	Mozinghe.
Pisonium/ Wisselburch/ tusschen Strupbinghe ende Deekendorp.	
Medullum/ Meldinghe by Muldoyp.	
Atilia/ Oudenburch niet verre van Nieuwenburch aen de Donauwe.	
Cesarea/ Keschmig/ niet verre van Ingelstadt.	
Sumunrio/ Hoogenweert een Clooster.	
Abudiacum/ Danubianum/ Aback aen de Donauwe.	
Kursum	Koot.
Abusina	Kuensberch.
Exona/ Exenburch/ boven de Nieuwstadt.	
Artobriga/ Waltenburch/ een Clooster boven Regensburch.	
Abudiacum/ Happinghe by Rosenheym.	
Cigurina/ een Hoofstadt Rozi/ oft Augusta Tiberij/ Regensburch.	
Regium/ Rokinghe/ niet verre van Regensburch.	
Vetera Castra	Wferen.
Augusta Aclia/ Struppinghe/ een oude Stadt/ die heden Aelburch ghenaeint wort.	
Quintianis/ oft Quintianozum/ Colonia/ Kutzinghe by Filschoven.	
Boodurum oft Borodurum/ oft Bolodurum/ oft Barabis/ van Ptolomeo Pedicum/ Bassam/ daer de Donauwe ende de Rn te samen comen.	

Rozicum ende sijn begryp.

Noricum beghint aenden bloet Rn/ ende streckt hem teghent Oosten tot aen Oostenrijck/ teghent Zupden epndet hem aent geberchte tot in Italiam/ teghent Roorden aende Donaw/ teghent het Westen woonen daer nu Beperen in/ teghent Oosten ist een Landt aen de Eng ghenaeint vanden bloet Eng/ een deel Oostenrijck teghent Oosten/ teghent Zupden een deel Stiermark/ int geberchte daer in woonen Carnici/ Crabaten ende Sclabonen/ ende onder den naem Rozico wort oock begrepen dat Hertochdom Gortz ende Cili.

Steden ende Vlecken in Rozico.

Pontes Geni	Oeting.
Bidalo	Loopen.
Bedacum	Burckhupfen.
Quintianum	Salzburch.
Teurina oft Verunum/ Pernaw by het Meer.	Lintz.
Aradata	Linz.
Samanodurum	Braunaw.
Quilabis/ Lambach/ een Clooster nu aē de Eng ghelegghen.	
Lauriatum/ Lozck/ een Clooster by de Stadt Eng.	
Gessodanum	Ips.
Claudinum	Melck.
Cetis	Zepfelmuer.
Augustum/ Nieuwstadt/ oft seer daer by.	
Varozium/ oft soo sommighe achten/ Sacarbancia	Gretz.
Pedicum/ Brug aen de Mur ghelegghen.	
Virunum	Jodenburch.
Jella/ Cili. Julium Carnicum/ Villack.	

Dat opperste Pannonia/ dat is/ Oostenrijck/ ende sijn begryp.

Oostenrijck/ andersins Pannonia superior ghenaeint/ epndet hem teghent Westen aen Rozico/ tegent Oosten aen Ongerem/ van t Zupden aen Histria/ Illiria/ etc. tegent Roorden aen de Donauwe. Nu woonē daer in Kerntē/ Stiermarkēters/ Oostenrijckers/ Sclavē/ Crabatērs die volcken.

Steden ende Vlecken in Oostenrijck.

Julibona oft Windobona/ oft Windomana/ oft

Oostenrijck en wat vooz volcke daer in.

oft Fauianis / Wenne de Hoofstād daerin.
Savaria / Colonia dicitur Claudi / Stein aenden
Ager.
Carnus. Diefbozch.
Muriala. Murreck.
Bregitium. Rab.
Carnunto. Pieterelle.
Petovium oft Patauium. Petau.
Nobodurum. Lapbach.
Emona. Clemona.

Pannonia Inferior / dat neder Pan-
nonia / nu Dugaria ghenoemt.

Dat Ungherlant bewoonen nu de Slaben / Hu-
ni / Cuni / Jazigi / Sebēbozgers / Duptschen / etc.
aldermeest de Hongeren / die de Heerschapppe
daer in hebben.

Steden ende Vlecken in
Hongheren.

Winundria	Agram.
Salinum	Deven.
Tentoburgum	Senna / Erdet.
Philatis	Wilack.
Spinium	Spmach.
Cauricum oft Alba Graea	Grietz Witten- (bozch.)
Hermionactus	Kilia.
Zeugma	Clupfenbozch.

Helvetij / Zwitzers oft Bontgenoo-
ten / haer steden ende Vlecken.

Onder den name Helvetij / worden begrepen
alle Zwitzers ende Bontdighenooten / tot aen
Basel.

Lacus Brigantinus / in welken by Costentz
den Rijn vloeyt / Constantzer Zee / dien aentoe-
ren de Windelici / so Strabo seyt.

Arber Felip.	Arben.
Gammoburum	Costentz.
Vitodurum	Winterduer.
Turegum oft Bagus Tigurinus / Zurich.	
Abancicum	Bibelsbozch.
Solaturum	Solotozen.
Windomissa oft Windonis / Windisch by Co-	(mincksbelt.)

Visoncium	Wisanz.
Collium	Dol.
Basium	Ransze.

Nae de Switfers woonen de Maurici / wel-
ker Hoofst is Augusta Mauricorum / Agult / een
dozp / een myle van Basel ghelegghen. Basilia
is ghetwassen wt den val Auguste / Augst.
Strabo set daer nae Mediomateries. Nae dese
hebben de Tribochi die deel Aertrijck ingehadt /
dwelck nu Elſaten wordt ghenaemt / tot aen de
Sequanos en Heduos / dat is Burgondien ende
Lothringhen: Want doen de Huni den Scepter
in hielden / noemden sy al dat sy in het Oosten
hadden / Costenrijck / ende wat sy in het Westen
onder haer wierpen / Westenrijck. Strabo seyd /
dat Triugros die volcken zijn / aen Westenrijck
stootende / tot welker tijdt de Roomische Kepe-
ren by dese een brugge over den Rijn ghemaect
hebben.

Breucomagus oft Monte Byliaco / Bypsack.	
Argentoratium.	Straesbozch.
Taberne	Zaberen.

Hier achten sommighe / Argento Arina / Col-
mar: Ellebium / Schlestadt te zijn: Naer sy
mussen verre / want dese steden zijn aenden Rijn
ghelegghen.

Dolghen die Dangiones / de Spierers hoe-
wel dattet int ghebyrck is / datmen de Worm-
fers Dangiones / ende dat Reimeti de Spierers
ghenaemt worden / maer verkeerdelick.

Verbetomagus / Spier: Ptolomeus teldt

Straesbozch onder de Dangiones / aen dese stoo-
ten de Reimeti / dese repchen tot aen Trier / Afsi-
niana / Worms. Reomagus / Oppenheim / oft
veel meer Spier / hoewel dattet niet daer sonder
en is / datter sommighe zijn / die Afsiniana /
Spier maer Reomagus vooz Worms achten /
ende Bauconum vooz Oppenheim.

Aen dese stooten teghent Westen de Trpziers /
der welker Landeschappen eens deels handent
sijn tot aen de Mediomatrites repcht / diesghe-
lyc tot aen de Menapios ende Mosam / also dat
al tghene dat den Bisschop van Mentz heden
in de Trpziersche gelegentheyt / den Rintouwer
begrijp / ende om de ghelegentheyt der berghen
Mosolle / tot over den Arduemam / oock al tghene
dat inde Provintie / Westen-rijck ende Lur-
senbozch begrepen wort / vooztijts akenmael aen
de Trierischen behoorde.

Rijnsteden aenden Rijn gelegen.

Reomacum / Mentz. Bingen oft Bingio / Rijn steden.
Binghen / daer nu de Ratus inden Rijn vloeyt.
Legio Traiana / Dierckshuyfen / quasi Traiani
domus: Vosania / andersins Fictelia / Opper We-
sel / daer is verlagen ende begraven Hammea /
een moeder Alexandri des Keysers.

Bodobriga. Popparden.
Confluentes / Coblenz / daer is dat steden
Rugodolff / Rigo / hoewel niet verre van Trier
een dozp is / oock van desen name / ende aldaer is
des oppersten oft hooghen Dupslandts Marc-
steen / dwelck de Ribiēre Obzinus deyt / soo dat
daer na dat neder Dupslande volcht.

Do opt landt vanden Rijn ligghen / Augusta
Treutorum / Trier / Reomagus / Neumach /
een Dozp by Berkaes / Pontes Sarni / Sar-
brug.

Deuro Cothorum / Arocto by de haven S.
Nicolai. Maritimum oft Vinodorum / Dieben-
hoben aenden oever Moselle / van de Franchop-
sen Theodonis dozp ghenaemt / een stoel Caroli
Magni.

Daer nae isser een ghekyf / welck de Ribiēre
Obzinus zy / dwelcke Ptol. over Mentz stelt. Ptolomei
Sommighe achten dattet zy den Raim / die by
Binghen in den Rijn vloeyt / sommighe achtent
vooz den Ruene / maer Dierckpmerus houdt /
dattet sonder twyfel de Mosel zy / oft al wel Pto-
lomeus moghelijck wt ander lieden aenslegghe
bedrogghen / der ghelegentheyt gefaelst heeft / by
heeft oock sijn oorsake daer op / dattom dattet de
Ruene oft Raim niet zijn en can.

Ripuarij / die inder Trierischer Landeschap-
pen / ontrent ende aen de Mosel / Rijn / ende Mo-
sam sitten. Vanden Franchopsen wort Neustra-
sia ende Austrasia / Ripuaria ghenaemt.

Van Couelens begint de ghelegentheyt Pbio-
rum / der welker Landeschappen van weghen
haerder goede gheloofweerdigher trouwe / van
de Romeynen niet weynich ghemeerdert gewor-
den is. Strabo seyd / dat Agrippa dese niet on-
willich ober ghene zyde van dwater gheboert
heeft. Dese steden zijn Nutunaco oft Nutunia-
cum / Andernake: ten zy dat billicher onder de
Trierische / dan onder de Bhaensche steden getelt
worde. Rigomagus / daer die Arar inden Rijn
vloeyt / Reppmegghe. Bonna / Bonne / daer
teghen ober leydt Genosia / daer Drusus / soo
Florus aenwijst / den Rijn een brugge heeft
toegheboecht.

Agrippinensis Colonia / Colen / een Hoofstade Colen een
Pbiozum. Nobesium / Rups / welcke Tacitus in
Lignis / ghelijck oock Geldubam te ligghen be-
schijft.

Marcoburum	Dueren.
Duromagus	Duermegen.
Juliacum	Gulick.
Coridialum / Men / dwelck billicher aen de Me-	napios

Alexanders
moeder dery
daghen.

Ptolomei
dwalinghe.

Ripuarij.

Colen een
Hoofstade
Pbiozum.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

napios dan aen de Obios behoort.

Lugodunum. **Siebenberghen.**
Gelibba/ Gelb/ by het Slot Linum / des Bis-
chops van Colen/ nu verdestreert.

Menapj.

Nu aen de Obios teghent Westen / stooten de
Menapj / der welker Landtschap voortjits
leer verre om hem rechte / tot aen dat ghebo-
ken steden Castellum / dat kiffel ghenamt
is / ende onder haer ghebiet was dat landtschap
dat wy nu Efliam / Eplandt noemen/ tot aen
de Frontieren Mozingum / tot aent Graef-
schap Harturrie / Hertochdom Lymboch ende
Valckenboch / oock tot ober de Mosam / een
deel Hannone / tot aen de Picardij ende Chu-
rones / aen beyde oeyers der Mosam / soo Cesar
ende Tacitus willen. Maer de Meyzen Men-
piorum / der welker Strabo oock ghebencht/
zijn tusschen Efliam ende Lymboch. Ten ey-
de Geldre zijn oock sommighe Meyzen Men-
piorum / in dat landt datmen heden den Dooch-
dij / met Gelderen noemt/ by Venlo ende Keim-
pen. Strabo seyt / dat dit de laetste zijn aen bep-
de de oeyers.

Mozini.

Aen de Menapijs hanghen de Mozini/ wel-
ker havens ende steden zijn nu Gessoziacum/ nu
Calis ghenomt / anderfins Julius portus / Ca-
stellum/ kiffel/ een gebroken steden. Vaganum/
een steden niet verre van Castello / Waghen-
heym. Tongheren een stad.

Hamurcum	Hamuer.
Leodunum	Lupck.
Atuacum oft Abacutum	Maestricht.
Samobryna/ Cameracum/	Camergick.
Teruana	Teruwaen.
Cornacum	Doornick.
Gessoziacum nuale	Ghent.
Lugodunum	Worhem / oft S. Geertruyts berghe.

Bataui.

Na dese volcht het Rijk Batauorum/ Nu de-
se hadden in al wat daer leyt / daer hem den Rijn
deylt / tusschen den Rijn ende de Mosam.

Hier is te merken/ Ptolomeus set drie hoof-
den oft ganghen des Rijn / die de Latini Ho-
fia noemen. Strabo/ Pomponius Mela / Item
Tacitus / setten alleen twee. Strabo acht wt
Asinio / datmen die schelden sal / die meer dan
twee ganghen / daerden oft bloeden des Rijn
te zijn achten. Nu zijnder tot onsen tijden drie
van de welke een peggelijck schier een Eplandt
maecht. Maer oft den derden/ indert eerst ghe-
worden zy / ende den nieuwen ganck ende ghe-
bruyck ghewonnen hebbe/ oft van Tacito/ Me-
la/ ende Strabone niet bekend geworpen en zijn/
laet ick andere berichten. Twee Eplanden
zijnder nu tusschen des Rijn hoofden oft bloe-
den/ namelijk Batauorum ende Cameracum/
anderfins Bilantia ghenamt. Nu den derden
willoop oft deel des Rijn maekt oock een Ep-
landt/ een deel Geldre ende Traiectensis / ende
woyt nu dat Opper Eplandt ghenomt. Nu woyt
een goet deel Hollandts onder den naem Bata-
bia begrepen/ ende dit deel dat tot onser Daderen
tijdt van de Zee wech ghenomen is. Tacitus
seyd / dat Bataui de voornaemste onder de
Germanis geweest hebben/ ende dat de volcken
Cathorum voortjits van weghen eens oppoers
haer verwaerts in dese landen geboecht hebben.
Nu hoewel Batauia veel steden heeft/ so hebben
der nochtans tot onsen tijden wepnich haer ou-
de namen behouden.

Ouer Efl.

Steden ende Vlecken.

Batauorum.

Traiectum	Vtrecht.
Portus Manarmanis / oft Nabalia / Cam-	(pen.)
Petera	Zanten.

Tiberiacum / niet verre van Zanten / Berick/
hoewel sommighe achten / Tiberiacum te lig-
ghen tusschen Colen ende Gulick/ ende moghe-
lick Bergheym te zijn. Vaganum heeft sinen
ouden naem behouden Vagenheym/ daer woo-
nen de Arenach.

Peomagus	Piemeghen.
Colonia Traiana	Keiser Weerd.
Calkiaci	Calcar Tacitus.

Batonodurum / een wtgheroeyde Stadt / noch-
tans is daer af noch een beroemt Slot voer
ooghen/ Batenboch ghenamt. Voderatum
ende den Bziel / beroemde Havens

Nu na de Batauis ober Rijn / zijn de volc-
ken Bactari / die sommighe Bactores te zijn
willen/ ghelijck oock Ptolomeus/ heden een deel
Vielands der welker steden zijn.

Dabantria	Deventer.
Suollis	Swolle.

Vidius dien bloet loopt tusschen de Bacta-
teren ende Biesen / die dese volcken oock scheidt/
ende woyt heden dat swart water ghenamt/
scherp-rijck.

Boven desen by den Rijn woonen de Sica-
mbi/ van de welke de Francken oft Franchop-
sen haren oorspronck hebben / dwelck met veel
Argumenten/ so Pirckemierus aenwijst/ mocht
by ghebracht werden. De Gallische schrijvers
moghen segghen wat sy willen vanden Trop-
aenche oorspronck / Want de Sicanbi vte-
len ter tijdt Octavian in dit landtschap / dat nu
Franchgick int Oosten / Francia oft Francon-
ia/ dat Franckenlandt genaemt woyt. Ontrent
Wurtzboch zijn sommighe metter tijt wederom
opgehoeken/ ende door Franchgick in Galliam
gheballen/ dit oberwonnen ende beseten/ ende na
haer Franciam/ hen selfs Francos / de Wyse
ghenaemt.

Sicamb.

Longobardi / een deel des Graeffschaps der
March ende des Hertochdoms Montensia/
door deser ende der Sicanbiers landtschap/
vloepen drie Rivieren / de welke alle ten laet-
sten inden Rijn vallen / Lippa de Lyppe/ die
by Wesalia inden Rijn vloeyt / daer leydt een
machtich Slot aenden Oever / Terlippe ghe-
naemt vanden Romeynen gheboedt. De twee-
de Riviere / Kuva de Kocr/ in de bergghen Catto-
rum ontspringhende vloeyt by Roerhozt inden
Rijn / woyt van Tacito/ Ptolemaeus (somen afne-
men mach) ghenamt de derde Riviere Angra-
den hanghet / woyt by Hangerhozt metten Rijn
vermengt.

Longobard.

Daer nae volghen de Tengeri ende Ingris-
nes/ den Poochzug ghenamt / den Grabe van
Passaw ende Coninsepin toebehoeyende / daer
heden een deel van Hessenlandt is / tot aenden
Rijn/ Wisterwaert/ ende Franchfozt daer door
vloeyt Lona de beroemde Riviere / die oock een
goet deel Passie bebochticht/ by Lonstein inden
Rijn. Het is eenen twijfel oft de Romeynen dese
Riviere gheweten hebben/ sy en ghebencken p-
m- mers haerder niet.

Tengeri est

Ingriones.

Tacitus gheeft den Tengeris dat lof te Peer-
de/ maer den Catthys te voete.

Dallas oft Cabellium/ dat Dalsgraefschap.

Na dese volghen Antuergi/ de landtschappen
des Dalsgraben van Heydelboch/ ende Berich-
strate der welker landt Renanus / Dallas oft
Cabellium noemt / in Dupesch/ Dals. Aen
dese stooten de Vargiones / dat nu Franconia
heet/ met het Bisdom des gheens van Wurtz-
boch. Sequuntur Chartini / de Wittenbergers/
met de aenstootende Swaben.

Antuergi est

Vargiones.

Chartini.

Despi stooten aen dese / de Marchgraefschap Despi.
van Baden / ende dat Puspaw / daer aen
stoot het Swartwout / ende de Woefijne doe
Swazers.

Nu

Ab ober de Busfactoren teghen de Zee Oceanum/ligghen de Phrysi/de Vrieslanders/die tot aenden vloet Anasum ende de Elbe reychen soo Ptolomeus seyt. Anasus de Emse vloeyt in deser Landtschappen in de zee.

Dit Landts steden zyn/Leenwarden/Goerinhagen/Emmen/Phabirannum/Byenen oft Cereia.

Boven dese ligghen de Cauchi/ tot aen den bloet Visurgum ende Albim/ is nu eendeels Sachssen/ ende de landtschappen des Hertochs van Lunenborch/ oock des Bisschops van Byenen ende Hildesheim. Tacitus seyd/dat sy tot aen de Cattos reychen/ ende heeste onder de Duyschen de alder edelste ende gherichtelike.

Desen volghen de Saren/ der welker steden zyn Treba/Hepnborch/Lymeris/Lubeck oft Mupheym: Want Lubeck nieuwelijck ghebout is/ ende by abontueren niet so oudt als desen name Lymeris.

Cheroneus Cimbrica besluyt in hem dat Hertochdom Holsacie ende Schlesuittensis/ ende dat Bisdum Ribbenem/ Wiborgensem ende Arthuffensem. De steden daer in zyn Haderleben/ Plessborch/Sleeswigh/etc.

Nae de Saren vanden Chalus de Ribiere/ die heden de Druyn wort ghenaemt/ tot aen de Ribiere Sueuim/ de Syree/ woonen de Pharodini/ der welker steden zyn Laciburgum/Sondt. Daer zynder die dit Ruckstok te zyn achten.

Wissus/ Nieu Brandenburg/ Wismer/Wollen.

Ruckstok dit Landtschap is nu een deel des Hertochdoms van Megaloborch/ welke Provincie tot aen de Vistel eertijts de Slabini/Sorabes/ende Viltzi becommeret hebben/ met welke Carolus Magnus de Coninghen van Benemarcken veel Oorloghen ghehoert hebben. De Ribiere Suebus loopt by der stadt Sondt in de Duysche zee.

Sideni ligghen aender Odera/ in welken niet een cleyn Ribiere/ die Rups ghenaemt wort/ bloeyt/ ende by der Bisschoplijcker stadt Camminum in de Duysche zee vloeyt. Dat is heden een goet deel des Hertochdoms tot Mechelenborch ende Stettin. De steden aldaer zyn Linosaleum/Lebus/Jobinrium/Bernaw/Dirumum/Angermon/Gribwaldia.

Rurichij woonen aende Vistel/ de Weesel/ der welker steden zyn/ Augium/ Camine/Sturgim/Graubnitz/Kolberch/Stolpe/Lobenborch.

Dat Hertochdom Pomeran stoot daer aen. Item Lobenborch/ een oudt Vorstendom der Hertogen van Saren.

Ptolomeus schryft/dat de Swaben Angillorum in Britanniam zyn ghetoghen/ende dat Epilant na haer Angliam ghenaemt hebben.

Longobarders Swaben hebben haren Stoel in Italiam verset/ ende dit Lant na haer Lombardiam ghenaemt/ der selven zyn wepnich gheveest/maer so Tacitus schryft/strytbaer.

Swaben Semmones zyn die/ daer nu de Brandenburgse Marchgraefschap is/ tot aen de Elbe/ ende daer ober tot aen de Ribiere Sueuim. Dese zyn alle met hoopen wech ghetoghen/ alsoo dat aldaer gheenen voetsap der Swaben meer en blyckt.

Op dese stooten de Burgoenschen/die Plinius Burgundiones noemt/ die hebben haren stoel in Galliam verfer.

Maer tusschen de Cauchis ende Swaben woonden Busfactores/ ende onder dese de Chem/ daer nae de Angribarg/ der welker Hertoch hem selven de Bisschop van Colen schryft:

nu woonen aldaer Westphali ende Ostphali. Daer zyn dype Bisdommen/ Brunensis/ Brandenburgensis/ ende Monasteriensis. Ober die Visurgum/ Wesseram/ leyt dat Bisdum tot Hildesheim/ dat Graeffschap Rabensborch/ daer namaels de Roymanni gheseten hebben/ die Galliam herde becommeret hebben. De steden deser volcken zyn/ Mediolanum/ dat is Monasterium/ Teuderium/ Pagenborn/ Siatuana/ Oshbrugge.

Ober de Wessera leyde Brunswigk/ dier steden zyn/ Hildesheim/ Tulisurgum/ Brunswigk.

Lothardi ende Dulingi zyn de volcken/daer nu de oude Maith is/ ende dat Bisdum Meppenborch/vanden ouden also ghenaemt. Die steden heeten Mesobium/ Meppenborch oft Melben/ des Bisdoms tot Halverstadt.

Tusschen de Saren ende Swaben ligghen Teutonarij ende Verumini. Deser steden zyn Treba/Habelborch ee stadt ende Bisdum. Item Welsenack.

Teutones ende Anarpi liggen daer na. Deser steden zyn Berlin ende Brandenburg.

Tusschen de Rurichij ende Burguntis woonen de Elbeones/ welker steden zyn nu Scurgum/Gaubnitz/Waricadiz/Cozen. Onder de Sennonibus woonen de Flinge/nu een deel Lauinitz. Onder de Burguntis zyn de Luti Omani/ ende de Luti Dubini/ daer nu Stargadia is in Pomeran.

Onder de Flingis op beyde zijden der Elbe/ leven de Clautones/ daer nu Hertberch is/ ende een deel Mpsen by Leib.

Cheruscij woonen tusschen de Elbe ende Wesseram de Ribieren/ dat is in Querlinghen/ ende eendeels in Saren. Camani hebben voortijds Wiffnam beseten.

Bonocheme de volcken tot Djesem ende Crotowitz/ voortijts also ghenaemt.

Barini daer nu dat Hertochdom Sagesis is. Croconti/ die volcke onder den berch/ daer nu Gerltz ende Paurzen is/ met dander steden/ tot aen Polen.

Luti/ Buri/ dese volcken reychen tot aen de Vistel/daer nu de Schlesia is/ en daer de Hoofstadt Breslaw in leydt/ die Bugordis by den Wereltbeschijveren gheacht wort. Is oock een eynde van Polerlant.

Sidones die volcken alsoo ghenaemt/ daer nu dat Hertochdom Oppolensis is/ daer nae de Cogni/ daer heden dat Hertochdom Testhenis is. Wisburgg ligghen aen Bohemerwoudt/ ontrent de stadt Olmitz/ nu een deel Mercken lants.

Ptolomeus noemt Casuarios/ Perteroanog ende Vanduros/ mogelick de volcken der Grauen van Hennenberch/ ende de Landtschappen die Rom ghenaemt worden/ ende Pachen/ met de steden Koberch/ Smalkal/ Egram/ ende andere.

Turones ende Martungi ligghen onder dese by abontueren de ghelegheutheit ontrent Amberch/ tot aen het Bohemerwoudt. Nochtans en wil Birkhepinerus hier niet eyndelicks besluypen.

Item hy laet hem beduncken/ dat Cheruscij de Mpsners zyn/ende Cauchi de Hesen/ die voortijds met de Cheruscis om de Soutfonteyne tot Hall in Mpsen ghestreden hebben/ ende die Cheruscis metter tijt overwoonen/ dwelck oock Tacitus ghedenckt/ die dit volck met hoogen lof verheft: De Hoofstadt noemt hy Marium mogelick Marcborch/ van andere Phagarum ghenaemt.

Boven de Catthij woonen Tubanti/ heden wort dit lant genaemt Esvelt ende Hil bahartz.

E g

Daer

Monster.

Brunswigk.

Teutonarij
en Verumini

Camani/
Wiffnam

Pomeran.

Sideni mer
Rugedoy.

Bourgoens
che.

Dat tweede deel deses Wereltboecks.

Daer na aen de bergen Sudetis liggen Cheu-
rochens / nu Fortlandia / de inwoonders Fo-
itlanders gheuaent.

Veneben aen de berghen hieten voortijts de
volcken Marisci / daer nu de Stadt Bamberch
lept / met het steden Helvelt / Kulmbach /
Peyreut / Hof / etc.

Dier scheep-
rijcke wate-
ren ontspringen
geden wt een
nen berch.

In dit landt is eenen (doch rijcken) berch/
daer wt vier scheeprijcke wateren ontspringen
daer toe die teghen de vier hoeken der Werelt
loopen. De Eger vloeyt teghent Oosten / ende
woyt in Bohemen metter Elbe vermengt / de
Rab vloeyt teghent Zuiden / ende coemt ten
laetsten in de Donauwe / den Sal vloeyt tegent
Noorden / ende woyt oock van der Elbe opghe-
vanghen / den Muen vloeyt tegent Westen / en-
de ten laetsten inden Rijn.

Onder de Martunigis waren de Churio-
nes / Chetuarj / Parmetampi aen de Donauwe
daer nu een deel Oostenrijck is / ende Krems
Znaem / ende Pirlaeschborch / etc.

Daer na woonden de Marcomanni / daer nu
Merken is. Dit volck heeft veel oorloghen
ende victorien met de Romeynen ghehadt ende
streckt tot aen de Donauwe / heeft voornam-
like steden / Presborch / Brun / Olmits / Ebu-
rum.

Onder het Swart oft Bohemerwout wa-
ren de Quabi / daer zijn nu de steden Kam-
Kalmont / Grabenauwe / tot aen de Donauwe
teghen t Zuiden.

In Bohemerwoudt zijn de Bohemen / die
voortijts Boiohemii genaemt gheworden zijn/
met het wout besloten. Dit landt hebben voor-
tijds Longobarden / Marcomanni / en Sem-
nones / inckel Duytschen beseten: Maer als de
Sclauini gheheel Europam overvielen / soo
hebben sy dit Coninckrijck inghenomen / alle
ende inwoonders daer wt ghejaecht / waer af
sy noch haer sprake daer in behouden hebben/
oft sy alschoone met Duytschen volcke omcin-
ghelt zijn. De steden daer in werden van Ca-
rito ende den Romeynen Coridorgis ende Me-
diolanum / moghelijck naemaels Pilsa ende
Praghe van de meute inwoonders ghe-
naemt.

Dienack/
ende alle on-
de volcken
Germanie.

Daer nae vertelt Tacitus noch veel ander
volcken Germanie / als Marfos / Bructeros /
Tubantes / ende Vistibetes / niet verre vanden
Rijn gheleghen / hoewel Ptolomeus de Tu-
bantes over de Carthos roeteert. De Nozt
zijn noch ouerghebleven in Germania / in de
Eplanden Diet / Marfis / in Sarenlant ghele-
ghen / daer de Elbe in de zee vloeyt / dat Epland
van die volcken also gheuaent.

Bructeri en worden van Ptolomeo niet ge-
meld / ten sy dattet de cleyn Busactores zijn / die
Dyusus verlagen heeft in een Scheepsoortoge
aen de Ems in welcker landt / in de plaetse der
wtghebreven Bructers / Cahmani ende Agri-
bary ghetrocken zijn.

Doorts vertelt Tacitus / Matiacos / die wy
de Bataui noemen / die van allen chyns vry
waren / ende alleen tot Oorloge ghebruyct / een
volck van seer strydbaren aerde.

De Vistipios ende Tercheros schryft Taci-
tus / ligghen seer na by de Cattio. Pto. en ghe-
den t haerder niet. Dieselghe Hermundurda
laet Ptolom. onder wegen. Maer Tacitus seyt
dat de Elbe in deser lantschap ontspringt. In
dit wout / so zijn sy een deel Bohemerlants.

Arzorum / Helveronarum / ende veel ander
Duytsche Namen ende Volcken / zijn gheheel
wtgheeroept / oft primiers die namen veran-
dert. Peurinos ende Basternos seyt Plinius /
stonden aen de Walachey in Germania. Daer
zijn oock noch heden Duytschen in Sebenber-

gen / maer of sy eerst derwaerts gecomen zijn/
oft altyts dese vlercke inghehadt hebben / dat en
can ick niet verskeren / noch voor de waerheyt
bevestighen.

Wat Nettrijck Hugoium heeft noch dien Aughen.
naem behouden / om welck tittel tot onsen tij-
den veel Dorsten kijn / als de Marcgrau van
Brandenborch / Hertoghe van Merhelenborch
ende Pomeren / die haer selen Dorsten tot Aughen
schynven. Dese hebben oock een Epland in aen
der Spree daer sy inde Zee gaet.

De stede Sulamum noet Tacitus / die ooc in
Scheeps oorlogen dapper zijn souden / het zijn
mogelic Sueden en Denemarchers. Plin. ver-
telt merckelike Epland in Germania beuon-
den / de welcke sonder twyffel Sueden / Noor-
wegen / Denemarc / Islandia / Finlandia / Wer-
menlandia / Groelandia / tot aen de wilde bosch-
lieden / die Wilblaymanni genaet word. Dat
waterste deel deser Eplanden is met het tecken
des Cruys Christi beteeckent / dwelck niemant
sonder des Conincks oorloof voort sy gaen en
mach / want daer is een vast Dwinghloot / dat
Wachtthups genaemt / derwaerts comt noch-
tans daghelijck van t Noorden / van de bevro-
sen zee / wilde Barbarische lieden / Caroli ghe-
noemt en comen om coopmanschap in Groen-
lant met grooter macht ende toegeruster heyr-
cracht. Sueden en is niet ober al metter Zee
onvloten. De voornaemste Stadt Nozwegie is
Berghen. Ende de voornaemste Hoofstadt
Suetie is Stockholm. Maer de Hoofstadt in
Denemarc is Copenhagha.

Na ober de Eplanden in Denemarchen is
een Gotlant gheuaent / daer in leyt de Kercke
Pharensis / ende de Stadt Vespri. Item een Ep-
lant Schandia oft Scania / dat tot onsen tijden
Schoonlant gheuaent woyt / met vander Ep-
landen die aen Denemarchen behooren.

Daer aen stoot op de rechte zijde der Duyt-
sche Zee / de volcken Esthuorum sijn Tacitus
noemt / dese zijn de Duiteni.

Na dese volghen de volcken Sitonum / mo-
ghelijck heden Estlant gheuaent. Dese seer Ca-
ritus voor den laetsten hoek der volckeren
Germanie / maer Pompo. Mela de Hermio-
nes. Maer Ptolome. beghint ober de Weesel/
Sarmaciam oft Polen in Europam / in wel-
ke veel Duytsche volcken woenen / als de Gi-
thones / Alani / Rugi / Sepri / Vandali / ende
oock alle Partien der Gotthorum / nae wel-
ke wttocht haer de volcken Sclauen genaemt /
in dit landt gheset hebben / een volck sonder
getal dwelt heden boven Polen / alle dat Russ-
sen ende Moscoviten landt / tot aen de bevro-
sen Zee / ende ooc den vlaet Canaim / ooc wat daer
boven is / in heeft ende besit.

Maer Russia ende Liouia / welcke voor-
tijts Gotthia / int Oosten gheuaent gheweest
heeft / tot aende riuere Marum / ende wat ooc
inde Veneetische slippe oft boesen begrepen
wordt / dat is heden den Duytschen Heere on-
derworpen. Daer zijn veel steden en Wisdom-
me Sambienis / Rugensis / Pafselensis / ende
ten laetsten Reualiensis / de steden heeten een-
deels Elwinghe / Arimel / een Slot ende Marie-
borch / Rega / Poznaui / Pafsel / Reualia etc.
Daer loope na de Wislele oft Weerele / de vlo-
den Chornus oft Posaria. Item Pregoza oft
Cherchum / ende de Remel oft Riemien na der
Sclaven tonghe gheuaent / die oock door der
Moscoviters lant vloeyt / ende oock ander Ri-
uier / als Billige / Turmuntus / Dima / Luina /
ende Vinda / moghelijck andersins Chersinus
ghenaemt. Item Anna / Parva / ende ander Ri-
vieren wt Moscovia ontspringende / ende in de
zee vlietende.

Epland in
Denemarc
ken.

Wistel oft
Weesel.

Moscovia
op hondert
mijlen lant.

Nu Moscovia der Moscoviters Lande / be-
gint aen de zee Valcheo / teghen het Westen /
ende reecht tot over de vijf hondert Duptsche
Mijlen int Oosten / alsoo de Moscoviters claer-
lijck aenwijzen / alsoo dattet verder reecht dan
de Riviere Tanais / oock verder dan de Volga
oft Rha de Riberen / ende tot door Scythiam
in Asia. Want Joannes des nu ghenoemden
Basilijs vader / heeft dit sijn Rijk seer ghemee-
dert / ende tot sijn ghebiedt veel toeghevozen /
als dat Lande Permesia / Corybelam / ende
int eynde Juhram / van waer voortijds de in-
woonders in Hongheren haren stoel veriet heb-
ben / ghelijck noch wt de eenicheit der spraken
aenghewesen wordt : want noch heden spreken
hepde dese volcken (soo verre van malcanderen
ghelegghen) een sprake / evenwel zijn die in Juh-
ram wat grover van sprake ende zeden / want
sp leven sietjes handen wildt-banch ende bisch-
banch : syen hebben gheensins gheen broodt /
noch gheldt / ende dewyle sp anders niet en heb-
ben / soo en gheben sp den Coninck anders niet
tot tribut / dan menigherlep hupden van die-
ren / ende sommighe groote costelike bisch-tan-
den / waer wt men alderlep costelike hechten aen
de gheweeren maect / sonderlinge by den Turc
hooghe gheacht. Voorts soo zijn oock een deel
Tartari de Rosanen ges ghenaemt / onder den
Scepter der Moscoviten / anders stooten de
Moscoviters teghent Oosten aende Carta-
ros / Sabolhenes / Mahaiens / Sabolens /
etc. die Moscoviam niet haren overbal da-
ghelijck beronnenen. Moscovia eyndt hem
teghent Noorden aende ghevrozen zee Oceano /
teghent Zuiden aende Littaw ende Rupsen /
ende aen eender groote wijde pleyne der Wjdt-
velders.

Nu van Littaw ende Rupsen heeft den Co-
ninck der Moscoviten voor den teghenwoor-
dighen Basilio / Joannes sijn vader / dat Ver-
tochdom Nobogird ende Mozaïenssem afge-
bronghen / maer den tegenwoordighen Coninck
Basilijs sijn soon / Moscovienssem / Sinolenssem /
met veel ander stücke der Littawers en Ketzen
afghenomen. Der Rupsen ende Moscoviters
sprake is Sclabonisch / sp houden in haer Reli-
gie in veel dinghen der Grieken ghebruyck.
Maer d'ander volcken die de Littawers ende
Moscoviten beheerschen / hebben een peghe-
lijck sijn epgen sprake. De Hoofstade in Mos-
covia daer de Coninck Hof houdt / heet ghelijck
dat landt Moscovia / daer door vloeyt oock een
seer groote Riviere van desen name.

Moscovia is een machtighe groote Stadt /
maer meest al (behalven des Conincks Hof)
van oude ghebout / ende eynde vander Stadt Si-
nol / die in Rupsen de Hoofstade is / hondert
Duptsche mijlen. Van Sinol tot Volna de
groote Stadt Rutenozum is hondert en twintich
Duptsche mijlen. Van Volna tot Crakaw /
zijn wat meer dan hondert Duptsche mijle / also
datter vā Crakawa tot na Moscovia dize hon-
dert ende twintich Duptsche mijlen zijn / ende
van Rozenboych zijn wat over de hondert mijlen
tot Crakaw / alsoo datter meer dan vier hondert
groote Duptsche mijlen van Rozenboych na
Moscovia zijn.

Nu dit volck der Moscoviten is van groote
zeden / daer toe groote dienstbaerheide ende ty-
ranne onderworpen / alsoo dat al (ghelijck oock
die by den Turck zijn) wat een peghelick heeft /
des Coninck epgen te sijn gheseyt wort / ende de
Coninck houder al voor sijn epgendom / hy
laet nochtans sijn onderdanen dat gheniet en-
de ghebruyck als een epgen Heere sijn epgen
lieben / evenwel niet langher dan hem ghelust /
ende met sulcken conditie / dat sp hem gheben

wat / wanneer / ende so veel als hy wil / oock haer
selven / haer wijf ende kinderen.

Nu Moscovia heeft veel volcken ende Lan-
den / niet spraken / zeden ende ghelooen onder-
schepden. Daer zijn onder ander / de Hyperbo-
rei / Basilici / Mosti / Modore / Hippophagi /
Zaccare / Suardeni / Asei / Perierbidi / Tara-
mate / Sarmates. Ven Ase Scithe / Phihitopha-
gi / Mareri / met veel ander volcken. Boven dien
zijn ten eynde Moscovie de onbekende Landen /
nu Permesia / Corzella ende Tura / oft oudt Un-
gherlande ghenaemt / daer af de Hongheren / soo
ghehoort is / voortcomen.

In Moscovia ontspringhen de Riberen / de
Edel / dat is Rha oft Volga / Tanais / op ende wt
eender pleyne / Zuina / Mosta oft Moscovia /
Ocha / Mimula.

Litvania / Littawte stoot teghent Noorden
aender Moscoviten landt / teghent Westen aen
Lidoniam Lickant / Rupsen / ende Samagi-
chiam / teghen het Oosten eyndt hem aende
Riberen Oskol / Zugra / Donierz / die alle in Ca-
naim vloeyen / teghent Zuiden aen Polen ende
Russen stootende.

Dit volck heeft voortijds onbekendt / ende
den Russen oft Rharzen onderdanich gheweest /
maer heeft metter tijdt alsoo overhande ghenom-
men / dat sp gheheel Russen haren Scepter heb-
ben onderworpen / boven dien Lickant / Rupsen
ende Polen niet gheduerige oozlogen vermoeyt /
alsoo datter met dese Landen ghebaen gheweest
hadde / waert dat het Crups desen Landen te
hulpe / teghen dese niet gheprecht en hadde ghe-
worden / ende dat gheheel Europa niet opgehe-
weest en ware : Nochtans en hebben sp sonder
een groote nederlaghe der Christenen niet mo-
ghen ghedempt worden / oft sp alwel groote
schade daer teghen ontfanghen hebben. Ende de-
sen Crich heeft langen tijt gheduerd / tot dat Ja-
gellus der Littawer Dorst met al sijn lant / en
oock het Conincrijk Polen / dat geloobe Chri-
sti (oft veel meer der Roomscher Kercken) hebben
aenghenomen / ende dat Jagellus na ontfangen
doop / Vladislaus ghenaemt gheworden is. Dit
heeft hem verloopen Anno 1386. Van deser tijdt
af is dat Conincrijk Polen aen desen Stamme
ghebleven.

Nu der Littawers heerschappye zijn veel
volcken onderworpen / ende oock veel Dorsten :
Littawers en Rupsen oft Rharzen / de Hoof-
stade is Wilnaia / aen de Riviere Wilna van ghe-
lijcken name ghebout. Wozithenes de Riviere
ontspringt in Littawte / ende vloeyt door Rups-
sen in de zee. Dit volck heeft vierderlep spra-
ken / evenwel is de Duptsche ende Poolse al-
so daer inghesloopen / dat dese de ghemeynste zijn.
Sp volghen het ghebruyck / gheboden ende ghe-
loobe der Roomscher Kercke. Ptolomeus ver-
teelt aldaer Galindos / Bodmos / Sudmos / Se-
vinos / Amasobios ende Cariones die volc-
ken.

Mosoloma oft Russia / dat is Rupsen / is
tweelerlep / wit ende root / het stoot teghent Noor-
den aen Moscoviam ende Littaw / teghent Zuiden
aende Valachey / etc. teghent Westen aen
Polen ende Massobiam / daer voortijds de
Massagete in ghewoont hebben. Item de Ala-
ni / Hamarobij / Jaziges / Rosalanti / Chuni /
Peucini / Bastarne / Amodoci / Pauari / Ciran-
gide / Sauromate / Githomes / Sciri / Vandalij /
Gepide / Heruli / Taiphali / Carpi / ende ander
volckē Gothozum / die haer in twee volcken ge-
deelt hebben : die int Oosten trockē / ende Tauri-
cam Chersonesum innamen / hieten Ostragothi /
maer die haer int Westen begaben / Visigothi / in
welcke plaetse de Sclaven zijn ghetoemen / alsoo
de sprake betuycht.

Geleghent
heyt beru-
tauwem.

Polen ende
Littawen
tot het gelo-
be gecomen.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Is Rusfia/Rupffen/onder de heerschap-
pije der Littauwers/wtghenomen dat de Mos-
coviten daer af ghescheurt hebben. Dit landt/
hoewel datet van bee/koorn/ende honich rijck
is/sonderlinghe dat deel daer in/Polodia ghe-
naemt/soo ist nochtans dooz den dagelijcschen
overbal der Turcken ende Tartaren alsoo ver-
woest/die derwaerts eenen bypē toeganc hebbe.

Bisschop en
Haus in
Rupffen.

Is Rusffen heeft veel naemachtighe steden/
maer seer ghebroken/sonderlinge Chiouia/van-
de Tartaren omghekeert. Daer heeft eertijds
den Ertzbisschop gheseten/welcken booztijds
alle Bisschoppen Rusfie/Moldavie/Lithavie/
ende Valachie/gehoorzaem geweest hebben/ghe-
lijck desen den Haus. Heden is Leopoldis de
Hoofststadt/daer nae Valitz/beyde aende Ribie-
re Gya ghelegghen/met veel andere. Maer dat
Hertochdom Smol/Plescouienfe/ende Robi-
grad/zijn vande Moscoviten afghereten. De
Rupffen volghen tgheloope der Grieken/de
sprake der Slaven. Item het woonen oock in
Rupffen Armeni/groote Cooplieden/die in Eg-
ptum/Perseam ende Indiam/repfen/ende haer
coopmanschap drijven/sp zijn ober al dooz de
Turcken ende Tartaren seker ende Colbyp. De-
se byphept heeft hem Keysar Machomet verleet/
die by de Armenis onderhouden ende opghedoet
gheworden is.

Gothi
Duptschen.

Is de Gotthi hebben opt ende opt Duptsch
gesproken/ende haerselven Duptschen genoemt.
Haer Bozsten hebben geduert tot op onsen tijt/
Bozsten van Dankuppe ghenaeamt/die dit slot
van het gheweldt der Turcken ende Tarra-
ren beschut hebben/tot op den Keysar Macho-
met/die heeft Caffam omghekeert/de Tartaren
sijnen Scepter onderworpen/hy heeft oock die
seer vast weerachtich Slot Dankup ghebestru-
ert/ende twee byoeders (aen de welke alle den
Edeldom Gotthorum heeft opghescheiden) daer
in vermoort. Nu wt alle volcken Gotthorum
en is in Germania gheen meer overbleven/dan
Scyth oft Scyth/de Stiermarkiers/ende Tur-
cilingi oft Turingi/de Turinghers.

Der Turck
doosjonck.

Boozts/die tot onsen tijden Turcken worden
ghenaemt/hebben vande Tartaren haren oor-
spronck/dwelck niet alleenlijck ghelijcke sprake/
wijse/ontrouwe/cleedinghe/ende spijse: Maer
oock ghelijcken aert ende maniere te stryden/
oorloghen/etc. aenwijfen. Daerom seplen dese
verre/die dit oudtvolck eerst van Turriman-
nis afgecomen/oft Turrimannus te zijn/booz-
gheben. Want booz byehondert Jaeren en
heestmen schier niet vanden name der Carta-
ren gheweten/nae welcker toecomste Otto-
mannus hem vande Tartaren ghebaen heeft/
ende met sijn slot den naem Turce/bat is Turc
aenghenomen/waer af de Tartari noch heden
de Turcken haer ondersaten ende volck noe-
men/die Godt om haerder sonden wille alsoo
verhoocht hebbe/om haer te plaghen ende te
straffen/dewijle sy te boozen niet alleen haer on-
derdanen maer oock slechte nedere boerslieden
onder henlieden gheweest hebben/dwelck sy met
desen name Turck aenwijfen ende verstaen heb-
ben willen.

Volcken die
vande Sla-
ven afcomē
verleet.

Is de Iberi/Alban/Circasse/Gazari/ende
Menigrelli/tomen al vande Slaven af/in
Grichsloopen alsoo in dese Landen tot in Asi-
am ghenestelt/ende die Landen beseten/sp spre-
ken na haerder spraken/volghen tgheluyck
ende gheloope Grecozum/ende haer sprake is soo
ghemeyn/van wegghen der strenghe oorloghen
tot inde Oosten/batmen dooz de ghantsche
Turckpe/sonderlinghe de Grichslieden in des
Soldaens Hof in Egypten/ende des Turck tot
Constantinopole/dese spraken spreect/ende booz
andere int ghebruyck is.

Boozts soo zijn de Vinuli/Vendi/Dozabi/
Wiltzi/ende andere volcken Sclanozum/niet
Vandalis/so sommighe achten:Maer hebben alle
dat vande Vandalis verlaten aertijck beseten.
Want men leest van geen grooter volck/dan der
Slaven/die booztijds schier al het Oosten
in Europa hebben beset/als Illiriam/Bohe-
miani/Polen/Dalmaciam/tot aen de Sarma-
tische/Baltische/ende Adriatische Zee. Waert
dat de Rijcken met het begripen alsoo werden
ghescheiden ende gehanthaeft/soo wel als ver-
creghen/soo soudē de Slaven de Alderachtich-
ste ende alder Werelts Heeren zijn. Maer
ghelijck de menschen/steden/natien/ende Rij-
cken haren opganc ende toenemen hebben/al-
soo oock als sy tot haren boozgheselden ouder-
dom ende pale comen/hebben sy oock wederom
haren onderganc ende afnemen/want het is
eenmael besloten/datter niet bestandichs noch
blijvelijcks hier in dese Wereldt zijn soude/op
dat wy dese dingen niet en betrouwen/ende ons
selven hier bedden.

Berghen ende Wouden Germanie.

De berghen die Hongheren/Polen/ende
Duptslandt schepden/Cremutz oft Sem-
nitz ghenaeamt/set Ptolomeus booz eerste ber-
ghen Germanie.

De Berghen die schier int begin der Donau-
we zijn/by Willingen/zijn nu ee deel des Swar-
tenwouts.

Der Switzers woestijnen met het Breggen-
tinische Wout/zijn nu eerste deelen des Swar-
tenwouts/repckende tot aent gheberchte.

De berghen Abuolij hebben menigherlep na-
men/ende strecken veel tacken van hen/ten eer-
sten dooz des Marchgraven Landt van Ba-
den/ende dat Hertochdom van Wirtenberch/
tot aenden Rieker/doozt Swabenlandt/tot
aen de Ribiere Coterum/ende tot aen de Daus-
ber/daer nae teghen Franckenlandt nae Bom-
berch toe/maken sy dat Steegher wout/maer
van den Rieker tot aenden Muen/maken sy
dat Ottenwout/ende teghen ober het Wister-
wout. Daer na repcken sy tot aen de Cattos/
dat is Hessenlandt/van welcken sy oock dat
Franckenlandt deplen:aldaer wordet dat ghe-
berchte oft dat wout Spehart ghenaeamt/ende
verstrekt hem tot aen Westphaliam/den Rijn/
ende tot aen Colen.

Melicobus heeft van daer zijn begghinsel/ende
verstrekt hem tot int Oosten/dat Hartwout met
Mepner gheberchte/oft Berchwerck/is eenen
aenhanck der berghen Arnobij.

Volcht der Turingher wout/Semana ghe-
naemt:maer dat Bohemerwout omcingelt dat
Bohemerlant in hemselfe rontomme/ende heet
opt Latijn Silua Grabeta.

De Berghen Weiburgj/is dat gheberchte
dat hem dooz Slesiam tot na Cracaw in Polen
verstrekt.

De berghen Suden/is dat Barmberger ge-
berchte/daer op de Marchgrave van Branden-
borch zijn landt ende steden heeft/als Helveldt/
Culmbach/Deppreut/Hof/met Fopplant. On-
der dese berghen is dat eerstghemeide wout Gra-
beta.

Daer tusschen ende het Poolche gheberchte/
is het Wout Bercinia/het Swert wout/tot
welck epnde oft begghin (so Cesar schrijft) noch
niemant comen en is/oft al wel sommighe veer-
tich daghen daer in ghegaen hebben. Maer
over dweers is het aen sommighe plaetsen ne-
ghen dachrepfen/aen sommighe meer oft min
hiet

Berge ende
Boschen in
Germania.

Barmberger
gheberchte.

Swert
wout.

breecht / oft het alwel dichtwils sijnen name ver-
liest / ende na des landes ende der spraken aerdt /
daert aen reyk / den naem verandert / want het
reycht over midts zijnder grootte / aen veel volke-
ken. Dit hebben dooytijds / alsoo wt de Schy-
uers deser dinghen claer is / de Duytschen be-
woont / Iae daer is dat groot Duytslandt ghe-
weest / maer nu bewoonent de Polacken oft Pol-
niers / ende Slaboniers / tsamen met de Litt-
uiers ende Moscoviten.

Runa silva / is dat Bohemertwoudt / teghent
Zupden tot aen de Donauwe.

Als de berghen in Acheria ende Vindelicia /
dat is / int Swaben ende Beperlandt / is den
berch Adula / by Chur ende Fussen / Chures ghe-
berchte. Maer de berghen Grate / is tgeberchte
daer de Leck ontspringt / tot aen Italien. En-
de den berch Oera is de Saltzburghers ghe-
berchte.

Wat gheberchte aender Ens is eerstelijck Ce-
sius den berch / Stier oft Stiermarckter ghe-
berchte. Den berch Carbanca / is dat gheberchte
der Kerentes / Crabaten / ende Gotzensers.
Ende dit is in eender somme te weten / hoewel
de berghen in Duytslandt menigherley namen
erghen / soo beginnen sp nochtans alle aender
selver gheberchte / ende verstreken haer van
daer herwaerds ende ginswaerds in de landen /
tot dat sp haer wederom in haer selven buyghen /
ende blieten een goet deel aen Bohemertwoudt.
Cesar noemte Doringen woudt Batennin / Pro-
lom. (soo ghehoort is) Semanna / van onspreke-
licker grootte. De berghen over Rhijn / Jura oft
Zuraffus / Swizers gheberchte / tot aende Al-
pogenes.

Wogesi sijn de berghen door Loettrighe / ober
den Pontfrug. Arduenna eertijds een groot ghe-
berchte / tot onsen tijden een deel Ellants. Sira-
bo sept / dat desen berch reycht tot aen de Mo-
mos Aebates / Eburones / ende Menabios.

Van de berghen Riphis ende Hyperbozeis /
waer af vele so veel schyben / en cannen niet ge-
weten welck sp sijn / oft waer sp ligghen / hoewel
sp oock in Germania ligghen souden / ende noch-
tans vele Polen / Moscoviam / ende gheheel Ger-
maniam doorreysen hebben.

Rivieren ende Wateren Germanie.

DE Rivieren der Duytscher Landen loopen
sommighe inden Rhijn / Wistel / Elbe / Vo-
nauwe / sommighe hebben haren ghanch boort
inde Duytsche zee / behalven de Riviere Rhesus
in de Rijnische zee.

Inden Rhijn vloeyt de Rha / niet verre van
Welckercken / daer na de Rra / Rpinaria / Ruffia /
seer rupschende snelle Rivier / die wt het Swit-
zelsche gheberchte haren oorspronck nemen.

Daer na den Recker / in welcken te voren loo-
pen de Riviere Cocerus / ende Jagesta / ende an-
der cleyne Riviere. Daer na by Mentz / de R-
ne / maer eer dat die inden Rhijn loopt / soo neemt
sp te voren oock veel Rivieren in ende met haer.
Ten eersten de Regnitz / de welcke / na dien sp de
Regnitz / die door Rozenborch vloeyt / in haer
neemt / soo vloeyt sp door Bomberch / niet verre
van haer valt sp in de R-
lus Magnus eenen grooten ontfest gedaen eenen
ghantschen Sommer lanch / om de R-
ne ende den Rhijn te leyde / doorgraven-
de beyde door berghen ende dalen / alsoomen by
Wittenborch ter selver plaerse noch de oude
hoestappen voor ooghen siet / alsoo dat sp han-
den Rhijn inde R-
ne / van de R-
ne inden Re-
gnitz / vander Regnitz in Almonen / ende van
daer in de Donauwe / ende alsoo van deen zee in
dander schepen mochte.

Pamaels valt de Tauber inden Rhijn / gheen
cleyne Riviere. Daer nae gaet die R-
le / an-
dersins Obzincus ghenaeemt / by Cobelentes
inden Rhijn / nochtans neemt sp te voren boven
Crier / de Riviere Sarum in haer / in welcke Sar-
te voren Blijsa ende Rida vloeyt. Boven dien
loopt de Riviere Arar / die wt dat Crierse
gheberchte ontspringt / met veel Rivieren ende
Beken te voren ghemeeerdert / boven Agomag /
inden Rhijn.

Maer op dander zijde banden Rhijn vloeyt de
Riviere Lona / door Hissenlandt / met veel in-
vallende Rivieren / by Lonsteeen inden Rhijn.
Volgen de Rivieren Angra / Rura oft R-
ranus /
ten laersten Rupia / die by Wesel metten Rhijn
vermengt wort.

Ten laersten coemt oock de Rase inden Rhijn /
maer eer dat den Rhijn der zee wort toegesegelt /
so deyt sp hem in dize deelen / inden Waal / ende
int Epland dat nu Dissel wort genaemt / ten der-
den inden Lerk / Ende door dese dize ghanghen
valt sp ten laersten in de Duytsche zee / ebenwel
behochticht sp te voren Zeelant / Hollant / ende
W-
lant.

Maer de Rivieren die inde Donauwe in bloe-
pen / sijn:

De Rler.

De Wernitz / Bernicus ghenaeemt / by de Do-
nauwe Woerd mijn Vaderlant.

De Leck / een snel rupschende groot water by
Lecksgmund onder Woerd / niet soo verre van
Augsborch.

De vilschrijcke Riviere Almonius gaet by Kel-
hepm wt / inde Donauwe.

De Rhab neemt de Wiltz in haer / ende vloeyt
by Reggenborch inde Donauwe / Desghelicken
Regnus / daermen Sleckhupfen in vint / die daer
Perlen voortbruyghen.

De Rler / een groot snel water / vloeyt van
het gheberchte door dat gantsch Beperlant / ende
nae dat sp veel Rivieren op vangt / vloeyt sp by
Wiltzhoben in de Donauwe.

De Ens een seer groote ende snel-loopende
Riviere / wanneer sp door Saltzborch door dat
Entz-bal vloeyt / met veel ander in-loopende
Rivieren ghemeeerdert / soo loopt sp by Bassat
met eenen sulcken strom inde Donauwe / dat sp
eenen goeden wech haren opghemercken bloeyt
van verwe ende snelheyt wtgheteekent / be-
houdt / ende met het water der Donauwe niet
vermengt en wort / ghelickamen claerlijck wt
de verwe een goet stuck weechs mach afnemen
oft mercken.

Rha	Rha.
Crana	Crupn.
Enesus	Eng. Item de 2. Ri-
Rha	Ichel. vieren / Wag
Lepta	Lepta. ende Grana
Marchia of Marchia, Marr.	
Arabon	Rab.
Darus oft Darus	Crab.
Rura oft Rurus	Mnr. Tussen dese en

de Donauwe is den Coninck Ladislaus van
Hongheren verflaghen gheworden / banden
Turck / Anno 1527. Alle dese Rivieren bloeyen
onder ende van boven Ween / in de Donau-
we.

Tibiscus / de Teisz / een seer groot water.
Saus / de Sazo / die by Chrijch wittenborch
in de Donauwe vloeyt.

Volghen de Rivieren Moschus / Rabosus /
Etazius / Alutus / Hierassus / nu R-
naut.

Wt na den Rhijn gaen inde groote Duytsche
zee Widrus / een wert water in Hissen ontsprin-
ghende / wt de berghen Cathorum.

Amasus / so hem Tacitus oft Amasia / so hem
C iij Strabo

Rivier die
inde Donau-
we vloeyt.

Rivier die
door haer
elfs in de
grote Dui-
sche zee valt

Berghen in
Acheria ende
Vindelicia.

Berg ober
Rhijn.

Rivieren en
wateren Ger-
manie.

Rivier die
inden Rhijn
vloeyt.

Caroli Ma-
gus arbeyt
om de R-
ne inde Donau-
we en inden
Rhijn te ley-
den.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Strabo
Dwaelt.

Strabo noemt/ op Dupsch / de Einse / daer in Strabo Luptian ende Visurgim te blieten booz- gheest maer niet opentlicke dwalinghe/ so Pir- kepnerus aenwijst: Want Luptios halt inden Eijn / maer Visurgis booz hemselfs inde groote Dupsche Zee.

Visurgis is de Ribiëre Waffera / die neemt Fuldam/ Ederam/ Weram en Rida in haer/ ende bloept door Saren / by de steden Minden- sem Werdensem/ Gottinghen/ ende Bremen he- den/inde Zee.

Albis/ de Elbe/ een groote Ribiëre / in het Bo- hemische gheberchte haren oorspronck nemende/ vangt de Multam / die booz Praghe bloept/ op. Daer na de Egger/ Saam/ Oytellam/ ende bloept booz Hamboorch inde groote Zee Orea- num.

Tot deses Ribiërs wtganc liggen der Saren Eylanden / daer de volcken Dietmars in woo- nen / een wildt/ onghetemt / Crichs / berwin- nende volck/ dat niet veel victorien teghen de De- nemarchers/ Hertogen wt der Slesien beroemt is.

Volcht dā Chalusus / andersins Eudorus ge- acht / Sueuus de Spree / die in Bohemen ont- springt / en by Laciburgum ende de stadt Sun- densem in de Zee bloept.

Viabus / de Oder / daer in bloept de Reuf- sa / die booz Schlesiam ende Dratistlauiam bloept / ten laetsten by Caminum in de Zee wt- biercht.

Vistula oft Istula loopt booz Cracoutam ende booz Polen / sy neemt in haer / Drabaniz (de welcke sommighe Drabennam achten) ende bloept by Elbinghen ende Daniscum in de Zee.

Daer nae bloept Choznus oft Passaria in de Zee.

Na desen loopt de Pregoza / nae desen Remu- la / de Reme gheenaemt / in Littaw ontspron- ghen/ in de Dupsche Zee.

Daer na de Ribiëren/ Hilighe/ Poler/ Duna/ andersins Zuna oft Winda gheenaemt / oock in Lithuania ontspringhende/ ende by der stadt Si- ga inde Zee wtbrekende. Moghelick ist by Pto- lomeo de Ribiëre Chersinus.

Daer na de Ribiëre Anne. Parua bloept by Gehalia in de Zee/ ende schept Moscobiter-lande ende Liboniam / den Dupschen Heeren onder- worpen.

In Pontum ende Euxinum bloepen Tiras ende Pester/ Bozistenes den Reper/ die in Littaw ontspringt / ende schier te midden booz Rupsen bloept.

Canais Don/ in Moscobia ontspringhende/ wt effenen lande ende wijden velde / ende gheen- sins van eenen Berch.

Item daer ontspringhen oock noch twee an- der machtrige Ribiëren in Moscobia/ namelijk/ de Zupna ende Rha. Sy bloepen wonderlijck/ een groote crome/ een wijle teghent Roorzen/ daer na teghent Oosten/ ten laetsten tegent Zup- den in de Zee Caspium.

Sommigher Steden / oude ende nieu- we/ Dupsche ende Latijnsche namen/ eens deels ghewisse eens deels wt sommighe teghen- wooppingen afgenomen sote booztij-

den Ptolomeus / en so wijse
nō noemen dā Bilibal-
do Pirkepnerico
aengewezen.

Namen der
Steden/ volc-
ken en name
Germanie.

Rhetia dat Swaben-lande/ ober ghene zijde der Donauwe/ tot aen tgherberchte. Pndelicia/ nō Babaria/ dat Beperlant. Rozicum/ dat lande aender Entz.

Pannonia superior / nō Austria / Oosten- rijk.

Pannonia inferior / nō Ungaria / Hongher- landt.

Marcomanni / Merheeren.

Embrica Chersonesus / dat Hertochdom Hol- satie ende Schlevicensis.

Sicambria/ dat nō de Rotensses zijn.

Batabi/ de Ghelderessen by den Rhijn / ende Walhalini / ende oock de Hollanders.

Ardbenna/ nō Ardenna/ by Namurem/ ende is een groot deel des Bisdoms van Luptch/ ende eē deel des Hertochdoms van Lutsenburch ende Gulick tot aen Colen.

Gallia Narbonensis Provincia.

Gallia Comata nō Francia.

Remi Reins.

Sequani/ dat Hertochdom van Burgundien. Beatus Rhenanus libro 1. Rerum Germanicarum sepdit / dat gheheel Sarrigaw/ het lantschap ont- trent Colmar / ende dat gantsche Baefler Bis- dom/ tot aen Strael bozgher lantschap/ het lant- schap Sequanorum sy.

Hedui / Die daer zijn onder het Graeffschap tot Burgundien.

Uobzoghes / nō Subandenses / tot ober het Depz Lemannum.

Aulerci nō Aurelianenses.

Ambiani Amiani.

Atrebatēs Atrecht / de Bisschopliche stadt heeft noch heden dien name.

Bibracte Buraif.

Alesia Alsetum.

Gergovia Claramont.

Genabum Opiens.

Debenna Geneher/ ghetwis/ soo Cesar wil oft meynt.

Sagana.

Arar Turones ende Veneti/ nō Britanni.

Lacus Lemannus Losanen dat Meer.

Britannia nō Anglia ende Scotia.

Hibernia een Eylande Britannie te- ghent Oosten.

Dania Denemarch.

Pozuegia Pozweghen.

Sueria Sueden.

Gottia Gotlant een Eyland.

Schandia Schoonlant.

Lusitania behaet in hem Portugal/ dat Comin- rijk Nursie/ ende een deel Granate.

Galacia Galacia.

Tarraconensis Carthelania en Aragonia.

Betica een deel Castilie ende oock Granate.

Hispalia Sibilla.

Valeres nō Croacia gheenaemt / Be- atus Athenanus.

Arbuli Bulgari.

Misia dat opperste Bosna.

Misia dat nederste Serbia ende Bascia.

Dalmacia / nō Sclabonia / ende een goet deel Liburnie ende Histrie.

Illiry Bosmensses ende Dalmatie.

Bete nō Transilvani/ de Senen- berghers.

Dacia Dalmatia.

Tracie een groot deel / wozt nō Rhomania ghe- naemt.

Macedonia nō Albama.

Boetia tsamen met Phoride / nō Ducatrin oft Ducatus gheenaemt.

Attica / ende de gheleghentheyt Megarensis nō Serina gheenaemt.

Hellas met Locride Thacia.

Etholia Despotat.

Ambracia Tarta.

Deloye.

Beloponesus	Mozes.
Isthmus	Perinulium.
Sparta	Mistracum.
Licia	Byqua.
Roma	Quiscum.
Pontus	Trapeuntz oft
	Trapezus.
Berthum	Barut.
Epiphania	Alepum.
Memphis	Capum.
Babilon	Boltach.
Aphyca	Barbaria.
Tuneta	Tunisi by Carthago.
Cumania	Cartarie/tusschen de Ri-
	bieren Bha en Tanaini.

Gedrosia/ Tarse / Guzerat / ende Cambeia.

Caramania ende Aria Turqueste/ende dat rijk Bulcinde. Iberia ende Albania/nb Colchis/en een deel Cumanie.

India tusschen den bloet Gangen / nb Melibac oft Zulimanno ghenaemt / begrypt dat Coninck Decam/Calequut/Cozum/Coulam/Parlingam ende Orissam. Maer buypen de eerst vermelde Riviere/ dat rijk Mazin/ Bangnielle/ Eracagni/ Bego/ Awa/ Damastam/ Carnassari/ tot aen Chersonesum Auream.

Infula Fortunata nb Canarie. Infula Hesperidum nb Caput bride / dat Gpenhoofst ghenaemt.

Al de steden ende landen in India worden nu anders dan van Ptol. ghenaemt.

Drassum	nb Mosambie.
Napta	Quiloa.
Conica	Mombaza.
Aporopa	Melinda.
Zingis	Zeila.
Mosilum	Cabaquim.
Dire	Babel Mendab/ ende de
	gelegentheyt onrret Me-
	cha/aen dander zyde der
	rooder Zee.

Arabia felix/Leaman	tot aen Adem.
Badeo	Gida.
Maza	Maha.
Qzelis	Adem.
Diagros	Caput ende Frata.
Amuza	Omas.
Alambater	Diu.
Manglossum	Goa.
Simpla	Calecut of Chosin.
Comaria	Comaria noch heden.
Colchi	Cael.
Aurea Chersonesus	Malagua.
Sine	Schin.

Daer na is dat rijke van Cusch/ Zampa/ en Carthago. Soo veel van de veranderinghen der namen in veel dinghen / daer af oock wat int begynfel der woorden.

Al van de zeden Germanie / Plinius lib. 4. rap. 14. vercelt vyfderley gheslachten Germania / ende ghelyck hem nu Germania voorder verstrekt / van de Duytsche sprake / ja veel spraken sprecht / alsoo ist oock met gheloozen/ zeden ende regimenten onderscheyden/ alsoo wy na ordeninghe hoorzen sullen.

Vander ouder Duytschen zeden ende staet voer Christi gheboorte/ wter tsamen ghelesen antiquiteyt / ende van andere veranderinghen ende vzeinde handelighen der Duytscher Rarien / Beati Ahenani Selestadensis/ wt de Boecken Aetum Germanicorum gheintuleert/ ghescreuen/ ende hier in gebracht.

I Ahenan eersten Boeck der Duytscher sake/dept Beatus Ahenanus Germaniam/ in dat eerste

ende tweede/ghelyck bandere dat hoorch en neder Duytslandt / ende vercelt wel by de dzyghonder ende vijftich volcken des ouden Duytslands/ by aenwysst hier oock veel veranderinghen.

Ende seyt onder andere / dat voer der tyt Julij des keisers/ dat is/ voer Christi gheboorte/ de Duytschen in grooter bypheet plegghen te leven/ ende verhaelt wt Tacito/ dat sy haer Coninghen niet wter gheboorte / maer wt de Edelheden der deuchden hen ghesocht ende Voersten hercozen hebben. Den Coninghen en was oock gheen onepndelick ende by gewelt (Vt quod libeat liceat) maer haerder heerschapppe was een pale ende mate gheselt.

Haer Voersten gingen meer met goede Exempelen dan met ghewelt den anderen voer. Van ghewichtighe saken raetsloegen de Voersten/ van clepne alleman/ nochtans alsoo/ dat haer aenslagghen voer de Voersten ghebracht wierden.

Der Coninghe ende Voersten lof en was de geboorte niet/ maer ee verstandich onderdom/ edeldom der deuchden/ ende gheschickelicheyt om te oorlogghen. De Voersten setten gaven ende namen steden ende dorpen rechten. Op het overspel hadden sy met grooter straffe oplicht.

Maer sonijts saren sy gantsche nachte over met eten ende dincen/ niet alleen soacchs / maer so Tacitus aenwysst / dach ende nacht dincen en was niemanden schande.

Daer af hebben noch sommighe overbleven feesten vander Heydenichap af / vander nachte haren name / als Kersabondt/ opt Hoochdupts Wijn-nacht / sonder twyffel vanden wijn comende.

Kersabondt/ Wijn-nacht opt Hoochdupts waer af.

Hier hoert Beatus een Epistel in / den Paus Zachariam gheschreven: Als de Duytschen van deser ghewoonheyt eertijts zyn gestraft gewor den / soo hebben sy de Roomsche ghewoonheyt voer ghewepndt/ dat is/ dat sy ontrent Kerstijdt tot Roome om den Tempel S. Peters / na Heydensche zeden gedanst hebben / ende dese nachten ende daghen haer Casel ghebedekt/ ende met spijse ende drack beladen / oock tot deser tijdt niemant syne ghebueren per gheleent heeft / oock gheen vper.

Daer wt blijkt/ dat de Romeynen oock eenen langhen tyt dit ghebruyck hebben ghehad/ tot op Gregor. 3. die dese boose ghewoonheyt heeft afgelept/ ende als dat ghebruyck den rey wederom oprichte / heeft het Zacharias gheheel wech ghenomen.

Hier vertelt Beatus menigherley oorlogghen/ die de Duytschen onder henselfs/ alder meest met de Romeynen ende ander aenslootende Rarien/ als Crabaten/ Enghelanders/ Italianen/ Gallicche/ etc. hebben ghehad/ dat geheel eerste Boeck doorgaens/ hier te langhe te vertellen: sonderlinghe vertelt hy menigherley herytochten ende reysen der Franchen in menigherley Lantschap/ int tweede Boeck/ dwelck wel een eyghen Chronijcke behoefde.

Item oock der Soren/ Bessen/ Doringherd/ ende anderer Duytschen menigherley wtocht/ tot aent eynde des eersten Boeck.

Wanneer Duytslant tot het geloobe is bekeert gheworden / ende hoe oock hoe sy vander bypheet totter knechtschap ghecomen zyn.

Hoe wel ick weet / dat sommighe de bekeeringhe der Duytscher Rarien Grego. 2. toeschryven / die Bonifacium een Enghelander in Germaniam daertoe sepnde / so wil nochtans Ahenanus / dat dese het gheballen Christelick gheloobe in Germania sterck vernieut heeft:

Cheriff hoe en wa. neer Duytslands tot het ghesloobe gecos men 3p.

Der Duytschen bekeeringhe voer Christi gheboorte.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

heeft: Want sy allepskens wederom in haer oude Heydensche wijsen waren ghereden.

Daerom schryuen sommighe der selver bekeeringhe verder / schier tot inden tijdt der Apostolen. Beatus Ahenanus probeert wt Hilarij / Beda / ende Irenae / dat Dupschlant terstont na der Apostolen tijt cotten gheloobe ghecomen is / bewijse Irenaeus een Discipel Policarpi / des Discipels Joannis / int eerste boeck contra Hereses / der kercke in Germania ghebrecht / ende Hilarius. Item Leo 1. de Paus tot de Dupschoppen Germania schryft. Beda seyd / dat Severus / een Discipel des Bisschops Lupi / den Trierchen eerst Christum heeft ghepredicht / ter tijt Valentinijs die des keijzers. Beatus Ahenanus seyd / de Saxon / Doringhers / Driestanders / hebben van Wigbodo (vanden Paus Sergio 1. derwaerts ghesonden) het Christelijcke gheloobe ontfangen / Anno 600. en 84. Sommighe seggen van Materno / die wt bevel Petri des Apostels / aldererst Germania dat Evangelium ghepredicht heeft.

Tot Dillum het doyp dyle migen weech van Schierstadt ghelegghen / wort noch eenen Sack ghetoont / waer in hy boortijds langhe doot gelegghen zy / maer het leven hem weder gegeven / op dat hy oock die van Trier ende Colen Christum predichte. Vele houden booz een fabel / maer Beatus Ahenanus en laet niet gheheyl niet zyn. Maer ick twijfel / oft Germania tot op desen onsen tijt opt Christum door eyghen daer toe ghesonden Apostolen / ghehoort hebbe / van het Roomsche gheloobe lese ick wel / dwelck de Occidentische kercken den Roomschen Bisschop schuldich zyn. Maer van Christo en weet ick niet oft ten ware dat meugelijck den spreuk Irenaei per totter sake dede: Want daer zyn terstont nae der Apostolen afganch wolven in de Cudde Christi gheballen / alle dinck verftropende / ende den Antechrist en heeft niet repus ghelaten / dat hy niet besmet en heeft / ende daer is een enckel na doen ende Aenspel wt het Apostel Ampt gheworden.

Tot Augsboorch roemmen Waltricum / Afram / en Marcium: tot Straetsboorch Arbogastum: Kilianum dat Franckenlandt: Aistadt Wilibaldum: S. Wolfganch tot Regensboorch / ende ander Bissdommen andere / als heplighe Richters / beghinners / oft pimmers bozdaers des gheloofs Christi. Ahenanus loochenet / ende wil dat sy deses gheloofs gheen beghinners / maer bozdaers oft wederoprechters gheweest hebben. Want sommighe achten / dattet hy de Dupschen eben wel door Apostolische mannen sy begonnen / schier ter tijdt der Apostolen: Maer wederom is verballen / ende in haren eersten Afgodischen aert gheslagghen (wantmen pimmers niet veel van haer Christelijck wesen ende leven hoorde oft leest in de Historijs) tot op Coninck Lodewijck / welcken de Fransosen Clodoveum noemen / die wt gheloofte ende aen driuen sijn wijs Gochel / daer toe ghepoort / het Christelijck gheloobe aennam / met al sijn rijck / ende wat hy verwinlijcks onder hem bracht / schreef hy altemael Christo toe / ende dwanck hen als dan het gheloobe Christi / oock met onwille op.

Also moesten terstont de Alemanni van de Francken neder gedrukt / Item de Doringers Beperen / Saxon / Slaven / ten laetsten oock de Driessen ende Hessen het ghemeyn gheloobe Christi aennemen / ende also wierden gantsche landen ghedoopt. Weseu nootdwauck leestmen van Carolo Magno oock / die de Occidentische kercken het Roomsche gheloobe met ghewelt heeft opgezadelt / ende metten sweerde daer hy behouden / soo dat op die tijt ghehele landen tot Christenen

wierden / welck boven de conste Christi is / gheelijck als of tgheloobe alle mans dinck ware / dwelck booz de gheestelijcke ooren spottelijck ghenoech is te segghen / ende daer wert een Wet ghegheben / die den breekers Wierdaechs oft Sondaechs een ewighe knechtschap drepchde. Dat heeft gheduerd tot op Carolum Mag. die heeft eerst gheheel met gheweldt daer in ghegrepen / ende het Roomsche gheloobe / oft (soot God behaecht) het Christelijck alle man opgezadelt / so elders aenghesen is. Want de Franchopsen van voorgehemelden Clodoveo af / hebben eenen langhen tijdt groote victorie ghehad / ende metten Alemanni langhe om de heerschappije gheoozocht / niet anders dan gelijck de Romeynen met de Denis haer om dat Primaet gerracht hebben / tot dat de victorie hy de Franchopsen gheleuen is / van welcken alle knechtschap ende lijfegghenschap in Germaniam af vloeydt. Daerom de rechte Wijs / recht vermoeden / dat de Knechtschap der byper Dupschen niet wt die oozlogghen ontfroten zy / maer van de oozlogghen ende ontallijcke victorien Clodovei tegghen Germaniam. Daer wert oock om een peghelijcke lichte beuselinghe ewighe Knechtschap tot Pena opgheset. Dese hieten Dicalini / dat is / des Coninck oft Fiscaels knechten / daerom dat haer lijf ende goet in de Camer des Coninck behoorde / den welcken nu den Coninck wt debotie de Stichten oft Cloosterschanck / dat hieten Ecclesiastici serui, Clooster knechten: waer af de Abten noch dat recht innemen (die sonderlinghe veel lijfegghen lieben hebben) na der Doeren doot dat besten Deet wt den stal te drijuen / ende oock dat beste cleedt te nemen / hoe billich ende Christelijck / moghen andere oordeelen. Alsulck een sijn Christendom isser wt den nootdwanck ende de oozlogghen wegheloept. Maer een sulcke kercke / welck fundament oozlogen is / moet sulcke Christenen hebben.

Ab soo en waerder doch veel dincks (dies de vermeynde Christenen nu sonder schaemte beroemt willen zyn) in de Wet niet toeghelaten geworden / veel wepnigher inder volcomenheyt ende bypheydt des nieuwen Testaments / der welker stuccken eene is / ewigher knechtschap ende lijfegghenschap / sonder eenighe byp jaer. Ick wijsse dat Erasmus seyd / dattet schandelijck is onder de Christenen (die eens Vaders kinderen / ende eens Christi broeders souden zyn) den name eens knechts te hoozen.

Maer nu / hoe wel datter oock na de Joden nauwe een so machtich byp volck gewest en is / ende der bypheydt soo begheerende / als de Dupschen / soo zyn sy nochtans wt crijchs nooden / al soo ghehoort is / menichfuldich eyghen gheworden / ende in een onwillighe knechtschap ghe-raecht.

Int beghintsel na der bobenghemelde Franchopsche oozloghe (welcke wy meest alle knechtschap in Germania schuldich zyn) heeft den onlijdelijcken last ende verdyet der knechtschap vele in de Cloosters ghejaecht / ende tot Adonicken ghemaecht / op dat sy doch verlost wierden / ende hebben haerselven alsoo willich in een ander / moghelijck lijdelijcher nochtans periculoser knechtschap ghesoort.

Ende dit woterbe soo ghemeyn / datmen daer oter een verbiedende Wet moeste maecten / de welcke heulieden dese wylucht niet toe en liet / ten ware dan dat de Doyen ende Vlecken met knechten ende boulieden besett waren / op dat de Achers niet dat Cloosterloopen niet gheheel verlaeten / tot verwoestinghen ligghen moesten / ende de knechten al in Cloosters en liepen.

Seden

Germania
Christus op
een meulwe
gepredicht
door eyghen
van God
daer toe ge
sonden Ap
stolen.

Dupschlant
tot het ghe
loobe ghe
dwongen.

Cabeloote
met in wro
sch hande.

Knechtschap
der Dups
sche waer af

Cloosters
nootdwauck
Germania.

Zeden ende Wetten der Franchop-
sen ende Dupischen / onder den Coninc
ende keijser in Franckrijck.

Tertijde als dat Coninckrijck der Fran-
chopsen opquam / so gheheel tot aen dat
Rooinfche keijserdom / so begosten de Coningē
wt haerder mildicheydt / sommighe Edelieden
niet de Gheesteliche Tienden en Probenen / oft
veel meer niet der selver incomen ende ophef-
finghen te begaben : Etenwel en hielden de
Bisshoppen niet op / teghen dit misbruyck te
roepen / als henlieden alleen billich wt de Wet
toecomende.

Want int beginsel als den Rooinfchen Bis-
schop dooz sijn Legatien / oft sommighe met ghe-
wilt der keijseren / ee Patie becoude / het Rooin-
fche Christelijck gheloobe aen te nemen / so be-
gost oock testont de gerichepde der Bisshop-
pen / de lieden ghewelichlich te becouten / troe-
cken daer op de letter des Evangeliums : Wie
niet en verlooche al tghene dat hy besat / etc.
en alternac verliet / Aclier / Beemde / etc. en dat
Gode / dat is henlieden / oft der kercken gabe /
die en mocht niet wel genesen / ende meer ander
spreucken / aldermeest wt Moise vande tienden /
welcken spreuck sy haest wederom int nieuwe
Testament brochte / als of hy niet geheel wech
ghenomen en ware. Waernede sy vele wt het
dwase volc daer toe becouten / sonderlinghe in
de eerste hitte / namelijk / der kercken schier
meer te geven / dan sy vermochten. Veel onterf-
den haer kinderen / ende overgave al haer goe-
den den Cloostren / Stichten / kercken / noch-
tans namen zijt als een Leen / vander kercken
(dese haer ghegeven goeden) wederom haer le-
ven lanck te besitten / etenwel niet sonder een
openbare insettinge / so Beatus oock vermeldt.
Maer na haer doot viel het der kercken geheel
thups / en dat hier : Wie my niet lieber en heeft
dā wij en kint / vader en moeder / etc. Wāt wat
der kercken ghegheven wert / dat leyden sy wt
God ghegheven te sijne / ende om Gods wille
verlaten / Matth. 23. Marc. 7.

Als nu terstont Stichten en Cloostren rijck
wierde / en datmen niet dan vā geven en pree-
te / als of God een Bedelaer / onser also behoef-
de / ende niet veel meer van te vozen alle dinck
zijn en ware / so liepender vele wt de byse ende
knechten in de Cloosters / de byse ende rijcke / so
Beatus aenwijst / mits dat sy sommighe vā Mo-
nicken voozromen / herout waren / op dat sy de-
sen bisch in haer fupche brachten. Oock lieten
haer de byse dies te lichter becouten / op dat sy
de perijckelen der oorloghen ende Worzherlic-
he lasten ontgingen / wepnige dreef haren geest
en conscientie daer in. De knechten (so gehoozt
is) wilden daer mede haer knechtschap af leg-
ghen : Waer by vanden Coninghen een wet ge-
maectt werdt / dat gheenē bysen / sonder we-
tenfchap ende wille des Coninck / hem in eeni-
ghe Gozden begheben soude. Item / datmen
sonder autenticke ghetuppen / der kercken niet
overgheben en soude / op dat den armen haer
goet alsoo niet afghefneectt ende ontrocken en
worde.

Doen ter tijdt wāender oock veel saechter
Wetten teghen de quaetdoenders / dan nu / ja
sy hadden oock dat bescheren oft dat hant af-
snijden vooz een straffe / ende so de Concor-
di en tverbont der Elfters ende Sedtghenooten
aenwijst / also oock Ahenanus vermeldt : Als pe-
mandt de weerde enis Sikelis oft twee sial oft
roofde / wetde hy daer ober beclaecht ende ghe-
grpen / die werdt op sijn heest met hant ende
hant tot op de ooren ghebilt / Corium cum ca-
pillis perdat. Soo hy ten tweedemacl begre-

pen / vier oft vijf Sikelis weerde ghestolen oft
gherooft te hebben bevonden werdt / moest hy
een handt ter straffe gheben : De derde repse
aencontende / wert hy eerst sonder alle ghenade
ghehanghen.

Nu dit Boeck der oude Franchopsen oft Wetten der
Franchen
oft Fran-
chopsen.
Franchen Wetten / bintmen noch in oude Li-
berien / daer wt Beatus Ahenanus dese vol-
ghende ghetrocken heeft.

Den Bedelaers en sal doozt landt te buzge-
len niet toeghelaten worden / maer een pegel-
ke Stadt sal haer eygen Bedelaers onderhou-
den. Dese so zijt vermoghen / ende dat sy niet
wat metter handt en werken / so en sal hen nie-
mant pet gheben.

De Fickē / Lantstryckers / Slampampers /
oft Terminneers / die niet opsettinghen dat
volck vleven / sal gheweert worden.

Daer wert oock een ordinautie ende Wet in
cleederen geset / en de overtreders veertich schel-
linghen ter straffe / den aenseggher en vercondi-
ger twintich schellinghen te loone opgeset. Die
cleederen en can ic niet wel verduytschen / maer
zijn seer slecht / dat beste ende costelijste om der-
tich solidos / dat is schellinghen.

En quaetdoender sal om sijn eerste misdact
een ooghe verliesen / om sijn ander den neuse /
ten derden gericht worden van kleven ter doot.

Die openbare bypandtschap oft bysonderen
Crijch niet verlate oft afftaen en wil / als daer
deen den anderen den doot sweert ende dzecht /
oft begheert met hem ende den sijnen (dwelck
noch heden in Hispania ghemeynis) om een pe-
ghelijcke oorzaken in eenen bysonderen camp
(welcken de Latini Duellum noemen) te treden /
om hemselfen te wreken / die sal vooz den Co-
ninck ghesonden worden.

Niemand en sal noch in oorlogē / noch thups
zijn gesellen / oft pmanden anders te dincen
terghen oft aenbringhen.

So pmandt droncken bevonden word / so sal
hy wtgestooten zijnde / water dincen / so lan-
ghe / tot dat hy sijn quaet ende misdact kent / be-
kent ende af bidt.

Wie totten Coninck oft inden Crijch treckt
oft af treckt / sal vanden Tol ende wechtribuyt
ontfleghen zijn.

Van de dinghen die totter nootsakelijcker
gheneringhe behooren (ten zy dan dat pmandt
daer mede wt beemde landen hanteert / ende
oock alle bypeerden en salmen gheenē Tol
betalen.

Dese byphept souden sy oock ghebruycken /
die de heylighe plaetsen besoecken.

Nu de Franchopsche Coninghen en hebben
vooz alle andere / haren Christelijcken pber
niet meer betwisen / dan met onsprekelijck veel
kercken / Stichten / ende Bisdommen te stich-
ten / als Dagobertus / Costintz / Straetsborch /
etc. Carolus Magnus / als hy de Hunos oft
Vngheren (die eenen langhen tijdt victoriose-
lijck aller Werelt rijckdommen te samen had-
den ghebracht) onder hem wierp / soo heeft hy
aller dinghen rijckdommen hier tsamen aen
Godtschupsen ghelwept / ende Cloosters ghe-
boudt aen veel plaetsen in Occident / ende die
daer toe niet kenthen ende Probenen verken.
Also heeft Clodovens den eersten ghedoopten
Coninck tot Bracryt dat Monster tot Straets-
borch ter eere onser vrouwen (soo dat gheroep
loopt) te bouwen begonnen. Diesghelijc tot
Mentz / Spier / Colen / ende elders / soomen af-
nemen mach.

Als nu Straetsborch ende ander steden veel
aenbal van vele leden / ende ten laetsten van
Attila gheheel omghekeert wierden / so is noch
tans den Godshupsen verschoont gheworden /
noch

Edellieden
dooz ver-
sagen ende
tende hoc.

Woe de Cl-
de en goede
aē de kercke
ghecomē
zyn.

Siclus / een
toot silvers /
Antoie Jos
teyho.

Straets-
borch gebo-
streekt en
weder op
gheboudt.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

noek van de Heydenen / op dat sy der Christenen Goden niet tegen haer en verzoonden / ende ongheluck cregghen: Welcke kercken ende cloosteren naemaels oorsake hebben ghegheuen / de steden wederom op te bouwen. Alsoo heeft men eenen langhen tijt in dat ghebroken Sraef boez gheleest. Doen ter tijdt boude men weplich hupen ontrent des Coninck Halleys (die voortijts aldaer Hof hielt) weder op / nochtans sonder mueren / want het was doen een Doop / alsoo Athanasius acht / Coninck hoven ghenaeint. Maer een weplich daer af stondt een clooster / daer een ghelijck die wat vermocht / opt naeste bouwen wilde / ende begon den die met mueren te besclupen: Nochtans was dat Clooster stedcken dat wijsste ende voornaemste deel daer in / ende is alijt also voortaen ghehoudt gheworden / dattet tot in desen cirkel / ombanck / ende perck ghecomen / ende tot een soo grooten naemachtighen stadt toe ghewassen is.

Alsoo is oock Mentz / eertijds berre van den Rhijn ghelegghen / nu tot aenden Rhijn ghehoudt. Dit acht Beatus oock met Spier gheschiet te zijn.

Kerck goet
derren comen
meest vā de
fransche
Coninghen.
Wepliche
volck.

Ab / de rijckdommen der cloosteren / Bisdommen / Stichten / Hospitalen / comen aldermeest van Coningen ende Voesten af / sonderlinge van die van Brancrjck / also ghehoort is.

Pamaels zijn sy van het Apsche volck (welck aen sijn Voesten hangt / en met hem geloofte ende betweecht wordt / Jac al vooz gout achten / wat haer voozganghers doen) ghemeerdert gheworden. Daer om wy moghelijck lesen / dat niet alleen Gallia / Anglia / Sclabonia / etc. Maer oock veel ander Landen / als haer Voesten den Doop aennamen / hen den selven te liebe / ja niet alleen haer Hofghesin / maer dat gantsche Landt heeft laten doopen: Want het dul ghemeyn volck / dwelck alijt rijckdom ende wijsheyt sonder voeden / (daerom dat sy machtich en rijck zijn) oock wijs / als die in haren oordeelen ende raden niet seplen en connen / ende wel so wijsen raet hebben / dat sy weten wat sy aennemen ende ghelooben / soot doch ghemeynlijck wel ontrent eenen Boerenstap seple: Ende gelijck goede dagen ende gesontheyt selven met malcanderen ober een comē / alsoo oock wijsheyt ende rijckdom nemmermeer.

Goede da-
ge / rijckdom /
ghesontheyt
vā wijsheyt
en staen niet
in eenē stal.

Alsoo dat oock Salomon sijn rijckdom meer schade ende dwaesheyt heeft toegehoefte dan hem sijn wijsheyt (door desen doozne der rijckdom verlicht) nutte ghebrachte heeft. Alsoo moet dat ghemeyn volck alijt bezoghen zijn / dwelck op menschen siet / aen sijn Voest hangt / ende op bleesch / eenen soo verboden vermaledighden gront houdt / ja den welcken recht is / wat sijn blinden leyder recht is. Op dese wijs bebindet hem / hoe vleeschelijcker Wereldelijcker Coninck / hoe dwaeser dinck / hoe het dat dulle volck aenghenamer is / hoe dattet meer aenhanghers ende beschermers heeft. Saulem conde al volck wel lijden / ende was henlieden een goet Coninck / diesghelijck Zeroboam / Achab / etc. Maer David / Salomon / en Ezechias en dochten niet. Hoe dickwils wert den vromen Moyses overballen / die nochtans noch ghelt / Offen / Ezels / oft eenighe haerder habe oft goet opt begheert en hadde / dies hem gheheel Israel / deser sijnder onschulte selfs ghetupghenisse geven moeste / ende den welcken haer God so hooch beval / noch moeste sy quaet hoozen / ende alle dat volck leydt hem dickwils alsoo op den hals / dat sy sijn levens niet seker en is / ende Gode claecht / ende recht als daerom murmureert ende onwillich is / dat hyse alsoo verdraghen moeste / Exod. 19. Num. 11. Wat moet den vromen Samuel lijden / die henlieden oock als Moyses

voozghinck / ghelijck hijt met hensels betuyghs / sonder alle gheloeck eenichs profijts / noch in holpt niet / alsoo de boecken der Coninghen wijsen / ia sy verwerpen ende verlegge ooc God / tot eenen Gegeerder / die can henlieden noch veel wepnigher recht doen / ende willen rozt aseren Coninck hebben. Daerom willen wy hier eenen nootsaechelijcken ende nuttelijcken wloopp doen / van des dullen ghemeynen volck Herommes aert ende natuere / op dat niet alleen de Voesten / maer oock alleman sie ende ghewaer worde / wat sy hem op ghemeyn volck verlasten / oft daer sy soecken sal / oock dit het gemeyn volck (waer onder oock vele wt de gheleerde behooren / ende billich gheteidt worden) als enen spiegel vooz de ooghen stellen / op dattet henselben daer in beie / wat een vroom Evangelisch gheselle dattet is.

Vander aenghebozen eyghen dwaesheyt des ongestadigen wanchelbaren volck Herommes / ende van des ghemeynen mans (welcken Plato Beluam multorum capitum noemt) eygenschap / natuere / en aert.

Hoe dat de Heydenen alijt den Christenen (alst in de Wereldt qualijck toegegaen heeft) den dozen inden voet hebben ghestooten / Item van de natuere ende den aert des volck is / hebt ghy seer aerdbighe ghetuyghenissen der Historien / in mijn eerste Chronijcke vol te samen ghedraghen. Oec hoe dat de Heydenen het ongeluck haren verclupinden Godsdiens / ende der Christenen leeringhe / sulcx te wegen te bringhen / hebben toegheschreven / also oock Cyprianus contre Doctrianum daer teghen gheselbt is: de welke berre een ander oorsake van alle qualijckbaert der Wereldt opwoypt / namelijck der menichfuldigher Afgoderije ende valschen Godsdiens / vā welck de Wereldt vol is / ende niet om der Christenen oft Evangeliums wille van welcken weghe God de Landen dickwils vrede gheeft. Alsoo deden oock int oude Testament de Heydenen den Joden. Ende in somma / dat onschuldich Lam dat beneden aen de Beke dyinck / moet al tijdt den Wolf die boven aen staet / dat water bezoeft hebben / ende daerom ontghelden.

Wet en nae-
tuere van
Herommes
oft gemeyn
volck.

Ab / van de dwaesheyt des Seuchtschen / rarensen / opzoerschen / wanchelbaren beelhoodighen volck / sijn alle boecken vol. Daerom Pythagoras bekent ende gheleert heeft / datmen den ghemeynen werch niet en sal wandelen / ende oock niet ghesint zijn als vele / maer als wepnigge. Daer by wort het dul ghemeyn volck van sommige een beelhoodich diert ghenaeint / dwelc alleen met het lebenhoofdich diert in Apo. 12. 13. 19. vleyt ende ober een coemt / en andersins nergens met henselben eens is / dan inder leughen ende boosheyt / tegen de waerheyt / ende dat sonder sinen henen vaert ende swermt / alsoot gheleydt wort van sijn voozganghers. Daerom lesen wy in de gheheele Schrift / dat het volck alijt gheweest is gelijck sijn Coningen ende Priesters / also de Poet seple: Dat betwechlijck volck worde alijt met sinen Coninck verandert. Also ooc in Israel: Ghelijck den Coninck ende Paep / also is dat volck. Ab / wat het ghemeyn volck vooz een groutelijck ontwerende beelhoodich diert sy / heeft Moyses / dien sy dickwils benaent hebben ghemaect / wel erbare / Exo. 14. 16. Num. 20. ende overal. So sijn alle Historien vol bewegingen en opwoer / ia vol Darhans en Abirons / en de affectien regeren ober al ghewelbelijc / oock by de ghene / die de affectien leeren dooden / ende wat meer willen zijn dan Werelts / affectie / ende tgemeyn volck / ende gelijck alijt geweest heeft / also gaet nu voornaemelijck inden loop / Een peghe-

Chyriamus /
waer af ons
geluck ende
reupen co-
men.

pegelijck geloofte den hoop ende der Quereheyt te lieue/ alsomen op die plaetse geloofte daer hy is/ een Euangelische Doxt/ een Euangelisch volc. Vohemen geeft veel Duffiten wt/ oorzake: dat is aldaer de munte. Italia ende Hispania hebben haer Dausen ende Keysers/ die en gheloooven niet onbillick/ so sy achten/ als haer voorganghers. De Doxten die met Luthero stemmen/ hebben een Luterich (oft sement noemt) Euangelisch volc. Mercken geeft nu veel Doopers/ oorzake/ het is aldaer Lutheroes: Ende also ick besorghe wernich hebben haers gheloofs eenen andere grout/ dan den gemeenen hoop en lantsgebruyck/ ten sy datter somtijts eenen wt neuswifheyt meer dan wt verstant/ eenen anderen lande oft hoop yet te lieue gheloofte/ so moet hy doch de mont houde/ ende dient lantgod aenbidde/ welken hem zijn voorgesette Bisschoppen of booz ganghers boozdraghen/ het sy alschoon den rechten/ oft een Beelt en afgod. Sterft een Doxt/ ende coemter te ander aenrichter des geloofs/ terstont is dit Gods woort.

Also balt het gemeen bewegelijck volc sonder eenigen grout herwaerts ende gincwaert/ en ooc de ghene/ die somtijts haer voorgangers ende Bisschoppen willen zijn/ watter gancbaer is/ dies hebbe sy munte/ en dozen haer ooc wel verlipden laten/ alsoot haer Quereheyt maecht/ daer by willen sy als de ghehoorsame blijven. Siet daer/ ende hoor wat een goet auenturier. Is dat niet goet spel? Ic meyne sy soude Gods woort voeren/ en daer mede oock de Quereheyt leeren treffen en verheere: Maer sy willen maekē alsoot haer Leenheeren geerne hoozen/ ende diens liet singe/ diens broot sy eten/ ia ghelijckmen van de Poloniers seyt: Gelooven wat haeren Coninc geloofte/ siet daer eenen wonder van de Papen en gheestelicken hier en daer int landt/ hoe sy so sijn met alle winden comen seplen/ ende de hupke na den windt hanghen/ daer mede sy het dulle volck pluymstricken/ en de Raue den hijn in stricken/ op dat sy in vrede des volcx/ eere en goet verrijgen. Also is effen de Daep/ ghelijck dat volc/ Esa. 24. Gelijck gheseft hem geern hy gelijcke/ en eenen sulcken hoop en mach geen ander boozgangher lijden. Ick hebbe nu dier auenturiere dickwils verwondert/ oorzake is/ men can metter waerheyt by het dulle volck/ diwelc leugenen beint en soect/ nergens boort romen/ het wil bedroggen en met leugenen gheregeert zijn/ ende men moetter een sulcken liede singhen/ salt danffen: Also oock Plato bekent heeft/ datmen by dit ongetemde wilt Dier des gemeenen volcx/ metter waerheyt nergens en can boortcomen/ ende om welc onwetentheyt wille niet seket en is (also zijne woorden luden van Josepho tegen Appionem by gebracht) een warachtige meyninghe van Godt te bekenen/ waer hy niet alleen de Propheeten/ Christus ende de Apostolen de hup daerom hebben moeten gheuen/ maer oock sommighe vrome oprechte wijse Heydenen/ als Socrates/ Anaxagoras/ Diagoras/ die het ghemeyn volck om haer afgodertje ende veelheyt der Goden/ berispt hebben. Oock so beint dat neuswigs gemeen volck boven maten seere dagghelijckse hernieuwinghen/ ende ghelijck wanckelbaer is/ wildet wel datter dagghelijck wat nieuws ware/ ende hoe seer dattet na een duick dertelt/ soo hebet nochtans (terstont daer aen versadicht ende vernieuwest zijnde) slechts alle daghe wat nieuws booz. Desen aert des gemeenen volcx/ aenwijfen alle Historien: want hoe neerstich dattet na een dinc is/ men wijghe slechts stille/ so laet het dat merter tijdt selver vallen/ ia wordet selve vpan/ sonderlinghe wannen haer de sike onlaet/ ende niet alsoot verhoepte/ over

dweers gaet. Dese affectie des gemeenen volcx/ hebben de oude Coninghen boortenden wel gheheten. In sonna/ waer dat kintche volck op placht/ ende als eenen swerin Wpen aenbalde/ dat is Heplichdom/ daer mede baert het voort/ ende wat ongheluck dat hem miders dese zijn dwaesheyt ende overgheloobe/ toecomet/ dies gheeft hy andere gheloooven de schult/ ende trekt alle ongheluck op zijn wederpartije: Als de Dause op de Luterche/ de Luterchen op den Daus/ Swermers oft Doopers: Also swermt dat ghemeyn rasende volck heuen/ ende het is inckel Euangelium ende gherechticheyt/ wat het hem selven boortneemt/ ende eens becoet zijn/ gebaet heeft. Gheleijck wy inden naesten oproer der Boeren ghesien hebben: Daer doen sy alle de ooren toe/ ende en hoozen niet alleen nemmermeer dat teghendeel/ maer verbolghent epe hoochste. Alle desen aert wijse ick daerom sooneer sijn met soo veel woorden aen/ op dat wy dit veelhoofdich Dier leeren kennen/ ende niet alsoo daer op en sien/ als of het eenstemmich/ wijs ende vroom waere/ ende oock een oordeel hadde/ ende niet veel meer dul ende wissinnich. Gelijck wy dan (dat te beclaghen is) veel goets inder Werelt soeken/ ende ons laten droomen een gantsche Werelt vol Christenen/ ende archwanen dat den ghemeynen man inckel heplichdom sy/ als stakie hy vol verstants: Daer mede verrade wy onse dwaesheyt/ dat wy niet en weten wat dit veelhoofdich Dier sy.

De Oude hebben de sake dieper aenghesien/ ende veel naerder gheraden/ sonderlinghe die int regiment waren/ die hebben den gemeenen Man wtgheleert/ die niet opperheft oft ghesouateng lijden en can/ diens stemme is: Nemo in nobis frugi uiuat. Also Cicero tust. Quest. aenwijst: En de heplige schrift zijn affectie op veel plaetsen gheheel aerdich af conterseyt/ sonderlinghe Sapient. 2. Jeremie 18. Ende so wy in Christo ende de Apostolen sien/ hoe Godtwilcoem sy der Werelt gheweest hebben.

In sonna/ waer desen Swerm aenbalt/ daer cleeft hy: Waer dit wilt onghetemt Dier heuen raest/ daer wijcke als eenen Bronckaert/ allemant wt den werch/ oock een boeper hoys/ ia Godt selve. Sy zijn verlicht gheworden/ ende hebben den rechten Godsdienst (eenen langen tijdt bedroggen zijnde) ghegrepen: Loben daer af God/ diese wter duysternisse gheboort heft: Maer alsment by het licht besiet/ so souden sy wel in een ander veel periculoser Zee vol Clippen/ gheraect zijn. Nu boorts vanden aert des onbestandighen betwegghelijcken volcks/ hoe het met zijn Oppersten hier ende daer boorts baert/ Item hoe dattet zijn boosheyt niet anderen bedeckt/ ende onschuldicht/ ende daer hy schuldich af is/ anderen opleydt/ ia hoe hijt altydt als ghenen Wolf dat Lam wijt/ dattet hem dwater bedroeft heeft/ willen wy in Historien sien.

Ten eersten besiet des betwegghelijcken volcx onghestadicheyt in gheheel Israel/ hoe Aaron/ Moyses/ ende alle Richters en Coninghen met hemlieden te doen hebben. Siet de oproer Coze/ Pun. 16. Siet hoe dattet den vromen Gedeon gaet: Wat verdient Jephthe met welbaet: Moyses/ Samuel met zijnder getrouwichheit/ Item Dauid/ Inckel ondanck/ oproer/ haet en wijt/ en hoe sy vromer Coningen hadden/ hoe sy onghoorsamer waren. Wat moetwille en onsiuicheyt ghebruycken sy/ int begheeren eens Coninc/ daer haer God als den trouwen hoeksteen/ waerschoot/ en hen te bozen seyt/ hoet hemlieden gaen soude/ noch en laten zijt niet achter. Ende in sonna/ de schrift en is schier niet dan eenen enckelen alarm ende oproer des dullen volcks:

Nature des onghestadicheit volcx af ghemact in Historien en de Schrift.

Dat Tweede deel deses Wereltboeck.

bolck: Oock zijn de boecken Josephi / ende alle Chzonghen daer af vol / hoewel sy haer met Jorada en andere dickwils slagelijck / vromelijck / ende goet ypoctijtsch stelden / so heeft doch alijt den wtganck geleert / dattet inckel boeberge / en datter noyt geen ernst by henlieden geweest / noch opt van herten ghegaen en is.

Also bekeerde hem dat geheel Israels metten Coninck Josia / ende vielen niet van Godt / dewijle hy leefde / 2. Par. 34. Maer dattet he niet van herten afgegaen en is / en de Coninc alleen daer mede genepst hebben / wijst Jere. int 3. en Hose. int 5. claerlijck aen / dewijle sy alleen om den Coninck wel te behagen / Godt int offeren sochten / soo langhe als de Coninck leefde / terstont nae zijn doot vielen sy wederom af / dwelc een aenwijsinghe is haerder lichtveerdicheit / dattet henlieden te voren niet en is ernst geweest / maer inckel gheuepsthijt / om den vromen Coninck vooz ooghen te dienen. Op dese wijse is oock dat dulle volc altemael eenderleij en inckel heplichdom metten vromen Ezechia / een herte om Sennacherib te wederstaen / noch tans ghetuycht de Historie der Chzonghen / dat haer herte niet recht met Godt ghestaen heeft. Waerby dat haer de Propheten so hardt aentasten / vooznamelijck Esaias. Also verpnt de dwase menichte de Godsalicheit / met eenen Godsalighen Coninck / ghelijc oock tot onsen tijden toegact / Waer den Voort de oore henen hangt / daer is dat dulle volck alreede van te voozen aen. Is een Voort / soo hy best mach / Euangelisch / daer regenet Christenē / ende me-
Qualis rex, talis Heromnes, id est, populus.

maut en wil de laetste zijn inden Euangelio / den Voort te lieue. Maer is dat desen afsterft / en een Hero volcht / help Godt / daer verdwijnt sy alle / en Heromnes verblijct gelijc de Buggen inden Winter. Daer sietmen / hoe dat Hofghesin soo sijne gulden Christenen zijn / die dat Cruys bliē als de Duppel / ia niet en wetē wat Christus is / dies woort sy nochtans in de wapens / schilden / harnas en herten te dragen ende hebben / willen ghesien zijn. Wilde God / dattet henlieden alsoo in haer herte gehecht ware / als in haer Liberje. Sy behoeften wel eenen Pythagorain ende Moysen / die hen leere / dat sy Gods beeltenisse op geen Ringen en staken / en zijnen name niet soo pdelijc ende vergheefs en voerden. Het ghelooue (dwelc niet alleinans dinck en is) en heeft oock noyt so ghemeyn geweest / dattet Heromnes aengenomen / God gekent / en aengeboden hebbe. Datter ooc Christo veel meer wt ueswijst / dan wt liefde ende genepst den wille aengehanghen zijn / betwijst de Historie des Euangeliums claerlijc / aldermeest Christus / Joannis 6.

De Turba blijft doch Werelt / en de Werelt Turba / que omnia turbat, so Joannes seyt / dat sy den gheest der waerheyt niet en mach aemenen / Joan. 14. Doch de waerheyt watten ende lief hebben / Luc. 6. Gaet ghy nu henen / ende hout deel vanden grooten hoop / ende soect dat Euangelium by hen / oft in de Werelt. De Propheten seggen wel anders van tgemeyne volc / Jer. 7. De sonen vergaderen hout / de Vaders steken tuper aen / de vrouwen kneen het deech / op dat sy de Hemelsche Coninginne eenē koeck maken en vzeemde Goden offeren / dat is / het bemint altemael Afgoderije / het helpt ionck en out totten Afgoden dienst / gelijc ooc Jere. dies ghelijc int eynde des 5. cap. seyt: Onsettinghe ende grouwelicheit isser int lant / de Propheten hebben valscheit geprophetiseert / ende de Priesters trecken tot haren handen / ende mijn volck hetet geen also.

Daerom dewijle dattet also mettē gemeynen man staet / dat die losse weert zijn die henlieden

mis haghen / wederom dat alle die quaet hoozen moeten / den welken dat ghemeyn volck wel spreekt / also dat haer lof schande is / ende haer versmaetheit een eere / soo Christus selver leert / Luce 6. Soo moeten wy eenen verren af wech gaen / van des gemeynen volck (dat zijnen wech heenen loopt / als een onghetemt rasende peert totten Crjch) wech en loop / en verre anders gesint zijn / dan zijn oordeel wist / ia stracks dat contrarie ende tegendeel. Dat ist / dat Pythagoras en oock Catho leert: Datmen die gemeyne welgebende strate (die tot verderfsmisse leydt / Mat. 7.) niet loopen en sal: Ende dat niet hooch heffen / dat het gemeyn volck (dwelc dat licht vooz dypsternisse / wederom dat suer suet te zijn rekent / spreekt Esaias int 5.) hooch acht so Catho seyd: Quod vile est charum, quod charum, vile putato, En Christus Luc. 16. Wat der Werelt (dat is / alle natuerlijcke menschen / die na der Werelt / en niet na God leven) hooge is / dat is vooz Godt eenen grouwel. Tot het ghemeyn volc behoort ooc alle ongedoode natuerlijcke menschen / die gelijc gesint / daer mede in een gat blafen ende vliepen / het sy Voort / Doot / oft Boer / die na rijckdom / eere / ghewelt / en wat dese Werelt verwondert en hooch heft / soeken / en niet en weten wat rechte rijckdom / wijst heyt / vroomheyt / goet leven / lust / eere / en Geld is. Van desen verkeerden aert des volck leest Erasmus / van het monster eens Christelicken Voorts en Ridder / hoe vere datme van des gemeynen mans meyninge / die geen waerheyt ran hoozen oft ljdē moet afflaen / wilmen een Christen zijn.

Daerom seyd Christus den zijnen te voren / hoe haer den grooten hoop aller menschen ontfangen soude / en haer woort en waerheyt aenemē / dat sy so onweerde gasten zijn sullen / ende wat geluck dat sy op aerden sullen verwachten / namelijc / den haer en nijt / vervolginge en den doot van alle menschen / oock van haer eyghen vrienden / maerhschap en hupsgenooten / Mat. 10. Joan. 15. 16. Daerom studeert Paulus niet den menschen te behaghen / Gal. 1. Ja David seyt vry wt / dat God der gener ghebeente vermorselen sal / die de mensche / (die van natueren boos is / leugenen beemint en soect / Psal. 3.) behaget / Psal. 52. En Paulus seyt op de voozghemelde plaetse vry wt: Ist dat sy de mensche behaecht / dat sy geen knecht Gods en is. Sy wil beslypen / datmen den grootē hoop moet mis-
*Men moet den grooten hoop mis-
gen / salmen
God behagen*

hagen / wilne God behaghen. Waerby alle dier metten grooten hoop houdē (gelijc de valsche Propheten / welker acht en cracht is / dat sy velen behaghen / en een groote vergaderinghe aenrichten) die houdent metter Synagoge des Duppels / daer en is gheenen middel.

Hier merct oock wel / hoewel dat sevendhoof-
dich Dier (dat gemeyn volc) alijt arch is / leu-
gen beemint en soect / so hebet hem nochtans on-
der de Godsalige Coningen gheuepsthijt / en hem
gestelt als of het eenen juer hadde / om God en
de Godsalicheit / ende bysterlijc ghehuychelt:
Maer also haest alst eenen Peronen gecreghen
heeft / soo ist een inckel bloetdorstich Peronis
familie gheweest / ende na zijnder aert wederom
tot hem selven geromen / gelijc hem dat gemeyn
Dier van Christo tot op Peronen / bā het bloet
der Christenen onthielt / soo dat eenen achten
mocht / datter geē mooyt in hem en ware: maer
hier rekt den Ezel de dozen voozt / gelijc oock
ter tijt Christi / so dat allemā aē de Christenen
tot Ridder wil worden / en zijn vroomheyt be-
wijsen / daer in / dat sy zijn handen in haer bloet
wascht / daer begheeft he al tgeheel hups toe / en
dien sy een wepnich tijts te voozt met Paulum
ende onder gestropde cleederen / ende groot lof-
gesanck

ghesmaect tot Jerusalem hebben inghelept / dien
crucen sp in corte daghen daer nae. Daerom
hiet ghy boozes ende boozts in alle Cronycken
binden / datter volck alreys is (oft hem pinners
siel) ghelich den Dozt is. Onder Domitiano
ist altemael opvoertich teghen de Christenen / een
pegetich wil synen yder bewijfen / ende aen hen-
lieden (synen Godt ter eere) een eere begaen /
han zijn God aen hen wyken / haest daer na
ballen sp met Domitiano / als hy hier af een be-
rouwtsinck / al wederomme / terstont is Chri-
stenen macteren / wederom een sonde by hen-
lieden / dwelck te vooren eenen Godsdienst
was.

Onder Constantino blieghen sp de Christe-
nen toe / als de Wuggher inden Somer. Zoo
wert oock metten Coninck van Engheleant dat
gantche lant ende Coninckryck op een tijt Chri-
stie also dattet recht als Christenen sneedde. On-
der Constantio begheeft hem schier een gantche
Wereldt vol Wrranen / onder den Paus Papi-
sen / onder den Turck eenen hoop / ja enckel Ma-
thomeranen.

Alsoo waert dat onbesuift kintche volck her-
waerts ende gints waerts / met zyn blinde lep-
ders / ende geloof in somma boozes ende boozts
wat zyn Heeren geloofen / ende alsomen geloof
daer hy is / sijne broeders / dat is den grooten
hoop Herommes te dienste / dit is syns gheloofs
grons ende steen. Hier mede hebt ghy den gemen-
nen man af gheconterfeyt / soo ick hope met zyn
epgen betwen / dwelck v tot veel dinghen dienen /
ende v oordeel verscherpen sal / waer by ick desen
woor loof ende wandelinghe berpe nuttelghe en noo-
dich hebbe gheacht / beneersicht v slechts / desen
niet te beghagen / noch mede te stemmen / (want
wie mede arndijst / moet mede aen de galghe /
Rom. 1.) maer blet dit veelhoofdoch hier / met
al zyn weten / doen ende laten / soo seer als ghy
vreden moecht. Het heeft Christo oock meer wt
muswif hept dan wt ernst ende devotie na ghe-
gaen / ghelich den werganch bewijst. Het is enckel
moetwille / ende kindsche neuswijf hept wat het
begint / sonderlinghe byet gheern als een Heert
in synen toont / ende haet diet vreesen moet / soo
Josephus Lib. 4. Antiq. Cap. 2. aenwijst. Daer-
om en doven hen de Heeren niet veel op het ghe-
mepe volck / sonderlinghe op haer hofgesin ver-
laten / want sp hebbense dickwils inden noot la-
ten steken / ende op den aers sitten: Also wv van
Dario een sehoon Hystorie / van Alexander / ende
schier van alle Keyseren ghehoort hebben / in
der Keysers Chronijcke / dat haer Hofghesinne
sontijds haer grootste byanden ghewest heb-
ben: Ende dat meer Pausen en Keysers vā bye-
den door senijn ende ander pracktycken zyn om-
gheromen / dan van byanden.

In somma / het gemenpe volck / ende alle men-
schen op eenen hoop / zyn getwaken / ende wie hen
betrouwt is oock gheweken. Wordt yemant op
my looznich / als of icks te veel maecte / die
hertoornie op Michia / Jeremia / Christo / Es-
dras / David / ende alle Apostelen / die dit oock seg-
ghen / Mich. 7. Jer. 9. 17. Christus Matth. 10.
Esdr. 4. David Psal. 4. 38. 58. 62. Jan. 2. Daer
waershouwen sp ons trouwelyck / hoe wv ons
hoor de menschen wachten sullen / als boor een
flande Heert / in welck gheen trouwe / betrou-
wen / noch eerbaerheyt en is. Segt ghy: Daer
zyn oft God wil / noch veel byome menschen op
aerden? Antwoorde. Hoort ghy niet wat
Christus aen de Propheten segghen? Ghe-
sint ghemen onder alle menschen kinderen.
Ware en zyn gheen byome van Christenen / die
wat anders zyn dan menschen / nemelick / een
niruwe Creatuere / Goden / ende kinderen des
Alderoochsten / ja warachtige kindren Gods /

die wt God ende niet van menschen / door mid-
del des lebendighen woordts ende onberderfe-
lycken zaets / ende niet van verganchelicken
zade des menschen / ja door den Geest wt God /
ende niet wt den wille des vleeschs / noch wt het
ghebloetsel / noch wt den wille des mans / ghebo-
ren zyn / daerom Christus de wederghewort
oock de Verloofeninghe / affegginghe / Hing
sels / ende den haet der zielen so nootdelickelicken
acht / datter gheenen opzichten / die totten Ruc-
ke Gods bequaem is / onder alle menschen kin-
deren en is / Psal. 14. 143.

Maer dese kinderen der Waerheyt ende des
lichts / zyn alleen als repne (welcken alle dinck
reyn is) tot goede werken bequaem / Citi 1.
Job. 21. Ende als dat volck Gods (welck hy
hemselfen tot een eyghendom bereydt ende her-
cozen heeft / op datter tot alle goede werken
gheschiedt ende pberich ware / Citi 2. 3. Tim. 2.
op beyde plaetsen int eynde des Capit.) daer
toe ghewget. Den anderen allen / den grooten
hoop Herommes / en is gheen dinck reyn / maer
onreyn is beyde haren sin ende conscientie: ende
of sp wel segghen dat sp Godt kennen / ebenwel
verloofenen sp hen syns metten werken / ende
zyn tot alle goede werken onbequaem / Citi 1.
Want wat tander reyns van eenen onreynen
gheseyt oft ghedaen worden? Citi. 34.

Daerom is (soimen seyt) ghemeyn onreyn / en
soo onreyn. datter niet twee oft drie in een blecke
en zyn / alst aen een ghemeyn zyn / gheloven /
bygonesheyt ende deelen gaet / dattet niet aent on-
reyn ende aen een kinben en gaet / gelich oot Chri-
stus seyt / Luc. 12. Vns sullen in een huys weder-
spannich zyn. twee tegen dyse / etc. ende des men-
schen byanden sullen zyn eyghen hupfchenoten
zyn. Waer by ons de Schrift so trouwelyck waer-
schout / dat wv ons boor de mensche sullen wach-
ten / en haer niet betrouwen / so te voren ghehoort
is / Mich. 7. Jer. 9. 17. Gelich hen Christus sel-
ve niet goets toe betrouwt en heeft / Ioan. 2. Dit
oncrup leyt hem slechts aen / waer gheluck is /
gheluck als de vliegen waer honich is. O hoe veel
Heeren hebben sp in nooden verlaten ende laten
steken / daer af is den Bybel ende alle Hystorien
vol. Dese vluchten swermt niet anders / niet
meer gheluck / niet meer knecht / soecht de Histo-
rien Alexander. Mag. ende Dary daer boven. Ab
willen wv meer exempelē van dese onse leere
voorzaghen / op dat wv pinners sin moghen /
wat onse aertsche wijfheyt ze / alsoof S. Jacob
capittel 3. afmaelt.

**Van waer den Rijckdommen den
Stichten / Cloosteren / Godshuysen ende
kercke in Occident / aldermeest in
Germania aencomen.**

Hetwel de Decreten / de eerste ende grootste
schenckinghen der Roomscher Kercken /
Constantino Magna toelchryben / soo verloo-
fener doch niet alleen Otto Frisingensis / Ri-
nal. lib. 4. cap. 3. Euseb. lib. 4. cap. vlt. ende veel
meer andere / in mijn voorgeaende Chronijcke by
den Hystorien Constantini aenghetoghen: maer
oock voornamelick ende bediedelick Gaphael
Volat. Geog. lib. 3. daer hy oock geheel eyghent-
lick noemt ende verteldt de Steden / Landen /
Liden / ende Coninckrycken / die den goet Paus-
schen Keiser Lodewick / een soon Caroli Mag-
ni / den Roomschen Stoel gheschoncken heeft /
anno 83. dwelck anders valschelick Constan-
tino so ghehoort is / wort toegheschreven / alsoot
hem tgheselick recht verlopen laet. Waer
by desen Keiser Lodewick van Paus Pio. dat
is / die Godsalich oft Christelick toe ghenant
gheworden is / ende van Pipino / Carolo Mag-
no / Ludouico ende Lothario de Keyseren / de
Coningen van Franckryck dien Titel vercregen
hebben /

Daerom sake
lycke we-
dergehoort.

De herboze
alle tot goe-
de werken
bequaem.

Niet meer
geluck / niet
meer knecht

Rijckdom
der Kercken
Germania
waer af.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

hebben / dat sy de alder Christelijckste Coningen gheschreuen ende ghenaint worden / daerom dat sy dat Pausdom also hoozt gheschouen / ende de Roomsche kercke in een sulcke rijckdom ende hoochepde ghebracht hebben. Want den voorsz. gemelden Pipinus / een Grootvader Ludouici / ende Carolus Magnus zijn vader / Lotharius zijn broeder / hoven maten seer het Pausdom / goetwillighe / gheneychde / welvadi- ghe knechten / hebben den Paus meer dan het Keysersdom ghedient / ia hebben het Keysersdom / dwelck haer niet toen behoorde (dan so langhe als sy haer leven gheduerende int Rijck wa- ren) den Paus byp overghegheben / soo dat nu den Roomschen Keiser van het Roomsche Rijck niet meer overschots en heeft / dan den enckelen name / ende ydelen Titel / alsoo in mijn voorsz. gaende Chronijcke ouerbloedich ghe- hoozt is.

Copie des
 Hoofstijcks
 der schen-
 kinghe des
 Keysers
 S. Petro.

Nu de Copie banden Hoofstijck deser ober-
 ghebinghe des Keysersdoms Ludouici des Kei-
 sers / die andersins Constantino wordt toeghe-
 epghe / ende ick niet en hebbe connen voor-
 by gaen / luydt Lib. 3. Geog. by Volaterano
 aldus:

In den name des Heeren God des Almach-
 tigen Vaders / des Soons / ende heylighe Geests:
 Ich Keiser Lodewijck verleene en overgebe u
 H. Sint Petro / den Vorst der Apostelen / ende
 dooz u wien Vicario Heere Pascali oppersten
 Bisschop / ende sijne nacomelingen in ewicheit /
 de Stadt Rome met haerder Jurisdicte / met
 alle tghene dat ontreit dit aertrijck leydt / Ste-
 den / Havens / tot vander Zeeplaessen Petrurie
 in Meditteranea / de oude Stadt Balneo Re-
 gium / Viterbium / Soanam / Populonium /
 Verulum / Maturanum / Sutrium / Nepes-
 teghen Campaniam / Ananiam / Suginum /
 Ferentium / Alatrium / Patricum / Frosino-
 rum / met alle onligghende steden ende Dor-
 pen: Oock den ganschen Eparchat tot Raben-
 na / ghelijck loeflijcker ghedachtenisse Carolus
 onsen vader / Pipinus onsen Grootvader / den
 H. S. Petro oock langhe verleent heeft / name-
 lijck Rabennam / Emiliam / Bonitum / Forum-
 populi / Forumliug / Fabenciam / Imolam /
 Bononiam / Ferrariam / Comacium / Cerui-
 am / Abziam. In Marcha / Pisaurum / Fanum /
 Senogalliam / Anconam / Humanam / Auri-
 num / Esium / Forumsempromi / Feretrum /
 Vrbium / Valensse / Callium / Luceolos / En-
 gubium. In Campania / Soam / Aquinum /
 Arpinum / Theanum / Capuam. Ooc onse erf-
 deel / onser heerschappje toebehoorende / Bene-
 den tannum / Salernitanum / Calabzie / Neder
 en opper Neapolitanum / dat Hertochdom Spo-
 letinum / Tuderotriculum / Narinam / ende de
 andere haerder heerschappjen. Item / die in
 zalen der nederste Zee / Corsicam / Sardiniam /
 Siciliam / dwelck altemael Carolus loeflijcker
 ghedachtenisse onse vader / Pipinus onse Groot-
 vader / dooz Aetherium ende Minradum daer toe
 geschickte Abten S. Peter ende sijnen nacom-
 elingen in schriften overghegeuen hebben / alsoo
 bevestighen wijt / ende mede stemmen in alle
 manieren.

Boven dien geben wy oock ghewelt den Op-
 persten Bisschop / te benoemen / bestemmen ende
 toe te legghen een Concilie / alleen dattet sonder
 tweedracht geschiede / ende tot ons geschiet / ende
 tot onse nacomelingen alijt Legaten ghesonden
 worden / tot liefde ende van vrientschap we-
 gen te versoeken / gelijck ten tijde Caroli onses
 Groot-grootheeren / Pipini onses grootheeren /
 Caroli onses vaders ghebronnheyt is gheweest.
 Desen onsen wille bevestighen wy met schriften
 ende geswozen eede / vast ende onweterroepelijck

te houden / met voorts ende voorts bestandighen
 wille. Daerom hebben wy Heeren Pascali dat
 dooz enen Legaat toeghesonden / ende met mijn-
 der epgener handt onderschreuen / ic Lodewijck /
 etc. Het hebben oock drie van sijnen sonen / sijn
 Bisschoppen / acht Abten / vijftien Graven / de
 Liberij meester / Zeghelaer / Secretarius / ende
 een Postarius onderschreuen / Anno soo hoven
 saet / 835.

Hier comt de schenkinghe. Constantini te
 voorsz. hijn / dit affschijt wort noch inder Liberij
 Vaticana behoude / die Ludouici / ende niet Con-
 stantini is. Also hebben sy lant ende lieden vercr-
 ghen / voornamelijck Rome / op dat zij tot enen
 Spiegel (soo sy voozgaven) des Christelijcken
 gheloofs mochten maken / 6. Decretalium / Tit.
 6. Lib. 1. Cap. 17. Nunquid,

Nu op dat wy wederom op Carolum Mag-
 num comen / die onder alle Keyseren / niet alleet
 opt meeste / Stichten / Kercken / ende Cloosteren
 int Occident ghebout heeft / maer oock met jaer-
 lijckse Probenen / Tollen / ende costelijcke Ju-
 weelen begaest: Want als hy int achste Jaer
 sijn rijck de victorioose Hunos / (die enen lan-
 ghen tijdt alle de Werelt bestreden hadden / ende
 aller Wereldt goeden te samen ghebracht) met
 gheweldigher handt / gheluckelijck met haren
 Coninck ter neder leyde / soo vant hy een sulcken
 schat / huyt / ende roof / datmen die ghelijckes van
 gheenen Keiser oft Coninck van Byzantijck er-
 leest: Doen achte hy vooz andere dinghen bil-
 lick te sijne / enen grooten deel der vercreghen
 schatten aen de Stichten ende Cloosters te
 wependen / die dedet al zijn voorzvaders ende naco-
 melingen vooz / aen rijckdom ende mildicheyt te-
 ghen de Godshuyzen / die hy herwaerts ende
 gints waerts met hoopen boude. Van dien co-
 men af de costelijcke Juweelen des Stichts
 tot Mentz / voornamelijck een Cruys Benna
 ghenaemt / van puer louter gout / dyfent ende
 twee hondert March gouts swaer / onder welck
 een sulck Versck gheslefen wert:

Auri sexcentas habet hac Crux aurea libras.

Nu doet es Lib. 2. 10. Dragmas / oft 10. erdo-
 nen / alsoo dat dit Cruys hondertmael dyfent /
 by dyfent / ende vier hondert gulden in gout
 heeft gheweghen / ende weert ghewest is.

Item albaer hebben gheweest twee kercken
 van gout / onder welcke den cleynsten achthien
 March van het alderbeste gout weechde / den
 grootsten een goet deel meer / daer toe onder ende
 hoven rondsom met costelijck edel ghesceente
 beset / eens dweerschen vingers dick / een elle hoo-
 ghe / schier ghelijck enen Moztier / waer af den
 enen een halve biertel terwe hiel. Hier laet ick
 onder weghen de costelijcke Ornamenten / Mon-
 strantien te vertellen / der welcke sommige hon-
 dert / sommige tsesich March gouts weert ge-
 acht wierden.

Desen Schat heeft aldererst aenghegrepen
 ende minder gemaect / Bisschop Rudolf / ee broe-
 der des Hertogs van Feringen / die in de plaet-
 se des verflaghen Bisschops Arnoldi vercozen
 wert / dewelcke (op dat hy na ghewoonheyt Co-
 nincklijck inreede / ende in possessie besate / oock
 den Pallium van Rome erdmeerde / so nam hy
 den voorsz. gheuen gulden Afgod Benna gemaect /
 den enen arm wech.

Desen voorsz. gemelden grooten Carolus
 maecte oock wt veel Bissdommen / Aertsbis-
 dommen / als Mentz / Colen. Zijn voorzvader
 Dagobertus een Coninck van Byzantijck /
 stichte oock so gehoozt is / sommige nieuwe Bis-
 dommen / als Straet / boorch / Costent / etc. Ende
 also ander Bissdommen / Cloosters / ende Sticht-
 ten / hebben ander Voosten begonnen. Want ym-
 mers int by ginsel soo groote rijckdomen niet
 van

Bont mat
 costelijck
 Cruys ende
 welcken to
 Mentz / hon-
 dert dyfent
 by dyfent
 vier hondert
 gulden weert

van bysonder schenckers / maer van groote heer-
ren afgheronnen te zyn / lichtelick afghenomen
werden mach. Damaels heeftse de bedelrige ende
gheneepne handtreckinghe / (dies gheen dinc
rycker en is) ghehoort / ghehoort / ende in sul-
ker werden behouden / dattet altemael toeghe-
nomen ende ghewoectert heeft.

Hoe dat de Franchopsen voortijts

Duysch hebben ghesproken.

Ghelick nu Gallia noch heden in Germa-
niam wordt gherekent / ende die volcken
Franci int beginfel achter teghen de Duysche
zee / eertijds een eyghen volck / ghelegghen / ende
aen de Sassen stotende / den stoel haers on-
buchtbaeren couden rijcks / in Galliam hebben
kerst: Alsoo hebben sy oock met henlieden de
Sarsche boose Duysche sprake daer in ghe-
bracht / waer af noch heden daechs dat voorsz-
te deel Franckrijcks / Gallia Germanie / dat ach-
terste / Gallia Romana by de Historiographis
ghenaemt wort.

Dat dit pinners sonder alle wederpreken
waer sy / probeert Beatus Rhenanus mach-
tich / dat hy ter tijde des naesten Rijckdaechs
tot Aulboorch Anno 1530. van wegen der Boe-
cken Lijst / nae Frisinge in de Liberijde des H.
Corbians sy ghetoghen / ende een oudt Boeck der
Evangelien in Franchopscher tonghe / over
600. Jaer gheschreven / soo hy claerlick aenwijst /
ghedonden heeft / schier als sy eerst tot Christo
bekeert zyn gheworden / beschreven. Nu heeft die
Boeck een schoon voorreden / van letter tot letter
also begijnende:

Nu wil ick schriben onser heyl

Evangeliono depl.

So wil nu hier begunnen

In Franchisga zungun.

Duyschen
en hebben
voortijds
haer noot-
duft in
Duysch met
connen spre-
ke / deel nijn
schrijven.

Hier merct een pegelick wel dat dat Duysch
is / oft wige wel wat anders wespoken. Ende
Rhenanus brenge wt den voorsz. gemelden Boeck
heel meer Exempelen voort. De oude Wyeben
in alle staten / sonderlinghe voer hondert ende
vijftich Jaeren oock in Duyscher statie / zyn
altemael Latijnsche / want de Duyschen niet
soo gheschickelick en waren / oft moghelick niet ghe-
woone / haer Rotari-brieven ende handelighen
voer Recht in Duysch te verbaeren / ghelijck sy
nu anderhalf hondert Jaer hertwaerds begon-
nen / ende hoe lanchs hoe meer tot op desen on-
sen tijdt int ghebruyck gheromen is: Want ghe-
lijck alle dinc opt hoogste gheromen is: alsoo
oock de Duysche tonghe / wantmen inde oude
Exemplaren voer hondert ende vijftich Jaeren
gheen Duysch woort / veel weynigher eenich
Boeck vindt / waer we blyckelick is / datmen
doen ter tijt de Duysche sprake niet gheschreven
en heeft / behalven wat eerst aenghelieven is van
de Franchopsen. Alsoo heeftmen oock de W-
ghersche redene eerst tot onsen tijden begoft te
schrijven. Hier seyd Rhenanus oock van eenen
Fransopsch Duyschen Psalter / tot Straets-
boorch by Johan Butrich.

Dat betuycht oock Lutharius / die om sy-
nen ghevanghen Sone te verlossen / in Saren
trock / als hem Berchtoldus den Hertoch van
Saren aensende werdt / ende dat hy in Duysch
op Sarsche sprake tot hem seyde: O ghv ouden
grauwen hont zyt ghv dan hier? Soo verstont
hij terstont / ende werdt voer dese reden alsoo
betweert / dat hy onbertwacht ende sijns hoop
holcks / met woedheyt ende grinnen op den
Hertoghe hem haeste / ende niet op en hiel / tot
dat hy hem doozsack. Daerom is der Sassen
reden den Franck geheel nagebuelick / ver-
standich / en toegeneecht geweest / en beyde quaet
Duysch / ghelijck noch heden by den Sassen.

Alsoo heeft Carolus Magnus den Maenden
nae sijnder sprake namen opgheset / ende Ja-
nuarium den Wintermaent / Februarium dat
is Spokelle / Martium den Meerte / April de
Paeschmaent / Mayum de Wynmaent / etc. ghe-
naemt. Daerom noch heden veel Duysche
woorden in Gallia zyn / ende de Franchopsche
sprake recht als een vermengde sprake is wt
Latijn oft Italiaensch / ende Duysch tsamen
ghelap. Desghelijcks probeert oock Rhen-
anus / dat de Longobarden / Item oock de Bur-
gunders / eertijds Duysch hebben ghesproken.
Maer wat de Romeynen onder haer brachten /
daer beneerstichden sy haer oock haer sprake te
leiden / op dat dies te meer vrendtschaps / ghe-
hoorsaemheyt ende eenbrachticheyts onder
de ghelijcke tonghen zyn mochte / waer by alle
treffelike dinghen door Latijnsche tonghe wert
beschreven ende wtgevoert / Jae daer by is nu
oock de tonghe der Romeynen op sommighe
plaetsen aenghenomen ende gheleert (belemmert)
alsoo dat sy oock noch Roomsch spreken / als sy
tot den handen der Romeynen comen. Daerom
werden op veel plaetsen Onbescreven opghes-
et / mer Privilegien begaet / op datmen aldaer
beyde sprake ende Religie leerde. Daer af acht
Rhenanus / dat noch heden alle tonghe ver-
mengt / endegheen meerder in haerder aert teyn
en sy: Want men vint oock sommighe Hebreu-
sche woorden in Duyscher sprake / Item som-
mighe Latijnsche.

Beatus Rhenanus meent / dat de Gallische
oft Franchopsche redenen / eer dit landt van
de Romeynen inghenomen / van de Francis
bewoont / ende in een Provintie ghestelt is
gheworden / gheheel wegheroept zyn: Hoe
wel Tacitus schrijft / dat sy ghelijck der En-
ghelanders landt / also oock haer sprake ghehad
hebben.

Nu voort wat van Germania wt Cornelio
Tacito / ende andere: hoewel wat banden voer-
seyden wt Bilibaldo Birekymero onthomen /
wiederspannich / soo willen wy nochtans der an-
deren waen van Germania oock hoozen ende
vernemen.

Van Germania / haerder Beeltruffe /

ghelegghenheyt / volcken / policie / gheloo-

ven / begriype / ende ghewoonheden /

wt Cornelio Tacito / Joanne

Boemo Arabano / ende ande-

re / wat besunders.

Germania een seer wyde Noordse ghele-
ghenheyt Europe / van de Franchopsen
metten Rijn / van Oostenryck metter Donau-
we wtghereckent. Maer nu schiet noch soo
veel Landen in hem ghebaet ende begrepen / nu
ter tijde Wndisch Landt / die volcken Wulga-
ros ofte Bulgariam / Gheriam / Wndeliciam /
Noordewden Rijnstroom / die voortijds Gal-
lisch oft Franchopsch gheweest heeft / ende nu
niet meer daer af hoozen en wil. Item / de
Swizers zyn oock metter tijdt in dese sprake
ende name Duyscher landen gheromen. Item
een groote deel Italle / Cisaipine Gallie ghe-
naemt. Wel by na over dize hondert Jaeren heb-
ben de Duysche Heeren Prupfenlandt met syn
Wgodisch volck met ghelwelt aen Germaniam
gebracht / diesgelijcks tot het geloove der Room-
scher Kercke.

Nu gheheel Germania wordt in twee dee-
len ghedeelt / het deel totter gheberchte toe te-
ghent Zupden / wort dat Opper-Hoort-Duys-
landt / d'ander deel teghent Noorden / dat Ne-
der-Germania / oft dat Neder-Duyslandt ghe-
heeten: Begriyp in hem Franckenlandt / het
welck hem een groot deel teghent Zupden / in
Hoort-

Alle tongen
vermengt.

Duysch
ende sijn
ombarck.

En ander
wid eplinge
Germanie.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Hooch-Duytslandt verstreckt / daer na Bessi-
am / Lothringiam / Zabantiā / Geltram/
Zelandiam / Hollandiam / Phrysiā / Flan-
driam / Westbaliā / Saponiam / Daciam/
Denninsulam / Pomeraniā / Liboniam/
Lieflandt / Estlandt / Mercken / Bohemer-
landt / Mien / de Marck / Oueringherlandt/
Nederlandt.

Hooch-Duytslandt begriypt altemael in hem
wat ober ghenezghde der Donaw ende den Rhijn
leedt / banden bloet Magano / als Francken-
landt / Schwaben / Bepren / Oostemgick / Dier-
marck / Achefin / Rheciam oft Riez / Switz/
Elsaet / den Rhijn-stroom tot aen Rhenz / oock
de Rorkaw / Lechvelt / etc.

Germania heeft voortijts gheweest een rauw
onboudelick vruchteloos landt / als Cornelius
Tacitus schryft / met grof volck beset / dwelck
hem alsoo eenboudich van het vee gheneerde / 3p
en ghebruycken noch goudt / conft / noch silber/
daerom van dit duytscher boersche landt wepnich
Hystorischschryvers te segghen weten. Maer nu
ist alsoo toeghericht / met vaste steden / sloten/
sterck strijthaer volck / daer coen alderley sijn-
ken ende consten soo sin-rijck ende voornamelick
gheworden / dat sy noch de Franchopsen / Ita-
lianen oft Spaengiaerden en wijcken: Voewel
Virkepermerus acht / Germaniam altydt een
naemachtich volck ende lande gheweest te zijn/
maer dattet gheen Schryvers ghehadt en heeft/
die haer daden wt teckenden. Dit Landtschap
heeft van alle dinghen (ist niet ouerbloedt) noodt-
drift / goeden hemel / locht / aertbodem / riberen/
berghen / heemden / dalen / ackerghelou / veel
naemachtighe steden / landen / blecken / lieden.
Item van soete ende suere / warme fonteynen/
van alderley metael so rijck / dat alle bie de eerst-
ghenaemde landen / haer goudt ende alderley me-
tael door cooymanschap aldaer soecken. Item
van veel vyeemde vruchten / vruchtbaer boe-
men / een ghenoechsaem wellustich landt met
een stout / bloedgierich / doch teghen den vrien-
den een gastgryp / vrolick / goetwillich / vriende-
lick / ende tot alle consten / saken ende hanterin-
ghen een soo listich dapper volck / dat sy niemant
naegaen en willen / in de oorloghen recht als een
onoberwinnelick ende victorioos volck / dat
alle volcken een verschycken is / welcken oock
gheen avontuere of moedtwille te veelen is / dat
alle spelen waeght / dat niemant waghen en wil/
ende dat meer wt neus-wijsheden dan wt noodt
alle landen dooz weest / ende alle zeen / Eplan-
den ende volcken tot aent eynde der werelt dooz-
neufelen ende erbaren wil / ende een soo gheheel
herweghen roen volck / dattet niet en siet / dattet
niet en wil naedoen / ende als een Stimme alder-
ley cleedinghe / sprake ende spijse / draecht / spreke
ende eet / alsoo dattet by velen een spreekwoordt
gheworden is.

Maer gheloobe / gheestelicheit ende Religie is
doorgaens Roomsch / tot op desen onsen tijdt/
hebben dize ghelooven stamen tot het Room-
sche in Germania genestelt / ende veel aenthangs
namelick / het Lutherische oft Evangelische (soo
zijt noemen) / Zwinghelsche oft Carelstedtsche/
ende Doopersche: Alsoo dat nauw half Duyts-
landt het Latijnsche gheloobe meer en bekent/
ende der Roomscher Kercke eenen grooten af-
val gheschiedt is / oock heymelick / by de ghene
die hem dooz haer Ouerhept niet en dooven mer-
ken laten. Daer af elders.

De cleedinghe Germanie is menigherlepe/
daer toe by dit neu-wijs volck dickwils her-
andert / soo datter niemant yet sekens af schry-
ben en can / nochtans is dat doorgaens ghe-
meyn / dat meest al haer cleedinghe verha-
kelt ende ghestuckt is / daer toe somtijds van

menigherlepe vertwen ghedeelt / sy draghen hee-
le ende afghefneeden hoopen / breebe bonetten en-
demutzen is der Wozghers dacht / der Boe-
ren / viltē / hoeden ende leersē / ende altemael
op menigherlepe maniere / nae ghebruyck des
Landts / ende een peghelicke Provincie heeft
schier haer eyghen zeden / na het spreekwoordt
Landtlick / zedelick. Nochtans is dit volck
doorgaens ewentwel meest een heusch / doch een
hoochmoedich volck / teghen ander statien / dat
niemandt wijcken en wil / veel van hemselfen
houdt / ende niemant by hem te rekenen yet wil
laten wesen. Dit Landt heeft oock eenen stren-
ghen Eelboom / dat in grooten overbloedt leeft/
ende veel op sijn rustinghe / rupterpe / ghebeu/
kinderen / etc. porcht / als wilden sy altydt leven.
Het heeft oock veel treffelicke heerschappen/
vande welcke de onderdanen seer claghen / ende
den welcken dat Wildt (d'welck sy oock op het
hare gheen leedt doen en dooven) op veel plaet-
sen groote schade doet / daer toe met tollē/
chysen / ende daghelickse schattinghe ober-
vallen sijn / claghende. Daerom dat sy inden
naest verchelen tijdt / Anno 1525. opstonden/
ende der saecke dwaeltich met opzoer wilden
helpen / dies sy tot straffe der sonde groote schade
ontfinghen.

Doozts so is dat Duytsch volck Germanie
een terich reael volck / dat costelick heerlick leeft/
houdt / ende gheleedt wil sijn / hemselfen veel te
doene gheeft / ende altydt meer verdoen wt dant
heeft. Waerby dattet van goudt ende ghelde
ghemeynlick gheen welhebbende statelick volck
en is / ghelyck de Italianen / Turcken / etc.
Daer toe byncket onchystelick toe / wijn / bier/
ende watter heeft / speelt / brast: ende wanneer
dattet heeft / soo doet het: nochtans op d'een
plaetse meer dan op d'ander. Want ghelyck
Germania menigherlepe Provincien in hem
heeft / alsoo oock menigherlepe volcken / zeden/
ghebruycken / ghelooven / ende cleedinghen.
Het is oock een soo waeck-ghierich / aengry-
pich / onghelick volck teghen sijn vyanden/
(nochtans lanchsam tot toorn) dat hem gheen
groutwelickhepdt te veel en is / sonderlinghe in
oorloghen / soo dat sy wel neffens den Turck
blijven / daer en is oock gheen volck / by welcke
de Godtlasteringhe haers Godts soo ghemeyn
is / van de kinderen af tot op de oude / als by de
Duytschen.

Het heet daerom Germania / om dat dit
volck van verwen / wetten / ghelooven / ghedaen-
ten / etc. recht als broeders sijn / de welcke opt
Italiaensche ende Latijnsche Germani ghenaemt
worden / voormaels heestet Teutonia ende A-
lemania ghenaemt gheweest / andere aenwijfen
andere oorsaken / waerom dattet Germania ge-
naemt wort.

Dooztijds als de Duytschen oorloghen wil-
den / soo riepen sy Herculem aen / ghelyck nu S.
Joris den heylighen Ridder. Dit voortijds
groutwelick verschyckelick volck / den arvepdt
(als noch heden) ongheduldich / dwelck noch
hongher noch dorst (als de Turcken ende Fran-
chopsen) noch coudē liden en can / maer dit
schier ober alle ander volcken / verflindende
volck / moet altydt te byncken hebben / anders ist
madt / ende niet weerdt / maer vol zijnde / sijn sy
goede Crjchlieden.

Dooztijds en hebben sy noch van goudt / oft
silber / noch edel ghesteente gheen kennisse ghe-
draghen / haer silber vaten en hielden sy niet veel
meer in weerden dan de aerde / sy brachten esil-
ber dooz hanteringhe aen haer / ende en wisten
niet dat haer aertrijck oock sulcken metael had-
de. Sy en wisten oock de pfer-berghen niet te
soeken / daerom wt gebreck van pfer / sy wepnich
sweerden

Stelleghe
heps ende op
ghenschap
Germanie.

Gheloobe
Germanie.

Cleedinghe
Germanie.

Germanie
weelick volck.

De haffens
de Duyts-
schen / quade
crjchlieden.

Eenbroeders
hept der eer-
ste oude
Duytschen.

swaerden / maer veel spießen / met clepne pſere
ſchachten hadden / ende in oorloghen ghebruy-
cken / die ſp doek under noot wierpen / ſchier ghe-
lyck nu de Dardſen.

Maer Duytſche was ſchilden en ſpiessen / de
voetſnechten ghebruycken werpspiessen / den
vpaude angrepen ſp bloot ſonder reuch har-
naſch ſonnighe ſeer wepnighe droegen pant-
ſiers / veel wepnighe ſchilden en helmen. Maer
peerden waren opt eenboudichſte / noch van ge-
daente noch ſuſelheyt wgenomien / maer gelijck
der Boeren peerden ginghen ſp ſlechtelick den
effenen wech henen. So pemandt ziynen ſchild
inden Crich achter hem liet / die was inde han-
ende acht vanden Godtdienst en de Geniepte
wgheloten / alſo dat vele wt deſe ſchande hen-
ſelven de doot aendeden. De Coninghen wier-
den wt de Edelen gheroyen / ende deſe en hadde
niet in alle dinge macht / deſen voerde het heyt /
die aen deucht / ende meer aen eemipelen dan-
dere te boben ghinck / dan aen Adelheyt oft ge-
welt. Singen / dooden / ende op de ſonden acht
te hebben / betaemde allen den Priesteren / op
dat het gewelt / ſonder God door de Priesteren /
de ſonden en boos hebben te ſtraffen / niet geloof
en woode.

Maerder Gobn beelden voerden ſp booz een
tecken gooch op inden Crich / om de aengrij-
pende te verhitte ende manlick te maken. Het
trock altemael inden Crich / wijs / kindt / man /
ende alle haer ſake was daer toe gericht / dat ſp
wilden ridderlic verwinen / oft eerlick vallen
ende ter neder liggen / dies ſp wijs ende hint tot
ghetuppen ende toefienders met hem ledden.

De gewonde droegen ſp tot de moeder / wijs /
kint / etc. Deſe waren ſo mannelijck / dat ſp hen
de wonden vermaecten / ſpijs gaven / ende dan-
der om te ſtrijde vermaende. Ens (ſo de Hiſto-
rien betuppen) ſouden de ghebroken ſpitſen / tot
der wijsen toelcheyen / wederom gheheel ghe-
worden zyn. Sp hielden ooc datter wat byſon-
der wijsheyt ende gheſchietelicheyt inde wijs-
ven was / der welcker raet ende aenſeggen men
gheensins niet verachten en ſoude.

Mercurio offerden ſp tot zijnder tijdt men-
ſchen bleef / maer Herculi ende Marti ander
wilbe Wieren bleef.

Doorts van dat lot en vogelgeſchey hielden
ſp veel. Van clep ſaken handelde de Woſt der
ſtadt / maer van groote de gehele ſtadt. De be-
ginſelen haerder ſaken namen ſp wt het toene-
men ende afnemen der Maen af.

Dit volck rekende haren tijt nae der nacht /
niet na den dach. In haer vergaderingen qua-
men ſp ghewapent. Als ſp in vele hen een wep-
ninghe lieten behagen / ſo ſchudden ſp de ſpieſſe.
Dit was een tecken eens welbehagens / maer
als ſp kuzden oft ſchraefden / ſo waſt een miſ-
goſt tecken.

De belbluchtighe ende verraders hinghen
ſp aen de doomen / maer die eerloos / verſinaet
oft berucht waren wietpen ſp in een water oft
mozas / met ſijck toeghedeckt / op datmen de o-
penbare laſteren ſoude openbaer ſtraffen / de
heymelicke heymelick. Sp en grepen niet aen
dan gewapent haer Maerſtraet was oock al-
tijt ghewapent / waer ſp henen ghinghen / daer
traden ſp niet wapenen henen. Het was by hen
liebe ſchandelijſe / ſo een crichſman zijne Woſt /
Hoofman oft Capiteyn overleefde / ten ware
dat ſp victorioſelick vanden ſtrijdt ontcomen
ware. Oorloghen was haren luſt / ende ſp hiel-
det booz een looſe heploofse neeringe / met ſweet
ende arbeidt wat te vercrighen / datmen met
bloet mach verwerben. Vrede was een boos
gheroep by hen / als ſp niet en oorloochden / ſoo
begaven ſp haer totten ſlaep / leechganch / eten

ende dzincken / de hupsorghe / Ackerbouwin-
ghe / lieten ſp den wijden ende ouden bevolen
zyn / ſo datter rechte als twee contrarie dingen
in dit volck te ſamen quamen / namelijk / lief-
de der luycheydt / ende haer des vzedes / ende
ruſſis.

Maer cleedinghe was overal ſoo ighe / ende
aent lijs gepzange / datter hen alle leden witte-
kende / en over de armen ſpande / oock hadden
mans ende vrouwen meest een cleedinghe. En
de Germani hebben hen van tbegin tot nu toe
aen een erhte wijs gheneoghen laten / hoewel
oock ſonnighe met vele een houwelichs ver-
bont gehadt hebben. De vrouwe en bracht den
man gheen houwelichs goet toe / maer de man
gaſ de vrouwe het houwelichs goet. Dit volck
en ſocht gheen ſonderlinghe vercringhe / wel-
luſt / etc. Een wonderlijcke cupſheyt bevāt hem
by haer vrouwen / geen ontucht oft dertelheyt
en mochtmen noch in woorden / oogen / cleedin-
ghen oft wandelinghe ſpenren. Men ſocht niet
veel byploft oft maeltgden te houden / ſelden
wetter oock een overſpel verhoort. Alſer een
in begrepen wiert / ſoo ſneet haer den man dat
hays af ende onderteſe booz alle haer gebueren
ende vrienden / hy floechſe door de heele ſtrate
over ende over / niemant noch ghebaente / rijck-
dom / vrienden / ouders noch genade / en mocht-
ſe meer betant woode / niemant en doze daer
in ſpreken / ende de ſonde belachen / want dat
hielden ſp booz een verſtooringhe van goede ze-
den / ende haer mepninghe was deſe: Dat een
vrouwe daerom ſoude een man nemen / op dat
ſp met hem een lijs / een leven / ende gheen ander
ghedachten / noch gheen ander begeerten meer
hebben en ſoude / als de ghene / die eere bevinde /
niet den man / ende by henlieden golden goeden
zedes meer / dan elderſins goede Witten. Men
quam by henlieden ſpade in de houwelijckſche
verplichtinghe te ſamen / beyde Jonghelinghen
ende Maechden moeſten te bozen wel volwaſ-
ſen zyn.

Den dootſlach boetmen met een getal vees /
het waren coſtbye lieden / diet booz ſeer qualijc
te ſtaen achten / dat ſp pemandt van haer Ca-
ſel ſouden iaghen.

Dach ende nacht doorbrochten ſp met ghe-
buerich dzincken / de dzonckenshap en wiert
niemant veracht / nadeelich / noch te verbye.
Ghepenlick volchde daerom een gekijf / ende
en verginck niet ſonder twiſt / Zae niet ſelden
en volchbender oock cloppen ende dootſlagen.
Van crich ende vrede en tracteren ſp gheen tijt
meer dan by den wijn / ghelijck als oft gheenen
rijt daer toe beter byquam en ware. Ten was
gheen archliſtick volck / het ontberte zyn ſecre-
ten eenboudich eenen pegelicken. Haren dzanc
was van gheſte ghenaecht / als eenen gebro-
ken wijn. Die aende Rivieren ſaten / ghebruy-
cken wat vzeinden toegheboerden wijn. Wou-
appelen / gheſtaen oft gheronnen melck / ende
ſlechte ſpijs ghebruycken ſp tot haer ſpijs ende
dzanch.

Tot het Speelbart waren ſp ſoo neerſtick /
dat ſp dickwils als ſp alle dinc verloren had-
den / ten laetſten met mactanderen om de by-
hept ſpeelden / die overwonne was / begaf hem
ſelven in ghewillighe dienſtaerheyt / ende oft
hy wel ionck ende ſterck was / ſo leedt hy noch-
tans dat hy ghebonden / ghevanghen / ende ver-
rocht worde.

Indet dooden Lijcken oft claghe / wierpen
ſp de claghe terſtonc van haer / in ſtercken ende
treuren bleven ſp langher / maer claghen was
alleen den wijden toeghelaten / de mans ſouden
alleen de claghen geducken / ſonder alle claech-
cleederen oft Clappen.

Waderlicks
nu verheers
de zede byde
Duytſchen.

De oude
Duytſchen.
ſtooten de
overſpel-
ſers weder
om bā haer.

Slomphe
doortgheft
ooc noch een
ne welſtant
in duyſlant

Germani
eertig groo-
te ſneiders.

Dat tweede deel des Wereltboecx.

Dit hebben booztijds gheweest der Duptschen zeden / maer watter metter tijdt booz een veranderinghe (ghelijck oock in ander Natien) gheschiedt is / mach wt den teghenwoordighen Staet ende wesen der Duptschen / afghenomen worden.

Vanden teghenwoordighen Staet der Duptschen / welcken wy booz ooghen sien / en derick ons Duptschen niet veel schijben / want de erbaringhe leeret / daer toe maect de daghelicksche veranderinghe / der zeden / rijcken / gheloovent / religien / pollicien / etc. datmen niet sekerz (ofmen alschoon geerne wilde) daer af schijben en can.

Wereldley
staten Gero-
manen den
eersten staet
de gheestel-
like.

Germania heeft nu vierderley volcken / ende boornamelicke Staten. Ten eersten gheestelike / Papen ende Monicken. De Papen draghen langhe wijde Roeken aen / ronde circkel bonnetten op hebbende / sp draghen oock cappen / keubelen / van zijden ende wullen laken / gaen ghemeynlick op pantoffelen / luye / ongheloude / niemant nütte lieden / die wepnich studeren / die haren tijdt meest met spelen / eten / drincken / ende schoone vrouwen doozbringen. Dese hebben groote byzheyt vande Pausen in de gheestelike Rechten inghelijft / alsoo datse niemant van eenigher sake weghe noch straffen noch booz recht betrecken of aentasten en derf / dan alleen haer Overhepde den Bisschop / ende den Paus. Nu wie wil hier toe segghen / van haer meer dan Heydensche Privilegien / wesen / leuen / rechten / religie / hoe ende met wat ghesaltternisse / ghewelt / oft lister / sp alle de Wereldt hebben onder haer gheworpen / so gheheelick / dat oock de Keyseren / haren Oppersten ende Godt den Paus / te boete hallen / de selve cussen / en van hem de croone ende dat leen des Keysersdoms ende Roomsche Rijcks ontfanghen moet. Van welcker boeverpe dat gheestelick recht / al haer Boeck / ende oock mijn boogaende wtghegaen Chyonghe vol is / ende wel een bysonder Liberpe van nooden ware / om al haer dingen ende finantien te beschrijven. Voben desen vertellen Papen / zijnder noch veel ende menigherley Ordenen ende staten / van cleedinghe / Ceremonien / Godsdiensten ende ghelooften onderscheyden / in Germania wel bekend. Daer af elders.

Nu dat volck heeft tot nu toe eenen langhen tijdt / booz dese gheestelike eendrachtich ghelept ende gheregeert gheworden gheweest / met enckel leughenen ende verbontenissen des dupbels / die den Hof deser werelt geheel ende al in hadde / ende in vrede besat / daerom oock alle dinghen te vreden waren / ende in eenen hoosen onbedelicken vrede / ende oneenighe eenicheydt stonden / so dat ons billick metten Propheet Esaia / bitterlick twee behoorde gheweest te zijn / in dien vrede / Ja in desen vrede / daer alle dinck metten Dupbel vleit / ende daer hy den Hof der werelt alleen besit / waer onder den periculosten rijck verbozghen is / alsoo dat Christus seyt / Dat het eynde van desen vrede (welcken hy niet en is comen te seiden op aerden / maer om dien te verstooren / Matt. 10. Luc. 12.) hooser is / dan het beginfel / Matth. 12. Luc. 11.

Onbedeliche-
ken vrede /
oneenighe
eenicheydt.

Welc hem nu het contrarie van desen vrede roert / en Christus oock int spel wil zijn / ende om den Sathan wt sijn gherust beseten Slot te bestormen / wat aenghegrepen heeft / soo roept hy Moede / ende alle dinck wort tot onbede / hy rompelt ende waert hem soo hy best mach / dat hy desen lichte ende bypand ontgae / wederstaet / ende sijn rijck der dupsternisse behoude. Daerwt coemt dan / dat niet alleen een landt oft stadt niet eenich oft ghelooft meer en is / maer dat oock hij in een huys oneenich / ende de bype tegghen de twee zijn. Daer en wil Satan Christo

niet wijcken / ende wederom / etc. Maer dit is den Salighen onbede van Christo ghelonden / ende dat byer op aerden onsteken / waerast int Ewangeli ghesepdt word.

Salighe on-
bede.

Hierom is nu Germania in veel Seecten ende ghelooften ghedeelt / ende den salighen onbede heeft Anno 1520. begonnen / alsoo dat tot nu toe / Anno etc. 1533. den Dupbel alle dinck ver- soecht ende begint / alsoo datter sinder wel thien ghelooften ontpyoten zijn / ende noch gheen eynde en is / soo gheheel dat den Dupbel oock wederom na vrede roept / den schijn der eenicheypt ende liefde boozweynt / ende gheern alle dinghen ghelijck te vozen wederom na sijnen wille in eenicheypt byocht. Maer dit moet alsoo zijn / ende daer moeten Seecten ende ketterpen zijn / op dat de ghene die beproeft zijn / aenden dach comen. Ick hope daerom tot Godt dat hy het totten eynde toe nemmermeer tot sijnen onsaligen vrede byn- ghen en sal. Godt en sal hem gheen ruste laen / dat hy dat swerdt nemmermeer insteek / ende den Hof deser werelt met ruste besitte / hoe wel hy noch alle die werelt zijn / ghevanghen heeft / met ende in desen vrede gherustelick besit / noch en is dat vredefaem Ewangeliem niet opzoersch noch der selver gheen oorsake / soo wepnich als de Sonne des stancs in de bype / oft des op- roers der Wledernuyfen / als sp onder haer schijnt / oft soo wepnich als de goede Wet daer- om hoos is / om dat sp de boose affectien in ons verwecht / aenwijst / ende sonder haer schult / ghe- lijck dat water den kalc ontfleert. Also wanneer dat licht op de dupsternisse / de waerheyt op de leughen / den dach oft Sonne op de Wledernuyfen ende Nacht-wlen / de goede Wet / op den boos- sen aerdt der natuere / dat water op den ver- keerden aert des kalcs balt oft schijnt / soo moe- tet hem van noodes weghen altemael tot opzoer- beweghen ende verwecken / sonder schult des te- ghendeels / wat int teghendeel is / en dander niet liden en can. Als wanneer de Wet den mensch ghebidt / dat hy soude oprecht / Godt bysende / ghelooftich / Godtsalich ende vroom zijn / en dat den boosen mensch daerom toornich / opzoerich ende onsinlich word / alsoo dat hy daer af beeft ende grint. Liebe wat can dat die goede Wer- ghebeteren / de welke hem dat contrarie heet doen / ende sonde / boosheyt / opzoer / etc. verbide? Wat can de clare Sonne ghebeteren / dat sp der pye tot stanc gebijt / oft dat sp de Wledernuyfen oft Nacht-wlen opzoerich maect met haren lieflijcken schijn? Wat vermacht dat water / datter den kalc ontfleert / daert wt sijnder na- tuere alle hitte ende byer wt te bluschen be- gheert? Siet waer toem ick doch hem? Ad propositum.

Germania
ter tijt Ca-
rol 5. In veel
Seecten ghe-
deelt.

Ter tijdt Carol 5. heeft Godt sommige man- nen verwecht / ende recht gheestelike ghelonden / die dooz sijnen gheest den Dupbel gheraecht hebben / zijn oude Momme daer hy langhe in bermomt ghEGAEN heeft / afgheerucht / terstont daer na is hy int harnasch / ende vercapt hem / nu in dese / nu in ghene Mommerpe / en begint schier daghelick een nieuwe Seecte / van de welke een peghelicke haer eppen Leeraers / Woogangers / ende rechte Papen heeft / alsoo dat nu niemant vander Duptschen gelooft schijben en can / ende wel een epgghen Volumnen heyschte / Ja niet ghe- noech en ware / om al haer Seecten ende by- geloo- ven aen te wijzen.

Men late dit altemael in lijdsamheyt hem en gaen / totten tijdt des Cogfts toe / de Dupbel moet alsoo met hemelven oneens ende in hem- selver verstroyt zijn / etc. Ick souder wel haer- der vele aentwijzen / der welcker een pegelick zijn epgg kercke / opinie / ende oock gelooft heeft. Als daer is den Paus / Luther / Zwingel / Woopers menigher.

menigherley / Joannes Campanus / Joannes Bunderlius / Schwenckveldt / Melchior Hofman / Wilgram / Bohemen / Picardiers / Armeniers / Moscoviten / etc. Dat enckel Christenen zijn willen / der welcker in veel sturken gheen metten anderen ober een en coemt / soo dat hem eenen des jammers ende menschelecker blindheyt / onweteneheyt ende dwaesheyt / billick ontfennen soude / ende wel gheestelike ooghen behoefde / om dese geesten te bekennen / t'onderfchepden ende proberen.

Maer die merckel nu dat sommighe daer toecomen / segghende / dattet Gode altemael wel behaecht / watmen in eenen goeden pber ende meynninghe doet oft laet. Sommighe achten / dattet niemant gheheel gheraden en heeft / ende dat Gode een vroom Gode-soeckende herte niet een pegheltiche dwalinghe toerekenen en sal. Wese en behaghen my niet qualick / ende moghen eenen dwalenden / ende die juyft haer sins niet en is / wel draghen / sy en werpen niet terfonde niet ketteren toe / ghelijck d'andere / die al haer opinien oft gheloooven booz. Helychdom ende dat Evangelium houden / ende alle ander booz ketters / soo doch dit der ketteren rechte aerdt is / alle andere / booznamelick de Christenen booz ketters te achten / schelden / verbolgen ende ende dooden / daer zijt doch selve inder hant zyn / alsoot haren bloetdorst ende dwafen gber aenwijset.

Ad / den ghemeppen man in Germania / is meest allen / rechte ende valsche gheestelicken / vbandt. Den rechten / om dat sy een soude ende roede des volcs zyn / ende niet wt haren sack oft wt haerder pijsse en pijpen / ghelijck Christo / etc. Den ghewanden oft valschen gheestelicken / oft syse wel wterlick ghebenedigen / ende soo langhe als sy haer Lied singhen / op de handen dragen / so zyn sy doch inwendich daerom gram dat sy daghelick doordreven boose schalckheyt / ghericheyt / boosheyt / ende alderley verweghen boose trecken / lasteren / ontrouwe / bedroch / ende hoeven-sturken by die trouwloose / met haer eyghen schade erbaren. **Als dat ghelijck in allen landen / de geestelike quaet vanden anderen hooren / hen wernich betrouwt oft toebetrout wordt / soo gheheelick / dattet oock veel boose spreckwoorden byden gemeppen man af ontfstaen zyn / namelick :** Niemandt en coemt van eenen Paep onbescheten : Niemandt en coemt eer van eenen Paep / als hy hem misdoet / ten zy dat hy hem gheheel dootlaet : Papen maken Apen : De geleerde de verkeerde : De ghene hebben ons bescheten / ende dese bespeken ons : Wat een Monick derf dencken / dat derf hy oock doen : Daer en is gheen Paep vroom / ten zy dat hy hant op syn tonghe heeft : Wie eenen Paep betrouwt / die en is selve niet seer vroom : Ten sal niet goet zyn / ten zy dat wy de Papen al dootlaen : Wie syn hups wil hebben supuer / die wachte hem booz Papen ende Dupen.

Sy heeten oock wt verachtighe Papen / het is oock inckel wt bedwonghen gheveynstheyt / wat sy hen doen / oft eere bewijzen / eenen inwendighen spot / oft sy al schoon ghenaed Heere segghen / ende hen niet blooten hoofden bucken / dat doen sy altemael (soo sy selve segghen) op dat sy met Papen onbecommet zyn soude / ende dat syse niet inden Van en doe / ende waermentse wederom weet te bedriegen / in thienden offeren / etc. dat doetmen sonder conscientie.

Somma / men schrijft inde Weerdtshupsen Annen van hen / ende men singt van henlieden / waerment hem booz haer ontdecken derf / ende daer hen den Srepter ghenomen is : als ober den armen Judas : ende de Joden hebben hy de Dupische meer plaetse dan de Papen / soo

dat ick gheloove datter gheen volck onder de Sonnen is / dat syn gheestelicken inder herten oneerlicker ende qualicker houdt. Die en zynse oock niet van herten goetlich / die haerder ghenieten / ende daghelicks ontrent haer zyn / alsulck een eyghenliebich / eyghennuttich / behoeflich / (ende dwelck eyghen nut meer acht dan het Evangelium) onlepelick volck ist / hejde van mans ende vrouwen / dwelck veel van hemselfen houdt / etc. Gelijck de Schrijft Antechristum / dat is alle valsche Christenen / etc. menichfuldich afmaelt / een opgeblasen volck / dat hemselfen weerdich acht / dat hem allen diene ende te boete valle / vol oordeels / by welck ende ontrent welcke niemant gheen eere behalen oft inlegghen en can / ende selde pmanant syn leven booz haer / die hades cleppen danck / sy souden meppen dat hy hen dede als den Helyghen betaemlick / der welcker gheestelicheyt alleen is in wendich gheleer / veel bleeten / lesen / kappen / keubels / cleeberen / tijdt / persoon / plaetse / eten / drincken / disputeren / gheclappernigen / veel consten / boecken / basidaghen / missen / luden / clincken / singhen / ende ceremonien.

Den tweeden Staet Germanie / den Eeldom.

Den tweeden Staet Germanie / is den Eeldom / die wt Gods ordeninghe recht edel / dat is / Vaders des Vaderlands / een breefe ende roede der boosen / ende eenen Schilt / Bozcht / ende toelucht der vromen syn souden / om wewuuen ende weesen by te staen / die billen ende schaven sy selve : ende die de Honden booz het perck zyn souden / zyn dickwils selfs de Wolven / ende scheurent al met ghewelt tot haer / wat sy vermoghen / ende twaer noot / datmen hem booz de hoeders ende wachters / hoedde ende wachte / der welcker Edelheyt gheheel ende al van synen ouden schijn is afgheweken : Ende die boozrijt in deuchde stont / nu alleen met stoutheyt / pacht / rijckdom / gheboorte / ende tyrannie haren Eeldom bewijzen : Ende ghelijck alle man breeft ende haer / also moeren sy oock breefen / ende van alle man gehaer zyn / ende niet dan doortrauwens ende gheveynste booz waerachtighe vrienden / Ja inder waerheyt soo veel vbanden / als sy wel knechten ende onderdanen hebben.

Ad bewijst sekerlick den naesten Boerschen opzoet ghenoechsaem / wat lust ende vrientchap de onderdanen tot haer Heeren hebben / die alsoo met ghewelt boozvaren.

De oude Edelen wilden henlieden met wel daet de onderdanen bewegelick ende willich maken / ende dit was oock haren muur ende pilaer / waer achter ende waer op haer Rijcke stont.

Sy achtreden hemselfen oock rijck / als sy rijcke ende wel-hebbende onderdanen hadden / de welcke sy in alle manieren met goede ordeninghe / wetten ende boozganck / bozderlick waren / op dat sy primiers altydt te meer te gheven hadden. Ad wiltmen altemael met ghewelt wtplucken / Ja op een repse nemen / ende lief te hebben / te oorloghen ende te gheven / dwinghen / ende in somma dwaselick onwillighe honden ter jacht leyden / daer nochtans noyt gheen dinck langhe ghestaen en heeft / dat breefe oft noot-dwanck heeft wtghedrofschen ende afghedwonghen. De natuerse ontfet haer vanden noot-dwanck / de liefde wil hy zyn / ende hejde den wille ende dat herte onbedwonghen.

In somma / altemael is een liefde der byzheyt vanden vryen Gode ingheplant / soo dat wy liever willen ghelept / dan getracken worden. Daer op hebben veel onedele ende Edele wernich acht / maer eysschen heden dit / moeghen dat / in wat voeghe oft maniere / daer en draghen sy niet nae.

D i j S

De Eeldom
van synen
ouden schijn
gheheel ver-
keert.

Ende Ede-
len aert.

Spreck-
woorden der
Dupischen
van de ge-
estelike.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Alle dinc
met conditie
beloest.

Ampt des
rechten Cel-
doms.

Sp en d'zjben gheen ander hanteringhen/dan jaghen / byten / stemmen / brassen / spelen : Sy le-
ven van renten / W'zjnsen / ende in overbloedt
costelick. Maer waerom dat zjt nemen / ende
wat sp daer voor schuldich zjn te doene / daer en
bedencht nauwe eenen sijn's Ampts : Daer hen
nochtans dese macht (per op der Wozgheren
hals te legghen/ende eenen eenighen penninck af
te eyschen) niet sonder oorsake ende conditie/ tot
beteringhe ende niet tot achterdeel der onderda-
nen/ ghegheven is : Soo wel als den dach-loo-
ner zijnen dachloon / op dat hy daerom daechs
arbeide. Alsoo oock desen / namlck daerom/
op dat sy weduwen ende weesen voor gheweldt
beschudden/ den Armen voor gheweldt int recht
behelpen / ende hen aller menschen nootd / als
haren eyghen aennemen / ghelijck Vaders des
Vader-lands. Daerom sullen sy haer renten/
chjnsen/tollen/ende onderhoudt hebben/ghelijck
eenen die den Outaer dient/ vanden Outaer / op
dat eenen peghelicken dach-looner sijnen dach-
loon gheworde. Doen sy dat selve niet / soo ist
enckel tyranne / ende een gheweltich afnemen/
dat sy den ontschuldighen afheyschen/ ende met
ghewelt afnemen/niet anders/ dan als wanneer
eenen dach-wercker sijnen loon van my eyschte/
Ja met ghewelt afdwonge/ende nochtans noyt
ghenen arbeidt begonnen noch aengheroert en
hadde. Nochtans salmen in alle manieren ghe-
welt sonder opzoeer ende wederwozicheyt liden/
ende Godt claghen / dat hijt wyke ende aflegge.
Waert dat een peghelick sijn's Ampts bedochte/
so en soudender haer niet soo veel onberoepen in-
d'zinghen en om Predicant Ampten / Overhept/
ende Sotskappen alsoo plucken. Op de wolle
ende het melck sietmen niet seer groote neersit-
hept/maer op de welbaert ende hoede der Scha-
pen en heeft niemant gheen acht.

Daerom is meest alle den Eldom / soo hy nu
inden loop gaet / een overbleven stuck der Wep-
denschap/ban onse ouden op ons gheerft/ daer
niet en is dan een loopen / ketsen / steken / toz-
nopen / sijnen schuld / flamme ende name hooch
verheffen/spelen/crighen/hitsen/ heerschappen/
ledich gaen / moedtwille bed'zjben/ etc. Welcke
Edehept des vleesch's voor Godt stinckt / ver-
wozpen / wtgheroept / ende wt sijn Gijck-hups
wtghemonstert is / 1. Cor. 1. Act. 16. Nademael
dattet int Christendom al eens is in Christo/
ende alle ghelijck edele broeders zjn / ghelijck sy
alle eenen Vader inden Hemel aenbidden / of sy
wel inde Officien onder-schepden zjn / als dat
ooghe van de hant/ etc. soo behooren sy nochtans
alle aen een lijf. Alsoo en is een Overhept oft
Predicant gheen bysonder edelber Creatuere
voor Godt / dan eenen bysonen Boer / oock niet
handen anderen onderschepden / dan van het
Ampts wegghen / ghelijck een Pot-backer / ende
Waghenaer/ God en siet oock niet op de persoo-
nen / voor welcken noch Coninck / Wozst noch
Boer en is.

Maer de werelt heeft haren Eldom / dien en
laet sy haer niet ontrecken noch vermanghelen/
die staet in de hoven vertelde stucken. Maer het
is een byemt dinc int Christendom / daer ons
Godt al te hoope in een lijf smeedt / ende al te sa-
men Broeders noemt. Daer en is noch Heere
noch knecht/maer altemael een.

Daerom ist een dwaes Wepdensch dinc van-
den Eldom/ also hen de werelt opwozpt daert
doch openbaer is/ dat wy alle ghelijck van eenen
Vader inden Hemel/ende van een Vader (Adam)
op aerden afcomen / ghelijck dat spreckwoorde
lijpdt : Waer oft wte was den Edelman / doen
Adam ploechde/ende Eva span. Des werelts
dertelhept / ende de Ajmroelche hooverdpe heeft
desen vleeschelicken Eldom ghebonden.

Al dit volck en is niet alleen in Germania?
maer in alle Natien gheweldich / prachtelick/
veel van hemelben houdende/ onberd'achelick/
die met ghewelt woortbaren/ende nochtans ghe-
nadighe Heeren willen ghenaemt zjn / Luce 22.
Alsoo dat oock in Egypten / dese henzelfs voor
de Edelste ober alle andere menschen houden/ende
haer alleen in den Steghelreep geneeren/ende
vanden roof leven. Over dese Edelen claghen de
Wozpheten menichfuldich/sonderlinghe Amos/
Oseas/ Michas/etc.

Wozts soo laet hem den Eldom der Dupt-
scher Natie dit duncken goet te zjn / dat sy ja-
ghen / ledich gaen / oft Ruyterpe ende veder-spel
d'zjben / sy schamen hen oock seer ghemepnlick
Wozghers te zjn / ende ghemepne Stadt-rech-
ten te liden / oft sechts eenighe coopmanschap
ende handt-werck te d'zjben / oft een Wozgerin-
ne te trouwen / sy vlieden oock der Wozgheren
gheselschap ende hanteringhe/ sy houden haer te
samen met gheselschap/houtwelicken/etc.

Al wozts/ haer wooninghen zjn vaste Slo-
ten/aen Berghen/ Woschen/ etc. Sy houden
costelick hups/ met veelderlep hupsghefin / peer-
den/honden/chieragien/ etc. Ende hebben eenen
bysonderen pronckenden ganck/ ende eenen nae-
dzaf der medeghesellen: Soo datmen se al te haest
aenden ganck ende de manieren bekent. Men
naemtse Edel ende Erweerdich : Haer Wape-
nen hanghen sy in Kercken aen de Wanden ende
Outaren/herwaerds ende ghintswaerds in de
steden aen de Weert-hupsen om hooghe/op dat-
men daer by eenen peghelicken Edelen bekenne.
Sy hebben oock eenen peghelick sijnen aenghe-
boren Segel/ende den meesten deel des Eldoms
en roemt niet ghelijck de oude/van deuchden/oft
dapper redelicke baden/maer van gheboorte af/
dwelck voor de wijse lachelick ghenoech is/ende
daer af een spreckwoorde hebben ghedicht : Aus
Regem aut Fatuum nasci oportet. Armoede is de-
sen Staet seer schandelick : sy begheven haer eer
in alderlep verjckelen / op dat sy eere ende goet
na haren staet vercrighen.

Veel trecken ten cr'ighe / Wozsten ende Heeren
na/gheraecht hen van eenen Buert/dat sy weder-
om rijck thups comen/so zjn sy eerst recht Edel.
Want rijckdom oock veel Wozghers ende Boe-
ren Edel ende Wapensgenooten gemaect heeft.
Quia pecuniae obediunt omnia : Gheldt regeert de
werelt/so Salomon seyt. Sy gaen selden te hoet
over beldt/het is oock haren Staet schandelick.
Veracht oft aenghetast zijnde / wyken sy haer
selden met recht / maer vele byken hen erghens
eenen strupck van eenen thupi / ontseghen met
byants-byeben / oozlooghen/ende wreken met
byer/roof/etc. Waer mede sy den verachter dick-
wils tot verdrach dwinghen.

De Priesters der Duptscher Natie/en comen
niet wel met henlieden ober een/nochtans op dat
sy voor hen met byeden zjn moghen/soo beynsen
sy hen redelick/ende bewysen groote byzentschap.
Maer sy achtent al heymelick voor een wraeck-
gierich/hoochdzaghende/stout/ongherust volck/
d'welck der Kercken goeden periculoos is / ende
oock den Gheestelicken dickwils afweynde.
Wenschen daerom dickwils / dat sy onder dat
Wozgherliche Jock / als in Switserlandt ghe-
toeghen wierden / op dat haer tyranne te neder
ghelept/ende haer ghewelt ghemindert worde.
Hoe wel ick haer tyranne lydelicker achte / dan
der ghener ghebepsthept / als daer mede sy ons
alleen om lijf ende goet byinghen/maer de ghene
om den alder dierste pant/de siele. Daerom wert
ons dit gheweldt te liden (maer der ghener niet
te hoozen / ende in alle manieren te wederstaen)
beholen/ Matth. 5.

Al den Eldom der Duptscher Natie/ heeft
meest

Eldoms
oeffeninghe
der Dupt-
scher Natie.

De Eldom
wozt aenge-
boren en da
gheboorte
gheeft.

Edelelieden
en Wozst en
staen niet
wel in eenen
stal.

meest in alle dingen pet bysonders/als cleederen/ herberghe/ganch/spzake/sifels inde Tempelen/ begraeffenissen/etc. Den ganch is hooberdich/ de spzake spijrich/ dat cleedt wilt ende wereltsch/ dat aenghelicht vol bypghens/ haer ghemoedt (wepnich wtghenomen) onberdaghelick/crygh- gherich/ende vol wzaechs/etc.

De wijle nu desen Heydenschen Edeldom des bleesch booz Godt eenen grouwel is/ ende dat de Duphel desselvigé Dozt/ ende desen wereltschen Edeldom beheerschap/ so moeten van noots we- ghen desen Edeldom verloothenen/ wt trecken/ ende gheestelick van haer werpen/ alle die booz Godt recht Edel zyn wille: Dewijle des werelts Edelsheyt/wijfheyt/leven ende wesen hem gheen- sing niet en rymt tot het ghene dat Godts wille is. Van de aencomste des Edeldoms/ leest mijn boozgaende Chronijcke.

Den derden Staet Germanie / de Bozgherschap.

DEn derden Staet/ is de Bozgherschap / oft Stadt-lieden/ van de welcke sommighe den Keyser / als in de Rijck-steden / sommighe den Vorsten verbonden zyn / sommighe booz haer- selen / als in Switserlandt ende Dype Steden. De forme eens raedts/rechts/ verkiefsinghe ende regiments is ons In-landtsche Duytschen wel bekent.

Haer handelinghe is menigherlep / ende alsoo constelick / als eenichs volcks op aertrijck: hoe- wel booztijds Barbari / ende een ongheschickte onstloos/wilt/onghetemt/crygh-gierich volck/ nochtans nu een subtyl/werelt-wijs/const-rijck volck/daer toe tot alle handelen coen/cloek/ende gheschickte.

Adick achte ghelijck daer gheen dinck op aer- den bestandich en is / ende de rijcken onloopen/ ende van een hant in dander vallé/also oock dat herte/consten/ende alle ander gaven Godts. Nu heeft dit volck hert en moet / breucht en sterckte/ dese/de conste ende oock wijfheyt/ghene/de heer- schappye ende t regiment der werelt: Maer alte- mael eenen tijdt lanck/tot dattet stout wort/hem dies verheft / ende hem jupst daer mede verhoor- heerlich/moetwillich ende onweerdich maect/ soo dattet wederom vanden stoel hoochmoedich gheftot wort/ende dat rijck/hert/const/ende alle dinck wederom van hem ghenomen / ende eenen anderen ghegheben. Dat betuyghen alle Histo- rien ende ervarighen.

Woorts so isser oock in de machtighe Wy- sten ende Rijck-steden tweederlep volck/ghemey- ne Bozghers / ende gheslachten / die wat Edel zyn willen / ende op Adelsche maniere van haer renten ende chijnsen leven. Sp en byden gheenen ghemeynen Bozgher in haer gheselschap / oft hy hem alwel aen rijckdom ghelijck is/sp houwelic- ken oock soo wepnich als den Edeldom onder malcanderen/maer ghelijck tot ghelijck/wie niet versmaedt wil zyn / ende een vertwozpsel / noch- tans hebbe sp een recht/ende geen deel en is d'an- der onderwozpen.

Dit groetbaer byndelick volck / leest onder malcanderen byndelick / sp comen op ghemey- ne ande bysondere plaetsen te samen / daer spre- ken / hanteren / ende nooden sp malcander. De cleedinghe is (soo gheseyt is) alle daghe nieu: niet langhe gheleden / noch by menschen gheden- ken/byoerhmen spitse schoenen / niet langhe bec- ken / clepne enghe cozte cleederen / cappen met toten / nu ist altermael anders / ende omgekeert/ wijt/ groot / beschoenen breebt ende stompich. Der vrouwen cleedinghe is nu costelijck / maer verbaer ghmaect / ende wepnich (wtgheno- men den curiösen oberbloedt) te berispen. Eben- wel heeft Germania alsoo onvertzaechde dap-

pere / den mannen onghesoorzame vrouwen/ als erghens eenich volck / der welcker meester- schap niet lichtelick te weeren en is / dat ick der anderen ondeuchden ende onghemanierheyt ver- swijghe. In Wisse te hooren / ende lesen laten/ ist een debotelick overgheloochich volck / dat veel van Wissen lesen houdt / ende oock booz daerhs dickwils knecht en maecht tot de byoerh-Wisse dwinght. In Welmoessen te gheben ist mult/on- derhoudt veel Bedel-monicken/ende ander ghee- stelicke der welcker sp niet alsoo groote hoopen hebben / als nautwe eenich volck. Item veel Sticht-kercké / vol Choor-heeré / Dom-heeren/ Bisschoppen/ Prelaten/ Abten / Broosten / De- kens/etc. Dit volck en heeft niet wepnich Gast- hupfen. Item in de Steden hier ende daer veel arme Clercken ende half-Papen / die sp tot Pa- pen optrecken / ende hoewel sp hen niet seer gun- stich en zyn / soo hadde nochtans een pghelick gheern eenen Paep / ende laet hem duncken dat daerom sijn gheheel gheslachte salich is. Ger- mania heeft seer veel arm volcks ende bedelaers/ dat meer wt onnatiehepdt dan van natueren in armoede ende cranchheyt gevallen is/ende is een soo verquistelick volck/dattet meer wt sijn ledich- gaen ende gheduerich teeren ende goet chier ma- ken aenden Bedel-sack gheromen is / dan wt qualick vaert des landts / ende verdieringhe der neeringhe. Want heeft dit volck/so doet het/ende loeft S. Marten / ende leest alsoo inden dach op goetd gheraek/sonder alle provisie oft booz-foz- ghe den meesten deel / ende haer neeringhe is int ghemeyn boozgaens soo nautwe ghepast / dattet alle daghe opgaet / ende nautwe een quade weke inboeten oft versparen can: Ick swijghe / dat sp een quaet Jaer met gheduerighen verdrach sou- den lyden. Daer toe heeft dit volck veel aen- stoots ende afnemés / beyde van haer heerschap- ppe / alderlep gheestelicken / ende soo veel arme behoevende lieden / dat ghys t verwonderen mocht / hoe zijt onderhouden mochten / want nautwe het halve deel / Jae niet het derde deel en arbeidt/ist dat ghy haer Heeren/ledichgaende Bozgers/Coopliden/Edeldom/Vorsten/ Stu- denten / Papen / alderlep Monicken / kinderen/ cranchen / bedelaers / bebruchten vrouwen: Ja alle vrouwen reket. Hoe de Tempels/Scholen/ Steden ghebout zyn / sien wy daghelicks booz- ooghen.

Dat ellendich arbeyplick volck der Boeren/ Bloeghers/ Herders / etc. is den vierden Staet: Der selver behupsinghe/ leven/cleedinghe/spijse/ wijse/etc. weetmen wel. Een seer arbeypsaem volck/dat allemans boetslets is/ende met schat- ringen/boer-wercken/chijnsen/probenen/tribu- ten/tollen/hart beswaert ende oberladé is/ noch- tans dies niet te broofter/oock niet gelijck booz- tijds een eenboudich / maer een wilt arch-listich ongheterut volck. Haer hanteringe/zeden/Gods- diensten/boutwen/ is alleman bekent / nochtans niet overal ghelijck/maer gelijck aen alle plaet- sen: Landelijck zedelijck.

Van Germania/ende der Duytschen leven ende zeden / wat int ghemeyn/ wt Cornelio Tacito/ende andere.

De oude Chronijck-Schijvers hebben seer wepnich van Duytsche Landen / als ofte die selve statie wt den omloop der werelt laghe/ gheschreven / ende allesints broom-wijse van Duytsche saecken vermeldinghe ghedaen: want alsoo wy van oude tijden lesen/ghelijck wy ghe- hoort hebben / ende ick wat weder verhael soo vinden wy dat de Duytschen booztijds in gro- te Barbarische zeden geleest/snoode/verscheur- de cleederen ghebruyckt / ende haer hant Wilt- jaghen ende des veldt-boutwen geneert hebben/

D iij cloecke

Wijste om- geboozsane vrouwen in Germania.

Duytschen een terach- tich verdoz- lick volck.

Den vierde Staet de Boeren.

Germani eertijds Barbari.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Duytschen
booz alle an
ders oprecht
wereltboec-
me ende ge-
schichte liebs.

Loof der
Duytschen.

cloecke ende rijck-begheerighe menschen/maer
het gouts ghebreck hebbende/ende gheens wijns
ghebruyckende. Eerstts een arbeydzaam we-
relt-schou booz volck gheweest / binnen der zee
ende der Donauwe/ wederom binnen den Rhijn
ende der Ribiëre Albis oft Elbe booztijds be-
sloten. Maer hoe verre de Duytschen nu ter tijdt
haer palen overtreden hebben / dat is onberboz-
ghen / ende boven aenghewesen. Want dat is
schier meerder / dat sy in Gallia inden oppersten
Rijns / inden Rorhauw / int Lechvelt / ende inden
Doelschen hoek verobert is / dan dat sy booz-
maels inghehadt hebben/soo seer hebben sy haer
palen verheyt. Ende nu is dat grof boerachtich
Barbarisch volck / in eenen sulcke vertieringhe
ende pollicie ghewassen/dat zijt schier alle landen
boozdoen. Also dat wanneer eenē wt den Duyt-
schen (die ter tijdt Julij des eersten Keysers ghe-
leest hadde) verrijstde/ende Duytslandt (ghelijck
Arionisus) dooz wandelde / soo en soude hy zyn
epghen Vaderlant niet kennen/ en soude segghen
dattet niet dat aerdrick en ware / dat hy booz-
tijds ghesien hadde / booznamelick / als hy alle
betsittinghen/wijnberghen/plantinghen/cleedin-
ghe/heusheyt der zeden/schijnbaerheyt der ste-
den/pollicien/ende regimenten waernaem/ende
hy de Duytschen aenschoude/also dat sy nu booz
alle Chronijck-weerdighe lieden zyn / in werelt-
like consten / rebellicheyt / gherechticheyt / etc.
die booztijts soo niemant nutte / onsalighe lieden
gheacht werden / datmensse nauwe dies naems
weerdich en achte/ende recht als booz wilde on-
getemde Dieren hielt/die alle man als der Boec-
ken onweerdich/met schijfve boozhy ginck. Hoe
wel sy segghen dat Plinius ende Samonicus/
wat van de Duytschen achter hen in gheschicht
hebben ghelaten / maer ten is wt onghelal des
tijds niet aenden dach ghecmen. Alleen Cor-
nelius Tacitus heeft wat van de Duytschen/
ende bande ghelgheentheyt haerder Lantschap-
pen beschreben / die begint met het lof des duyts-
ren volcks wt te byken. Ende dit volck heeft hen
metter tijdt alsoo verandert / dat nu de Griec-
sche billick grobe Afgodische / daer teghen de
Duytschen billick Latijnse ende Christelic-
ke ghenaemt worden / na beler oordeel / sonder-
linghe in wereltlike saken / soo ist oock tot
schimp ende ernst een wel-gheschicht / ende alst
den noodt heyscht / een hirtich / ernstachtich/
strijthaer/verre gewandelt erbaren volck. Daer
toe soo is dese Natie in alle dinghen diemen tot
menschelicker noodtdyft verdencken mach/
ghenoechsaem versien / ende booz andere volc-
ken volck-rijck/gheloofweerdich/trouwwe God-
breesende / ende een soo strijdtbaer volck / dat sy
alleene den Wereldt-temmer Julio wederstandt
hebben ghedaen / hoewel hy nochtans de Fran-
chopsen ende Galliers bedrukt / en meermals
over Rhijn groote dinghen ghedaen heeft / eben-
wel heeft hy dit Swabich / niemant wijkende
standvastich volck / onghetemt ende onberwel-
dicht moeten laten.

Augustus de achtste (onder alle Keyseren den
Lant-rijcksten/welcken oock de Indianen ende
Parthen gheschencken sonden / ende byede met
onderdanicheyt van hem rochten) en is in ghee-
nen strijdt te neder ghelept gheworden / dan al-
leen teghen de Duytschen. Het is wonder wat
onghemack / beswaernisse / verdyet / etc. dat de
Duytschen den Romeynen opt hebben toeghe-
voecht. Ende oft sy alwel primers bywilen/
overheert / als wijse lieden het Roomsche ghe-
luck wecken/soo hebben sy doch altijts terstont
daer na / de Romeynen/Gallos / Spaniaerds/
Bytanners ende Hongheren bestreden/ende we-
der t'onder ghelept. De Romeynen hebben na
vercrigginghe haers gheweldts / groote din-

ghen gheoeffent / ende noch doen / maer niet
sonder bystandt der onoberwinnelicker Duyt-
schen / in crijchs saecken booz allen bequaem/
in heymelike handelen alsoo gheloof-werc-
dich ende ghetrouwwe ghebleken / dat sy dick-
maels booz Camerlinghen ende behoeders
des Keysers lijf / booz alleman werberozen
wieden.

Het is oock kennelick / dat Hertoch Godt-
frid van Lothringhen alleen met de Roomsche
Duytschen / sommighe Gallos ende wepnich
Italianen / dat Hongherische landt vernielt/
Grieken landt doordronghen / Bellespontum/
Asiam doozrept / Hierusalem wt der ongheloo-
vigher ghewelt vercreghen / ende alle dinck on-
derweghen te neder ghelept heeft / oft hem al-
wel den Turck met tweehondert duyzent strijdt-
baer mannen te weere sette / ende alle volcken
hebben opt moeten bekennen / dat sy meynen
de Duytschen (diemen nu Landt-knechten
noemt) Duyvels / oft primers van staet te sij-
ne / ende hoewel hen veel volcken nadoen / soo en
moghen sy nochtans den pael haerder manne-
licheyt nergghens achterhalen: Alle Coninghen
ende Vorsten / oock Turckische ende wylantische
hebben de Duytsche gheerne / ende meynen dat
den slich wel half ghewonnen sy / wanneer
den meestendeel Duytschen inder oordeninghe
strijdt.

Het is booz andere een gheloof-weerdich/ghel-
loof-houdende / spijrich / bestandich / niet dan te
veel cloeck mannelich volck / nu groot-dadich/
nult / gheefachtich / cost-byt / onverschrickt / ar-
beydzaam / hardt / eer-rijck / lof-ghierich / roem-
suctich / dat in alle Ridderlike dinghen het
boozste wil voeren/ende deerste daer aen zyn wil.
Sy en gheben oock nu gheen lant yet toe / in alle
consten/spaken/nienwe bonden/Dan hen heeft
men dat Boeck-drycken / Wiffen / etc. ende veel
ander consten.

Strabo seyt dat de Duytschen de Gallische
Natie nabolghende / van realen lijve zyn / van
witter oft rosser herte / ende in ander dinghen
van ghedaente / ghebare ende zeden / den Gal-
lischen ghelijck / daerom hebben haer de Ro-
meynen desen name billick ghegheben / doen
syse broeders der Galliers noemen wilden / ende
heeten daerom Germani / dat is broeders / van
haerder trouwe weghen / sommighe meynen
vander eenicheyt weghen die sy in veel dinghen
metten Gallis hebben.

Ab is Germania soo gheseyt is/bande Hist o-
richthijers veel versumt: Want haer toegan-
ghen waren met water bloeden verhindert/ende
van wegen der Wouden ende Weeren onweech-
saem / van grobe Berdersche zeden: Maer na
aenneminghe des Christelicken gheloofs / is
Germania manterlicker ghelworden / ende in
grooter optoemse gheromen / want Germania
stoot van het Oosten tot aen Polen / ende Re-
der Hongherisch-landt / van het Zuyden epndet
hem metten Rhijn / met het Algay oft ghe-
berchte / hant Westen ende Noorden strecket
sijnen boet tot aen de Zee / met welke dattet
besloten word / ende tot aen de Gallos stooten-
de. Alleen de Bohemen sitten als de bremde/
met sprake ende gheloofte bande Duytschen
onderscheppen int Duytsche Aerdrick / noch-
tans onder een ende ghemeyne heerschappye/
want oock den Bohemischen Coninc onder de
keur-vorsten den booz-keur heeft / ende d'eerste
plaetse.

De naemachtichste Ribiëren Germanie zyn
den Rhijn / die sijnen oorsprongh int Zuyder ghe-
berchte op eenen hooghe spile heeft / met siel-
len loop teghent Noorden loopende (die noch-
tans eerstelick teghent Westen bloeyt) dooz
dalet

De Duyt-
schen groot
moedich/
loofachtich
booz andere
volcken.

Wereltlich
roem der
Duytschen

Germani-
dien nam-
waer af.

Grootte li-
de en wyl-
Germani-
by ander
Werelt-b-
schijvers

Doozpro-
des Rhijn

daen ende sieple Berghen. Ende als hy door het Euriensche Landtschap coemt / so wordt hy scheeprijck / terstont daer nae deyle hy hem / ende maecht twee Meeren (diennen Vobenmeeren ofte Zellermeeren noemt) de Stadt Constantz int middel latende / ende voortaan loopt hy tusschen den Berch gheswonghen verscheidelijck supende / door Bazel / door Straetsboich / Spier / Worms / Mentz / Couelens / Colen / met opneminge van veel Scheeprijcke Rivieren / als de Ruens / Neckers / Limach / Mosel / Mos / ende ghiet hem dan (een Eylandt maekende) wt in de Duysche Zee / der welcker sommighe nan de Gheldersche / sommighe van de Vriesen / sommighe van de Hollanders bewoont worden.

Oorspronck
en looy der
Donauwe.

Ten anderen verwekt haer de Donauwe / de hermaerste Riviere Europe / spruytende wt het Arnobische gheberchte / by dat begin des Swartentwouts / in een dorp Donschingen genaemt / ende vloeyt vant Westen teghent Oosten / ten eersten tot op twee dachreysen nae der Stadt Wims traechsaen: aldaer metter Blaw / Iser / ende ander Rivieren ghesterckt / wort sy scheeprijck / ende loopt van daer henen voor Lauginghe / Woerd / ende vaet de Leck ende Wernitz in haer / ende loopt voortaan op gheghenboich / Wassaw: Daer neemt sy in haer de Iser / die voor Munchen vloeyt / ende loopt voort nae Ween / Oben / ten laetsten met tsestich meesten deel Scheeprijcke wateren in haer nemende / als dese bekende: De Elsch / Rer ende Saw / etc. vloeyt sy op ses plaetsen in de Euriensche Zee.

Oorspronck
der Elue.

Ten derden ghemoetet de Elue / ontsprynghende inde Berghen der Slesien: dese vande Bohemen deylende / die vloeyt metter Multa door Bohemerlandt / van daer door het Boheemische Wout voor Wpsen / Maerhdenboich / ende ander steden der Mark ende Sachsenlandt / tot beneden Hamborch in de Duysche Zee.

Swarts
Wout.

Ten vierden verschijnt in Germania een Wout / Hercinia ghenaemt / dwelck de onlijghende der Donauwe / het Swartwoutd noemen / dat is / als Pomponius Melanus set / tsestich dachreysen lanck / ofte soo Cesar int tseste Boeck synder Commentarien set / neghenenheertich dachreysen breed. Het heeft veel hoeken ende tacken / de welcke de inwoonders ander ende ander namen gheben: Maer van het begheintelijc oorspronck totten Recker toe / behoudet synen name Swartwout / ende vanden Recker tot aende Muen / heetet Oghenwout / maer vanden Muen tot aende Riviere Lonam / by Coblenz / Westertwout. Daer na weyndet hem teghen het Oosten / ende deylt Franckenlandt van Dueringhen ende Hessen / ende daer nae deylet hem int midden weder af / ende omringt Circkels wijsse dat Bohemerlandt / daer heetet Bohemerwout / ende streckt hem voortaan in dat Merherische gheberchte / Vngheren op der rechter / Polen op der linker zijde latende / voortvloeyende totten Danischen oft Gerischen volcke / verderlep namen ontfanghende.

Alsoo is Germania een salighe contreye / daer in ghetemperden locht / byzuebare Weldinghe / van alderley Coorn ouerbloedich / dicke Wouden / waterrijck / met goede springhende Fonteynen ober al bericiert / ghenoechsaemheyt van alderley Wijn / Metael / Coorn / hanteringhen / den gasten goet / den biddenen saechtmoedich / boven al in crijchs saecken te peerde ende te boete gheenderley Partie wijkende / oock aen rijdom der Metalen: Want alle Italiaensche / Spaensche / Gallische / ende veel ander Pa-

rien / hebben schier alle het Silber vanden Duysche Cooplieden. Ende dese Partie vermach sonder inlandsche hulpe te peerde ende te boete / soo daer anders gheluck by ware / dat sy haer aller haerder byanden lichtelijck verweeren mach / ende de duysenlanden wederstandt doen. Daer ware meer te segghen / dwelck ick van cortheys weghen voorby gae. Nu vande bysonder landen Germania.

Van de bysonder eygen landen

Germanie / ende ten eenen van Bohemerlandt.

Bohemen een Provincie in Germania ofte Duyscher Partie / leydt alleen met vzeemder sprake ende gheloobe in Duyschlandt met een Wout omringt ende omtuynt / heeft van het Oosten Merken tot eenen aensloot / teghen tZupden Oostentrick ende Beperlandt / teghent Westen dat Pozhaw / ende sloot teghen tNoorden met syn Frontieren aen Slesien ende Wpsen / ober al met Duyschen volcke omringhelt ende besloten. Een rijck haefachtich Volck / doch met ontrouwe ende vzeandtschap teghen de Duyschen (welcke vrienden sy vander heerschappijen weghen syn souden) beruchticht / een vol Landt / boer ende coornrijck / dwelck de Riviere de Elue ghenaemt (die door Bemen ende door Praghen loopende / de Stadt schier van malcanderen sijt) bevochticht.

Bohemers
lands ghele
gentheyt en
eygenchap.

Een landt effen wel seer ront / maer rijck met visschen / taminen ende wilde bee ende dieren / als Wossen / Beppen / Hertten / etc. Onder andere hebben sy veel wildes / dat sy op haer sprake Loni noemen / dit is als een wilde Gse / met stormijck ghehooyte / theest onder het kinnebacken een hanghende blase / die bullet ghejaecht zijnde met heet water inden looy / dat sprinckeleet op de toemakende loopende Jaghers oft honden / dat brandt niet anders dan vper / wat het gheraecht / dat gaet huylt ende hapt af met grooter smerten. Item het is oock van alderley Metalen ende Aromaten inde Apoteke diende / een rijck Landt / seer byzuebaer van Gheeste ende ander Coorn. Item rijckelijck met Coper ende Silver graven verciert.

Praghe is de Hoofstadt ende den Conincklijcken stoel daer in / het heeft veel naemachtighe Coninghen ghehad / der welcker leven in een eyghen Chronijcke op haer sprake begrepen is. De aencomste haers Rijcs hebt ghy te vozen ghehooyt in mijn Chronijcke / ende veel van desen lande. Anno 900. ende sijn sy tot het gheloobe Christi bekeerdt gheworden. Anno 1153. heeft Waldo gheleest / die de Hussische Kerterije (sal ickse alsoo noemen) daer in heeft begonnen / die namaels Anno 1412. Johannes Huss / Hieronimus van Praeg verzeet ende ghemeerdert hebben / die tot Constantz van het Concilio daerom met vper worghelescht is gheworden / Anno 1414. Dit landts lengde ende breedde is seer ghelijck / ombegrepen dyle dachreysen lanck ende breed. Vanden Bemen geloope elders.

Van Oostenrijck.

Austria / dat is Oostenrijck / voortijds Oostenrijck dat oppeerste Pannonia ghenaemt / leydt tusschen Vngheren / Beppen / Bemen / Merken ende Stiermark. Verft vant Oosten Vongheren / vant Westen Beperen / vant Noorden Bemen ende Merken / teghen tZupden dat Stiersche gheberchte. Het is ontrent drie dachreysen breedt / ende ses dachreysen lanck. Weenen is de Hoofstadt daer in / voor de welcke de hermaerde Riviere de Donauwe vloeyt / ende

D h

dag

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Dat landt schier midden van malcanderen deylt. In dese stadt souden zijn vijftich dupsent menschen/die Schoonheids (sooment noemt) tot de Tafel des Heeren gaen. Dit Landtschap ende edel aertrijck met water wel bevochticht / met Wijngeerden gheplant / houtrijck / Acker vruchtbaer / vol Visc / ende van wijnghe was overbloedich / den Beme / Mercken / Slesiers / ende Beperen wijns genoegh geuende / ende daer wt groot gheldt ende rijckdom vergaderende / met mueren twee dupsent schieden lanck omcingelt / ende met graben / ackeren / tozens ende groote voosteden verciert. Vander Stadt Weenen / ende wanneer Oostenrijck een Hertochdom geworpen zy / hebbt ghy te vozen vernome in mijn voorgeaende Cronijcke / vander Stadt Weenen / int eynde der selver Chronijcke.

Van Mercken Landt.

Moravia / Mercken een Probinsie.

Van Oostenrijck Noordwaerts leydt dat Merckenlandt / daer in heeft voortijds een cloeck rooffgherich volck / tusschen de Hongheren ende Bemen liggende / gheweest. In dit Landt zijn menigherleij ghelooften / sommighe medestemmen der Roomscher Kercke / den Edelboom ende de Landtseeren sijn schier alle metter Russische smette (sal ick also spreken) belect. Tot onsen tijdt is daer in eenen grooten hoop Wederdoopers / met welke ooc sommighe Landsheeren stemmen / ende eensdeels wederdoopt souden zijn. Tot Nicolaesboorch alleen / segghen sommighe / datter by de seshondert / sommighe seggē by de acht hondert Broeders inden wederdoop inghelijft ende tsamen gestwozen sijn. Olmuntz is de eenighe Bisschoplike stadt in Mercken. Voortijds heeft de heerschappij aldaer seer breebt ende machtich gheweest / maer veel regeringhe is desen volcke ghenomen / ende door de Roomsche Keyseren in Bemen ghewepnt. Het is van volck ende cozen een rijcke contreye. De voornaemste stadt daer in is Bruun. Dit volcks sprake is gemengt / Dupsch ende Beemsch / eensdeels de Beemische ghewoonlicker op sommighe plaetsen.

Vander Slesiers Landt.

Slesiers is dat waer en hoe ghelegghen.

Teghen t Noordten volcht na Mercken / Slesien Landt / gheen onedele contreye / teghen het Oosten aen het Poolische stootende / door welke de vermaerde Riviere de Ader genaemt / henen vloeyt in de Dupsche Zee. De lengde deser contreye is by achthondert Peertsloupen. De Hoofststadt van dit landt is Breslaw / aende Ader ghelegghen. Daer Heere eertijds Bulco genaemt / tot Glauco sittende / en hieldt noch van Engel / noch van Dupsch / maer dat lijf ende ziele met malcanderen beestelijck afstoyen en verginghen. De sprake van dit volck is meestendeel Dupsch / hoewel over ghene zijde der Ader / de Poolische sprake begint / ende vander te boven gaet. Daerom hebben sommighe niet onbillick gemeynt / dat de Ader aen dien hoec het Dupschlandt eynde.

Van het Franckenlandt / ende der Francken Legher / Plaetsen / Zeden / ende ghewoonheyt.

Franckens landt en der Francken zeden.

Franconia oft Francia / dat is Franckenlandt / heeft Swaben ende Beperen teghen t Zuiden / den Rijn teghen het Westen / de Bemen teghen het Oosten / Hessen ende Queringhen teghen t Noordten / een wijt wel bewaert / met vergheven befloten landt / het welck swaerlick aen te comen is / maer intwendich effen / met veel steden / Sloten ende Stercken / die oock het swart

Wout aen sommighe eynden toeluyt / ende de Rivieren Moganus / Sala / ende Tauber doorvlieten. Het is doorgaens vruchtbaer van alderleij Cozen ende wijnghe was / ende gheeft oock overbloedt van alle Zaladen ofte Moes / met over veel groote Rypen / Arijpen / ende Sluytolen / soo veel als nauwe eenich landt. Item soet hout / Meloenen / etcet. worden in Dambergher Landtschap met hoopen wtghegraven. Dit Landt is oock met schoone beemden ende Bogaerden verciert / ende met alderleij vee overbloedich / niet wepnigher is dit Landt oock vischrijck / wt veelheyt der vischzaghende wateren / nochtans rijcker van wildt ende ghehoghelte. Op veel plaetsen aefmen in opene Waranden dat wildt met sout ende andere voedinghe / hebben oock daer toe ghemaect Hutten / waer onder sy haer voer de ongheduericheyt des Hemels onthouden. Dese en derf niemant wt het ghemeyn Landtschap jagen noch vanghen / met grooten overlast des volcks. Dit Landt heeft vijf Voesten / elck vande welke een deel onderwoopen is / namelijck / den Boorchgrabe van Rozenboorch / den Halsgrabe vander Rhijn / den Bisschop van Bamboorch / Wurzburg / ende Mentz. Dien van Wurzburg heeft de meeste heerschappij: waer by als by disse doet / datmen hem een bloot Swerdt voordraecht / oft voorstelt opten Outaer.

En bloot sweert op de Outaer.

Als een Bisschop eerstelijck dat Bisdome besitten / ende aen hem nemen wil / so rijdt hy met eenen wel vercierten Staet door de poorte der stadt Wurzburg / ende staet aldaer nae ghewoonheyt af / leydt van hem alle sijn heerlijcke cleederen / ende doet aen eenen grauwen flechten rock / met eenen strick ghegoort / ende gaet ootmoedelijck barvoets ende bloots hoofts in de Hoofkercke / voer de vergaderde ende op hem wachtende Domheren / den welcken / nae dat hy hen haer privilegien bevesticht / ende haer daer by te laten blijben sweert / soe wort hy tot een oude Beeldtralomne eens Bisschops sijn: Voerbaderen gheleydt / ende aldaer vermaendt / dat hy een sulcken man wil sijn / ende sulck leven leyden / ghelijck desen (door dat Beeldt aenghewesen) gheweest heeft / die den Staet der Kercken wel heeft gheregeert / ende van nederen State ofte Eeldom daer toe ghecloommen. Alsoe haest als hy dit gheleest / wordet hy in sijnen Thoon ghesett / boven maten heerlijck / ende tot eenen Bisschop bevesticht. De Domheren / op dat de verkiezinghe by henlieden blijbe / so en kiesen sy gheenen wt de Voesten oft Hertoghen tot eenen Bisschop / maer alrijds eenen wt henlieden / eenen flechten Edelman.

Daer is oock een eerlijcke Voesten Proostje binnen Wurzburg so dickwils als eenen nieuwen ghecozen inrijdt / soo moet hy in alle Voesten ende Plecken / daer by door rijdt / ende oock in andere daer hy de thinden heeft / een groot vat met wijn openbaer op den Markt stellen / ende een schotel daer in / op dat / wie wil of lust heeft / daer wt drincke.

De Francken sijn een arheidseem volck / van lichaem / ghedaente ende cleedinghe op de Dupsche maniere. Dat volck houdt van armoets weghen den wijn / maer dynct ghemeynlijck water. Dat hier verachten sy / ende en latent hen niet lichtelijck toeghevoert worden. Alleen in de vasten tijdt / als haer sommighe wt devotie van Wijn onthouden / soo woort wat biers by den Rijken vercocht / die dwater onghewoone / dit voer water drincken.

Bier veracht is de Francken.

Het is een hooberdich volck / dwelck hemselfen boven ander Natien verheft: Iae haer oock verhoont en bespot / ebentwel wie dit lijdt / derdyt

verdagghen can / ende met ghobuldt oberwindt / die soemt lichtelick by hen op. Waer by veel Weperen / Swaben ende Hessen by hen verhouwelicht / in haer landt woonen.

Twée ghebzecken schryfsmen de Francken booz andere volcken toe / namelijk / Rooverge oft Moort / ende Godtslasteringhe / want het is een roofighierich / Godtslasterlick volck / dwelck sp hen beyde booz clanghe ghebyrck / betamelijck ende eerlick / als een welvoeghin- ghe achten / ende int ghebyrck hebben ghe- bracht.

Daeromde ge-
rupchte der
Francken.

Sp hebben veel vzeemde ghebyrcken / die ick daerom vertellen wil / op dat het ghene dat vanden wclanderen ghelept wordt / dies te eer ghelooft worde / ende dat wy niet en meppen / dat de Joden / Turcken / Heydenen / etc. alleen sorten zijn dewijle wy wel soo dwase ghebyr- ken booz de deuren in onse landen hebben / ende nochtans Christenen willen zijn.

Die donderslagghen booz Kerstmisse cloppen de Wespkens ende Knechtken van hups tot hups / dooz de stadt aen de deuren aen / de toe- comste des Heeren vercondighende / ende een ghelucksalich Jaer den in Anwoonderen wen- schende / daer af ontfanghen sp vanden hupsghe- sinuen / Appelen / Weeren / Poten / ende oock Pen- ningen te loone.

Te Kerstmisse begaen sp de kindershept Christi alsoo : Sp setten een Wieghe op den Outaer / daer in een ghesneden kindt ghelept : Die wie- ghen een groote menichre van stadt kinderen / springhen ende danffen om dat kindt in eenen ruck / daer de ouden toefien / ende mede sin- ghen / met veel vzeemde Liebekens / van het nieuw ghebozen kinden. Welck my ver- maent / hoe dat boozgids de Corpantes int hal des verchs Idee by het weenende nieughe- bozen kindt ende Godt Jouu / een blijchap ende spel ghehadt te hebben / ghesabuleert wort : Es- sen oock ghelijck boozgids de Romeynen de Feeste Saturni beginghen / ende malcanderen Gheschencken sonden / welcke sp Saturnalia noemden : De Grieken Apophorata / tot eenen goeden inganch des Jaers schickten. Also doen de Christenen ter tijt des Nieuwen Jaers / sep- den malcanderen gaben / oudt ende jonck / ende met ghebodender handt wenschen sp malcand- deren een goet salich nieuwe Jaer. Wat sp boozts dese vverdaghden bedyghen / besiet der Roomscher Christenen gheloope hier nae be- schreben.

uperstitie
der Franck
in mens
verleip.

Item in dit vperen gaen Knechten ende le- dighe gheseellen op het Landt omme den gant- schen nacht dooz booz de hupsen / oock op som- nighe plaetsen in de steden / ende singhen de lie- den aen niet groter ghebeynsthepdt / loben den Wupvader ende sijn hupsghesinne vanden boe- ten op : Ende vergaderen met haer hupghelen veel ghelts.

Sommighe van dese trecken omme dooz dat gantsche Landt met een belle / lupen ende singen daer in aen een Godts-hups vergaderende / die en bringhen oock gheenen cleppen schat wt den Lande / doch nergheens nae der Wuncken ghe- lick.

Op den heplighen drie Coninghen dach / bact een peghelick Wader eenen goeden Wepercoeck oft Wlaeye / daer na dat hy vermacht / ende een groot oft cleyn hupsghesin heeft / ende kneet int deech eenen Penninck / daer na sijt den ghe- backen Wepercoeck in veel stucken / ende gheeft eenen peghelicken wt sijn hupsghesin een / Item Christus / Maria / ende de heplighe drie Conin- gen hebben oock haer stucken daer / welcke men van haeren tweeghen om Godts wille gheeft : Wien nu dit stuck ghetwozt daer den Penninck

in is / die wozt van aken als een Coninck bekent ende verheben / ende dxiemael niet jupchen oft blijchap om hooghe gheheben / daer neemt dan alleman een rijt inde handt / maecht een crups aende solder oft balcken int hups / ende inder Stobe / welcke crupen booz veel ongheluck ende ghespups soudent helpen / sp worden oock in groter obserbatie ghehouden.

De twaelf nachten tusschen Kerstmisse en der heplighen drie Coninghen dach en isser gheen hups dat niet alle daghe Wierooch roock in haer herberghe en make / booz alle Dupbels ge- spups ende Rooverge. Sp hebben oock groo- te acht hoe die twaelf daghen weren oft ghela- ten / also soude een peghelicke Maent weren / die sijnen epgen toeghereekenden dach heeft / also dat de eerste Maendt den eersten dach / ende de tweedde Maent den tweeden dach / ende alsoo booztaen / eenen peghelicken dach sijn Maendt aentwisse.

Wastelabde
der Franck
ken.

Hoe sp de drie ontsinnige daghen booz den in- ganck der Vasten begaen / besiet na der Room- scher Kercken geloobe en Feesten. Item vzaecht daer nae de erbaringhe / want sp steilen haer al- temael in sulcker wyse / als oft sp nemmermeer gheenen goeden moet oft tijdrootinghe meer hebben en soudent / ende als oft sp morgen sterben moesten / ende haer heden te dozen wel recreeren / ende alle wellust de sope ende oorlof gebe wilden. Sommighe maken haer als Dupbels / sommi- ghe loopen naecht / sonder eenighe schaemte / ghe- heel bloot dooz de stadt. Sommighe op dat sp gheen schaemte en hebben / soo vermommen sp haer in mommergen ende mommensichten / op datmen se niet en kenne / de Heydensche Luper- calische feesten niet seer onghelijck / welcke van der Roomscher jucht boozgids den Afgod Lpe- ceo Pani te Rome ghehouden wierden / de wel- ke gheheel ende al bloot dooz de stadt liepen / en haer aenghesicht niet bloet overtrocken / alle die sp aengquamen / ende hentleden te gemoete onber- siens in de handt bielen / die sloeghen sp met nestelen ende gheesselen / gelijk de onse met eenen beaschten sack.

Wenden sijn / Franckenlant / ende sommige ander plaetsen / vergaderen de jonghe gheseellen alle Wang-jonckvrouwen / ende setten se op eenen ploeth / ende trecken haren Speelman die op den ploeth sitt / ende pijpt int water. Op ander plaetsen trecken sp eenen vperighen ploeth / met een meesterlick daer op ghemaecht vper ontsie- ken / tot dat hy in stucken valt.

Haerder biere houden oock een Slaeplaken mette vier hoecken / en eenen stropen ghemaek- ten Cabouter in hofen en wambays / met een mommensicht / ghelijck eenen dooden man / dien sijngheren sp om hooghe op / ende ontfanghen hem wederom int Slaeplaken. Dat bedyghen sp dooz de gantsche Stadt / ende met veel an- der Figuieren gaen de Roomsche Christenen inden Wastelabondt omme / als ontsinnich met groter lichtbaerbichepdt. Daer af oock elders.

Te half vasten maken sp op sommighe plaet- sen eenen stropen Man ofte Cabouter / aenghe- daen ende toeberept ghelijck eenen dooden / dien draghen de vergaderde Jonghers inde naeghe- legghen Dozpen. Dese worden van sommighe wel onthaeldt / ende met drooghe wicken / melck / ende artweten ghelaest ende ghespijst / van dandere diet booz een aentwissinghe des toecommstighen doosds houden / worden sp qua- lijck ontfanghen / ende van haer Hoffsteden ghe- dregen / met scheltwoorden / ende somtijds met slagghen. Item / sp vlichten een oudt Waghens- rat vol strops / draghent op eenen hooghen step- len berch / sijn daer op (so sp booz de coude mogen bliuen)

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

blijben) den gheheelen dach goeds moets / met beelderlep tijdcoringhe / singhen / spinghen / danssen / dapperheyt / ende ander booten. En trent den vespertijdt ontfeken sp dat radt / ende latent met vollen loop int dal loopen / dwelck effen aen te sien is / als oft de Sonne vanden hemel liep.

Paesschen
spel der
Francken.

Te Paesschen backtmen Vlaepen / als dan gheeft somtijts eenen rijcken twee Vlaepen / deen de jonghe knechtchens / dander de jonghe Wepkens / om vooz dese op een Weinde vooz alleman te loopen.

Tot de kerckwipinghe comen de jonghe ghesellen met Trommelen ende Pypen / gewapent / als tot eenen Crjch / die sp oock somtijds vinden oft beweghen / ende gaen dick wils met bloedighe hoofden van der kerckwipinghe (als sp den Vlaet ter Vespertijdt met Spieffen wtghe-deelt hebben) wederom thups.

De drie daghen vooz den Opbaertdach / als men met de Cruyten gaet / soo comen somtijds veel Cruyten in een kercke samen / daer singhen sp niet met malcanderen / maer een pegheghelick Cruys zijn Liedt / alsoot best ran / ende de medegaende jonghe ghesellen ende maechden zijn al supverlijck ende vperdaechlijck gheleert / met cransen opt hooft / ende afgehouden meyen in de handt. Daer mercken de Priesters altemael ghelijck op / welck Got best singt / dese ghe-winnen sommighe potten wijns / die henlieden wt deser oordeel toeghesproken worden. Den wijn is daer toe beschickt / wie hem den ghewinnenden gheben sal.

Om dat Coor / Wijn / ende alle velden rijden sp inde Sincx-herlich-daghen / met de Pa-pen / die dat heyligh Sacrament in eenen buydel aenden hals mede ommedzaecht / ende bidt Godt met vertelen moede / dat hy hem haer velden wil laeten bevolen zijn vooz alle on-weder.

Superstie
der Franck
op S. Jans
dach.

Op Sint Vrbaens dach bereyden de Wijn-sijnders op de openbare Mart oft ander plaetsen een Tafel / met dwalen / Ammelakens / ende welckerende cruyden bestropt / daer op stellen sp Sint Vrbans beeldt / is desen dach schoon / so doen sp dit beeldt veel eere aen / met croonen / spj-sen / etc. Maer ist reghenachtich weer / so en eeren sp hem niet alleen niet / maer werpen hem int slijck / met veel versmadelicke woorden: Want sp houdent daer op / dattet den Wijn / die te deser tijdt int bloeyen staet / foot reghent qualick / maer foot schoon weer is / wel gheraken sal.

Op Sint Jans dach maken sp een S. Jans vper / sp dragen oock desen dach bysonder crantsen / ick een weet niet wt wat misgheloobe / van Wyboet ende Wercruyt ghemaecht / ende eenen peghelicken heest schier een blau cruyt / Ridder-spoze ghenaeint / inde handt: Wie daer vooz int vper siet / dien en doen dit gheheel Jaer gheen ooghen seer / soo sp waenghelooben. Wie van dat vper wech wil thups gaen / die wozyt dit zijn cruyt int vper / segghende: Alle mijn ongheluck gae wech / ende worde met dit cruyt verbrandt.

Dat Wiffchoppelick Hofghesinne wozyt op desen dach by haer vzeuchden vper / op den berch achter het Slot / vperighe Clooten inde Riviere Mogannum / so meesterlick ghemaecht / als oft vliegghende Vrakten waren.

De Maechden maken op desen dach Koofse potten / alsoo: Sp laten hen potten vol gaten maken / de gaten cleven sp met Koofsebladeren toe / ende stecken een keerse daer in / ghelijck een Lanteern / ende hanghen naemaels desen pot om hooghe ter vensteren wt / daer singtmen als dan om eenen Crantz meesterliche Liedkens /

oock dickmaels op ander tijden tjaers inden Somer / als de Maechden tjavonts in eenen Rinck omme singhen: Soo comen de ghesellen inden Rinck / ende singhen om eenen Crantz / ghemejnlijck van Ginnocffelen ghemaecht / Rijmwijs vooz / die dat beste doet / heeft den Crantz.

Te deser tijdt steken de Voerknechten op de doypen groote hooghe Venneboomen / tot op den loppe wtghesneden / met Spieghelen ende Crantzzen vertiert / ende boben inden sop ghehanghen / ende laten dien met grooter moepten inghegraven boom haer Maechden ter eere den gheheelen Somer staen.

Ter tijdt des Wijnlesens / so en derfeen pegelijck Wijnvijnder niet lesen wanneer ende waer hy wil / maer op eenen bestemden dach / wanneer de ghene die de thienen toebehooren / wil / daer toe oock niet ober al / maer daer hijt hen beschiet / also leestmen den eenen berch en plaetse nae den anderen af / met de ordeninghe / nu hier nu daer / tot dattet omme gaet.

De thienen vergadermen in dalen onder de Wijnberghen. Wie spaerper dan hem gheloven is / lesen wil / die en moet niet alleen met oorlof doen / maer op sinen cost de thien-den ghereet in Beeren Berse ofte kelder beschicken. In eenen peghelicken Wijnberch zijn Jonghers / vanden Beere daer toe gheschickt / die de thiene Mate / in sijns Beeren dat behoorende / Maerken ende beschicken moet / want men betrouwt henlieden niet toe.

Inden wtganck van tlesen / comen dese vooz ghemelde knechten alle in een velt te samen / en maecken henlieden aldaer van stroo / dat derwaerts hier toe gheordineert is / goede handt-vollighe Cozissen / een pegelick twee / ende gaen snachts singhende in een ordeninghe inde stadt / daer mede lichten sp den Herff wt.

Sinte Martens ende Sinte Nicolaes Feeste celebreert dit volck wonderlicken eerlick / noch-tans onderscheppelick / Sinte Marten in hups ober Tafel / Sinte Nicolaes inder Kercken. Onsalich is dat hups / dat niet op desen nachte een Gang te eten en heeft. Daer tappen sp haer nicuwe Wijnen / die sp tot nu toe behouden hebben / daer ghesimen te Wurtzborch ende elders den armen op desen dach een goede portte.

Twee Beerstojnen sluytmen in eenen Circel oft rinck op desen dach te samen / die malcanderen verscheuren / dat vleesch deylmen wt onder tvolck / dat beste sepndmen der Overhept.

Op Sinte Nicolaes dach kiesden de schoolkinderen onder henlieden eenen Wiffchop / twee Diakenen / die sitten in haer Ornamenten / met eender Processie in de kercke gheleypd / tot daer den dienst ober is / als dan gaet den Nicolaes Wiffchop met alle sijn Hofghesin singhen vooz de hupsen / ende dat en heet niet ghebedelt / maes den Wiffchop een probe vergadert.

Sommighe kinderen vasten op Sinte Nicolaes avont so seere / datmense somtijds te eten dwinghen moet / daerom dat sp meynen / dat hem de gifte diese onder haer kussen oft int de schoenen onder de Tafel / vanden ouderen daer in gheleypd / vinden / daerom van Sinte Nicolaes toegehoercht sp. Dit alle seg ick daerom / op dat wy de Turcken niet alleen vooz Sotten en houden.

Sommighe hebben Mentz / sommighe Wurtzborch vooz de Hoofstadt des Landts. Frankfort ende Rozenbrich tellen oock sommighe in dat Franckenlandt / als Franchsche Steden.

Dart

Van Swabenlandt/ende der Swa-
ben oude ende nieuwe zeden/ende
religien.

Swabenlandt een Provincie Germanie / van
Oosten dat Rheylandt / vanden Westen dat
Elfaat/ende den Rijn/vant Tuppen dat gebiet
te met de Italianen / vant Noorden dat Fran-
kenlandt hebbende.

Van het volck Swaben ofte Sweben (dat
voortijds wt Puyffen / oft Lifflandt / oft Li-
vonia daer ghecomen is / ende dit Landtschap
beseten heeft / soo haer Sabellius ende Luca-
nus hoozen laeten) alsoo ghenaemt. Dit Landt
oft Contrepe heeft oock voortijds Alemania
ghenaemt gheweest. Dat opperste deel des
ganschen Duytslands / is Swabenlandt / met
euer heerliche dooz-blietende Rivieren schijn-
baer / onder welcke den Rijn teghen het Westen/
de Donauwe stracks teghen het Oosten vloeyt/
dooz veel ontallike volcken. Dit Landt is een
wel ghebout/water-rijck/ghenoechsaem/brucht-
baer Landt / met veel Berghen / Meren / Rivie-
ren / (die almaal inde Donauwe oft den Rijn
vlieten) Bosschen ende Beemden verciert. Van
rooyt ende veer hermacht een goede nootdrift.
Tot jaghen / blicghen / ende alderley wiidt en-
de voghel-bancht is een liffich ende welgeschickte
holck ende landt / met veel naemachtighe prach-
tighe Steden ende Sloten verbult / ende met een
verre reysende strijdbaar volck beset / daer toe
hol Tempelen / Strichten / Welck-kercken / Ca-
pellen / vrouwen ende mans Cloosteren / Iae
daer in schier gheen Doorp en is / twelck niet zyn
epghen Pochtaen ende Boech-kercke en
heeft. Want het heeft des Roomschen gheloofs
een seer gheestelick / ende den Paus / behalven
den Sacfen / dooz alleen ghehoorzaem volck
gheweest (tot op desen onsen tijdt) een langhe
wijle verleden. Nu ist schier ghelijck gheheel
Germania in vier Secten ende ghelooven ghe-
deelt / als in Papistische / Lutherse / Zwin-
ghelsche / ende Doopersche / ende van t ghelo-
ve der Roomscher Kercken schier den meesten
deel afgeheallen. Dit Landt heeft oock veel
Silber-rijcke Berghen / ende van alderley
Metael.

Dit volck loeft Plutarchus dooz alle vol-
ken Germanie / van ghedaente / proportie des
lichaems / van zeden ende verstandt hoelich ende
sin-rijck / een welgeschickte schoon volck / welck
eere alsoo toeghewassen is / dat sp eertijds dat
Imperium ende de Heerschappye der Wereldt
inghehad hebben / van weghen haerder deucht/
grootmoedicheyt ende cracht. Daer toe ober-
een onderdom dat Regiment der Wereldt / ende
dat gheheel Keyserdome gheregneert hebben/
maer sijn wederom daer af ghecomen / dewijle
den Srepter omgaet / ghelijck dat Gheluck-
radt.

Caius Julius de Keysers schrijft int vierde
Boeck sijnder Commentarien / dat de Swaben
dooz alle ander volcken Germanie een boven-
maten strijdbaar volck is / het heeft hondert
Wercken oft plaetsen / wt welke Jaerlichs een
peghelike duyfent mannen int veldt seyndt / om
te oorloghen / vanderre blijven thups / gheneeren
haer / ende de wtweyende hupghesinnen. Na
een Jaer wisselen sp / ende die daer thups ghe-
bleven hebben / trecken wt / ende die dit Jaer te
velde ghelegghen hebben / wederom thups / ende
houwen t veldt / op dat noch regiment / betruft/
Acker-ghelouwen / noch rijck nimmermeer op en
houde. Ende by dit volck en is niet epghens/
noch Acker / noch Verinde / maer alle dinc in
ghemeyn ghebousel. Oock soo en doosten sp niet
langher dan een Jaer op een plaetse woonen.

Syen leben niet alleen van doorn / maer veel
meer van het vee / melck / ende wilde / d'welck
sp te banghen wtghenomen meesters zyn. En-
de dat altemael daerom / op dat sp den arberdt
ende de roude / etc. ghewoone / ende sterck wic-
den. Haer cleedt en was niet anders dan onghet-
roude hupden om lijf / soo dat sp wel half naecht
ghinghen.

De Coopliden begheerden sp meer / op dat
men henlieden den wt de oorloghe betregghen
buert oft roof ascochte / dan dat sp wat cochten.
Tot dese reysden de Gallt / ende cochten haer
Heerden ende andere Dieren af / die de Swa-
ben wepnich achteden / maer de Gallt hooch
schatteden. Want den Swaben te peerde te oor-
loghen soo seer niet ghewoone waren / dat sp
int aengripen van de Heerden syonghen / ende
haer te boete werden / der welckier Heerden
stille te staen ghewoone waren / op dat / als men se
wederom behoefde / dat sp terstondt by der hant
waren.

Geen dinc en was by hen onrusteliker/den
ghesadelt te ryden / ende verachteden de Sadel-
ryders ghelijck de vrouwen. Haerder wepnighe
traden dierwils eenen grooten hoep aen / ende
stontense hande Sadelen.

Enighen wijn en lieten sp hen niet toegeboort
worden / daerom dat de menschen daer af weer-
kelich ende vrouwelich / oft pinners ongeschick
wierden.

Cornelius Tacitus schrijft vander ghele-
ghenthepde ende zeden der Duytschen / alsoo:
Hoewel de Germani ofte Duytschen met veel
Patien ende namen onderschepden zyn / soo hie-
ten nochtrants de Duytschen voortijds al Swa-
ben. Evenwel is dit volck ghewoone haer
hapt te trollen / ende op te binden in eenen
knoop. Alsoo wierden de Swaben van an-
der Duytschen / ende de knechten vande bype
bekent.

Tijnder tijdt quamen sp in een woudt te sa-
men / om haer Sacra ende Feeste te houden/
ende vermoorden openbaerlick eenen mensche
totten offer / daer sp dese Feeste mede beghin-
ghen. Een deel offerde der Goddinnen Idid.
Niemandt en ghinc oock int woudt tot deser
Feeste/dan met banden ghebonden ende aenghe-
hecht / om daer mede te bedieden / eenen die een
wepnich clepder is dan Godt/diens ghewelt sp
met dese banden aenwijst. Ende alker eenen on-
der henlieden onbetiens strupkelde oft viel / die
en dootse dese Feeste gheduerende niet opstaen/
maer wierden opter aerden omgetrocken. Waer
mede sp Gods gewelt/ende haer onderdanicheyt
aentwelen.

Ghelijck hem nu niet alleen byde Swaben/
maer by alle volcken metter tijt de ghelooven/ze-
den/etc. veranderen / soo zyn nu dit der Swaben
zedes/hanteringhen/ende ghelooven.

Het gheloove is nu (sooghesepdt is) by hen
verderlep. Hier af leest elders. Haer hant-
ringhe sonderlinghe banden machtighen / en is
niet / (als inde oude tijden) dat Acker-werck/
maer gheselschappen / roopmanschappen / ende al-
derley handwerck. De gheselschappen zyn / dat
haerder vele een somme ghelcs te samen legghen/
ende alle dinc opcoopen / wat sp aentcomen / soo
ghesheel / dat Paerden / Spieghelen / Poppen/
Coorn / Wijn / Laken / etc. van hen opghetocht
wordt / ende daer treghen van veeemde Landen
omutte waren (die sp doch alle verdreren) int
landt bringhen / als Zide / Flutweel / Muscaten/
Nagelen / Peper / Carneel / etc. Ende wat hen
den Handtwerckman gheeft / dat en can sp niet
dubbel ghelde niet meer van hen bringhen.
Daer toe en handelen oft waghen dese Coop-
lieden haer lijf oft sielen niet selve / maer richten
alle

De oude
Swaben en
dincen gea-
nen wijn.

Duytschen
werde dooz
mits al Swa-
ben gemaect.

Swaben
hoortijds
menschen
ghesceert.

Der Swa-
ben nieuwe
zedes ende
ghelouwen.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

alle dingen door haer daertoe gehuerde knechten wt / die ober Zee varen / ende haer Heeren tot haerder tijdt rekeninghe doen / aengaende haer handelinge / ende het ghewin overleggen. Voorts hebben sy der selver ghebruyken vele / welcke hier te vozen inde beschrijvinghe der Francken zeden aenghewesen zijn.

De gemeyne Swaben arbeiden boven ander handtwercken alle meest niet vlas / wolle / pfer / ende lijnwaet / waer af sy een groote menichte maken / en alleen tot Vins op een Jaer / over de hondertmael dupsent / fastepenen ghemaeckt worden souden / ende so sommighe meynen / noch veel meer tot Augsburch.

De Swabe spinnen.

Het spinne op veel plaetsen in Swabenlant aldermeest ontrent Vins / niet alleen vrouwen ende maechden / maer oock sommighe mans ende knechten / also dat twee contrarie dinghen by hen waer zijn / dat sy wijsachtich spreken en arbeiden / ende daer teghen soo cloecke strijtbare lieden zijn / alser erghens eenich landt hebben mach. Veel ander lijnwaet / als Golschen / Spinet / Gallische / Ceulische. Ende niet alleen alderley lijnwaet / maer oock alderley laken wordt by hen ghemaeckt / als Fluweel / Syde / Dammas / Stammet / Angsterdam / syn doec / etc. van alderley verwe.

Widerlep ha delinge ende arbeit by de Swaben.

Item Italiaensche ende Nederlantsche laken ende bonetten / dat voertmen altermael nae Frankfort / Lypsich / Roedinghe / ende elders in de Markten henen te vercoopen.

Ghelijck nu een peghelick volck zijn eyghen ghebreck ende naerdeel aenhangt / alsoo zijn de Swaben een oncupsch volck / soo dattet selden tot recht manbaren ouderdom coemt / ende by ander volcken een spreckwoort daer wt ghevozen is : Swabenlant gheeft hoeren gheuoel / Franckenlant hoovers ende Bedelaers genoech / Bemen ketters / Bepere dieben / Switserlant hanghemans / Sacren Bronckaerts / Den Rijn Brassers / Vrielandt ende Westphalen trouweloos oft meynedich.

Spreckwoorde van den landen hoe een peghelick zijn eyghen ghebreck heeft.

Strabo seyt / dat de Swaben de outste duyschen zijn / ende die in Germaniam dese sprake ghebruyckt hebben. Dit landt en heeft van hemselfden geensins geenen wijn / maer is rontsom met wijn omringt / diemen hen van alle plaetsen toe voert / want Oosten wt Oostenrijc / want Zuden wt Italia / want Westen vanden Elsaet / Rijn / Ricker / want Noorden wt Franckenlant ende den Dauber / etc.

Dat welighen heeft dit volck met alle duyschen ghemeyn / daer toe een scheldende / quaetvloekende volck / dwelck oock in de duysche Natie alsoo doverhandt ghenomen heeft / dattet niet meer sonde noch schande / maer een eerlijcke ghewoonheyt daer wt gheworzen is.

Alsoo geneeren haer de Swaben in somma eensdeels vanden ploech ende aerthoden / eensdeels vant bee / eensdeels vant handtwercken / eensdeels van haer hanteringhen en coopmanschap / sommighe van oorloghen / den Eelboom ende ander Heeren vanden Wiltvanc / Renten / Chijnsen / ende Tollén.

Van Beperlandt / ende der Bepere
oude ende nieuwe zeden / wijse / regiment ende gheloobe.

Beperlandt beschreuen.

Beperlandt voortijds Roicum / oft dat Roichaw gheheeten / is nu van den Auarihus / den Hunischen over ghebleven volcke / de Roichawers daer wt verdriven / met eenen toeghedanen B. Bavaria ghenaemt / oft vanden Boijs / de volcken wt Cispina Sabua / die eertijts aldaer ghewoont hebben / Bojaria ghenaemt. Dese contraye heeft vanden Oosten

Bongherlant / also dat oock Oostenrijck in dese Provincie gherekent wort / vanden Zuden daer aen stoot Italia / vande Weste dat Swabenlant / vanden Noorden de Franckische contraye ende Bemen. Metter doorvloepende Donauwe wort dit landt bebochticht / en begriipt in hem Oostenrijcklandt / so gheseyt is / Item Stiermark en Kernten / soo datter oock schier een sprake endelants ghebruyck door dese landen gaet. Daer hebben eerstelijck het Roomsche gheloobe gheplant / Sanctus Lucius den Enghelesche Coninck / Sinte Robbrecht / ende Sinte Bonifacius een Bisschop te Mentz. Dit landt heeft vier gheweldige Bisdommen / Frising / Bassaw / Saltzborch / ende Regensborch. Daer en heeft nauwe eenighe duysche Provincie het vercierde steden / als Regensborch / Saltzborch / Munchen / etc. Daer af besiet ten eynde deser Conijckie. Dit landt te samen / eert in een Provincie werdt wtgheedeelt / heeft tot op den tijdt Arnolphi des Keyser's eenen eyghen Coninck ghehad. Dese heeft alle Carannos (ghelijck Assyria Antiochos / Egypten Ptolomeos / Parthia Arsaces) ghenaemt. Rammaels begonnet / ghelijck noch heden / vertoghen te hebben / die een langhen tijdt al wt een Ghellachte (Agilovinghers) ghecozen werden. Haer Wettén zijn onder andere dese gheueft:

Beperlandt eertijds een Coninckryck

Als yemandt der kercken yet (als Ackers / Beenden / Dorpen / ghelt / etc.) bestellen wil / die doe dat met zijn eyghen handschryft / daer toe met ses onderschreue getuygen / en gae hemselfden van dit stuck geheel en al te buyten / legghende handschryft op de outaer als een Gods offer / de Bisschoppen sullen dese goeden beschermén / op dat sy voortaan ten ewighen tijden byder kercken blijven / en dese sal in Gods oordeel en der hepliger Roomscher kercke ban ende ongenade valle / ende sal vande Dorsten daer toe gehouden worden / dat hy voor dit onbillick aenspreken drie march gouts ter straffe betale.

Wetten der Bepere eertijds dwars

Die eenen knecht op maecht wech te loopen geraden heeft / salse wederom thurs roepen / ende te wijle een ander in de plaetse stellen / Item 15. schellinghen ter straffe betalen.

Eenen knecht die de kercke heymelich aengriipt / sullen de handen afgehouden / ende de ooghen wtghestecken worden / een Heere sal wederom bestellen wat der kercken door roof of brandt ontweynt gheworden is : Maer eenen vygen mensch sal wederkeeren al dat de kercken ghenomen is / ende tsestich schellinghen ter straffe betalen. Maer diet verloochent / sal daer voor / voor 24. personen op dat Boeck des Euangeliums eenen Eedt sweeren / dat hy onschuldich is.

Wie inder kercken bliet / die sal vyghyept hebben / ende niemant en sal macht hebben aldaer yemandt leet te doen / oock niet de Heeren haer knechten. Wie dat overtreedt / sal veertich schellinghen oft ponden ter straffe verballen zijn.

Soo yemandt eenen Priester doot / sal 300. pont oft schellinghen gouts ter straffe gheben / ist een Diaken / 200. Hebben de Bisdommen gheen ghelt / so salmen wijs en kint vercoopen / so langhe tot dat sy die somme ghelts betalen / ende haer los dienen.

Teghen den Bisschoppen en sal niemant rasen / oock die niet / teghen de ghene hy onbillich handelt / en niet welcke hy ghewelt doet. Maer sal hem voor den Coninck / Dorsten ende thole verclagen.

De Hoerereye / Doodtslaghen / ende soo yemandt den lande ontfeyt / sal alsoo ghestraft worden / namelijk / van alle zijn goeden en eere ontfeyt /

Saecht werden de Bepere der grootsonden.

anfet ende inder Ballinckſchap ghebzeben worden.

Die een Clooster-broutwe wt een Clooster onthoert/ ende haer tegen de Geesteliche rechten te houwelick neemt/ die ſalſe haer Clooster weder beſtellen/ ende oft ſp niet en wilde/ ſoo ſalſe den Biſſchop met byſtant des Vorſts meer ſp wil oft niet en wil/ daer in dwinghen. Maer hy ſal om ſijn vermetelheyt boete doen/ oft des lants Ballinck worden.

Gheen Priester oft Diacon en ſal eenich wijf by hem hebben / op dat hy niet wt haerder daghelicſcher bywooninghe/ met haer tot eenen dal gherake / ende op dat niet / als hy God onwerdich offerde/ dat volck ende lande teghen Godt ſijns en ontghelede / ende gheplaecht worde.

De Gheesteliche ſullen na tghееſtelick recht gheoordeelt ende bezyjt worden.

De Boeren ſullen de thienenden van alle dinghelt den Gheestelicken gheben / ende tot het bouffels des Tempels ſteer ende hout toe voeren/ nochtans en ſal niemandt boven zyn vermoghen beſwaert worden.

Die den Hertoch nae cleben ſtaet / oft dat Landt den bynden verraden/ openen/ ende overgheben wil/ ende de bynden thups lepbde/ ſoo hy hier of met drie gherupghen overtuypt wordt / ſal hem alle zyn goede ghenomen/ ende hy inder Ballinckſchap verſonden worden.

Wie ſijnen Vorſt onnebzijngt / ſal oock vant leuen totter doode ghebracht / ende ſijn goede in des Vorſts ſchatkamer ewich gheboet worden.

Soo permandt teghen ſijnen Hertoch een oproer verwecke / ſoo ſal den beghinner ende oorſaeker van ſes hondert / vander oproeders van twee hondert ſchellinghen gheſtraft worden.

In de oorloghen en ſal niemandt metten anderen om eenich dinc kuyben/ noch om vrouwen/ kuyſghelin/ hout/ ende vuer/ etc. Maer een peghelick name waer hijt bindt/ ſoo vele als hem van noode is/ ende dat en ſal hem niemant weeren. De Wiſdaders ſalmen met vijftich ſlagghen wt den Legher gheeffen.

Dat volck en ſal inden boortoch niemandt hande bynden beſchadighen / daer af ſal de Hoofman een noerſtighe ſozghe draghen/ ende een groot opſien hebben. So die den Hoofman toe laet/ ſal hy de ſchade oplegghen.

Als eenen bypen permandt ſchade toevoecht/ dat ſal hy met veertich ſchellinghen boeten/ ende altermaal wederlegghen dat hy verdozen heeft : Maer een knecht ſal den doode ſterben / ſijn Heere / daerom dat hijt niet belet en heeft / ſal de ſchade afdraghen ende wederlegghen.

So permandt de Legher vet ontweynt/ dien ſalmen de handen afhoutwen / ende het ontweynde weder op legghen metter hoofdomme. Maer eenen bypen ſal door de hande veertich ſchellinghen ter boete gheben / ende de dieſte wederkeeren.

Wie ſijnen Vader int regiment nae ſtaet/ ende wt boofen raet gheern van het rijck ſtiet / die ſal onterft / ende wt den lande ghejaecht worden.

Wie wt dronckenheyt oft anders wt dertelheyt in Vorſten Hof eenighe onſeufheyt doet/ die ſal van veertich ſchellinghen gheboet : Maer een knecht van d'een hande gheſtraft worden.

Die den Vorſt qualick ſpreekt/ oft die te bove wat ſiet ligghen/ ende dat opneemt / ſal van vijftien ſchellinghen gheſtraft / dat ghenomen

weder keeren / ende wat hem den Vorſt gebiedt/ volbringhen.

En Richeer/ ſo hy qualick oordeelt/ ſoo ſal hy al tghene dat door ſijn onrechte ſententie der gherichticheyt is afghesproken / dobbel wederghelven. Maer iſt dat hy dat Verboeck alrijt by hem heeft ligghende / ende daer wt oordeelt wat recht is/ ſo ſal hem het neghenſte deel thups ghegheven.

Die eenen bypen onnebzijngt / diens Ouderen ſullen den Hertoch tachtentich ſchellinghen ter boete gheben. Om een handt/ ooghe/ ofte doot / veertich. Heeft hy hem verleenit/ twelue. Maer iſt dat lidt gheheel af / twintich ſchellinghen verballen zyn. Een verſche wonde ſal met thien ſchellinghen ghebrucht worden.

Soo permandt by eens anders bypen Wijf ^{Straffe des Overſpeels vrees.} ſlaept / die ſal dien man hondert ende veertich ſchellinghen gheben. Wort hy ghegrepen/ ende vanden man ontlijft/ ſo iſt hy gheboet/ ende den vader ſonder ſchult.

Wie een Maecht met haren wille ſchoffiert/ ende haer niet ten houwelick hebben en wil/ die ghebe haer twaelf ſchellinghen.

In ſomma alle haer ſaken ende Wetten van houwelick ſaken / hebben met ghelt afghedraghen / gheſtraft ende gheboet gheweest/ ende anderszins meest alle miſbaden.

De dieſte ſal neghendubbelt wederghekeert worden / heeft den dief niet te betalen / ſoo vercooptmen hemſelfs / zyn goet / wijf ende kindt/ tot dat hy betaelt / ende hem by wt dient.

Deſe / ende andere byende Wetten hebben de Beperen ghebruykt / van de welcke noch heden ſommighe by hen ghebruykelick zyn.

De Beperen zyn een goet Rooinſch devotelick volck/ dat gheern Bedevaert/ ende hoe ſeer datmen met hen ghecht / nochtans eer ſmidder nachts inde Kercken clomme / eert daer wt bleve. Sinte Wolffganck/ ende onſe Vrouw tot Etinghen hebben met veel teekenen by hen gheſchene / derwaerts een groote bebaert by hen lieden gheweest heeft / ſp bebaren oock ſeer nae Alken. Dit landt iſt ſo vol Eetkelien ende boombruchten / dat ſp alle nabueren ende der aempaelender Kercken ghenoech boeden ende meſten/ niet anders dan ghelijck dat Hongherlandt met Offen behulpelick iſt.

En iſt oock gheen ſeer manierlijck volck/ maer van grober zeden ende ſprake. Twee ghebraken worden deſen volcke boven ander Nationen (als aenghebozen) toegheſchreven / als dat ter ſcherp ende onwillich teghen de gaſten/ ſchrapende ende nagrijpende teghen ander lieden goet iſt/ dat iſt/ ſp en ſien niet gheern eten/ maer ſp laten hen ander lieden goet ſeer wel ghelufen.

Sp zyn ghemeynlick in blau ghecleedt / ſonderlinghe wat ope Landt woont / ſp draghen meer leeren dan hoſen. Dit volck heeft veel vande Wetten ende Landts-gebruycken die de Swaben ende Francken boven vertelt oock hebben.

Da vande ghelegentheyt des Landts Beperen/ eertijds een Coninckrijck gheweest. Het iſt een wijde rijcke contreve / van t'Noorden aen Francken/ vande Weſten aen Swaben / teghen t'Zuden aen dat Italiaenſche gheberchte/ ende teghent Oſten aen Oſtenrijck ende Beamen ſtootende/ de Donauwe vloeyt ſchier inden door dat Beperlandt. De Swaben ſchept de Rivierte de Leck ghenaemt van Beperen. Deſe contreve hebben boortijds de Roorkawers ingehadt / ghelijck oock noch de Rivierte tuffchen Begghen/ boortijds ende Rozenboortijds / de Roorkawen wort ghenoecht. Van de aſtroemſte ende oortijds

Straffe des Overſpeels vrees.

Beperen des voer lieden op goede Rooinſch.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Urspronck der Beperen is menigherley me-
ninghe by de Historischyvers. Strabo noemt
dese contreyen een wildernisse/ soo sy moghelijck
tot sijnder igt mach gheweest hebben/ nochtans
is sy nu seer wel ghebout/ ende met schoon haef-
achtigen steden verciert/ ende bepde van schijn-
baerhepde ende vrychtbaerhepde niet de sechste
contreye Europe. Het heeft een weynich groe-
lieden van sprake ende persone/ bysonder wat
van mans gheslachte is/ het heeft wtgheno-
men schoone wijfs beelden/ maer wat byson-
derheit/ ghemeynlijck met swarte ooghen/ een
rijck landt van neeringhe/ waer in vijf Bisdom-
men zijn/ bande welcke deen/ namelijck Saltz-
boych/ een Aertsbisdom is/ ende de Hoofstadt
daer in. Munchen dat schoone hups en gheeft
doch gheenen cleppen naeme ende schijn deser
Volck-rijcker Provincie/ den Dorst vermacht
seer veel van landt ende goet/ welck landtschap
Petrus Apianus/ van Dorp/ Stadt/ Hof ende
Vlecke tot Vlecke in een bysondere Wappam
met aller ghelegenthepde/ Berghen/ Wouden/
Bloeden/ heeft verwoyen/ seer lustich te aensie-
ne. Ende Joannes Wentinus dit landts aert/
heerschappij/ zeden/ ghebruycken/ vander tijdt
doe af/ seer aerdelick beschreiben heeft/ leest hem.
Dit landt heeft oock veel naemachtighe steden/
als Lanshoet/ Passaw/ Ingelstadt/ etc. Gegen-
boych leyd oock in Beperen/ maer het behoort
totter Rijck. Daer af elders.

Vande lande Littaw oft Lithuania/
ende der selver inwoonders/ leven/ ghe-
looven ende ghelegenthep.

Littaw/ oft
der Littau-
wers beke-
ringhe/ we-
sen ende ze-
den.

Witoldi ty-
ranij/ ende
ijt-sonijne

Littaw is een wijt landtschap/ tegen het Do-
sten aen Polen stootende/ schier altemael
Meyrich ende bosachtich/ de ploech gehoorsaem/
ende dat den hupsman synen arbeidt wel soont.
Dat Sacrament des geloofs Christi hebet met
het Poolische Coninckrijck ontfanghen. Witol-
dus eertijds een Heere des landts tyranniseerde
also met syn onderdanen/ dat hy de wederspanni-
ghe in een Berenhuyt naepde/ ende den lebendi-
ghen Beren hoorwerp om te verscheuten/ waer
af hy een bysonder vrychde hadde/ daerom
breef den hem syn onderdanen soo seere/ dat/ soo
wanneer eenen geheeten wert hemselfen te ver-
hanghen/ dat dese (zijns niet verwachtende) ghe-
hoorsaemhepde bewees oft volbracht. Rijdende
voerde hy altydt eenen ghespannen hoetboghe/
wanneer hy eenen sach/ die anders gheliet dan
hem behaechde/ in dien schoot hy eenen pijl. Den
bloedighen Tyran doode veel menschen door
spel ende tijtcoytinghe/ hy moest ten laetsten oock
ontghelden/ ende betaelde zijn tyrannie metter
huyt.

Somertijds en is (midts dwater) totten
Littawers niet lichtelijck te comen. Swinter-
tijds haertinen over de ghevrozen Meeren. De
Cooplieden trecken op het ys ende sneeu/ ende
voeren booz veel daghen spijse met hen/ aldaer
en is gheenen rechten ghebaenden werck/ oock
in veel dachreysen gheen weerts hups/ oft woo-
ninge/ daerom moeten sy booz veel daghen spijse
mede nemen/ ende haer na Trompas ende Ster-
ren richten/ werwaerts datmen tot haer trecken
wil/ als op de Zee/ soo sijnder oock selden steden/
ende weynich dorpen. By de Littawers is de
meeste coopmanschap/ ratwe ware. Tghebruyck
des ghelts is henlieden onbekent/ booz ghelt ge-
bruycken sy ware/ als Sabels/ Dermelē/ Bont-
wercken/ ende dierghelijcke/ ende handelen waer
om waer.

Littawischer
Wouten/
openbaer
boelen.

De edele Wouten hebben openbaer boelen/
met ghehenghemisse haerder ghetrooude mannen/
die heeten sy Helyers. Maer den mannē en wort
dat niet toeghegheven/ ende het is schandelijck/

neffens haer ghetrooude Wouten/ toeboutwen
te hebben. Sy schepden haer lichtelijck ende ne-
men dichtwils maeanderen weder/ oft verhou-
welicken haer aen andere.

By dit volck valt veel waschs ende honichs/
dat de wilde Wyen inde wouden (die sy niet hoo-
pen hebben) wtgheven.

Het gebruyck des wijns is by henlieden breef/
ende eten seer swart broot/ dincen tweederlepe
Weed/ tot dat sy droncken worden. Item oock
hier/ sy hebben oock veel bees ende melck. De
sprake van dit volck is windisch/ Poolisch ende
Slavonisch/ welcke spraken verre gaen. Sy zijn
in veel Secten ghebede/ sommighe hanghen de
Roomsche Kercke aen/ als de Dalmaciers/ Cro-
acters/ Craniens ende Polen. Sommighe de
Griecsche dwalinghe/ als de Bulgari/ Russen/
ende veel wt de Littawers. Sommighe heb-
ben bysondere ghelooven ende ketterpe ghelert/
als de Bemen/ Merchen en Bassen/ onder wel-
cke den meestendeel de Manichische ketterpe nae-
volcht/ de Bemen/ Russische. Sommighe zijn
naemaels met Heydensche blindhepde verduy-
stert/ als vele wt de Littawers. Doortijts heb-
ben sy de Slanghen aenghebeden/ der welcker
een peghelick hups vader een in syn hups te heb-
ben ghewoone was/ die hy in eenen hoek spij-
de. Sommige eeren dat byer booz heplich/ som-
mige de Sonne/ ende sommighe eenen over-
grooten Hamer/ sommighe het Wout. Dese heeft
een ketter Hieronimus van Prage tot het Chri-
stelijcke gheloove bekeert/ ter tijdt Eughenij 4.
De hoofstadt daer in heet Wilna/ een Bisschop-
pelicke Stadt/ vander grootte als Cracauwe/
welcke Stadt 120. mijlen van Cracauwe leyd/
de hupsen staen verstroyt/ ghelijck by ons in de
dorpen. Sommige Tartaren zijn naest ontrant
dese Stadt in dorpen/ die bouwde op onse wijze dat
belt/ spreken op Tartarisch/ ghelooven Macho-
meto mette Saracenen/ voeren alle ware inde
Stadt/ daer in twee machtige Sloten zijn.

Hierom
mins van
Prage/ de
Littawers
bekeert.

Van Eilandt/ anders Liwonia
oft Lieflandt ghenamt.

Lieflandt/ de laetste Contreye oft Provin-
cie der Roomscher Christenen/ stoot teghen
t Noordē aen de Russen/ de Tartaren overloo-
pen dit landtschap dichtwils. De duytsche Hee-
ren hebben dit landt metten sweerde ghesocht/
ende tot het Christelijcke gheloove ghebrong-
hen/ want het was daer te voren Heydensch/
met vereeringhe der afgoderij besmet/ dwelck
haer dooden tot polber verbrande/ mer alle zijn
hupsghesin/ Wee/ Wif/ Kindt/ Anecht/ etc. op dat
sy den verstoppen ghinder in dander Werelde
dienden/ daer sy alle eendrachtich salichlijck
henen te baten verhoeyten/ al tghene datmen
metten dooden verbrande/ cleddemen te vo-
ren in een nieu wit cleet. Men dit Landtschap
roert handen Westen de Duytsche Zee/ dwelck
ke sommighe de oude Wendelzee noemen/ ende
een ander landtschap/ Lettana ghenamt/ soo
waterich/ ende van strijdtbaer lieden beset/ dat-
tet somertijds schier onbetwinnelijck is/ den
selben moetmen swintertijds alst ghevrozen is/
toecomen. Anderfins een woutachtich vrych-
baer/ beerrijck Scytisch-landt/ met Liwonia
van eender spraecke/ de inwoonders heeten
Lettun.

Van de volcken Massagete
ghenaemt.

Tusschen Liefant ende Prussen is een cleyn
Landeken/ van een dachreysse breef/ maer
seer lanck/ van Prussen hem na Lieflandt
streckende/ daer in woont een volck/ Massagete
ghete

gete ghenaeint / dat en is noch Heydensch noch Christ-ghelouich / ende nochtans het Poolische ghelwelt onderwoopen. Van daer verstrekt hem dat Poolische Coninckrijk tot aende Zee.

Van Pruyssen / andersins Prusia gheheeren / ende de inwoonders Pruteni oft Pruyssen / ende van der seluen zeden en ghelouen.

Pruyssen woonen aende Riuere de Weycksel ghenaeint / die daer is een eynde des Poolischen ende Duptschen landts / die ontspringt wt de Berghen die Polen ende Vngheren schepden. Dese Riuere loopt door Pruyssen / door en door vander Stadt Cozen / tot aen Danwick / aldaer loopt sy inde Zee. Dat hebben de Duptsche Heeren oock metten Sweerde aent Christelick ghelouue ghebracht / ende alsoo wt vergunninge des Keisers / met het ghelouue henlieden dat volck onderwoopen / waer af sy noch eenen Hooghmeester in Pruyssen hebben.

Au teghen het Noorden stooten aen Pruyssen de Saren / teghen tZuyden ende het Oosten Polen / ende de Massouite oft Massagete. Dit is een lustich vruchtbaer landt / rijck van koozen ende vee. Boortijts hebben aen de Weecksel oft Wistel ghelwoont de Vmigeri / Alani / Venedes / Almarobij / Githones / so Ptolomeus aenwijst. Dese Afgodisten hebben de boose Dupuelen aenghebeden / totter tijt Keiser Frederick de tweede / doen het wt vergunninge des Keisers / de Duptsche Heeren / die boortijts Dei parini oft Mariani genaemt waeren / de Duptsche spraecke met het Christelick ghelouue daer inne brachten / Anno M. C. C. en seshiene. Daer af besiet der Pausen Chronijcke / vander Duptschen Gozden en haerder aencoemste.

Aen Pruyssen en Littaw stoot een Landeken / Samogithia genaemt / met Wouden en Riuieren omringt / so. mijlen lanc / welc volc dapper en schoon van persoon is / maer grof van zeden. Sy hebben veel vrouwen te houwelick / sonder eenich aensien der vrientchap oft Maechschap. Sy en hebben gheen Munte / sy bouwen sachtelick van leem ende stroo een hutteken met een eenige benschier / die het gheheel huys licht gheeft. Een altijts vernende vper is in een pegelick hupskien / niet alleen om te koken / maer ouermits de geduerende coude / nademaet dattet ontrent dese ghelegheentheyt meest altijts ouerbrosen is. Sy hebben schouten ende gheen Stouen / ende gheheel huys is sonder eenich inwendich ghebou / ghelijck een Cente al eenich ghemaect. Sy aenbieden dat vper / ende hebben haer Priesters / die op eenen Berch met geduerenden vperen dit Element willen gheuert hebben: Sy ghingen oock met Coornen ende Waerssegghe omme / eerden oock de Wouden en al dat daer in was / van de welke sy noch vogel noch wilt en beschadichden / want sy gauen de Wouden wat Godtheys toe / oft pimmers dat sy waren een wooninghe ende behupsinge der Goden. De gene die twout beschadichden / die wierde lam wt Dupuels conste (op dat sy in haer ghelouue volherden) aen hauden ende boeten. In dese Wouden heeft een pegelick hupskien zijn eygen hutken / vperlaetse ende Capelle / op haer maniere / daer sy haer verstozen met zijn Peert / Sadel / ende Cleederen verbranden. Daer Goden ende verstozen meynden sy tsnachtes int Wout altijts een maeltijt te hebben / daerom berepden sy hen / soo sy best mochten / een maeltijt toe / met de alderbeste mede ende wijse / etc. ende stelden se inde hutkens / op dat sy dese ghenieten souden / smorghens waer op ghegezen / dat gheschiede tot zinder tijt op veel daghen ende feesten.

Den eersten dach Octobris hadde sy int gant-

sche lantschap een groote feest in dese Wouden / een pegelick in zyn hutken / met costelike vrolijcheit / eten en drincken / daer af offerden sy haeren God Perkunio ghenaeint / voer alle daghen eerst. Sy hebben nu met de Littauwers en Polners ghelijckertijts een spraecke / alsoo oock een ghelouue / namelijk het Roomsche / men preekt in haer Tempelen in Poolische sprake.

Van Moscouia / ende der Moscouiten ghelouue ende zeden.

Teghen tNoorden aent voorgehemelde landt Samogithia / stoot Moscouia / een Landt vier hondert mijlen breed ende wijt / het heeft veel Vorstendommen en Prouincien. Een landt rijck van Siluer / en so wel bewaert en besloten / datter noch vrient noch Inwoonder wt noch in comen en can / sonder eenen brief vande daer-toe gheordineerde Hooflieden oft Hertogen. Het is door gaens een effen landt / niet berchachtich / maer boschachtich ende Weprich / met veel Riuieren en Meyren bevochticht / als mette Riuere Orca / Volha / Zupina / Wozistene / en Vneper / daerom ghelijck Littaw vol vischs en wilts. Dit land is schijter van aerde ghelijck Littaw / daer niet ver re af en leyt / maer wat couder en meer Noortlic / waerby dattet ghemeenlick cleyn vee heeft / ende dickwils lam ende crepel. Moscouia is de hoofstadt van dit Landt / tweemaal so groot als Brage in Bemen / de hupsen van hout gebout / gelijck oock andere steden daer in / doch niet veel daer in ghelegghen plaetsen / straten ende hoven. De Riuere Mosca loopt midden door de Stadt. Dat Slot des Conincks der Moscouiten leyt oock midden inder Stadt op een pleyne / met rug. Torens / ende drie hoopweeren oft pasteyen / so sterck en schoon / datmen nauwe die ghelouue binden en can. In dit Slot zijn seshien Kercken / van de welke de drie / namelijk sinte Michiels / sinte Nicolaes / ende sinte Marie vernuert zyn / vander derthien van hout gebout. In dit Slot zijn oock drie machtighe Houen ofte Valleysen / daer de Edelen in woonen / ende Ridderchap oeffenen. Het Valleys daer de Coninck inne woont is op de Italiaensche maniere opt aldercostelichste: nochtans niet soo seer groot ende wijt gebout. Sy heeft veel heerlijcke Hertochdommen / wt de welke sy in twee oft drie dagen meer dan twee hondert mael dupsent menschen wel gherust can op-bringen. Haren dranch is water / Mede / ende een sap / diwelck sy Quasser noemen. Sy akeren niet enen houten Plach / ende Egghen niet tachen oft doornblichten. Haer koozen wort selden rijp oft tydich / ouerindts der haestelijcker aenvallender coude / daeromme droogghen zijt / ontijdelick afghesteden zijnde / inde Stouen / sy ghebruycken oock sommighe consten teghen de coude. Van Hauer ende Honich met water toeghemaeckt / maerken sy eenen so stercken dranch / dattet / aenghesteken zijnde / brant / ende sy worden oock dickmaels van haer melck / constelick toebereyt zijnde / vol ende droncken. Olpe ende Wijn hebben sy ghebreck. Maer op dat sy niet droncken en worden / soo verbieden de Vorsten des lants allen dranch die dronck maect / by verlies des leuens. Twee oft driemaal haers wort henlieden vrolick te zyn ghegunt / ende de dronckenschap toeghelaten. Item sy hebben een Silueren Munte / niet cont / ghelijck wy / maer viercant ende lauchachtich. Haer spraecke is Sclauonisch. Sy hebben metten Grieken een Secte ende ghelouue. Haer Bisschoppen zijn den Patriarch tot Constantinopel (dien sy door haeren Paus bekennen) ghehoorsaem. Sy aenbieden Christum / nochtans niet in ghelijcken wesen met Godt / wtghenomen de Rosonens /

Moscouiten
landt / gelouue
ende zeden.

Samogithia
hebben veel
ouwen /
och wt de
aerchchap.

Samogithia
abidden
ut vper.

Dat Tweede deel deses Wereltboeck.

die houdent niet Machometo ende de Sarracenen. Sy hebben oock teghen t'Noorden sommighe andere Scythos / die Afgoderige aenbidde / ende een epghen spraecke ende ghelouue hebben / booznamelijck hebben sy een gulden wijs Beelt in sulcker eere / datter niemant boozhp en gaet / die niet een stuck oft badem van zynen rock ofte hazz en neemt (ist dat hy anders niet en heeft) en dat tot eenen offer booz dat Beelt werpt.

Ad de Moscouiters / oft sy wel een spraecke hebben / soo zyn sy doch niet menigher ley spraecken alsoo vermenyt / dat den den anderen dickmaels niet en verstaet / ghelijck oock een Swaue eenen Sachsen ofte Nederlander qualck verstaet. Ter tijt haerder afgoderige hadden sy oock eenen oppersten Bisschop / Crue ghenacmt / in eender stadt Romoue / nae Roome alsoo ghenacmt. Dit volck ghemepnlijck gebruyck is / dat sy niet alleen de knechten ende dat bee / maer oock haer kinderen ende hen selfs verroopen / ende verre wech laten voeren / alleen op dat sy ghenoech groue spijse te eten souden hebben / want sy dickwils grooten hongher lijden. Sommighe segghen dat haer Ghelouue wat vanden Grieken onderscheyden is / dwelck ick lichtelijck ghelouue / want oock de Bapisten in henselfs ghedeyt zyn. Sy beroemen haer / dat Sinte Paulus henlicden haer Euangelium ghegeuen / ende haer bekeert heeft / daeromme soo noemen sy haer van Sinte Paulus ghelouue / dwelck sy wt zyn beuel vast souden behouden / tot op zyn wedercomste.

Van Rusken / andersins Rusia oft Ruthenia ghenacmt / ende van dat volck aert / nieuwe ghelouuen ende gebruycken.

Russen niet haer volck en souden bescheuen.

Rusia / Podolia oft Ruthenia / dat is Rusken / wort in drie Landen (namelijck / in Neder / Opper / ende wit Ruskenlandt) ghedeelt / een deel verstrekt hem tot aen Polen / teghen t'Noorden wort dit Landt niet de Riuere Peuce omvangehen / teghent Oosten palet met Moscouia / tegen Westen leyt daer aen Prussen ende Estlant / de twee wterste landen Germanie.

Dit Landt heeft nader lengde / tteghentich dachreysen oft meer / ende nader breedde ouer dwerssch / acht dachreysen van t'Zyden teghen t'Noorden. Ende is een soo vruchtbaeren Landt / dat eenen Acker eens beploecht / drie Jaer selfs vrucht bringet / ende en is niet van noode alle jaer te ackeren / maer almen het eerste koren maeyt so besaeymen dat velt int werballen ende wt rupsen van dit koozn / ende soo wasser int toecomen de Jaer onghelouue van selfs. Dat garisch wast soo hooghe / dattet ghetijdelijck zynde / ouer eenen mensche op-wast / ghelijck by ons dat koozn / waer-by aldaer een soo grooten menichte van Wyen is / dat sy niet alleen in Wyekoozn / maer in alle clouen ende hollen der berghen wttrecken ende indraghen / wart af den besten honich ende de grootste schijuen was tot ons comen ende geboert worden.

Gassen Dorlogen om d'ent.

Haer Wijvers en besetmen niet / maer wt des Hemels influencie draghen sy een onsprekelijcke menichte van Disschen. Dat sondt wort te dozer oft droogher tijt in eenen bisschop oft meer vergadert / om welck sy met den Tartaren veel Grichs hebben. In de Prouincie Chelmens in Rusia ghelegghen / segghen sy / ist datmen eenen Dennenboom af-houde / ende dien twee ofte drie Jaer ligghen laet / dat hy in steen verkeert wort / ende de natuer des hout / verlate / ooc niet meer moghe verbrandt worden. Daer is oock het beste krijt. Teghen de Riuere Tanaim ende Medim is dit landt niet wonderlijcke rieden / woortelen ende crupden (elders ier gens ghesien)

verciert. Die Conincelijcke Hoofstadt / heet Moscouia / aende Riuere Mosca ghelegen / beerthien dupsent schreden inden ommerinck. Daer en heestinen gheen gheteckende Munte oft Silber / maer men weghet wt / men coopt ende vercoopt alle dinck om Siluer / als om gheelt / maer ghewegen sonder eenighe prachte / stuck wijs. Op de Marcht is eenen steen / wie dien inhout / ende daer af niet en can ghestooten worden / die is des lants Dozst. Daer siemen eenen schoonen deun vande Bozgheren / van dat op ende af stooten. Het is een soo machtich volck / dat sy haest hondert ende twintich dupsent Rupters vermogen / die alleen besolt zyn. Sy Bozlogen meer te peerde dan te voete / sy schieten niet slifen ende bogghen / na onder ghebryck / voeren oock sommiglen cleyn spieffen / twaelf voeten lanck / hebben haer Hartnack / Weren hoeden / Pantziers ende Schilden niet wapenen / op een bysonder maniere. De voeten knechten draghen op de Duptsche maniere busen en voerbogghen. Dat volck haet den haem eens Coninc / daeromme willen sy lieuer eenen Hertich oft Capiteyn hebben / als niet soo heerscheppenden / maer alleen een boozgangher en leytman des volck / van eenen Coninc / die alleen heerschapt. Dese is bouen de andere / van zynen Eldom / metten hoet wat meer verheuen / maer anders allefins henlicden ghelijck. Sy hem en draecht niemant swarte cleederen / Sy draghen oock schoone wijde langhe ingestecken met Gout en roode zijde verheuen hemden / van sijn blas gesponnen / aende bozst oft den hals byemde colieren oft craghen / oueral met gout besaeyt ende bestiet. Den ouerlach haer der cleederen is met Otter-bellen oft voeper gevoopt. Alleen dat wijf claecht den man / ende neemt een wit laken ouer thoost. Den veertichsten dach na des gheclaechden afganck / eten sy solemnelijck een heerliche maeltijt / mer al haer vriendeschap / in des verstoruen ghedachtenisse / ende als dat Jaer omme-coemt / soo houden sy den dooden vrient met ghelijcker maeltijt eenen Jaerdach. De verstoruene daermen al in gheschijfte op / op datmen wete / wanneer datmen een peggelijck Jaerdach houden sal. Het grooter claghe draghen sy de Lijcken ter begraenisse wt / daer nae claecht de vrouwe alleen.

Dooden isken der Rusken.

Deeren en Edel ghesteente inde ooren hebben hanghende / staet by henlicden wel / ende is heerlijck. Ist dat een vrouwe den tweeden man niet / dat laten sy gheschieden / maer het derde houtwelck verspen sy beyde in mans ende vrouwen / als een aentwysinghe van een oncupisch herte. Sy en hebben op een tijt maer een ghetroude Vrouwe / ghelijck wt Duptschen. De mans sijnden dat hazz bouen de ooren af / dewijle by hen dat hazz te draghen gheheel oneerlijck is / maer de draechden hanghen dat hazz ouer rugghe / de vrouwen bindent in.

Daer nae soo is dit volck wonderlijcken seer tot der oncupische gheneycht / nochtans niet oft selden buppen houtwelcken Staet / daer toe ren djonckharichich volck / dat hem dies goet laet duncken / ende losse weert / ghelijck oock na des sotte Duptschen veel van eenen goeden Djonckhaert houden. Den meeste deel bezyft woeker / ende dit en is oock haer Priesteren gheen schande. Sommighe oock wt de Edelen vercoopen haer seluen niet onghern / met wijf en kind / op dat sy haer oft niet meer ruste ende leechtjits / oft niet meer wellusts doozbringen / dewijle sy haer eygen maerken. Want mensche dicwils tot groote saken ghebryet / diemen hen anders niet toe en vertrouwt.

Edelen bescoopen haer seluen op dat sy lereen worden.

Daer Papen gaen op de Griekische maniere swart ghecleedt / de opperste Doozstanders in wis / sy draghen een kulle aende bozst hangende / ende

ende eenen Wyf/daeraen de gheboden der Goddelijcher Wet gheschreuen zijn. De slechte Priesters zijn op Grieksch geleet. De Cloosterbroeders / van de welke onder dit volck een Doorden is/namelijck / sinte Anthonius/swart gheleet/die hebben een enghen Septische spraekie / ende haer Schijf den Grieksch en niet onghelijck. Musijcke ende Gramatica leeren sp opt Griecx/ anders verachten sp schier alle andere consten. Het gelooue aengaende/houden zijt mette Grieken / ghelijcke Ceremonien / ghelijcke eere der Hemelschen Vorgheren. Haerder twaelfue sitten int recht/ een wt de gheleerden verhoort de sake/ byngtse aent Collegium / ende als sp soo groot is/somtijds aenden Hertoch/mach den schulbighen ende aengheleechden niet ghenoechsaem ouertuycht worden / soo moet sp metten aenclagher in eenen Camp treden / als dan wordt den verwinmer met dobbel ghelt begift / nae dat de Hoofstomme gheweest heeft. Den Ackerbou is sp henkede goet ende ghemeyn/sp Ackeren met Heerden/ghelijck wip/maer dit lant en lydt geen Wyngghewasch. Sp dyncken Bier van Gherste ende Witsch / ghelijck het gheheel Noortische landtschap. Van Pennepsaet/Meercof oft Culsfaet/ende van Noten maecten sp haer Olie / anders en heeft Russia noch epgen noch toegheboerde Olie. Albaer is de groote stad Rogerte/daer de Duptsche Coop-lieden met grooten arbeyt repsen ende hanteren. Want albaer is costelijcke rauwe Ware/ van vzeemde Dieren te weghe ghebrachte. Item/gorden coop siluers / ende een groote menichte vischs / bysonder eenē Edele visch/Selbis ghenaeint. Ende dit landt heeft feuen Meeren/ende neggen Riuieren.

Gallacia soude oock (soo Bartholomeus Anglicus schijft) een wyde Contrepe Ruffie zijn/die een groot deel Ruffenlants in hebben / daer in hebben voortijds Gallogreci / maer nu Galli gheheeten/ ghewoont / daerom dat de Galli voortijds daer comende / dese Prouintie hebben beseten / sommighe noemense Salathas / tot de welke Paulus zijn Epistel ouerghesonden heeft. De gheleghentheyt Ruffie beschijft Bartholomeus Anglicus anders / namelijck / dat sp teghen het Noorden aen Gothiam/ teghen het Westen aen Vngheren / teghen het Zuiden aen Greeciam stoot.

Centia.

Centia is een Rijnische Prouintie/boort welcke den Rijn vloeyt / heeft veel steden / is een seer stryghbaer weerachtich vast lantschap/sterck ende stout volck / in zeden mette Duptschen eenich. Dat landt is vrychtbaer van wijn ende koozngghewasch.

Missena/Wyssen.

Missena een Prouintie Germanie/Wyssen/ vander Stadt Wyssen daer in gheleghen/ alsoo ghenaeint/ aen Bemen stootende/ende aen Polen teghen het Oosten / aen Beperen teghen het Zuiden/ mette Sachssen ende Dueringhers teghen het Westen / aenden Rijnstroom teghen het Noorden palende. Dit wijt/ vrychtbaer ende wepderijck landt / met goede Riuieren bebochticht (bysonder metter Elue/ met Edele Steden ende Sloten verciert ende beuesticht / met rijck volck beset/bysonder van koozn ende Dee / oock van Metael heeft een volck van grooter stercke/ schoon ende dapper/daer toe goederliken/vzeersaem/vriendelijck/sebich/ende gheenings niet na Duptscher aert/grimmich ende wile.

Thuringia/Dueringhen.

Dele Prouintie Germanie leydt tusschen de Saxon/Westfalen/ende Francken/de Be-

men ende Saxon van Oosten / de Swauen van Westen / de Rijnlanders en Westvalers van het Noorden / de Francken ende Beperen van het Zuiden hebbende / een hart grouwelijck volck teghen zijn vbanden. Dit volckrijck landt haert staetachtighe stercke welghefelde schoon mannelijcke lieden / ende is oueral met geberchte omringt ende beuesticht / maer van binnen een effen lant/vrychtbaer van alderley koozn ende vruchten/behaluen wijn / die niet alsoo veel by henlieden wast / euenwel en zijn sp niet sonder wijn. Dit landt is vol vaste Sloten/Steden/Meeren/Riuieren/van goeden locht/wepderijck/daerom vol van allerley soorten van bee.

Daer vindmen oock (soo Herodotus meyne) Berghen vol Metael / oock goudt ende Silueraderen.

Van Slesien/Merchen/Bemeri.

Van dese landen besiet bouen int langhe.

Van Saxonie/ende der Sachssen

oude ende nieuwe Zeden/ghelooue ende Regiment.

De Sachssen / dese steene volcken / meynen sommighe / dat sp derwaerts wt Britannia ghecomen souden zijn / een plaetse te soecken om te bewoonen / ende hebben de Dueringhers wt den lande ghellaghen. Sommighe segghen dat sp een ouerbleuen volck zijn / van het heyl Alexandri Magni/die henlieden te vzeoch ghestozen/en haer also verstroyt ghelaten heeft.

Dit volck beghonst terstont goet Regiment ende Pollicie / deplde haer ghemeynte in vyer Ghelachten/in Edele/ ghebyde knechten/ ghebozen Wyen/ende knechten/met gebode / dat een peghelijck ghelachte by verbeurte des leuens in zijn gellachte houwelijcken soude / ende niemant zijnen Staet verwisselen? Alsoo moeste dienstmaecht ende knecht te samen in een houwelijck/ ende een peghelijck in zijnen Staet bliuen.

Om de boosheyt te straffen / hadde dit Deydensch volck goede Wetten/ende infetten tot eerbaerheyt der zeden veel nuttelijcke dinghen. Groepende boomen ende springhende Fonteynen. Item een groote inden Hemel opgherechte Calonne eerden sp. Item/sommighe bestemde daghen offerden sp Mercurio menschen tot een offer.

Daer Goden en wilben sp noch in Tempelen beslupen / noch eens menschen ghebaente ghelijcken/daerom dat de Godheyt onbegrijpelyck was / die niet ghebeert en mocht worden. Daer Goden wijden sp Wouden nae haer namen/ Sp hadden op de Ceerkenbieders / Nachberkiesers / Voghelgheschrey / ende het Lot / groote acht/ende veel ende menigherley ouergeloofs. Vanden Heerden ende haer nepen/namen sp oec veel af. Sp hadden een wit Heert / met gheens menschen arbeyt vermoeyt/dat volckden sp nae/ende gheen aenwijfen en wert meer ghelooue gegheuen/dan dit Heerts nepen/by den ghemeynen man/Edele ende Papen. Dese Heerden hielden sp voor Dienaers Gods / ende Raetlieden zijnder secreten.

Als sp eenen vyant vinghen/met desen moeste haerder eene/in eenen bysonderen Camp treden/ lach sp bouen/so wast een tecken van toecomen de victorie/maer lach sp ouder / soo bediebet een ghewisse nederlaghe.

Den Wijn is diere ende vzeemt by henlieden/maer het zijn sulcke biersuppers / datmen hen somtijts in kannen niet ghenoech en can toedraghen. Sp setten by tijden een Welckghelte op de Tafel vol Biers / daerin een schotel / wie dan doyst heeft/die dynckt / ja sp dyncken malscanderen daer wt toe. Dit Bier is seer goet/ gheen

Sachsenlant/ ende zeden beschreuen.

Saxon offere menschen tot een offer.

Saxons biersuppers.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Koe en soude so veel dincen / als een van dese
 Dierken / schier onghelooenlyck te segghen / sp
 dincen dach ende nacht / tot dat sp dincen / en
 wederom nuchter worden. Die int dincen haer-
 der alder meester is / die heester niet alleen lof /
 maer loon ende eenen Crans af / wie niet mede en
 dincet / die packe hem werch. Dit laster bedij-
 uen de Duptschen metten wijn / ende ten is nem-
 mermeer schande / maer eere. Looch / Spec / So-
 ter / Sout / al rautwe is haer spijse. Sp hebben een
 epgen spzaecke ende ghedaente / na des Hemels
 influentie. De moeder knaaten dese booghe-
 melde spijse den kinderen in / dat is haer melck /
 moes / ende byj. Sp token selden / dat hondt en
 connen sp niet wel ghecrighen / de hupfen zijn
 slecht van sijck ghemaecte / schier ghelijck in
 Hongheren. Dat volck is dickwils sijck / maer
 dat op gheenen grooten vracht noch vsonderen
 wellust niet en acht. Nu vande ghelegenthepde
 des landes.

Gelegenthep
 Dagerhants.

Sachsien eyndt hem vanden Westen aende
 Rijnere Wessera / sommighe hebben ghenept
 aenden Rijn / tegen het Noorden stooten aen De-
 nemarck / teghen het Zuiden aende Francken /
 Deperen ende Bemen / tegen het Oosten de Sle-
 siers ende Prupfen aenroerende. In deser ghe-
 legenthep zijn besloten de Dueringhers / Mep-
 schen / Lauzifers ende Pomeren / nochtans souden
 de Dueringhers voer ende eer dan de Sachsien /
 in dese landen gheseten hebben / wt Grecia haer
 Vaderlandt verdrueven / door veel oorloghen ver-
 moeyt. Keyser Carle de groote heeft teghen dit
 noch afgodisch volck / veel oorloghen gheboert
 ende haer het Roomsche ghelooue aen te nemen
 ghedwonghen. Maer sicut dat het Keyserdom
 aende Duptschen is ghecomen / heeft hem den
 naem der Sachsien ghemeerdert / onder welcke
 veel Keyfers (soo ghelooft is) gheweest hebben.
 In dat land wort enen Berch / niet verre van
 den Coperberch gheuonden / welck steenen ghe-
 lijck de Vpolen riecken. In sommighe plaetse
 binemen oock seer schoone Marmersteen / son-
 derlinghe byden Steen S. Michaelis. In Po-
 meren teghen het Oosten aen Sachsien stooten
 de zijn veel treffelijcke steden. Een Bis dom niet
 cleynder dan dat Meutzsche / is in deser Sachs-
 sischer gelegenthep / Camin ghenaemt / wel-
 ken Bisschop niemant dan den Roomschen stoel
 dochtbaer en is.

De Vandenborghersche woerden in twee
 Marchgraefschappen gedeelt / door doude loopt
 de Elue / het nieuwe Marchgraefschap deelt de
 Rijnere de Alder ghenaemt / daer aen leyt Fran-
 cfort die Edel Coopstadt / en tot Keyserlike ver-
 kiesinghe ghecozen plaetse. Dat Marchgraef-
 schap heeft den name vander Stadt Vanden-
 borch. Aldaer is eenen Bisschoplijcken Stoel / en
 des Marchgraueu halrecht.

Hoofstadt
 Dueringher
 Mepsch-
 erck.

Der Mepschers Hoofstadt is Mepchen /
 daer aen de Elue henen loopt / aldaer is een Slot
 ende Bis dom. In dese Prouintie leydt de Stadt
 Lypsich. In Dueringen is de Hoofstadt Erd-
 fort. Alle die landen ghebruycken der Sachs-
 sische rechten / spake ende zeden / maer de rechte
 Sachsien zijn de Maechdenborchsche / oock die
 van Breme / Haluerstadt / Wilsheym / Werduin /
 Brunswick / Hamborch / Lunenborch / ende Lu-
 beer. Ontrent Haluerstadt is eenen seer vrucht-
 baren bodem van Tarwe / van so hooghe stroo-
 halmen / dat sp somtijts eenen man te peerde sit-
 tende ouerrepcken. In dese Stadt is een ghe-
 woonhep / dat sp alle Jaer den grootsten Son-
 daer die sp weten / nae haerder achttinghe / in een
 elagelijck cleet vercleren / en den eersten dach van
 de Vasten inde kercke leyden / daer nae als eenen
 Wallinc wederom wistooten / die moet den gant-
 schen Vasten in ende buypen de Stadt daghelijck

Woonhep te
 Haluerstadt.

rontsom de kercken gaen / tot opten witten Don-
 derdach / soo leyden sp hem dan wederom inde
 kercke / ende nae het ghedaen ghebedt / absolueren
 sp hem / die is naemaels aller sonden reyn / ends
 wort Adam gheheeten / den welcken sp veel gelts
 gheuen / dwelck hy euenwel de kercke moet la-
 ten / ende weder offeren / so is hy van sonden byj /
 ghelijck de hondt vande blopen.

Brunswick is de grootste stad inde Dupt-
 sche landen / daer zijn 5. Marten / 5. Maetschupfen /
 ende soo veel steden / van welcke den Hertoch al-
 daer den name heeft.

Brunswick
 de grootste
 stad.

Den Hertoch van Sachsien is een cleyn deel
 des rechten Sachsienchen Landts onderwo-
 pen / want in dese Prouintie zijn veel ander Wot-
 sten / Bisschoppen / en sijcksteden / maer Mepch-
 sen / ende het meeste deel van Dueringherlandt /
 ende veel steden in Lauitz ende Francken / be-
 hoozen aen dit Hertochdom. Den keur der kie-
 singhe eens Roomschen Coninc / hebben de Her-
 toghen van Sachsien van een cleyn Hertochdom
 tusschen Mopen ende Slesien ghelegden / waer-
 in de Hoofstadt Wittenberch is. Sachsien heeft
 oock veel suere ende soute Fonteynen / daermen
 sout wt siet. By Lunenborch zijn oock ouerbloe-
 dighe Soutputten.

Soutputten
 in Sachsien.

Van Denemarck / Dana.

Teghen het Noorden zijn drie Conincrijcken
 aen malcanderen stootende / als Denemarck /
 Sweden / en Noorweghen. Denemarck een deel
 der Duptscher Ratie / hebbt voortijts de Sachs-
 sien ingehadt. Daer zijn twee Denemarcken / dat
 wterste inde klippe der Pomersche oft Duptsche
 Zee loopende / dander het teghen Zuiden / waer
 vooren de Elue loopt. Daer af elders / ende hier
 nae oock vermeldinghe gheschiet.

Denemarck.

Sweden / Gotthi.

Sweden is ouer al met de Zee omringt / veel
 Eylanden in hem begriypende / onder welcke
 een is Sardinia ghenaemt / die voortijds ghe-
 heel Europam met wapen becommerden / de
 Gotthos oft Hunos bestreden Hannonijs / Ma-
 sian / en Macedonijs / alle Illirische contreyen
 belegert / Duptsche / Italiaensche ende Galli-
 sche landen verwoesteden / ende haer ten laetsten
 in Hispaniam neder gheslaghen hebben. Van
 daer was der seluer oorlogh. Nu Gotthia leyt
 tusschen Daciam ende Noorweghen / alsoo dat de
 Gotthi de Sweden en Russen worden genaemt.
 Besset Gotthiam hier na.

Sweden.

Van Noorweghen / Normannia /

Normannia / anders Neustria van den Noor-
 Nischen volcke alsoo ghenaemt / welcke van
 Noorweghen derwaerts comende / ende haer be-
 sittende / die plaetse alsoo ghenaemt hebben. Het
 stoot aen Galliam teghen het Zuiden / aende zee
 Oceanum teghen het Noorden / zijn Landbouw
 is ver / vruchtbaer met velden / beemden en Wou-
 den / roemtoerdich / met edele hauenen der Zee
 begheeft / vruchtbaer van vee / hozen / ende alder-
 ley vruchte / met sterke steden beuesticht / welck
 Hoofstadt Rhodomagum ghenaemt is / aende
 Rijnere Sicana ghelegghen. Dit volckrijck land
 is met veelhep van volcke wel beset / sterck ende
 erijck / beerdich / heusch / ende statelijck in cleedin-
 ghe / matich in al haer dinghen / goedertieren in
 aenspreken / vredelijck in gasterijen / aengheuen
 van leuen.

Normannia.

Pirenea / ende Subandia.

Pirenea / Pirene / een Berghighe Prouintie
 Europe / welck berghen Pirenei ghenaemt
 zijn / welcke veel groote Prouincien schepden /
 sp strecken haer vanden Zuiden in het We-
 sten. Dese Berghen schepden Hispaniam van
 Prane.

Pirenei
 Subandia.

Danerijsch/Galliam/Carbonensien/ende Lugdunensien. Dese bergghen hebben vanden Oosten Duptschlant/ban Tzuden Italliam/van Westen Hispaniam/ban Tnoorden Galliam/ende worden met veel steden en plaetsen besocht ende gheraecht/waer af dese Contrepe Pirenea ghe-naemt is/want hy heet ope Griex/vper. Dit vast bergich landt is een moeder van veel ciuieren/Wouden/ende van veel volcken ende landen een voesterinne/der wilde dieren een behouder/nisse/ooch beler metalen/en heeft veel vaste plaetsen/steden/ooch veel ende menigherlep volcken/ban zeden ende spzaken onderschepden/so Peroborus aenwijst.

Subaudia/een seker vzedelijck lant des Pire-nischen geberchts/met welcken berch dattet van Italia ende Gallia gheschepden wert.

C Kinchouia/den Kinckaw.

Die landeken ontrent ende onder Mentz ghelegghen/aenden Rijn/is vruchtbaer/van Dalen ende Bergghen lustich ende ghenoechelijck/eenen Hof des wellusts/also dattet de boozhpgaenders ende inwoonders wonderlijck vergaet/want het heeft een soet aerdtrijck/dwelck hozen ende goede vruchten/haest ende in grooter menichte wtgheeft. In desen hoeck is alderlep gheslachte van Boomen/hol goede vruchten/noten ende menigherlep scrup/soo gheheel/dattet hozen daer booz niet en can opcomen. De Wijnbergghen ende Houen metten Wijn/welcken sp (dat wonderlijck is) gheen schade en doen/zijn ooch vol Boomen/ende menigherlep. Het heeft ooch warme ghesonde Fonteynen/wat het Aertrijck ontfpruyghende/tot de ghesont-heit der menschen ende veel ander dinghen nuttelijck.

C Lothringia.

Lothringie is een Prouintie Germanie/de laetste ende ten eynde ghelegghen/van Lothario alsoo ghenaemt. Dit heeft van het Oosten Rheriam oft Zaband/van Tzuden den Rijn ende Elsaet/van Twessen ende Noord/Wanc-rige. In dit lant leyt de vermaerde Stadt Metz/de Riuere Mosel bloeyt booz dese Prouintie/die op veel plaetsen van wijn ende hozen vruchtbaer is/met Fonteynen ende Riuieren benoeticht/Werchachtich/Wosachtich/met wilde ende tamme Dier beset. Dit volc is vermeyt van Duptschen ende Franchoyen/ende heeft veel heylsamen vzeemde Fonteynen/gedroncken zijnde oft daer wt gebaet/tot alderlep mederijne en plage dien-stelijck.

C Van Iselandia ende haer Riuieren.

Islandia de laetste Prouintie in Europa/teghen Tnoorden ouer Nozwegghen ghelegen/met ewighe roudende en ghebehaest/vanden Oosten heuet Scythiam/teghen Tzuden Nozwegghen/ban Tnoorden de ghebozen Zee. In dit landt zijn gebrozen Bergen/van enkel ijs. Daer vintmen Cristael/witte groote vzeeselijche Beren/die met haer pooten gaten int ijs oft water vzecken/daer booz inballen/bisch vanghen/ende tot dese gaten wederom wt trecken/ende haer daer af onthoudt. Het is een leech onvruchtbaer lant/wtghenomen in sommighe Dalen/daer en wast nauwe half garfch/ende sommighe vruchtbaer boomen/ende alderlep hee/waerhy hem dit volck van bisch/ghejaech/ende vleesch gheneert/de Schapen en connen aldaer midts groote roudende niet leuen/daerom berleeden haer de inwoonders van de wilde hupden der Beren ende andere Dieren tegghen de roudende. Ander sieder en en

conne sp niet gehebbē/dan van elbers derwaerts ghebrachte. Het is een wit/sterck/verschijdelijc volck/totter jacht ende totten visbank begeuen.

C Van Wilandia/ende zijnder ghelegghentheit.

Aen dat geberchte Nozwegghen stoot Wiland/verstrekt hem tot aen de Oceanische Zee. Dit lant en is niet sonderlinghe vruchtbaer/dan van Bosschen ende gras. Daer is een witte Barbarisch volck/der Swarter conste ende Tooverge begeuen. Dese vercoopen den Schipslieden den wint/als sp hem gebrack oft tegentwint hebben/also sp hem hebben willen. Want de Duptelen bewegghen/nits haer ongelouue/oft veel meer van haers gheloofs wegghen/de locht/ende son-rigts so stormelijck/dat die arme lieden so langhe daer aen gheloost hebbende/wt een recht oozdeel Godts/ten laetsten met haer ghelooue ende leu-genen/herberuen ende tonder gaen moetē/nochrans ghedijt hen haren coop pmoners eenen goeden tijdt.

C Van Nozmeden ende zijnder ghelegghentheit.

Nozmeden verstrekt hem tegghen Tnoorden/repcht aen de Gothos/metter Stuerre de Elue vande Gothis gheschepden. Item aende Dacos tegghen Tzuden/oft soo sommighe fabuleren/aende ghebozen Zee. Tegghen het Oosten ende Tzuden aende Duptsche Zee/ende tegghen Twessen aende Britannische zee/een wijde Prouintie/nochrans ouerimids de roudende onvruchtbaer. Dat volck leeft vanden visbank ende wilt vanc/heeft selden broot/maect veel wilts.

Daer vintmen Fonteynen/watmen daer in dopt/het sp leer oft hout/dat wort terstont steen. Als hy ons den dach ten langsten ende consten is/soo en wort hy heilieden de Sonne oft den dach nauwe ghesien/sp moeten dach ende nacht licht oft vper bzanden. Anders ist een sterck verschijckelijck verwegghen volck/dat haest aengaet/ende cloeckelijck waecht/het gheeft veel Zeeroouers wt. Dit lant en heeft gheen hozen/wijn oft olpe/dan datmen daer in bzingt.

C Van Driellant ende Drecht/anders Traiectum ghe-naemt.

Fassia/Driellant/een Prouintie in Germania aende Zee ghelegghen/repcht van het Oosten aen Sacrsen/teghen Tzuden aende Westvalen/stoot aen dat Drechtische lant tegen het Westen/hoewel sommighe willen/dat de Drechtische Drielsen zijn. Bisschop Albrecht te Mentz/die dat te Clooster bulden heeft ghesticht ende opgericht/onderstont hem dootgheds dese volcken tot het Christelijc gelouue te bzingen/maer hy diert van haer verlagen ende mette martelzatie gecroont. Dit is een cloeck volck/totter wapen ge-oessent/ende en begheert nochtans niet te oozlo-gen noch te heerschappen/en wil ooch niet beo-zlocht noch beheerscht worden/der vrjhepde alsoo begheerende/dat sp eer stozuen/ja lant/lijf ende goet verlozen/eer sp haer onder een heer/schappge begauen/sp toemen haer als de vrjge-meer dan de Switsers. Sp laten den Hertoch van Burgondien hem wel een Heere van Driellant schelden/ende vergutten hem den pdesen Cittel/maer hy en heeft hy heri niet veel op te heffen noch te doene. Sp ghebzupckert haerder zeden hy berepdt zijnde/niet onwillich de doot om de vrjhepde onverschijckat te liden:en ghelijck sp niet en begheeren te regeren ander volcken/also en willen sp niet (soo gesept is) van

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

*Wiefen en
acht op ge-
nen Eelboom/
Aldderchap
of heerschap
pge niet.*

hemant gheregeert worden. Aldderlycke weer-
dicheit is by hen ghehaet/ ende niet aenghesien.
Een stout man die hem ouer eenen anderen ver-
heft/ ende daerby eenen archwaen te heerschap-
pen is/ dien en lijden sy niet. Sy kiesen alle Jaer
eenen raet/om eenen geniepen nutte in behoor-
lijcker ghelijckheyt te bescheyden.

Sy straffen de ontucht der vrouwen seer ern-
stelick: De Priesters sonder vrouwen en laten sy
niet gheern toe/ op dat sy ander lieden slaepcam-
ren en houwelijck bedden niet en besmetten: want
sy meynen dat haer de menschen seer qualijc ont-
houden connen/ ende achtent als onmoghelijck.
Al haer vermoghen ende rijdom is aen bee. Het
is een effen lant/ Meerich/ ende seer weyderijck/
aldaer is gezeck van hout/ sy onderhouden dat
wyer met leemachtighen clitighen wasem ende
dzooghe koenies/ daer sy by coken/ ende haer in-
de roude onderhouden.

*Goem hout
in Drielandt.*

Dit sterck voortredende dapper volck heeft
voortijts yfere Lancien ghevoert/ ende ghewor-
pen voort zijn gheschut. Het draecht cozt hant/ int
ronde afgesneden. Sy straffen de hoererge hart/
ende en laten niemant een onghetroude bysitter
toe/ bewaren haer kinderen voort alle lichaer-
dicheydt/ gheuen hen in tijds mans ende vrou-
wen/ op dat alle onbetamelijcke oncuysheyt be-
hoert ende voortcomen worde.

Coznelius Tacitus schrijft/ dat tot Peronis
tijden twee Legaten oft Seyndeboden wt dit
volck nae Roome ghesonden zijn/ de welcke/ als
sy in dat Pompeijch Kaethups ghegaen zijnde/
sommighe yzeemde welandtsche mannen onder
de Kaethereen sittende saghen/ ende vzaechden
wat dat bediede/ ende onderricht warde/ dat sul-
ke eere den Seyndeboden des volck toebehoort/
die van Roomsche deuchden ende vziendtschap-
pen den Romeynen ghelijck oft te bouen ghin-
ghen/ soo hebben sy terstont voort ghereeden/
haer onder den Roomschen raet nedersettende. en
gheschreyen/ dat niemant niet wapen/ trouwe/
ende ghelooue de Duptschen te bouen en ghinck.
Van welck wegen/ had dese Pero beyde met een-
der stadt begaest.

Van Holland.

*Hollandt
Hollant.*

Hollandt een Prointie der Duptscher Pa-
tie/ nae zijnen overvloet van alderley visch/
Dieren/wilt/ vruchten/etc. met rechts Hollande
ghenoemt/ stoot tegen Ennoorden aende Zee/ op
ander plaetsen inde gebaente eens Eplants/ tus-
schen de armen des Rijnz omvanghen/ van het
Oosten aen Drielandt/ van Tzupden aen Vla-
bant/ vanden Westen aen Vlaenderen palende/
ende is een Meerich weyderijck landt/ met veel
Meeren ende Zeevroomen doorgoten. Daer zijn
sommighe die segghen/ dat Drecht de edele stadt
in Hollandt leyt. Dat Voortendom is alleen den
Keysers onderworpe/ het heeft een wyl lantschap
onder hem besloten/ van Oosten de Drielen/ van
Tzupden de Westvalen/ van Westen scheydet al-
leen den Rijn/ dattet niet aen dat Geldersche Her-
tochdom en stoot. Drecht daer in gheleghen/ is
een rijcke stadt vol volck/ van Duptscher zeden
ende spraken. Den Bisschop aldaer vermach in
nooden 40. dupsent strijbaer ende welgherijste
mannen te velde. De mans ende vrouwen daer
in zijn van seer schoon ghebaente/ die haer voort
den ouerloop haerder byanden met inlatinge der
wateren/ ende met eygender cracht beschermen.
Hier is dit volck dranch/ sy en hebben geen wijn-
ghewasch/ behaluen wat de Cooplieden bywijlen
derwaerts bzinghen. Metten brandt is het ghe-
bruyck ghelijck Drielandt/ doch ist op sommighe
plaetsen boschachtich ende vol wilts. Naer de ge-
legentheyt/ zeden/ heerschappge ende spraecke/
behoort aen Duptlant. Dit volck is mannue-

lijck/ cloeck/ schoon van lijue/ sterck/ goet van ze-
den/aendachtich teghen Godt/ ghetrouwe tegen
de lieden/ ende vzedelijck/ min toosghierich dan
alle ander Duptschen.

Van Westvalen/ende der Westvalen Justine/eyghenschap ende ghe- legentheyt.

Westvalen eynt hem teghen Twosten aen-
den Rijn/ teghen het Oosten aende Rijnere
Disurgo/ anders de Westra ghenaeemt/ teghen
Ennoorden aen Drielandt/ ende de Hollandtsche
Drechttsche contraye/ en tegen Tzupden aen dat
Hessische gheberchte stootende/ wt welck ghe-
berchte de Rijnere Amasus spruyt/ en dat landt
schier int midden deplende/ door Drielandt af inde
Zee valt. De Rijnere Sola behoortrecht dit lant/
dwelc voortijts vande Ductetis bewoont heeft
gewest/ vander segghen vande Sicambrys. Dit
volck heeft Carolus Magnus aldererst totte ge-
looue bedwongen. Als sy nu dicwils afvieten/ en
wederom te rugghe nae haer oude afgoderge sa-
gen/ met verachtighe des Roomschen gheloofs/
en noch trouwe noch ghelooue en hielden/ op dat
Carolus dese trouweloozheyt wt yzerse des
bans/ van desen dickmaels geschieden afval ver-
schricte/ so beselde hy heymelijcke Richters/ die
me nu Wetende noemt/ dat sy sulcke geloofbreu-
kige lieden soude sonder eenich voortgaende recht
oft aenclage/ by vā leuende liue ter doot/ also sy
wilden/ richtē en doode. Hier toe verroos hy dap-
pere/ der gherechticheyt lief hebbende lieden/ als
rueraers van het Roomsche ghelooue/ dwelck de
Westvalen/ als sy hier en daer/ edele ende onrele
aende vroomen in boschen vontē hangende/ son-
der eenich voortgaende bonnisse/ also verschrictē
dat sy ten laetsten int gelooue bliuen/ dwelck ge-
riecht by sommighe tot op desen onsen tijdt duert/
ende bysonder inghulden sulck de ghewelt hebbers
inde Voortē Cloosteren. Dese heetē Scabini/ op
Dupts Wetende/ die so veel van haer seluen hou-
den/ dat dese haer wechgenomen vzhēpt en ghe-
welt hem noch heden door gantsch Germania
te verstreken/ voortijds hebben dozien beroe-
men. Sy hebben sonderlinghe teekenen/ manie-
ren/ wijse en secreten/ waer door sy de quaetdoen-
ders (oft dicwils veel meer haer byanden en mis-
gongstigen dan quaetdoenders) oortdeelen/ aen-
con en en malcanderen kennen. Het zijn heymelic-
ke richters/ die lant doozloopen/ ende de quaet-
doenders merken/ aenclagen/ en namaels dexe-
rutie der sentencie eenen jongheren beuelen/ de
schuldighe nergens af wetende. Waer sy gecre-
ghen worden/ moeten sy also daer aen.

*Westvalen
en van haer
Doozgers en
gherichten.*

*Scabini/
Wetende.*

Dese Heydensche fantasie is in een sulck mis-
bruyt geraect/ datmen veel meer de gene daerom
men gram is/ wt haer en ngt/ dan de quaetdoen-
ders wt gherechticheyt/ doot: en her is een moort
ende dootslach/ men macht rijmen hoemen wil/
waer af so veel Canones in alle rechten zijn/ dat-
men niemant onverschoot en sal oortdeelen/ tegen
de ordinantie deser moortdoers/ daer toe soo is
de oortake daerom dattet Carolus in geset heeft/
wechghenomen en opghesouden/ daerom sal dese
Heydensche Wet oock niet rechts inden dreck
vallē/ dewijle sy aende Paus niet meer tot schel-
men oft ongetrouwen gheworden en zijn. Maer
sommense alle richtē/ die vant Roomsche ghelooue
afgeuallen zijn/ help Godt/ wat een woeghen en
hangen moestemen aenrichtē: en alle Westval-
sche bozgers en waren niet genoech tot hanghe-
mans oft richters/ al warēt oot inckel Scabini.
Daerom achtē sommighe/ by dese vzhēpt eer si ter-
tijt Keysers Martimiani is afgegaen/ sommi-
ge achten/ dat sy by vele noch heymelijck bestaer.
Dit lant is cout/ behoefstich van wijn en cozen/
Hier is haeren dranch/ swart by oort haer wijse/
Rijn

*Wetende
afgegaen.*

Rijnsche wijnen albaer ghehoert / zijn diere / die
dzincken alleen de rijcke / ende dat selden. De in-
woonders zijn strijckbare sinrijcke lieden / waer
af dat spreekwoort coemt: De Westvalen baven
meer schalcke ende archlistighe lieden / van dwa-
sen en sorten. Den Bisschop van Colen zijn sy ge-
hoorzaem. Twee heerliche Rivieren blieten door
dese Provincie / Wessera ende Rhemona. Op som-
mighen woort dit lant / out Saxonie genoemt / dat
is / out Saxonlant. Doetrijge ende ouerspel is
eertijts hoogh gestraft geweest / en alle ghedaente
ende aenwysen eeniger onreynicheit by hen lieden
strafwerdich / niet alleen berispt / maer streng ge-
straff geworpen. Tot int vij. E. Jaer na Christi
gheboorte zijn sy vepenen gheeweest / maer nu
woonsche Christenen. Dit lant is tot bee meer
dan tot hozen genoghen en bequaem / goede sout-
putten en metaelbergen vintmen aldaer: Eecke-
len noten / en appelen zijn daer ouerbloedich / en
alderlep wilt en tam bee. Het heeft veel baste ste-
den ende sloten / op de plegen ende berghe.

C Hassia / Hessenlant / ende vander Hessen epgghenschap ende lant- ghebruyck.

Tusschen Westvalen en Francken leydt Hes-
sen / een berchachtige Contrepe / die haer van
den Rijn tegen Onnoorden verstreckende / aē Que-
ringē stoot / Marboorch is de Hoofstadt daer in /
daer den Lantgraue Hof hout / nu ter tijt Lant-
graue Philips ghenaemt / een soo treffelijken
Crighsma ende geleerde Vorst / als nauwe eenen
in de Duytsche landen. Dit lant is met alderlep
voorzraet tot menscheijcker nootdruft wesentlic
versien / een grof bierdzinckende volck.

C Zeelant.

In Zeelandt woenen de laeste volcken der
Duytscher Natien / een waterich lant / dat van
Oosten Hollandt / ende van zupden Vlaenderen
heeft. Middelboorch is de Hoofstadt daer in /
wel beuesticht / haefachtich ende rijck / ende tot
coopmans neeringhe ende hanteringhe seer be-
quaem. Tot Brielum een stedeken daer in / met
water omringt / schepen de Cooplieden toe. Dit
lant staet gheheel int water / woort alleen met
Dijcken ende Dammen onthouden en beschut /
de welcke Anno 1530. inghebooken ende afghe-
scheurt / wt ongheduericheit ende stormen der
Zee / schier dat gantsche lant verdroncken heeft.
Daer af elders. Dit lant is meerich / en vrucht-
baer van hoorn / maer van ander vruchten ende
hoomen gheheel bloot / want dit lant en is van
weghen zijns ghesouten watten gronts den hoo-
men niet voegelijck / maer het is een volrijck lant /
met cloet dapper woortredende volc beset / een volc
regt alleman vreesaem / niemant ouerlastich / te-
ghen God aendachtich / ende tegen de menschen
ghetrouwē.

C Brabantia / Brabant / anders Aheria ghenaemt.

Dit lant der Duytscher Natie roert aen
Galliam Belgicam / heeft den Rijn van het
Oosten / Drielandt / Vlaenderen en Britanniam
ouer Zee teghen Onnoorden / Brantrijck teghen
Zupden ende Westen / daer voort vloeyt de Ri-
uiere Mosa: De riviere Scheldia vloeyt door
lant / ende wederom daer door met eenen teghen
vloet. Het is een vruchtbaer bebocht lant / bosch-
achtich / met Beemden / Ackers / velden / wijn-
dragende bergen / ende alderlep vruchtbaer hoo-
men vertiert / met tamme ende wilde diere ouer-
bloedich. Dit volrijck lant is met hoen / schoon /
dapper volck beset / dat onder mactanderen vze-
delijck ende vriendelijck leeft / een welvadic mact
aendachtich volck / niet onghelijcksojmich het

vruchtbaer aertrijck daer sy in woenen / also dat
volck ende lant ghelijcke goet zijn / daer in lig-
ghen veel edele Steden.

C Burgundia.

Burgundie houden sommighe voort een deel ^{Burgundien}
Brantrijck / Gallie Zenonensis. Dit lant
is op veel plaessen vruchtbaer / boschachtich /
met Rivieren ende fonteynen beuochticht / op
veel plaessen doore ende ouervruchtbaer. Item
aent gheberchte rout / ouermids den ghedueri-
ghen reghen ende sneeu / die daer alreys vallen.
Veel zijnder aen dese Berghe / die wt het door-
gaende ghebruyck des sneedwaters / swillinghen
ende croppen craghen. Wilt hebben sy ouerbloe-
dich / als Berē / herten / wilde Swijnen / ende an-
dere.

C Flandria.

Vlaenderen / een Provincie Gallie Belgice / ^{Vlaenderen}
heeft van het Oosten dat Duytsch lant / Ger-
maniam / teghen Onnoorden Britanniam / van het
Westen de Franchoyse Zee / van Zupden Bur-
gundien. Dit cleyn lant is groot van rijckdom /
ouerbloedich van wepde ende bee / vol schoonder
steden ende Havens der Zee / met beroemde Ri-
uieren beuochticht ende ouergoten / met een fierc
welgheschicht volck beset / rijck van kinderen en
alderlep goeden ende coopmans ware. Een lief-
felijck / vzedelijck / vriendelijck / ghertou volck /
doek teghen de Vlālanders / van vriendelijcken
ghelate: van verstaende ende conste subtyl ende
constelijck / opt eerste in wollewerc: Want de co-
stelijcke wolle die van Engelandt derwaerts
coemt / woort aldaer tot laken ghemaect. Dit lant
is effen ende vruchtbaer / alleen dattet gheen wil-
de / maer anders veel vruchtbaer hoomen heeft.
Sy zanden aertschollen oft torenen door hout /
dies sy daer toe ghenoech ende goet hebben / soo
goet als pinners eenich hout om te coken / ende
alle brandinghe wesen mach / alleen de affchen en
zijn niet soo goet / ende zijn van quaden reuck. In
dese landen is menigerlep volck / wt Limbria en
Dacia / daer maectmen de constelijcke lakenen
ende Capiserten / met wonderlijcke conste / beel-
den en personagien geworcht. Het zijn oec ander-
sins aen goede en coopmanschapen doozucht-
ge rebedelijcke liede. Daer in ligge Brugge / Gent /
Mechel / Antwerpen.

C Van Alsatia oft Elcebo / op het Duytsch / Elsaet oft Elces ghenaemt.

De Riviere Illam / de Ille genaemt / die door <sup>Alsace oft
Elzass.</sup>
dat Elsaet vloeyt / noemen sommighe Alsam /
ende daer af dat lat Alsatiam. De andere achten
dat dit landeken daerom Elsaet heet / om dat de
inwoonders aender Ill sitten / also het Duytsch
medezingt / Ill saet / I voor E ghelesen. Ahe-
nanus noemet van Elcebo / Elces oft Elsaet /
dwelck sommighe der Hednozum wooninghe en
Lant gheweist te zijn / achten.

Nu dit lant is vruchtbaer ende haefachtich
van alle vruchten en nootdruft / maer niet groot /
opt langste reyt dit lant tot inde twintich mij-
len / daert opt vzeetste is ouer dweers / niet ouer
hier mijlen. Tegen het Westen eynt hem dit lant
aende Riviere Vosago / tegen het Oosten aenden
Rijn / teghen Zupden heuet zijn Frontiere ende
Marcksteen by Canum / tot aē de Hart ende En-
sijheym / tegen Onnoorden / de Rivieren Dozuam
ende Matram.
De vruchtbaerheit van desen lande moechte
ghy daerby afnemen / dattet niet alleen veel duyts-
sent inwoonders met wijn ende hoorn en yggst /
maer oec ander Natien / sonderlinghe van wyne
E iij wang

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Elfaat heeft
45. Steden.
ende bystich
Sloten.

want in dit landeken zijn bouen de ontallijcke
dorpen/essen veertich steden ende stedenkens met
muieren omringt / bystich Sloten op Berghen
ende Dalen ghelegghen/ende bewoont. Daer vint
ghy oock / behaluen ende houen dat machtich
Sticht ende Munster te Straesborch / thien
ander Stichten / verthien Abbdgen / viereenveertich
Cloosteren beyderley gheslachts / ick swijge
der Broechp hoeuen / Beeren hupsen / Baghij-
nen / ende Sellenbroeders hupsen / Gasthupsen /
der armer herbergghen / Melaeisch oft Sieck-
hupsen / daermen nauwe in gheen landt na zijn-
der groote soo veel lupe leghe lieden ende stercke
Bedelaers onderhout / ick swijge hier oock den
ontallijcken Eldorn / hier toe doet dat ander
lupe volck / als rijcke Bozghers / Coopliden / etc.
so sulc ghy v billic van dit lants byzuchtbaerheyt
ende Gods goetheydt verwonderen / als dattet
niet alleen dese altemael doet / daer schier alleman
wijn bynct / ende een wellustich teertijck volck is
van nature / dat byassen moet: Maer oock Bep-
eren / Swaen / Hollanders / Enghellant / Bis-
paniam / etc. ende andere verre statien met zynen
wijn verheucht.

Tribozes
worden de
Elfaters ge-
maect.

Strabo / Ptolomeus / etc. noemen dese Con-
trepe / Triburum / dat volck Tribochios oft
Tribozes / tusschen de Maurices ende Reme-
tes / aenden Rhijn ende Vosago ghelegghen. Dit
landt is oock totten Wilt-banch ghewepet /
rijck van alderley Voghelen / bysonder van al-
derley Visc querebloedich / alsoo ten eynde de-
ser Geographie / van Straetsborch ghesepet
wort.

In dit landts Contrepe ende belt en is niet
onbyzuchtbaers oft onghelouws / de Berghen
vol Wjns / de Plepen ende Dalen vol Beem-
den / Akeren / Bogaerden van menigherley
byzichten / Rivieren / Dennen / ende Wepden /
Eckelbragghende / ende bepde byzucht / Rivier
ende wilbyrycke Wouden / alsoo dat dit landt
niet onbillick een Moeder van veel byzuch-
ten mocht ghenamen worden. Daer roocht
men oock ghebierden Elfaters Wijn / oft bran-
delwijn / diemen te water ende te lande in veel
landen verre voert. Daer vintmen oock siluer
ende yser ende Metael putten / aende Riviere
Vosago.

Dat volck daer in is strydtbaer / milit / gast-
by / slecht / ende niet prouckich in cleedinghe /
arbeysaem / teerachtich / dat den meestendeel
inden dach leeft / vanden morgghen niet soch-
fuldich / ende dat niet tot prouisie en behoudt /
daerom hoe byzuchtbaer dattet landt is / soo co-
met nochtans lichtelijck in hongher ende jam-
mer / want het en leyt niet te houen: Ende win-
net veel / soo verteeret veel / soo dattet altemael
met hem opgaet. Daerom macht meer ver-
guistelijck ende verdoenlijck / dan beleest ghe-
scholden worden / als die eenen cleyen stoot
oft ongheluck in nooden byngt / bysonder waert
dat de Steden niet soo voorsichtich en waren /
dat sy dien onraet ende onbillicheydt wechna-
men / ende de Dozcoopers ende Ghierighen /
die God oock tot dit werck ghebruycken moet /
hoe wel dattet soo veel als henlieden aen gaet /
altemael Faelgreep ende sonde is / maer dat
Godt haerlieder ghiericheydt ten besten ghe-
bruyckt / dat is Gods conste / ende niet haer
dencht / wille oft voornemen / als om den Aes-
ten daer mede te dienen / maer henseluen /
nochtans soo keeret Godt onne / soo dattet
sometijds den armen te goede toemt. Alsoo en
isfer gheen soo ongheschiedten voornemen / son-
de oft wille / die Godt niet ten besten / ende tot
zinnen wercke en weet te ghebruycken / sonder des
sondaers ende daders wille ende ghedachten /
alsoo dat Gods ende des sondaers wille met

Godt keert
de gheueyde
der voornem-
pers ten bes-
ten sonder
haren wille.

malcanderen gheschiet / soo gheheelijck en can-
men Gode gheen dinck verquisten noch ver-
deruen. Den sondaer ende Ghierighen wil
sondighen ende woekerken / soo willet Godt in
contrarie / niet hem / maer anderen te goede la-
ten comen / op dat hy niet sonder hem boos
gheweest en sy / alsoo gheschiet haerder beyder
wille / ende op dese wijse oft maniere beschickt
God dat quaet oft de sonde: Den Dupuel wil
verderuen / Tyrannen heerschappen / ende de
Godtloosen regeren / soo laet hy den Dupuel
zinnen wille ende werck dickwils doozgaen /
ende soo gheschiet des Dupuels wille / maer
daer na beschickt ende verhoedt Godt / dattet
den zinnen niet en schaet / maer nuttelijck sy /
ende ten besten come: Daer mede gheschiet
Godts wille oock / ende worden bepde verfa-
dicht / God ende de Dupuel. Maer dit is Gods
goetheydt / ende zijnder ghenaden meesterstuk /
maer des Dupuels boosheyt. Daerom is een
werck op Dupuels sijde / boos ende sonde / op
Godts sijde / recht ende goet. De Godloosen
willen regeren / dat laet God somtijts toe / daer
mede gheschiet haren wille (want Godt wort
eenen peggelijcken te wille / ende wil wadt wy
slechts niet toestaen en willen) God ghebruyckt
haer voornemen ten goede / ende ordineret tot
een roede ende tuchtschule / ende tot een be-
schuddinghe zijns volcks / daermede gheschiet
Gods wille oock: maer daerom en is den God-
loosen eerdorstighen niet onschuldich / dat
God zyn boosheyt ende Tyrannie ten besten
ghebruyckt / dwelck den Godloosen veel lieuer
anders saghe / ende aen zinnen goeden wille niet
en ghebreect / maer dattet Godt voornemt /
ende te goede weynt / dat is Gods conste ende
goetheydt. Alsoo ist waer / soo Paulus seyt / dat al-
le ghewelt van Godt is / ende inckel Dienaers
ende knechten Gods zyn / als die inder Quer-
heyt zyn: Oock Assur / den Turck / ende Babu-
chodonosor / alsoo de schrift seyt / ende alle God-
loosen ende Tyrannen / ghelijck oock op dese
wijse altemael den Christenen toebehoort /
1. Cor. 3. dat is / dattet hen al dienen / ende te goe-
de comen moet / ende gheen dinck schaden en can-
oock de doot ende den Dupuel. Dies niet te min
en zyn de Tyrannen niet onschuldich / dat sy
God ende zyn volck niet en schaden / maer nut-
telijck zyn / want zijt veel anders meynen / ende
lieuer verdozen. Alsoo heet Assur oock een die-
naer Gods / daer staet al effen wel: Wee Assur /
Esa. 10. Want hyen meyndet niet alsoot God
meynde / ende zyn ooghe was een schalk / daer-
om is oock alle zyn doen / sonde ende verdoz-
uen. Judas oft de Joden en zyn daerom niet
vroom oft onschuldich / dat sy Christus ende
de gantsche Werelt te sulcken goede hebben
voordelijck gheweest / Christus aent Cruys
tot eenen Priester ende Coninck verhoocht ende
ghewijt / ende alder Werelt verlossinghe / ende
dat beste werck hebben aengericht / soo dat
alle Engghelen niet beters en mochten ghedene-
ken / noch zyn sy daerom wtgeballen ende wt-
ghelouwen. Daerom: Haren wille was ver-
keert / ende sy meyndent veel anders / dan Chri-
stum tot sulcher eeren te byngghen / ende der Chri-
stenen salicheydt te vorderen / maer wel te ver-
deruen / daerom ontfanghen sy billick als ver-
deruers / eens verderuers loon / ende roept dat
onschuldich bloet Christi wzake en mooyt ouer
haer.

God wil dese
wille dat wy
willen / als
wy met an-
ders en willen
ende gheeft
dat wy niet
toestaen en
willen.

Alle Quere
heyt Gode
en der Chri-
stenen.

Maer dat effen dit haer doen tot sulcken nut-
te / goede ende eere gereypt heeft / Christo / ende der
gantscher Werelt / dat en is niet haers goeden
willens schult / maer Gods Conste / werck / ende
meesterstuk / diemen niets niet verderuen en
can / ende alsoo meesteren / dat hy oock der son-
daren

daren booznemen ten besten/ ende tot zijns lijx
bermeerderinghe bozderen can/ op datmen wete
ende onderwinde/ dat hy Godt is/ diens ende der
zinnen oock alle dinc behoort/ also de Schrift
vermelt/ oock den verderuer/ Doot/ Sonde ende
Duyvel/ dat is/ het moet hem altemael dienen en
ten besten comen/ ende soo gheschied haerder bep-
der wille/ Godes/ ende des Godtloosen/ en effen
met zijnen wille/ sonde ende wercke/ moet den
Godtloosen Gode dienen/ effen als hy tegen hem
waent te zijne. Alsoo laet den vryen Godt eenen
pegelicken zijnen wille/ op dat niemant van hem
te claghen en hebbe/ dat hy hem gewelt aen doet/
ende dies niet te min en gheschied zijnen wille in
den Hemel ende op Aerden. (Want wie mach zij-
nen wille wederstaen?) ende daer en gheschied
nochtans gheen dinc weynighers van alle god-
deloosen/ Psalm 5. Alsoo wil hy de sonde/ ende
en wils oock niet/ boet dat quaet oft de Sonde/
ende en doetse niet/ maer haetse ende verbietsse/
Psalm. 4. Welck hoe dattet toegaet/ eens deels
ghehoort is/ eens deels gheue icht allen gheest-
licken ende Godt-salighen wt te rekenen/ nae te
dencken/ ende te gheraden. Item/ hoe Gode
wil/ wat een sondaer wil/ etc. Desen wtloop/ ick
en weet selue niet hoe/ en heb ick niet comen booz
hy gaen.

Ad Propositum. De Elsaters die plochten
veel maeltijden/ byplochten ende goede chieren te
hebben/ als een naghebuer sterft/ soo troosten sy
de byzantschap met een Maeltijt. Wert eenen een
hint ghebozen/ so plochtmen een blijde Maeltijt
te houden/ ende op eenen pghelijcken wijck tot
Straefbozch eenen Bozgher/ dien eenen Erfge-
naem ghebozen wiert/ te schenken. Dit volck
haeyt in openbaer plaetsen/ altemael onder mal-
canderen/ nochtans eerbaerlijck bedeckt ende be-
wonden. Sy ghebruycken de Keperlijcke rech-
ten/ zijn gheen haers selfs/ byzlijch/ die gheen
Opzantje en moghen lijden/ oock der seluen niet
ghewoon en zijn/ maer de Steden zijn veel op
haerseluen. By henlieden en is op het velt niet
angebouts/ en wel Steden ende Dorpen slecht
ghebout/ want sy en hanghen niet ghelijck de
Swauen veel costs ende bliets aen de hupsen/
maer veel lieuer aen goet chiere ende teyzen/ waer
by sy oock dickwils Acker ende Weemden ver-
setten/ ende schier niet onbecommerd sijn ont-
pandes by henlieden en is/ hoewel in dit Landt
wel het derde deel vanden Inwoonders/ Swa-
uen/ Beperen ende Franché zijn/ want sy en ach-
ten niet van waer eenen sy/ wanneer hy hem
slechts oprecht by henliede hout/ daer neemtmen
de aencomende liefelick/ sonder alle booschzift/
tot Bozgheren ende landtsaten aen/ bysonder te
Straefbozch/ men byaecht niet van waer dat ee-
nen sy/ oft hy sy oft hoe hy afghehepden is/ al-
leen soo hy aengheproken/ ende dat hem yet nae
gheschieden worde/ dat hy toesse/ dat hy dit recht
bestaen oft genoechdoen mach. Dit volck neemt
hem malcanderen oock hertelijck aen/ wie eeni-
ghen handel heeft/ dien hy niet tot henlieden
byeemt ghebracht heeft/ maer hem ghebeurt is/
na dien dat hy een Bozgher ende Landtsaet ghe-
weest is/ dien helpen sy met lijf ende goet daer
wt/ en hebben oock een seer byndelich verbont
met malcanderen. Alsoo heeft men te Roome/ soo
Linius sept/ eertijts oock alleman opgenomen/
die dat recht heeft mogen verdragen/ daer af is
haer macht onsprinkelich ghewassen. Maer na
dien haer de Italianen seijerden/ soo en hebben
sy niet alsoo gheluckich gheweest/ als sy alleman
mistronden/ so en heeft hen daer teghen niemant
yet tot betrouwt. Alsoo en verachten de Elsaters
niemant/ maer ist dat hem eenen vzeemden re-
delijck by haer houdt/ soo en wort hy niet wey-
nigher dan eeninghebozen des Landts/ tot eer-

lijcke Ampten ende Raedt gheset. Daer en is
oock gheen sonderlinghe coopmanschap oft han-
teringhe in Elsaet/ dan met Wijn ende Cozen/
de lichte die leuen meest van haerlieder Aenten
ende Chijusen/ daer mede dit Landt al effen wel
niet weynich ouerladen en is. Voor Christi
gheboorte ter tijdt Julij/ zint Heydenen ghe-
weest. Tot Eversheim- stinster heeft eenen
seer costelicken Heydenschen Tempel gheweest/
Mercurij des Afgods/ den welcken de Heyde-
nen ouer de Zee besochten (ghelijck wt tot onse
Heplighen sottelijck bebaerden) om gheluck ende
salichheid/ dien besocht Julius den eersten Kay-
ser/ niet seer langhe booz Christi gheboorte (als
hy Galliam ende den Rhijnstroom onder hem
wierp) met zijne danckofferen/ want Mercurij
was doen ter tijdt der Duytschen ghenadich-
stien Godt/ ende dit was den eersten ende
eenighen Tempel als doen ter tijdt in Elsaeten.
Ab van Elsaeten/ leest boozder de beschrijuin-
ghe van Straefbozch tot den eynde des Boers.
Hier booztijts heeft Elsaeten een Hertochdom
gheweest/ van Sinte Ottilien Vader den Her-
toghe gheregeert/ op der Heydenscher sterckte
Hooghenbozch gheseten/ daer wt hy (tot het
Roemische Ghelooue bekeert zijnde) een schoone
Clooster liet maecten/ ende alle zijn inneren
van dit Slot daer toe ghaf. Hac ex Hieronymo
Geuillero.

Ab der Elsaters zeden hebben haer in costen
Zaren menichfuldich omghekeert/ sonderlinghe
int ghelooue/ so dattet al een ander aensien heeft
verreghen.

Switserlandt.

Dit Landt is met een seer strijdtbaer volck
beset/ allen onluggenden Bozstendommen
verschrikkelick/ aen welcke haer veel Keyseren
ende Bozsten moede/ ende sommighe arm he-
ben gheoorloocht/ want het booz hem seluen by
heerschap/ ende niemant onderworpen zijn en
wil. Sy hebben in costen tijt haer ghelwelt won-
derlijcken vermeerderd. Dit Landtschap is met
stercke Sloten ende Steden als Bern/ Lucern/
Zurich/ Soloturn/ etc. verciert. Dit berglich
cloeck volck (nochtans nu wat byndelichet/
ende meer statelijcker zeden gewoone) ouertooch
eertijts met Heystracht die van Zurich/ die se-
ghen het Verbondt (met henlieden ghemaect)
ghedaen hadden/ daeromme verwoesten sy haer
Landtschap ende Velt/ ende als die van Zurich
den Switzers eenen Slach leuerden/ soo wien-
den sy schier al verlaeghen/ ende de Switzers
raesden soo onmenschelick ende grouwelijck/
oock ouer de ouertwonnen byanden/ dat sy op
de Slachplaetse der nederlaghe/ de doodelijck-
men te samen droeghen/ tafelen ende banchen
daer af maecten/ de lichamen open deden/ dat
bloet droncken/ ende de herten metten tanden
verscheurden.

Dat ghebruyck is in dit Landt/ dat de mans
personen met het vee omgaen/ melcken/ kafen
maken/ ende ten is by henlieden gheenen wijf-
schen arbeyt/ Als alser gheen vrouwen handt
aen gheweest en is/ soo laten sy haer dies dinc-
ken goet te zijn/ ende de Ware dies te beter. In
de Chronijcke hebt ghy anderzins oock dickwils
der Switzers ghedacht/ dat sy v hier tot een
ghedachtenisse. Dit volcks gheloutie ende seden/
hebben haer in costen tijden menichfuldich ver-
andert/ soot alleman in Duytschlandt wel bekent
is. Daer toe Anno dupsent vijfhondert ende 31.
selue teghen malcanderen gheoorloocht/ ende de
Zurighers met hare Bontghenooten wederom
wat schade ghereghen van die van Vijfhoys/ en
haren aenhangh.

Een genote
bebaert us
Elsaet tot
ten Tempel
Mercurij.

Switserlandt.

Switzers
droncken
bloet.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

¶ Van Savoye.

Savoye is een hertochdom in Franckryck/daer in Geneuer de Hoofstade is/den Cooplieden wel bekent / stootende schier aen de Switsers Lantschap/ ende aende Lusitanische ende Leuianische Ruyzen. Subaudium noemen sommighe Savoye.

¶ Celria/ Sicambria genaemt.

Hertoch van
Celch/ oft
Celcia.

Celria/ heeft van Westen Zabandt ende de Ruyere Mosa/ teghent Noorden de Oceanische zee/tegen het Oosten ouer den Rijn/ Westbale/ ende de March/ daer in zijn de wigt-vermaerde steden/ Coellen ende Aken/ waer af wy bouen vermeldinge ghedaen hebben. Crier ende Lutzenborch liggen tegen tZuyden des Lants. Den Hertoch van Gelderen voert menigherlep Crich altijt/ met menigherlep heerschappijen/ ende en heeft in twintich Jaren ende daer bouen gheen ruste noch vrede ghehad. Doch Anno 1530. Keeser Karel inden Tocht van Coellen weynich eere onthoden/ maer heeft hem int volle harnasch teghen hem toegheerust/ ende noyt tot zyn der Majesteit ghecomen/ noch de selue begroet oft ontfanghen.

¶ Van Francia oft Gallia/ dat is/

Franckryck/ van zynen begrype/ Lande ende inhout/ ende vander Franchysen oude ende nieuwe pollicie/ zeden en Religien.

Franckryck
geleghent
hegryp ende
wredeplinge.

Vranckryck een gheleghentheyt Europe in het Westen tusschen Hispania ende Germania gheleghen/ een machtich Landt/ welck in twee deelen gedeelt wort/ namelick in Transalpinam ende Cisalpinam Galliam/ dat is/ in dat Opperberghich Franckryck/ dat ouer ghene zyde van tgeheberchte tot aende Gallische Zee stoot/ ende hem aende Zee Oceano ende den Rijn eyndt/ en dit machtich deel Franckryck/ van sommighe Gallia Comata ghenaemt/ is vier hondert ende twintich Italiaensche mylen lanck/ en drie hondert ende dertien byet/ en wort (soo Plinio hehaecht) wederom in Belgicam/ Celticam/ ende Aquitaniam ghedeelt.

Gallia Belgica/ van Belga de naemachtighe stadt also ghenaemt/ welcke stadt nu Treueris/ dat is/ Crier ghenaemt wort. In dit deel Gallie/ zijn veel hertochdommen ende Graeffschappen begrepen/ als Zabantie/ Flandrie/ Picardie/ oft Arabarensis/ Varensis/ ende Luchimburgensis/ Lothring/ Bourgondien/ Hollandt/ Zeelandt/ Parbonensis/ Switserlandt ende Elsaet: De welcke alle tot Duytschlandt soudien gheteelt worden/ waert dattet den Rijn niet en dede/ en daer tusschen en laghe/ den welken voortijts de pale ende Marchsteen Gallie is gheweest/ ende noch van sommighe Gallia wort ghenaemt: al wat ouer gene zyde des Ryns leyt/ als de voornoemde Prouincien ende Landtschappen Gallia Celtica/maer die oock Comata wort genaemt. Dese houdt in haer Noymanniam/ Lyon/ Rothomacum/ Gothiam/ Burgundiam. Dese lantschappen hebben teghent Oosten den Rijn/ Switserlandt/ etc. Teghent Westen/ Enghelant: Maer in dese Landen/ int deel Franckryck/ Gallia Celtica ghenaemt/ zijn veel steden/ als Parbona/ Massilia/ Aguis/ Vienna/ Tarentasia/ noch een Stadt/ Senonensis met namen/ heeft eertijds Noom ghebrande/ berooft/ ende met Crich verdozen/ welck volck namacks in Cisalpina Gallia/ Mplaen/ Papiam/ ende Berganium/ etc. gehout heeft. De derde gelegentheyt Gallie Transalpine/ Aquitane/ vanden ouerbloet des Waters alsoo ghenoemt/ aen Hispaniam stootende/ van het Westen aende Zee/ vanden Oosten ende

Noorden aender Iponiers Landtschappen eyndende/ welck voornaemste steden zijn/ Mediolanum/ Burdigalia/ de volcken daer in/ Santones/ Bitungi. Item/ dat hertochdom Andagauia/ dat aende Turones ende Biturones stoot. In desen hoek Gallie hebben oock voortijts gewest dese volcken/ Auerni/ Bellouaci/ Venedi/ Turati/ Belueti/ Peruij/ Sequani/ Treueri. Besiet daer af Pomponium lib.3. ende Ptolema. lib.2.

Dat ander Franckryck oft deel Gallie/ Cisalpina Gallia/ andersins Gallia Celtica/ oft ghemeynlick Lombardia ghenaemt. Dit deel Gallie reyt tot in Italiam/ ende wort in ses Landtschappen ghedeelt. Dit deel wort oock Gallia Consa/ oft Gallia Togatha ghenaemt.

1. Cenomanensis Gallia/ daer in leyt Cremona/ Vixia/ Mantua/ Verona/ Vincentia/ en Patavium.

2. Senonensis Gallia/ dit begrypt in hem de volcken Senas ghenaemt/ in oorloghen dapper ende victorieus/ waer af sy voortijts Senogalli ghenaemt waren. Hec Lilius.

3. Bolognum Gallia/ dese hebben de Stadt Bonum ghehouwt/ soo Lilius wil/ van welcke Stadt gheene aenwysinghe meer voor ooghen en is.

4. Ligurgum Gallia/ begrypt Eporediam/ Taurinum/ Augustam/ Pictoriam/ en veel ander steden/ en de Berghen Subaudie.

5. Insulbrium Gallia/ daer in leyt Verel/ Pontaria/ Comum/ Bergonium/ Lauda/ Crema/ Pavia/ Mediolanum.

6. Genna Gallia/ in hem vatende Genuam/ Verdonam/ Alexandriam/ Asti/ Soanam/ Paulum/ Albngam/ Vintimilium/ en andere steden. Daer af Titus Lilius lib.24.

Dit machtich Landt is van goede en liebet soo machteich/ dattet den Keeser niet oorloghe niet vermoepen en can/ de welcke oock eenen goeden tijt dat keiserdom hebben in-ghesadt/ als vooren gehoozt is. Dit en is oock gheen onstrijtbaer ongheschoot saem volck/ dwelck al wart heeft en vermacht/ niet zijne alleen en acht/ maer zijne ende zijns Coninck.

Franckon
se en heb
niet eygen

¶ Prouincien Gallie.

Also is oock Gallia in veel Landen ende Voerstendommen ghedeelt/ als in Aquitaniam/ dat alleen veel Prouintie in hem begrypt/ Andaganiam/ Auerniam/ dat Woudich/ Berghich/ nochtans weyde-ryck/ ende daer by becrich is. Parbonensis/ daer af Plinius lib.20.4. Cap.5. Dit edel Paradijs en wijckt geenem lande van alderlepe haue ende goeden. Belgica/ is alleen in twee Landen ghedeelt/ van Dee ende Volck vranckryck. Turonia in Aquitania begrepen/ leyt aen de Ruyere Luger/ van Wijn/ weyde/ loecht/ beschen ende velden een vruchtbaer ghesont landt/ met schoon/ sterck/ eerbaer volck beset. Daer leyt S. Marten begraven. Vasconia is oock een deel Aquitane eertijts geweest/ aen de Zee ende de Pyrenische gheberchten repckende/ ende aen Colossam ende Pictaniam stootende/ een boschachtich ende berghich Landt/ nochtans op veel plaetsen vruchtbaer en Wijnryck/ ende van wijnghe was soo costelijck/ dat sy oock den aenpalenden Wijn gheeft. De Ruyere Gethona scheidt Vasconiam van den Lande Colossana. Burdigal is de Hoofstade daer inne. Watteij oft Vasconas heeten de Inwoonders. Dit is een gerastich/ licht vaerdich/ gherust volck/ dapper ende cloeck totten Crich. Het is oock een stout/ grodwelick/ cloeck volck. Hec Herodotus.

Pictavia een Prouintie Gallie Parbonensis/ welck Landt de Scoti ende Picti wt Enghelant

Pictania

En peghelich
landt zijn op-
gen aert ge-
merck ende
beuecht.

Dicardia.

landt ouerballende / inghenomen ende met ghe-
welde beseten hebben / ende nae haer alsoo ghe-
naemt: heeft van het Oosten Thuroniam / van
het Zuiden Hispaniam / van het Noorden de
Britannische Zee. Dese ghelegentheid heeft
enen vruchtbaerghenden grondt / rijck van al-
derley vrucht ende koozen / Edel van hauenender
Zee / goet van Wijnghewas / met veel Steden
doozluchtich / met Siuieren ende Fonteynen be-
uochticht / lustich van Landtschap / Weiden /
velden ende Woschen / teghen de Zee Bergich /
van spraeke ende zeden Franchopsch. Dat
volck daer in is van stercken lichame / korn van
ghemoede / bouen ander scherpe int vernuft / li-
stich / ende alsoomen seyd / Een peghelich Landt
heeft wt zonder influentie des Hemels / zijnen
eyghen aert. Alsoo hebben de Romeynen dooz-
tijds dappere ende sware lieden gheacht ghe-
weest / de Grieken lichtbaerdich / die wt Aphy-
ra archlistich ende dooztrapt / de Franchopsen
van naturen cloeck / ende van scherper aensla-
ghen. Het zijn kloek / langhe / dunne / byzjne
lieden / op Italiaensche maniere. Hec Isidorus
& Herodotus.

Dicardia een Edele ghelegentheid Gallie
Belgice / seer vruchtbaer van vruchten ende
koozen / waer in goeden rooden Wijn daermen
mede schijuen can) wast. Het is oock een o-
uerbloedich vol-rijck Landt / met Fonteynen
ende Siuieren beuochticht / met gheweldighe
Steden ende Sloten beuesticht / rijck van alle
dinghen / daer in een ghehoosaeu volck / dwelck
gheen dinc zyne / maer altemael zyn ende
zijns Heeren toe te behooren / voozgheeft. Dit
Enghellandt heeft den Rijn vanden Oosten /
dat Opper Brancrick vanden Zuiden / de
Gallische Zee vanden Westen / Angliam van
het Noorden. Sommighe schatten dit gheheel
Landt vier hondert Duytsche mijlen breed ende
lanck. Maer Dicardje is tweerlep / dat Opper-
st / ghenaeckende Brancrick / dander / dat aen
Atheriam / Vlaenderen / ende Brabant stoot. Dit
deel heetmen Hammoniam. Heyderley volken
zijn hupsch van aenghesicht / vrolijck van her-
ten / begripich van sinnen / doozluchtich van
verstande / deuchdelijck van ghemoede / van gro-
uer sprake dan ander natien Gallie oft Branc-
ricks.

Den Coninck van desen Lande / nu Francis-
cus ghenaemt / doert alreys Oozloghe welcken
ouer midts zijn opzichte betalinghe de knechten
gheern toetrecken / en vooz eenen synen Erf-
sman houden.

Anno 1525. is desen Coninck selue in eyghen-
der Persoone vande Kerstelicke Maesteyt ghe-
banghen / ende met conditie wederom los ghela-
ten worden.

De Grieken hebben de Franchopsen Al-
reltas ende oock Galatas ghenaemt. Tot on-
sen tijden worden sy oock Francis gheheeten /
ende Gallia Francia / vande Francken den
Duytschen volcke / van welcke het voorzijds
schier gheheel wegheroept ende verdrukt was
gheworden / soo M. Ant. Sabel. lib. 3. Cume. 10.
aenwijst.

Dandere hebben Galliam in drie Landen
ghedeelt / namelijk / in Galliam Belgicam /
Celticam / ende Aquitaniam / een peghelich deel
heeft zyn ghelegentheid ende Frontieren ghe-
had.

Vander Franchopsen eyghen-
schap / nieuwe ende oude zeden.

DE Galli Francis oft Franchopsen / zijn van
aerde een partijch / opzochich vermirel volc /
niet alleen in Doopen ende steden / maer schier in
een peghelich bysonder hups / wie een weynich

verstandigher / gheleerder oft rijcker is dan dan-
der / wilde gheern heerschappen / ende dat haer
dandere vanden hups nae hen regeerden / ende
begheert onberoepen dandere vooz te gaen / ende
dat alle dinc nae zynen wille gheschiede wel-
ken aert alsoo het hepbensch is / hen aenghebo-
ren is. Sy kinnen oock aldermeest metten geuen
die oock wat willen wesen / ende die al effen wel
oock om de heerschappijge opgaven / so daer noch
tans eertijds namwe een verachtelijcker volck
gheleest / en heeft / als dicmen slechts vooz knech-
ten hielt / ende die haer erghens aen gheweldighe
dinghen / niet schult oft schijuen beswaert / op dat
sye van des Eldoms verdrukinghe ende ghe-
welt verlosteden / ende onderworpen haer daer-
om desen / op dat sy alle recht ouer hen soudent
hebben / inde stede der knechten.

Tweerlep volck is in dit Landt in bysonde-
re ere / de Kuyperge oft Ridderchap / ende al-
derley gheleerden ende Rechtswisen des volck /
welcke men Druidos noemt. Dese dircteren de
Wet / legghen de Wet ende Schrift wt / spre-
ken Recht / onderwijsen volck / bedienen den
Tempel metten God / dienst / setten ouer de nuf-
daer straffe / de straffe des Vans (dat is / dat
men eenen van hare Tempelen heeft wt ghe-
drenen) heeft alreys by dit volck in werke ghe-
weest.

Onder de Druidibus is eenen Opperstaer /
sonder de welcke men niet met allen en handelt /
gheen Ruyt wt leent / gheen oordeelen stryck.
Dit ghaer alle de anderen vooz / ende heeft het
Opperste gheweld. Dese Oppersten Druides
blijt oock alle menschelick gheselschap ende by-
wooninghe / op dat sy daer af niet bebleekt en
worde. Dae zijn doot / wordt een ander dooz ghe-
meyne verkiefinghe / stemme ende verbolck ghe-
rozen. Haer Camerrecht / Concilium oft Parla-
ment / is op een bysonder plaetse / inde ghelegent-
heid Carnutum / schier te mid den inlands. Al-
daer coemt allen twist des landts. Daer schep-
den sy alle saecken / daer gaen alle Derereren wt /
diemen onbeweertelijck te horden moet opne-
men. Dese wyse is derwaerts wt Britannia ge-
bracht.

Dese Druides / Gaerwijse des Parlements /
zijn van alle dinghen vry / ende bliuen alreys wt-
ghenomen den Erfch thups / om t Landt te re-
geren / ende in de steden vrede te maerken / ende
haer vooz opzoer ende allen aenloop te onthou-
den / so veel hen mogelijk is. Veel duyfent Drea-
sen ende Wetten moeste eenen van buyten lee-
ren / eer sy in dat Parlement quam. Dele leerden
daer ouer twintich Jaer lanck / ende moester al-
temael inden sin hebben / sonder eenich geschrift.
Dander Galli hebben eertijds Griekes ghe-
schijfte ghebruycht.

De Druides gaen vooz / dat de Siele niet
metten lichame en sterf / maer dat sy in een an-
der Corpus voer / op dat de vrese des doods
by hen lieden wech ghenomen worde / ende dat sy
daer vooz gheert wierden / alle perijckelen aen
te gaen. Sy disputeerden vele van des Werelds
oospronck / van Gods ghewelt / van aller dinghen
nature ende eyghenschap.

Dat ander volck deses landts / de Kuyperge.
Die waren gansch gheestelijcke lieden / ende als
sy met swaerder cranchheid begrepen ende in
perijckel stonden / soo offerden sy eenen mensche
vooz haer allen / verhopende hare Goden daer-
mede te stillen / daer toe helpe de Druides. Van-
der maecten groote Beelden ende Afgoden / die
staecten sy vol menschen die den doot verbeurt
hadden / ende verbranden / niepiende haer Go-
den daermede een aenghenaem offerhande te
doen.

Derfartium hadden sy in sonderlinghe eer /
als een

Tweerlep
volcken sijn
de Franchopsen
seu.

Ridders sijn
Brancrick /
ende haer ge-
buijck vooz
1915.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

als een binder aller conste / dien hielden sy oock tot alle beghinsselen / repen / ende hanteringhen / alleen booz eenen bequamen Godt ende noot- helper.

Als sy inden crijch wilden trecken / wat sy inder victorien aequamen / dat geloofden sy War- et den Crjchsgod / waer by veel costelike gra- uen ende Tempelen van desen roof / hier en daer in Gallia ghebout wierden / tot welcke men die- mael beuaerde. Die yet vande Buet ontweyn- de / wert seer ghestraft.

De kinderen en lieten sy hen niet eer onder ooghen comen / dan als sy nu sterck ende man- nelyck zijnde / so dje mochten ontfanghen / om inden Crjch te trecken / ende hielden booz een groote schande / waer af sy haer seere schaen- den / als daer eenen een kindt onder ooghen ghinch.

De mannen hadden ouer haer wijf ende kindt alle machte des doots ende leuens.

Sooder hier booztijds een Wijf van eenighe soouerie ouertuycht was / soo wiert sy vande hzienden niet byer ende grouwelike pyne ghe- doot.

Under begraenisse verbranden sy niet de lye- ken al wat de dooden int leuen zijnde / alderleest gheweest was / op dat sy dit in dander Wereldt ghebruyckte / ende by der handt hadde / oock vee- knechts / ende epgen lieden.

Aristocratie
in Marce
ende Swit-
zerland.

Veel regeerden een Stadt / die hadden alle Ja- re eenen vercozen Ouersten / alsoo oock inden crjch eenen Jaerlickschen Imperatozen / oft Hoofstman. Niemandt en wert toeghelaten van het ghemeyn profijt te spreken / dan inder ghe- meynste / op datmen vander ghemeynte niet dan inder ghemeynte en handelde. De ghene die de laetste in haer vergaderinghe was / wiert ont- lijst. Soo pemaendt inder ghemeynte luydhaer rumoerde / dien liep een dienaar te ghemoet met een bloot sweert / ende vzepte hem een stil wij- ghen.

Varen Magistraet ginck seer costelick in gul- den stucken / aenden hals gulden ketenen / ende aende armen gulden ringhen / ende brasseletten. Den ghemeynen man vzecht corte wapenro- liens / nauwe ten haluen aerze. Dat haer boe- den sy niet vliet. Met eenen langhen sweerde en schilt was die gherahich wit volck toegherust. Metten boghe en mocht hen oock nauwe een vo- ghel ontwijcken. Sy laghen nae de aenmael- tijdt op der aerden ghestreckt int stroos. Schier al haer spijse is niet melck gherocht. Alderleest vleesch / oft eerste Swijnen vleesch / is oock een ghemeyne spijse by hen lieden. Daer swijnen wor- den int velt ende bosch opgehoet. Sy hebben vande selue / ende oock van Schapen / so veel rud- den / dat sy daer af niet alleen planteyt hebben / waer niet ghesouten vleesch gheheel Italam spijten. Dit volck is spitsich / en heeft meer sterck- te dan verstandts / ende oeffent hem meer totten crjch / dan tot het Ackerbouwen. Met is een soo vrychtbaer velt / dat alleen Gallia Belgica booz- tijds driemael hondert dupsent welgheschickte ghewapende wtschickte / die niet grooter victorie wederom thups quamen. Ende als sy vanden Slach af trecken soo hanghen sy de halsen haer- der peerden vol hoofden der onthoofder vpat- den / bringhen dese tot een victori- tecken thups / ende stecken aen spießen ten hupse wt / eens- deels naghelen aende deuren / wie van veel hoofden heeft / die is als een victorieus velt / in grooter ee- ren ghehouden ende opgheworpen. Der grooter Heeren ende Hoofstlieden hoofden / en gauen sy niet om seer veel goudes / die bestaken en balsen- den sy niet Aromaten / op dat sy bant ghestanck ende vuplichte reyn inbozden ende niet en ston- ken. Met is een oude ghewoonte dat dit volck al-

Wanckelich
spijt Italia
met vleesch.

tijdt goude ketenen / hals- banden / ende bergulde cleederen draecht / met Goudt ghestickt oft ghe- bozuert.

De menschen die totten offer geordineert wa- ren / sloeghen sy achterwaerts te rugghe / ende na- men wt zijnder onlijdt / aemhepde ende smerten / haer augurium oft gheluck af. Sy hadden oock een ander wijse : sommighe daer toe geordineert / booz schotense ontwerende / die hinghen sy inden Godt- dienst op / ende maecten een groot Beelt / dat stoppen sy vol hups / stelden alderleest vee daer ontrent / op dat desen mensche booz het vee ende de menschen gheoffert wierde.

Met ende wel int lijf te zijn / hielden sy booz een sulcke schande / dat sy daerom alle vette myden / ende so een jonghen (vande welcke een peghelick een tecken zijnder groote inden nozdel hadde) toe- nam aen zijn lijf / die wiert ghestraft en gecastijt.

Als sy nu mette Romeynen in kennisse qua- men / heeft hem schier alle dinck verkeert / nae- melick het ghelooue (dwelck nu Roomsch is) cleedinghe / Religie / recht / etet. ende alle dinck. Daer is een hooch- beroemde Vniuersiteyt ofc Hooghe Schole te Parijs / van Griekschet ende Latijncher spraecke / by den Magistraet zijn de Rechten / Den Coninck staet toe / dese te lesen / Sy oorloghen met harnas / Lants knechten / bus- sen / meest op Duytsche maniere meer inder oz- deninghe dan met hoopen / niet meer der kien- heyt dan gheschicktheit. Wepde in hantboghen ende Roeren / zijn seer gheschickte lieden / met Tempelen / Feesten / Gods- diensten / singen / Ce- remonien / Religien / ende Anypen / bekennen en volghen sy het Roomsche ghelooue / waerby hen de Musijcke booz ander volcken ghemeyn ende recht als aenghebozen is.

De cleedinghe verandert haer daghelijc. Ter tijt Ant. Sabel is haer ghemeyn cleet gheweest een cleyn schabbeken oft Agrocchen / met mou- wen / dat nau ten haluen aers billen ghinch / spit- sen eenen haken voer lanch aende schoenen / een spitsighe bonnet getijck eenen hozen geformeert / hadden sy oft hoost.

Ab ist altemael anders / de schoenen booz breet ende stompich / ghelijck veen voeten / ende een lanch wit cleet / schier tot op den haluen anckel / vzeemt boozmeden / boozhackelt / ende niet me- engherlept colouren / den ooghen lustich / Brede wijde Bonetten ende hoeden / dwelck de Duyt- schen in coxter tijt hen lieden als na te doen heb- ben beghonnen. Oock heeft dese maniere alsoo ouerhant genomen / datmen schier gheheel Ita- liam ende Germaniam in Gallischer cleedin- ghe stet / alsoot Baptista Mantuanus te vozeu gheseyt heeft. Der vrouwen cleedinghe en is niet veel verandert. Dit landt is vrychtbaer / niet ghelijck Libia / met gheduerenden rijpen te cout / noch ghelijck de Hyperbozische bergen te waten / maer daer is een ghetempererde locht / ghe- font landt / wepde ende koozairijck / dat volck schoon ende wit / daer toe vzelijck / tijdtcoztich tot spelen ende singhen / tot oncrupheyt ende ghe- duerighe brastagen gheneycht / ende een soo vry- volck / dat alle argheleest ende ghemeynstheyt ber- re van hen is / ende inder waerheyt niet anders en zijn van sy haer ghelaten. Treurighe lieden is het vrant : Tot jaghen / visschen / ende voghel- vanch ist al slochs / alijdt totten crjch bereydt. Duytse is haer oeffeninghe ende gemeyne tijt- coztighe. Met slaapt veel onder den bemel / ende heeft booz een eere vander sonne brupnachrich te worden. Met is oock een beweghelijck volck tot nieuwe tijdinghen / alijds behoeflich ende ellendich / tot aller noot gheduldich ende volstan- dich. Dat Parlement in desen lande is (soo ghe- seydt is) vande Quindibus afgheromen / noch- tang in veel stucken verandert nu is dit te Pa- rjs.

Francoysen
hebben booz
eys mēchan
gheoffert.

De nienias
schen der
Francoysen.

Gallia
vrychtbaer
en der Fran-
coysen epo-
genchap.

rijs: Aldaer zijn veel Raetwijse lieden berord-
neert/om des Landts saecken te handelen/alle
dinch te diffineren/verclaeren/ende alle twist te
schepden. Van dese zijnder in gherale tachtentich
personen/die jaerlijc wt des Dorsts oft Coninc
camer onderhouden worden. Ende dese tachtich
personen en zijn niet alleen met jaerlijcsche pro-
visie voorzien/maer oock in vier Hoven oft Ca-
meren ghebeft/een pghelijck deel heeft zijnen
President. In deefte Camer sitten vier Pre-
sidenten/ende dertich Raetgheueys. Dese verhoor-
ren alle ghelijck/reddenen ende antwoorzen/etc. en
bestellen wat tottet Recht behoort/sp en diffine-
ren nochtans niet eyndelic/dan in lichte saken.
In de tweede ende derde Camer sitten seshender-
rich Raetgheueys/in elcke achtene/die sien opt
landt/onderbzagghen neersich dooz alle kennisse/
wat dat den roep ende looy is/elcke Camer heeft
vier Presidenten. Dese wt lecken en gheleerden
hergader/spzeken oozdeel/diffineren sententien/
setten/bestellen/die tot bestemde dagen eené Pre-
sident der eerste Camer verondicht/daer af en
derf niemant appelleré. Die dan desen schuldich
oft bruckich beuonden wordt/moet het Parla-
ment oft Hofgericht tfeftich Churonensche von-
den betalen. Meynt de selue dat hem te cozt ghe-
schiet/ende wil hy dat de bpsitters de sake beter
ouerweghen/soo wort hem toeghelaten/dat hy
wederom dooz haer mach appelleren/nochtans
niet eer/oft hy en legghet eerst ghereet de doozge-
noemde 60. pondé dobbel op. De vierde Camer/
biemen de Pallaps-meesters noemt/Voor dese
heeft alleen dat Hofghefin te doene/oft die gebruy-
de met Pzeuilegien/der seluer zijn alleen 6. Van
dese machmen dooz tParlament appelleren. Ist
dat hem een ware materie oft sake toedraecht/
soo gaen die vier Cameren alle ghelijck te samen
te rade/ende als den Coninc yet in Landt wil
laten wtgaen/soo en heuet gheen cracht/tot dat
het dooz dese gheronfirmeert zijnde wtgaet/ende
is soo langhe crachteloos/tot dat het dat Parla-
ment beuefticht.

Wat Parliament heeft oock te zijne tijden/zijn
Bpsitters/die Carolus Magnus dit gewelt ghe-
geuen/ende de twelf Ledematen genaemt heeft/
namelijck/den Bisschop ende Hertoch Beimen-
sis/Laudunensis/Lingonensis/Jtem de Gra-
uen ende Bisschoppé Bellouacensis/Houionen-
sis/ende Cachauiensis. Jtem wt de Wereltlijc-
ken oock seffe/Burgundus/Romanus/Aqui-
tanus/die drie Dorsten ende Hertoghen/daer toe
den Dorst ende Graue Flandrensis/Cholosa-
nus ende Campanus. Dese en zijn niemant ge-
hoorzaem/dan der verghaderinghe des Parla-
ments/ende sonder dese en bermach den Coninc
oock niet te doene/noch Oozloghen/gheuen/nem-
men/noch verghenuen/ende het wort altemael
dooz tParlament ghehandelt. Vande Coningen
van Franckrijck is bouen wat ghehoort/bpson-
der vanden teghenwoordigen/ghenaemt Fran-
ciscus/hoe hy Anno M. CCC. ende xxb. dooz
Pavia vanden Keiser ghevangen/ende zijn volc
verflagen gheworden is. Leest mijn voozgaende
Chronijcke.

Centrent Parijs wort rustelicken erijt gebou-
den/ende een edel glaef-werck/dat Kertrijck is
ghelijck glas doozsichtich ende glinsterende/ende
wt cracht der aderen in steen verandert/welcke
steen verbrant ende met water vermengt/ma-
ken eenen costelicken goeden mooztel tot alle ge-
bot/dwelck namaels aent ghehouffel/wederom
tot steen wort. Oosius en Isidorus seggen van
wonderlike bructbare wijnberge/schoone steen-
putten/wouden/gaerden/houé/belden/ackeren/
beemden/boomen/etc. die dit landt heeft/bpson-
der Aquitania/en Andegavia/de landen en Dor-
stendomme daer Andegauis de hooftstadt in is.

**Van Engellant/Hibernia/Scotia/
Orades/Cile/ende veel ander Eplanden/
ende deser Eplanders lieden ep-
ghenschap en leuen.**

Anglia leydt rontsom metter Zee omringt/
van al onse Kertrijck afghedept/daerom
heuet Solinus een ander Wereldt ghenaemt.
Teghen tDoozden ouer de Zee leyt Gallia/ende
Hispania herwaerts ter zijden teghen ons. Den
nacht en wort daer/soo wy hooren sullen tsoner-
tijts als dat Solstitium is/nimmermeer dyp-
fiet/ende als den dach inden Winter ten coztstent
is/nimmermeer licht. In dit Eplandt is een
broom schoon wel-ghedaen volck/daerhy datse
sominighe Anglios/dat is/Engheleyn ghenaemt
te zijn/meynen. Het zijn seer goede Schutters/
maer bebreef de lieden/ende seer schoone vrou-
wen Weiden. De Gasten ontfanghen sp met
blooten hoofde/met gheboghen knien/ende daer
toe metté kus/al ist alschoon een wijf/nochtans
sonder eenighe dertelhepdt. Als sp Oozloghen/
so en verderuen sp noch acker noch steden/maer
staen slechts teghen haer teghenpartij/om haer
te verderuen.

Ter tijt Gregorij heeft dit volck het Room-
sche ghelooue aenghenomen. Daer en is geen
Wolf/daerhy gaet dat Vee sonder Herder selue
byp op der wepde/aldermeest een groote menich-
te vande alderbeste Schapen/waer af men de co-
stelicke Enghelsche wolfe scheert. Dit Eplandt
en heeft geen wijn/maer daer dooz is het bier
int ghebruyck/ende daer wordt somtijts seluen
wijn ghebract.

Wt zijn nu de Engelsche ghebruycken. Dooz-
tijds waften schande/eenen Hase/Winne ofte
Gans te proeuen/nochtans van lustis wegghen
te voeden. Dienteghen de Zuyder Zee/leefden
van Melck ende Vleesch sonder ghebruyck des
koozns. Sp ghinghen in huyden oft wilde belien
gheleedt.

Een Wijf wierdt vooztijds thien oft meer
Mannen wt-ghegheuen/die hebben broeders
met broeders ghemeyn ghehadt/de kinderen
die wierden alle ghemeyn ende bry op-gheboe-
der. Voortijds doozten thien met malsande-
ren Hoochtijt ofte Bruyloft hebben/ende alle
dinghen/wijf/goet/kindt/ende wat van hen
lieden quam/ghemeyn houden. In Anglia zijn
gheralighe lieden/de Franchopsen te bouen
ghaende.

Eertijts waren haer bosschen omtupnt/dese
hadden sp vooz haer Steden/daer in hupsen/ho-
uen/stallen en Tenten/etc. waer onder vee ende
menschen woonden. Daer geeft den Hemel meet
regghens/dan sneeu.

Maer Scotia de opperste Prouince Anglie/
is teghen het Doozden ouer al metter Zee Ocea-
no omringt/ende van Hibernia ende Anglia
gheschepden. Dit volck heeft meest een maniers
van leuen/ghelijck die in Hibernia. Het is een
licht tooznich betwegelich wzaerkghierich volck/
superstitioos/manierloos/dat veel van hem
seluen houdt/een schars volck/dat scherpelijck
leeft/ende welck steruen als leuen ghelijck ghelt/
waghet stout/ende wil lieuer inden Welde oft
Leghet onder den Wyandt/dan thups als eenen
schelm steruen. Dit volck can wel hongher lij-
den/en en eet niet dooz den onderganck der Sou-
nen/want den dach is daer tot veel tijden te cozt.
Daer neytinghe is visch/vleesch/welck/ende
bructen/Sp en hebben gheen koozen/dan dat
daer henen ghevoert wort. Het is oock een seer
Engels welgedaen volck/nochtans zijn haer ze-
den nu in een beter wesen verandert/en somm-
ghe hebben vande Engellanders beyde spzake en
ghelooue ontfanghen/een goet deel leeft noch in
zij

Engellants
beschijuw
sye.

Den Eng
noch te lant
ghebruyck in
Engellant.

Een wijf te
manne vooz-
tijds in En-
gellant vorge-
geuen.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

zijn oude ghebruyck/leuen/spyake/ende laet hem dies duncken goet te zijn/van haer oude zeden en Vaders wetten niet af te wijcken: Verachten oec alle ander gheloouen ende zeden/ ende en houden van niemant niet dan van henseluen/ gelijck ghemeynlick dese plage alle gheloouen ende volcken aenleest/ dat sy van niemant en verwonderen/ dan van haerseluen/van haer ghelooue ende maniere van leuen. Men alle lust en vrychtbaerheyt/ oock van ghelegentheydt der berghen/ wateren/ fonteynen/ wouden/ etc. is dese ghelegentheydt Engelandt niet ongelijck/ dat volc is wat wilder en vreeker soo Herodotus ende Plin. lib. 4. cap. 17. aenwijzen.

Scoti eergierich/leugherich/maestich/ontbedelijck.

Dit volck heeft hemseluen voortijts aent aenghesicht ende handen swart bestreken/ op dattet grouwelijck schijnde/ van natueren een vrydich volck/eergierich/ niet hoe groote armoede somtijts een benant wort/ noch vertelt sy zijn stamme van Conincklycken gheslachte af. Sy lieghen geern/ ende en beminnen niet ghelijck de Angli den vrede.

Eneas Siluius sept/ dat sy daer eenen boom ghesocht heeft/maer niet gebonden/welc afghewallen bladeren/ als sy in een water vallen/ terstont in voghelen verandert worden. Euentwel heeft sy vande inwoonders ghehoort/ dat desen boom in dat Eplât Orcades op een plaetse staet. Van Scotia hier na voorber.

Hibernia/haer gelegentheyt en volc.

Hibernia/ een Eplandt half soo groot als Engellandt/ niet verre daer af. Dit en heeft gheen veynighe onnutte dieren/ als spinnecoppen/ vosschen/ woluen/ vossen/ etc. Daer en blijft oock gheen derwaerts ghevoert. Een wonderlike goede locht/ ende vrychtbaer lande/ nochtans en wort aldaer gheen Wye oft Inne ghebonden/ maer alderley Metael/ Meeren/ Fonteynen/ vrychten/ edel gheslechte/ bysonder Gagarren/ den steen Iris. Item van wepde/ Beemden ende velden een Paradijs/ maer dat volck in onghemantert/ onvriendelick ende grouwelijck.

Arabia een Epland.

Arabia dat Eplandt leydt daer in/ van aerde/ koozn/ wepde/ vee/ wilde/ bosschen/ Gaiieren/ Fonteynen/ alderley vrychte ende Metael ouerbloedich. Daerom van visch ende vleesch/ boter ende kase/ Sonne ende locht/ water ende Fonteynen een ghesont/ rijck/ wel getemperert Eplandt/ oock volcrjck/ in Tenten/ Steden ende Bosschen woonende/ waer by dattet een Camer Hibernie genaemt is. Maer dat volck is/ (so gheseyt is) onvriendelick ende grouwelick.

Wepdensche ghelofte in Arabia.

Als sy victorie hebben/ vryncken sy der byanden bloede/ ende besmeeren haer hooft daer mede. Deerste spijse gheeft de moeder den eerstghebozen nieuwen kinde niet eenen sweerde in/ ende doet eenen Wepdenschen wensch ende ghelofte/ dat dit kind niet dan onder de waye en sterne/ ende een goet crijchsmann wort/ want oozlogen de man voornamelicke ere is. Dit Eplandt is ouer de 400. Italiaensche mijlen lanck/ ende schier half so breed/ de Eplands- liede die aent gheberchte woenen/ leuen van wyltbaet/ melck ende menigerley vrychten. De wilde rasende Zee die tusschen Engelandt ende Hibernia vloeyt/ is dat gantsche jaer soo ongheduerich/ dat mensche selden ouerschepen mach/ met groot verijckel. De Zee daer tusschen is 120. maal dapsent scheden.

Sillura.

Die int Eplandt Sillura woenen/ en gheuen noch en nemē geen munte/maer ware om ware. Het zijn ghemeynlick Waersagghers.

Van volgen de Eplanden Eubides/ der welcker 5. zijn/ de Inwoonders en weten van gheen vrychten/leuen van visschen/ vleesch/ ende melle. Hebben alle eenē Coninc/ want hoe veel haerder zijn/ so worden sy nochtans alleen met eenen enghen Zeeftroom gedeelt. Den Coninck en heeft

niet eyghens/ maer alle dinck toebehoort allen. Dien en doet niet/ dan dat sy andere totter gherechticheyt hout. Sy wort oock totter gherechticheydt met bysondere Wetten aenghesien: Ende op dat sy niet vande ghiericheyt verkeeret en worde/ soo moet sy de gherechticheydt in der armoede leeren: Oock op dat sy niet van zinnent weghen ghedaen oft gheoordeelt te hebben ghesien en worde/ en laetmen hem niet eyghens (soo gheseyt is) maer wort int ghemeyne van clandt onderhouden. Men en wort oock geen eyghen wijf ghegheuen/ maer na ordeninghe/ tot welcke sy lust heeft en beuercht wort waer by sy gheen kindt vercrighen noch wenschen en mach/ op dat sy niets om zijn kinderen wille/ gedaen/ ende dat kercht gebogen te hebben/ ghesien en worde.

Eubides heb- bē eenē vryden Coninc.

Eubides.

Int Eplandt Thyle is ouerbloet van appelen/ swinters decken sy dese met loof toe/ onderhouden haer van melck/ hebben geen fins gheen houwelick/ ghebruycken de vrouwen int ghemeyn.

Caucia is oec een Prouintie Anglie/ der welcker Hoofstadt Centuria ghenaemt wort. De Eplanders Belleares/ vande landsteden Simnesie ghenaemt/ gaen somertijts naecht. De inwoonders zijn meesters metter Slinghere ghewisse te werpen. Daer af elders/ ende oock hier na. Baer. Anglie. Idobus lib. 15. setten veel wonderwercken van het Eplandt Hibernia/ daer in is eenen Poel oft Meer/ in welcke alsmender een houten pale in steekt/ soo wort tghene dat inder Merde steekt/ yser/ ende dat int water is/ steen/ dat bouen dwater wtsteekt/ blijft hout. Item/ aldaer zijn plaetsen/ daer de lichamen der verstoruenen nimmermeer en verrotten oft vergaen. Item/ aldaer soude een Eplandt zijn/ daer in de lieden niet en connen steruen/ maer als sy oudt ende tranck zijn dat haer verdriet te leuen/ ende te steruen wenschen/ soo draechmense wt het Epland/ soo vergaen sy terstont. Dit Epland is alle sennighe dieren so contrarie/ datter niet alleen geen daer in zijn en can/ maer alsmen van dat Aertrijck neemt/ ende elders eyghens stopt/ op padden/ slangen/ etc. soo steruen sy terstont daer af. Item/ alle leer ende rauwe ware diemen wt dit Eplandt byngt/ verdriuen sennighe Dieren/ oec de Woluen vande Schapen/ ende alsmen daer een sennighe Dier inbyngt/ het sterft terstont. Dit landt is oock de voghelen tegen/ alsoo datter selden een voghel in ghesien wort. Hec Solinus & Idorus.

Wonder in Hibernia.

Epland daer in de lieden niet en connen steruen.

Daer zijn oock twee andere Eplanden in de zee Oceano/ soo gheseyt is/ Baleares ghenaemt/ van welcke deen teghent Oosten soo groote Ezen heeft/ dat haer gheschreyt verschrickelick te hoorē is: Sy zijn vrychtbaer ende vol inwoonders/ alsoo dat dese 2. Eplanden ouer de 30. dapsent inwoonders vermoghen. Vander Eplandt en is dit van vrychtbaerheyt niet onghelijck/ sy en hebben noch olie noch wijn/ maer ghebruycken seer wel vanden wijn/ als sy hem crighen De vrouwen zijn sy alsoo begeerende/ dat sy den Zee-roovers ende menschedieuen vier mans om een vrouwe geuen. Sy woenen in hollen ende gaten der steenrootsen. Sy en late haer noch goud noch siluer toegeboert worden/ op datmē niet na haer en stae/ haer niet vreden late/ ende sy henlieden niet te soecken en wete: daer toen meppen sy dit niet vā noode te zijn. Als sy voortijts (besolt zijn) met de Carthaginensen streden/ soo cochten sy om haer soldije in de thuyt-tocht/ inckel wijnen vrytuen.

Baleares Eplanden waer in nu vier mans om een vrouwe gheeft.

Als sy bruyloft houden/ soo ghaen de gasten den na dander totter Bruyt in/ om haer te beslapen/ den laersten is de Bruydegom/ daer mede hebben hem alle de gasten bereert Sy houden haer

Sheneem- brouwen

wien haer dooden met een scherpe houten byle oft hout in stukken / ende doense in een vat / daer op vergaderen sy steenen / ende begraven den ghewonen dooden met eenen hoop steenen. Drie ringen zijn haer geweer / daer mede werpen sy soo sterck / grooter dan de ander steenen wozpen / datmen achte mochte dattet een Bussen geschut ware. Sy gebuycken veel ander geweeren ende wapenen / als helmen / schilden / dardsen. Maer sy werpen so gewisse / dat hen nauwe pement die sy hegeeren / en ontloopt / waer op sy haer van ionck op oeffenen. De moeders steken hen booz eenen stercke op een hout / een stuc boots / dat en dazuen sy niet eer eten / eer zyt op eenen sekeren tijt af werpen.

Nu op dat wy wederom op dat boozsepde Eplandt comen / ende aenwijzen wat daer bouen achter ghelaten is / vander seluer ghelegentheit en Eplantsteden wt andere Histories aenghetogen. Soo sult ghy ten eersten weten / dat Britannia ren Eplandt is in de zee Oceanus / voormaels Albion oft Albion / van sommighe witte berghen alsoo ghenaemt / Ten laetsten van eenen Coninc Anglo / Anglia gheheeten. Het leyt recht genoegh dierantich / ter syden oft ouerant tegen tRoorden ende Westen / want het stoot tegen tRoorden ende Duysche zee oft Germaniam / teghen den neberganc der sonnen aen Galliam ende Hispaniam. Daerom seyd Solinus / dat deynde der Werelt aede Gallische zee ware / waert dat Britannia niet den name eender anderen Werelt en verdiende / ende weerdich gheacht wozde. Daerom zijn sy van Vergilio in Bucoltris / bukten de Werelt gelegen / geschat. Welc Eplandt hem inde lengde streckt tot inde acht hondert Italiaensche mijlen / tot aenden Calcidonisschen hoerck / ende 200. mijlen na de breedte. Hac Orofius, & Barth. Anglicus, &c.

In dit Eplandt schijnt tSwintertijts in Solstitio de sonne / een weynich meer dan drie vzen. Want soo Plinius libro 2. seyd / dat in Italia den langsten dach vijftighen vzen lanch is / alsoo in Britannia seuentghen oft achtghen / ende tot inde twintich vzen / soo dattet somtijts niet drie vzen nacht en is / in welckmen niet eenen penninc kennien en soude.

Het grootste deel van dit Eplandt is effen ende vruchtbaer / ouerbloedich met bee / gout / siluer en ijser. En heeft de beste Jachtvonden diemen gheuen schen can / costeliche huyden / en alderley Delwerck / groote Rivieren / coude en gefonde Fonteynen. Den steen Gattes oft Gages / die int water zandt / ende met olie wort wtghebluscht / is daer menichfuldich.

Aldaer is een stadt Londinum oft Londra / vā alderley coopmanschap vermaert / dat Delwerck is daer ghemeyn / met alderley conften toebereyt / daer is het Coninclich Hof ende Palaps.

Enghellant heeft oock sonder het aengehecht Eplandt Hibernia / noch wel drie en twintich Eplanden Orcades ghenaemt / inde Noortsche Zee aen Engellant stootende / vande welcke alle drie hewoont zijn (Orosius sept derstieue) die noch tans geen boschen hebben / maer met riet en diesse haer behelpen / dander zijn bloot / ende volcke loos.

Hibernia een Eplandt aen Enghellant stootende tegen tWesten / schijnt half soo groot / wijt ende lanch als Anglia / maer vruchtbaerder. De inwoonders van dit Eplandt / hebben eertijds veel wilder / volckbluchtigher ende onmenschelicker gheweest / dan de Britanners / want sy ooc booztijds menschen vleesch te ghenieten ghewoone waren. Nu hebben sy doztighe / ende te oorlogen welgheliche lieden / van schoon gherafighe witte liuen / van stercke leden ende blinckende

bertwe / met verstandt ende ghelegentheit der boozghenemder spraken zijn sy bouen maten costelick. Agates ende Iris de Edele steenen wassen aldaer. Dit Eplandt gheeft peerden van eenen soo saechten trede / dat sy hen dauen / tellen ende spaceren / euenwel koenlich ende prouche. Daer en is geē Padde noch Stange / vzeemt van vogelen / ende nergens gheen Vpen oft Jinnen / so ghehoort is.

Scotia dat wterste deel Angles / tegen tRoorden / die niet een groote Riviere ende berch van Engellandt is onderschepten. Swintertijds en isser nauwe drie uren dach noch Somersghen op dat Aerttrick. Dese hebben vrientschap met de Hibernische / behooren eensdeels totten Anglische Scepter. Scotia ende Hibernia hebben veel Hoofsteden / ende meer dan Engellandt. Dese volcken Histozie heeft beschreuen den Gertweerdigen Beda / wie wil / die lese de zeden / wetten en woorden der selver volcke. Voorts in Schotlant hebben sy solpherighe steenen die barnen sy boozhout.

Orcades de bouenghenemde Eplanden hebben aenden Ouer eender Riviere / boome / welck hier vruchten inde ghedaente van Eptvoghels worden / en als sy rijdt oft rijp af vallen / wat op daerde valt / dat verrot en stinckt / wat int wates velt / dat wort terstont leuendich / durt hem terstont / ende swemt onder het water hen / ende vlicht daer na inde locht.

Chile die Eplanden / anders Cambria ghe-naemt / inde Noortsche zee beslotē / dwelt de laetste Eplanden zijn / die de Romeynen gheent / ghe-weten ende vercreghen hebben. Plin. schijft / dat in dese Eplanden / somertijds als den dach ten langsten is / geheel geen nacht en is / en ter tijt des Winterlicken Solstitio / gheheel gheen dach. Het word oock gheseydt / datter ouer die Eplanden henen op der zee alre ghevrozen is. Van Orcadibus tot aen Chile / ist ses dachreysen op der Zee.

Victria is op den aerdbodem bouen maten vruchtbaer / heeft veel boschen / wipde / vee / Fonteynen / Wateren / ende vruchten.

Van Hispania met haer begrip / oude ende nieuwe geloouen / zeden / ende volcken.

Hispania / de aldergrootste Prouintse Europa / anderfins Hesperia / Sibilis oft Hiberia ghenaemt / de beste wel te ghelycken / van wapenen machtich / vande Hirenische berghen beginnende ende rontsonne de Calomne Perculis gaende / verstrekt haer tot aende Oceanische zee / tegen tRoorden ist mette Hirenische bergen / anders aen alle ander plaetsen metter zee besloten ende omvangē / welcks grootte schiet onghelouelick is aen te sien / want beyde haer lengde ende breedte soude dupsent mijlen weechs zijn / oft soo dander willen / 10. dupsent peerlopen lanch / ende soo breed. Dit landt is in 2. deelen / ende 5. Conincrijcken ghedeelt / namlck in dat wterste ende binnenste / oft naeste Hispaniam. Dat naeste Hispania houdt in hem / Galliciam / Carraconensem / en Carthaginiensem. Dat wterste / Lusitaniam / anderfins Portugalia ghenaemt / Bithracum / ende Celtiberiam. Dat Landt is nieuwelijx in 5. Conincrijcken ghedeelt gheworden. Deerste ende grootste den Coninc van Castelle / oft Castilia / den 2. tot Aragon / den 3. tot Portugael / den 4. tot Nauarre / den 5. tot Granate / welck Nauarren teghen tRoorden / teghent Oosten dat Conincrick Cathalonie ende Caraconie oft Aragonie heeft.

Nu Hispania is met alle dingen / die om ghele te coopen zyn / lieflick oft lustich aen te sien / oft noodich zijn om te ghebruycken / ouerbloedich;

In Orades wassen Epilanden op de boomen.

Chile en heeft onreus lachsumse gheenen dach ende onreus S. Wepis dach gheenen nacht.

Hispania.

Van Europa.

bloedich; soo gheheelick dattet niet alleen den inwoonders maer oock Italie ende der Stadt Roome / alle nootdrift mede deylt en ghenoechsaemt. Soect ghy Siluer / Gout / Edel gesteente? Dit Lant heuet altydt. Soect ghy wijnghewas / olie / sout? Soo en is aldaer niet lechichs noch onvruchtbaers: Dat sout en sieden sy niet / maer sy grauent wt / ghelijck Metael. Daer en is doorgaens gheenen wint als in Byzancrick / noch onghelijcke hitte als in Aphyrica / maer ghetempererden locht dooz al het lant gelijck. Daer en is gheenen swaeren nevel / rijm / noch ongheweerte / alle wateren zijn vischrijck / de bergen vol wijns / de bossche vol wilts / dat velt vol weyde / vruchts ende beer: Apianus schrijft / dat dit lant tsten dupsent peertloopen wijt ende lanch is / soo ghesepde is. De eyghenschap van dit volck is / dat der Spaenglaerts lichamen tot arbeijt en hongher / ende dat gemoet om te steruen bereyt is. Sy hebben alle een nauwe strenghe neeringhe / oozloghen lieuer dan sy leech gaen ende vrede hebben. Als sy gheen vanden en hebben / soo oozloghen sy selue met malcanderen / en het is een kysfachtich / kribbelich / moepelich volck / welker ghemoeden ongherust altydt erghens na dencken dat sy eenich rumoer maken. Sy leuen / wtghenomen de Wierdaghen / slecht / wat sy voornemen / daer op staen sy stijf / en en laten haer niet van haren cop brynghen. De vrouwen besorghen thups ende de Ackerbou / maer de mans oeffenen haer met roof ende krijck / Sy draghen clepne bonetten / en corte swarte rocken. Int werpen der darden zijn sy so gherasch / dat sy woep ende pijl (soo sy die slechsten conuen) ophouden oft banghen. Het zijn oock wtghenomen goede schutters / met langhe rapieren / meer totten steek / dan totten slach ongozt. Sy maerken al haer gheweert op sonderlinghe maniere / die dooz alle helmen / pantzieren / etc. ingaen. Als sy te peerde hebben ouerwonnen / so treden sy af / en helpen de voetknechten / sy staen inde ordenen stijf ende cloeckelich / nochtans meer inden aengrijp dan inden lengde cloeck ende bestandich. Sy schieten ende werpen met grooter const. Sy stellen haer oock somtijts inde vlucht / tot dat sy haer voordeel ghecrighen / en dan wederom daer aen. Sy gaen den biant met singhen tegen / Het zijn de rapste lieden met danssen ende springhen / dattet wonder is. Het zijn teghen de vrienden vrendelijcke / teghen de vanden grotweliche lieden / nochtans teghen de ghaften ontrouw / en wat valsche ende verdacht / als die om haer seluen te soecken / nemmermeer sonder dooz. Ten zijn / nochtans wil somnige / dz sy tegen de vrede gaste so liefstallich en gastvrij zijn / dat sy vooz dese dicwils kjuen / en dat se eegelic hebben wil. Haer vrouwe gaen in wonderliche vzeemde toernstinge henen / hebbende aende hals eenen yseren half bant / die streckt met cromme hoozen ouerthooft henen: ende die hoozen strecken haer bouen ouerthooft wt / waer ouer (en sy willen) eenen hoozhanch trecken mogen / ende hen een schaduw maerken / ende dit hebben sy vooz een groote vercieringe. Somnige rucke haer voozhooft wt op dat sy van vooz wijt hanzeloos ende kael worden / ende alleen achter hanz hebben / van vooze geen / dat is ooc een van haer seuen schoonheden. Dandere binden eenen opgericht stercke van ees hoets hoochde opt hooft / haer hanz daer aen geblochten / bouen aende spitse een swart hoepken daer op gheset. Haer spijse is alderlep vleesch / den dranch maken sy op somnighe plaetsen van hotrich / dwelck hem haer vaderlant genoech geeft. Den wijn van elders toeghevoert / drucken sy / doch schzalich ende selden. Woortz soo wassen sy haer lijf dickwils met fonteynwater / ende de tanden schauen sy. Dit achten sy vooz een groote mederijne des lichaems. Ad is alle dinck anders / na wtwijfinge der Roomscher Ceremonien ende ghelouen / die sy nu aenhanghen / en alle zeden / hier verandert hebben: Als haer twee met malcanderen niet en conuen verdraghen / soo en rechten sy niet met malcanderen / maer manen malcanderen in eenen bysonderen kamp / die van bouen leydt / ende den anderen ontlijft / die heeft recht ghehad / ende hem heeft Godt gheholpen. Sy hebben oock veel campen / schouspielen / ende Ridderchaps met de wilde Ossen / met de welcke / te ghelegghender tijdt / die koeen oft stout willen gheacht zijn / tusschen schancken in eenen bysondere camp treden: en het is een Ridderlike daet / ist dat sy een Ose met vrier gheweert der handt sonder woepden oft schieten ommebrenge / maer dickwils ligghen de grimmighe wilde Ossen bouen / so datmen eenen nauwelick verlost / oft gheheel om den hals coemt. Dit lant is oock na zyn der grootte met zeden en sprake meer dan Duptlant / so onderschepden / dat somtijts deen plaetse dander glat niet en verstaet / soo wepnich als een Duptsch eenen Italiaen / waer by men van haer menichfuldighe zeden niet sekens schijuen can.

Eyghenschap
en oeffeninge
der Spaign
maets.

De vrede
der en dra
gen der vrou
wen in His
paniam.

ders / na wtwijfinge der Roomscher Ceremonien ende ghelouen / die sy nu aenhanghen / en alle zeden / hier verandert hebben: Als haer twee met malcanderen niet en conuen verdraghen / soo en rechten sy niet met malcanderen / maer manen malcanderen in eenen bysonderen kamp / die van bouen leydt / ende den anderen ontlijft / die heeft recht ghehad / ende hem heeft Godt gheholpen. Sy hebben oock veel campen / schouspielen / ende Ridderchaps met de wilde Ossen / met de welcke / te ghelegghender tijdt / die koeen oft stout willen gheacht zijn / tusschen schancken in eenen bysondere camp treden: en het is een Ridderlike daet / ist dat sy een Ose met vrier gheweert der handt sonder woepden oft schieten ommebrenge / maer dickwils ligghen de grimmighe wilde Ossen bouen / so datmen eenen nauwelick verlost / oft gheheel om den hals coemt. Dit lant is oock na zyn der grootte met zeden en sprake meer dan Duptlant / so onderschepden / dat somtijts deen plaetse dander glat niet en verstaet / soo wepnich als een Duptsch eenen Italiaen / waer by men van haer menichfuldighe zeden niet sekens schijuen can.

Austria een Prouintie Hispanie.

Austria / een Prouintie ten eynde Hispanie gelegen / met wouden ende berghen omtrent ghelijck Beimen / daer wast menigherlep vrucht / daer sy hen wijn af maken.

Dit volc is boue andere milst / gastvrij / schoon / vrolich / lustich / besprecksaem ende vrendelijck / van wilde ende tamme beerijck ende haefachtich. Aldaer wassen ouerbloedich veel Castanen ende Hirs.

Gadis een Epland Hispanie.

Gadis een Epland ten eynde Hispanie gelegen / de welcke Aphyrica ende Europa deylt: Aldaer heeft Hercules een wonderlike Calonne gheset / diemen niet lichtelick voozby schepen en can / recht als eenen hoek oft steuncalonne der werelt: de welcke nochtans des Keyser. Majest. volck voozby ghescheept / ende nieuwe werelden en Eplanden ghebonden heeft / daerom sy in haer wapen twee Calonnen Herculis voert / en daerby gheschreuen: Plus Ultra, noch voozder / om te bedieden / dat zyn der Majest. ghebet noch verder repct / dan Herculis / ende noch verder wil / op dat sy een Augustus / dat is / altydt een vermeerder des rijck bliue. Daer wast eenen Palmboom / welck gomme / alsinense in een glas doet / so wort daer af den Edelen steen Ceraunia.

Calonne
Herculis
waer sy

Van Lusitania oft Portugalia / en vande oude zeden ende ghewoonheden des volcks.

Lusitania / dat wterste Coninckrijck Hispanie / wort tot onsen tijden Portugalia ghe-naemt. Dese ghelegghentheijt heeft vant Noordten ende Westen de Zee / Beticum van t Zuiden / Tarraconensem vanden Oosten. Dit Landts volck is bouen alle cloeck ter zee / ende voordeelich om vzeemde Landen te vinden / een stoude constelijck volck / totter seplatie ende scheeps oozloghe. Sy conuen de pijlen meesterlijck ende ghewis werpen / het zijn slockse dapper ghebruycksaem crichlieden / die in gheenen strij en wijcken. Haer Ruyterije is op lichte maniere / Te voete hebben sy oock haer bysonder toernstinghe / de voetknechten hebben leerfen aen / somnighe leuen op Spartanische wijse. Haer spijse is repn / waer slecht. Als sy coudt hebben / soo warmen sy haer met gloepende vperighe steenen. Dit het inghewant der ghebanghenen nemen sy veel toecomende dinghen af / ende hebben menigherlep maniere van waer te segghen / des menschen onderghanch ende ghebeek aenwijfende.

wijfende. Sp boeden lanch hayz / gelyck de vrouwen / ende treden met inghebonden hayze de vanden aen. De Boeken ghenieten sp seere / die sp oock Marti offeren / die ghelyck de ghenanghen menschen ende peerden. Sp tellen oock alle hondertste deel wt / beyde van vee ende lieden / ende dat slachten sp totten offer / op Griekische wijse / soo Pindarus seyt: maer nu bekennen sp het Roomsche ghelooie / als goede Dapisten. Sp hebben oock Ridderspelen / scharinnutelen / touwnopen / spel met coluen / loopen te voert ende te peerde. De bozgherliche inwoonders ghebruycken Ecclien / ende als sp dese dooren ende maelen / soo maken syder broot af. Albaer en is gheen wijn-gewas. Sp maken haren vanc van ghesse / ende brynckent terstont. Wt ghebruyck van olte ghebruycken sp borer. Sp dansen op de kuyte in haer maeltijden. In swarte schadden gewonden / nemen sp den slac op het stroo. Sp ghebruycken ghelyck de Galli / aerden vaten. Een stuck van siuer eertijts van een bleck gesneden / ghebruycken sp voor munte. Die sp ter doot oordeelen / steenighen sp. De moordenaers storten sp ouer de berghen af / oft inde zee / sommighe seggen / dat sye met steenen bedecken. De cranccken legghen sp nae het Egyptische ghebruyck aenden wech / op dat / en daer pemant voorby ginck / die dierghelycke cranchheit gheleeden hadde / dat desen hem te raden wiste. Daer houtwelick maken sp ghelyck de Greci. Dit ghebruyck hebben de bozgherliche Spacnaerts / oft hebben eertijts ghehad.

Cantabri / die ten eynde Lusitanie wonen / als sp totter doot gheboert worden / soo singhen sp een veylichden ghesanck. De mans gheuen de vrouwen het houtwelick goet. Alst eenich perijckel ouercoemt / soo dooden de moeders haer eyghen kinderen / op dat sp niet inder vanden handen en vallen.

Sp dienen eenen Godt / ick en weet niet van wat name / met groter deuotie. Als de Mane vol is / dan dansen sp snachts voor alle hupsen. Mans en vrouwen hebben eene ghemeynen oirboir / ende alle dinck ghemeyn. Dat boerwerck wort van velen gheoeffent. Sp hebben altyt toeberet senijn byder handt / ende ghereet / op dat / oft hen wat teghen haren wille toequanie / dat sp dit ghereet hadden / ende daer mede haer leuen eynden. Dit is oock haer ghebruyck / dat sp haer dickwils voor malcanderen offeren / ende inden doot begenen. Daer aen stoot Celtiberia anders Iberia oft Gallia Celtica ghenacmt. Daer af elders daer bouen.

In somma Plinius ende Orosius louen Hispaniam voor andere / dat sp soo Metackryck / van Siluer / Gout ende Yser / wit ende swart loot is. Diefghelijck heeft Lusitania dit altemael met hoopen. Daer af leeft Plin. lib. 7. ca. 72. Bart. Augu. lib. 15. Nu bande ghelegghent Lusitanie.

Van het Coninckrijk Portugael.

Lusitania oft Portugael / int Westen lighende / wort metter Zee aenghestooten. Berhica leyt in de Mediterraenische Zee / die Europam van Aphyrica scheidt. Granate dat Coninckrijk leyt int midden des Coninckstoels ende Hofs / want in dit Rijk leyt Granata de stadt / daer af dat Coninckrijk zijnen name heeft. Hispalis / die ons Aitennam ghebaert heeft. Item Corduba / Seiece baderlandt / oock een stadt Carthago / niet dese die in Aphyrica leyt / de welke byden Hybertis de Peni ghebout hebben. Maer Tarraconem / die de Scipiones ghebout hebben / die welke een Hoofstade is des Landts Tarraconensis in Hispania. Van dit gheluckelich Rijk en heb-

ben wy niet alleen ghetreghen dese treffeliche hooch-verstandighe mannen / Quintilianum / Senecam / Lucanum / Lucium Flozum / Pomponium Melam / Silium Italicum / Marcialen Coquum / Aitennam de Medecijn / Orosium / maer oock dese Kespers. Peruan / Cratunum / Hadrianum / ende alle de Theodasios in Chronicken hooch-beroemt. Item outalliche Martelaers: Laurentium / Vincencium / etc. Veel Dausen van heyligheyt beroemt. In dit landt leydt S. Jacob de Meerder tot Compostel / werwaerts een groote beaert geweest heeft in de Duytsche landen / ende nocht is.

Veel derley Riuieren ende volcken sijn in dit landt Vascones / Cantabri / Celtiberi / degoutdraghende oft gouterijcke Riuiere Tagus / een gheluckelich aertrijk / ende schier van alle goede dinghen haefachtich / ende van alle vruchten vruchtebaer / ouervloedich met snelle Peerden / nochtans op veel plaatsen een ontroutwe volck / waer mede haer de lanch knechten qualick verdragen / voordeeltich / archlistich / boos / onbescheeden. Sp hebben een eyghen sprake / schier Italiaensch / met welck sprake sp in veel dinghen stemmen ende ouer een comen / alsoo dat sp in veel saecken malcanderen verstaen / ende is nochtans een eyghen sprake.

Nu Portugael dat Coninckrijk / doortijdt in een clepnder ghelegghentheit besloten / heeft alsoo toeghenomen / datter veel Coninckrijcken te bouen gaet / ende heeft veel Eplanden aen hem gebracht / voormaels van menschen onbewoont / dewyle sommighe Eplanden van Fonteynen bewoont / van betten aertboden / boschachtich / etc. daerom tot bewooninghe der menschen bequaem / van henleden gheuonden sijn / soo is dat Coninckrijk machteich ghemeeerdert / ende aen rijckdom alsoo toeghenomen / dat den Coninck van Portugael met rijckdom ende crijch schier onouerwintelijck is / die daghelijc mette Eplanden veel aenstooten heeft / tot van Calicut herwaerts. Te Medera valt onder andere vruchten soo veel Supckers / dat gheheel Europa daer mede ghesupckert wort. Daer sijn oock andere Eplanden / bande Portugalopen gheuonden / om te doopen beschikt / als S. Joris / Fayal de Picoe / etc. Een van dese Eplanden heeft den Coninck van Portugael met Duytschen wt Vlaenderen beset / dat draecht terwe. Daer af hier nae / ten eynde deser Chronijcke int langhe.

Galicia oft Galacia / waer af de Galate ghe-naemt sijn / paelt aen Hispaniam en Portugael teghen tZupden banden Gosten aen Germaniam / teghen tNoorden ende Westen aende zee. Sommighe rekenent voor een landtschap Hispanie / Justinus lib. 44. rijck van loot ende alderley metael / ende oock met Rijnem van goud / alsoo ouervloedich / dat der Boeren vrouwen menichmael metter ploech schollen gouts weackeren. Daer vrouwen ackeren / de mans gheueren haer metten crijch ende roof. Een ander Gallacia leyt in Europa / van Paulo bekeert. Daer af hier nae.

Italia / dat is Italien.

Italia / die edele ghelegghentheit in Europa / lae de meynighe Solini thienmael hondert dupsent / en twintich dupsent schieden lanch / vier hondert ende twintich dupsent schieden bree / sommighe achten / datter peertloopen sijn / bande welke 8. een myle open. Sinnen gheheelen omloop dte mael hondert dupsent ende 58. schieden oft Peerts-treden. Dese wijde ende vernacnde ghelegghentheit ende Pro-uincie / heeft metter tijt veel namen ghehad / Anaria / Hesperia / Lombardia / Magna Grecia /

Italia

Peertloopen hoe veel een myle.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Cisalpinia Gallia/etc. ten laetsten Italia / van Italo den Coninck Siculorum / die zijn rijc verlaten/ende in Italiam comende/ een Rijck heeft opghericht. In dese vrychtbare ghelegentheyt teghen den Zupden ghelegghen / is ouervloedich goede forcht/ende een sulck incomen der vrychten van Olve ende Wjngaerden / dat de oude gheseyt hebben / dat aldaer eenen grooten crych Bachi ende Cereris is / dat is / of het van wijn oft van cooren vrychtbaerder sp. Daer zijn goede strijderbaer peerden/veel ende menigherlep goede hellen/ende nutticheiden van bee. Item/alderlep Metael grauen/van siluer/gout/ysfer/etc. Ontalliche veel heete Fonteynen/voor menigherlep cranchheyt goet. Dese Prouincie wort ghedeelt in archien Eplanden ofte Landen / 1. Etruria / 2. Latina / 3. Picenum oft Marchia / 4. Roman-diolo oft Emilia / 5. Umbria / oft dat Spoletaen-sche Hertochdom / 6. Lombardia / 7. Venetia / 8. Marchia / 9. Teruina / 10. Forumulij / 11. Biskria / 12. Apurum / 13. Apulia / 14. Campania / 15. Calabria / 16. Brutt / 17. Licuria / welck ic ten ersten soude gheset hebben. In alle dese landen/ seyt Aguius / datter 700. steden gheweest hebben. Daer Blondus Flavius Foroluiensis seyt alleen van 264. steden/ten naesten ende epghent-lick wtgherelient/daer Bisschoppen in zijn/ende die Bisschoppen hebben.

Voorts soo heeft Italia drie Zeen / Adriati-cum/Ligusticum/etc. Item/vijfshien naemach-tighen Meeren ghins en weer by de steden lig-ghende. Van dese steden / Meeren ende mannen aller deser Prouinciën / zijn alle Boecken vol/en eensdeels bouen aengheroert.

Daer de Riuere Padus / die Italiam benoch-ticht/draecht gout / der welcker Plinius lib. 33. cap. 4. ende andere / in alle de werelt seuen bertel-len / namelick / Tagus in Hispania / Padus in Italia / Hebrus in Thracia / Pactolus in Asia / Ganges in India / Rheenus in Germania / Peri-nus een Riuere Lydie.

Beschrijvinghe der Landen/ Pro- uinciën ende Steden Italie/ Cisalpine Gallie/oft Lombardia.

Liguria.

Italia besloot eertijds 17. oft 18. Landen in hem/onder welke Liguria een Prouintie is/ seer bergich/in Apennino ghelegghen/soo Liuius aendwijst / welcks Hoofstade is Genua / een wonderweerdighe stad. Dese ghelegghentheyt streckt vande Riuere Varo / tot aende Riuere Maerim / ende wort ter eender syde met Ape-nino / ter ander metter Zee besloten. In dese Prouintie ligghen Genua / Saiana / Paulum / Albigena / ende Vintimilium / oock Brenestina de vermaerde steden. Die volcken hebben altydt meer mooyts ende roouerie gheoeffent / van oorloghe/ende die ghewoonheyt en is noch niet wechghenomen. Een woudachtich bergich landt / die dat Roomse Jock altyt hebben wt-ghetrocken/van haer gescht/ende coenlick we-derstaen. Dese heet Cattho archlistich ende on-beschepden. Dat is in somma der Geneboysen landt ende heerschappije/daer in de hauen Del-phini is. Voorts vander Liguriens zeden wat hier nae.

Insulubria.

Insulubria een Landtschap Italie / in welck de-se Steden / Mylaen / Papia / Lauda / Ro-uaria/Vercelle/ende Comum / de vernaem-ste zijn. In dit landtschap is een Meer / wt welke de Riuere Ticinum vloeyt / daer af hee-ten de landtsaten ende inwoonders des landts Insulubres.

Latium.

Latium een doozluchtighe ghelegghentheyt Latium. Italia/te midden tusschen Etruna en Cam-pania wesende / met veel steden ende volcken roemweerdich / welck Rijck de Riuere Tiberis in tweeën sijn/ende ten laetsten by Ostia in de Zee met stillen ganghe vloeyt / in welke ghele-ghentheyt veel trefselike steden den Roomschen Keyseren ende Bisschoppen ghebout gheweest hebben/als Ardea/Ceracina/Caseta / Milette/Chora/Anania/Tibur/Beneftre/ ende veel an-dere/dooz menichfuldighe oorloghen nu verdoz-uen ende verwoest.

Picenum een ghelegghent-
heyt Italie.

Picenum een ghelegghentheyt Italie / van Pico den Coninck dien name hebbende/ wordt andersins Marchia Anthonitana ghe-naemt/ voortsijds Marchia Firmiana ghesee-ten / welck eynde teghen Tnoozden / is Ape-ninus / die dese van het Spoletaen-sche Her-tochdom scheidt / van het Oosten de Riuere Psaurum / van tZupden de Opper Zee / van tWesten de Riuere Croentum / (die Ausculum voorsz vloeyt) hebbende. Dese ghelegghentheyt (seyt Liuius lib. 22.) en is niet alleen met al-derlep vrychten verbult / maer vol roofs. Plin. vermelt / dat Picenum voortsijds soo volckrijck gheweest heeft / datter in een eenichmael dize honderd duyent in ouergheuinghe des Room-schen volck ghecomen zijn. De trefselike ver-maerde steden daer in zijn / Psaurum / banden Romeynen ghebout / Item Fanum / Fortune/ Senogallia/Orbinum/Eugubium/Anthona/ van cozen en wijn een holle stad / Camerinum/ Firmum/Ausculum. Dit landt is van natu-ren zijnder ghelegghentheyt / seer weerich ende fortich/welck omliggghende Berghen soo on-gehaent ende onweersaem zijn/dat sy alle by-anden den toeghanch ontfegghen. Item een stad Fabrianum/Italie wel bekend / heeft dese ghelegghentheyt/van alderlep ghelou ende coop-manschap heerlick ende vermaert. Item Re-cagatum / int beghinssel Aicenenum ghenaeemt/ daer by eenen naemachtighen Tempel des ghe-heelen Italie Lants op eenen berch seyt/Marie gheheyltich ende ghewijc.

Flaminia/Romandiola/
oft Emilia.

Flaminia een Prouintie Italie. Dese wordt oock Emiliam in haer houdende aen-ghelien. Dit landts pale ende eynde reycht van de Riuere Psicro / tot aende Riuere Pa-mole : Maer als naemaels het gantsch Rauennatische Exarchat daer toe gheliet gheworden is/ soo heeft dit altemale den Name der Prouin-tie Romandiole gherreghen ende behouden : al-soo dat hem dit landt nu verstrekt / tot aen den Berch Apenninum / aende Adriatische Zee / aen de Riuere Padum / aen Padusani dat Meer/ ende al dat tusschen de Riuere Folia en Schu-rena leyt / vande landtschap der Ferrariers / tot aen der Derronenfers ende Patavinorum Poel oft Meer streckende. De nae machtighe steden daer in zijn / Ariminum / Cesena / Sassina een Bisdom / twintich Caesteelen ende steden onder hem hebbende/Rauna oft Rauenna/ een Vader-landt Plauti/Bretenozium/hyde welke is Fo-rolinium/Pauentia/ende Forum Corneli/ nae-maels Imola / Iulesch / Bononia gheheeten/ Item Ferraria / Adria / welke stad den na-me eens Bisdoms heeft/ende veel ander Lande-schappen.

Etruria

Etruria wort anders Euf-ria genoemt/ heeft clystres den.

7. Gout dra- gen de Riuere ten ander w- reit.

Liguria.

Insulubria.

Picenum andersins Marchia Anthonitana na.

Steden daz Lants Picenum.

Ⓒ **Ciruria / anderling Tuscra / oft**

Thirrenea ghenaeint.

Dese ghelegenthept is oock een deel Italic / niet den onedelste / welcks eynde vande Ciuiere Macra tot aen Tiberim streckt / welcke twee Ciuieren / die dit Landt wt-marchen / ende inuaten / i 27. dupsent schieden van malcanderen zyn / ouer-dweers oft nader breebde verstrecket hem vanden Berch Apennino / tot aen dat Eylandt Sardiniam. Dese Prouincie Italic heeft twaelf naemachtighe Steden / namlck Perusum / Cornetum / Volaterra / Viterbo / Luca / Sarrana / Histozium / Arretium / Scena / Centum / Massa ende Florentia. Daer hebben voortijts oock veel ander steden deser ghelegenthept gheueest / nu ter aerden ghelept als Luna / Populonia / Agilina / Fesule / Rusule / Clusium / Faleria / ende Vulturnum. Van dit Landtschap waer veel te seggen / ende behoefde wel (ghelyck alle landen) een eyghen Chyonghe / wie alle gheschiedenissen ende ghelegenthept daer in wilde beschryuen. Van de steden der Tusciers / wat vorder hier na inde beschryuunghe der ghebruycklycken Italic.

Ⓒ **Umbria / oft dat Spoletaensche**

Hertochdom in Italia.

Dewijle Umbria / nu dat Spoletaensche Hertochdom genaemt / aen Ciruria paelt / soo willen wy dese Edele ghelegenthept oock besien. Livius lib. 9. gheruycht dat dit Landt voortijts van een groot vermoghe geweest heeft / alsoo dat sy oock de Romeynen ghebruycht hebben / doome te beooyloghen. Dit Landts palen zyn vanden oorspronck Tiberis / tot aenden slincken Ouer der Ciuiere Anagnis / daer de Ciuiere Anio inden Tyber vloeyt.

Nu de gheadelde welghenoemde steden Umbria zyn / Spoletum de Hoofstadt / herre vermaert / Reate / Nursia / Venania / Ameria / Tifernum / Rieti / Fulgineum / Assisium / Tuderum / Rarnia / Ceretum / welcke stad volck eertijts gantsch Europam dooz-bedelt en dooz-rept heeft / met verclerder aengenomender noot ende armoede / hem niet verwe bestrickende / om haer valsche claghelike siechte aen te wijsen / der welcke moettwille de Romeynen met een gemeyn Edict hebben moeten weeren ende voorzomen / alsoo dat niemant ouer een Maent van hups tot deser stad doxtte wt zyn.

Ⓒ **Dat Neapolitaensche Coninck-**

ryck in Italia / in seuen landen ghedeelt.

Neaplos wort somtijts in dat Sicilische Coninckryck gheteelt / om datter byde Sicilische Zee leyt. Want eertijts en wast gheenen Conincklycken stoel / daeromme wiert sy onder den Titel Sicilie gheteelt / ende wort noch van velen in Sicilia ghelegghen te zyne / gheacht / hoewel sy onder de Sicilische heerschappye behoort. Daer Neaplos leyt in Italia / nu ter tijt te samen met Sicilia / Carolo v. den Roomschen Keyser onderworpen. Nu dit Ryck heeft seuen Landen in hem.

Ⓒ **Samnium oft Apurtium.**

Samnium / een Prouincie des Neapolitaenschen Rycks / nu Apurtium ghenaeint / leyt tusschen Picernum / Campaniam / ende Apuliam / een seer volckrycke ghelegenthept. Daer inne zyn de hier-nae ghenaeinde Edele Steden / Adria / Aquila / Arretum / Sulmo / Ortona / Arpinum / Aquinum / Arhina / Beneuentum / Thelesia. Dese Samnitijs zyn voortijds van soo grooter machthept gheueest / dat sy de Ro-

meynen met grooter nederlaghe bestreden. In dese landauwe hebben gheueest de volcken Picentini / Penenses / Frentani / Peligni / Marucini / Vestini / ende Amiterni.

Ⓒ **Apulia. 2. Iapegia.**

Apulia een ghelegenthept des Lants Italic / paelt aen de Adriatische Zee / voortijts Iapegia ghenaeint / als Herodotus ende Vergilius segghen. Dese Prouincie heeft eertijts volckryck ende hol steden gheueest / met coozen / olte / wyn / goud ende siluer ouerbloedich / ende met alderley vruchten vruchtbaer / wt welcke die goede superlicke strydbare peerden comen. Dese landauwe hebben de Grieken Dauniam gheheeten / sommighe Messapiam / sommighe Iapegiam / sommighe Calabriam en Salerninam met ghemeynen naeme ghenoeint. Vanden willen dat sy tusschen Daunia / Calabria ende Iapegia leyt / welcke landen dander daer in tellen. De Hoofstadt daer in is Brundisium. Dit Landt heeft voortijts derthien machtige steden gehadt / maer nu niet meer dan Brundisium / Tarentum / Hydruntum en sommighe clepne stedekens. Op eenen berch daer by Gargaw genaemt / is eenen verre besochten Tempel / S. Michiels / vanden Chri-

Apulia heeft 7. namen.

S. Michiel in Apulia.

Ⓒ **Lucania 3.**

Lucania / de derde Prouincie des Neapolitaenschen Rycks / tusschen Campania ende Brundisium ghelegghen / is van alderley vruchten vruchtbaer / ende van gheteimpercerden locht lustich / en ghehoetelich. De steden daer in ghelegghen / zyn Vestinum / voortijts Possidoma gheheeten / Lucania / Elea. Dese Lucaniers souden vanden Samnitijs haren oorspronck hebben.

Lucania.

Ⓒ **Salernitaniam oft Salentinorum 4.**

Dese ghelegenthept Salentinorum / die nu Terra de Bari genaemt wort / leyt aen Apulia / daer in hebben dese steden gheueest / Rubia / Peritum / Metium / Bausta / ende Vrentum / soa Ptol. lib. 3. aenwijst. Daer heeft Minerva (soa Strabo wil) eertijts eenen costelijken Tempel ghehadt / en een Promontorium / Iapegium of Salentinum ghenaeint.

Salentia.

Ⓒ **Calabria. 5.**

Nu Lucania leyt Calabria / een Landtschap Apulie / hol van alle nootdrift tot het menschelijck gebruyck. Daer af in Apulia bouen ghe-sept is.

Calabria.

Ⓒ **Brutia oft Senotria. 6.**

Brutia zyn volcken in Brutia / des lantschaps Senotria Italia / in dat Neapolitaensche Coninckryck / welcke Prouincie voortijts Senotria genaemt gheworden is. Daer in voortijts Consenna de Hoofstadt geweest heeft / een machtige ende wereltliche stad / daer der Molifiers Coninc Alexander heeft onniegebracht. Rhegium is oock aldaer vande Calcidonische ghebout.

Senotria.

Ⓒ **Campania. 7.**

Campania / een Lantschap des voorgehoemden Rycks / nu Terra laboris ghenaeint / tusschen Latium en Calabria ghelegghen / vruchtbaer van berghen / dalen ende velden / waerby dat het van sommighe een moedet der vruchten gheueent gheworden is. Daer in leyt Capua / Pola / Neapolis de Edele ende Coninckliche Hoofstadt ende den stoel des Conincks. Dese stad is met een schoone hauen ende met treffelick ghehouffel hooch vereert. Daer inne hebben dese volcken gheregeert / en de heerschappye ghehadt / de Romanni 136. De Germani 76. De Galli 78. De Arragoners 60. Jaer. Anno 1501. is dit Ryck we-

Campania.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

derom aende Gallos gheromen.

C Latinum.

Latium.

Latium / die ghelegentheyt Italie / houdt sommighe voer Campaniam. De ander willen / dat het een bysonder Landt in Campania is / ofte aen Campaniam stootende / wat clepnder van Campania / ghelijck Scruus aenwijst / die van den Berch Albano tot aen Campaniam reecht / ende streckt hem vanden Toren Eberi / tot inde Stadt Capetam. Daer hebben eertijds veel Steden (nu ter tijt neder-ghelapt) gheweest / namelijk / Osna / Sinuesia / Ardea / Terracina / ende Capeta / ende het Eylandt Donna ende Pandana / oock den Berch Circus. Item / de steden Vileete / Magna / Praestina / Tibertina / Tusculum / ende Albam / daer de Albanische Coninghen afcomen. In dese conteepe hebben eertijds gheweest / Aborigenes / Rutuli / Volsci / Henrici / Equituli / Marci de volcken. Want die landt begriypt verre omtrent hem / ende heeft eenen grooten omtrent. Dese hebben voertijds onder eenenwintich Coninghen / 623. Jaer gheregeert.

C Ceruina / een Marchia

Italie.

Ceruina
March.

Marchia Ceruina / een ghelegentheyt des Landes Italie / daer inne Feltrum / Caruissum / Patavium / Vincentia / ende Verona ligghen.

Forum Julij / oft Frigul.

Inde ghelegentheyt Italie Forum Julij ghe-naemt / leyt Aquila / Forum Julij / ende Vitium / die vermaerde steden. Merct hier / hoewel dese Landen maer deelen Italie en zijn / so worden sp nochtans dickwils voer gaues Italiani ghenom'n. Also wort oock Italia somtijts Forum Julij ghe-naemt.

Histria een Landtschap Italie.

Dese Provincie in Italia ghelegen / bestuyt in haer Justinopolim / Stridonem / S. Jeronimi vaderland / nu Strigua ghe-naemt. Daer leyt oock Aglar / die Achila der Hunters Coninc / eertijds met thienhondertmael duyfent mannen belegghert ende overwonnen heeft. Somnighe segghen / dat Aglar in Frigul leyt.

Venetia / oft Venedien.

Venedien.

Venetia een machtige ghelegentheyt Italie / daer in van Eneto oft Veneto / een Stadt nae hem (ende t Landt Venedien ghe-naemt) ghebout gheworden is. Daer wt noot der Oorloge voertijds veel Italianen gheweken zijn / meynende aldaer seker te zijn / ende hebben in dit landt veel wooninghen wel bewaert / opghericht : waer af wy oock elders ghehoort hebben / daeromme ick vele daer af te segghen / hier voorby gae. Oock is desen weertachtighen hoeck vele vanden onsen wel bekend. De heerschappye der Venetianen verstreckt hem soo verre / dat haer sterckte niet der ghelegentheyt van desen lande / niemant en breefen. In dese Cooystadt ende Haven der Italiaenscher landen zijn seer veel machtige Cooplieden wt Asia / Turckye / ende de Heydenen / van de welcke eenen somtijds met ghereede pennin-ghen eenen Dorst wten lande roopt. Daer is alderley byemde const / crijch / baerdighe mannen in oorloghen op der Zee / oft te lande / een eyghen Hertochdom / Chonijcke / ende alle dinck / als waert een bysonder Wereldt. Haers Landts breedde ende lengde is onghetelt / ende reecht als eyndeloos.

Longobardia oft Lombardia / dat is een Lantschap Italie.

Longobardia wort met veel namen genoemt / van menigherlepe heerschapppen weghen. Eerstelijck Hesperia van Hespero / die van Hispania verdreuen / voertijds daer gheheerscht heeft. Daer na Genaria / also Plinius int derde Boeck leert / vanden gordem byn die daer wast / ofte van Enotrio den Coninck Sabinozum. Daer na van Italo Italia ghe-naemt. Hier nae is sp oock Magna Grecia ghe-naemt / Ende wederomme Cisalpina Gallia / also wy bouen ghehoort hebben.

Sommighe deplen geheel Lombardiam / dat is Italiam / in ses landen. Dat eerste Cenomaniensis / in welke sp geset hebben / Viriam / Bergomum / Cremonam / ende Mantuam. Ten anderen / Cenonensis / die in haer houdt Vincetiam / Veronam / Patavium / Caruissum / Verennam / Forlium / Ariminum / Bissan / Senogalliam ende Senas / daer in hebbende de Senogallenses gheweest / die met de Romeynen veel Oorlogen geboert hebben / als Livius betuycht. De derde Provincie / Boiozum Gallia ghe-naemt / die nae haren name / een Stadt Boilum ghe-naemt / op-ghebout hebben. Dese heeft gheweest tusschen Padum ende Trebiam. De vierde Provincie / Ligurium Gallia / telt in dese Taurinum / Securiam / oock de Berghen Sabaciozum / Augustam / Eporediam / ende Regalem montem. Ten vyfsten / Insulzium Gallia / in welke zijn / Nolaen / Comum / Papiam / Auda / Novaria / Verel. De sesste Provincie in Lombardia / Gallia Cenuensis / vander Stadt Genua benaemt / ende houdt in haer Verthonom / Alexandriam / Aquensem / Astensem / Nolaensem / Sauonensem / Albuganensem. Maer de Lombardische Chonijcke deylt gheheel Italia in oft Lombardiam in vyfthien Lantschappen / sommighe in achthien / soo bouen ghehoort is. De eerste is Venetia / welcks hoofden zijn Bergamum / Patavium ende Aquileja. Dat ander Liguria / de Hoofstadt daer in Nolaen. De derde Aghena ofte Pedemontium / de Stadt Thaurinum in hem hebbende. Dat vierde Alpiscoria / aende Zee ghelegghen / daer in Genua de Zee Stadt leyd. Thusa de vyfste ghelegentheyt / waer in sp Rome tellen. De sesste Provincie Campania / welke Neaplos voer de hoofstadt heeft. Dat seuenste Lucania / daer in is Pistorium. Die achtste Apennina / inde welke is Bobium. Dat negghenste / Decima Emilia / waer in Bononia ende Placentia ligghen. Het thiende Flamminea / welcks hoofstadt is Sasina. Dat elfste / Picenum / Asculum / ende Adziam in hem hebbende. Dat twaelfste / Samnium / daer inne Beneuentum begrepen wort. Het dertienste / Apulia / dat in hem hout Brundisium / etc. De welcke landtschappen niet de beweghelichheyt des tijds ende ghelucks / de namen drie oft viermael omghekeert gheworden zijn. Maer Blondus deplte (so bouen vertelt is) in vyfthien deelen ofte landen / namelijk / Liguriam / Etruriam / Apurium / Campaniam / Apuliam / Italiam / Umbriam / Picenum / Flammineam / Marchia / Ceruina / Venetia / Histria / Forum Julij / ende Lombardiam.

Nu / Blondus telt in Lombardiam veel ontalliche Steden / ende voer andere / Mutinam / Rhegium / Ferrariam / Mantuam / Parmam / Cremonam / Viriam / Bergamum / Comum / Novariam / Vercellos / Eporediam / Thaurinum / Sennam / Montem Regalem / ende seer veel Steden / Pedemontium / ende Montis Ferrati / Astensem / Aquensem / Albam / Cassale / Alexandriam / Verthonom / Bobium / Placentiam / Papiam oft Ticinum / Cremonam / Laudam / Mediolanum de hoofstadt.

Doen

Italia Lom-
bardia ghe-
noemt ghes-
proken.

Italiaansch
was gecorum-
meert Latijn
hebben de
Lombarden in
Italian ge-
acht/booz-
de heet
Latijn ghe-
proken.

wezen kinde-
ren heeft een
oere teffens
waeren.

men end
den Jaz

Doen nu de Lombarden dese landen (wtghe-
nomen Boome) in hielden / ende haren Hertoch
daer onthielden / hebben sp al dese landauwen/
nae hen Lombardiam gheuoemt / met wtroep-
inghe des naems Italie / dwelck naemaels van
Carolo Magno beuesticht is gheworden. Alleen
Verzell/Trident/Verona/ende Bononia/ende
de Augustische bergghen wtgenomen ende booz-
behouden.

Dese hoochmoedighe Longobardi / van lan-
ghe baerden alsoo ghenaemt / en hebben niet al-
leen den naem Italie verandert / maer schier
alle dinck: de Wetten / Zeden / ende oock die co-
steliche sprake. Want sp hebben dit teghentwoor-
dich Italiaensch in Italiam ghebracht/dwelck
ghebraken ende ghecorumpceert Latijn is/
die boozmaels goet Latijn hebben ghesproken/
waer by sp Latini ghenaemt gheworden zijn.
De Gotthi zijn aen dese verdozenen sprake oock
schuldbich.

Wat haptz ende de cleedinghe der Longobar-
den heeft altyds wtghebract / wijt ende lanch
gheweest. Den berden Hertoch van dit volck/
Agilmundus ghenaemt / heeft gheuonden in
eenen Doel oft Put seuen kinderen / die een Doe-
re op eenmael hadde boortghebracht ende ghe-
baert / de welcke / als hy onversiens ter ver-
scher daer quam / ende hem der misdaet ofte
boof hept ontsette/soo vant hy deen noch leuen-
de / dwelck hy (wt barmherticheydt beweecht)
metter spieffe wtrock / wech voerde / ende op
voedde / ende Famulium noemde / want nae
haerder sprake heet Fama eenen Vischput oft
Vguer / daerom dat hy wt eenen Put wierdt
ghenomen. Dese Coninck nam hem in eens
kints stede op / alsoo dat hy nae hem veertich
Jaer regeerde / ende aende Bugaros daghe-
licks wyake socht / daerom dat sp Agilmun-
dum zynen aenghenomen Vader ghedoodt
hadden.

Vander Italianen Zeden/Re- giment/Ghebooue ende Or- deninghe.

Italia / boortijts Ausonia / Latium / Oeno-
tria / Hesperia / etc. gheheten eertijds van
Krijghschen volcke beset gheweest. Waer sp
Magna Grecia ghenaemt gheworden is / heeft
veel landen in haer: Namelick Liguria / Pe-
truriam / Latium / Campaniam / Picenum / oft
Picentinam / Lucaniam / Brutium / Magnum
Greciam / Calabria / Apuliam / de Lantschap-
pen Frentinozum / Maurucinozum / Piceno-
rum / Senonum / Venetiam / Forum Julium /
Lampardiam / Cisalpinam Galliam / Sabi-
niam / die volcken Boios. Ten laetsten is oock
Italia eertijds van Saturno / Saturnia ghe-
naemt gheweest.

Dit landt is een edele ghelegenthepdt Eu-
rope / onder de Occidentische Provincien een
moeder ende Voestinne/rijck van Metael / goe-
den locht / vruchtbaeren aerthodem/coozen/wou-
den / velden / beemden / vee / wilt / olpe / wijn / ste-
den / Rivieren / meeren / ende recht als een coop-
stadt aller hanteringhen ende Coopmanschap-
pen.

Nu handen Romeynen ende Latijnschen
sprake / Ros / Daet / Krijch / zijn alle Annales vol/
wat Oorloghen sp gheboort / ende wat Rijcken
sp onder haer gheworpen hebben / sonderlinghe
Lutius / Plinius / Florus / etc. Want nauwe ee-
nich volck haerder daden / woorden / ende Oorlo-
ghen / neerstigher wtroepers ende Schijners
ghehad en heeft / als na de Grecis / de Latini oft
Romani.

De ghedaente / vertwe / proportie / ende per-
soon der Italiaenen / en is niet eenperlepe in

Cisalpinia Gallia. Inder Venetianers gelegent-
hept is dat volck bet ter sprake / ende van vertwe
witter dan in de ghelegenthepdt Pettrurie.
Item / in Latio / Campania / Lucania / Bructo /
daer zijn de lieden van haptz ende vertwe swart
van persoonen cleinder ende coxter / de sprake
wat eenboudigher. Die ten eynde Italie woo-
nen / aerden inder Griekschten aert / met spise
ende sprake.

De Romeynen hebben hen altyt aen een ghe-
troude hup / voutwe laten ghenoeghen / oock ge-
heel Italia opt ende opt.

Dierley volck iser altyt in een stadt ghe-
weest / knechten / vyse oft bozghers / ende Edele.
Der Edele oozden heeft oock in drie Secten
ghedept gheweest / inde Lecken / Widderen / ende
Gaetwijen.

Dierley ge-
sachten in
Italia / sons
der de Paes-
ters.

Der gheestelicken saecken is altyds by de
Priesters / die sp Flamines booz haerder beke-
ringhe ghenaemt hebben. Die Dictature heeft
dat hoochste ghewest gheweest / van de welcke
niet te appelleren en was. Tot deser weerdic-
hept quamen dooz dese trappen / Questozes /
Ediles / ende Consules ofte Consulatum.
Den Dictator en was niet meer dan ses Maen-
den int Ampt / daer nae quamt aen eenen an-
deren.

Namen der Ampten by den Romeynen.

Senatores / anders Patres ghenaemt / waten
Shondert om te regeeren / der stadt vercoos de
Roomsche Raetsheeren.

Namen der
Roomschen
Ampten.

Patricij hieten deser Sonen / ghesachten oft
kinderen der Vaders.

Consules / Bozghemeesters / die waren altyd
twee / ende regeerden een Jaer.

Tribuni / Boofliede / Capiteynen / ofte Quar-
tiermeesters / en waren Tribuni scelerum / Cohor-
tis plebis / Erarij / etc. dat is / boozganghers ende
opmerckers op de ghebreken / ouer t volck ende
schat.

Pretor / der binnen woonenden Bozgher-
meester / regeerde in de plaetse der twee booz-
ghemelde / als sp van Krijch / wegghen wt moe-
sten.

Dictator / den Oppersten Magistraet / by
den welcken alle saecken strecken / ende haet
eynden.

Magister Equitum / Maerschalck / oft Rid-
dermeester.

Questozes / Schatmeesters / oft die de gheban-
ghenen van ernstighen vraghen vzaechden.

Curiones / Hofmeesters.

Censores / Schultelieden / diemen nu te Rozen-
bozch de vijue noemen mocht / die allen krijch en
twist schepden.

Aediles oft Curules / die Bouwmeesters / Kerck-
ken Boofds oft Regeerders.

Prefectus Annone / den Prouantmeester oft
Koozenheere.

Prefectus Ciuitatis / den Amman / oft stadt-
Boocht. En andersins veel ander Ampten / niet
wel te verduyschen.

De Heydensche Romeynen hadden oock haer
Papen / Feciales / Caduciatoren / Saltos Gal-
los / versneden Papen / Flamines / Diales /
Mactiales / Quirinales / Luperciales / Epulo-
nes / etc. Die hadden oock eenen Paus / die sp
Pontificem Maximum noemden. Daer as is /
achte ick / afghetomen / dat de teghenwoordi-
ghe Pontifices een bozsaerke ghenomen heb-
ben int Christendom / haer oock Pontifices
Maximos te noemen. Daer toe heeft hen ghe-
holpen den spreuck Christi tot Petro / Marth.
16. gheseyt. Hoe wel oock byden Romeynen
des Conincks Ampt was / den Godt- dienst te
voerden /

Roomsche
Papen / ende
haren Paus /
booz Christe
gheboort.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

voorzien ende toe te sien dattet in der Goden dienst recht toe ghinch / Weten der zeden gheuen / den Raedt totter gerechticheit houden: So wast nochtans ten laetsten den Pontifici Maximo inde hant gewozen / dat hy daer op soude acht hebben / ende dese gheboden ter hant nemen ende volbrincken.

Weten so-
nuch.

De wetten Romuli byden Romeynen / zyn onder andere oock dese:

Een Vrouwe sal niet haeren Man lyfen goet ghemeyn hebben / ende in haers mans ghehoor-
saemheyt leuen / dat hy Heere / ende sy Heerinne ouer dat Hupsghesin sy. Ende sy soude oock na des Mans afghaenck / mette kinderen ghelyck reuen.

Een ouertuyphde / oft in verscher daet be-
trapte Querspeelstersche / sal den man ende de vrienden (niet wat doot sy willen) laten doo-
den.

Romeynen
vrouwen den
lyfen verbo-
den: en waer-
van sy niet en
was ontfan-
gen zyn ghe-
wozen.

Soe een wijf schyns wijn dzynt / soo false den man straffen als een Querspeelster ghelycker-
wijs oock de kinderen. Waer by dat ghebruyck hy den Romeynen ghecomen is / dat den Hups-
vader zyn wijf ende kinderen metten kus out-
finck / op dat sy roken oft sy Wijn ghebzoncken hadden. Want sy hielden den Wijn voor een
dozfacke ende aenpozinghe alder onreynic-
heyt ende onsinicheyt / soo Valerius Maximus aenwijst.

Waters mo-
gen haer kin-
der vercoopen
vercoopen etc.

Hy bestelde dat de Vaders ouer haer kinde-
ren alle Recht souden hebben / oft syse wilden
vercoopen / slaen / dwinghen ende dooden / ende
als hem den sone vry ende los diende / dat den
vader macht soude hebben / hem ten tweeden
ende derden maal te vercoopen. Dese Wet is
drie hondert Jaer voor de twaelf Tafelen / na-
maels in de twaelf Tafelen verhaet ghewor-
den. Maer Numia Pompilius heeft dese wet
wat versaecht / namelijk / dat den vader gheen
recht meer teghen zynen sone en soude heb-
ben / als hy hem wt zyn bevel ghehuwelijck
hadde.

Gheen bye-
en macht su-
ede ambach-
ten doen.

Item / dat gheenen byen een sittende handt-
werck en soude dzyuen / maer den Crich ende
Ackerwerck / ende een goet crichman was een
grooten lof by hen / oock een goet Boer oft
Ackerman.

Wet teghen
de Landt-
lozen.

Item den Coninck gheboodt (als oock der
Lacedemoniers wet inhout) dat ten eynde des
crichs niemant leech ghinch / maer dat sy al dat
boudelt ende atkerwerck wederom oeffenden.
Hy liet nochtans toe soot den moot eysche / beta-
melicke coopmanschappe te doene.

Item / hy stichtte veel Tempelen / Outaren /
Beelden / Offeren / Feesten der Goden / nochtans
niet op Griekische maniere / die hy alle wter
Stadt sloot / wtgenomen de Feeste Herculis / ter
eyt Euandri opgheset.

Item / tselich Priesters wierden van Varro-
ne / ende Dionisio Halicarnaseo opgheset / die den
gemeynen Godtsdienst souden bedienen. Item /
sommighe wetlegghers der droomen / ghesichten /
voghelgheschreyen / ende waersegghingen der
Goden.

Romulus deyle dat Jaer in thien Maenden /
Numa na hem in twelf Maenden / na den schijn
der Maenen.

Daer Rommen / Virgines Vestales ghenaemt /
der Goddinnen Veste ghewijt / moesten dertich
Jaer maechdelicheit belouen / daer nae waren
sy vry haer te verhouwelicken. Die dese dertich
Jaer gheduerende in oncuysheyt begrepen wo-
den / die wierden leuendich wtghedraghen ende
begrauen.

De Priesters Salij / der welcker altyds
twaelfue waren / moesten te bestemder tijt / in
vriende cleedinghe opghescheyt / niet spieffen /

sweerden ende schilden inden Tempel spyn-
ghen voor den Crichsgodt Marti / ende met
vechten / een scharmutsinghe maken. Sy had-
den spitse hoeden op / ghelyck hoozen ghefor-
meert.

Den oppersten Bisschop bestemde hen lieben
een forme / dach / plaetse / wijse / ende Tempelen /
hoe / waer / ende wanneer sy souden een victorie
celebreren.

Dat Roomsche volck was in vijf rotten oft
quartieren ghebeelt / een peggelyck hadde zyn
Ampt.

De Bozghers waren met Eedt daer toe ver-
bonden / dat hem een peggelyck selue schatte:
Van wat gheslachte dat hy afquam / wat wijf /
hoe veel kinderen / hoe sy alle hieten / aen welke
plaetse hy sittende / ende zyn wooninghe had-
de / met boozghelepe straffe den ghenen die
dat valsche aenbrachten / datmen hem haer
goeden soude nemen / ende gheslaghen vercoo-
pen.

Bytus met Collatino / een wederbringher
der vryheyt / sette dat gheenen Coninck meer
toeghelaten en worde ouer Roomie te regeren /
sette den Coninck af / ende maecte van hem
eenen oppersten pape / dat hy desen Gods-
dienst soude boozstaen / die den Coninghen toestaende
was van oudts af.

Coninghen
vryen ghe-
maect.

Valerius den derden Bozghemeester / sette
dattet soude toeghelaten worden van eenen
Raedt / aende ghemeynte / stad / ofte bozgher-
schap te appelleren. Ende dattet doodelijck
zyn soude / dat yemant sonder bevel des volcks
een Ampt oft Magistraetschap aen hem trock.
Jae wie dat Regiment sterck begheerde / die
soude sonder straffe van een peggelyck ghedoodt
worden. Hoe datmen met billichheyt tot alle
weerdicheit / ouerheyt / ende ampten aenghe-
socht / gheroepen / gheroyen / ende ghedwonghen
worden soude. Want ghelyck niemant wel
heerscht / die noyt beheerscht gheworden en
is: alsoe en regeert niemant wel / dan die daer
toe niet onwille ghesocht / ghedwonghen / ende
opgheworpen is.

Item / de Collen dede hy af / daer mede maec-
te hy den ghemeynen man dies te williger / an-
der schattinghen te gheuen.

Wt den Tempel Saturni maecte hy een ge-
meyne Schatkamer / alles in comens der stad.
Daer ouer sette hy twee ontfangers oft schat-
meesters / Questores ghenaemt / ende naemaels
ouer de booznoemde Ampten.

Dit stadrecht / Regiment ende Staet des
Roomschen volcks is ghebleken totter tijt Ju-
lij des Keysers / die de langhe veriozen Monar-
chie wederom inbracht / ende dat regiment te-
nich aen hem bracht.

Veel ende menigherley spectaculen ende spe-
len hielmen te deser tijdt tot Roome / met spyn-
ghen / schermen / ende andere beerdicheit. Dese
waren begaest / onderhouden / ende besoldet
van de ghemeyne Stadt-schat. Item / me-
nigherley wijse in Gods-
diensten haeren Afgoden.

De speellieden wierden niet ghemeyner be-
soldinghe daer toe ghehouden / dat sy (lustich)
dagelicks wat nieuws aentrichtede / dat de Zeuche
tot deuchden ende Ridderlike daden oeffende en
ontstake. Sommighe waren in Sillenos / som-
mighe in Satyros / sommighe in ander Rome-
rijen becleet / sommighe in Hannibales / etc. Ende
namen constelike Argumenten tot haer fabu-
len oft spelen.

Herodianus schryft: Als de Roomsche Im-
peratores de siele wtgheblasen hadden / soo
heeffmen een gherontrefest beelt / den verstor-
uen Keiser gants ghelyck-fozmich / neffens
dat

Wierne gh-
duyck der
Romeynen
met haeren
dooden Co-
ninck / voog-
Christi ghe-
boort.

dat bedde in eenen Setel gheset / inder ghebaen-
te als ofte hy seer swach waere. Daer sadt den
Roomschen Raedt in swart op d'een zijde / haer
vrouwen in inckel wit (dwelck haer Claechver-
we was) op d'andere zijde gheset / seuen daghen
nae malcanderen / als waeren sy ghecomen om
den Keeser te beclaghen ende oock te besoeken.
Dese seuen daghen quaemen de beroepen Nede-
rijnen / ghelijck als noch tot den leuendighen /
ende ghebruyckten veel Nederrijnen met het
Beelt.

Alst nu niet leuende noch ghesont en wil wor-
den / soo draghen sy het Beeldt nu als den ver-
hozen Coninck / op de Mart / legghen hem op
een Bedde / daer singhen met claghelijcken ghe-
sanghe / Maechden / Kinderen / Mans en vrou-
wen. Ende daer na draghen sy hem in dat Cam-
pum Martium / stellen hem op een daer toe ghe-
maecte verhemelinghe / oft verheuen Thoon.
Ende alst nu zynen naecomer int reginck met
hyer heeft aen-ghestecken / soo laten sy bouen ee-
nen Arent wt-vliegghen / die des verscheyden
Conincks Siele inden Hemel draecht. Waer-by
sy nae haer dootd' booz Goden ghehouden wiet-
den.

Daer haest na Christus gheboorte / als sy het
Christelijck gheloue / van Paulo gheleert / aen-
namen / wierpen sy dese zeden met gheheel Ita-
lia wech / ende zyn nu al Christenen (ent God be-
haecht) wtghenomen een cleyn deel / dat walcht
noch inden Grickschen aert.

Italia heeft nu dierleij Rechten: Dat Paul-
selijck / Keeserlijck ende Bozgherlijck / ende een
pegghelijck stadt heeft schier een bysonder stadt-
recht. Daer zyn nu de Grickslieden / Papen /
Gheleerden / Theologi in grooter eeren / nu isser
de coopmanschapp in seer grooten loop / Schil-
ders / Stickers / Beeldt-snijders ende Stern-
houwers zyn nu in een verbornderinghe / ende
niet (ghelijck voortijds) dat Boerentwerck ende
Gricks-conste. Nu hoeden de Nachloons
knechten / slapende / het Dee / voornaecks docht
het den Oppersten der Romeynen hen dies goet
te zyn.

De cleedinghe is menigherleij. De Venetia-
nen draghen bouen andere / wijde / langhe / wt-
vliegghende cleederen in grooten omwaep. Na-
der Nolaen / Florence en Rome aen des Paus
hof / is een ouerbloet van menigherleij vzeemde
lieden ende cleedinghe / ende bysonder van het
vrouwen volck. Op veel plaetsen Italia gaet
men slecht / nochtans nettekens / want sy haten
seer alle vuplicheit.

Op sommighe plaetsen gaen noch hedendaethts
de maechden verhuult ende ghesluyert / ende en la-
zen haer nauwe sien / dat manterlijckheyt ende
schaemte bedieden soude: Maer soo haest als sy
eenen man neemt / gaet sy bloodt ende bloodts-
hoofts / ghelijck alle vrouwen / ende by ons de
maechden.

In Emilia ende Cisalpinia Gallia draghen de
vrouwen Spaensche cleedingen / de mans Fran-
sopsche.

Nieuwelijcks ontblooten haet de Venetiaen-
sche vrouwen / gheheel aen armen ende Boz-
sten / maer nu deken sy haer met wijdt ghewaet
ende groote mouwen / ende daghelijcks comen-
der nieuwe zeden op / sulcks datmen niet bestan-
dichs van des landts cleederen schijuen en can-
ghelijck van alle Landen. Want wat hem al-
leen in Germania aen zeden / cleedinghe / ende
gheloue by mensche ghedachtenisse verandert
heeft / en weet niemant niet. Dit en saekt byje-
lijck andere staten oock niet. Hier en moet doch
niet stantvastichs zyn. Der oude Romeynen
Munte ende Beelden betwijfen / dat het voortijts
gheheel egheen ghebruyck / dat hooft te bedec-

ken / by hen geweest en is / noch oock geen broec-
ken: dan Rupters boren. Nu is doozgaens bep-
de ghemeyn. Vnder aencoemste / nach ende ghe-
bruyck der Munte / leest Plinius int 33. Boeck
int 3. Capittel.

De Italiaensche spraecke en is niet de ghene
die eertijts was / ende euenwel niet gantschelijk
een andere / maer getorumpert / op een plaetse
meer dan aen daubere / daer na dat het landt van
vzeemde volcken verdozen ende ter aerden ghe-
lept is. Goet ghemeyn Latijn hebben sy eertijts
ghesproken. Der Venetianen spraecke is noch
heden de beste / ende wt veel volcken een verga-
derde spraecke. Dooztijts ist de aldergrootste
gheweest. Sy spreken soo onghelijck / als de
Duyschen / Swaenen / Nederlanders / Swit-
sers / Sassens / etc. doen connen. In somma
daer en is gheen Hoofststadt in Italia / die niet
wat / niet alleen inder spraecke / maer in alle din-
ghen / regimenten / Rechten / Wetten / Religien /
Ceremonien een onderscheit en hebben: alhier te
vertellen onnoodich ende onnut. Siet Sabelli-
cum lib. 11. Enad. 11.

Van Liguria / ende dit volcks

maniere van leuen.

Liguria is een Berghighe Provincie in Ita-
lia / waer van bouen oock vermeldinghe ghe-
schiedt is / van welker hier voortijts een groot
deel Italia beseten ende verheert gheworden is.
Dit is een arbeijdelijck volck / want dit Landt
is vol onspreekelijcke groote Boomen / daer sy
Schepen af maecten. Sommighe houtwen en-
de vellen dese boomen / trecken se met grooter
moeyte te weghe wt het gheberchte ende ster-
nich aertrijck / daer nauwelick een scholle sonder
steen ghevonden en wort / ende hoe-wel sy seer
ende veel arbeiden / soo hebben sy dies nochtans
weynich profijts / alsoo dattet midts de cleyn-
neeringhe maghere lieden zyn / den welken oock
haere wijuen tot desen haeren arbeijdt by-
staen moeten. Sy leuen van het wildt / dat welcke sy
meesterlijcken vanghen connen / ende wt ghe-
breck der vruchten ende der vzeemden Vogts /
soo is tam vleesch ende wildtzaet meest haer
spijse.

Sy eten cruyt dat by hen wast / drincken wa-
ter / tot welcke selden noch rozen noch Wijn en
coemt. Sy ligghen ghemeynlijck op der Aerde /
selden onder het dach ofte hutte. Sommighe cruy-
pen inde holen der steenroosen / van nature ge-
maect / op dat haer lijf bedeckt / dooz reghen en
onweber seker ligghen / ende ruste. Daer vrouwen
hebben mans sterckte / maer hare mans hebben
weyzen vracht. Inde Bozloghe waren sy voort-
tijts met wilde hupden ghecleet / ende met ruste
ghelichte weere.

Sommighe zyn soo stout / dat sy haer in slech-
te Schepen met groot verijckel op de Zee beghe-
uen / om coopmanschap te doene dooz de Sardi-
nische ende Libische Zee / want haer Schepen
en zyn niet toegherust ghelijck andere. Sabelli-
rus sept / libro primo, Eneade septimo, Sy leuen
van het Dee / melck ende dranch van Gerste ghe-
maect.

Van Tuscia / ende der Tuscorum

oude zeden ende ghebruycken.

Tuscia een voornamelijcke Provincie Ita-
lie / hier voortijts Tirrenia gheheeten: Dit
volck (voortijts machrich) heeft veel Landen
ende lieden chijnsvaer ghemaect / oock veel
steden gheboort / bysonder in scheijps dozloghen
dapper / oock te peerde een manlijck volck. Heeft
eerstelijck de Trompetten oft Beytrommelen
ghevonden. Van desen volcke hebben de Ro-
meynen veel ontnomen in haer regiment / som-
tijt

Der Ligur-
ienseden.

Cooren en
wijn in
Liguria
dier.

Tuscia / an-
derins
Tuscia en
Tuscia
naemt.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Contrepe in
Thufcia opge-
comen.

nich in een beter wijſe verandert / hooznaem-
lijck in wtlegghinghe des Blixems ende Don-
bers. Item inder ſwarter conſte waer te ſeg-
ghen / etc. wtghenomen Conſtenaers. Item in
verſieringhe der Gods-dienſten heeft dit volck
alſoo ghegroeyt / dat de Romeynen thien Hoo-
ſten kinderen derwaerts ſchickten / om haeren
Gods-dienſt te leeren ende te kennen: Waerby
deel van dier Afgoderge aen de Romeynen ghe-
romen is. Van daer zijn de onſinnighe Fee-
ſten (Bachanalie ghe-naemt) in gheheel Italiam
ghevoloyt. Deſe quaemen voortijds in eenen
Winckel oft verborghen plaetſe des nachts teſa-
men / ende nae beelctens ende d'ynckens (waer-
mede ſp den Godt Bacho te dienen ende te be-
haghen meynden) vielen ſpouer malcanderen /
om haer te vermeederen / ende dat Kertrijck te
verbulken met harenzade. Daer en wiert gheens
ouderdoms / vrientſchaps / bloets / noch kindt-
ſchap verſchoont: maer dat kindt quam dick-
wils by zijn moeder / he vader by zijn dochter /
ende den broeder by ſijn ſuſter. Met deſe ma-
niere celebzeerden en ſe hielden ſp deſe Feeſte ende
D'ynckſchen Gods-dienſt. Sp eten tweemaal
ſdaechs coſtelijck / met ſchoone cleederen / d'ynck-
baten ende groote menichte der knechten. Het
is een hoochmoedich ende noch heben meer een
ouerghelooouch oft ſuperſtitieus / dan een ſtrij-
baer volck.

Bachanalie
hoe ghehou-
den.

Thus dat is den Wierroock / is by haer Re-
ligie ſoo ghemeyn gheweest / dat dat Landt daer
af Thufcia ghe-naemt te zijn / van velen ghe-
acht word.

In Thufcia ligghen deſe naemachtighe Ste-
den / Florence / Piſana / Sena / Luca / etc. Het is
een Berghich / baſt / maer vrechtbaer / met Hof-
ſraen rijck / een lochrich goet Landt / met veel
goede Fonteynen / Rivieren / ende warme Ba-
den verciert. Daer af oock erghens elders ghe-
ſept is.

¶ Van Galacia in Europa gelegen / ende vander Galaten zeden ende haer landtſghebruycken.

Galatia / oft
der Galaten
zeden.

Galacia een groote contrepe in Europa / haer
tot aen Scythiam verſtreckende / alſoo Dio-
doro Siculo behaecht / een ſoo roudt landt / dat
ſwintertijts alle de Rivieren die ſp ontrent haer
hebben / verbyſcen / ſoo dattet allen gaenden / jaer
oock gheladen / ouer-al eenen effenen wech ende
toegantk maect. Veel groote Rivieren blieten
rings-wijſe daerom met veel vzeemde cromten /
een vrechtbaer landt van Wejde / Weemden / en
alderley Dee: Maer dit landt en heeft geen wijn-
ghewas / noch Olie / daeromme ſp van Gherſte
eenen d'ynck maecten. Des wijns zijn ſp alſoo
ghierich / dat ſp terſtont daer af d'yncken ende
dul worden. Waerby veel wt Italia wt liefde
des ghewins / met wijn daer in hanteren / te lan-
de ende te water.

Galatia en heeft gheen ſiluer / maer Goudt
ouerbloedich / van natuere des Kertrijck ende der
Rivieren. Waer af ſp met ketenen ende Vinghe-
ringhen heerlick henen bragheren.

Galaters of-
ſeren Goudt /
dwelt ſp op
der aerden
dagen laten.

De gheweldighe ſtropen veel Gouts in haer
Tempelen / voor haer Goden te beſtemder tijt
opten bloet / het welck gheen inwoonder / hoe
Goudt-ghierich ſp pimmers is / aenroeren en
derf / ende altemael by ligue opter Aerden liggen
blijft.

De Galaters zijn van natueren witte / weec-
ke langhe lieden / die ghecrolt / lanck / maer van
natueren root hapt voeden / euen-wel door con-
ſte opghenut / dat het grof / louter ende crom
ofte ghecrolt word / nochtaus niet int hooft
teſamen loopende / maer ghelijck eens ghecrol-
den Perſes-Mane. De Edele draghen ſoo lan-

ghe haerden / dat ſp haer lijf daer mede bedec-
ken / de ſonnighe ſcheerſe af / dander byanden
hem af. Sp eten al op der aerde / op onderghe-
ſprejde Wolfs oft Honts hupden. Naer de mael-
tijdt zijn ſp ghewoone een ghehijf aen te richten
met woorden / gheen acht op haer leuen hebben-
de / want de mepinghe Pythagore is by hen al-
ſoo inghewozelt / namelijck / Dat de Siele on-
ſterffelijck is / ende terſtont wederomme nae dat
ſp wel verdient heeft / in een ander lijf baert / ſoo
dat ſonnighe haer leuen oock ſoo verachten /
dat ſp naectelijck om een peghelighe oorſaech
ſtrijden / ſp werpen ſomtits byenien int byer oft
int graf / op datſe de verſtozene / als leuendich
zijnde / leſe.

Sp ſtrijden op waghens ende te boete / aen-
grypen de byanden op den waghen met haer
ghelut / daer nae ſpringhen ſp af te voete / wte
eere behaelt in het Cryghen / diens loff ende der
zijnen ſinghen ſp mer vzeuchde / ende verheffen
aller ſtrijdbare Liederen beuchden ende Ridder-
lijcke daden bouen maeten ſeere. De hoofden
der verſlaghen byanden hanghen ſp aende Sa-
delboghden / ofte aen der Perden halſen. Den
Buet der byanden die hangen ſp voor haer hup-
ſen aende deuren bloedich wt / ende deplen dien
den knechten wt / ghelijck ſp oock dat Wiltbaer
wt deplen.

Der Edele byanden hoofden die ſteken ſp vol
ſpererje / op dat ſp wtdrooghen ende verwelck
worden / ende houden deſe naemaels op / als eenen
coſtelijcken ſchadt / die ſp vzeemde ende lieue
gaſten (als een ſchoon juweel) thoonen / ende met
gheen ghelt te betalen en achten / ende oock hare
ouderen ende kinderen laeten als de beſte Crue-
dies ſp haer van haeren Vaderen beroemen mo-
ghen.

Sp draghen een groutwelicke verſchrikelijck
ruſtinghe in de Oorloghen / namelijck / een ghe-
daente alſoo lanck als ſp zijn / verciert mer alder-
ley perſonagien ende beelſwerck / daer aen gego-
ten ofte gheſchildert / ſonnighe wilde dieren / vo-
ghelen / etc. Op haeren metalen helm hebben ſp
menigherley ghedaente van voghelen / ende vier-
voetighe dieren. Daer Baſupnen gheuen eenen
groutwelicken en eenen doodelijken thoon. Zijn
oock ſelue groutwelijck aen te ſien met cromme
Sichelen / toegheruſt ter Slacht-ordeninghe.
Het is een eerghterich volck / dat veel van hem-
ſeluen ſpreekt ende hout / een afgheſchozte corte
reden hebbende. Sp zijn teghen de quaetſpreke-
ren ſtreng ende moedich / van conſt ende verſtant
ſcherpsinnighe lieden. Daer zijn Poeten by hen
lieden / die ſp Bardos noemen / deſe ſinghen ſon-
mighe ſchand-lieden oft lof-ſpreucken der ver-
ſtozen rebelijke oft onredelijke lieden / by ſon-
der vare ende ſtraffe in een instrument. Sp heb-
ben oock haer Philoſophos ende Theologos /
Waerſegghers ende Propheeten / die toecomen-
de dinghen ſegghen / deſen is dat volck ſeer ghe-
hoozlaem.

Antinghe de
Galaters.

Voorts van groote ſaercken raedt te houden /
daer af hebben ſp een ſeer vzeemt ghebruyck: Sp
dooden eenen menſche / ende wt zijnen uder-
bal / zijn bloeden / ende in-ſtucken ghehouwen
leden / vercondighen ſp toecommende dinghen.
Item / ſp en volbraghen gheenen offer / ſonder
eenen natuer-vercondigher / dat is / ſonder eenen
Philosooph / die ſp der Goden vrienden te
weſen verhoopen / ende oock van harent weghe
haer offeren / wt haeren Gaedt ende Doorſt-
den aenghenam te zijne / achten. De dichters
hebben ſp ſoo lief ende weert / dat ſoo daer eenen
in het midden der byanden quaeme / die nu alre-
de van leyt hadden ghetoghen / ſoo en houden
niet alleen de vrienden / maer oock de byanden
ſtille. In ſulcken grooten acht (ſegge ick) heeft
dit Day

Dit Barbarisch volck de Musas. Ghetronckte / stercke manachtighe vrouwen hebben dese Galaten. De kinderen zijn ghemeynlyck graeu van hant / inden ouderdom / wart hantich. Die in dese Galatia aen Scythiam stoeten / zijn noch een wepnich grouet / eten menschen vleesch / de welke voortijds dooz gheheel Asiam gheboopen / ende Cimbriz ghenacint gheworzen hebben gheweest. Nu roouen / sp ende leuen van het ghe-roofde goet. Dese hebben voortijds (als sp den Tempel Apollinis te Roome heroofden / en de Stadt plonderden) een groot deel Europe / Aste tijns baer ghemaect / ende dese hebben de inghenomen Ghelegentheit in Asia / nae haer / Gallogreeciam ghenacint / ende Gallariam in dat cleyn Asia. Dit heeft van het Oosten Cappadociam / van het Westen Bithiniam / van het Zuiden Pamphiliam / ende van het Noord den Eurimische Zee. Dese hadden Zimberim en Marsagerim dooz haer Duesters / de welke breeint ghecleet / met bloote voeten den Godesdienst bedienende / de welke de gheuanghen vanden selue metten Sweerde vermoorden ende opginghen / op dat dat bloet in eenen Koperen Pot akliep / daer sp wt waer seiden / sommighe sneden sp op / ende belaghen dat ingewant / waer wt sp dan hare victorie ofte nederlaghe vercondichden. De schuldighe gheuanghen vanden behielden sp naemaels / nae wtlofinghe eender Wet / vijft Jaer lanc / daer na speetten oft priemden sp / ende offerden hare Goden. Den Duet oft het Dee mette vanden vercreghen / verbranden sp / samen mette vanden. Doozt / oft sp alwel in dese plaetse ghenoech schoone vrouwen hebben / soo vanden nochtans de mans meer teghens de kuerckens ende mans Weelden. Sp slapen op ende in wilde Dieren hupden. De Heren hebben op beyde syden lyswachters. Sp bieben haer oock selue beyl / ende wordden de vrouwen te wille / openbaer op der strate / dwelc sp gheensins vooz geen schande en hebben / maer oock vooz eerlijck houden / Jae houdent vooz venen Loetis / die die aengeboden genade ende welbaet ontfeyt.

Sp steruen sonder trueren niet bruchden / als erghenamen der toecomender Wereldt. Claghen ende hupen in crancheden ende doots nooden / dat houden sp vooz gantsch oneerlich. Hae Valerius de Cimbris & Celtiberis. Galatia heeft een groot deel der Autheners / dat is der Russen / nu ter tijde in.

Van het Eplandt Cappobana / en der seluer inwoonders / ende Eplant. Aieden / Zeden ende ghe-woonheden.

Cappobana (eer de neus wiffeluyt den menschen haer alsoo der Zee betroude) hebben sommighe vooz dander werelt ghehouden / die teghen ons de voeten keeren / Antipedes ghenacint. Maer Onesicritus een Hoofman der Schepen Alexandri Magni / heeft dese vercondich / dat dit Eplandt seuen dupsent peertloopen lanch / ende vijft dupsent breekt is. Een deel is met Elephanten meer dan India bewoont. Een deel bewoonen de menschen. Edel ghesteente ende Peerlen heeft dit Eplandt ouerbloedich / ende daer en can den Schippen gheen ghesteente sien / soo leeghe is dit Aertreck. Sp en hebben niet ouer vier uren dach oft licht.

Ter tijde Claudij des Keysers en hadden sp gheensins noch gheene wetenschap van eenigher ghepinter Munte / vande welke sp haer groutwelick ontfelden / om dat sp soo menigherlep aenghesichten hadden / ende nochtans van ghelijcken ghewichte ende weerde.

Inde grootte gaen sp alle ander menschen te bouen / van langhen leuen / Aesth ende vermeten groutwelicke menschen te aentien. Die hondert Jaer leuen / sp vozech ende ongedelijck ghestoeten. Dander leuen ouer menschelick ouderdom. Sp hebben meest leeghe hupen / ende schier altyds een incomen. Sp hebben alderlep Appelen met hoopen / Eeren Herculem vooz Godt.

In de verkiefinghe en gheeft den Epland / oft rijckdom / ofte de gheboorte niet den Coninck / maer dat ghemeyn volck kieten ende stemmen dien / welchen sp opt beuechdelick / ende een goede beghelegh man ghekent hebben / nochtang word dat ghehepelt / dat sp erueloos gheen kindt en hebbe / op dat sp nae zijn doot mette kinderen gheenen aenstoet en hebben / ende dat rijck niet erfrechtich en worde. Heeft sp in zijn Imperio een kind / soo wort sp afgheset. En of desen Coninck alsehoon een liefhebber der gherechticheit ware / soo en betaemt hem nochtans niet alken te spreken / in gheenderley cause oft Aerts handelinghe. Veertich mannen wordden hem toeghegheuen / op dat sp niet alleen ouer dat bloet een rijcke. Ende ist dat het sozdeel / den heroozdeelden niet en behaecht / soo appelleren sp vooz volck / die gheuen tseuentich mannen / om dat sozdeel te ouerweghen / ende wat dese vooz een sententie stricken / daer af en word niet voozder gheappelleert. Den Coninck is ghekeet / ghelijck de Ouders eertijds Dacum den Wygode ghecleet hebben. Als desen oock in eenighe mishandelinghe ofte quade daedt betraet / ouertuycht wort / soo moet sp al effenwelsock steruen : niet dat pemande handt aen hem leydt. Maer datmen hem al tghene verbiest dat sp ghenieten mach / oock dat niemant pet met hem te doene / coopen oft te vercoopen hebbe oock niemant ter herberghe opneeme / dan moet sp oft wt dat Eplandt ontloupen / ofte daer in steruen. Dit volck loopt ter Jacht moe Elephanten ende Tigerdieren. Met visschen vermoepen sp oock daghelijck de Zee / vanden oock een gheslachte de zeeleken / der welcker hups daer sp in ligghen / soo groot is / dat niet een cleyn hupghelien daer in mocht hupshouden. Sommighe willen datter oock in en ghelegentheyt van dit Eplandt / menschen sijn / die de lieden op eten / op een ander plaetse een seer oprecht volck / als van Labeluyck Dartoman ghehoort is. Sp heruordenen haer van het gont / dwelc sp met edel ghesteente besetten / ende bedijuen der mede groote pompe. Sp binden veel ghesteente oueral / in een dooz dat landt vlietende. Quieren. Daer sijn Jaerlijck twee Somers ende twee Winters. Der welcker Doomen bladeren nemmermeer af en vallen / ende altydt groen sijn / soo Bart. Anglicus lib. 15. ende Isidorus lib. 14. aenwijzen / ende segghen / dattet acht hondert ende tseuentich dupsent peertloopen lanch / vijfsentseuentich dupsent breekt is. Daer af elders oock wat aengheroert is.

Van Bemerlandt ende der Bemer Ghelouen / Landis ghebruyck ende Ceremonien.

Te rugge in dit deel des boeck hebben wy Bohemiam met zinder ghelegentheit cortelick beschreuen / nu vander seluer Religie.

Bohemia / dat is Bemerlandt / een Landt / schap Germanie / teghens het Oosten aen Ongheren ende Mercken / aen Polen teghen Noord.

Der Coninck gen ghewelt / rechts hiesinghe in Cappobana.

Ghekeet te appelleren vooz volck.

Deffeninghe der Tappobana.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Poorden / oft aen Schlesien ende Mussen / soo andere willen / aen Beyerlandt teghen tZupden. Dat landt is onbegrepen drie dachzen / sen lant ende bzeedt / ende is met een Woudt / als met eenen muur oueral besloten. De Elue ende Multau (aen welck Dener de wijtberoemde stadt Praghe leyd) zijn de twee Dener Riieren / die dat landt doorwelen ende beuochrighen. Het is van alderley coozen ende wepde een Conincklick vee-rijck landt / vol goede vischen. Wijn-ghewas en is niet alsoo ghewoon by hen / maer seer goet hier word by hen ghemaeckt / datmen tot Augsboorch / Roerenboorch / ende nae Weenen in Oostenryck voert. Ende hoe wel de Dener met Duytsche rontsom omringt zijn / soo spreken sy dochters een onbestandighe eygghen sprake. Want de Duytsche sprake is doortijds ter toecorniste des Dalmatischen volcks daer wt verduzen. Want twee broeders wt Croatia oft Crackau (seyl Volatranus) zijn doortijds daer ghecomen / den eenen heeft Polen / den anderen Boemiam beseten / ende dese veeemde sprake daer in ghebracht. Waer af noch sommighe Duyts spreken / oock inde Tempelen worden sommighe Duyts gheleert / maer op dat kerckhof Beemisch. Alleen den Bedelmonicken werdt eertijds die byghedyt ghegheuen / dat sy volck onderwisen / in wat sprake sy wilden. Dat is een byster / welghende wilt volck / met menigherley Derten ende ghelouuen berweret. Sommighe zijn Hussiten / houden Joannis Hussen (te Constans int Concilio verbrant) leere ende ghelouue voort Euan-gelium / ende hem voort eenen Heplighen Martelaer. Sommighe zijn Picarders / Grafwoonders / oft Waldenses ghenaemt. Sommige Papistich. Den cleynen hoop der Picarden stemt meest mette Doopers.

Dener he-
den doortijds
Duyts ghe-
spraken.

Wettighen
der Picar-
ders.

Sy en houden niet deel vande Priesters / Item verloschenen dat Dagheuer / Sy segghen dat den verstoruen mensch / ofte terstonde int Paradijs / oft inden schoot Abzache ghebraghen wordt / oft in de helle ghestooten. Sy achtent voort soet-werck / den dooden pet te doene / ende dattet een versieringhe is / vande ghiericheydt der Priesteren gheuonden. Godts ende der Heplighen beelden stooten sy wt den Tempelen / belachen de Benedictie der Palmen / crupden / water / sout / etc. De Bedel-doorden (gheuen sy voort) hebben de hoofde Doorden gheuonden: ende en hebben daerom gheen Clooster in alle haer lant / maer hebben dese al ouerlanghe met opzoet afghedaen: Ghelijck haer dit oock de Boeren onderstaen hadden / inden naesten opzoet. Een peghelijck mach by dat woort Godts spreken / van alle man onbenout. De Priesters sullen arm zijn / ende vande aelmoessen ende des volcks offer leuen. Die niet eender dootsonde besmet is / die en mach ende en sal gheenen Ampt bedienen / noch Gheestelijck noch Wereltlijck / dat sy oock in zijn Ampt niet met allen wt en richt / oft hyt alwel bedient / doopt / predicht / celebzeert / etc. Item / dat de Voorminghe ende laetste Olijnghe gheensins gheen Sacramenten der Kercken en zijn. De Doortiechte sy ydel / onnut / ende van Papen versiert / ende der Wereldt opghelept: dattet ghe-noech is / Gode te biechten. Den waterdoopt salmen van repne / van menschen / onghesegghende Riieren ontfanghen. Dat dat kerckhof oot door superstitie ende eygghen nutte versiert is / ende dattet ghelijcke veel is / waer eenen begrauen leyt. Dat den Tempel Godts / de gheheele wereldt is / daerom die Tempelen / Bedehuy-sen / ende Cloosteren bouwen / die willen Godt (die Hemel ende Aerde verbult) in eenen noot-stal inpranghen. De Outaren / Misghewoet /

Kelcken / Papen / etc. zijn een vergheefs onnut dinc. Een Priester mach dat Sacrament wijen / waer / ende wanneer hy wil / ende op alle plaetsen / taller tijdt den begheerenden wtrepken / oock in alderley vaten. Datmen mette seuen Ghetijden den tijdt te vergheefs verliest. Dat het voortbieden der heplighen niet / ende te vergheefs is. Op gheenen byerdach en salmen vanden arbeijt laten ende afftaen / wtghecomen den Sondach / daerom soudemen alle Feesten der heplighen wt den weghe doen. De Vastendaghen vander kercken opgheset / en hebben gheen verdienste. Item dat Sacrament salmen allen man onder beude ghedaente geuen / ongheliech / ende bezaert zijns gheloofs. Item sy gheuen oock de onmondighe kinderen / ende hebben een seer groot Hostie.

De Picarders / der welck aldaer een grote meniche in twee hoopen ghedeelt is / woorden aengheteghen / dat sy haer snachts soudent onder de aerde met wtghebluschten lichtte te zijnder tijt vermenghen / na den Spreuck: Vast ende vermeerdert v. Souden oock naecht ende bloot in desen haren Godts-dienst zijn / ende on-aenghesien eenich maerchschap by malcander comen / wte kercken inder donckerheyt byden anderen gheraecht.

Dit weder spreken dele / die alschon niet van haerder Derten en zijn / als op haer gheloghen / ende dattet opt ende opt een fabel ende openbaer leughen gheueft sy: Maer dat sy wt vrees der Tyrannie / eerstelijck int beghin haers gheloofs van Picardo gheleert / somtijts in Vosschen ende onder der aerden snachts in holen ende kelders te samen ghecomen zijn / om haer ghelouue te hoozen ende te leeren: Waer af men haer noch heden-daechs Grafwoonders heet. Nu het sy hoe dattet wil / soo en heeft tot op desen teghen-woordtighen dach / noch Coninck Wentzelzlaus / Sigismundus / Albertus / Vladislav / noch eenich Coninck dese Secte ende Kerckge connen wtroepen.

Dener en op
de Picarders
in Dener.

Van Polonia / dat is Polen / en der Polonischer ghelegghentheit / ghelouue / zeden / begrip / ende omloop.

Polonia / anders Sarmacia ghenaemt / is een seer wijde ende groete: maer nochtans onghelouue ende in eender Woestijne ghelegghen landaue teghen het Oosten ende Poorden liggende. Teghen het Oosten aende Russen / teghen tZupden aende Hungenen / teghen tWesten aen Dener / Murrhen / ende Schlesien / teghen tPoorden aende Prutenos ende Massouiters stotende.

Polonische
polonie om-
gryp / zeden /
volck / bestho-
uen.

Dit landt wort in twee deelen ghedeelt. Dat teghen Sachsen ende Prussen leyd / heet groot Polen / dat teghen Hungenen ende Russen / Cleyn Polen. Dat gheheel Landt word in vier vierdelen ghedeelt / der welck een peghelijck den Coninck (die alsoo met zijn Hof omme trekt) drie Maenden onderhout / met al zijn Hofghe-sinne. Soo sy op een van dese plaetsen langherblift / soo moet sy hem aldaer op zijn eygghen berostinghe ende betalinghe onthouden. Oorsake: Dit vierde deel en is hem niet voortder te onderhouden meer schuldich. In dit Coninck-rijck is Crackau de voornaemste Hoofstads / ende Stoel des Conincks / daer de Schatkamer is. Wtghenomen dese stadt / zijn de Pool-sche steden weynich sterck / ende schier alle huy-sen van hout ghebout / ende met leem op boersche maniere gheplackt. Dat landt is effen ende Boschachtich / maer den Wijngeert gheheel onbochtsaem. Varen drack is hier / maer van coozen / van vee ende voeyer ist eenen seer rijcken bodem / ende vetten vruchtbaren Acker.

Polen onder-
hout den Co-
ninck wt het
gheuepnte.

Polen en
de de
noch tol
ch chins
gilde.

Heer. Jaghen ende Vliegghen is daer wtne-
mende goet / van grooter menichste van visschen/
maer van goudt ende siluer / behaluen datmen
daerinne bzingt een arm landt / waer by sp den
Coninck noch Tol noch Chins in ghelde te ghe-
uen en vermoghen / maer onderhouden hem / soo
houen gheseyt is.

Dat volck is boozsichtich ende vriendelijck
teghen de vzeinden / maer bouen alle andere / een
swelgde volc / nochtans is hen de wyu vzeint/
ende dessels wiuninghe ende wassinghe gheheel
onbekent. Van coozen is haeren dranch ghe-
maect.

Sp hebben oock wilde woudische kunders
ende Ossen. Item een wildt Heert / met eenen
Hert-hozen. Looft is haer beste Metael / dat sp
in haer landt doozgaens hebben / ende Sout soo
hart als steen / ende gheenen grooteren Tol en
isser int landt.

Honich hebben sp soo veel / dat sijder gheenen
wech mede en weten / ende dat henlieden dick-
wils baten ghebraken / alsoo dat oock de Russen
daer aen palende / niet ghenoechsaem en zijn / om
alle den honich te baten. Alle bosschen ende boe-
men staen vol Immenbaten oft Berozen. Sp
cleeven haer opde Griecsche maniere.

Haer ghelooue is vermengt / Roomsche ende
Grieks: Diesghelijc is oock haer schijft ende
spzaecke meer op Griekschen aert / dan op La-
tijnchen.

Van Hongaria / dat is van Hon- gherlant / ende dit volcks maniere van leuen.

ongerlant
de dit volc
nieren en
looue.

Hongaria / anderssins Nedder ofte Onder
Pannonia ghenaemt / aldaer de Huni booz-
tijds quamen / ende na haer Hingheren noem-
den. Dit Landt een deel Mesie / heeft van den
Oosten Gallaciani / van den Zuyden Greciam /
van den Westen Balmaciam ende Italiam /
ende van t Noorden aen Duptschlandt / Oosten-
rijck ghenaemt. Dit is een vuchtbaer / Gout-
rijck / haefachtich / wel-bewaert Coninckrijck /
dol van Warbersteen / Metael / Vee / Wepde /
Soudt ende Wildt: Oock op alle plaetsen rijck
van Wijn.

Dit Landt heeft veel volcken / niet alleen van
spzaecken / maer oock van zeden / leuen ende ghe-
loouen onder schepden / soo Herodotus sept. Die
Riuieren bebochtigen dit landt / Donaw / Sana
ende Titia. Iliozus lib. 15. sept: Pannonia
heeft vanden Oosten Mesiam / vanden Westen
Galliam Belgicam / van t Zuyden Histriam.
D'andere segghen / dat Pannonia ouer de Do-
nauwe / teghen t Noorden tot aen Polen stoot /
welcks landt veel wijder is / dan de naem. Oor-
saecke / Veel ghebeden ende ander volcken be-
hooren in dese heerschappye ende Coninckrijck /
soo wy hoozen sullen / die niet Hongheren noch in
Hongaria en zijn.

Hongaria
at o. hagen
ghaecht.

Dit Coninckrijck is gheheel omhaecht niet
neghen Haghen van Epcken / ende alderlep hart
hout. Een hage heeft 20. schzedden inder breedde /
ende 20. schzedden ofte schoenen inder hoochde.
De eerste hage gaet om dat gheheel Hongher-
landt / daer na in 20. mijlen noch eene / rontsom
nae by dat landt. Daer nae noch ouer twintich
duptsche mijlen een / soo veel aenden rinch ende
omgryp clepnder / maer van hoochde en breedde
niet clepnder noch smalder / ende soo booztaen /
tot aende neghenste. Wtwendich zijn de haghen
al met groote dicke Sopen ouerlept / ende recht
als eenen muer bemurt: Daer op staen strupsen
ende strupken / soo datter niet lichtelijck ouer te
comen en is.

Daer tusschen / namelijk de twintich mijlen
tusschen eenen peghelijcken thuppi / hage ofte

muur / ligghen Steden / Marchten / dozpen ende
blecken eens-deels verdeckt ende verstroyt / eens-
deels soo na malcanderen / datmen eenen mensch
van de ene herberghe tot de andere hoozen can.
Haer steden ende hupsen zijn niet gheweldighe
mueren omringt / met seer veel poozten / maer
clepne / nedere / ende niet seer wijde verciert: soo
dat sy oueral op de roouerpe in ende wt moghen
comen.

Den eenen Circkel oft omrinck tusschen twee
haghen / mach den anderen met Basupnen een
teecken gheuen / watter int landt sp. Dit Co-
nincryck hebbe ten eersten Pannonen bewoont /
hier doortjts Peones ghenoemt. Ende daer nae
heeft dit landt een Scitisch volck inghehadt ende
vercreghen / Huni ghenoemt. Terstont daer nae
heeft een Eplandts volck / Gotthi ghenoemt /
wt de duptche Zee derwaerts comende / dit
landt onder hem ghebracht. Na de Gotthi de
Longobarden / wt het Eplandt Scandinavia /
inde Oceansche Zee / derwaerts comende. Ten
laetsten de Hungari / wt een andere Scitische
Wingherlandt ofte Hongaria derwaerts gheco-
men / ende dit landt tot nu toe beseten. Welcke
(foot schijnt) oock daer wt verdzeuen te worden
moghelijck is / also haest vande vrienden als van
de vyanden.

By / op dat wy van dat oude verwisselde ver-
laeten Hongaria in Scythia ghelegghen / oock wat
segghen / soo leydt dit arme verlaten landt niet
verre vande Riuere Tanais / onder eenen cou-
den Hemel / den Coninck der Moscouen chyns-
baer / nu ter tijt Tuhza ghenoemt / welcke lieden
nu ter tijt noch saepen / ploegghen / noch planten /
ende daetomme gheen broot noch coozen en heb-
ben / maer alleen van Wiltbraedt ende Visschen
leuen / onder de ghetupnde Hutkens / in dicke bos-
schen geset. Waer by sp noch van wolte noch van
lijnen laken te spreken en weten / maer van hup-
den ofte vellen des wils (die sp costelijck hebben)
haer cleedinghe toe-berept is. Spen drincken
gheenen anderen dranch dan water / aenbiddende
de Sonne ende de Mane / en wat hen eerst te ho-
ren coemt. Houden een eyghen spzaecke / die sp
noch in dat nieuwe Hongeren behouden ende in-
ghebracht hebben. Sp visschen veel Cozaels en
Walvisschen / van welker hupden sp Bozen
ende ander dinghen om te vercoopen maecten.
Sp vercoopen oock het vette oft traen van het
Wilt / aen ander Natien. Sp houden oock eenen
bysonderen visch die sp eten / ende zijn ghebeente /
sonderlinghe de tanden (waer af bouen Vooz-
been / soo costelijcke hechten en ander instrumen-
ten worden) vercoopen sp de Cooplieden booz-
dierbaer weerde.

Maer nu onse Hongaria / stoot teghen t Zuy-
den aen Illiriam / dat teghens de Zee Adriati-
cum leyt / teghen het Oosten aen Seruiam / waer
in nu de Tribuni ende Wisi woenen. Dit landt
wozt nu ter tijt Sagaria ghenoemt / Polen he-
uet teghent Noorden / soo gheseyt is / ouer de Do-
nauwe. Dit aertrijck is van coozen / gont ende
siluer rijck. De inwoonders segghen / dat daer
in oock een Riuere is / in de welke / alsmender
Pfer in wozyt / datter Coper wozyt. Buda is
de Hoofstade van dit Landt / anderssins Quen
ghenaemt.

Sp draghen wt-ghesneden enghe cleederen /
ghemeynlijck met eenen ouerslach ende met lijn-
waet onder gheboepert / maer den onerslach met
Goudt ofte Sijde. Haer hapytoren ende pare-
ren sp met een lijnen hoepken bedeckt / ende niet
met viltten hoepen / ghelijck wy. Sp doen haer
cleedinghe seer seldom wt / maer zijn gheheel luyt
Sp hebben vzeemde Schoenen ende Leerzen /
beyde mans ende vrouwen / schier ghelijck bont-
schoenen.

De hrom

Dit Honga-
ria in Scy-
thia.

Dit Honga-
ria aen Do-
nauwe / Sas-
garia ghes-
naemt.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

De vrouwen gaen geheel ende al eerbaer / heel bedeckt / om thoofst ghehult / soo datmen hen niet dan de ooghen ende neusen en siet / euen wel ghebruycken / seer Edel Ghesteente ende Heerden. Der vrouwen ontslach ende soom aende cleederen / ende wat van buyten booz den man sieclich is / dat is costelijck verciert. Sy draghen ouer alle cleederen een hupcke oft langhen rock. Hare verstoruenen claghen sy een gantsch Jaer / sommighe twee. Sy scheeren de haerden / wtghenomen onder den neuse laten sy langhe kneuelbaerden wassen.

Item / het zijn Roomsche Christenen / oordeelen wt de Wet / ende als haer somtijts twee partjen niet ghescheppen noch onderricht worden en moghen / soo woxt ghesewen / dat sy sullen wapen nemen / ende met mactanderen in eenen Camp treden / soo soude Godt den rechteerdinghen helpen : Wie als dan bouen leydt / die heeft in de saecke recht ghehad. Ofte als d'een partje niet en wil / oft vander hane vlucht / ofte wat swaermodich daer toe gaet / dien spreken sy dat recht af : Maer die goets moets daer aengaen / stryden ten eersten met der Spieffe / naemaels metten sweerde te voete / gheheel ende al naecht ende bloot.

Sy hebben haer eyghen spraecke / schier op Deemscher aert / hebben oock haer eygen schrift. Een strydebaer volck / sonderlinghe te Heerde meer dan te voete. Sy stryden niet storm ende niet hoopen / nochtans niet gheheel met den gheweldighen hoop. Sy hebben oock haer Curriers ende lichte Ruyterje.

Sy hebben veel aenstoors met de Turcken / mette welcke seertijts veel treffen gedaen hebben / maer int Jaer duysent vijf hondert seffen twintich / onder ghelegghen / ende haren Coninck inden strydt verlozen / ende int Jaer duysent vijf hondert neghenentwintich wederom / soo bouen int langhe ghehoort is.

C Voorts van het Ongerische Landt / zijn ghelegghentheit / begryp / ende omvancsch schijuen andere also.

Hongaria / andere Inferior Pannonia ghe-naemt / binnen de Donau / de Riuere van / het Italiaensche gheberchte / ende de Adriatische Zee begrepen / heeft tegen het Oosten de volcken Misos ende Tribulos / tot aen de Saw / Pannoniam dat is Oostenrijck vanden Westen aenroerende. Binnen dese ghelegghentheit woxt een groot deel des Oostenrijckschen Landts besloten / ende vanden Duytschen bewoont. Item / in desen om-rinck is oock Stier begrepen / eertijts Valeria ghe-naemt. Ende hoewel Hongheren / neder Pannoniam aende Riuere Leptham / tot aende Riuere de Saw ghe-naemt omgriyp : soo ouertrect sy nochtans de Donauwe tot binnen in dat Poolse Landt reykende / ende tot inde ghelegghentheit / die nu de Dauni oft Daci besitten. Want het ghewelt ende heerschappije des Hongherischen volcks / is veel breeder dan dat Hongherlandt. Want de Dalmaciers oft Winden / de Bosners / de Tribali oft Misij / Raschianers / Gethi / dienen andersins Gothos ofte Walachen noemt / eens-deels Transsiluanos / de Seuenbozghers ghe-naemt / zijn onder het Hongherische gheweldt ghecomen / tot dat nu binnen drie Jaer den Turckischen Keiser Hongherlandt heeft verniet / verdozen / ouerwonnen verdestruert / ende boozts de Hoofst-stadt Onen in-ghenomen / alle dinc ontfemmelick te neder ghelept / ende niet alleen dat Landt afghedronghen / maer haeren Coninck van het leuen berooft / soo ghehoort is : Dat volck van desen Lande is haefachtich ende machrich van vee / maer een trouloos / ghelooft-breuckich ende on-

bestandich volck / alsoomen daghelijck onderbint. Int Jaer duysent vijf hondert en neghenentwintich / heeftse de Turck wederomme besocht / ende daer booz alle dinc verdestruert / tot booz Weenen in Oostenrijck ghetoghen / soo ghehoort is.

C Vander Walachie / van Flacco Flaccia / ende somtijts Dacia ghe-naemt.

Walachia / een seer bzeede Prouintie / vande Seuenbozgheren beghinnende / tot aende Eurimische Zee streckende / schier gants effen / ende wateren behoefstich : teghen supden de Donauwe / tegen t'noorden de Ruyssen en Tartaren hebbende. In dit Landt hebben boortijts de Gethen ghewoont / die groote Oorloghen gheboert hebben ten laersten metter Roomscher wapenen ter neder ghedruckt / wtgheropt ende met haren volcke beset / onder den Roomschen Hoofstman Flacco / van welken sy Flaccia / naemaels onlancks Walachia ghe-naemt gheworden is / alsoo dat sy booz Flacci / Wallaci oft Walachi heeten. Dat betuypt oock dat dit volck sprake noch heden / daech den meestendeel Roomsche is / doch alsoo gherompeert / dat sy eenen Romeyn nauwe verstandelijck en zijn. Dese zijn eens-deels den Turck ende eens-deels het Coninckrijck Hongharie onderwoopen. Van dit Landt zijn de Historij-schrijuers meest oneens / daeromme ist verduidelijck daer af te schijuen. Want haer heerschappye / nae beelder veranderingen / heeft oock den naem verandert / ende het werden dickmaels wijde ende groote Prouintien beroemt / die tot onsen tijde inghe / ende nauwe desen name (ouermits der verlozen wijder ghelegentheit) meer weert en zijn. Wederomme sommige die van gheheel gheenen name geweest en hebben / sien wy nu van weghen der gheluckigher toenen inghe / in hoogher bloeyinge. Lombardia / Emilia / etc. de Italiaensche ghelegghentheit / heeftmen boortijts als naemloos / niet ghekent. Soo is oock Macedonia / boortijts Emathia ghe-naemt / een heel cleyn onachtsaem Landt gheweest / maer navolgende heeft hem de crachs haerder heerschappye / met de aen-hem-treckinghe haerder nae-bueren / wijt ende bzeet wtghefrecht.

Daerom oft de plaetsen niet alsoo beschijuen en zijn / soo sy nu inden loop gaen / dat salmen het ghebreck der Historij-schrijueren toe-schijuen. Ofte Godt wilde / dat icht altemael ghesien hadde / ende erbaren / op dat icht daer af wist te schijuen / dewyle de Boecken hier ston zijn. Daer toe en is niet bestandichs in de Werelt / ende de Zeden / Religien ende Ghelouen veranderen haer alle daghe metten volcke. Euenwel heb icht dit vander Walachie ghebonden / dat het in Thracia leydt : Want Plinius deelt Thraciam in vijftich Landen / ende dit deel / dat hier boortijts Gethica ghe-naemt gheweest heeft / dewyle dat het de Gethen beseten hebben / is van Flacco (soo ghehoort is) Wallacia ghe-naemt gheworden : als hiit inghenomen / ende onder hem ghebracht heeft / daer toe met zijne volcke beset ende bewoont.

Het ghebruyck der seluer / in Gods-diensten ende heylighe Ampten / is op de Grietische maniere. De Daci hebben oock boortijts dit Aertrijck beseten : Daeromme dattet eenen langhen tijdt Dacia heeft gheheeten : Ende nu hebben de Duytsche / Siculi ende Walachi inne. De Duytschen zijn wt Sarch van Carolo Magno derwaerts ghesonden. Van seuen Steden ofte Berghen / werden sy van velen de Seuenbozghers ghe-naemt. De Siculi dat alder-oudste Ongerische volck / boortijts wt Scythia aldaer comende

Pannonia.
Deones.
Hum.
Gothi.
Hongobardi.
Hungari.

Walachi
beschijuen

Prouintie
nae dien
tae oft af
men / waer
den sy
wils den
us / hee
schappye
groote /
altanael.

Walachia
Dacia ghe
naet / nu Se
uenbozghers

somende/woonen nu aldaer.

In Walachia is alrejt tweertse volck / Dagaule ende Dani oft Dami. De Dagaule hebben eertijts den Turck te hulpe genomen/de Danos willen verdragen/ende de selue hart aenghetast/maer Johannes Hunia die quam hen te hulpe/verdragen de byanden wederom daer wt / ende nam dit landt selue in.

De Walachen oeffenen haer int Acherwerck ende vee nutte/meestendeel als sy vrede hebben. Sy gheuen den Coninck tribuut / nochtans niet meer dan eenmael. Soo haest alser eenen nieuwen ghedecleert wort / ende aent regiment roemt / soo gheeft een peghelick hups een kint oft Offe tot tribuut. Daerder souden wesen bouen de tijstichmael dypsent.

De Walachye stoot aen de Seuenborghers / sommighe rekenent daer in voer een landt. Wat teghent t'zuden teghen Astro leyt / dat heeft eertijts van het wylt gheleest / sonder eenige hupsinghe/een seer woudich wylt grof volck.

Nu is de Walachye met zijner ouden volcke / maer niet een ander gheloue beset / namelijk / met Marchomets. Daer in zijn oock sommighe Roomsche Christenen / sommighe trecken nae den Grietischen aert.

¶ Van Dacia teghent Oosten ende Noorden/anderfins Walachia ghenaemt.

Dacia een Scitische Landtschap Europe / tusschen Thracia ende Germania gheleghen / welcke de Riuere Byster bande Duptschen schept. Maer Daci oft Dauni / zijn de ghene diemen nu de Walachen oft Seuenborghers noemt. Dit volck heeft voortijds verre geheerschap / ende vele volcken veel onghemackis toeghevoecht.

Isidorus seyd / De Daci comen bande Gothis af. Van dit ghetahich volck (het comie van waer het wil) isser seer vele / een vriendelick vreedtsaem volck / teghen alle ontschuldighen / Godtbeesende / maer teghen de byanden grouwelick.

Daer is oock een ander Dacia teghent t'Noorden gheleghen / Denemarch ghenaemt. Daer af elders. Plinius lib. 4. capit. 12. seyd / dat de Daci bande Grieken zijn Gethe ghenaemt geworpen / ende lib. 22. capit. 1. dat sy oock ghewoon zijn haer aenghesicht te schilderen / haer luf te bestrijcken / ende niet veel verwen te beschryuen.

¶ Vanden lande Gothia / en Gothlandt/ende vander seluen gheleghentheit ende handelinge.

Gothia een Scitische Rijk Europe/aen Dacia ende Noorweghen stootende / dwelck moghelick Sweden ghenaemt worden mach / oft de Rupsen / aen eenen hoek aen Germaniam stootende. Isidorus meyn dat de volcken Gethe zijn/daer de Daci / Gethule / ende Amasones afcomen. Teghent t'Noorden stoot Dacia ende Noorweghen daer aen / aen andere plaatsen de Zee. Een Eplandt met namen Gothlandt stoot oock daer aen / waer in voortijds de Gothi gewoont hebben / een Wepdergch vruchtbaer Eplandt / dat veel Vees wtgheeft / ende den visch goede coop / oock menigherlep ware ende Coopmanschap/waerby de Duptschen somtijts derwaerts hanteren. Daer vintmen edele goeden bepl/een menichte van Was / die niet alleen daer gheerregen/maer oock van elders in dit Eplandt ghevoert wort / van daer in Brankrijck / van Brankrijck in Duptschlant / Britanniam / Hispaniam/ende elders.

De Gothi hebben ter tijdt Honorij des Key-

fers veel Prouincien doorszweeft / ten laetsten oock Roome verstoort ende onder haer ghebracht / Anno drie hondert ende achtendertich. Te deser tijdt brachten sy oock Dandaliam aen haer / ende verdragen haren Coninck daer wt / Disimarum ghenaemt.

¶ Van Rualia/Vironia/ende der seluer Ghelouen/Zeden/ende gheleghentheit.

Rualia een Prouincie Europe / stoot aen Dacia / welcke dat landeken Vironiam in hem sluyt/bouen Daciam ouer tegen den Oosten liggende. Een vruchtbaer grasachtich/wepdergch/vocht/waterachtich landt / welcks Acher vruchtbaer is / maer dat volck eertijts Barbarisch. Nu ist den Rijkke Dacie / dat is den Coninck van Denemarchen onderworpen / en heeft het Roomsche gheloue aengenomen. Het is van water / Meeren / Boffchen / een wel geschickt geluckich lant/ende van alderlep vee ende Visschen haefachtich. Dit lant is van louter Duptschen ende Denemarchers beset / van Rozgada ende Ruffen is dit landt met de Riuere Parua gheschepten. Van Sweden / Noorweghen / Dandalia ende Wilandia elders.

¶ Van Macedonia voortijds Bithinia ghenaemt.

Macedonia voortijds een heerschapperinne der aerden / tusschen Thracia ende Thessalonia in Grecia liggende / nu ter tijdt seer ghe-meerdert / soo wy hooren sullen / ende Plinius lib. 3. Cap. 23. ende lib. 4. Cap. 10. 21. 50. aenwijst/vermoghende 150. volcken / twee Coninckrijcken / bande welcke Solinus alsoo spreect. Edoma / Migidonia / Emathia / Thessalica / worden nu alle met eenen name ghenoemt / Macedonia / dwelck een groot Rijk heeft gheweest / bysonder ten tijden des grooten Alexanders / also dat het gheheel Oosten zijn ghebiedt gehoor gaf. Maer ter tijdt Onys des Bisschops verdestruert. Den grooten hooghen berch Olympus is daer in / daer op noch wint noch regen beuonden en wort. Den Keyser Paulus Emilius vercocht eens op een reple seuen hondert verdestruerde steden Macedonie. Als nu dese bande aenstootende Winden en Thraciers eenmaels inde vlucht gheslaghen wierden / soo namen sy terstont des Coninck Sone inder Wieggen / stelden hem voer aen den slachorden / ende namen tegen dese wederom eenen Ergh aen / ende verwonnen / waermede sy aenwijden dattet hen voormaels oock niet aen de cracht / maer aen eenen Coninck ende tgheluck ghebraken hadde. Sy hebben van Carneoharen eertsten Coninck / tot op Perseum den neghenendertichsten Coninck / ses hondert vierenbeertich Jaer geregeert. Plinius ende Strabo schryuen Thessaloniam daer Paulus gheprecht ende gheschreuen heeft / dese Prouincie toe / die nae de meeninghe Strabonis / Philippus een Vader Alexandri Magni / soude gheboudt hebben. Plinius noemet een Vrijstadt.

¶ Magnesia ende Thessalia / anders Genomia/Argos ende Pelasgia ghenaemt.

Magnesia leyt tusschen Thessalia ende Macedonia / heeft veel volcken ende steden. Dese vermaerde Steden ende Landtschappen Europe / zijn nu den Turck onderworpen / ende alle Landtschappen omtrent den berghen Olympus / Peris / Pindus / Ossa ende Othris / daer eertijts (soo Plinius wil) esuentich steden gheweest hebben. In Thessalia heeft voortijds gheweest een Coninck / Greus ghenaemt / van

Rualia stoot aen Dacia in hem Dacia nam.

Macedonia ende Dacia beset.

Dier namen Thessalia / tot welcke Paulus geschryft heeft.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

van welcken Grecia / dat is / Griekslandt / den name heeft. Honor. heet dat Thessalonische volck / Mirmidonas / Helenas / ende Acheos. Die ghelegentheit leyt tusschen Atticam ende Traciam / ende stoot tegen t'Zuyden aen Macedoniam / een bergheich lant / vol tooverije ende Afgoderije / van S. Paulo totten ghelouue bekeert / maer wederom afgeballen. Dit landt heeft den Turck ouerwonnen / ende onder heit bracht / Anno dupsent vierhondert achteentseuentich.

Thessalia
gele te munt
en peerden
te berijden
gebonden.

Wilt zij volcken in Thessalia / den welcken gheen fengijn soo gheheel niet van naturen en schact / dat zijt oock van andere souden wtsupghen / Plinius lib. 4. capit. 8. vertelt de steden / volcken / berghe / ende rivieren Thessalie. In dit landt heeft men eerstelijc de peerden getemt / ende terijden ghewent / alsoo dat men ten eersten / als men de rijden de aensiende wiert / een lijf met ten peerde te wesen meende / ende haer daerom Centauros noemde. Daer heeft men oock alder eerst het goudt gheuonden ende te muntten begonnen.

Deccalidis
waterbloet.

Ter tijt Moysi is dit lant dooz ecken sonderlingen Waterbloet schier gheheel ondergeloopen / wepintich vande ghene diert op de berghe ontfeypen zijnder af ontcomen. Deucalion was te deser tijt Coninck int lant / die begoft de volcken op bloten ende houten op de naeste berghe te boeren. Waer by de Fabelen by de Poeten aenwijzen / Dat Deucalion de lieden wederom leuendich / Aen van steenen menschen gemaect heeft / want sy waren van angst en vrees schier gheheel verhart ende verbaest.

C Van Ellade oft Hellade / soot Plinius lib. 4. cap. 7. noemt

Ellas een Prouintie Grece / in Boeciam en Peloponesum ghedeelt. Daer af elders. Onder dit lant leyt Hellespontus / soe Plin. lib. 6. cap. 3. aenwijst. Aldaer is oock aen eenen hoec een volck / Ophragas ghenoemt / die alle fengijn / gheleijck de Pille / wttrecken / als sy slechts peim andt betasten. Varro seyt oock / dat haer sy recksel of zeeuer goet sy voor alle fengijn der Slanghen / slechts daerop ghestrecken.

C Locris.

Locri palen metten Aetolis. De steden daer in / Arghen / Eupalia / Phestum / Calamifus / etc. Daer af Plin. lib. 4. cap. 3.

C Megaris.

Megaris een landschap Grece / daer in de Hoofststadt Megera leyt.

C Aetolia.

Aetolia aentoert Acarniam / dooz welckis Amiddel de gont-rijcke riviere Pactolus vloeyt / die ghelijck Tagus ende Hermes / goudt bracht. Daer in vertelt Plin. lib. 4. capit. 2. veel stede / als Calido / Panparton / Pleuron / Pylene / Halicarna / etc. Die inwoonders heeten van het lant / Aetoli. Sommige willen / dat dese Prouintie tusschen Acarnia ende Phoride ligghe.

C Acarnia.

Acarnia een deel Epyri / dwelck de riviere Acheolus van Aetholia schept ende af-sngt.

C Phocis.

Phocis een cleyn landeken Grece / tusschen Achaïam ende Boeciam wesende / daer in de Hoofststadt Delphis leyt / die inwoonders heeten Phocci. Daer is den twelfhoofdigen berch Parnassus / den Musis / Apollini / ende Bacho heyligh. Phocia is een ander landt in Asia. Daer af Plin. lib. 5. capit. 30. Item Phocia een Eplant. Daer af Plin. lib. 4. cap. 12.

C Aonia.

Aonia / een bergheich landtschap ofte deel Boecie : De berghe daer in worden Aones ghenaemt / om dat sy aldaer haer wooninghe ende de Fonteyne Cabellinum hebben. Daer af veel inde Poeten. Persius begint daer af zijn Boeck.

C Boecia ende Phoris / de Duca- rijn nu ghenaemt.

Boecia / een landt Europe in Achaia gheleghen / welcke sommighe andere / de Attische Prouintie willen begrepen hebben. In dese ghelegentheit is (als Plin. lib. 31. seyt) een Fonteyne ende een riviere Erinum / met twee Fonteynen vermeerderd / onder welcke deene ghedroncken zijnde / ghedachtenisse / dander vergheentheit bringt. Daer in is Hercules / Apollo ende Bacchus ghebozen / op ghevoet / ende onderhouden / soe Plin. lib. 3. aenwijst. Maer nae dat de Wandali dese ghelegentheit creghen / soe is sy Vandalia ghenaemt gheworden / eertijds den Macedonischen Coninghen onderdanich. Isidorus lib. 15.

Boecia oft
Boecia ge-
naemt / nu
Vandalis.

C Grecia / Hellis oft Attica / Griec- kenlandt / met haer begrip / inhoud / zeden ende ghelouen.

Grecia / een bree / wijt / met veel namen ghe-
noemt / ende der Keyfers ende consten een
verre beroemde ghelegentheit Europe : inden
eersten van Helle / Helles ghenaemt / naemaels
van Greco dit landt Coninc / Grecia genaemt :
oock voortijds Achaia / van Acheo den ouden
Coninck : Waer by de Greci / Achei ofte Achui
ghenaemt worden. Item Dana / van Danao /
waer by sy eertijds Danaï hieten / soe Herodo-
doto behaecht. Dit landtschap eyndt hem van
t'Noorden aen Asia of Bulgaria / vanden Oos-
ten aende Egeische zee / vanden Zuyden aen
Macedoniam / vanden Westen stootet aen Epi-
ro / Pannonia / ende aen de riviere de Saw ghe-
naemt : oock aende Ionische zee / ende begint aen-
den berch Istmo / in Peloponeso / die oueral niet
ter zee / wtghenomen tegen t'Noorden omtuynt
is. Daer na so heeft Grecia eertijds veel naem-
achtighe steden ghehad / als Thebe / Athenen /
welcke naemachtighe stadt tusschen Achaia en
Macedonia ghelegghen is. Dit lant is aen veel
plaetsen met berghe alsoo besloten / datter niet
meer dan een schiedden wech tusschen dooz en
is / dander soe seer onghedaent / datter niemant
dooz comen en can.

Tegghen de zee aen Grecia / liggen die landen /
Acarnia / Locris / Phoris / anderfins Aonia
ghenaemt / Boecia / Cubia. Daer Attica / oft
Achaia / ende Peloponesus / ligghe voort in
de zee. Dat tegghen t'Noorden daer tegghen leyt /
is Perrebia / Epirus / Magnesia / Thessalia.
Isidorus ende Bart. Angl. segghen eenstem-
mich : Grecia hebbe vanden Oosten Palma-
riam / Ellades / Epyrum / Thessalam / Ma-
cedoniam / Achaïam / Etraciam / ende de Eplanden
Cyclades.

Landen on-
tent Grecia.

Nu Athenen de moeder aller consten / heeft
voortijds Ceroopia / somtijts Minerva / Mopso-
phia / Zonia den name ghehad.

Voort so verstrekt hem Grecia tot aen dat
Corintische gheberchte / welck landt (ofte wel-
steenich ende onburchbaer is) soe hebben de
Oude nochstaen een behupsinghe der Goden
ende wijzen ghenaemt / van weghen Athenen /
die eenen Florentiner den Turckischen Keyser
ingaf / daerom dat hy nae aengheroepen hulpe
der Latijnschen / van niemant gheen hulpe
noch bystant en hadde. Den seluen wierden daer
dooz sommighe dorpen en heerlicheiden ingegeuen
ende ghestoncken / die hy in gheruster possessie
vanden
Athenen
gheween.

banden Turcken begaest/onedelich besadt.

Marathon die stad Grece/ thien duysent schieden met mueren omhanghen/ ende vooz welke hondert duysent voetsknechten/ thien duysent Ruyters Dary des Coninck Persarum om den hals ghecomen zijn/ is tot op Constantinum den Kenser Depdensch gheweest/ naemaels Christelijck/ nutter tijdt onder den Turck wederom Barbarisch ende Afgodisch ghewor-

den. Draco heeft den Atheniensen deerste wetten der zeden ghegheuen/ daer nae den wijzen Solon veel der seluer/ ende vele als onmenschelic/ afghedaen/want alle wetten Draconis spraken in allen gheualle eenen pegghelichen dat leuen af/ als wanneer pemandt een crupt oft vrucht op eens anders Acher afzake/ oft als pemandt lap gheweest/ van onghetrouwen dienst mocht aenghecleecht worden/ soo galt het terstont het leuen.

Du ouer de wetten de Areopagitische Richters/ sette Solon van beertich gheslachten tot Athenen/ vier hondert mannen tot opper richteren/ dat dese al dat de Areopagitische Richters verneerden/ soo het hentsleden vooz onrecht woerde aenghesien/ crachteloos ende te niere mochten maken: Op dat dit regiment teghen allen aenstoet ende opzoer bestonde.

Hy verboot dat hem niemant dooz gheschencen oft centich ander aensoecken/ tot een Magistraet en soude indringen.

Ende oft hem eenen opzoer oft partije inder stad verhef/ soo ordinerde hy datter niemant sijn en soude die vzedelich stil late ende gheender partije toe en viel/ maer geboot/ dat hem een pegghelich op dit deel soude voegen/ welck hy meyn de rechte te hebben.

Soo eender vrouwen ghetroude man gheen man en ware/ ende een ghebreck hadde aen sijn heymelick lidt/ waer hy hy zijnen wgue de schult niet te betalen en vermocht/ so soude de vrouwe eenen wat zijne vrientschap kiesien/ welcken sy sonder achterdeel tot haer liet comen/ om haer te bezaden/ ende de haerere te ontbliden.

Alle houtwelicksche gaue ende goetd nam hy wt den weghe/ op datmen nae eere ende niet nae goeten houwede/ ende oock op datmen de arme verstozen ouderen niet en bloecte/ noch de armen niet verstoffen en wierden.

Hy verboot alle clagen en huplen in vzeemder begraenisse.

Een sonc en waer den vader (die hem totter gheneeringhe niet geleert en hadde) geen onderhoudinghe schulde.

Item die onerheelijck ghebozen waeren/ en fouden niet van haer Sonen gheneert worden.

Den begrepen ouerspeelder soudemen sonder straffe dooden.

Wat recht/ kinderen ende susteren te vercoopen/ nam hy wech/ ten ware dat de kinderen onerelike saecken bedzeuen hadden.

Op de Woluen was een groot ghelt ghestelt/ wie der seluer eenen binck oft doode.

De kinderen der ghener die inde Crich waren doot ghebleuen/ moestenmen van ghemeinder stad goeden onderhouden/ op dat dander sonder sozghen haerder kinderen/ dies te manneliker booztaen ghingen. Item wie inden Crich der ooghen berooft/ ofte andersins beschadicht was/ die moeste vande ghemeente onderhouden worden.

Den vollen broncken Voost soudemen dooden/ ende niet leuen laten.

Dese ende ander wetten elders inder Historie van Solon aenghewesen/ hinck hy op een Tafel gheteekent/ openbaer op/ om hondert

Jaer/ oft als Herodotus wil/ thien Jaer te proeuen/ want dese waren hem vander Goddinne Minerva ouergheleuert. Alsoo swoert in sijn woort den Atheniensen Raedt/ ende alle volck. Besiet ten eynde van dit Boeck Athenen beschreuen. Sy hebben albereerst dat wolletwerck/ Item het ghebruyck des Ols ende Wgns gheuonden/ Item Ackeren ende saepen gheleert.

Drie vzeemde Wetten gaf Cecrops den Atheniensen Coninck/ schier noch oueral ghebruyckelick. Ten eersten/ dat gheen vrouwe in eenighen Raedt en soude gaen. Ten tweeden/ dat gheen kind den name van zijnder moeder be-eruen en soude. Ten derden/ dat niemant de vrouwen Atheniensen heeten en soude/ maer Atridas.

Sy hebben voozijds vzeemde Ceremonien in de begraenisse haerder verstozenen (sonderlinghe die in Crighen verschepten zijn) ghehouden/ ende veel Afgoderge aenghebeden/ Waerom haer Socrates strafte/ ende daerom dat sijn dinken moeste. Daer af elders. Plinius lib. 15. capit. 4. sept. Wat de Grieken vaders sijn aller archept/ ende berispt haer ghe- loofbrueckighe trouloosheyt ende loghen/ puelheyt/ wanckelmoedicheyt/ ende lichtvaerdicheyt op veel plaetsen/ der welcker Schyften doorgaens vervalst/ vol van alderly lenghen sijn lib. 29. capit. 1. 24. 26. Ende hoe dat sy daerom wt Italia verdrueuen gheworpen sijn. Item lib. 3. capit. 5. hoe dat sy sulck een eerghierich/ roemich volck sijn. Van haerder dwaesheyt ende ouergheleoue/ leest lib. 8. capit. 22. Van haer prachtighe bystere lenghenen/ lib. 5. cap. 1. Item lib. 37. cap. 2. Daerom Grecari byden gheleerden/ vooz nugari/ dat is lieghen ende bedrieghen/ ghenomen wort/ ende Greca fides, heet Zigeiners trouwe oft ghelofte/ daerinnen niet veel op en acht oft bozcht. Nu van Grecia wat vzeeders/ leest Plinius lib. 3. capittel 5. lib. 4 capittel 7.

Voort nae Christi gheboorte is Grecia totten ghelooue Christi dooz Paulum bekeert gheworden/ euenwel haest metter Roomscher kercke (die oock Paulum tot haren Meester beroemt) in veel stucken oneens. Sy hebben haer Patriarchen altydt tot Constantinopelen ghehad/ tot dat den Turck schier dat volck metten gheloue wtgheroept heeft. Veel Concilia hebben sy teghen de Roomsche Kercke ghehouden/ ende altyts dat contrarie besloten met het gantsch Oosten. Ten eersten houden sy met Arrio tot op desen dach/ dat Christus niet wesentlick Godt/ ende van eender natuere ende wesen met Godt sy/ maer in wien God lijfachtich ende volcomelick ghewoont hebbe/ ende dooz welcken hy alle dinck hebbe weder ghebracht ende aen hem ghetrocken. Item/ dat den heylighen Gheest alleen banden Vader/ ende niet banden Sone wtgaet. Item/ datter gheen Daghebier noch voozbidden der dooden en sy. Ende veel ander vander Roomscher kercken verwoyden Artickelen. Daer af elders. Sy houden noch heden in copere Candelaers licht brandende/ tot lof der verstozenen.

Van Laconia oft Lacedemonia/
ende deser volcken Politie/afcomen/
Religien ende Zeden.

Laconia/ een Prouintie inden lande Peloponneso ghelegghen/ andersins Lacedemonia oft Oebalia ghenaemt/ daer in de naemachtighe groote stad Sparta leydt/ daer den treffelicken Philosophus Lyncurgus een Wetgheuer gheweest heeft/ die daer te hozen wt alle Grieken de booste zeden hadden/ en tegen den vzeem-

Cecrops
Wetten.

Lacedemonia/ oft Laconia.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

den ende inwoonderen een onbyndelich volck waren.

Wetten Lp-
curgi.

Ten eersten wierden xxiij. oude Raetwijse lieden van Lpcurgo ghecozen/ die met twee ghecozen Coninghen van alle saecken raetlaen souden/ ende dat alijt een partje op dander saghe/ op dat noch het ghemeyn Regiment/ Democra- cia ghenaeint/ noch de Monarchia/ dat is eygen regiment/ op en quame. Alsoo saghen de Conin- gen opde Raetsheeren/ de Raetsheeren opde Co- ningen/ dat hem gheen partje yet en onderwou- de. Dese Wet heeft hondert Jaer nae de Lpcur- gische ghegroeyt.

Ter tijt Theopompi des Coninx deplden de Lacedemoniers alle haer Landtschappen ghe- lijckelijck wt/ ende seiden: Deen hogher soude van cloeckheyt/ deuchdelicheyt ende verstant/ billich bouen den anderen zyn/ maer niet van goet/ het welcke ghelijck zyn soude/ ofte ghe- meyn.

Alsoo wiert dit gantsche landt/ wt beschickin- ghe Lpcurgi/ in 39. mael dupsent deelen gedeelt/ ende alleen dat lautschap ontrent de Stadt Sparta in 9000. deelen wt ghebeelt. Dese Coninck hadde oock inden sinde diesghelijck oock de roer- liche haue wt te deplen/ maer de vrees des haets en tijts onderquame/ nochtans verboot hy allen ghebruycken des siluers ende gouts/ ende bocht in die stede een pferen munte in. Doen wiert alle oorsaecke van stelen wech ghenomen. Dat ghe- munt vierich oft gloeyde pfer blusten sy in azijn oft edick wt/ op dattet tot gheen dinck ouermits de weeckheyt/ meer nutte zyn en soude. Daer toe joech hy alle Constaers ende werck- lieden als onnut/ wt der Stadt/ hoewel den meestendeel selue daer wt trock/ dewijle sy op andere plaetsen/ daer die pferen penninghen niet en waren/ geen- sins en mochten hanteren/ noch haer waren ver- roopen/ veel wepnigher om haeren pferen pen- ninck roopen.

Doort/ op dat hy allen ouerbloet wter Stadt verbyreef/ soo beschickte Lpcurgus/ dat rijck ende arm hy mactanderen aen ghemeypnder Tafelen eten souden/ eenderley spijse ende drank: ende op dat niet erghens eenen wellustighen van te bo- ren thups en ate: wie onlustich att/ die wiert als eenen oneerlichen/ vande bysitters ghescholden/ ende oneerlichen ghehouden/ dwelcke den rijc- ken dat heymelijck eten weerde/ ende henlieden lust ende hongher van de ghemeypne Tafel te eten maectite/ daermede wiert alle wellust ende ouer- bloet belet/ welck de gheweldighen met gram- schap ontfleken/ seer ongherne saghen. Dese maeltijden noemden sy Phialas. Wie hem mits zyn affaeren/ des ghemeypnen etens versumpde/ dien wiert toeghegheuen thups te eten/ euenwel waeren daer sommighe tot ghetuyghen zynder maeltijt oft inbyjt. Tot dese ghemeypne maeltijt moeste een peghelijck hups zyne portie Meels/ Wijn/ Caes/ Wyghen/ etc. gheuen. Tot deser maeltijt ghinghen oock de kinderen/ als in een Schole aller manierlicheydt. Daer leerden sy heuschelijck spreken/ sonder schimpwoorden en- de sonder alle lichtveerdicheyt/ tijt- cozen ende sekerissen. Woor alle dinghen verhoede Lpcur- gus alle leerheyt/ de welcke hy een oorspronck alles quaets te wesen meynde. Daeromme oef- fende hy oock de maechden met spelen/ loopen/ hups houden ende wercken/ op dat sy tot het kin- derbaren dies te mannelijcker wierden. Lierse oock somtijts naeckt int hy- wesen der Jonghe- lingen loopen/ springhen/ singhen (euen- wel met manierlicheydt) op dat de Jonghers lust cregghen haer te houwelijcken ende de Werelt te vermeerderen. Die sonder houwelijcken staet verouderden/ liepen Swintertijds in een spel naecht om den Merck/ ende en wierden niet

Wet Lpcurgi/
de Jonghers
tot het hou-
welich por-
rende.

ghelijck als dandere ghehouwelick te ouden/ eer- lijck ghehouden.

De maechden wierden in tijts ghehouwet/ alsoo: Als de Bruyt yemant vertrout wiert/ soo schoer sy haer haps af/ ende wiert inde slaep- ca- mer ghelept/ daer ghinck den Bruydegom tot haer in/ ontgorde haer den gordel/ ende beslepe. Sdaechs vloot hy wech/ ende en sachse niet aen/ tot dat hy wt haer een vader wierdt. Terstont leenden sy de kinderen wech/ gheschickte lieden totter opboedinghe/ ende gheen vader en brocht zyn eyghen kint op.

Soo eenen ouden niet meer man zyn mochte/ noch zyn wijf besaden/ soo wast hem ende der vrouwen gantsch eerlijck/ als hy somtijts eenen eerlijcken Jonghen tot haer in leyde/ diese besaede/ ende dit kindt wiert namaels den man ghebozen/ ende tot sulcks souden de manns haer schaemachtighe hups vrouwen selue wijfen/ als sy wt schaemte niet en wilden/ op dat eenen sul- len goeden achter niet sonder vrucht en bleue. Ende houden in somma voor een groote dwaes- heyt/ datmen somtijts koepen ende peerden om ghelt daer toe byngt/ ende dit goet/ dat hy niet te ghebruycken en weet/ wt eyghen liefde an- deren wil onthouden/ verlegghen/ ende beroo- uen.

Niemant en wierdt gheweldt ghegheuen zyn kindt selue op te boeden/ maer ghebozen zijnde/ droechment opde Schouplaetse inde gemeypnte/ daer waerdeert die daer toe gheozbineerde. Wiert des kints visionompe ende gedaente ghe- probeert/ soo deplden desen kinde terstont een deel vande neghen dupsent Dieken/ daert mede opghevoedt worde. Maer wiert dit kint totter opboedinghe/ wt zijnder ghedaente als ontweer- dich/ ende der ghemeypnte onbequaem gheacht/ soo stozement buyten de Stadt in een behoudinge ende gracht.

De Vrouwen baepen haer kinderen in Wijn/ ende niet in water/ waer af sy in veel siekten te vallen gheacht worden. Daer leytmense Reth- telijck onghewonden henen/ int donckere/ op dat sy de wildernisse ghewoone/ hardt ende gheschiet worden.

Van setten Jaren aen/ boeden sy de kinderen inder ghemeypnte op/ leereuse alderley consten/ oefeninghe/ hanteringhe/ ter noot ende niet ter hoouerdige behooyende. Dese moeten tot op de twaelf Jaer barboets gaen ende ouer al bescho- ren. Na twaelf Jaren crighet eenen rock/ nae ghewoonheyt des lants/ ende en weet van Vadt noch wellust. Daer bedde is van Biesen ende liet ghemaect/ daer op uemen sy haer ruste ende slaep. Dese booznoemde Jongers hebben eenen Jongmeester ende booz- gangher/ die leerte al heuschelijck stelen/ ende anderen arbeet. Wie yet wt eender maeltijt ontwijflijck steelt/ die wordet daerom gheslaghen/ niet dat hy aende diefste on- recht ghedaen heeft/ maer om dat hij niet recht/ ter rechter tijt ende op ghelegghen plaetse en heeft aenghegaen. Woorz heet haren tucht- meester sommighe singhen/ sommighe cozte behendighhe vraghen opde bane byinghen/ ende terstont ver- antwoorden. Als hem yemant langhe bedenckt/ dien hijt den schoolmeester in zyn dupmen. Daer sprake is soo cozt/ datter een spreckwoort af is: Ghy sult eer een Philosophus worden/ eer ghy Laronisch leert spreken. In dzie Thoen en oz- deninghen was al het volck ghedeylet. Op haer Feestdaghen beginnen de oude te singhen/ also: Wy hebben eertijts sterck gheweest. De ionghe antwoorden: Wy zyn ionck/ manlich/ en sterck/ en so ghy daer af eenen twijfel hebt/ so beuindet oft beproeft dat (niet dien weken haer terstont de oude op.) Tot dien seide terstont den kinder- chooz: Wy willen oock soo goet en beter worden.

Wat

Kindert
van vader
moeder m
binder g
mepte op
ghewoont.

Worwen
baepen kin
ren in wog.

Diese tom
byde laco
neers als
lijck geleet.

spree-woort

Dat heeft noch ghebuerd ter tijt Plutarchi / soo hy selue gheschryft.

Inden crich gaen sy met vzeuchden / hebben inden leghe wapen / pijpen / ghelijck de Romeynen / Hoozen / Trompetten ende gheschrey / op dat sy dat crichvolckes herte cloeck maken. Maer de Achaen gaen stille daer toe / niet grooter selighe ende deuotie / soo Homerus seyt. Maer de Galli / dat is de Franchoyzen / niet vzeuchde ende blijfchap / soo Polibius ende Liuius schryuen. Somminighe Barbari gaen niet yuplen daer toe / ende niet vziendelick gheschrey.

Voorts soo en sijden de Lacedemoniers in al haren tijdt gheen huyt af / want dat huyt een mannelick dinck is / dwelck hertich maect / soo henlieden ducht / ende hadden haer werten te velde ende thups. Eer den Coninck aengreep / soo offerde hy de Iudis een Septe. Dit volck en heeft gheen gheleuchtighe hanteringhe oft conste / daer zyn vaderlant gheen bysonder proffijt wt en spoot. Sy achteden oock booz oneerlijcke handelinghe / al wat totter hoeverdijneuswysheyt / wellust ende niet totter noodt / ende ghemeynen cozbooz dienende en was: Jaceen peghelijck achtede / hy ware zynen vaderlant ghebozen. Daer af coemt dat Plutarchus seyt / dat de Spartianers contrarie willen / oock als sy wilden / meer eenfaem ende eyghen leuen / ende dat sy op alle sijden den vaderlant begheuen meughen zyn. Licurgus dreef alle superstitione alsoo wt Sparten wt / soo dat sy de dooden inde stadt groeuen inden Tempel / daer af naemaels de Romeynen het ghebypck ghenomen hebben. Den tijdt haer verstoruen te claghen / was in elfuren wt. Den Borgheren en was niet soeghegheuen te wandelen / ende ander vzeemde zeden inde stadt te byinghen. Oock soo daer permande vzeemns quam / soo en werden sy niet geliden / oft ten waren dan den ghemeynen nutte / bequameliden.

Licurgus en leet oock niet / dat den eenen jonghen anders ghecleet ghinc / dan den anderen / oft dat sy boozgaens niet eenderlep cleederen en droeghen.

Alle dinck soudemen coopen / niet om ghele / maer waer om waer manghelen ende wisse.

Item de jonghers en souden om te slapen / niet ondersprepen / ende gheenen byt eten / oock niet op de Maer / maer op den Acker zyn / als sy jonghelingen waren / ende niet wederom inde stadt ghebypck worden / eer dat sy mannen gheworden waren / op dat sy niet eer wellust dan arbeit leerden / ende niet luyfeyt vergeuen oft gefengint en werden.

De maechden soudemen sonder houwelijck goet oft bypfschat / alle ghelijckelijck wtgheuen / op dat sy niet om ghele wille / maer om deucht wille ghecozen werden.

De grootste eere soudemen den ouden / en niet den rijcken toe deelen / ende bewijfen.

Dat volck soude ghewelt hebben / eenen Wagistraet te kies en ende af te setten / als hy hem niet na de rechten ghelijckformich ende behoortelijck anhielt.

Dese Wetten / op dat sy niemant te hart te zijne gheacht werden / sepe hy / die van Apolline Delphico ontfanghen te hebben / op dat hyse in vzeefe der Wet behielt / ende bywillich gehoozsaem maecte. Hoe Licurgus haer voorts vziendelijck ghesmeect heeft / ende van zijne Wetten / leest daer af vzeeder bescheet in zijnder bystorie van Lpcurgo / ende int eerste deel mijnder eerster Chronijcke. Daer Goden waren Jupiter Lacedemonius / Jupiter Celestis / ende Apollo.

Sy hebben oock ander ghebypcken ter tijdt des crichs int veld / ende ter tijdt des vzebes te hups / hier onnut te vertellen. Als den Coninck niet henlieden is inder ghemeynte / soo en heeft hijt niet beter / maer alle spijse dobbel. Haren Raedt wiert beset met achtentwintich mannen / Item van haren rechts dwanc ende Coningen / vander eere en Hof / heb ick veel vepdensche dinghen gheuonden / euentwel inckel soetwerck / ende niet gedachtenis weerlich / daerom heb ick onder weghe ghelaten.

In des Conincks Lijck hebben sy dit ghebypck: Als den dooden door de omrijdende Ruyters wtgheroepen wordt / ende ouer al vercondicht / soo loopen de vrouwen wt en hups / cloppende met porten / so moeter wt elck hups twee personen / om den Coninck te claghen / totter begrauenisse trecken. Alst nu veel dupsent ghecomen zyn / om den Coninck te claghen / bepde mans ende vrouwen / soo roepen sy claghelick den Coninck claghende / ende altdits is den laetsten den besten Coninck gheweest. Maer is den Coninck inden crich doot ghebleuen / so leymen hem in een goet beddeghewant / ende men claecht hem thien daghen / in de welke alle rechten ende hanteringhen stille staen / daer nae draechmen hem huyten / ende begraeft hem. Hier mede houden zij mette versten ghemeyn / dat / soo dickwils alser een Coninck sterft / so spreect den aencomenden Coninck alle die der ghemeynte oft den Coninck schuldich zyn / gheheel ende als los ende byt. Byden versten schele daer toe den Coninc alle nieuwe veruallen Tribuyten quijt. Een peghelijck blift byden Lacedemoniers ghelijck by den Egyptenaers int zijns vaders maniere ende hanteringhe / ende gheen kind en leert yet anders dan zyn vaders can. Alsoo maect eenen Cock een Cock / eenen Speelman een Speelman / ende daerby moeten sy bliuen.

Idozus lib. 9. Bart. Angliscus lib. 15. seg. ghen / dat Lacedemonia voortijds heeft Spartania ghenoemt gheweest / van Sparta de Hoofstadt daer in / ende dat dit landt leyt ten eynde Grece / aende vromtie Thracia. Dese hebben niet gheduerenden crich ende nederlaghe / die sy mette vvesten hadden / schier alle hope booz haer naetomers verlozen / ende den onderghanch van alle haer volck besocht / daerom hebben sy te rugghe thups waerts ontboden / dat hen haer Maechden ende jonighe ghesellen byt souden vermenghen / ende mactenderen beslapen: Waer by haer zaet ende naetomers Spartani zyn ghenoemt gheworden: Sy hebben dat booz theste regiment ghehouden / dat niet veel oft sommighe / ende dat niet den ghemeynen man ende alleman vzeere sy / maer ghemengt: Dat eenen vzeere is / die op sommighe sten moet / ende ouer den hoop / ende dat niemant sonder des anderen stemme ende wille / yet veranderen / insetten / afdoen / oft beschicken mach / ghelijck tot Straefboych ende sommighe ander rijcks ende vzienden dat ghebypck is.

Van het Eplandt Creta ende der Cretensers ghelegghenheyt / ghelouuen ende zeden.

Creta / anderzins Candia / oft van de hondert naemachtighe voortijds daerin ghelegghen steden / Centapolis ghenaemt / een Eplandt Grece / te midden inder zee Ponto ghelegghen. Dit heeft (als Strabo seyt) vanden Oosten Carpathon / van voorden de Egeische Zee / van vanden de Lybische. Dit Eplandt heeft inder leughe 270. dupsent scheden / nae de bysedds

Andere Weten
der Lacedemoniers in
den crich
ende andere
thups.

Creta / een
Eplandt
lib. 4. cap. 12.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

breedde vijftich dupsent / int beghinssels ses hon-
dert ende tachtentich dupsent schreden. Dit is
Strabonis Vaderlandt. Cozima / Cydonea /
Enosum ende Minas / zijn gheweldighe steden
daer inne ghelegghen. Daer is den bouematen
hooghen Berch Ida. Apollodorus seyt / dat dit
Eylant lanck is / twee dupsent dype hoert
Peertloopen / den ommertinck vijf hondert dups-
sent ende meer / Artemidorus seyt dupsent min.
In dit Eylant en is gheen schadelijck Dier /
gheen Wl / Slanghe / Wolt oft Vos / maer vol
Geyten ende Vee / vruchtbaer vanden alderbe-
sten wijn / dat Cypri Dityam / den Steen Dac-
tilus. Idens wort aldaer ghevonden. Dooztijts
soudet Creta ghenaeemt gheworden zijn / som-
tijts Aeria / Plinius Libro 4. Capite 12. Gada-
mantus heeft dit wilde Afgodisch volck tot een
zedelijck leuen ghebracht. Minos heeft dit na-
maels verbruydt. Plato wil / dat de Lacedemo-
niers van dit Eylant haere Wetten ontnomen
hebben / oock andere plaetsen Grece. Dit volck
is dooz Cyprianpe ende roouwerpe verwoest / ende
heeft van het beghinssels bypheyt ende eenicheydt
lief / sonder allen oproer ofte beweghenisse / soo
lief / dat sy daeromme haer leuen in verijckel set-
ten. Hare oeffeninghen van ioncks op / zijn meest
ghelijck die vande Lacedemoniers in veel stuc-
ken. Dit archlistich volck nam hem-seluen beel-
den / anders dan het ghesint was / beminde luy-
scheyt / ende diende den buyck / daer Paulus op
siet Titum in het eerste Capittel: De Cretiers
hebben altyts leughenaers gheweest / boose ber-
sten / ende luyen buycken / ende betuycht / dat
dese ghetuyghenisse Epimenidis warachtich sy.
Alle hare dinghen waeren op de hoouderpe des
Crighs gherichtet / om henlieden eenen hooghen
Tittel ende naeme op te richten / het welcke hen
dickwils allenskens vander handt ghinc. Sy
maecken ghelijcke houwelijcken / ende ghene
Bruyt en derf den Bruydegom thys gaen / ten
sy dat sy des hupf-houdens gheschicht ende ghe-
leert sy.

De Creties
stellen hare
anders dan
sy syn.

Creties van
natueren wel
lustich ende
luy / maer tot
Crighen wt
genomen.

De kinderen leerden tot de Wet de Musijck-
conste/etc. Ende waren met lichten ghelwaede
becleet / ende trocken oock dickmaels met de Va-
deren inden Crigh / daer wierden sy gheoeffent
met loopen / steyden ende iaghen: Want tot be-
stemder tijt moeste den Cros oft hoop der Jon-
ghers (als haer de Crommel met een bysonder
gheluydt daer toe op-maende) eenen sacht doen /
op dat sy des Crighs ghewoon wterden. Qua-
lijck eten ende hart ligghen / was haerlieder ghe-
woonte ende maniere. Dit volck hadde oock een
ghebruyck / die goede daghen met witte steenen
te teekenen / ende alser eenen ongheluckighen
dach was / met eenen swarten steen te marchen.
Isidorus Libro decimoquinto, Bartholomeus An-
glicus Libro decimoquinto, segghen beyde / dat
dit Eylant dooz alle andere in scheeps Geylo-
ghen ghebloeyt heeft. Item / de handtbooghen
ghewonden / ende eerselijck haer Recht in schrift
verbattet. Oock de Ruyterije ende Crigh te
lande aenghericht / in den welken sy dooz nae-
melijck vermaert gheweest hebben. Daer heeft
men eerst de Conste / Muscam ghenaeemt / be-
ghouft te leeren / ende dooz te leeren / alsoo ghe-
hoort is.

Wat Creta
dat Eylant
ghewonden
heeft.

Dit Eylant is met de alderbeste wijngaer-
den ende vruchtbaer boomen doozplant. Oock
van vee' heylsamen totter Apoteke dienende crup-
den vruchtbaer. Plinius lib. 4. ende Isidorus
op de dooznoemde plaetsen segghen: Doe wel
dit Landt van sennijghe schadelijcke Dieren
eenichsins by sy / dat daer nochtans sennijghe
Spinnen wassen / ende een gheslachte van Slan-
ghen Phalanghe ghenaeemt: Daer mede stemt
oock Prosius. Pedalus heeft zyn auentuersch

bzeemt costelijck dooz-hups oft Laborinth / in
dit Eylant ghehoudt. Daer as leest Isidorus
lib. 16. cap. 4. Item / van het Eylant Creta ende
desen Laborinth elbers.

Van Thracia / ende der Thraciers

wilde zeden ende Afgoderpe.

Thracia / anders Rhomania ghenaeemt / een
geheel wijde ende seer breede Seitische Pro-
uincie Europe / leyt teghen t'Noorden aen Ma-
donia / ende heeft van het Oosten t'Krum / Pon-
tum van den Zuyden / de Zee Egeum van den
Westen / dooztijts Dithon gheheeten gheweest.
Pomponius schrijft / dat dit Landt van Nocht
Nerttyck ende volck niet seer ghetemperceert en-
de vruchtbaer en is. De dinghen diemen saept /
comen (ouermitds de coude) qualijck op / ende
daer wort selben / van haestelijcker aenballen-
der coude weghen een vrucht recht tijdich. Den
Wijngaert lijdt dit Landt eenichsins. De ver-
maerde Steden daer inne ghelegghen / zijn onder
andere: Apollonhonia / Enos / Nicopolis / Perin-
thos / Simacha / Calliopolis / Amnes / Hebzus /
Pestus / Strimon / ende Bizantium / naemaels
van Constantino / Constantinopolis gheheeten /
daer nu den Turckschen Keyser zynen stoel ende
hof heeft / de welcke hy den Roomschen Keyser
in Orient heeft afghedronghen / den xxvij. Apr-
lis / Anno 1453.

Thracia
der Thra-
ciers gelo-
ende zeden

Rhomania / willensommighe dat het een by-
sondere Prouincie sy / ende stoot teghen t'Noor-
den daer aen by Varna. Aldaer heeft den Turck-
schen Keyser Amurates / den Coninck tot Bon-
geren ende Polen verflaghen. Item / eenen Car-
dinael ende veel Christenen op eenmael verla-
ghen / Anno 1444.

Romania

Herodotus meent / waert dat dit volck van
ghelouue ende heerschapppe weghen eendzach-
tich waere / ende tamen hielt / dat sy onouerwin-
nelijck waren / ende alle de Werelt soudent dooz-
staen / alfulck een vermeren / rauwe / sterck grint-
mich volck ist. Nu ter tijt zijn sy onder eenen Im-
perio ende ghelouue / nemelijck des Turcks. Dit
gheweldich Landt heeft menigherlepe Prouin-
cien ende volcken in hem / hier dooztijts van me-
nigherlepe ghelouue wesende / bysonder en heb-
bent de Gethe / ende Trausi / ende die in Cresto-
na woenen / noyt met malcanderen ghehouden.
De Gethe ghelouuen vast / dat sy niet en ster-
uen / maer nae haren doot tot haren Godt Zal-
morin varen. Desen Zalmoris heeft gheweest
een Discipel Pythagore / de welcke / als hy in
dit zyn Vaderlandt quam / ende alle dinck van
zeden alsoo onmenselijck beestachtich verwer-
ret vant / soo gaf hy hen Wetten der zeden / ende
brachtse op / in een eerbaer Doozgherlijck leuen /
daer aen herchtende / Dooz pemandt zijnder leere
volghende wiert / die soude nae dit leuen tot hem
int Paradyjs oft d'andere Werelt tot alle salighe
varen. Desen is haest wt de ooghen der Thra-
ciers ghegaen / ende dooz haer aenghesicht met
grootter begheerte ende nae-sien van allen ver-
dwint: Daeromme hy also van henlieden dooz
eenen Godt opgheworpen ende aengebeden ghe-
worden is. Sy schicken oock ernstich bootschap
ende haer legatie tot zijnder tijt op Schepen / tot
den doozsepden Zalmorin / ende hebben daer-
mede een bzeemde Ceremonie / waer by sy afne-
men de antwoorde haers Godts / ghelijck als
dooz een lose.

Gethe gh-
louue.

Alst hondert ende blizemt / so schieten sy pijlen
naden Hemel / teghen desen rommelenden God /
daer mede Godt dreyghende / dat hy swijghe /
ende haren Godt lare Godt zijn / wanter anders
gheen en sy.

De Gethe
schieten na
Godt.

De Trausi houdent in andere stucken alle
sins mette Thracers / alken als sy gebozen dooz-
laen.

De Trausi
laen.

den ende steruen/hebben sy dese wijse: Alffer een kint ghebozen wort/ soo comen alle de vrienden/ ende sitten contsonne dat kint / huplende/ weenende/ende claghende / datter een mensch in dit onsalich leuen deser Werelt ghebozen is. Maer alffer een sterft/soo comen sy hoochdelich ghecleedt met breuchden / als op een hoochtijde/ Godt louende / dat desen van alle ongheluck en quael wech ghenomen ende verlost / nu in eeuwighe salicheit is.

Die Crestonam bewoonen / hebben dese ghe- woonheyt: Als een man die veel ghetroude vrouwen verlaet/mette doot afgaet / soo verheft hem een groot gekijf onder de verlaten wijuen / welke die dat den man liefst gheweest sy / dat moeten de vrienden scheidt: welke nu dese eere toeghepelt wordt met vonnisse / die wordt bepde van mans ende vrouwen hoochsteestelijck ghecleet / ende vanden naesten vrienden by het graf gheoffert ende gheboodt / ende metten man begrauen. Dies hebben haer dander hups/vrouwen seer qualick / ende elcke dunckt haer onsalich te zijne/ dat sy niet byden man en soude ghelept worden / verlagghende alsoo haer leet ende schande.

Dander Thraciers vercoopen haer kinderen nae ouder ghewoonte. In houwelickse wercken en wort gheen maerschchap aenghesien/ maer de dochter gaet totten vader in/ de moeder totten sone / ende tot welken een peghelickse vrouwe wille ende lust heeft. Nochtans hebben sommighe rijcke/epghen gerochte vrouwen / die houden sy in grooter weerde/ende Coopense tot dierem ghelbe vande vuderen/ op dat syse alleen hebben: branden haer een tecken aent doozhooft/dat is hem een eere / ende bediet dat sy epghen is. Die ghemeyn zijn/ en achten niet soo hooch oft edel. De schoone diennien huiwelicken wil / schatmen dooz henlieden int ghemeyn om een somme ghelts/ ende men gheeftse den Vrijer niet min. Maer die van ghedaente niet wtghenomen schoon en zijn / gheefmen ghelt tot het houtwelick goet / ende coopen haer mannen/by welke sy woonen willen. Bronckenschap/leech gaen/ende vanden poof leuen/ is dooz een eerlick dinc gheacht/ dat belbt bouwen / dooz een verache hantwerck.

Marceum/ Liberum/ Dianam / ende sonderlinghe Mercurium/ eeten sy aendachtelijck/ met sonderlinghe Ceremonien / ende sweeren allern by des laersten name / als van welken sy haer leuen ende doozspronck hebben. In ghetachicheit des lijfs ghaen de Thraciers alle ander volcken te bouen/een grouelick/ spijlich/ verchickelijck volck. Daer hupen zijn een wepnich van der aerden verheuen/ neder ende sterft. Daer incomen is meest ghelijck. Ghennen wingaet en weten sy/ van appelen hebben sy ouerbloedt.

Den edeldom oft de gheboorte en maect by henlieden gheenen Coninck/ maer des volcks verkiefinghe ende stemme. Dat volck verkieft ghemeynlick eenen eerbaren by henlieden/naemachtighen/ eerlicken/rechtveerdighen / doch be- daechden deghelicken man/ nochtans die gheen kinderen en heeft/ op dat het Rijck niet erfelijck en worde. Ende waert dat sy int Regiment zijnde/ een kint creghe/soo worde sy terstont afghe- set. Doozt oft alwel den Coninck een wtghenomen lief hebber der gerechtheit is/ so en willen sy nochtans niet / dat hem alleen yet betame te doene. Sy stellen hem noch 40. Raden oft Raegenten tzynder sijde/dooz welke en met welke (op dat sy in halfgherichten niet alleen en doozdeele/ en dat niemandt wt erghens eenighe ghe- neghentheyt vercozt en worde) sy alle dinc bekennen ende oordeelen moet. Ende soo den Coninck wt den wech trede trecken doot val / soo

worde hy euenwel ter doot veroordeelt / nochtans en laet niemandt hant aen hem / maer alle dinghen worden hem ontfeyt / verboden / ende opgheloren / soo dat hy alsoo van hongher steruen moet.

De edelen begrauen sy alsoo : Sy houden de Lijcken onbegrauen drie daghen op / naen op den derden dach alderlep vee/ eten/ ende zijn bys- lich / daer mede verblighden sy haer metten ver- stozenen / dat sy witter ellende int eewich leuen verschepden is. Naemaels verbranden sy den dooden / ende bedecken oft begrauen naemaels de aschen met aerde. Daer na beghinnen sy alle rijtcoztighe/ ende recht als een toznopinghe oft scharmuetinghe int velt. Sommighe treden in eenen bysonderen camp / ende oeffenen alsoo Rid- derchap met malsanderen / ter eeren des ver- stozenen vidders.

Daer toerustinghe inden rijck beschijft Herodotus / niet wel te verduytschen / dewyle wy deser cleederen ende wapenen gheene by ons en hebben/daerom oock gheen Duytsch daer toe en hebben. Nochtans zijn sy metten hantbogen bou- uen maten wel gheoeffent / dapper goede schut- ters/daer toe een verweghen herte/dat dooz aen derf gaen/ende alle dinc waghen.

Sy hebben inette Scythis ee sprake. Thrac/ heert opt Grieks / wilde / rauwe / waer af dese wilde volcken/Thracies heeten/ ende wy moge- lick dat Duytsch daer af ghenomen hebben: Hy biedt hem een Thraz/Throz hem/etc.

De Massagete/ Sarmathe/ Scithe ende veel ander volcken ligghen daer aen / sommighe seg- ghen / dat dese volcken ende landen in Thracia ligghen / als Barth. Angl. Jido. lib. 14. Nu is dit lant altemael den Turckischen Keiser onder- worpen / ende metten Machometschen heefde- ghe ghesuert. Daerom ghinder oock inckel an- der zeden ende ghebruycken daer in. Plinius en Strabo segghen/dat den Berch Hemus dit lant midden van malsanderen sijt/ende dat de vol- ken Dardant Trbul/ Mst/ in Thracia woo- nen. Soo hebben de Tribule in die velden ghe- woont / daer nu de Rarzen oft Scruen woonen. Maer de Nise verstrecken hen nae de Trbulis/ tot aen de Eurinische Zee.

Vander gheleghentheyt Lydia.

Lydia een landtschap van cleyn Asia in Eu- ropa / tusschen Caria ende Phrygia ligghen- de / welke velden de goudbragghende Riueren Pactolus ende Permus dooz vlieten. In deser landtschap ligghen de steden / Ephesus / Colo- phon/Clazomene/ende Pherea. Sommige hee- ren dit lant Nozeam/sommighe Mediam. Die landt en mocht gheen twee ghebzoeders / Lyd- dum ende Cyrenium/ tot Coninghen ghelijden/ daerom wort Cyrenius wtghebzeuen: Die troc in een landtschap Gallie / ende noemde dat be- woonde lant nae hem/Cyreneam: Daer Lpd- dus zijn landt Lpddiam. Dat Rijck is vander Persen voortijts hart verwoest ende omme ghe- keert / ten laersten onder des Turcx ghelocht ge- comen/Anno dupseut ende tsestich.

Van Lycia oft Lycraonia de rechte Turckge.

Lycia / Caria / Pamphilia / Mirlene ende Phrygia / enckel Prouincien Europe / in kye. het cleynste Asia/ palen aen malsanderen. Nu is Lycia de rechte Turckge ende haer vader- liche Erf-landt / daer sy voortijts alleen vereren ouer gheweest hebben. Dese hebben alsoo con- som haer ghegrepen/datmen gheen grooter rijck ende heerlichappe (moghelick Priester Jans in India wtghenomen) nu ter tijdt onder den He- mel en weet. Dat is dat cleyn Rozenken/waer af Da-

sonderlic- dinghe. der eadelen.

ghech is ch gaen en niet by den aere.

chiesinghe Coninck den Thrac.

Volcken Thrac.

Lydia/ Nozeam/ Mediam

Lycia/Turck

Den Turck dat Rozenken daer. Dan. 7. af vort.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

af Daniel sept int seuenste Capittel / dat also wt Godes verschrickinghe ghewassen / ende in roeter tijdt voortghedronghen heeft / die dan tghene dat niet ende cleyn is / ghemeynlyck voort helpt / sy dattet wat sy / ende alst hem dies aenmeent / dat hijt wederomme t'onder stoote ende te niete maecte / alsoo het met dat Turcksche Ryck dock gheschieden sal ende moet. Nu / de voortnaemste steden Licie zijn / Lpstra ende Verbe / van welcke Paulus voor Pamphiliam henen / nae Roome ghescheept heeft / ende van daer nae Lpstram ende Verbe is Paulus met Barnaba van Saino ghebloden / daer sy Paulum Mercurium / ende Barnabam Jouem noemden / Actorum 14.28. Nu hout den Turckschen Keyser tot Constantinopelen in Thracia Hof / ende dit Landt is metter tijdt altemael aen hem ghecomen. Lpca heeft voortijts tseuentich steden gehad / daer onder Parthera ende Myrhea die Hoofsteden zijn. Soekst hier nae Arcadiam / breeder van Lpcaonia.

C Cilicia.

Cilicia een vruchtbaer landtschap van het minste Asia / teghen t'Westen aen Lpca / teghen t'Zupden aen de Siculische Zee / teghent Oosten ende Noordten aenden berch Caucasum stootende. De Hoofstادت deses lants is Tharsis / van daer is Paulus van geboorte. Van dat stedeken Coriscos / daer veel ende winnende goeden Saffraen waft / van sinake ende ghebaente opt alder costelichste / daer af Isidorus libzo 15. Daer is oock soo Pomponius Melaschryft / dat wonderlick graf oft hol Coricij. Dit landt heeft veel Zeeroouers wt-ghegheuen. Daerom heeft het Pompeius Magnus voortijds gheheel omghekeert.

Cilicia.

Pauli Ba
derlant.

C Attica.

Attica oft Attica een Prouincie Grece / wort dickmaels voor gantsch Grece genomen / van weghen der vermaerde stadt Athenen / van Platone / Demosthene / ende den Discipel Pauli / Dionisio Areopagita / ende veel ander Philosophen doozuchtich. Daer af leest Plinium / Isidorum / Salustium / Epiphanius / ende andere. Vander seluer leest Plinium lib.4. Capite 7.

Attica / oft
Attica.

C Ionia.

Ionia een Ryck der Grieken in Asia / ten eynde van het cleynste Asia tusschen Cariam ende Coliam ghelegghen / wort nu Turckje genaemt. Daer in ligghen de vermaerde steden / Ephesus / Miletus / Prietia Biantis Vaderlandt / en Clazomena / Pythagore gheboorte hups. Dointjts wort gantsch Grecia oft Griekenlant Ionia ghenoomt / per Synecdochon.

Ionia.

C Caria.

Caria een landtschap des minsten Asia / tusschen Lpca ende Ionia ghelegghen / daer in (soo Plinius libzo 7. aenwyst) eerst de waerssegghinghe wt dat voghelgheschrey versiert geworden is / Ende dit landt heeft voortijts een so runnoerich strydich volck ghehad / dat sy besolt zijnde / oock vzeemde oorlogghen voerden en aennamen / dwelt te booren ende by ander volcken onghewoone was : Want een pegelijck volck erijche voortijts sake alleen. Dit Lant is volrijcke machtighe lieden / die voortijds den Hertoch van Venedien bestreden / en haren Hoochmoet te neder ghelept heeft. De edelstadt Halicarnasus / die soo veel aenstoets gheleden heeft / leyt in dit landtschap / nu heuet den Turckschen Keyser in possessie.

Caria heeft
deerste lant
knochten ge
had.

C Phrygia / Dardania / Troia.

Phrygia / oft Phrygi / een Landt des minsten Asia / aen Cariam ende Lpca / oft Lpcaonia teghen t'Zupden / aen Galliam teghen t'Noorden / aen Lpca teghent Oosten / ende aende Hellespontische zee teghen t'Westen stootende. Maer daer zijn twee Phrygien / dat grootste heeft destadt Smirnam / dat cleynste Troiam / Lpcaonia / oft Lpca / schepdt de Riuere Hermicis van Phrygia. Dit lant is van Dardano / diert met Trjch ouerwonnen heeft / Dardania ghenaeint.

C Pamphilia anderslings

Maucia.

Pamphilia / een Prouincie in het cleynste Asia / leyt teghen Galliam ouer. De Hoofstادت daerinne heet Seleucia. Het is in somma een Landt aende Zee / tusschen Cilicia ende Bithinia ghelegghen / stootende aen Lpca / ende Cariam.

Pamphilia
anderslings
Maucia.

C Bithinia / voormaels Bithinia ghenaeint.

Bithinia die Prouincie leyt in het cleynste Asia / sommighe meynen / het sy dat grootste Phrygia. De Hoofstادت daer in Nicomedia ghenaeint / daer Hannibal den Voest tot Carthago vloot / ende met senijn zijn leuen eynde. Eerst heeft dit landt Maramundia / namaels Bithinia oft Bithinia / ten laetsten Bithinia gheheeten. Dit stoot oock aen Troiam. Dit Bithinia is oock / Megdonia oft Magna Phrygia ghenaeint. Dese landen voortijds van Sinte Paulus gelouue / eertijds Griekische Christenen / zijn altemael den Turck onderworpen / en van Nacho mets ghelouue.

Bithinia
Bithinia
Megdonia

Gallatia.

De Galli voortijds vanden Coninck te Gallatia. Bithinia om hulpe aengheroept / hebben dit landt Gallatiam vercreghen / ende metten Coninck gheclept / daer af Gallatiam ghenoomt / daer eerst de vermengde Galli met de Grece / Gallogreeci ghenaeint gheworden zijn. Dit wijdt ende vruchtbaer landt begriypt een goet deel lants in hem / van datmen nu Russen oft Ruteniam noemt. Van deser zeden siet daer bouen. Tot dese volcken in Russen / Galaten ghenaeint / heeft Paulus zijn Epistel gesonden.

C Arcadia / anders Sicionia ghenaeint / oft Pelasges.

Arcadia is een deel Achae / anderslings Pelasges oft Spcionia ghenaeint / waer in soo groote Ezels wassen / als nerghe elders. Daer af by de gheleerden een Spzeckwoort is : Den Cyran Coninck Lpcaon tot Arcadia / om zijns quaets Regiments wille van het Ryck verdrucken / weert met zijnen aenhanck in een Wout / om hem van den roof te gheneeren. Waerby de Poeten dichten / dat Lpcaon in eenen Wolf is verandert gheworden. Dese woudighen hoek in Pelopones / heeft hy nae hem Lpcaonia ghenaeint. Daer zijn oock ander Lpcaones in het cleynste Asia ghelegghen / wt nemende goede Schutters. Daer af Plolomeus libzo 5.

Arcadia.

C Messania / Laconia / Spcionia / landen Achae.

Dit zijn landen ende Prouincien Achae in het cleynste Asia. Messania / heeft achthien Berghen / daer inne Messene de Hoofstادت is. Spcion / een Hoofstادت Spcionne / die

Messania
ende Spcion

stone / die in Arcadia leyt ende begrepen wordt. Dit landt is rijk van olie / en heeft witte weiden / Isidorus lib. 14. Daer is oock een Eplandt inder zee teghen ouer Epidauria / also gheenaemt. In Laconia hebben sy een sonderlinghe toete Griekische sprake ghehad. Somtijds wordt Sydon voer Arcadia ghenomen.

Troiade oft Troia.

Troiade een ghelegentheidt Phrygie / ende dichtwilts wort een voer dander genomen / daerom dat Troia aen Phrygië stoot / oft als sommighe willen / daer in leyt : Waer by de Troiani Phryges worden gheenaemt. Sero sapiunt Phryges. Item Phrygia is / soo gheseydt is / Dardania. Ten laetsten Troia / vande voestade daer in ghelegghen / also genaemt / ende stoot aenden Safferaenrichen berch Tinnolus.

Troia / sept Linius lib. 7. vanden Macedonischen rijk af / en is gheen stad meer / maer een landtschap des cleynen Asie / daer in Ilion de stad ghelegghen is / diemen somtijds Troiam noemt / dat lant voer de stad. Dit heeft de schoonste stad onder der Sonnen gheweest / ende nu en canmen gheenen voetsap oft aenwysinghe meer vinden / noch weten waer sy ghestaen heeft. Also en is geensins inder hoochte der Wereldt te hooren. Virgilius: Et campus vbi Troia fuit.

Neolia tweerlep.

Acolis oft Neolia / een Prouintie Grece in Asia / tusschen Ionia ende Troiade ghelegghen / voertijds van Griekischer sprake ende ghelooue / nu Sarraceensch. Sommighe heeten een Eplandt ende wooninghe der Grieken. Ten anderen is Neolia een landtschap van seuen Eplanden in Sicilia / andersins Vulcanie genaemt (soo Solinus wil) voertijds Ephestie gheheeten. Dese Eplanden ligghen inde Siculische Zee / byden berch Athina. De namen der seuen Eplanden zijn: Lippare / Mera / Strongile / Didime / Cephisa / Phenicula / Prochita. In Mera leyt den vberpouwenden berch Aethna / wt welken roock de Inwoonders afnemen / hoer weren ende wapen sal. Waer by den Coninck van dit Eplandt Colus / voertijds een Godt der Winden gheloofst gheworden is. Hec Varro & Isidorus lib. 15. Van Neolia ende Locris / leest Plin. lib. 4. cap. 2. ende 3.

Misia / anders Bulgaria oft Bosna.

Misia / een Prouintie Phrygie in Asia / aen Hellespontum stootende / oft alsoo dander willen / een landtschap Thracie tegent Oosten / wort heden Bulgaria gheenaemt / Bulgaret.

Daer Misia met twee ff ghescheynen / leydt aende Donauwe / tusschen Thracia ende Dacia. Die hebben onse Ouderen de koozen-potten oft schueren Cereris gheenaemt / van weghen des koozens ouerbloedicheydt. Dese Prouintie wort oock Bosna / oft dat Coninckryck Bosna nu gheenaemt : Het heeft veel machtighe volcken en steden / rijk van Metael ende koozen : Aldaer is Keiser Sigismundus by Nicapolis vanden Turck ouerwonnen / ende een groote vergaderinghe der Christenen verslagghen gheworden / Anno 1469. Plin. lib. 3. capite 26. noemt dese Prouintie Mesiam.

Sclauia tweerlep.

Sclauia is een deel Misie / wordt somtijds voer Dalmatiam ghenomen / ende heeft veel volcken ende landen in hem / als Polen / Dennen / Russen / Kernten / Dandalos /

Mecanos. Dese worden al Sclaut gheenaemt / ende met desen naeme begrepen / in zeden / spraken / ende in veel ander dinghen malsanderen niet onghelijck / alsoo dat sy malsanderen verstaen maer inden ghelooue onghelijck : Sommighe zijn Heydenen / sommighe Griekche / sommighe Roomsche Christenen / sommighe Machometanen. Alle dese Landen zijn van een vruchtbaer Kertryck / van honich / wijn / koozen / vee / ende werpe.

Sclauonia is tweerlep / dat grootste houdt in hem Kernten / Sarunam / Dalmatiam / ende veel ander statten. Dit volck is roofgierich / en een wilde wout volck / boornamelick die aende zee woonden. Dat cleynste Sclauonia repcke vande eynden Saronie / tot aende Dyutenos / Dandalos / ende Dennen. Dit is een koozen ende vruchtighe landt / woudich / rijk van weyde en vee / vol honichs ende melck. Een sterck volck woont daer in / den Ackerbou begheuen / en geeft seer goeie visschers / een vriendelijck / vreedelijck / Godvreesende volck teghen Godt ende den naasten. Dese hebben veel aenstoets met de Turcken / ende veel met hem gheleden / ende nu Anne vijftien hondert ende dertich / haer eyghen legatie / op den Rijcksdach tot Augsburg gheschiet / ende de Keyserlijke Majesteit om hulpe aengeropen. Soecht hier na Dalmatiam.

Bessarabia.

Bessarabia laet Bulgariam ende Thraciam teghen Tzypden ligghen / ende heeft teghen Westen de groote Walachije Transalpinam. Dit heeft den Turck ghewonnen / Anno veertien hondert ende vierentachtentich. Van de Seuenbozghers heeft den Turck den Depoda verdruen / Anno vijftien hondert ende eenentwintich / wederom ingheset / 1522.

Van Peloponeso of Morca / met haer begrip ende inhoud.

Dese Prouintie Europe / vande onsen Morca gheenaemt / een vast Slot des gheseylen Grieken lants / want alle ghelegentheit deser vijer vernietender plaets / staen oot de machtichheit des volcs : aenwijst een vortstendom ouer al metter Zee omringht / met wel bewaerde voertweeten en holwercken bewaert / die eenen eenighen onoverwinnelijcken muur van een zee tot dander omtrent / vijf duysent schreden alleen breedt / ende met alderley goede dinghen wel bewaert ende beuesticht / so datter niet vassers gheyn en can. In Peloponeso zijn vruchtbaer velden / berghen / ende Aekers / met alderley vruchten bevrucht / wat de mensche vande spijse en cleedinghe sels begeeren mach. Daer in leyt de vermaerde stad Corinthus / Micene / Dodon / ende haer de landen / Lycaniam / Archadiam / daer de groote Ezels zijn / andersins Delasgis gheenaemt / endt Syrtonia / Messonia / Achata / Laconia / Argos / etc. anders Apia / Delasgia / oft Deoniscula gheenaemt. Den Turckischen Keiser heuet hem niet tribuyt rijnsbaer ghemaecht / ende eerst wt haerder ouergheuinghe / rijns op haer gheslagghen : daer nae so haest als Machometus Constantinople creecht / heeft hy oock dese Prouintie zynen Scepter en ghebedt toeghevoeren / als sy haer den rijns te gheuen wepgherden. Wt welker tyrannie dat landt also verwoest is / datter niet lofweerdichs in en can ghehouden worden : Ende die voertijge vol geleerden was / is nu vol Turcken / der welker sprake oock vanden ouden schijn is asgetreden / de zeden Barbarisch / ende alle dinck verrot. Peloponesus begrippt vanden Westen tot inden Oosten 1400. Meertloopen / ende inden omloop 4000.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Archadia een ghelegentheyt in Peloponeso/ daer in Lerna den put is / in welke Hercules Hydam heeft omghebracht: daer wordt den steen Abeston gheuonden / die eens aenghesloten zynde / nemanctmeer en mach wtghebluft worden / so Solino behaecht. Daer zijn oock witte Meerlen / die anderffins ouer al swart zijn. Dit landt heeft den Turck ghewonnen / Kint beerthien hondert ende tsestich. Daer af leest bieder Plinius lib. 4. cap. 5.

Achaia in Europa / een Prouincie Grece.

Achaia beschræuen / Plin. lib. 4. cap. 5.

Achaia schijft Ptolomeus / heeft vanden Westen Epyrum / van het Noorden Macedoniam / ende een deel der Egeische Zee / teghen het Oosten hem bestreckende tot aen dat hooch gheberchte / teghen t Zuiden tot aen de Adriatische Zee. Waert dattet alsoo ware / als Ptolomeus schijft / so begrijpt Achaia / Atticam / Boeotiam / Phodiceam / Thessaliam / Magnesium / Etholiam / Locroniam / Arcadian / ende Arcadian / waer af de Grieken Achei oft Achiut heeten. Daer af leest Plin. lib. 14. In dese Prouincie heeft zijn Predicatie met martelificatie be- tupt S. Andreas / den treffelicken hode ende ghetughe der waerheyt. Daer in leyt Micene de Stadt / ende Corinthus de Hoofstadt.

Sicionia dat Eplandt in Egeo de Zee / met Olijfboomen ouerbloedich. Hac August. de Ciui. lib. 81. Dat Rijck is eerstelijck aende Athenien- ses / daer na aende Romeynen / ten laetsten aende Turcken ghecomen / ende tot op den tijdt Heli heeft dit Rijck onder 25. Coninghen acht hon- dert tweentsestich jaer gheduert.

Van Epiro de Prouincie Europe / Plin. lib. 4. cap. 1.

Epiros.

Epiros de Prouincie Europe / heeft in haer vanden Oosten tot inden Westen / 1300. Peertloopen / stoot teghen t Noorden aen Ma- cedoniam / ende teghen Oosten aen Achaia / tot aende Riuere Acheolum / teghen t Westen aen de Ionische Zee. In dese Prouincie schijft Theopompus hebben voortijds 24. volcken gheeweest / welc aertrijck aende Zee gheluck- slich ende vruchbaer is / ende voortijds hebben daer in veel vaste steden ende stoten gheeweest / maer mits de wederspannichheit van dit holk teghen den Romeynen / so is dese Prouincie ge- destrueert / ende als Polibius stelt / seuentich Epirotische steden / van Paulo Emilio den Kerp- ser totten gronde omgheheert ende wtgheroept / na ouerwinninghe der Macedoniers / ende des Conincs Persarum. Wt welke steden 150. dupsent menschen tot ewighe dienstbaerheyt vercocht zijn gheworden.

Daer is den waterrijcken berch Tomarus / met hondert Fonteynen springhende. Ontrent Epiro zijn veel edele Prouincien / naemelijck Albania / Illiria / Croacia / Histria ende Car- nia.

Albania / een machtighe Prouincie Europe.

Albania.

Albania baert wijsarighe lieden / want het is een coude ghelegentheyt Als teghen an- dere. Dit landt heeft soo groote cloecke honden / dat sy niet de wilde Ossen ende Elephanten dozuen berchten / ende bouen ligghen. Daer af leest Plinius lib. 8. lib. 9. Dit volck heeft gheschilderde veel verwighe glazen oogen / so dattet snachts beter siet dan daechs / het welch Solinus boozen wonder aanwijst. Albania heeft voortijds een deel ende toebeho- ringhe Macedonie geweest / daer in de vermaer- de steden Didrachium ende Apolonia ligghen.

De spraeke van dit volck en is den Grieken noch den Winden bekent. Dit landt heeft teghent Oosten de Zee / van t Westen Iberiam / een bergich Landtschap / daer eerst stocise inwoonders gheweest hebben. Dat waren soo eenboudighe lieden / dat sy gheen ghelt en kenden / ende ouer hondert niet en wisten te tellen / maechten han- teringen onder henseluen: En wisten noch van mate / elle / noch ghewichte / oock des Acher- ghebous gheheel onwetende / alleen ter oozloghe roegherust / Sonne ende Mane eerende. Dit Landt heeft groote slanghen / schoepioenen / ende doodelijcke spinnercoepen. Strabo seyt / dat bp heikleden sessentwintich spraken gheweest heb- ben. Dese is eerst den Perlen / namaels den Ma- cedonieren / daer na den Romeynen ter tijdt Tra- sian verplicht gheworden. Nu is sy den Turck toegheballen.

Albanien
hebben wo-
onts noch
ghelt / elle /
mate / oft ge-
wicht ge-
geuen

Illiria / Windisch landt.

Nade Prouincie Albania / comen de Illi- rische volcken / teghen den Westen ende Noorden. Dese heeten wy nu Winden / som- nighe worden Bassen / sommighe Dalma- ciers / sommighe Histriers / sommighe Croa- ciers / sommighe Araniens gheuoert. De Bos- sen ligghen achterwaerts teghen Hongheren / teghen t Noorden. Dandere aen de Zee ghele- gen / tepeken tot aende Timanische Fonteynen.

Dese Prouincie houdt de Manicheysche ket- terige booz Chyrtelick / naemelijck / Twee beghin- selen aller dinghen / een goet / vanden goeden / een quaat / vanden quaden. Spen houden niet vande Ouerheyt der Roomcher Kercke. Sp en bekennen oock niet / dat Christus den Vader ghelijck endemede selfstandich sy / ende willen nochtans Christenen zijn. Daer Cloosters lig- ghen in afgheschepden plaetsen / inde eeuelijck- heden ende wildernissen. Als een wijf cranck wort / so is het ghebruyck / dat sy haer tot dese heplighe mannen ghelouuen / indien sy weder- keeren / henlieden te dienen. Soo sy van ghesont- heyt crighen / soo vermenghen sy haer met hen- lieden eenen tijt lanck / als met heplighe lieden / ende dat met ghehenghenisse haerder mannen / recht als om Godt daer mede te dienen. Dese bevelkinghe en hebben noch wapen noch ban- comen wtblusschen. De Illiria / Plinius lib. 3. capite 21.

Illiriens
gen haer
wille by
Dionischen

Dalmacia / Sclauonia. Li- burnia / Croacia.

Dalmacia een Landtschap Europe ontrent dat Windische landt / tusschen Hongheren ende Macedonia ghelegghen / die nu Sclauonia wort ghenaemt. Van desen hier bouen Libur- nia / ten eynde ende beghinne Dalmacie / welc landt nu Croacia ghenaemt wort. Het mach oot een deel Sclauonie zijn. Dit landt heeft sijn- baer roofighierighe lieden. Van Liburnia / leest Plin. lib. 3. cap. 22.

Dalmacia
nu Sclauo-
nia.

Liburnia /
Croacia.

Vande Prouincie Histria in Europa.

Histria stoot aen Italia in den Adriati- schen hoek wtgheweest / ende schier in- de ghedaente eens Eplandts / metter Zee om- ringt. Dit landtschap is steenich ende bergich / vanden Ouden Albanen ghenaemt. Plinius seyt lib. 3. capite. 22. dat Histria aen Liburnia hanght. Wt dien schijnet dat de Croaciers aen het Liburnische volck ghecomen zijn. Al- soe zijn nu Histria de Windische. Ende het deel deses Landts daer de Zee aen stoot / is den Venetianen onderwozen / ende zijn van Ita- lianischer spraeke / sy comen een- wel meest Windisch.

Histria

Windisch. De middel plaetsen heeft dat hups van Oostenrich in. Aldaer is de Stadt S. Diet ghenaeint: Van daer tot Aquileia zijn dupsent peertloopen. Dit Landt wort onder de handen Italie getelt / daer in Stridon die Stadt leyt. S. Jeronimi Vaderlandt / nu Scrigna ghenaeint. Daer af besiet vzeeder bescheet / bouen inde beschijninghe der landen Italie. Item Plinius lib20 3. cap. 19.

Van Krain.

De Krainers / een volck Europe / van Windischer sprake. Nu zinder tweeley Krain / dat ene is drooghe ende water-dorstich / daer in de Dystri ende Carsti tusschen Lpback en Criesl int gheberchte woonen / tot aende Riuere Thimannon toe. Dat ander Krain is wel beuochticht met menigherley Riuieren / ende sonderlinghe metter Saw ende Lpback / van de welcke de Stadt haren Racine heeft.

Kernten.

Kernten een vermaerde Prouincie in Europa / Berghich / aen Krain slootende teghen den Oosten ende Noorden aen Stier ghelegghen / teghen den Westen ende Zuiden aen Italiensche gheberchte hen streckende / ende Freignyl beroerende: heeft in haer veel vruchtbaer Dalen ende Berghen / veel Meeren / Welken ende Riuieren / onder de welcke den Crupn de voornaemste is / die door Stier ende Hongheren inde Donauwe vloeyt. Dit landschap is het Oostenrijckische Hertoochdom onderdanich.

Alsoo dickwils alffer eenen nieuwen Vorst aengaet / soo hebben de inwoonders van dit Landt een sulcke ghewoonheyt. Hier verre van der Stadt leyt S. Diet / in een Dal op een wijdt velt / daer climt eenen Boer / daer toe gheordineert / op eenen Marmarsteen / ter seluer plaetse daer toe opghericht / welcken dit Ampt wt erfelijcke gherechticheydt toebehoort / die heeft opter rechter zijde eenen magheren swarten Osse / ende op de sincke sijde een boochribbich mismaecht Peert: rontsom hem staet dat volck / ende alle de boerschap. Soo coemt dan den aengaenden Vorst op dander sijde voorts / ende den Eldom / wel ghecleet ende gheiert / met een Baniere ende wapen des Vorstendoms. Soo loopt den Graue van Gortz tusschen 12. cleyn Baniere voer henen / den anderen Eldom volcht daer nae. Niemandt en schijnt in dese vergaderinghe onachtbaerder dan den Vorst / in een grof boerachtich cleet / met eenen viltten hoet ende leers / eenen Herders staf in zijn handen draghende. Ende als den Boer op den steen sittende / den Vorst ghins voorts comende / siende wort / so roept hy in Windischer sprake: Wie is de gene / die alsoo hoochmoedichlijck ghinder henen prontet? Soo spreekt dat omstaende volck: Den Vorst des landes coemt. Soo spreekt den Boer. Is hy oock een rechtveerbich Richter ende liefhebber des welwaerts ons landts / van vrier epgenschap / die daer toe bequaem ende eertweerdich is? Is hy oock een belijder ende wtzypper des Christelicken gheloofts? Soo roepen sp alle: Ja / hy is / ende salte worden. Soo vraecht dan den Boer op den steen wederom: Hoe / ende met wat gherechticheydt sal hy my van desen Stoel beweghen? So spreekt dan den Graue van Gortz: Men sal u niet tsestich penninghen daer af coopen. Dese twee hoofden Veers / den Osse ende dat Peert sulen dijne zijn: Oock soo sul ghy des Vorsten cleet nemen (mepnende dat Boerich / dat den Vorst nu aen hadde) ende dijn hups sal vry ende on-

cijns baer zijn. Alsdan geeft den Boer den Vorst eenen saechten haechlineet / ende ghebedt hem een rechtveerbich Richter te zijn. Daermede staet hy op / ende voert het vee met hem wech. Dan climt den Vorst op den steen / met wijghetrocken blooten sweerde / hem om ende om keerende / ende den volcke goede ende gelijcke Kerchten belouende. Men seyt oock dat den voozghewelden Boer op den steen cout water toeghebracht wort / ende dat hy dat wt eenen viltten hoet drinckt / recht als oft hy tgehebruyck ende den wellust des wijns verachte: Daermede den Vorst te verstaen gheuenbe / de nuchterheyt zijns Hofes / dat hy om te regeren ende oordeelen nuchter zijn wille. Daer nae treckt den Vorst in S. Peters Kercke aldaer / ende nae volbrizinghinghe der Misse / treckt hy de Boeren cleederen wt / ende nae heerlijcker Maeltijt / met zijnen Eldom ende Ridderschap ghehouden / pleecht hy wederom met zijn Hofghesin welgeteert int velt te rijden / ende aldaer hem op eenen Richtstoel settende (den vergheerenden) recht toe te staen / en Leenen te Leenen.

Dat zijn de Ceremonien tot eens Vorsten herkiesinghe ende insettinghe in Kernten. Dese vyghheyt is van Igno haren Landts vorst aende Boeren gheromen / alsoo / om dat sy het ghelouue Christi langhe tijdt voer den Eldom hebben aenghenomen / ende den Eldom eerst ter tijt Caroli Magni.

Anno seuen hondert ende neghentich / ter tijt Caroli den Grooten / heeft Igno den Hertooch des lants / het Landschap ende den inwoonders een groot maeltijt herepdt / ende heeft dat Boers volck / (het welck hy naest hem sitten liet) Gulden ende silueren vaten ende schalen laten voozsetten / ende den verre van hem gheseten Eldom / aerde dynckvaten voer te setten beuolen. Behaecht zijnde / wat hy daermede mepnde / antwoorde hy: Wat die niet alsoo repn en waren / die in costelijcke steden ende Palleysen woonden / als die op de Heyde in ootmoedighe hupskens. Dese mijn maeltijt (seyde hy) is gheordineert naden Eldom ende repnichheid der sielen. Want den Eldom en was niet gedoopt / maer den ghemeynen man int landt. Daer hy is de eere der insettinghe eens Vorsts / den Boeren toegheepghent gheworden / ende van Igno dese vyghheyt verleent.

In dit lant is in eender Stadt Claghenboort / teghen de Dieuen die alleen in archwaen eender diefte besaemt zijn / een seer scherpe ende dapper Recht ofte ghewoonheyt: Want als peimande in archwaen eenigher dieuerge valt / soo wort hy terstont gheuangen / ter doot veroordeelt / ende ghehanghen. Daernaels vraghen sy eerst ouer dyne daghen na de saecke / of hy daer af schuldich oft onschuldich gheweest sy. Is den archwaen niet los ghelaten / soo laetmen hem hanghen / maer beuindet hem / dat den ghehanghen onrecht gheschiet is / soo nemmen sy dat lichaem wederom vander galghen / ende houden der sielen een openbaer beganchenisse ofte Wabaert.

Ter tijdt Kesper Fredericks de derde / was Ulrich een Graue van Gortz in desen Lande / die hadde zijn ghemeenschap meer metten Herders dan mette Edelen / speelde alsoo out zijnde mette kinderen op het ijs / ende zijn wooninghs was veel byde ghemeyne vrouwen / seer selden nam hy de spijse te Houe. Hy ghinck alleen tot den Cock / ende adt een soppe metter haest inde keucken. Hy droech snoode ende triple cleederen / soo dat hem somtijds den boesem blickte. Oock so waren hem zijn ooghen altijt bocht. eens wiet hem Kesper Frederick aensiende / die sprack spottwijse tot zijnen Raede: Coemk

Dat tweede deel des Wereltboeck.

hier/aenschout den Dorst / die hem herwaerts tot ons haest / hebt ghy opt eenen repnderen ofte fraepren Dorst ghesien? Zyn wy een Dongherinne bracht hem ten laetsten inde geuanchentse / de welke / als hy van Graue Vlrick van Cili verlost wiert / ende zyn wyf van hem jaechde / onlancx daer nae sterf. Hy liet welgheschickte sonnen achter / zyn manieren leyden hem sommighe qualick wt / ende meynden hy ware van sinnen verstroyt / sommighe schreuent zyn gheestelijckheyt ende boomheyt toe.

C Stier / een ghelegghentheyt

Dupstlandes.

Stiermark / anderfins Valeria ghe-
noemt des
kyuen.

Stier / voortijds Valeria ghenaemt / stoot te-
ghen het Oosten aen Vngheren / van t'noor-
den Oostenryck / ende teghen t'westen ende Zap-
den / Krain ende Kernten aensieude. Dese Pro-
uincie is bergich / alleen teghent Oosten een
cleyne pleyne hebbende. Crawn ende Mar die
hermaerde twee Riuieren beyochtighen dit
Landt. Ouer ghene zyde der Crawn / is dat
volck Dupstsch / van dese zyde Windisch. Be-
hoort nu totten volcke Oostenryck. Een ste-
deken daer in heet Cili. Veel aenwysinghen van
oude dinghen schijnen in die landeken / oock
Marmoz ende namen op de grauen / ende graef-
steen der Roomseher Dorsten. Dat volck de-
ses Lants heeft ghemeynlich (ick en weet niet
oft wt aert des landts / lochts oft waters is)
altemael croppen / de welke de vrouwen nie-
nichmael als sy kinderen supghen / ouer de
schouderen slaen / soomen sept. De wyse is oock
in Wintzgaw veel ghemeynder / de mannen
hinderet aende sprake / de welke quaet dupstsch
is / behaluen de Brauni / die spreken Win-
disch.

Proppige he-
den in Stier-
mark / gelyc
inde Cijch
ende Wintz-
gaw.

Graue in
Stiermark
een Eylan

Ter tijdt Keeser Fredericks de derde / doo-
de de Graue in desen lande zyn eyghen wyf /
een Grauinne van Croacen / met zyn eyghen
handt van wegghen eens toewijfs oft bylaep-
ster sie tot de welke hy alsoo ontsteken / ontstunt-
ghe liefde droech / soo verbronck zyn vader tot
wzake de bylaepsterse. Doe nam den Sone de
vrouwen van haer mannen / ruckte de maech-
den ten Houe / binck dat landt volck tot dienst-
baerheyt / verdestruerde de Godshuyfen / ver-
gaderde tot hem de munt-vervalscherz / quaet-
doenders / waersegghers ende swarte Conste-
naers. Ten laetsten trock hy in een Gulden jaer
om ghenade na Roome / ende quam effen met-
ten seluen Schalck die hy wtghebraghen hadde /
weberom. Ghebraccht zijnde wat hem dat Be-
uaren nuttede / ende waer toe hy na Roome ghe-
ghetrocken was / als hy hem niet en beterde.
Doen sprack hy: Myn Schoonmaecker maecht
nae den wederbaert van Roome effen alsoo wel
leersn als te bozen. Hy sterf onsalichlich / ende
liet achter eenen sone / in allen dinghen den Va-
der ghelijck / die wiert verflaghen.

Stiermark
at Kees. Fre-
derick de 3.
ghecomen.

Alsoo quam naemaels Kernten aen Keeser
Frederick den derden: die heymelick (als hier-
entwintich Erfghenamen des landts om dat
Erfdeel rechteben) inde Stadt Cili inghelaten
wert / van des Grauen Riddermeester / die nam
handen Keeser ghelt / viel vander Graufinen
af / ende ouergaf de Stadt den Keeser. Terstont
creech hy daer af berou / ende wilde quaet met
quaet bedecken / ende den Keeser tot Cili met
weynich volcks wesende / becinghelen / liet hy
nachte acht hondert Ruyters in / die souden den
Keeser ouerbullen / banghen / ende wederom wt
bijuen: Maer ten wilde niet wesen / den Kees-
er was teghen zijne ghewoonheyt effen desen
nacht int opperste slot om te slapen ghebrecht /
ende doen sy hem sochten / doen en wiert hy niet

betrapt noch gheuonden / alsoo ghinch den aem-
slach mis / ende den opzoer wiert te bergheefs.
Maer uele wt het Hofghesin wierden int stede-
ken ghebanghen / sommighe gheboort. In dese
Prouincie siedtmen veel souts / datmen van daer
voert. Oock is hy ryck van giser / toper / ende sil-
uergrauen.

C Van de Eplanden

Europe.

Plinius libro 3. capite 12. beschrijft een lanch
capit. van veel Eplanden Europe / die daer
ligghen in Grecia / Tracia / als dat Epland
Creta / Euboea / Ciclades / Sporades / Neot-
ris / Helleponrus / Neotides / Dacie / Sarmat-
ie / Scythie. Item / vande Eplanden Ponti / lib.
4. cap. 13. Voorts vande Eplanden inde Galli-
sche Zee / lib. 4. cap. 15.

Ciclades zyn Eplanden Grece / in Hellepon-
to tusschen de Zee Egeo ende Maleo ghelegen /
ende mette Indische Zee omvanghen / der wel-
ker int getal 54. zyn / onder welke Rhodis deer-
ste ende de beste is. Item Delos / anders Orti-
gia ghenaemt. Daer af elders / altemael nu den
Turck verplicht.

Ciclades 54.
Eplanden de
ses naemen.

Tracia is oock een van dese Eplanden / van
Icaro / die daer bliegheer wilde / ende inde Zee
viel / alsoo ghenaemt / die haer oock met de sen
zinnen val den name ghegheuen heeft. Daer is
oock dat ronde Epland Melos / met veel goe-
den verbult / ende andere.

C Taurica.

Polomus libro 3. schrijft / Taurica sy een
landtschap Europe / welc eynden zyn: It-
mus / de Neotische put / ende de Zee Pontus.
De Steden daer inne zyn / Eupatoria / Theo-
dosta / ende nu Capha / der Genevopers woo-
ninghe.

Taurica

C Van t'weetley Scythia / oft Sarmatia.

Sarmatia in Europa / heeft van het Noorden
(als Ptol. lib. 3. schrijft) de Oceanische Zee /
van het Westen Germaniam / dat meyden som-
mighe te wesen Polen / Littaw / Prupffen ende
Kussen / tot aende Tartarie / daer hem Europa
eyndt / ende Asia beghint.

Alsoo is de groote Tartarie een beghin Asie /
ende dat ander Asianische Sarmatia.

De inwoonders van dese Prouincie en heb-
ben gheen sekere herberghe / ende en houden
haer niet in steden: maer als Crichsteden / in
Centen / waer sy die henen slaen / der byghet
begheerende / ende onbandich / ende so grou-
welich / dat de wguen mette mannen eenen
Crich aen nemen douen. Pacmaels zyn inde
se Prouincie oock steden gheboudt gheworden /
namelijck / Olbia / Raubarum / ende Camp-
rara.

Maer Sarmatia Asiana / in Asia ghelegghen /
soo Ptolomeus libro 5. seydte teghent Noorden /
een ghenoechsaem onbekent Aerdtrick / stoot
teghentwesten aen dat booznoemde Sarmatia
in Europa / naemelijck / tot aende nabueren en-
de aenstooters Polonie. De Scithis vide Pli-
nium libro septimo. capite Secundo. Item / van
de volcken Scytharum / libro sexto. capite deci-
moseptimo.

C Scythia.

Scythia is een groot Barbarisch Landt /
teghens het Oosten / van India door A-
siam / tot in Germaniam Europe rep-
kende. Dit Barbarisch volck en heeft noyt
niemandt in oorlogghen gheweken. Darvan den
Comick

Op veel plaetsen zijn Lincee / Topgherdieren /
Acutwen ende Bepzen / sonderlinghe in Hircania.
Dewijle nu die groff volck soo verre van
malcanderen is / soo heeft het oock menigher
leij ghebruyck ghelouue / ende Policpe. Sommi
ghe en hebben noch huys / noch eenighe bliuen
de plaetse / sy en bouwten oock niet / maer volgen
het Dee door de Wildernissen / Berghen / ende
G h Dalen /

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Diefte een
grootte sonde
byde Scythia.

Dalen / voeren wijf en hint op haer iochdieren
achterna. Hebben gheen Wet / maer doen selue
ghewillich / wat recht ende billich is / wt ley-
dinghe der natuere. De diefte haren sp vooz al-
le sonden / soo gheheelich / dat sp haer vee niet op
en sluyten / noch met sloten / tynnen noch muer-
ren en bewaren. Sp en hebben noch gout noch
siluer / en weten dit oock niet te ghebruycken.
Melt ende hontich is haer spijse. Teghen de con-
de bewaren sp haer met alderley wilde vellen.
Het ghebruyck van lijnen oft wullen laken / is
by henlieden onbekent. Dit ghebruyck heeft by-
den Scythia ghemeyn gheweest / maer ghelyck
sp met landen onderscheyden zijn / also oock met
het leuen / Gelycke. Ende een pghelyck deel heeft
schier zyn epgghen zeden. Den meestendeel is een
wzeet / onbandich / bloetdorstich volck / dwelck
hem verblift int bloet vergieten.

Den eersten man die een Scythia vermoort/
diens bloet dzynt hy / ende soo veel als hyder
ontlijft / der seluer hoofden bzingt hy den Con-
inck. Want alsoo wordet hy des roofs declach-
rich / andersins niet / soo hy dat hooft niet tot een
waerteecken inden buet bzingt. Sp villen de
huyt rondt om de ooren af / ende treckense als-
dan ouer thoof. Die veel van dese huyden heeft /
ende zyn peert oueral vooz een peerts ghesingde
daer mede verciert / die woort by henlieden als
een vroom Ridder hooch gheacht.

Veel zinder oock / die de menschen villen ende
wt trecken / ende haer huyt vooz eenen mantel
ghabrupcken : sonderlinghe alst eenen grooten
vpant gheweest heeft. Sommighe trecken den
verflaghen / de huyt ouer de rechte handt af / en-
de ouertrecken haer kokers daer mede. Som-
mighe trecken den verflaghen vbandt de huyt
gheheel wt / ende trecken alsoo gheheel ouer een
houdt / ende voeren alsoo vooz Triumphe
onne.

Grootwelijc-
ke zeden der
Scythia.

Sommighe nemen de herffen schale haerder
vbanden / ouertreckense van buyten met leer/
van binnen vergulden spse / ende ghebruycken
vooz een Dzyndat: gheuen de Gasten daer wt
te dzynten / ende hanghen daer mede aen / hoe dat
dese van haer handen ghedoot ende ouerwonnen
sp / dies sp haer groot laten duncken / ende iofs
weert.

Eenmael Jaers comen alle Dorsten der
Scythia te sanien / ende wie gheen bloet vergo-
ten en heeft / die en derf (als eerloos / ende als
eenen onredelijcken Schelm) niet met henlie-
den dzynten / maer moet op een bysonder plaet-
se sitten / dwelck een grootte schande is. Maer
dieder vele vermoort hebben / die dzynten wt
twee Bekers.

Speeren Vestam / Jouem / Apollinem / Vene-
rem / Martem / Herculem / etc. als Goden: Euen-
wel en maken sp gheenen van desen Tempelen /
Outaren / noch Velden / dan alleen Marti / den
welcken sp wt de geuangenien altyt het achterste
oft den Aers offeren.

Grootwelijc-
ke Wet.

Als den Coninck eenen quarddoender die
dat leuen verbeurt herft / wt het leuen doet / soo
bzingt hy alle zyn kinderen mede om den hals /
alleen dat vrowwen beelde laet hy leuen / dat
mannelijck doet hy al te nefe.

Verbont der
Scythia hoe
ghenaecht.

Als sp eenich verbont maken / soo gheschiedet
op dese maniere: De twee die trouwacht ma-
ken willen / openen haer huyt / ende menghen
beyde haer bloet in eenen Beker Wjns / dop-
pen daer nae haer Wjlen / Woghen / Sueret /
Wple / ende al haer wapen daer in / ende dzynt
ken namaels / den met bloet ghemengden Wijn
wt / geuen oock haer ghesellen ende toefienders
te dzynten / om het verbont ghedachtich te
wesen.

Haer Coninghen besteden sp op dese maniere

ter aerden : Sp nemen zyn inghetwandt wt /
steken hem vol Spererij / ende setten hem op
eenen Waghen / laten hem tot een ander volck
(dat nochians zynen Srepter onderwoyren
is) voeren. Dese voeren hem namaels vooz-
der / ende hebben haer altemael qualich / won-
den haer neusen ende voozhoofden / singden haer
ooren ende handen / scherren haer harz af / dooz
de slincke handt schieten sp eenen pyl / ende voe-
ren den dooden Coninck altyds voozder in
haer landt tot dat sp hem ten laetsten weder-
bzinghen / daer sp hem wtghevoert hebben / en-
de legghen hem opde Ware / vol spieffen beste-
ken : Daer legghen sp by de so. van zyn liefste
Dienaers / ende familiaerste vrienden by hem:
als zyn liefste bylaepster / Cock / Bortillier /
Hofmeester / etc. Alle dese begrauen sp metten
Coninck / met costelijcke gulden vaten. Als
dat iaer ommeeroemt / doen sp wederom alsoo /
ende begaen effen op dese wijse den Jaersdach.
Maer het zyn des Conincks opt eerste recht-
ghebozen Scythia / ende die den Coninck toe-
epghent. Wanneer der nu haerder bystich al-
temael ghehanghen ende doozstecken zyn / oock
soo veel stoute peerden alle het inghetwande
wtghedaen / soo stellen sp peerdt ende man in een
nen Circkel / ront om den dooden Coninck / al-
temael opgherecht als oft noch leefde / ende als
wilden sp den Coninck bewaten / alsoot alle
de ghene schijnt / die dat Spectakel van bozen
aensien.

Ghemeyne
wijse der be-
grauense in
Scythia.

Als een ghemeyn man wt dit leuen schept /
soo laden hem de naeste vrienden op eenen wa-
ghen / voeren hem herwaerts ende ginswaerts
tot de vrienden / die nemen desen op / gheuen de
bzinghende vrienden een goede maeltijt / ende
oock den genen die wt deuotie dat Lijck volgen.
Als sp hem nu op dese maniere tot inde veertich
daghen hebben onnigheboert / soo begrauen sp
hem ten laetsten met vzeemde Ceremonien / hier
telanghe te vertellen.

Gheen Scythia en wascht hem nimmermeer
(alleen haer vrowwen) maer wijuen haer lijf
teghen eenen steen: Als dan het ghecroon lijf op-
swilt / soo ouersaluen zijt met olie oft mederijne /
dat maect se al welriekende.

Als de Scythia eenen eedt sweeren / soo swee-
ren sp by des Coninck Throon oft Stoel. Ver-
neemtmen dat hy in eepneedich / valschelech ghe-
swozen heeft / het gheft hem terstont dat hooft
ende leuen / ende verliest oock daer toe al zyn
goet / dwelck den ghemen ghewoort / die hem val-
schelijck gheswozen te hebben / ouerghedraghen
ende ghepzebeert hebben.

Massagerhe zyn oock een Scythisch volck in
Asia / dat noch Siluer noch pfer en ghebruyckt.
Een pghelijck heeft zyn wijf / ende dese hebben sp
ghelijck ander dinghen ghemeyn. Waerder pe-
mant tegen een wijf ontficken / brandt / so hangt
hy zynen roker waer hyse aencomt / van hem /
ende heeft sonder schaemte int openbaer met
haer te doene.

Als een Scythia oudt woort / soo comen zyn
vrienden ende Swaghers / ende offeren hem
niet sommighe Schapen / ende eten dat vleesch
gecoockt vooz wiltzaet. Welcke wijse van ster-
uen by henlieden vooz de salichste geacht woort.
Die van selfs steruen / ende niet van byger
handt ontlijft ende gheoffert worden / die en
eten sp niet / maer begrauen se / soo bouen staet
ende achtent vooz schacde / dat sp niet weer-
dich gheworden en zyn gheoffert / te worden.
Sp en saepen gheenstins niet / leuen van dat
vee / vleesch ende visschen. Welck is meest haren
dzynt.

Sulcke wtghenomen lieden hebben de Scy-
the vooztyds gheweest / ten laetsten vanders
Cattaren

Brichen Tartaren ouerset / ende haere statuyten aen te nemen beout / waerby sp nu Tartarisch leuen / iae nu oock met eenen name Tartari ghenamit worden.

C Seres / ende der seluer gheloone ende Politie.

Seres is een Scythische Landtschap in Asia / ten eynde oft begin der Werelt / vande Hoofst- staet Serey alsoo ghenamit / daermen die costelycke Boomwolse ende Syde van boomen leeft ende vergabert. Daer af oock die inwoonders van het landt / Serey ghenamit worden. Een saechtmoedich sechtsaem volck onder malcanderen / blien ander menschen gheselschap ende bywooninghe soo seere / dat sp ander volcken ware ende roopmanschap niet hebben en willen / noch tot hen comen en laten. Alleen als men by henlicden aen-landt / so scharten sp ons haer ware met den oogen / oft eenich tecken / maer sp en roopen niet van ons.

Gheen Doere / Querspeelstersche / oft Dief / en woxt by henlicden booz recht betrocken oft ghevonden / men hoorde oock van gheen moort oft dootslach by henlicden / maer sp vreesen haer wet meer dan wy den haghel.

Sp voeren een maetelijck leuen / worden oock van gheen plaghe gheplaccht nochte aenghegrepen / ende zijn by van alle onghewal ende iamer.

Een vrouwe nae dat sp ontfanghen heeft / en woxt van niemant meer begheert noch aenghezoert / oock niet als sp haer repnicht.

Dit volck en weet van gheenen offer.

Daer gherechticheit zijn sp al haer eyghen Richters / want by henlicden en is gheensins gheen ghericht noch Magistraet / daeromme zijn sp der Pestilentie / storm / haghel / ende in sonna / der plaghen ende der roeden Gods by / die ons van Godt / ouermidts onse groote sonden opghelēdt ende toeghesonden worden. Sp steruen nae lang-duetende ghesonthepdt / schier sonder wec.

C Tauroscythe.

O trent den Berch Taurum woenen dese Scythe. Alle Grieken die daer comen / ende alle die booz eenen schip-breucke wtcomen / offeren sp Iphigenie haer Goddinne / op dese wyse: So slaen de ghevanghen menschen dat hoofd af / storten dat lichaem ouer eenē Berch af / dat hoofd steken sp aen een Crups / pale oft spieffe / booz haeren Tempel / dighen daer by sommich reuckwerck te zijnder tijt. Anders ander vanden die sp vangen / onthoofden sp / ende dzagen dat hoofd crups / ende stekent aen eenen spisen Pale / hooch ren hupse wt / op dat sp dat gheheel hups (soo sp segghen) souden bewaren. Sp leuen vanden roof ende Crich.

C Agathirsi een ander Scythische volck.

Dit zijn wt nemende wel vercierde lieden / den meestendel met goudt behanghen. Hebben openbaer met haer vrouwen te doene / ende zijn al met malcanderen als broeders ende hupsghenooten / sitten met gheen ijt noch vrandtschap voren malcanderen / maer vreesaem: Vriendelijck hebben sp alle dinc ghemeyn. Sp gaen gecleet op Thazer maniere.

C Neuri.

Een ander Scythisch volck / Neuri ghenamit / die hebben booztijts tot Darytijden / wt het ghewoone ende hitte der Sonnen ghedwonghen gheweest haer Landt te veranderen / ende tot de Budieners te vlieden. Sp zijn gheheer-

lijck wel ter taele / ende sweeren dat sp alle Jare sommighe daghen Wolven worden / ende wederom menschen.

C Antropophagi.

Dese mensch-erende Scythen hebben de aldergrootste zeden / so dat sp noch Wet / Recht / noch eenighe minsaemheyt en ghebzupken / hebben een eyghen spraecke / leuen van Beesten ende Menschen vleesch. De welcke sp onthijuen ende slachten / als sp swach / oudt / ende omuit worden / oft als sp andersins sterue / sulck goet vleesch den Wozmen niet en laten ghenieten / maer etent seluer.

C Melancheni.

Dit Scitisch volck dzacst boozgaens swaer daen / waer af sp dien name hebben / die goet na Scitisch aert / menschen vleesch booz haer spise eten.

C Budini ende Geloni.

Budni / een groot getal / ende ontallijck volck vande natie in Scythia. Gelonus is de Hoofst- stadt daer inne: Waer af sp oock Geloni ghenamit worden / nochtans met sprake ende leuen malcanderen onghelijck: Want Budini leuen van het Bee / dewijle sp inwoonders zijn. Daer Geloni houtwen ende leuen van Cozen en vuzhten / ende en zijn den Budenis van gedaente noch van betwe ghelijck / ende euentwel in een Landt / dwelck vol goede Boomen is / met een groot Meer / daer sp Otters ende ander Denissen in vanghen / van de welcke sp nu ter tijt lijf-pelssen maeken ende dzaghen.

C Lyce.

Dit volck in Scythia leeft vander Jacht / op dese maniere: Sp climmen op eenen boom / ende micken nae een Wilt / soo haest als sp een in het ghesichte hebben / soo schieten zijt terstont af. Daer hebben sp dan eenen Want ende een Peert daer toe ghewoone / byden Boom stille ende ter aerden neder ligghende / dat Peert laetse op-sitten / als-dan manen zijt op te staen / daer mede rijden sp henen metten Want na dat Wilt / tot dat zijt (ghewont zijnde) achterhalen / ende ten vol-len dooden.

C Argippel.

Dese woenen tusschen gronden ende Dalen van hooghe berghen / kaele lieden van ioncx op / bepde mans ende vrouwen / niet inghedzucte neusen / een ongheschickte kinne / op Scythische maniere ghecleedt / ende van vzeemder lispender spraecke. Sp leuen vande vuzchten dese vande Boomen vergaderen / hebben gheen vee / ligghen onder de Boomen. Swintertijts maeken sp een hutte / ende omblichten den Boom / t Somertijts trecken spse wederom af.

Dese en is niemant vrant / en hebben gheenen aenstoot / want sp worden heyligh gheacht. Sp en hebben gheensins gheen wapen. Der ghebueren ghekyf schepden sp / ende maken vrede. Wie tot haer bliet / die en woxt van niemant beschadicht / maer woxt eerlick gheshouden.

C Alania / een Scythische Contrepe.

Alania / een deel Scythie / ende een mach- tich deel Europe / vande Riviere Tanat beginnende / booz het Boozden teghen het Westen asclimmede / tot inde eynden ende plaetsen Hispanie. Teghen tZupden en Oosten woxt al metter Zee besloten en ombaet / ende eyndt hem aende Eplanden Gades. Isidorus sept / dat Alania dat eerste / grootste / en booznaemste deel Scythie is / dwelck rept tot aen dat Meer Ido- tidis /

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

ides/ende reycht tot in Daciam. Het is een seer wijdt ende cout landt/heel Barbarische volcken in hem hebbende.

Ircania.

Ircania een Scythische landtschap int Oosten/aende Parthos stootende/met veel Tigerdieren ende Pantherdieren beset. Somminghe meynen dat dit landt in Parthia leyt. Dit alderwijtste landt heeft alleen veel volcken / niet spraken ende zeden onderscheyden / soo Orosius ende Isidorus aenwijzen: dat dit landt alleen 44. volcken heeft / als Duptlant / Swaen / Weperen / Saren / Francken / Rijnlaunders / Switzers / etc. Dit landt en is niet alsoo vruchtbaer / waer by vele van dit volck herwaerts en ginswaerts verstroyt / ommeloopt / sommighe leuen van het wilt / sommighe van menschen vlees / wep nich van het Acker ghebou. Teghen Tzuden stoot dit landt aen het grootste Armeniam / teghen Tnoorden heuet Albaniam / vanden Westen Iberiam. Dit landt bringt seer veel wilde dieren/ende voornamelijk eenen voghel / welck vederen by nachte licht gheuen. Dese heet van het landt/Ircana.

Iberia.

Iberia een Prouintie Asie / aen Armenians stootende/daer wassen veel nuttelijcke crupden tot alderley Medezijne / sonderlinghe tot alderley verwen (Isidorus lib. 15.) dienstelijck.

Sambia.

Sambia een Prouintie Asie in Europa/in het achterste Scythia ghelegghen/essen te midden onder de Prutenis / Turones / ende Lioukes / die altemael voortijds den Gothis waren verbonden niet gehoozsaemheyt / so Parro ende Herodotus aenwijzen. Maer het is een vruchtbaeren Aertboden/boschich / dompich / oft waterachtich / met veel Riueren ende Meeren omringt. Een volc onder andere Barbarische volcken/schoon van ligue/koen van ghemoede / constelijck van vernuft / ende ander aenstootende Matten verre te bouen gaende.

Suetia.

Suetia een landtschap in neder Scythia / anderstijns Gothia ofte een deel Gothie ghe-naemt / tusschen het Landtschap Danorum ende Rozorum liggheende. Een groot landt/aende Dacos / Baltische ende Byzantische Oreaensche Zee reykende. Een vruchtbaer plaetse van alle dinghen / wtghenomen den wijnghe-was. Maer van Metael/Wilt ende Wepde ver-vullet alle andere ghebreken. Want bouen den nut die dit landt wt der Zee daghelijck is schep-pende / soo gaet het nochtans veel ander Matten te bouen: Sonderlinghe van Wilt/Dee/Siluer/Copergrauen / ende veel ander dinghen. Een manlijck cloeck volck / welckis Crichsmacht voortijds gheheel Europam/ende een goet deel Asie gheremt / ende eenen langhen tijdt onder hem ghebracht heeft. Die ter tijdt Alexandri Magni het ghewelt der Grieken niet en heeft dozuen aengrijpen.

Suetia gantz Europam overballen.

Item / het onouerwinnelijck ghewelt Julij des Keysers / als hy Galliam / Britanniam / Alemanniam heeft ouerwonnen / en heeft met de Danis / Gothis / Rozitis / ende Aquilota-nibus / niet dozuen in eenen Crich treden / der seluer ghewelt vreesende. Wt dit gheslachte qua-men die cloecke wijuen Amazonas voort / soo Herodotus / Orosius / ende Isidorus libro 14. aenwijzen.

Gothia in Neder Scythia Eu-ropeghelegghen.

Gothi / welcke de oude Gethas hebben ghe-naemt / voortijts een verschrikelijck sterck wyeet volck/grouwelijc inden Crich/door welc schier gheheel Europa/ende een goet deel Asie is becommert geworpen. Daer af quamen voort de Daci in Europa / Gethuli in Aphyrica / Ama-zones in Asia.

Het is noch hedens daechs een groot machtsch landt teghen Tnoorden aen Rozwegghen ende Daciam / aen andere plaetsen metter Zee om-ringt. Hier aen stoot een Eplandt Gotlandia / vruchtbaer/Wepderijck / van visschen ouerbloe-dich / ende met menigherley Coopmans Ware vermaert: van was / ende menigherley vellen ende hupden/die derwaerts wt ander Eplanden te Schepen worden ghebracht / ende van daer in Duptschlandt / Hispaniam / Byzantiam ouer Zee Daer af elders vreeber.

Dacia.

Dese Prouintie in Europa ghelegghen / van de Danis den Grieken vercreghen / is in veel landen ghecleit: Welcke bande Gothis af-comende / eertijds ouer veel volcken gheregeert hebben. Dit volck is in grooter menichte/schoon van persone / happe ende aenghesichte / grou-welijck teghen de vyanden/euenwel natuerlijck / goeder tierren/ende vreesaem tegen alle ontschul-dighe. Daer af oock elders.

Vander Tartarije oft Tartaren/ende den volck ghewelt ende zeden.

Tartaria / bande Riuiere Tartar / die daer voortvloeyt alsoo ghe-naemt / een bergchich onvruchtbaer landt / ende ghelijck onder eenen grouen Hemel ghelegghen is / alsoo oock met eenen grouen bloetghierighen volcke be-set/hoewel het midts zijnder onvruchtbaerheyt op veel plaetsen leech ende woest leydt / ende geen Stadt noch doorp met allen daer in en is: Maer dat volck leyt Somer ende Winter te velde in Tenten/ende vaert met het bee herwaerts ende ghinswaerts onne / wtghenomen alleen de Stadt Cracuris / van houdt soo seer ghebrecke-lijck/dat sy de doyre peertfronten ende koeftrom-ten branden/ende daer ouer coeken. Somertijts heeft het sulcke haggelen/blixemen / ende donde-ren/so dat dese/hoewel sy groue lieden zijn/som-tijds van vrees vergaen. Nu isser een onlijde-lycke hitte/terstont eenen dicken sneeu / alle den somer ouer inde gheberchten liggheende/somtijt werpen de sneeuwen die daer vallen / de men-schen te neder / ende houden de reysende alle stra-ten toe / ende trecken de boomen met de wortel wt. Anders ist een bee-rijck landt / van Aemelen/Ossen/ etc. diwelck de gheheele Werelt spijset soude/ende soo seer veel/datmen niet ghelooouen en can.

Veelderley volcks woonde eerstelijck daerin/ nochtans van eenderley gedaente en sprake/son-der Wet/Zeden/noch Gods dienst/alleen het bee wachtende/onder de Scythen een dypster volck/ den nabueren ende aenstootende rijnsbaer. Wer-ter tijt wies dit volck in geslachte/Dozstendom-men / nochtans dies niet te min den Rymanis rijnsbaer / tot dat Congiusta tot het aenslegghen der Goden/de eerste Coninck van henlieden wt-gheroepen wiert. Dese/also haest als hy in dat Regiment tradt / so gebode hy met eernstelijcker affellinghe der Dupeldiensten/datmen den eenighen grooten Godt eeren soude door alle zijn ligghe / wt wiens ghenade ende voorsienicheydt hy dit zijn ligghe ontfanghen hadde. Hy ghe-vondt /

Tartari-ghen op-rijsche aen-tyls uit

boot/ dat tot sommighe bestemde dagen/ al wat
stock ende staf draeghen conde / te samen quame.
Alsoo bereyde hyse haest met ghebuerende oeffe-
ninghe totten Crjch / ende hiet de seuen vooz-
naemste Wozen / die voozmaels het gantsch
Rijck gheregeert hadden / wt den weghe doen/
ende dooden / welck sy hem wt bzeese/ ende ver-
waender schuldigher ghehoorzaemheyt te wille
wierden / want sy den vooznoemden Coninck
schier vooz Godt aenbadten / crachtlijcken ghe-
loouende / dat sy hem van Godt toe-ghesonden
was.

Doen begheonde de voozsepe Congusta / de
aenpalende Scythen onder hem te werpen met
ghewelt / ende met dese oock de ghene die henlie-
den tijns haer waren.

Daer na traden sy die ander wtlaetsche volc-
ken met oorloghe soo dapper aen/ dat sy dat ghe-
heel Oosten met Crjch besochten/ vermoeyden/
ende onder haer brachten/ ende dat alle tgheheel
Imperium aen haer quam.

De Tartaren zijn vpadtliche afgrijfelijke
lieden / met groote ooghen vooz thoost liggende/
nochtans met wijnbrauwen alsoo ouertoghen/
dat sy nauwe wt-sien / ende datmen dese groote
ooghen weynich open siet: bzeede aenghesichten
sonder baerden / wt-ghenomen bouen rontsom
eenen kneuelbaert hebbende. Sp scheeren ghe-
meynlyck alle dat hooft bouen de ooren / tot int
soy vanden hooft / dander laten sy altyts was-
sen/ende blechten twee blechten achter de ooren
af hanghende.

Voozt zint seer goede Ruyters / quade voet-
gangers/ het rijdt al op kemelen / Heerden ende
Ossen/ beyde vrouwe/ man/ kindt / ende wat int
lant is/ waert hen wil / Sy hebben inckel ghe-
sieden ghenamende Heerden / scaep ghetoont/
ende met Gout ende Siluer behangen / de welc-
ke vele bellen oft lypde clinkende cynbalei aen-
den hals draeghen. Sy hebben een inoepelijke
roepende spraecke / ende huplen iarmelich als
sy singhen. Schudden ende slaen den Cop als sy
dzincken / ende maerken haerseluen vol ende vol/
dwelcke sy hem een ere is. Het zijn meest inckel
Herders/ ofte Vee-boeten / somtijts zijn sy in
de Dalen / op de plegen: Swintertijds op de
Berghen. Midden inde Woldhutten hebben sy
(ghelijck de Zigeuners) vper / daer sitt wijf ende
kindt rontsomme.

Voozts verdrijuen sy haren tijt niet loopen /
schieten / ende iagen wonderlijck/rijden/ int har-
nisch wt opder Jacht/ende omringen de plaetse
daer sy een Wilt speuren / ende alst ghehyst zijnde
wt wil / soo schieten sy toe / ende brijuent her-
waerts ende ghints waerts / ende stekent vol pij-
den/ tot dattet beswijct / hem duergheeft / ende te
gtonde valt. Sy en hebben noch en barken geen
hroot / en ghebruycken noch dwepel noch Tafel-
laken. Sy ghelooouen in eenen eenighen Godt/
Scheppet aller sienlijke ende on sienlijke din-
ghen/ en eeren hem nochtans niet als God/maer
maerken hem een beelt eens menschs/ dwelck in
alle haer Winckelen ende Tenten opghemaeckt
staet / ende doen dese Beelden groote reuerentie.
Desen offeren sy van al haer melck/vee/etc. En
eer sy yet wat beghinnen te eten oft te dzincken/
soo gheuen sy altydt eerst een deel den Beelde
des leuendighen Gods. Wat sy dooden oft ont-
lijuen / diens herte offeren sy in eenen Beker/ dit
Beelt den gantschen nacht voozstellende / inde
stede ende ter eeren des leuendighen Gods (daer-
mede aenwijfende / dat Godt het herte is heps-
schenbe) smogghens eten sy dat herte gheroockt.
Sommighe offeren ende eeren oock de Sonne
vooz Godt/ sommighe de Maene neffens Godt/
ghelijck wijliden de Heplighen. Chaam haren
tweeden Coninck ende Heere/ aenbidde sy vooz

een Sone Godts / ende achten hem sulcker eere
weerdich / dat sy anders gheen Coninck noch
volck en noemen inder gantscher Wereldt: ver-
achtende alle andere volcken in al sulcker manie-
ren / dat syse van haer drijuen / als haerder by-
wooninghe onweerdich / verhoppen oock / dat
sy denckdelijck / wijs/ ende oprecht zijn vooz alle
volcken.

Den Paus ende de Christenen als syse hoozen
noemen / knozren sy / ende heeten se honden ende
Afgodisten / als die Steen ende hout aenbidde.
Item sy hebben groote acht op de dzoonen/ende
hebben haer Wijfen ende Priesters/ diese hen ge-
heel gheestelijck wtlegghen/ ende doen alle din-
ghen wt der Beelden oft Afgoden aenslegghen:
niet dat syse aenbidde/soo zyt vooz gheuen/ ghe-
lijck wt steen ende hout / maer dat Godt dooz
haer/ dat is dooz dese Beelden / als vooz een In-
struiment/ henlieden antwoorde gheue. Sy hou-
den den tijt al effen ghelijck/ende geenen tijt vooz
den anderen.

Sy ghelooouen dat sy haer aen gheen bzeemt
volck besondighen en connen. Wat sy sien (van
sulcke ghiericheyt zijn sy) wat gheen Carter toe
en behoort/ noch haers geloofs genoot / dat ach-
ten sy vooz een goet werck / en zyt hem niet ghe-
welt nemen / dewyle datter eenghebodt des Co-
ninck by henlieden is/ dat/ soo wie eenen mensch
aencoemt/ die zijn geleye en bzieuen niet en heeft/
dat den seluen vangen soude wie hem te gemoet
coemt/ende vooz eygen hebben / hem/ en al wat
den ghevanghen heeft/ sy wijf oft man. Sy lee-
nen den behoouenden ghelt/ om eenen onghedelijc-
ken woeker/ namelijk / een maent lanch thier
penninghen om eenen penninck / ende ist dattet
staende blijft / woeker van woeker ende ver-
loop. Sy zijn haer lijfbare armenlieden bouen
maten lastich en ondzaghelijck / nemen altyt/ en
en gheuen niet/ een scherp ghierich ondzendelich
volck. Doch zijn sy van dier mildicheyt/ dat sy de
ghene die tot haer auont oft mogghenmaeltijt te
eten comt/ niet wt en drijuen/maer daer toe noo-
den ende geerh sien. Sy en eten geen moes/ koo-
ten/ bzoort/ crupt/ maer alleen alderley vleesch/
alle dage sonder onderschept/ met ongewasschen
cleederen/ handen / liuen / op een bloot bart ofte
aerde. Sy eten oock honden/ ratten/ ratten ende
groote knipsen/ vooz venisoen. Item der gevan-
ghenen liuen/ om haer wzaie en blijfchap te be-
wijfen ouer den gherooceten mensche. Anders en
eten sy gheen menschen vleesch. Maer als sy ee-
nen vpaant rijghen/soo maerken sy een maeltijt/
ende eten dat venisoen niet bzeuchde/ vallen met
den tanden daerin / ende wie floer Wolfachtich
eet / die heeft hem wel ghewzoken / ende is een
broom Crjchsmian. Des vpaants bloet in eenen
Beker wtghelaten/bringen sy malcanderen toe/
so Joan. Boem. Aubanys schijft/ anders dzinc-
ken sy melck.

Sy henlieden en wast geenen wijn/ maer han-
elders daer ghebracht / dient hen totter dzonc-
kenschap.

Het is een scherp volck / dwelck gheen vee en
doot / ten sy dattet schadelijck/oudt ende sieck is.
Het zijn in eten ende dzincken andersins nauwe
matelijcke lieden / met weynich ghenoeghende.
Sommijts dzincken sy smogghens een Beker vol
melcks / ende gaen daer by den gantschen dach.
Sy henlieden is meest eenderley cleedinghe der
mannen ende vrouwen. De manis draeghen spit-
sighe hupuen op thoost / eens elleboorchs hoo-
ghe/ met snoeten vooz den wind onder de kinne
toeghebonde. De vrouwen draeghen een kooz-
ken ontrent anderhaluen voet hooge opt hooft/
niet zyde / oft schoon gheschilderde Pauwen be-
deren verciert / schier als eenen Pot inden spitse
ghesoymeert: Item/ met gout en edel ghesteente.

De Paus
sche & huffe
ne: 26 gade
scu.

Hart Jock
des Tartars

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

De cleederen zijn ter sijden open/ met vier oft vijf knoopen toeghegemaect.

In den Sommer draghen sy ghemeynlyck al swarte cleederen/ inden Winter witte/ ende en comen niet ouer de kinie. Sy keeren dat routwe in al haer pelswerck buuten/ de huyt binnen. Men can vrouwen/maechden/ noch mans/ wt de manieren der cleedinghen niet lichtelick onderkennen/ soo seer ghelijck gaet het altemael toe. Alseman ghebruyckt/ om zijn schamelhepdt te decken/ een broeck oft nederleert/ oock de vrouwen ende maechden onder de cleederen/ sy gaen aen de armen bloot. Haer oozloghen is meest te peerde/ met de boghen. Wepnich connender met spieffen ende langhe sweerden verchten. De rijcke oozloghen op haer eyghen soldt. Ter oozloghe evenwel een mannelijck volck/ nochtans meer listich dan sterck/ wat een peghelijck in d' oozloghe ghewint/ is zijne. Haer Hertoghen en stighden niet/ maer sien van verre/ ende roepen den haren toe. Sy setten somtijds haer wijuen ende kinderen/ ja oock ghemaecte beelden op de peerden/ op dat haren hoop des te meerder ende verschickelijcker schijne/ ende den vyant dat herte benemen. Sy en schamen hen oock van gheender blucht/ en sy noodich oft mitte is. Sy vallen den vyant met hoopen aen/ ende blieden met hoopen. Ende als de vyanden op haer dringhen/ soo schieten sy wonderlijck achterwaerts te rugge/ niet wepigher dan onder ooghen. Ende ist dat sy den hoop der vyanden cleynder oft vermoept zijnde vernemen/ soo keeren sy haestelijc wederom daer aen/ ende dan ouerwinnen sy eerst/ als mense ouerwinnen te hebben verhoopt/ ghelijck van de Parthers geseyt is. Als sy een rijc willen aengrijpen/ so deplden sy haer wt/ en aengrijpent op alle plaetsen/ op dat niemant wete waert henen wil/ oft van waer sy sy/ ja op dat niemant ontvlien en moghe/ also ouerwinnen sy alstijt. Als dan vermoorden sy al wat sy aencomen/ ondt/ jonck/ wijf/ kind/ etc. wtghenomen sommighe wercklieden/ die sy te ghebruycken weten. Sy deplen de gheuanghenen dat/ op dat sy altemael haren moet vercoelen/ een peghelijck slot sommighe te vermoorden/ ende een vastelausontspel te houden. De booste ende grootste vyanden/ als Heeren/ Ridders/ Grauen/ eten sy tot wrake/ soo gheseyt is: Sy slaense al lachende met een vple aen thoost/ ghelijck de Sueghen. Sommighe vallen tot der verslaghenen lijuen neber/ ende suppen dat warm bloet der verslaghenen in haer lijf/ den dupsentsten hanghen sy altydt mette voeten opwaerts/ den anderen tot een verschicken. Sy en houden niemant eenich ghelouue/ oft syse al wel op ghenade gheuanghen nemen: Maer tijtcozten eerst recht met henlieden/ als sy thups de moepte hebben. Met de wijfs personen handelen sy soo schandelijck/ dat sy aen haer alle moerwille ende dertelhepdt boeten. Die hupsch ende van schoonder ghedaente zijn/ hoeren sy thups/ tot eewighe dienstmaechden. Het zijn gheheel dertele oncupische lieden/ den welcken gheenen graet verboden en is/ dan moeder/ suster/ ende dochter/ maer andersins hebben sy soo veel toe- wijuen ende bylaepsters als sy willen/ ende te onderhouden weten. Sy en zijn oock als de Sarracenen/ daer aen niet versaedt/ sy schenden oft bekennen oock (dwelcke veel schandelijcker is te segghen) de knechtens/ ende alderley vee.

De vrouwen die sy hebben/ en zijn niet beleet/ noch haer Echte vrouwen/ tot dat sy baert/ als dan neemt sy eerst de Bruytschat/ is sy onbruchtebaer/ soo mach hyse van hem wech doen.

Ende oft al wel een man veel vrouwen heeft/

soo zijn sy nochtans vzedelijc/ ende (welck wonderlijck te segghen is) sonder rijt/ oft al schoon deene bouen dander ghehouden wort. Euenwel heeft een peghelijck haren bestemden tijdt ende ozdeninghe/ om hy te slapen. Een peghelijck heeft haer eyghen camer/ plaetse/ ghesinne/ ende wooninghe. Sy leuen cupschlijck. Dat ouerspel is beyde man ende wijf hy henlieden doodelijck/ wtghenomen in Crighs handel/ als sy niet thups en zijn. Daer gheschiet nochtans veel boeuerije/ met ketterije/ Sodomijtsche sonder/ ende andere/ etc. Als sy thups zijn/ soo ligghen sy met hups/ hof/ wijf ende kindt te bedde/ wachten het vee/ dies sy met hoopen hebben/ oeffenen haer int Ridderchap/ jaghen/ en woestelen. Dat wijf hout alle hups- soze/ om spijse/ drack/ cleederen/ kinderen/ etc. Dit volck heeft veel sotte obseruatien/ supersticien ende byghelooouen/ dat vper eeren sy neerstich/ wachten datter gheen water oft duylichepdt in en come. De voghelen en vanghen sy niet. Sy hebben veel supersticien met een Heerts toom/ sweepe/ ghebeente/ spijse/ melc/ tenten/ vper/ pissen oft struplen/ repnighen/ etc. ende veel ander sot- werken houden sy door onnateliche sonde/ als wanneer pemandt ongherepnicht ouer des Coninc doypel schijnt/ ende soo pemandt eenen montbol in name/ die hy niet berlinden en conde/ soo loopen terstont alle Tarteren toe/ moet den seluen wederom wtspoutwen/ ende maken een gat/ daer door trecken sy den armen Sondaer/ tot dat hem de siele wtgaet. Maer dootslach/ oozloghen/ ghewelt doen/ ende Godts ghebodt ouertreden/ is een cleyn saecke. Sy ghelooouen een toecomende Werelt/ in de welcke sy nae dit leuen in eewiger blijfchappen leuen sullen/ ende nae haer berdienste loon ontfanghen. Als pemandt doot cranche leyt/ soo hanghen sy aen een spijse een swart slaechslaken ten Tabernakel wt/ daer mede sy de lieden waerschouwen/ datter niemant in en ga/ ende die voorhy gaende daer mede af- lepen/ niemant en derf daer oock by lijue noch by leuen ingaen. Maer soo haest als sy zinnen geest opgheeft/ coemt al zijn hupschgesin/ draghen de Crongie wt op een bysonder plaetse/ daer grauen sy een graf/ maken een hutteken daer ouer/ bereyden een tafel met spijse/ ende setten den verstoruen wel ghecleet daer aen. Daer na grauen sy hem/ ende met zijn peert wel toegherust/ ende een kint wtzijnder Cudde. Met derijcke graefmen eenen knecht/ op dat hy hem in dander werelt diene/ ende dat den verscheyden ghinder niet alleenen vare. Daer nae nemen de vrienden een ander peert/ eten zijn bleesch ghecoockt/ vullen de huyt met hop wederom op/ ende settent op des dooden graf/ tot een teeken/ op vier Calomnen/ door vier boeten/ onderiset. De ghebeenten des opghegheten Heerts verbranden de wijfs tot eenen soeten reuck des verstoruenen. De gheweldighe handelen anders met deser peerts hupden/ naemelijck/ Sy snijdense tot cleyn riemen/ ende soo veel als sy daer mede rontsom dat graf ombanghen/ soo veel lants soude den verstoruen in dander Werelt ghewisselijck toeghebepte worden. In den dertichsten dach is de claghe van alle wt. Daer zijn sommighe Tarters van eenen Christelijcken name/ die haer Ouden (als sy met ouerdom beladen zijn) meften/ op dat sy totter doot ghehepcht worden/ ende als sy metter doot afgaen/ soo verbranden syse te puluer/ behouden de afschen door een edel spicerije/ waermede sy haer spijse daghelijc spicien.

In de verkiefsinghe eens Coninc/ worden in Tartaria dese Ceremonien ghehouden: Men coemt in een wijdt belt te samen/ aldaer coemt al het volck/ ende die dat rijck wt vervolck Coninc.

Vrouwen hebben broeck aen.

List der Tarteren in dooyloghe.

Begrauense der Tarteren.

Tartereschijmen.

Ghebruyck inde verkiefsinghe eens Coninc.

oft verkiefinghe: toeflaen soude / setten sp in eenen gulden Thoon / ende vallen met eendzachtigher stemme neder / alsoo roepende: Wy bid-den/willen ende ghebeden u oock / dat ghy ons regeert. Al dan antwoort hy: Soo ghy dat van my bidt/wilt ende ghebedt/soo ist nootfakelijck dat ick ghehoorsaem sp: het is oock wederom nootfakelijck/dat ghy doet al dat ick u ghebede: Welcken ick roepe / dat dese come: Welcken ick seynde / dat hy gae: Welcken ick ordinere te dooden / dat hy dit onverschijckelijck doe: ende dat ghy het gheheel rijck in onse handen set ende beschept. Dan antwoorden sp altemael eendzachtich in haerder sprake: Dit zijn wy ghene-ghen te doene. Soo seyt hy wederom: Soo dan sal mijn rebene boorzaen mijn sweert zijn. Dan antwoort al het volck: Ja ja/met groot geroep. Terstont nemen hem de Dozsten / en setten hem ootmoedelijck op een matre op der aerde / alsoo sprekende: Menschout wederom / ende bekendt Godt / ende aensiet dese Vare oft Lijckdoeck daer ghy in sidt/dat ghy oock sterffelijck zijt/soo ghy wel woort regerende / soo sulken u alle dingen nae woen wille gheluckelijck vander hant gaen: Maer soo ghy u seluen berghetende / qualick regerende woort / soo en sal u oock dit onderghesprept decksel oft sels / niet ouerschieten / noch bliuen/maer sult soo hooghelijck vernedert / als nu verhoocht/worden. Daer nae setten sp zijn liefste Wyf / die hy dese eere gunt/hy hem op dit decksel/ende heffense bepde met de barderen oft ghevlochten bodem op/ende alle Tartari groeten hem met een eendzachtich roepen / eenen Coninck oft Kesper / zijn Wyf een Kesperinne. Terstont zijn aller volcken (ouer welke hy te ghebeden heeft) gauen teghenwoordich. Item al wat den verstozen Coninck achter hem heeft ghelaten. Daer schenckt de Kesper den Dozsten veel gheschenken / vander schijck hy voort hem / om zijn Hofghesin ende rijck op te nemen/ende alsoo ist wt.

In diens handen is naemaels al zijnder onderdanen goet / niemant en mach oft derf segghen: Dit oft dat is mijne: oock en derf niemant woenen/dan daer hem den Kesper schijck. Daer ontfangt men Leenen / ende bidden om haer oude gherechticheydt ende Privilegia (wie wel sit/ende wat in handen heeft) met eerbiedinghe oft presenteringhe aller ghedoozsaemheyt. Daer deyt hy den Hertoghen ende Hoofstieden haer behoelich deel toe / waer ende waer ouer sp in zijnen name heerschappen sullen. Synen Titel ende opschijft luyt alsoo: Een gheweldich ghebieder aller menschen/ende Gods sterckte op aerden.

Hy heeft anderffins altydes gheweldighe Dozsten/hoopen/ende Heylegghers/door welcke hy al wat hem wederstaet / verdestruert ende te neder leydt. Niemandt en derf onder zijn ooghen eerst comen / oock gheen Legatie niet/sonder gheschenck / voorts oock met dat gheschenck niet / hoe groot dattet nemmermeer is/oft wesen mach / dan door sommighe daer toe gheordineerde vrouwen ghepurgert ende gherepucht zijnde. Dese antwoort hy naemaels/niet selue in persone / maer door middel personen / die moeten met gheboghen nederghenepgheden antwoorde ontfanghen / ende soo neerstich opmercken / dat sp niet een woort en missen (want niemant en derf zijn woort veranderen.) Hy en eet oft en dinct nemmermeer eenighe maelijdt / oock gheen van zijn Dozsten / dan te voozen ghetrompet / ghesonghen oft gheharpt. Daer den Kesper ende zijn machtighe rijden/soo voertmen bouen haer een lange spieffen / een schaduwe laken oft eenen Bemel/waer onder hy vander Sonnen bij rijdt / on-

der de schaduwe. Dit doctmen oock haer vrouwen.

En dit hebben der Tartaren zeden/ghewonten ende Religien gheweest / twee hondert Jaer van haren ende onsen tijt aen: Nu laet ick my bedincken/dat sp van Machomet's ghelooue zijn/puniers sommighe/indien niet alle.

Vander Turckije / en aller Turcken Wetten/Politie/ghelooue/Religie/Wyse/ende Zeden.

Dat landt dat nu Turcia / Turckije heet/ heeft vanden Oosten dat groot Armeniam/ende verstreckt hem tot aen Ciliciam / ende daer zijn nu veel Prouincien in beuangen / die al Turckije heeten/ende metten name Turcia begrepen worden: als Licania / Cappadocia/daer Celsaria/Isauria / daer Seleucia in lept. Item Lycia / Ionia/Byphlagonia/Lenioch/daer Trapesus is.

Nu/in deser ghelegghentheyt/welcke tot onsen tijden altemael Turckije heet / woont niet eert volck/maer Turcken/Greci/Armeni/Sarraceni/Jacobitant / Nestoriani/Joden/Christenen: alle nader aenwijfinghe Machometi/ die Anno 629. leuende den Sarracenen ende Araben boozghebloept heeft.

Desen heeft willen eenen middel treffen / ende Mosfen ende Christum vereenighen. Hy gaf booz / dat Christus den alderhoochsten Propheet was/wt Godes gheest / sonder alle sinet te der soude ende ontfanchenisse / toecomende Richter der volcken. Dat hy nochtan een onlijdelich lichaem ghehadt hadde/en dat de Christenen dwaelfelijck zijn graf sochten / diens / die niet gheleden en hadde. Want Christenen verheft hy eenf-deels bouen menschelike wijse/nu een Gheest/nu dat Woort / nu Godes siele int lichaem der maghet mensch gheworden/vercondighende / nam oock selue den Doof aen/van Sergio den Nestorischen Moninck / op dat hy voort een Christen gheacht worde/ende zijn wilde. Liet hem behaghen de wonderwerken Christi/nochtan hechte hy daer mede aen/dar de Euangelia eenf-deels van der Apostelen Discipulen verbalscht waren. Hy verloochende met de Sabellianis de Trinitept / ende met de Manicheis en wilde hy gheen ghetal inder Godheyt toelaten / ende verloochende met Eunomio de ghelijckheyt Godes des vaders ende des Soons. Hy septe met Macedonio den heplighen Gheest ware een Creatuere: ende wilde altemael met dat Oude Testament lappen. Nam Mosfen voort hem / van de veelheyt der vrouwen. Daer dan Christus de bruyheyt vander Wet leerde / daer mede betrouerde hy dat volck / ende nam ouer al wat wt/daer mede hy hem byden onbernustighen volcke een aensien ende aenshanck maecte / ende zijnen grouwel nam alsoo douerhandt / dat slechts een cleyn deel Europe aen Christo geloof / maer Machometi dat grootste deel Europe/met schier gesheel Asia ende Africa.

De Sarracenen die desen grouwel en grontfop eerst innamen/woonden in Arabien/dat aendeel aen Judeam / aen dander aen Egyptum stoot. Daer hy sp haer noch hedensdaechs de rechte erfghenamen der beloftenisse ende des zaets Abrahams te zijn/gheloouen/waerby sp Sarraceni/van Sara af/willen ghenoeit zijn/ende niet Agareni/van Agar. Nu haer aencomste is alsoo gheschied.

Als Kesper Metacius teghen de Persen / de Araben / oft Sarracenen / om hulpe aenriep/ende haer besolde/verreghen sp den Kesper betozie. Als sp nu vernamen / datmen ontrouwe met hen spelen wilde / wierden sp wt aen-

In Arabia heeft Machomet eerst begonnen.

Sarracenen aencomste.

bijstun

Dat tweede deel des Wereltboeck.

histinghe Marchonetti daer toe berout / dat sy in Syriam weerken / Damascus innamen / ende haer aldaer sterchten / Egypten overbielen / voort nae Persidem heren / naemaels nae Antiochiam / Hierusalem / soo dat haer ghewelt ende name daghelijck alsoo wies / ende alle haere saecke soo victorioselijck stont / dat henlieden niemant meer wederstaen en conde / bewijle sy in cleyn Asiam / dooz Armeniam / Mediam / ende Persiam clommen / ende altemael met Crijch vernielden / ende onder haer wierpen. Doen stelden haer die Sarracenen te weere / maer quammen haest in deser vertwijfelinghe / dat sy henlieden teghen trocken / haer over gauen / ende chijns te gheuen aanboden / naemen oock daer toe het ghelooue van henlieden aen / ende lieten se met henlieden in Perside regeren / over gauen alsoo dat sijck ende tghelooue / dwelck haer alsoo verbonden heeft / dat eenen langhen tijdt sonder onderscheet / Sarracenen vooz Turcken / en Turcken vooz Sarracenen / als oft een volck ware / ghenacint gheworden sijn. Ten laetsten heeft der Turcken naem douerhant ghenomen / ende de ghene wtghebeten / soo ghescheelijck / dat sy der niet eenen meer in haer Hof en hebben. Den Turkschen Keysers heeft byederley Hofghesin. Ten eersten by de acht hondert Soudanieren. Dese hebben Casteelen ende Dorpen / nae dat eenen yeghelijcken weerdich is / wt gheuaede des Keysers / vooz haren soldat / ende al der seluer incomen. Den Keysers heeft altyds twee Hefzleghers / eenen op Asiam met sijn Hooflieden / den anderen op Europain / met sijn bysonder Crijchfrustinghe / lieden ende manieren. Haer Capiteynen ende opperste Hooflieden heeten sy Bassas.

Wandt des
gheloofs.

Gheen Sarracenen
mit
Turckse
Hof.

Ten anderen heeft den Turck een Kuyperijde ende volck / dat sonder eenigen soldat strijdt / ende altydt vooz aent eerste sijn / al wat sy winnen is haer eyghen / alleen het vijfde deel overleueren sy den Coninck / der seluer zijnder byde veertichmael dupsent.

Dat derde gheslacht sijn de voornaemste / by de acht hondert / wt der Persen ende Scythien een vergadert Ridderfchap / dat sijn des Coninck Raden / Crauwanten / ende Ridderfchap / ende sijn ghemeenlijck wt de opghewassen knechtliken / die de Coninghen somtijts misbruykt hebben / daer toe wtgherozen / verplicht / ende tot de bedieninghe gheset / om des Coninck lijf te bewaren / ende vooz sijn handen / der seluer sijn gemeenlijck dupsent ende byehondert. Dooz so heeft desen Keysers byderley Crijchlieden te voete / oft voetknechten / ten eersten jonghe / die noch gheen haerden en hebben gheschozen / die ghewoontmen sijnkents aen / ende leerse crijchscouwen ende aenlaghen / ende men seyntse aen stozmen / om steden aen te loopen / Item inde besettinghe / ende der seluer sijn byde twintichmael dupsent. Vanden sijn de lichte knechten / die sien op de Kuyperijde ende peerden. Van dese zijnder over de veertichmael dupsent / sy moeten vozen aen / ende de voozweer byken / ende de peerden hellen / der seluer soldat is met den Crijch wt. Ten derden is den Conincklijken geweldigen hoop / tot in tweemaal hondert dupsent. Dese volgen na de drie kotten der wercklieden / die op haeren penninck oorloghen / houtdaghers / den Cros / die den strijddenden haer nootdrift te wege bynighen ende beschicken / maken wegen ende brugghen / steenhoopen / pastepen / ende schutten tegen de byanden.

Na dese volghen een groote menichte Cramers / Coopliden / Wisselaers / op datter niet tot menscheijcken ghebruycke nootdriftichs en ghebruycke. Tot desen allen en is hem onder veel ricken aen desen volcke geen dinc meer te ver-

wonderen / dan een over groote dapperhepden / de snellichepdt in al haer doen / ende een stantvastich staende herte / ende onwankelbaer ghemoot / dat hem selfs niet en verschoont / toelaet noch versaghe. Van goede bestozdeninghe / ende van groote gherechtichepdt. Om een cleyn ouertredinghe wort eenen dat leuen ghenomen. Ick swijghe hier de ouernatuerlijcke conste / onder ende bouen het water te swemmen / ennen soo langhen wech ende tijdt. De gheschickelijckhepdt haer vande Berghen af te laten. Ghemaent zijnde / sijn sy veerdich over stocken block / gheens leuens / gheens slaeps / gheens honghers / doz / etc. en wort verschoont. Sy en ghebruycken gheens opzoers / gheens ghe-roeps oft bulderens inden Crijch. Snachts ist in haren laghet soo stille / dat sy de gheuangen diewils vooz by laten loopen / eer sy eenen opzoer maken / ende strijden niet sulcker verhuft / dat ghijt meer een Clooster / dan eenen Crijch mocht noemen. Niemandt en wort niet wijn beladen / daer en wort gheen spel gheleden / maer allenman neemt sijn dinghen waer. Niemandt en sal hem verwonderen / dat sy alsoo toenemen. Sy sijn alleen tot onsen tijden / die nae rechter aert ende conste des crijchs oorloghen / geen sulck arbeytsaem onverboden volck en heeft opt yemant ghesien / alsoo dat dit volck onoverwinnelijck is / ten sy dan dat sy selue ooreens worden / oft met pestilentie ende sterfte bestreden.

Sy draghen een eerbare cleedinghe / aen haer Sabelen ende Coomen en wort gheen curieushepdt noch overbloet ghespeurt. Niemandt en draecht eenighe wapen over hem / dan als den Crijch beghint / ende datmen tot ghenoechte scharmutelen wil. De hemelen hoeren alle dinc na. Sy gaen als kinderen bydelijck heren / alsoo wphoozen sulken.

Sy bidden vooz de Crijchlieden in haer vergaderinghen / voornaemlijck / vooz de verslaghenen / die sy byelijck rekenen / ende vooz Martelaers achten. Na volghenden crijch besietmen verstant de Registers / wieder ghebrecht oft wtgebleuen is / ende men stellet terstont andere inde stede / ende ofter wel sommighe onder henlieden soo machtich sijn / dat sy een Hefzint veldt toe te rusten ende te verlegghen vermochten / soo hebben sy nochtans die ootmoet ende armoede soo lief / dat sy henlieden gheen recht hups en bouwen / ende alle pronckergemijden. Waer by sy Schilderijen ende Weelden alsoo wech werpen / dat sy de Christenen daerom Afgodisten noemen.

Sy onthouden haer daerom (wt een Wet) vanden Wijn / om dat daer wt allen onraede coemt.

Alle jare vasten sy een gantsche maent / alle daghe stijn nae malcanderen / tot dat de Sonne ondergaet / gantsch gheen menscheijcke spijse prouende / snachts maken sy goede tiere / en verlustighen haers onghelucks.

Alle jaer souden ende moeten de Sarracenen nae Mecha comen / om aldaer haer verbondt te vernieuwen / ende tot eender recognitie haer ghelooue te belijden.

Sy houden oock Paesschen / tot gedachtenisse des Gams / die Abraham inde Doornhage hanghen vant. Sy en dwinghen niemant tot haer ghelooue / daer by comet / datter in Turckije soo veel ende menigheslep gheloouen sijn / als in eenighe ander plaetse.

Haer Priesters en hebben niet veel onderschepts noch voordeels vooz eenen ghemeen Bozgher / behaluen alleen datse van alle beswaernisse by sijn / ende in groter eeren ghelouden worden. Maer sy gheueeren haer als anders

Turcken
houden
Paesschen.

andere / van haer bee / Maechden ende knech-
ten/ etc.

In somma / wie menschen bloet vergiet /
dins bloedt moet vergoten worden. Ende in
desen ghewalle gaet Moyses by henlieden stijf
inden loop: Tant om Tant / handt om handt /
etc. Die in Querspel begrepen wort / moet met
de Querspreker nae de Wet sonder genade ghe-
strenicht worden. De Voerster heeft oock haer
straffe / namelijk / acht hondert weghedruichte
slaghen. Een Dief / eens oft tweemaal begrepen /
wort soo dickmaels gheslaghen met soo veel sla-
ghen. Ten derden wort hy van een hant berooft.
Ten vierden eenen voet.

Wie eenen anderen eenighe schaede doet /
die moetse hem wederlegghen sonder alle ach-
terdeel.

Sp en laten gheen ghetuyghen toe / van die /
die van eenen soo goeden naeme by henlieden is /
dat sp hem oock sonder Gede sonden ghe-
loouen.

Wietot zijn daghen gheromen is / en wort
sonder houwelijken staet niet gheleden. Wtge-
nomen moeder / suster / dochter / moghen sp ne-
men welcke haer lust. Driemaal maech eenen
sijn wyf wt een pegheltiche oorsaecke van hem
doen / ende soo dickmaels wederom aennemen.
Maer de vrouwe mach doen / soo sp wil / is spee-
nen anderen ghetrou / soo heeft desen zijn rechte
haer weder te heffschen verlozen.

Sp ghelouen den Verrijfense / eeuwelich le-
uen / ende wyper. Den ghenen die haer Wet hou-
den / belouen sp dat Paradys / daer sp hebben
sullen wat sp willen / schoone vrouwen / goeden
moet / etc. Maer die haren Alcoran niet en hou-
den / dreyghen sp sonder ghenade ende middel dat
etwiche wyper.

Dat ghelouen sp in somma : Soo pentandt
Godt ghelooft / ende zijnen Propheet Maho-
met / dat die sonder middel salich is.

Hi / teghen dese bouen verhaelde Historie / is-
ser wat dat volcht van eenen ghevanghen Se-
uenborgher / 22. Jaer daerin gheuanghen ghe-
legghen (Anno verrijfsten hondert ende seffender-
tich gheuanghen / Anno verrijfsten hondert ende
achtentich / wederom los ghelaten) beschre-
uen. Die is desen tijdt / alsoo hy warachtelick
van hem seluen schijft / inder Turckije seuen-
maal vercocht / seuenmaal ontloopen / seuenmaal
weder ghecocht ende ghevanghen. Waer in hy
haerder Barbarischer spzaecke soo ghewoone
gheweest heeft / dat hy zijnder moeder spzaecke
ghesheel vergheten heeft / ende haers gheloofs so
onderwesen / dat hy meer daer af wijst te seggen /
schijftelick ende van bukten / dan sp selue : ende
is daerom ten laetsten niet met een clepne bene-
fictie by henlieden begaest gheworden. Tot wel-
ken niet alleen de naghebueren / maer oock van
herre gesonden Legaten quamen / om hem van
haer eyghen ghelouue te hoorzen / ende daedt te
braghen. Op is oock van zijnen laetsten Heere
soo liefstallich gheweest / als eenich van zijne kin-
deren / die hem byj los ghelaten / ende met byj-
hept begaest heeft / ende hem des Keiserlijcks
Wijbziets te weghe ghebracht / dat hy van alle-
man onbehindert / inder Turckije byj mocht
hantieren / doen ende laten / als een Turck / wat
redelick ende billick is. Ende zijn laetste Hee-
re heeft hem oock inde stede eens kindes willen
aennemen / ende met zijn ander kinderen een
Erfgenaem maken van alle zijn goeden / op dat
hy sterck byj hy hem bleef / dwelck hy hem
niet wel en heeft konnen ontfegghen / ende met
lijken moeten afflaen / voogheuende dat hy nae
een hooghe Schole wilde / ende weder comen:
Dies sp hem byden Name Godts / ende haers
Propheet Mahomets beswooren. Maer hy

hoer met zijnen Keiserlijcken Wijbziets ouer
Zee wech. Dese heeft namaels die warachtighe
Historie / hoer doen te zijnder tijdt daer ghesaen
heeft / beschreuen / als hier nae volcht.

**Vander Turcken aencomste ende
afcomste / hoe sp hebben beghonnen
het Oosten te besittende
te bewoonen.**

Het is onloochenlick en kennelick / dat alle
Historischijners hier in ouer een comen /
dat de Secte Mahometi / ende het ghelouue der
Saracenen / van Mahomet haren Propheet
ende Verleper (ter tijdt Bonifacij 5. ende Hera-
clij des Keisers) is afcomen / Anno ses hondert:
In voller bloeyfel ghesaen onder Paus Leone
4. ende Keiser Lodowijck 1. Anno ses hondert
neghentwintich. Want sp heeft in een sulck
onprekkelick ghetal ende gheswerinte optotes-
sen / dat sp (als sp alrede ouer langhe Jerusalem
behuyft ende ouerwonen hadden) in Italliam
comende / alle dinc verwoesteden wat sp aengra-
men / Soome ouerbselen / beleggheden / ende ouer-
wonen / Sinte Peters kercke tot eenen peert-
stal ghemaect / alle dinc gedestruert hebben /
ende niet alleen Italliam / maer oock inden we-
derkeer boz Siciliam reysende / alle dinc ont-
ghekeert / ende dat verdozen Coninckrijck heb-
ben sp laten liggen / ende zijn ouer Zee met groo-
ten toof beladen / wederom thups ghescheyt.

Anno twelf hondert ende tachtentich / begon-
nen sp met valsche wonderrekenen te luyfden /
op datse de Dupuel in haer dwalinge behielt / en
alsoo hy (wt ghekenisse Gods / wanneer wy
de liefde der waerheyt van ons stoeten) alle Sec-
ten ende beuaerden beuesticht. Nu / oft alwel het
ghelouue Mahomets / hem heeft verre wtgep-
de / ende eenen grooten aenhanck creect / die haer
metten eersten niet Turcken / maer Saracenen /
van Sara noemden : so en was noch tans haer
kinck ende ghebiet ten eersten niet soo wijt stre-
kende als haer ghelouue / maer veel ende mient-
gherlep Heerschappijen namen dat gelouue aen /
die daerom niet Turcken en waer oft hieten / tot
dat Ottomannus een Tartar / hem veel verlo-
ren Tartaros aenhangich maecte / ende de aen-
stootende Landeschappen met zijnen verlozen
hoop ouerviel. Die noemde hem metten zijnen
Turcken / ende liet hem eerst desen name beha-
gen. Waerby de Turcken vande Tartaris qua-
men / eerst binnen dze hondert jaren / voozmaels
oock haren naem onbekent / ende dat de Tartari
noch heden daechs de Turcken haer ondersaten
ende onderdanen noemen / daerom dat sp van
henlieden afgaen / ende by henlieden alleen
sichte verlozen lieden gheweest hebben / die haer
met haren oproerschen Hoostman Ottomannus
hebben opghemaect / ende van haerder sonder
weghen (soo sp segghen) cozts alsoo in een sulcke
macht opghewassen / ende soo menichsuldighe
victorien ghesadt hebben. Desen en is schier in
drie hondert jaren niet teghenghestaen. Wat
Godt daer mede meent / gheue ick den Gheeste-
lijcken te oordeelen / alsoo wil Pirckepmerus.
Maer den Seuenborgher seft.

Als den grooten Soldaen booztijds de lan-
den int Oosten met groter victorie tot aende
Zee vercreect / dat hy als dan dese landen in se-
uen Voystendommen oft Coninckrijcken gedeyle
heeft / ende seuen Voysten daer ouer gheset / eenen
pegheltichen een / tot een Erfleen inghegeuen / erf-
selijck te besitten. Ende dat dan Ottomannus /
oft Ormanbeg den renen Voyst heeft ontrenc
hem ghegrepen heeft / ende den naesten Voyst
met Ergij aengherast / de welcke / als hy hem
te swack was / soo verlies hy zijn Rijck / en bloot
totten

Roome van
de Turcken
gewonnen

Turckij
name was
af.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

totten derden Voest Caromanbeg. Als hy nu dit Voestendom sonder wederstant vercreet/ soo greep hy / om zyn Ryck te vermeerderen/ noch voerder op dander syde zyn naeghebuere aen/ ende verdreef dien/ ghelyck den eersten/ alsoo den derden / hierden / vyfden / etc. tot aenden seunden: alsoo dat hy nu de ses Coninckrijcken insijelt / ende hem nu alleen Caromanbeg regheinstont / ende dat daerom / dat de ander vyf Coninghen / met haer beste Manschap ende ryckdom / tot hem ghebloden waren / om hem bystandich / ende aldaer seker te zyne / doch daerom / dat dit Landt van natuere schier onmoghelijck is / te beoosloghen ende so stoute-lyck teghen den byant inde teghenweere toeghe-ruyt / soo gheheel / dat hy henlieden een spreekwoort is / Caromanbeg sal eeuwich bestaen/ want oft wel dit Voestendom veel aenstoets gheleden heeft / soo en woetter nochtans niet oft wepnich wtghericht / ende dat sy andere altyds meer schaden toevoeghen / dan van haer ontfanghen. Euenwel zyn sy slechts ende in haer Landt soo weerlijck ende onouerwinnelijck: alsoo dat de Turcken met dese te ghelyck moeten vrede hebben/ anders als hy zyn Ryck slechts den rugge keert/ soo ligghen hem dese int lant/ herderuen ende verstoppen terfcondt / al wat sy aencomen / dwelck byemael gheschiet is in tweentwintich jaren / dewyle dese Seuenbozgher in Turckije gheweest heeft / ende hem altyts groote schade toeghevoecht hebben. Daerteghen oft alwel den Turck wzaechghierich tot vergheldinghe/ diemael opgheweest heeft/ en sonderlinghe eens / terwyle de voornoemde Seuenbozgher in der Turckije gheweest heeft/ met sulcken ernst / om hem gheheelijck wt te roepen / soo datter alleen twintich dupsent met bijlen medetrocken / die al wat sy van boomen ende ghewasch aequamen / souden afhouwen ende wtroepen / euenwel wepnich heeft wtghericht: alsoo dat hy ten laersten moeste afwijcken/ vrede met Caromanbeg maken/ ende alle dinck onvolpndt laten. Met desen woert de Turck gheoeffent / recht als Israel / metten ouerblyuenden volcke ende byanden in Chanaan. Alsoo blijft Caromanbeg nae dat Spreekwoort noch heden bestaende.

Nu desen Ottomannus oft Otmanbeg / ende zyn kinderen/ zyn noch heden nae erfelijcker Linien / Keysers inder gantscher Turckije/ ende der Turcken-Ryck is / nae ouden ghebyupck/ ouer gheenzyde der Zee / noch heden in seuen Voestendommen ghedept / die oock noch haer oude namen hebben/ hier met ernst nae ghe-laten.

Vande vermeerderinge der Turcken Sette/ hoe ende wanneer sy den name Turcus oft Turcken/ hebben begonnen.

Als nu dit volck van Nachometo eerst den naem Sarracenen ontfinghen / als kinderen Sare / niet Agar / (want sy houden haer als de kinderen Abzase / den welken billick de heerschappije / ende den segghen der Aerden toebehoort) soo beghonnen sy ontrent haer te grijpen. Ten eersten/ de aenstootende vrede-lycke weerloose Christenen / vande welcke hen vele wt vreefe/ om de grouwelijcke verbolghinghe te ontvlieden / willich overgauen / waerby noch veel steden ende Sloten vande Grieken noch ongheschept / onder den Turck zyn. Terstont moesten de Christenen / om de Christenen te verbolghen/ den Turck bystandich zyn/ waermede sy Christum verlozen / en tot inckel Turcken/ ja booser dan Turcken wierden; hoewel sy

noch niet verloochent hebbende / haer goede Christenen te wesen duncken lieten/ ende begonnen den Turck te raden/ de Christenen haer byoderen te verschoonen/maer haer gheuanchelijck aen te nemen/ ende thups gheboert zijnde/ door dienstmaechden ende epghen knechten te ghebyupcken / welcke gheuanchenisse argher was dan de doot / ende de Christenen der Christenen argher byanden waren/ dan de Turcken. Doen begon alleynkens de ghewoonhepdt ende be-geerte van meer en meer knechten ende dienstmaechden te besitten.

Alsoo heeft dese Turckische Sette / door bystand der onchristelijcke Christenen/ bouen maeten seere dauersant ghenomen / die in alle dinghen haer handen ende mont gheweest hebben eenen langhen tydt/ ende de Turckije met arme gheuanchen Christenen verbult / om den Godloosen volcke te dienen / alsoo dat de booshepdt der verloochende Christenen / in verbolghinghe der Christenen / den Turcken verre te bouen ghinck.

Naemaels tot meerderen schijn ende bedroch/ begonnen sy ter tijdt Ottomanni / (als nu den Dupbel haer gheloooue met valsche wonderstecken beuesticht/ ende haer gheloooue eenen ghe-wichtigen ouernatuerlijcken nadruk ontfinck) Theorici/ ghecozumpert/ Turci / ghenamen te worden/ dat is/ de gheestelijcke/ welke name sy henseluen gauen. Doen begonnen sy als wt eenen billijcken guet / alle ander ghelooouen ende Kercken te verbolghen / als den welken alleen dat erfdeel der aerden ende heerschappie toehehoort / ende daer sloech oock tot alle den voorgaenden quade / eenen snooden Middaerschen Dupuel/ ende versierde botmoet/ om te verbolghen onder den name der Jalosie tot Godt / alle ander volcken: waermede sy in een dobbel onheylsame booshepdt gheraecten/ waerby sy niet onbillijck Turci ghenamen werden/ dat is / gheueyn de Procrjten / oft schijnende heplighen. Also willen sy noch alleen dat volck Godts zyn/ alle ander volcken voer Heydenen / ende eenen grouwel voer Godt achtende/ alsoo sy van Nachomet onderwesen zyn / ende mette valsche mirakelen nu ter tijdt alsoo beuesticht / verblint en betoouert zyn / dat speer haer leuen / dan haer gheloooue laten / ghelijckmen diemael erbaren heeft / ende ouer twintich jaren tot Ouen seer veel onthooft wierden / den welken men altemael dat leuen ende alle byghept toe septe/ so sy wederriepen/ van haer dwalinghe affstonden/ en tot Christenen wierden. Maer sy wilden eer altemael gheduldich ende willich steruen (behaluen eenen/ die wederriep / moghelijck niet van herten/maer wt liefde zyn leuen te verlossen) dan haer gheloooue te wederroepen.

Vande sorghe / listen ende aenclaghen der Turcken/ om de Christenen te vanghen.

Den Turckischen Keysers houdt bouen zyn gemeyn Hofgesint twintich/ oft dertich dupsent mannen/ meer listich dan sterck/ ende grootmoedich. Den seluen set hy voer/ eenen gelijcken dapperen Hoofman / tot eenen Voest/ die recht als de Sluppmoozders ende hemelijcke Roovers / Jaers eens/ twee / ofte bymaels onversiens om te roouen wttrecken in vzeemde Landen/ soo stil ende verweghen / dat haer epghen nabieren haren henenbaert nauwe connen vernemen/ wt oorsaecke als volcht. Want als sy de repse/ de welke gheheelijck in aller haeste ghelegghen is/ inden sin hebben/ so bereyden sy vreden ende oock haer seluen met soo gheschickelijcker Conste toe / ende soo rassche lichte Ruyterje/ dat sy voorts en voorts totten roch veredich

Caromanbeg bestaet eeuwich.

Christenen inder Turckie arger dan de Turcken

Den naem Turck waer af.

Turcken lieden altemael telisatie om haer gheloooue

Sluppmoozders wotten ende Ruyterje in Turckie om de menschen te vanghen.

dich ende bereypt / een gantsche weke moghen
voorts varen / sonder eenich nadeel : noch van
haer / noch van haer Deerden / oock sonder een-
nich peyfteren onderweghen / maer sy hebben
ende voeren met hen / daer sy des nachts er-
ghens op een gheleghen plaetse / haer ende de
Deerden / in aller haeste mede voeren. Maer
eer sy wtrecken / ontrecken sy beyde hen sel-
uen ende den Deerden / met gheschickter ozdi-
nancie ende Const / de spijse ende den dzanck / ende
maerken haer seluen met goeder / doch weyniger
spijse / op den wech licheverdych / ende crachtich /
op dat de swachtheit ende bethepde des vleeschs
afneme / ende dat hem de cracht inwendich in
march ende ghebeente inkeere ende vergadere /
op dat beyde Deerden ende mannen / tot het loo-
pen ende rijden des te dapperder zijn.

Sy gheuen oock / eer sy haer op den wech
maken / verre een ander reyse vooz / dan sy in-
den sin hebben / op dat sy nergheus dooz eenen
Despiter vermelt en werden. Sy en trecken oock
niet / ten sy dat een peghelijck twee trouwe Ghe-
leptmannen hebbe / die alle weghen ende va-
den weten / reysen also snellyck dach ende nacht /
gheenen reychten wech / dooz inckel sluppholen /
tot somtijds inde vier dachreysen eenen mer-
ckelijcken langen wech / soo dat / oft al wel som-
mughe haer booznemen mercken wilden / dat
mensche nochtans niet vooz comen / noch oock
haer aencoemste daer sy hen en willen / verraden
en raet.

Om de natuere ende den aert der menschen
ende Deerden te kennen / hebben sy een sulcke
eruaringhe ende gheschickelijckheyt / dat sy
slechts wt het aensien / alle aerdte ende ghebreck
connen aff sien / ghelijckertwijls als wtghenomen
goede Natuer-kenders ofte Whisici / want met
eenen eenighen aanblick / kennen sy terstondt /
van wat aert / nutte / cracht / ouderdom / ghe-
breck / gheschickelijckheyt ende natuere een
mensche oft Deert sy : van wat Complexie / aert
ende eyghenschap de mensche sy / van wat ghe-
luck / waer toe ghebruyckelijck / dat weten sy
oock aende kinderen te sien / tot wat hanteerin-
ghe sy beguaem toecomende zijn sullen / dit zijn
de Medecijnen oft Whisici by ons / van ghelij-
cker macht.

Ik late hier onderweghen te segghen / hoe
dat hen gheen dinc met allen / tot dese reyse en
beledt oft vermaet / noch ongheweerte / cou-
de / hitte / locht / noch storm / sy en schouwen
oock niet de lancheyt ende boofheyt der we-
ghen / straughen der plaetsen ende Lantschap-
pen / ende dat noch meer wonderlijck is / sy en
peyfteren nergheus / maer voeren al haer noot-
dozt van wapenen / spijse / dzanck ende clebe-
ren / vooz haer ende haer Deerden / met haer /
sonder eenighe hindernisse / ende hoe sy met soo
weynich / nochtans crachtighe spijse / eenen soo
verren wech reysen / dattet den onerbaren onge-
looffelijck is / ende dat de Seuenborgher hier
lieuer swijghen dan van een leughen ghesuspi-
rioneert werden wil / het welcke sy oock selue
niet en soude ghelouuen / waert datter hem de
eruaringhe niet gheleert / ende dat hijt met zijn
eyghen ooghen niet hadde ghesien / soo en conde
hy niet ghelouuen / dat hy oock selue van hiesel-
uen gehoozt hadde / ende seyt by wt / soo hy haer
listen / daden ende wonderlijcke hanteringen
beschryuen wilde / dattet een Chronijcke niet
ghenoetsaem toe en ware. Also varen sy in dese
haer voozghenomen reyse voorts / tot dat sy on-
verfien veel gheuanghenen overcasschen / sla-
pen / vanghen / ende met hen lieuen thups voe-
ren. Die nu haer ghelouue by bekennen / die
moeten dies te meer lijden / euentwel hebben sy
om haer eyghen profijts wille groote sozge-

datter gheen wt de ghuanghen Christenen te
niete en come / noch ghebodt en werde / dwelck sy
een groote moozt achten / altydt op die hope
verwachende / dat hem de gheuanghen bete-
ren ende bekeeren sal / ooc meestendeel haer daer
in verschoonende / op dat syse dies te langher
vooz knechten ende dienst-maechden hebben.
Want oft alwel de Turck soo machtich is / dat
hy veel Landen ende Splanden met ghewelde
vercrighen mocht / soo verhoedt hy nochtans
alsoo den dootlach ende het bloetbergheten /
dat hy veel lieuer een leuendich ende rijt haer /
dan een verniet / ledich ende verdozen Lande
begheert te besitten : waer by sy gheensins (al-
soo den Seuenborgher schrijft / ende dit zijn wo-
den zijn) de menschen en dooden / dan wt den
hoochsten noot / waer by wel te verinoeden is /
dat dit niet ghebozen Turcken (euentwel Tur-
cken ghenoet / ja ergher dan Turcken) gheweest
hebben / die vooz Weenen in Oostenrijck / alsoo
alle dinc wat sy aengamen / sonder eenich ont-
fermen verniet / ghenoozt / ende jammerlijck
in stucken ghecapit hebben / maer veel meer
boose Christenen / Ziegepers / Tartaren / Stradio-
ten / Hussiten / ende dierghelijcke verlozen / bloet-
doztich / aenhanghende ghepuffel : alsoo oock
de beuaringhe luydt. Want pmtiers na deses
Seuenborghers ghetuyghnisse / de Turcken
van natueren moozt wijcken / waer zijt vooz by
gaen comen / ende niet alsoo mooztghierich en
zijn / dan als sy haer weeren moeten / oft de bluch-
gheuen / ende de nootdreue te nemen / gedwon-
ghen worden.

Hoe de Gheuanghenen behou- den / gherocht / ende vercocht worden.

Voorts / op dat de gheuanghenen dies te
gheboechlijcker behouden ende ghereghen
werden moghen / hebben sy haer daer toe gheoz-
dineerde Cooplieden in alle steden / der wel-
ker rooymanschap ende hanteringhe is men-
schen te coopen ende te vercoopen / die daer toe
ghelijck alle andere Coopheeren / Privilegis
hebben / dat sy de gheuanghenen oter al moghen
coopen / vercoopen / lossen / versetten ofte ver-
panden / het sy wie / oft van wien sy willen / nae
wtwijnghe der Statuta ende Religta / Item
dat sy sonder eenighe hindernisse dese Coop-
manschap moghen byuen / niet alleen in Ste-
den / maer oock in Leghers trecken met ket-
nen / op dat sy de gheuanghenen vande handen
der Ruypten ende Crichsknechten gherocht
hebbende / daer aen vast maecten / ende als een
eyghen bee byuen / vercoopen / waer / ende hoe
sy willen.

Somtijds wordender inde Oorloghen soo
veel gheuanghen / dat de Turcken besorgen /
dat syse belanghe niet souden ghebruycken mo-
ghen / dan zijn sy dickwils soo goeden Coop-
datmender vele om een cleyne somme ghelste
Coopt / Jae dat somtijds een mensche om een
nen vilt en hoet ghegheuen wort / somtijds zijn
sy seer dieet / daer nae datter veel is / Item daer
nae dat sy jonck / sterck / schoon / constelijck oft
niet / zijn.

In dese Cooplieden diese coopen / coppelen-
der somtijds thien oft twelf aen een keten / ver-
coopen naemliks eenen peghelijcken / nae dat sy
van Godt met sonderlinghe gauen gheadeelt
ende begaest wort. Euentwel en wort daer des
vlesch Edeldoms oft eenighe weerdicheyt des
Staets niet gheacht / maer een Edelman ghelt
effen alsoo veel als een Boer / Daer als Lecker /
maer op de gawe des lijfs wort ghesien / oft hy
duyt / jonck / sterck / schoone / van goeder Com-
plexie / subtyl / constelijck / welgedaen / dapper

Turcken niet
bloet / maer
welghelijck.

Cooplieden
van menschen.

Coopmans-
schap / ende
hanteringhe
mette men-
schen.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

der finette oft niet is. Daer ghesl eenen ouden Boerachtighen Drol wepniger/ dan een dapper stout Man.

*Menschen
gheprobeer
ende besien/
al in dese coo
pen wil.*

Somma / Sp hebben slechts op dese dinghen alleen acht / als wanneer pemaant een ander Dee oft Heert coopt / daer worden de ghevanghenen op een plaetse nae de merck gheset/ daer worden sp ontleet ende ontbloot/ ouer al wel besien ende gheprobeer / oock de vrouwen ende maechden/ op datmen sie / oft sp libt-bzeuckich/ lam/onghe- daen / ofte beschadicht zyn / daer grijptmense tot meerder schande ende bespottighe openbaer aen / men thoont alleman haere schamelhepde / ende moeten oock ghesheel naert ende bloot booz alle-man henen gaen / springhen ende loopen/ op dattet blijcke/ oft den velen mensche/ swack/ ghesont / dapper ende Man ofte Wijs sp. Men besiet oock de Maechden / oft sp gheschoffiert/ ghebroken ofte ghecozrumpeert zyn / ofte niet/ daer nae gheeft ende cooptmense / een Maecht dierder dan een gheschende. Ende soo hem pe- mandt wilde schamen/ ende de handt booz zijne schamelhepde houden / den seluen dzyuen sp met Scyzptoenen / slaghen ende gheesselen daer toe/ dat sp van noots wegghen/ de schaemte moet ba- ren laeten / daer wordt de sohe dickwils int aen- sien zijns vaders ofte moeders vercocht. Daer wordt eenen bedroefden schaemachtighen man zyn wijs ghenomen / die hem lief is / ende eenen anderen man ghegheuen/ ende als een Hoere ver- cocht ende bespot. Daer en neemtmen niet sel- den de kinderen van de Bozken ofte armen der moeder/ ende daer en wordt glat gheender twe- dichepde/ noch gheenes ouderdoms/ noch staets verschoont. Daer ghelde effen den Ridder ghe- lijck den Boer / ingheval sp gheen andere gauen en heeft / dan zyn gheboorte / als sterckte/ zeuch- delichepde / etc. die hem het vercoepelijck maech- ken. Als dan wordt den vercochten tot eenen ew- wighen dienst thups ghevoert / daer en is gheen hope van eenich wt-bienen / soo langhe als sp leeft / daer wordt allen boosen arbeypde op zynen hals gheleypde/ soo datter dach noch nacht/ noch troost/ rust/ noch rouwe en is/ wegghenomen wat sp henlieden om haer eyghen profijes wille ghe- uen moeten/ op dat syse niet op een reyse beswij- kende en maechen/ ende des anderen daechs niet meer arbeypden en connen. Somma/ wat sp hen goetds doen/ het sp ruste / eten oft drincken / dat doen sp als eenen anderen Heerde / hen-seluen te goede/ op dat sp ghesterck zijnde/ des te bet treck- ken ende arbeypden moghen.

Ghelijck nu by ons somtijts een Dier meer wordt opghelēpde dan het draghen mach / alsoo zyn der soo veel groue Turcken / die haer knech- ten ende dienstmaechden/ als Beesten voortdzy- uen/ ende af-dzyuen/ alsoo/ dat sp als de Eselen/ beswijcken ende onder den last neder vallen/ met kluppelen totten arbeyp dzyuen / ende onder de slaghen moet sp hem dat lyden Christi laten op- legghen.

*Wijgt ende
ramp verhe-
le nide noot-
stal der er-
wigher ghe-
vaucknisse.*

Hier en lydt niet alleen dat lichaem onspreke- lijcken bedwangk/ hongher/ dorst/ naecthepde/ armoede ende arbeyp/ maer oock de Siele / daer schijnet / als oft haer een peghelijck vergheten hadde / oock Godt selue / daer ruypt haer be- iende herte onder den arbeypde / ende dat onghel- lootte becht sonder ophouden met het ghelouue/ alsoo / datter hier veel beswijcken ende ende af- vallen/ achtende dat Godt met den Turcken sp/ die hen sulcken segghen ende heerschappij gheeft/ ende vergheten dewijle dat Cruys Christi / vele wenschen / alsoo vermoet ende afghemat zijnde/ henseluen de doot / die niet comen en wil. Dele/ als de doot niet comen en wil/ slaen selue de hant aen haer/ ofte stozten haer-seluen somtijds ouer de Berghen. Daer denckt de ghelooft-loof Siele

aller hope eenigher verlossinghe ontfet (soo God henlieden niet wonderlijck int Ghelouue en be- houdet) dat het niet haer ghedaen is / ende lae- det op haer vertwijffelinghe ende af-bal / alsoo/ datter veel onder dit Cruys te gronde vallen. Daer zyn der vele (sept den Seuenbozgher) die in de Berghen / Boschen ende Holen ghebloden zyn / ende ghewillich daer-inne van honghers ende dorsts noot ghestozzen. De sommighe heb- ben metten strick haer leuen ghe-epndet/ de som- mighe hebben haer seluen in een water ghestozt/ de sommighe anders.

Wande begheerte der Turcken/om
Maechden ende knechten te vercrighen
ende te behouden/ oock vander
seluer blucht ende
verlossinge.

De begheerte vande knechten ende Dienst- maechden te besitten/ dat maect het onspre- kelijck profijt dat sp van haer hebben / want sp- lieden zyn der Heeren handen ende voeten / soo dat sp als Heeren / daer by ledich ende wandelen gaen/ ende by heurlieden is een sulck misgheloo- ue gheraecht (dwelck henlieden doch selden fael- geert) dat die behouden ende een Heere te zyn ge- dacht wort/ die Dienstmaechden ende knechten heeft / waer door haer altemael een onversae- lijcke liefde ende ghierichepde / om dese te vercrighen/ beseten heeft/ wie eenen crijcht/ die dencke haest nae den anderen / ende derseluer begheerte/ wast bouen maten met het gheluck toe. Alsoo vintmen daer die de dienstmaechden ende knech- ten te samen gheuen/ ende besetten met henlieden gantsche huylen/ der welcker arbeyp / kinderen/ ende altemael wat sp connen winnen / den Heere toe-behoort / die henlieden somtijds (op dat sp dies te lustiger zyn souden om te arbeypen) oock pets waer daer af gheeft / op dat sp voepet ende dechfel hebben. Eenwel en laet syse gheensfins niet eyghens hebben / maer haere kinderen die worden oock den Heere ghebozen / dies splieden tot ewwighe knechten ende Maechden ghescheel eyghen zyn / soo dat syse mach doeden / ende vercoopen als een ander Dee / die moeten nae- maels haeren Heere ledich onderhouden / ende rijck maechen. Welc dier oorsaecke en isser nauwe een hups indet gantscher Turckije/ dat pynners op het wepnichste sonder een dienstmaecht ende knecht sp. Daer-by comet / dat / hoe veel dat haerder int ghedul worden / nochtans niet af en slaen van weerde / maer slechts toemenen / want hoe meer knechten / hoe meerder profijt / ende grooter Heeren. Sulcks weten de Cooplieden ende Mensch-dieuen oock wel / dat hare waere met der veelhepde niet af en neemt / noch t'ouer- bloedich en mach worden / maer hoe meer hoe beter.

Ghelijck nu by de Heeren niet anders en den- ken / dan Maechden ende knechten te ghecrighen / alsoo en is der knechten slaghe ende we- oock anders niet/ dan der Heeren handen te on- vlieden: dat is al haer reden / dencken ende ghe- peynsen. Als dan de Heeren dit somtijds / als van eenen onghetrouwen Judas / die wel die- nen wil / ende dit het Heerschap aenstet / erba- ren / soo verminderen sp henlieden alle dinghen/ soo dat sp niet ouerschietens van spijse ofte tee- ringhe / op den wech en moghen behouden oft bereyden.

Souen dien / oft al schoon de ghevanghenen op menigherlepe wijse blieden / soo richen sp nochtans wepnich wt / alsoo / datter nauwe pe- mant ontcomen en can / ende het selfe een wou- der Gods gherekent wort / oorsaecke / de Tur- ken hebben soo veelderlepe manieren behouden/

*Blucht der
eyghen knech-
ten.*

om alle weghen/passagien ende oock aenslaghen te blieden/te voozcomen/ ende dat te beletten/ datter nauwe pmande de blucht ghedencken en mach/ oft hy is wederomme gheuangen/ want niemant en derf desen bluchtighen coopen/ende waer hy eenen bindt/ spreect hy hem als zijn epgen goet/ aen/ soo moet hem den anderen Heere oft Cooper/ sonder alle wederspreken/ wederom gheuen. Daer word dan dat ghegrepen ongheluck ghedobbelt: wordt daer toe ghepuckelt ende ghegheeffelt. Volhart hy in deser blucht/ ende dat hy anderwerf wordt ghegrepen/ soo wordt hy vercocht aen noch eenen herderen dienst/ oft met menigherlep opghelepen dwanck/ vander blucht ghenomen. Sommighe hanghen sy in haren arbeit eenen yseren clood aende voeten/ die hen te blieden belet/ dandere vanden sy de Spanaderen af/ soo dat sy dies niet te min tot arbeiden/ maer niet om te loopen bequaem en zijn/ die moeten een keten aende voeten draghen/ ende nae hen trecken/ waer sy zijn. Den seluen sijdtmen neuse ende ooren af/ waer mede ghenaclet zijnde/ nietghens toe dan tot arbeiden meer bequaem en zijn. Soo gheendinck helpen en wil/ brenghen se ten laetsten jammerlijck om den hals. Euentwel om dit ongheluck te beletten/ hebben de gheschickte ende vriendelijcke Heeren een middel ghevonden/ op dat sy de knechten vander blucht ontwennen/ ende om te dienen willich/ghenepcht/ ende bestandich maerken/ als dat sy een verdrach/ compacht ende ghedinghe met hen maerken om de vryheyt/ hoelanghe/ ende hoe redelijck hy hem daerom sal dienen/ hier af maerken sy naemaels een opgerecht verdrach vooz den Richteren/daer wordt alle dinck met Ghetupghen bestemt/ ende met Vriuen gheronfirmert/ op dat dese zijnder vryheyt/ den ghenen zijns trouwen dienst verskeret sy. Wanneer nu het verdrach ghehouden wordt/ ende den bestemden tijdt onnecomet/ soo absolueert hem den Richter wt keiserlijcker gheweld/ ende begaet hem niet eeuwighe vryheyt/ alsoo/ oft hy schoon elders ghegrepen wierde/ ende de Vriuen aenwees/ soo en derf hy noch ghevanghen/ gherocht/ noch vercocht wordden/ by Conincklijcker hoochster onghenade/nae inhoudt ende vermoghen des instruments.

Dese voozse Vry-vriuen hebben hier vooztijts heerlijck gheweest/ alsoo/ dat den ghevriiden gheheel ende al vry was/ onder Turckijte bliuen ende te hantieren/ oft wederomme thups in zijn Vaderlandt te trecken. Maer nu zijn se wat verclept ende engher inghetoghen/ alsoo/ dat den ghevriiden wt Turckijte nemmermeer thups en derf trecken/maer alleen vry in Turckijte te bliuen. Waerby alle Hauenen der Zee met het ghebiet des keisers besocht zijn/ dat de ontleghene niet ouer- gheboert en woerden/ oft sy al schoon haren Vry-brief aenwijfen.

Bouen desen zijnder noch twee manieren los te worden ende te ontloupen/ int ghebruyck: Weerste/ dat dese die in haer diensten heymelijck ghelt ghecreghen hebben/ moghen van vrende ende ontreckende Priesteren sulcke Vry-vriuen valschelijck ghemaect (want sy gheenen Beghelen behoeuen noch hebben) coopen/ ende alsoo heymelijck wech trecken/ ende soomen se op de blucht beletten oft ophouden wilde/ soo thoonen sy dese Vriuen/waer mede sy somtijdes haren Heere ontgaen.

Vander ghebruyck is: In Turckijen zijn Menschdiuen onder eenen schijn der Coopliden/die trecken van de een plaetse tot dandere/ ende als sy knechten oft Dienstaechden ghe-

moeten die gheerne bloeden/ soo nemen syse heymelijck/ als wilden syse verlossen/ ende vercoopen se op vrende plaetsen/die hier nu gheschickte is/ met dien maecten sy een verbondt/ dat hy vercocht zijnde alijds wech loope/ ende wederomme tot hen als tot zijnen Heere wederkeere/ ende als hy hem in sulcker wijse eens/ dyse ofte viermael vercoopen laet/ dat hy hem wil daer nae vry rekenen/ ende hem dies als zijnen Coopheere/ Vriuen passeren. Daer mede wordender oock veel verlost/ maer wepnich comender wederom thups/ eens deels/ om dat sy nu aldaer langhe ghewoont hebben/ende haer midts der vryheyt saechtlijck gheneeren/ eensdeels/ om dat zijt waerlijck comen te weghe vzenghen.

Wande ghene die onghedwongen

haer-seluen vrywillich in dit verghel der geuanchenisse ende eeuwighe dienst- baerheyt begheuen en offeren.

Der zijn vier Rijken aende Turckijte ghen Ooorden ghelegghen/ Bosna/ Arnanlar/ Sclauonia/ ende Albontia/ de welcke den Turck nu in heeft/ ende wel ouer langhe vercreghen hadde/ ingheval hy na dit volck veel ghevraecht/ ofte dese Landen met Turcken te besetten gheweten hadde. Dese Landen hebben een soo hepsloofen onachtsaem verweghen Ziegmnerisch volck/ dat de Turcken de Christenen veel lieuer coopen/ dan dese om niet te hebben. Dese hebben/eerse den Turck verwonnen heeft/alsoo van haerder heerschappie belast/ ende met daghelijcker schattinghe beswaert gheweest/ datter Jaerlijcks veel midts armoe- de ontbloden/ ende in Turckijte ghecomen zijn/ aldermeest als den arbeit- tijt aenghinck/ als hy ons den Voght ofte Wijnlesen/ ende hebben hen seluen aldaer als Wachloons/ die haer lijf ende arbeit bepl droeghen/ verstroyt vooz de Steden ghelooopen/ ende om haer armoe- de te verquicken/ haren arbeit bepl ghebraghen/ sonder eenighen loon/ alleen om dat broodt te dienen. Dese/ hoe datmen se niet sonderlinghe gheern en hadde/ naemen syse nochtans inder noodt aen/ ende betrouwen se saechtlijck/ dat sy niet wederom thups en trocken/ ende dit volck is in Turckijte soo ghemeyn/ dat sy haer epgen spraecke daerin ghebracht hebben/ alsoo/ datter schier niemant en is/ die de Sclauonische spraecke niet en verstaet/ ende schier soo veel spreken/ als haer epgen spraecke/sonderlinghe inde Hauen der Gidderen/ alsoo/ dat inde Conincklijcke Stadt Andriopolis/alleman/wijf ende man/ clep en groot/dese spraecke spreect/ende dat de Turckijte of Arabische spraecke op sommighe plaetse inde Turckijte ghenoech vrent ende selsaem is/ sonderlinghe by dat Ruyters ghesin int Hof des Turck.

Den grooten Turck heeft oock het thiende van allen roof/oock der gheuangen/hy neemt oock den keur daer wt/meest Jonge lieden/ van ontrent 20. Jaeren ende daer ouer.

Den Turck heeft oock veel epgen lieden/ die niemant toe en behooren/ dan alleen aen zijn Hof. Van dese zijnder sonderlinghe vele wt de Grieken ende ander Partien. Dese zijn des Conincks epgen/ met lijf ende goet/ wijf ende kindt/ effen wel andersins van alle ghemeyne schattinghe/ ende beswaringhe ontleghen/want sy vooz des Conincks ofte des keisers goet gheacht worden. Der seluer sonen ordineert hy tot zijn Hof te schicken/ die depl hy naemaels wt aen zijnder Vrosten Hoven/ op dat sy Ruyterij/ de zeden ende manieren des

Turck heeft
Thiende van
knechten etc.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Ebeldoms leeren / ende haer in wapenen oeffenen / de welcke wanneer sy twintich jaer crighen / soo beroept hye aen zyn Hof sonder Soldr / ende maecht van haer lieben Dienaers ende Lyffwachters.

Turck Hofghesin.

Dese / als des Keysers eyghen Hofghesin / der welckier hy algt hyde dertich oft veertich dupsent aen zyn Hof heeft / worden door een bysonder cleedinghe buyten andere wt-gheteekent / ende Girmitscheri ghenacmt / onder de welcke altyts vijf oft ses dupsent wtneemende wtvercoren goede Voghen-schutters zyn / der welckier Wylen door alle Schilden ende Pantzters gaen / ende dese treden sonder middel voor den Coninck henen int Veldt / als zyn Slot / ende hy en strydt nemmermeer / hem en woijt oock niet toeghelaten (oft hy alwel wilde) in de Oydeninghe te staen / oft als wilde hy oock handt aen slaen / oft hem te wrype stellen / ende heeft altyts twee ofte drie hoopen / oft hy auontueren d'ene Oydeninghe vermoepdt ofte verstroyt wierde / dat daeromme nochtans de Victorie niet verlozen en waere / maer eenen anderen verschen hoop aenstont / waermede hy dickmaels dat Veldt behoudt. En tot deses Seuenborghers tijt / eenen Slachmet den Coninck van Polen heeft ghehad / drie daghen ende drie nachten lanch / oock ten laetsten dat Veldt behouden.

Turck rijch ende maniere te verrijuen.

Ad wt dit zyn voornoemde Hofghesin / neemt hy de gheschickste wt / beueelt hen lieben de Officieren ende Ampten in zyn Rijck / alsoo / dat zyne Dorsten ende Heeren in alle zyn Landt niet dan zyne Amptlieden en zyn / ende hy alleen dat Imperium innehoudt / om haer op ende af te setten / wanneer ende hoe hy wilt. Onder dese heeft hy twee voornaemste Dorsten ende Heeren / die alleen onder den Keysers staen / ende alle dandere te ghebeden hebben / alle dinghen nae des Keysers wille te ordineren / ende met hen wt te richten. Den eenen sidt ouer Zee / ende den anderen hout Hof by der Zee / worden Beglerbegi ghenacmt / dat is te segghen / Heeren der Heeren / daer hy te met / dat alle zyn Rijck vreedtsaem is / ende oft alwel een sulcken mentchte van volck daer inne is / euenwel en can hem gheen oproet ontfuypen / ofte eenich wederwyken roeren / maer in allen dinghen ghelijckelicken vereenicht / daer slechts alle-man op den Keysers siet / hem te wille te worden / behaghen / ende te dienen met groter reuerentie. Maer soo hem pemandt / het sy cleyn oft groot / sonder zynen wille ende ghebiet / eenichsins pet onderstonde / die woijt int Hof beroepen / ende op het alderghenadichste den voorgaenden dienst / eer hy ontslegghen woijt / onderwoopen / oft pinnerghedoot / ghebanghen oft vercocht.

Ghehoorsaemheyt ende eere-tucht inder Turckije.

Vander Turcken manierlickheyt / Tucht / zeden / cleedinghe / Ruyterije / etc. Oock vander seluen simpelheyt / en ende des Keysers Loff ende deucht.

Turck tucht ende eerbareheyt.

DE Turcken verachten en viken / als een Desilentie / alle lichtveerdicheyt / in alle haer doen ende laeten / ghebare / woorden ende cleeden / alsoo / dat hem den Seuenborgher dies verwonderde / ende dat hem dit eerselijck daer toe bracht / dat hy het Christelijck gelouue verloochende / tot Machomet ghefallen is / euenwel ten laetsten wederom ghekeert van Machomet tot Christo / soo hy selue schryft / wederghelooert zijnde. Hy seyt oock / dat sy der Christenen overbloet ende dertelheyt in alle dinghen hooghelijck berispen ende belachen / de-selue Apen heetende / want sy niet alleen in woorden ende wercken / maer oock in cleedinghe ende ghebaeren een seer

eerlijcke wijse hebben / ende gheheel Gheestelijcke ghebaeren / oock dat Hofghesin / ick wil wijghen Borghers ende Boeren / ende by haer vrouwen ende hupghesin woijt een alsulcke eerbareheyt beuonden / dat het onghelooftelijck te segghen is / ende aenwijfen in allen dinghen een sulcke eenboudicheyt / alsinen in eenighe Christenen wenschen mochte / ende met rechte zyn souden. Daer en is niet ouerbloedichs noch neuswijfch by hen ghemaect. Somminighe aendachtige boeren een sulck exempel in ghebaeren / ganck / spijse / cleedinge / wercken ende woorden / datse pemandt voor ghereguleerde Obseruanters mocht aensien. Oock is haer Ruyterije soo eenboudich sonder eenighe bronckerije / oock onder de Heeren / dat sy geenen onbesneden Hengst en berijden / ende alsoo stille henen trecken / dat onder hondertmael dupsent Ruyters nauwelijck eenen ghehoort en woijt. In sadelen ende too-men en is gheen sijn gheene neuswijfchepdt / maer inckel nootdoft woijt by hen lieben ghespeurt. Niemandt en trecht ghewapent henen wanneer sy te Velde trecken / oock haer eyghen Ruyter en doen sy niet aen / maer het volcht altemael op de Kemelen nae / tot dat sy in forghen staen moeten / en onder de vanden inder vanden Landt comen. Niemandt en bedijft broodbronckenheyt met zynen Peerde / en niemandt en spijnt ter zijden wt / nae der Christenen ghebruyck / jaer daer houden haer groot ende cleyn in sulcker ghelijckheyt / dat sy nauwe voor malcanderen en connen ghekenet worden. Den Seuenborgher seyt / dat hy den Keysers selue alleen met twee Jonghers eenen beren wech van zyn Pallaps heeft sien gaen / oock diesghelijck eens int hadt.

Shem ouer bloet byden Turcken.

Als hy vander Kercken gaet / soo en derf hem oock niemant nadoelghen / noch op der straten hem te ghemoete gaen / ende veel buckens ende neyghens ofte pluymstrickens bedryuen: veel weynigher hem toeroepen nae de zeden der Romeynen: Viva Rex, Gheluck sy den Keysers / oft dier ghelijcke. Den-seluen Seuenborgher heeft hem oock eens inder Kercke gesien / niet met op verheuen Stoele met Flutweel belept / maer nefsens en by vander Turcken op der aerden sitten / de / met onderghespreyden Capite ghelijck dandere / soo seer ootmoedich / dat / soo wie hem niet ghelient en hadde / wt dandere niet en hadde kenien moghen / alsoo verootmoedicht hy hem / sonderlinghe in zynen Godd-dienst.

By der Turcken Keysers.

Wouen dien heeft hy hem eens in zijnes moeders Lijckganch ghesien / soo slecht / dat (soo hy hem niet en hadde ghewesen gheworden) hy hem voor ander Turcken niet ghekent en hadde / soo ghelijck in cleedinghe / ghebare / ende alle dinghen. Daer is een bysonder Interdict / dat niemandt den Keysers en ghemoete ofte nae en volghet / dars wt bysonder beuel daer toe gheroeppen. Hier wil den Seuenborgher achterweghen laten / wat hy niet ghelien / nager alleen van hem ghehoort heeft / van zijnder vrienbelijckheyt in alle-man aen te spreken / van ghewilligher verhooringhe / gherechticheyt int oordeelen / mildicheyt in aelmoes-sen / ende teghen pegelijcken goetwillich / dwelck sy by hen lieben Conincklijck heeten. Vandere niet deuchdelijckheyt / als mer Statete bouen gaende.

Hy is oock ten tijden van den voorgehoemden Seuenborgher tot Pera / in der Christenen Kercke in-gegaen / aldaer haer Misse ende Ceremonien ghesien / ende als hy vernam / dat haer ghelouue eenen Bisshop hepschte / die alle dinc ordinerde / soo heeft hy hen vergunt eenen te bestellen / ende hen lieben toegheseyt / den seluen wt zyne Camer rijckelijken te onderhouden / het welck oock geschiet is. De Monicken hebben in

Stamische Christenen worden onder den Turcken gheladen.

sijn bywesen een onghereconferreerde Hostie op-
geheuen inde Wisse/op dat sy des Keyfers wille
ghenoech deden/ende nochtans dat Heylichdom
niet boozde Seughen en wierpen/het welcke be-
lachelijck ghenoech is.

Vander Turcken repnichheyt ende simpelheyt in al haer doen ende la- ten/baden/eten ende dinccken.

In alle wterlijcke dinghen plegen sy een sulc-
ke repnichheyt te ghebruycken/ dat hen alle
dinch archwanich is van eenigher onreynicheyt
waer by van wisschen/ wasschen/ baghen ende
laeren by henlieden gheen ophouden en is. In
haer huyfen daer sy in woonen ende eten en lij-
den sy gheen sijn datter een Hinne/Doenken of
Hondt in gae/ende sooder onversien een Haen
ofte Hont eenighe schotel oft ergheus eenen pot
aenroert/so en coken sy nemmermeer daer-
inne. Wanneer sy eenen Haen ofte Hinne willen
eten/soo setten zijt te voren 6. oft 7. daghen op-
ende en gheuen hem niet dan puer supuer goet
koozen teten. So der yet doot ghedrukt/ getwo-
pen/oft ander sijn om den hals quame/dat hem
dat bloet niet met afghefneben halfe wt en liepe/
ende by hem bleue/het sy wat Dier dattet wil/so
en eten zijt nemmermeer. Sy hebben oock een
sulcke wterlijcke repnichheyt aen lijf ende clede-
ren/ bysonder als sy haer tottet ghebedt berep-
den/datter gheenderlep sinette of vuplicheyt aen
haer cleederen en schijnt.

Sp en dinccken oock daerom gheenen wijn/
noch sy en eten gheen swijnen vleesch/om dattet/
soo sy achten den mensche ongheschiedt ende on-
reyn maect.

Die een beclerkinghe lijdet vanden natuer-
lijcken Zade/ die en laet niemant met hem
spreken/ Jae hem oock soo veel als hem moghe-
lijck is/ niet sien/ tot dat hy hem met zijnen Doop
ghereynicht ende ghedoopt heeft. Waerom by
hen veel doopens is/ oock gheen hups sonder
enen Put van versch water/ daer sy haer in
dupcken.

Sp hebben oock een slechte eenboudicheyt
int timmeren/ soo dat sy anders niet en soeken/
dan blooten nootdofse/ heeten ons verbloekte
Heydenen/ om dat wy sulcke Pallapsen in deser
ellende bouwen als oft wy hier eenwich leuen
wilden. Ende hoewel sy meest wel hebbende zijn
van siluer ende goud/ soo en cannen nochtans
gheenen ouerbloet by hen ghespeuren/ in eeni-
gherlep dinghen/ alsoo dat ghy moecht achten/
dat sy altemael in ghewilligher armoede leef-
den: Jae oock de groote Heeren alser vrede int
lant is/en achten de huyfen gheensins niet/ by-
sonder somertijes/ligghen en woonen te velde
onder de hutten/ende tenten dach ende nacht/ja-
ghen ende soecken ander tijtoringhe.

Daer is oock een gheslachte onder hen/ die
wy Decherders noemen/die anders niet en doen
dan haer van het vee onderhouden. Van dese
zijnder seer vele inder Turckije/ willen hier in
nabolgheers Abrahams/ Loths/ Jacobs/ Da-
uids ende van andere Patriarchen ghesien zijn.
Dese en hebben gheen seker plaetse/ inder vol-
ghen met haer haue ende goet dat vee dooz tlant
na/ na dattet het vee nutte is/ ende wepde vin-
den/ die oueral by is. Swinters hoeden sy in
Dalen/ somers op de Berghen. Vande selue
zijnder sommighe soo rijck/ dat sy een gheheel
Heer in een velt wt te rusten vermoghen/ ende
daer toe Jae en dach daer in te onderhouden/
leuen nochtans in Hutten ende snoodde Tenten/
ende segghen dat sy geen inwoonders/maer Bel-
grims in deser Werelt zijn. Doeren haer noot-
dofst op het Deachtet nae/ ende waer sy haer

henen legghen/daer zijn sy thups. **E**enigherlep
schilderje oft beeltwerck en woxt inder Turc-
kije niet gevonden/ houden hier in Mopsen stijf/
heeten de Roomse Christenen Afgoden die
naers ende Afgodisten.

De Speelders om ghelt oft eenighe ware/het
sy wat maniere van spel dattet sy/houden sy niet
alleen booz eerloose lichte lieden/maer ghegre-
pen zijnde/straffen soe oock. **E**enighen Schilt/
noch Helm/oft gheschildert teecken/van eenichs
gheslachts name/ en woxt gheenen boerscap in-
der Turckije gheuonden. Sy en ghebruycken
oock geenen Segel/ oock den Coninck selue niet/
behaluen tot zijn Keyserlijcke Bullen/maer ghe-
loouen malcanderen op bloote Schijft. Die
woxt daer oock hart ghestraft/ die valsche brie-
uen maect in eens anders name/ dwelckmen by
henlieden niet ghewoone en is/ dan by de Papen/
die de gheuanghenen somtijes valsche los-brie-
uen maken.

Clocken/ende wat anders eenen ouerbloet is
verachten sy als onnoot/sachelijck. Laten oock
de Christenen gheen Clocken toe/segghende/dat
sy wel een benoemde ure moghen noemen/ tot
haerder vergaderinghe/ sonder dat sy desen on-
nutten cost behoeuen.

Tot al haer doen ende laten/ thups ende ter
kercken/ cleyn en groot/ en soeken gheen ander
sistede oft stoel om te sitten/ ooc den Keyser selue
niet/dan de heplighe aerde/ ghelijck de manier-
like kinderen. Daer sitten sy in eenen Rinck/
zijnder haerder vele: nochtans niet bloot/maer
met onderghespepde Caprijen/ harderen of
matten/van biesen oft teenen. Sy en sitten oock
niet/ eer dat sy de schoenen wtghetoghen hebben:
Want het is sonde en schande/ wie by henlieden
gheschoept sit/ oft dat aertijck bloot aenroert.

Haer Tafel is ronde ghemaect/ van Leer/
met ringhen/ ende eenen riem daer in ghetroc-
ken/ die speyden sy opder aerden/ sitten/ om te
eten barboets consumme/ ende als sy opstaen/
heffen sy de Tafel op/ ende trecken die te sae-
men als eenen sack. Sy draghen oock langhe
cleederen/booz open/ en een groote wijde broec-
ke/sitten of pissen na haer gewoonte neder/ wer-
pen de cleederen (als by ons de vrouwen) con-
som haer/ kacken ende werpen de onreynicheyt
der natueren van haer/ soo dat niemant weet
oft ghewar woxt wat sy doen. **B**eneerstighen
haer oock/ dat sy tot dit werck dat aenghesicht
niet teghen den Zuppen en keeren/ want der-
waerts wenden sy haer/ als sy haer ghebedt vol-
bringhen willen. Dooz/soo pemandt al staende
oft ouer eynde by henlieden/ ghelijck by ons/dat
water losse ende pist/ die woze booz eenen her-
bannen ketter ghehouden ende ghemgt.

Vander Turcken Krijch/ toerustin- ghe/victorien/ende aert te oozloghen.

De Turcken hebben een sulcke viericheyt
ende guet tot haer ghelouue/ het selue oock
metten bloede te verantwoorden/ soo dat/ als
ser eenen Alarm oft Crich teghen de vanden
haers ghelooft opstaet/ende wtghescreuen/oft
alleen aengheseyt woxt/dat sy daer selue toe loo-
pen/sonder ghebedt noch hope van eenighe sol-
dije/den meesten deel op haer eyghen cost/ niet
anders/ dan als wilden spergens na eenen dans
oft broplost trecken/ somtijds voozcoemen sy
den Toch/ ende hiffen of porren selue den Key-
ser daer toe. Daer en is niet dan bligchap ende
blijghcheyt. Daer wil alleman trecken/ ende
alst hem nu begheeft/ datter sommige wederom
worden afgheseyt oft afghedankt/ soo trecken
dese treurich thups.

Daerom en derf den Keyser om een Heer te
verga.

Gheen schil-
derje/segghel-
wape/soet
oft beelt in
Turckije.

Turcken sit-
ten alleen op
d'aerde.

Turcken wil-
lich ende ge-
hepcht toe
oozloghen.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

vergaderen niet seer bemoept zijn / maer schickt
 slechts zijn bootschap tot zijn Amptlieden / aen
 alle plaetsen / om dit den volcke ende Bozgheren
 aen te segghen / ende op ghenoomde plaetsen te
 bestemder tijdt ende pale Alarm te slaen. Soo
 blieghet toe / de Ruyters op haere bysondere
 plaetsen / ende oock dat Voetvolck: Altemael
 zijn sy toegherust / beerdich ende bereyt totten
 Toch. Sy en ghebypcken gheen Vanieren /
 maer de Capiteynen hebben eene hantighe
 bodde / aen een opgherichte spiesse blieghende /
 met onderscheydelijcke verken: Waerby een
 peghelijck kende / onder welck vanden hy be-
 hoort.

Item / een peghelijck Doopman heeft zijn
 Basunen / Trommelen en Pijpen / waer mede
 hy met onderscheydelijck gheluyt vermach de
 ghene tot hem te heyschen / ende tot vrede ende
 oorloghe wacker te maken.

Soot nu den Turcken te velde wil te hart
 vallen / ende den byant te sterck worden / soo
 schijft hy haest te rugge / ende laet den vter-
 den oft vijftien man op ghebeden. Alsoo haest
 als dit Edicht ghepubliceert wort / soo loopen
 sy altemael toe / ende een peghelijck wil trecken /
 ende deerste daer aen zijn. Wie nu thups moet
 bliuen / die laet hem dies seer onsalich dwicken
 wesende / ende meent dat hem te coyt ende on-
 rechte gheschiedt. Want sy achten haer al dan
 salich te zijn / als sy niet thups onder den zeeuer
 ende het huplen der Wijuen ende kinderen / maer
 onder de Wijlen ende Spiesen / als Martelaers
 onder de byanden haer gheloofs steruen. Hier
 af en hebben sy niet alleen gheen leed- wesen /
 maer vercondighen / verheffen / ende schijuen se
 als heplijche Martelaers ende ouervinders /
 die om haers gheloofs wille / haer bloet hebben
 vergooten / int ghetal der heplighen / niet anders
 dan ghelijck wy de Martelaers Christi / dwelck
 veel Christenen argert / ende tot afval byngt.

Dienst
 der Turcken
 booz de ver-
 slaagen Rid-
 ders.

Sy bidden oock in al haer vergaderinghen (al-
 derreerst nae Middach) booz de verslagen Rid-
 ders ende Martelaers / met danksegginghe /
 datse Godt tot sulcker eere der Martelarie ge-
 roepen heeft / ende metter Martelaers Croone
 ghecroont: Ende beginnen dan (op dat sy de na-
 comers tot ghelijcke daden pozen ende byin-
 ghen) haerder Boorzvaderen victorie / Ridder-
 schap / deuchden en Campstucken wt te roepen
 ende te verheffen.

**Vander Turcken Vrijheydt / hou-
 welijck / ghehoude vrouwen ende byslaep-
 sters:** Oock hoe dat sy niemant tot
 het ghelooue en dwinghen.

Turck mach
 elwelc wagen
 hebben.

Een peghelijck Turck mach nae wetwijsin-
 ghe zijn Wets / twaelfechte vrouwen heb-
 ben / maer byslaepsters oft Concubinen soo veel
 als hy wil / der seluer kinderen beeuuen alle ghe-
 lijck / der dienstmaechden kinderen / mette echte-
 lijcke: niet dat syse alle (soo pemandt mocht den-
 ken) by malcanderen hebben / maer in alle steden /
 waer een Heere oft Coopman henē treckt om
 te coopmanschappen / hebben sy oueral haer hup-
 sen / wijuen / kinderen / maechden / knechten / ende
 daer wozen der seer wepnich gheuonden / die
 twee wijuen in een hups hebben / om te vermij-
 den ghekeijf / haet en nijd / ende anderen onraet /
 die daer wt spruyten mocht.

Haren Alrozan veroorlooft henlieden oock
 om een peghelijcke clepne oorsaecke haer wijuen
 van haer te stooten / wederom aen te nemen /
 wanneer / hoe / ende soo dickwils als sy willen /
 ende dat den hant des houwelijcx / die sy Reini
 noemen / gheheel ende al byden man blijft. Maer
 hoewel hy hem van het wijf derf scheyden / hoe
 ende wanneer hy wil / soo en mach hy nochtans

gheen houwelijck maken ende wijf nemen / son-
 der des Priesters inseghenen ende ghelwelt.

Den Priesteren ende Monicken die van ons
 tot henlieden treden / ordineren sy goede vrou-
 sie toe / op dat sy een exempel der eenboudighe
 Christenen zijn / haer dies te lichtelijcker beke-
 ren / dewijle sy haer gheleerde ende boozgangers
 afballen sien. Euenwel en dwinghen sy niemant /
 soo desen Seuenbozgher aenwijst / zijn ghelooue
 te verloochenen / vallen oock daerom niemant
 hart aen / sy begeeren slechts der Christenen pro-
 fyt ende heerschappij: sy en achten oock niet vele
 inden gront / (hoe wel sy haer anders ghelaten)
 ghelijck oock de Christenen bande Joden / die
 haer ghelooue verloochenen / denckende dattet
 hen by auontueren niet ernst en is / oft mercken
 daerby haer lichtbeerdich herte / denckende / wie-
 been geloooue derf verloochenen / dat die wel derf
 van thien gheloouen afftaen / landt ende lieden
 verraden.

Turcken en
 dwinghen nie-
 mant totten
 ghelooue.

Vander segghen / dat de Mammalucken en-
 de verloochende Christenen by henlieden in
 grooter weerde / acht / ende aensien zijn / ende dat
 ter een groote bligschap is / ouer eenen bekeerdt
 van Christo tot Machomet. Ghelijck nu alle
 dinck metter tijdt in een argher wijse gheraecht
 is / soo macht hy auontueren nu veel anders zijn /
 nu soude hy dien dwinghen / die zijn ghelooue
 niet en wil aennemen oft bekennen: Ende dat
 zijn Wet inhoudt / dat hy metten Suerde alle
 gheloouen Machomet soude ghewinnen ende
 toe ghesellen / tot eenicheyt zijns gheloofs. Som-
 mighe segghen int contrarie / dat haren Alrozan
 niemant tot haer ghelooue en leert dwinghen /
 dwelck vele geern gheloouen / dewijle hy hier
 af op veel plaetsen / die hy met crijch ouerwon-
 nen heeft / een exempel van hem heeft ghegheuen /
 alleman latende gheloouen wat hy wilde / maer
 slechts nader heerschappij ghevraecht / dat sy
 Machomet ende zijnen saghe / niet lijf en goet
 onderworpen worden.

**Vander Turcken eerbaerheydt /
 ernst dapperheyt / sedelijcken wandel /
 teghen der Christenen licht-
 beerdicheyt / etc.**

Hier sept den Seuenbozgher wonder van
 den tuchtighen wandel / sonderlinghe der
 vrouwen inder Turkije / en is daer teghen seer
 bitter / teghen der Christenen ontucht en dertelen
 moettwille en ouerbloet int verciere / ghebaren /
 cleeden / gaen / eten / etc. Waer mede sy haer seluen
 verderuen / ende de lichtbeerdighe sielen tot haer
 locken. Sy aenwijst wt de Epist. Petri / 1. Per. 3.
 Hoe de heplijche vrouwen souden verciert zijn /
 ende haer heplicheydt met haren goeden wandel
 bewijzen / op dat sy haer mannen sonder woort /
 Christo gewinnen ende toelepden souden: alleen
 dooz haer heplich onschuldich exempel ende by-
 wooninghe. Brijngt oock teghen haer in / dat
 1. Tim. 3. Item Esa. 3. gheseyt wort: En bertelt
 veel schaden / die wt de ouermate en lichtbeerdich-
 heydt spruyten / hier al willens achter ghelaten.
 Wy willen der Heydenen en Turcken wandelin-
 ghe tegen de Christenen sien ende ouertweghen.

Inden eersten isser een sulcke tucht oft ma-
 nierlijckheyt by henlieden (sept de Seuenbozgher)
 doozgaens int gheheel landt / dattet by hen een
 schande ware / ende een wijf binnen oft bupten-
 hups niet blooten aengesichte haer ander man-
 nen sien liete. Ende dit is soo waer / dat hy sept /
 hy sy 20. Jaer in zijnen laesten dienst by zhaen
 Heere geweest / lief / wel en weert ghehouden / ende
 dat hy ten laesten hem inde stede eens kints mes
 byghepdt begheeft / heeft willen aennemen / ende
 dat hy hem veel / ja alle dinck inden huple toe-
 betrouwt heeft. Euenwel soo en heeft hy dese 20.
 Jaer

Tucht der
 Turcken
 vrouwen.

Haer zijns Deeren vrouwe niet blooten aensichte niet ghesien wtcomen / sood dat hy niet en weet hoe sy van aenghesichte sy / oft hys wel dickmaels wepnich spreken hoorde / ende selue oock mede haer ghesproken heeft / ende dat hijt nemmermeer en soude ghelouuen/waert dat hijt niet eruaren en hadde.

Doozts worden der Turcken wijuen (sept hy) op het eenboudichste / sachtste / noch tans aemelijck ghesleedt. Sy ghebypcken somtijds gheschickte hupuen booz haer aenghesicht / oft somtijds een ander boozhangfel / dat ter rechter sijde aende hupue ghehecht / in eenen oogenblich mach opgheslaghen / booz / ende wech ghedaen worden/alsoo haest als haer pemaent aensiende woert / alsoo dat sy booz alle menschen (alleen haren man ende kinderen wtghenomen) ewelijck verhuylt ende verbert bliuen / metten boozghetoghen dunnen doek oft hupue / schier ghelijck somtijts by ons den Celboom / diert by auontueren oock wt deser oorsaecke / oft moghelijck wt eenighe ander eerbaerheyt / oft veel meer hooberechtheyt / dese nae te doen willen ghesien zijn / op datse niet een peghelijck boer en begape / als een half een Staldeure / want sy pminers anderssins gheen sulcke eenboudichheyt in cleedinghe en hebben / datmen mochte dencken ende afnemen dat zijt wt oormoet ende liefde der repnichheyt deden / dewijle sy anders alle stoutheyt / ouerbloet ende dertelheyt in alle cieraeghe / ghebare / gaen ende staen / aentwisen. Daerom woert hen oock van velen / dese oormoet ende bedekinghe haers aensichts / booz een hoo-uardijde toegherekent / als oft sy beter waren / dan datse een peghelijck boer aen ghape. Ick licet een eerbaerheyt zijn / waert dat den anderen wandelende velen des gantschen leuens / mede stende / ende dat sy dit oock ten danse glachten te doene booz den Celboom / daertoe alrijdts ende oueral / ende niet alleen booz de boeten die sy moghelijck ontwerdich aspen / haer aen te sien.

Av dit booznoemde ghebypck hebben doozgaens alle sachte Boers wijuen / op het land / ende in de steden / Daer toe en derf gheen Wif oock / bedeckt zijnde / waer erghens een vergaderinghe van mannen is / niet wtghaen / noch oock ter Markt ghaen (wat pminers een wepnich eerbaer is) om per wat te coopen / te sien / ofte vercoopen / maer dit woert altemael dooz dienst-maechden ende knechten wtghericht.

Doozt soo hebben sy inde ghemepe Kercken ghelijck by ons Bonnen oft Clooster-vrouwen / een bysonder afghescheyden plaets / daer anders niemant comen en derf noch en can / ende daer en douen oock niet alle / maer alleen de Edel vrouwen / ende oock niet alrijdts / maer sijn djaerhs nae Middach gaen op een ure / anders en woert hen ter kercken te gaen niet toeghelaten. Het is oock ander vrouwen gheheel verboden / ende onberamelick.

Dat een wif by haren man openbaer rijde / sitte / gae / oft stae / heeft alle-man booz eenen Zeemonder: oock in haer eyghen hupfen / en gheuen de mans teghen de vrouwen dat minste ghelaet niet / noch in ghebare oft redene / dat een aenlepinghe oft porringhe mocht gheacht worden van eertigher oneerbaerheyt / moet wille / oft dertelheyt. Ende is een sulcke dapperheyt by hen / oock in haer eyghen Casteelen / dat bree / trucht / ende eere (welck ick lieuer van Christenen segghen wilde) van alle zyn hupghesin den mannen aengheboden woert / want sy en legghen haer ernstachticheyt ende strengicheyt niet mermeer af / sonderlinghe teghen haer hupf-vrouwen / sood dat sy haer aenghesicht nemmer-

meer ontdecken noch ontblooten / dwelc alleman in een breefse behout.

Die groote Deeren / dewijle sy by soo veel wijuen niet oueral noch alrijdts zyn en moghen / soo bestellen sy besneden Hofmeesters / om haer te bewaren : die een neerstich op sien hebben / dat de vrouwe niet gheen en anderen en sondighe / en haers mans recht wech gheue.

Hier gaet den Seuenborgher veel wonders booz by / dat sy dese tweentwintich jaren ghesien ende erbaren heeft / alleen van vrouwen / en sept / dat de Swagherinne oft behoude dochter zyns Deeren twintich gheheel jaren met hem in hups gheweest sy / sonen ende dochteren daer in opghewoet / euenwel noyt niet blooten aenghesichte / oock van haren eyghen Sweert / alle desen tijde niet ghesien en is gheworden / nocht opt haeren mont open ghedaen / om in dese twintich jaren eenich woort met hem te spreken / dwelck schier onghelooftelijck is te segghen / euenwel warachtich waer / ende desen ernst / reuerentie / schaemte ende eerfaerheyt / en heeft sy van dien dach boozts dat sy een Wyp in haers Sweers hups is ghegaen / noyt opgheshouden / oock en betaeme haer den seluen nemmermeer af te legghen / tot in haer graf toe. Dit is doozgaens een gemeyne ghewoonheyt by de ghene die in gelijken Staet zyn.

En ander maniere is sy by hen lieden / die sy stijf houden / als mender twee met beyder vrient-schap te samen houwet / so en derf de Wyp niet meer wt gaen / noch haer sien laeten / totter Wyp lost toe / dies ghelijcks en derf de Wypdegom noch des Wypdts vader noch vrienden meer ghemoeten oft aenroepen / maer moet met schaemte bliuen / ende in een strate / ter syden afgaen / als haer vrienden hem aencomen / ende te ghemoete willen / ende wacht hem soo veel hem moghelijck is / dat hys niet aen en roere / hy en derf oock de Wypt middeler tijt totter Wyp lost toe niet meer sien. Dies ghelijcks hout haer de Wypdt teghen den Wypdegom ende zyn vrienden.

Hier noemt den Seuenborgher de Turcken niet onbillick mannen / der welker een peghelijck (so gheseyt is) twelf vrouwen hebben mach / euenwel haer lijf alsoo vermaesteren / datmen gheen lichtbaerdicheyt en speurt / noch haer liefde erghens onozdelijck teghen deene wtghieten / met verachtinghe der anderen / maer hebben se te ghelijck al lief / oft pminers ghelaten sy hen also / meer om kinderen te winnen / ende wt noot zynen name te vermeerden dan dat wt onozdelijcker begheerte. De ghene die haer vrouwen ouer hen heerschappen oft regeeren laten / die worden booz bloode lichtbaerdighe heploose menschen gheacht / gheender eeren weerdich / gheuen heulieden daerom oock veel toenamen ende schandt tittels / als verderuers der Wet Machomets.

Vander Turcken ghelouue / Wet ende Ghebedt.

Der Turcken Fundament / Hoofstuck / ende Professie haers gheloofs is : Daer is een eenich Warachtich Godt / ende Machomet zynen Propheet. Al haer dinghen is met ongetymde ghedwonghen wtlegghingen ende spreucken wt Mose gestolen / schier ghelijck dat Paufdom in veel stucken.

Dat eerste deel haers gheloofs is goet / dat ander deel is den kanker daermede den Wyp uel desen Anghel besmeert / ende dat speychen dat sy op de valle leydt / op dat sy de onboozsichtige Wypfen (des lijfs onwetende) vanghe. Alsoo heeft sy int Paufdom oock in sulcker mate / God ende zynen name inde wapen ghevoert /

Wonder bar.
der Turcken
vrouwen te
gheuen haer.

Of die
Turcken.

Turcken ges-
looue wt
Mose gesto-
len / ende sta-
men gelapt.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

maer daer onder zijn cracht verloochent. Alsoo sidt den Dupuel altyds onder de kinderen Gods.

Hier Propheeten der Turcken.

Ab / dit is een ghanchbare meyninghe meest aller Turcken/van haerder Wer: Dat den Propheet Moyses in den beginne de Wet bande handten Gods ontfangen heeft/ ende dat wie tot zynen tijden dese Wet ghehouden heeft/ salich gheworden is.

Daemaels/ als der menschen boosheyt dese Wet brack/ heeft Godt Dauidem verwekt/ op dat hy Godt aende vanden des Wets wreecte/ ende de wet eenichsins veranderde.

Als nu dese oock te gronde ghinck/ ende niet helpen en wilde/ is den derden grooten Propheet Jesse oft Jesus ghesonden ghe worden/ die den derden soude versoeken/ ende de Werelt met zijn bydelicke Wet/ met goetheydt beproeuen/ die alleen tot zynen tijden een oorsaeke der salicheydt gheweest is/ allen den ghenen die in hem gheloofte/ ende hem aenghenomen hebben.

Als nu dese Wet oock tot water wiert/ ende dat haer de Werelt met liefde niet en wilde laten vinden/ soo heeft Godt den vierden ende laetsten Propheet Machomet verwekt ende ghesonden/ die de Wet Alcozan ontfanghen heeft/ die soudet met ghewelt versoeken/ ende hem alle volcken onderworpen/ en met gewelt tot Gods volck maken.

Wet Alcozans.

Ab/ Alcoza/ is der Turcken Wetboeck/ ghelijck dat hyde Roomsche Christenen dat gheestelick Recht/ Decreet/ etc. ende hy de Joden den Calmut. Waer in onder andere verbaet is/ dat de manbare/ beyde mannelicks ende vrouwelicks gheslachts totten houwelicken staet bequame/ te samen gheboecht worden soudent/ ende henliedengeensins en soudent voornemen alleen cupsch te leuen.

Voorts verbindet de Turcken te bestemder tijt/ bysmael inden dach tot het ghebedt/ ghelijck de Romeynen seuen dachgetijden hebben. Deerste ontrent der Sonnen opghanch/ want men heeft hy henlieden gheen uren met allen/ maer men schickt hem nader Sonnen. Vander ghebedt smiddachs. Dat derde te Vespertijdt. Dat vierde totten onderghanch der sonnen. Dat vyfste/ nae het auont eten inder nacht/ oft alst doncker is.

Een pegelick Turck moet bysmael des daechs inde kercke.

Ab/ in dese haer Godts-diensten is een sulcke tucht ende stilte/ dattet wonder is. Ab setten sy haer alle ghelijck onder malcanderen/ arm ende rijck/ in eenen rinck oft Circkel opder aerden/ nu staen sy ghebuckit/ nu ballen spint ghebedt neder op daerde/ ende hebben hierin haer ghereguleerde Ceremonien/ordinantien/en ghebaren.

Ab/ dese Bozas moet een peghelijck met zynen Brochiaen in zyn Brochie baghelijck bidden/ ten sy datter aenghesepde ghewichighe saken boozhanden zyn/ daerom dat somtijds pemandt wtbljue/ soo moet hy nochtans zyn Bozas thups complieren/ niet t'eender repse/ maer tot een peghelijcke tijdt zyn bestemt ghebedt.

Turcken en hebben gheen Wpeta dach.

Op den Wjddach is haren Feest ende Sabaths dach/ dan bidden sy wat neerstigher ende deuotelijckier/ nochtans en vperen sy desen dach niet van eenighen arbeit/ dan ter tijdt des ghehets/ ghelijck alle daghe. Maer Wjddachs comen sy altemael inde Hoofskercke/ ooc den Kesper daer hy Hof houdt/ ende alle zyn Voosten. Na dat het Wjddachs gebedt volbracht is/ preecken ende gheestmen milde ende heerlijcke aelmoessen den armen altyds/ soo dat sy de gantsche Weke rijckelijck te leuen hebben/ bysonder den Coninch.

Vander Turcken Kercken/ Kettermeesteren/ Vasten/ Doopen/ Paesschen ende Wevaerden.

Mer Kercken noemen sy Meschitas/ waer in sy (soo gheseyt is) in al haer Godsdiensien een sulcke ordinantie/ tucht/ ende still wjghen/ ootmoet ende deuotie bewijfen ende ghebruycken/ dat der Christenen vergaderinghe een opzoer ende dans-hups daer teghen mocht gheacht worden.

Sy hebben oock haer Kettermeesters en omerckers/ die de ketteren vanden naeghelaten Godts-dienst aendraghen/ wt verplightinghe haers Ampts/ Jae die sy verclaghen moeren. Die hanghen sy voortghebracht zijnde/ een Tafel vol Woffensteerten aenden hals/ voerense tot een gaepfel alleman tot spot openbaer omme/ sy en latense oock niet onghestraft ontslaen/ maer boerense daer toe om een somme ghelts/ aldermeest als sy een verfummenisse ende achterlatenheyt inden vasten begaen hebben.

Openbare boete byden Turcken.

Voorts hebben sy byperley doopen oft waschinghen/ daer sy haer mede repnighen ende bereyden totter ghebedt/ hebben daer toe in Tempelen ende hupsen haer eyghen waterpoelen oft putten inder Aerden daer toe ghemaecht. Den eersten Doop is des gheheelen lichaems/ soo datter gheen puntken daermen een naelde setten mochte/ onghewasschen en bljue/ soo gheheel datter niet een onghenet hayken en sy/ anders is de waschinghe crachteloos/ waer by sy soos neerstich ende dickwils al het hayz afscheeren. Die mannen oock dat hooft/ den aers/ schamelheyt/ ende onder de oeyelen/ wtghenomen de Waerden. De vrouwen oock alsoo oueral/ wtghenomen dat hooft/ dat Paulus den vrouwen totter berrieringhe van Godt ghegheuen te zijne sept. i. Cozinth. ii. dwelck hayz sy sonderlinghe neerstich wasschen/ op datter niet boochs en bljue. Sijden oock neerstich de wistekende naghelen aen handen ende voeten af altemael daerom/ op dat daer onder niet met alle boochs en bljue. Desen doop is van nooden/ oock tot een peghelijcke smette oft bepleckinge van ouervloet des eyghen zaets/ byten de houwelickche wercken.

Die doopen byden Turcken.

Den tweeden Doop is van nooden/ soo dickmaels almen hem vande onreynicheydt des lijfs los maecht/ ende den buyck leecht/ oft als pemandt metten Aers een wint laet/ en de locht besmet/ dan moeten sy haer/ niet oueral/ maer aende heymelijcke plaetsen achter en booz wasschen.

Dat derde nootbadt is van nooden/ den ledenden der vijfsinnen: Van beghinnen sy van aende handen totten elleboghe toe te doopen/ daer nae den mont/ ooren/ ende ooghen ten laetsten de voeten/ tot aende knoessels oft vzaen. Desen doop is aen allen plaetsen tamelijck/ ende en is niet van nooden/ dat sy een peghelijck ghebedt boozgaen/ ten sy dat het een bysonder om reynicheydt heyschende is/ dan mach sy hem nae het eerste ghebedt onthouden booz alle onreynicheydt der sonde/ ende anderen onlusten/ soo en behoefte hy sdaechs gheenderley waschinghe meer. Maer dandere/ die nauwe conscientien hebben/ wasschen haer wt deuotie/ ende toe meerder sekerheyt menichmael/ sonder noot/ ende en houden niet op/ dit te vermenichsuldighen.

Haren Alcozan boozschijft hen oock/ eene Maent vande twaelfue te vasten/ maer naede mael sy dat Jaer niet nae der Sonne gelijck wy/ maer naeder Maenschijn rekenen/ ende altyds twaelf maenden booz een Jaer tellen/ soo gheualt haer vasten nu en dan mit Jaer/ nu inden

Der Turcken vasten.

Somes

Somer / nu inden Winter / nu inden Verfst etc. nu anders. Maer als sp vasten / soo onthouden sp haer van spijse den gansen dach / snachts brassen sp soo dickwils als sp willen / oock smogghens eert dach woxt / op dat sy dien dach vasten moghen.

Voorz soo hebben sp oock ten eynde haers vastens / haer Paeschen / inden welcken sp de gedachtenisse ende verriggenisse haerder verstoruen begaen / vooz haer bidden: ende vertereen aldaer inder ghemeute / wat sp met haer byzinnen / russen malcanderen / segghende: Baaran Gluno zong / dat is / den Paesschen berome is wel. Ende dit doen sp op den tweeden Paesdach / die veertich daghen naden eersten gheualt ende ghelept woxt / ende dat daerom / om dat dees tijdt Jaers vele van haer broederen byden heylighen graue Machometi / tot Mercha wt bevaerden zijn / de welke sp verwachten / tot dat sp haer bebaert volbyzinnen. Want een groote meniche / niet alleen van Turcken / maer oock Arabes / Saraceni / Tartari / ende oock vermenpde Christenen / die daer in byde Turcken hooch gehouden worden / ende der welker ghetugghenisse van enen soo vele gheit / als van drie andere / besoecken jaerlijc wt sonderlinghe deuotie / die heyligh graf tot Mercha / veel meer dan wt te Jerusalem onses grooten Propheetes Jesu Christi.

Nu Mercha leyt by bystich oft tsestich dachrepsen van Jerusalem / daerinnen van dozhept ende sants wegghen / dooz dat woeste Arabiam niet comen en can / dan mer Kemelen / die allen nootdrift dzaghen: Want daer tusschen in deser woestijne gheen Weertshups / wooninghe oft nederlaghe en is. Tot deser benaert heeft den Soldaen veel berepde Kemelen / soo wyl anders hier nae hoozen sullen / van het onbyzichtbaer Arabia.

Van der Turcken Gasthupsen

hooghe Scholen / Priesters / Meesteren / ende Discipulen.

Van weghen deser bebaert / totter Turcken heylighen graf nae Mercha / zijnder machetghe Gasthupsen opghericht onderwegghen / sommighe op het landt dander in steden / seet wijs ende groot / van Coninghen / Vorsten / ende Heeren / met machtighe incoinsten ende Rentende gaest / alsoo / dat alle daghe eerst alle vzeemde Pelgrinnen / daer nae alle gheteekende aengheschreuen rijckelijck ghespijs ende ghevoepert worden / sonderlinghe oock de Studenten aldaer wiesende. Sooder nu dese verfaet zijnde / pet wat ouerblijft / tselue deplimen allen begeerden sonder onderschept wt / dagelichs tweemaal. De ingheschreuen Priesters en Scholiers moeten vooz de zielen der stichters daghelijck eenen bysonderen daer toe verordneerden Godsdiens bedienen.

Voozt hebben sp oock veel ende groote hooghe Scholen / inde welke men vooznamelijck de keiserlike rechten leert / die daer onderwennende gheleert worden / die neemten tot Ampten / Officiers / om twolck te regeren ende leeren. Sp hebben oock twee graden / ghelijck wt / Meester ende Doctoz. De beste neemten tot Regenten / Raden / Amptlieden / die heeten Califf. Dandere / die alleen Alcoran ende zijn Ceremonien wel weten / ende studeren / verliestmen tot Priesteren. Der seluer Ampt is / dat sp dat houwelijck beslupen / int ghebede ende dach / ghetijden de ordinancie houden. Dese en hebben gheen onderschept van het ghemept dolck / arbeypden ghelijck andere / sp en hebben noch en behoeuen gheenderley oeffeninghe inder Schrift / maer hebben al in haren Alcoran

voorzgheschreuen / aen een snoerken / ghelijck de Joden wt Moft / dies allemant wel ghewoone ende onderwisen is. De Predicaten hebben sp voorzgeschreuen / die lesen sp wt. Daerom wachten de Priesters op haer dinghen / bee / hupneeringhe / ende en hebben geenderley voozdeel / dan dat sp van alle tribuyp ende last ontflegghen / ends gheheel ende al byz zijn van alle scrutuyt / schattinghe / rijns / ende repsen.

In haer hooghe Scholen leertmen in geender manieren eenighe van de Drije consten / sp achtense vooz een nens wijshet ende verlesinge des tijds.

Vander Turcken Heylighen / wonz

der teekenen / en vander seluer Monicken schijnende gebedensthept / ende haerder Gheestelicken ghebedensthept ende heylichept.

Ostallijcke veel valsche wonderteekenen / gheschiedender / niet alleen byde valsche misghelouighe Christenen / maer byder Turcken Gheestelicken / Monicken / ende heylighen / beude int leuen ende de doot. Daer af 2. Thel. 3. Apocalyps 13. Danie. 7. 8. 11 / Augustinus de Cimate Dei / libro 20. Capite 19. pet wat ghesep woxt.

Ten eersten / gheuen sommighe int leuen zijn de / soo groote schijnende ljdtsaemhept vooz / dat sp Godt recht als gheheel ende al afghestozuen ende onbesesselijck / gheen cleeden en dzaghen / het sp hoe rout alst primers wil / maer gaen gheheel ende al bloot henen / alleen de schamelhept bedeckt. In deser selighe worden sommighe beuonden van sulcker volcomenhept / dat sp recht als ghestozuen ende onlijdelijck ghe worden zijn / alsoo / dat sp niet wtwendichs inghedrukt / meer en ghevoelen / ende haer noch van smertender coude / oft hitte / winter en somer alsoo naecht henen tredende / en ghevoelen. Sp laten haer tot een proeue haerder ghedult / branden / wonden slaen / alsoo dat sp haer lijuen vol verheelde knozren zijn: Want als haer pemiandt beproeuen wil / soo liden sp alle dinck / oock soomense dooden wilde / ende en ontfetten hen niet anders daer af / dan als of pemiandt in eenen block hieuwe / oft vper by eenen steen maekte.

Vander betoffen groote ouernaturelijcke deuchden / in afbrekinghe van alderley wellust / spijse / dzant / soo datter vele daer toe gheraken / met stupels sterichte en cracht (die sp hen / om zijn Euangelium te betuyghen / daer toe gheest) becrachticht: dat haerder sommighe gheenssing niet en eten noch en dzincken / dwelck met velen beproeft is / sommighe seer weynich / sommighe niet dan wortelen / etc. etende.

Sommighe houden (ghelijck de stomme) een voorzghenomen eewich / stajgen / en hebben geenderley wooninghe byde menschen / op dat sp niet gepoyt en worden te spreken. Dande welke dese Seuenborgher eenen niet sonder verwonderinghe ghesien heeft.

Sommighe zijn metten gheest der propheete / sommighe met menigherley openbaringhen ende gesichten begheeft / die worden ouernaturelijck opghetoghen.

Sommighe liden groote armoede willich / ende en dencken gheheel niet op dat tijdelijck / oft op den dach van mozzghen / ende daer en is schier gheenen onder alle dese / die zijn heylichept niet schier recht als met miraculen en bewijst. Dese noemen sp Dozmischlers. Ende daer nae dat een peghelijck een Professie ofte Reghel heeft / daer nae dzacht sp een teeken / allemant kennelijck. Ende siet ghy eenen een Blupme op zijn hooft dzaghen / soo wil sp daer mede aenghe

Hart leuen
ende schijn
der Turcken
sehe Monicken
kan.

En ander
Bette der
Wastende
Monicken.

Sommighe
Monicken.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

aengewesen hebben/een schoutwelijk opwaerts
opghericht gheestelijck leuen inden Heinel / als
die met hemelsche dinghen ende openbaringhen
angaet.

Daer draecht hy eenen bedelroch van veel
verwen ghelapt/soo bediedet willighe armoede.
Die inweelen in haer oozen draghen / bedieden
de ghehoorzsaemheyt des geests/die veel vertoch-
ten lyden/en dat sy metten gheest der Propheetie
begaest/lichten.

Draghen sy ketenen aenden hals oft arm/
dat bediet het ghewelt ende de aendachticheydt/
die sy hebben in menichfuldighe verruckin-
ghen / dat sy recht als des gheests gheuanghe-
nen zijn.

Der Turcke
barboeters.

Maet eenen naect henen / dat bediedt eenen
afghestoruen mensche / den Creatueren ende alle
der Werelt / die niet ghedult alle dinck lydt ende
ouerwint.

Der Turcke
Monicken
sijn gelijc der
Christenen.

Sy hebben oock menigherlep wijsen van leuen.
Sommighe zijn eenfaem/woonende by malcan-
deren in Boschen / ende wildernissen / bander
woonen gheheel eenfaem. Sommighe die niet
van soo hooghen gheest zijn/voeren een gemeen
gheestelijck leuen onder de lieden: zijn herberg
by / beherbergen de Pelgrinnen/welcker huy-
sen Ceche ghenaemt worden. Euenwel gheuen
sy pemandt slechts herbergh / soo willen sy ghe-
sien zijn arm te wesen/als die anders niet en heb-
ben/waer mede sy ander lieden ghebreck te hulpe
comen mochten. Sommighe leuen ghelijck by
ons de bedelaers Orden in gheduerende ar-
moede ende bedelrije.

Vander draghen in steden hier en daer goet
soet fonteynwater / gheuen alleman om Gods
wille/diet begeeren / te drincken / niet daer booz
begeerde: dan datmen henlieden wederom om
Gods wille daer booz wat gheuen wil.

Sommige woonen byde grauen haerder by
sonder Hepligen / die leuen van des volcks offer/
bewaren de lampen / ende roepen der Heplighen
wonderteekenen wt.

Monicken
sijn van alle
Wetten byp.

Dese en achten der Turcken wijsen ende Al-
cozan niet met allen / ghelijck onse Monicken
dat Euangelium/bewijse sy (soo sy achten) een
veel hoogher wijsen Professie / Welighe ende Re-
ghel booz haer hebben/dan den gemeenen man/
ende dan den Alcozan vermach: Daerom oock
van dien billick exemptt. Waerom sy oock de
ghebeden/Doopen/ende ander Ceremonien/die
den Alcozan den ghemeenen man voorszijft/
niet en achten: Dewijle sy veel hoogher ouerna-
tuerlike dinghen (so gehoozt is) oeffenen: Waer-
om oock vele wt henlieden teghen dat ghebode
des Alcozans/den houwelicken staet/ niet en be-
staen / ende wt gheestelijckheyt haer te onthou-
den/willen ghesien zijn.

Deel sonder
manlick saet
ghebozen.

Dat is oock een groot wonder / waer as een
groot segghen by henlieden is / ende dies sy al-
temael wijs ghemaect zijn / datter vele by hen
sonder manlick Saet ghebozen worden / die sy
deses ogli noemen: ende dit als gheen wonder
by henlieden en is: Alsoo dat sy lichtelijck ghe-
loouen / dat Christus van Maria sonder man-
lijck zaet ghebozen is / alsoo sy oock by bekem-
nen. Dese baren ghemeenlijck deser Monicken
gheestelijcke wijuen / den welcken het niemant
toebetrout/dat sy by haer wijuen slapen / dewij-
le sy cupshet belooft te hebben willen ghesien
zijn/ende daerom niet openbaer by de vrouwen
en woonen / dan als sy somtijds te saemen co-
men/ende de vrouwen bezaden / soo becouen sy
de lieden / oft maken hen wijs / dat sy van Go-
des cracht / sonder manlijck saet bevrucht ghe-
worden is / oft by auontueren in haer stede be-
saetse de Dupuel onwetende / somtijds inde ge-
daente eens mans oft bedrochs / op dat sy dit

misghelouue byde leughenachtighe beuestighe/
oft anderfins betoouert hyse / ende beneemt
hen het vernuft / dat man en wijs onwetende te
samen comen / ende sy bevrucht wert: Want
daer en is teghen des Dupuels ghewelt (soo-
men zijn werck aensiet) wt Godts toe-laten/
gheen dinck onmoghelijck. Want hy can (ghe-
lijck in alle dinghen) oock hier in wel Gods Ape
oft Simme zijn.

**Vander Turcken Hepligen/ Ghe-
stelijke Monicken/ Feesten/ Opperdaghen/
schijn/ ghebare/ spelen/ oeffeninghen/
ghebeuyntheyt/ ende gheeste-
lijcke Boewerije.**

Sy hebben (soo ghehoort is) gheenen Opper-
dach / van die sy hen wt deuotie/ oft wt ee-
nighen aenligghenden noot / selue voorne-
men te houden/oock sommighe wt gelofte/ som-
mige wt oude ghewoonte/ sommige wt toebal-
lender noot/ als booz reghen/ schoon weder/ etc.
Als dan comen te samen alle na-by onligghen-
de Turcken / daer bereydenmen een ghemeene
maeltijt booz alle/ van tijts oft gheslaghen vee/
alsoot te passe comt.

Alsoo haest als nu de maeltijt ghedaen is/
staet den principaelsten onder hen op / neemt een
becken oft Crommele / ende staet tot eene ghe-
stelijcken dans/ een vzeemt ghelupt: Dan staen
dander op / ende beghinnen nae ordene heusche-
lijck te dansen of tot spelen / met eenen soo wel-
gheschickten/ aerdighen/ tuchtighen ghebare
des gantschen lichaems ende hofwijse: nae
dat het Instrument/ daer toe gheordonneert/
lydt.

Danssen
Turcken
Godsdienst

Ten laetsten veranderen oft verdraepen sy
haer so gherap omme/ als ofter eenen Top om-
liepe: alsoo dat de toefenders naewe en con-
nen mercken / oft een mensche oft onloopende
Calonne sy. Daermede willen sy ghesien zijn
vanden gheest ghebreuen te wesen / ende dit ver-
natueren een onmoghelicke beweginghe/ dwelck
wel waer zijn mach maer van wat gheest sy ge-
breuen zijn / daer waer wel een vzaghe af / dat
en can hen niemant nae doen/dan dierghelijcke
gheestelike / hoe gheschickte ende rap eenen an-
ders nimmermeer zijn mach / oft sy al wel den
voorzang wat te contersepten ende nae te doen
meynt.

Maedat sy nu inder vermengder ordeninghe
een peghelijck in sonderheyt ghespeelt heeft/soo
laeten sy te midden inden dans sommighe ghe-
bedts woorden baten/ booz de sielen der verstor-
uen/ die hen haer aelmoessen hebben mede ghe-
deylt/ Ghebrycken oock sommighe Liedkens
daer toe / van haer Ouderen tot desen spele ach-
ter ghelaten/die sy inden gheest / als sy opgheto-
ghen waren / ghesonghen ende ghepropheeteert
hebben/ die zijn gerijnt/ soet ende lustich te hoo-
ren/oock wel ende lichte te mercken.

Doorts trecken sy alle wetten/wijse ende Ce-
rimonien des Alcozans / op eenen gheestelijcken
sin/ende misticerent altemael/ welke haer Al-
gozije de ghemeene Priesters des volcks gheens-
fins niet aen en nemen / maer bliuen by de letter
des Alcozans / ende achten weynich op dese wt-
legginghe/dewijle sy dickwils in ontruckinghe
die alsoo wtghelept zijnde/selue niet gheweten en
hebben wat sy seiden.

Turcken
monicken
mistice-
ren den
Alcozan.

Vouen dien / wannen dese haer vermeynde
gheestelike/tot de lieden comen / soo wil een pe-
ghelijck zijnder Professie oft perfectie een teek-
ken ende bewijs gheuen / onder welke gheens
dinck meer aensien heeft / oock meerder deuotie
beweecht/dan dit spel bouen eerst ghehoort. Sy
willen oock hier gheacht zijn/dit spel David nae
te doene (die oock alsoo booz de Arche/2. Reg. 6.)
ghepeele

ghespeelt hebbe: Van welcke Apen/Amos 6. ge-
sept wort.

Op dese wijsse (schijft den Zeuenborgher) als
enen in zijns Heeren huys gheschierrecht is ghe-
worden / soo is hy nae het auonteten tot dit spel
opghestaen / hem opschotfende / ende heeft be-
ghinnen te dansen / ende alsoo hy hem int eerste
verdraepde / alsoo gheras als een Botbaker een
schijue / soo heeft hy sommighe steunen hoozen
ende varen laten / soo claghelick dat haer alle die
int huys waren/ontset hebben/ende nauwe van
werken haer onthielden.

Op een ander tijdt/sepde hy / als sp oock inde
Mondtmaeltijt saten/ende dat zijn Heere een van
dese Monicken te gaste hadde/ soo is op dien een
haestighe verruckinghe gheromen / alsoo dat hy
van al zijn sinnen ontset / van hem seluen gheco-
men is / ende albaer als eenen dooden stock ghe-
seten / so datmen noch adem noch leuen aen hem
gheuercken en mochte. Als sp nu wederom tot
hemseluen comen / soo segghen sp somtijds wat
sp ghesien/ende waer sp gheweest hebben / som-
tijts segghen sp datter haer niet gheoorlooft en
is te segghen/datter hen oock mits de hooschepdt
der sake onmoghelick is.

Summa / sp zijn in al haer leuen / werken/
doen/laten/ spreken/ gebaren / ende wesen / van
een soo goet exempel / datmense vooz Enghele
houdt / ende de Dupuel moet hem doch by hen
vermompelen/ende in eenen Enghel des lichts
dwinghen/sal hyse bedrieghen.

De dwase vermenpde Christenen aenbiddende
hem alsoo want sonder eenich momaensicht/
want haer Monicken gheen dierghelijcke hep-
licheit en bewijzen / maer niet dan bleten/ ende
des vleeschs vrucht sonder allen schijn van haer
gheuede: soo dat de Turcken billick hierin wij-
ser te achten zijn/ den welcken de Dupuel doch
eenen sulcken neusenschijn ende spiegelhechten
moet maecten/wil hyse doen schijnen: Want der
seluer Monicken oock in het aenschijn somtijts
een gheestelijckheyt aenwijzen / soo dat alle haer
dinghen vooz deucht/tucht / ende ghebult / etc.
schijnt Also dat (wie haer niet jupst op de vrucht-
ten en sie) bedrogghen worden moet.

**Vander Turcken Monicken vrucht/
boeuerge/boeuen stucken/waer by
men haren gheest kent.**

Opemant der Turcken Monicken woort
den ende baden scherperlijck overweecht/ ende
inwendich nauwe nasiet / die bindt ten eer-
sten eenen sulcken hooverdigghen gheest ende
eergiericheit by hemlieden / dat sp niemandt
nemens haer lijden en connen / ende dat altyds
deen Secte vander als gheringher oft slechter
verclept / ende deene laet hem altyds dunc-
ken gheestelijck ende beter te zijn dan vander/
alsoo dat sp daerom malcanderen hart benijden/
stekende vol gheestelijck hooverdijde / pdel ee-
re/epghen liefde / ende doen al dat sp doen / wt
liefde ende nutte haersselfs/om dat sp byde men-
schen gheloof/beroemt/begaest/ ende by Godt
heel verdienen ende daer toe salich werden wil-
len: Ende soecken in alle dinghen doorgaens
haer seluen:welck valsche ooghe alle boomhepdt
des vleeschs verderft/ ende vooz Godt tot eenen
grouwel maect. Sp noemen haer seluen die
Verbrozen/Heplighen / als de eenighe Gods
vrienden / die niet rechts alleman eeren ende
vooz ooghen hebben soude / als die bouen an-
dere / om vooz Godt veel te verrijghen aen-
ghenamelieden zijn / ende eenen byhen toeganck
hebben. Dit zijn de gront-hooverdighe haers
herten / die Godt plochte te verstroyen / alsoo
dat gheen hoere met haerder schoonhepdt/ghe-
ten rijcken met zijn goet alsoo en pronck / als

dese niet haerder boomhepdt ende const opghe-
blasen zijn / de welcke haer ghenade ende vooz-
bidden tot God / alleman aenbieden / als die al-
leen by Godt te handelen / ende een open deure
hebben. Daerom segghen sp / dat aller menschen
ghebeben/offeren ende gheloften/haerlieden bil-
lick Gode te offeren al ouerghegheuen worden.
Waer by (soose pemandt slechts een wepnich acu-
tast) soo bidden sp terstont Wzake Wzake ouer
hem ende zijn huys.

Eene van dese Monicken / als hy ter seluer
stede daer den Zeuenborgher zijn Wooninghe
hadde / in eens Rijcken mans huys (waer by
haren gheest altydt lieuer is / dan byde Armen)
introck / ende datmen hem ouermids nootfaec-
kelijcke affairen met het bee ende huysghesinne/
niet alsoo heerlich en ontfinc. Soo is hy ter-
stont met gheschrey/bloerken/ende maledictien/
wt den huysse ghewecken: Ende het is gheschiedt/
datter dit Jaer gheen mensch oft bee in desen
huysse leuende ghebleuen en is. Dit heeft den Ze-
uenborgher ghesien/ende veel dierghelijcke stuc-
ken gehoord: waer bymen afneimen mach welck
gheests kinderen sp gheweest hebben / des verder-
vers/oft des gheens die niet gheromen en is om
de lieden te verderuen/Li. 9. Daerom soo ver-
hoedmen inder Turckse hooghelijck datmen
gheene van dese en vertoome.

**Van dat ghekijf der Monicken en
Papen in Turckse / welcke de beste en den
volcke aenghenamst zijn. Item een
treffelike Historie/hoe een van
haer Keyseren berout zijn
de/een Monich ghe-
worden sp.**

Tet tijdt der ghevanckenisse des voozghe-
melden Zeuenborghers / iset in Turckse
een ghekijf opghereken / oft de offerhanden / sel-
moessen/ende gauen des volck billicker den Wre-
steren oft Monicken toequame. De Priesters
gauen vooz: Wp zijn de ghene die de sozge des
volcks dzagen/regeren/leeren/voorztaen/rich-
ten/ raden / Weten gheuen ende voozdzaghen/
oock vooz den Alcoran beuesticht. Dewyle nu
onsen dienst ende ampt meer groets / oock den
gheheelen Rijcke meer van nooden is / dan der
Monicken/sal ons billick des volcks gauw en
offer volghen.

Daer teghen sepden de Monicken: Wp zijn
der ghener nacomers ende Stadthouders / die
een fondament der Wet ende der ghenade zijn:
Wp zijn oock die vooz God staen / om dat volck
te vooztrecken / ende al haren nootd als eenighe
nootd helpers vooz te dzaghen / ende der seluer
sonden ende ghebreken met ons voozbidden te
verbeteren/versoenen/ende herstellen: Jae die
des gantschen Rijcks ongheluck ende aenstoot
afwepden/ende op ons nemen: Ende als alle
menschelijcke hulpe wt is / soo gheuen wy onssel-
nen der byantschap gheuanghen / ende legghen
ons daer tusschen/ op dat wy Godt vooztrecken/
ende alle ghebreken verbeteren/ ende alle ongher-
nade te niete doen: Daerom ons niet rechts de
gauw des volcks volghen sal.

Als men nu desen tweedracht aenden Keysere
liet comen/ en haer niemant vereenighen en con-
de / so wiert alle de sake den Keysere ouerghe-
gheuen/om daer ouer te oozdeelen/dat namen bep-
de partijen aen/onwederstrijckelick te houden.

Als nu de Keysere beyder partijen oozsaecke
hertwaerts ende gints waerts overlepte / soo be-
ghonst hy by hem seluen te beslupen / dat den
dienst der Priesteren nootzakelick was: Daer-
om tot vergheldinghe haers ampts / hen billick
des volcks gauw toebehoorde.

Als nu dit tot de ozen der geestelijckequam/
109

Monicken
en connen
niet igaren.

Malebricks
eens Mo-
nicks ont-
een gantsch
huysghesins.

Ghekijf des
Monicken
ende Papen
in Turckse.

Moni-
cken
soeken
seluen.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

soo haesten sy haer terstont na den Coninck / be-
gheerende dat hy die sententie niet en verhaeste
noch verclaerde / maer dat hyse verterken wil-
de / tot dat sy de saecke neerstigher mochten be-
dencken / op dat sy in een soo grooten saecke geen
oneere en behaelden. Welck / alst hen den Co-
ninck toe-sepde / ende de sententie seuen daghen
achterstelde / soo verhef hem op een van dien
nachten in Conincks lijf een sulck ghecrimpel /
dat hy haestelijcken (om hemseluen te verlichten)
op-staen moeste / om met den stoelganck de on-
ghesontheyt te lossen. Als hy met gheweldt be-
dwonghen / onghemackelijck op den stoel sadt /
bzack de Tafel onder hem / wt toerichtinghe des
Dupuels / oft betooveringhe der Monicken / soo
dat hy in dat Priuathups viel / oft dat hem pri-
uers niet anders ghedocht en heeft (alsoo betoo-
uert zijnde) dan dat hy daer inne lach. Euenwel
so liet hy hem duncken dat hy niet heel daer inne
gefallen en was / maer op eenen dweers en muur
gheballen / ende daer aen hanghende ghebleuen
was.

Turckische
Keeser valt
in el priuath.

Als hy nu in zijnen sin seere riep / ende hem nie-
mandt en mocht te hulpe comen / daerom dat
alle poozten tot hem soo neerstich met grendelen
ende Sloten ghesloten waren / ende dat hy hem
verarbede ende vermoeyde om wt te klimmen:
schier om een ure lanck / maer niet wt-ghericht
en hadde / soo quam hem inden sinne / dat hy er-
ghens eenen heplighen aenriep. Soo haest als
hy dit dede / soo verscheen daer terstont een licht /
ende pet wat daer inne / inde sojme ende gedaen-
te eens gheestelicken Monicks / alsoo sprekende:
O Coninck / waer zyn nu dese / die ghy v ende
uwen sijcie soo nootsaekelijck hebt gheacht?
Daeromme en comen sy v in desen nwen noot
niet te hulpe? Maer den Coninck van vzeefe ende
verschickinghe en antwoorde niet. Doen sepde
dat ghebzochte: O Coninck / en bezyest v niet /
ick laet v wetē / dat dese die inder hoochsten noot
(als alder menschen arm te cozt is) hulpe mo-
ghen bewijzen / v ende uwen sijcie opt alder-
nootsaekelijckste zyn. Wits dien nam hy den Co-
ninck / bzacht hem sonder alle moeyte wederom
in zyn slaepcamer / ende verdween terstont booz
zyn ooghen. Doen quam den Coninck weder-
omme tot hemseluen / al dat hem gheschiet was /
verhalende.

Turckischen
monic open
daert de kee-
ser int schij-
hups.

Smorghens boech beriep hy al zijnen Raet /
vertelde hen de saecke nae malcanderen / ende be-
schickte haestelijck / dat alle de Gheestelijcke die-
men in de Wereldt mochte te weeghe bzinghen /
ontboden wierden. Als dit gheschiede / soo sette
hy hem in zijnen Conincklijcken Stoel / ende nes-
fens hem een vat vol ghelts / hiet de Monicken
al nae malcanderen tot hem oft booz hem gaen /
geuende eenen pegelijcken eenen greep vol ghelts /
alsoo veel als hy onbegrepen in deen handt hou-
den mochte / ende merchte wel neerstichelijck / oft
hy desen niet en mochte aensfende worden / die
hem verschenen was. Als sy nu alle om waren /
ende den Coninck hem verwonderde / dat hem
van desen zijnen heplighen Monick / die hem wt
zijnen nootd gheholpen hadde / egheen ghesichte
gheworden en mochte / soo tradt den oppersten
onder den Monicken boozts / sprekende tot den
Coninck: Dat desen alwel eenen eenighen ghe-
sien gheweest waere gheworden / en wel in al-
ler Monicken persoone hem verschenen te zyn /
daeromme dat hy onser aller Parroon / alle cause
gheboert heeft. Dies hem den Coninck ver-
noeghen liet / ende quam wt dit Dupuels ghe-
zochte daer toe / dat hy zijnen Sone / nauwelijck
thien Jaren oudt zijnde / in zyn sijcie sette / ende
hy dat Coninckryck verliet / ende hem na Ma-
nassa de Stadt / onder de vergaderinghe ende
het Convent der Monicken voechde / ende der-

Turckischen
Keeser wort
aen Manic.

seluer Opzden aen-nam.

Als hem nu in dit zyn booznemen / sommi-
ghen tijt verliep / ende dat kindt inde stede zijns
Vaders regeerde / soo spzoot daer eenen grooten
oproer onder dat Hofghefin / niet sonder blaet-
verghieten / alsoo dat de sommighe daer booz be-
sochden het verlies des gheheelen Keeserdoms
toecomende zijnde / waert datmen tot dit onghel-
uck niet haest eenige medecijne en bonde: Want
dat Hofghefin vercosen met verachtinghe des
Conincks kindt / eenen anderen Keeser oft Co-
ninck / die in nooden hen boozgaen mochte / ende
bpfstaen.

Doen die Edelen ende Dozsten des Lants dit
beuonden / ende ouerleypden wat onraedt daer
booz soude moghen comen / soo verre men desen
inbreuck toeliet / ende ghingen haestelijck totten
ouden Coninck int Clooster / hem niet soo seere
met bidden als met bzeppghementen beroutende /
dat hy hem dies wt noode des Rijcs onderstont /
ende dat ongheluck (dat hem met gheweldt toe-
voechde) af-sepde / om dat toecomende quaet / cete
de ouerhandt name / te boozcomen. Daer mede
bzonghen sy hem wederomme sonder zijnen wil-
le in het Regiment / ende moeste regeren tot in
zjn graf.

Dese daet was ter tijdt des ghebanghen Se-
uenbozghers (so hy schijft) alsoo ruyckbaer ende
lypdtbaer in Turckpe / datmen eenen langhen
tijt schier anders niet en sepde.

Noch een ander waerachtighe Historie isser
gheschiet / bewijle dat den boozsejden Seuenboz-
gher in Turckpe gheweest heeft. Als den groot-
machtigen Tartarus Camerlanus int Oosten
sommighe Gheestelijcke / met bede ende ghe-
schencken beroute / ende daer toe bzacht / dat sy
haer onderwinden wilden / des Turcks zijns
vpants hooft hem te bzinghen / dies hy hen wel
meer dan hy hen schanck / beloefde / so zp het vol-
bzachten. Soo sochten sy langhe bequaemheyt /
hoe zijt aengrijpen souden / maer de swaerheyt
der saecke quam hen alrijt teghen. Maer nade-
mael sy in alle swarte Consten goet onderwijjs
hadden / soo ghedachten sy een vzeemde / behen-
dighe nieuwe Conste ende auonturiere te beden-
ken / om daer mede booz den Coninck te trec-
ken: Ende soo hy dese Conste te siene begheerich
waere / wilden sy boozgheuen ende hem berou-
ten / dat sy dese hare Conste niet en mochten sien
laeten / dan alleentijck als hy alle-man van hem
wt-sloot / ende hy alleen hen toefaghe / als dan
hoeyten sy tot harer begheerten eynde te comen.
Maer den Coninck wiert booz sommighe diese
in arch-waen hadden / (ende der welcker be-
zoach hen eensdeels bekend was) ghewaerschout
booz hem te siene / dat hem van dese egheene
vzeemde auonturiere en gheschiede. Als hijle nu
beroepen liet tot dit Spectakel / soo quamen sy in
haer ghelwoonlijck gheestelijck habijt / daer on-
der met wapen wel bewaert. Dat vernam ter-
stont den ghewaerschouden Coninck / soo haest
als sy inghinghen / ende gheboot dat dat quaet
dat sy teghen hem ghedacht hadden / aen hensel-
uen wt-ghinck / ordinerde wt te voeren / ende
eenen peghelijcken met zjn eyghen Sweert te
dooden.

Dencht ende
geestelijcken
der Moni-
cken in Tur-
kpe.

Doen ter tijdt wierden oock alle Dozdenen
alsoo aenghebzacht / ende teghens den Coninck
beschuldicht / dat alderlepe Boeuē ende groot-
ste Schalcken / Roouers / Moordenaers / die in
Bosschen / weghen / ende Steden teghens den
ghemeynen oozbooz / met alderlepe lasteren be-
rucht / in dese Reuel-boeuē ende gheestelijck
habijt streckende / onder desen Gheestelijcken
schijn verbozghen waren / die inde Werelt wesen
mochten.

Inder Ma-
nicken boe-
uerge bueet
een gal.

Wt allet welcke den Coninck betweecht zyn-
de / ende

le Monie
in Worden
Turckij
rbyen.

de / ende vander waerheyt met veel ghetuyghen
onderricht / liet hy een ghemeyn Edict wt-gaen /
dat alle de Gheestelijcke zyns Ryckis terstont
dat Ryck rynden / ende ouer al wt ghebzeuen
wierden. Soomen daerenbouen eenighen aen-
quam / dien soubemen te ghelycke van het leuen
beroouen / ende alle zijne goeden gheroufiscuere
zyn. Sp quamien oock in eenen sulcken haet te-
ghen den Coninck / dat hy niet alleene haere na-
men niet en mochte hooren / maer waer hy som-
tijds eenen in een bedel-cleet aensiende wert / oft
hem int ghemoet quam / dien en conde hy sonder
bedroeffnisse niet aengesien. Daer-by (die den
Coninck vooz ende nae ghynghen) en lieten niet
ghens gheen en armen te voorszijn. Waer waer
hem erghens eenen armen onversiens inde hant
gheraecte / dien en quam daer niet onghella-
ghen af.

Dat heeft den Seuenborgher selfs ghelien / die
eens met ander armen ghevanghen / den Keyser
(als hy naer Badt wilde gaen) onversiens inde
hande gheraecht was. Daer (schryft hy) heeft
hem den Keyser vergramt / ende ghehoorde als
een Sieghe van omnoets ende onwils wegghen /
met verkeerighe zyns aengesichts / soo is zyn
nen Herault ofte Stock-knecht toegheloopen /
haer leelijck wt den wech gheslagen / ende die niet
en ontbloden / en zyn de slaghen niet ontloopen /
dwelck hem wijs gheinaect heeft / den Keyser in
zynen bedel-rock nemmermeer vooz zyn ooghen
te comen.

Van der Turcken voornaemste

heplighen / noothelpers / haer
wondertecken en
Bevaerden.

Sedichasi / dwelck eenen heplighen ouerwint-
suer verbuyscht wort / is onder ander vooz-
schijnende heplighen deser Secte / die nae de doot
met valsche wondertecken / in Turckije ghe-
licht hebben / ende noch lichten / den voornaem-
sten / welcks heplich graff tusschen Otomanni
ende Karamanni leydt. Ende hoe-wel dese al-
tyt vozloghe met malcanderen boeren / sog en
derf nochtrans niemant des wrekenden Sants
graff / eenichsins aenroeren / noch oock die naest
ghelegghen Landen beschadighen: Ja by hen lie-
den is eenen alsulcken waen / dat dese het onghe-
luck niet en ontgaen / die slechts maer en denken
deser Contrepe ongheluck toe te voeghen. We-
deromme zyn sy doorgaens berout / dat noyt pe-
mant desen noothelper te vergheefs en heeft aen-
gheroepen: Voornaemlick is hy tot vozloghen
ghenadich. Welcke parpe hem de grootste eere
bewijst / byde selue is ghewisse victorie. Der-
waerts treckt iaerlicks een groote menichte met
zyn ghelosten / gauen / offeren / van Coninghen /
Vozzen / Weeren ende volcken daer ghebrachte /
wie best vermach / die doet het beste. Dese wort
den naesten nae Mahomet (die der Turcken
Christus is) gheacht / alsoo dat zynen lof niet
alleen byde Turcken / maer oock by andere aen-
stootende Nation is / die dickwils zyn graff be-
soecken.

Turcke
is / ende
gare.

Eenen anderen Sant isser die heet Parsipet-
teck / dwelck ghetranslateert wort / een hulpe der
Belgrinmen / oft een Belgrin heplich / die mee-
stendeel vande Belgrinmen besocht wort / welck
hulpe spaendachtelijck gheboelen. Vele dra-
ghen den derden Sant haren noot vooz / Misch-
passa ghenaeint / dwelck liefde bediet / die aen-
roepen de Boeleerders ende de ghehoude lieden /
dat hy de liefde wijs volcomen maecten / quaede
houwelijcken versoenen / ende totter gheboorte
helfen.

Noch eenen anderen / Dampassa ghenaeint /
den vreedfamen Sant / troost de bedroefden / der-

eenicht de tweedachtighe / openbaert hem den
aenroependen / nu in een Jongelinc / nu in eenen
Ouden man.

Inde Contrepe ende ghelegghentheit daer den
Seuenborgher gheweest heeft / schryft hy / zyn
beeld der heplighen grauen gheert met groote re-
uerentie / der welker namen onbekent zyn / ghe-
lijck by ons de elf dupsent Martelaers / die aen-
roepmen om reghen / schoon weder ende ande-
ren toevallenden noot. Tot deser voorzepde gra-
uen beaertmen / ghelijck by Bevaerden ende
Crupf-vart ghaen. Aldaer betalen sy hare of-
ferhande ende ghelofte / ende draeghen een groo-
te hope der verhooringhe met haertieden thups /
sy hassen wel / ende zyn oock bzolijck / nae haer
ghewoonte / als sy tot deser ende ander heplighen
Bevaert comen / byinghende met haer veel goe-
de spijse.

Onder dese zyn der twee / der welker namen
bekent zyn / Gop ende Bartschunassa / van de
welcke men wonder sept / van haer vrouinten /
hoe dat sy wt-ghenomen gheweest hebben / ont-
het Dee te bewaren vooz alle toevallen ende aen-
stooten. Waer af den Seuenborgher schryft /
dat hem zyns Heeren vrouwe menichmael ghe-
sept heeft / als dat sy veels goets van desen Sant
ontfanghen heeft / bouen al in de hoedinghe des
Dees / waer vooz sy hem alle Jaers een gheral
naren boters betaelde. Ende wanneer sy som-
wijlen hem dien offer wt te reppen versupinich
gheweest hadde / dat haer terstont een onghe-
luck toegheromen is / ende dat Dee opghelept:
Daer-inde hy haer rechte als ghemaent heeft:
Ende dat / alsoo heeft als sy de belofde ghifte
neder ghelept heeft / het Dee wederomme ghe-
romen is. Sp heeft oock desen Seuenborgher
alsoo berout / dat hy achter de Schapen vooz de
Wolven (soo hy schryft) oock desen Sant heeft
aengheroepen.

Dat en can hy oock niet swigghen niet vooz-
hy gaen / dat hem zynen Heere menichmael ver-
haelt heeft te segghen. Eens heeft hy eenen stier
oft offe vertozen ghehad / dien is (als het ander
Dee des nachts innegheromen is) wtghebleuen.
Doen heeft hy van stonden aen (alsoot by hen de
ghetwonept is) zyn naghebueren gheroepen /
ende terstont op-gheweest / een pghelijck met
zynen Coker / Doghe ende honden / als oft spe-
ghens eenich Wilt wilden vanghen / ende vooz-
weefden het gantsche Woud / maer en hebben
niet ghevonden / ende en zyn oock op gheen ghe-
speut gecomen / dat hebben sy oock vanden mo-
ghen aen gedaen / tot inden derden dach ontrent
Vespertijt.

Als nu alle man vermoepdt zynde / aen den
Offe vertsaechde / soo soude zynen Heere inghe-
vallen zyn opden thups-wech / eene ghelofte tot
den heplighen Sant Sint Gop te doen / soo den
Stier ghevonden worde / ende dat daer terstont
een groot gheroep ende toe-loopen der ghebue-
ren ghehoort gheworden is / ende den Offe ofte
stier tusschen twee boommen tusschen eenen spriet
ghehanghen / ghevonden gheworden. Ende dat
gaf hen alsoo veel te groter wonder / om dat sy
dese dyle daghen soo menichmaels daer vooz-by
waren ghegaen / ende niet ghelien noch ghevon-
den. Een anderen / dat hy al desen tijdt vande
wilde Dieren onghetuert ende leuende gheble-
uen was.

Als nu zyn Heere den ghebueren de ghelofte
aen desen Sant ghedaen / vertelt heeft / soo heb-
ben sy haer dies seer verwondert / God ende dien
Sant S. Gop ghedant om zyn verdienste / ende
met vzeuchden wederom thups ghetrocken / niet
soo seere van wegghen des ghevonden Ofes / als
van het wonder-werck aenden Offe ende Sant
ervaren.

Der Turcken
S. Wondel

Marckel en
wonderteck-
ken S. Gop
in Turckije

Daer

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

En ander
noothuyt
der Turcke.

Daer is oock eenen anderen Sant in Turckijen / die niemant onrecht en laet gheschieden / en die de ontschuldige beclaechede / ontschuldicht / Childelesse ghenaeint / die oock den nootlijden den Boden gunstich is. Die is oock in alsulcken aensien in Turckije / dat nauwe eenen die hem in nooden heeft aengheroepen / zyn hulpe niet en hebbe betonden.

Desen verschijnt den Pelgrinnen / wande laers ende boden dicwils op den velde / als eenen post-bode op een grijs-grau peert sittende / die terstont aengeropen zijnde / den moede te hulpe coemt / oft soo permant zynen name niet en kent / ende hem alleen Gode beveelt / dien seynt hy desen Sant te hulpe.

Hy / die Mirakel van desen Sant heeft hem verlopen / bewijst den Seuenborgher daer inne gheweest heeft / dat sommighe wt de Geesteliche den Coninck aen-ghedraghen gheworden zyn / als hadden sy hem wilken verraden / ende zyn daeromme metten vyere te verbanden / verwesen gheworden. Maer den oppersten onder hen / als hy hem begonden te verantwoorden / als deser dinghen onwetende ende ontschuldich / oock zijnder mede-ghesellen ontschult aen te wijzen / maer gheen plaetse vinden noch dat hen niet en heeft moghen helpen / cozt af totten vyere moesten / ende dat sy minners voor Godt op dien Coninc / ende desen Sant haer ontschult protesteerden / so wiert hy eerst in eenen brandende gloependen Quen ghestooten : Maer terstont is dat vyer in eenen ooghenblik wtgheblust / ende den Quen vercout gheworden. Daer by den Coninc haer ontschult heeft afghenomen / ende haer altemael los ghelaten.

De schoenen oft soeken banden eersten die van den vyere ongequetst ghebleuen zyn / worden by henlieden voor groot Verplichtdom noch heden daechs ghetoont ende opghesouden.

Vier ouerslaet den Seuenborgher outallijche veel daden en gheschiedenissen / die hy in zyn ghebanchenisse / die 22. Jaren eensdeels ghehoort / eensdeels seker ghesien ende ervaren heeft.

Mirakelen
in Turckije.

Sy hebben oock Propheeten onder haer / die alle verborghentheyt weten / eene bande welcke niet verre bande Seuenborgher gheweest heeft / soo ghewisse (soo hy schryft) dat hy alle dinghen / die de lieden nauwe ghebachten / soo openlijck aenwees / sonderlinghe van dieften ende moorden / dat schier niemant onghemeldet yet archs ghebencken en dorste / oock en mocht hem / mits zyn aenwijzen / gheen moorden aer oft dief in desen hoeck onthouden / ende hoe-wel dat dese hen seer veel laghen leyden / ende veel stricken bereyden / ende somtijds selue om niet goets tot hem quamen / soo heeft hy hen terstont haer boornemen ende aenflaghen gheseyt / wat sy inden sin hadden / eer sy een woort spracken. Want hem den Seuenborgher oock hadde boorghenomen te sien / maer wt angst ende begheerte te ontloopen ende wech te trecken / verhindert / oock op dat hy mijn boornemen by auontueren niet te kennen en gaue / ende my belette / haeste ick my wech. Moghelijck oock dattet Godt alsoo gheordineert heeft / op dat mijn ghelooue aen dese neuf-wijshet niet ghekrenet / eenen aenshoot en creghe.

Maer bande ghene die sonder manlijck Saet (soo sy becout zyn) ghebozen worden / Deses Ogli ghenaeint / wordender alre twee oft dype inder stadt Prussia gheworden tot een wonder / welker hant oft yet van haer cleederen op de cranken ghelept / helpet veel totter gesonthet / die sy weder-bringhen / ende teghen alle siekten bewaert zyn. Want alsoo sy wonderlijck ghebozen worden / alsoo is al haer leuen ouernatuerlijck. Daer of wat hier bouen.

Vander Turcken onenicheyt Secten ende tweedacht in haer ghelooue.

De wijle het der lenghen aert is / dat sy niet haer-seluen niet eens en is / ende haer-seluen af-loopen ende verraden moet / ende haer epgen lijck selue verstooren : ghelijck men in alle secten siet / hoe sy haer-seluen bestormen ende stooten : ende dat de leughen niet dan teghens haer-seluen en liecht / ende dat sy wt Godes wonderwerck verhoecht / haer epgen tonghen op eten / ende met haer epgen Smeert ommegebrocht worden : Alsoot aen alle ketterijen blijckelijck is.

Soo is doch dit boornamelijck oock aen de Turcken waer / die in gheenderley wijse als oock alle andere secten / eens en zyn / dan inder leughen ende teghen Christus : dwelck als zijt nochtans willen verantwoorden / ende niet leugenachtich / maer voor de waerheyt te zyn / willen aenghesien zyn : eerst recht beghinnen haer seluen in haer epgen tonghen te byten / ende haer leughenlijck kennelick te maken.

Also moet de leughen haer seluen in haren neft beschijten / effen dan / wanneer sy hem rupmen ende van leughen supueren wil / ende dat is waer alsoomen seyt : Een leughen behoefst thien leughen / op datmen haer alleen een aensien make / dat sy waer schijne.

Also hebben de Turcken wtwendich eenen grooten brede ende eenicheyt : maer inder consciencie / gheloue / ende wat tot der waerheyt behoort / en isser nauwe gheen dwalender volck. Daeromme haer Secte / ghelijck alle andere / wt Godt die een Godt des vrees is inder consciencie / niet zyn en can / bewijse alle tghene dat sy in haere Wer ghebypcken / niet anders dan menschen bonden ende opsettinghen en zyn / somtijts met eender Schrijft / ghelijck dat Paulusdom / wt het Oude Testament verciert / die gheenen smaek der Godsalicheyt oft waerheyt en hebben / maer die vol mis-gheloofs ende ghebepuhts zyn.

Want sy ghebypcken den Alcoran / ghelijck sommighe boose Christenen dat Euangelium / tot alle toouerie ende supersticie / soo sy willen hoere-jaghen / moorden / ouerspelen / oft toouerie bedriuen / waer-mede sy soo gheheel besmet zyn / datter nauwelijc een oudt wijf in Turckije en is die niet een bysonder Dupuels constken en weet.

Hy vander Wet ende Alcoran is soo meniger-lop-segghen ende misshouden / dat hondert van dies wegen ghebracket zijnde / nauwe eenen ghelijck den anderen en spreect.

Hare Priesters hoe-wel sy een groote heplicheyt bewijzen / ende haer oock seer hyppocritisch stellen / soo zynse nochtans int verborghen / ghelijck alle andere narien van Papen / soo vol booshepts / datter niet en is / van datse dozuen gedenciken / dat sy oock niet doen en dozuen : Sy nemen ghelt / ende voeghen haer in alle boeuerie / om de ghebanghenen valsehe lof-bziuen te schijuen / oft andere bziuen / ende waer sy omme verfocht worden. Sy schijuen oock de Crichslieden Characteres / dat haer gheen Gheschut noch Smeert schaden en mach. Dese bziuen worden by henlieden Hapnali ghenaeint / ende somwijlen om groot ghelt van henlieden ghecocht. Dele trecken daer op omme / van de eene plaetse tot dandere / op dat hare boosheyt niet vermaert en worde.

Daer zyn oock onder andere Secten / vier boornamelijck in Turckijen / behaluen de beelheyt der Monichen oorden. Dese houden vanden staet der saticheydt veelderlepe opinien / die een

ghelijck der
gen verstaen
hemselfe.

Dwaes
is der
hen.

Dier
sonder de
Gordens in
Turckije.

een peghelicke Secte sijf booz haer gheloof/ en
 zijn hier in soo gheheel oneens / dat een dander
 verbolcht / ende somtijds tot de wapenen gegri-
 pen / ende wel een gantsch Coninckrijck opzoe-
 rich fouden maechen/waert dat hen de Coninck
 niet vrede aen en boot / ende hem daer tusschen
 en leyde. Deerste Secte is der Priesteren / die/
 oft sp al-wel van haer eyghen goeden leuen/
 ende alleen van alle landtschattinge ende be-
 swaernisse / soo ghehoort is / ghevyndt zijn:
 euenwel worden sy in grooter aensien ghehou-
 den / als des volcks boozghanghers / leyders/
 regerders/leeraers/ richters/ende wetgheuers
 in gheestelike sacken/de welke oock den kercken
 / hooghe Scholen ende stichten voorsztaen.
 Der seluer meyninghe is / dat niemant sonder
 de Wet Machometti salich worden en mach/
 dat leeren ende spreken sp alle-mā in / ende we-
 der-spreken in alder manieren den ghenen / die
 haer daer teghen stellen. Vander secte der ghee-
 stelike Monicken / al met eenen name / Der-
 mischlers ghenamt / die bouen maten groot by
 henlieden gheacht worden / als naecomers der
 heplighen / ende vande kern der Patriarchen
 ouerghebleuen / Ja als onderhouders des gant-
 schen Rijcks / vzienden Gods ende Machome-
 ti. Deser meyninghe is / dat hen de wet niet nut
 en sp / maer datter de ghenade Gods al sp/
 dooz welke alle menschen ghenesen moeten
 ende salich worden / de welke oock sonder ver-
 dienste ende wet ghenoechsaem is totter hepl
 ende salicheydt der Sielen. Dese en sonderen
 haer meyninghe op gheen ander dinc / dan op
 wonder teekenen / soo ghehoort is / waermede
 zyt altemael pzoberen. Dese hebben oock eenen
 grooten aenjaeck / booznamelijck wt de ghene
 die een wepnich gheestelicker / deuoter ende oot-
 moedigher dan andere onder het volck willen
 ghesien zijn.

De derde partije / Zophilar ghenamt / is
 oock tot gheestelicker oeffeninghe begheuen.
 Dese worden als kinderen der Propheten / en-
 de der Vaderen naecomers in grooter eeren ghe-
 houden / als die vande selue afcomen / die dit
 ghelooue ghesicht hebben: de welke haer sel-
 uen daerom hepligher ende weerdigher dan
 daender achten. Sy en hebben gheenē ande-
 ren gront haerder secte / dan langhe ghewoon-
 heydt / soo dat sy boozgheuen/dese wyse alsoo te
 leuen ende gheloonen / vanden ouden ontfangen
 te hebben. Der welcker meyninghe is / dat een
 peghelic dooz zijn verdienste de salicheydt moet
 vercrighen / sonder ghenade ende wet. Dese
 houden veel van bysonder ghebeden / wak-
 inghe/castdinghe / gheestelike oeffeninghe / spe-
 culeren selfs berouwen ende eyghen Godsdien-
 sten / en houden nemmermeer op te bidden / co-
 men oock snachts te saemen / wepfelen met het
 hooft een goede wijle tijds / ende spreken daer
 toe dickwils repeterende / Lahu / ten laetsten
 segghen sy: Duhu / daer mede vallen sy daer he-
 nen als lijueloos ende ghestozen / ende vallen
 alsoo in slaep. Nu dese hebben oock haren (niet
 clepen) aenjaeck / bysonder vande ghene die
 Edel ende van ouden gheslachte willen zijn. De
 Effelliers ende Embiellers ghenamt: Dese
 als de Edele / en laten gheen ander stamme oft
 name tot hen in haer professie ende ghelooue/
 op dat dese secte by den oorspronck der Stic-
 ters/dat is/by den kinderen der Propheten ende
 Vaderen bliue / dies sy haer seluen seer goet te
 zijn/laten dincen. Dese drie secten met al haer
 opinien / zijn alle dat volck gheheel wel bekendt/
 ende liuen sonder ophouden met malsande-
 ren / worden dickwils wterlick dooz den Key-
 ser ghescheyden / versont / ende tot vrede ende
 eenicheydt ghedzonghen / dat een pegelick swijge/

ende zijn ghelooue oft Secte met verachtinghe
 der anderen niet hoogher en roeme noch op en
 werpe/by een opghesette straffe / daer mede be-
 houtmrise in ordninge ende vrede.

De vierde secte / Hozise ghenamt / is by haer
 Ketterich / ghelijck by ons de Wederdoopers/
 gheacht. Der welcker meyninghe is / dat Godt
 eenen peghelic volcke een Wet ghegheuen
 heeft / wie die houdt / dat sy salich wordt / ende
 dat alle wetten in ghelijcker weerde goetd zijn/
 der Turcken als der Christenen / der Christe-
 nen als der Joden/etc. Alsoo / dan een peghelic
 in zijn wet salich worde. Dese en moeten haer
 ghelooue niet seer bekennen / ist datmense be-
 uint ende cricht / soo verbandtmense / als de la-
 steraers des wets Machometti. Daerom en is
 deser ghelooue niet soo openbaer / als by velen
 heymelick.

In het Eplandt Chio heeft den Seuenboz-
 gher een van dese / in eender Christenen kercke
 gheuonden / die teekende hem merre Christenen
 metten heplighen Crupce/ende sprengende hem
 met het ghewijde water / openbaer sprekender
 Wewet is alsoo goet als onse / dwelck ander-
 sins gheen ander Turk om zijn leuen ende de-
 ende eer stozue.

**Vander Turcken onwetenheyt in
 vyje Consten. Item van haer besuydin-
 ghe/sonden/bierchte/boete/oormoet/
 ende ander dwaesheyt ende
 Godsdiensten.**

Hoe wel de Turcken een seer listich aen-
 slaende volck zijn tot allen quaden / oock
 in natuerlike dinghen schier een onnatuerlike
 yzachticheyde ende erbaringhe hebben: Euenwel
 en hebben sy tot alle vyje consten ende in haer ey-
 ghen Theologia ende gheloofs saecken soo ghe-
 gheheel wepnich verstants / dat sy haer om het
 ghelooue oft haer wet niet seer en herinneren/
 soo dat sy ghevraecht zijnde / haers doens ofte
 gheloofs grondt ofte oorsaecke mochten aen-
 wijfen/dan den blooten text haers Wets / die sy
 nae de letter nae doen / ende daer sy op steunen.
 Worden sy ghevraecht / so antwoorden sy alle:
 Alsoo statet in Alchoza gheschreuen / alsoo heb-
 bent onse ouden gehouden ende geloof. Daer-
 om gheuen sy haer wasschinghe/ doopen / ende
 Ceremonien / ghenade ende vergheuinghe der
 sonden toe / daer dooz dat eewich leuen te ver-
 crighen. Vander sonde/ vrede der consciencie/
 val der Sielen / Sacramenten / Erffonde / on-
 derscheydt der deuchden / als hooberdie des
 gheests / eyghen liefde / murmureren teghen
 Godt/onghelooue/etc.daer en weten sy gheheel
 niet af/ alleen aenghenomen ootmoet is deucht
 by henlieden. Den Alcoran conuen met haer
 wereltlick recht / is conste by hen/ende hoober-
 die / stelen/moorden/etc.sonde. Sy en achten
 noch en straffen niet wat teghen Godt is / seg-
 ghende/dat Godt sterck ghenoech is/hem seluen
 te wreken / ende zijn wederprekers te straffen.
 Maer wat teghen den naesten/ teghen gheniep-
 uen staet/eerbaerheyt/vrede / goede ordinancie/
 nut ende Policie is / ende wterlike eenicheyde
 verscheurt/dat woxt by hen gestraft ende hooch
 gheacht/alsoo/dat sy segghen: Doo pemaent van
 Christo Jesu qualich spreekt/oft eenen anderen
 vromen Propheet / als Mosi / David / Abza-
 ham/etc.die en ontcomen niet ongestraft. Maer
 (soo gheseyt is)wat sonder middel teghen Godt
 gheschiet/dat en wreken sy niet / de oorsaecke is
 eerst ghehoort. Maer soomen vrome lieden qua-
 lick nae spreekt oft bloekt / alsoo sy Christum
 ende de Propheten te zijn achten/soo wreken zijt
 in haer stede/als die verstozen zijnde / haer sel-
 uen niet meer wreken en conuen.

Wetters in
 Turckije ons
 der de Turck
 ken.

Wat Antioch
 const en ghe-
 rect tichent
 in Turckije
 se.

Wie in Tim
 hie Christo
 quaet spreek
 woxt gestraft

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

De Besnijdinghe ghebruycken sp neffens den Doop / als Sarracanen oft kinderen der byge Sare / der welcker sonen sp willen gheacht zyn / noemen ons wt de Propheten de onbesnedenen. Euentwel en achten zyt nergheens nae soo noot-saechelick als de Joden / want sp en haesten haer niet / haer kinderen te besnijden / die ghemeynlick onbesneden / als sp jonck steruen / heuen varen / dwelck sp niet onderweghen en lieten / waert dat sp soo groote macht daeraen ghelegghen te zyn / achten den als de Joden. Daer Priesters en weten oock gheen ander tekenichap haers ghe-loofs te gheuen / dan dattet also in haren Alcoza verbatet is / ghelijck de Roomsche Christenen hen op haer Decreet steunen. Wanneer men haer van het leuen der sielen / vander verrijse-nisse ende vander letten vzaecht / soo lachen sp / segghende : Moghelick sullen wy schoone vrou-
wen crighen / ende en tonnen in gheestelicke sa-ken niet vernustichs ghean : woorden / en wil len oock van gheloofts wegen niet disputeren / maer segghen / dattet hen alsoo sp boozgheschreuen. Sommighe neus wissighe gheuen somtijds wt haren eyghen cop / een ongerijnde vzeemde ant-woorde.

*Machomet
der Turcken
Messias / sal
alle menschen
verlossen.*

*De wapen
in Turckije
en derf niet
menen weder-
sprecken.*

Euentwel fabuleren sp wel veel onnutte din-ghen vanden Antechrist / laetste oordeel / verrij-senisse der dooden / Velle ende Vagheuer wt haer eyghen bedryf / niet anders dan de Roomsche Christenen. Onder andere segghen sp : Mas de verrijsenisse sal Machomet de Velle rupien / ende de verdoemde (sp zyn van wat ghelooou sp willen) verlossen / van wegen der grooter macht / en des aensiens Machomets by God / den wel-ken sp niet anders en roemen dan ghelijck de Christenen Christum / de Joden Messiam.

Daer Wapen / ghelijck meest in alle Setten / spreken met macht / ende wat sp segghen / dat willen sp van alleman sonder renich naegrab-belen noch disputeren / als Godts woort ghe-houden hebben / soo dat hen niemandt en mach weder spreken / als welcker Alcozan vanden volc-ke aenghenomen ende van Kerkeren beuesticht is. Waerby niemandt boozder te grabbelen / dis-puteren / oft te vraghen toeghelaeten en woort : maer het moet slecht dooz en dooz sonder gront / van allen als Gods woort geloofst zyn / wat haer gheestelicken boozgheden / niet anders / dan ghe-lyck by ons int Pausdom.

Daerom beschutten ofte verantwoorden sp (ghelijck alle ketters haer ketterije te leeren ple-ghen) metten sweerde : alsoo hen haer wt booz-ghheest / ende gripen in al haer aenstooten tot-ter wapen / vluchten als de besetene / al tghene dat teghen haer Sette is / als een doodende se-nijn / ende hoewel alleman dit boozgaens doet / soo zyn nochtans de verloochende Christenen hierin gheheel onsinighe ende veel ernstigher verbolghers. Wie nu anders ghelooft / die moet by haer stil swijghen / dat laten sp ghe-schieden.

Maer sp houden haer ghelooou soo vast / dat-ter van alle ghelooouen tot Christo somtijds be-keert worden / maer van eenen Turck ist recht als een mirakel / ende onmoghelick / ten sp dat sp ghedwoonghen / versierst wijs haer alsoo ghe-laten. Den Seuenborgher heeft eens eenen Dammaluck ghevzaecht / waerom sp zyn ghe-looue verloochent hebbe / soo heeft sp begonnen met verkeerde aengesichte den dach te verbloec-ken / in den welcke sp dit ghedaen heeft. Ende ghevzaecht zynde / waerom sp doch niet weder en keerde / antwoorde diemael recht als vanden Dupuel gheuangen : Ich en can niet / Ich en can

*Doordwanc
vanden geloof-
te en doet
gheen deucht
als gheueit.*

Ter tijdt Paus Sixti de vierde / zijnder heel Turcken ouer zee ghevanghen gheboort ghe-

woorden / de baste den Paus / vander den Carbi-nalen ouergheleuert ende gheschoncken / die effen wel altermael als willich den Doop haest aennamen / ende hielden haer als oft sp een groo-te deuotie totten ghelooou Christi hadden : Der welcker sommighe der Biechte / sommighe t Sa-rrament aen den Seuenborgher begheerden aen te nemen. Vanden eenen heeft sp de biech-te betnomen / euen-wel is het hen ongheoosse-lick aen te sien gheweest / dat een soo snellen be-keeringhe haer met ernste gheschieden / niet daer-om haren Brochiaen / dat sp eenen tijdt lanch met het Sacrament stil stonde. Doen beuant het hem haest / als hen een deure werdt opghe-daen / om wederom te ontvlieden / dat sp alte-mael wech vloeden / oft sp alwel aen Spaus hof goede prouisie hadden : waer mede sp bewesen haren versierden Doop / wt inckel vzeese aen-ghenomen te hebben. Ghelijck my oock een Hispanus bericht heeft / in onsen tijden in His-pania gheschiedt te wesen / als Carolus de vijf-ste wt eenen huer des Roomschen gheloofts een Edict liet publiceren / alle Turcken in eender haest wt Hispania (want sp saeten inghemengt / ghelijck by ons de Joden) op eenen dach wech te trecken / oft den Doop aen te nemen. Die nu niet gheen haer goet en verlieten / naemen den Doop versierder wijs aen / ende almense daer-nae tottet Sacrament dwanck / soo hebbent sommighe van haer heymelick wederom wt-ghespoghen aenen wandt / sommighe met boe-ten ghetreden. Alsoo moet gaen / wannermen de lieden mette sweerde ende dwanc wil bycom-maeken / ende tot Christo met Koluen dzyuen ende onwillich met dwanck Christo toeboeren / dwelck sp byghelick oock wel gheconnen hadde / waert dattet hem alsoo behaecht hadde : maer sp en heeft niet alleen niet ghedaen / ende tghelooou (dwelck een by God begheuen willich herte hepsicht) met ghewelt pemandt opghesadelt : maer oock dat contrarie zyn Apostelen ghe-leert / met leeringhe / leuen / ende exempel : en-de hen lieden niet beuolen / van dat sweert des Gheests / ende onne zyns Woordts wille te liden ende verbolcht te worden : maer niemands te verbolghen noch te martiseren / dwelck den Antechrist / Turcken / ende alle ketteren (zyn Webersprekers) toebehoort : maer den Chri-stenen niet / Luce 22. die haer Ghelooou met Godts Woort / ende met den Sweerde des Gheests (ghelijck de ghene metter kuyt doen) verantwoorden / alsoo int Pausdom ghebleken is / waer mede men een soo grouwelicke bloet-verghieten alleen hoor ons ghelooou teghen den Turcken te sijn den heeft aenghericht / datter dickwils een wereldt vol bloets wtghespro-ten is. Ende dit herte gheeft den Dupuel oock den Turcken / booz haer ghelooou te sijn den / daer mede hift spse aen malcanderen / ende dat ist dat sp soecht met dese zyn bloetprekinghe / datmen het ghelooou met ghewelt soude be-schutten / ghelijck sp alshoon int Euangelio wederom op de bane ommeget. Godt wil hem weeren ende hem te sijn den maeken / Amen.

Weclegghinghe ende Affschrift van twee predicatien wt Turckije.

Wcest niet onboosichtich noch onghes-chicht / maer boosichtich / doet de ooghen op / ende ouerweecht dijn eyghenschap / dat ghy verganchelijck ende sterfelijck zyt : En doet niet quaetds in deser wereldt / maer siet dat ghy vande boozleden sonde Voete doet ende af-slaet.

Ghebencht de heelpde der verstoruen / haer-der ghedaente inder grauen / hoe dat sp soo vol woynen

*Turcken
Joden in His-
pania beu-
dyeuen.*

*Tot Christo
niet koluen
dzyuen.*

*Christus in
man totten
gebuogen.*

*Wat onghe-
luck daer
raemt / al-
in gheloo-
fste niet
wel booz-
baest.*

*Twee So-
moenen des
Turcken.*

wozmen ende slanghen cruppen/haer aengesichte verdozenen/bol verthoepst/ontepmichepts/gheslancx/ een pyjs ende aeg is.

De verthoepdighen hebben in dese werelt niet soeghe gheleest/niet smerten zyn sy verscheppen/ende en verschoonen nergheens meer, ende de arme sondaers lachen ende zyn ghetroot/als wilden sy de doot outgaen.

Ghy en verft gheen bewijs ofte oorsaecke van niemant eyschen/ oock de ghene/ die dat contrarie segghen/niet ghelouven: want de ghelichsche beuindighen ende epgheenschap der saecken maecten dat seker / dat wy alle op een plaetse waren.

Waer is Nachomet Mustafa? die van een sulck aensien was/ dat hy Hemel ende Aerde te ghebieiden te hebben/ aenghesien werdt. Heeft nu de doot desen niet verschoont/ wien en soude niet verleyden de wereldeliche ghebeydt?

Daerom en laet v dit tijdelijck ende onbalende leuen niet smecken/maer oeffent in Godes dienst/ende ghefelt v tot Geestelijcke Hemelsche saecken/die v ter laetster stonde moghen een toevlucht zyn.

Een ander Predicatie ende bekenentnisse eens gheleerden Predicants ende Sants Turckije/ Ionis ghenacint.

Dese des doots becommert my twewendich/ en veel meer inwendich/maer dewijle ick steruen indet/ende de doot allemans ghemeyn wert/ soo hebbe ick eens deels een verquickinghe des ghemoedts daerin/ naedemael dattet seker is/ dat wy al moeten steruen: maer de ure des doodts ervaren wy als dan eerst als wy op de Bare ligghen/ende voor allemans ooghen ghewasschen worden.

Wat ick nu doen / ofte waer ick my henen weyden sal/ en weet ick niet/ dewijle dat alle dinghen die my lief ende aenghenaeme waren/ my verlaten/ ende van alle die dinghen en blijft my niet meer dan dat cleedt/ bardt ende water totter begraeffnisse. Moghelijck hebbe ick mijn vanden te ghelepe tot aenden graue/maer wie clint met my daer in? Dewijle ick nu slechts alleen begrauen worde/ soo bliuen by my alleen mijn goede wercken/ verdiensten/ heylighe ghedachten ende goede wille/ maer en acht die niet/ die treurich met my te graue/ende bylijck totten haeren wederomme thups keeren.

Maer ick segghe v lieue Broeders/ ghebenecht watter voor een onderschept der verstoruenen sy/ deen deel wordet metten hyperghequelt/ een deel met Hemelscher buechde verlaedt ende verlicht.

Ten laetsten/ als dat jongste gherichte boozhanden is/ sullen sy altemael wel wederom verrijzen: maer sommighen sal ouerschaduwden de ghenade des heylighen Gheests: Vandere sal dat hyper des ewighen brandts/ branden ende niet verbranden noch verteeren moghen. Daer en sal niet woorden/ maer verdienste voor v antwoorden: die gheen verdiensten en hebben/ moeten in grooter noot verrijzen: maer die wt dit leuen/ by sonder hindernisse gebaten zyn/ die sullen seker staen.

Daerom beneerficht v nu/ met deser boozsichtschepdt op desen wech/ op dat ghy als dan sonder schande verschoonen moecht/ als aller menschen Namen ende verdiensten der gantscher Werelt gheopenbaert ende bekent worden sullen.

Corte aenwijssinghe ende begrip der gelegentheit Alie/ Aphrice/ ende Europe/ aldermeest der rijcken des machtighen Keisers der Turckije/ zyn repen/ Depztocht/ victorie ende heerschappij/ die hy in coztentijden vercreghen ende onder hem gheworpen heeft: tot aen Oostenryck teghen tWesten: wt Petro Apia no ghetoghen.

Anno 1526. tusschen vijckercken ende Croatia by Mohats/ is Coninck Lodewijck bande Turck ter neder ghelept geworden. Daer aen stoot (ter tijden teghen tZupden en Oosten verstreckende) dat Coninck Bosna/ anders Mistia superior Bosna ghenacint. Bouen Crabaten leyt Kernten/ Friapul/ tot hier toe quaemen de Turcken Anno veertien hondert ende seuenentseuentich/ Item tot nae Ceruia/ dat is wel moghelijck Mistia inferior/ Seruia ende Rascia op Dupts/ Sirfen en Ratzenghenacint/ Anno 1499.

Voorts tot aen de Riuere Traga zyn de Turcken ghecomen/ Anno veertien hondert en dzyentneghentich/ ende haest ten tweedemaal daer op/ quamen sy wederom in dese gelegentheit tot aender Stiermark/ Anno 1497.

Nu in dat Coninckrijck Bosna quam den Turck Anno 1456. ende den Turckischen Keiser is in desen tocht voor Griecy Wittenborch dootlick ghewont gheworden/ den 22. Julij Esfen daer te bozen hebben de Sirfen ende Ratzenen eenen slach volbracht/ Anno 1439. Daer na Anno 1442. is Keiser Sigmund by Salonsbam ten tweedemaal ouerwonnen gheworden/ in eenen Toch teghen de Turcken. Daer aen stoot teghen tZupden Campus Cassonicus/ daer is Amurat den Turckischen Keiser/ van Lazaro Heere van Sirfen/ in eenen slach dootlick ghewont gheworden/ Anno 1385.

Item/ daer aen stoot teghen tZupden Thessalia/ Dat heeft den Turck ghewonnen/ Anno veertien hondert ende achtenseuentich/ Item dat Griekische landt/ daerin de groote Stadt Corinthus ende Athenen leyt/ die den Turck gecreghen heeft/ Anno 1458. Item Peloponesus/ dat Eplant Mozea/ Dat heeft den Turck ghewonnen/ Anno 1460.

Modon stoot teghen tZupden daer aen/ Dat heeft den Turckischen Keiser Bajazetus vercreghen ende inghenomen/ Anno 1499.

Dat Eplant Nicropont heeft hy ghewonnen/ Anno 1470.

Nu/ van daer tot Jerusalem toe/ leyt inde zee/ Candia/ Creta/ de Eplanden der Venetianen. Daer by leyt Rhodis het Eplant der Johannis/ Dat hebben sy den Turck afghedzonghen/ Anno 1308. Ende hebben inghehad tot in dat 1522. Jaer/ 214. Jaer/ ende wederom verlozen opden heylighen Christdath.

Daer aen stoot ouer de Egyptische zee teghen tZupden/ dat Opper Egypten. Daerin zyn de machtighen Steden Alexandria/ Babylon/ nu Alkepy de Hoofstadt in Egypten: Daer voor tijds den grooten Soldaen Hof heeft ghehouden/ welcks Slot alleen achtmien inde grootte met zyn begrip/ als half Mozeboch ofte Straesboch ontrent hem begripende/ met zynen omvanc en lengde. Voor dese Stadt heeft men sinderlecht te rijden/ twelf uren tijds. Dese gheweldighe ende verschrikeliche Stadt heeft den Turcken Soldaen met het gantsche Landt Egypten afghedzonghen met al zyn Heerschappij/ Anno 1517.

Ghecken
banden Turc
ghewonnen/
Anno 1458.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

De grootmachtige stadt Damietta/boortijcs Canopus gheheeten. Heliopolis wert ghewonnen banden Coninc Lodewijck van Franckryck int Jaer 1219. Gauense den Saracenen wederom/ Anno 1221. Gewonnense wederom/ Anno 1248. Verlozense wederom int 1250. Jaer / den vijftien dach Aprilis.

Nu / aen Egypten (waer aen hem Aphyrica eyndt / ende dat grootste Asia begint) stoot Palestina teghent Oosten / de roode zee teghent Zuyden / ende den berch Syna. Nu in Palestina leyt Jerusalem / die hebben de Christenen verlozen / Anno thien hondert en twaelf. Wederom ghewonnen / 1099. Wederom verlozen / ende banden grooten Soldaen ghewonnen / 1187. Ende met India / Egypten / Arabia inghehouden / tot int Jaer der verlossinge 1517. Doen heeft den Turcken Keiser Suleim / dit landt / Coninckryck / en al wat den grooten Soldaen inghehadt heeft / den Soldaen met Oorloghe afghedwonghen / den seluen verwocht / gheheel vernielt / ende al sijn rijck inghenomen.

Lycia ende Syria stooten teghent het Oosten ende Noorden aen Judeam / daer in ligghe de gheweldighe Steden Alepo / Antiochia / Archas / Tartosa / Cancla / Die hebben de Turcken ghewonnen int Jaer 1060. Ende hebbense noch in handen.

Daer aen stoot teghent Noorden en Oosten / Mesopotamia : daerom oorloghen den grootmachtighen Sophor een Coninck in Persia / en den Turck akgids. Edissa is de Hoofstade daer in.

Nu soo willen wy achterwaerts gaen door cleyn Asia / nu Kathalia ghenaemt / tusschen de zee Euxinum / ende het Coninckryck Cypren / inde Egyptische zee ghelegen / tot op Oostenryck. Groot Armenia leyt teghent Noorden aen Mesopotamia / daer aen stoot teghent Westen / dat cleyn Armenia den Turck onderwerpen / daer in Keiser Frederick Barbarossa verdooncken is. De landen ende Coninckrycken Cappadocia teghent Westen ende Noorden ghelegghen / heeft Ottomannus eerste Turcksche Keiser Anno 1300. onder hem ghebrocht. Calina leyt teghent Cappadocia ouer tegen tZuyden. Dat Coninckryck Trapezunt / anders Pontus ghenaemt / stoot aen Cappadocia teghent het Oosten ende Noorden. Dit is vande Turcken / den Keiser van Constantinopelen afghewonnen gheworden / Anno 1441.

Nu teghent Westen stoot aen Licaoniam en Cappadocia / dat Coninckryck Gallatia / Paphlagonia. Dat heeft den Turck Orchanes ghewonnen.

Rechte
Turckij.

Damphilia teghent tZuyden van Gallatia ouer / daer aen stoot Caria / Lycia / de rechte Turckij. Item Phrygia / de Eplanden Mitilene inde zee Egeo ghelegghen. Die heeft den Turck Machomet den Geneuopseren ghenomen.

Keiseren des
gauenisse.

Tot Birsia is der Keyseren begrauenisse. Pontus / Item Bithinia / ligghe oock in cleyn Asia / nu in Turckij. Daer aen stoot ouer eenen arm der zee / Thracia / daerin de Hoofstade Constantinopelen leyt / voormaels Bizantium ghenaemt. Die heeft den Turck den Constantinopelschen Keiser afghedwonghen / Anno 1453. den 27. Aprilis.

Romania stoot teghent Noorden daer aen (sommige achtent boor een groot deel Thracia) by Varna. Daer heeft Amuratus den Turckschen Keiser / Coninc Vladislau tot Hungenen en Polen / Item eenen Cardinael en veel Christenen verlagghen / Anno 1444.

Aen Thracia teghent Noorden / stoot Macedonia / dat verlozen werdt / Anno 1296. Doen ser tijdt wiert Hertoch Rang van Burgondien

gheuangen. Daer nae 1481. weder ghewonnen / ende heeft vanden Christenen weder verlozen.

Thessalonica wert oock van Amuratus ghewonnen / Anno 1438.

Boorts stoot aen Thracia / Bulgaria / tegen Westen. Daer is by Nicopolis de stadt Keiser Sigismund ten eersten male vanden Turck ouerwonnen / ende een groote vergaderinghe der Christenen tonder ghegaen / Anno 1496.

Bessarabia laet Bulgariam ende Thracia teghent tZuyden ligghe / ende heeft teghent Westen de groote Walachys Transalpinam. Nu Bessarabiam heeft den Turck ghewonnen / Anno 1484. Vanden Transalpinus heeft den Turck den Wepada verdoen / Anno 1521. Wederom ingeset / Anno 1522.

Daer aen stooten de Seuenbooghers. Aldaer is den Turck dickmaels ghecomen / Anno veertien hondert ende neghentseuentich. Item 1526. ende 1529. Daer aen stoot teghent Westen Hungaria dat Coninckryck / in drie Jaren tweemaal vande Turcken verwoest. Ende ten laetsten Anno 1529. daer door met vier hondert mael dupsent mannen tot in Oostenryck boor Weenen ghetogen : maer Godt hebbe lof / victozilos wederom afghetrocken : maer eenen grooten hoop gheuanghenen wech ghevoert / ende veel onligghende lieden jammerlick ghemoort.

Nu willen wy wederom van Oostenryck aen / teghent Oosten ende Noorden reysen. Aen Vngheren ende Oostenryck teghent Noorden / stooten dat Coninckryck Polen / Prussen / Myssen / Litten / Epflant / Rugen en Meugarden / welcke landen veel hondert mijlen in haer besluypen. Aen Polen teghent Oosten stoot Ruyssen / Codelia / derwaerts wt tot de stadt Halitz / An. 1498. tot inde 60. dupsent Turcken en Tartaren verbrozen sijn in eenen grooten sneeu. Ende op S. Katerlynen dach wierdender ouer de veertich mael dupsent verlagghen.

Molda leyt tusschen de groote Walachye en Podolia. Het afgaende teghent Oosten leyt het Swart Wout : daer onder hebben Boleslaus / Cabri / ende Boleslaus Tyrannus / Coninghen tot Polen / naemaels Alexander Witoldus den grooten Hertoch in Littaw / hare Leghers ende Tenten opgheslagghen / ende de Tartaren vande Giiuere Reyer met ghewelt verdoen.

Nu van het Swarte Wout teghent het Noorden ende het Oosten ligghe de Moscouiters en witte Russen. Daer heeft den Coninck Sigismund van Polen / 80. dupsent Moscouiten verlagghen / Anno vijftien hondert ende veertien. Int naeste Jaer daer te booren hebben sy den Coninck van Polen veel lants / als Eflant / Rugen / Noorden / etc. afghewonnen / oock tot aende Litten oft Littawiers toe ghedrukt / ende haer met crigh hart becommert. Aende Moscouiten teghent het Oosten stoot de cleyn Tartarge. Dese en achten gheenings op gheen gewaet / cleederen / steden oft storen / sy ligghe gemeenlick int veld onder de Tenten. Ontrent de Moscouiten is veel lants ledich / ende van dagelickschen aenbal der Tartaren verwoest.

Ouer eenen arm der zee (die Europam van Asia schept) teghent Oosten ouer leyt de groote Tartarge / een wildt Crighsvolk. Daer aen stoot boorts dat groot Asia / noch schier het half deel der werelt. Daer af hier nae.

Nu van Peloponeso ouer de zee Neum / Punium en Libicum / leyt Aphyrica / die stadt Cirene / daerin Machomet ghebooren is / Anno 626. Hy leyt begrauen in Arabia tot Mercha / ouer die periculose zee / daer de Syres in sijn.

Van Cyrene teghent Westen leyt Carthago / de Hoofstade in Aphyrica. Item / Numidia / die witte Noorden / die Barbarye,

Hy heeft

So dupsent
Turcken
verlagghen.

So dupsent
Moscouiten
verlagghen.

Machomet
vaderlandt
gheboore
en graf.

Hy heeft noch veel meer Landen onder zijn ghebiet ende Scepter/hier niet benoemt / alsoo hy hem in zynen Tittel toeschryft / als Orchezana / Choliaca / Catheria / Crabea / Comogena / Gordia / Gorthan / Salon / Alpinium / Pergamum / Percebia / Euboit / Salanum / Leben / Region / Alphon / Databion / Cyron / Tragalon / Chion / Icanion / Pauon / etc. Ick swijghe hier des Soldaens Tittel / die hy nu oock altemael voert. Waerhy hy hem ouer 19. Christelike Conincrycken / 3. Keysersdommen / sonder dander landen / een Heere schryft. Daer af elders wat breebers. Comagenam schept de Riuere Euphrates van Arabia. De Gordianers stooten aende Meders / etc.

Van het geslachte der Turcken / daer wt al haer keysers gecoren worden / vanden eersten tot op den Soliman / die de Stadt Weene beleghert heeft.

Anno 1300. isser geweest een gheweldich Crichsman onder de Tartaren / met namen Ottomannus / die street eerst inden name des Coninc der Tartaren / als zyn opperste Hoofstman / met grooter victorie ende gheluck: Alsoo dat zynen aenhanck hem eenen keysers groetteden / met verachtinghe des rechten keysers. Sy gauen hem seluen dien name Turck / het welck in haer spraecke / Gheestelick bediet / om dat sy haer seluen recht als van weghen der gheduerender victorie / een volck Gods noemden. Oft alsoo dander willen / van een Riuere / Turck ghenaemt / aende welcke sy eerst douerhant ghereghen hebben : Ende alsoo hebben sy haer nae die Riuere / Turcken ghenaemt : Die met snellen loop wt de Circasische Berghen spruut / ende inde Hyrcanische zee loopt / oft Ottomanni / van Ottomanno haren keysers ende Capiteyn. Als sy nu gheluckelick Cappadociam ende Bithiniam aen haer brachten / stelden sy haer tersont teghen den Soldaen oft Caliphyan in Egypte / want Calipha luyt in Egypte / sijn spraecke een keysers : Maer de wijle Saladinus voortijds een Soldaen / zynen Heere den Caliphyan versloech / ende dat land selue regeerde: So bleef den naem Soldaen in gheduerende ghebzyrch / door den name Caliphyan / dwelck keysers bediet: Maer in Turckische spraecke noemen sy den keysers / Amir : Maer de Tartaren / Wlu Cham / dat is den grooten keysers.

Den tweeden / Orchanes een sone Ottomanni / den tweeden Turckischen keysers / begon te regeeren int 1335. Jaer. Deseen heeft de Galaters ouerwonnen. Haren keyserslicken stoel heeft doen ter tyt gheweest in de Stadt Byssa.

Den derden / Amurates / een soon Orchanni / begon te regeeren / Anno dertien hondert ende drientich / hy was den eersten die ouer Zee scheeppte / en ghewan Calispolin / Anno dertien hondert ende tachtentich.

Den vierden / Batazites / een soon Amuratis / onderwant hem des tijts / Anno dertien hondert ende sessentachtentich. Bracht onder hem Thessalam / Bulgariam / ende een groot deel Griet. Deseen keysers heeft den Camerlaen / een Cham oft keysers der Tartaren gheuangen / die heeft onder de Tafel als een hont een moeten. Oock heeft den Camerlaen inde stede van een schabelle op hem ghestaen / so dickwils als hy op het peert heeft willen sitten. Dese Batazites liet vier souden nae zyn doot achter hem.

Den vijftien / Calephus ghenaemt / regeerde nae zynen vader / Anno 1394. Hy heeft ghewonnen een groot deel inder Bulgarije. Die dede eenen slach met keysers Sigismund voor Nicopolis. Daer wert Hertoch Hans van Burgundien met veel vanden Eeldom gheuangen / ende om twee hondertmael dupsent guldens wederom gelost / vande Christenen wierdender byde twintich / dupsent / ende vande Turcken byde tsestich / mael dupsent verlagen / euentwel hadden sy ouermids der menichte / de victorie. Keysers Sigismund ontfleyn nae Constantinopelen / hy en dorst wt breefe der Turcken nemmermeer nae hups / maer scheeppte nae Rhodis / van Rhodis door Dalmaciam eerst wederom nae hups in Hungheren.

Den seften / Moyses / regeerde int beginnel Anno 1400. Die heeft zyns breebers sone Orchanum gheuangen / ende zyn landt inghenomen.

Den seuensten / Machomet / regeerde Anno 1408. Hy heeft ghewonnen Sircen oft Ceruis / Malachen / ende een deel des Windischen lants.

Den achtsten / Amurates / een soon Machomet / beghoost te regeeren / Anno 1422. Verdzef zynen broeder Mustapham / ghewan Thessalam / en veel van het Griekschelant / beleggherde Griet Wittenboorch / Anno 1439. En int 1442. Jaer quam hy tot Seuenburghen.

Den neghensten / Machomet de groote / wiert ghebozen / Anno 1451. Die beleggherde Constantinopelen / den seften dach May / vierenvijftich daghen. Stozinde den seuenentwintichsten dach Aprilis / versloech hyde 40. dupsent Christenen / hy vincker anderhalfmael hondert dupsent. Anno beert hien hondert en seffen vijftich / is hy voor Griet Wittenboorch ghetoghen / Anno 1480. heeft hy Rhodis beleghert 89. dagen. In somma / desen Turck en heeft niet alleen Europam ende alle Christenen verschrict / maer oock dat gheheel Costen / Asiam / ende Aphricam. Hy is ghecomen tot in Italam / heeft Strunt gewonnen / maer niet behouden.

Den chienden / Batazetes / beghoost te regeeren / Anno 1481. Die heeft zynen broeder Zaltabum / Zelimi ghenaemt: Den welcken (zyns broeders ghewelt vliende) inde handen van die tot Rhodis ghecomen is / ende Heus Alexandro Sexto gheschoncken gheworden. Hy is gestozen in Campania. Batazetes besiet dat tijck / beoogloochde Bessarabiam / Arain / Stiermark / Frigaul / tot aen Ceruis.

Den elfsten / Zelimus / is ghecozen Anno 1512. Die hem noch in het leuen zyns Vaders onderstont te regeeren / daerom hem den vader met machtiger heyracht by Adrianopolis ouerviel: maer Zelim ontquam / ende wiert keysers in zyns Vaders stede / die heeft dat Conincryck Babyloniam / Alkezo / Palestina oft Judeam / Egypten / ende al wat den grootmachtigen Soldaen in heeft ghehad / vercreghen / ende aen hem ghebracht / Anno 1517. Almatius zyn broeder sterckte hem dapper teghen Zelim / maer werde ouerwonnen / en ontlep zynen broeder in Persiam / Anno 1513.

Den twaelfsten / Solepmanus / wert ghecozen / Anno vijftien hondert ende neghentien / Die heeft der Christenenheyt grooten dwanch ghedaen / Rhodis / Anno 1522. belegert ende ouerwonnen. Oock Quen ende een goet deel Hungarlands / tot aen Costenryck toe. Weenen Anno 1529. belegghert: Maer niet ghewonnen.

Vande grouwelicke Tyrannie des rasenden Turcks / die hy in Oorloghen / voornamelick teghen den Eeldom ende Priesteren oeffent.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Turcken den
Edelen ende
Priesteren
sonderlinge
gram.

De Turcken / hoewel sy thups zijnde / wat vreesaem zijn / soo zijn sy doch teghen ander Natien wt dwafen gver die sy tot haer ghelooue brengen / so grouwelick ende bloetdorstich teghen alle de ghene die sy niet Crigh aenballen / datmen van dierghelghe vanden nauwe in Histories en leeft. Den Priesteren zijn sy sonderlinghe gram / daerom dat sy dat volck (soo sy achten) verleyden / en op dat sy haer Ketterije in Turckije niet en leeren wtgieten / soo moeten sy in oorloghen ghecreghen zijnde / willich tghelooue verloochenen / oft terfont steruen / verbrant / oft ghebilt worden.

Turcken den
Edelen ende
Priesteren
sonderlinge
gram.

Den Eldom hallen sy oock sonderlinge hart aen / ende op dat sy in haer landt vanden haren nergheens eenen aenhanck en crighen / ende eenen opzoer beweghen / soo moeten sy gheuangen zijnde / meest al steruen / oft ten minsten haren Eldom verloochenen / ende in slechte cleederen vercapt oft verborghen onder ander epggen lieden als knechten ende dienstmaechden dienen / noch pet van haren Eldom kicken. Ten sy dan dat eenen vrywillich zijn ghelooue verloochenen / ende als eenen puerighen Turck het ghelooue Machometi aennemende / wat eerliker ghehouden wordt: Ende hoe sy tghelooue degheliker verloochent / hoe dat sy eerliker ghehouden wort.

Tot Constantinopelen als sy de Stadt belegherde / bestozinde / ende ouerwan / heeft sy den Eldom / onder welcken oock den Keyser Constantinus was / al laten vermoorden / die vanden Eldom aenghewesen waren. Vanden vanden Eldom / die noch ouerghebleuen / ende in slechte cleederen ghecleet verborghen laghen / werden metten ghemeynen volcke gheuangen. Wat gheschiedt? Terfont laet den trouloosen vrant openbaer eenen vrede wtroepen / ende alleman die noch ouerghebleuen ware / kerhepdt belouen.

Doen vertoonden hem al den ouerghebleuen Eldom / die noch boozhanden was. Terfont daer nae lietse den rasenden Tyran in een maeltijdt (ongheacht zijns toegheseyden gheloofs) beroepen / ende in de selue maeltijdt alsamen vermoorden.

Alsoo heeft sy al den Eldom des Griekischen landts metter tijdt gheheel wtgheroept / ten sy datter noch sommighe erghens onder de gheuangen ende epggen lieden versmaelick leuen / ende heymelick onder de epggen knechten verborghen ligghen / op dat sy niet bekent / haer leuen laten en moeten. Alsoo is den Coninck van Bosna oock vanden Turck ouerweldicht zijnde / doofsteken gheworden.

Den Keyser van Trapezunt / ende de Voersten Pont / zijn nae ouertwinninghe haerder landten ende Coninckrijcken / nae Constantinopelen in een triumphhe ghevoert gheworden / ende aldaer jammerlick ghedoot. Ich verstrygge hier den Voest van Hydrunt / die welcke / nae dat de Stadt ouerwonnen was / van malcanderen gheschouwen gheworden is. Des machtinghen Heere van Sirfen sone / liet den Turck van zijn ooghen beroouen: Ende boozwaer in soo veel Rijken / die den Christenen in coerten tijdt afghedronghen zijn / en is nauwe erghens een oudt gheslacht oft Eldom noch ouerghebleuen / Iae men speurt in veel plaetsen niet eenen voerstap des ouden Eldoms. Maer hoe soude dit bloedghierich gheslacht onsen Eldom verschoonen / soo sy selue gheenen den anderen int Rijke niet lijden noch verdraghen en moghen: ende alrijds den eenen broeder den anderen naestaet ende nae cleuen stelt / noch den

Turckischen
Eldom ver-
borcht male
sanderen.

Soon den Vader en heerschoont / ghelijck oock den Vader den Sone niet: Alle menschelike affectie ende vriendelike gheneghentheyt is by hen wech ghedaen / sonderlinghe by de Kegeerders.

Alsoo liet Pazaites Amuratis Sone / Salimanno zijn broeder laghen legghen / ende vermoorden. Welcks Sone / naevolghende de lasterlike voetschappen zijns Vaders / heeft die ghelijcks zijn broeder Orchanem (op dat hy alleen regeerde) ghedoot. Een ander Pazaites / des teghenwoordighen nu regereenden tyranighen Turckisch Solimanni grootvader / heeft zijn broeder Rosimium ouerwonnen ende verdreuen. Maer Rosimius werdt haest gheworcken: Want Solimus Pazaitis epggen Sone / des teghenwoordighen vader / heeft dien wten Rijke verdreuen / niet aensende dat hy van hem ghebozen was.

Solimus of
Solimus be-
dyft zijn en-
gen vader te
het Rijk.

Doorts so heeft hy oock al zijn broeders ende al haer kinderen ghedoot / wtghenomen Amuraten zijn Rike / die tot Ismaeli Sophi Coninck tot Persia ontley / op dat hy sonder hindernisse zijn Sone Solimanne nu regereende / aen dat Rijke brocht. Maer Amurates de vijfte boozden nu teghenwoordighen regereenden / nae dat hy zijn Soon Machomet (die hy bouen al zijn ander kinderen beminde) de heerschappije des rijcks beuolen hadde / soo beschickte hy terfont al zijn ander epggen kinderen te dooden / op dat Machomet gherustelick regeren mochte. In welke onmenschelike handelinghe / sy de wilde dieren te bouen gaen / die doch van natuere hare gheboorte verschoonen / Iae bouen maten vriendelick op boeden: Daer in contrarie onder dese Tyranen / de machschap / Iae de gheboorte (welck schier ongheloffelick is te segghen) vrantchap maect / ende moort aenricht. Plus Secundus / boozmaels Encas Siluius gheuaemt / schrijft / dat als een Keyser meer dan een Soon heeft / ende den outsten int Rijk treedt: dat sy dan wt een Wet al vander kinderen moeten dooden / op dat sy gheenen opzoer int landt en maken. Alsoo datter saligher is / eens Boeren / dan des Keyfers kindt in Turckije ghebozen te zijn.

Hoe dat oneenicheyt der Rijken / den Turck heeft laten incomen / ende dat den onvrrede der Christenen zijn beste nootweer is.

Dat den Spruyck Christi waer is: Een pegelich Rijk in hem seluen ghebeelt / wordt verstroyt: betuyghen alle Histories / want de oneenicheyt der Rijken en hebben niet alleen den Romeynen voortijts maer oock den Turcken oueral eenen inganck ghemaect / ende de deure open ghedaen: alsoo dat als Cantacuzenus met Joanne Paleologo met den Keyser tot Constantinopelen in onvrrede was / soo hebben de Turcken Cantacuzena eerst om hulpe aengheroepen / ende deefte repse haer wapen in Europam ghestreckt. Naemaels haest van Paleologo teghen zijn epggen broeder een Voest Peloponesi / die hem Crigh toevoechde / hebben sy manlick des Keyfers deel gheholpen. Maer nae dat sy de epgghenschap des volck / ghelegghentheyt des landts kennende werden / ende de saecke tot ghewin te staen bespieden / soo hebben sy haest onder den schijn hem te helpen / Caliopolim met veel ander steden (bewyle de Grieken tweedijchich waren) inghenomen.

Doort onee-
nichteit vran-
gaen alle
Rijken.

Als hen

Als hem nu de siantse gheluckte / ende dat sy der oneenigher Grieken heerschappije onder haer brachten / soo en hebben sy niet gherust / tot dat sy oock Erynn / Dahmariam / Illiriam / Sircen / Bassen ende oock Bulgariam haren gebede onderwierpen / ende soo voortgaen (bewijle Coninck Lodewijck van Hongheren / ende den Wepda met malsanderen twisteden) tot in Hongheren / derwaerts hen den Wepda de deure soude open gedaen hebben / ende eenen vijen toeganch ghemaect. Alsoo / ghelijckertwijls alle kincken ende Steden door eenicheydt opcomen ende gheboort worden / soo moeten sy in sulcher wijse door oneenicheydt wederom te gronde gaen / gelijck alle verloren kincken gheschiet is. Daer af zijn alle Chronijcken vol ouer vol.

Wande gheboorte / leuen ende steruen Machometi.

Machometi
geboorte / le-
uen ende steruen

Tijt des Paus Bonifacij de vierde / en Phoce des Keysers Anno 600. ende sesse / op den vieretwintichsten dach Aprilis / wert ghebozen (welcken gheboortdach Machometi / de Turcken met groter reuerentie begaen / ende seuen daghen nae malsanderen bieren) dat verloren kindt Machomet / van eenen Arabischen man Abdimenich / eenen Wepden ofte Sarracenen / ende van eender moeder van ghelijcken ghelachte ende ghelouue ghebozen. Naest daer na een Weefse zijnde / van beyde zijn Ouderen berooft / wiert hy in Arabia in der Stadt Saligna van zijnes Vaders broeder op gheboort.

Machomet
is Coop-
man gheest.

Als hy nu tot zijn dagen quam / diende hy een Edele rijke Weduwe / Cadegean ghenaemt / ende dreef der seluer heure affairen met Coopmans goederen / op Eelen ende Keimelen in Syriam ende elbers. Ende diendense soo wel / dat hyse tot enen wijue creech / ende alle haer landt ende goet hem otergaf: Want eer hy tot haer quam / hadde hy als een subtyl listich Coopman / met Joden ende Christenen veel te doene / ende leerde hen beyden (met dat hy doch selue lesen conde / en perwat gheleert was) haer ghelouue af / alsoo dat hy veel wist van beyde de Testamenten te clappen / ende der seluer Sprucken ende Wetten vol ende verdrich was: Wides dien quam hy tot ende achter dese Weduwe / die hem booz wat sonderlings hielt / ende weerdich haers houwelijck ende goederen.

Machomet
der Dreckte
Machometi.

Nu outrent dat eynde Heracly des Keysers / die nae Phoca begon te regeren Anno 613. ende dertich Jaer regeerde / seggen alle Historien ghelijckelijck / dat dese Serte heeft begonne / ende tot nu toe alsoo toeghecomen aen landt ende lieden / datter nu gheen groter wtghebeypder ghelouue in de Werelt en is. Maer de oorsake deser Serte / dat Machomet op de voeten gheholpen / ende den volcke aenghenamen heeft ghemaect / is de groote tyranne des Keysers Heracly / die / nae dat hy victorie hadde / ende de Persen bestreet / so beswaerde ende onderbruckte hy deselue Persen / Araben ende Chaldeen met groter ghiericheydt / hoochmoet ende Tribuyten: also dat sy op gheen dinck soo seere en dachten / dan hoe sy van zijn Jock wederom verlost wierden / ende begonnen den Anptlieden des Keysers wat wederspannich oft rebel te zijn / die haer met daghelijckes schattinghen beswaerden / nochtans ouermides liet gheweld / en doersten sy haren wille niet openbaer aenwijzen.

Daer sloech hem dat verweghen arch-listich kindt Machomet mede in / wel wetende waer

henlieden twee was / en haer den schoen wanc.

Als hyse nu vant ghenepcht zijnde te oorloghen teghen den Roomschen Keiser / soo hoepte hy zijn voornemen een deure open te zijn / ende pordense daer toe / hoe lancks hoe meer haer tot vrsheyt te vrsinghen: ende van sulcher billerje te verlossen. Alsoo wierpen sy hem haest tot eenen Heere / Capiteyn ende Hoofstman op: maecten haest eenen oproet / verdreuen ende doddden des Keysers Anptlieden / en Machomet hadde groote victorie teghens dat Roomsche kinck. Doen Machomet dit gheluck ende desen voortganch gheboelde / oock des volcks dwaes heyt (dat op hem soo verblint was) vernam: soo gaf hy booz / hoe dat hy vanden groeten Godt tot haer ghesonden was / om haer te verlossen / en zijnen wille te openbaren / noemde hem een Propheet ende Gode Gods.

Tot dit bedryf creech hy twee seer gheleerde medeghesellen / eenen Jode ende Christen / die hy als een instrument tot zijn voornemen gebruycte. Sergius / een wtghefloopen ende afgeuallen Monich ende Ketter / oft (alsoo bander Historien aenwijzen) een Heris Diaton tot Antiochia / gaf hem den raedt / hy soude de Afgoderije te niete doen / op dat de saecke dies te meer schijns hadde / ende alleen eenen warachtighen Godt bekennen / na het vermoghen der Schrift / ende berouete hem / dat hy hem eenen Restoracischen Christen beleet.

Maect Sergius
Machometi
gheboort.

Doen schickten de Joden twee bouen maten gheleerde Joden tot hem / die hem int Oude Testament onderwisen / waer mede zijne Wet ende Serte op Eubionische wijse vermengt wierde / wt beyde de Testamenten. Alsoo maecte ende verweide Machomet zijnen Alcoran / ghelijck den Paus dat Decreet / wt beyde de Testamenten / ende besmeerde zijn seijn met den Monich der waerheyt / stommelde ende rabzaerte de heplighe Schrift stuck-wijs wat hem diende / waer sy weech / aenghenamen / oft pinnetes lydelijck was / op dat hy een onderhouder ende volbringer van beyde de Testamenten gheacht wterde: Noemde hem seluen daerom een Propheet / van weghen het Oude / ende een Apostel / dat is / een Handelbode Gods / van wegen het nieuwe Testament: Tusschen welke hy een middelaer ende Scheptman zijn soude: daer toe van Godt bekent ende ghesonden. Daeromme besnydt ende doopt hy de zijne / welke ghebodt in zijnen Alcoran is in ghelijck.

Als nu zijn Wetboeck (dat hy Alcoran noemde) te samen gheset ende bereydt was / quam hy met sulcken schijn / ende met die twee ghesellen ghewapent / dies te koenlijcker booz dat volck / ende gaf booz dat hy een Gode ende Propheet Godts was / tot haerder salicheydt ghesonden / aldermeest daerom / op dat hy die te veel sware Wetten beyde der Joden ende Christenen / wt Godts beuel wat soude versaechten ende tempereren / delogje God ghesien ende ervaren hadde / dat sy te swaer waren / ende daerom dat Oude door Christum gheintasseert. Maer nu poock Christi Jock te swaer ware: soo wilde God dat leste verfoeken / ende een ewighe bestaende Wet door hem alle de werelt aengheuen. Ende op dat het volck met meerder deuotie dese zijn heplighe Wet ontfinc / so beloefde hy als Moses deselue met wonderteeckenien te ouerleueren / en bestemde eenen dach op welchen sy haer souden bereyden om de Wet Godts te ontfanghen met wonderteeckenien.

Als nu alle dat volck te samen bloot / ende dat Machomet booz al het volck op de plaetse tradt / soo vlooch een heymelijck ghewoonde Dupue / Machomet op de schouderen (ghelijckinien oock van Thomas van Aquin leest) ende adt hem ar-

Alcoran woze
met valsche
wonderteeckenien
gheseyden.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

weten tot de ooren. Daer mede bedrooch hy dat volck/dwelck meynde dat den heplighen Gheest inde ghedaente eender Dupue met hem sprack. Alsoo hadde hy oock eenen Bock ghewent/ dat hy spijse wt Machomet's handt adt/die liep oock daer toe/verhongerht zijnde/voorz al het volck/Machomet toe/ende bracht een Boeck (dat hy te vooren gheschreuen/ende den Bock tusschen de ooren ghebonden hadde) tusschen de ooren. Welcke Boeck Machomet open dede/ende den volcke als van Godt ghesonden voorz-las/ niet groot verwonderen.

Hy liet oock ter seluer plaetse dat Kertrijck opgrauen (al van te vooren toe-berept) waer inne hy Gonden ende Siluere coppen vol melck ende honichs hadde begrauen/daer mede dat volck heroutende/ dat dit een teeken ende openbaringhe was van toecomenden ouerbloet/ volhept/rijghet/ wellust/rijckdom/ende des belooft den Landts/soo sy zijn Wet hielden. Waer mede hy hem een alsulcken ghelooue maecte voorz al het volck/ dat sy met grooter vreesende gh'hoorzsaemheyt zijn Wet op haer namen/ en wel eenen Eedt gheswozen hadden/ dat hy van Godt tot haer ghetomen wate/ trocken daerom niet hem vrolijck wt ten stryde/ teghen den Keyser Heraclium/ende teghen alle de ghene/ die haer geloo-ue teghen waren: Want in haer Alcozan onder andere verbaet was: dat sy haer ghelooue met den Sweerde souden verheypden/ weken ende hanthaeren.

Nu van dese valsche wonderteekenen schijft hy alsoo in synen Alcozan: O Wonderteekenen/ O teeken wel wederdich gheleken te worden/ het wijcken der Woeder Zee/ende der Sonnen wt Josue ghebedt stil staende/ende den ghebode Chyristi de dooden ghebedende. Ten lesten wiert hy met de vallende sieckte gheplaecht/ dies haer zijn wijuen voornamelick/ende sonninghe wten volcke seer ergherden. Ende om henlieden desen archwaen te benemen/ seide hy: Soo dickwils als hy met den Aertsch-Enghel Gabriel zijn bespreck hadde/ so en mochte hy (als een sterf-felijck mensch) de claerheyt zijns schijns niet verdragen/ende dat hy daerom in sulcke verheffinghe viel.

Als nu dese Sette oueral victorie/ende eenen gheluckighen voortgauck hadde/ oock byz wien den bande Tyrannijc Heraclij des Roomschen Keyfers/ daer toe een lichte Wet/ soet Jock/ende wijden wech henlieden aenwees ende voorszreef/gheluck/victorie/lust ende salicheydt op Aerden/ende een Paradijs vol wellusts nae dit leuen: Daerom vielen veel lieden ende landen/ in hope van dierghelijcken gheluck ende rijghet te vercrighen/ tot deser Seckte/sonderlinghe alle het volck ontrent den Berch Caucazo/ Ra-hothel ghenaeint/ de welcke naemaels seer nae Aphyrcam ende Hispaniam becommerden ende innamen/ende wat niet gheerne en wilde/ dat ouertrocken sy met gheweldt. Alsoo becommerde Pomarus Machometi Discipel ende nacommer/Damascum dat gantsche Landt/Syriam/Pheniciam/Hierusalem/Antiochiam/ende wat hy ouermocht. Desen loech Anno 641. alle Monicken inde Cloosteren doot/veel Chyristenen ver-stropde hy/veel vermoorde hy/veel maecte hy af-vallich/ende tot Mammalucken oft verloo-ghende Chyristenen.

Nu voort trecken de Sarracenen veel spreuc-ken op Machomet/ die op Chyristum ende den heplighen Gheest luden/ als namelick dien/Deuteronom. xvij. Ick wil hen wt haer ver-werken eenen Propheet/ dien sullen sy hoozen als myseluen: Soo nochtans Machomet niet wt de Joden en is/maer van Ismaelis geslacht ghebozen/soo sy seluer bekennen. Zijn Apostel-

schap trecken sy voorz wt het nieuwe Testament/wat vanden heplighen Geest gheseyt is/als Jo-hannes rijij. Den trooster den heplighen Geest/ die den Vader seynden sal in mijnen Name/ sal u alle dinck leeren/ Jae v ingheesten ende indarh-tich maecten/ alle tghene dat ick v gheseyt heb-be. Soo doch Machomet een Antechrist dat con-trarie leert/ende gheen doodinghe des vleeschs ofte der begheerten: Maer alle wellust toelaet/ende egheene dinck min en leert/ dan dat Chy-rius leert: waer-by dit op hem niet en mach be-diet worden/ende de heplighe Schryft aen hem gheen stede oft verbultinge hebben en can. Dies-ghelijcks den Spreuck/ Luce 20. Ick wil v lie-den gheuen mont ende wijfheyt/die alle uwe we-derprekers niet wederstaen en mogen. Dit trecken de Sarracenen op haren Machomet/soo hy nochtans slechts niet gheweldt/ende niet met mont ende wijfheyt/ zijn byvanden heeft weder-stant ghedaen.

Zijn Apostel-ampt heeft hy zijn leuen lancht slechts alsoo volepudt/ghelijck hy een Apostel was: Want de zijne (wt Godes thoren ende bil-licker ghehenckenisse) waren alsoo van hem ver-blindt ende berouert/ dat hy nimmermeer on-recht en conde doen: Alle dinck condemen ont-schuldighen ende gloferen/ zijn tyrannijc moeste eenen juer Godes zijn ende heeten: Alsoot van gheschiet ende gheschieden moet/ als men eenen Afgodt wt eenen mensche maect/ende van de lief de der waerheyt af-wijckt tot de fabelen der menschen/ om den seluen te dienste te ghelooouen/wat slechts den op-gheworpen Paus (der welck-ker een peghelicke Sette en ketterijc eenen heeft/ welcken sy alle dinck te lieue gheloofst) wil/soo moet ons Godt de ooghen toedoen/ met leughe-nen versaden/ende crachtighe dwalinghen seyn-den/ende met wonderteekenen beueftighen/dat wy gheen ooghe/oor/oft verstant meer en heb-ben/ende dat het altemael recht moet zijn/ wat onsen Paus seyt ofte doet:ende alsoo betoouert worden/ dat wy niet meer sien ofte mercken en moghen/oft het hem totter waerheyt rijmt/ende teghen malcanderen sy oft niet. Alsoo gaet het hier oock/hoe-wel den Alcozan dickwils teghen hem seluen is/ende vol ongherijnde leughenen steekt: Niet wepnigher dan der Joden Cal-mut/ende des Paus Decreet: soo moetet noch-tans inckel Heplicheydt/Godts Woort/ende waerheyt zijn/ende wat dese Pausen voortstel-len: Inckel puer/gherechtigheyt ende recht ghe-daen zijn/soo datment niet alleen ontschuldighen/maer louen ende prisen can/tae moet. Al-soo hebben alle ketteren/Chion/Cherintus/Re-stoz/etc. ende alle valsche Propheeten haer kerc-ken ende aenhanck ghehad/ende als haer rijck beferen.

Alsoo moetet gaen/wanneer wy op menschen sien ende ghapen/ als wanneer wy ons op een waagghelende kiedt steunen: Ende het en is in somma niet moghelijk/ dat wy metten leughen-acheighen mensche bestaen/ende de waerheyt be-grippen. Ende Godt soude veel eer tot straffe der sonde eenen vromen mensche seplen ende val-len laten/eer hy toe-liet datmen op hem sien sou-de/ hem voorz eenen Afgodt opwterp/ende aen hem hinghe/ hem te lieue ghelooouende/ wat hy voorgaue: Soo gheheelich en wil den puerighen Godt zijn eere gheenen anderen gheuen/ende niet ghedooghen dat wy op eenighen mensche onse salicheyt/gront ende toebetrouwen/setten oft bouwen.

Alsoo gaet het met Machomet oock/ doen hy met alleman gheweldt dede/ende becommerde den aenpalenden dat haere nam/ende straet-roouers/landt-bluchtighe/bloetghierighe boe-uen tot dit werck aen hem hinc om te roouen ende

Machomet
der werelt ho-
nich/ smout/
en steunstoc/
behaecht den
menschen.

Schiffen die
de Turcken
op haer Ma-
chomet ry-
den.

Apostel
Machomet

Godeloos
wesen en te
uen wil altyt
schoon zijn.

Op menschen
en salmen
niet bouwen.

Machomet
leut en daet.

ende dooden / doen moestet een straffe ende guet
Godts zyn / om zyn wet te verheypden: Ende als
hy vanden heydenen ende onghelooighen niet
gewelt nam wat hy vant / dat hiet naemaels dat
hare vanden onghelooighen / als vanden on-
rechtveredigen besitteren verhalen ende ter han-
den nemen: Dewijle sy (als dat volc Godts) den
gantschen Aertbodem ende alle dinck haer eppen
te zyne achteden.

Somma wat hy behoefde / dat nam hy als
zyn eyghen / ende daer toe moest hem dat ont-
schuldich exempel Christi helpen / die oock nae
den Esel seyndende / sonder bidden gheen ander
oorsake en hadde voorgeheuen / dan: De Heere
heeft zyns van doene / ende daerom als zyn ey-
ghen gheheerscht.

Alsoo leestmen van Machomet / dat hy tot
Mecha eenen armen man hemelen ghewel-
lick nam: daer nae in een ghebroken stadt co-
mende / daer in meesten deel arme Joden woon-
den / nam hy arme verlaten weesen eens Tim-
mermans kinderen / haer hups met ghewelt / en
dreeffe wt / billic achtende / dat alleman den Pro-
pheet Godts wercke / ende plaetse gaue.

Wat hy zyn aensfootende heeft toegevoecht /
behoefde wel een bysonder Boeck. Wie hem
qualick sprack oft straffe / diert doode hy ter-
front. Alsoo vermoorde hy eenen Jode in een
stade / aen zyn bedde / daerom dat hy hem slecht
ghestraft hadde met woorden / om zyn onbil-
licke wyse ende tyranije: Ende schijft noch
tans in zynen Alcoran / hoe dat hy niet goeder-
tierenhept ende barmhertichept van Godt ghe-
fonden is.

Item / men leest van desen verleyder ende
Dupuels Apostel Machomet / als hy eens op
een Dupplier ouer belt reet / ende dat hem een
degheleke vrouwe die hem ghenotede / tot zyn-
nen moettwille niet en wilde bewillighen / soo
ghinck hy sonder schaemte voor al zyn mede-
ghesellen zynen Esel toe / ende septe tot zyn ghe-
fellen (om hem daer mede te ontschuldighen)
dat dese vrouwe hier niet deser ongheloozamen-
hept meer ghesondicht hadde / dan dat sy hon-
dert menschen ghedoodt hadde: Want hyse wt
Godts beuel ende ingheuen op dat pas met een-
nen Propheet Godts soude beprucht hebben
ghemaect. Welcker oorsake noch hedens-
daechs Jaerlic op eenen bestemden Jaersdach
alle Sarracensche vrouwen dese sonde ende on-
gheloozamenhept der voornoemder vrouwe
betweenen ende begaen / die alsoo eenen Propheet
Godts belet heeft.

Siet / waer toe coemt menscheleke blindhept /
als sy op menschen boue ende betrouwt / soo datter
niet soo schandelicks noch ongherijmits en is: dat
sy niet en ghelooft / aenneemt / ende te ontschuldi-
ghen weert.

Hy derf oock by in zynen Alcoran schijuen /
dat hem van Godt is ghegheuen een begheerte
ende macht ouer alle dinghen / niet vrouwen
oft dieren hem nae zynen wille te verlustighen /
ende dat hy oock om sulck te moghen volbrin-
ghen van Godt een sulck vermoghen ontfangen
heeft / dat hy veertich mannen in ontfuyhept te
houen gaet / oft pinners geleen werden mach /
ende dat daeromme / op dat hy veel Propheeten
winne.

Daer hy hen dit de sommighe goet lieten
duncken / dat hy haer vrouwen begheerde / en-
de haer tot desen wercke hem gheern ghegundt
hebben.

Dat is pinners een ongherijmt dinck /
noch heeft hij den zynen ingherout / dat het
inckel heplichept is / ghelijck veel meer ander
dwaelhept. Siet hier nae den Arijckel zyns
Alcorans.

Hy hadde hoort onder zyn vrouwen een
Quetspeeldersche / Rissa ghenaeint / een schoon /
maer snoodt wijs. Doen hem dat wierdt aenge-
sept / dat hyse soude verlaten / antwoorde hy / Dat
hy onder al zyn vrouwen gheen lieuer en hadde:
Hy en wilde se daerom oock niet haten oft verla-
ten / dewijle hem Godt haer onschult gheopen-
baert hadde.

Hy gheeft oock in zynen Alcoran voor / hoe
dat hem thien Engelen van Godt zyn toeghe-
gheuen / om hem te bewaren / op dat hy niet
ghequetst werden en mach. Euenwelts hy in
eyghender persone eens seere ghewont / ende
onder zyn aengesicht verdoest ende vercheurt
gheworden. Maer dat wist hy te gloferen / en-
de den volcke niet een versieringhe wt te cou-
ten. Noch heeft hy alleen / als een eerst ghebo-
ren sone Sathane / meer menschen verleyt / dat
alle heplighe Propheeten ende Apostelen bekeert
hebben.

Hy sterf (zyn leuen ghelijck) onsalichlijck:
Sommighe segghen / met fengin wtghebluft /
d'andere segghen: Hy sy ghestouen op eenen
Maendach / den twelften dach der eerster maent
Maabeg / int drentfentichste Jaer zyns Ouder-
doms / ende drentwintichste Jaer zyns Aijcks
ende Propheete / als hy vande vallende sieckte
veertien daghen sinneeloos hadde gheleghen / en
alle zyn lichaem opgheswollen. Hy ghebodt hy
syne / datmen hem voor drie daghen niet en soude
begraven / want hy als dan soude berrijsen / ende
ten Hemel ghetoghen worden. Als sy nu ver-
wachteden / niet alleen drie dagen / maer twelue /
en niet anders beuonden / dan dat hy hoe lauck
hoe meer stauck / werdt hy ten laersten niet on-
wille siecht in daerde begraven.

Als hem nu een peggelijck bedrogenen hant /
ende zyn valschept gheboorde / dattet altemael
pdelhept ende valschept was / dat hy hadde
wtghegheuen / soo keerde een peggelijck weder-
om totten ghelooe ende Serte / die hy te voo-
ren hadde ghehouden / ende daer hy wt noode
afgeballen was / wtghenomen weynich van
zyn vrienden / die als naercomers dat Coninck-
rijck te beerven meynden. Terstont werdt Ebu-
beer die naemaels Calipha ghenaeint was / een-
nen wt zyn vrienden ende Discipelen / Coninck
in Machomets stede / die rien weder hy hooch-
ster onghenade / alle van Machomet afgebal-
len / wederom tot de wet Machometi. Doen
ghelooft dat beweghelick volck wederom / also
den Coninck wilde / sommighe wt dwang / bree-
de der pijne / liefde des profijts / hope der eere ende
des goets.

Daer nae liet Calipho zynen Dooz-bader
Machomet een costelijck pferen graf maerken
tot Mecha / in eenen seer schoonen Tempel / en-
de liet bouen in dat ghewelfel / machtighe Sa-
cken van Zepisteuen hemmelich daer in begraven
uen / die den pferen Sack / daer het lichaem
Machometi in lach / optrecken souden / op dat
alsoo den gheinepnen man waende / dat hy tot
een teercken zijnder heplichept wonderlijck op-
waerts inde locht ghetoghen was. In welcken
waen ende mis-geloue sy bestaende zyn bleuen /
tot dat Antio veertien hondert ende tseutentich /
dat ongheweerte onversiens in desen Tempel
tot Mecha sloech / ende tsamen dat ghewelfel en
graf inde Aerde versanck / ende een groot deel
des Tempels nederwierp. Euenwel bebaerden
noch heden Jaerlijcks veel Sarracenen nae
Mecha / ende gheloouen het sy alsoo waet ghe-
weest.

Lodewijck Bartoman seyd / dat den Tem-
pel / Sack / ende dat graf inder ghedaente als te
voozen / wederom opghericht is / ende daer by
ontalliche veel Lampen. Also moet haer verhar-
t herte

Machomet
zamen en
hande.

Sommen ende
doet Ma-
chomet.

Machomet
begraven is.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

herte haer dwalinghe niet verstaen / ende in duy-
sternisse bliuen.

Hec Petrus Alphonsus / Hugo Floziacensis /
Adorus / Vincentius Beluacensis in Speculo
Historiali, Richardus / Bernaert van Brepden-
bach/ etc.

Wetten / Artijckelen / ende gelooue in den Alcozan der Turr- ken Wetboeck begrepen/ende wtghetrocken.

Ghelouue/
Wetten ende
Artijckelen des
Alcozans
Machometi.

Len eersten houden sy
alle Artijckelen inden Alco-
ran / dat is inden Wetboeck
Machometi begrepen / niet
anders dan de Jode Moysen.
Waer tegen sy niemant
en laten predicken noch dis-
puteren / maer houden met
den Suerde daer op / ende alle die daer af af-
ballich worden / die dooden sy van stonden aen.
Daerby sy in al haer Steden ende Doopen/drie-
mael sbaechs / driemaal snachts / door sommighe
die daer toe berordineert zijn / van hooghe
Thorrens af met luyder stemme laten wtroepen:
De Wet Machomet is heyligh ende rechtbeer-
dich / ende sy is den oppersten Procheet Gods/
tot salicheit der volcken ghesonden. Ende al die
dit hoozen/spyken Amen / ende ghelouuen gant-
schelich / dat dese Wet hen alleen ghenoechsaem
sy totter salicheit.

Den Turr-
boot die van
zyn ghelouue
vallen.

Den tweeden Artijckel staet in den Alcozan
Machometi gheschreuen: Alle menschen die zijn
Wet niet aen en nemen / sullen sy sonder conscien-
tie vanghen / haer byanden ver volgen ende doo-
den / ten sy dat sy onder zyn gebiet / tol ende schat-
tinghe geuen willen / ende met deser conditie sou-
den sy int ghelouue onghedwonghen zijn / an-
ders sullen sy als de byanden Godts ende zyns
Wets / berooft / ende in alle manieren wtgheroft
worden.

Alcozan van
Christo.

Ten derden is in haren Alcozan begrepen / dat
Christus heeft gheweest een Creatuere / in heyl-
icheit te bouen gaende alle andere voor Macho-
met / ende den alderheylighsten ende deuchtich-
sten Mensch onder alle menschen voor Macho-
met. Daeromme noemt Machomet in zynen
Alcozan / Christum een woort Gods / een gheest
ende Siele Godts / maer niet Godt / ofte Gode
ghelijck / dwelck sy hoor de aldergrootste Gods-
lasteringhe achten. Sy segghen nochtans ende
en loochenen niet / dat sy is ghebozen van eender
Maecht / sonder eenen tijdelijken vader / dwelck
sy hoor gheen sonderlinghe wonder en achten/
dewijle sy daer oock veel dier-ghelijcke in haer
landt te hebben meyden / dies sy van hare Pa-
pen oft Monicken gantschelich berout zijn: Niet
anders dan alsoo wy ons wijs hebben laten ma-
ken / dat sommighe menschen gheensins niet en
eten noch drincken. Waer af wy nochtans gheen
exempel der Schrift en hebben.

Voorts / dat Christus den Sone Gods van
menschen handen gedoot sy gheworden / dat ver-
biet haren Alcozan te ghelouuen: Maer dat sy
zyne byanden wonderlijck van God sy onder de
handen gheruckt gheworden / ende eenen an-
deren hem ghelijck / in zyn stede te crupren doorge-
stelt: Ende dat sy alsoo wederom sal openbaer
worden int eynde der Werelt / om den Antichrist
te dooden / ende dat hem Godt daer nae oock sal
laten steruen.

ghelouue des
Alcozans

Sy beminnen en eeren oock Mariam de Ma-
ghet / bekennen oock dat sy Maghet ghebleuen
is / ende na de geboorte. Sy hebben som-
tijt haer Tempelen int Land van Belos-

ten van Christenen ghebout / in grooter eeren/
daer sy toe beuaerden / oock der heylige Prophe-
ten ende Apostelen grauē besoeckende met groo-
ter aen-ghenommerder reuerentie ende deuotie:
Sonderlinghe den Tempel Salomonis / ende
seer na daer by eenen Tempel Marie tot Jeru-
salem / houden sy in grooter eeren / en lyden gheen
onreynicheit daer inne / laten oock gheen Joden
oft Christenen daer in comen: Soo sy daer eenen
in grijpen / die moet effen terstont steruen / oft zyn
ghelouue verloochenen. Sy belichten beyde dese
Tempelen met onsprekelijcke veel Lampē / dach
ende nacht. Sy heeten dien Tempel / niet Salo-
monis Tempel / ghelijck wy / maer den heyligen
Steen.

Dat Apostaetsch boeckken vander Kintseht
Christi beschreuen / houden sy voor soo ghelou-
werdich / als eenich Euangelium van Christo.
Joannes den Dooper / ouermidts zyn heyligh
leuen / ende dat sy Christum ghedoopt heeft / gelt
veel by henlieden.

Sy loeft oock in zynen Alcozan seer Davids
Psalter / ende de ander Prophten: voor al Moysen
dien sy groot acht / maer Christum noch groo-
ter / ende hemselfs den aldergrootsten.

Oock prijst den Alcozan Job / ende dat Euan-
gelium Christi: voor gheue / dattet Godt met
Christo ende de Werelt goet gemeynt heeft / ende
met goetheit heeft willen ver soeken: Maer nu
sy haer daer toe niet ghekeert en heeft / soo heeft
Godt voor goet aengesien / den ernst en dat raime
voor te weyden / ende den strenghen ernstachtig-
ghen Propheet en Apostel Machomet verwer-
dicht met ghewelt ver soeken / aengripen / en alle
onghelouighen metten Suerde straffen ende
besoecken sude.

Sy heeft in zynen Alcozan gheset / dat Chri-
stus / int leuen zijnde / van hem ghepropht seert
heeft op deser manieren: Neemt waer / ick ver-
condighe u vanden gode Godts / die na uip ro-
men sal / ende zynen naeme is Machomet. Sy
seft aldaer noch meer / dat zynen naem van ee-
wicheit gheschreuen is aenden Thron Godts /
ende dat sy nae zynen volbrachten loop / tot der
rechterhandt Godts sitten sal / ende Christus aen
zyn voeten.

Ten vierden / geeft sy in zynen Alcozan voor /
dat de Joden dat Oude Testament hebben ver-
dozen / ende verniet oft veracht: De Christenen
dat Nieuwe verbalscht ende onnut ghemaect.
Alsoo datter niet repns vander waerheyt beyder
Testamenten ouer ghebleuen en sy / dan soo veel
als in zynen Alcozan verbaet is: Daeromme en
neemt sy gheen Testament ouer al aen / maer al-
leen wat hem ghelieft ende dient.

Sy wil by ende onghewanghen zijn / als dien
Godt gheopenbaert heeft / wat / hoe / ende waer:
Ende seft by in zynen Alcozan van hemselfen:
Hadden wy de Wet laten comen op eenen berch /
den berch hadde hem daer teghen genepcht / ende
de selue aenghebeden: Van wegghen der byese en
reuerentie Gods.

Ten vyfften / ghebiet Alcozan / haer kinderen
(ghelijck Abraham Ismaelein / Genesis xvij.) te
besnijden / int dertienste Jaer / en haer oock die-
wils te doopen / tot verbullinghe beyder Testa-
menten / na dat exempel Christi / die oock beyde
ghedoopt en besneden gheworden is.

Bernaert van Brepdenbach meynt / dit in ha-
ren Alcozan niet te staene / ende seft / dat Ma-
chomet niet vander besnijdinghe gheboden en
heeft / oock selue niet besneden gheworden en sy:
By auontueren hebben zijt eerst naeder-handt
selue versiert ende vercozen / ghelijck ander men-
schen gebode. Van lighsaemheyt / afsteruinge des
vleesch / saechtmoedicheit / ootmoet / cuycheit /
bermherricheit / en is niet met allen in haren
Alcozan

Alcozan van
Machomet

Alcozan van
de heylighen
Schrift.

Machomet
en is aen
geen schijf
ghedoneit.

Alcozan begrepen/dan dat sy den haren aelmoes-
sen gheuen/die sy voor heylighepdt achten. Ende
dat sy een maent int Jaer vasten/ soo eensdeels
ghehoort is/ ende eensdeels sullen hooren vol-
ghen: soo ist nochtans altemael maer een ghe-
brochte/schijn/ en hantich/maer mede den Dup-
uelsen Apostel zijn sijn verciert ende smeert:
Anders is den Alcozan een louter boeuertje/ende
tot allen moettwille een open deure/waerin noch
const noch deucht gheschiet en wort/ dat eenen
deuchdelicheit verlustighen mochte: Jae welck
alle aenghelzene eerbaerheyt werblucht/ ende
een toomloos/ ghepl/bertel leuen aenrecht/ als
volcht.

Ten seften/ laet sy oock Sodomiam niet al-
leen met knechtichens ende vrouwen: maer oock
met onvernustighe dieren toe/ ghelickewijs
claerlyck int tweede Capittel in den Alcozan
han woort te woort alsoo staet: Onthoudt v
van uwen vrouwen/als sy Maenlicke sijn/ ende
en gaet niet tot haer in/ tot dat sy gheceynicht
woorden/ als dan soe gaet tot haer in/ ende ghe-
bruyckse op welcke plaetse oft deet sy wilt.
Aldaer volcht: Dwe hup vrouwen sullen v sijn
als eenen Wjngaert/ daerom sult ghyse arbe-
den/offenen ende ghebruycken alsoot v ghelieft:
Want een peghelich hem des gheens dat zijne
toebehoort/ ghebruycken mach/nae al sijnen lust
ende wille.

Ten seuensten staet int 43. Capittel in den Al-
cozan: Godt heeft v ghegheuen die onvernustig-
he dieren in v ghewelt/ dat ghyder sommighe
sout ghebruycken om te rijden/sommige te eten/
ende ander hulpe van hen te hebben/ ende op dat
ghy met henieden volbrocht al wat v ghelust/
ende wat ghy in uwer herten hadt. Dies heeft
Machomet den werghener met zynen Esel selue
een exempel ghegeuen/bouen in zynder Legende
aengheroert.

Ten achtfsten volghen twaelf boornamelicke
Artickelen/inden Alcozan begrepen/die veel an-
dere in haer begripen. Namelick/Alcozan en ge-
biedt niet meer dan vyfmaal daechs te bidden/
op dat sy een middelmate trefse tusschen de Jo-
den/die vyfmaal daechs: ende de Christenen/die
seuenmaal daechs bidden.

Ten neghensten ghebeet Alcozan eer sy bid-
den (op dat sy reyt sijn souden) dat sy haer han-
den/ armen/ mont/ neuse/ ooren/ ooghen/ hant/
hoof/voeten/ schamelheyt/sommis het gantsche
lyf souden wasschen ende doopen. Jae sulcx be-
ghinnen sy te bidden/eenen Godt belidende/ die
gheenen anderen hem ghelijck en heeft/ ende zyn-
nen Propheet Machomet. Hebben daer toe veel
bzeemde hantghebaren/ elders daer bouen aen-
gheroert. Dit doopen ende wasschen heeft sy
wt het Oude Testament ghenomen. Pertus
Alphonfus acht/ dat Machomet selue niet ghe-
looft en heeft/ tghene dat sy teghen zyn consen-
tie ende ghelouue heeft voort ghegheuen: Maer
dat sy in zynder herten (ghelijck voort zynder
Propheetge) Veneren als een Afgodist gheert
heeft/ende daerom dit wasschen/Veneren nae zyn
oude ghewoonheyt ter ceren/ghelouuen: Welck
Gode-bienst was tot Mecha/ hem alsoo voort
den inganch des Tempels Veneris (daer nu
Machomet leyt) te wasschen. Siet den elfsten
Artickel.

Ten thiensten ghebiet Machomet in zynen
Alcozan/de gantsche Maent October te vasten/
dewyle de Sonne schijnt:maer snachts moghen
sy eten/dyncken/lyfs wellust plegen/sy sy wil-
len. Daerom slapen ende rusten sy den gantschen
dach/tot snachts/dan ontfleken sy toortsen ende
kercken in haer kercken/ ende maerken groot
gheschepp vanden Thoen af/ haer ghelouue be-
stende/soo bouen ghehoort is. Voort stemmen

ende brassen sy ende bedynnen nae des bleeschs
lust alle lichtveerdicheit/ den gantschen nacht/
Daer is den Patroon/de vrouwe des hups ende
het gheheel hupsghesin/ op talder lichtveerdich-
ste hoerachtich verciert metten Concubinen/ en
beginnen te rafen/springhen/ singhen en dans-
sen/ende op Snarenspele te honeren. Daer wort
groot gheschrey ende ghehupl bande torens ghe-
hoort. Daer sijn alle Tozens met lampen ende
lichten alsoo behanghen/ ende rontsom als een
Cpone brieddobbelen bouen malsanderen also om-
rupnt en verlicht/ als oft claer dach ware/schiet
onghelouelick te segghen.

Wt is een ghewoonhepdt/ dat de kijke in
haer Testament/ dese vasten Maent sulcke
keerffen op de Thozens ordineren/ oock som-
tijds epghen Thozens daer toe laten maerken/
daer toe op sulcke Thozens personen stichten/
die Machomets ghelouue sullen louen ende wt-
roepen/die daer af haer Vrouande hebben/ ghe-
lijck als sy ons dooden Louers/ Monicken/
ende Papen om Wisse te doen ghesticht sijn/
voort de sielen der verstoruenen. Daer sijn oock
sommighe daer toe bestelt/ die den gantschen
nacht als onsinige opwaerts loopen dese gant-
sche maent doot/ die met groot gheschrey de lieben
opwecken/ ende nuchter maeken om te subile-
ren. Ende hoe heyligher nacht ende hoerachtich-
licher feest/ hoe sy onsinigher rafen dese
Maent/als op haren Sabbath oft Opperdach.

Ten elfsten ghebiet Alcozan/dat hups Gods/
den Tempel tot Mecha alle Jare eens te besoe-
ken/ aldaer te bidden/ ende om den Tempel te
gaen/ gheleet zijnde met een gheestelick cleet/ dat
niet genaepd en is/ende steenen tusschen haer voe-
ren achterwaerts te werpen/ om daer mede den
Dupuel te steenighen.

Sy geuen voorts voort/dat Adam desen Tem-
pel ghebout heeft/als sy wt het Paradys werdt
gestooten/ ende dat sy met zyn kinderen daer in
aengebeden heeft/ende dat hem naemaels Abra-
ham verniet heeft/ende daer in zyn ghebet ende
offerhande ghedaen. Jae zynen afganch dit hups
Jamaet gelaten/van welcken sijt als naconiers
beest hebben.

Daer laet hem den Afgodist Machomet wa-
derom grof mercken/ dat sy noch in zynen ou-
den aert cropt. De Historien betuyghen/ dat
Ammon ende Moab Lotys sonen/ desen Tem-
pel hebben gheboudt/ ende haers tweemaal
derwaerts gebouaert/ ende vier Afgoden/ Mar-
tem/ Saturnum/ Mercurium ende Venerem
aldaer aenghebeden hebben. Diesgheijc deden
de Arabes. Jae veel Jaren coemt Machomet/
lepdt sulcke ghewoonhepdt niet bloot af/ maer
weyndet in een ander wyse/ ende op datmen niet
en meynde/ dat sy gheboodt aldaer ghelijck te
vooren/de Afgoden te aenbidden/soo sette sy daer
beelt Saturni in eenen hoek van desen Tem-
pel/ verberch dat aenghesicht/ ende keerde alleen
de rugghen totten volcke: Maer de Calomne en
den Afgodt Martis versanch sy inde aerde/ende
lepde eenen steen daer op/ op dat sy een vpant
der afgoderije ghesien woort/ die sy nochtans
beminde/ ende haer diende in zynder herten/
dwelck sy onder andere daer mede aenwees/
dat sy den zynen gheboodt/ soo dichts als
sy daer quamen omme te aenbidden/ soo sou-
den sy dese beyde Steenen cussen/ ende met be-
schoren hoofden tot der Aerden ghenepcht/
souden sy Steenen tusschen de beenen achter-
waerts werpen/ om daer mede den Dup-
uel te verduyuen: Maer bygelick om hem daer
mede te eeren. Ende dit is pimmers een son-
derlinghe cloekhepdt Machomets/ dat sy in
den schijn den zynen andersins afgoderije ver-
bit: euenwel dit verhengt/ Jae by ordneert/
heymelick

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

heymelic onder thuyckshen in dese zynen Gods-
hupse / zynder Afgodinne Veneri (der welck
eerder ende aenbidder hy heymelic was) te die-
nen. Welck oorsaecke hy oock gheboden
hadde / dat sy den dach Veneri / dat is / den Vrij-
dach souden vperen tot ewigen tijden / om daer
mede oock een onderschept tusschen Joden ende
Christenen te maken.

Ten twaelfsten laet Machomet in zynen Al-
tozan vry toe / alle vleesch te ghenieten / wt ghe-
nomen alleen Swijnen vlees / bloede / ende dat
van hem seluen ghestozuen is. De oorsaecke ver-
telt hy in zynen Altozan: Hoe dat het Swijn wt
eens kemeldiers mist nae de Diluue ghewoz-
den is / ende daerom een onreyn dier is. Daer te-
ghen hy nochtans selue spreect in een ander
Boeckken / aen eenen Jode Abdia ghenamt. De
Fabele en mach ick niet vertellen.

Ten 13. oozloeft Machomet eenen pegelicken
Sarraceen vier ghetroude vrouwen isseffens te
hebben / ende een peghelijcke om een peghelijcke
flechte oorsaecke te verlaten / ende een ander in
die stede te nemen / wanneer hy wil nochtans al-
soo / dat hy het vierde ghetal niet ouer en gae / en
oock dit ghetal inde verlatenhe der hupf vrou-
wen niet te ouertreden. Maer ander vrouwen
ghetrocht oft inden crijch ghetreghen / mach een
peghelijck alsoo veel hebben als hy wil / ende voe-
den can / en de selue wederom vercoopen. Maer
soo hy eens eene bezyucht heeft / soo en mach hyse
niet meer vercoopen. Daer hy gheschiedet / dat
dickwils een sone een wijf coopt / die zyn broeder
oft vader gheboeleert heeft / Zae somtijts zyn su-
ster oft moeder.

Maer Machomet als haren Quersten / had-
de alleen 15. hupf vrouwen / al Edel / ende Con-
rubinen sonder ghetal / de welcke hy al op slup-
ten liet / op dat sy van niemant anders ghesien
oft gheboeleert en wierden / alleen Alissam wt
sonderlinghe welbetrouwen liet hy los / die hem
oock ghelooue hielt / soo hy haer dede: Want hy
en hadde aen alle zyn wijuen ende concubinen
niet ghenoech / maer soo ghehoort is / beblechte
oor ander mannen hupf vrouwen sonder schaem-
te noch conscientie / als wel ghedaen: daer af ghe-
braecht zynde / seide hy / dat dese vijghet hem
van Godt was ghegheuen / ende anders nie-
mandt / op dat hy Propheten ende kinderen der
dencht op vrychte / dwelck claer in zynen Alto-
ran staet.

Ten 14. ghebiet Altozan / dat de Sarracenen
niet wt haer gheslachte ofse ghelooue en houtwe-
lichen / op dat het Maechschap / ghelooue ende
vriendschap hem dies te verder verstrechte.

Ten 15. wat rechts handelinge ende tijtge-
he goeden aengaet / als acker / beemde / hups / hof /
ourecht besitten / dat wort nae wt wijfinghe der
wet Mofi ghehouden / met eerbare ghetupghen /
Eeden / kennissen / etc.

Ten 16. gheloouen sy / dat al wat inde Pro-
pheten beloeft / ende in beyde Testamenten ghe-
schreuen is / altemael lichamelijck (alsoot nae
het wesen der dooender letter luydt) verstaen
ende verbult sal worden. Item / dat de Enghe-
len ende Dupuelen lijfachtich zyn / ende noch
dooz haer wet salich werden moghen: Verho-
pen daerom een sulck Paradijs des wellusts /
daer sy sonder alle bedroeffnisse ghenoech / ende
al wat eens menschen herte begeert / ouerbloe-
dich sullen hebben / als wijn / eere / goet / rijdom /
vrouwen / vrede / blifschappe / schatten / hoenen /
wijnberghen / tijden cleederen / gulden laeckens
van alderlep verwen / snarenspeken / tijtcoztin-
ghen sonder verdriet / siluere ende gulden baten /
ruste sonder smerte / verdriet / hitte / coude / wee-
claghen / verschycken / vrees / bedroeffnisse /
dupsternisse / ende somen van Venus berch sept /

die alder schoonste Jonckfrouwen / ende dat de
Engheleken hen daer toe sullen de bedden berey-
den. Maer de ongheloouighe die haer wet niet en
houden / dat helse hper / dwelck sy oock in con-
trarie altemael nae de letter lichamelic verstaen:
maet soo sy haer inden laetsten ooghenblich tot
Godt ende den Propheet Machomet bekeren /
soo sullen sy salich worden.

Ten seuenthienden verbiet haer wet wijn te
drincken / ouermids dat hy is een inlepdinghe /
boekinghe / ende oorsaecke tot veel quaets.

Een ander oorsaecke vertelt Machomet in
een boeckken aenden Jode Abdiam: Hoe dat
eens twee Engheleken zyn droncken ghewozden /
ende inder dronckaerts wijse een wijf beken-
te hebben. Waerom sy tot straffe van Godt met-
ten voeten in eenen put / Wbil ghenamt / ghe-
hanghen ghewozden zyn / tot aenden joncksten
dach tot boete / dwelck effen een sulcke proe-
ue is / als wanneer den Paus de Sielmissen
probeert.

Ten achtthienden houdent sy met het bloet-
ghericht ende ouerspel / na de Wet Mofi / maer
sy volghen qualich nae / ende dispenseren dick-
wils met Mofse / ghelijck de vermenyden Chri-
stenen metten Euangelio. Wonder selden wort
den Querspeelder metter Querspeelder (waer
af dar landt vol is) ghestenicht. Die met een
ander vrye vrouwe te doene heeft / sal daerom
tachtentich slaghen lijden. Wie van dieste aen-
gheclaecht wort / sal deerste ende tweede reyse
met roeden ghegheestelt worden / de derde reyse
een handt verliesen / de vierde reyse eer en boet /
ende eerst de vijfte reyse ghehanghen worden.
Anders wort ghehouden die wet / Deen om
dander / ghelijck om ghelijck / Tant om Tant /
handt om handt / etc.

Ten neghenthienden / ghebiedt oock haer
Wet sommighe ghereghelde aelmoessen haer
gheloofs ghenooten te gheuen / tot bestemder
tijdt.

Sy hebben oock veel Heplighen / tot welcke
sy beuaerden / ende die oock wonderteekenen
doen / soo bouen ghehoort is / niet wepigher
dan de onse / beyde henlieden ende ons tot velep-
dinghe.

Niet verre van Chair is een Kercke aenden
Rilo ghelegghen / ende een groot Kerckhof / daer
de dooden alle Jare / als dat Feste ende Pa-
tristinum desens Turckschen Sants is / op-
staen / en recht als schadulwen / bewijle de Feste
ende den Godts-dienst duert / op het kerckhof
sienlick staet / derwaerts een groote bedeuert
is. Bernaert van Dreptenbach sept / datter geen
mensch tot Chair en is / die sulchs niet en wete
ende ghelooue.

Het warachtighe Christe- licke ghelooue.

De Joden (soo ghehoort Joden en al-
is) hebben ses hondert ende Seeten heb-
derthien werten. De Hebde- den beeluet
nen / Roomsche Christenen / gherreghel-
ende Machometani ontallic- ten ende en
ke vele. Nu saelgeeret nem- gherreghel
mermeer dach / hoe meer Paus som-
Wetten / hoe minder recht. Want waer veel
Wetten zyn / daer is oock veel ouertredinghe /
soo Paulus betuycht. Daerom heeft het Gode
behaecht / dooz Christum een verrozt woort
aen te richten / alsoo hy dooz Esaiam int thien-
de te voren beloeft heeft / ende alle Wetten die
niet dan thozen aen richten / ende den mensch
niet beteren noch veranderen en moghen: Zae
lechs arger maken: vry wten wege te rypmen /
ende

ende op eenen hoop in een te slaen ende verba-
tent alsoo op datmen Marie deel verkieft/Luce
10. tot de voeten des Heeren sitte/ zijn woort
hoore ende beware: soo volghen alle dander ghe-
hoden / dienien slechts totter deucht ghedencken
mach/ van haer seluen naer / als water van een
springhende fonteyne. Daerom spreect Chri-
stus totte besighe Martha: Waer is alleen een
han nooden. Maer dit woort Gods te hooren/
is meer inwendich dan wtwendich: want wie
Gode niet te vozen inwendich tot zijnder her-
ten sprekende ghehoort heeft / die hoort zijn le-
uen lanch de wtwendighe (oock ghesepnde ghe-
rupghen Gods) te verghes: alsoo in Christo
ende de Apostelen wel ghesien wort: die veel
Schriftgheleerden ende andere / hoorende / niet
ghehoort en hebben. Daerom Christus soo dick-
wils roept: Wie ooren heeft om te hooren / die
hoore. Maer die alleen hebben ooren / die Gode
te vozen ghehoort hebben in haerder herten/ vooz
eenich wtwendich wort: diwelck meer een ghe-
clinch oft ghetupghenisse banden woort is/ dan
dat leuende woort Gods selue. Nu/ ghelijck
dit woort voortijds dooz veel wetten dit ende
dat heeft leeren doen ende laten: alsoo en leeret
nu dooz Christum niet anders/ dan den ewigen
Sabbath des Nieuwen Testaments / dat wy
ons Gode bloot stil houden in aller ghelaten-
heyt / ende gheheel ende al van alle Wetten vrij/
anders niet doen oft laten/ dan dat zijns gheests
cracht/ Jae Gode selue in ons doet/ laet/ spreect/
oft ghedenckt: alsoo dattet Gods werck / doen
ende laten / ende gheensins niet ons eyghendom
sp. Want so haest als wijt zijn/ die dit of dat doen/
laten / spreken / ofte ghedencken / oft dattet wt
dwanck des wets coemt / soo is den Sabbath
ghebroken / ende is altemael sonde/ soo Christus
sept / Joannis int 10. cap. Alle die vooz my co-
men/etc. Ende Esaias cap. 58. schiet int eynde
aenwijst. Want sy en zijn niet in Gode ghedaen.
Joannis 3. ende niet Gods werken in ons:
die alleen zijn werck in ons ghedaen / kent en-
de Croont. Daer teghen is dat vleesch ghe-
sint / dat meynit altyds dattet oock wat moet
totten sijcke Gods doen: Het is seer besich/
ende bemoept hem in veel dinghen / maer
daer mede verduet effen het spel / ende breekt
den alleen gheboden Sabbath / ende daer en
wordt niet dan sonde wt / want sy en zijn niet
in den ghelooie noch in Gode ghedaen/ Rom. 14.
Joan. 3.

Nu/ desen Sabbath / dat is de verdochten-
ghe zijn selfs / verliesinghe zijn leuens / ende ha-
ringhe zijnder siele / spruyt oock wt het eerste
stuck/ naemelic / dat wy Gode woort toelaten
in onse herten te predicken / als dan soo bewindet
hem/ende woorden gheware / dat wy daer nem-
mermeer wel aen en zijn / ende daghelicks deen
schip nae dander verseylen / wanneer wijt oock
opt alderbeste meynen. In deser erbaringhe
wort de siele van haer seluen ontslaghen/ begeeft
haer gheheelich Gode/ ende laet hem in alle ma-
nieren den room: Als dan so coemt Gode weder-
om aen zijn verlozen rijck in ons / ende onder-
wint hem onser wederom/ als een Coninck zijns
rijcks. Ende dan soo volghen alle wetten van
hen seluen: Want den Wetgheuer is hier selue
den dader/ ende dier gheheeten heeft/ willet oock
selue doen / ende anders niet vooz zijne beken-
nen / ten sy dattet zijn werck / doen / ende laten
sy/ op dat Gode alles/ ende wy niet bliuen. Alsoo
verdwinnen alle wetten in Tafelen ende Lette-
ren/ ende gaen inder waerheyt eerst recht aen:
Alsoo dat niemant de wet en houdt / ten sy dat
hy bande wet ontslegghen sy/ want wat wt de
wet gheschiet / dat is doot ende sonde: Maer
wat wt het ghelooie in vryheyt des gheests

gheschiet / dat is Gode doen / leuen ende ghe-
rechticheydt. Daerom staet het noch op dat ee-
ne: Als dat wy onse ooren tot Gode woort
reypghen / welck gheest ende leuen / Jae Gode
selue / ende gheen boode Letter oft menschen
stemmen is. Dat sal ons alle dinck leeren/ en-
de oock soo wy ons hem stil houden ende coeken
laten: selue in ons doen / op dat hy Doctoer en-
de dader blyue/ ende dat hem gheen vleesch vooz
hem en roeme. Segt ghy / Hoe sept dan Chri-
stus/ Matth. 22. Item Paul. Rom. 13. Gal. 3. 6.
Timoth. 1. Dat de liefde de verbullinghe zijn-
der gheboden is. Ende Christus Matth. 7. Dat
ghy wilt dat v delieden doen / dat bewijst hen-
lieden oock. In welck ghebodt alleen/ verbaet
ende beloten zijn/ Christus/ be gheheele wet/ ende
alle Propheten / Antwoort. Dat hoogaende
ende dit alle/ is effen slechts een dinck / als wan-
neer men spreect: Den Houthouwer houdt/ de
handt hout/ de hyle houtet dat hout/etc. Alsoo
wort. inde schrift deen vooz dander ghenomen/
ende sept somtijts: God maect salich: somtijts/
Het ghelooie maect salich: De ghenade Gode
is dat ewich leuen: Salich zijn die dat woort
Gode hooren: De liefde ende onderhoudinghe
der gheboden Gode maect salich: De kennisse
Gode is dat ewich leuen / Joan. 17. Esaias 53.
Sap. 15. Jere. 9. Den Sabbath maect salich/
werdich/ Esaias 58. Salich zijn die in hem ho-
pen/etc. Ende is doch altemael een dinck / ende
elck doet het in zijnder ordeninghe / ghelijckment
spreect: Gode/ den Ackerman/ dat aetrijck/ de
vuchten maecten den Boont goet: God als een
beghin/ oorspronck ende oorsaecker / den acker-
man ende dat goet aetrijck / als een middel/ de
vuchten als ghetupghen: Want de vuchten
ghetupghen van den Boont / Matth. 7. ende 12.
Alsoo maect Gode salich / als een fonteyne en
oorspronck: de ghenade Gode / als den wvloet:
Christus als den Middelaer: het ghelooie/
dwelck de wtgheschudde goeden Gode / dooz
zijn ghenade oft Christum ontfangt: De liefde/
die dooz den ontfanghen gheeft int ghelooie wt-
ghegotten wort/ beple de ontfanghen goeden ende
weldaden Gode wederom wt. De gheboden
Gode maecten salich: alsoo de vuchten den
boom / ende dat werck den werckmeester ghe-
tupht ende goet maect. Dat woort Gode/
dwelck Christus is/ als een middel ende toebliet.
Den Sabbath / als die daer lijdt / de handt op
heft / Gode stil hout/ ende hem sulcke goeden in-
der ruste gheuen laet. De kennisse Gode: als de
oorsaecke/etc. Ende altyds coemt deen van die
stucken/ wt dander. De gheboden Gode ende
den rechten Sabbath wt de liefde / de liefde wt
het ghelooie/ het ghelooie wt de kennisse Gode
ende Christi / de kennisse Gode wten woort:
Maer dat woort sonder middel wten monde
Gode. Ende ten is niet moghelick dat permande
ghelooie ende Gode gheboden niet en houde/
dewijle tghelooie de onderhoudinghe der ghe-
boden Gode is / Eccles. 22. Ghelijck oock
niet moghelick en is / dat permandt lief hebbe/
oft den Sabbath Gode heptighe / die niet en
ghelooft. Sonnia/ het hangt alsoo aen mal-
canderen: dat soo wie deen heeft / die heeftse al-
le: wie Gode ghebodt houdt / die heeft lief:
wie lief heeft / die ghelooft: Wie ghelooft/
die kent Gode: wie Gode kent / die hoept: wie
hoept / die vbert / ende houdt Gode stille: Wie
Gode stil houdt / die heeft Gode ende zijn
ghenaede. Een sulcke onschepdelicke keten
is de Godesalicheydt ende alle deuchden: Dat
soo wie aen deen schuldich woort / alle dander
ghemist heeft / alsoo Sint Jacob wel te
rechte sept.

Wederom en ist niet moghelick: Wie deen oit-
der dese

Joannis/ Hoe
Christus alle
Wetse wech-
neemt/ hoe dat
Evangelium
een vryheyt
sy/ ende altoe-
mael in een
verbaet
wort.

Christus
seht alleen
v/ ende het
er al dat
te eent.

menint
se Pien-
Testament
nooden.

Dat tweede deel des Wereltboeck.

der dese stucken aengrijpt / dat hyse niet altemael en hebbe. Alsoo ist altemael een / ende het bediet al op dat eenich een. Ghelijck alle waten wter zee blieten / alsoo blieten sy alle wederom daerin. Alsoo is Christus een eynde ende beghin der wet / een ophouder en aenrichter / Rom. 10/1. Tim. 1.

En sulcke byzientchap ende verbont hebben alle deuchden / dat de veelheyt der wetten / niet meer dan een wtlegghinghe en zijn des eersten eenighen ghebodts. Waerby dat recht gheseyt woort / naemelijck / Dat daer in hanghen alle wetten ende Prophten: Soo gheheelich / dat soo wie deerste heeft / die heeft altemael vander inghetwonden inder waerheyt. Wien deerste ghebrecht / die grijpt te vergheefs nae al dander: ofte hyse alwel als een Summe altemael nae doet: Want dat is een vast woort / dat den onreppen ende Goddeloosen gheen dinck repn en is: Jae noch Godt louen / eeren / bidden / vasten / dienen / lief hebben / noch vreesen en moghen: Jae wite niet en ghelooft / en can niet lief hebben noch hopen: Ende is in somma tot alle goede wercken onbequaem. Daerom isser slechts een van nooden / dwelck dat fondament / oorspronck ende Hoofstuck is / leuen ende salicheydt met hem byzengt / ende daer wt alle ander wetten als wt een fonteyne blieten / naemelijck / Het leuende ghelooue / dat door de liefde dadijch is ende wtbrecht / welck dat vleesch doot / vpanstchap ende verdziet der werelt / Jae verloocheninghe zijns selfs medebzingt / Gode stil houdt / lief heeft / hoept / vzeest / alle dinghen verloochent / ende alleen op Godt siet / hem den seluen gheheelich ouergheeft / van gantscher herten aenhangt / ende alleen loeft / bemint / ende in somma alle wetten verbult / Jae welck den heplighen Gheest op de hielen volcht. Waer dit niet en volcht oft gheschiedt / soo is ghewisselijck dit liefdeloos ghelooue doot / versiert / ende in somma gheen ghelooue / maer een rouden vzychteloozen waen / ende niet dan een monaensicht en schaduwte des gheloofs / daer de gantsche Wereldt mede omgaet ende schoon wil zijn. Wt desen ist clae / hoe datter slechts een van nooden is / alsoo dat alle wetten / figuren / ende al wat men noemen mach / slechts op dat een bedieden / ende wt eenen gronde doort blieten / ghelijck alle Dusijcke wt ses stemmen / alle Schrijft wren A. b. c. en alle stuckwerck wt eenen gront coemt / alsoo oock int schermen ende alle consten toegae / soo datter al wt een Tabulatuere en const stuck gaet: dwelck als men begrijpt / so maect men de stuckwercken selue daer wt / Jae al de stucken verdwijnen door dese volcomen gront / 1. Corin. 13. Alsoo hebben alle stucken / Wetten / Ceremonien ende Offeren / alleen de liefde en den Sabbath (dat is die ouergheuinghe Gods) bediet. De besnijdinghe / de afsteruinghe onselfs. Den Sabbath / de ouergheuinghe. Den Tempel / onse herte.

Wie nu dese Figuren ende bediedinghen / door dat bediet dinck coemt ende hebben wil / tot dien sprecker Godt: Ick en wil uwe byerdaghen niet / wie heeft v van offeren beuolen? Psalm. 50. Jere. 7. Ick wil barmherticheydt / dat is / liefde ende trouwe teghen den naesten / ende niet offerhanden. Ghy en verstaet niet waerom dat ick hebbe gheseyten te offeren ende vperen / het welck in hem seluen gheenen Godsdiens en is / maer tghene dat sy bedieden. Waer nu ghy my niet en verstaet / ende de figure / schaduwte / ende bediedenisse door dat bediet dinck coemt / so en ken icks niet meer / ende hebbe slechts een grouwelen daer af: als dat ghy dat door recht ende nootfaeckelic acht / daer my doch niet met allen aen ghelegen en is / ende nopt epggent-

lick mijn woorden ghewest en hebben: maer dat ghene dat sy bediet hebben / dwelck ghy onachtfaem door ghedaen hebt / daert my nochtans al daer aen ghelegghen is.

Alsoo ist te besorgen / dattet ons ooc sal gaen / wanneer wy alleen op wterlicke Ceremonien / Doop / Nachmael / etc. byinghen / ende haer bediedenissen niet nae en volghen. Want Doop ende Nachmael worden oock inde voornoemde stucken inder waerheyt befloten. Den Doop en bediet primmers anders niet / dan dat afghestozuen met Christo in Godt begrauen leuen / ende den rechten Sabbath. Dat Nachmael / de liefde ende eenicheydt in alle dinghen. Laet ons nu wel toefien / dat wy het wt hangsel niet door den wijn en roemen ende aennemen / ofte soo wptotten wijn inden kelder der waerheyt binnen comen / dat wy niet wederom nae het wt hangsel achterwaerts te rugghe sien / ende vander waerheyt wederom in schaduwten deysen / van het ghereet gelt totten schultbyzief. Ghelijckmen nu slechts om wterlicke dinghen kijft / ende des nootfaeckelicken eenighen hoofstuck / nootslangs ende ghebodts (daert al aen ghelegen is) vergheeten. Den Adam wilbet altydts gheern met de wtwendighe dinghen wttrichten / en hem met veel byghebladeren verciere / hy en coemt niet gheern aen dien regel / maer hy moet aen / oft buyten bliuen. Doewel hij lieuer altemael dede / dat den Joden gheboden is / dan dit eenich hoortsepgheghebodt / welck alleen van noode is. Alsoo hebt ghy dat afgherozt woort / dat eenich ghebodt des warachtighen Christelicken gheloofts / (daer af vele soo veel boecken schryuen) met zijn rechte verwen afghemaelt / ende al zijn gheboden in een inghelijft. Want des Beplighen Gheests leere int Nieuwe Testament behendelijck vander handt gaet: dwelck oock (soo ghehoort is) dat vercozt woort in Esaia is / ende niet meer die langhe verdzietelike leere Moisi. Waerby ooc de Israeltische kerckelanger staen moet dan de Apostelsche: hoewel dat Godt de selue ooc gheerne hadde staen laten / soo veel als aen hem was / alsoo oock de Israeltische / die hy met dese conditie elwilt te bliuen / beloofde / soo sy in zijne wegen bleuen: Euenwel te voze wist / dat sy bepe niet bestaende bliuen en souden / ende daerom altydts de mederijne door den val boozien heeft.

Sommighe deplen het Christelike ghelooue in drie stucken oft gheboden / naemelijck / in ghelooue / liefde / ende dat heplich Crups: Soo is het toch oock in dat een verbaet. Gheloouen is God ghetrouwelijck aenhanghen / ende eens met hem zijn / een gheest en e wille. Als dan besiet ons den heplighen Gheest / die door tgelooue de liefde wtghiet in onse herten: alsoo dat de liefde tghelooue op de hielen volcht / Gal. 5. Rom. 5. Ghelijc oock den heplighen Gheest / Ioan. 7. Ten derden merceden begheuen mensche eenen tegenwille in zijnen vleesche / dan beghint hy zijnen wille / leden ende begheerten te crupen / ende gheen costen aen zijn vleesch te legghen / hem seluen te haren / als zijns selfs grootste vpan / ende inder ruste Gods in te trecken / met affegghinghe zijns selfs in aller stilte. Welcke werelts dwaelt hept / de werelt naemaels aen hem haet / als diet niet met haer en houdt: Dat lijdt hy om Gods wille gheduldich / berwint int onderligghen / swijghen ende lijden / ende bzingt vzych inder lijtsaemheyt / Luce 8. Esa. 30. en 40. dwelck het gelooue altemael met hem bzingt / dwelck Godt ende Godts goeden ontfangt. Maer dat gelooue coemt sonder middel wtten woortse Gods / dat woort sonder middel wt God / maer niet van Godt. Alsoo woort altemael in Godt gheschouen / als aller dinghen eynde ende beghin / die gheeft door zijn woortse het ghelooue / door tgelooue werckt hy de liefde / door

Figuren en
gentlick geen
Gods diens
ten.

Christelick
ghelooue is
een drie oft
veel stucken
gheuept.

door de liefde de onderhoudinghe der gheloven Gods. Daerom woort recht gheseyt / Dat het ghelooou onse verwinninghe is / 1. Joan. 1.5. En dat den rechtbeerdighen zijns geloofs leeft: Also comt wederom alleen op het eenighe ghelooou / dat alleen op Godt siet ende bediet: Ghelijck Gods ooghen wederom alleen op het ghelooou sien / Jere. 5. Ten laetsten / op den eenighen God / ende dat bestaet noch.

Alleen een isser van noode / ende de gheheele Wet / Christendom ende Propheeten hangt alleen in een ghelooou / dat is / in Godt ghelooou / liefde oft Sabbath / gheen vande welke men sonder bander ghehebben en can. Alsoo legghen mijne veel woorden niet meer dan dit een ghelooou wt / ghelijck dat gantsch Nieuwe Testament / Moesen ende de Propheeten. Het bediet in somma al op dat eenich een / ende dat eenich ghelooou.

Ja het coemt niet eeren ghelaten mensche daer toe / dat hem dit eenich verre rontsom hem ghepente ghelooou / te vele ende te langhe woort / ende woort ten laetsten soo enghen ingheneyen ende te hoore ghewentelt / dat het in een puncte ende oogenblick op een onwispelhelick suchten coemt / soo dat de mensche slechts zijn ooghen in Gods barmherticheit hecht / ende zijns geloofs / wetens / deuchts / ende aller zijnder goeden werken (oock die hy in Godt ghedaen heeft) vergeet / Ja hy bezyet hem voor alle zijn werken / gheeft alle zijn crachten (als eender dwaesheyt) doorlof / ende zijn ghelooou woort so diep int onghelooou besloten / dat hy niet meer dan zijn ghelooou en weet / vergaeyt ende verwondert hem alleen van Gods aengesicht ende goetheit / die hy als eenen voorgehanghen spiegel voor hem siet / hy sucht daer nae wt dieper herten / en en can niemant pet meer daer af ghesegghen / so vol is hem dat herte / dat hy daer af verstoimt / ende niet wispelhelick en can / dat herte is God te enghen ende den mont niet genoegsaem om dese bliscap te vertellen. En hoe hy meer de waerheyt ende Gods goetheit siet / hoe hy hem in contrarie meer verwondert van des werelts dwaesheyt. Wten ghelt alsdan alle dier euen ghelijck / steruen als leuen / lijden als verblijden / wandt hy is wt den gheduerende aanblick der goetheit Gods / alsoo in Godt ende niet Godt vereenicht / dat hy (ghelijck als zijn Godt) onghelijck ende onghewoelich gheworden is. Ende in somma / de siele van een sulck mensche / woort soo naecht ontcleet / dat sy niet en weet / noch van eere / deucht / ghelooou / gelatenheyt / lijden / werken (Ja sy heeft door die alle / als sy daer op gedenscht) van van haren byzondere / welken sy onwetende int ghelooou / int onghelooou besloten / so diep toeghetrouwt is / dat sy selue niet en weet wat haer gheschiedt is / en midts liefde recht als dult is: Alsoo dat / en haer yemant vracchede / wat liefde / ghelooou / oft goede werken waren / oock / der heylighen / soo soude sy seggen: Sonde / slijck / oft een onreynicheit / soo gheheel en weet oft kent sy geen dinc meer dan Godt / niet welken sy nheen gheeft / wille / ende in somma soo gheheel ons is: dat niet alleen sy in Godt / ende Godt in haer is: maer dat sy oock Godt / ende niet Gods name ghenoeit woort. Psal. 81.

Joan. 10. en haer nu Gods berocmt / als haers opghendoms: Ghelijck in contrarie eenen bereynighden metten Satan / wel te rechte een dupuel ghenaemt woort / Joan. 6. Ende dit is die eenicheit die Christus met Godt heeft / en die Godes byzondere door Christus / waer door hy menichmaels soo hertelick bide / Joan. 17. Alsoo berocmt in somma eyndelick altemael / geboorte / deucht / werken / liefde / ende woort altemael onder onghelooou besloten / op dat hem Godt al-

ler ontfems / Rom. 11. En dat beghebe Gods ten laetsten alleen blig / ende dat eeuwich leuen sy / Roma. 6.

Maer nu byzetmen het ghelooou alsoo wt / met soo wistwende wtlegghingen / dat wy schiet ouer Moesen ende der Joden Talmt zijn / ende met onser Schrijbenten / Doctoren / Sommen ende Decreten / een sulck gheclap / veel weten / subtylheid ende conste daer wt maecten / van byperleghenade / veelderle conserntien / Euangelium / ghelooou / Erffsonde / sonde / ende beswaren bepde de conserntien ende tghelooou / met soo veel onnutte vraghen (die Paulus soo groo- telijck verbiet / ende die tghelooou meer ver- stooren dan sichten) dat den ghemeynen man (verwert zijnde) niet en weet waer hyt heeft / en want rijcke Gods kerkes woort opghelouden ende wtghetrocken / so dat hyt bypten hem soert / daert nochtrans in hem is / Luce 17. Ende dat rijcke Gods niet in veel woorden / vraghen / langhe redenen / etc. en staet: maer inder cracht Gods / soo dat men meer beuinde / dan wispelhelick / 1. Corinth. 4.

Daer en is niet meer dan een Godt / Ghenaade / Ghelooou / Kercke / Euangelium / Conserntie / etc. Wat daer teggen is / dat en is gheen Godt / Ghenaade / Ghelooou / etc. maer een Afgodt / misghelooou / onghenaade / etc. Waer de waerheyt is ende gheleert woort / daer thoont hem (ongheleert) dat contrarie / de lughen van haer seluen te voorschijn. Maer nu is hy vele een sulcke conste van de Schryft ende het Euangelium gheworden / dat het niemands en verstaet / ten sy dat hy hier oft vijf spjaeken can.

Ik houde veel meer van een verloorhent stil herte / daer hem Godt in spiegelhelick en weer- schijnen mocht / het welck Christus alleen tot zijnder conste ende verborghentheit van noode acht. Matth. 10. Luce 9. 13. So hy te vooren door Esaiam Capit. 28. ghesproken heeft: Wten sal ick mijn verborghentheit openbaren / Wten ghenen die vande hoften afgeheyt / ende van het welck ontwoyten zijn. Wat heeft Moesen ghedwongen / dat hy seyt / Deuteronomium int 33. O Godt / de heylighen die in dijner hande zijn / sullen haer voegen tot dijne vosten / ende nemen van dijne woorden.

Maer ist dat alle menschelijcke wijsheyt al- wel met alle spjaeken ouer de schryft valt / ende daerin finant / rijmt / ende grabbelt (ghelijck nu ock laceren oock inden Euangelie den loop is / ende men den heylighen gheest altydt inde Schole wil leyden) soo sullen wy metter tijdt soo veel Som- schrijbenten ende Commentarie o- ner de Schryft hebben / als opt te voeten in Paulus. Ende wy sullen inoeten hooren dat Christus seyt: Vader / ick segge u danck / dat ghy dese digne wijsheyt verborghen hebt / etc. Ende dat Joan. Cap. 12. Paulus 1. Corinth. 1. ende 3. seyd. Christus is pimmers ghecomen tot een oordeel in deser Wereldt / op dat die daer siende zijn / blindt worden / etc. Joannis 9. Dit en sal voerwaer oock aen ons niet mis- sen / want men beghint alreede met dierghelike onnutte vraghen te beschijuen ende dispu- teren: Of Christus lichaemelijck nu oueral sy: Hoe / wanneer / wten ende hoe langhe hy int Broodt sy / etc. Welck Xpen- spel den Dupuel altydt aenricht / ende opt ende opt aengherichte heeft / (waer teghen hem Paulus soo byperich ge- stelt heeft) op dat hy ons vander cracht ende en- houdicheit des geloofs aflorke / ende niet on- nutte vraghen ophoude / dat wy bewijst des rechten eenighen noot- saeckelicken dooft- stucks vergheten. Alsoo die ouerspeelster Jode- den in haerder blucht haer kindt wispelhelick / op dat

Het ghelooou
en dat Enan-
gelium door
indes Gods
cracht / te nu
een conit en
disputatie ge-
worden.

Wien Gods
een verbor-
ghent oort
baert / en zyn
conste leert.

Wien
daer
op dat

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

op dat / en haer Jason nae jaechde) dat hy hem aende gheuonden stucken zijns kindts opden wech vergaapte/ende haerder vergate.

Effen dat selue meent de Dupuel met zijn onnut vraghen ende gheclap. Godt gheue dat wy eens zinnen list mercken / ende ons totter ghehoorzamheyt ende eenboudicheyt des gheboots/totten Wijcke Godts (dat in ons is) ende tot dit eenighe nootghebodt ons gozden: soo sal al dat ander van selfs volghen / gelyck de vruchten eenen boom / water een Fonteyne / hitte eenen byere. Waer by oock den heylighen Geest hejde een Wyer ende water quele inde Schrift ghenamut wordt. Godt gheue dat wydt verstaen/Amien.

Vander Latynen geloouen/ ende vander Roomscher Christenen ordeninghen/ghewoont- ken/religie/ende Gods- diensten.

Christelic
gheloofs
bysonck.

Dat rechte Christelicke ghelooue/ heeft zijn aentcomen van Christo den ewighen woort des Gods / dat inde laetste tijden vleesch gheworpen is / ende ouer 1533. Jaren in Asia / aldermeest tot Jerusaleem/Capernaum ende Judea ghepredicht/ ende om onser salicheyt wille onder Pontio Pilato gheleden heeft/ende van ons persoonlick gesien/betaft/ende met ons mondelick ghesproken/ende den wille zijns vaders ons gheopenbaert heeft/nae wtlofsen des Nieuwen Testaments. Leest dat / ende ouerweghet neerstelick / alle occasien ende oorsaecken / waeromme hy een pghelyck/wat/wanneer/hoe/ ende tot wien hy dat woort/(welcke hy selue was) vooghedraghen heeft. Waer af eerst ghehoort is.

Gespreck
der Rooms-
cher kercke.

Maer de Roomsche Christelicke kercke/ende de Roomsche Christenen / Jae het gantsch Latynsch ghelooue / heeft zinnen oorspronck vande Pausen / ende haer insettinghen alsoot onsochenlick is / sonder woort ende beuel Godts: Van welckter ghelooue/kercke/Christenen/ghewoonten/etc. gheen Letter des sins. Christ inde Schrift verbaet en is / ende seker / wy mochten lichtelick met een lachen wtbreken/ als wy soo veel dwase belachelijke Gods-diensten/zeden/ende wastelaunt hoosten van de Heydenen en volcken ghehoort hebben/ende noch hooren sulen: Maer wat ghelidet / en onser niet opt alderbeste te bespotten en is / oft pemandt opt kint-scher ceremonien ende kinderspelen voer Gods-diensten hebbe aenghebeden? Maer de ghewoontheyt/die alle duncklicht een schoon maect/verfaecht eenichsins dese onse Simmenspelen/soo dat haer belachen ende dwaesheit niet meer en schijnt. Daer teghen dunckt ons der Heydenen onghewoonlike ceremonien soo spottelick zijn / dat wy sonder lachen daer af niet syken en connen. Dies sy ghewoone zijnde/ met grooten ernst volbringhen / ende ons belachen: wy die soo groote sotten zijn / dat wy soo veel belachelijke wastelaunt-spelen / Jae dat hooverdich ghepronck/dwelck Godt van natuere byant is/ voer Godsdienschten achten. Ick wilde dat ghy de ghewoontheyt op een syde sette/ende v een wyle tijts ernstelick sette in eens Joden oft Heydens stede / om ons ghelooue neerstelick te aen sien / ende teghen het Nieuwe Testament te houden: Wat ghelidet / en ghy v niet en sult crupen / ende de Heydenen/wijse lieden te ghen ons schatten / ende thienmael meer sotte-werck/lyen-spels/ende kindtscher Ceremonien

De Heydenen
mette Room-
sche Christe-
nen gelicken.

by ons vinden/dan by henlieden. Dat gheue ick v neerstelick te bedincken/Want voerwaer geen ghelooue op Aerden beter te bespotten en is/dan het ghelooue der Roomscher kercke. Ick bidde v/laet my nu eenen Heyden ofte Jode zijn/ende de Roomsche Christenen oock met waerheyt bespotten /ende haere Esels dozen ofte Sotskolue toonen.

Ten eersten / is dat niet een groote dwaesheyt / dat sy haer dozen Christenen noemen ende haer niet allen vant leuen Christi (dwelck moghelick den teederen Christenen te hooghe is) maer oock zijnder leere alsoo ontslaen / dat haer ghelooue opt nieuwe Testament (dwelck sy niet en hebben/weten/oft verstaen) staet / als een pels op zijn mouwen. Sottelick heet eenen een Luptenslagher / die niet metter Lupten spelen en can. Die wordt voer een sot gheacht/die hem selfs Platonisch / Epicurisch / een Turck oft Jode te zijn acht / ende Platonem / Epicurum / Wopfen / Ozoranum nopt ghesien noch ghelesen en heeft / oft hem tot deser seete niet en houdt. Niemandt en noemt hem pnuers eenen Turck / dan van zinnen Alcoran ende Machomet/diens wet hy op zijn dupinken weet. Maer de Roomsche Christenen weten dat Nieuwe Testament (dwelck sy haeren Reghel/Wet-boeck en Fondament te zijn achten) wepnigher/dan haer een Roeye van Verkeerbaert verstaet / ofte een Esel metter Lupte spelen can. Noch willen sy Christenen heeten ende zijn / het sy Gode lief of leet. Velp Gode/wanneer ons een Heyden sage/ende onse wijse van doene wiste / vraghende nae ons ghelooue ende Wet-boeck/ ende dat wy hem een Nieuwe Testament repkten: welck een eere souden wy behalen / hoe ghelyck soudet onser leere ende leuen sien. Hy soude segghen/dat wy dul ende onsinlich waren / dewijle gheen volck op Aerden zijn professie ende beroemde Wet oft ghelooue onghelycker en leet / recht als oft wy om onsen Wet-ghewer te bespotten / bestelt waren. Wy moesten hem eerst een gheestelick recht voortbringhen / ende eenen arm vol Vaderen/Concilia / etc. die nochtans oock wepnich niet ons stemmen/en die wy altemael houden/waer/ende hoe wy moghen ende willen: soo soude sy segghen: Waerom noemt ghy v dan vanden Euangelio ende Nieuwen Testamente (Jae van Christo wten Propheet ende vermeniden Wet-ghewer) Christenen/ende niet veel meer Conclisch/Waderich/ ofte van wten God / Pausisch? Dewijle datter gheen woort Christ op wter syden en is/ ende dat ghy v stelt / effen als oft ghy om Christum ende zijn Euangelium te belachen/ghewert waert.

Dwaesheit
der Room-
sche Christe-
nen.

Roomsche
Christenen
kennen het
Nieuwe Te-
stament.

Ten tweeden / Kensiet dat Pausdom met al zijn Corpus/Leere/ Ceremonien/Ordenen/etc. inde tweede Chronijcke te voren vooghetrokken ende betwoopen / hoe ghelyck datter den Euangelio siet/ dwelck armoebe / dootmoet / ende verachtinche der werelt leert: Ick sterue/vint ghy niet effen dat contrarie. Siet hier hoe spottelick dattet luydt / dat hem den aertschen vleeschelicken Paus een hooft ende Vicarius eens gheestelicken onsenlickken Lijfs ende Christi noemt / recht als oft dat onnut vleesch / des gheests hooft zijn mochte. Kensiet den pael der Bisschoppen / ende Popen/etc. de Wet ende Religien der ordenen teghen het Euangelie/dwelck eenen wech/ leere/ Godt/ gheest/ Euangelium/ ghelooue totten leuen voordraecht door Christum: soo siet dat Pausdom in Somma den Euangelio soo ghelyck / als den Dupuel Godt. Nu / wy en willen haer niet bespotten / maer haer ghelooue ende ordeninghe ernstelick vertellen.

Vander Latynscher Kercken is eenen opper-
ken

den Roomschen / ouer alle ander Bisschoppen / die schijnt hem-seluen een Godt der aerden / een Hoofd der ghemeynen Godts / ende recht als oft Godt ghestoruen ware / een Vicarius Christi. Deselae hem de voeten cussen / oock van den kyseren. Op laet hem draghen ende aenbieden als Godt selue / hy en gaet niet dan mer onder gheschreyde Capitten / hy houdt dat aertrijck voor heyligh / dat hy aenroert / ende daer hy op gaet / hy heeft een driedobbel croone op / ende ghechiedt met synen Scepter den Dupiel inder Bellen / Dagheuyper / etc. Ende den kyseren aller Werelt dyecht hy daer mede Godts onghenaede / ende schijnt hem-seluen in synen Tittel / Den alderheylighsten / een Heere deser gantscher Wereldt / een Erfghenaem des kysers / so nochtans Christi (zijns vernemen den Heeren) kint van deser Wereldt en is / alsoo hy voor pilato bekende. O soude ick hem hier aenden Outaer beschijuen / met wat pracht ende Ceremonien hy Celebreert / wie en soude niet lachen? Dat Sacrament (waer af hy nochtans soo veel te houden wil ghesien zijn) moettmen hem nae draghen / ende sittende in eenen Coninclyken setel / met grooter reuerentie hem totter Kerden reysen. Teghen welck hy niet alleen niet op en staet / maer oock gheen aenwysinghe en gheeft van eenighe reuerentie. Item / soude ick zijn Christelick Hof af contersepten / wie en soude niet weenen / bysonder soomen dat Euangelium ende den armen verachten Christum (die voor de Wereldt niet en mocht gheuefen noch reppen) teghen hem hielt? Onsinlich zijn de Roomsche Christenen (soude een Heyden spreken / die dat Euangelium Christi ghelesen hadde) dat sy niet en sien hoe verre den Paus van dit kintnoer is afghetreden. Vertelt daer nae eenen Heyden dat Rieuwe Testament voorts / hoe dat wy eenen eenighen Godt eeren / ende vertelt hem de schijft van beyde Testamenten / van tuerbodt der beelden ende Afgoderije / ende leydt hem daer nae in onse meer dan Heydenische Tempelen / met Afgoden / wapenen / Schilden / Helmen / Danen / ende afgoderije door hanghen. Lieue / wat soude hy segghen? Cammen onser niet bespotten? Jaet voerwaer. Inckel Heydenen ende Afgodisten sal hy ons scheiden / alsoo de Joden ende Turcken ons alreede doen. Reemt daer nae een Rieuwe Testament inde hant / ende leydt den Heyden in die menichsuldighe Cloosters ende wijst hem waer dese soo veel-hoofdighe Ordens / so veel menigherlep klegheis / kuelens / ende Cruppen / inde leere des eenighen Christi staen. Vgelyck int koochgat achter de deure. Wat soude de Jode segghen? Ghy rampsalighe elendighe lieden / wat beroemt ghy u van een Wet / naeme oft boeck / waer in ghy soo gheheel gheen geont en hebt / dattet oock altemael teghen u is?

Hy wy willen ernstelijck daer aen. Dit Latijnsh (maer niet Christi) ghelooue / heeft veel Cardinalen / Aertsbisschoppen / Bisschoppen / Abten / Prelaten / Dekens / Propositos / Domheeren / Choorheeren / ende so veel Ordens. Item Popen / Diakenen / Subdiaken / Consozisten / Arcoliten / Keersendaghen oft Scriptores / Procristas / Hostiaros / Lectoros / die al haer officie hebben / als Outaren te deken / dienen Kercken te slupen / keerssen draghen / besweren / roockbaten te bereyden / etc. vanden Bisschop daer toe ghewijt / met soo veele Ceremonien / dat de deuote Priesters ende ghewijde / in haer wijnghe ende deuote dichtsels selue moeten lachen / van al dat kussen / hant / af / in / den / Kercken slupen / keersendaghen / Dinghermeeren / soo dattet recht als een belachelijk spectakel der

kinderen / ende des sorten ende dwasen volcx is / rijcoztelich te aensien.

Der Bisschoppen Ruyt is / ander Popen te wijen. Item Kercken / Outaren / Kelcken / Capellen / Misghewaet / Clecken te doopen / den Doop / Crisam / Olie / ende dat wyer te segghen / de Bonnen te wijen / Dozinen / de handt oplegghen / bannen / den Priesteren de wijnghe afnemen / van haer Ruyt te ontfetten / Capittel houden / etc.

Der ghemeyne Leckie Priesteren Staet is / kinderen te doopen / Misse houden / dat Sacrament verdeelen / absoluieren / biecht hooren / binden / dat Euangelium te prediken / soo ghehoort is / cruppen scheeren / ronde Boncken / coyt hant / ende langhe Roeken te dragen / reyn ende cupsch / soomen siet / alleen bukten houtwelicken Staet te leuen / gheen baerden draghen. Dit altemael is in haeren Euangelio / dat is / inde gheesteliche Rechten verbaet / Van dit costelijck dincas weghen salmen hen gheuen de Offeranden / thien den / op dat sy gherustelich sonder alle sorghe een wij leuen voeten / met gheen Wereltliche sorghe beladen zijnde / studeren / Godt dienen / verlijck gheleert gaen / een goede wandelinghe leyden / de heylighe Schijft lesen / ende haer daerin speculeren. Daer binden sy haer prachtighe syn afgemaelt.

Voorts soo hebben dese Christenen meer dan hondertderlep Ordens / weghen / ende wijse om Godt te dienen / beyde van mans ende vrouwen / der seluer heeft een pghelijck syn eyghen cleet / reghel / maniere / ende Sette / om salich te worden / die sy hienselfs opghelept ende vercozen hebben. Dese ghelouen ghewillighe armoede / cupscheyt ende ghehoorzaamheyt / niet Gode ende synen woorde / maer haeren Prioz / Abt ende Prelaet / cupsch te zijn / so sy best comen / ende so menichelijck cranchepd vermacht / arm ende behoefrich / soomen wel weet.

Als ick my inde stede eens Heydens stelle / soo laet ick my beduncken / dat dese metter armoede gheloozsaemheyt ende cupscheyt spotten. Sy soudon oock eensaem vander Werelt afgesneden zijn / soomen siet / dat sy uergens niet int opperste en loopen / en dat geen spel volmaect en is (na het Speelwoort / ten sy dattet een Monic oft Pape hy sy).

Sommighe en eten gheen vleesch / maer van haten alleen verboden vleesche / eten sy dach ende nacht.

Hy haet Ordens weetmen wel / soekts oock inde tweede Chronijcke beschreuen / int 4. boeck der derde Chronijcke / int 464. blad / al nae ordeninghe ghestelt.

De Bisschoppen hebben haer cleedingen ouer den Outaer wt Ropse genomen / en moeten 15. stricken hebben / een gemeyn Paep neghen. Constantinus heeft den Paus desen pracht wt genaede verleent / die hy op groote Feeeste gebuyet / en somtijts eens Conincrijc weerde op een Feeeste aen heeft. Item van goud en edel ghesteenen eens Heydens roockbat / oft Mosaische reuckwerck. Met sulcken keiserlichen ende meer dan wereltliche pracht / doen sy den armen Christum nae / die hooghe Tittels ende Wereltliche Domperge altyds in syn leuen bemint / ende daerom alsoo noch daer aen een welbehaghen / heeft / Jo. 6. Lu. 22. Mat. 18. 19. 21. 23.

Voorts haer Popen moeten de seuen ghetijden / alsoo syse noemen / daghelix bidden / wt het Euangelium Christi onthomen / daer hy leydr: Als ghy bidden wilt / soo en sult ghy niet veel woorden maeken / ghelijck de Heydenen doen / etc. Daer als ghy bidt / soo spreck: Onse Vader ghy die zijt inden Hemel / etc. Op dese wijze hebben eerste oude Bisschoppen ghebeden / tot

Roomscher Bisschoppen anst.

Priesteren staet. der Roomscher Bisschoppen.

Gheloue der gheesteliche.

Pracht der gheesteliche inden Gods dienst.

Joan.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

op Hieronimus / die wt ingheuen ende aendij-
uen des Paus Damasci / de Psalmen door de
Feri wt deelde / ende seuen tijden daer wt maec-
te / ende eenen peghelijcken tijdt zijn epgen ghe-
bedt toepghende.

Damasus versierde de twee Choozen / om na
mascanderen te singhen met verwisselinghe / ende
eenen peghelicken Psalm met eenen Gloria pa-
tri te deslupten. De Lectien ende Hymnos
diemen op elcken tijdt te horen bidt / heeft dat
Concilium Toletanum ende Agathense gheap-
probeert.

Die Ghebeden / Tract / Alleluia / ende al wat
inde Missie is / wiet op gheset heeft / wanneer en
hoe / is op zijn plaetse inder Pausen Chyongjke
vander Missie eerst wtghegaen.

Gheloooue en
Doop der
Roemse
Christenen.

Aem de Roemse Christenen hebben ende
ghelooouen 12. stucken des Christelicken ghe-
loofs / inden schijn / seuen Sacramenten sonder
Schrift. Ten eersten den Doop / die sy de jon-
ghe onmondighe kinderkens met veel wonder-
like Ceremonien / crupskens / streckskens /
berghen / besweeren / in blasen / sout ingheuen /
dozen ende doghen niet sijck in spreckel ghenet /
bestrijcken / eenen naem gheuen / doopen : met
olie ende Chryfina beteecken / crupswijs te
rugghe ende op de borst / dat westerheinde aen-
doen / een barnende keertse inde handt gheuen /
hoock op heffen / op dattet sloot wasse. Op som-
mige plaetsen dynckmen ouer de kinderen /
houtmen kinderbier / kinderbedts maeltijden /
Candeelbier / ende de vrouwe wordt wederom
een maecht oft deerne / dwelck pinners een
hepden belachen mochte / dewyle datter den
Doop effen so ghelijck siet / als een Slecke eenen
Jaechhont.

Met den eersten wasser nae de insettinghe
Christi een simpel ghebruyck / slechts in water
te doopen / die int gheloooue onderwisen waren.
Daer nae wiert dat ghebruyck wat verandert /
ende van zijnder eenhoudicheydt afghelooouen /
alsoo datmen eenen niet eer doopte / dan te horen
seuenmael gheexamineert zijnde / door den vaster
oft veertich daghen. Dat bediedt noch dat bza-
ghen ende pzen onder de kerckdeute / want nie-
mandt en wiert inde kercken totten doop toege-
laten / dan eerst ghebruyck / zijn gheloooue ver-
condicht ende gheprobeert zijnde / of hy daer toe
bequaem ware. Dese hieten Cathenien / die
dooptemen altemael inde Paeschelike tijden /
den Paeschavont / op welken tijdt mer noch he-
den den doop seghent.

Verkeenschap
des Geloofs /
hande ander-
en booz den
Doop des
gheert.

Nae dit sette Spiritus den veertichsten Paus
na Petro op / Anno dize hondert ende vieretach-
tentich datmen Jaers tweemaels soude doo-
pen / naemlijck / te Paeschelike ende Sinten / op
welcke daghen men noch den Doop daer booz
wijet : Daer nae als de ghedoopte int gheloooue
doorts boeren / ende haer gheprobeert hebbende /
wel ghelieten / soo leyden men hen ouer eenen lan-
ghen tijdt de handt op ende confirmeerde / dat is /
beuestichde se : Waer af noch de spottelike con-
firmatie der kinderen met het Voymselfinden /
als oftmen hen wonden ghehouwen hadde / een
ouerbleuen stuck is van het oude ghebruyck hier
voortijts. Waer aen oock sommighe twijffelen /
oft het dat recht Apostelsch ghebruyck gheweest
sy. Nu het sy hoet wil / het heeft meer schyns ge-
hadt / ende nader tot het exempel der Apostelen
ghetreden.

Dat derde Sacrament is de heylighe Wij-
inghe / daer af is een seer spottelike acte / dat
dickwils die seluelachen / die sulck Sacrament
ontfanghen oft mededeplen. Den Bisschop
bruyck die teghenwoordich staen / ende de wij-
inghe begheeren / oft sy om te wijen ende der ghe-
weynte Gods booz te staen / ghenoechsaem ende

weerdich zijn. Soo antwoort eenen diese niet en
kent / booz haer allen / ende gheeft een ghetuyghe-
nisse / sprekende : Sy zijn weerdich. Daer nae
bruyck hy oft sy gheleert zijn. Soo antwoort de
onbekende booz de onbekende : Ja wel. Ende
oft hyse alschoon wel kende / soo en mocht hy dat
jae pinners metter waerheyt niet segghen / de-
wyle datter veel Esels ende groue Sachanten
onder zijn / etc. Daer op wijetmen die deuote
Vaders.

Daer nae setten sy alleu derthien Artijcke-
len byden Sacramente des Outaers / eenen pe-
ghelicken nootfaeckelick te ghelooouen. Den eer-
sten / dat het Broot verandert wort in het lijf-
achtich wesentelick lichaem Christi / in grootte /
forme / ende aller ghedaente / alsoo hy van Ma-
ria ghebozen / aende galghe des Crupes gehan-
ghen heeft. Diesgelijcks verandert hem den wijn
in zijn bloet / alsoo dat den wijn zijnen aert / na-
tuere ende substantie verliese / en niet meer wijn
en sy : maer een ghedaente des wijns.

Ten 2. Of dit alwel daghelick gheschiet en
ghegheten wort / dat Christus noch tans grooter
noch clepder en wort.

Ten 3. Dat hy ghegheten zijnde / af noch
toe en neemt.

Ten 4. Doomen het Sacrament effenwel in
hondert deelen deelde / dat Christus in een peghe-
lijck deel sy met huyt en harz / lijf en siele / etc. soo
altemael boozsept is.

Ten 5. Dat dit Sacrament van eenen boosen
niet verontreynicht / ende soo veel gheconsacreert
wort / als handen heylighsten.

Ten 6. Dat goede ende quade / ghelooouighe
ende onghelooouighe / warachtich int Sacrament
dat lijf ende bloet Christi ontfanghen / de boose
totter doot / de goede tot het leuen.

Ten 7. Dat het ghegheten lijf niet inden eten-
den en gaet / ghelijck ander spijse / maer dat den
eter inde spijse verandert wort.

Ten 8. Als het lijf gheniet oft ghegeten wort /
datter onverbeten inden Hemel gheruict / ende
metten tanden niet in stucken ghebeten en wort.
De nieuwe willen dat hy metten tanden ghebe-
ten wort / ende warachtich ghegheten / ende dies
niet te min ter rechterhande des Vaders sy.

Ten 9. Dat in dese clepne gedaente beyde den
onbegripelicken Godt ende dat grootelichaem
Christi sy / alsoo hy op aerden ghegaen / ende aen
crupce ghehanghen heeft.

Ten 10. Dat effen de selue eenighe Christus
op eenen tijt op veel plaetsen / van veel boose ende
goede menschen / onder menigherlep ghedaente
gheniet wort.

Ten 11. Dat de substantie des broodts ende
wijns verdwijnt / ende daer wt een Accidens
toeval oft ghedaente eens broodts ende wijns
worde.

Ten 12. Dat daer wt 12. nuttigheden ontsprin-
ghen / den ghenen diet weerdich ontfanghen / also
in dese Versen begrepen wort :

Inflammat, memorat, sustentat, roborat, au-
get.

Hostia, spem purgat, reficit, vitam dat, &
Vnit.

Confirmat fidem, minuit, fomitumque re-
mittit.

Ten 13. Dat dit Sacrament wonderlijc booz
de leuendighe ende doode gheoffert / nuttelick en
heylbaer is / voren al booz de ghene daert by son-
derlinghe booz gheoffert wort.

Int beghinself der eerster kercke wiert dat
Sacrament der ghemeynschap in eenen so grooten
Broode / ghelijck noch by sommighe party-
sche / boozghestelt / dat sy alle daer af van eenen
Broode nemen mochten. Dat werdt van
den Priester in eene Schotels ghebruyken / en
de den

13. Artijcke
by t Sacra-
ment des
Outaers.

de den begheerenden wtgherepcht. Maer niet-
ten eersten communicerden de Christenen dage-
lijcks/daer na alle Sondaghe/daer nae Jaers
biemaels/ten laetsten des Jaers eenmael/te
Paesschen.

Wat vijfte Sacrament / is dat houwelyck.
Daer comen de Roomsche Christenen voor de
Kerckdeure / wt infertinghe eens Daus / soo se-
ghentse een Pape: terstont daer na valt alleman
die can / den Bupdegom int hant. De Bupdt
pronckt daer henen met haere Staetvrouwen/
ende medeghespelen / met Trommelen / Wypen/
Wpelen / oft andere Instrumenten: eerst inder
Kercke/daer nae totten Outaer haer offerhande
legghende. Ten laetsten soo gaen sy al in orde
int epnde der Wisse wederomme totten Outaer/
ende dan soo gheeft den Priester eenen peghelij-
ken eenen dzonck wt den Kelck. Desen ghesegen-
den wijn heeten sy Sint Jans segghen. Van ghe-
uen sy der Kercken oozlof/ende nae de Tafel toe.
Op veel plaetsen draecht-men der Bupdt een
Kinsch oft Chrysim voor. Op sommighe plaetsen
rijden men om den Lepel/als oft het lysfende leuen
golde: Wie voor coemt/ende de Bupdt den Le-
pel bzingt/ die heeft van haer een gheschenck / en
dit is een eere. Ende op sommighe plaetsen van-
ghen de ionghe Ghesellen de Bupdt / ende hare
Staet-Vrouwen / op dat sy haer van hem lie-
den losse.

Op sommighe plaetsen comen de ghemeyne
vrouwen op de Bupdloft / ende de Bupdt moet
haren man van hen lossen. Daer na volbringe-
men de maeltijt met seer Christelijcke oeffenin-
ghen / naemelijck / met Speel-lieden/Houeren/
schalksotten / boerden ende iocken/ oft Wyers
spreucken. Hier na haestmen hem totten dans/
daer ghelidet ontsinnich syn. Op sommighe plaet-
sen bidmen der Bupdt haer Croone / Kraus/
oft Maechdelijck tecken af: Soo moet sy als
dan weenen van schaemte oft wt ghe woonheyt/
wanneer sijt niet gheerne en dede / sy en waere
anders gheen macht. Daer na heestmen men-
gherlep wijs op menigherlep plaetsen/de Bupdt
(die nae des Landts zeden bouen andere byemint
ghesleet ende schoon verciert is) te beschencken.
Snachts leytmense hy / ende singtse toe/ met een
Christelijck Liedt / hoe sy haer metten Bupde-
gom sal houden/ende bpslaven / ende andere on-
nutte beuselinghen. Maer sy dans se te voozen /
ende inden dans treckmen de geyle ofte vertele
moetwillighe Bupdt werch. Van comen dien
dach alderlep Sprellieden / Lodderboenen/ende
Wyers / die hebben oock haeren Oogst op die
Bupdloft. Met sulcke groote Gods-vrees aen-
beerden dese Christelijcke lieden dat houwelyck.
Op sommighe plaetsen leydmense snachts te
boozen hy / alsoo sy des mozzghens ter Kercken
gaen wil.

Hier soude teken der Roomscher Christenen Con-
fistorium beschryuen / hoe Christelijck sy aldaer
handelen / daer is een sulck hanteren ende ton-
ghen snateren der Bullegheuers / Notarissen /
Advocaten / Schyrbenten: die al dat erom is ef-
fenen / ende al dat slecht is / crommen ende ver-
werren ende in de langhe kisten legghen connen/
wat sy willen / ende alle dinck recht maecken/
waer sy slechts ghelidt riecken: Wederomnie tot
ontrecht/alsoo dien slechts wil/die hem gheen gelt
beeren en laet / om ghelidt houwelyck schepden/
verscheuren / ende wederom te samen voeghen.
Ende oft een ouerspeelsche in openbaerder
daedt betrapt / oft met eenen Boene wech-gher-
rooken is / soo en vers hem den man niet meer
verhouwelycken / maer hem wordet opgehepdt
de hoeren te soecken. Item dat hyse in sommi-
ghe Brochien laet vercondighen / soo sy als-dan
niet ghebonden en wordet/soo neemtmen ghelidt/

ende men laet hem een hy-sister ofte Hoere toe/
nochtans niet te houwelycke / maer voor een hy-
slaepster. Coemt de ouerspeelsche Hoere binuen
acht oft thien Jaeren wederomme / ende haer al-
derlep boeuertse wel te deghe ghemiet ende wtge-
rupst heeft / soo moeste den goeden man weder-
omme aen-nemen / ende de bpslaepster van hem
doen / oft hy alwel kinderen met haer ghelwon-
nen heeft. Soo doch Salomon seyt: Wie een
ouerspeelsche hy hem houdt / die is een Sot/
Prouerbior. int xij. Capittel. Ende Christus de
onschuldighe partje selue absolueert ende scheyt/
Jae die vyse macht gheeft hem wederomme te
houwelycken / Matth. int xij. Capittel/ ende i.
Corint. 7.

De Popen der Roomscher Christenen hebben
grootte vyjhepdt / verachten de Heerschappij/
en syn gheender Ouerhept toegheloeft / onder-
daen/noch gheswozen / van alle Tollen / lasten/
ende lants noot vyj. Hebben daer toe een gantsch
gheestelijck Recht / niet van van haer Breuile-
gien / Ceremonien / Gherechtigheden: Daerin
moet den Kesper sweeren/haer niet alleen niet te
krencken/maer te handthauen ende te vermeer-
deren/wil hy de Croone hebben / ende Roomsche
Kesper ghecroont worden/daer toe oock in haer
ghelouue sweeren / tselfde met den Sweerde te
beschudden.

Den Bisschoppen moelmen gheuen Primi-
cias / d'eerste vruchten / Thien den / Tol / Kente/
Accijse / Schattingen. Ick en weet niet waerom/
moghelijck om dat sy Godts Woort predicken/
oft pminers predicken souden / ende nemen hier
toe Wpsen te hulpe / oft al-wel Paulus seyt:
Translatio Sacerdotio, necesse est vt & legis transla-
tio fiat. Soo en braghen nochtans dese Vyjhe-
heeren niet niet allen daer nae / maer met Wose
gaen sy alsoo om: Waer hy voor haer is / soo al-
legeeren sy hem stijf/als Gods Woort: Waer hy
hen teghen is/daer is hy wt den weghe ende ghe-
abzogeert. Sy gaen schier metten Wybel omme/
ghelijck Nachomer: Wanneer daer een Prie-
ster sterft / men begraeft hem niet een groot ghe-
pronck / ende met een wassen keerse inde hant/
in een gheheel Mis-ghewaelt (als wilde hy aen
den Outaer staen) inder Kercken / voor synen
Outaer/om dat hy ten Jongsten dage alsoe ver-
rijsen soude.

Wat sefte Sacrament / is de Boete / daer af
ware een gantsche Chroughe te schryuen / hoe
sy de Conscientien daer mede verspien / verwer-
ren/omdijuen / marteren / ende aller menschen
secreten (op datmense vrees) ghelwaer worden.
Daer moet eenen peghelijcken Christen in doots
nooden / ofte alle Paeschtyden voor den Pape
neder knielen / ende den Pape alle synne secreten
te kennen gheuen/hy wt/onbewittipelt/ met al-
le syn gheleghentheyt / het welcke vele om haer
leuen ghebracht heeft: Want wse recht wt biecht
(segghen sy) dien cannen recht absolueren. Help
Godt / daer moetmen haer liet singhen: Ten
laetsten / soo sy een goet Paepsch herte vinden/
nemen sy ghelt/ende absolueren den sondaer van
alle sonden. Maer so hy hem voor hemlieden niet
en berooptmoedicht/ende hem de opgehepde boe-
te te gheuen wepghert: soo verbarren sy hem/
verbieden hem water ende wepde / Iae alle ghe-
meynschap der menschen / werpen met vernien-
nende keerssen van den predickstoel af / dat hy
voor Godt alsoo wtghebluft is/ghelijck die liche
voor de ghemeynte. Als dan moet hem den ar-
men sondaer hucken / voor haer neder-vallen/
ghenade begheeren / ende syn onrecht bekennen/
soo laten sy hem wt den Ban: so niet / so aggre-
ueren sy alijt den Ban / arresteren hem alle syn
goederen / ende den armen en heeft gheen ruste/
tot dat hy hem wederomme met haer versoenit.
¶ g Heers

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Heeft yemant eenen Paep qualick aen ghesproken oft een wepnich ghebloet-laet / Help Godt / welck een jammer : Daer slupten sy de kercke toe / singhen noch en lesen niet meer / tot datmen desen stract / ende verbanuen alle de ghene die niet desen verbonden zijn : werpen wederom barnende keerssen vande preeckstoelen / luyen ouer desen Arinen / ende gheuen hem gheheel ende al den Dupuel ouer / somtijts om een cleyn ghelt / oft soo hy aen haerder heylcheit en Gods woort ghetwijffelt / ende een wepnich inghesproken heeft. Maer wat Godt tot haren Van segghen sal / vinden sy Psouerb. 26. Psal. 100. Malach. 2. Ten laetsten leptmen hem een boere op / daer mede sal hy volderen vooz alle zijne sonden.

*Daer hoort
ten alle de
werelt om
hyer sonde
in haer ki-
sten.*

Daer boete vooz de sonde / is ghemeynlyck inlegghen inde kiste / nae Roome om ghenade ende Aclaet / oft pet wat aen een Clooster legghen / oft een Beuaert doen tot eenen Sant / selden datmen arme behoeruende lieden pet gheue / op dat alle boeten in haer kisten ende geltnetten comen.

Den Paus geeft te verstante / dat hy van Godt ghewelt heeft / te binden ende tontbinden in Hemel ende op aerden. Daerom als hy eenen eenich ghelt tot boete opleyt : soo gheeft hy te verstante / dat de sonde soo haest vergheuen sy / alsoo haest als den penninck klinkt. Item / zijn ghenade ende Aclaet verstrekt hem oock in dat Dagheuer / daer in de lieden die hier niet gheboort ende ghenoech ghedaen en hebben vooz hare sonden / behouden worden / tot dat sy genoech doen / ende hy wist also alle-man daer op / op datmen dese arme sielen wat goets nae doe / dat sy om hulpe roepen tot hare vrienden / waer mede sy haren Jaermarkt ende dooden gebzas oprichten / ende haer schaghen ter Markt setten. Alsdan neemt hy ghelt / ende heft die ziele diemen lossen wil / wt het Dagheuer. Hy gheeft oock ghenade ende Aclaet wt na datmen gheeft / veel / wepnich / karinen / Quadraghen / vooz alle sonden / vooz schult / pigne / ende hebberder so kintsch mede omghegaen / dat sy vooz een ghetal ghelts / een ghetal zielen ghegeuen hebben / ende somtijts een ellendighe arme toe.

De Papen gheuen oock wt / hoe dat sy met haer ghebedt / Officie der Misse / de zielen te hulpe comen / ende vooz leuendige ende doode offeren. Wt desen waen zijn de Wijcke daer toe berout / dat sy veel Missen / Vrouwen / Cappellen / Jaersdaghen / besanckenassen stichten / op hope het Dagheuer daer vooz te ontloopen. Vanden stichten Cloosters / Outaren / Casereelen / Clocken / Lampenlichtten / Monstrantien / etc. Altemael om haer / ende der verstoruen zielen wille / ende een peghelijcke vrouwe meent haren man te lossen / een peghelick vader zijn kindt. Daer mede word al het goet den Papen te deele / ende de zielen bliuen alsoo ende waer sy zijn. Want alsoo verre als hem het Roomsche gheloue streckt / is schier het half deel der Wereldt niet deser Finantie den gheestelicken toegheepghent gheworden / ende daer en is schier nergens gheenen goeden Acker / Weemde / etc. die henlieden ontloopen sy / ende niet ergens aen een Clooster toebehoore. Alleman heeft hem-seluen soo willen helpen / ende den zinnen / als hy langhe genoech ghelwoerkert heeft / ende nu steruen wilde / oft somtijts zijn erfghenamen / van wegghen des herstoruen. Daer toe hebben de Papen al de Wereldt berout ende ghewesen in de Diechte / doots nooden / ende ander gheballen. Daer af comen die Stichten / Cloostren / Clupfen / Kercken / Beuaerden / etc. ende al het gheswerm op eenen hoop.

*Alle dinc
dient der
Rooscher
gheue.*

Het is oock een ghebruyck hyde Roomsche

Christenen / te Beuaerden / ende de lieue Santen te besoeken / die sy meer dan Godt (als Voorsprakers in alder noot) aenroepen / ende hebben schier vooz allen noodt ende aenstoot eenen sonderlinghen Sant / Beuaert / etc. ghelijck eertijds de Heidenen. In somma / de Papen hebben haer Ambacht wtgheestrecken / soo sy ghewilt hebben / ende soo nootaelijck ghemaeckt / datmen niet dencken en derf dat sy haerseluen vergheten hebben / ende een pegelick heeft zinnen Sant opghetiert / ende daer mede eenen toeloop ghemaect / dat heeft hy van Heplighen weghe vertereet / Baruch 6.

*Beuaerden
der Roome
scher Chri-
stenen.*

*Gheestelijck
haerseluen
niet vergeten.*

Dier Legatien oft bootschappen heeft den Paus met zijn ghewelt wtghelonden / om den Heplighen wijn wt te roepen. Daer coemt sint Valentinus broederschap / die vercondicht groote straffe vande verschickelijcke plaghe der Vallender sieckte / hoe dat Sinte Valentin een soo groot noot-helper daer vooz sy / begheeren / daer hy des Sants aelmoeffen / ghebozoken siluer / juweelen / ghelt / etc. Ende schynen des seluen in een Boeck / hem daer vooz een bysken gheuende / soo meent van den armen man / dat hy inde Broederschap van S. Valentin is / ende soo gheeft den dwazen een Preet vooz een Fluyte. Also moetmen de Mups banghen / ende dat grau laecken cloppen / op datter de Morten niet in en comen. Soomen doch zinnen nae me nemmermeer en siet noch en leest / tot dat den Bootschapper wederom daer coemt / die op elcke plaetse zijn epgghen register heeft. S. Anthonius Broederschap ghebruyckt een ander Finantie / die hangt sommighe swijnen belkens aende ooren / ende laetse inder stadt omgaen / op datse de Ghemeynte opboede / ter eeren van S. Anthonius / ende wie henlieden wat gheeft / dien sal hy haer deee vooz alle ongheluck behoeden. Als nu de swijnen bet worden / soorens de lieue Papen niet haer lieue Vrouwen / om S. Anthonius wille op. Hy heeft oock inder Kercken eenen Trompetter met twee Clocken / van metael / verscherden luydende / op dat hy de arme dwaze / die altyts gheerne hoozen luyen / toelocke / die klocks belkens luyen / soo sommighe wtlegghen / Heller / Penninck : Geest my / Lydt ghy.

*Dier bootschappen
der Roome
scher Chri-
stenen.*

Met dese Wellen klinkt hy voort ende voort altydt den eenen klanck om den anderen. Sinte Wendelin is oock een Roeharder / diens beelt heeft ghemeynlyck veel Dieckens vooz hem hanghende. S. Flozian moet het hups vooz roper bewaren. S. Sebastiaen is gnet gheert vooz de Pestilencie. Maria de moeder Christi / vooz alle ongheluck. Alsoo zijn alle Tempelen deser heplighen Beelden vol. Item / vol lampen. Een peghelijck Ambacht heeft oock zinnen epgghen Sant / diens dach sy met grooter Maeltijt eeren. S. Catharina hebben de gheleerde de Medechinen S. Cosman ende Damiaan : De Goutsmiden S. Top : De Schoenmakers S. Crispin en Crispian / etc. S. Margrietet is goet inde gheboorte aengheroeven : S. Barbara in doots nooden / Sy heeft verwoonen dat haer bereerders niet sonder dat Sacrament en sulen verscherpen. Quade ooghen hangtmen vooz S. Ottilien Beelt. S. Appolonia is vooz den Tants weer beproeft / etc. ende soo voortaen. Is dat niet dwaesheyt ende Afgoderije / soo weet ick niet wat onsinlich heet. Een peghelijck landt heeft oock zinnen epgghen Sant / als de Francken Sint Kiliaen / de Swaunen S. Vlrick / etc. Het coemt oock den lieden aen / dat sy moeten Beuaerden / de vrouwe vanden man / den hups vader wt zinnen dienst / dat kint ontloopt den vader wt zinder ghehoorzaamheyt / tot grooten onghelucke. Sy loopen met gaffelen / Schelen /

*En peent
Lants heet
zinnen Sant.*

heden/melchangelten/etc. verwaerts alsoo te ghegheus boezel gheschiet is: aldaer gheschieden veel valsche wonderteekenen / ende velen wiert gheholpen wt gheheuchemisse Gods; ende verdienste onses ongheloofs.

Wier soude ick segghen vander Papien Wyptloft / alser een zyn eerste Wisse singht / Welp Godt/wat een deuotie/ daer ghaet alle-man ter offerhande. Den Tempel is desen dach zyne/ dien moet hy coopen / daer sedt hy een gupchel-tappe op / ende siet daer wt als een Spinne wt een Fleische. Gernichepdt moet hy/weeren ende ghelouen (dwelck hy houdt soo langhe als hy can oft wil / want hy connen eenen tyn bzeken/ende de bzeucke wederom toe maerken) ende men gheeft hem de Kercke teenen wijue. Tot de selue houdt hy hem soo stijf / als een hoere aen eenen man. Euenwel gheestmen den deuocen Wyfster op desen zynen Wyptloft-dach / een Wypt toe/ somtijts een schoone maecht/die dien name heeft / die hem oock lieter ware dan zyn kercke. Maer de Wypt en woxt hem niet bpghelept/hy moet alleen slapen/tot dat hy opden der-tichsten coemt/ende de ziele verlost: oft ist hem te langhe / soo maecht hy den termijn coeter. Hy neemt hem seluen oock een Vader ende moeder op desen dach vooz/tot zyn rechte Guderen/somtijts rijck ende wel hebbende / ende dat om ghescheucke wille / die hem als een sone/zyns leets/met eenen gulden oft thiene vermakten/en op dat hyse altyts hebbe/tot de welcke hy een toeblycht mach hebben.

Voorts hebben de Roomsche Christenen tweeley Monicken / sommighe leuen van renten/chynsen/ die hen Voosten / Heeren ende Coninghen / etc. toegheboecht hebben: sommighe zyn Bedeloorzden/ die leuen vanden Bedelsack/ hupfloopen / ende termineren/ een crups dooz de Werelt op het land ende water / vergaderen lijnen/bier/ wijn/kase/blas / ghelt etc. ende belouen daer vooz groote ghesade/ ende eenen trap inden Hemel. Sommighe voeren daer vooz Hoosenkerantzen/ sommighe naelden/ vingher-hoeden/etc. Van deser boeuergelbers / hier te langhe te vertellen. Als hy thups comen / heeft schier een peghelicke schoone Deerne / tot de welcke hy draecht / wat hy op de vercochte terminie vergadert heeft.

Wercht oock: daer en is gheen ghebodt Gods noch des Paus inder Roomscher kercke / daer hy niet ghelt vooz en neemt/ende dispenseert/als geloeft/beloest/woerkert/steelt/et/dynt/doot/laet/Querspeelt/bcdzrecht/leecht/Godslakert/etc. wat/wanneer/ende hoe ghy wilt: den Paus neemt gelt/ende absolueert u/ Ja maecht v oock van onrechte goeden een rechte erfghenaem ende Heere.

Verbiedt den Paus alle Wyddaghe / Saterdaghe ende Vastendaghen vleesch te eten/ gheeft ghy hem ghelt/ende legt ghy in/soo ist v vzh ende gheoorlooft. Hebt ghy een ghelofte ghedaen/ gheeft ghelt/soo zijt ghyse ontflegghen. Hebt ghy eenen Eedt gheswozen/ ende pet wat beloest/ ghelt neemt den Eedt wech. Diste woxt dooz ghiste ghebillickt / ende niet weder te gheuen gheoorlooft. Hebt ghy gheeroost/ gheester den Paus een portie af / soo absolueert hy v / ende gheeft macht de reste mer recht te besitten. Zijt ghy een Moordenaer / ghelt maecht v vroom. Een Hoerehant/ghelt maecht v ghelegittmeert. Bemaechschapt/ ghelt lost de fDaechschap/ op dat ghy houwelicken moecht. Somma / ghelt scheyt allen Crijch. Speellieden/ hoeren/ banckghesellen is dat Sacrament verboden / gelt gheoorlooft hen wederom / ende daer en is gheen dinck dat te Rooms niet te coope en is. Ghelt neemt ende gheeft een wijf / Priuilegien / Pro-

uen/vijghet. Ghelt blindt ende lost alsooment hebben wil. Ghelt breekt/ende bout/ende ontknoopt alle knoopen: Wederom/ ghelt maecht verbonden ende knoopen / ende verknootet alles: Ja ghelt breekt en maecht ghebaerschap/vrient-schap/verbonden / vpaentschap / ende alle dinck. Doo dat Salomon wel te rechte gheseyt heeft: Pecunie obediunt omnia.

De Roomsche Christenen bidden lanc en vele/ gelijk de Heydenen/Walters/Hoosenkerantzen/Sinte Brigitten Gheboden / Seuen Ghegiden/Chroon gheboden/etc.

Sp vasten met afbrekinghe des vleeschs/ vasten des seker sechtelick/sonderlinghe de gheleerde ende gheestelike / die vasten tot dat sy groote Wyptken ghecrigen/ende nauwe snupuen en connen: Sp hebben ontrent eenen pot wijns oft twee/ een stuck visch ende toespise/tot eender Collatie/ eenen Boer naemt wel vooz zyn Auontmaelije oft Vastelaunt.

Item / de Roomsche Christenen houden oock twaelf Apostelen op dese wyse: Den Wisse-naer heeft een Radt / daeraen zyn de twaelf Apostelen gheschildert / vande welcke een peghelic zyn epghen Belle heeft: ende als dat Radt/ommeloopt/welck Belle yemant onbersiens gript/die is zynen Apostel / dien vast hy jaerlicx op zynen auont / nae voorszeyde wyse ende houdt hem als zynen vooz-spreker vooz Godt/neerstich in zyn ghebedt. Sommige houden op haer gheboort-daghen groote Feesten/ende lossen haren Patroon ende name met groote chiere. In Vlaenderen loopender op S. Jans dach vele / tot een beele S. Joannis/die woxt daer vooz verruckt / ende vallen neder/ alsoo datter sommighe daer toe gehuert zyn/ont de onmachtighe vanden Outaer ende beelde te draghen/ op dat een ander nae hem oock alsoo sotten mach. Die ran der bnaerden dwaeshepde al beschrijven en der duller werelts dwaeshepde begripen.

De Olyginghe is dat seuenbe Sacrament der Roomscher kercke/ van Sint Jacob (soo sommighe voozghuen) opgheset / maer voozwaer vanden Paus Felice den vierden. Daer mede gaetmen tot den Stecken ouer de straten / met een lanteerne daer vooz / daer teghen buyghen haer de lieden/sommighe ende den meestendeel knielen gheheel neder. Alsinen dan totten stecken coemt/soo aenroepmen alle heplighen ouer hem / ende men salft den stecken zyn vijf Sinten/de oozen/ooghen/neuse/mont / handen ende voeten: Daer dooz soude hem Godt vergheuen / al wat hy met dese ghesalfde ledematen misdaen hadde. Dese Olie wijet den Bisschop merten Crisam/sonderdaechs vooz Paeschen/sonder gront der Schyft / ghelijck alle haer dinghen/ende als dan vercooptmen in alle Prochiekercken.

Vander Roomscher Christenen Feesten/Vperdagen/Tempelen/Outaren/Begrauenissen/Veganckenissen/ende ghebypcken/das gheheel Jaer dooz.

En Abuent/drie weken vooz het nieuwe Jaer / oft den gheboort-dach Christi/ soude Petrus (ist waer) opgeset hebben/datmen hem alsdan tot de toecomske Christi bereyden soude. Dese drie Vonderdagen is op veel plaersen dat gebruyck/ dat de kinderen inder stadt omgaen / ende aen de hupfen clappen. Den seluen gheefmen noten/ **It** is appelen

Vasten des Roomscher Christenen

Dat seuenbe Sacrament der Roomscher Christenen

Vasten des Roomscher Christenen

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

appelen/peren/ ende pepercoerken: Wattet be-
dient en weet ick niet/dan mogelick der oude Va-
deren blijfchap kloppen op de toecomste Chri-
sti/ oft moghelick vande Heydenen ontnomen.
Dese nachten houtmen vooz schouwelicke ende
verwoyden daghen/ hem bezyessende vooz ghe-
brochten/ besweeringhen/ bedrieghinghen/toe-
uererssen ende waerseggherssen.

Kerkmisse.

Daer na coemt de Feeste der gheboorte Chri-
sti: Dan heestmen op veel plaetsen vzeemde spe-
len/ Sp wiegghen een houten kindt oft Godeken
inder kercken/ ende houden desen nacht vooz soo
heplich/dat sommighe becoet zyn/ alle Fontey-
nen (desen ooghenblick als Christus gebozen is)
op desen nacht wijn te worden/ende in eenen oo-
ghenblick wederom water.

Sommighe segghen/ dat alle Voornen desen
nacht wtslaen. Een peghelick Priester heeft de-
sen dach drie missen/ sommighe gedept/sommi-
ghe na malcanderen.

Ten derden dage daer na/ houtmen S. Jans
Feeste. Dan dzynt alle-man Sint Jans se-
ghen/ dat is/ eenen ghesegghenden wijn/aenden
Gutaer. Daer wt maectmen spillekens vooz
het ongheweerte ende blyem:waer mede sp oock
beel toouerje bedryuen. Op desen dach dzynt
ken de mans de sterckte/ maer de vrouwen de
schoonheyt.

Den naesten dach daer nae/ opder onschul-
dighen kinderen dach/ gaen de jonghe ghesellen
omme met een roede/ ende slaen den Maech-
den om den Pepercoeck/ ende dit noemen som-
mighe/ den Peperdach. De bediedinghe en weet
ick niet.

*Pleutwe
jaersdach.*

Daer nae in acht daghen nae de gheboorte
Christi/ is dat Pleutwe Jaer der Roomscher
Christenen: Dat wenschen sp malcanderen/seyn-
den malcander presenten tot een Pleutwe Jaer.
Oock gheuen dit de Vaders den kinderen/ de
mans den vrouwen/ tot eenen goeden inghangh
des Jaers. In dese acht daghen en maectmen
gheen schult/ende backmen een bysonder vooor.

*Heilige d.
Coningen*

Hier na coemt der heylighen drie Coninghen/
Feeste/ op de welcke vele eenen Coninck kies-
spelen houden/ ende langhe maeltijden aenrich-
ten: Dan heeft een peghelick zyn Officie aent
Hof. De knapen hebben somtijts eenen byson-
deren Coninck op dese Feeste. Dit ghebryck
der Coninckrijcken/ waer in oock veel boeterje
gheschiedt/ is voornaemelick ghemeyn aenden
Rijnstroom.

Lichtmisse.

Hier nae volcht de Lichtmisse. Dan bzinghen
de Roomsche Christenen den Tempel vol was-
lichten/ met groot ghebruyck. Dese wijetmen
vooz alle quaet ghedrochte/haghel/ blyem/etc.
Schryuen daer in segghen. Den naesten dach
daer nae ist S. Blasius/ die heeft oock vooz een
bysonder ongheluck zyn licht. De klercken kie-
sen eenen Coninck op desen dach/die dat schoon-
ste licht heeft/ die ghewint dander kinderen op
eenen dach Lysum.

*Vastela-
uont der
Christenen*

Samuels coemt Vastelauont/der Roomscher
Christenen Bachanalia. Op dese Feeste plocht-
men veel tijtcozinghe/ spektakelen ende spelen
te houden/ met steken/ Tournopen/ Danssen/
Boerden/ende Vastelauontspelen. Dan verlee-
den haer de lieden/ loopende als sorten ende on-
sinnighe inder stadt omme/ met menigherley
auontueren ende fantassen/ wat sp verdrincken
moghen: Wie pet Sottelicks verfiert/ die is
Meester. Dan sietmen in vzeender toerustinghe.
seltfame Rommerijen. De vrouwen in mans
cleederen/ ende de mans in vrouwelijcker ghe-
waet: Ende voozwaer/schaemte/zedelickheyt/
verbaerheyt ende vzoornheyt/is op desen Chri-
stelicken Feestdach diere/ende daer geschiet veel
Boenerje. Eenwel soo verbeteret het ghelt we-

derom altemel inde biechte. Alle boosheyt ende
ontucht is betamelick op dese Feeste/ Jae een
wel-boegghen.

De Heeren hebben haeren Vastelauont op
eenen Sondach: Daer nae op den volghenden
Maendach de Leechen. In sonna/ men be-
ghint als dan alle moettwille ende tijtcozinghe.
Sommighe loopen sonder eenighe schaemte ge-
heel ende al naect omme. Sommighe crup-
pen op vier voeten ghelijck de Dieren/ sommi-
ghe broepen Sotten wt/ sommighe zyn Mo-
nicken/ Coninghen/etc. op dese Feeste/ dwelck
wel lachens weert is. Sommighe gaen op hoo-
ghe stelten/ met vlegghelen ende langhe beken/
dat zyn Opuaers/ sommighe beeren/ sommighe
wilde boschlieden/ sommighe Dupuels/ sommi-
ghe draghen eenen verschen menschen stont op
een kussen omme/ ende weeren hem vande vlie-
ghen: Wilde Godt dat sp hem oock moesten
thooft af blyten/ ende ontghinnen. Sommighe
zyn Apen/ sommighe in Sots cleederen ver-
mont/ En seker/dese gaen in haer rechte Rom-
merje/ ende zyn oock inder waerheyt tghene
dat sp aenwijfen. Wanneer haer een ander vooz
Sotten schelt/ende sien de Eels vozen toocht/ sa
willen sp gram worden/houtwen ende steken/ en
hier biechten sp willich ende openbaer vooz alle
man selue wie sp zyn.

De Italianen oft Walschen in Italia stellen
haer oock/ als wilden sp de Dupelschen in desen
gheualle ouerwinnen: daer zyn de Sotten oock
goeden coop/ euen-wel wat subtylder dan de
Dupelschen. Ontrent Wm is een ghebryck op
den Vastelauont: Wie desen dach in een kupp
gaet/ ende niet en seyd: Ich gae met oorlooue
wt ende in/ dien vanghen sp/ ende binden hem
(het sp vrouwe oft mans persoon) de handen als
eenen quaet doender opden rugge/cloppende met
een Becken daer vooz/ en leyden hem inde stadt
omme.

Hier op volcht den Vasten. Den naesten dach
daer nae/ ten inghanghe des seluen/ loopt dat
volck ter kercken. Daer stroyt de Pope eenen
peghelicken om eenen penninck een wepnich af-
schen op thooft. Sommighe hebben haer eyg
ghebedt ende deuotie syden Vastelauont/ vooz
de Cortsen.

Op desen Dach des Affchenwoonsdachs/ *affchenwoonsdach*
lupen sp den Vasten in/ met grooter Romme-
rige/ houden Banchetten/ ende vercleeden haer
in een bysonder maniere. Sommighe claghen
ende soecken den Vastelauont met Cortsen
ende Lanteernen/ by lichten daghe/ roepende
claghelick/ waer den Vastelauont ghebaren
sp. Sommighe draghen eenen hartinck aen eenen
stock/ende segghen: Niet meer Woost/Hartinck/
met veel vzeemde grillen/ Vastelauontspelen/
ghesanghen ende dānen/ ende sommighe loo-
pen wederom gheheel naect dooz de stadt.
Sommighe hanghen eenen hoop boeten aen
haer/ende singhen hen vooz/ sommighe worpen
noten wt/ sommighe vanghen malcanderen/
ende draghen malcanderen op stocken inde
gracht/ ende bedryuen deser grillen onttalliche
vele.

Den naesten Sondach daer nae/ soo gheest-
men den Vastelauont oorlof/dan vermont ende
verhultmen hem wederomme/ ende ten laet-
sten dzyntken sp haer dzyntken/spelen en ratelen.

Als dan volcht den vzoenen Vasten/ ende dan
en eten sp in veertich daghen gheen vleesch/
oock gheen Melck/Kase/Eperen/Woter/dan
vanden Roomschen Stoel ende Ghenaede ghe-
rocht zynde. Dan biechten de lieden nae mal-
canderen een peghelick alle zyn sonden/ op de
pene van een dootsonde. Dan verhultmen de
outaren ende heylighen met doecken/ ende men
hang-

hangter een gheschildert cleedt booz / op dat de sondighe lieden de Afgoden niet en aensien / noch oock die heylighe Beelden / de Son- daers.

Te half vasten / is den Roosen Sondach / op- den seluen seggent de Paus alle ghebiechte te Roome / ende beuesticht oock de Joden hare Wer. Op desen dach houdmen op sommighe plaetsen een spel / dat de boeuen langhe roeden bzaggerende inde stad omme bzaghen / ende twee mannen gheleert / den eenen in hysse oft heploof / die heet / den Somer : Den anderen met mosz be- cleet / die heet / Den Winter : Dese stryden met malcanderen / dan leyt den Somer bouen / ende blust den Winter wt. Daer na gaetmen terstont totten wijn.

Vanndach
der Roome
scher Chri-
sten.

Hier op volcht den Palmdach / Van bzaghen de Christenen den Tempel vol groote buffelen Palmboomen / ende aenghebonnen tacken / die wijetmen booz alle ongheweerte / aent byer ghe- leydte zijnde. Ende men voert eenen houten Ezel op een waghentken / met een daet op ghemaecht beelt haers Gods / inder stad omme / sy singhen ende woypen palmen booz hem / ende bedryuen heel Afgoderije met desen haren houten Godt. Den Prochiaen leyt hem booz dit beeldt neder / dien slaet een ander Pape. De Schoolkinde- ren singhen / ende bedieden met vingheren daer op. Twee Tafelknechten legghen haer oock met byemde Ceremonien ende ghesanghen booz dat beelt neder / dan werpt alleman met Palmen toe : die deerste crycht / bedryft daer mede veel tooverije.

Dassietweke
der Roome
scher Chri-
sten.

Daer na coemt die Passie-weke booz Paes- schen / dan schickt hem alle volck wederom te biechten / ten heylighen Sacramente. Van be- gintmen drie nachten booz Paesschen / tsnachtes Metten te singhen / daer in coemt een groot volck met hameren / steenen / hauweelen / kluppelen / kolen / stocken / ende kloppen ter bestemder tijt ouer den armen Judas / makent te vozen dup- plet / ende blusschen alle licht inden Tempel wt / men heeft oock eppen instrumenten tot dit Sof- werck. Daer na heffen ende bzaghen sy op som- mighe plaetsen een Crucifix omme / met een aen- hanghende Lanteeerne aen zijnen hals / singhen- de ende cruypende in een Proceffie. Veel boos- heydes gheschiet in dese Metten / de lieden wo- den aende stoelen ghenaghelt / sommighe ghe- slaghen / ende dickwils sommighe gheworpen ende gheschoten. Daer na steruen die drie da- ghen de Cloeken / dan vaertmen in een cloppen- de karre ende veel kleppen inder stad omme / ende men roept dat volck inder kercken totter Passie. Op desen dach seymen den volcke van dat lyden Christi / ende worden seer toornich op de Joden.

Op veel plaetsen in Cloosteren ende Stic- ken houdmen opden witten Donderdach dat Huontmael Christi / met wonderlijcke Ceremo- nien. Men wascht de Monicken ende Prieste- ren de voeten / ende men gaet met een goede fles- sche vol wijns ende veel oblen inder kercken omme / ende men gheeft alleman te dincen / ende oblen wt / eenen peghelicken diet byde om- bzaghende Priesteren verdient heeft / ende wel daermede staet. Tot dit deuotelick nachtmael comen veel schoone vrouwen / den seluen wine- ken ende bzinghent dan die deuote Priesters daer mede eens / in alle liefde ende vrientchap / ende schenken sommighe van haer inder kercken te dincen / ende die beckeren gaen dickmaels omme. Dit gheschiet ontrent Despertijt nae middach.

Op den goeden Vrijdach booz Paesschen draechtmen wederom een Cruys omme / in een- der Proceffie / ende men leyt eens grooten men-

schen beelt in een graf / daer by knieltmen / brand- men seer veel lichts / ende men singt daer by dach ende nacht den Psalter / met ouerander Choor / men besceert dat graf met vpolen ende alderley bloemen / ende men offert daer in gelt / eperen / bladen / etc. tot dat dit Beelt verrijft.

Opden Paeschavont wijetmen den Doop / ende men gaet met veel keerssen / banen / olte / rontsom den doopsteen / ende drapen hen alsoe tegenmael omme / daer na staet men stille / ende seggentmen den doop / met byemde Ceremo- nien / werpende Cruyswijns speersel met olie oft Crisam daer in / oock heftmen drie maels een groote keerse daer in. Maerlaels haelt dat volck den Doop / niet veel baten daer na wachtende / ende bzaghen hem booz menigherley ongheluck mede thups. Item / men seggent inden boozhof des Tempels dat byer / welck oock aent byer ghelept zijnde / booz alle ongheweerte ende tem- peesten helpt. Als dan worden de Cloeken weder- om leuendich / ende luyen den Vasten naden He- mel. Hier na inder Paeschnacht / haest na mid- dernacht / staet alleman op na de Metten / dan neemtmen den houten block oft beelt Christi wt het graf / men heft hem op ende men draecht hem booz alleman henen / ende sy singen alle eenstem- mich : Christus is opghestanden : Als dan is den Vasten inden Hemel gheluyt. Van eer alleman wat hy heeft.

Smorgens volcht de Paeschdach / dan wijet- men den onthijdt / Roome / bladen / kase / ende tgehoor op den outaer / ende de vrienden seymen malcanderen van tghetijde oft naude blapen. Daer na houdmen den hoogē Dienst met vzeuch- den / dan Ogheltmen niet geschal / dattet klnct / met sijne Boel Liedekens / ende men houteert al- soo met figureren / singen ende pijpen / den ooren der menschen / om dat vleesch te ketelen / so dattet somtijds aen eens Dorsten Hof te vele ware. Die dan dese drie daghen booz Paesschen te Sa- cramente gaet / die schickt hem goet hypocritisch / met eender bedwonghen aenghenomen deuote / ende daer toe ghebiecht zijnde / ontgoit hy zijnen gozdel / ende leyt dien by zijne hoet oft honette er- ghens inden Tempel / ende gaet henen tot onser Heere Godt. Den naesten dach daer na gaet- men naer Emaus / als dan is meest alle deuote wt. Gaet nu henen ende bespot der Joden Ce- rmonien.

Paeschdach
der Roome
scher Chri-
sten.

Na dese Feeste coemt de Cruysweke / dan gaet de gandsche stad met het Cruys bebaer- den vter stad / ergkens in een Doop tot eenen Sant / op dat hy dat koozen wil bewaren / ende dat sy goeden tijt van Godt verweruen / dat ghe- schiet drie daghen na malcanderen / daer eetmen eperen ende watmen goets heeft / int groene gras op het Kerchof / en de lieden vermeyen haer wel.

Cruysweke
der Roome
scher Chri-
sten.

Haest daer nae volcht de Feeste der Opbaert Christi (opde welke alleman vol ende dionckert is / ende eenich gheuoghelt eten moet / Ich en weet niet waerom) dan treckmen dat verrefert beelt / dat desen tijt lanc opden Outaer ghesaert heeft / booz al het volck tot het ghewelsel in / ende den Duuel worpt daer booz een grouwe- lick beelt af / daer op slaen de onstachide Jon- ghers met langhe gaerden / tot dat zijt omme- bzinghen. Daer na woypmen vanden Hemel veel oblen af / om dat Hemels Broode te be- dieben.

Wijet-
dach.

Terstont binnen negghen daghen daer na is den Pinxterdach. Van hangtmen eenen houten vogel oft dupue onder dat gat / int gewelfel / dat bediedt den heylighen Geest / den Apostelen Chri- sti toeghesonden.

Na dese Feeste volcht den Sacraments dach / dan draechtmen dat Sacrament met eender

De Feeste
ons Heeren
Michaels.

Itij Pageit

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Papen-Processe / onder eenen costelijken be-
decken Hemel (welken vier mans met Crant-
sen verciert draghen) in een Monstrantie omme/
op veel plaetsen met veel Figueren wt het Oude
ende Nieuwe Testament ghenomen. Item veel
Historien wt de Legendes: Van siemen de Pas-
sie/ veel Dupuelen / Santen/ etc. Daer is een
Maechdekens Sinte Katherijne/ die Sinte Bar-
bara/ dese Maria: Ende op dese Feeste geschiet
seer veel hooberdige. De Joden marteliseren
onsen Heere Godt / somtijds een man die Chri-
stus zijn moet / dien supken sp herwaerts ende
ghinswaerts/ ende hanghen hem voer de Stadt
aent Cruys/ met twee Schekers. Voer het Sa-
crament gaen Engelen / die werpen met kroo-
sen teghen t Sacrament. Item Johannes den
Dooper/ die daer op wijst/ sprekende: Siet/ dat
is dat Lam Godts. Men bestroopt alle straten
met Gras ende kroosen / daer toe hangt men se
vol Meyen/ etc. ende dit altemael ter eeren deser
Feeste.

Op desen dach rijdt men oock op veel plaetsen
om den bloet/ dat is/ om dat kroosen/ met keers-
sen ende tooysen. De Paep rijdt oock mede/ en
draecht onsen Heere Godt isfachtich aen den
hals in een Vorse. Men bestemde plaetse sidt hy
af/ ende singt een Euangelium ouer dat kroosen/
ende singt vier van dese op vier plaetsen / tot
dat hy om den acker rijdt. De Maechdekens
gaen oock mede inde Processe schoon verciert/
singhen ende zijn bzolijck / ende daer gheschiedt
veel hooberdige / moet wille ende boeuerige/ van
rennen/ ketten/ clappen/ singhen/ sien / en ghesien
te willen zijn.

Daer na coemt sinte Weit/ dien offertmen seer
veel hoenderen/ waer hy rust / voer de schuddin-
ghe oft fengin / ende men coopt elck kindt een
krupcken.

Sinte Vbaen is ontrent de Pinxter-Feeste
daer bozen / der Wijnplanters Sant/ dien wer-
pen sp iammerlicken int sijck / ist dat het op zyn
nen dach reghent: Daer ist schoon weert / soo
draghen sp hem totten Wijn in de Herberghe/
ende setten hem achter de Tafel / behangen hem
met wijnranken / ende verdrincken hem / bzin-
ghen hem dickwils eenen dzonck/ ende wachtent
van zynent weghen.

Terstont daer na coemt sint Jan den dooper/
dan maectmen in alle straten Breuchden-vye-
ren / daeromme singhende ende dansende: ghe-
lyck de Joden om dat kalff / ende men springt
daer ouer / daer-toe vergaderen de boefkens
sdaechs te bozen hout / met singhen ende stelen.
Op sommige hoeken setmen vaten op malcan-
deren. Dit speeltmen oock in de Voepen. Op de-
sen dach dzinckt schier alleman Weede/ na lants
ghebzyck.

Hemelbaert
Marie.

Daer na coemt onser Vrouwen Hemelbaert/
dan draecht alle de Wereldt fruyt / ende busselen
van alderley crupden inder kercken om te wijen/
voer alle siechten ende plaghen ouerghelept / ke-
zoft. Met dese crupden gheschiedt seer veel Coe-
rierte. De Jonghers die draghen tacken met
Appelen/ ende daer op ghemaecte hoghelen/ die
daer in de Appelen picken / ende den schoonsten
is Coninck / die maect de andere op eenen dach
schoolbyp.

Daer na coemt de heplighe Kerckwijnghe/
op de welcke een groote brasserige is onder den
lecken ende Papen / die malcanderen van verre
daer toe nooden. De Boeren nooden gheme-
lyck haren Brochiaen by henlieden int Waerts-
huys met zynder kochinne/ oft kelderinne (want
hy en derf gheen gherout wijs hebben) somtijts
wozt den Brochiere dzoncken / so boeren hem
de Boeren thups/ ende somtijts houdt een Boer
den Brochiaen het hooft / tot dat hy hem ouer-

wozpt ende braeckt. Smozghens houden de
Priesters ghemeinlyck eenen Jaers dach / daer
toe comen veel Papen ghenoodt / ende helpen de
arme ziele / noch half dzoncken/ nae den Hemel.
Daer nae houden sp om de presenten nae Kerck-
wijnghe / in het Weerts-huys oft Brochihoff/
ende houden als dan eerst den Jaers dach recht.
Nochtans gaetmen broecht te bozen inden Tem-
pel/ ende sonderlinghe op de Kerckwijnghe/ met
Spiessen ende Hellebaerden / de Santen groe-
tende / daer nae metter Ruyfsrije op de Marchat
in het Weerts-huys / ende alsoo den gantschen
dach Kerckwijnghe ghehouden/ sulcks datmen
den Af-laet des auonts somtijds met stocken
wt-deplt. De Priesters bereyden oock haer cre-
merge / sp doet de Tafereelen open / ende setten
de heplighe Afgoden daer voer / met een opghe-
setten Crants. Van dese moeten de heplighe
Kerckwijnghe lossen / eenen sidt daer by / die
moet den stommen Afgoden dat wozt doen/ die
heeft oock zyne besolbinghe. Tot den gheuen-
den sept hy: Godt loonet/ ende de heplighe Kerck-
wijnghe. Dese Feeste is den Jaers dach dat de
Kercke ghewijet werdt. Somertijds alst bli-
rent ende dondert / luydmen alle Clocken/ ba-
stelijck ghelouende / dat de Dupuelen door dit
gheshal inde locht gheslaghen/ gheen dinck ver-
deruen en sullen. Maer de Clocken die zijn ghe-
meinlyck gheseghent / ende van den Bisschop
ghedooyt voer alle ongheweerte: Daeromme
wozt ghelooft dat sp machtyck zijn dat ontwe-
der te verdrincken. Ende soo dickmaels alser een
groote Feeste is / soo verciertmen den Tempel
met Tapjten / groote Meyen/ doet de Tafere-
len open / verciert ende huldtmen de heplighen/
bysonder den Patroon deser Feeste/ men set hem
wel ende fraey ghecleet onder de Kerckdeure om
te Bedelen / daer sidt een man by hem / die hem
dat wozt doet / dewyle dat Weeldt niet sprekent
en can/ die sept: Gheeft Sinte Joziffen/ Lenaer-
den/ etc. wat om Godts wille / diet niet en be-
hoef/ maer de Papen diet voerstellen/ versem-
pint van des heplighen weghen / alsoo sp oock
dat groot onsprekelijck gaet doen/ dat sp van be-
baerden ontfanghen. Met dit bedelen bouwen
sp soo groote gheweldighe Halleysen / Tempe-
len/ Cloosteren/ etc. dwelck veel Coninghen niet
en vermochten: Also dat by henlieden een spre-
wozt daer af gheworden is / namelijk: Daer
en is niet rijckers dan de Bedelrije / die ver-
mach alle dinck: Want waert altyt droyt / Jaz
reghent/ daer en verzooghet nemmermeer/ soo-
men sept. Men beset de Cloosters/ Ghestichten
ende Tempelen aen veel plaetsen/ die de Bedele-
rije ghebout heeft / ende heet den Kieper hen
na doen.

Daer na coemt Sinte Marten / dan eet een
peghelijck Hups vader met zynen hupsghesinne
eene Gans: Is hy wat van machte / soo coopt
hy hen Wijn ende Weede / en louen Sinte Mar-
ten met dzonckenschap/ eten/ dzincken ende sin-
ghen/ etc. ghelijck op sommighe plaetsen Sinte
Michiel/ daermen die Licht-ganse eet / eenen
peghelijcken Hups-vader met alle zynen Hups-
ghesinne.

Sinte Nicolaes coemt haest daer nae / dien va-
sten de Jonghe knechtens / op dat hy hen wat
verleene ende onderlegge. Als sp nu in slaep val-
len/ soo leyt henlieden vader ende moeder / onder
oft inde schoen/ ghelt/ appelen/ peren/ roeden/ etc.
Het welcke / als zijt smozghens vinden / soo ne-
men zijt met breuchden / als van Sinte Nicolaes
verleent.

Ich laet hier onderwegghen / wat de Gheleer-
de met Sinte Catharina / ende de Wijers op
Sinte Andries auontt voer een by-ghelouene
hebben.

Daer

Daer is oock onspzikelijck veel Coouerje ende Afgoderje byde Roomfche Chriftenen/ mette Heplighen/ met feghenen/ ghebrochten/ woorden/daghen/etc. Sy worden oock opentlijck by henlieden gheleden. Dese vzaechmen raet/alsmen betouert oft cranch is/ oft yet verlozen heeft. Sommighe fient in Criftael/ sommighe anders.

Sy hebben oock andersins veel by-gheloofs ende fegghen byde bebruchte vrouwen in kinders nooden/ wijftrouwen/ vzijs/ vee coopen/ houwen/ verlanunen/ waerfegghen/ Dupuels besweeren/ weermaecken. Item by de vrouwen int kinderbedde/die sy met een keerslicht in ende wt het kinderbedde fegghen/ met veel Crupen/ ende maecken de vrouwen bebrucht / als oft hen den Dupuel dan periculoser ware dan anders/ fegghende/ hoe dat hy de kinderbedsters gheerne wech-boert / recht als oft sy in Dupuels dienst ghelaghe/ daerom dat sy een kindt ghebaert heeft op deser Wereldt. Ende daer en is schier gheen mensche onder dese Chriftenen/ die niet zynen eyghen feghen ende by ghelouue en heeft/ende diergelijcke vele/ het welck henlieden niemant nemen noch afrouten en can/ ende die sy boozt oprecht / daerom dat sy daer toe bidden ende goede woorden ghebruycken/ met welcken homich ende zeeuet de Dupuel zynen Anghel befineert ende een aeg maecht/ willen verantwoorden. Wat henlieden toecoint/ ende alst quaet weer ende ouerduers gaet/ soo en heeft het niet Godt/ maer Coouerersse ghedaen: Der welcker sy oock vele pynighen/marteren/ verbranden/ ende niet alle dinck van Godt aen en nemen: Die oock de Dupuelen ouer de Seughen gheen ghewelt en gheeft de selue te plaghen/ ende daer in te varen/ dan soo veel als hen gheoorloeft ende toeghelaten wort/ Matthij vij. Veel meer ons/welcker hapen alle ghetelt zyn/ Luce xij. xij. soo wijt slechts ghelouuen. Jae die oock alle creatueren in opficht heeft: Alsoo dat sonder den wille des Vaders niet een Muschen opder aerden en valt / Matthij 10. Veel wepnigher wy. Noth fegghen sommighe haer-seluen booz wapenen/ water/ wyer/viant/gheschut/ende Wolven/ met byghe-loofche woorden/ fegghen/ teekenen/ ghebaren/etc. Sommighe haer vee/ boozt ghebrochte ende Coouerje.

Sommighe binden haer Boomen met eenen stroobant op Kerfauont/ boozt alle hazghen/ ghewoymte ende brandt. Sommighe rijden opden Boek/ gaffel/etc. Sommighe maecken wt ghehenckenisse Gods/ gheweerte/ verlammen de lieden/ ende diergelijcke dinghen vele. Sommighe draghen yet aen den hals boozt alle ongheluck/etc. Daer toe helpen hen de Papen redelijck/diet somtijds selue bedruiuen/ ende oft sy haer alwel ghelaten/als oft hen mis haerhede/ soo stellet doch den biechtpenintich altemael wederom te recthe.

Somma/ daer en is schier niet dat de Roomfche Chriftenen handelen/ daer sy niet een byghelouue in en hebben: ende oft al wel goede woorden zyn/ soo heeft doch den Dupuel altydt zynen zeeuer daer aen/ soo dattet niet repns en is. Daer toe bidden wy: Dynen wille gheschiede/ het welck alle fegghen breekt. Daerom en fouden wy Gods Woort niet pdelijck ghebruycken/ ende hem niet zynen eyghen woorden dwinghen/ fegghen/ bannen/ dattet alsoo ende alsoo ghewisse comen moete/ ende niet anders/ als oft Godt ghelijck eenen ghebannen Dupuel in een glas onsen gheuangen ware. Daer achtervolghende dat ghebedt/ fouden wy selue hem by in zynen wille ouerdragen/ dat hijt maecte soo hy wil/ ende fiet dattet ons goet is. Daer-

om ist onrecht wanneer men al schoon sonder alle toedoen met inckel Vader onse ende Euan-gelium Godt wil dwinghen/ besweeren ende bannen.

Daerom en zyn alle fegghen die soo veel helpen fouden/ op eenen hoop ghelept/ niet met allen weert: want sy zyn tegghen dat ghebedt inden Vader onse: Dynen wille gheschiede. Godt en wilt onsen gheuangen niet zyn/ ten sy dat wy zyne gheuangen zyn/ Psalmorum xxxvij. Siet nu/ comen de Heydenen onser niet beter bespotten dan wy haerder/ soo gheuet my wonder.

Voorts en byeren de Roomfche Chriftenen op haeren Sabbath/ noch Gheestelijck/ noch Weescheijck/ noch Jootsch/ noch Chriftelijck: Ick en weets niet/ wie my dies maende. Met danssen/ schoone cleederen aendoen/ wandelen/ dincchen/spelen/hoerelagen/Naem/ de lieden verschalcken/dat is haer byeren: Den spint oock ende de naelde wechlegghen/ende vertieringhe rotten dans soecken/den Bloeth opsetten/ ende de Hel-lebaerde nemen.

Alle Sondaghe wijen sy water ende Sout/ en gaen daer mede om de Kercke/ wt de infetringhe Agapiti des Paus.

Item/ de Roomfche Chriftenen bouwen costelike Tempelen/ van Marmersteen/ Goudt/ Siluer/ met costelike Outaren/ Oghelen/ Beeldewerck/ vol Lampen/ Lichten/ Schil-den ende Helmen/ soo dattet meer dan eenen Heydenschen Tempel mocht gheacht worden. Daer in zyn eensdeels veel Outaren/ met seer veel Papen beset/ die niet en doen dan om vergheldinghe/nutmulen/ sacrificeren/ macteren/ somtijds die oft viert tot een Misse nemende. Den Choor is wat verheuerder dan het lancf huys/ met schoon ghestoelte verciert: Item/ een Sacristie/daer der Papen toerustinghe ende mommerje in is. De Tempelen hebben groote hooghe Plaerren/ daer aen cleuen de Outaren/ op elck vande welcke twee Candelaers staen. De Clocken hanghen ghemeenlijck in eenen Tozen/naest ouer de Kercken: Dit zyn der Papen Bedel ende Stadthoden/ waer mede sy de lieden totten Offer roepen. Het Kerckhof is ghemeenlijck aen ende om de kercke/ daer in begrauen sy haer daoden. Op sommighe plaetsen/bysonder int Augs bozche Bisdom/legghen sy Broot opt Graf/ met een keersse oft twee/ende legghent namaels opden Outaer/ soo behoort de de Missape ende etet van wegghen der armen Siele. Op sommighe plaetsen offertmen Wijn/ Broot/ ende Meel opde Outaren/ dat verbrast den vromen Piestet niet zinder Cockinne/ om der Siele ende Heplighen wille/soo Waruch Capittel 6. aentwijst.

Als eenen in doots nooden leyt/soo toemt den Piestet met het Sacrament/ ende beroutet den Cranchen als nootfaechelijck in/als dat hijc niet en mach ontberen/ noch sonder dit salich worden. Als hy verscheden is/soo luydtmen hem met alle Clocken (is hy rijck) naeden Hemel/ alsdan weten de vzienden wanneer sy totten Offer comen sullen/ om den verstoruen te besteen. Dan soo snatert de Pape een Vigilihenen/ die noch sy selue/ Godt/ noch de menschen en verstaen/ alsdan staet hy ouer den Outaer/ soo comen de vzienden veel mijlen weechs totten Offer. Sy offeren ghelt/ Wijn/ Meel/ broot/keerssen/anders ende anders/nae Lants ghebruyck/dewijle singt de Pape/soo langhe als den Offer duert/ terstont verstornt hy als sy ophouden. Ten eynde der Misse gaetmen niet eert roochat ouer dat graf: daer praetmen wat ende daer mede ghebaen. Soo gheleiden de vzienden de Crifghenamen thups/ den seluen gheestmen

Werdagen der Roomfcher Chriftenen.

Kercke bouwen der Roomfcher Chriftenen.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Tessamen der
Roonscher
Christenen
in doots
nooden.

somtjts een goede maeltijt / aldermeest als sy
van verre ghecomen zijn. Met dien besinghen
sy den verstozen / ende zijn siele soude alsoo wel
gheholpen zijn. Haest volcht den seuensten / daer
nae den dertichsten / dan is de Claghe wt. Van
treckt den Clagher de rampsalighe Claech-
cappe wederom wt: Want op som mi ghe plaet-
sen stroomen syse aenden hals / op sommighe
plaetsen slaet men se slechts om thoost / ende men
treckte daer voor den mont / op dat de lieden
het lachchen der Erfghenaemen niet ghewaer
en worden. De sommighe ordineren dan te vo-
ren hoemensse sal begrauen / hoe veel Keerssen/
Schoolkinders / Wiffen / Papen / etc. Byde som-
mighe singmen eenen gantschen Psalter ouer-
nacht eer sy begrauen worden. Sommighe
doen haer Graf ende Sarcien maecten langhe
te bozen / met haer wapenen ende onderschijft
met naemen / dat sy daer ligghen / ende kiguen
om die plaetse int kerckhof / dat vanden Bis-
schop ghewijt is. Afs permant verflaghen oft
sonder dat Sacrament haestelinghe ghestor-
uen / die moet vanden Bisschop afcoopen / ende
zijn ongheluck ontghelden. De Clercken ste-
ken veel Crupkens op eens Clercx Graf. De
rijcke haelt men metter Processie / ende ghe-
lepte met veel Priesteren / den seluen moet men
daer nae een goede vergheulinghe gheuen / ende
daer toe den mont vullen: Alsoo eten sy den doo-
den op / in die doots gheblas. Het Roockbadt
ende Wij-water moet alrijts by dat Graf zijn.
Dan gaet men oock des Saterdaechs omme/
besprengende alle Sielen met Wijwater / son-
derlinghe die onder het dertichste zijn / ouer der
seluer Graf preutelen sy een woort ofte thiene/
ende daer mede wech. Daer af hebben sy oock
haer ghelbt / want sy en connens niet om niet
ghedoen / het is der goeder Heeren Waghen ende
Bloech.

Daer zijn oock op andere plaetsen / my niet
bekent / veel andere belachelijcke ghebruycken:
Wandt oock inder Latynscher Ghelouue niet
doorgaens eenderlep Ceremonien en zijn / maer
schier een peghelijck Landt heeft de zijne / alsoo
wy van Engelandt / Hispanien / Italien ende
Oranckrijck ghehoort hebben / Jae een peghe-
lijcke Doorden heeft zijn eyghen Reghel ende Ce-
remouien.

Sijn dat niet goede grillen ende Vastelanont-
spelen / so en weet ick niet wat goede doollen zijn.
Daeromme en behoouen wy gheen ander Natie
te bespotten / Jae de Joden / Heydenen / Turc-
ken / zijn wijse lieden teghen ons te rekenen.

Claghe der
Roonscher
Christenen.

Sommighe rijcke Vorgheren / Vorsten ende
Heeren trecken men eerst nae haer doot een Mo-
nicks Cappe aen / ende men wilsse daer inne naer
den Hemel seynden / becout zijnde / dat sy daer in
hebben vergheulinghe van alle haer sonden. Op
sommighe plaetsen / als de Erfghenaemen niet
weenen noch claghen en connen / soo hueren sy
claech-lieden / oude Bagijnen / die voorgeaen / ende
de ooghen met apuyen bestrijcken / op dat sy wee-
nen / ende haer claghelijck ghelaten. Alsoo gaet /
hoe grooter Heer / hoe dwaser Ceremonie in zijn-
der begraffenis / de welcke / soo sy alle haer da-
ghen Tyrannen ende woekeraers geweest heb-
ben / so willense de Papen eerst met haren Offer /
Wisse lesen / en Cappen vroom maecten. Voorts
so heeft den eenen Paep oft Vorsten alrijts groo-
ter eere oft ghewelt dan dander. Gheenen hou-
welijcken staet en segghen men in verboden tijden
(als oft sy onreyn ware) ten sy datment afcoope
om een swarte hinne op sommighe plaetsen: op
ander plaetsen om een ander lossinghe. Item op
heel plaetsen besingmen de kinderen oock / en-
de men moet se besinghen. Item / wie op Gods
ghenade steruen wilde / ende haer beganchenis

onder-weghen laeten / diens vrienden worden
ghedwonghen den dooden te besinghen laeten/
ofte wt het ghewijde te begrauen / ende die lieue
Heeren zijn alsoo goedertieren / dat sy de lieden
met gheweldt willen goet doen / ende tot het goe-
de dwinghen / om hen lieden haer heplighe wer-
ken af te coopen / ende nae den Hemel te helpen/
die nochtans haerder niet en begheeren / Ja diet
niet hebben en willen / dese dwinghen sy / dat sy
haere welbaet moeten aen-nemen / al en hadden
zijne vrienden anders niet. Is den Erfghena-
men niet meer dan een fundeken achtergheble-
leuen / het welcke sy met hare kinderen wel be-
hoefst hadden: dat hebben sy tot des mans wt-
baert moeten gheuen / ende de Erfghenaemen
ende arme Weesen van het haere beroouen. Dat
gheschiedt altemaele om den lieuen Penninghs
wille / anders en waren sy haerder welbaet (die
sy den onwillighen op-vringhen willen) niet soo
milde / en lieten de ghene wel lange onghedwon-
ghen. Van veel ander sots-wercken is dat Pau-
dom vol.

Daer af ist nu ghenoech. Ich hebbe my als
een Heyden der Christenen dwaes hept niet ghe-
noechsaem verwondert / wy willen voorts baren
op onse contrep Europe.

Hier waer oock veel te segghen bande eyghen
Broederschappen / Sancten ende Outaren der
Ambachten / en hoe een peghelijck zijn eyghen
Sanct / Broederschap ende Outaer heeft / voort
allen ongheluck goet / op welcke hoochtijdelijcke
daghen sy groote Bancketten houden / ende met
veel Ceremonien die ffeeste byeren. Maer wie
can alle dit Sots-werck stuckwijs beschrijven?
Daer en is gheen ongheluck / noot / oft cranch-
heyt / die daer voort niet haren eyghen Sant en
heeft. Maer wie wil de byghelouuen der Roons-
cher Christenen alle vertellen / van haren dyp-
sentboudighen zegghen voort alle gheschut / won-
den / Dee / Boomen ende alle ongheluck? Item/
wat sy voort Coouerje met haren ghewijden be-
toouerden Broode / Water / Palmen / Crupden /
Was / Sout / Wijn / etc. beghinnen / ende dit al-
temael sonder schaemte / als rechtbeerbich ende
Christelijck in eenen goeden schijn voorgeuende /
datter niet dan goede heplighe woorten / alsoo
sy segghen / toe en comen: als Euangelien ende
Pater nofters / etc. Sy connen in somma meer
dan de Cooueraers Egypti: want het begeuen
haer seer veel Cooueraers ende Coouererffen/
die op Voerken ende Borken baren / in desen ge-
louue / Ja die weer maken connen / alsoo sy me-
nen / de lieden betoouerende / dat sy van hare sin-
nen comen / Dee ende Menschen verkreupelen/
verlammen / ende alderlepe plaegghen aendoen.
Item / inde kelders baren / en veel andere auon-
tueren.

Dese / hoewel sy inden schijn byde Roonsche
Christenen inden Ban zijn / so bedriuen zijt doch
selues mede / ende betooueren / ick en weet niet
voort wat ongheluck / Water / Wijn / Broodt /
Sout / etc. Ende hoe hart sy dese bouen vertelde
Cooueraers (die hen lieden ongeheeren int Ampt
treden willen) aentasten / so loopen sy haer noch-
tans selue inder noot na / om hulpe biddende / om
haer te zegghen met haerder conste ende Coou-
uerje / alsoo oock dickmaels gheschiet is. Maer
wie can de Fantafien ende by-ghelouuen van
dese altemael vertellen? Men leyt gheen kind
op oft neder / men plant oft bout geenen Boom-
gaert / Dups / Wijnberch / etc. Men gaet niet
wt oft in / men coopt oft en vercoopt niet / men
lept hem niet slaepen ofte men staet niet oppe/
men drijft gheen Dee wt ofte in: In somma/
men beghint gheen dinck / men doet oock ofte
en laet niets niet / daer-men niet zijn eyghen
zegghen toe en heeft. Ende dese ghelouwighe en

Menigster
Coouere der
Roonscher
Christenen.

connen haer niet ghenoechsaem bewaren voer
gheschut ende alderlepe ongheluck / Nu heeftse
een Coouerersse gheraecht / nu haer Dece ghere-
den / nu haer melck ghestolen / en dat haer Roep-
ende Super hadde / heeft haer nagebuertster ghe-
stolen / ende wt eenen Pilaer ghemolcken. Soo
hebben sp voer byer / water / kindersnoodt / tant-
weer / vallende sieckte ende alle quaet / niet al-
leen haere eyghene zegghens / maer oock haer ey-
ghen Patrounen ende Heplighen : Ende als hen-
lieden pet / wt haer sonden verdient zijnde / ghe-
beurt ende toecoint / soo hebben sp de saecke ver-
sien / haren Sant niet recht ghedient / ende haren
zegghen niet recht ghespreken / oft men heeft hen-
lieden den zegghen wech-ghenomen / anders en
waer het niet gheschiet / ende wat henlieden ghe-
moet / dat hebben hen altders booselieden toe-
ghedzonghen / ende en hebben niet van Godt /
soo sp spreken / maer banden boosen lieden / ofte
van den Dupuel. Want sp en ghelouuen niet
datter een Godt sp / die hem der menscheijcker
saeken ofte hardelighen laet aengaen / ende die
hem niet dese onderste affairen eendichs becom-
mert : Maer sp berzieren hem (ghelijck de Boe-
ten) dat sp noch ooren noch ooghen en hebbe-
ende dat sp daeromme niet en hoort noch en siet /
maer zijns doens inden Hemel waerneemt / ende
dat sp hem de Engghelen laete voorspelen / goets
moets zijnder Hemelscher brenchde waer-
nende / ende dat sp onlieden het onse beschicken
laet / alsoo / dat wie hem seken bewaert / ofte ver-
roekeloost / daer af de schult zijne sp / ende daer-
omme heeft. Alsoo achten sp dat alle dinghen
het gheluck ende onser wijsheyt beuolen zijn : wie
het wel maect / die heeftet wel. Dit is in som-
ma haren gront / alsoo hare bychten hen ouer-
tugghen / oft sp alschoon anders spreken / ende
beel van eenen eenighen Godt segghen / den
welken sp nochtans noch weten / ghelouuen /
noch bekenen / Psalm. xij. Daer af te rugge
hier bouen.

Voorts / hoe veel hadde ick wel te segghen van
haren Godt / den Paus / die spieden voer eenen
Stadthouder Godts achten / ende zijn woort
voer Godts woort aenbieden / soo sp nochtans
daghelijcks ervaren / tasten / ende den lof daer
teghens slooten / datter niet goets van hem en
coemt / en niet dan inckel bychten des vleeschs.
Daer af veel inde voerzgaende Chronijcke ghe-
handelt is.

Desen neemt ghelt / ende veroorzoeft henlie-
den te doeden / Moorden / Finantieren / sielen /
woeckeren : ende en absolueet niet alleen : Maer
verbilicht dit altemael als een billiche erue / oft
redelijck ghewonnen goet : Ende wat desen ver-
biet / is om gelt wederom open ende gheoorloeft /
soo ghehoort is.

Item / wie can de Bebaerden al vertellen / dat
dit dwaes Roomsch Christen volck ouer veel
hondert mijlen God soekende / henen loopt ende
swermt / als oft ontfinnich ware / Jae het wordt
daer ouer beseten ende dul / soo dat sp somtijds
eenen wijden wech sonder eten loopen / ende dese
cracht ende Dupuelche tecken (recht als en
gheschiede sulx oock niet in Turckije) moet na-
maels Godt door de lieke heplighen ghewoont
hebben.

Wie can slechts van al de Gozden gheseggen /
van haer Superstitien / Cleedinghen / Gozden /
Beghelen ende Ceremonien / bouen in de voer-
gaende Chronijcke vertelt : Item bande Zo-
derschappen S. Valentini / Anthong / S. Weirs /
Bernhardi / des Heplighen Gheests / etc. Daer
stricken de Capiteynen deser Secte met een Co-
peren strick-pser / ende vergaderen den lieuen
Sant tot zijn crups wel thien iaer lanch / tot dat
sp groot goet / Landt ende lieden daer mede ver-

crighen (ghelijck de Duytsche Gozden met zijn
strick-pser / dwelck sp nu hebben wech ghelept /
als dwelck sp wt ghenut / ende waer mede sp ge-
noech hebben vercregen) noch is dat Crups van
copere / ende die arme lieden en hebben in thien
Jaeren niet verbedelt / dat sp dat Heplichdom des
lieuen Sants in siluer mochten beslaen / dies sp
haer opde Predichstoelen dickwils seer hoorhe-
lijck beclaghen / ende des volcks Gaddeloos se-
uen schelden / dat sp soo rante siel-loose Christe-
nen zijn / ende den lieuen Sant (dat is henlieden)
niet dapperder toe en draghen / op dat zijt van
zijnen wegghen verteeren mochten. Daer af
waer oock wonder te segghen / wie lust hadde
de saecke in het langhe te beschrijven / hoe sp den
Sant somtijts opden Predichstoel so hooch he-
sen / somtijts neffens God setten / hen somtijts so
toornich maecten / dat hem allenman voer hem
breefen mochte / in de lieden daer mede soo ver-
schrieken / dat menighe wt breefe daer toe gact /
den Af-laet betaelt / ende hem met den toornich
ghen Sant af-coopt / slechts op dat sp met hem
onderwert sp. Daer mede wordt henlieden ha-
ren buidel vol / want sp byngghen seer grouwe-
lijke exempelen met iannerlijcken gheschrey-
by / die sp selue ghesien ende ervaren hebben / we-
ren oock daer by hooghelijcks / ende nement op
haer Siele / hoorchten Gedt / ende Priestertijck
Anijt / ende soo waerachtich als sp heden inden
Dienst der Hepligher Wisse Godt ontfanghen
hebben. Dese stricken oock op alle Jaermarktten
omme.

Sinte Anthonius bootschap heeft op somtijts
gheplaetsen de Backers also berout / dat sp hen-
lieden peghelijck een Swijn byden heuren inleg-
ghen. Dan comen sp siers eens ende nooden
dese Backers met haerlieder Vrouwen tot een-
der Maeltijt / ende maecten goede chiere : Ende
dan so schenckte den denoten Pape elck wijf som-
tijts een Dorse / oft eenich ander soet-werck / daer
mede zijn sp berde ghedant / ende de Seughe
betaelt. Ick meyne dat die Papen Xpen maec-
ken : Dit heet ynnuers sijn byde neuse ghelept.
Wp verwonderen ons vander Heptenen dwaes-
hept / dat sp haer van den Papen alsoo Xpen
ende berouten laten / alsoo wp hooren sullen / ende
oock ghehoort hebben / ick meyne dat dit alte-
mael dobbel by ons is / en dat sp onser niet rechts
beel meer verwonderen. Want die haer eyghen
kinderen doeden / ende haeren Godt offeren /
hebben oock meer schijns ende Schrijfts / alsoo
bouen ten eynde des eersten Boecks ghehoort
is / dan dese narckte boerijje. Waert saecht
datmen de Heptenen van dese onse dwaeshepde
seyde / sp en souden niet ghelouuen noch houden
datter een volck op aerden waere / dat hem met
sulcke fantasien liet berouten / ende alsoo berout-
ten. Ja de Calicuten die den Dupuel aenbieden /
alsoo wp hier na hooren sullen / hebben veel meer
schijns. Ons behaecht ander sijn onse wijse ends
Sots-colue wel / daeromme dat wp deser Fan-
tasien al ghewoone ende daer mede opgewiecht
zijn : Maer waert dat wp daer achter stonden /
ende onpartijlich ghelijck de Heptenen daer in
saghen / wp en souden onser dwaeshept niet ghe-
noechsaem comen belachen / ende van grooter
schampnen niet weten waer wp henen sien sou-
den. Want inder waerheyt / het Roomsche Chri-
stelijcke ghelouue is bouen alle ghelooten / inder
blindheyt ende dwaeshept : alleen de ghewoon-
hept herft dit ghespys eendichs vermildt /
ende in een ghebruyck ghebracht / alsoo dat het
niet meer qualijck en staet / ende ons de ooghen
verblint.

Lieve / aensiet doch onse meer dan Hepten-
sche Tempelen vol Afgoden / Wapenen / Schil-
den / Pelmen / Wis-ghewact / Weyen / Palmen /
ende

Daer een
Godt der
Rooscher
Christen.

Daer een
Godt der
Rooscher
Christen.

Daer een
Godt der
Rooscher
Christen.

Daer een
Godt der
Rooscher
Christen.

Selwaer
stelijcke
ghelouue
is bouen
alle ghe-
lootten /
inder
blindheyt
ende dwaes-
hept : al-
leen de ghe-
woone
hept herft
dit ghespys
eendichs
vermildt /
ende in een
ghebruyck
ghebracht /
alsoo dat
het
niet meer
qualijck
en staet /
ende ons
de ooghen
verblint.

Heptliche
Tempelen
vol Afgoden
Wapenen /
Schilden /
Pelden /
Wis-ghewact
Weyen /
Palmen /
ende

Dat swerde deel deses Wereltboeck.

ende eenen bedelenden armen houtten kommen
 Sanct voor de Kerckdeure staende / ende eenen
 daer by / die hem den Wijn wtroeyt / die alleene
 meer af-bedelt / dan ofter hondert leuendighen
 Beplighen / arme lieden neffen hem stonden. Ick
 meyne dat wy bande Cooueraers Egypti wel
 te deghe betoouert zijn / soo dat wy niet meer en
 sien noch en hoozen / Ja noch oozen noch ooghen
 meer en hebben om te siene ende te hoozen. Ick
 en can gheen sijn gheloouen / waert datmen dese
 onse dwaesheyt den Heydenen in vzeemde Lan-
 den vertelde / dat sy gheloouen souden / datter soo
 dwase lieden op Aerden wesen mochten / die haer
 deser dinghen ende ghyghelwercken / becouten
 lieten / en voor ernst hielden / die wy dulle Dupt-
 schen eenen seer langhen tijt ghelooft hebben / en-
 de alnoch gheloouen / ende die anders niet en zijn
 onder den Christelighen naeme (dien wy Chri-
 sto tot versmaetheydt hoeren) dan puere louter
 Heydenen / soo dat voorwaer een oprecht Chri-
 sten in de Duptsche Landen wel onder de Hey-
 denen is / ende niet eerstmael in Turckije trecken
 en derf.

Predickstoel
 der Room-
 scher Chri-
 stenen.

Woots / siet daer nae op de Predick-stoelen /
 hoe dat het daer toe gaet / soo en vindt ghy niet
 dan dit bouen-vertelt ghesnoyt / ende wonder
 vzermt ghedichte / wt haren eyghendom / alsoo
 dat het enen Mupstoot niet en soude comen
 droomen.

Te Roomen in Italien / ende der Venetianen
 Landt / oock een deels by onse na-ghebuieren /
 Predicken de Bedelachs Monicken / van eender
 Ghemeynte daer-toe beroepen / den gheheelen
 Dassen / alle daghe / daer siet enen wonder / hoe
 sy op den Predick-stoel herwaerts ende ghins-
 waerts huttelen / met handen ende voeten vech-
 ten / werpende de handen in den Hemel om hoo-
 ghe / ende roeynde soo Gods-sammerlijck / dat
 eenen mocht meynen (alsoo sy oock inder waer-
 heyt zijn) dat sy van haeren sinnen berooft wa-
 ren : Dan moeren sy op den Predick-stoel hier en
 daer / ende Predicken niet alle de leden. Daer siet
 der Sinu. n hoop (dat dwase volck) met groo-
 ter vzeese ende deuotie / ende aanbiddende dese Be-
 stia / den welken sy-lieden meynen vol heylig-
 heyt / Ja de heyligheyt seluer te zijn : Daer
 meynen een peghelijck / dat / soo wie hem te huys
 noode / ende hem eere biedt / dat die salich is / ende
 eenen heylighen ghenoodt heeft / Ja Godt selue.
 Daer en can den heylighen Vader eenen peghe-
 lijken niet gheworden / ende hem wordt seer veel
 gheschoncken.

Schatkepe
 wil slaagen
 hebben / ende
 sonde boer
 haer seluen.

Op den Paeschmaendach als sy af-trecken
 wil / dancht hyse van haere gheschencken / goede
 costelijcke Maeltijden / ende vrylijck ghelofschap
 die sy hem ghedaen hebben / sy bidt haer oock /
 dat sy hem zijn straffelijcke woorden willen ver-
 gheuen / ende dattet hem niet ernst gheweest en
 is / ende dat / als sy wederom coemt / soo wil hy
 vrydelijcker zijn / ende hem wat goets maken /
 dat sy gheerne hoozen sullen. Dan zijn sy ghe-
 meynlijck nae Paeschten kortsachtich / ouermits
 dat sy de Daghe te seer ouerladen hebben / ende
 der lecher beethens te vele in-gheloeckt hebben /
 tot dat sy die lecher beethens wederomme ver-
 teeren. Besluytende alsoo zijn Sermooy met er-
 ghens eenich schamper Paeschlammecken / op
 dat sy de oozen der Zucht ketele / ende dat sy
 sijns indachtich zijn souden. Daermede heeft de
 Passie een eynde. Sy hebben oock ouer-al haer
 hoghe Scholen / in de welcke sy sulcken haeren
 Talmitt oft Decreet leeren / ende wie dan wtne-
 mende schalck wordt / die is de beste ende ghe-
 leertste. Daer verderft de Zucht aen goede ze-
 den leuen / wesen / ende vernuft. Godt wille kee-
 ren / en ontferme hem onser dwaesheyt en blin-
 cheyt / Amen.

Vander teghenwoordiger Grieken Gelooue / die haer oock voor Christenen wtgheuen.

Keci / dat is de Griec-

Gelooue der
 Griekische
 Christenen.

ken / die meest in alle Concilys
 het ghelooue der Latijnscher
 oft Roomscher Kercken heb-
 ben aenghebochten ende we-
 derstant ghedaen / hebben inde
 eerste Kerckhetreffelijcke lieden
 gheweest / vanden Apostelen selue / sonderlinghe
 van Petro ende Paulo totten ghelooue bekeert
 ende hebben daer toe treffelijcke Landen en Ste-
 den ghehad / als Alexandriam / Antiochiam /
 Constantinopolim / Cozintien / de Ephesos /
 Philippenses / Laodicenses / ende Thessaloni-
 censes etc.

Sy hebben oock voortijts ter tijt des grooten
 Alexandri de Monarchie ghehad / dat is / de eent-
 ghe heerschappij der gantscher Werelt : daer toe
 langhen tijt enen Keiser tot Constantinopolen
 ghehad. Euenwel zijn sy van aerde een onge-
 stadich / leughenachtich / hoochmoedich / hart-
 aekich / op-ghelassen ende ghelooft-breuckich
 volck : alsoo dat van haer trouloosheyt by den
 Guden een spreckwoort ontfaen is : Greci men-
 daces. Item Greca oft Attica fides, Griecx ghe-
 looue / daer men niet veel af en houdt / ende die
 ghelooue houden ghelijck de Vngheren. Van de-
 ser verloghene trouloosheyt seyt Plinius op veel
 plaatsen.

Actien der
 Griekische
 Christenen.

Sy houden den Paus / ende alle Latijnschen
 zijnen aenhanck / inden Van / ende den Van der
 Latijners op haer ghewendt / verachten sy / Ja
 houden hem voor eenen zeggen. Daer vuerst
 hebben ende nemen wijuen / ende na de af-lijt-
 heyt der seluer een andere / soot hen lust. Sy hou-
 den slechts Diakenen ende Priesters voor heylig-
 ghe Oorzens ende Staten / vander vijf wijingen
 en achten sy niet. De Priesters draghen baerden
 niet groter neersticheyt / sonder haert oft baert-
 loos en dooghen sy gheen sijn tot het Priesters-
 dom. Sy byeren ende eeren den Sabbath metten
 Joden / ende niet den Sondag met de Latijn-
 sche Christenen. Sy en vasten oock nemmermeer
 op den Sabbath / wtgenomen den Paeschavont
 Sy eten op den seluen dach bleefsch / leuen als dan
 vrylijck ende costelijck. Haer kinderen laeren sy
 van eenen slechten Priester vromen terstont nae
 den Doop. Dat Sacrament des Outaers ghe-
 tien sy den jonghen kinderen ende Guden / onder
 beyde de ghedaenten / Woots ende Wijn / daer
 toe ghebruycken sy gheheeft Woot / om selue te
 consacrerem. Item / sy en menghen oock gheen
 water onder den Wijn inder Wisse. Item / sy en
 doen het Sacrament der Latijnscher gheen re-
 uerentie mer allen / ende als de Latijnschen te Je-
 rusalem Wisse houden / soo en staen sy daer tegen
 niet op / ende achten gantschelijck dat de Latijn-
 sche als Wallinghen / niet en mogen consacrerem
 Waer-by sy gheloouen / als dat sy slechts Wijn
 ende Woot op-heffen. Sy hebben haer eyghen
 Outaren mer andere inden Tempel des heylighen
 Grafs / daer sy ghemmen anderen Christen op en
 laten / sy sy van wat Serte sy wil. Ende oft hem
 onbetiens begheue / dat een Latijnsch Priester
 op haren Outaer Wisse lase / soo wasschen sy den
 seluen Outaer terstont / als onreyn. In somma /
 sy houden de Latijnen voor ketters / en niet an-
 ders dan dese de ghene.

Sy en gheloouen gheen Daghebyer : Maer
 alleenlijck Helle ende Hemel. Den Beplighen
 gheeft / achten sy alleen van den Vader te zijn
 wt-gegaen ende ontspronghen / maer niet te
 ghelijck wt den Sone / teghen het Concilium te
 Nicenas

Afcena / van dize hondert ende achthiene Bifchoppen vergaert. Tot Hierusalem zijn een groote menichte van Grieken / en haten de Latijnsche Christenen bouen ander Decten en Rarien. In haren Godf-dienst singhen / lesen / ende ghebruycken sp haer epgen spzaecke / lude / dat het ooc de Lecken verstaen: Maer in ander handelinghen ende saken / ghebruycken sp de Landt-spzaeke / Sarraceensch oft Arabisch.

Op sommighe plaetsen in haer Landt en gheloue / draghen de vrouwen altemael schoen-zolen ouer den sluper oft hoost / de lijcke van Fluweel ende Zijde ghemaect / de arme van Boonwolle ende anders / tot een tecken haerder onderdanigher ghehoorsamenheyt den mannen te bewijzen / die sp voor haere Heeren achten / ende haer voor henlieden ootmoedelijck duicken ende bucken.

Wande Syrieners oft Surianen / die
haer oock Christenen te zijn vermenen ende coemen.

Syriani / vanden Lande Syria / oft Surlani / vande machtighe Stadt Sur also ghenaemt / zijn vermenende Christenen in het Oosten / onder veel Coninghen wesende / den welcken sp naden lichaem onderwoopen / dienen / ende Tribut geuen / seer vertfaechde ende vreesende menschen / daerom om te oorloghen een onbegaaen volck / sp en ghebruycken Boghe / noch Sweert / noch oock dierghelijcke: Maer alleen totten ackerbou ende tot grouen arbeit gheschickt. Sp volghen meest in alle stucken de dwaelinghen der Grieken na / eerst vertelt. Het is anderfins (hoewel een vertfaechte) nochtans een heymelijck archlijck volck / vol bedroch / gheneghen tot giften ende gauen te nemen / om dander Christenen / sonderlinghe de Latijnsche / wt puer als ketters en des leuens onwaerdich / te verraden / ende haer secreten voor de oogen der Sarracenen te bzinghen / onder de welke sp vermengt leuen. In wereltliche saecken ende contracten haer spzaeke ghebruyckende: maer in haren Godsdienst ende Ampten Griekische spzaecke. Veel ghebruycken aen sommighe eynden Chaldeeische spzaeke. Maer hupf vrouwen verwaren ende besluyten sp met grooter neersticheyt / effen ghelijck de Sarracenen oock te doene plegen / ende en laten noch vrouwen noch dochteren op der straten gaen / dan haer aenghesicht niet enen swarten doeck oft ammelaecken bedeckt wesende / sulcks dat men se gheenfins niet bloot ghesien en can: Dat houden de Maechden bp hen alsoo strenghe / dat sp haer oock haeren ghetrouden oft Bruydegom ander ooghen niet sien en laet / als sp te houwelijck ghegheuen wordt / tot dat hij-se beslaept / smorghens. Sp willen hier-inne ghesien zijn als na-volghers te wesen des Patriarchen Jacobs / die Leam niet en besach / maer hem slechts bp haer lepde / ende haer voor Rachel / zijn alderlieffte / besliep / ende haer niet en kende tot smorghens.

Voor haer ghebruyck hebben sp te Jerusalem inden Tempel des heiligen Grads / haren epgen Outaer / waer op niemant en derf Wijsse doen / dan haer gheloofs genoot / dander altemael voor oncreyn achtende.

Jacobite of Jacobini / ooc vermenende Christenen in Asia.

Jacobite oft Jacobini / van haren Meester en blinden leeder Jacobo / eens Patriarchis Discipel tot Alexandria / alsoo ghenaemt: hebben een groot deel Azie in / een deel onder de Sarracenen vermengt / eensdeels alleen woonende in den Lande Arabia / dat aen Egypten stoot. Sp becommeren oock een groot deel Ethiopie / ende

veel ander landen / meer dan veertich Coninkrijcken / alleen in het opperste Indiaensche Ethiopie.

Sp noemen ende houden haer alle voor Christenen / vanden Apostel Mattheo eerst tot den gheloue bekeert. Sp besneden ende doopen haer kinderen op de Ethiopische ende Sarraceenische wijse. Voor de Besnijdinghe ofte den Doop tecken sp haer kinderen met een brand-tecken / ende drucken henlieden met een gloeyende pser een crups aent boorhoost / hooftslach oft kaecke / waer voor sp vander Erf-sonde gherepnicht te zijn / verhoppen. Dat nemten sp tot Mattheo int vierde Capittel: Sp sal v doopen met Geest ende Wtere.

Dese Jacobini dragen oock gemeynlick crups aende armen / van gloeyende pseren aen-ghesant / ter eeren ende reuerentie des Crups Christi / so sp segghen / oock om een onderscheet te hebben tusschen hen en den Sarracenen / onder welke sp woonen.

Sp en biechten haere sonden niemmermeer eenighen mensche: maer alleen heymelijcken tot Godt / op dese maniere: Sp legghen Wter oock op kolen / bidden ende biechten daer mede heymelijck tot God / ende meynen dat metten seuen roock haere sonden berdwynen ende op-varen voor de ghenade Gods / om te niete ghedaen te worden.

Item / sp ghelouen datter niet meer dan een natuere en wtwerkinghe in Christo sp geweest / ghelijck oock maer een persoon / na de meyninge Euticis des ketters ende deser ketterge vinder / int Concilio Calcedonensi verdoemt. Daerom wanneer dese Jacobini haer metten Crups zegghen / so ghebruycken sp alleen eenen vingher tot een tecken / om daer mede aen te wijsen ende te belijden / datter maer een natuere en wt-werkinghe in Christo en is / alsoo de Greci van henlieden wtgheuen.

Sp gheuen op Griekische maniere dat Sacrament des Outaers / onder beyde ghedaenten / Jonghe kinderen die noch aen haers moeders borste hanghen. Sp ghebruycken menigherley spzaeke / na dat sp in een landt woonen. Sp hebben euenwel oock een epgen spzaecke / de welke sp in Gods-diensten ghebruycken.

Wande Nestorianen / die haer seluen
oock voor Christenen houden
ende wtgheuen.

Ontrent Hierusalem / ende aldermeest in Persia / woonen oock vermenende Christenen in grooter menichte / die haer oock Christenen te zijne belijden / ende van Nestorio haeren verlepder / Nestorij ghenoemt. Dese en ghelouen niet dat de Maghet Maria gheweest heeft een Baersterinne Gods: maer alleen een moeder Christi / nae de menscheit. Dese bekennen in Christo ghelijck twee natueren ende wtwerkingen: alsoo oock twee personen / een Goddelijcke ende een menschelijcke: Der welker laetste natuere / Maria een Moeder gheweest heeft sonder Vader / ende der eerster alleen God sonder Moeder. Bekennen daerom / dat Christus niet en is gheweest een eenighe Substantie / wt Goddelijcker ende menschelijcker natuere bestaende: maer de eene Godes Soon / ende de andere een Sone des menschen / het welke van tConcilium tot Epheso verdoemt is. Sp Consecreren oock in ghehefden Zoode / ende gheuen dat Jonghe ende Oude / daer-toe onder beyde ghedaenten. In Goddelijcke Diensten ghebruycken sp de Chaldeeische spzaecke / anders in andere saecken de Landtspzaecke / waer sp zijn ende woonen.

Wande

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

Vande Armeniers Christenen/ die haer oock Christenen noemen.

Gelooze der Christenen in Armenia.

Armeni/ wt Armenia / by Amathia sonderlinge woonende/ hebben eenen eygen Paus/ die sy Catholicon noemen/ welchen sy ghehoorzaem zijn/ ghelijck de Latijnen den Paus. Tusschen hem ende de Grieken is een sulcke oneenicheit/ aengaende tghelooft/ dat sy altyt met malcanderen stryden om haer Statuten / ende dat elcke partije dander gheerne bedwonghe tot haer ghelooft.

De Feeste der gheboorte Christi/ die wy Kerstmisse noemen/ hebben sy eerst derthien daghen nae der Latijnen ghebruyck/ naemelich / op der Heylighen drie Coninghen dach: als doen Christus soude ghebapt ende Gheestelijck ghebozen zijn/ als dan zijn Gheestelijcke ende Lichamelijcke Gheboorte vierende.

Sy vasten veertich daghen voer Paeschen/ ghelijck de Latini/ euentwel veel strenger: Want sy en houden haer niet alleen van vleesch/ eperen/ kiese ende melck: maer ooc van olie/ smout/ visch/ wijn/ flechs van frucht ende moes desen tijdt leuende: Euentwel eten sy van de vruchten der aerden sdaechs soo dickwils als sy en lust. Sy eten op den Vrijdach vleesch al het Jaer door/ den Grieken te spijte.

Daer Priesters en doen oock gheen water onder den wijn/ ghelijck de Grieken/ anders de Latijnen seer ghelijckformich inden Dienst der Misse: dan dat sy dat Sacrament op een plateel opheffen/ maer den Kelck ghelijck de Latini.

Desen Armeni zijn in grooter ghetal te Jerusalem/ daer sy eenen eyghen Bisschop hebben/ den seluen djaecht twee locken hays op thoost/ ende niet meer/ die hem tot op de schouderen af hanghen: Vander Clerici draghen wijde ronde platen oft cruppen/ anders en laten sy henlieden noch hays noch baert scheeren: Desen Priesters houden haer kouden alle Priesters van ander Natien/ cloeck ende gheestelijck/ deuotelijck in een dootmoedich cleet/ ende bewijzen oock den Latijnschen Sacramenten groote reuerentie. Sy hebben tot haer gebruyck eyghen Outaren tot Jerusalem/ inden Tempel des heylighen Grafs/ ende oock eenen eyghen Tempel ter eeren sint Jacobs gewijst. De Leechen in Armenia zijn al crupswijs beschoren opt thoost/ dwelck sy eens wt gheloeft in crijchsnooden ende eender Pestilentie hebben beghonnen/ ende tot ghedachtenisse der verlossinghe ter seluer tijdt noch draghen. Sy hebben onder malcanderen een eyghen spake/ die sy doorgaens gebruycken.

Vande Georgianers/ die oock willen Christenen zijn.

Gelooze en Ceremonie der Georgianen.

En ander volck isser int Oosten/ welck Heerschappye hem verstrekt tot aen den Berch Caspios/ een seer strijdbaar/ verschrikelijck/ in Ridderchap ghebestemt volck/ in menichte des volcs/ van groot vermoghen/ alsoo dat de Saracenen/ Persi/ Arabi/ ende Wssry haer aenstooters ende nabueren/ de selue bijster seer breefsen/ ende niet gheerne tot ghebueren en houden/ want hoe wel dat sy op alle plaetsen niet onghelooelijcke byanden omringt zijn: noch worden sy meer ghebreeft/ dan sy haer byanden breefsen. Van Georgio/ die sy tot eenen sonderlingen Patroon hebben ende in crijchs nooden aenroepen/ heeten sy Georgiani.

Desen hebben tot Jerusalem veel Heylighen plaetsen in/ bysonder den berch Caluarie/ ende dat gat daer dat Crups Christi in gestaen heeft/ waer by sy eenen Outaer hebben/ ende eenen wt henlieden daer by besloten/ om die plaets te bewaren.

Sy volghen in veel stucken de Ketten der Grieken na.

De Clerici hebben ronde cruppen/ de Leechen viertante oft quadrate.

Soo dickwils als sy nae Jerusalem om die heyliche stad te besoecken bebaerden/ so gaen sy niet opgherechte vanen sonder eenighen tribut wt ende in/ want haerder breefsen byden Saracenen is: besorghende/ dat sy hen niet gelijcke mate thuys meten souden.

De Georgianische Edel Vrouwen trecken oock wt inden stryd/ in ghelijcker mate als de Amasones.

De mannen deses gheloofs boeden beyde baert ende hays/ dwelck sy nimmermeer laten afsnijden/ hier in de Nazareis volghende. Sy draghen boeden van menigherley berwen. In den Gods-dienst ghebruycken sy Griekische spake: in ghemeyn wereltse saken/ Arabische oft Chaldecische.

Vande Abbasinen oft Indiaenische Christenen.

In India onder den machtigen Coninck ende Paus Priester Johan ghenaemt/ zijnder ooc die haer Christenen beroemen/ een waternaten groote menichte/ vanden lande Indiani ghenaemt/ alder eerst van Sint Thoma totten ghelooft bekeert. Dit zijn swerte lieden ghelijck de Mozen/ seer gheneghen tot heyliche plaetsen te besoecken. Daer ghebedt is deuotich en lanch/ vele hebben armoele lief/ groot ghebreck lyden/ oock int midden der rijckdommen/ oft sy alwel van goede rijck zijn/ euentwel gewillich arm. Sy verbinden haer thoost beyde man ende wijf/ met blauwe banden ende sluyers/ sy dragen lijnen ende gebruyde cleederen/ en gaen altemael baruoets. Sy houden gelijck de Saracenen/ tsamen metten Doop oock de besnydinghe/ branden haer kinderen cruppen aent voer thoost oft neuse oft kaetke/ daer door de erfsonde te boeten/ oft af te legghen verhogende/ ghesondeert op den spreuc Christi: sy sal v doopen niet byer en geest. Gheheest gheconsecrert broot/ ende ongemengden louteren gersonsacreeerden wijn gheuen sy op de Griekische wijse/ beyde jonghe onmondighe kinderen ende oude lieden in beyde ghedaenten. Na den doop haerder kinderen volcht terstont de Doyminge door eenen slechten Priester. In de Misse hebben sy sommighe sonderlinghe manieren/ ende wanneer sy doochtijde houden/ so comen mans en vrouwen neerstich totter Misse/ ende beghinnen met heider stemmen te tubileren/ sy spijnghen met de voeten/ clapperen met de handen/ bedryuen veel byemde hantghebaren/ en deplen haer namaels wortwys/ daer ses oft seuen/ ginder neghen oft thien in eenen rijck/ ghelijckmen by ons voer danst/ ende singen de gantsche Misse door/ dit spel bedryuen sy ooc de heyliche Ruonden/ sonderlinghe den Paeschnacht/ den gantschen nacht deure/ met sulcker dwaeser deuotien ende neerstighen aenhouden/ dat by tijden sommighe daer af cranch worden. Desen Indiani connen de Saraceneische spake/ die sy ghebruycken wanneer sy willen/ sy hebben nochtans onder hen seluen in haer affeyzen en Gods-diensten haer eyghen spake/ alleman verstandelijck/ haren Alphabet heeft 47. letteren.

Wonderlijke Ordens/ Secte/ Spectakelen/ en sels vercozen Gheestelijckheden van sommighe valsche Christenen/ de Gheeselaers oft Gheeselsheeren ghenaemt.

Ano 1349. recht nae de groote sterfte/ quaamen twee hondert Gheeselaers in Elsat na Straef-boych/ twee ende twee processiewijse

Priester Jans Christen.

Gelooze der Indianische Christenen.

Wenture der Indianen over de Misse.

wijfe in een ghelid / met een vooz-ghedraghen
Dane/Voorsinger/keessen ende Crups. Waer
sp dooz de Steden ende Dozpen ghingen/ hupde-
men met alle clocken/sp hadden al Mantels aen/
ende Doeden op thoof niet roode Crupen. In
de Steden ghinghen sp in de Kercken / ontcleed-
den haer bouen den Godel / ende hieuden haer
met ghesknoopte gheeffelen / ende als haren vooz-
gangher sepe: Iesus wert ghelaest met gallen/
daeromne sullen wy aen een Crups vallen. Tot
dese woorden vielen sp al crupswijs op der Aer-
den/dattet platste oft cletste. Daer nae noobden
haer de Bozghers / den eenen thine / den ande-
ren twintich / een peghelijck nae zyn vermoghen
tot zynen hupse / ende onthaelden henlieden wel.
Spen lieten niemant in haer Dozden oft heghel/
oft sp moeste vierenderlich daghen alleen binnen
blijuen / ende moeste alsoo veel penninghen heb-
ben / datter hem desen tijt lanch alle daghe vier
ghebeurde. Spen dozsten gheen herber gheeps-
schen/doch in geen hups comen van genoot zyn-
de / ook met gheen vrouwen spreken op groote
voete ende veel slaghen. Sp namen oock Papen
in haer Dozden / maer sp en lieten se tot gheenen
dienste comen / noch in haren heynelicken Gaedt
gaen.

Voerch ende spaebe tot gheluydder Clocken
trocken sp int belc om penitentie te doene / altijt
twee ende twee na haerlied ghebruyck / ende
als sp quamen aen de Gheeffelplaeze / ontcleed-
den sp haer tot aenden Godel / ende leyden haer
neder aen eenen wijden kinck / ende alsoo eenen
ghesondicht hadde / alsoo lach sp met een ghe-
heuen tecken: was eenen meynedich / soo lach
sp crupswijs op eender zijde / ende rechte zijne
hoofwichers tonghe wt / was penant een Quer-
speelder / soo leyde sp hem crupswijs op zynen
bupck / alsoo laghen sp na menigherhande sonde/
soo datmen aen eenen peghelijcken kende wat sp
ghebaen hadde / dwelck sp dock opentlijck dick-
wils vooz alle volck bekenden ende luyde biech-
teden. Daer na schreet haren Meester na orde-
ninghe ouer haer allen / ende sprack tot eenen pe-
ghelijcken inden schreet: Staet op dooz de keyne
Mantelaers eere / ende wacht v te sondighen
meere. Terstont stont een peghelijck op / ende
ghinch zynen Meester na / ouer de noch-liggende
de broeders schrijvende. Ten lesten als sp alle op
ghestaen waren / gheeffelden sp haer alle met ne-
selen / ende daer aen gheblochten knoopen ofte
prijckelen / ende songhen alle byghelooftiche Lie-
dekens. Daer na trocken sp eenen briez wt / dien
hadde hen Godt dooz eenen Enghel (soo sp vooz-
gaten) banden Hemel af-ghesonden / daer inne
stont veel fantaspe / hoe dat Godt vertoont was
ouer de Werelt / ende de selue te destrueren had-
de voozghenomen: maer dat zijt dooz haer vooz-
bidden aen zyn thoeder voozromen hadden / etc.
Na den gheselen briez ende voleynenden spele troc-
ken sp wederom Proceffi-wijse inde Stadt / wie
dan genade hadde (soot God behaecht) die nood-
dese zynen hupse.

Als tot sulck haer spel was een groot toelooy-
en ende weenen van deuotien / ende dat volck
ghelooft de dat desen Briez banden Hemel gheco-
men was. Als dan de Gheestelijcke somwijlen
daer teghen spracken (die lieuer ghesien hadden
datmen henlieden hadde aenghehanghen / ende
dese slaepdroncken die hen afghinghen / hen toe-
ghevoecht hadde) ende nae den Seghel vzaech-
den / soo spracken sp / wie de Euangelia befeghelt
hadde / ende vzachten de lieden daer toe / dat sp
haer meer ghelooften dan de Papen. Alsoo qua-
meder op dese reyse alleen tot Straefbozch inder
dan dupsent mannen in haer gheselschap / ende
deyden haer een partije den Ayn af / ende dander
den Ayn op / ende haren hoop wert so groot / dat

het niet alleen alle Gheestelijcken / maer oock den
Paus ende Kesper verbzoot / ende bezoehden dat
sp de gantsche Werelt bekeeren souden / want sp
namen haer soo grooter heylighejdt aen / dat sp
haer oock der wonderrekenen becoemden / ende
bzoghen te Straefbozch een daoc kindt omme
haren kinck / dat wilden sp wederomne leuen-
dich maerken / maer de Conste ghebrack hen.
Daer naer swerinde den Ayn hoop toe / soo
dat niet alleen de Vrouwen dese Bedevaert ende
Dozden oock aen naemen: maer oock knecht-
kens ende kinderen / diet ghelijck de Ayn de
voorzgaende nae doen wilden / ende alreede wt
trocken / maer die van Straefbozch wouden
met alle Clocken teghen henlieden stormen / ende
men werdt haers moede / ende men began haer
groot bezoch ende valschejdt te merken: Also
datmen se niet seer meer hups en noobde. Ende
als sp nu moesten hongher lijden / doen hielt een
tijdt lanch met sominghe van selfs op / diet om
den bupck wille hadden begonnen. Ten laetsten
geboot den Paus allen Bisschoppē byder hoorch-
ster onghenade / dat sp den Gheeffelaers souden
het landt verbieden / ende de ghene die haer daer
toe niet en wilden heeren / soudenmen tuch hel-
pen. Soo verboodmen henlieden oock Straef-
bozch / so datter geenen meer in comen en dozste.
Wie hem seluen gheeffelen wilde / die souden te
hups in zijne camer doen. Alsoo nam die ghesel-
schap in eenen haluen Jaer alsoo toe / ende oock
een eynde / de welke nochtans seiden / dat sp dize
enderlich Jaer ende een half dueren soude. Dit
hebbe ick soo neerstich vertelt / ende het selue niet
comen vooz-hp gaen / op dat ick moghe Dupt-
schen vooz ooghen stelle hare groote dwaeshejt /
hoe wijse Lieden dat sp altijt gheweest hebben /
ende des dullen ghepauels ofte des volcks aert /
hoet hem altijt Ayn laet / ende sonder eentgha
wetenschap henen swermt / ghelijck het bouen
in Germania aengheswesen / ende eerst aent vooz-
gaende bladt oock een merckelijck exempel be-
schreuen is.

Daer te vozen Anno M. CC. ende lxx. roerde
hem dese Secte oock / ende quamen by de dupsen-
den ende twee hondert na Straefbozch / den sel-
uen vielen doen ter tijt byde drie hondert Bozge-
ren toe / euen-wel vercroop al doen dese Secte
terstont.

Daer na int Jaer dupsent twee hondert ende
seffentnegentich / rechte sp wederom den cop op /
daer quamen der archien nae Straefbozch met
onghesulde Sacklakenen / maer het wert haest
vertuust.

Maronite sonderlinghe Christe- nen in Phenicia.

Onder den Berch Libano in Phenicia / niet
ouerre vander Stadt Biblun / daer woe-
nen vernemende Christenen in grooten ghetale /
van Marone haren Meester ende Leeraer / Ma-
ronite ghenaeemt / soo gheschickt totter Bozlo-
ghe in Boghen ende ander gheweeren / als nau-
we eenich volck: Maer niet so seer ernstich inden
aengrijp: maer blucht-verchters inder haest ende
vlucht.

Dese houden met Marone / datter niet meer
dan eenen wille ende wtwerkinghe in Christo
gheweest heeft / daer inne voighende ende toebal-
lende Machario den versierder van deser Leere /
in het sesse Concilio tot Constantinopolen ber-
doemt / ende in desen haeren waen hebben sp
byde vijf hondert Jaeren ghestaen / ende daer-
om verbannen gheweest / maer daer nae weder-
om ghekeert / in ende dooz de handen Emirci
eens Patriarchs tot Antiochia den Paus we-
derom ghesuldt / ende haer Ketterge te verlaten
gheswo-

Gheeffelaers
Secte vers
gaet.

Gelooue der
Maronites
Christenen.

Dat tweede deel deses Wereltboeck.

gheswozen/waerom sy dan wierden aenghenomen / ghelijck sy oock wederom aen-namen alle Statuten ende Ceremonien des Paus.

Daeromme oft wel alle andere Bisschoppen ende Prelaten van ander Partien ende ghelooouen eerst verfelt / noch Bisschops Hoet / Kinck / Staf oft Cloeken en ghebruycken / so hebben nochtans dese in alle die dinghen / oock in Godtlycke diensten / soo sy-se noemen / ende Sacramenten der Roomsche kercke / ghelijck ghewest. Daerom haren Patriack in het Conclio tot Roomen onder den Paus Innocencio den derden ghehouden weert gheacht wert. Maer sy zijn wederom

afgeballen in haer ondegewoonheyt / den Paus verlatende.

Dese Maronite en woonen niet altyts te Jerusalem / maer wt deuotie ende liefde tot de heylige plaetsen / benaerden sy dickwils derwaerts / bysonder op de hooghe Feesten. Sy en hebben gheen eyghen spraecke : maer ghebruycken daer teghen de Sarraceensche Landtspraecke / oft de Chaldeeische.

Epnde des tweeden deels deses Wereltboecks.

Gheen Bisschops hoet / Kinck / Staf / Cloek by de Chyten alder namen / dan by de Roomsche.

Dat derde deel deses wereltboecks

van Asia / het derde deel der werelt / beyde van zijn voornaemste Landen ende Volcken / waer ende hoe ghelegen / waermede begrepen / hoe menigerley Seloouen / Godsdiensten / Policypen / Regimenten / Manieren / Werten / Seden / Eyghenschappen / Leuen ende Welen / de Inwoonders ende Eplantlieden daer in hebben ende ghebruycken.

Van Asia / het derde deel der Werelt / wat int ghemeyn.

Asia int ghemeyn de scheynen.

Asia van Asia den sone Manet Lidi alsoo ghenaemt / wordet aen drie eynden metter Zee / gheraect ende wtgemerct / van Oosten metter Zee Eoo / van het Zuyden met de indische Zee / van het Noorden met de Scythische / van het Westen heeft het alleen int Landt wt Africa ende Europa reuen toeganch.

Daer worden oock menigherley en veel-boudighe Lieden ende Dieren ghebonden. Een goet mestich vruchtbaer Aertrijck / van alderley Dieren beset.

Beghin der Volck ende Lande Asia.

Dat beghin ende Hoofst Asia is Pontus ende Bithinia / ende eygentlyck wort Asia ghenoemt / Phrygia / Cappadocia / Licia / Caria / Pamphilia / Misia / Lidia / Galacia / Cilicia / Colchis / Phenicia / Cirtetia / Seleucis / Bethania / Judea / Gallilea / Samaria / Idumea / Syria / Medea / Armenia / daer Tigris ende Euphrates de Rivieren die teghen t Zuyden vlieten / ontspringhen.

Volcht Cappadocia / welker Inwoonders altemael met eenen name / Ponti worden ghenaemt. Volghen Amazones / Sarmate / dat zijn de Tartaren oft Bacteren / der welker Landt Sarmacia heet / Russia / Iberia / Colchis en Albantia / zijn Lenden Tartarie.

Volghen de Scythe / Caspij / Medij / Hyrcani / dese drie volcken ligghen ontrent de Caspische Zee. Onder dese liggen Parthi / Carmanni / Persides / Babyloni / Mesopotani / Syri / Arabes. Volcht nae Parthia / Aria / Paropanisus / Drangiana / Gedrosia / India van binnen ende buyten de Riviere Ganges / daer teghen t Zuyden / soo Plinius Lib. 7. Naturalis Historie aenwijst / seer wonderlycke vreemde Lieden zijn / hoofdeloos / eenooghich / eenboetich / ende met achter-gekeerde voeten / met hontshoofden / daer af elders. Daer zijn noch veel volcken ende landen in Asia / welker Steden ende ghelegentheyt Apianus in zynen Abaco gheheel eyghentlyck vertelt / als Susiana / Marchiana / Sogdiana / Bactriana /

Sacha / veelberley Scythe in ende ontrent den Berch Tmaum.

De Volcken Serice / Arie / Drangiane / Paropanisidis / Arachosie / Gedrosie / Massagete / Bactriani.

Die Contrepe Indie van binnen den vloet Gange / als de volcken Prasorum / Prastace / Indosepthe / Sabare / Mesolorum / ende veel andere van Plinio vertelt.

Hier toe behooren oock de witte Russen / der Moscouiten Landt / in veel Landen en Dorstendommen berdepl.

Volghen de Prouincien ende volcken Indie bryten den vloet Gangem / als Besingitorum / Antropophagorum / Auree Chersonesi / Magasinus / daer nae de Rijkken des oppersten Indie int Oosten / als Cathai / grooten Ponds lant / het welcke in hem hout neghen Prouincien ende Coninckrijcken / Caigni / Singni / Teber / in deser Prouincie ende Stadt houdt Priester Johan Hoff / een Heere van gheheel Oosten in India ende het Zuyden / ende seer veel Coninghen ende Coninckrijcken tot ouer de tseuentich zijn onder zijn ghebiedt / dat Landt Epamba ghebruyckte Coral voor munte / daer is veel Muscaetnoots / dat houdt Moe / etc. daer af elders. Dese Afgodische inwoonders Noach / hebben een eyghen spraecke ende Coninck. Volghen die Prouincien / Mozeli / Moabar / Lach / waer in de Inwoonders sonder eenighe schaemte naecht gaen / het zijn Afgodisten / euentwel oprechte vrome lieden / de leughenaers seer hatende. Van de Steden ende volcken deser Landen / waer ende hoe sy heeten ende ligghen teghen den Poio / Leest Apianum.

Daer nae heeft Asia seer veel hermaerde Eylanden / van Apiano aenghetoghen / in de Zee Eurinio ligghende / de Eylanden Chintias / Critimi. In Hellesponto / Cenodos. Inde Zee Egeo / Lesbos. Inde Zee Piccaro / Picaria / Myndus / Chij / Phanea / Posidium / Ampelos. Inde Zee Mytroo / Arcefana / Begialis / Minjia / Coa / Astij / Cesi / Carpathos / Rhodus. By Licia in de Zee ligghen Mogista / Polichista / Chel-

Namen der Eylanden.

sta / Chelidonia. By Syria ligghe de Eplanden Arabus / Cyprus / Cramensia / Apellusa / Cyprus / anders Haphon ghenaemt / Macaria / de Eplanden Carpasium. Inde Hircanische Zee ligghe die twee Eplanden / Hellades / Carca. Inde Arabische Zee ligghe de Eplanden Kent / Timagenis / Zigena / Demionon / Polibij / Hieracon / de Eplanden Socratis / Cardemina / Ara / Catacecaumana / Maliche. 2. Adani. 2. Inde roode Zee ligghe de Eplanden Agathoclis. 2. Corconari. 3. Dioscoridis / Tretra. Ontrent de Sachalitsche Zee ligghe Zeno / 7. Eplanden / Ogana / Sarapiadis. Inde Persische Zee leyt Achara / Apphana / Tharo / Chilus / Agathus / Tabiana / Sopha / Alexandria / anders Aracta gheheeten / Sadana. Inde Ruyder Indische Zee leyt Baracta / Melisgeris / Peptanefia / Tricadeba / Peptina / Trinefia / Leuca / Pauigeris / Bazacata / welcker naerte inwoonders / Reginate heeten.

Volghen sommighe mensche-erende Eplanden / waer in de Inwoonders de lieden slachten / wthouwen / inden roock doxten ophanghen / hoken ende eten / als de Eplanden Simde / Baruse / Bone / Fortunata / Sabadite / Jabadi / Maniole : waerin den steen Hercules wast / die de pieren Schepen aen hem treert. In dese Eplanden ghenietmen menschen vlees / ghelijck oock op sommighe plaetsen in het Eplandt Cappobana.

Volghen Palla / Carmina / Liba / de Eplanden Virozum / Feminarium / ende Scopia / een Epland der Christenen.

Volcht dat machtich Epland Cappobana / hier hondert mijlen wijt en breekt / met veelderlep ghelououen ende volcken beset / voortijts Simundi / nu Salica ghenaemt : Daer in zijn veel Steden / Hauenen / ende Riuieren / sonderlinghe Ganges. Petrus Apianus aenwijst dat daer 1378. Eplanden om ende aenligghen / ende noemt sommighe vande selue met namen : als Carcos / Philicus / Irena / Calaudadua / Aracta / Basfa / Balaca / Alaba / Gumara / Zaba / Zibala / Magadiba / Susaura / Anenina / Monacha / Megedion / Orneon / Canathra / Vangana / Madagastor / in dat Epland wast den Vadelboom ende alderlep speterij / sy zijn Sarracenen ende van Machometts ghelouue / Cirrobena / Zanzibar / Omamoz / Dina / Margabin / Dina Arobij / Jona / Callenzuam / teghent Oosten inde Zee Sipangri Colobe. Dit Epland leyt drie hondert mijlen van tlandt : De inwoonders zijn Afgoden dienaers / hebben goud ende edel ghescrente in grooter weerde. Volcht Candin / Candur / Sandur. Daer worden wonder groote visschen ghesien / alleen een ooghe aen twee / hoofte hebbende. Volcht Jaua / daer een Wout met Muscaetnoten ghebonden wort / ende alderlep speterij. De inwoonders zijn afgodisten. Accura heeft een menichte van Vadelboomen / ende veel Aromata. Volcht Peuta / Angana / Daer in zijn lieben met hoofden schier ghelijck honden. Volcht telepnste Jaua / welck Eplandt alleen acht Conincrijcken heeft. Soo veel vande Asiaensche Eplanden.

Den Berch Taurus splitst Asiam in twee / hant Oosten tot int Westen hem verstrekkende. Dat deel derwaerts ouer heeten de Grieken / dat binnenste oft cleynste Asiam. Dat deel derwaerts ouer dat buytenste ende grootste Asiam : naer ouerdweers reyt Asia van Cyprus doort Oosten / totten Noorden.

By den Berch Thaurus is van onspreekelijcker lengde / namelijk / vanden Oosten tot int Westen / ten eynde Asia. Naer ouerdweers op veel plaetsen / niet ouer de drie duysent peertloopen oft Stadia.

Vanden Lande Syria / oft Assyria / en

zyn Proouincien / oock vander Syriens Religien / Regiment / ende wyse van leuen.

A Syria / een Landtschap in Asia / van Asur den soene Sem alsoo genaemt / heeft van het Oosten Indiam / van Westen Tigris de Riuiere / van Cyprus Mediam / van Cnooden Caucasum den Berch. In dit landt regheert selden. Wat daer becoemt (ghelijck in Egypten) dat coemt wt den ouerswalp van water. Sy ghenieten eenen Palmboom / daer sy wijn en gonich af maken. Sy ghebruycken wijt geboepde gheblochten / ende met leer ouertoghen Schepen. Sy draghen tweederlep lijnen cleederen / een lanch ende een royt. Sy binden haer lanc onafghesneden hant in eenen bant. Voorts so is dit volck geschoept met socken / op de Chebanische maniere. Sy en gaen niet ter Mart of openbaer wten hupse / dan met olie ghesalfte. Een peghelijck heeft zynen Seghel oft Signetrinck voort hem / ende draghen alle ende een peghelijck hyspender eenen Scepter inde hant / daer op eenen Appel / Bloemen / Goosen / Vlieten / oft anders niet een cyraet verciert / sonder welck geschandelijck is te draghen.

Onder ander Wetten heb ick dit voort gheschreuen / dat manbare Maechden / als sy tot mannen tijlich zijn / ter Mart ghestelt / ende bepl ghehouden worden / als een ander Ware ende Coopmanschap te vercoopen. Ten eersten steldemen de alder schoonste in een hups ter Mart / ende als sy nu van weghe haers wtermaten schoonheyt / diere vercocht wierden / soo wert dit ghelot int ghemeyn gheleydt / die nu niet alsoo hupsch ende supuerlijck ter Mart wierden ghestelt / als diemen niet alleen niet en cochte / maer oock om niet / niet en name : Dese gasmen troozghemelde ghelt te houwelijcke / op dat sy oock vercocht wierden / ende eenen vonden / die van houwelijcks goets weghe om haer vryde. Alsoo wierden alle Bruyts ende tijdiche Dochters op dese wyse vercocht ende wtgestelt. De mans cochten de schoone / ende de slechte cochten om te gelt ter schoone / dwelck hen thups te deele wiert. Dit seyt Herodotus.

Een ander Wet. Soo yemant in een crancheyt viel (delijck by hen lieden geen Medecijn en was) wiert met Wette herbaet / datmen de ghene raet vzaechde / die dierghelijcke crancheyt gheleden hadden / op dat desen gheholpen worde.

By andere binde ick gheschreuen / datmen de Cranchen inde Ghemeynte heeft ghebragen / ende met Wetten ernstelijck beschickt / dat de ghene die eertijds siack hadden gheweest / de Cranchen besoecken souden / ende haer onderwijsen / met wat hulpe ende Medecijne sy ghenen zijn. Metter begraenisse ende dooden Lijcken houden zijt op de Egyptische wyse. Die by zynen wijue slaapt / en aenroert smozghens geen dinck / dan eerst ghewasschen zijnde. Voortijts heeft oock dit ghebruyck by de Babyloniers gheweest : Soo haest als sy een Gast ghemercht hebben / soo is de Weerdinne daer sy ingetrocken ende ter herberghe ghelegghen is / met groot gheschrey wel verciert tot hem gecomen / (en den Gast bekent oft een vrient was / soo moeste de vrouwe getroont zijn) so leyde den Gast soo veel siluers als hy wilde / der vrouwe by haer knien / namaelis bekende hysse niet verre vanden Tempel / op een hyspender daer toe gheordeneerde plaetse. Dit siluer was alsdan der Goddin Veneri gheheplicht ende epgghen. Sommighe en ghenieten niet van visch aende Sonnen

Wat der Syriens maechden te houwelijcken.

Wat der Babyloniers.

Wat der Veneri.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

ghedoocht/ende tot poluer ghestooten. Van dit meel maken sy broot/soppen/ende veel spijse.

Vriederlep Magistraet is byde Assyriers: Der aenghenaine liefstallighe Crichlieden/ der Edele/ende oude Wijfen.

Haer Priesters die den Godsdienst bedienen/ heeten Magi oft Chaldei by henlieden: Dese Philosophheerden alle haer leuen/ leerden den loop des Hemels/ om daer wt te propheeten/ de droomen ende vogelschey wt te legghen. Ende dit en leerden sy niet ghelyck de Greci/ buypen in vzeemde landen/ maer thups in haer Vaderlandt banden Ouderen/ van welcke zijt recht als een Erue/inde hant ontfingen. De kinderen wierden seer wel opghetogen/ op een seker wyse/ niet ghelyck de Greci met veel verschiecte wygeloopighe vzaechstucken/ ende neuw wyse omstandigheden: maer den effenen wech/ sonder alle disputatie oft Schoolg-hijf.

Const der
Syriers.

Seloute der
Syriers/ van
God ende de
werelt.

De Werelt ghelooouen sy van eeuwichheid gheweest te zyne/ dat sy oock eeuwich staen sal sonder eynde noch beghin/ der welcker ornaet/ herrieringhe ende ordeninghe/ niet by gheualle van het gheluck/ maer van Gods voorsichrichheid gheregeerdte worde/ ende dat alle dinck/ oock de Hemelsche Corporen/ haer Wet hebben/ ende van Godt beweect/ onderhouden/ ende gheregeert worden. Veel toecomende dinghen seiden sy wt hemels loop/ ende gauen de Planeten een groote cracht toe/ bysonder Saturno/ Ioui/ Mercurio/ welcke sy Godes wtlegghers ende zyn Legaten noemden. Item/ Solem/ Martem/ Venerem/ eeren sy euenwel in veel weghen. Item wt den reghen/ winden/ klouen der aerden/ Cometen/ dypsternisse der Sonnen ende Mane/ vercondighen sy veel toecomende dinghen. Sy hebben metten Egyptenars twaelf Goden ghemeyn/ elcke maent eenen bysonderen. In Iomina/ sy hebben Alexandro Magno/ Dircanorzi/ Seleuco/ ende andere nacomers Alexandri/ den Romeynen ende velen/ vele voorsept/ der welcker eynde ende toecomnisse niet gheloghen en is gheweest.

Babylonia
mits con-
stelsche
ghelucken.

In Iomina/ Assyria oft Syria/ anderssins Babylonia ghenaemt/ is in veel dingen/ als van kopen/ vruchten/ metael/ specerije/ Aromaten/ veel edel ghesente/ een rijck oueruloedich lant/ soo Iud. lib. 9. en 15. aenwijst/ volckrijck/ met een sterckbaer volck beset: Welcke landen meest den gantschen Aerdtbodem gheregeert hebben. Dit opghen landt heeft oock veel Prouintien/ volcken/ etc. ghelyck als onder ooghen: Alsoo oock met Religien/ Ceremonien/ Coopmanschappen/ spzaeken/ zeden/ ende gemoeden onderscheyden/ soo Herodot. sept/ Item Plin. lib. 3. Iud. lib. 9. ende 15. Daer is aldereerst het gebuyck des purpurs/ Item het lijf ende hant te saluen/ waer af den ouerbloet ende wellust der Grieken gheuloden is ontfyzen. Sommige meynen/ Syria sy dat hoofdelant/ Assyria/ Babylonia/ Phenicia/ Chaldea/ Mesopotamia/ Comagena/ Palestina/ Nabathia/ etc. Vander houden Syriam/ Assyriam/ ende Babyloniain vooz een lant.

Alsoo is Syria van Assur/ Assyria ghenaemt/ in Asia ghelegghen/ daer den Acker Damascenus zyn soude/ daer Godt Adam soude ghesozmeert hebben/ niet te cout noch te warm/ een wel ghelegen vruchtbaer Contrepe/ aen Judeam stoorzende. Sommighe meynen/ dat Syria (soo eerst gheseyt is) Pheniciain/ Babyloniain/ Mesopotamiain en Palestiniain begriypt/ tot aen Arabiain reykende. Het is een gontrijck/ lustich/ der Zee nakende lant/ vooztijts Palestina ghenoemt gheweest/ de voozghenoemde Prouintien in hem luytende/ oock Damascenam. Dit lants brede tusschen Cilicia en Arabia/ zyn vier hondert ende

tsuientich dupsent Peertloopen: maer de lengde van Seleucia tot aen Euphratem/ byf hondert vijfentwintich dupsent Peertloopen.

In dese Prouintie is Ascalon/ Zoppe/ de steden vooz de Deluue ghebouwen/ oock veel ander steden. Daer souden onse ouders/ Adam ende Eua/ haer ellendich leuen (banden Paradijse wegghedreuen zijnde) verteert hebben. Carmelus/ Libanus/ Cassius die bergghen. Jordanus/ Euphrates die Riuieren/ zyn aldaer/ ende wort anderffins van Assur/ Assyria genaemt. Alsoo heeft Syria van Oosten Euphratem/ van Westen Egypten/ van Noorden Armeniam ende Cappadociam/ van Tzypden die Arabische hoochten. Maer merct/ Syria is vierderley/ Mesopotamie Syria/ tusschen Tigris ende Euphratem ghelegen/ waerin de stadt Edissa leyt/ die anders Rages ghenaemt wort. Vander/ Celso Syria ghenaemt/ waerin Antiochia leyt. Dat derde Phenicia Syria waerin Tzrus de Hoofstade is. Dat vierde/ Syria Damasci/ waerin Damascus die edel stadt is. Daer rijcke heeft 17. Coningen gehadt/ in 200. ende 20. Jaren/ ende is te gronde gegaen/ soo gehoozt is. In Syria is eerstelijck het gebuyck des Purpurcleets/ welriekenden reuchs ende Salue gheuonden/ waer af der Romeynen ouerbloet ghespyzen is/ in verrieringhe/ cleedinghe/ eten ende dinken.

Damascus een hoofstade Syrie/ van den Mannalicken ende coopmanschappen aldaer.

Damascus/ Alexandria/ ende Alkezo/ van Damascus/ welke wy oock bouen wat gheseyt hebben/ zyn seer edele steden/ de welcke van lust ende schoonheyt Damascus al te bouen gaet/ oft sy wel wat grooter zyn. Dese stadt is beset met Heydenen ende verloochende Christenen/ van Nachometers ghelooou/ oock veel Christenen wt Griekenlant. De Heere deser stadt is onderwoopen den grooten Soldaen tot Alkezo. Die stadt is machrich van goede/ ende bouematen volckrijck. Niemant en can ghenoechsaem vertellen de hanteringen ende constighen arbeyt diemen daer maect. Sy is oock met alle noorduyt van bleesch/ koozen/ etc. ouerbloedich versien. Daer wassen Granaet-appelen/ Aucappelen/ Vighen/ altemael honichsoete/ oock Amandelen ende Olijfboomen seer groot/ ende sonderlinghe die groote Wijnvuyben/ by ons Zibeben oft Muscadellen ghenaemt. Daer hebben sy tot aller tijt int Jaer versich ende groen bloeyffel ende vruchten/ alderley vruchten/ ende veel ander costelike vruchten/ altemael volcomender dan by ons. Diesghelijcks van bloemen/ welriekende bloosen/ wit/ root/ diesghelijcks men nergghens vinden en can. Goeden lucht/ een schoon clær ghesont water te midden dooz de stadt blietende. Soo heeft die stadt oock goede hoekfonteynen/ in Cisternen ghebaet/ ghelyck by ons. Den schijn der hupfen is gheheel innewaerts/ oft inwendich/ ghelyck by ons wtwaerts ghekeert/ buypen niet seer schijnlijck/ binnen van gout/ Marmersteen/ ende verheuen wercken. In haer Musthea/ dat is Kercken/ leyt het lichaem Zacharie/ met veel Lampen eertwerdich belicht. Inde voozghenaemde Musthea zyn veel hoekfonteynen/ vier poozten van Metael/ een Domkercke der Christenen gheweest dwelck de ghedaente ende veel Outaren noch bewijzen. Daer wort ghesien de plaetse daer Godt Sinte Paulus te neder geslagen/ ende bekeert heeft. De Christenen begraeftme buypen der stadt/ als onreyn/ op een mijle weechs na/ altesamē. Daer is dat hups Ananie/ de ghebanchenisse Pauli/ dat hups Hain/ die zynen broeder Abel ontfijde.

Vande

Vander bypheyte der Mammalucken tot Damasco/ende aen alle plaetsen des grooten Soldaens.

Mammalucken war.

Mammalucken / dat zijn verloochende Christenen / die van andere ghelooouen tot Maehomers ghelooou gheromen zijn. Om de waerheyt te segghen / soo ist wt ghewisser aentwysinghe van velen/een seer weerachtich ende in Oorloghen wel gheoeffent volck / dat nemmermeer ledich en gaet / maer hem inder Gidderchap alrijds oeffent / ende groote Campsfuchten ghebruyck. Sp houden Schole op Rustertje/daer mede zijn sp den inwoondersen seer verschickelijck / ende den Soldaen aenghenaem. Een peghelijck heeft ter Maent ten minsten ses Seraphi / daer toe spijse vooz hem / een Beert ende knecht / dat is den ghemeynen soldat. Pamaels heeft sp meer / nae dat sp gheschickt is. Die byghende hebben sp / datmen tusschen henlieden ende den Heydenen gheen recht en doet / oft sp alschoon den Heyden doodde / also dat de Cooplieden ende inwoonders des Landts by henlieden zijn / als Schapen onder de Woluen / ende de Mammalucken zijn ghemeynlijck Dieuen ende Moordeners.

Mammalucken sebaen
vande byghende.

Item / als sp dooz de Stadt gaen / soo wandelender ghemeynlijck twee oft drie in een gheselschap te samen (want het is een schande / eenen alleen te gaen) soo hebben sp die bypheyte / waer henlieden twee oft drie vrouwen te ghemoeete comen / dat de ghene die gheen wijf en heeft / die mach een van dese nemen die hem behaecht / om zijnen wille met haer te doene. Daer zijn oock bysonder hupfen ghelijck de groote herberghen daer toe gheordineert / die sp Chao noemen/daer vooz staen de Mammalucken / de voozby-gaende vrouwen wachtende: Ende alser eenighe voozby gaet / soo aengrijpen sp die / ende leyden se met hen binnen / om met haer te doene wat hen ghesieft. Maer de vrouwen zijn alstijt bedeckt / ende draghen om haer aensicht doecken behanghen / alsoo dat haer niemant / maer sp allenman moghen kennen. Alsoo sien ende kennen sp den Mammaluck / maer sp haer niet. Vraecht dan eenen / segghende / dat hysse gheerne kennen wilde / Tot dien speken sp : Voeder / laet v ghemoechten dat ghy wten wille met my volbraghen moecht / soo v ghelust. Alsoo gheschiet het / dat somtijds der Woosten ende grooter Heeren Wjuen ghegrepen worden / den moetwille wtlaten / ende de dertelheyt daer mede boeten. De vrouwen die gaen seer wel ghecleet in zijden ghewaet / daer ouer draghen sp wit doeck / costelijcker dan van zijde. Sp draghen altemael witte kniebzooskens / roode ende bypne schoenen daer ouer / ende veel costelijckheys ronsomme den hals / aende handen ende inde ooren hanghende. Sp verhouwelicken haer na haer behaghen / en scheyden haer oock vooz tghericht wanneer sp willen / om een peghelijcke oorsaecke. Ende oft sp wel soo veel vrouwen moghen hebben als sp willen / soo ben ick nochtans gheloooffelijck onderrecht / dat spder op het meeste twee ofte drie hebben / ende dat selben / den Coninck alleen wtghenomen / die ghebruyckte dese heerlichappij aldermeest.

Dese Heydenen eten meestendeel opter straten / aldaer eerten Perden-bleesch / Aemelen / Buffels / Castron / de rijcke / Geptkens : Kaese hebben sp goeden coop. Alsmen melek coopen wil / soo dijsfmen alle daghe veertich oft tseftich Ghepten dooz de Stadt / die hebben langhe verschickelijcke ooren / van anderhalf spanne lanc. Alsmen nu wil coopen / soo lockt den Parroon een Ghepte daermen henen wil opt opperste in een Sale opwaerts / ende melckt de Ghepte int

bywesen om soo veel gheles als men hebben wil.

De cleedinghe van die Landt is supuerlijck / wit ende lanch / den meestendeel van zijde / wepennich van laecken / die draghen sp ongegozt. Item groote witte Coussen van Boomwolle / ende sp draghen witte Schoenen. Wanneer de Wooghers deser Stadt (sp zijn soo rijck als sp willen) slechts eenen Mammaluck ghemoeten / so moeten sp met reuerentie / den Mammaluck wt den weghen wijcken / ende worden heerlicker gehouden dan by ons den Edeldom / waert dat zij niet en deden / soo souden sp met stocken toeslaen / die sp draghen / sonder straffe.

Daer zijn oock veel Coophupfen inder Stadt / daermen zijde ende alderleij ghewet verroopt. De Christenen worden aldaer seer qualijck ghetraectert.

Van de Stadt Ninue.

Ninue heeft Ninus in Assiriam ghehouwt / een hoofdstadt van drie dachreysen (so sommighe meynen) lanch / sommighe inden omreynck ende Circkel om te gaen / aldaer Jonas ghesonden heeft gheweest.

Van Palestina oft Judea / eertijts Chanana gheenaemt.

Palestina die ghelegghenthyt pdt Aste in Syria / aen Arabiam stootende / voormaels Philistea / vande hoofstadt daer in Philistum gheenaemt / oft Cananea / van Chanana de Sone Cham / diese alderreest bewoont heeft / alsoo gheheten. Ten laetsien van het volck Gods Judea gheenaemt / welc aertrijck / God / Abraham ende zijnen zaden te gheuen beloefde soo sp in zijn ghelofden wandelende ende blyuende wierden / ter wijle sp noch in Mesopotamia was. Dese Constrepe heeft vanden Oosten ende Zuyden Arabiam / vanden Noorden Syriam / sommighe meynen dat Judea in Syria leyt / sommighe dat het daer aen paelt / die laeste meyninghe behaecht my best / nochtans heet Prothomeus / Palestina Syria. In welke twee ende dertich Coninghen Ninogezum ende andere volcken regeerden / der welker namen het al verloren heeft / en nu Judea heet. In welke is Galilea / Idumea / Phenicia / Jorodaen de Riviere / Cesarea / Appolonia / Azotus / Ascalon / de Butten Asphaltes / Tibertadis / Gaza / Emaus / Endaga / Camaria / den Berch Spon / Libanus / Caracitidis / Lysania / Abilene / ende andere ontallike steden ende ghelegghentheden / die in dat Jootsche landt behooren / so Eusebius meynit / die Judeam neestelijck beschryuen heeft. Daer inne leyt oock de heplighe Stadt Jerusalem / daer bouen gheschieden / nu och laten den onghelooouigen onderwoopen. Waer inne zuentwel noch heden ten dage seuen ghelooouen naemachtich zijn / niet alleen in eender Stadt : Maer oock in eenen Tempel des heplijcks Grads / daer sp alle ghelijck aen hebben. Ten eersten Barboeters / die souden van onsen ghelooone zijn / ende te Jerusalem alleen het Christelijck ghelooou met het heplijck Graf inne hebben. Ten anderen de Grieken / wat dese vooreen ghelooou hebben / besiet de Pausche Chonijckhe / wat een peghelijcke Serte inden Tempel in heeft / waer te langhete vertellen. Ten derden Jozsi. Ten vierden Jacobite. Ten vyfften / de Indianens. Ten seften / Suriani. Ten seuenenden / Armeniers. Alle dese hebben aenden Tempel elcke Serte zijn ghecochte bestemde plaetse / ende willen alle Christenen zijn : Ick besorge dat d'een Serte euen so goet Christen is als d'andere. De Armeni houden disse ghelijck wip / behaluen alleen dat sp der Roomscher Kercken ghevoorzsaemheyt ontseggghen / ghelijck de andere

Siet ghelooouen in Jerusalem die alle Christenen zijn wip / sonder de heydenen / Turcken ende Saracenen.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

alle wtghesloten. De Minozes ghelijcken haer alle in veel dingen/ bysonder in disse te houden: Alleen de Grieken zijn ons op daller contrariste ende onghelijckste/ want sy oock niet en lyden dat onse Priesters op haren Ooraer disse lessen. Int heplich Graf byanden altyts 18. Lampen/ onder welcke de Barroeters 3. en dander 6. ghe- loouen de 15. hebben.

Nu Judea is (als Isidorus meent) eenen Ra- uel des Hertogdoms/ met alderley rijkdom ende bychten machtich/ kostelijck van Balsen/ van matelijcker Locht / dwelck Godt selue een Aerdrich heeft gheheeten / met Honich ende Melck bloepende. In desen lande is gheschiet die betalinghe ende quijtscheldinghe voor dat gantsch menscheijck gheslachte. Daer in heeft dat Kink Davids gheweest ende zijnder naco- melinghen. Item de doode Zee/ de welcke gheen dinck on-wt-gheworpen in haer en lydt. Vo- uen Jerusalem leyt eenen Berch ende een Slot daer op / van David ende Salomone ghebout/ beyde Spon gheheeten/ waer af Jerusalem dic- wils Spon inder Schrift ghenaeint wort/ ende een Dochter Spon. Nu Judea heeft dien naem van Juda / wt welck gheslachte sy haer Conin- ghen cozen/ dwelck noozmaels / soo gheseyt is/ Chananea ende Palestina ghenaeint wert/ van- de Philistijnen ende Chananeen / de welcke de Joden daer wt ghedreuen ende selue beseten heb- ben/ nae dat sy 40. Jaer inde Woestijne vanden wtocht Egypti om gherepft hadden / ende 31. Coninghen daer wt verdreuen / alsoo in Josue aengheswefen wort.

Een ouerbloedich landt van Balsen / Palm- boomen / Cipresse/ Cederboomen / Wjngaer- den/ Olijfboomen/ Granaetappelen/ Citroenen/ Daer af leest Iling lib. 5. cap. 14. Irido. lib. 15. Waer by dat het den Vaderen beloest ghewor- den is/ een Aertrich met honich en melck bloep- ende. Hoe wel Isidorus meent/ dat door dese be- loftenisse vleeschelijcke inde letter/ gheestelijck en inwendich inden sin ghemeynt gheweest heeft/ de ghenade ons in desen lande door Christus gheschiet. Dit gheweldich lant/ nochtans siechs een deel Syrie / stoot aen Arabiam ende Egypt- ten/ tusschen de berghen bloeyt den Jor daen/ en schept Galileam van Judea.

Philistea oft
Palestina.

In Judea zijn veel warme Fonteynen / al- derley Metalen/ Aromaten/ etc. De doode Zee/ daer niet leuendichs in en is noch bliuen en mach/ oock daer in gheworpen zijnde. Dit landt heeft voortijts Palestina oft Philistea genaemt gheweest / daerom noch heben Palestini ende Philistei eens zijn / als Irido. lib. 9. Cap. 15. sept/ ende Moses Genesis 10. Andersins wt Canaan/ Cananea gheheeten/ als bouen staet. Wie behal- uen der schrift vande Joden lesen wil / die lese Josephum / Coznelium Tacitum lib. 21. Tro- gum lib. 36. ende Eusebium etc.

Vander Joden Oorden ende Secten.

Phariser.

Num. 15.

Dierley Secten ende Monicks Oorden/ hebben de Joden bouen den ghemeynen Joden staet/ Effei/ Pharisei ende Saducei. Pharisei leefden scherp ende strenghe in spijse ende cleedinghe / haer opsettinghe verhieuen sy eens- deels bouen Mosem / sy droeghen byreuen aent voorszooft ende aenden slincken arm/ daer de thien Gheboden in stonden. Item sy droe- ghen groote Soomen aen de cleederen / daer in gheblochten dooznen / op dat sy ghesteken zyn- de/ der gheboden Godts ghedachten / die sy aen- den soom des cleets gheschreuen droeghen. Sy gauen het gheluck ende gheval weynich toe/ maer Godts voorszieninghe altemael. Euen- wel seyden sy: Wie inden wille des menschen

viel metter oppersten cozperen influentien / dat die ghebruyt worde. Dat Fatum oft toebal hiel- den sy / dede oock veel tot sinenschen wille om den seluen te nepghen ende te buygghen/ euen- wel dat de mensche een Heere aller dier dingen ware. Varen Quersten ende ouderen bewesen sy ghe- willighe ghehoorzaamheyt / sonder murmelin- ghe. Sy ghelouou Gods gherichte toecomende te wesen/ alle sielen onsterffelijck / ende dat alleen de sielen der goeden/ in ander lichamen ghinghen tot den oorzdele toe: Ende dat de sielen der boos- sen in eeuwighe duyfsternisse verstenen worden. En haer leuen glijpde seer wel van heplichheyt/ waerby sy Phariseen ghenaeint waren/ Daer af int tweede deel deser Chronijcke / van Oorden en Secten.

Saducei hielden vastelijck datter gheenings Saducei. gheen Fatum/ toenal oft gheluck en ware/ maer dat alle dinghen in Gods eygghen oordeninge ende voorszieninghe stonden / euenwel gauen sy sinen- schen wille dese byghedyt toe / goet oft quaet te doene. Item dat Godt een aenliender ende be- loonder aller dinghen is. Sy loochenden de verrijsemisse / ende seyden dat siel ende lichaem niet malcanderen slozen. Sy naemen alleen de vijf boecken Mosi aen. Sy en ghelooften niet datter eenighe onsenlijcke Enghelsche nature ware. Leefden strenghe sonder eenich ghelof- schap/ daerom noemden mense Saduccos / dat is rechtbeerdich.

Maer Effei/ boerden in alle dinghen een Cloos- ster leuen/ verachtende der byouten bywoonin- ghe als onreyn/ niet dat sy den houwelicken staet verclepnt oft te niet hebben wilden: Maer om dat sy gheene en betrouden / dat sy eenighe ghe- loeste ende ghelouue hielt / oock op dat sy door haer bywooninghe niet onmatelijc/ vanden rech- ten wech afghelept en wierden / ende den Ghe- boden Gods vergaten. Sy hadden alle dinck ghemeyn/ blieden allen wellust/ Vaden/ Salu- ghen/ etc. ende achteden den wellust voor een on- eere. In cleedinghen die wit ende reyn zijn moe- sten/ hielden sy haer net ende supuer. Sy en had- den gheen staet/ maer ghelijck de Monicken / in alle sieden sommighe Clupfen. Vaden Godt vzoeghe / dat sy zyn sonne liet opgaen / ende ar- beypden daer nae tot inde vijfte stonde / daer nae ghewasschen zijnde / aten sy niet stillwijghen. Alle tweeren hielden sy voor onrecht ende enen valschen eedt. Sy en lieten niemant in haer Sec- te / dan te voren een gheheel Jaer gheprobeert/ namaels als sy alschoon nae het jaer aenghenom- men wierden / soo beproefden sy eens yeghelijck zeden noch twee jaer. Wert yemant begrepen in sonden / dien stieten sy van haer tot een eewi- ghe boete. Als haerder thiene by malcanderen saten / soo en sprack niemant ongheseeten. Op datter gheenen onwille en quame / soo en wier- pen sy gheen speersel op ter rechter zijde/ oft mid- den onder haer/ maer achterwaerts te rugge/ oft op de sincke zijde.

Alle dinghen
ghemeyn.

Sy hielden den Sabbath alsoo vast/ dat sy op desen dach haren buyck niet leechden / ende en sy haer onreynicheyt wtwerpen / soo maecten sy henlieden te voren eenen put inde aerde / daer deden sy haer gheboech ouer met cleederen be- deckt zijnde / op dat sy den dachschijn gheen on- eere toe en boechden / ende wierpen dien put ter- stont toe. Sy leefden seer langhe ouermides der eendoudicheyt der spijse. Dat gelt en hadde geen ghebruyck by henlieden. De sielen seyden sy/ wa- ren alle vanden beghinne gheschapen / ende nae- men metter tijdt die liuen aen haer. De vrome sielen vanden Lichame afghescheyden / hielden sy/ dat sy ouer zee gheuaren / salichlijck leefden. Den doot om der gherechticheyt wille/ achteden sy voor ghelwin.

Som-

Sonnighe vercondichden toetomende di-
ghen/ende gebuyeten de vrouwen matelijck / op
dat sy niet gheacht en wierden den houwelijcken
Raet te verdoemen. Daer af hier na int tweede
deel deser Chyonghe / vande Dozden en Setten
der Christenen ende Joden. Vreder bescheet int
derde boeck van noch meer Dozden ende Setten
der Joden vint ghy aldaer.

Der Joden Ghelooou/insettingen/
Ceremonien ende menschen geboden. Eens deels
in Mose / eens deels in haren Calmut ver-
baet / also syse noch heden gebuyet
ken tghelooou Jaer door.

Doortreden.

Nadenmael alleman niet alle
boecken hebben en can / daer toe oock
alleman de moeyte niet en heeft om alle te lesen/
soo heb ick wt veel Boecken de kerne ende het
merck ende wat daer in merckelijck is / wtghe-
bupelt / ende in dese mijn Chyonghe inghelgft/
op dat ghy van elcken wat hebbe meucht / ende
heb in desen Bieckhof der Historien / als een Die
van alle Bloemen doch yet wat inghedragen/
op dat ghy van alle bloemen der Historien ende
ghelooouen niet nits en hebt / daerom merck
tot het beghinsel.

Der Joden hebben / ghe-
lijck wv/veel Schyibenten/die
daer leeren dat men hem onder
dat Jock Gods ende zinder
Gheboden om Godsalich te
leuen ghewillichlijck begeuen
soude / aldermeest haren Cal-
mut / ende een boeckken daer haer Ordinancien
ende Beghelen in verbaet zijn / hoe hem eenen
houden soude tgeheel Jaer door / op Hebreusch:
Sephur Midos genaemt. Sy leeren veel dat een
Jongheluich zijn herte soude stercken inde Ghe-
boden Gods / om de liefde Gods in zijn herte te
vaten / ende dat hy hem seluen Gode onderwo-
pelijck maken soude/ende dat met zinnen liue be-
wijsen / niet met opgherechten liue / maer buc-
kende ende nederghedrukt hen en gaende / zijn
ooghen nederlaen / altyt zinder sonden sorghe
draghende / ende die daghelijck bekenkende / hy
soude hem oock door openbare ende heymelijcke
sonden hoeden/maer zijn goede wercken aenden
dach brengen/wt sulcx soude hem Gode de liefde
in zijn herte sincken/en alsoo door Gode liefghe-
tallich ende aenghenaem zijn.

Alsoo gaen de beste onder hen na den wterlijc-
ken mensche inde wercken der Wet ende broom-
heyt des bleesich hen en / met veel vasten / bidden/
bucken/nepghen ende stuppen / Chyenden / licht
branden / sonderlinghe cledinghen / etc. Welcke
oude Testamentische broomheyt ende moniche-
rij / oock by onse Gheestelijckheyt hooghelijcks
wozt opghetert. Maer een repn herte / recht ge-
looue / liefde ende hope / is door Gode van bin-
nen / ende te wijle sy alsoo aende wterlijcke ver-
rierde menschen insettingen en sulcscs broom-
heyt hanghende/vernoecht zijn / en conken sy tot
de rechte ghelooofs broomheyt niet comen / ende
selen oft ghemissen alsoo der gherechticheyt/lief-
de en hope die wt den ghelooou coemt / Roman.
int 2.3.9.10.

By haer wterlijck gheprouch verrieren sy met
Schyft wt Mose / Leuit. 18. Ghy sulc mijn recht
ende Wet behouden/want soose de mensche doet/
soo blijft hy daer in lenendich. Ende so Deut. 32.
gheseyt wozt: Want daer in is leuen.

Van de Insettingen der Joden buy-
ten der Kercken en inder Synagogen / ouer tafel
met eten/dyncken/handelingen/slapen
gaen ende opstaen.

Sorghens als de Jode opstaet / soo heeft hy
zijn eyghen ghebedt / hy loeft Gode seer dat hy
hem de ooghen heeft opghedaen/hy en staet oock
niet traechlijck/maer frisch op/benckende/wan-
neer der nu een Christen quame / daer hy yet aen
wist te winnen/dat hy dan wel haestelijc opstaen
soude / veel te meer behoorde hy dan gherasch op
te staen om Gode zynen Heere te eeten ende te
aenbiden. Hy heeft oock zijn statuyt / dwelck
geen broom Jode en ouertrect / hoe hy hem cle-
den sal / dat hy dat hemde niet scheef aen en doe/
hy souder oock sittende aen doen met den bedde
bedect/dat de wanden ende balcken haer lijf niet
bloot en sien. Hy en soude oock niet dencken/ep/
het is dupster/ich ben alleen: maer dat dat garsch
aertrijck Godes vol is / ende dat door Gode de
dupsternisse ghelijck dat licht is.

Als dan soude hy dat viertant cleet niet vier
lappen/Arba Caniphas genaemt / aen doen (het
is schier ghelijck eenen lederen holder sonder ar-
men / ghemaect met vier hoecken/daer vier slip-
pen aen hangen) op dat hy vanden Dupuel niet
aenghebochten en worde / als hy sulck cleet on-
der den rock draecht / alsoo sy schijuen. Als dan
gaet hy met neder ghenepgheden hoofde wt de ca-
mer/nemmermeer bloots hoofte / op dat de eere
Godes op haer hoofden ruste / want gheen Jode
ouer de 13. Jaer bloots hoofte en derf gaen.

En so hem dan yet noodichs ouercoemt/soude
hy tuchtrich op dat heymelijck gemack gaen/hem
van vozen niet ouer een buyst oft spanne hooghe
ontdecke: Maer van achter niet ouer twee span-
nen hooghe opheffen. Een wijf soude haer dach
voze opheffen / van achter niet allen niet. Hy en
soude oock zijn water niet staende lossen / op dat
hem dwater niet opde voeten en spynckele / ende
hy hem na-dachtrich oft suspect make dat hy ge-
sieden sy / ende daer by zijn kinderen niet ehtes-
lijck gebozen. Hy soude pissen op een hooge plaet-
se/ende teghen daele pissen / oft op een weck san-
dich aertrijck / dat de sepeke heeft verteerde ende
van selfs verdwijne / op dat hy hem niet nat en
make en beschame. Hy en soude oock zyne scha-
melheyt oft heymelijck lidt sonder merckelijck
oorlake niet naect aenroeren / en als zijn geboecht
ghedaen is / soude hy hem om en om wel repn-
ghen/vagen en supueren / euenwel slechts met de
sincker hant/want metter rechter wijst hy op de
heplighe Schyft/en ghebupkt de selue om daer
mede te schijue/sy brengen hier toe een gedwon-
gen spruicke wt 103. Psalm: Mijn lijf bemine
Gode / ende al mijn inghewant zynen heplighen
name. Hier spreect Dauid inder gheest banden
inwendighen mensich/ziele/herte en ghedachren/
dwelck de Joden op haer heymelijck ghemack
bedieden ende trecken / ende wat hier en daer in-
der Schyft van berepdinghe / ende tepnlicheyde
des bituinsten menschs staets: dat trecken de
Joden op haer lichaem / cleederen en buptenster
mensche/oft al wel dat herte vol woekers/ghie-
richepts ende schalckhepts steekt / alsoose Jere-
mias int vierde / vijfte en seste Capittel beschul-
dicht / dat willen sy niet sulcke wterlijcke wer-
cken (ghelijck onse Monicken) vertuffen / oft quij-
ten ende betalen. Maer Jeremias int vierde Ca-
pittel seyt: Latua malicia cor tuum. Wascht dijn
herte vander boosheyt. Hy en seyt niet dijn lijf of
dat cleet. Een Jode soude oock twee nedercle-
deren hebben/deene dat hy inder Synagoge/dan-
der dat hy ander tijts droeghe. Daer na so haest
als sy opstaen/en de dat vperdaerhschelijck neder
cleet hebben aenghedaen/waschen sy de handen/
sda

Dat derde deel deses Wereltboeck.

in loopen met eenen storm inde Sinagoghe daer toe brengen sp den 55. Psalm in: Inden Hupse Godts/willen wy met storm loopen.

De Joden hebben oock vooz de Sinagoghe een inghemuert Pser/om haer schoenen daer aen te repulghen ende te supueren eer dat sp inden Tempel gaen/ dat nemen sp wt Eccles. 4. De waert dijn voeten als ghy int hups des Heeren gaet: Recht al spraecke Salomon van haer versierde wischijser. Als dan gaen sp inde Sinagoghe ende bidden een bysonder ghebedt onder de deure. Daer nae doet sp zynen mont een goede wijle toe/sit neder/ ghedenckende vooz wien hy hier staet/ wie dien sp dien hy zynen noot vooz bzaecht/ ende dan doet sp zynen mont open met grooter knechtelijcker vreesse/ aucte ende beuen/ ende bidt nae ordene/ alsoo in haer bidboeckken begrepen staet/ hem met zyn gheheel Lijf en zyn beenen herwaerts ende gintsmaerts keerende.

Maer hier moet haer de Schijft lijden ende haer dat leeren/naemlijck David Psalm. 35. Alle mijn ghebeente spreken: O Godt wie isser u gelijck? Ende Moyses Deut. 6. Ghy sult Godt lief hebben van gantscher sielen ende lichaem etc. Daer af trecken sp bodys dat hy hem metten gheheelen lijue van alle crachten bewegen soude.

Ten wtganghe der Kercken/soude hy met neder ghehangen hoofde ootmoedich thups gaen/ de Sinagoghische nederleeden wt doen/en dan der werckdaechliche aen doen/ lesen ende studeren/ende dat heet: Sp ghinghen van deen deucht in bander/ daer toe moet henlieden David ghetuyghnisse gheuen/Psalm. 84.

Ten etens tijde wasschen sp alle de handen/welc over treden/sp der hoerterij ende het Ouerspel ghelijcken/ soo Rabbi Joseph inden Calmut schijft. Hier toe moet hen Salomon Proverb. int. 6. helpen. Alsoo bleef henlieden alst (so Paulus seft) den omhanch vooz de schijft.

Item sp noemnt een onreyn bzoot/ dat met onghewasschen handen ghegheten woort/ soo Ezer. int. 4. staet: also sullen de kinderen Israels haer bzoot onreyn eten. Na de wasschen der handen/soude hem den Jode ter tafel setten/ maer niet spreken/tot dat hyt bzoot breecht (biwelck hy henlieden noch ghemeyn is) ende danck gheseyt heeft/dan ontghinnen sp dat bzoot/maer niet geheel/ende bzecken het eynde met dancksegghen af allincks/ segghende: dat de ghene diet gheheel affijnt/ende daer nae Godt danckt/dat die God vertooynt/ende hygen hier toe ghene dat David in Psalm. sept. Gheloeft zijt ghy Godt een Coninck der Werelt/ghy die dat broodt wt het aertrijck wtbreecht. Sp segghen oock/wie sonder dancksegghen in dese werelt yet vande welbaet Gods gheniet/ dat die Godt selue berooft/ende brengen wt den 24. Psalm: Godes is dat aertrijck ende al haer volheyt. Eer sp beghinnen te eten/bidden sp den 24. Psalm.

Na de maeltijdt/ als sp haerbet thiene oft meer ouer tafel zyn/ soo gheeft den hups vader den gheleertsten dat zimp te segghen met luyder stemmen/maer isser slechts een oft twee/ soo en segghen sp sulcken segghen niet luyde/ maer heymelijck/ een peghelijck vooz hem seluen. De somme des segghens ouerloop is dese/ Sp louen eerst Godt/ dat hijse versadicht ende ghespijst heeft/ ende bidden dat hijse alle hzen wil spijzen/ ende hem ouer Spon ende den gheuallen Tempel wil ontfermen/ haer vooz armoebe ende bedelrje behoeden/ende dat hy haer haest verlossen wille/dat hy oock de heplighe stadt wederom opbouwen wil/ende haer int gheloeftde lant voeren/ende dat Jock der Heydenen van henlieden wt gheleiden af legghen. Item dat hy zynen segghen ouer haer seide/ ende ouer zyn Besinghinghe wil houden/ ghebende op zyn be-

bont met Abraham/Isaack/etc. ghedaen/ ende dat hy hen Heliain sependen wil/ diese weerdich make te beleuen de toeroemste Messie.

Sp hebben daer nae veel leeringhen/ hoe sp haer den gantschen dach houden sullen/ gheenen en soudemen hy zynen toenaem noemen/ almen hem anders kent ende te noemen weet. Niemandt en soude den anderen bespotten met eenigherley schimpwoort. Oock en soude niemant gheen affhouwen banden anderen hebben/ hy sp arm of rijck/want dat gheheel Israel reyn ende heplich is. Maer eenighe Christen/ oft hy alsechoon cloeck is/oft een schoon werck maect/ dat en souden sp niet louen: Oock als hy een Godtlijck goet werck doet/als om Godswille gheuen/soo en souden zijt hem niet te goede wtlegghen/altijt indachtich zijnde der spreucken: Proverb. 14. De ghenade der volcken is sonde.

Wel is waer/dat sp haer wel vriendelijck dozen houden/ ooghen dienen/ te wijle sp onder de woluen zyn/ mede huplen/ ende om vreesse wille een beesten bouen den noot eten: maer ten gaet niet van herten. Sp betrouwen de Christenen soo wepnich/ ende houdense vooz soo onreyn/ veel wepnigher dan wy haer/ wy diese vooz honden houden. Maer rechte Christenen ghommen alle man wel van herten/ en zyn niemantt vyant dan de souden/sp beminnen alle Persoonen als een beelde Gods/ het sp Heyden oft Jode. Sp hebben oock in haren Calmut/men soude gheen Christen in Gods name ontfaen/oock den bzede niet wenschen/ daerom de Duptsche Joden ghemeynlicke pleghen te segghen: Sghed wilcoem/dat is/ Dupuel coemt. In somma/ gheen Jode en gont eenighen Christen wel/ oorsaecke: sp houdense vooz onreyn nae inhout haers Calmuts/ wat sp hen goets bewijzen/dat en doen sp niet van herten/maer wt vreesse/liefde ende vrientchap des vreesds/haer seluen hier in soeckende.

Als hy hem heeft slapen ghelept/ soo bidt sp 248. woorden/ om te bedieden 248. leden/ die den mensche vooz quaet souden behoert woorden. Daer nae bidden sp den 91. Psalm/ daer sp vels affhonden/ende veel cozte ghebeden. Sp hebben oock haer oorsaecke/ dat sp haer Beeststede tusschen het Roorden ende Luyden stellen souden. Ende hebben veel Leeringhen aengaende de Houwelijckse Plicht oft schult: Niemandt en soude met zyn Wijf die hy verthoyent ofte gheslaegghen heeft/ te doene hebben/ tot dat hijse te vreden ghestelt hebbende/ met haer vreesse soent is.

¶ Vande Feesten ende byerden ghen der Joden dat gheheel Jaer door/ende Cerstelijc vanden den Sabbath.

Een peghelijck Jode coopt nae inhoudt des Calmuts/ tot de voorseste oft den Rustdach tegghen den Sabbath nae zyn vermoghen/ vleesch/visch/ ende alderley goet dinck/ om den Sabbath te eeren. Want den Sabbath woort een Drupt ende Coninck in Godt gheheplicht/ hy henlieden ghenoeit. Op den Rydach oft voorseste nae middach/ en eten sp niet tot dat den Sabbath inghegaen is/ op dat sp den Sabbath dies te lustigher met eten ontfanghen ende in halen. Den Jode soude oock wyn int hups hebben/ om daermede den Sabbath in ende wt te segghen/als volcht.

Hier siet ghy dat ons Pausdom ende Monicherie niet van enckel Jodendom en is/ daer sulck sots werck al effen wel loop heeft/ende vooz grooten Gods-dienst ghehouden woort. Help Godt/ wie eenen Bisschop oft den Paus ouer Outaet in zinder Wginghe soude beschijuen

Wel ghe-
trert maer
qualick ge-
gaut.

Wel ghe-
trert.

Daerom
doet vnde
den Rydach/
Rustdach oft
voorseste/
daerom dat
me hem daer
na op den Sab-
bath rust/ge-
noemen wt
Exod. 16.

hy behoefde wel een eygenen Chonijcke. Daerom en laet ons niet alleen ouer die arme Joden lachen oft weenen: maer ouer ons seluen. Want oft sp wel van te vozen met Wetten ouerladen zijn/ ende meer dan 600. Wetten in Moſe hebben/henlieden van God opghelept/Rechts op dat ſp ſonder zijn woort niet met allen op haer eygen handt en beghonnen: Noch hebben ſp ontalliche veel menſchen gheboden aen Moſem/ ghelijck wy aen Euangelium ghehanghen/ ende groote laſten (die noch ſp/ noch haer vaders en hebben connen drazghen) op ghelept/ ſoo Chriſtus ſept Mat. int 23. die ſp ſelue met gheenen vingher en aenroeren/ Jae te drazghen niet en vermoghen/ Ioan. 7. Act. 7. 13. 14. 15. Effen alſoo doen wy hem oock/wpen hebbe metter Liefde/Gelouue/Hope/ en met de geboden Gods noch niet vieraumont ghenaeckt/ jae met gheenen vingher aengheroert/ die nochtans Godt ſechs hebben wil ende van ons eſcht/ Matth. 19. Mich. 6. Deut. 6. 10. ende beghinnen wat nieuws onnootſaekelijck/ daer Godt niet na en bjaecht/ ende wy ſcheren een nieu onnootſaekelijck webbe/ ende en hebben het webbe oft den ſcheerdaet der nootſaekelijckheyt noch niet al afgheueuen/ jae veel meer aenghericht. Van ſulcke Joden ſteekt och laen de Werelt vol.

Nu vanden Sabbath. Op den bzijdach daer te vozen cozten ſp de naghelen/Wetten haer meſſen/ koken en halen haer vperdaechs cleet voort/ ſp waſſchen oock haer voeten/ handen en hooft/ ende alſt ſchier doncker worden wil/ luyen ſp den Sabbath met aangesteken keeſſen in/ dat vperdaechs cleet aende/ ende bereyden de tafel. Als dan gaen ſp inde Sinagoge/ biddē den Sabbath in/ ſaechtelijck/ gheruſtelijck ſonder ſorghe/ als oft hen gheen dinck en gebrake/ ende dat alle haer werken wtgericht waren/ alſo byp ſoude hy op den Sabbath voort Godt ſtaen. Als hy wt ghebeden heeft/ ſoude hy byzlijck thups gaen/ ſchryft Rabbi Joſeph. Ick late hier achter de raſerje vande twee Enghele. Als hy dan alſoo thups coemt/ de lampen ontfeken/ ende de tafel bereyt vint/ ſoo comen de kinderende neuen totten Hupſvader/ ende wenschen hem eenen goeden Sabbath/ ſoo danckt hyſe dan met een goet Jaer/ ende met opghelepte handen ſeghent hyſe metten ſeghen/ Gene. 44. Godt ſal v maerken als Ephraim ende Manasse etc. Deſghelijck gaen oock alle Jonghe knechten alſmen wt de Sinagoge gaet/ eerſt totten Rabbi/ die gheeft henlieden oock den ſeghen/ met oplegghinghe der handen/ maer iſt een Wepſken/ ſoo ſpreekt hy: Godt maecte v alſoo hy dachēl ende Lea ghe-daen heeft/ dat in dijnen zaden alle volcken ghebenedijt worden: daer toe moet hen deſen coſtelijck ſpreuk dienen. Daer na ſetten ſp haer rontſom de tafel/ ende den Hupſvader neemt eenen kelck met wijn inde handt/ ende ſeghent den Sabbath in/ met byſonder woorden daer toe gheſproken/ ghenomen wt Moſe Genesis 1. Sontijts ſingt hy die woorden met luyder ſtemmen: Een laetſten ſegghen alle die ouer tafel ſitten/ Amen. Soot gheeft dan den Hupſvader eenen peghelijcken om de tafel ſittende/ wt den kelck te dymcken. Sy ſegghen oock deſen ſeghen op den Sabbath inder Sinagoge ouer den wijn/ om dies wille/ oft daer erghens eenen ware die ſulcks niet en vermochte/ dat hy gheen ontfchuldighen en hadde. Daer na neemt hy dat bzoot/ danckt ende gheuet hen te eten/ waer af Chriſtus een oorſaekē heeft ghenomen zijn Nachtnael aen te richten/ ende alſijts dat bzoot ouer tafel te bzeken ende te dancken/ hy die alle gherechſcheydt wilde verbullen/ ende alle de Wet ghenoech doen ende volbrēghen/ Matt. 3. Daer na eten ſp het beſte dat eenen vernach/ ghenepulijck op alle plaet-

ſen onder andere een paſſe tot ghebachteniſſe des Manna. Daer na en doen ſp den gheheelen Sabbath niet. Sy hueren ſontijts eenen dwaſen armen Chriſten die henlieden ſchotelen waſſche/ here/ ſtoke/ licht ontfekte/ koepen melcke/ haer beroemende dat ſp Heeren/ ende de Chriſtenen haer knechten zijn/ dat die henlieden moeten woeker gheuen/ en haer als Heeren ledich gaen/ de onderhouden. Ende van ſulc ſorachtich wendich vperen des Sabbaths/ ſchryuen ſp een gantsch groot boeck. Varen Calmut gheeft toe dat eenen op eenen Sabbath twee dypſent ſchzedē berre repſen mach/ dat is een Italiaenſche inge/ oft een vierendeel van een Dypſche. Sy en ſouden oock op den Sabbath gheensins niet van wereltſche dingē ſpreken noch hanteren etc. maer ſlechts wt de ſchriſt/ van God ende Godſpreke/ en dat is waerlijck inden Calmut ghezoelē geworzen/ maer ſp houdent ſo ſp connen en ſchier ghelijck wy onſen Sabbath de gantsche weke door en ſpreken ſp niet meer van woeker/ coopen/ vercoopen/ raetſlaē etc. dan op den Sabbath. Item ſp banqueteren en danſſen dickwils op den Sabbathdath. Paemaels hebben ſp een ordeninghe/ dat ſp alle Sabbathē byeinēdels aent een toebereyde tafel eten ſullen/ ende dit en achten ſp niet door eenen cleyen Godſdienſt/ dat nemē ſp Exo. 16. waer in vā het Manna bymael heden/ heden/ heden ſtaet. Op deſen dach gaen ſp/ beſperts wederom in haer Sinagoge/ heffen haer thien gheboden wt de Kerke/ ende leſen een wepnich daer wt/ daer nae gaen ſp thups ende eten de derde repſe. En ſp houden noch veel mer Ceremonien opten Sabbath hier als onnootſaekelijck achter ghelaten.

Clauonts gheheel ſeer ſpade/ op dat enmiers den Sabbath lanck ghenoech duere/ (wt dieſen waen dat ſp verhopē/ dat alder Joden ſielen die ſondicht wt deſer werelt gheſchepden zijn/ deſen tijt des Sabbaths gheduerende/ riſte hebben inder helle oft int baghebier/) daerom verſengē ſp den Sabbath/ ende ſinghen int eynde van dien den 67. Psalm ſeer luyde ende langhe/ dickwils een gheheel ure lanck/ op dattet hen langhe verrecke/ ende dat ſp dat weerk-gebedt beghinnen/ dan is terſtont den Sabbath wt/ ende de ſielen moeten wederom ter hellen. Sy ſegghen den Sabbath oock wt met ghebeden/ wijn ende een groote keeſſe en welriekende ſpicerje. Daer na wenscht elck den anderen een goede weke/ ſoo laeten haer de Jonghers wederom ſegghen ende de handen oplegghen als te vozen.

Op den Sabbath ſingt oock een peghelijck in zijn hups vierderleſp gheſanck/ in welck den volcken dickmaels ghevloekt wort. Godt biddende dat hy henlieden alle goeden ende rijckdommen der Heydenē en volcken (onder welke ſp oock de Chriſtenen tellen) gheuen wille/ ghenieten en gebrukeken late/ ende dat Godt de Ammoniten ende Moabiten met den Chriſtenen (welcke ſp Edomiten noemen) wil wtroepen en verderuen/ ende een groot verſchrieken/ oncr ende beuen op alle volcken ende Chriſtenen wſchudden ende verwerken wille/ ſoo datſe dat ſweert van Oſten tot aent Weſten verteere.

Daer na bidden ſp alteinēdē teghen alle otiēhept der volckē/ Heydenen en Chriſtenen/ en noemenſe een ſchalckachrich Godloos Conincryck/ dwelck ſp niet wederſpreken en connen. Na ſulc ontfeken ſp een groote keeſſe/ die den Sabbath vander weke ſcept: Daer nae hebben ſp een ſilueren Juwel met welriekende ſpicerjen ghevult/ dat neet den hupſvader met ſchoone woorden/ ende reucket/ daer toe gheeft hy een peghelijck rontſom/ jonghe en oude/ mannen en vrouwen/ een pegelijck nae zijnen ſtaet/ onderdoim oft waerdich te reuckē. Den hupſvader neemt daer

Dat derde deel des Wereltboeck.

nae den kelck metten wijn inde hant / ende singt
lupde: *W*ien ick verlekert in God mijnen Heer-
lant etc. seer schoone deuotelijcke woor-
den / oft hem Godt alleen toe quame. Sy aensien te-
ghen het licht haer naghelen ende vingheren / en
spreken alle eenstemmich: Gheloeft zijt ghy
Godt onse Heere / een Coninck der Wereldt etc.
ghy die daer onderschept tusschen Israel ende
ander volcken / tusschen den heylighen ende on-
heylighen. Daer nae sprinckelt hy een weynich
wijn op daerde / hy drinckt ende gheeft hen al-
len wt den kelck te drincken. Alsoo nemen sy alle
van desen wijn daer mede haer ooghen ende pols
bestrijcken. Daer zijnder oock vele onder haer
die niet desen Wijn ende keerffen groote tooue-
rige bedrjuen / sy ghieten den Wijn ghelijck wt
dat wijwater in alle hoecken vanden huyse / op
de wieghen ende bedghewant / om alle gedrachte
te verdrjuen.

*D*it is de oorsaecke dat sy de Specerije reuc-
ken (dwelck sy nemen wt Esa. 42.) namelijck om
dat de mensche drie sielen heeft / ende dat als de
mensch slaapt / de twee wtbaren / deene opwaerts
int hemelsche wesen / ende aldaer alle toetomende
dinghen hoort. Vnder nederwaerts int aert-
rijck ende helle / ende hier ende daer loopt / anders
niet siende dan enckel sonde / dwaeshepde ende
ydelhepde / dese noemen sy de beestelijcke siele.
Maer dat de rechte siele die de menschen inder
scheppinghe ontfanghen heeft / hy der herten
blijft / ende alle dinck weet ende siet / dat de twee
ander sielen sien en doen / waer af de doornen co-
men / diemen niet verachten en sonde. Maer op
den Sabbath ghenen sy den mensche bouen dese
drie sielen noch een siele toe / die ten eynde des
Sabbaths wtbaert / ende dat de mensche als-
dan crachteloos wort / daerom sal hy dese specer-
ijen reucken om cracht te ontfanghen.

De naeghelen ende vingheren sien sy daerom
aen / om de wonderwerken Godts te bedenc-
ken / dat hy alle dinck onderscheptelijck gemaect
heeft / en Israel vande Heptenen onderschepten /
ende den Sabbath vander weke.

Den Wijn die sy op de aerde ghieten / gheuen
sy de verstootten Sette Chozze te drincken tot
laessenisse / die sy noch onder het aertrijck te woo-
nen ende te leuen verhoopen / ende nu ten wtgan-
ghe des Sabbaths wederom inde helle moeten.

Dat sy den pols ende de ooghen daer mede
bestrijcken / is / op dat sy dese weke gheen liden
verreken / ende gheen noot aende ooghen en
lijden.

Vele rucken ten wtganghe des Sabbaths
dat Tafelaken snellijck op / wt die meyninghe /
dat sy alsoo snellijck van haer schuldenaren wil-
len betaelt worden. De tafel is den gantschen
Sabbath ghedeckt / wt dien waen / dat Elias en
de Enghelen daer op eten.

Wande feest der nieuwer Maent / ende zijn Ceremonien.

*T*ot dese Feeste bereyden haer de Joden ee-
nen dach te voren met vasten / op dat hen
Godt een vrolijcke nieuwe Maent toe seynde / sy
wyeren desen dach / nochtans niet gheheel / maer
sy zijn seer vrolijck / spelen ende dansen op dien
dach met vreuchden / ende als de Maent vol is /
ontrent drie oft vier daghen daer nae / soo verga-
deren haer de Joden by nachte in een Hof som-
tijts onder den Hemel / ontrent fesse ende seuen
tot achten toe / ende sien altemael neerstich tegen
den Hemel. Daer tusschen beghint den Geleert-
sten eenen schoonen Loffanck: Gheloeft zijt ghy
Godt onse Heere / een Coninck der wereldt / ghy
die niet dijnien woorde ende den Gheest dijn
mondt / de Hemelen ende al haer heyt ghescha-
pen hebt / oock hen Wet ende tijt ghegheuen / dat

sy haer beuel wttrichten ende niet veranderen en
souden / sy zijn oock vrolijck ende verheughen
haer daer toe / om uwen wille te doen / etc. Hier
springhen sy dymael op nae den Hemel met al-
der cracht hoe hoogher hoe beter / ende spreken
tot de Maent: Gheloeft sy dijn Schepper etc. ge-
lijck als ick teghen u opspringhe ende u niet ghe-
repen en can: alsoo sullen mijn byanden booz
my te schanden werden / dat sy als eenen steen
swijghen / ons niet en beschadighen / ja alsoo groot
als dijn macht is / sal vreesse ende anct op haer
vallen / ende deen keert hem teghen dander / spre-
kende: Den vrede sy ouer u. Vnder antwoort:
den vrede sy op u / vrede.

Wande vier nieuwe Jaren der Joden.

*V*ier nieuwe Jaren worden inden Talmut
der Joden aen ghetoogen / dat eerste begint
op den eersten dach van Maerte / dat noemen sy
het nieuwe Jaer der Maenden / ghenomen wt
Exod. 12. Dese Maent soude zijn een beghin al-
der maenden. Maer haer Jaer waer af sy haer
Jaerghetal ende rekeninghe maecten / vande
scheppinghe der werelt af / die beghinnen sy op den
eersten dach van Herfstmaent / als dan houden sy
een groote Feeste / wt Levit. 23. getrocken. Dat
derde beghint op den xv. dach van December /
dat heeten sy dat nieuwe Jaer alder boomen en
vruchten / want op desen dach souden alle boo-
men haer eerste sap en cracht ontfangen / dwelck
sy alsoo proberen / sy snijden ontrent acht oft thien
daghen eenen appel oft peyze op / ende sien hoe de
kernen ligghen ende gheselt zijn / ende als sy dat
selue op den 15. dach Decembrys doen / binden sy
alle kernen in dierghelijcke scrupel verandert / ende
totter vrucht gheschijct / de kernen omghelieert
ende anders ligghende. Sy louen Godt op desen
dach / ende eten alderley goede vruchten die sy ge-
crjghen comen. Dat vierde nieuwe Jaer der
Coninghen / want al haer byeuen ende hante-
ringen beghinnen met haren Datum vanden
dach des Regiments der Coninghen / van Saul
doen sy in haren lande waren.

Wande groote Feeste der Joden / de welcke sy Pessach (maer wt Paesschen) noe- men / ghenomen wt Exod. 12.

*A*lle ghebruycken ende Ceremonien der Jo-
den op dese Feeste / behoefden wel een eygen
boeck / cortelijck wil ickse oerhuppelen / ende
nochtans wat daer affegghen. Ten eersten moe-
ten de eerstgebozen kinerthens den berthien-
sten dach der doorghemelder maent altemael
vasten / om dat Godt booz den slaenden Enghel
haer eerst ghebozen kinderen oock niet ghedoot
en heeft.

Daer nae rupmen sy seer nauwe / oock met een
keerffe / wt alle hoecken / spleten ende muysgaten /
al haer gheheeft bzoot ten huyse wt / maecten on-
der den Hemel een wyer / ende verbranden sulck
gheheeft gheuonden bzoodt / want sy seggen dat
dit gheheeft bzoodt een figure des Satans is /
dien Godtten Jongsten daghe alsoo versmetten
sal. Want ghelijck een weynich heefdeech dat
gheheel deech versuert: alsoo doet oock de Dyp-
uel alle menschen / waer hy haer toecomen can
ende plaese vint / ende segghen dat dit d' oorsake
is / waerom Godt soo vickwils den suerdeech
verbiet / sonderlinghe op dese feeste. Sulcx nemen
sy wt Ose. int 7. Cap. Ten derden beghinnen sy
hoecken te backen / dat is / onghelieft de bladen
die sy Matzos noemen / ende hebben een groot
oplien dat sulcke hoecken niet en versueren.
Sy steken die hoecken oock vol gaten met een
pieten strale oft backghassellen / op dat sy niet
opgaen

*Hene of suer-
deech is des
dypuels saet
oft woort.*

*Manna oft
Azuma / dat
siet bzoodt
Gode zaet
ende woort.*

ni. v.
Mat. 2.
Luc. 5.
Mat. 1. 2.
Luc. 6.
Mat. 5. 7. 14.
Luc. 49. 69.

opgaen en souden als oft sy gheheest waeren / sy en ghehuypten daer toe noch sout noch sinout / slechts water en melc / daer-inde doorzenghen sy dien dach tot s'auonts toe / dan gaen sy in de Sinagoge / Godt louende dat hyse wt de banden en knechtshap Egypte verlost heeft: Daer na gaen sy thups / daer is de Tafel bereyt / ende alle dierich op het costelichste toebereyt / mer Siluere ende Gulden Waten / de wanden met tapyten behangen / de hanchen met zijde ende fluweele rissens omlept / om te bedieden de verlossinghe vande handen Pharao's / en de vyse heerschappye. Voorts hebben sy inde stede van het recht Paeschlammeken veel kindersche Ceremonien en bysonder Offeren / daer hen Godt niet af gheboden en heeft / waerby hy haer Feesten ende Offeranden niet te verghefs en verworpt / namelijk sy nemen een hert ep / dat soude op de Offer-feeste bedieden / daer na een gefoden stuck Calf-bleesch oft Geycken van het been aen het buyghen / dat soude op den wtgestrechten arm Gods bedieden / daer-inde hyse wt Egypten ghelept heeft / ende oock op dat Paeschlam. Daer na hebben sy drie bysonder gheboden kercken / aende welcke Godt een bysonder behaghen hebben soude / den hups-vader bzecht den middelsten te midden in twee / ende leyt dat een half deel wederom tusschen de twee heele / dat ander half deel gheeft hy eenen aende Tafel te verbergen / daer op hebben sy veel groote mysterien oft secretē waer af veel te schynen ware. Nu dit verborghen stuck eten sy met grooter deuotie en heylcheit / na de auontmaeltijt inde stede van het Paeschlam / ende hebben groote acht dat daer af niet een bysselken op de aerde en valle oft aen den baert en hanghe / maer dat is te verghefs / aldermeest daerom / om dat dit stuck soude zyn een Figuren ende teeken / om den toecomenden Messiam te bediede / diens toecomste hemlieden oock secret ende verborghen sy. Daerom heet desen Kerck Aphicomē / dat is / treckt dat dinc te voorschijn. Sy maecten oock een dinc gelijck eenen by van noten / appelen en peyzen / met wijn ghemengt / sy somerent gelijck een tichel / ende stropen veel gorde speterijen daer op / dat selue soude bedieden ende indachich maken / dat haer vaders in Egypten richelen ghemacckt hebben. Wanneer sy nu sulcx eten willen / soo stampt den hups vader metten handen daerin omme / sprekende: Alsoo hebben onse vaders int leem ghestamp. Sy sitten oock desen nacht seker zijnde aen de tafel / tot smiddernachts toe / gantschelic toebereuende / dat hen desen nacht niet leers gheschieden en mach. Daerom laten sommighe van henlieden om haer gelooue te betuyghen / haer hupsen ende helders op staen. Desen nacht noemen sy een behoednacht Lel-schemozim.

er Joden
deet tenen
Gedene
Gyflaw.

Sy schynen meest / dat alle wonder teekenen ende verlossinghen met Israel ende de Patriarchen ghedaen / op desen nacht gheschiedt zyn / gelijck sy oock desen nacht in haer ghebedt vertellen alle wonderwercken die Godt haren vaders op desen nacht betwefen heeft / ende hanghen int eynde daer aen den bloet der Christenen met wtghedrukte woorzen / teghen alle ouerhepdt ende hoofsteden der Christenen / datse Godt wil omzenghen / ende hen wt haer handen verlossen: sy hopen oock dat Helias op desen nacht comen sal / ende dat Euangelium vanden toecomenden Messia pzeerken. Sy hebben hier oock een cozt gebedeken / tot welck sy de deure open doen / meynende dat Helias voorts come / maer sy bidden om wazake ouer alle volcken alsoo: O Heere ghiet wt uwen toren ouer alle volcken die u niet en kennen / ende ouer die Conckrijcken die uwen Naem niet en aenroepen. Siet / hoe sijn trefte desen bloet haer seluen / ende de ghebenedydinghe

de Christenen / alsoo liecht de leughen haer selfs / ende de ontrouwe trefte haren Heere. Alsoo moet Baal ghebenedijen als hy wil vermaledigen / alsoo wort alder Goddeloosen Ghebedt tot sonde / ende al haer vloerken tot ghebenedydinghe / alsoo wy in dit elendich volck sien. Ende seker wy en dozien ouer haeren vloet ende waecke niet gram worden / het is enckel ghebenedydinghe / soo wy Christenen zyn / ende sy vloeken sterft hen seluen / bewijle sy Godt noch en weten noch en kennen. Also moet den Godloosen sterft hem seluen vloerken / soo Salomon seyt Proverbior. int xxvj. Capit. Ghelijck eenen Voghel voorsz bylecht / ende een Swaluwe voorsz daert: alsoo eenen onverdienden vloet en trefte niet. Alsoo isfist altemael den Christenen toebehoorende / so dat hen hare vanden dienen moeten / ende in vermaledydinghe wel spreken ende zegghen / en het gaet altemael aen haeren eyghen hals wte. Daeromme en sal niemant ouer de Joden wazake bidden / vloeken oft hen onstellen / dan die een Heyden is.

Wanneer sy nu tot desen ghebede de deure alsoo hebben gheopent / soo heeft hem dan etghens haerder eene vercleet / ende stryct also onberstap inde stoue / recht als oft sy Helias ware / die vercondicht hen dat Euangelium van haren Mes-siach / ende sy zyn daer toe ghecomen / dat sy haer selfs bespotten.

Wat ghebenedydinghe
Ceremonie
der Joden
die heet
Lel-schemozim.

Desen ende diergelijcke versterbe Ceremonien hebben sy henseluen inde stede des Paeschlam ingheset / want sy en slaen dat Paeschlam gheens / sijn niet / ende en stercken oock dat bloet niet ouer de deure / Oock en zyn sy niet toegerust met omghegozden Sweerde ende spieffen inde handen alsoo sy in Mose int xij. een voorszijft hebben / sy segghen dat sy sulcks niet schuldtich en zyn te houden dan int Landt van Belosten / dies sy oock geen schrift en hebben van haren Caluas / daer toe oock int Landt van Belosten / Jaer tot Jerusaleem inder Stadt effen soo weynich doent (als elders) dwelch een seker teeken is / dat haer Godt in haer offeren ende Paeschlam verstootten heeft / ende niet meer hebben en wil.

Vanden Sinren der Joden / Nieuwe Jaer / ende der seluer Ceremonien.

Vanden lesten achtsten dach der Paeschdaghen / beghinnen sy vyftich daghen na mactanderen te tellen tot Sinren / alsoo Le. 23. staet. Nu de feeste van Sinren houden sy twee daghen sonder sonderlinghe Ceremonien. Desen feeste is den ghedenckdach / dat hen Godt voorsz alle volcken dooz Mosem zyn Wet heeft laten toestaen. Op desen dach stropen sy gras in haer Sinagoge / hupsen / en straten / sy hebben oock veel meyen ende crantsen / ende maecten op den seluen dach goede chiere / ende zyn volghich / eten meest al van melch / blaepen ende soete dinghen / tot ghedachtenisse der Wet / die daer soet / claer ende reyn is / ghelijck dese spijse. Sy maecten oock een hooghe dicke seuen dubbele blade / tot ghedachtenisse der seuen Hemelen ende des hooghen berchs Sinai / daer hen Godt de Wet ghegheuen heeft / ende heeten se daeromme oock de blade Sinai. Daer nae op den eersten dach van September hebben sy haer recht nieuwe Jaer / in welke Maende sy veel Feesten hebben / ende hoiden oock gantschelijck daer voorsz / dat Godt op desen dach ten Gozdecke sitte / wie dit toecomende Jaer steruen / leuen / arm / oft rijck worden sal / ende dat nochtans sulck besluyt en sententie hy Godt niet verzeghelt en is / tot na thien daghen op den langhen dach. Daerom vasten ende taffen sy haer seluen hert die thien daghen / tusschen het nieuwe Jaer ende den langhen dach / ende heeten die

A b thien

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Mien boetdaghen / wat oft alſchoon eenen van
 God opt nieuwe Jaer verordineert ware totter
 doot/bedelerije/etc. ende dat hy boete dede totten
 langhen dach/ ſoo veranderde Godt zijn oordeel
 ouer hem / ende ſoo hy niet boete en dede tot op
 deſe Feſte des langhen daechs/ ſoo hinghe God
 den ſeghel daer aen met eenen eedt/ ende dat daer
 dan anders niet aſen wozt / ende dat het oordeel
 gheuele ende het beſluyt met eenen eedt berſe-
 ghelt is. Dat heet meyn ick / Godt kennen/ ſoo
 ſp haer beroemen ende voorghen. Dewyle nu
 dat nieuwe Jaer ende den langhen dach in ſul-
 ker maeten ſphenlieden ghehouden wozt ſoo
 beghinnen ſp een gheheele maent daer te vozen
 te vaſten ende boete te doen / ſtaen ſinorghens
 twee uren voor den daghe op in haer Synago-
 ghe/ende deſe maent wozt hy hen tijdt der boete
 ende vergheuinghe genoemt / ſp blaſen ſtaonts
 en ſinorghens eenen hozen van eenen ſaam ghe-
 maect in haer kercke / om totter boete te ver-
 manen/ ghenomen Amos 3. Alſinen den hozen
 inder Stadt blaſt / ſoude niet al dat volck ver-
 ſchicken? Dat verſtaen ſp voor haere ſonden/
 ende boete doen / op dat ſp tot dit nieuwe Jaer
 als Godt ten oordele ſit rechtveerdich beuon-
 den wozen/ Ende ſegghen / als den Meſſias co-
 men ſal / dat hy niet eenen grooten hozen ſche-
 teren oft deunen ſal/ als Zacharie 9. ſtaet. Maer
 het is daerom eenen ſaam hozen / om Godt te
 doen ghebencken vanden ſaam voor Iſaack ge-
 offert/ Gene. 22. dat hy hen dies ghenieten late.
 Daer nae als dan de voorſte ende den audont
 des nieuwen Jaers toemt / ſoo vaſten ſp alle
 jonck ende oudt/ deuotelick / ende ſtrenghe/ende
 gaen alle int badt / daer nae in een blietende wa-
 ter / dupcken haer gheheel onder / dan ſlaet hy
 hem ſeluen int water metter rechter handt op
 de bozt/ende leyt de lincke handt op thoof / op
 dat hy niet bloots hoofts en ſta/ ende alſo ſpreet
 een peghelick Iede de openbaer biechte/ ende al-
 ſoo dickwils als hy een woort ſpreekt / ſlaet
 hy eenen ſlach aende bozt / ende haer biechte
 heeft ſoo veel wozen / als Letteren in haren
 ſchijbabeeth / dat is 22. Daer nae volt hy met
 gheheelen lichame int water / ende die daer by
 ſtaen moeten hen ghetuyghniſſe gheuen dat het
 gheheel lijf onder dwater gheweest heeft/ift niet/
 ſoo moet hy hem ſoo langhe dupcken / tot dat
 zijn gheheel lijf met water bedeckt wozt. En ſp
 gheen bloepende water en hebben/oft ouermidts
 der Chriſtenen gheen ruſte en comen gheuin-
 den / ſoo grauen ſp ghemeynlick in eenen kelder
 ergghens by henlieden / tot dat ſp leuende water
 vinden / den ſeluen plauepen ſp en bereyden hem
 dat water met eenen trappe/om haer ter beſtem-
 der tijdt daer in te dupcken / op dat ſp wit/ende
 reyn voor Godt beuonden wozen / dewyle dat
 in de Schriſt dickmaels beuonden wozt: dat-
 men dat onreyn waſſchen ende int water dup-
 ken ſal. Dewyle ſp nu op dit nieuwe Jaer voor
 den opperſten Richter ſtaen moeten / ende haer
 bonniſſe beſtaen / ende dat oordeel ontfanghen/
 alſoot hen in dat toecomende Jaer ghaen ſal:
 ſoo reynighen ſp haer alſoo daer te vozen / op dat
 ſp voor den Richterſtoel Gods reyn verſchij-
 nen. Sp ſchrijven oock (om een leughen niet
 dandere te confirmeren) dat ſommighe Enghe-
 len inde locht ſweuen/die God niet louten en do-
 uen / tot dat ſp haer drie hondert ende vyfentſe-
 ſich maels inde Beke Diner dupcken: Hoe veel
 te meer ende billicker behooren dat die onreyn
 ſondighe menſchen te doen. Deſe Beke is onder
 den ſtoel Gods / ende coemt van het ſweet der
 Engelen die den ſtoel Gods draghen/ daerinne
 moeten ſp haer te vozen dupcken ende reynigen.
 Snachts op den nieuwen Jaers auont / doen ſp
 altemael witte cleederen aen / ende zegghen de

Feſte met Wijn in/ghelijck zſſe oock wt zegghen
 nen/ oock bidden ende ſinghen ſp ſeer langhe ende
 veel. De knechtens gaen totten opperſten ſab-
 bi / die leyt hen de hant opt hoof ende zegghenſe/
 daer na tot de Ouderen (ghelijck bouen vanden
 Sabbath ſtaet) ende v een wenſche den anderen
 een goet Jaer/ alſoo: Den beſchickter beſchicke v
 een goet Jaer. Vander antwoort: W oock alſoo.
 Daer na gaen ſp thups/ ende zegghen de Feſte
 ouer taſel met wijn in/ eten een wepnich honichs
 ende een wepnich appels / ende ſpreken: Dat ſp
 tot een goet ſoete Jaer.

Daer nae gaen ſp ſinorghens vzoerch alle in wit
 ghe waet (wt Eccleſ. ix. Zachar. ix. dwelcke van-
 der onſchult ende reynicheyt des herten luyt / ge-
 trocken) wederom in de Synagoge tot op den
 middach/ bernien ſeer veel kerſten / ende doen de
 Thien Gheboden wt de Kercke / ende den ſaam-
 hozen tot op dertich ſtimmen blaſende / ende iſt
 dat hy hel luydt ende clinct / dat hebben ſp voor
 een goet teercken ouer haer / datter hen dit Jaer
 gheluckich gaen ſal. Maer ſo den hozen den bla-
 ſer ontfeyt ende niet luyden en wil/ ſoo zijn ſp ſeer
 berommert/ ende herdent voor een boos Omen.
 Na ſulck gaen ſp thups ende maken gorde tiere/
 ghelijck ſtaonts daer te vozen. Na de maeltijdt
 gaen ſp beyde mans ende vrouwen/ oock de kin-
 deren/ aen een blietende water oft aen een wind-
 ghe luſtighe plaetſe/ en ſp dwater niet ghehebben
 en moghen/ heffen dan haer ſlippen op/ ch ſchud-
 den alſoo de ſonde van haer / ende ſp ſtellen haer
 tegghen dwater af waerts vanden windt / op dat
 de ſonden niet wederomme aen haer en vliegen/
 maer daſe de locht en het water haest verwoeye
 ende werchboere. Sulcke narrachtighe dinghen
 nemen ſp wt eenen coſtelijcken ſpreucke Mich.
 int vij. int eynde. Alſoo houden ſp deſe Feſte
 twee daghen. Sommighe deuote Joden onder
 haer vaſten deſe twee dagen gheheel ende al ſon-
 der eenighe vyſſe / ende bliuen inder Kercken
 dach ende nacht. Merck oock / waer de Schriſt
 ſeyt van eenen dach diemen vperen ſal/ daer vpe-
 ren zijder twee voor. Waer ſp van ſeuen ſept/ daer
 vperen zijder achte/ om dat ſp niet en weten wan-
 neer de Mane tot Jeruſalem int Landt van be-
 loften/ op een nieuwe wozt/ daeromme vperen ſp
 eenen dach te vozen/ op dat ſp den rechten treffen
 ende niet en miſſen.

Vanden langhen dach der Joden.

VAn het nieuwe Jaer af hebben ſp thien da-
 ghen tot op den langhen dach / Numer. int
 29. Leuit. 23. gheſondeert / ende wozt ghehou-
 den op den thierenden dach van September. Hy
 wozt vande Joden den dach der vergheuinghe
 ghenamt/maer hy heet daeromme den langhen
 dach / om dat den Joden ouermidts dat ſwaer
 pynlijck leuen / deſen dach den tijt te ſanck iſt.
 Die thien daghen daer te vozen vaſten ſp ſtren-
 ghe/bidden/etc. wt oofaerke daer bouen vertelt/
 dat Godt haer goet werck wil aenſien / ende dat
 hy zijn/ noch niet verzeghelde/ ſententie wil ver-
 anderen/ ende dat hy hen / dit haer boetveerdich
 leuen te goede wil ghedigen laeten. Deſen dach
 ſtaen ſp vzoerch op ter Scholen oft Synagoge.
 Dien dach moet eenen onſchuldighen Jongen
 voorſinghen / om daer mede aen te wijſen / dat
 ſp op deſen dach ghelijck dit Jonghen reyn zijn
 in de ſoghen Gods. Als ſp nu tot de Kercke
 gaen / ſoo moet eenen peghelicken Jans per-
 ſoon / ionck oft oudt / eenen leuenden Jans dra-
 ghen. Een wijfs beelt/ een Jume/ maer een be-
 zuchte vrouwe moet eenen Jach ende Jans
 draghen. Ende als ſp thups comen / ſoo neemt
 den Dups vader zijn Jach / ende laeten hem
 ſelue

ſeluen d'iemael om thoof / ſprekende: Deſen haen baere henen booz my / deſen come in mijn ſtede / deſen ſal booz my inde doot gaen / ende deſe zijn my vergheuinghe / ende ich ſal in een gheheel goet leuen gaen met Iſrael / Amen. Dat ſprecket hy d'iemael ouer hemſeluen / zijn kinderen ende huyſghenooten oft beddegheooten / ende nement wt dat xviij. Capittel Leuit. Daer nae ſprecket hy ouer een peghelick ſonninghe verſen wt den 107. Pſalm / ende een veers wt Job Cap. xxxij. Soo dan een Enghel eenen wt buyſent een boozſprake wozen ſal / etc. meynende wanneer de menſche veel goede wercken doet / dat als dan de Enghelen comen ende ſulcke gherechticheit Gode aenſeggen / ende dat alſdan den haen in zijn ſtede coemt / maer dat hy wort los ghelacten / ende de Sonde op den haen ghelept / in dien Godt ouer eenen van haer de doot verhenghen wilde / dat het den haen ontghelde. Daeromme ſpreken ſp in haer Ghebede: den haen ſal booz my henen baren / etc. ſoo hier bouen ſtaet. Als ſp nu in doots nooden comen / ſo en hebben ſp gheen trooſt dan deſen haen / het welck haer doot ende vergheuinghe zijn ſoude / dien wozen ſp Gode booz.

Maer ſp beneerſtiggen haer dat de henen wit zijn / oft enimers niet root / ſoo is hy ſonder ſonde / ende mach des Gods ſonde d'aghen: Want de ſonde is root / etc. int eerſte Capittel / daerom en mach geen rooden haen zijn / maer wit bediedt reyn ſonder ſonde. Maer ſp nemen daerom eenen haen / om dat hyden Hezzen een man dicwils een haen genoemt wort / Job int xxxij. Capittel. Alſoo d'aecht een man des anderen mans ſonde. Sonninghe ſegghen / dat de oude een Simme hebben gheuomen / daerom dat hy eenen Menſch ghelick ſiet / maer dewijle men niet altyt Simmen ghehebben en can / ſo nemen ſp eenen haen. Op ſonninghe plaetſen waer ſp gheene henen en hebben: daer nemen ſp eenen viſch. V andere die arm zijn / ende tghelt lieuer verbrassen / ſtellen haer onder de deure / ende als ſp erghens een eenboudich Chriſten kindt ſien boozhy gaen ſegghen ſp: Wilt ghy myne zijn ſoo wil ich u eenen penninck ofte twee gheuen / als dan leyt hy zijn ſonden op deſen ghecochten Chriſten ende al zijn ongheluck / dat hy booz hem henen bare / ende zijn ſonden booz hem boete ende d'aghe.

Na volbrachter Ceremonien des huyſ baders metten hane / ſo nemen ſp de henen ende hinnen na haer ghebruyck alſ / ende een peghelick geeft ſoo veel gheels om Gods wille / als zijn haer oft hinne weert is / daer naede loffen ſp de henen ende hinnen han God weder af / maer het ingheuepde dat werpen ſp op de baken / dattet de haen op eten ende wech d'aghen / want ſp ſegghen dat de ſonde een inwendich dinck is aende Siele cleuende / ende dattet daeromme onreyn is / daeromme ſouderit de haen eten ende wech d'aghen: maer ſp en zijn midts blindheyt niet ſoo beſcheyden / dat ſp den nabolich beſluypen / Op ſoo en waſche oft en reynichtmen de ſonde met gheen wterlick dinck bande Siele af / maer alleen vanden lichaeme / ende ſoo behoefmen een byſonder water totter Siele / om die ouſienelike gheſtelike ſonde daer mede af te waſſchen. Daer nae gaen ſp op haer Kerckhof / dwelck ſp dat huyſ des leuenden heeten. Biddende ouer de grauen: Onſerme v onſer O Godt / want wy zijn booz in aenghelick ghelijck deſe dooden. Wy bidden oock de dooden / alſoo ſp in haren Calmut ſchrijven / dat ſp Godt booz haer bidden / om barmherticheyt te verrigghen. Sulcks tighen ſp den vromen Caleb Numer. xij. die oock in ſulcker voeghen / op de grauen der baders ſoude ghebeden hebben / op dat hy hen ghemeten liete der

verſtozen broomheyt ende wêld.

Hier belachent ende beſpottent de Joden / als men hen ſeyt dat Chriſtus de ſonden der Werelt gheb'aghen heeft / ſprekende: Doe is hoghelick dat eenen booz dandere lijde / oft dat d'een des anders ſonde d'aghe ende op hem lade. Alſo wepnich als eenen hongherighen booz eenen anderen eten can dat hy ſadt werde: ſoo wepnich can den eenen booz den anderen lijden ende ſteruen / etc. Ende gheuen dat nochtans haer verſierde hanen toe / ende tghene dat ſp belachen / dat gheuen ſp in een clepnder toe. Tant een haen doet / hoe veel te meer een onſchuldich man / daer Eſai. int 53. Capittel af ſeyt. Tant een Boccken doen / dat maer een figure en is / ende wat coſtelicker bediedt / hoe veel te meer dat rechte bediede Lam Gods / dat der Werelt ſonden d'aecht. Ezechiel heeft oock booz de ſonden des volcks gheleiden / en booz zijn lijden / des volck ſonde wech genomen / hoe veel te meer deſen Weſſach / die meer dan Ezechiel is.

Op den auont booz den Jughen dach ontrent twee / ſetten hen de Joden neder / ende ſeminent die gheſoden ende ghebraden hoenders op. Te wijle dat deſe deeleet / gaet dat ander deel int bade (wandt ſp haer oock op deſen dach als op den nieuwen Jaersdach / al moeten baden en d'upcken) ſonninghe d'aghen te wijle haer keeſſen inde kercke / ende hebben veel te doene / eten te voren / ende bereyden haer wel op den langen dach / op dat ſp ghereynicht / bequaem ende bereyt zijn. Daer nae alſt gheheel auont is / gaen ſp alle inde Synagoge / bidden veel / ende ſpreken een langhe openbaer biechte.

Daer nae gaen ſp tweentwee inder kercken op een byſonder plaetſe / om malcanderen te caſtjen / dan buckt hem den eenen neder / ende wozyt de ſuppen oft cleederen achter opwaerts ouer thoof (nochtans ſlechts dat opperſte / op dat hy hem niet ontbloote) ſoo ſtaet den anderen ouer hem / ende ſlaet hem met eenen riem xxx. ſlaghen / gheuomen wt Deuteronom. xxv. Te wijle biecht die daer gheſlaghen wort / de openbaer biechte / ende bekent zijn ſonde / ende ſlaes hem ſeluen an therte / daer nae iſt aenden anderen / ende tgaet omme ghelijck de waerheit. V ander leyt hem dan in des gheſlaghens ſtede / ende woze van hem gheſlaghen. Alſoo de Japen malcanderen biechten / oft honden malcanderen vlopen / euen wel en hijen de Doſſen malcanderen niet hert. Dat gheſchiet altemael op dat ſp deſen dach gheboet ende reyn booz Godt beuonden wozen. Daer na haſten ſp ſeere na huyſ / ghelijck de ſeughen ouer eenen troch / eten ende d'incden dat beſte / tot dat de ſonne ſchier onder gaen wil / ſoo d'aghen ſp haer keeſſen altemael inde ſchole / want een peghelick Jode moet op deſen dach een keeſſe hebben die ten minſten xxiij. uren brandt. Sy bedrijven ſeer groote houerdje / ghelijck onſe Papſten te Lichtmiſſe / in die keeſſen / een bande welcke ſontijds tot inde xxiij. xxiij. en tot inde xxx. pondt weecht. Sonninghe zijn ſoo broom oft hooberdich dat hy ſoo dickwils als hy een Jaer opclint ende onder wort / zijn keeſſe van een bierendeel oft half pont groter maecht. Die ſeer deuchdelick zijn willen / hebben neffens deſe een lijf-keeſſe / oock een ziel-keeſſe / op dat d'een den lichaeme / ende dandere der Zielen berne. Wanneer een keeſſe den gheheelen dach heel brandt / niet en ſmilt / cropt oft breekt / dat honden ſp booz een ſeer goet Augurium van een goet Jaer / ſonder leet / doot ende armoede / maer iſt dat haer de keeſſe onghelickheit houdt / ſoo houden zij booz een ſeer quaet teeken van een ongheluckich Jaer / doot ende becommeriſſe. Na deſe goede maeltyt en eten ſp niet meer tot wederommetſander dach.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Daerhs snackts / bedzaecht ghemeynlick achten-
twintich uren / van ontfieken sp alle heerffen in-
der Synagoge/ende cleeden haer alle in wit ghe-
waet/ende gaen ongeschoept altemael betuoets/
ende stropen inde Sinagoghe Garfch ende hup.
Wanneer der dan erghens twee vpaudtschap
tsanien hebben / die moeten haer heracorderen/
malcanderen om Gods wille vergheuen / ende
den eenen gaet pimmers totten anderen spzeke-
de: Vergheeft my / soo sal v Godt oock verghe-
uen. Maer het gaet veel gheuepsdelick toe/ende
sontijds en waster maer te grooter rijdt ende
vpantschap wt.

Men schijnt
goet als dat
heer goet is.

Daer nae gaet den Rabbt dooz de Arcke/daer
berthien Gheboden in ligghen. Ende oft gheen
Jode dat gheheel Jaer noch eedt / gheloeft oft
verbontemisse ghehouden en hadde/sp woxt hier
vanden Rabbt gheabsolueert / ende tot sulcker
absolutie hebben sp een heerlick deuotelick ghe-
bedt. Maer dat sp dies macht hebben/daer toe
bzenghen sp dat 30. Capittel.

Recht daer nae beghint den Voorsangher een
goede wyle tijts eenen lossanck te singhen als-
dan gaen sp weder thups / sommighe van haer
bliuen dien gantschen nacht inde Sinagoghe/
sommige slapen wat/sommighe bidden te wyle/
ende sommighe bidden den gantschen nacht/nie-
mandt en leyt desen nacht by zijn wijf / sommige
zijnder onder haer (doch wepnich) die staen den
gantschen nacht ende dach sonder erghens aen
te lenen / recht ouer eynde op een plaetse/sommi-
ghe slechts den dach alleen / ende eenen bzengt al-
tijts dander daer aen gelijc de Simmen. Smoz-
ghens vzoech comen sp al in haer witte cleede-
ren inder kercken ende bliuen alsoo den gant-
schen dach by malcanderen/singhen ende bidden
tot op sommighe uren inder nacht / sonder eten
noch dzincken. Op desen dach verbloerken sp
oock dickwils alle Heydenen ende volcken/waer
onder oock de Christenen voornamelick begre-
pen zijn, ende heffen oock op desen dach de thien
Gheboden wel viermaels wt ende in / ende sin-
ghen daer wt. De Leuiten wasschen de Prie-
steren de handen (dwelck sp oock te Paestschen/
Sincxen ende op de Feest der Looouerboomen
doen) als dan gaen sp dooz de Arcke / ende treck-
ken dat Calles vooz de ooghen / wepnden dat
aenghesicht teghen t volck / ende bzyden haer
handen teghen den volcke wt/sien met de ooghen
nederwaerts / ende en dozuen by een dootsonde
op haer eyghen handen niet sien / oock dat volck
niet (want sp segghen/dat de Enghelemeden den
Gheest Gods op haer handen ruste/nement wt
Cant. 2. Nu desen stont achter de want etc.) ende
spzeken alsoo den segghen Num. 6. ouer het volck.
Dat volck doet beyde de handen ouer de ooghen
ende schemert daer dooz. Alsoo segghen sp dat
Godt achter haer wanden staet / en dooz de ven-
sters ende gaten voozts kijke. Cant. 2.

Calles
Esai. 1.

Wanneer ge
baren der Jode-
den in haren
Godesdienst.

Nu desen langhen dach vperen sp neerstigher
van den Sabbath / bestellen hier sontijds ee-
nen dwaesen armen Christen / die hen de heerf-
sen aensteken / snutte / ende gheballen zijnde
opzechte. Desen Christen heeft ghemeynlick
een stuck witte broodts inde handt / ende etet te-
wijle. Wanneer sp dat nu bedruuen hebben tot
inden nacht / ende dat de Metten schier wt is/
soo doen sp metten voozghemelden kamschoen
eenen luyden schal / om dat Jubileum te hebbe-
den / dwelck altydt in desen nacht soude zijn be-
ghin ghehadt hebben. Als dan segghen sp die
Feeste inder kercken/oock thups wt / gelijc by
den Sabbath aenghewesen is / ende zijn vvolgich
soo sp best connen. Sommighe bzagen haer eyn-
dekens heerffen met haer thups / sommighe la-
tense dat Jaer staen/ende soo dickwils als sp in-
den Tempel gaen om te bidden / ontfieken zijse.

Sommighe van haer bzanden een ghebueren
de eewich Licht / dach ende nacht in den Tem-
pel/ende een seyt altyts totten anderen: Godt
schijue ende seghele v tot een goet Jaer. Alsoo
heeft dese Feeste een eynde.

Cranch in
der Joden

De Loooverfeeste der Joden / oft de Feeste der Loooverhutte/ende zyn Ceremonien.

Op den vijftienden dach van September/
dat is vijf daghen nae desen langhen dach/
begint de Feeste der Looover-hutte/ ghenomen
wt Leuitico 23. Num. 29. de welke niet alle zij-
nen aenhanck neghen daghen duert. Daer af
hebben sp in haren Talmut een gantsch boeck/
ende veel narrachtighe fabulen / tastelick ghelo-
ghen / hier al willens achterghelaten. Nu in de-
ser Loooverhutte eten ende dzincken sp acht da-
ghen / sommighe ligghen dien gheheelen tijdt.
Deerste twee daghen vperen sp / dander viers
en vperen sp niet soo volcomen / de leste drie
vperen sp wederom. Sp ghebzupken dese acht
daghen Citroen Appels ende palmen / die sp hen
wt Italia laten bzenghen/hoe verre sp oock van
daer zijn / Item olyfboomen ende Pilgen roe-
den / dese vier stucken moeten sp dese acht dagen
hebben/ende bedziuen seer veel bygheloofs ende
toouerije daer mede / Daer af veel in haren
Talmut.

Josh. 6.

Inde eerste seuen daghen gaen sp alle daghe
in eender Pzoreffie rontom den Almenoz / ende
haerder eene draecht de thien gheboden vooz/
ende elck van haer de vier ghemelde stucken in
zijn handt. Op den seunden dach ghaen sp se-
uenmael omme / om den omganc rontom Je-
rico te bedieden / ende roepen hier seer tot Gode
om hulpe / dat oock de Christenen ende alle haer
vpanden alsoo omme vallen als Jerico / sp roe-
pen seere: Boshiamma helpt ons Godt. Smoz-
ghens staen sp vzoech op als de Mane noch
schijnt / onder den vijgen Hemel met bloeten
hoofde / ende bedziuen dese superstitie / siet sp
zijn schaduwe/soo en sterft sp dit Jaer niet/ende
is vvolgich: siet hijse niet / soo ist een Omen des
doots.

Ennen heb-
ben toco-
mendes sake

Sp schijuen in haren Talmut / wanneer den
eersten dach deser Feeste voozby was / dat sp een
onwtspzikelicke vzeuchde met snarenspel / sin-
ghen/danssen/springhen/ende gulde baten inden
voortempel ter plaetsen daer de vergaderinghe
der vrouwen is/ghadt hebben/welcke vzeuchde
gheene te ghelijcken en sp.

Voort soo merckt: Een peghelick Jode gheeft
op den Paestschdach/Sincxendach ende Looover-
feeste / alsoo vele als drie penninghen / dwelck sp
een vrywillighe gaue vander hant heeten / dat
gheefmen hen eenen segghen te loone / dat nemen
sp wt Deut. 16. Sulck gheft versamelen sp/ende
seyndent arme Joden in Jerusalem / ende me-
nen daermede den voornoemden text ghenoech
te doen/maer het is verre ghesaelt.

Wanneer nu de acht daghen met haer Ce-
remonien volbzacht zijn / soo en eten sp den na-
ghenden dach niet meer inden Tabernakel oft
hutte / ende heet den vzeuchden dach des Wets.
Op desen dach verleenen ende vercoopen sp de
kerckendiensten van dat gheheel Jaer. Sp heb-
ben op dese Feeste bysonder bliscshappe / soo dat
sp op den Almenoz gheheele sefters vol alderley
frupt stellen / ende als sp wt der kercken gaen/
werpen sp dat frupt inden griet wt / om dwelck
dan Jonck ende oudt trecken / want sp houden
dit frupt vooz een heyligh binck. Daer na stem-
men en bzassen sp den gantschen dach / tot dat
sp heel dzoncken worden/ende houdent vooz een
goet werck so sp op desen dach vvolc ende dzon-
ken zijn.

Wanneer

Vande Kerckwijnghe der Joden.

Dier nae op den vijftwintichsten dach van November hebben sy haer kerckwijnghe/ als sy ter tijt Matthatie/ den Tempel tot Jerusaleem vande Grieken ontwijt zijnde/ wederom wijden met vzeuchden ende victorie. Sy en vpe- ren dese Feeste niet rechte/ maer en doen die ghe- heele acht dagen niet dan spelen/ stemmen en bral- sen. Den eersten nacht ontfierck een peghelijck een heerse/ Den tweeden nacht/ twee/ Den der- den/ drie/ ende soo voortaan tot op den achtsten/ dat en gheschiet niet sonder sotte oozsaecke. Sy bidden oock opden tweeden Sabbath deser Fee- ste onder andere met wt-ghebruchte woorden/ dat Godt dat Roomische Keyserdom wtworpe- len soude.

Sy bidden op desen dach alle dinck thups en inder Kercken sanght-wijse/ oock wanneer sy vrolich zijn so quinteren sy de Gratie/ dat Godt haer regiment wederom vernieuwen/ ende die Dochter Zion haest verlossen/ ende zijn volck vander handt Esau (dat is vande Christenen en Heydenen/ onder welke sy verstootten zijn) we- deromme insamelen wil. Want als de Joden om vzaecke bidden ende vloeken ouer de Edo- miters/ Esau/ Seir/ soo meppen sy elcke repse alle Ouerhept/ met de Onderdanen des Room- schen Rijcks/ dat en cangheen Jode loochenen/ want daer af zijn al haer ghebiedeboecken ende Commentatores vol ende eenstemmich. Dat coemt van Tito ende Vespasiano af/ die Rome- nen waeren van Esau ghebozen/ alsoo haren Calmuth aentwijst/ ende na inhout haerder ghe- bedeboecken.

Voorts bidden sy ter sondt wederomme een wraeck-ghesanck op duystich: Haere blijshap sal vergaen/ etc. verstaende al haerder vanden/ voornamelijck der Christenen/ ende noemens- dat Goddeloos schalckachtich volck. Wt het Ieste vers in dit ghebedt gheselt/ blijckt claerlich dat sy alle Christenen Edomiten/ Esau/ ende Seir heeten. Op een ander plaerse schijft haren Calmuth/ dat Tito van Edom ghebozen ende af gheromen is/ daeromme schelden sy dat Room- sche Rijck Edomiten. Oock bidden sy teghen de Christenen ende alle volcken daer sy nu onder ghevanghen ligghen/ voornamelijck dickwils teghen dat Roomische Rijck. O Godt hoe veel zijn de daghen onses bedwancs ende droeffe- nisse onder tgewelt des Godloosen ende schalck- achtighen Coninckrijck/ etc. Ende in somma al- le haer ghebeden zijn daer toe streckende/ dat den Scepter den Christenen antwoepnt ende te niere worde. Want alle haer Schribenten schijuen: te wijle de Edomiten den Scepter voeren/ dat is/ te wijle dat het Roomische Rijck staet/ en con- sien sy den Scepter niet crighen. Waer-by sy haer handt Turcken victorie seer verblift heb- ben/ hopende het soude niet dat Roomische Rijck wt zijn. Want alsoo haest den Edomiters den Scepter ghenomen wort/ soo soude hy aen haer repcken.

Hier wt cannen mercken wat de Joden den Christenen goets gonnen/ sy stellen haer onder ooghen hoe sy willen. In somma de Joden en hebben gheen Feeste/ in welke sy niet om wraeke ouer de Christenen en bidden/ daer af zijn haer Schribenten/ Calmuth ende Ghebede-boecken ouer vol/ hoe wel dat het aen haren eyghen hals wt-gaet/ ende daeromme en salmen dese arme lieden niet vervolghen/ nademael dat gheenen vloek en ancleest dan aen dien die hem doet/ ende haerlieder vloek en is niet dan eenen zegen der Christenen ende des Roomischen Rijck/ men soude sulcke seplagen en windgrepen belachen,

Vanden Vastenaumont der Joden.

Dier na opden beerthienden dach Februarij/ houden sy haren Vastenaumont/ Purim ghe- naemt/ sy vasten des daechs daer te bozen/ spe- len/ eten ende dzycken den dach daer na in ouer- bloet/ vermomme haer oock in ander cleederen/ spreken spreucken/ ende zijn noch veel malder dan de Christenen op haren vastenaumont. Noch- tans laten sy sulcke tycoringhe onder haer blij- uen/ ende niemant en clapt wt der scholen. Sy maken veel soete en vzeemde spijss. Wie d'ooz- saecke deser Feeste lesen wil/ die vindet in Hester capit. vij. Haer Jonghers maken houten clep- pen/ ende ghelijck wt op den goeden Vrijdach ouer den armen Judam cloppen/ alsoo cloppen sy ouer den Amman.

Vande vastdaghen der Joden.

Het vasten is byden Joden menigherlep/ de sommighe vasten alle daghe/ wtghenomen de vperdaghen/ dwelck sommighe van haer tot int achtthiende ende tot int twintichste jaer dzy- uen. Sommighe alle auonden der nieuwer maen- den/ ende maendach metten donderdach inder weke/ ghelijck als den Duychelaer Luce int 18. Sommighe op die daghen/ op welke Moses/ Aaron ende die Propheten ghestozen zijn.

Maer haer rechte vasten wter Schrift/ in Za- char. 8. spreken: Also heeft Godt der hepscha- ren ghelproken: Dat vierde vasten/ dat vijfde vasten/ dat seuende vasten/ dat achtende vasten sal inden huse Juda zijn/ tot blijshappe/ tot salic- heyt/ ende goeden vasten.

By den vierden vasten/ vasten sy op den xvij. dach van Junio/ oozsaecke: Moses heeft op de- sen dach de steenen Tafelen in stukken ghewor- pen/ oock heeft Manasses eenen Af-godt in het Sanctasanctozum opgheselt/ diesghelijc heb- ben de mueren tot Jerusaleem op desen dach ghe- broken gheweest: Dierghelijcke veel onghelucks schijuen sy op desen dach gheschiet te zijn/ ende om tselfde te bedencken/ vasten sy den voorszep- den dach.

Wat vijfde vasten/ vasten de Joden opden ne- ghensten dach van Julio. Op desen dach gaen sy alle berboets/ ende bliuen totten middach inder Kercken/ claghelijck op de aerde sittende/ ende singhen claghelijck enckel claechghebeden/ De Themo Hieremie/ want beyde de verstooyin- ghen des Tempels op desen dach soudent ghe- schiet zijn.

Den seunden vasten/ vasten sy op den derden dach van September/ de welke de seude maent byden Joden is. Op desen dach soude verlagen geweest hebben Godolia 4. Reg. int laetste. Haer jonghe knechtkens hebben op desen dach/ houte sweerden/ tot ghedachtenisse des crighs ende de- strucktie des Tempels.

Den thienden Vastdach is op den 7. dach van December/ ende is oock effen de thiende maent by heulieden. Sy segghen/ dat hem Nabuchodo- nosor op desen dach voor de stadt Jerusaleem ge- legghert heeft.

Sy en eten oock drie weken int Jaer gheen vleesch niet allen/ ende en dzycken geenen wijn/ beghinnen op den 17. dach van Junio/ ende due- rende tot op den 10. dach van Julio/ sy houden dese drie weken voor eenen seer ongheluchtighen tijt/ op welken tijdt battet heulieden altydt seer qualick ghegaen sy. In desen tijdt en neemt nie- mandt van haer een byle inder hant/ en bekuyten gheen houwelick/ comen ongherne voor recht/ ende bekennen dat sy inde maent Julij nemmer- meer eenich gheluck en hebben/ nemen wt het 7. cap. Ezre: By sal die Maent haer deel op eten.

Diesghe

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Diesgelijcx oock Jere. int 2. In haer maent salmense binden. Besluyten daer wt / datmen haer niet erchs ghedoen en can/dan in dese maent. Sp vasten oock altydt wanneer eenen yet quaets droomt/oft een quaet ghesichte ghesien heeft.

C Van het eten der Joden ende haer vaten/hoe sp haer vee slaghen ende ontaderen.

De Joden hebben tweederley onderschepden wurgheeteckende Vaten / als schotelen/ pannen/potten/teliopen/lepelen / messen etc. tot melck en tot vleesch. Dat besluyten sp wt Mose/ Ero. 22. Ghy en sult dat Jonck Geyken int melc zinder moeder niet koken/ dat is/ (rijmt v) men sal gheen vleesch met melck sieden in eenen pot. De Melckvaten zijn met dze kerfken wt gheteeckent die sp wt 1. Regu. 17. trecken/daer hy seyd: En de thien ghekerfde melckvaten. Maer sp maecten dze kerfken/ daerom dat dit boozsepe de vers: Ghy en sult dat geptken niet in zins moeders melc koken/ Dzienmael inde Wet staet/ Ero. 23. 34. Deut. int 14. Wanneer nu dese vaten met malcanderen ghespoelt worden oft anderfins onder malcanderen comen / soo zijn sp onreyn en moertense in stucken bzeken. Sp houden oock booz onreyn al wt sp vande Christenen roopen / spoelent ende reynighent altemael/ oft gloepent te voren/ Dat nemen sp wt Ju. 21. daer de Isracliten eenen Roof van de Madianiten wonden / doen spoelden sp al haer vaten/ sommige bzandense wt. Wie wt lichtveerdicheyt sulcx ouertreet / oft metten Christenen eet / wort hy heulieden qualick ghetracteert ende seer ghestraft. Soo pemant vleesch ghegeten heeft/ die en derf in eender ure gheen melck eten. Item ofter eenige buplicheyt oft swijnen vleesch onverschens op eens Joden eten gheballen ware / soo hebben sp een sulcke traditte/ is des Joods bygse seltichmael meerder dan dat daerop gheballen vleesch oft buplicheydt / soo ist reyn/ maer ifter niet tsestichmael soo veel/ soo is des Joods eten onreyn/ ende en derf niet eten. Wanneer hem een sulck ghebal begheeft / soo loopen sp met beuen totten Rabbi om raet.

C Van het slachten der Joden/ haer Mederijne ende ontaderen.

Als sp eenen Osse / Calf oft voghel slachten willen / soo moeten sp een stomp / euenwel scherp welsnijdende mes hebben / om het dier den craghe oft kele in een snede af te snijden / hy en derf niet het mes noch cappel noch herwaerts ende ghints trecken / daer op hebben sp veel insettinghen. Als sp eenen voghel dooden/ soo maecten sp een putteken inde aschen / ende laten dat bloet daer in loopen/ende decket met de aschen toe/ doozsaerke wijsen sp aen wt haren Calmut/ een ongherijnde fabel van Heberca. Als dan hanghen sp dat gheslacht is byde achterste voeten op/ eer dat zyt gheheel billen / ende doen pensen/ dermen/ende dat inghetwant wt / neerstelick besienende/ ofter gheen waterbuplen/ sweren aen longher ende leuer ghewassen en sp / datter niet verrots ende aen malcanderen ghewassen en sp/ datter niet gheswullens / bloetbuplen oft bladeren en hebbe etc. als dan ist onreyn. Dat nemen sp Leui. 22. Ghy en sult gheen cronien oft yet verscheurts eten/ alsoo doen sp oock met de visschen. Men dit haer beelslachten leeren sp meest al haer Mederijne / en comen anders niet / ende en hebben noch Auccennam/ Galenum noch Hipocratein ghelesen/ sonderlinge de Joden tot Hongheren/ Demen ende Duytscher natie. Maer sommighe neuswijse Christenen hebben groot ghe-looue aende Joden/ waerom en souden sp haer

dan niet booz mederijnen wtgheuen? Ende tzzn ghemepnlijck onnutte heploose Joden / die haer alsoo booz een mederijn wtgheuen/ die haer goet verquist hebben/ oft erghens verjaecht zijn/ ende willen haer byde Christenen w:derom heelen en haer schade verhalen. Dese caluer mederijnen zinder seer vele die nauwe een recepte in een Ap-teke schijuen en connē. Daer toe wt huer haers gheloofs niet en helpen / oft sp alwel mochten/ dwelck teghen haer statuyt ware / de Heydenen deucht te doen ende goet te bewijzen/ waer by dat spreekwoort coemt: De Jodische Mederijnen verthienden den thenden crancken die sp ghesont maecten. Maer de Joden in Italia/ Hispania/ Sicilia studeren seer/ hebbe Galenum/ Auccennam/ etc. in Hebreusch/ Grieksch ende Latijnscher spracke/ die laet ic bliuen/ ende wil henlieden van haerder conste niet afweyden.

Gheen achterste deel en eten sp ontadert van eenighe dieren / daerom dat den Enghel Jacob zjn heupe vercreupelt heeft/ Gene. xxxij. welcke aderen datmen nemen soude / daer af hebben sp een groot boeck. Sp doen oock alle het smeer/ aent achterste deel wech/ende en eten geen bloet/ Leui. int 14. ende 17. Ende hebben haer altydt so grouwelick daer af ontfet / dattet oock d'Apofelen den Joden eenen tijdt lanck toelaten moesten/ Act. int 15. 20. Gala. int 2. Daerom wateren ende souden sp alle vleesch een ure / op dattet dat bloet daer wt trecke/ende wasschen daer nae dat selue sout wel af/ende hebben daer toe bysonder vaten.

Sp en doen gheen Ey open ghelijck wy ter zjden noch aenden bodem/maer al aent spise oft bouen / daerom dat int opperste van sommighe eperen een bloetbuppel geuonden wort/ op dat/ als zjder sulcke binden / dat selue ey als onreyn wech wozpen.

C Vander Joden hoorchtijt oft Bzuploft.

Het is een gebruyt byde Joden/ datmen dien die der twee tsamen trout/ wel loont/ en daer zinder sommighe die haer daer af generen. Daerom alsoo haest als den palmilach en dat belouen gheschiet/ so roeytmen veel Joden tsamen/ jonck en out/ en men gheeft een pegelick eenen nieuwen pot inde handt en staen al by malcanderen in een stoue oft sale/ sommighe om hooge op de banken. Daer coemt dan de houwelickman diese tscmen getrouet heeft/ en neemt den bzies/ les inde hoe dat hyse tsamen getrouet heeft/ met wat condicie / etc. hoe veel deen den anderen tot Dowarie gegeuen heeft/ en wanneer de bzuploft werden sal: welck partije het inhouden deses houwelickbzies niet en hout / sal den anderen bystich gulden gheuen. Hier na wenscht hy heulieder geluck/ dan nemen de Joden alle haer potten en wozpense van blyschap tot een getuygenisse op d'aerde in scherueren/ veel scherueren bedieden veel gheluyt nae inhouden haers Calmut. Van staeter eenen aen de deure met goeden soeten wijn/ en gheeft eenen peghelicken eenen dzonck/ op sommighe plaetsen gheuen sp oock Confecten. Daer na acht daghen booz de bzuploft/ en gaet noch Bzupdegom naech Bzupt meer tot den hupse. Maer de Jonge ghesellen gaen totten Bzupdegom eten en dzincken/ spelen en bidden met hem. Dat nemen sp Judic. int 14. Daer na ter haluer weke/ sonderdaerhs ende taterdaerhs snachts maken sp een groote maeltijt. Bzjdaerhs eer sp int badt gaen schencken Bzupt ende Bzupdegom openbaer booz alleman malcanderen Juweelen. Op desen dach comen de Bzuplofts lieden boech/ ende werpen terwe ouer de Bzupt ende den Bzupdegom/ ende spzeken: bzuchtbaert ende vermeerdt v ghelijck dese tertwe. Op desen dach al spade als sp wt

sp wt het badt gaen / romen sp door haer Sinagoge onder eenen hemel op vier stoccken ghebdinghen / daer onder leymen den Bypdegom met lupten ende ander snarenspeel / ende wanneer hy vooz treet / roepen sp alle op Hebreeusch: Ghebenedijc sp die daer coemt. Die wel singhen conuen / staen op ende singhen sommighe byploft liederkens ende loffanghen. Als dan byngtmen de Bypdt oock vooz / ende roepen wederom als te voozt. Also leydmen de Bypdt bymaels om den Bypdegom / ghelijc eenen haen om de pinne. Dat nemen sp Jere. wt het 31. Capit. En een wijf sal rontom ghaen een man. Daer nae neemt den Rabbi eenen croes met wijn / ende spreckt den segghen daer ouer / dan gheeft hy bejde den bypdegom ende der bypdt te dincen. Daer nae neemt hy den bypdegom / keert hem teghen de Bypdt / ende steekt haer eenen kinck aenden wijf vinghet. Daer nae leestmen wederom openbaer den byploft byzief die seer vzeemt ghescheuen zijn moet / waer af veel te schrijuen ware. Daer nae neemt den Rabbi wederom eenen croes met wijn / ende spreckt eenen langhen segghen daer ouer. Dit nemen sp altemael wt Gene. dat 24. Cap. van Rebecca. Hier nae leggen sp den bypdegom affchen opt hooft. Op sommighe plaetsen setmen hem eenen spitzen Joods hoet op / ende trecken hem de cappe gheheel selfsaem ouerthooft. Der bypdt legghen sp gheheel vzeindelick ende aentuerfch een teloz met een calfs oft hoepen huyt ouerthooft. Dat nemen sp wt den 2. Psalm. Dient Godt niet byzief / ende verblift v met beuen / dat is / gheen bliscchap ende salder zijn / die niet niet dzoefheydt vermengt en sp. Wt deser oozsaek / als de Joden sommighe een hups witten / laten sp alreys een swerte placke staen / om dit te bedieden. Daer na gaen alle ghebden dermaels wt / dat Godt van dese twee alle weedom nemen wil / de bypdt ende den bypdegom byolick maecten / ende wederom tot Zion versamelen. Dan geest den Rabbi der bypdt ende bypdegom wederom eens te dincen. Als dan neemt den bypdegom desen pot met wijn / ende werpt hem goets moets aen eenen want / dat hy tot clepne scherieren byziet / wt oozsaek als byden potten vermelt is. Sauonds bidden sp wederom eens inder Sinogoghe / ende houden daer na eenen goeden byas / ende legghen se alsoo tsamen. Smozgens op den saterdach stemmen sp wederom wel / danffen en spsinghen / dan begiffen de vrienden ende wie op de byploft is. Alsoo dickmaels als sp ren / hebben sp een bysonder ghebedt ende sermoen ouer tafel. Daer mede ist wt / ende een ghelijc trecht wederom na hups.

Vander Joden besnijdenisse ende Bontteeken.

Almen de kinderen opten achtsten dach besnijden sal / nae de opdeninghe Genesis int 17. Capit. soo waecten veel lieden den nacht daer te bozen by dat kind ende de kindbedster. Bassen ende spelen by haer om haer te troosten / op dat sp het treuren / van dat het kind inde besnijdinghe lijden moet / vergeet. Sulcken nachts in den kinderen seer periculoes / want veel steruen desen nacht in Hongheren ende Italia meer dan in Duptscher nacie. Daerom comen desen nacht veel gheleerde / ende hanghen den kinde ende zijnder moeder veel toovergen aen / op dattet de besnijdinge ouer leue / ende van Israel niet wt ghe-roept ende afghesneden en woze. Smozghens byenghen de byzouwen dat kind vooz de Sinagoge onder de deure / daer ontfangt de Ghebader dat kind vande byzouwen / set hem op eenen heerlijken stoel met kutwel ende ydelaken omlept. Wsen stoel staet alder naest de arche / noch eenen

mochter ghemackelick byden Ghebader sittent maer dese plaetse en derf niemant aentroere / want sp welie toeberept is / die altijt byde besnijdinghe (alsoo sp vooz gheuen) zijn soude. Dat is in haer Tahrit wt dat 3. cap. Mal. genomen. Ontrent desen stoel / staet eenē met een groote tozse / eenen met eenen kelic met wijn / eenen met dat mes / eenen met een schotel met sout / ende eenen met een schotelken met boomolie. Dese coopen sommighe dese officien om een stupuer oft twee / op dat zys wel sien conuen / ende dat zijt wel leeren.

Daer nae schojst den Mohel / dat is den Besnijder / zijn armē op / neemt dat kints trulleken / wijft dat eyndeken tusschē de handē dattet versterue / en stoot namaels dat kints kernken achterwaerts / neemt dat mes (dwelck ghemylick een schaers is / in siluer / goud oft bloetsteen beset) van den mes d'ager / ende snijet met een bysonder lofsprekinghe een laphen vooz af van het vel / niet gheheel soo groot als een boone / terstont daermede inde sout schotel / ende neemt den mont vol wijns / verberscht dat kint ist swack en onmachich / neemt zijn capken twee oft bymael indert mont / en supcht het bloet daer wt sonder eenighe schrijft / sulcx doet den kinde seer wee. Hy neemt eerst daer na het ouerbligende velleken / en stroo pet hem met de naghelen op en strycket achterwaerts ouer het hooft oft kerne / dat zijn trulleken vooz glat en onbloot bliue / en also legghen sp de olie daer ouer en bewegent / also dat dat kerken voozwaerts comē. Dat en is oock indert Bibel niet ghegront / hoe wel zijt wt Jos. het 5. cap. nemen: Besnijt Israel ten tweedenmael / daer segghen sp dat Josue dat volbrocht heeft aen de ghem die voozmaels besneden hebben gheweest / dan soude kints vader de dancsegginge seggen / so beduyp hijt sommighe / namelick / dat hy dit kint in zijn pactum en verbont ghenomen heeft. De gantsche ghemeynte antwozdt: Alsoo salt oock voozgaen inde wet des houwelick tot goede wercken etc. Daer na gheeft den Mohel dat kint den gheuaders en staen bejde neffens de arche. Hier na neemt den Mohel eenen kelic met roden wijn / segent dien / en looft Godt / biddende: dat hy kints vader en moeder leuen late / en schept alsdan dat kindeken eenen name / en neemt den roden wijn in zijnen mont / spzupt bymael op dat kint / sprekende: blift leuen in dijnen bloede / Dit spreckt hy wt Eze. 16. Daer geest hy alle knechtens te dincen. En daer na houtmen een goede maeltijt / daer toe zijn de vrienden en geleerde genoot / ouer tafel singt den besnijder een seer lange benedictie / daer wederom de Christenen met ander heydenē haer lijden moeten. hebben ooc alsdan een cozte predicatie. Daer nae moet het Besnijder als een medecijn sommighe daghen ouer dat kindeken gaen / op dattet niet en bloepe. Dat wijf moet ses weken int kinderbedde ligghen / den man en derf niet haer eten noch dincen / noch haer aentroeren / alsoo Leuit. int 12. staet / oock dat gantsche Jaer als sp haer maent siecte heeft / houdt de man in ghelijcker vueghen met haer. Daer nae moet sp seuen daghen een groot op mercken op haer seluen hebben / dat sp niet meer maent siect en sp. Ende moet haer daer nae baden / spoelen ende wit cleeden / so wozt sp repn / dat sp byslapen mach. Op den derden dach nae de besnijdinge maecten sp oock goede ciere / ende nement wt Gen. dat 34. cap.

Hoe de Joden haer boecken houden.

Een peghelic Jode als hy opt heymelick ysaet geweest heeft / oft zijn water ghemackt heeft / soo wast hy altijt te bozen de handen eer hy den Bybel aentroert / en als hy hem open doet / soo cusp hy dien die ghelijc als hy hem toe doet / ends op welcke hantke den Bybel ligt / en derf hy

Dat derde deel des Wereltboeck.

niet sitten / valt hy op daerde ende dat dit een Jode siet / so moet hij niet vasten boeten. Wanneer der thien boecken op malcanderen laghen / soo moest den Bybel altyds opperste ligghen. In somma / sy houden van blyten den Bybel repn ende heyligh / maer sy en doen tuijnste niet dat daer in staet. Daer en is oock gheen volck dat de heylighe schryft weynigher leest dan de gemeyn Joden / oft syse alwel alle in hups tot eenen schijn hebben / soo is sy doch by henlieden een leuende weduwe. Ende oft sy alschoon opten Sabbath daer in lesen / soo gaet het doch al sonder gheest / leuen / hert ende verstant toe / ende al horen sin is op ghelt / ghiericheyt ende woeker ghericht.

Vander doode lijcken der Joden ende haer versozuenen.

Als een Jode in doots nooden ligt / so roept. Amen zijn vrienden ende de gheleerde int beghinsel tot hem / ist dat hy rijck is / op dat hy hem in Gods wille begheue / zijn Testament maecte / ende zijn erfgoeden wtdeple. Daer nae vermanen sy hem / dat hy zijn vluchtighe boeten niet vanden ghelooue en sette / ende aen Godt tot eenen schelm en worde / alle zijn hope op de vermerticheyt Gods sette. Sy bragen hem boornaelick oft hy de toetomst Messie gheloofte / daer nae segghen sy hem een openbaer biechte booz / ende dit moet hy nae spreken : Mijn doot sal zijn een afwassinghe aller mynder sonden. Sterft hy dan / soo legghen sy hem af op stroo tot dat hy vercout / laten dach ende nacht licht by hem berouwen ende waecken. Terstont gietmen al het water in ende ontrent dit hups wt / oorsaecke / sy segghen dat de Sathan zijn mes wasschet daer hy hem mede ghedoot heeft / met het water vanden seluen hups.

Den ouden Rabbi is Christus.

De oude Joden schijnen / dat boortijds als een mensch steruen soude / dat hem den dupuel. als dan niet een bloot sweert sichtebaerlick verschenen is / dat proberem sy wt 2. Reg. int leste / 1. Para. 21. Ende David hief zijn ooghen op / etc. Dat hebben de oude Rabbi nae Christus geboorte van Godt verbeden / dattet nu niet meer sienlijck / maer onsenlijck toe gae / ende de oude Rabbi hebben den Dupuel beswozen / ghebonden / en de slincke ooge wtgesteken / op dat hy niet meer soo veel ghewelts ouer de menschen hebbe. Als nu desen dooden mensch vercout / naeptmen hem in zijn wit cleet / dat hy op den langhen dach daer te vozen aenghehat heeft / doet hem oock een Calles aen. Daer na legghen sy hem op de bare / ende draghen hem ten hups wt / dien woortmen terstont eenen ouden pot na in scherueren op der strate / op dat alle doofheyt niet hem wt vare. Zijn wijf / kinderen ende vrienden weenen ende huplen seer nae dijck / tot op de begraf-plaetse. Daer draechtmen hem in een hupsken / men leyt hem op een tafel / ontcleet hem wederom / ende wasschet hem supier / om ende om met werm water / sy nemen een ey ende wijn / ende saluen hem daer mede repn / doen hem zijn wit cleet en Calles weder aen / ende leggen hem wederom in zijn sarc. Ende ist dat hy vrienden heeft / die haer besozghen hem nae te moeten volghen / nemen sy een wassen keersken / meten haer seluen daer mede / ende legghen haer lengde by hem inde bare oft arcke / ende schijnen oock haren name daer. op / daer mede hopen sy sal hem den dooden ghenoeghen laten / ende haer niet halen. Naemaels soo dragen sy den dooden in een ander hupsken / daer sellen sy hem ouerrepnde op eenen steenen ditsch / ende segghen een lanch ghebedt ouer hem. Hier nae legghen sy hem mette Arcke in dat ghemaeckt Graf / zijn vrienden moeten deerste aerde op hem werpen / daer nae al dander. Van moet

hem zinnen naesten vrient onder het Graf stellen / ende zijn cleet verscheuren van leetschap. Daer nae loopen sy alle wech met groot ghetommel / want sy segghen : soo haest hy begrauen ende toeghedeckt wordt / dat hem dan een myps indent neuse hijt / soo dat hy eenen schreeu doet / ende wie desen hoorst / dat dien binnen dertich / daghen nae volghen moet. Daer nae loopen sy met vreeselijck gheschreeu wech / op dat sy de stemme vanden dooden niet en hooren. Ende inden loop bucs hem een pegelick diemaelis neder / raept garsch / slyck oft aerde op / ende werpet achterwaerts ouer thoost teghen tgraf spreken : Sy sulen bloepen ghelijck dat cruyt / Sommighe segghen : Godt ghedencke dat wy aerde zijn.

Daer nae gaen sy alle inde boozkercke / wasschen haer handen / setten haer neder / terstont staen sy weder op / en versetten haer diemaelis / ende bidden het vers 33. int 13. Hy heeft den doot ewelick verstonnen / etc. Daer nae gheleiden sy de claghende vrienden thups / die moet seuen daghen berboets op daerde bliuen sitten / en zinnen vader claghen / en derf oock in 30. daghen niet baden / seheeren laten / doch eenige wterlijcke vrentche hebben. Desen heeten sy dat gheheel Jaer eenen clagher. Terstont seyn den sy hem een hert ey / bolachtich ende ront / segghende : dat den dooden alsoo is / en dat zinnen wille hier en daer loopt / ende niemants vrient is / niemant booz hem seker etc. Daer mede troosten sy den claghenden.

Vande biechte ende boete der Joden.

De biechte der Joden is allen Gode / hoe wel sy oock onder malcanderen biechten op dese wyse / als eenen soo groote sonde op hem heeft / dat hy in vertwijfelinghe staet / ende hem seluen niet troosten en can / soo schryft hy sulcke zijn sonde sonder naem op een briesken / ende staet het op den stoel des oppersten Rabbi / als dan den Rabbi dit briesken vint / schryft hy hem troost ende boete op een ander briesken / ende leyt dat by deerste / daer vint dan den sonder bescheet ende absolutie.

Daer boete is in allen manieren ghelijck des Paus in wterlicke sackeleedinghen / ghebeden / vasten / etc. maer in gheen veranderinghe des leuens / vernieuwinghe des ghemoets ende ouden menschs : maer soo bouen aenghewesen is / in veel ghebleers / keerssen / singhen / ghebaren / eten / affchen / cleederen / thienden / etc.

Vande thienden der Joden.

Vele vanden Joden (niet alle) tot eenen grootten schijn der boomheyt ende heyligheyt / verthienden op dalder neerstichste al haer gewin ende goeden / den thienden penninck haer armen wtrepkende / dwelck wel seer goet ware / waert dat het ooghe niet schalkt en waere / ende dat eyghen nat / roem ende gherechticheyt daer in niet ghesocht en worde / soo Christus betuycht Mat. 23. ende dat sy daer neffens dat grootste niet achter en lieten / namelic recht / gerechticheyt / liefde / ghelooue / ende bermherticheyt teghen den naesten / dat sy haer eyghen profijt soeken / bewijst haer eyghen spreckwoort : Gheeft de thienden op dat ghelijck wordt / Sy trecken sulcy wt het 3. cap. Mal. Versoecht ende beproeft my met de thienden / oft ick v niet ouerbloedighe gebenedydinghe inder stadt gheuen en wil / etc. Also cooplaen sy met onsen Heere Godt / Godt eenen penninck gheuende om neghen die sy behouden. Dat heet Christus een splinter sien / en een kermel verslicken. Sommige en zijn niet so seer beneerstiche met de thienden. Versiet van waer de thienden af comen in dit deel der Chronike byden Eyoer der Boeten Anno 1525. ghewest.

des

Wanden woerker der Joden/die hy
sonder Schyft/onbillyck ghenomen/
en veel onbillycker te nemen
toeghelaten wozt.

De Joden nemen den olof haers Woerker's
wt de gheboghen ende qualicken verstaen
spreucken / Levitic. int xviij. Deuteron. int xxiij.
Item Deuteron. int xxiij. namelijk: Ghy sult
heel volcken leenen oft woerkeren / ende van nie-
mant ontleenen. Item/Ghy sult banden vzeem-
den woerkeren / maer van uwen broeders niet.
Hier vergheten sy de Conditie ende den Nis die
daer aen ghehanghen is: Ist dat ghy myn ver-
hout houdt ende in mynen wille leeft / etc. soo sal
v alle-man te voeten vallen ende tot ghenaden
comen/maer ghy niemant. Maer nu sy ver-
stootch zijn/ende de Wet Gods ouertreden/ook
al de Propheten van aenbeghin ghedoodt heb-
ben/soo en lupt gheen dinck wepnigher op haer/
dan dese booz-ghelede met conditie ghelofde
spreucken: Daeromme gaet slechts veel meer dit
Latijn ouer haer/ dat daer volcht int booz-ghe-
melde Capittel Deuterono. xxiij. Den vzeem-
delinck die hy v is/ sal ouer v climmen (verstaet/
ist dat ghy myn verbont ouertreedt / ende niet in
myne Weten en blijft) maer ghy sult t' onder
gheworpen worden ende onder ligghen/ hy sal v
ghenen / maer ghy en sult hem niet leenen / hy sal
dat hooft zijn / maer ghy den steert / etc. Ende
veel ander vermaledijdinghen daer sy nu onder
steken. Daeromme en behoort men dese openba-
re dach-roouers niet alsoo ledich gaende op de
russen te generen/ende tot schade van alleman/
int landt onthouden. Want veel treffelike wijse
lieden onwtspykelycke groote schade aenwij-
sen/ die sy landt en lieden toevoeghen/ende haren
woerker in sulcker maeten wt-rekenen / dat het
een wonder is hoet de werelt mach verdragen.
Dese vbanden des Christelijcken Gheloofs on-
derhouden wy met sulcken gepzonck leechgaen-
de/ende niet alleen ledich / maer met alle-mans
schade / alsoo dat Woysten ende Heeren achter
haer wasschen en sitten. Iae seg ick niet alleen
in gheneeren wijs-se met alder werelt achterdeel/
maer schuddent haer oter / ende maekense tot
grooter Heeren dan wy selue zijn. Welp Godt/
dat de werelt alsoo wil bedrogghen zijn: ende der
Monicken/ Joden ende dierghelijcke goutwoz-
men niet ontberen en wil/daer en helpt noch roe-
pen/ schijuen noch pbedicken teghen. Sulck on-
crup/ Crupthoemen ende spynchanen en lijdt
men niet alleenlijck/ maer men beschudtse / ghe-
leptse / ende men hondt meer dan haer dan van
onser Gheloofs ghenooten. En soo enen slechts
teghen ons ghelooie hoest / ende alleen erghens
aen eenen dwasen van menschen versierden Ar-
tijckel twijffelt / dien en moghen wy niet tyden/
Slechts wech naer typer met dien Ketter / ende
dese openbaer bespotters ende lasteraers Christi/
Marie / des heylighen Euangelij ende des ghe-
loofs/ etc. en lijdtmen niet alleen: maer zijn nu
der Woysten Factoren / ende in alle ghelofschap-
pen de boozspraken / die tot de Heeren een open
deure hebben / daer een vernepnt Christen booz
de deure sitten moet. Dit doet altermaal dat gelt/
daer sy mede smeren ende om-baren: Daer me-
de bewysen wy oock wat wy booz Christenen
zijn/ dat wy met de Joden in een gat blasen/ende
soo Paulus seyt: in een Jod trecken/ hier speurt
men onsen puer om Christum / de Joden en sou-
den ons niet willen aensien waert dat sy in onse
plaetse waren / soo veel houden sy van haer ghe-
loote/ ende het is enckel gheuepnsheyt (soo ghe-
hoort is) al wat sy met ons bezijuen/ etc. De
Woysten diese souden verdragen oft tot eerbaer-
der hanteringhe houden / met strenghe verbe-

dinghe haers ghesoefis / die nemen een stuck oft
porzie vanden woerker / ende laeten gaen soot
gaet met allemans schade / nemende eenen clep-
nen Buet van den kroof / ende laeten haer volck
(welcks vaders sy te zijne behoorden) verder-
uen/billen en schauen / alsoo Esai. int eerste Ca-
pittel seyt: Haer Woysten zijn medeghesellen der
dienen/ etc. Sy binden dese dienen ende dachroo-
uers op den hals der Bozgeren/ gheuen hen byse
heyt van desen te woerkeren/ roouen/ en hen in es-
der seluer verderuen ende ongheluck te gheue-
ren/ Iae heerlyck te mesten/ om een clep ghewilt
hande woekeraers. En en zijn niet so bescheit/
dat soo wat hen lieben aende Joden toegaet: dat
hen dat thien dubbelt aende bozgeren (die dooz
haer hy-wooninghe ende woerkeren in verder-
uen ende onozdeninghe cotten) afgaet. Nu nae
wtrekeninghe van wijse lieden / so en zijn de Jo-
den niet haer leenen niet nut / oft sy al wel enckel
om niet leenen sonder eenighen pant / op bestem-
den tijt coets weberomme te gheuen / want dat
arth-listich ghemepe volck soude hem daer op
verlaten ende altyt meer en meer op een goede
auontuere ende gheluck nemen / oft hy auontue-
ren eens ghelbt reghende / daer-mede ligghen sy
onder den Jode/dwelck sy andersins wel souden
verstaert hebben (want wijs den dief niet waer
henen / soo liet hy dickmaels zijn stelen onderwe-
ghen) daer toe soo en eet een Wolf gheen termijn/
terstont verloopt den tijdt (waer op den Jode
loert) omme / ende dat verhoeyt gheluck heeft
den verpanden ghelaten/ Iae het isser ergher me-
de gheworden. Als dan wilt den Jode coets af
betaelt zijn/ende woort den artien te rugghen om
de hooft-fortunie / ick verswijghe den ongheluck-
ken woerker des verloopen tijts / dat sy niet en
leenen dan op eenen pandt / daer toe nauwe het
vierde deel / met eenen ghesetten termijn / en hiet
daer en tusschen niet en loft/dattet verbeurt ende
verballen is. Coets af / de Joden zijn met haer
woerker de werelt eenen ondrachelijcken tijt / en
effen so wepnich nutte: Als de Gheestelike met
haer Cloosteren / ende de Cooplieden met haere
Compagnien ofte gheselschappen. Nocht wil-
men slechts sulcke lieden handt-hauen / verant-
woorden/ etc. Maer op eenen sulcken pot als de
Werelt is/ dient een sulcken deksel. Dit en segge
ick niet / om datmen hem daer aen sal beheeren
oft stooten/nadeinael ick wel weet datmen in de-
sen ouden Walch den nieuwen Wijn niet en vaet/
ende dat aen desen ouden Walch ende sack (ick
meyne de Werelt) gheen dinck en helpt: Maer
sy dat ick haer doch hare dwaesheyt aenwijse/
ende haer/haer seluen booz oogert stelle / wat een
schone Doeppe ende Jonck-vrouwe dat sy is/
alsulcke nacht-Wlen behooren in een sulcke dyp-
sternisse. Vele hebben op veel plaetsen seer ghe-
roepen ende groote moeyte ghehad tot datmen
de Joden verdrage/ende nu roeptmen meest dat
mense bliuen late / ende dat laten veel wijse toe/
den welcken ick oock toe-valle / nochtans niet
sulcker conditie / dat men hem den woerker stijf
ende ernstlich inden ban legghet / ende datmense
wat eerbaerlicx metter handt laet oden / sy dat
sy ledich gaende/onser niet en bespotten/ dat wy
als Inwoonders hen te vozen aerbeppen / ende
haer als vzeemdelinghen ledich gaende onder-
houden / dat souden sy niet recht dooz de wipst
belachen / ende ons de higghe breiden / ende Esai
dozen wijsen / te wijle dattet oterbloedich ghe-
noech ware/ dat wij-se als wtlanders bepe des
Gheloofs ende Landts/als rapen/ hy ons laten
woonen/ ende hanteren: Maer dat wy daer toe
eerst haer knechten souden zyn. dies geschiet ons
effen recht/ op dat wy met hen den wel-verden-
den bloeck dragen souden/ Deuter. xxiij. Den
Knecht en vzeemdelinck sal ouer v heerschap-
gen/

Cooplieden
ende Compagnien

Dat derde deel des Wereltboeck.

Werelt he-
hyenon.

gen / ende desen spreukke wordet beyde aen Jo-
den ende ons verwaende Christenen ghelijcke-
lich waer. Alsoo moetet gaen / als men God ver-
schuyft. Alsoo can Godt knechten niet knechten /
den eenen boete niet den anderen straffen ende
vervloeken / ende het moet alsoo toegaen / wan-
neer wy achten dat sy onse gheuanghenen sijn /
soo sijn wy haer gheuanghenen. Dat can een
God sijn / die sulcken meesterstuk niet der we-
relt sonder haren wille / Jae teghen al haer aen-
slaghen / bedriyft / ende altyt dat teghenspel speelt.
Och Godt wat soudemien deser doouer hont-
scher seuchtscher Werelt segghen / sy heeft ooren
ende en hoort niet / een hert sonder verstant /
verhert als eenen Renbeest / sy acht dat peert-
ken ghelijck al de Seughe oft den Esopschen
speelman. Soudemien dat Helychdom niet den
honden gheuen / soo en behoortmen waerlyc de
waerheyt niet voor de Wereldt te werpen / ende
alle roepen ende preekken is te vergheefs / Jae
sonde ende schande / wat men haer schryft ende
seft / ende het gaet altemael stercks tot een ghe-
tuychnisse ouer haren cop / want der Werelt en
is te raden noch te helpen / sy willet alsoo hebben /
ende haer is wel inde leughen / sonde ende schan-
den / Psal. 4. ghelijck eender Seughe int rijck
waerse hem yemant onderwinne te wasschen
ende int speelwater te dyuen / teghen dien grift
sy / ende verslopt haer ooren daer voor als een
slanghe. Ep datmen se dat nae den raet Chri-
sti in haren rijckput sitten late / ende in haerder
ongherechticheyt ende vuylicheyt vermoszen /
want in dit schandelich huys deser Wereldt en
is noch niet dan enckel duyfternisse / Tzannighe
ende ongherechticheyt / sy is een Sor die hem
eenigher gherechticheyt by desen schandelichen
ende beslabden sack vermoeyt oft verhoeyt / ende
eenigher billichheyt by haer verwaechte : niet dan
enckel lieghen / bedrieghen / buyghen is haer da-
ghelijcks broodt / sy baeyt / Jae mest haer in son-
den / ende is der waerheyt batich oft batende
niet anders dan dwaelen eens Zeghels. Het sijn
enckel te vergheeffche lochtflaghen inden Wint
oft int water gheslaghen / ende een liebekken een-
nen dooken ofte dooden ghesonghen watmen
niet haer goets beghint. Daerom soudemien
niet Christo wel dien dwaelen sijn sparen / den
welken nu vele niet belen hebben / met roepen /
schryuen ende preeken / naemelic dat sy den duy-
uel gheerne wilden deuchdelich maecken / ende
de dooue Werelt hooren / sy siroep ende hoo-
ken haer de waerheyt voor / Jae stricken haer
de selue als eenen by in den mont / die sy doch
weder wtspreken / recht als oft beroutens gol-
de / oft als laghet aen haer inspreken / nemmer-
meer ghedenckende dat Godt effen alsoo wel
verboden heeft den Seughen ende honden de
waerheyt voor te siroep / als den hongheri-
ghen aen te wijsen gheboden. Want in somma
desse licht vyantsche Wereldt / is ende blijft een
rijck der duyfternissen / waer in de Duyuel Dorst
ende Godt is / daerom en derfmen hem gheens
lichts noch ouercomens by haer vermoeden /
ende niemant en late hem vzeemde sijn / so hem
alle ontrouwe ende schande in dit leughen-huys
ghemoet / want de waerheyt is daer in inden /
ban / maer de leughen / duyfternisse ende alle
Goddeloos wesen ghaeckbaer munte ende da-
ghelijcks broodt. Een dinck verwondert bel-
len / dat de Dorsten haer officie nu soo hooch op-
proncken / ende niet weynigher een roede ende
straffe der sonde ende quaetdoenders / dan eenen
schilt ende handt der armen te sijn / willen ghe-
sien sijn : hoe dat sy den woeker / voorcoep / etc.
beyde byden Joden ende Christenen soo by la-
ten henen gaen sonder eenighe straffe / Jae haer
tot sulcke onghewal / (als en waerder van te vo-

ren niet onghelucks ghenoech in) int landt / roe-
pen / toelaren / gheleypden / handthauen / ende hen-
lieden daer toe Zieuen ende Zeghelen gheuen /
lechts om een cleyn deel des roofs / ende setten se
(alle-man tot schande ende schade) op t volcks
necke / als eenen Wolf onder de Schapen. Dat
heet des landts vader sijn / den vromen beschut
ende den boosen ghestraft / ende wanneer sy som-
tijds eenen armen ghemoeten / die erghens in
sens Papen Artijckel eenen twijfel heeft / help
Godt hoe leuen sy daermede / daer soude van
stetters weghen dat landt ondergaen / sy en
houdt niet van het Sacrament ofte vande eere
der heylighen / daer wil den Duyuel oock deuch-
delich sijn / ende om Godt sjueren. Maer die
Christum / Sacrament / Heylighen ende al ons
gheloue op eenen hoop bespoeten ende al we-
tende belachen / die onthoutmen by in Dor-
sten Houen in eeren / Jae sijn de Dorsten ghe-
sellen. Wie en soude hem niet verwonderen
van sulcker gherechticheyt der sijne Wereldt ?
Wie en soude hem niet verwonderen van dese
nieuwwe Herders ende Vaders des landts (ick
meyne de Doorganghers) die haer schapen sul-
ke Woluen sonder eenighe honden ouer den hals
stellen : Ontfintich is de Wereldt ende vol son-
den ende schande / haer Waals Papen sijn stom-
me honden / die nemmen oock (alsoo hem Godt in
Dauide inden vijftichsten Psalm verlaecht) een
deel mede / ende wijghen op het oorzussen daer
henlieden wel op is / stille / ende latent gaen soot
gaet / alsoo gaet het dattet Godt ontferme. Ick
verswijghe hier de listighe coopen / financien /
voordeelen / grepen / bedriegherge in alle wa-
ren / met welke de Joden sonder eenighe con-
scientie ende straffe met ons cooplaen / hoe sy
de Christenen voor recht ombuyen voor ghe-
gheuen schult / ende niet selden den ghegheuen
pant en loorhenen / ende daer nae de handen der
slechteren (die nae ghiscen ende gauen rechten)
smeren / daer mede de armen sijn recht vercoeten
ende tot eenen bebelaeer maecken. In somma /
het is een archlistich onbedragelijck arch vole /
alsoo / datter een spreckwoort wt gheworden is
by vele / niemant en derf dencken dat sy eenen
Jode lecke / sy sie stercks wel toe dat sy hem niet
en beschijte / want van henlieden en coemt schier
niemant (weynigher dan van eenen Duyvelsoo-
ter) onbedraghen / noch draechtmen se met alle-
mans achterdeel hoe lanc hoe meer op den rug-
ghe / ende hebben ouer al beter recht ende plaetse /
oock ghenadigher Heeren / dan de ghemeynde
Christenen selue. Och wat behoerue veel woort-
den / my berdyet vander Wereldt onbillicheyt
te segghen / sy is vol ongherechticheys ende ar-
ghelists / Jeremie 4. 5. en wil nochtans gheen
dinck weynigher te sijn gheacht sijn : maer
vol gherechticheyts / van welck sy haer daghe-
lijcks beroemt / teghen Christum ende sijn Apo-
stelen / maer wie haer niet op den morid / maer
op de handen siet / die beuint oft haren roem
waer sy / Jae wel waer / het sijn enckel woort-
spreucken der Woluen / ende al haer gherechtic-
heyt gaet in woorden henen / ende is effen alsoo
waer / als by de Joden de liefde teghen den Chri-
sten. Voorz maecten wy met onsen woeker
de Joden verhert / want sy sijn vrolich ende ach-
ten dit voor een ghebenedijdinghe Gods / dat wy
hen tot ghenade moeren comen ende haer knech-
ten sijn / waermede sy in haren sin verhert / vol-
herden / ende gheuen hen oorsaecke Christum
te versmaden / ende haerder blintheyt. Tot-
ten arbeet (om veel onraets te voorszomen) sou-
demen die leechgaende lupe honden jaghen / nae-
demaet gheen leechgaende Christen en behoort
gheleden te worden / wel weynigher eeni-
ghen Jode. Dat sy dit deden / soo soude alle-
maal

man sonder spot rebelick met haer handelen / op datmense met goede exempelen van haer voornemen aleyde ende Christo ghelouene. Ende die mocht wel gheschieden / want de Luytersche / Zwinghelsche / Doopersche ende Pausche handelen toch wel met malcanderen. Alsoo gaet het noch heden te Rome ende in Italien toe / die algheds in sulcker faecken gheschickter ende wijser dan wy dwase Duptschen gheweest hebben / als datmen hen toelaet / Jae ghobiedt / niet te woekerem : maer yet eerlijcks te hanteren. Also zynder tot Chair in Egypte byde vijftien dupsent die altemael Coopmanschap ende ambachten doen / maer de vertele sette Duptschen moeten algheds wat sonderlincks hebben / dat hen de ketelinghe ende den moetwille verdrjue. Godt gheue dat wy eens wijs worden / ende niet alrijds in sulcker boeghen luyfen inden pels en setten / ende den Dupuel alsoo ouer de deure en schilderen / hy coemt oec lachen anderfins niet dan al te haest int hups. Anthonius Margarita een ghedoopt Jode ende Leser tot Augs-boych / meynde / waert datmen de Joden alleen tot den arbeit dreef / ende den schadelicken woeker by haer int verbot leyde / ende datmen anders gheheel ende al boederlijck met haer handelbe / soo souden sy eerst recht in haer seluen gaen / ende haer lanchduerende gheuanckenisse ende den toren Godts kennen / ende eens gheuencken / hoe gaet het algheds toe / dat wy een soo gheheel arm verwoyden volck zijn / soo langhe sonder Scepter ende Propheeten / ten moet met ons niet recht toegaen / dat wy ons also in swaren arbeit / teghen alle bloeten Mofsi ende der Propheeten gheueren moeten.

Den boogghenoemden Anthonius wenscht oock / als een eruaeren man / dat hy seluer mondelinghe met de Querheden mocht spreken / om hen aen te wijsen de merckelike schade die landen ende lieden wt haren woeker volcht / waermede de Werelt berooft ende heymelick wtghe-schept wort. Item hoe dattet heyde Joden ende Christen aen lijf ende siele / eere en goet so hooch-lich bozderlich zijn soude / dat sy totten arbeit ghehouden werden. Septimen sy souden de neeringhen ende ambachten verberuen die te bozen ouerladen zijn / waert dat sy totten arbeit ghehouden werden. Antwoorde: Sy men moe- se doch alsoo ledichgaende / met woeker ende boosen arbeit onderhouden / hoe veel te beiter mochtet ghezijn / soo sy yet rebelicks bedreuen. Sotten zy wy / Monicken ende Joden willen wy eer leechgaende in alle pronckerije men / dan dat sy selue met rebelicken arbeit haer neeringhe soecken. Ende eer hem permandt van een dupt aenzynden handel van eenen Jode liet hinderen / hy gaue eenen Jode eer eenen gulden te woeker.

By datmen doch grijpe / wilment primers niet hoozen / wat den woeker der Joden bedraecht / ende hoe hy rontsom hem eet als den kreest oft cancker.

Hoe veel eenen Gulden in xxiij.

Jaren woekers bedraecht.

Van eenen gulden twee Franchfoor der Bel- lers te woeker alle weke / ende doorts woekers woeker tot de hoofdsommen ghe- rekent / bedraecht int eerste Jaer xi. stupuers v. heller.

Int tweede Jaer eenen gulden iij. sz. vj. heller.

Int derde Jaer twee gulden vj. sz.

Int vierde Jaer iij. gulden xix. sz. v. heller en half.

Int vyfste Jaer vj. gulden dzie sz. ij. heller en half.

Int sesste Jaer ix. gulden iij. sz. ij. heller.

Int seuenste Jaer xij. gulden xv. sz. vij. hel.

Int achste Jaer xxi. gul. iij. sz. vij. heller.

Int neghenste Jaer xxxij. gulden ix. sz. eenen heller en half.

Int thienste Jaer xliij. gulden xxi. sz. twee heller en half.

Int elfste Jaer lxxij. gulden x. sz. vij. heller.

Int twaelfste Jaer C. gul. xvij. sz. vj. heller.

Int dertienste Jaer cxiij. gulden xvij. sz. dzie heller.

Int vierthienste Jaer ccxiij. gulden vij. sz. vij. heller.

Int vyfthienste Jaer ccc lxxij. gulden x. sz. vij. heller.

Int sefthienste Jaer. D. cxxvij. gulden x. sz. vij. heller en half.

Int seuenstienste Jaer D. cc. xviij. gulden xvij. sz. vj. heller.

Int achtstienste Jaer M. cxxx. gulden xvij. sz. ij. heller en half.

Int neghentienste Jaer M. Dcc. xliij. guld. xvij. sz. ij. heller en half.

Int twintichste Jaer twee dupsent / D. xcij. gulden / xvij. sz. ij. heller.

Int eenentwintichste Jaer dzie dupsent acht hondert xij. gulden / xij. sz. ij. heller en half.

Int tweeentwintichste Jaer vijf dupsent ses hondert xij. gulden xvij. sz. ij. heller en half.

Item vyfentwintich gulden in twintich Ja- ren / brenghen verloops 51854. gulden 13. sz. ses heller en half.

Item almen acht hellers vooz eenen Albus ende 24. Albus vooz eenen gulden rekent / soo brenghet in somma 58. dupsent 336. gulden 9. Albus dzie heller en half.

Item twintich gulden in 22. Jaren / maecten verloop / hondertmael dupsent / dertien dupsent 833. gulden / 15. Albus 7. hellers Franchfoor der werde. Maer in Albus 138. mael dupsent ende 85. gulden / 8. Albus 7. heller.

Et stelle ick altemael de werelt vooz oeghen / niet daerom / dat ick verhope dat sy haer sal laten ghesegghen / en den rechten kerrewerch volghen / wel wetende dat sy totter waerheyt gheen oore en heeft / en dat haer niet te raden noch te helpen en is / men later stercks gaen soot gaet / sy moet doch nae haren Godt haren loof hebben / dat sy dat rijck des dupuels / een wildernisse ende dup- sternisse bliue / waer in de leughen ghesocht ende bemint wort / en dat licht gehaet. Maer daerom segge ende vertelle ick dit / haer tot een getuych- nisse ouer haren kop / dat sy hoozen moet (maer niet ghelouen) wat een schoon danf-dochter dat sy is / ende wanneer sy haer alwel stelt / als oft sy teghen haren Godt den Dupuel zijn wilde / de lasteren oft de boosheyt verbieden / af legghen ende hem een breucke betuppen / soo breekt hyder hem wel thien daer teghen op. Also soudet oock gaen / wannermenise al schoon beoutten ende daer toe brachte / dat sy den Joden den woeker verboot / ende tot eerbaerder hanteringhe hielt / soo souden der Joden / Jae ergher dan Joden onder de Christenen opstaen ende in haer stede metter Jode spieffe loopen / ghelijck alreede me- nichfuldich gheschiet / so dat eenen dickwils blij- de ware dat sy eenen Jode aen eenen ghemepe- den Christen binden mochte. Daerom en is metter Wereldt niet te beghinnen / sy is tot alle roede wercken bedozen ende onbequaem / Jae niet dan enkel oncrupt / daerom en is sy ont dat Oncrupt wt te roepen / ende totten Aker Gods / der trouwe ende waerheyt (ten sy dat sy teghen haer seluen wil zijn / ende haer sel- uen wtlopen) niet ghewijet: Maer veel meer om de leughen te planten / dupsternisse te bou- wen / ende in somma / de waerheyt wt te roepen.

Werelt af-
mact.

De werelt
tot alle goe-
de wercken
onbequaem

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Daeromme swijghe slechts alleman stille / ende en maccke hem-seluen (hem-sels hier in bedrieghende) gheen vergheessche hope / dat hy yet oprechts metter Wereldt beghinnen oft wt te rich-ten meyne. Help God sy en hoozt niet/alsoo alle de schryfuere betuycht. Het is altemael den doo-zen ghesonghen / in den wint ghesaept ende gheslaghen/ ende die Edel sijn Beerle der waerheyt verstoet/ verschudt ende voer de seughen en hon-den ghestropt. Maer wilmen pinners sprekken oft schijuen wt God/ soo salment haer altemael alleen tot een ghetuychenisse ouer haren coy seg-ghen/ende niet tot beteringhe / dewijle Christus voer de werelt (die den Gheest der waerheyt niet en ran op nemen Joannis 14.) niet en bidt/ ende altyes alleen tot die ghene spreect / die ooren heb-ben om te hoozen/ op dat hy niet te vergheess in-den wint en sprekke.

Joden en sal-
men niet tot
den Gelooue
dwinge / rge-
looue sal by
ende mbes-
dwonge zijn.

Totten ghe-
looue niet te
dwinghen.

Ik en wil doch tghene dat bouen vertelt is wt Margarita ende andere/niet gheseyt hebben/ datmen alsoo niet ghewelt met den Joden soude omme gaen/ghelijck dickmaels geschiet is/ ende dat dul ghemeyn volck voorts snorre ende swer-me/dat onderste opwaerts keere/ soo zijnen aert is/ oock niet op datmen henlieden onse gheloo-ue niet gheweldt op-dzinghe/ dewijle datmen in gheloofs saecken niemant noch te dwinghen noch te deoden en behoort: Maer op datmen se tot eerbaren arbeyt houde/ om daer-mede haer Wroodt te verweruen/ ende datmen henlieden slechts den Woeker niet toe en laete/ want als wijt hen ghedoochden ende door de vingheren toe-saghen/ tot dat sy haer vol supchden ende rijck woekerden/ ende daer nae in-bielen ende hen altemael namen: dat waer effen als wan-neer pemandt eenen den boet hielt/ oft aende le-deren steunde tot dat hy in een huys clomme/ en alle dinck daer wt stale/ ende daer na den seluen als eenen dief hinghe/ op dat de diefte oft tghes-olen goet tot hem quame en hem bleue/ghelijck in dese Wistozien eens deels ghesien wort: Maer haer daer toe te brengen/ den pandt sonder ey-ghen ghesoek noch woeker/om de hoofsoume weder te gheuen/en waer niet onrecht. Maer het ware veel billiker/ datmen hen opt eerste niet en ghedoochde te woekeren/ soo bleuen sy ende wy onbedrogghen.

Der Joden Brandt/marter/veria- ghinghe ende wtroedinghe in Vlaenderijcke/ Italien ende gheheel Duyt- scher Natie.

Joden vers-
brande ende
seker geheel
wtgheroept
op deel plaet-
en.

And dupsent twee hondert ende achtentne-ghentich/ soo vergaderde een Edelman van Frankelandt (den kindtbleesch ghenaeamt) een ghemenghelt volck/ om teghen de Joden als tegen de Turcken te trecken/ende de selue te ver-nielen. Die doode dat Jaer ouer de hondertmael dupsent Joden/van S. Jacobs dach tot op S. Mattheus dach/ tot Wurtsburch/ Rozenboezch ende inde steden daer ontrent/ om dat Sacra-ments wille. Sy hadden oock inden sinne dese door gheheel Duytschlandt wt te roepen/ maer Coninc Melchrecht onderquamt/ ende selde desen oproer af.

Anno M. CCC. xvij. nam den Coninc van Vlaenderijck alle Joden in sijn gheheel landt al haer goet/ en gaf eenen peghelijcken eenen ouden Rupuer weder/ ende hietse op den staenden voet wten lande trecken.

Geentwelie-
ke straete in
de ghehele
werelt.

Anno dupsent drie hondert en neghenenbeer-tich/was de groote sterfte in de ghehele werelt/ alsoo dat menich Landt meest gheheel wt sterf. Sommighe Zee-schepen quamen te lande met groote goeden/ daer gheen leuendich mensche in en was. Den Paus tot Aulon besloot hem seluen

in een camer/ ende en liet gheen menschen in deel weken by hem comen/ altyes by een schouwwe en een groot vper sittende. De sterfte quam oock na Straesboezch/ en daer stozzen haest byde seshien dupsent menschen/waer af dat dit quam en con-de niemant bedencken.

Ten laetsten wentelde den vloot op de Joden/ die sorden dies een oozsaecke zijn/ ende in alle Landen de Bozputten door behendicheyt/ende hemmelijcke pachtijcken ghesenijt hebben/ daer om wierden de Joden ouer al verbrandt/ van der Zee af tot in Duytschlandt ende Italien. Tot Aulon beschermende den Paus: Op som-mighe plaetsen beleeden de Joden dit/ van sulcks aenghesproken ende ghepynicht zijnde/by auon-tueren meer wt smerte der Marteliatien: dan wt schuld. Euen-wel soudenmen dat Fenijn in sommighe Fonteynen ghebonden hebben. Doen verbrandemense in veel Steden. Basel/ Straes-boezch/ ende Brijboezch/ hieldense deser saecken ontschuldich/ ende dat henlieden daerom ghem-gheweldt aen te doen en waere. Den ghemey-nen man/ dat veelhoofdich rasende swermen-de Dier/(waer voer hem elcken wijfen mensche des mozzghens zeggheuen soude) wert oproerich in dese drie Steden/ ende wilden slechts datmen-se niet den vper wtroepen soude/ doen moesten sy-se verbranden/ alsoot eenen/ daeromme ghe-houden/ haersdach beloten hadde. De Heeren van Straesboezch en wilden daer in niet verwil-lighen/ ende seiden dat sy rebelijcke Joden had-den/ sonder schaede van alle-man. Doen wien-den sy vander Ghemeynte ouer-loopen/ den ou-deren Gaedt afgheset/ ende eenen nieuwen ghero-ren/ende verbranden den Amman der stadt vier mijlen weechs van daer/ die tot Wenselt wel-ge-houden leefde tot in sijn graf toe/ ende moeste te vozen met sijn kinderen deplen als oft hy doot hadde ghewest. Daer nae op eenen saterdach deser oproerske weke/ soo verbrandemen al de Joden op haer Kerckhouen/ beyde mans ende vrouwen/ tot ouer de twee dupsent. Sommighe Moeders namen haere kinderen niet gheweldt totten Doop/ende de sommighe liepen mer hare kinderen int vper/ op dat sy niet gedoopt en sou-den werden. Het werde wt-gheroepen/ dat de ghene die den Doop wilden aennemen/ souden beyde haer lijf ende goet behouden/ maer wep-nich keerdender wederomme. Doen wierden alle panden ende bziuen weder ghegheuen/ haer haue ende goet wiert onder de Bozgheren ghe-dept. Dit goet was moghelijck dat fenijn/ dat de Joden doode. Euenwel warendere veel bzo-me Bozgheren die gheen deel daer aen hebben en wilde/ maer haerlieder deel aen onjer Vrouwen sticht toe voerchden/ ende doen ter tijt gheviel der groot goet aende Omkercke/ de sommighe ga-uent andersing om Gods wille. Alsoo nam een peghelijcke stadt een exempel van d'andere/ ende meynden dat sy haere Joden oock moesten ver-branden/ alsoo dat in alle besteden aen den Rij- de Joden verbrandt/ wepnich/ sonder alle haer haue ofte goet/ in de ballinckschap/ verjaecht wierden. In sommighe Steden stieten de Jo-den hare hupsen seluer aen brandt/ droegen haer goet daer-inne op eenen hoop/ ende verbranden haer seluen daer in/ op dat sy noch haer goet dese grouwelijcke Christenen/ niet te deele en wierden.

Siet hier mijn Leser om Gods wille/ hoe dat het op Aerden in desen Zeughenstal toe-gaet/ hoe datter niet waerachtichs noch bestandichs in en is/ Wat een belachelijck vastenauontspel ende Fabelwerk dat wy altemael voer Gode zijn/ hoe betweghelijck ende oproerich alle din-ghen in eender on-doordeninghe gaen/ Wat een merckelick fabelgrypen ende lasten in dese duy-fernisse

Oproer des
ghemeynen
volcks om
der Joden

sternisse der Wereldt van alle kinderen Alde gheschiet. Somma wat een woeste Babylon dese Werelt sp/mb maecthmen Cloosters/Tempels/Beelden ende alderlepe Ornamenten met groote onkosten/terstont breektmen dit met wille als een dwaes dinc wederom af/waermede wy onser dwaes hept ende blinthepdt selue ghetupghenisse gheuen. Nu roeptmen de Joden int landt/ende men gheeft hen plaetse ende rupinte om te woekereren/ende de arme benoodichde lieden te schauen ende te billen/tot verderuinge van landt ende lieden/alleen om eene clepne portie ende buet van den woeker die de Heeren daer af hebben/dan doodet ende verbrantmense wederom. Nu gheloofte de Werelt ditte/ende dan datte. Nu beghintmen dese fechte/dan de ghene. In nooden en weet sy niet waer sy hechten sal oft haren Rucker in werpen. Nu gheeft sy dien/dan desen de schuldt haerers onghelucks/zweeft ende dwaelt alsoo op dese woelende Zee omme/als een ledich Schip van elcken windt ghedreeuen. Ick meyne dat dit Narren zijn/alsoof Christus noemt/die op een zant ghebout hebben/ende haer op dat leech Riet Egypti hebben gheleent ende verlaten.

Nu doet wee dat ick alsulcke dwaes hept in alle de Werelt ende Boecken (die nochtans wijshept souden behooren te leeren) vinde/niet dan enckele Pausdommen/Decreten/Alcozans ende Calmuts/vol leughenen ende menschen zeeueren/ende dit woort van alle de Wereldt/als heplichdom ende Godt selue/met grooter denotie/reuerentie ende supersticie gheloofte ende aenghebeden.

Somma/de werelt wil ek moet eenen Paus hebben/dien sy te wille ende te dienste wel alle dinc gheloouen/al souden sy hem stelen oft wter aerden grauen/ende al waert datmen haer alle daghe eenen name/soo soude sy haest eenen anderen soeken.

Wie dese saecke met ernst aensaghe/dien en waert gheen wonder dat hem zijn herte inden lichaeme van weenen brake/ende hem seluen eer dupsentmael te steruen wenschte/dan desen jammer ende blindhept te siene. Siemen dan als Democritus spottelick aen/soo soude eenen van lachen bersten. Soo suckelt de Werelt als eenen droncken mensche/ouer al/ouer dweers hemen/ende hoemens woort/so keert sy eenen Sot op waerts/watmen haer vraecht: soo is dwaeshept haer antwoorde/wat sy bemint ende soert: dat is leughen/Wat speert/breest ende aenbidt: dat is de Dupuel/Godt gheue oft sy hem alwel (ghelijck behoort) Godt noemt/oft hoe sy wil/wat sy ghelooft/dan en can sy niet gheloouen. Daeromme dunckt my dat alle man slechts stil swijghen soude/ende dat water zijnen bloet laeten. Het is nu swijghens tijt/waer af Ninus int vijffte Capittel/ende den Prediker Salomonis int derde Capittel sept/bijsonder in dese alder onghelatenste Werelt/daer alleman zijn ooren tot der leugen en tot het oozrauwen/bander waerhept heeft afghenepget/en slechts inden wterlicken mensche leeft.

Daeromme dwalen wy alle/bouen al dese/die eenen gheheelen sack vol puers batten/nb dit/en dan dat leerende/nb dit/ende dan dat werende/daer af singhen schijuen ende roepen sy/als oft ouer-redens oft becoutens ende in-roepens golde/ende dat dat toomloos Deert (de werelt) van zijnen loop niet gheweldt op te houden waere. Ende waer sy alschoon op een plaetse weren ende boort den wech staen/soo loopteterstont eenen anderen af wech/daerment niet wederomme af ghebrenghe en can. Daeromme plaecht onser vele eenen dwaesen puer te vergeefs/dat sy gheerne wt desen Seughen-stal/Dupuels Rijck/ende

dit verwerret Babylon/een Paradijs maecten souden/dat alle dinc in eender oordene recht toe ghinghe/het welcke doch niet moghelijck en is/ende niet dan eenen dullen puer sonder conste is/de wijle dat Rijck des Dupuels tot den eynde toe verwerret/dupster/vol leughenen/onordeninghe ende ongherechthepts moet bliuen/ende in haeren loop boort varen/hoe langhe hoe rasender/Daer by septmen: Alst inde Werelt recht toegaen sal/soo en wil ick niet meer leuen. Daer en hooptmen anders niet dan booshept/ende het een boeven-stuck op dat ander/en noch en willen vele (dwaeslijck) niet aender Werelt verstaen/soeken ende hopen noch altdits te veel goeds daer inne/ende willen oock altdits veel goeds met haer beghinnen/eere met haer behaelen/ende haer raden ende helpen/maer altemael te vergheefs/dwelck my de erbaringhe gheleert heeft/ende daeromme dien puer wech ghelept hebbe/die ick veel te dwaeslijck ontjich hebbe wt-ggeschudt. Ick wil haer niet die boeck den Alden ende Dale ghegheuen hebben/ende haer/haer seluen boort ooghen stellen/op dat sy doch sie wat sy geloofte/hoe sy hups houe/ende wien sy dient/etc. Ick ben aen dit schooltint verstaecht/een ander leeret soo langhe als sy wil/soo versien ick my dat sy daermede effen alsoo veel wt-richten sal als ick. Wiet niet gheloouen en wil/die besoecket/wie kust heeft den doouen te singhen/die singhe/ende werpe dat heplichdom al wel boort de Honden ende Swijnen/maer dat sy wel toe sie/dat zijt niet met voeten en treden/ende hem te loone verscheuren/Christus die wel weet wat in den mensche is: en sal hem niet lieghen/ende hem gheschiet als dan effen recht/dewijle sy den Raedt Christ niet ghevolcht/ende dat sijn Deertken wt dwaesen puer boort de Honden ghewoopen heeft. Godt gheue dat wy niet ontjich voort Godt sonder heroepinghe en handelen/ende sonder beuel/bootschap aende vrende en verueren. Metten hups Gods van Godt gheleert/en heuet gheen noot.

Vanden Schepdbyef ende ander ghebruycken der Joden.

Inden Calmut is een Boeck van Schepdbyef. Iuen/maer seer berre vanden Text Deuteronom. int xxiij. Capittel/die daer beschepelijck de oorsaecke des Querspels ende ander schandelijcke hoersche wercken/ghelijck oock dat achtienste Capit. Leuit. aenwijst/ende dat woort Cruas/vermach. Wanneer nu een Jode den Rabbi de handt sineert/soo schepet hyse om een pegghelijcke oorsaecke/tegen Moset. Daeromme haer oock Christus aenboert ende berispte/Matthei int 19. Capittel.

Sy houden oock de Wet Deuter. int 25. Cap. vander Swagher schap/en vanden schoen wt te trecken/ghelijck al dander. Want niemant meer zijn afgestozuen broeders wijs en neemt/Ja der verlaten weduwe mach haer wel (dien aengaende) vanden leuenden Broeder met ghelbe lossen/daer de Schrift vanden schoen wt te trecken en int aenghesicht te spouwen/en van gheen ghelt te gheuen en sept. Sy hebben oock daer toe eenen vrenden schoen/ende daer by gheschiet oock een wonderlike ceremonie/wanneer de vrouwe den Swager den schoen wt treet. Sy schijuen oock veel/wanneer de vrouwe geen hant en hadde/dat sy den schoen ontgespen moeste. Sy zijn in sulcks totwert seer neerstich/gelijck wy int Pausdom met den Canon/met Wjen/Hozas/bidden/ende kercken gebuycken. Maer wat de hoofstucken zijn/dat Godt ende de broederlike liefde aengaert/dat laten sy ongherecht boort varen. Sulcke sijne gheloouen zijn alle bouen-bertelde ghe-

Dat derde deel deses Wereltboeck.

zoouen / ende zijn in somma enkel Pauſdommen / aende Ceremonien ende Elementen deser Wereldt ghebonden. By hen allen en achtmen de gherechticheydt / het ghelooue noch berinherlicheyt niet / sy zijn altemael slechts met den wendighen ghepronck bemoept. Dat noemt Christus een mugghesiste / ende een kernel verclinden / die in clepne onnootsaekeliche / Jae verboden stucken / soo neerstich zijn / ende dat grootste alsoo laten dooz varen / daert ghelt : daer hebben sy een soo rupmen consciencie ende siste / men sonder jonghe honden dooz hupelen / en daer niet aenghelegghen en is / ende dat Godt niet van ons en eyscht / daer toe heeren sy een wtermaten neersticheydt / ende hebben een soo enghen siste / dat men der oock een mugghes mede opbanghen soude. Dat heeten verkeerde lieden / die verwerde sinnen hebben / ende byandunalen aen haer consciencie / 1. Timoth. 4.

Van alderley lasteren ende bedelerij der Joden.

Dat lasten ende byeren der Joden is alsoo ghedaen / dattet met ghehijf ende guet sonder eenighe deuotie / meer wt ghewoonheyt ende roem gheschiedt : dan wt liefte ende liefde tot Godt. Ende oft sy alschoon een deuotie hebben / soo is sy soo vleeschlich / alleen op dat se God wederom in haer landt helpe / Heerenmaecke / ende dat sy die groote dynuen eten. Waer by de Heere beyde haer lasten ende byeren niet hebben en wil / Esaie int liij. Daer en is oock gheen bitterder nijdigher volck op aerden / dat malcanderen min gungtschelt ende vergheeft / oock dat meer haet ende nijt / twist ende ghehijfs heeft / oock sonder ophouden onder haer seluen / dat selue verborghen sy nochtans wt byese / soo seer als sy connen / booz de Christenen / dat het niet luytbaer en worde / alsoo dat veel ghelouuen / waert dat se Godt noch heden insette / int landt van beloften / dat zij selue niet een Jaer behouden en mochten / wanneer Godt alschoon dooz de vingheren saeghe / ende zijn wanghe niet ten hemwaerts en trocke oft en wyreckte. Het is oock een volck dat aen oneenicheydt een welbehaghen heeft. Als sy met malcanderen twisten / soo en leyt hem niemandt daer tusschen diese schepde / sy beschamen ende versmaden ooc malcanderen booz de lieden. Sy hebben oock gheselschappen / partije ende verbontenissen onder malcanderen / ende soo soude dickwils het onderste tot bouen gaen / soo sy dorsten / Jae soude permandt schijuen septe den booznoemden Anthionius / wat grooten twist ende ghehijf / haet en nijt / dootslaghen ende verraderijen / oock teghen de Christenen ende ouerheden / van dese seckten ontspringhen / men behoefde wel een bysonder Chronijcke. Daer worden noch heden daerchs veel Joden op veel plaetsen (alsoo oock te booren inder Chronijcke aenghewesen is / tot elck Jaerghetal) ghedoot ende verdruuen / ouermids haer boecnstucken ende verraderijen.

In somma wat rander goedts van dit bewoopen verhoert volck gheromen / de wyle eenen bysonderen vloock ende blintheyt (soo Paulus aenwijst) ouer haer sweeft. Jae seg ick / dewijle sy Christum verstootten hebben / Jae niemandt en betrouwe haer / oft sy al wel van liefde wonden ende wonderteeckenē deden.

Haer bedelaers ende arme lieden houden sy alsoo strenghe / dattet Godt ontfermen mochte / ende het is ghelogen dat sy gheen en laeten bedelen / sy moeten jammerlick omme loopen / sommighe vier oft vyf hondert mylen / vanden eenen Jode totten anderen. Dat is waer / sy en laten niet vooz de Christenen comen / waer

wat is dat / de Christenen en laeten oock hen armen vooz de Joden niet comen. Een en moet oock seghen / byeuen van haren Rabbi by hem hebben / dat sy redelick is afgeschepden boom / behoeftrich / ende dat sy van goede lieden comen sy / ende moet eerst vooz veel Joden comen / eermen hem oozloeft te bedelen. Als dan staet den armen by haer Kerckdeure / daer gheuen sy hem dat sy gheerne meer hadde. Des bybaechs ende alle byer-aumont / moeten sy daer ergheus veel Joden tsamen zijn inde hupfen gaen bedelen / maer op de byerdaghen vooz de hupfen staen bedelen / ende wachten oft daer pet vande tafel opghenomen ouerblijft / aldaer de wt ende ingaende biddende / dat men se niet en verghete.

Wanneer nu eene arme dienstmaecht gheen ghelot by hen lieden en heeft / soo en can sy gheens gheen man gheerghen / want sy en lyden niet dat aem en aem tsamen comen / segghende : dat sy niet dan bedelaers en maerken / daerom moeten de Vaders ende Moeders deser armer maechden oueral omme trecken ende bedelen / tot dat sy haer kinderen een hoewelich goede vererghen / oft sy moeten ewich dienen. Sy houden oock met haer knechten ende het seuen de by Jaer / ghelijck met alle ander witten / ende dispenſen met Moſe wanneer ende hoe sy willen / niet anders danghelijck den Pauſ met het Euangelium.

Vander Joden crancheden ende alderley Ceremonien in eender sommen.

Anthonius Margarita seyt / dat inder waerheyt alderley plaghen ende sieckten / als Pocken / Pestilencie / Lazerghe / Vallende sieckten / nae der menichte gherekent / meer byden Joden zijn dan by den Christenen / ende dattet gheens niet en is soo sommighe meynen / dat sy deser plaghen ontslegghen zijn. Oock hebben sy tot byaghe op haren byghof een eyghen sieckhupfen.

Als Dondert ende Blixem hebben sy haer eyghen ghebedt / Louen Godt ende en bebyesen haer niet / gheloonlick den eenentnegentichsten Psalm biddende / maer dat sy daerom bozich zijn alst dondert / om dat sy haren Messiaſch verwachten / dat en can Margarita niet grondelick bewijſen. Ist emmers waer / soo nemmen zij wt Esaie 29. capittel ende Psalm : Dominus in turbine ueniet / Ghy sult van Godt der Wepſich aen besocht worden met donder / storm en grote stemme / etc. Sy hebben oock veel byeemde Ceremonien met haer kinder-bedsters. Daer loopt een oudt wijf met een bloot sweerde ontrent dat kinderbedde / om alle gedrochte te verbyuen.

Item sy hebben soo menigherley toerustinghe / cleedinghe ende Ceremonien / in haer Synagoge / met byen / crampen / aluen / schudden / saken / siten / ligghen / opstaen / gaen / roepen / singhen / wasschen / alderley offeren / beweghinghen der leden / stille metten / dat dit leurewerck verbyetelijck waere altemael te vertellen / by sy ghenoech dat ghy weet / dattet ghelijck alle ander serten een enkel Pauſdom is / daer niet dan menschen gheboden ghaenckbaer zijn / Godts Gheboden / wiighen inder ellende / gheheel veracht zijnde. Haren Calles moet effen synen aert hebben / by knoopen ende arch daben. Item aende vier hoeken / quispels / vande welcke een peghelick vijf knoopen heeft / welcke diſ-doek den oppersten Priester omchooft wentelt / welcken daer nae alle Joden ouer derthien Jaeren oudt zijnde / naevolghen met lof / dat hen Godt dit heyligh ghebodt gheboden

Der Joden Calles oft Wafgwaet

gheboden hebbe / dat nemen sy dinner. wt het
15. int eynde. Talles is een wit huppen oft haer-
loos doeck / ghesformeert ghelijck een groot vier-
cant ammelaken / met quispels ende knoopen so
hier bouen staet. Varen Tephillin is oock vzeint
toeberept / lachelijck te hooren ende te sien. Sy
nemen een viercant stuck calleders / wentelent
wel acht dubbel ouer malcanderen / ende naep-
ent met enckel calschap / tsamen / dat selsde calf
moet oock van eenen Jode ghesteken / ghetout /
ende gheheel ende al toeberept zijn / ende gheen
Christen handt daer aen ghecomen zijn. Daer
nae naepen sy op dit dick leder noch vier leder-
kens met sommighe inghelepte briefkens ende
Schriften. Dat nemen sy eens-deels Exodi 13.
Deuterono. 10. Daer dooz trecken eenen ne-
stel toegheknoot / dattet den Rabbi aent hooft
gae / ende dat he ieder tusschen de ooghen bliue /
dwelck vzeint te aensien is. Daer nae hebben
sy schier dierghelijcke leder / het een met een hol
ledersken ghelijck eenen vingherhoet / gheheel op-
ghenaeyt / daer indoen sy gheschreuen parcke-
ment wt Exodi het 2. capittel / ende trecken daer
dooz eenen langhen nestel met eenen super / ende
bindent aenden lincken arm / bloot op den elle-
boghe / den nestel om de armen ghewonden tot
dooz op de handen / ende maecten een vzeint
monstrum (gelijck onse Bisschoppen aenden Ous-
taer) van hem.

Doozs hoe sy desen Tephillin maecten sul-
len / hebben sy groote soeghe ende last / ende een
groot boeck daer af gheschreuen. Liefde ende ge-
looue blijft altyds achter / de Oupuel boordert
altyds meer Ceremonien / op datmen het rechte
hooftstuck verghete.

Dit seg ick sterck / op dat wy der ghelouuen
ende secken dwael heydt aensien / ende hoe dat
ter gheensins gheenen Gods-dienst / waerheyt /
kennisse Gods / Liefde ende ghelouue op aer-
den en is / al wat mensch heet / gaet met soet wert
omme.

Op den voorgaemden Talles ende Tephil-
lin segghen sy ghelijck wy onse Misghewaedt
ende kelcken / eermense aendoet / ende en dozuen
heel gheboden niet sprekken / ten sy dat sy die eerst-
ghenormde stucken aen hebben.

Daermen rekenende omtrent de duysent Ja-
ren hebben de Joden een groote Beuaert nae-
begghen boez ghelacht / tot eenen Jode Jehu-
la Thofit ghenaemt / dien schijuen sy veel won-
derteecken en toe / hoe dat hy alle dinck gheweten
heeft / wat ouer al gheschiede. Dese heeft haer
leeren deuotelick bidden met ghebuckten hooft-
de / ende datmen beyde zijn groote teenen aende
hoeten tsamen houden soude / ende een weynich
in de aerde steken / nochtans niet te vast / ende dat
dit groote deuotie ende verhooringhe van Gode
mede brenghet. Dien volgen sy noch hedens daechs
in haren Tempel nae. Dit volck is vol super-
stitien / heeft veel secrets in al haer Schriften
ende Tittelen. Item metten cijfer ende ghetal
der eerster letteren / ghelijck onse Monicken met
dat woort Eua / Ave Maria / Jesus / etc. omghe-
gaen hebben.

Sy aenwijfsen oock groote streken ende oop-
saeken al haeder Ceremonien / ghelijck als dat
Rationale diuinorum hyden Paus / hoe ende
waerom datmen hem bucken sal / hoe diep / op
Monichsche maniere. Sy doen oock dickwils
drie schreben achterwaerts int ghebedt ende
niet meer / daerom datse Exodi int twintich-
ste / als Gode Moysi zijn wet ghegheuen heeft
dooz een groot wonderwerk wt grooter vze-
se in eenen oogenblick / drie mylen achterwaerts
vanden Berch souden ghecomen zijn. Om dit
te ghedencken / doen sy dese drie schreben achter-
waerts.

¶ Vande Kerckendiensten der Jo- den in haerder Synagoge.

Hier waer veel te segghen van het verdoe-
pen haerder officien ende Kerckendiensten
diennen op bestemden tijdt der schoelcloppers
te coope biedt. Maer wie can al haer boeue-
rije ende ghupchelwerck beschijuen? Dert
Mispage is ondercooper / ende verhoort de
kerckendiensten / wie dmeeste daer dooz gheeft /
dien mach hy ten verden ende vierdenmael ouer-
laten / nochtans niet condit dat hy alle Sab-
bathdach afftaen wil / soot een ander cooper
wilde. Somtijds comender twee rijcke Joden
malcanderen te spijte / op een hooghe Feeft
ont eenen gulden oft twee / dat brenghet dan mondes-
licker thoen / vijt ende ghelijck. Van dit ghele-
derhoutmen de kercken ende armen / soo bouent
aengheswen is.

Daer ghebou midden inder Synagoge met
Crappen verheuen / noemen sy Almenoz / daer
houtmen de ghedachtenisse der dooden / ende
men leest ende wijft daer de Wet af. Gheno-
men wt Ezechiel int 46. Capittel. Maer sy en
schijuen ghelijck by ons / niemant in haeren
Sielhiet / dan wie ghelbt gheeft. Sy bidden
dat Godt deser sielen wil ghedachtich zijn / ende
haer stellen in dat Paradys met Abraham / I-
saac / etc.

De Kerckendiensten zijn menigherley / een
dat den oppersten Prelaet toecoint. Vander
welcks officie is / dat hy neffens den Dooz-
singer staet ter lincker zijde / als hy de thien ghe-
boden leest : ende te roepen die neffens hem
staen / (ghelijck de Diakens) als den beroepen
seghent. Item een die de kercken dat gantsch
Jaer ouer acusteecht. Die den Wijn gheeft /
daermen den Sabbath mede wt ende in seghent.
Daer speurtmen veel eergheerichheids / haet
ende nirs / want altyds ghewelt voor keche
gaet / ende wie het mach : die doet het. Item het
Officie der Opheffinghe der Wet / die moet cloet
ende sterck zijn / ende de vijf Boecken Moysi dapp-
per ende lichtelick om hooghe heffen / om den Al-
menoz alsoo ront omme gaen / ende de ghenepus
te laten sien.

Dese moet wel toefien dat hy niet en stryft
kele / op dat hy de vijf boecken Moysi niet vallen
en late / dwelck de hoogste onere ende een doot-
sonde ware. Daer dooz soudent alle die inder Si-
nagoge waren / langhe vasten moeten / ende de
sonde met goede wercken opzichten ende afgrij-
ten. Sy hebbent oock dooz een tecken van een
ghewisse ongheluck / dat dit gheheel Jaer ouer
haer gaen sal. Daer nae vercoopen sy eenen an-
deren Tempeldienst / welckis ampt is : Als hem
den Doozinger nae dat hy de Wet ghelesen
heeft / neder set / soo neemt dese de thien gheboden
om eenen benghel ghebonden / ende winse we-
derom om dat hout / grootelick hoedende dat
hyse niet bloot en aengrijpe. Daerom en ist niet
boeckwijse / maer op een gheheel parchement-
bel / groot ende wijt van malcanderen gheschre-
uen / ende veel vellen aen malcanderen ghenaeyt /
om een hout ghewentelt. Welckis dit ampt is /
dat nemen sy Exodi int derde / Zacharie int
vijfde capittel.

Doozs neemt hy doeken ende wintse bo-
uen ouer dat parchement / hier naer stelt hy-se
op / ende treckter een mantelken ouer (ghelijck
wy dat Sacrament) van sijde / fluwel / ende
goude lascken / nae dat de Feeften zijn. Ouer
dat selue mantelken / hangt hy naemals een
silueren beek aen een Silueren keten / op dat
bleck staet gheteekent / wanneer ende hoe-
men dit Werboeck ghebruycken sal. Dit man-
telken ende alle ander doeken totten Werboeck

Wijst den
Gods dienst
der Joden.

Der Joden
afgoddrue
met de thien
geboden
die der Chy-
stien met
het Sacra-
ment.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Joden wt
Dranchrijck
verzoeken.

behoorrende/noemen de Joden Mappa/ dwelck gheen Hebreeusch/maer een Franchopisch woort is/want meest alle Joden der Duytscher Natie/ ende vooz al die aenden Rijn woonen/ hebben wt Dranchrijck verzoeken gheweest/ waer af sp noch hedens daechs veel alsulcke Franchopische woorden behouden hebben. Daer nae coopen ghemeenlick de Jonghe knechten een Anijp/ dat sp de Mappa ende t Silueren bleck als den voozgaenden de Wet ghelijck een kindt inwint/ byder handt hebben/ ende elsfde den voozgaenden presenteren oft toerepcken/ ende grijpen bouen acnde houten daer de Wet aen ghewonden is/ dwelck sp een Woudt des leuens heeten/nemint Prouerbiorum wt het derde Capittel.

Daer nae vertoopen sp oock veel ander sots Officien/ ende alsoo haest als den schoelcloppe al de officie verloopt/ soo beghinnen sp terstont dat gaepspel/ om haer officien te proberen/ ende terstont coemter eenen in zynen dienst voozt/ doet den voozhaeck bande Kerke wech/ de welcke/ hoe grooter Feeste/ doet costelicker is van goude stucken/ ghemeenlick met voghelen besickt/ ende sp doet daer nae dat dencken (dat sp den ghenaden stoel heeten) open/ ende neemt alsoo de thien Gheboden daer wt/ ende gheeft se den Voorszinger op zynen arm. Met dien beghint de gantsche ghemeente te singhen/ ghetrocken wt Nummer. int thende/ Psalm. tweentsestich/ Esai in het tweede Capittel. Naer het sijnt hem daerop ghelijck dat Euangelium op de Ceremonien der Bisschoppen als sp aenden Outaer staen met haer Diakenen/ Crauwanten/ Knechten/ Boeckhuffers/ etc. Daer zijn oock veel meer ander onsprekelijke Ceremonien eer een peghelick zijn Officie volbrengt/ rechte als een spel te aensien: De vromen kigen seer om de gaten bande voozkercke/ ghelijck de Jonnen assende/ als men op den Almenor de Gheboden om draecht/ alsoo dat zijt doch sien moghen: ist dat zijt niet russen en moghen niet anders dan ghelijck de onse om dat Sacrament kigen. Dat elck gheslachte een epgen Kerke heeft/nemen sp wt het twaelfste Capittel Zacharie.

Ende hebben veel ordeninghen beghonnen/ alsoo in haren Calmit staet/ eer zijt daer toe gebrecht hebben/ om hoererije te verhoeden/ sulcken grooten deuotie heester altydt by henlieden gheweest in haer Sinagoghen.

Sp hebben oock een ghebodt/ dwelck sp alle daghe seuenmael spreken/ ende noement ghelijck de Papisten haer seuen ghetijden/ wt den 119. Psalm: Ick heb u seuenmael inden dach gheloest. Sp schrijuen oock in haren Calmit seer veel van dit ghebodt/ datmen daermee oock een siele wter Hellen helpen mach. In dit ghebodt (dwelck sp Radelsch noemen) zijn thien woorden stracks tegghen Christum gheset begrepen/ die sp dickwils wt vrees in haer Bidboeckchen wt laten/ ende daer vooz een leghe spacie hebben/ ende lypden alsoo/ dat sp haer bucken (verstaet de Christenen) tot eender dwaesheyt ende ydelheyt/ (verstaet Christum ende alder Heydenen Goden) ende bidden tot eenen Godt die niet helpen en can. Met dese woorden spouwen sp diemaels wt tegghen Christum ende zijn ghelooighen. De Venetianen hebben vooztijts de Joden ghedwonghen dese puncten daer wt te laten/ ende hen gheboden enckel gheluwte wettten te dragen.

Menigherlep Serten der Joden.

De Joden zijn oock onder hen seluen gheslachtet wt alle Serten ende Dupuels Sina-

goghen gaen moet) ghedept. Daer af in mijn Chronijcke/ nuvoztelick aengheroert ende ouergelooopen.

Schijbe oft Schrijftgheleerden zijn die/ welcke op de Letter der Schrijft steunen/ als die Rabbi/ ende meynden oock dat Godsalicheydt ware veel weten/const/ clappens/ disputeren/ ende de Schrijft van buypen connen. Dese meynden dat sp het leuen inder Schrijft hadden/ soo Christus seft/ daer sp doch den dootd (ghelijck noch heden alle Letterknechten in beyde Testamenten) daer in vonden ende aten/ soo Paulus seft/ de letter doot/ den Gheest maect leuendich. De letter is oock dat Welum ofte Voorzhaeck/ die noch heden alle Joden en Letterknechten/ oock int Nieuwe Testament/ vooz de ooghen hangt. Ende dit heeft altydt gheweest/ ende sal altydt bliuen/ een doozdruen/ verkeert/ archlistich/ opgeblasen/ ghierich/ hertnechich/ ende bloetghierich volck/ want sp staen vast op de Letter als op Godts Woort/ waermede hen de Dupuel een ghespe stelt) ende vatten dies als gueraers Godes/ eenen guet/ woelen ende rasen wt eenen dwasen guet/ niet nae de Conste/ tegghen alle de ghene die den sin Christi ende den gheest der Schrijft voozgheuen. Ghelijck vooz Christo den Propheten/ naemaels oock Christo ende den Apostelen gheschiet is/ ende noch gheschiet: Alsoo sullen sp totten eynde toe haerder vaderen mate verbulen/ ende dit sullen saltemael doen (soo Christus seft) om Godes wille/ verhopende Godt daermee eenen dienst te doen. Alsoo moet Christus altydt om Christus wille liden/ ende Christus/ Christum doot slaen. Dese ende de Pharisios noemt de Schrijft Impios, Godtloos/ die effen wel de alder grootste sondaers/ Godtschalcken/aertsboeven/ ende bloetghierighe aertsbynden Christi zijn/ ende dat selue niet weten/ ghelooouen noch zijn en willen: maer die ghesien willen zijn als Straffers/ Richters ende vervolghers der seluer. Met dese heeft David/ Christus ende de ghehele Schrijft veel te doen/ dat spse der sonden ouertuygen/ ouertoghen/ ende onder den vloech werpen.

Dese sondighen meest al om de Letter tegghen den Heylighen Gheest/ daerom en can David henlieden niet goedts ghebidden/ maer slechts wrake dat sp wtgheroept werden/ soo dat oock Christus niet veel vooz haer en bidt/ noch henlieden te doen te hebben beoelt/ daer sp nochtraus de sondaers niet en bloot/ maer hen tot henlieden voechde/ om haer te helpen/ ende stelden se verre/ Zae verre vooz dese ghelooofse hooft-bynden der waerheyt/ als dat sp hen sullen voozgaen int rijke Gods. Vande welcke Christus oock ghetuyfnisse gheeft/ dat sp de Schrijft niet en weren/ noch haer cracht verstaen/ so spse nochtans haers sins op haer dupmen van buypen condon/ ende aen een snoekheit hadden.

Men denct niet/ dat alleen het Oude Testament/ oft den tydt Christi Schrijbas ghehadt hebbe/ daer zijn altydt de Wereldt vol Schrijft-gheleerde ende ghebepfde/ oock heeft dat Nieuwe Testament zyn Schrijbas ende Typeren. Maer dat is des Dupuels selwighe conste/ dat sp de Schrijft altydt valschelick nae het wesen der Letter wtleydt/ oft van hem verre achterwaerts bediet/ op dat slechts niemand en gheloeue/ datter nu sulcke grouwelicke lieden zijn/ alsoo bediet den Paus dat twee den Schrijbis ende Hypocritis ghedrepecht op den tydt Christi/ de Doopers ende ander op Luther/ Luthert op de Doopers/ Swermers ende school-leeraers/ als Thomam/ Gabrielem/ Verreten/ etc. Ick wilde dat een peghelick de Schrijft niet vreesen ende heuen in zynen boesem/ bepiet

Schijbe oft
Schrijftghe-
leerde die op
de Letter der
Schrijft slaen

Elcken tijt
heeft zyn gro-
tepeit de en
Schrijftghe-
leerde.

bediede / alrijt sozghende dat hy niet selue een hy-
porrijt oft schyba en sy / ende hemselfen aensien-
de / hoor enen spiegel gae / soo sal hy by auton-
tueren eenen binden . Want Esaias betuycht /
dat alle menschen schalcken ende huchelaers
zijn / ende dat alder menschen mondt niet dan
dwaesheyt ghesproken en heeft . Wie eenen ghe-
beynsden wil vanghen / straffen ofte verriy-
pen / die vanghe ende straffe hem seluen . Doch
sterker dachtwils inder Schrift / dat onse const ende
wijsheyt ons seluen bedriecht . Item dat wy
noch niet en weten / wat ende soo wy behooren
te weten / 1. Corinthe. 8 . Item dat wy midts beel-
weten tot Sotten gheworden zijn / ende dat ons
onsen eyghen dijsch tot eenen strich gheworden
is . Item dat wy midts veelheyt niet en weten .
Sommia de heylighe Schrift berispt doozgaens
onse dwaesheyt / blintheyt ende onwetenheyt
noch dunckt ons dat wy al weten / ghelijck de
Schriftgheleerde / ende eten noch hedens daechs
vander H. Schrift / als vanden Boon des we-
tens goet ende quaet / den doot / daer hy ons noch-
tans tot het leuen soude ghedijen / dat maecht
den boozhanc der letter / dat wy den sin Christi
ende het licht des Sheests nimmermeer en ghe-
crighen .

Pharisei waren ghemeyn gheestelijcke hepli-
ghe Joden / niet hooch gheleert als de Schrybe/
maer van schijnbaer heplich leuen/daeromme se
Hypocrite waren ghenoemt/ dat is ghebeyns de/
ende Pharisei/ dat is/ wtghelefen oft af- gheson-
derde. Deser gheestelijcheyt ende roem en stont
niet op de H. Schrift ende veel wetens/ als der
Schrift geleerden: maer op heplich leuen/ de Wer
ende goede werken/ hande welcke sy daer doek
sonnighe wt epghen voornemen selue verco-
ren/ ende tot de Wer hielden/ als cleedinghen/
gheenen wijn drincken/ ghelyck by ons de Mo-
nicken/haer leuren aent Euangelium lappen/ en
als ter salicheydt te clepne/ haer statuyten den
woorde toe doen.

Saducei loochenden de verrijfenisse der doo-
den/als oft de Ziele met den lichame storue / en
namen niet meer boecken aen dan de vijf Boec-
ken Moſi / de Propheten ende alle de andere die
wierden bp haerlieden als ongheloofweerdich
gheacht.

Esse leeden in grooter abstinētie oft afzēuc/
in eten/ligghen/cleedēten/drincken/spreken/etc.
Die haer dit leerde / noemden sy Christusum oft
Messiam.

Marbonei hielden dit voor Christus of Mes-
siam diese in alle dingen leerde rusten/ stil zijn/en
den ewighen Sabbath houden.

Genistel waren dese / die van Abrahams zade
haer gheloof den afigheromen te zijn. Want veel
Joden inde ghebanckenisse Bablonie / verlie-
ten niet alleen de Wet / maer verlieten oock haer
eygden wyuen / ende hinghen de Babploonische
wyken aen: Maer doen de verlossinghe quam/
traden sy wederom met haer kinderen tot de Jo-
den / die nu haer wijs behestden / deelden haer na
de ghebanckenisse van dese / ende noemden haer
seluen Genisteos / Abrahams zaet. Hierom en
weet gheen teghenwoordich Jode / oft sy van
Abrahams zade sy / ofte eens heydens Afgodsche
Babloniers. Waer by sy haer op de promissie
Abrahe niet meer en conde steunen / wannert al-
schoon na de letter opt vleesch luyde ende bediet
werden soude.

Verliest ſcheyden de Schrift/ geloofden ſom-
 mighe Propheten/ ſommighe niet/ boogheuen-
 de/ dat ſp niet al wt eenen Gheest gheſproken en
 hadden.

Samarite hieten dese / die alleen de Wet hiel-
den / en niet anders aen en namen.

Hiemicrobantiste wagen / die beide haer lijf

ende cleederen seer dickwils wiesfchen ghelick
nu de Turcken. Van haer ander seckten / Leef-
mijn eerste Thronijcke van Cozden ende seckten
der Joden.

Doorts hoe-wel de Joden in veel stucken on-
eens zijn / ende in veel Secten ghedeylet / ende on-
sonderlinghe niet Mose dispenseren / ende om-
gaen soo sy willen / so zijn sy nochtans daer in al-
eens / dat Christus niet Godt oft den beloofden
Silo en sy. Sy en ghelooouen oock gheen Waghe-
bier oft Erfsonde. Sy segghen dat hen de Besnij-
dinge van God ghegeuen is / niet reghen de Erf-
sonde : Maer hen tot een teecken / om haer daer
mede wt te teekenen / ende van andere volcken
te onderscheyden.

Sp verstaen alle Propheeten ende de belofte
nissen na de Letter / tijdelick ende ijdelick. Ende
van het Nieuwe Testament / en houden sy niet
met allen.

Een ghemeyn beschrijvinghe

Palestine oft Judee/ het belooft de
Landt/ ende der Woestijnen/ door
welcke de kinderen van Israhel
beertich Jaer gheetroc-
ken hebben.

N Daen Sprac tegen her
Zupde ligt Palestina / anders
Cananea ghenaeint / ouer den
berch Libanum ende Vermort
oft Hemach / ende dat Lande
Reptals / Sebulon / den Berch
Taboz / de ghelegentheyt ende
Steden daer aen / aenden Berch Antiliban / Ce
sarea Philippi / Capernaum / Epberias in Ga
lilea ghelegen. Item de ghelegentheyt Manasse
Gad / Gilead / Eschon in Decapoli. Daer aen
stooten ouercant tegen her Gofken ende Zupden
teghen het woest Arabia / de volcken Amorei
Ammonite / Moahite / Abatim dat gheberchte
daer aen dat berchachtich Arabia.

Nu Phenicia ligt aenden Iordaan / ende Syria teghen het Westen aende groôte Zee/ daer intelt Petrus Apianus Cesaream Philippi. Daer aen ligt teghen de voornoemde Zee/ Iae aenden Oeier der Zee binnen tegen tZupden/ den Berch Carmelus / de ghelegghentheydt Manasse ende Ephraim. Item de Steden Sidon / Tyrus/ Ptolemais / Anron / Doxphiria / Dorā / Affur/ Sarepta/welcke alsemael in Phenicia oft Cesaream toebehooren. Daer nae volcht teghentZupden Palestina oft dat lant Canaan/welck van Petro Apianus in Judeam/Jordamean ende Galileam ghedeelt wort. Samaria wort voort Judas oft in Judeam gherekent. Nu in Galileam wort gheest ende gherekent Capernaum/ Tiberias/den Berch Libanus/de Städt Pazarth/ inde Prouincie ende het Meer Genezareth ghelegghen. Nu isser tweedeler Galilen/ deen tegen de Zee/ bydet Tyters Prouincie/ daer Salomon voortyts den Coninck Tyti twintich steden heeft gheschoncken een deel Pethalim. Vanden versterckt hem tegen het Meer Genezareth/ ende der Städt Tybertades / een deel Babilon/ Plinius nemet voort gansche Candhean oft Palestina/enke sept dattet hem yaelt inde eynde aen Egypten/ Arabia ende Syria. Judea sept Plinius Lib. 5. is een Land Sprie / ende heeft teghentZupden Arabiam / teghentZupden Pheniciam. Daer Petrus Apianus tellet onder de Landen Palestins oft Cananee/daer in sijn veel Steden/ als Elusa / Napia / Ascalon/ Afotus/etc.

Judea dat derde ende grootste deel Palestijne/
wozt diu wils hoo; geheel Palestinam genomen/
JH 4 stide

25te August.
con. winter.
langhe des.
vols. 15020

Die Handelt
bedeutet.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

ende begreep in hem Jerusalem / Jericho / Samariam / Emaus / Gaza / Acharon / Hebron / Bethel / Bethaniam / Berthehem / Joppe / dat Hertijck Philistozum / de doode Zee / dat Black belt / Pasca / dat deel Moab / Ruben.

Maen Palestina stoot tegen Egypten dat woest / wilt ende seer berghich Arabia / de woestijne in welcke de kinderen van Israel beertich Jaer met grooten hongher / coninc ende crupen onnueghel woest hebben / waer in oock veel Coninghen / Landen ende steden zijn / die altemael hebben moeten t'onder ligghen / ende recht als door hare vanden eenen wech moeten maken / tot dat sy int Landt van Belosten gheromen zijn.

Alder eerst als sy wt Egypten ghetrocken zijn met den Hoofstman ende Capiteyn Mosi in Marath / ende tot de twaelf Fonteynen Helim quamen / Exodi int vijftiende Capittel / zijn sy naemaels in die Woestijne gheromen / daer dat volck om spijse ende drinck murmurerde / ende dat hen Godt dat Hemels Broet / ende een gheheel Maent lanck enckel Quackels te eten gaf / Exodi 16. Numer. 11. Daer na quamen sy in Kaphadim / daer den murmurenden water ghegeuen wert / ende dat sy Amelech versloeghen. Daer na aenden Berch Sina / daer hen Godt door dienst der Enghelen / de Wet Mosi gaf / Exodi int xix. ende twintichste Capittel. Ende hoe Moses ten tweedemaal op den Berch clam / 40. daghen vastede / en te wyle dat volck om t'als danste. Leest Exodi 24. 32.

Als sy nu na de woestijne Sinai op-bracchen nae het beuel des Heeren / ende van Hazereth op de woestijne Pharam in Cades toelanden / wiert dat volck wederomme grimmich ende onwillich / murmurerden wederomme / ende saghen achterwaerts in Egypten / na de vleeschpotten / Meloenen / Koudwoorden en knooploock. Doen schickte henlieden Godt bleesch tot verdzietens toe / soo dat het hen wederomme ter nesen wt ghinck een gheheele maent lanck / Numer. 11. Naest daer na int xij. Capittel / murmurerden sy wederom ten tsienden male / daeromme alle die we ghedaen waren wt Egypten (wtgenomen twee) steruen moesten inder Woestijne ende haer kinderen tot boete voor de beertich daghen / beertich Jaer inder Woestijne om-baren / Numer. xij. Naemaels coemt gheheel Israel ses hondertmael dupsent / dupsent / seuen hondert en dertich enckel strydtbaer voeknerchten / behaluen de vjden / wijs ende kinderen / inde woestijne Sin / Numer. 21. xxvj. sonder al wat wt Egypten was getrocken / die altemael tot op twee toe inde woestijne slozen. Dat aenhangende volck bleef in Cades / dat schickte Moses tot den Coninck Edom om eenen vijen doorganck aen eenen hoerck zijns lants / maer alst henlieden ontfeyt wert / trocken sy wederom te rugghe niet murmureren ende onghedersameheyt / ende braken van Cades op / tot den Berch Hoz / daer Aaron om zijns ongheloofs wille steruen moeste / Numer. xx. Naer Moses op den Berch Abarim / Numer. xxxvj. Deuter. xxxij. Doen ruste hem Cananeus den Coninck Arad tegen Israel toe / maer sy versloeghen hem / ende hieten dese plaetse Hozma / dat is / Verbannen.

Voorts van Hoz trocken sy tot de doode Zee / dat sy dat Coninckrijck Edom / (dies dooz zijn Landt niet en wilde laten passeren) omme trocken. Doen wiert dat volck wederomme onwillich / ende bepde des arbeys spijse ende weechs verdzoten / daeromme God vperighe Slanghen onder haer sepende / die der veel ommebrachten oft doodden. Naer als hen dooz de Metalen Slanghe midts Moses wederom gheholpen werdt / braken sy van daer op / ende sloeghen na seeren

woordt haren Legher in Eboth / ende van daer verruchten sy haeren Legher in Zedariam de wilbernisse teghen Moab / haer nae het Oosten streckende. Van daer quamen sy tot de Beerke Zareth ofte Zared / die verlieten sy haest / ende sloeghen haer Tenten in Arnon / ten eynde der Moabiten Landt. Van deser woestijne trocken sy nae Mathana nae Bahaliel / van Bahaliel na Ramoth / ende van Ramoth in het Dal dat inden belde Moab ligt totter hoochde Hiscra / ende Israel sandt boden tot Seon den Coninck Amozozum / met bede / haerlieden dooz zijn Landt vzedelijck ende sonder schade te laten passeren de vijze Landtstrate: Maer als sy niet en wilde / soo sloech hem Israel / ende nam zijn Landt in van Arnon aen tot aenden Jabor / ende tot aende kinderen Ammon. Alsoo woonde Israel inden lande tot Ammoniters tot nae Hesebon. Daer nae sandt Moses voorschappers oft bespieders in Jaeser / ende ghewonnen haer Dochteren / ende namen de Amoziters die daer inne waren / in / Numer. 21.

Naemaels trocken sy op Basan dat Coninckrijck / om Og den Coninc te besijden in Ebrat / dien deden sy ghelijck Seon den Coninck der Amoziters / die tot Hesebon woonde / welken sy versloeghen tot datter niemant ouer en bleef. Daer nae Legherden haer de kinderen Israels in dat belt Moab / ouer ghene zijde der Jordaan by Jericho / daer sandt Balack den Coninck der Moabiten boden tot Bileam den Propheete / die soude op zijn behooflijcke Soudje comen / om de kinderen van Israel te verbloeken / op dat sy hem niet en deden ghelijck Seon den Coninck Amozozum / ende Og den Coninck Basan / Numer. 22.

Doen nu dat volck in Sitim woonde / en dat het nu soo gheluckich vander handt ghinck / ende dat den Coninc der Moabiten Balac gheneemt / wt de Propheete Bileams schier gheheel versaecht werdt / began dat volck zijns selfs te gheboelen ende te verhoemoedighen / verhsief hem midts dat gheluck / ende sy hoereerden met der Moabiten ende Madianiten dochteren / sy aenbadten oock hare Goden / ende ondergaen haer Baal-Idol. Cuen wel sulde Phinices Godts thoren wederom af / midts dien dat sy den misdader Simri / met der Madianitine doode / ende dat Moses de Querste des volchs / aen de lichte Galghe hinck / Numer. int 25. Capit. Die altemael hoe die kinderen van Israel gherepht hebben / ende waer toe / want beghinsel totten wganck van Egypten / tot op Josue / woordt verhaelt / Deut. 1. 2. 3. Cap.

Als nu Moses vanden Velden Moab op den Berch Nebo clam / inden Tzoph Phasga teghen Jericho / thoonde hem de Heere al het Landt zijnen vaderen toebeloest / ende daer moeste sy steruen. Josue wierdt in zijn plaetse vercozen / om dat volck volepdelijck in dat Landt te leyden / Deuter. xxxij. die schickte haest bespieders nae Jericho / ende ouerwan de siadt / Josue Capittel 2. 6. Daer nae sandt sy bespieders nae Hap henen / ende ghewanse terfont / Josue 7. 8. Daer nae freedt sy in Gabaon teghen vijf Coninghen / ende versloechse alle vijue / Josue int 10. Capittel. Int 11. Capittel freedt sy teghen veel Coninghen. Ende vertelt int 12. Cap. in somma eenendertich Coninghen / die sy versloeghen ende ter neder gheworpen hebben / vanden wt-torch Egypti dooz de Woestijne / tot op de ouertwininghe des Landts. Noch en is Jerusalem niet ghewonnen / maer dat wandt Judas den Capiteyn na Josue / Judicum int eerste. Ende hoe dat God tot oeffeninghe Israels / sommige volcken heeft ouer-blijuen laten / die haer alreys onderstonden / nu metter hulpe der Egypters / nu der Perssen /

Toch ende
vise Israels
dooz de wo-
stijne.

* of Dooz

Perſſen/etc. Iſrael wederom wten Lande te verduyuen / daer af leeft de Boecken der Rech-
teren / Coninghen / ende de Chronijcke inden
Bybel.

Lutherus inde Voor-reden op Eſaiam be-
let alſoo af / Jeruſalem oft Judea heeft teghen
den moezgen de doode Zee/daer voortdies So-
doma ende Gomorra ghelegghen hebben / ouer
ghene zijde der Zee ligt dat landt Moab ende der
kinderen Ammon. Voorder ouer ligt Babilo-
nia oft Chaldea. Noch voorder teghen het Oo-
ſten Perſſia. Teghent Zuyden heeft ſy veel lan-
den/als Egypten/Moorlant/Arabiam/de Koo-
de Zee/Edom ende Midiam. Teghen het We-
ſten ligghen de Philiftinen aende groote Zee/de
erſte vanden der Joden/ende bet beneden der
ſeluer Zee nae het Moorzen / ligt Sydon ende
Tyros/de welcke palen met Gallilea. Teghen
het Moorzen ligt den berch Libanus en bet daer
ouer Damafcus ende Syria / Voorder achter-
waerts ter zijden Ooftwaerts Affria/de welcke
altemael om dat landt Juda ligghen/ghelick de
Woluen om eenen ſchaeptal/met ſommige van-
de welcke de kinderen van Iſrael by wijlen ver-
bont en wederbont mackten / dwelck haer doch
niet en help. Hac Luche.

Bypſondere ende eyghentlike be-
ſchrijvinghe ende afconterſeytinge des Be-
loefden lants/met zijnder ghelegghent-
heyt/steden/berghen ende vles-
ken/van myle tot myle/
oock de aenpacckers/
wat metten lan-
lande paelt.

Nedemaal de bewoopinghe ende eyghent-
like ghelegghentheyt des beloefden landts
ende der woestijne/tot het verſtant der heyligher
ſchryft wonderlick dienende is / ende recht als
enen ſteutel is tot alle Hiſtozien en Propheeten/
hepde des Ouden ende Nieuwen Teſtaments/
ſo wil ick mogelicke neerſticheyt daer toe wep-
den / dat landt eyghentlick te beſchrijven/ende de
rekeninghe ende verdelinghe der landen / van
Acon beghinnen / op alle plaetsen van myle tot
myle/wt Petro Apiano/naer ſonderlinghe van
Heer Bernharts van Bredenbachs aenſegghen
die dit landt ſelue met veel knechten ende Ridde-
ren bereden/en daer toe een conſtelicken Schild-
der op zijnen coſt by hem byſtandich ghehad
heeft / om dit altemael dat ſy gheſien hebben / te
bewerpen ende af te malen. Ick verhope dat ooc
ſommighe gheleerde deſe mynen dienſt ſullen te
goede met dank aennemen / want ick emmers
henlieden daermede te dienen begeere / op dat ick
my ſeluen niet alleen en leue ende ghehozen ſy/an-
ders maecten de welandtſche vzeinde woorden
verdriet/onluſt / duſterniſſe en hinderniſſe bep-
de tot het leſen ende verſtant / dwelck altemael
wech genomen wort / alſinnen weet hoe de landen
aen malcanderen ligghen.

Oft eerſte is te weten / dat dat landt dat wy
heyligh noemen / welck den twaelf gheſlachten
der kinderen van Iſrael ghegheuen wert / wiert
een deel der Coninckrijck Judee (begrijpende al-
leen twee gheſlachten Judee ende Benjamin) ge-
maect. Eens ander deels dat Coninckrijck Sa-
marie/der Stadt die nu Sebaste heet/ende was
een Hoofſtadt der ander 10. gheſlachten Iſrael
henoemt. Maer hepde deſe Coninckrijcken met-
ten lande Philiftim / hieten voortijds Paleſtina/
ſomtijds Canaan / ten leſten Judea vanden in-
woonende Joden. Nu dit landt was een deel des
landts Sirie / ghelick Sachſen ende Francken
deelen zijn vander Duytſcher natie/Lombardia
ende Tufcia deelen des Italiaenſchen lants/etc.
Enenwel om dit bet te verſtaen / is te merken/

datter veel landen Sirie zijn / die onderscherpe-
like namen hebben. Dat gantſch landt van het
water Tigris tot in Egypten landt / wort ghe-
meppelick Siria ghenoemt. Maer dat eerſte deel
des ſelfs begrijpende dat landt tuffchen de wate-
ren Euphraten ende Tigris/ende dat hem ſtrecke
vanden berch Tauro tot aende Kooode Zee/wort
gheheeten Meſopotamia Sirie / alſoo veel ghe-
ſept als midden tuffchen de bouen ghenoemde
wateren. Ende dat ſelue landt heeft veel volcks/
als Perſſas ende Medos / ende daer aen ſtoot
Chaldea. Daer in is groot Babilonia by het
water Chobar / van welck Babilonia men leeft
Genesis int 11. caput. Dieſghelicks dat landt
Arabia daer aen liggende/aen oert de Kooode zee.

Enenwel dat eerſte deel des lants Meſopotamia/waer in de Stadt Chiffa is / die voortijds
Arath oft Kages Medozum / maer nu Kafe ghe-
naemt wort / heet byſonder Meſopotamia Sp-
rie/ende dit is de eerſte Spria.

Vander heet Celuſpzia (van oudts gheſchre-
uen Coelet Spria) welcks Landt beghint van
het water Euphrates/ende eynt hem inde Be-
ke Valanie/bie onder het Slot Margad vloeyt/
ende valt daer nae inde groote Zee. In dit landt
ligt de Edele ende vermaerde Stadt / eertijds
Antiochia gheheeten / met veel ander ſteden/als
Laodicea/etc.

De derde heet Spria Phenice/welcks landt
beghint van dat voortijds water Valanie/
ende ſtrekt hem tot aenden ghehouwen ſteen in-
der Woestijne onder den berch Carmelo/die daer
nae hiet / ende was een weerlick Slot der Hel-
grimmigen/eertijds ghelegen onder de Heerſchap-
pſe der broeder vander Ridderſchap des Tem-
pels. In dit landt waren oock voortijds Edele
ende machtighe ſteden/als Margad/Anthran-
dum/Tripolis/Baruthum/Sydon/Tyros/Ac-
con/Caphernaum/etc. Ende heet daerom Spria
Phenice/van Phenic Agemonis ſoon/Cathin
broeder/die welcke de machtighe Stadt Tyros
ghenaemt/vernieude ende beterde/en een Hoof-
ſtadt deſes landts maecte / ende haer nae hem
ſelfs noemde.

De vierde heet Spria Damafci/vande hoof-
ſtadt Damafcus ghenaemt/ende dit landt ſtoot
teghen het Ooſten aen dat voortijds. Sy heet
oock Spria Libanica / vanden Berch Libanus
die daer in ligt/ende ſeer vermaert is / van welc-
ken hier nae het wort gheſept.

Na deſe vierde Spria volcht dat landt Pa-
leſtina / dat eyghentlick Philiftim heet. Daer-
om is te mercke datter byderlep Paleſtine zijn/
die enenwel deelen zijn der grooter Sprie/nu bou-
en verhaelt.

Deerſte / welcker Hoofſtadt is Jeruſalem
met al haer gheberchte/tot aende doode zee/ende
tot aende woestijne Cadef barne ghenaemt.

Vander / welcker Hoofſtadt is Ceſarea Pa-
leſtine alſoo ghenaemt / oft oock Ceſarea aender
Zee/metten gantſchen lande Philiftim/ beghin-
nende vanden voortijds ghehouwen ſteen/hem
ſtreckende tot aen Baſan.

De derde / welcker Hoofſtadt is Bethſan/
ghelegghen onder den Berch Gelboe by den
Jorzaen. Deſe derde Paleſtina heet eyghent-
lick Gallilea / ofte dat groot veldt. Eſdras
begrijpt oft paelt teghen het Moorzen aen Capa-
dociam.

Dieſghelicks zijnder oock drie Arabien /
deelen des grooten Sprie. Deerſte / welcker
Hoofſtadt is Boſeron ghenaemt / nu ter tijde
Buſeteth eertijds Bozora gheheeten. Aen dit
landt ſtoot de ghelegghentheyt Tracontidis
Regio/een landeken/ende de Stadt Turea/Item
Idumea/ende Damafcus / oock een machtighe
Stadt.

Vander

Dierder
Spria.

Meſopotamia.

Celuſpzia.

Spria Phenice
of
Phenicia.

Dierder
Paleſtina
of
Spria.

Arabia een
landt Sprie.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

De landen
Moab/Am-
mon/ Seon/
Balan/Phi-
listin/ Pale-
stina beho-
ren in Syria.

Vander welker Hoofstade voortijds heeft Nabath gheheten / ghelegghen bouen de Beke Arnon. Dese Arabia was dat landt der kinde- ren Ammon / hoe wel de Hoofstade den Moa- biteren toebehoorde. Item sy was oock inden lande Seon / met inblijtinghe des landts Ba- san ende des Berchs Galaad. Dat derde Ara- bia welker Hoofstade is Mons Regalis ghe- naemt / oft Carath / oft een steen der Woestijne ghelegghen by de doode zee / ende hout onder haer dat landt Moab / welck eyghentlick Siria De- bal gheenaemt wordt / ende daer toe Idumeam ende den berch Seir / ende dat gheheel landt on- trent de doode Zee / tot aen Cadef barne / ende tot aen Spongaber / tot de wateren der wederpre- kinghe (dat is een eynde inder Woestijne) teghen de doode Zee / door de wijde Woestijne / tot aent water Euphraten. Dese is groot Arabia / daer de stadt Mocha in ligt / daer Machomet's be- grauenisse is. Daer mede sy ghenoech gheseyt van landen den Heplighen lande aenstootende / int ghemeyn ende op het toytste (dat is) hoe doch die selue heeten. Voorts tot sonderlike beschij- vinghe des lants / dat den thien gheslachten te deele wierdt / alsoot nu is tot deser tijdt / ende soo wijt ghesocht ende beschout hebben / willen wy nu comen.

Accon ligt in
Phenicia.

Dat heplich landt wordt wtghebeyle in veel deelen / nochtans altyds beghinnende aende Stadt Accon / teghen menigherhande plaetsen der Wereldt / welcke Stadt Accon voortijds ghe- heeten heeft Ptolomeida / ende heeft een seer heerlike weerliche ende machtighe Stadt ghe- weest / een hauen ende aenbaerdet der toereysen- de Belgrimmien van Europa / maer nu ouer langhe gheheel ghebestruert. Maer nochtans van wegghen haerder ghelegghentheydt / soo wor- den de linien wtghestrekt ende ghetrocken / van haer tot aender steden die hier nae volghen. Ende ten eersten neemt dese wtdeplinghe het begijnfel / nae de rechte Linia / van Accon te- gghen Tyrum / ende daer nae tot ander Steden daer by. Oock is hier te merken / dat dese Stadt Accon den Heplighen lande noyt en heeft toebe- hoorde gheueest / ofte beseten vanden kinde- ren van Israel / sy werdte wel toeghetelt den ge- slachte Mer / maer die selue Asaritenen en besa- tense noyt.

Accon hoe
groot.

Dese Stadt Accon ligt in den lande Syria Phenicia / ende heeft by vier mijlen verre den berch Carmelum / ende de Stadt Capha onder aenden berch ouer ghene zijde den Torrent Cy- son / daer Helias de Propheet de Priesteren Baal doode / alsoo men leeft int derde Boeck der Coninghen int achtienste capit. Euenwel dat landt Siria Phenicia streckt hem wel drie mij- len voort / tot aenden ghehouden steen / daer eynt hem dat selue Landt teghen het Zuyden. Dese Stadt Accon was oock seer weerlich ende wel verfort met sterke ende dicke Mueren / Vesten / Thoznen / diepe grachten ende won- derbaerlike Wolwercken / ende die Stadt had- de een drijcantighe forme ende figure als eenen schilt / alsoo dat haer twee deelen verdoechden tot de groote Zee / ende die aenroerden met ha- uens / etc. Dat derde deel siet aent veldt / het welcke omringde / ende die Stadt was aen som- mighe eynden twee mijlen breed / op sommighe aerdtrijck daer ontrent was gantsch vucht- baer / in Akkeren / Weiden / Wijngaerden / Boomgaerden / met menigherley Edele vruch- ten verriert. Maer ouermids soo menich- suldighe destrueringhe / die dan in die landen gheschiedt / is oock eyndelick dese Stadt ende dat landt daer aen / gheheel perdestruert ghe- worden.

Provincien / Steden / Berghen / Riuieren ende Contrepen van Ac- con teghen het Noorden.

By vier mijlen van Accon teghen het Noor- den / is een cleyn dopphen S. Lambrechts gheenoemt / onder den berch Saron liggende / niet verre vander Zee / sierlick ende lustich van Wijngaerden / Boomgaerden / wateren ende ri- uieren. Van daer climmen op den Berch Sa- ron / ende coemt by drie mijlen tot het Slot Lau- daleon / dat Alexander Magnus (als hy de groote Stadt Tyrum beleggerde) voortijds maecte. Maer Balduinus een Christelick Co- ninck tot Jerusalem / beterde ende vernieuwe daer nae dat selue Slot / ende gaf het sommighe yzome Edele Christenen / die oock van dit Slot haren name hadden.

Accon heeft
teghen het
Noorden

Van daer niet heel verder dan een mijle / is een wonderlike Fonteyne van leuenden wa- ter / soo de schijft seyt int boeckken der liefheb- bende sielen / welcks Fonteyns wateren niet ge- rupsch vanden berch Libano vlieten / ende die Fonteyne is moghelijk een steenwoyts verre vander strate die na Tyrum leyt.

Hoe wel oock de schijft spreect van een Fon- teyne / soo zijn haerder nochtans viere van een- derley ghedaente ende forme / maer niet van eender grootte / want deene die oock de grootste is / ende viercant / heeft veertich boeten inde leng- de / ende oock inde breedte / vander drie byde vijf- entwintich boeten / lanc en breed / al met sterke mueren ende herde steenen / ende ontloffelicken calck van eender lancie lanc op ghelept / in wel- ke fonteynen dat water alsoo versamelt ende op- ghedruyen wordt / dattet tot allen hoeken ouer de mueren wt loopt. Euenwel zijn daer sommi- ghe Canalen oft Conduyten eens mans diepte onder der aerden verbaet / die dat water ontfan- ghen / ende leyden tot aen Tyro / daermen met dat selue water alle houen ende dat vruchtbaer aertrijck begiet.

Dier woud-
like fontey-
nen by Ty-

Dese vier Fonteynen en zijn niet verder van de groote Zee / dan als eenen met eenen boetho- ghe schieten maschte / ende in dat cleyn begrip drijuen die selue Fonteynen met haer water ses Watermuelens redelick groot / ende die wa- teren worden alsoo haest vander Zee verston- nen.

Van dese Fonteyne niet gheheel een mijle weechs nae Tyro / heeft voortijds een vermaer- de Stadt aende Zee ghelegghen / van welker Stadt eere ende lof / oock macht ende stercke / heeft men veel inder Schijft / bysonder inde Propheeten Esai / Jeremie ende andere.

Vande voorszeyde Fonteynen ginch een Mer- water in costelicke Conduyten / onder der aerden ghelept / tot midden in die Stadt / van welcks ghe- strichte men noch voetstappen siet.

Die Stadt Tyzus is (soomen seyd) van Ja- phet Noe soon / naeder Diluie gheboort ghe- worden / maer van Phenice langhe daer nae als voorszeyt is / werdte sy wederom ghebetert en ver- nieuut / ende alsoo een Hoofstade Phenice gheoz- dineert.

Tyzus een
Hoofstade
Phenicia.

Dese Stadt Tyzus was grooter dan Accon / ende was met sterke mueren ende baste torens omringt / hebbende een ronde forme / liggende int herte der Zee / op een groote steenroose / en metter Zee rontsom omringt / wtghenomen al- leen aent voorszeyde der Stadt / daer sy door Ra- buchodonosor / ende daer sy door Alexandrum Magnus den lande wert toeghevoerht / alsoo verre als eenen steenwoyts daer sy doch eenen hoo- gen muur hadde 25. voete dicke / behaert met 12. sterke torens / die daer ghelept werden tot aent machtsich slot der Stadt op de steenroose liggende / daer

daer op oock de Stadt ghebouwt is/welck Slot met sulcke thozens booz hem selfs sonder dander daer aen stootende/ ende niet veel ander gheueren alsoo was versiert / datmen hadde moghen ghelouen de gantsche Wereldt en soude dat Slot met machte niet hebben connen ghe winnen / soo sp nochtans is / Jae oock gheheel verdestruert. Men leeft in Ecclesiastica Historia van veel Martelaers / die Diocletianus aldaer heeft laten dooden / welcker ghedaen alleen Godt bekend is. Origines ligt oock aldaer in eender kercke ten heylighen Graue ghenacmt / in eenen muur besloten. Daer waren voortijds oock soo grooten Marmelsteenen Calomnen / dattet een grooten ende wonder was te sien. Een Kerts-bisdom wasser oock in deser Stadt / want sp was een Hoofstade des landes Phenicie. Den Aertb-bisshop hadde onder hem sommighe ander Bisshoppen Suffraganios / als Baruthem / Synodem / ende Acconiensem / ende dit Bisdom streckte hem tot aenden ghelouwen Steen / oft dat Slot der Pelgrinnen. Booz de poorte deser Stadt teghen het Oosten / twee hoorscheyten verre / thoonmen noch de Stede / daer onse Heere Jesus ghepredicht heeft / aen welcks eynde doen onse Heere totten volcke sprach / een vrouwe een stemme berisef ende tot Jesu sprach : Salich is dat lichaem dat v ghedraghen heeft / ende de Bozzen die ghy ghelouwen hebt / etc. Ende op dien hoek is eenen grooten steen ghelept daer onse Heere doen ker tijdt stont en preechte / welck plaetse oock nimmermeer met sande bedekt en wert / het sp winter oft somer / daer nochtans seer veel lichts fants is ombleghende / ghelijck in dese landen byrijden sneu booz de winden verwoyden wort / ende alsoo hoopen maecht / alsoo doet ghinder het sande.

Drie cleyn mijlen van Cyro teghen het Noorden / loopt dat water Cleutherus inde groote zee / tot aen welck water Ionathas verbolchde Demetrium den Coninck / soo men leeft int 1. Nach. int 2. cap.

Dese Riviere coemt van Iturea oft Gallilea Gentium / een landeken also ghenaemt / vander Prouincie eertijds Boob oft Zabul gheheten / ende vloeyt onder het Slot Belcisfort / by Bozma gheleghen / tot daer toe dat Josue de 5. Coninghen verbolchde / alsomen leeft Josue int 10. capittel.

Op twee mijlen van deser Riviere is de Stadt Sarepta Spdoniozum / booz welcker Stadt poorten teghen het Zuiden toochtinen noch een Capelle / die is ter plaetse daer Elias den Propheet totter Sareptaenscher Vrouwe quam / ende woonde oock daer / ende verwerkte haer eyndelick haren soile / soo men leeft int derde boeck der Coninghen int 17. capittel. Men siet oock noch dat Camercken / daer Elias zijn ruste in hadde.

Sarepta en heeft nu nauwe acht huyfen / ettelwelck de verhallen ghestichten ende waertreckenen gheuen een bewijs / dat sp voortijds een heerliche ende machtiche stad gheueest heeft.

Twee mijlen van daer is die Stadt / voortijds groot ende naemachtich / Spdon ghenaemt / inden lande Phenicia gheleghen / welcker groote byde oude ghestichten wel ghemerckt wordt / diemen nauwe en mochte ghelouen wanneer mensse niet en saghe / ende sp was nae de lengde op blandt liggende / van t Zuiden teghen t Noorden gheroghen / onder den Berch Antilibano tusschen hem ende der Zee seer listich gheleghen. Van haer oude ghestichten is een ander cleyn stedeken ghehoude / seer weerbare / ende is op de ander zijde int herte der Zee gheleghen / ende het heeft twee vaste sloten / een teghen het

Noorden op een steenrootse linder Zee / het welck de Dupische Pelgrinnen / die derwaerts waren ghetrocken in een Passagie ghebouwt hebben. Ende dander teghen het Zuiden op een berch-ken seer vastelich ghesedt. Dese twee Sloten hielden voortijds de Ridders des Tempels in.

Dat landt ontrent dese stad heeft van te voren seer vruchtbaer gheueest van alle gheslachten van Wyn / Rozen ende ander vruchten / oock van een heylsamen ghesonde locht.

Maer de Wyngaerden zijn nu ende dierlan ghe gheheel verbozien in desen lande / nae mael de Sarraceni gheenen Wijn en dyncken / waer by men nu in desen lande wepnich Wyngaerden bint.

Vander oude stad poorte teghen het Oosten / welcke nu gheheel ghebestruert is / heeft een Capelle ghehoude gheueest op die plaetse daer een Cananeetsche vrouwe tot onsen Heere Jesum quam / biddende booz haer Dochter / die vanden boosen vbandt beseten was / byden weghe die naer Ituream ende Cesarea in leyd. Daer afschryft Martheus int 15. capittel daer hy spreect : Jesus is wtghegaen / tot de eynden Cyren Synonis / ende siet / een Cananeetsche vrouwe wien seluen lande comende / riep tot Jesu : Heere een Sone Davids / ontfermt v ouer my / want mijn dochter wort swaerlijck vanden boosen vbandt gheplaecht / etc.

Antilibanus den berch licht een ringle weechs vander Stadt Spdone teghen het Zuiden / ende desen berch beghint by dwater Cleutherus / van welck bouen gheseyt is / ende streckt hem booz tot nae Tripolim / ende wel byf mijlen vorder / ouer al wel byf dachzeppen wt / ende en wijckt niet ouer de twee mijlen vander Zee / wtghenomen by Tripolis daer den Berch wel drie mijlen vander Zee is. By tijden / doch seer selden / coemt hy soo nae by totter Zee / datmen onder niet ghegaen en can. Op desen berch waren voortijds de alderbeste Wyngaerden / seer goeden Wijn gheuende / alsoo de Schryf septe in Cantico / sprekende van den beminden : Dijn ghedachtenisse is als den Wijn des berchs Libani / tot een teeken dat den seluen Wijn seer costelich was.

Drie mijlen van daer / ouer Spdoniem is die oude ende vermaerde Stadt Baruthum ghe naemt / daer onse Heere Jesus oock ghepredicht heeft / alsodien inde Historien septe. Dese Stad heeft eenen Bisshop / die was een Suffraganios des Aertb-bisshops tot Cyro.

Ende by drie mijlen van deser Stadt / by een water Passus Canis ghenaemt / (is te segghen een hondts schrede) dwelck water aldaer linder Zee loopt / eynde hem Patriarchatus Hierosolomitani / ende daer beghon oock Patriarchatus Antiochenus / ende het Graef-schap Tripolitanus / ende dit landeken heet Passus Canis / want de selue strate is soo enghe / datmensse niet en can ghegaen / varen noch rijden / anders dan met wille der Sarraceni / want wepnich mannen mochtense der gantscher Werelt voort behouden.

Van Barutho / op ses mijlen aender Zee / licht een Stadt Bpblum ghenaemt / die eerst van het Patriarchaet Antiocheno / voortijds eenen eyghen Bisshop hebbende / ende nu de Stadt Bpblet heet / die gheheel cleyn ghewordt is.

Op vier mijlen nae van Biblio / ligt een Stadt Bortum gheheten / voortijds seer rijk / van costelicken wijn ende ander vruchten / maer nu gheheel ghebestruert.

Op drie mijlen van daer ligt een Slot Bephtin ghenaemt / inde Zee / eertijds toebehoorende

Antilibanus
eenen berch

Baruthum

Passus
Canis

Bpblum

Bortum

Bephtin

Dat derde deel deses Wereltboeck.

eenen Heere tot Antiochia/bewaert met 12. stercke thozens. Daer wiesch boortjds den besten wijn van alle dese landen.

Tripolis.

Op twee mijlen nae van daer/is een seer Edele Stadt Tripolis ghenaemt / inder Zee gheleghen / in dier maten ghelijck de Stadt Cyzus/ ende is rijck van volcke ende ander goeden/ende daer in zijn veel hanteringhen met zijde. Dat landt daer aen stootende in sonder twijfel weerdich een Paradijs ghenoeint te worden/van weghen der vruchtbaerheyt en wellust in Ackeren/Wijngaerden/Olijfboomen/Vijchboomen/etc. Diefghelijcks nauwe een landt in deser Prouincie gheuonden en wort.

Voort dese Stadt is een bzeet belt een gheheel mijle lanck / ende een halue bzeet / daer zijn veel schoon houen/waer in menigherley vruchten der seluer vele waffen.

Libanus.

Den berch Libanus is 3. mijlen verbe van deser Stadt / onder welken die Fonteyne ontspruyt / dieten eersten seer cleyn schijnt / maer terstont wort se groot ende maect een strenghe beke/die alle houen water/en de gantsche pleyne tusschen der Stadt Tripoli en den berch Libano/ende pijst dat gheheel landt / ende haer wateren zijn coel ende soet / waerby hier boortjds veel kercken ende Cloosters by dit water werden ghehouden. Dat water coemt vande wortel des berchs / ende loopt om den berch Leopardorum ghenaemt / en wort daer nae ghelept in de houen om die te wateren/ende met drie groote vloeden valt sy inde Zee/ behaluen ander beken die oock wt haer inde Zee blieten. Van Tripoli der Stadt is twee mijlen totter Stadt Leopardorum welke aen te sien seer hooghe ende ront is / een mijle wijt van Libano liggende.

Sarraceni besaerden tot Josue graf.

Beneden aen den seluen Berch teghen het Noorden is een Hol / daer in een Graf 12. schoonen lanck / dwelck de Sarraceni gheheel denoelick besaerden / meynende dattet Josues Graf sy/dwelck ick nochtans niet boortwaer en ghehooue / want de schijft hem seft begrauen te zijn tot Camachfere de Stadt / soo gheschreuen staet Josue int laetste cap. welke Stadt by Sichem ligt aen den berch Ephraim.

Op drie mijlen van deser Speloncke eynt hem den berch Antilibanus/ ende oock Libanus / by het Slot Archas / dat Arathus Chanaans sone ghehouden/ ende na zynen name ghenoeint heeft/ soomen leest inde glose Genesis int thiende cap. Ende is een hupsch vruchtbaer landt / daer hem Libanus eyndet / van welken hier nae meer wort geseyt/alsmen vanden oorspronck des Jordans sal spreken.

Een lustighe vruchtbaer pleyne 11. mijlen lanck ende 6. bzeet by Cozuosa tusschen Crach ende Archas.

Op een halue mijle nae van het Slot Archas is een vleeke Syn ghenaemt/ de welke Sineus Chanaans sone / Arathus broeder nae de Diluue ghehouden heeft / niet verre van Archas dat Slot / alsoo de glose seft Genesis int thiende cap. Euenwel wordet oock somtijts Sprouchim genaemt. Albaer is eenen grooten wjden pleyne/ vruchtbaer ende lustich/ teghen dat Slot Crach/ dat boortjds der Johanniters was / ende die selue pleyne is wel elf mijlen lanck ende ses mijlen bzeet/haer streckende tot aen de Stadt Anterandum dienb Cozuosa heet. Op dese pleyne zijn veel dorpen ende schoone bosschen van Olijfboomen / Vijghen ende ander boomen van menigherley gheslachten der vruchten ende vzeembe houten. Vouden dien is sy waterrijck / ende ver van weyde om het Dee te boeberen. Daerom de Turcomanni ende Madianite ende Boduini in Tabernakelen albaer woenen met haer wijfs / kinderen ende Vee / kemelen hebbende.

Dese pleyen omringhen sommighe berghen teghen het Oosten/niet seer hooghe/ende beghin-

nen by het Slot Archas/ en gaen tot aen dat Slot Crach/ ende in dit gheberchte woenen sommighe Sarraceni Vaningeri genaemt/ seer boose menschen / ende bysonder den Chyristenen seer contrarie/hatich ende nijdich.

Voort van Arcon der Stadt stracks den effen wech teghen het Noorden/coemmen opt eerst tot een Slot Mansort genaemt / dat eertjts een Hospitaal was der Duyscher Heeren / maer is nu ter tijt gheheel ledich ende woest.

Dier mijlen van daer oock teghen het Noorden/is dat Slot Chozon/seer vast ende werelck/ dat boortjts een Heere der Stadt Tiberiadis heeft ghehouden teghen de Stadt Cyzus/ om haer daer wt te bestryden / ende ligt seuen mijlen van Cyzo.

Dier mijlen van daer is de oude Stadt Noz ghenaemt / waer inne den machtighen Coninck Tabin regneerde/ die welke met xxiij. Coningen street teghen Josue en den kinderen van Israeel by het water Maron.

Van deser Stadt Noz / staet gheschreuen int Boeck Josue int 11. Capit. dat alleen een groots blamme oft byer/die alderwerelijckste en sterckste Stadt Noz verterde. De oude gestichten albaer geuen wel bewijs der grootte en vasticheyt deser Stadt tot op desen dach toe.

By ses mijlen van daer teghen het Noorden is de Stadt Belenas/aenden voet des Berchs Libani gheleghen / welke Stadt boortjts Laps hiet / so men vint int boeck Judicum int 18. Ca. en nademael sy 11. mijlen verre van Sydon was/ ende de Inwoonders der seluer met niemant gemeynschap en hadden / soo trocken de kinderen Israels vanden gheslachte Van daer boort/ ende woenen/ende gauen haer de namen Lezudani/ van haren vader Dan. Doch wort sy somtijts inder Schijft slechteijck Dan gheheten / sonder toefettinghe / alsoo oock somtijts slechteijck Lezen. Ende die Stadt is een synde ende beslupt des heplighen Landts tegen t Noorden/ ghelijck Barsabee teghen t Zuiden / ende daer aen stoot een Woestijne/Giblin ghenaemt/ ende dese Stadt Belenas ofte Dan/wert namaels van Philippo Tetrarcha een Gegeerder der Stadt Ituree en des Landts Tracanitidis/Cesarea Philippi genaemt/maer vande Grieken wort sy noch Panneas gheheten / euenwel en zijn die namen nu niet int ghebruyck / maer sy heet slechs Belenas. Albaer wil Hieronymus hebbe Hierosoom dat een gulden Calf gheset. Vouden dese Stadt ontspringhen twee Fonteynen van den Berch Libano/der welcker ene Joz/en dander Dan ghenaemt is/en comen tsamen boort deser Stadtpooten/en maken den bloet Jordanem.

Maer sommighe meynen dat den Jordaan in rechter waerheyt hier zynen oorspronck niet en hebbe/ende bysonder seft Josephus (alsoo oock is) datter van deser Stadt teghen t Zuiden wel ses hondert paertloopen verre / een Fonteyne is Phiala ghenaemt/ die althits vol waters is/ende nochtans nemmermeer ouer en bloeyt / ende onder der Aerden bloeyt tot aen dese Stadt daer de Fonteyne Dan is/ daer gaet sy ouer ende bzecket wt/het welke men dickmaels heeft beproeft met Caf-peulens diemen in de Fonteyne Phiala werp / ende inde Fonteyne Dan wederomme wt nam.

Maer de Sarracenen en heeten die Fonteyne niet Phialam / maer Medam / dat is soo veel gheseyt : als Aqua Dan / wateren der Fonteyne Dan/ want Me / nae Arabischer sprake : is soo veel als water/ Dan is een vande boort-ghemelde Fonteynen / ende de selue Fonteyne Phiala oft Medan/en is niet verre vande Stadt Schwita by S. Jobs graf inden Lande Tracanitide/ alsoo hier nae bzeeder daer af wort bescreuen.

Maer

Maer den Jozdaen als hy hoorde de Stadt Be-
nas ontfpryngt / ende na seer verren loep die hy
doet / Ituream ende Tracomitidem oock schept /
soo hant hy tusschen Capharnaum ende Cozo-
saim in de Galileetse Zee / vier mylen van
der Stadt Cedar / daer bouen op eenen Berch
ligghende. Euenwel tusschen der Stadt Be-
nas ende de Galileetse vaert / maect den Joz-
daen een Mey / ter tijdt als den sneeu vergaet /
op den hooghen Berch Libano / ende dat selfde
Mey heet nu tot die wateren Maron / daer Jo-
sue den Coninck Jabin bestreet met zijnen groo-
ten aenhaeck / vierentwintich Coninghen met
hem versamelt / ende verbolchde tot aent wa-
ter Masrefoth / ende tot aen de groote Stadt
Sydon / wel acht mylen verre. Dit Mey ver-
doocht t Somertijds seer hy gheheel ende al /
ende dan wassen daer Boomen / gras ende ha-
ghen / daer tane verberghen haer dan Leeuwen /
Beyzen ende ander Wilt / waer hy dat daer Co-
nincklyck ghejach is. De andere dalen onder
den Berch Libano ende Antilibano / zijn alle
huychtbaer met koozn-buychten / Wyu en me-
nigherley boomen / etc. ende daer woenen veel
lieden in.

Nu den Heylighen Edelen bloet Jozdaen /
schept de Judeam ende Arabiam / ende nae veel
omweghacks en bloept hy niet verre van Jeri-
cho inde doode Zee / de welcke hem oock gheheel
verflint.

Dit water is in Palestina inden Oogst (dwelc
hy henlieden inde Lenten is) gheheel groot ende
waterrijck / Josue int 3. ende met veel bygheden
ende wonderdaden begaest.

Ten eersten / om dattet voortijts de ghelooou-
ghe ende onghelooouge / dat is / Joden ende Hey-
denen van malcanderen dedide. Ten anderen
heeft het de Arche Godts gheweken / ende den
Kinderen van Israel eenen doorganch gheghe-
uen / Josue int 3. Ten derden Naaman Syri-
van de Lazarge ghereynicht / 4. Regum int vijf-
de Capittel. Ten vierden heuet ghetuychenisse
ghegeuen der heylicheyt Helie ende Helisei / want
het hen beyden gheweken ende ghehoofsaem ge-
weest heeft / int vierde Boeck der Coninghen int
tweede Capittel.

Ten vijften teghen de natuere ander wateren
hief het pfer wt den gronde wt / en gaf den Pro-
pheet diet ontballen was weder / 4. Regum int
seste Capittel.

Ten seften is onsen Salichmaecker Christus
daer in ghedoopt geworden / ende Joannes heeft
aldaer den Hemel open ghesien / de stemme des
Vaders van Christo ghetuychenisse gheuen-
de / ghehoort / ende inde gedaente eender Dupue den
heylighen Gheest ghekent / Luce int tweede Ca-
pittel. Niet verre van daer is de wildernisse daer
Joannes Baptista in ghewoont ende boete ge-
predickt heeft / ende de stede daer Helias in eenen
heylighen waghen nae den Hemel ghebaren is /
4. Regum int 2. Cap.

Maer van Accon der Stadt tegen het Noort-
oosten hoorde gaende / coemten tot een Casteel
Andin ghenaemt / vier mylen van Accon ghele-
ghen / in het gheberchte Saron / en het heeft voor-
tijts de Duytsche Heeren toebehoort / maer nu
gheheel ghedestruert.

Drie mylen van daer is een Casteel Regium
gheheeten / in een Dal ligghende / oock voortijts
den Duytschen Heeren toebehoorende / daer was-
sen menigherlepe byzenden / die men in
gheen Landen en vint / dan daer.

Vier mylen van daer tegen dat water Maro /
is een Dal Senim ghenaemt / waer in Heberci-
neus een vermaert man / van welcken den By-
bel seft / woonde / niet verre vander Stadt Mo-
welck hy byzouwe met nammen Jabel / Spfa-

ram / den Voest der Ridderfchap des Conincks
Jabin / met eenen pferen nagel door zijnen slap
floech / en alsoo doode / soomen leest int boeck Ju-
dicium int 5. Cap.

Op twee mylen van dit Dal / is een Lande-
ken Kabul ghenaemt / dat de Sarraceni Zabul ^{Kabul oft}
heeten / ende is soo veel gheseyt / als een nufbal- ^{Zabul een}
linghe. ^{Landeken.}

Twee mylen van daer tegen t Zupden / is dat
Slot en de Stadt Zephet op eenen hoogen berch
ghelegen / en heeft voortijts der Ridderfchap des
Tempels toebehoort.

Vier mylen van daer teghen het Noorden / by
het Dal Senim / is de Stadt Cedeneptalim
ghenaemt / van de welcke Barach gheboortich
was / die teghen Sizeram streeft / op den Berch
Taboz. Dese Stadt was een byzinge inden ghe-
sachte Reptalim / rijck van alle goeden deser we-
relt. Men siet aldaer noch veel oude groote ghe-
stichten / ende oock seer schoone grauen der Ou-
deren.

Twee mylen van het Slot Zephet / by de Ga-
lileetse Zee / climmen op eenen Berch / waer op
onse Heere Jesus een langhe schoone Predicatie
heeft ghedaen / vande acht salicheden ende ande-
re deuchden / de welcke S. Mattheus set ende be-
schryft int vijfte Capittel zijns Euangeliums /
ende voort / op welcken hy oock spys de vijf duy-
sent menschen / met vijf brooden ende twee vis-
schen / soomen leest Matthei int 14. ende Johan-
nes int 6. Capittel.

Op dien Berch ghinch hy oock ondertusschen
om daer alleene te bidden / ende vloot oock op
dien Berch / doen sy hem Coninck maecten wil-
den / alsinen leest Joa. int seste Cap. Op desen
Berch heeft hy oock zijn Discipulen leeren bid-
den / alsoomen leest Luce int 11. Capitt. Hy heeft
oock selue somtijts daer op vernacht int Gebet /
soomen leest Matthei int achtste Cap. Daer is
oock tot hem ghecomen een groote menichte van
cranche ende besetene van boose Gheesten / alsoo-
men wederom leest Matthei int achtste Cap.
Daer heeft hy aengheroert eenen Melaelchen /
ende hem ghesont ghemact. Daer heeft hy met
zijne Discipulen onder den Berch ghestaen / ende
tot hem is ghecomen een groote Werelt / van Je-
rusalem / ende alle het Jootsche land / van Tyro
ende Sydone / ende meer andere Steden aender
Zee / op dat sy hem hoorde / ende ghesont ghe-
maect wierden van hare cranchheden / alsoomen
leest Luce int seste Cap. Op desen Berch siemen
de gheheele Galileetse Zee / ende Ituream /
ende Tracomitidem / ende Libanum den Berch /
Diesghelycks Samir ende Hermon de gheberch-
ten. Daer toe Zabulon ende Reptalim / de lan-
den / tot aen Cedar / ende desen Berch is lanck /
ende veel gras hebbende / ende seer lustich. Daer
woyt oock ghewesen eenen steen / waer op onse
Heere Jesus sadt / wanneer hy Predichte / ende
de siddsteden der Apostelen. Onder desen Berch
by der Zee / by de twintich schreden spuyt een le-
uende Fonteyne / met eenen muur omringt / die
septmen een ader te zijn wt den Japlo / midts dat
daer inne sommighe visschen groeyen / die anders
nergens dan in den Japlo ghevonden en wo-
den. Josephus noemt die Fonteyne Caphar-
naum / want dat gheheele Veldt van deser Fon-
teyne / tot aende Jozdaen / twee mylen lanck / heet
Capharnaum.

Twintich schreden van deser Fonteyne bo-
uen de Galileetse Zee / is de stede / daer onse ^{De plaetse}
Heere Jesus nae zijnder Verrijfse aent landt ^{daer hem het}
stont / daer de seuen Discipulen visschen / ende ^{laetste Cap.}
hy henlieden byzichde / oft sy pet wat te eten had- ^{Joannes}
den / alsoomen leest Joannes int leste Capittel. ^{verloopen}
Ende thien schreden van daer / is de plaetse ^{heeft.}
daer de Discipulen wt het Schip ghinghen /
ende

onderbas
des Joz-
daen.

inrien
Accon
Opent.

um.

con een
re.
in een
kubich

Dat derde deel deses Wereltboeck.

ende eenen gloet oft colen sagen/ ende eenen bisch
daer op liggende/ende oock een groot/so Joa-
nes int boozghenoemde capit. schrijft.

Capperna. Een mijle van daer regent Oosten/ is de stadt
Capharnaum/ boortijts een seer machtige stadt
gheweest/ maer nu alsoo snoode/ nauwe seuen
huten armer visschers hebbende/ ende aen haer
is waerlijchs verhuut/ dat onse Heere teghen
haer sprack/ segghende: Ghy Capharnaum/ al
waert ghy tot inden Hemel verhoocht/ soo sult
ghy totter helle vernedert worden. Alsoo geschre-
uen staet Matth. int 11. cap.

Twee mijlen van daer bloept den Jorbaen in-
de Galileesche zee/ en seer daer hy siemen noch
oude geboufelen der stadt Corozaim/ boortijts
aldaer aen der zee ghelegghen.

Idumea. Op een mijle weechs van daer/ boght den
berch Sanir/ ofte Sepz/ soo sommighe andere
segghen/ ende den inghanc des lants Idumea.

Cedar. Op drie mijlen van daer is de heerliche stadt
Cedar/ op den berch Sanir/ op een vaste plaet-
se ghelegghen teghent Oosten/ ende dooz die stadt
gaet den wech dooz de Galileesche Zee aent
landt/ leydende int Westen. Welcken wech in
Esaias heet den wech der zee ouer den Jorbaen
des Landts Galilee. Ende heet daerom eenen
wech der zee/ wandt hy gheheel aender zee gaet
aent landt/ ende daeromme aenden Jorbaen
want hy leydt ouer de Jorbane in een Eplandt
genoemt Aran. Maer daerom heet hy den wech
des lants Galilee/ want Galilea eynt hem daer
aenden Jorbaen/ welcken Jorbaen midden dooz
dit dal bloept.

Galilea. Vier mijlen van daer teghen het Noorden/
is de stadt Schwita/ van de welcke Baldach/
Jobs vriendt/ Schwites hier. Naer daer by is
dat Graf S. Jobs teghent Oosten/ op een effen
landt/ met een hooch costelick ghesichte daer
op. By deser stadt Schwita teghen Cedar/ der
stadt/ plegghen de Sarracenen van Aran ende
Mesopotamia Syre/ Ammon/ Moab/ ende
igantse landt van Oosten/ tsamen te comen/
ende Jaermerck te hebben den gheheelen So-
mertijdt/ by de Fonteyne Phiala/ vande wel-
ke bouen gheschreuen is/ ende daer richten sy
haer Tenten oft Tabernakelen op/ van men-
gherley vertwen ghemaect/ dwelck seer hups te
aensien is/ vanden berch ende de stadt Cedar.
Daer af oock de Schrift seyt in Canticus/ haer
noemende Tabernacula Cedar. Ende alsoo vier
mijlen van Corozaim/ is de stadt Cedar op een
nen hooghen berch liggende/ die Iosephus
Camelam heet/ mits dat den seluen berch eens
Kemels ghedaente heeft/ int beghin lanck als
eens Kemels hooft ende hals/ int midden eenen
huseel hebbende als eens/ Kemels rugghe/ ende
ten laetsten wort hy hem beneden by den steert
huyghende. Hier is te merken/ dat alsoo oock
bouen aengheroert is/ dit gantse landt by den
Jorbaen hem beroerende/ teghent Oosten/ dat
Landt Traconitidis heet/ oft de pleyne onder
den berch Libano/ ende streckt hem tot aenden
berch Hermon ende Bosra/ maer dat landt aen-
stootende den Jorbaen regent Westen/ heet Ga-
lilea/ oft Jethurea/ oft Rabul/ oft Decapolis/ en
den wech der Zee oock bouen ghemelt/ gaet mid-
den dooz tlandt. Van Acon der Stadt boortij-
gaende dooz dat dal Hoz/ darinnen nu S. Geor-
gi noemt/ op de kinckel spde/ hebbende de Stadt
Zephet/ aender Zee toe/ tot aent gheberchte Ce-
dar ende Traconitidis/ waer bouen dat Landt
Aran leyt/ daerom sprecket een glose ouer Job:
Een man was inden lande Hus/ met namen
Job. Glosa/ Aran een vader Syrozum/ die
vanden beghinne Damascum ende Syriam ge-
boudt heeft/ wederom dat Landt Hus/ daer af
dat landt Traconitides coemt/ die heeft heer-

Galilea. eynt hem aen
de Jorbaen.
Wat landt
Hus/ ende de
stadt Schwit-
ta/ van daer
Job is.

Cedar.

Cedar.

Traconitis
des dat landt
ouer gene zy-
de des Jor-
baens regent
Oosten/ her-
waerts ouer
den Jorbaen
teghent We-
sten Galilea.

Galilea vier
namen.

schappij ghehadt ouer Celestiasam ende Pale-
stinam de landen/ die van hem Hus ghenaemt
zyn gheworden/ ende daeromme/ wannermen
inder Schrift seyd: Een man met namen Job/
was inden lande Hus/ soo machmen oock ver-
staen/ inden lande Traconitide/ want het is een/
welck lant Philippus Terrarcha daer nae re-
geerde met Jethurea/ soo men leest int Euangelie
Luce in eerste Capit.

Maer van Acon der Stadt boortijgaende/
flechts teghent Noorden/ coemmen ten eersten
tot een doypken/ dat heet Geor/ daer S. Geor-
gius ghebozen is gheworden/ ende is een schoon
dal tusschen gheberchten/ seer vruchtbaer en-
de lustich tot aende Galileesche zee/ toebehoor-
rende den gheslachte Aser/ tot gheheel by totter
stadt Zephet/ wel thien mijlen verre. Van
weghen sulcker zijnder vruchtbaerheyt/ stater
gheschreuen van den gheslachte Aser/ Gene. int
49. capit. Ver is dat broodt Aser/ wellust ghe-
uende den Coninghen/ dwelck wel nae de Let-
ter mach ghesproken worden van dit dal des
gheslachs Aser. Vier mijlen van daer/ eens-
deels teghent Supden/ is dat Doyp Naasson/
den gheslachte Neptalim toebehoorende/ in een
dal liggende/ waer af men leest in Tobia int eer-
ste capittel.

Drie mijlen van daer teghent Supden is
Dochaim/ onder den berch Bethulie liggende/
de/ by eender mijle weechs een seer lustighe
plecke/ met Wjngaerden/ Olyfboomen/ ende
wijghboomen/ ende met goede weyden/ daer vant
Ioseph zyn hoofters/ daer hy oock van hen
vercocht wert. Men toont oock noch op dat
veldt de oude Cisterne/ daer sy Ioseph in ley-
den de welcke is by den wech/ die van Galaad
coemt/ ende leyt nae Bethsaida/ welcken wech
de Ismaeliten quamen/ die Ioseph cochten om
30. penninghen/ soomen daer af leest/ Gene. int
37. Capittel.

Men leest oock van dat doypken Dochaim/
int 4. boeck der Coninghen int 6. capit. dat de
Syri den Propheet Heliseum daerin omring-
den/ ende hy leyde van daer tot aen Samaria/
midden inde stadt/ wel een dachreys van daer
liggende. Nochtans is te merken/ dat Dochaim
niet alleen een Doyp is/ maer oock een Cisterne/
om dat selue doyp liggende/ op den velde tuss-
schen berghen/ niet seer hooghe/ veel waters heb-
bende/ en goede weyde/ mits dien wel bequaem/
om Dee te weyden.

Op twee mijlen van Naasson teghent Oosten/
maer van Dochaim teghent Noorden/ is de
stadt Neptalim/ van welker Tobias van ghe-
boorte was/ op een vaste plaetse liggende/ want
sy teghent Westen eenen seer hooghen Berch
heeft/ op welcken men niet climmen en can/ dan
op een eynde eenen cleyne wech. Dese Stadt
doen Jerusalem ghedestruuert werd/ hier Jo-
tapata/ waerin Iosephus vanden Romeynen
omlegghert werde/ ende eyndelijck gheuaghen/
alsoo hy selue daer af schrijft. Maer nu heet de
stadt Syrin/ ende is wel een mijle weechs verre
van Zephet.

Twee mijlen van Neptalim/ op een plaetse
der Galileescher zee/ leyt de stadt Bethsaida/
waer af S. Andreas/ Petrus ende Philippus
gebozen waren/ sy en heeft nu nauws 6. huylen/
ende heeft boortijts ghehadt sommighe water-
dalen/ ofte Canalen wt eender beke inde Stadt
gelept/ welcke beke Iosephus den cleyne Jor-
baen noemt/ die niet verre van Capernaum in
de Galileesche zee loopt.

Twee mijlen van daer teghen tzyden/ is dat
Casteel Magdalum ghenaemt/ dat Marie Mag-
dalene epgghen toebehoorde/ welckis hups men
daer noch siet/ en leyt aender zee/ drie mijlen van
Bethulia/

Traconitis
die/ Celestia-
ria ende Pa-
lestina/ wort
van Aran
met eenen
namen.

Naasson.

Dochaim
ouder den
berch Be-
thulia.

Dochaim
stadt/ Cister-
ne ende lau-
schap.

Neptalim
dat geboort-
hups Tobias

Bethsaida

Magdala

Bethulia / ende heeft ontrent hem een groote pleyne teghent Westen ende Noorden / ende seer goede weyde. Ende alsoo en heeft dese wydeplinghe niet meer vlerken op deser zijde by de Galileische Zee / maer op de andere zijde zijn veel Casteelen ende Steden / tot deser wydeplinge behoorende / inden Lande Jerasenoium / dwelcke recht teghent dit leyt / daer zijn de Steden Jersa / Gadara / Pella / Schwita / vande welcke Baldach Schwites was / Cheman / van deser was Elpphas Chemanites / ende veel andere. Euenwel de Stadt Jersa nu ghenaemt / leydt aen Landt by de Galileische Zee / onder den Berch Seir / ende was voortijts het half ghesachte Manasse toebehoorende / het welcke zijn Lot ontfincck ende ouer vander zijde des Jordans. Ende is te merken / dat dit gantsche Landt / daer de boorghenende Steden in zijn / meest Berchachtich is / ende behoorde voortijts int Conincrick Og des Coninc Basan. Ende wordt oock somtijts inder H. Schrift gheheeten Mons Seir / daer Esau ghewoont heeft. Het heet oock by tijden Mons Sanir / welken berch inden seluen Lande vermaert is. Item / somtijts Mons Hermon / welken Berch oock daer in is / ende alsoo van menigherley berghen ende plaetsen / wordt dit Landt met veel namen ghenoemt / ende het behoorde nochtans gheheelich den haluen ghesachte Manasse / hoe-wel dat het niet gheheel van henlieden en werdt beseten / want noch hedens-dachs een deel der nacomelingen Esau daer-inne woenen / ende worden ghemeynlick genaemt Sarraceni / want sy noch in zeden noch inder spraekie van henlieden onderschept en hebben / dan alleen in scheeren ende cleederen.

Maer van Accon der Stadt teghent het Noorden / by vier mylen voor-by te gaen / is dat Dorp Cana Galilee / daer onse Heere Christus water in wijn veranderde / alsoomen leeft int Euangelie Joannis int tweede Capittel. Daer thoont men noch de plaetse / daer de sesse steenen Cruicken ende den Visch stonden. Euenwel zijn sulcke plaetsen alsoo seer als de andere / op welcke onse Heere Jesus voortijts groote saecken ghedaen heeft / tot deser tijt onder der Herden / ende men moet tot de selue veel trappen af-gaen in grachten. Alsoo is oock de stede der vercondinghe ons Heeren / zijnder gheboorte / ende veel andere / dies ick gheen ander oorsaecke en vinde / dan die dickmaels gheschiedde destructien sulcker kercken / daer die steden oft plaetsen in waren / wt welcke destructien het hem heeft begheuen / dat de oude ghestichten ende aerden / alsoo zijn verhoocht gheworden / ende de heylighe plaetsen verballen / ende de Christenen / die dan deuotie ende liefde tot de selue hadden / die hebben namaels moeten daer nae grauen / trappen ende grachten maeken om daer toe te gheraicken. Cana-Galilee heeft eenen hooghen ronden Berch teghent het Noorden / aen welcks zijde daer sy ligt / een weynich neder / maer teghent het Zuiden heeft sy onder haer een wijde Veldt / ende eenen schoonen pleyne / seer lustich ende vruchtbaer / tot aen Zepheron / welken pleyne Josephus noemt Carmelion.

Niet verre van daer ligghe de Steden / voortijts machtich ende groot / Tyrus ende Sydon / vande welcke bouen gheseyt is / oock veel andere Steden ende vlercken / aen de welcke onse Heere veel teekenen heeft ghedaen / alsoo de Evangelisten beschrijven. Maer sonderlinghe is daer een vermaerde Stadt / Baruthum ghenaemt / aende Zee ghelegghen / ende een vaste haven hebende. Ende niet seer verre van daer licht Capadocia / daer Sinte Georgius den Lintwurm doodde. Item / van Barutha teghent Noor-

den / is de Stadt Tripolis ghenaemt.

Ende van daer voort-gaende / licht de Stadt Leodosia ghenaemt / nu ter tijt gheheel ghedestruert ende woest. Niet verre van daer coemten aen Antiochiam / in Egypten ghelegghen / hier voortijts dursent ende vijfhondert Peertloopen in haer beslupte / daeromme voortijts een seer heerlijcke ende machtighe Stadt / daer sinte Peeter ghepredict ende veel teekenen ghedaen / oock binnen seuen daghen welchien dursent menschen totten Christen ghelooue bekeert heeft.

Van daer coemten teghent Oosten / in de Edele ende lofliche Stadt Damascus ghenaemt / ses dach-reysen verre van Hierusalem / in welker Stadt S. Paulus ghedoopt heeft gheweest / ende niet seer verre van daer thoontmen noch de plaetse daer hy bekeert werdt / als hem een licht vanden Hemel om-scheen / ende hy nederballende op de Aerde / hoorde een stemme vanden Hemel / tot hem sprekende: Saule / Saule / waeromme verblijst ghy mi? Waer op dat hy antwoorde: Heere / wat wilt ghy dat ick doe? De Heere sprack tot hem: Staet op / ende gaet in de Stadt / ineynende dese Stadt Damascus daer sal u gheseyt worden wat ghy doen sult. Alsoo wert hy van zijne ghesellen van onder de armen gheleydt inde Stadt / ende daer-inne was hy drie daghen / niet siende / oock niet etende noch dincende / daer na ghedoopt zijnde / werdt hy wederomme etende ende dincende / ende van stonden aen predickende ende leerende. Ten laetsten maecten de Joden eenen oploop teghent hem / euenwel werdt hy door de Christenen in eenen rof ouer de mueren wtghelaten / ende also ontlicp hij / alsoomen leeft int Boeck der wercken der Apostelen int neghenste Capittel. Daer is oock dat huys Ananie / die S. Paulum gedoopt heeft wt Godes beuel. Men thoont oock noch de plaetse aender Stadt-mueren / daer hy in eenen kof wtghelaten wert. Dese steden ende landen / midts dat sy niet totten heylighen Lande en behooren / soo last ickse om bieder beschrijvinghe nastae / ende come wederomme op de boorghenomen meyninghe.

Ad van Accon heb ick gheseyt / zijn vier mylen tot Cana Galilee / maer twee mylen van Cana Galilee teghent Zuiden / is een Dorp Rama ghenaemt / waerin den Propheet Jonas zijn begraffenis noch heeft / ende dat Dorp leyt onder eenen Berch die van Nazareth afcoemt / ende vloeyet in dat gantsche dal Carmeleon teghent Zuiden.

Anderhalf myle van Rama / teghent Oosten / heeft eertijts een groot Dorp gheweest / met name Abelina / daer men af leeft Judic. int 7. Cap. daer Holofernes / doen hy Bethuliam wilde helegghen / moeste daer by sienen trecken / want hy overmits de engde van andere wegen verwaerts niet comen en conde.

Wt dat Dorp is ghebozen Beliseus den Propheet / alsoomen leeft int derde Boeck der Coninghen int neghenste Capittel / ende dit Dorp leyt in de ghelegghentheyt Dothaim / een half myle vant Dorp also ghenaemt tegent Westen. Daer zijn oock noch Marbersteenen Calonnen / ende oude ghestichten / de welcke alle goet bewijs gheuen / dattet voortijts een seer heerlijck Dorp geweest heeft.

Van Abelina ist een goede myle tot aen Bethulia / daer Judith Holofernem doodde / welck Berch ende Slot int gantsche Galileische landt ghesien wordt / seer schoon ende vast / ende daer zijn noch veel ghestichten / op dien Berch / ende aen het eynde des Berchs een weerbaer Casteel ghemaeckt om den Berch te beschermen / men siet oock noch waer teekenen der belegghinghe

Tripolis.

Antiochia
een Stadt in
Egypten.

Rama.

Abelina.
Judith 7.

3. Reg. 19.

Bethulia.
Judith 11.

Holo

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Holofernis / ende dat dal daer Judith haer by nachte in wiesch.

Theris.

Twēe goede mijlen van Bethulia aende Galileesche Zee / is de Stadt Tiberias / vande welcke de Galileesche Zee / inder Schrift somtijts de Zee Tiberiads woijt ghenaemt / als Joann. int sefte Capittel.

Dese voorszeyden Stadt hiet voortijts Zemereth / maer van Herode Terrarcha Galilee verhetert ende vernieuwt / ter eeren des Conincs Tiberio / werdt sy Tiberias ghenaemt. Byder Stadt / daer onse Heere Christus ghinc / sach hy eenen openbaeren Sondaer / Leui oft Mattheus genaemt / aenden Tol sittende / ende sprack tot hem: Volcht my nae / alsoo Matthei int neghende Capittel gheschreyen staet. Alder naest daer by is de stede / daer onse Heere de dochter des oppersten inder Synagoge vander doot verwekte / Matthei int neghende Capittel. Ende de voorszeyde Stadt Tiberias / is lanck na de lengde aender Zee liggende / ende daer tegen t'Zyden zijn sommighe heylsamen natuerlijcke baden ende veel oude ghesichten / ende daer was sen veel Palmien ende Olyf-boomen / ende is een seer vruchtbaer Landt van Wijn ende Cozen. Hier merckt dat Landt Decapolis ghenaemt / van thien Steden die daer inne zijn / eyndet hem aen deser Stadt Tiberias / want zijn eynde is de Zee teghen het Oosten / ende de Stadt Sidon teghent Westen / ende dat is zijn breedde. Maer na der lengde strecket hem van Tiberiade der Stadt tot aen Damascum. Ende dat zijn de thien Steden die daer inne ligghe: Tiberias / Sephet / Sedesneptalim / Woz / Cesarea Philippi / Caparnaum / die Iosephus Iuliam heet / Jotopata / Bethsaida / Corosaim / Bethsan / die oock Satopol wert ghenaemt. Daer zijn wel meer andere steden in desen Lande / maer dese zijn de voornaemste / van de welcke dat Landt Decapolis heet.

Decapolis
des Landts
naem ende
begrip.

Item / oock is hier te aenmercken / dat dit Landt veel andere namen heeft / alsoo oock bouen gheroert is. Men heet somtijts Ichurea / somtijts Regio Tracanitidis / somtijts de Olyne des Berchs Libani / ende somtijts het Landt Roob ofte Rabul / oft Galilea gentium / ofte dat opperste Galilea / ende het is doch altemael een Landt in de lengde ende in de breedde / niet meer dan anderhalue dachreys groot / ende is seer nae / alsoo lanck als het breedt is. Hier is eenen-wel waer dat eyghentlick de ghelegentheyt nae Sydon behoorende / ende dat gantsche gheberchte tot aen Baruthum met dat Dal dat Bakar hiet / is dat Landt Ichurea ghenoemt / dat oock Saltus Libani hiet / want het streckt hem tot aende woertel des seluen Berchs / liggende na de lengde.

Vander Stadt Tiberias wederomkeerende teghen het Westen op ses mijlen / ende van Cana Galilee op twee mijlen teghen het Zuyden / ligt Zephiron de Vlecke / ende een seer schoon Slot daer bouen ouer / van waer Joachim de reyne maghet Marie vader (alsoomen seyt) gheboeren is.

Pazareth.

Van Zephiron op twee mijlen nae / ligt Pazareth / drie dach-reysen verre van Jerusalem de salighe Stadt in Galilea / inde welcke de maghet Maria / vande woertel Jesse ontsprongen / nae den Euangelischen groet / ende de vercondinghe des eerwighen Woordts tot haer ghedaen / heeft ontfangen van God den Heiligen Gheest / die Ghebenedijde vrucht haers Lichams Jesum Christum / ende het is seuen mijlen van Accon.

Twēe mijlen van Pazareth teghent Oosten / daer is den Berch Thabor / op den welken onse Heere Jesus Christus voort Sinte Petro / Iaco

bo ende Johanne verclaert werdt / ende zijn aengesicht verscheen also hel ende claer als de Sonne / ende zijn cleederen die wierden also wit als sneeu / alsoomen leest Matthei int seuenthiende Capittel. Op desen Berch is eenen muur om die plaetse / daer onse Heere verclaert wert / daerinne is eenen hof met boomen gheset / ende een Fonteyne hebbende.

Euen-wel en woont niemant daerinne oft op den Berch / maer veel Heydenen woenen onder dien Berch / want sy oock niemanden wederich te zijn en meynen / die op dien Berch soude moghen woonachtich bliuen / den welken sy seer hoochwerdich achten / ende noemen hem om der reuerentie wille / eenen Berch Godts / ende daer worden oock gherhoont de voetschappen der drie Tabernaculen / de welcke hier voortijts na Sinte Peeters begheerte daer gheboort zijn gheweest.

Men siet oock noch groote oude ghesichten / van oude Palkepen / ende seer costelike Hoorden / daer hier voortijts Coninghen inne ghewoont hebben / ende nu ligghe daer inne / Leuuen / Bezen / ende ander Wildt / daer oock Conincklike Jacht is. Desen Berch is seer hooghe / midts dien seer hardt op te klimmen / maer by waer wel ghelegghen / om aldaer een Slot te bouwen.

Onder aenden Berch teghen dat Doyp Endor / op de strate die van Syria nae Egypten leydet / is de plaetse daer Melchisedech Abrahams ghemoette / als hy wederomme keerde vanden Rych der vier Coninghen / daerinnen af leest Genes. int veertthiende Capittel. Onder den voorszeyden Berch teghen het Oosten / vloeyt de Becke Eysen / by de welcke Barach eenen grooten strijd boerde teghen Zizaram / dien hy oock verjaechde / ende die victorie creecht. Dese Beke vloeyt vanden Reghenwater des Berchs Thabor ende Hermon tegghens de Galileesche Zee / ende sy valt daer inne by het Slot Bellifort / dwelcke eertijds de Joanniters toebehoorde.

Plaetse daer
Melchisedech
Abrahams
ghemoette.

Eysen oock
heet.

Van den Berch Thabor / ontreit een halue mijle / lept dat Doyp Endor / aenden Berch Hermonio Madico ghenaemt / welck Hermonium niet eenen Berch op hem seluen en is / maer alleen eenen hemel komende van den Berch Hermon / teghen den Berch Thabor / ende dat is dat Doyp Endor / daer David af spreect / segghende: Sy zijn verdoxen in Endor. In dit Doyp woonde de Coonenersse / die den Coninck Saul den Propheet Samuel verwekte / alsoomen leest in het eerste Boeck der Coninghen int acht ende twintichste Capittel. Welcken Propheet Samuel daer te vooren begraven was tot Ramathaimophim / wel drie dachreysen verre vande Doyp.

Endor
nae
Doyp.

Twēe mijlen van Pazareth / en vanden berch Thabor meer dan eenen / teghen het Zuyden / is den grooten berch Hermon / aen welck zijde aent Hoorden / is de Stadt Raam / voortijts welck onse Heere Christus den Jonghelinc verwekte / diemmen doot wtdroech totten Graue / so men leest Luce int 7. Capittel / ende dien Berch is vier mijlen lanck / hem streckende tegghens de Galileesche Zee / maer hem eyndende niet verre vander stede / daer den Jozdaen wt de Galileesche Zee springt.

Hermon
nae
den Berch
Raam.

Maer van Accon der Stadt teghent Zuyden / ghemoet dat eerste deel des Berchs Carmeli. Hier mijlen van Accon / daer is de plaetse / op de welcke Elias den Propheet / de Priesteren Baals doodde / inde Beke Eysen / alsoomen leest int derde Boeck der Coninghen / int achtthiende Capittel / welcke aldaer gheheel by inde groote Zee vloeydt / ene Myle verre vander Stadt

Accon
nae
Zuyden.

Stadth Cappha/maer wel bye mijlen verre vander Stadt Accon. Hier is te aenmercken / dat hoewel de beke Epsion wordt gheseyt / als oft een beke ware / alsoot oock inder waerheyt is / soo heeft sy nochtans twee deelen / een loopende reghent Oosten / tot de Galileesche Zee / vander teghent Westen tot de groote Zee / welcken onderscheydelicken loop daer by coemt / dat naedemael den Berch Chaboz ende den Berch Hermon niet verre van malsanderen en sijn / soo hebben sy eenen heuvel vanden eenen totten anderen / alsoo / datmen niemmen soude / dattet aenden voet eenen Berch ware / welcken heuvel grooter is / van wegghen des Berchs Hermons / ende heet Hermonium / alsoo voorsept is. Daer dat Doyp Endoz op leyt / ende den seluen Berch hindert / dat de reghenwateren van beyde de Berghen niet op een zijde en blieten / maer een deel valt teghent Oosten inde Galileesche Zee / niet verre vander Stadt Bethsan / vander teghent Westen inde groote Zee / tot welck water veel andere wateren blieten / vanden Berch Ephraim / ende der landtschappen Samarie / ende van dat gantsche velt Eshelion ende Maggeddo. Oppe mijlen vande beke Epsion tegent Zupden / is dat Casteel des Berchs Chapn / inden laetsten voet des Berchs Carmeli gheleghen / daer Lamech Chapn doot schoot / alsoomen leeft Genesis int 4. capittel Ses mijlen vanden seluen Berch teghent Zupden / is Maggeddo de Stadt / nu Subebe ghenaemt / daer Ochozias de Coninck Juda sterft / alsoomen leeft int vierde boeck der Coninghen int 9. Capittel Daer wert oock Oziass den Coninck Juda / van Pharaone eenen Coninck Egypti ghedoot / soomen leeft 4. Regn. 24. Hier is te merken / dat het velt Maggeddo ende Eshelion / ende de plepne Galilee een dinc sijn / hoewel sy ander ende ander namen hebben / ende heeft nu nochtans ghemeenlick een velt Fabe / van een Casteel alsoo ghenaemt / dat bye steenwoyzen verre leyt vander Stadt Affet. Maer is inder waerheyt dat velt Galilee / dat vanden Oosten omringt wort / metten Jozdaen ende de Galileesche Zee / vanden Zupden met den Berch Ephraim ende Samaria / van den Westen een / deels metten berch Ephraim / een / deels metten Berch Carmelo / vanden Noorden met de berghen Phenicie / ende Libano / ende dit veldt heeft thien mijlen inde lengde / op sommige plaetsen gheheel seer vruchtbaer van rozen / wijn ende olie / maer inde breedde 6. mijlen wijt oft meer.

Vanden Berch Chapn teghent Oosten twee mijlen oft meer / is dat doypken Mescha / aenden Toxrent Epsion / een mijle weechs vanden Berch Hermon. Een mijle vandaer teghent het Zupden / is dat Casteel Faba ghenaemt / tegen welck nae het Westen / noch ghehoone ende ghesien worden oude ghestichten der Stadt Affet / daer de Spri strecken tegen Achab den Coninck Israels / daer oock de Spri spracken / de Goden der Berghen sijn haren Godt / daeromme willen wy teghent haer stryden / op de wijde Velden / ende haer alsoo overwinnen / alsoomen leeft int derde Boeck der Coninghen Capittel 20. Van Affet een mijle teghent het Oosten thoontmen noch de Stadt Suna / daer plocht te comen den Propheet Heliuseus / ghaende van Carmelo nae Galgala ofte totten Jozdaen / want dat den effensten wech was nae Jericho te gaen / daer hy by de kinderen der Propheeten woonde / ende van der seluer Stadt quam de vrouwe Sunamitis / als haer soon ghestouwen was / tot hem desen wech / op den Berch Carmelo / die vier mijlen verre van deser Stadt leydt / welcken soon Heliuseus vander doodt. tot het leuen verweckte / alsoomen leeft int vierde boeck der Coninghen

int vierde Capittel Van deser Stadt Suna was Abpsag Sunamitis / die den Coninck Davidt doent ter tijdt oudt zijnde / verkoos om snachts aen sijn zijde te slapen / alsoomen leeft int derde Boeck der Coninghen Capittel 1. Twee mijlen van Suna is de Stadt Bethsan / tusschen den Berch Gelboe ende den Jozdaen / sech een halue mijle vanden Jozdaen gheleghen / op welcker Stadtmueren de Philistei de lichaemen Sauls des Conincks / ende zijnder sonen hinghen / die op den Berch Gelboe ghedoodt werden / alsoomen leeft in het eerste Boeck der Coninghen in het laeste. Dese Stadt hiet voortijds Satopol / alsoo Josephus schrijft / maer nu heet sy Bethsan van alle menschen / ende is een seer lustighe Contrepe. Bouen dese Stadt teghent het Westen / is den Berch Gelboe / hem streckende tot aen Jesrael op Twee mijlen nae.

Twee mijlen van Bethsan / teghent het Westen / springt de groote Fonteyne ghenaemt de Fonteyne Jesrael / daer haer de Philistei henlegherden / tewijle Saul op den Berch Gelboe was tusschen de selue Fonteyne ende der Stadt Bethsan. Wyde twee boochscheuten verre van deser Fonteyne / is de Stadt Jesrael / op een cleyn Bergken liggende / voortijds een vande Conincklike steden Israel / maer nu nauwe dertich hupsen hebbende / tot deser tijdt Samachin ghenaemt / ende ligt onder aenden berch Gelboe teghent het Westen / niet verre van haer ligt den Acker Naboth Jesrahelste / twee cleyn mijlen vander Stadt Suna / van welcken acker gheschreuen staet int derde boeck der Coninghen int 11. Capittel Dese twee Berghen / Hermon en Gelboe sijn alsoo geschickt / dat den Berch Gelboe teghent het Zupden licht / ende den Berch Hermon tegen het Noorden / ende daer en is niet meer dan twee cleyn mijlen tusschen haer / ende eynden haer beyde aenden Jozdaen / twee mijlen lanck. Op de plepne daer tusschen / sijn veel ende groote stryden gheschiet / want daer volbracht Gedeon eenen strijt teghent de Mediantas / alsoomen leeft Jud. int 6. Cap. Item / Saul teghent Philistin / Item / Achitob teghent de Sprios. Item / de Tartari hebben oock onlanc daer ghestreden tegen de Sarracenen. Van Jesrael vier mijlen tegen het Zupden / is dat vleck Spmingenaemt / wel weerlick / maer verballen / onder den Berch Ephraim ghelegen / aen welck vleck Samaria beghint / ende hem aen Galilea eyndt. Van Spmin tot aenden Jozdaen / sijn seer by seuen mijlen teghent het Oosten / ende dat landt Chafne stoot daer aen dat seer hooge berghen heeft.

Van Spmin wederom teghent het Zupden / op vier mijlen weechs / is de Stadt Sebaste / die voortijds Samarie hiet / doen sy noch was een hoofdstadt der thien geslachten Israels / In welck Coninckrijck dese naevolghende Coninghen nae malsanderen gheregiert hebben / met namen Hieroboam / Nadab / Baasa / Bela / Samari / Ami / Achab / Ochozias / Jozam / Jieu / Jorachas / Joas / Hieroboam / Zacharias / Selum / Manahel / Phaceia / Phacee ende Osee. In deser Stadt lang daer nae / werdt S. Joannes Baptista van Herode ghevanghen / in eenen kercker ghelept / ende sijn hooft inden kercker af gheslaghen / alsoomen leeft Marci vij. Maer dese Stadt Samaria / is tot sulcken ellende ghecomen / dat sy inder waerheyt is gheworden eenen krupthof / alsoo den Coninck Achab vanden Wijn gaerde Naboth Jesrahelste maecten wilde / daerom dat sy zynen hupse wel gheleghen was. Ja niet alleen den seluen wijngaert ende de Stadt / Maer oock des Conincks Palleys is alsoo gheheel verghaen / ende tot eenen hof gheworden. Want hoe vermaert / groot

Dat derde deel deses Wereltboeck.

ende een heerliche Hoofstadt / ende stoel der Coninghen Israels sy gheweest heeft: so en heeft sy nu nochtrins niet een huys / dan alleen / erghens drie kercken. De ghelegentheidt deser Stadt heeft oock seer schoon geweest / want van daer mochten sien tot aender Zee Joppen / ende de Stadt Antipatridam en Cesarea Palestini / ende den gantschen Berch Ephraim / tot aen Ramathasophin / ende den Berch Carmelon / oock de Zee by Accaron / en dat landt was rijck van wateren houen / Olffboomen / ende alle goeden deser Werelt. Vier mijlen van Samaria teghent Oosten ligt de Stadt Torsa / op eenen hooghen berch / waerin boortzits de Coninghen Israels regeerden / eer dat Samaria ghebout wert / en die Stadt was den geslachte Manasse toebehoorende. Des mijlen van daer teghen het Oosten / inden wech alfoemen totten Jorbaen gaet / is dat lant Casne van welcken oock bouen gheschreuen is / en heeft bysonder onder andere eenen seer hoogen berch / ende behoort oock den gheslachte Manasse toe / hem streckende tot aen dat belt aen den Jorbaen tegen Macheronta der Stadt. Twee mijlen van Samaria tegen het Zuyden / byder strate die na Bethel. Sichen leyt / op eenen hoogen Berch is Bethel den hoogsten berch / op welcken Hieroboam den Coninc Israels een vande gulden kalueren stelde / waermede hy de kinderen Israels maectte sondighende door afgoderie.

Ephraim.

Bethel.

Sichen.

De Fonteyne Jacobs / Joan. 4.

Garisim / Ebal / twee berghen.

Op een halve mijle van daer / is eenen anderen hooghen berch Van ghenaeint / liggende bouen der Stadt Sichen / daer meppen sommighe vander gulden kalf henen geset te zijn / maer dander segghen / dattet in de Stadt Van gheheeten / die nu Valenas / oft Cesarea Philippi heet / gheset gheworden is / dat hout S. Jeronimus ooc / Het sy hoer wil / so is ghewisse / dat dien Berch Van heet. Tusschen dese twee Berghen licht de Stadt Sichen / tot deser tijdt Napolis oft Napolosa ghenaeint / eenen vasten lustighen stant / oft leggher hebbende / maer niet weerlich / daerby wannere de vyanden daer voor comen so loopen de Bozghers ter ander poorten wt / opt eerste so sy machtigher zijn / ende die Stadt legt midden int dal tusschen seer hooghe Berghen / vande welke men met eenen steen midden inde Stadt mach werpen. Twee steenwoepen vander seluer Stadtpoorten teghen het Zuyden / is de Fonteyne Jacobs aende strate / die nae Jerusalem leyt / daer onse Heere moede van gaen / op de Fonteyne sat / ende water begeerde vande Samaritaensche vrouwe. Bouen dese Fonteyne ter rechter hant / is eenen hooghen Berch / 2. hoofden hebbende / waer af den eenen Garisim / den anderen Ebal oft Hebal heet. Op den Berch Garisim wert ghebout eenen Outaer / ende gheschreuen de Wet Moysi / daer stonden die den segghen spraken / ende oock de vermaledijdinge / ende op den berch Ebal wiert gheantwoort / nae dat de Wet Moysi wortwijst / Deuterono. xxxij. Op den Berch Garisim / toontmen noch voerstappen eens ouden Tempels Jouis Olimpiaci des Afgods den Tempel tot Jerusalem ghelijck / gheboudt van Saraballa / een Hertoch des Lants ouer ghene zijde der Riuier / ter eeren en tot behaghen zijns Swaghers Manasse / die eenen oppersten Bischof wilde zijn / ende dien Tempel is daer bliuen staende / totter tijdt als Jerusalem door de Romeynen ghedestruert wert. Dese Berch en tempel heeft moghelich de voorgenomde vrouwe ghemeent / doen sy tot Jesu sprack: Onse ouderen hebben op desen Berch aenghebeden / etcet. Joan. 4. Hier hier volgende vande berghen Judee / Garisim ende Hebal. Totter rechter handt deser Fonteyne / is een out groot vleck / maer leech / dat ich meyne de oude Stadt Sichen gheueest te zijn / want daer een groot out ghesicht

is / ende licht vande voorgenomde Fonteyne Jacobs twee steenwoepen verre aen een seer lustighe plaetse / alleen dat sy waters ghebreck heeft. Maer vander Stadt / die nu Napolosa heet oft Napolis / alsoo boortzits is / licht sy twee boorscheyten verre / oock willen sommighe segghen / de Stadt Napolis sy gheweest Thebas. By dese Stadt licht een goet oft hoene / die Jacob zijnen sone Joseph gaf / ontweyende zyn broederen alsomen leest Genesis int 48. capittel ende is een lant vruchtbaer ende schoon dal. Tot Sichen zijn de ghebeenten Josephs begrauen / van Egypten derwaerts ghebracht.

Yossede Jacobs.

Lepua / een Doorp ende Stadt.

Gabaa.

Rama.

Jerusalem.

Emon.

Zephth ende Canth.

Galgal.

Vier mijlen van Sichen teghen het Zuyden / is een schoon doorp / Lepua gheheeten / daer is eenwel oock een Stadt inden gheslachte Juda / Lepua ghenaeint / maer dese hier behoort in dat gheslachte Ephraim. Vijf mijlen van daer is een groot merckte Magmas gheheeten / daer eynt hem dat gheslachte Ephraim teghen het Zuyden / nu heet de selue Stadt Barra. Een mijle van daer is de Stadt Gabaa Saulis / daer des Leugts Hups / vrouwe gheweldichlich verracht ende ghedoot wert / als int Boeck der rechteren het twighewesen wort / int negentienste Capittel Van welckis mit handels weghen dat gheslachte Ben Jamin seer by gheheel wtgeroept wert.

Van deser Stadt Gabaa was Saul / den eersten Coninc Israels / van gheboorte. Een mijle van daer teghen het Zuyden / licht dat Doorp Rama / op eenen Berch / ter linker handt / alsoomen gaet nae Jerusalem / niet verre vander strate / van welck Doorp men meynt dat gheseydt te zijn / daer Jeremias spreect capittel 31. Een stenne is in Rama gheboort gheworden / ende een groot weenen ende claghen / hoe wel dattet sommighe alsoo glosieren: In Rama / dat is inder hoochde.

Van Rama twee mijlen teghen het Zuyden / is de heylighe Stadt Jerusalem / etcet. Hier is nochtans te merken / datter veel dorpen inden heylighen lande zijn die Rama heeten / een by Tecua by der strate / die by Ebron leyt / dander int gheslachte Neptalim / niet verre van het Slot Zephth / dat derde is dit hier ghenaeint / dat vierde Sylo / dat oock Rama heet / maer Rama is alsoo veel gheseydt / als een hoochde / ende inder waerheyt alle dese dorpen ligghe hooghe. Van Sichen voortgaende teghen het Zuyden totten Jorbaen / vier mijlen / is een seer goede vleck / Emon ghenaeint / op een lustighe plaetse liggende / totten gheslachte Ephraim behoorende. Vier mijlen van Emon teghen het Zuyden / twee mijlen vanden Jorbaen / op dat wgt belt / licht dat dorpen Zephth genaemt / daer dat water Carith vanden Berch ontspringt / op welke plaetse Helias eertijds langhe woonde / daer hem de Rauen wt Gods ordeninghe smorghens ende slauouts spijse brachten / alsoomen leest int derde Boeck der Coninghen int 17. Capittel Een mijle van Zephth / is dat Slot Doch ghenaeint / daer Ptolomeus bedrieghelich Symonem vint / waer af men leest int eerste Boeck Machabeorum int laetste Capittel. Opt selue Slot machmen gheheel effen sien / dat Lande Galaad / ende dat derdelijck gheslacht. Item / dat landt Esbon / dat gheberchte Moab / Item Abarim ende Phasga / ende Bebo de berghen / oock coemmen hier op de pleyne by den Jorbaen tot aen Jericho.

Vijf mijlen van Zephth / is de Stadt Galgal / daer de kinderen Israel langhen tijdt ghewoont hebben / als sy ouer den Jorbaen waren ghecomen / ende sommighe van hier werden daer besneden. Een halve mijle van daer teghen Jericho / is den Berch Quarantene / daer onse

Heere

Deere heertich daghen ende nachten op vaste/eenen
hooghden Berch/ende swaer op te climmen.
Maer op eenen anderen Berch is hy aenghe-
bochten gheworden vanden hoosen vpant/welc-
ken Berch dize mijlen van desen leyde/ inder
woestijne by BethEl en Hai. Onder den Berch
Quarentene/ hyde twee boochscheuten verre/
vloeyt de Fonteyne Belisei/ by Galgala henen/
ende drijft oock sommighe groote muelens/ende
vloeyt daer na by Jericho inden Jozdaen/waer
af oock daer bouen gheseyt is.

Een halue mijle by Galgala/ is dat dal
Achoz/ waer in den seluen Achoz ghescheent
werdt/van diefste wegghen/ soo gheschreuen staet
Josue int 7. Cap.

Bycans een mijle van Galgalis teghen het
Oosten/ is de Stadt Jericho/ voortijds groot
gheweest maer nu gheheel cleyn/ nauwe acht
hupsen hebbende/ ten is niet een Dorphen ghe-
lick/ ende alle heplighe plaetsen daerin verniet.
Twee mijlen van Jericho/ by de doode Zee/ is
dat vleck Bethagla ghenacmt/ daer de kinde-
ren van Israel haren afgheslozen vader Ja-
rob beweenden ende beclaechden/ als sy hem wt
Egypten in zijn Graf voerden/ daermen af leeft
Genesis int 50. Capittel ende dat selue vleck en
is niet meer dan een mijle vanden Jozdaen. Van
Jericho dize mijlen vanden Jozdaen/ is de
doodde Zee/ die oock een Mer Asphalti/ dat is/
perck/ oft spiegelherst/ oft ooc een Zee des sout-
ghenaemt wort/ daer in voortijds Sodoma en
Gomorra ghelegghen hebben/ ende dat scheidet
Judeam en Arabiam de landen/ ende daer ont-
rent zijn de landen Moab ende Ammon/ en den
Berch Seir/ende streckt hem tot aenden Berch
Cadesbarne/ ende de woestijne Pharon. Men
toont oock daer by teghen het Oosten/ den berch
Boob/ die voortijds Petra deserti/ dat is eenen
steen der woestijne/ wert ghenacmt/ maer nu
heetet Crach/ een weerlich slot van Balduina
eenen Christelicken Coninc te Jerusalem ghe-
boud/ daer nu den Soldaen zijn schatten Egypti
ende Arabie behout. Twee mijlen van het Slot
Crach is Acreapolis een Slot/ nu een steen ghe-
naemt/ eertijds een Hoofslot des gantschen lants
des anderen Arabie ende hiet voortijds Ar/ ende
was inden Tozent Oron ghelegghen/ aenstoo-
tende de landen Moabitarum/ Amontarum en
Amoreorum. Seer nae daer by is de plaetse/
daer Balaam op dat gheberchte Moab werdt
ghelept/ om de kinderen van Israel te verbloec-
ken. Vijf mijlen van Jericho/ is dat steden
Segor/ onder den Berch Engaddi/ tusschen welc-
en der dooder Zee/ is de soutcalumne/ in welske
de hups vzwoue Lochs verandert wert alsomen
leest Genesis int 10. Capittel en men moet groo-
ten arbeyt hebben die te sien.

Item de doode Zee heeft inder bzeede/ haer
bant Oosten streckende/ ses mijlen inder lengde
die haer streckt van het Jozden tottet Zupden/
seggen de Sarraceni/ datse vijf dachzepsen heeft/
gheheel seer duyster/ als een schouwwe der hellen.
Deel ander dinghen worden van dese doode Zee
gheseyt ende gheschreuen/ die ich nu voort by gae.
Rochtrans hier is te merken/ dat vanden doomp
deser Zee/ dat gantsch dal/ dat voortijds Illu-
stris hiet/ (is te segghen/ een doozluchtich ende
ouertreffelich dal) nu gheheel onnut ende on-
vuchtbaer gheworden is/ alsoo dattet noch
loof noch gras voortbijengt/ de gantsche bze-
de dooz/ die vijf oft ses mijlen wijdt is/ van alleen
byder Stadt Jericho/ daer sommighe hoven
vuchtbaer zijn/ vande Fonteyne Belisei/ van
welcke bouen gheschreuen staet daer wt mach-
men merken/ de strenghe gherecheicheyde/ ende
dat verschickelich oordeel Gods/ die de sonde
der Sodomiten soo langhen tijdt strenghelick

verbolcht ende strafte/ dat oock dat aenstaotende
landt so veel dupsent Jaren moet lyden de pijn
der onvuchtbaerheyt. Want oock de Berghen/
ter rechter ende ter linker sijde/ de doode Zee
aenroerende/ gheheel onvuchtbaer ende doze
zijn/ ende verre content dese zee/ alsoo verre als
den doomp daer af comende/ voortbijengen inach.
Sommighe segghen/ dat den Jozdaen zijn wa-
ter der dooder zee niet en vermenghe oft trebe
deelt/maer dattet eert daer heuen coemt/ vander
aerden versonnen wort. Maer de Sarraceni
segghen voortwaer/ dattet daer in ende daer wt
ghaet/ Maer niet verre van zijnen wtghanch/
wordet versonnen vander aerden. Dese doode
zee wast oock by tijden/ als de sneeu vergaet/ op
de berghen Libani en andere/ ende als den Joz-
daen en veel ander Tozrenten toenemen in wa-
teren vanden regghen/ dwelck altemael wt den
Jozdaen in dese zee vloeyt.

Men vint oock spiegelherst/ oft perck/ dat her-
inden gront deser zee vergaert/ dooz de winden
te sanien ghebreuen/ hanghet aen malcanderen/
ende dooz cracht der winden aent lant ghestob-
ten/ wordet wt ghetrocken in grooter inenichte/
ende is hepsaem ende goet tot medeijne/ ende is
oock soo hert/ datment niet welen can weerken/
dan niet bloet der vrouwen cranchheyt/ ende
hiet Jootsch spiegelherst/ daermen af leeft Ge-
nesis int 14. Capittel Hiermede sy ghenoech ge-
sept van dese doode zee.

Drie mijlen vander Stadt Galgala/ houter
ghenaemt/ oock dize mijlen vande Fonteyne Be-
lisei teghen het Jozden/ is de Stadt Hai/ die
Josue bestreet soomen leest Josue int 6. Capittel
Een mijle vander seluer stadt is BethEl voort-
tijds Lusa ghenacmt/ inden gesachte BenJa-
min/ daer Jacob den Patriarch/ als hy vloot
van het aenghesichte zijns broeders Esau/ eenen
steen onder zijn Hoofst leyde/ ende sloop/ ende al-
daer een leeder sacch/ die vander aerden tot aen-
den Hemel ghinch/ etc. als gheschreuen staet Ge-
nesis int 28. Capittel/ ende ghaf deser stadt den
naeme BethEl.

Een mijle van daer teghen het Zupden teghen
Hama/ oock Silo ghenacmt/ is eenen Palm/
waeronder begraven is Delboza/ die voortijds
dat volck Israels langhe regierde/ ende seynde
Barach teghen Zizaram/ om hem te bestrijden
ende te beoosloghen op den Berch Chaboz/ also-
men leest int boeck der Rechteren int 4. Capittel.
Twee mijlen van BethEl/ van Jerusalem dize
mijlen/ niet verre van Hama BenJamin/ is den
merck Anatoch/ voortijds den Priesteren toebe-
hoozende/ een cleyn vleck/ van waer Jeremias
de Propheet ghebozen is. By Anatoch tusschen
Oosten ende Zupden/ beghint de woestijne tus-
schen Jerusalem ende Jericho/ dat nu de Wo-
estijne Quarentene heet/ ende streckt hem ouer
Galgala bouen verhaelt/ tot aende Woestijne
teghen Ternaam ende Engaddi by de doode Zee
Bouen de doode Zee teghen het Westen/ by een-
der mijle vande steden Segor/ climmen op den
Berch Engaddi/ waer op David voortijds hem
oock verhozen heeft/ doen hem Saul verbolch-
de. Om den seluen Berch Engaddi ende bouen
op hem/ was voortijds een Balsam Wijnngaert/
maer doen Herodes de groote ghenacmt/ leefde/
doen nam de Coninghinne Egypti Cleopatra
ghenaemt/ den seluen Wijnngaert/ ende liet de stoc-
ken wt trecken/ en in Babiloniam Egypti voe-
ren/ ende dede dat Herodi te spijte/ dooz ghoust/
ende niet wille Antichrij des Kersers. Daer
zijn noch tot deser tijdt Edel Wijnngaertplan-
ten opten berch Engaddi/ maer de Sarraceni
en achten haerder niet/ soo en is daer oock gheen
Christen mensche diese eert. Onder Engaddi by
de doode Zee/ zijn seer schoon hoomen/ maer

A ij haer

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Schoon
blycken van
binnen vol
afschyn.

haer byuchten als men se opsnijt of breekt zijn inwendich vol rof en affchen / als oock voorsepdt is. Item der Berghen Engabdi zijn seer hoogh ende wonderlick ghestelt / met groote steenrotzen ende diepe dalen omringt / dwelck oock grouwelick is te aensien. Van Jericho vier mylen tegen het Westen / is dat Slot Abdomijn / waer hy dien die van Jerusalem nae Jericho gaende / onder de Moordenaers quam / daer as leest Luce int 10. Capittel. Dwelck noch tot dese tijden veel gheschiet / ten sy datmen ghelepde ghebzupcht / mits welck de selue plaetse van bloetverghietinghe zijnen naem ontfanghen heeft.

Bathurin.

Van Abdomijn twee mylen tegen het Westen / is Bathurin de Stadt / vanden gheslachte Ben-Jamin / van welcker Stadt Semei den boosen man ghebozen was / die David verbloekte / doen hy vloot voor daensicht zijns soons Absalon / daermen as leest int tweede Boeck der Coninghen int seftiende Capittel. Ende daer is een seer schoon Slot op eenen hooghen Berch ghelegghen. Onder dat selue Slot int dal teghen het Oosten op de ghemejn strate van Abdomijn / is eenen steen Beon gheheeten des soons Anben / groot als eenen Ouen / ende schijnt marbersteen te zijn. Van Bathurin teghen het Westen twee boochschutten verre / is dat Casteel Marie ende Marie / Bethania ghenamt / voor welc min dan een steenwoyts verre hy eender Cisterne op den belde / toontmen de plaetse / daer Martha ende daer nae Maria / onsen Heere Jesum nae Bethaniam comende / te ghemoete liepen / als hy Lazarum verwekte / daermen as leest Joan int 11. Tot Bethania toontmen noch dat huys Simonis Leprosi / daer onse Heere in sadt ende adt / doen Maria Magdalen tot hem quam / met haer bringhende een Albaster busse vol salue / ende stonde achter zijn voeten / hem de selue wasshende met haer tranen / ende drooghende met haren hayze / cussende met haren monde / ende saluende metter salue / Luce int 7. Capittel / maer dat huys Marthe / waerin onse Heere dickwils werdt gheherbercht met zijn Discipulen / is daer nae tot een kercke ghebout gheworden / ter eeren Marthe ende Marie ghewijt. Maer dat graf Lazari / daer hy wt quam / verwekt zijnde van Jesu / is niet verre van deser kercke / ende daer is een tanelicke Capelle ghemaect / ende dat Graf met marbersteen ouertrocken / het welck Graf de Sarraceni oock seer eeren / om het teekens wille aldaer gheschiet. Item / somen van Bethania gaet nae Jerusalem / sietmen daer de Stadt niet soo haest / midts dat den Olyfberch daer tusschen leyt / maer men moet te vooren een cleyn heuvelken opclimmen / dan sietmen een deel der heyliger Stadt metten Berch Zion / en als men dat selue Bergken asgaet / soo wordet de Stadt wederom verborghen. Item / onder den Olyfberch hy Beth-phage dat Doyp / dwelckmen nochtans ter sincker haet eenen steenwoyts wech verlaet / gaetmen een cleyn straetken op / omgact den Olyfberch / ende coemt aen de plaetse / daer onse Heere opten palmdach op den Esel sadt / om inde Stadt te rijden / ende aldaer glistert oft blickt de Stadt Jerusalem metten Tempel Salomonis ende des heylighen Gravs / met ander heylighe plaetsen / ende alsoo toentmen onder aenden Olyfberch daer de scharen der voorszgaende ende naegaende songhen : Osanna etc. ende onsen Heere hzotlick inleiden nae Jerusalem / hoewel hy bitterlick weende ouer haer. Men gaet oock voorsz de de plaetse beneden int Hofken / daer hy badt ende bloedich swet sweette / ende daer nae gheuangen werdt hy Gethsemani. Ende soomen ouer den Teyrent ende Cedron coemt / gaet-

Bethania.

Sarraceni
eeren dat
graf Lazari.

men op Golgatha den berch daer hy werdt ghecrupst / etc.

men op Golgatha den berch daer hy werdt ghecrupst / etc.

Om voorsz te beschryuen dat ouerblijuen de deel des heylighen landes / datter noch meer is / is te merken dat twee mylen van Jerusalem den Berch Spho is / op welcke plaetse de Kercke Gods langhe tijdt was / ende oock den Tabernakel des ghetuphenis / dien Moyses inder Woestijne hadde ghemaect. Een cleyn myle van daer is de Stadt Gabaon / vanden geslachte Ben-Jamin / opten voornaemen Berch ligghe. De bozghers deser Stadt hoorende alle dinghen / die Josue ghedaen hadde / de steden Jericho ende Hai / seynden boden tot hem / met oude cleederen ende schoenen / ende herdt broodt / in sulcker boeghe / als oft sy van verre landen waren ghecomen / ghenade begheerende / als men leest Josue int 9.

Spho.

Gabaon.

Van Jerusalem vier mylen teghent Westen / is dat Casteel Emaus / nu Nicopolis genaemt / dwelck wt het Euangelium Luce wel bekent is.

Emaus.

Drie mylen van Jerusalem onder den Berch Spho / is de Vlercke Bethozon / van den geslachte Ben-Jamin / van welck oock vermeldinghe gheschiet inde boecken Josue ende Machabeorum. Van Jerusalem vijftiende myle teghen het Westen / is de Stadt Cariathiarim / een bande steden der Gabaoniten / daer de Kercke Gods 20. Jaer in was / als sy bande Philistinen wert weder ghebracht.

Bethozon.

Cariathiarim.

Twee mylen van daer is de Stadt Lachis / oock voorsz een van dien / welck den Heydenschen Coninck Sanacherib belegghede / ter tijdt des Coninck Israels Ezechie / alsoomen leest 4. Reg. int 18. Capittel / ende behoort oot totten geslachte Ben-Jamin. Twee mylen van Cariathiarim / is de Stadt Bethsames Jude / also gheschiet tot onderfchepdt eender ander Stadt / oock Bethsames ghenamt / die inden geslachte Reptali leyt / ende daer de Betramiten terwe sneden / opten belde inden Vogst / ende de arcke Godts van Accaron / weder ghebracht wert / stouender bande Bethsamiten isenitich mannen / en vijftich dupsent menschen / vant ghemejn volck / om dat sy de Kercke Gods bloot hadden ghesien / als men leest int eerste Boeck der Coninghen int 6. Capit. Van Jerusalem 10. mylen teghent Westen / is Ramathasophim / ligghe op den berch Ephraim / dwelck doch gheen Berch en is / maer een effen belde alsoo genaemt. Deselue stad heeft oock gheheeten Aromathia / van welcker Joseph den Edelen was / die onsen Heere Jesum heeft begraven. Van daer was oock Samuel den Propheet van gheboorte / ende licht daer begraven / nu heetet Ramula.

Vijftich dupsent ende 7. Bethsamiten haestelick ghestouen.

Aromathia.

Samuels graf.

Van daer drie mylen teghen het Westen / is de Stadt Joppe / oock Japha ghenamt / daer Jonathas in een schip ghinck / willende vlieden vanden aengesichte Gods / alsomen leest in zijn Prophecie int 1. cap. Daer heeft oock eertijds S. Peter ghelwoont / ter herberghe ligghe. By eenen genaemt Simon / was een Leertouwer / dijs huys byder Zee was daer as leestmen inde wercke der Apostelen int 10. Cap. Onder Japha is Jamnia / een ander hauen aender Zee / voorsz dat Jootsche landt toecomende. Twee mylen van Japha tegen het Zuyden / welcke hauen Judas Machabeus ghewan ende verbrande / met al de schepen aldaer / alsoo datmen dat vier tot Jerusalem sach / soomen leest int tweede boec Machabeorum int twaelfde Capittel.

Jonpe oft Japha.

Jamnia een hauen der zee.

Van Jerusalem twee mylen teghen het Zuyden / is de Stadt Bethleem / wel een weerdich blick / niet alleen van wegghen der geboorten des Propheetes Davids / maer Christi Jesu onses Heeren / die beyde aldaer zijn ghebozen gheworden. Euenwelc eermen daer coemt / ghemoetmen

Bethleem een geboort huys Davids ende Christi.

men

men dat Graf Rachelis Jacobs Huysvrouw / op de rechte handt by den wech / waer ouer Jacob oock een ghesicht tot eenen tittel liet maecten 12. groote steenen op't Graf settende / na't getal der gheslachten Israels / welke steenen noch daer zijn. Men vindt oock aldaer sommighe swerte steenhens / inder voeghen als Ciceren van ghedaente / die plochten de Pelgrims op te lesen / ouermidts sommighe wonderwerken / die daer souden gheschiedt zijn. Teghen der Stadt Bethleem is den toren Abdoz / ofte de Herdt ghenaemt / daer Jacob boortjts by wijlen lang ghewoont heeft / nae het ouerlijden zijnder hupf vrouwen Rachael boortgenaemt. Van Bethleem 5. boochscheuten verre / is de plaetse / daer de Herders die daer inder nacht de gheboorte Christi wachten / saghen ende hoornden de Engelen singhen: Gloria in excelsis Deo, dat is / Eere sy Godt inder hooghde / de welke henlieden oock vercondichden ghebozen te zijn den Salichmaker der Wereldt. Bethleem leydt op eenen hooghen Berch / maer engher / welckes lengde is vant Oosten teghen het Westen / banden Westen is den neder ganck / ende daer is oock de Cisterne by der Poorte / wt welke Dauid begheerde te dzycken / als hy in eenen strijt was teghen de Philisteos / ende dat dzye banden sterckste mannen wt zijnder Ridderfchap dooz de byanden met ghewelt dzynghen / ende scheyten water wt de selue Cisterne / ende brachten Dauid / die nochtans niet en dzyck / alsoomen leeft int eerste Boeck Paral. int 11. Capittel Maer aent eynde der Stadt teghen het Oosten / onder een steenrotze / was by der Stadtmueren / (ende nae des selfs lants seden / isst gheweest eenen stal hebbende) een kribbe in eenen steen ghehouwen / alsoomen daer ghewoonlick kribben maect / daer is ghebozen gheworden vander maecht Maria / ende opghegaen de Sonne der gherechticheydt / Christus Jesus onsen Godt. Euenwel byde boortnoemde steenrotze / is een andere noch grooter / 4. schoenen verre banden boortseyde / onder welke de kribbe was / daer dat kindt Jesus terstont wert ingheleyt / booz den Osse ende Ezels met flechte doerskens omwonden / maer soo my bedunckt / en ist niet meer dan een steenrotze gheweest / ende daer is een deure int midden dooz ghemaect gheworden / booz welke men noch vander Capelle int Thooz gaet. Ende totter plaetse der gheboorte ons Heeren / gaet men wter kercken inder Capelle 10. trappen neerwaerts / welck oorsaecke bouen aengheteeckent is / ende de selue Capelle is ghemaect inwendich met wtghehouwen werck / ende met marbersteenen is dat plauepfel beset ende seer costelick ghemaect / daer in bintmen noch een deel vander kribbe / daer Christus in ghelegghen heeft. Bernaert van Bredenbach / ende Hans Doecker van Roetenberch segghen / dat sy noch gheen menfche ghesien oft ghehoort hebben / die daer seyde / dat hy deser kercken ghelijcke ghesien hadde / alsoo aendachtich ende costelick als de kercke tot Bethleem is / want in haer zijn seer veel ende groote Edel marbelsteenen calomnen / nae vier ordeninghen gheset / daer toe de wterlicke kercke / dat schip der kercken ghenaemt / bouen de calomnen tot aende balcken / is ghemaect van schoon adelick ende wtghehouwen werck / van alle Histozien van't begin der Wereldt / tot aenden jongsten dach. Doch dat gantsch opper pament der kercken is van marbersteenen menigherlep verwen beset / van schoon schilderye seer wel verciert / altemael soo costelick / dat veel meynen / datter niet gheschat werden en can. De Saccarent eeren alle kercken onser lieuer vrouwen / maer bysonder dese tot Bethleem. Van Bethleem een half myle teghen het Westen / is

een dorppken met name Bezech / daer boortjdes den besten Wijn wiesch / die in dese landen was. In welck dorppken oock vande kinderen Israel gheuanghen wert / den Coninck Adonibezech / ende hebben hem handen ende voeten afghehouwen / de welke alsoo sprack / doen hem sulcx gheschiede: seuentich Coninghen moesten onder mijnen disch de bysplinghen soecken / doen hen oock handen ende voeten wterden afghehouwen dooz my / alsoo ick ghedaen hebbe / soo heeft my oock Godt toegheboecht. Alsoo hoerden hem de kinderen van Israel nae Jerusalem / ende daer sterf hy / alsoomen leeft int Boeck Iudicum int eerste Capittel. Van Bethleem ses mylen tegen het Oosten / bouen de doode Zee / is den Berch Engaddi / van welcken bouen gheschreuen is. Vanden seluen dzye mylen teghen het Zupden / is den heuuel Achile / op welcken naemals dooz Herodem een seer weerlick Slot ghebout werdt / Messidia ghenaemt. Men dit eynde heeft Dauid dickmaels verborghen ghelegghen met zijn ghesellen / doen hem Saul socht te dooden / alsoomen leeft int eerste Boeck der Coninghen int 23. Cap.

Van Bethleem twee mylen teghent Slot boortseydt / is de Stadt Therua op eenen Berch liggghende / van waer den Propheet Amos ghebozen was / die oock daer begrauen is / den welcken de Coninc Ochozias met een colue liet doot slaen. Men dese plaetse stoot de Woestijne Therua ghenaemt. Tusschen Therua ende Engaddi / ligt een dal des seghens gheheeten / daer Josaphat een Coninck Juda streeet teghen Iudimeos ende Amonitas / ende ouerwanset. Een myle weechs van daer teghen den Berch Quarentene / is een Slot van Herode den grooten gebout / dwelck Herodinn heet / seer hooghe liggghende / daer oock den seluen Herodis begrauen is / als Josephus seyt.

Wij mylen van Therua / is een bleck Zpph ghenaemt / by eender woestijne oock alsoo gheheeten / daer hem Dauid seer dickwils heeft verborghen wt oorsaecke bouen verhaelt / soomen leeft int eerste boeck der Coninghen int 26. Capittel.

Daer aen stoot een ander Woestijne teghen het Zupden / die heet Maon / in de welke den Berch Carmelus is / daer oock Rabal Carmelus woonde / die Davids Boden verachte / diens hupfvrouw Abigail / Dauid nae zijn doot te houwelicke nam / als men siet int eerste Boeck der Coninghen int vijfentwintichste Capittel.

Daer aen stoot den Berch Sepz in Idumea in dat lant ghelegghen / dwelck landt de kinderen van Israel langhen tijt moesten omme trecken / als Deut. int 3. staet gheschreuen. Men de selue Woestijne Maon stoot teghen het Zupden dat Landt Amelech / dwelck Saul van Godt heuilen wert geheel om te keeren / ende alle menschen daer in te dooden / soomen leeft int eerste der Coninghen int 15. Capittel.

Dooz dat selue landt Amelech teghen eenen arm der doode Zee / is Cadefbarne / van waer Moses sende 12. Bepieders om te besien dat landt Chanaam / tot welke hy oock seyde / dat sy dat landt seer nauwe souden bespieden / hoe bychtbaer dattet ware / Item hoe sterck dat volck / ende hoe vast de steden etcet. Ende souden hem byngghen vande bychten des selfs landts / Als sy oock deden / int wederkeeren met hem byngghende een groote drupue aen eender steinghe / also dit bet beschreuen staet int Boeck Num. int 13. Cap. Albaer namelick te Cadefbarne hebben de kinderen van Israel langhen tijdt ghewoont / ende daer nae den berch Seir om trocken soo bouen staet. Van Bethleem 3. mylen teghen Zupden / is dat dorppken Bethzacha / hoo-

Bezech

Judic. 1.

Achile.

1. Reg. 23.

Therua 2.
mos ghes
boortjts.

Zpph.

1. Reg. 26.
Maon.

1. Reg. 15.

Amelech.
1. Reg. 15.Cadefbarne
Num. 13.

Bethzacha

Rug

ghe

Dat derde deel deses Wereltboeck.

ghe ghelegghen/waerby een ander dorphen licht/
Hama ghenaemt/op eenen hoogen Berch/daer-
men dat gantsche lant Arabiam/ tot aen den
Berch Sepz ende alle steden sien mach/ ende de
doode Zee/ ende alle de eynden daer hem David
eertijts in onthouden heeft/ daer toe den Jor-
daen tot aen Bethyn/ ende tot aenden Berch
Abarim. Item dat gantsche landt aende groote
Zee van Joppe aen tot aen Gaza ende Versa-
bee/ende dat gantsch landt Philistim. Van Ma-
mathasophim ouer/ende Accaron/ende Azotum
ende Jamniam ende Alsalonem/ metter gant-
scher pleyns onder den Berch Juda. Van Ma-
ma nu bouen verhaelt/ meer dan een mijle by
den wech oft strate die na Ebron seyt/ is Ma-
mbe daer Abraham langhen tijt ghewoont heeft/
daer hy oock sittende by den seluen Boom on-
der de deure zijns Tabernakels/ dize mannen
sach den Berch afcomende/ ende aenbadt eenen
ende lepde in zijn hups/ als men leeft int
18. Capittel.

Dambe
Genes 2.8.

Ebron.

Een half mijle van daer is Ebron de oude
stadt/ tot deser tijdt gheheel ghedestruert/ ende
woest/ ende veel groote oude verballen ghestich-
ten/ waer wt wel blijkt/ dattet voortijds een
heerliche stadt gheweest heeft.

Eenen booschseut verre van daer/ ligt Ebron
de nieuwe stadt/ op die plaetse gheloude daer die
dubbel spelonck is/ daer Adam en Eva/ Abra-
ham ende Sara/ Isaac ende Rebecca/ Jacob
ende Lea begrauen liggen. Daer heeft voortijts
gheweest een Domkercke oft Bisdum/ doen die
landen noch onder de Christenen waren/ maer
de Sarraceni hebben nu daer een sterke beue-
ringhe ghemaect.

Damascus
nus den A-
ker.

Vande dubbel spelonck teghen het Westen/
alsoo verre als eenen goeden hantbooghe schie-
ten mach/ is den acker Damascenus ghenaemt/
daer Adam van Godt is ghesoyneert ghewor-
den/ welcken acker roode aerde heeft/ diemen
mach buygghen ende wtrecken als wasch/ die
voeren de Sarraceni op kemelen in Egypten/
in Ethiopiam ende ander landen/ voer seer co-
stelike spicerij verroopende/ ende hoewel sy
veel van deser aerden wech voeren/ noch schijnt
dat ghedelf cleyn ende wepnich te zijn/ want
men gheloofweerdich seyt: dat altyds/ watter
ouer een Jaer ghegrauen is gheworden/ dooz
vander jaer wonderbaerlick weer ghebuult wor-
det. Men seyt oock/ dat/ wie van deser aerde by
hem heeft/ van gheen onvernustighe dieren ghe-
quetst en mach worden/ daer toe behoedet sy
dat mensche dooz schadelicken val. Dat dal on-
trent Ebron is seer vruchtbaer ende bouen ma-
ten lustich. Eenen goeden steenwoyp vanden
voorseiden Aker is de plaetse daer Chain zij-
nen broeder Abel doode/ als men leeft Genesis
int 4. Capittel. Niet verre van daer is een steen-
rotse/ waer in Adam ende Eva de moort haers
soons Abels/ hondert Jaer lanch (soomen seyt)
hebben beweent/ ende dat inde selue spelonck
haerder bepder legheplaatsen noch zijn/ ende
daer is een quelende fonteyne in/ daer sy af-
ghedroncken hebben/ ende dat hol heeft der-
tich voeten inde lengde/ ende diesghelijcks inde
breedde. Van Ebron twee mijlen teghen het
Zupden is de Stadt Dabit/ ooc Cariathsepher
ghenaemt/ welcke Orontel Calephs broeder
wan/ daerom hy (te weten Caleph) hem zijn
dochter te houwelicke gaf etc. als men leeft Jo-
sue int 15. Capittel. Van Ebron twee mijlen te-
ghen het Noorden/ is de plaetse Beelleschol ghe-
naemt/ een dal der tranen/ oock een beke der
druyuen/ wat van daer naemen de bespieters
van Mose wtghesonden/ soo hier vooz vermelt
is/ de Wjrancke met zijn druyuen/ de welcke
twee mannen aen een stenghe droeghen/ oock na-

Dabit.
Josue 15.

Beelleschol.

men sy van haer Granaetappelen en vijgen/ etc.
Ter linker handt van dit dal by een half
mijle tweechs/ is de beke: waer in S. Philippus
de Apostel/ den Nooz der Coninginnen Can-
daris dienaer doopte/ Acto. 8. Van Beelleschol
vier mijlen teghen Jerusalem/ is dat hups Za-
charie/ waer in dat S. Johannes Baptista ghe-
bozen is/ ende daer Maria Elizabeth groette/ als
oock bouen aengheroert gheworden is.

Van daer teghen het Noorden is Robe/ eer-
tijts een Stadt der Plestereu gheweest/ die nu
Bethenopol heet/ daer David van Abimelech
nam dat sweert Golie Jeshai/ daer hy hem me-
de ghedoot hadde/ etc. als men leeft int eerste boec
der Coninghen int 21. Capittel.

Robe.

Bethenopol.

Van Bethleem een wepnich meer dan een
mijle teghen Terna der Stadt/ is dat graf des
heplighen Wts Charioth met zijn Monicken/
die altemael doen hy stof met hem stozen/ ende
derwaerts heeft voortijds een groot ghelooy
gheweest.

Maer van Accaron voortijds gaende vier mijlen
teghen t Zupden/ is de Stadt Caipha/ onder den
berch Carmelc liggende.

Dize mijlen van daer is dat vast slot den Pel-
grim ghenaemt/ int herte der Zee ghelegghen/ eer-
tijts der Ridderchap des Tempels toebehoor-
ende. Vier mijlen van daer is de Stadt Cesarea/
voortijds een hoofdstadt inden lande Palesti-
ne gheweest/ oock ter tijdt als die landen noch
onder de Christenen waren/ soo was daer een
Aertsbisdum. Dese Stadt hier voortijds Doz/
daer nae Ppyrgus stratonis/ maer Herodes de
groote als hyse weder vernieuwede ende beter-
de/ noemde den Keiser Cesar ter eeren Cesa-
ream/ van welke Josephus veel schrijft. Te-
ghen het Westen wort sy omringt met de groo-
te Zee/ teghen het Oosten met eenen foeten poel/
waer in veel Cyrocodillen zijn/ sy is voortijds
seer vast gheweest/ maer nu gheheel ghede-
struert.

Provincien
ende land-
schappen van
Accaron to-
gen t zupden.

Cesarea.

Sanctus Philippus heeft daer ghewoont/ ende
zijn vier dochteren al maechden ende Prophe-
teressen/ Act. int 11. Capittel. S. Petrus heeft oock
in deser Stadt ghedoopt Cornelium des Kei-
sers Amptman/ die den eersten Bisschop daer
in gheweest heeft/ alsoomen leeft int voornoem-
de boeck int 10. Capittel.

Sanctus Paulus heeft oock vooz den Coninck
Agrippa ende den Amptman Felice teghen den
cloecken Caelspreker Tertullum hem seluen seer
vernustelick ontschuldicht ende verantwoort/
Acto. 24.

Van Cesarea der Stadt dize mijlen tegen het
Zupden is dat dooz Affur gheleeten/ maer vooz
maels Antipatrida van Herode Antipatre/ van
welcken het ghehouwt wert. Van daer vier mijlen
tegen Oosten/ is een Stadt Mauerich voortijts
ghenaemt/ maer nu Catho gheheeten/ eertijds
toebehoorende den ghelachte Manasse/ niet ver-
re vanden Berch Saron ghelegen/ daer wt heb-
ben de Sarraceni dat Slot den Pelgrim bouen
verhaelt bestreden.

Saron.

Van daer teghen t Zupden is den Berch Sa-
ron/ ende de vleeke Saron. Van Affur zijn acht
mijlen tot Joppen aende zee liggende/ van wel-
ken daer bouen veel gheseyt heeft.

Vier mijlen van Joppe is de Stadt Geth/
niet verre vander Zee ghelegghen/ eertijds van
de steden Philistim/ daer beghint eyghentlick
dat lant Philistim/ maer nu is sy een cleyn dor-
phen/ ende heet Jbilm. Twee mijlen van daer is
Bethsaines Juda/ een Stadt van welke bouen
gheseyt is.

Geth.

Van daer 4. mijle t ege t zupde/ niet verre van
der Zee/ is de 2. Stadt van de steden Philistim/
Accaron ghenaemt/ nu oock een cleyn dorphen.

Accaron.

Dier

Dier mijlen van daer is de derde Stadt Palestinum/Asotus ghenaemt / oock nu een cleyn doypken / een mijle weechs vander Zee liggende. Twee mijlen van Joppe is de Stadt Lidda oft Dispolis / van welcke oock daer bouen ghesepd is / de Stadt Lepula en is niet verre van Lachis.

Drie mijlen van daer is de Vlecke Azecha / en Mareba een Stadt / welcke Josue heyde wan / daer haer oock vyf Coninghen verberchden in een Spelonck die Josue daer in vinct / soomen leeft Josue int 10. Capittel.

Drie mijlen van daer is de Stadt Zechor Jude / niet verre van Robe / daer David Goliath heeft ghedoot / als oock bouen gheschreuen is / en soomen wtghedruckter vint int eerste boeck der Coninghen / int xviij. Capittel. Van Robe zijn drie mijlen tot aen Emaus. Anderhalue mijle van Emaus gaetmen door dat Dal Baphaim ghenaemt / neffens den hupse Zacharie henen / ende coemt tot een seer weerlijck Slot Bethzura ghenaemt / dwelck de Machabei hier voortijds ghebouwt hebben / ende ligt een halue mijle van Jerusalem.

Van Asotus sesse mijlen / is Ascalon de vierde Stadt Philistinum / aen de Zee gheleghe / ende heeft een forme eens haluen Cirkels / seer weerlijck ghetweest / daer nu de Sarraceni een groote vestinghe hebben.

Van daer vijf mijlen teghen tZupden / is de Stadt Gaza / oock aende Zee gheleghe / ende heet nu ghemeinlijck Gazera / ende door haer gaet de strate in Egypten Landt / als hier na int tweede deel bzeeder woort beschreuen.

Van daer zijn vier mijlen tot Bersabee / die nu Gallijn heet / ende eyndt Judeam ende dat beloesde Landt teghen het Zupden. Daer hebben Abraham ende Isaac langhen tijt ghewoont / alsoomen leeft Genesis int derthiende Capittel / en is anderhalue dachreysse verre van Chzon / als oock Gaza.

In dese Landen ende Steden volcht de groote woestijne / die haer streckt tot de Ruitere Egypti / Pilus genaemt / in welcker woestijne de kinderen van Israel veel tijds ghetweest hebben / van d'een eynde tot dander treckende / waer af hier nae int tweede deel bzeeder gheseyt woort. Daermede sp ghenoech gheseyt vanden heyligen Lande ende alle Steden / Vlecken / Sloten ende Doypen daer in begrepen.

Vande Berghen Israels opt eerste int ghemeene.

Nadenmael der Stadt Jerusalem's fondamenten in heylighe Berghen ghesetter zijn / (als David seyt) soo hebbe ick gheoordeelt niet onbegheuen te zijn / vanden Berghen Israels een cleyn weynich te schijuen / nae de beschijuinghe des gantschen Landschaps / die hier voorgestelt is. Ghemerckt oock dat in de heylighe Schrijft dickwils vermeldinge gheschiet van al sulcke Berghen / daeromme is mijn niepninghe / ten eersten int gemeen / ende namaels int bysonder pet wat daer af te segghen. Euenwel is te horen aen te merken / dat de Berghen Israels / ghemeinlijck al berghen des gheloesden Lants heeten / is dat sp ouer dese zijde des Jordaens / oft ouer ghene zijde zijn. By tijden verstaetmen oock byde Berghen Israels / dat gheheel Landt der thien gheslachten welck daer berghich was / bysonder in den gheslachte Dan ende Ephraim / want hen de thien gheslachten den naem Israel bysonder hebben behouden / vander tijt der verstooringhe des rijcks Israels / onder den Coninck Roboam / alsoomen daer af beter bericht vint int derde Boeck der Coninghen Capit. xij. Dese Berghen in Israel waeren seer wepdergich

ende vruchtbaer / van Olijf-boomen / Vijnboomen ende andere / etc. oock seer heylsamen Crupden / welckerende Spererijen / ende crachtighe wortelen hebbende / als Asidozus daer af schrijft want oock dat selue gheheel landt voortijts van menigerleyp goeden rijck ende salich was / als van costelicken Wijn / van goede vruchten / van wateren ende van Balsamen / wt welcker oorsaecke het oock ghenaemt was met honich ende melck bloedich / midts dien dat de Joden op de berghen Israels ontallick veel vleeschs / van Schapen / Ossen ende diergelijcke / etc. voerden / oock Spen sonder ghetal / ouermidts de goede Crupden ende Bloemen / vande welcke sp haer geneerden ende Honich maecten / daer-toe alle vruchten ende fruct van weghen des lochts ende veelheyt des goeden daws / seer haest rijp wierden / oock wert in die berghen ghehouden ende gegraven Gout / Siluer / ende menigherleyp ander Metael / Nocht blieten van dese Berghen Fonteynen ende bloeden / waer op oock vaste Sloten gheboudt wierden. Alderleyp Wilt / hooch ende neder / Leeuwen / Tigriden / ende andere vreemde Beesten wonden op die Berghen ende inde Wouden. Maer dat ander Landt om der misdaets wille der Inwoonders / door destructien aldaer dickwils geschiet / is bycransgheheel ende al berwoest / ende oock (als gheen wonder) seer by onvruchtbaer ghetworden / bysonder van Wijn / ghelijck oock de berghen van haerder eerster vruchtbaerheyt der weyden / verballen zijn / Euenwel nu de Schrijft dickmaels vermeldinge van hen doet / soo en ist niet onnut de selue / in sonderheyt nae elc aert / coztelijck te vertellen / ende een weynich beter te verclaren.

Vanden Berch Spon.

Spon is eenen Berch van binnen der Stadt Jerusalem / op welc hoochde de Wacht oft den Chozen Davids was / tot vertieringhe ende bescherminge der Stadt aldaer gheset / op d'een zijde des Berchs Spon was den Tempel Salomonis / als een middel tusschen der Wacht ende der onderste Stadt / op dat de Wacht den Tempel / en den Tempel metter Wacht de Stadt beschermde ende bewaerde. Wt die oorsake soo noemt de Schrijft dick ende menichmaels Jerusalem een Dochter des Berchs Spon / want ghelijckerwijs als een dochter van haerder Moeder beschermt / ende haer onderwoyden is : alsoo werde Jerusalem de onderste Stadt / den Tempel ende Wacht onderwoyden ende van hen beschermt. Den Berch Spon wert soo weert ende Edel bouen ende voer andere berghen gheacht ende ghehouden / dat niet alleen de Stadt Jerusalem ende dat gantsch Joodsche Landt / maer oock de ghemein Christelijcke kercke van Joden ende Heydenen vergadert / dickmaels inde Propheeten en Schrijften hyden naem Spon woort berekent / ende ten is geen wonder / want den Berch Spon was eenen berch van een groote hoochde / sterckte / vasticheydt / volhepdt ende schoonhepdt / daer toe eenen vruchtbaeren / sekeren / lustighen / rijcken Berch / daer groote blijfchap / volcomen gherechticheydt / heylicheydt / leere ende conste ontspionghen was / alsooder gheschreuen staet : Dat van Spon soude wgaen de Wet / ende van Jerusalem dat woort Gods. Sulcker epgenschappen desen Berch aentreffende / mochten wijder wel vele vertellen / dwelck ick om cozthepts wille vernijde.

Vanden Berch Moria.

Moria is eenen Berch tot Jerusalem / opten welcken den Tempel Salomonis ghebouwt is / ghelijck gheschreuen staet int tweede Boeck

Spon eenen Berch in Jerusalem.

Moria eenen Berch daer den Tempel Salomon is op gebouwt is / 2. Paral. 2.

Dat derde deel deses Werltboeck.

Paralipom. Capittel 3. Welcken Berch David vanden man Orian Jebuseo / om sesse hondert pont louter Gouds rochte / op dat hy op den seluen berch Godt eenen Outaer boude / te dier tijt als dat volck ghestraft werdt van weghen der sonde der tellinghe des volcx / dooz David gheschiet / soo men leest int eerste boeck Paralipom. Capitt. 21. Op den seluen Berch offerde en hadt David dooz dat volck / ende Godt verhoorde hem vanden Hemel / ende sandt zijn vper op den Outaer des offers / die David ghebout hadde. Op desen Berch offerde Abraham eenen Offer dooz Isaac / welcken Godt gheheeten hadde selfs gheoffert te worden / als men leest Genes. int eenentwintichste Capittel / daer de glose Hieronimi sept ouer dat woort: Vade in terrā visionis, &c. Dat is / gaet in dat landt des ghesichts / ende of fert dijnen soon op eenen Berch dien ick v segghen wil / etc. Desen Berch / segghen de Ioden / dattet gheweest is / waer op namaels den Tempel Salomonis ghebout is gheworden / op de Hofstede des mans Orian Jebuseo / op de Berch Mozia / dat is: die onlucht / want daer is Dabir / dat is: een Gods huys / ende de Wet Gods / ende den Gheest die de Propheten verlichte / ende de menschen de waerheyt leerde / wtghegaen. Tot hier toe Hieronimus inde Glose. Op desen Berch meyntmen Jacob gheslappen te hebben / ende den Enghel ghesien op ende af eender leeder climmen / alsoomen leest Genes. int achtentwintichste Capittel / daer oock de Glose sept ouer dat woort: Non est hic aliud nisi domus Dei, &c. Dat sept Jacob daeromme / want hy sach in den gheest dat daer eenen Tempel Gods soude ghebout wer worden. Dese plaetse Mozia ghenaemt ende nu beschreuen is eenen heuvel aende zijde des Berchs Spon / ende alsoo machmen wt desen allen mercken / dat desen Berch seer weerdich is / ende mach wel ghenaemt worden eenen Berch der Goddijcker aenschouwinghe ende openbaringe / eenen Berch des Offers ende biddens / eenen Berch der Propheete ende openbaringhe / eenen Berch des lichts oft verlichtinghe / eenen Berch der Enghelscher besoekinghe ende Goddelijcker verschijninghe / eenen Berch der Goddelijcker ontferminghe ende ghenade / alsoo de Leeraers schijuen.

Hy de Heydenen houden den Tempel Salomonis in grooter eeren / belichten hem dach ende nacht met acht hondert Lampen / ende en laten gheen Christen oft Onbesneden daer in comen / heuonden zijnde moet hy steruen / sy en gaen oock selue niet daer inne dan te vozen ghedoopt / ende met bloote voeten / sy noemden hem eenen heplighen steen / ende eenen Tempel des Heeren. Int midden van desen Tempel is eenen steen rontsomme ghetracelit met ysere tralien / totten welcken gheen Sarraceen hem en nadert / maer van verre aenbidt / wanneer sy alsoon van verre landen om te bidden beuaert comen / want sy geloouen / somen leest: Dat Melchisedech den Priester des Oppersten Gods / op desen steen broot ende wijn gheoffert heeft. Item dat de Propheet Jacob aldaer gheslappen / ende de bouenge noemde leeder ghesien heeft / Gene. int xviij. Capittel. Item aldaer op desen steen heeft David ghesien dat wtghetrocken sweert des Enghels / ende daer de straffe Gods / Gode af ghebeden / 1. Paralipom. 16. Item de Priesters des Tempels hebben voortjits in Israel op desen steen de Offerande (Holocausta ghenaemt) volbracht / de welcke dat vper vanden Hemel herteerde ende oplechte. Item sy ghelooouen / dat na ghemept segghen der Ioden / Jeremias de Propheet ter tijt der Babylonischer geuanchenissen / de Arche Gods in desen steen besloten hebbe / tot dat den tijt der Heydenen wt ende verbult sy / te wyle son-

de sy onbesont bliuen. Daeromme ghelooouen sy almoech dat de Arche daer inne besloten is. Item sy ghelooouen dat Christus Iesus na veertich daghen op desen Berch geoffert / ende van Symeon in zijn armen ontfanghen gheworden sy. Item dat Iesus twaelf Jaer oudt zijnde / (als hy sonder wete zijnder Moeder tot Jerusalem bleef) op desen Steen gheleert ende zijn eerste Schoolrecht ghedaen heeft / daeromme sy dan niet grooter Reuerentie dese plaetse eeren / meer dan de ghemeinde Christenen / dat h. Sacrament des Outaers.

Vanden Olijf berch.

Den Olijf berch na by Jerusalem ghelegghen / is also geheeten geworden / vande menichte der Olijf boomen / der welker vele op ende om dien Berch wassen / en daerom wort hy genaemt van S. August. eenen Berch des Crisma en der saluinghe / eenen Berch des lichts / der vette spij singhe / mederijne en heylinghe / en dat van wegen der boom-olie aldaer wassende / die tot alle sulcx nu ghenoecht dient / tot saluinghe / tot het licht / tot eten / tot Mederijne / etc.

Onder desen Berch bloeyt een Beke Tozens Ebron ghenaemt / tusschen welcke Beke ende Berch was den Hof / waer in dat onse Heere Iesus seer dickmaels om ruste ende biddens wille ghinck / daer hy oock ten laetsten ghevanghen wert / ende den Hof hiet Gethsemani / als Joannes sept int xij. Capittel / want voortjits onder desen Berch een doypken lach / Gethsemani ghenaemt / ende daer ontrent Ioden waren (als Augustinus sept) in welke onse Heere alsoo placht te comen. Desen Olijf berch was den Tempel teghen het Oosten ghelegen / en daerom wert hy smorgens verlicht / wanneer de Sonne opginck / maer teghen den nacht ende dooz den dach wert hy verlicht vanden weer-schijn der Lichten des Tempels. Midts welken alle / hy billick eenen Berch des Lichts heet / want hy licht ontfinc vanden Hemel ende vanden Tempel / en die oock des lichts vperinghe gaf dooz de Olie / als Augustin. sept. Op dien Berch was een Doypken met namen Berphage / toeshoozende eertjits den Priesteren.

Oock lach Bethania de stadt Marthe / Marie ende Lazari ter zijden des Berchs / alsoo de glose sept ouer Mattheum int 21. Capittel. Van desen Berch voer onse Heere ten Hemel / ende sal oock verschijnen ten Joncksten daghe om te ooz deelen leuende en doode / soomen leest int boeck der Apostelen wercken int eerste Capittel. Oock heeft Salomon op desen Berch ghebout sommighe Tempels den Afgoden zijnder hupf-vrouwen / dooz welke hy bedrogen wert / als men leest int tweede boeck der Coninghen int thiende Capittel. Ende daerom wert hy oock ghenaemt eenen Berch der vertooringhe / als men leest int vierde boeck der Coninghen int 24. Capittel / want Salomon Godt seer vertooynde / dooz sulcke daet nu verhaelt.

Vanden Berch Ebron.

Ebron is eenen Berch in Judea / op welken Ebron. Ede vermaerde Stadt Ebron de oude ghebout wert / die oock dien name van desen Berch ontfinc / die doch nu gantsch ghebestruert is / als daer af oock ghesep is. Dat Dal des Berchs heet Dambze / waer by een ander stadt is / nieu Ebron geheeten / byde dubbel speloncke gebout. Desen Berch ende stadt Ebron wort billic loofsaem ende eerweerdich gheacht / van weghen der hepligher Patriarchen / die daer van aenbeghin rusten ende ligghen / als bouen gheschreuen is. Want dese stadt seer out zijnde / is seuen jaer dooz de oude stadt Chammi in Egypten ghelegghen / ghebout /

ghebouwt / als men leeft *Ammer. Capit. 13.*

Wet hebben oock alreijt machighe ende sterke lieden op dien Berch ghewoont / als de naemmers Enach / Sesei ende Achaman / ende Tolgmei / al vanden stamme Enach / Josue int 15. Capittel. Op dien Berch ordinerde Godt een beghin des Coninckrijck Davids / ende hier hem oock daer henen trecken na den afgaenck Saulis / als op de schieffte plaetse inden gantschen Lande / daer woonde David seuen Jaer / tot dat hy tot holder heerschappye ende regimende tot Jerusalem quam. Dese Berch werdt voortdits ghenaemt Chariathorbe / dat is / een plaetse der viere / want vier de vermaectste Mannen / Adam / Abrahah / Isaac ende Jacob / niet haer Echre vrouwen / daer begraven zijn / inde doebel Syelonche / als vooz ghemelt is. De Sarraeni hebben nu aldaer een seer heerlijcke Buschkeam / die sy vooz een benestinge eñ betwaringe deses Landts ghebruycken / ende en laten noch Christus noch Jode daer inne / euenwel vooz een venster machinen de begraefnisse der Patriarchen sien.

Vanden Berch Bethel.

De berghen Bethel in Judea ghelegghen zijn na by der stadt Jerusalem / daer ter tijt Salomonis Gods huys gebout wert / ende die selue berghen Bethel zijn boschachtich met boomen beset / seer vruchtbaer / met gras ende heylsame crupden / waerom veel Hertten / Binden / ende sulckie wilt op de hooghde der seluer berghen gheerne woonen.

Vanden Berch Splo.

En Berch Splo die nu Samuel ghenaemt wort / is hoogher dan alle berghen rontsom int gheloeft Landt liggheende / ende de Arcke Gods wert daer langhen tijt behouden / ende om menigherley saken / wert dat volck Israels dick eñ menichmael op desen Berch vergadert / alsoo men op veel plaetsen leeft int oude Testament.

Vanden Berch Garizim.

Garizim is eenen Berch na by Jericho / ende tegghen hem ouer eenen anderen Berch Hebal ghenaemt / op welke twee berghen de ghebenedijdinghen ende vermaledijdinghen den kinderen van Israel wierden vercondicht / als sy int Landt van Beloften ghingen / op dat sy ghepozt wierden / dooz de benedijdinghe de Wet te houden / eñ dooz de vermaledijdinghe verhschiet / de Wet niet te ouertreden. Ende op desen berch Garizim quamen te samen de ses Edelfte Gheslachten met de Priesteren / om de ghebenedijdinghe wt te roepen / als men leeft Deuteronomium int achtentwintichste Capittel. Waer af oock de ghewoonheyt quam / dat desen Berch in grooter eeren wert ghehouden / ende dat veel Joden daer op ghinghen om aldaer te bidden oft offerande te volbrengen. Mits dien datter een tweedracht opstont tusschen de Joden ende Samaritanen / van weghen der plaetsen om te bidden. De Joden meynen alleen tot Jerusalem inden Tempel / maer de Samarite op desen Berch sulcks te doene / waer af veel gheschreuen wort Joannes int 4. Cap. inden text ende inde glose.

Vanden Berch Hebal.

Hebal is eenen Berch bouen genaemt / waer op d'ander zes geslachten der kinderen van Israel stonden / om te vermaledijgen de ghene die de Wet niet en hielden / etc. Ende dien berch heeft seer veel hollen ende aertspelen / want hy dickmaels Aertbeuvinghe lijdt / dwelck oock zijnen naem wt wijst / want Hebal een aert-cloue oft spere gesept is. Also hiet desen berch eenen berch

der verbloechinghe ende quaet wenschinghe / doch eenen berch der verwerpinghe ende snoothet / want op dien berch de quacdoenders den vloec ende quaet ghewenscht wert / vande ses snoode gheslachten / die daer toe ghe-epghent wierden / ghelijck van dien alle geschreuen staet / Deut. 27. en 28. Capittel.

Vanden Berch Quarentena.

Quarentena is eenen seer hooghen Berch in Judea / een half mijle by Jericho / als men gaet van Galgalis nae Jericho / op welck berch hooghde nae sommigher meeninghe / onse Heers vanden boosen vbandt gheboert werdt / daer hy hem alle dighen deser Wereldt ende haer glorie thoonde / segghende: Dit wil ick v altemael gheben / ist dat ghy neder valt ende my aenbit / Dat thei int vierde Cap. Maer sommige andere segghen / dat onse Heere op eenen anderen berch / die drie mijlen verre van desen ligt / van den boosen vbandt aenghevochten gheworden is / alsoo oock voormaels gheseyt is / euenwel is dat gewis / dat onse Heere veertich daghen ende veertich nachten op desen berch geuast heeft / ende daer op vanden H. Gheest gheboert gheworden is / als dat int vierde Cap. schijft.

Onder desen berch bloeyt dat water / Heliset fonteyne ghenaemt / als oock bouen aenghevoert is / ende noch bet wtghedruyt int vierde boec der Coningen / Cap. 2.

Vanden Berch Hermon.

Hermon is eenen cleynen Berch bouen den Jordaan gelegen / seer vruchtbaer van weyden eñ goede crupden / want aen zijn wortel oft aenden voet wort hy metten wateren des Jordans bevochticht / maer bouen niet seer veel d'aus / mits dien hy ghemeenlijck groent / eñ de dieren diemen inden Tempel soude offeren / werden op hem gheweydt. Ende nadamael die selue dieren also gheneest / inden Tempel werden gheoffert / daerom spreect den Propheet / dat den dau des Berchs Hermon opten Berch Spon bloeyt / dwelck na de letter niet zijn en mochte / wat oorsake dat den berch Spon hoogher is dan Hermon / oock verre van hem / daerom moetment also verstaen / dat den dau des Berchs Hermon in Spon vliete / dat is de betricheyt der dieren / die op dien berch wierden gheneest vanden dauwe ende andersins bouen vertelt / wert geoffert inden Tempel der ander zijde des Berchs Spon / tot onderhoudinge des vpers des Outaers / daerom oock Hermon alsoo veel gheseyt is : als een gheueert Licht / so de glose seyt : Want dat Licht in den Outaer wert gheueert / als dat vper des Offers met sulcker betricheyt der Dieren wert gheboert.

Vanden Berch Zypph.

Zypph is eenen donkeren Berch / ende veel schaduwe gheuende / daer David hem berch / doen hy bloot vanden aenghesicht Sauls des Coninck / ende en is niet verre vanden berch Carmelo / op den welcken Rabal Carmelites (daer af ghenaemt) eertijts woonde ende deselue Rabal was van den Stamme ende gheslachte Caleph / als Hieronymus seyt. Den berch Zypph was seer boschachtich met veel onvruchtbaere boomen ende strupcken beset / eñ heeft veel sochlijcke steenen / hollen ende gaten / waer by hy den ghenen seer bequaem is / die haer willen verberghen : maer vsernde ende onbekende lieden seer sochelijck.

Vanden Berch Thabor.

Thabor is eenen berch midden opt belt staet / de / hy is ront ende hoogh / thien mijlen van Jericho.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

der stadt Cesarea liggende / teghen het Oosten / int lantschap der geslachten Zabulon / Issachar ende Reuphalim. Desen Berch onder alle andere berghen inden Lande van Belosten / is seer vermaert / van wegen zijns Legers / zijnder vruchtbaerheyt / zijnder lusticheyt ende zijnder sterckte / want de aerde des Berchs is vruchtbaer van Wijngaerden / Olijf boomen ende ander vruchtbaer boomen / goede wortelen ende crupden / etc. De lucht is daer seer heylsaem en goet / den dach dicke en soet vallende / den regen vroech en spade middelmatich / daer zijn de boomen seer lanc en schoon / t Swinters noch t Somers haer groenheyt niet verlatende.

Daer zijn menigherleyp gheslachten van Voghelen met haren soeten gheschal oft vops / daeromme dat oock veel Voghelaers daer by woenen / haer garen ende ander Instrumenten ghebruycken / etc.

Maer bouen heel dinghen prijst desen Berch de teghenwoordicheyt onses Heeren / die somtijts op desen Berch heeft gheleert / somtijts om biddens wille daer vernacht / somtijts dat volck aldaer ghesprijst / sonder twijfel gheestelich ende lijflijck / en eenmaels op de hoochde deses Berchs hem seluen booz zijn Discipulen verclaert / en hen de Glorie der toecomender clare heyt aen zijnen Lijue ghewesen / Matthei 17.

Vanden Berch Libano.

Thannus eenen Cedarberch.

Libanus is den hoochsten Berch inden Lande Phenicia / alsoo gheheeten / als Isidorus seyt / vanden Hierroock / diesmen aldaer veel vint / euenwel is Libanus soo veel gheseyt : als een wihetpdt / van dies weg hen / datter Winter en Sommer sneeu op leyt / waer af hy wit schijnt / want hy nemmermeer sonder sneeu en woort geuonden.

Desen berch is een oorspronck ende beghin sommitgher wateren ende Fonteynen / doch bysonder van twee Fonteynen : For ende Van genaemt / spruytende wt zijn wortele / welcke daer naer niet verre van hem te samen blietende / den bloet Jordanem mercken / waer af bouen veel gheseyt is. Op desen Berch wassen veel welriekende Crupden / diesghelijck veel boomen wetroock draghende / ende de beste gomme der seluer uer boomen / heeten de Mederijnen Libanum.

Item desen berch is vruchtbaer ende wepderijck / ende gheeft seer rijpe ende goede vruchten / en dat van wegen veel dach en ghebuerenden re-regens / waerby dat oock op dese berch ghetwept wierden die dieren / diemen inden Tempel soude offeren. Item hy gaet te boue met zijnder hoochde alle ander berghen des lants / mits welck de gene die op de Zee baren / haer nae desen Berch richten / dien sy seer verre sien. Item desen berch / hoe wel hy van buyten schijnt doore te zijn / soo heeft hy nochtans van binnen veel Edele wateraderen / alsomen mach mercken by de Fonteynen des leuenden waters / welcke (nae Salomonis spreuck in Cant. int 4. Capit.) met tempeeste altyts van desen berch blieten. Item desen Berch is oock seker ende by van slanghen en fengijnighe wozen / die hy alle verjaecht ende verbruyft met zijnen goeden reuc / comende vande boomen ende crupden die daer wassen. Item desen Berch (gelijck wt oorsake vertelt / wel te merken is) is seer schoon en lustich / ouermits schoone Cedarboomen en andere / oock menigherleyp vogelen / lustige wateren / etc. Item het is oock eenen heylsaemen berch / want veel heylsame specerijen daer op wassen / die seer nut zijn teghen veel ghebreken / daer wassen oock veel Cypressi ende Olijfboomen / der welcker sap ende herst tegen veel crancheden dient. Item tis oock eenen volghen Berch / want op sommige van zijn heuvelen eer-

tijdes den besten wijn wiesch / die menschelike herten verheuchde. Item eenen Berch van hoo-ger weerde / want hy alle Berghen in Arabia / Siria en Phenicia / in hoochde / lust / goeden licht / ende in vruchten / verre te houen gaet / alsoo Jeronimus ende Josephus daer af schrijuen.

Vanden Berch Semeron.

Semeron is eenen Berch van welcke de schrift oock spreect int 2 boeck Par. int 13. Capit. op welcken Berch de stadt Samaria (nb Sebaste genaemt) ghebout wert / waer af sy ooc den naem Samaria / met dat gantsche landt daer ontrent heeft ontfien / daer ooc S. Joannes de Dooper gedoot wert / als bouen gheseyt. Dese stadt Samaria / van wegen des berch Semeron was seer sterck en bast / en niet wel te winnen / daerom ooc de Coningen van Siria met veel costs en groote crijchshereetschap / dese stadt 3. gantsche Jaren omlegerden / en nochtans nauwe en mochten gewinnen / ja (als Jer. seyt / en seer geloouelijck is) dat sy nemmermeer en hadde vercregen / waert dat de bozghers en inwoonders der seluer / God niet so swaerlijc vertoent en hadden / en zijn wets so gheheel vergheten / oock met inlantschen crijch in hen seluen ghedept / haerder verderuinge niet selue een oorsaecke gheweest en hadden.

Vanden Berch Carmelo.

Carmelus is eenen Berch des Joodtschen lants / daer is oock een stadt Carmela gheheeten / en zijn eygentlijck 2. berghen / beyde Carmelus genaemt / eenen int opperste landt regent tzuypden / daer Nabel Carmelites ghewoont heeft / somen leest 1. ke. Capit. 21. Den anderen is int neder lant tegen de zee / en beyde dese berghen zijn vruchtbaer van wepde en goede crupden etc. Maer desen anderen Berch Carmelus is van dies wegen wel losfaen / dat den H. Propheet Helias de kinderen van Israel van haer Afgoderije op hen bekeert heeft / ter tijt des Coninx Achab / ter welcker tijt een groote dierte inden volcke was / en den Co. Achab mernde dat Helias dies een oorsake was / sprekende : Ghy zijt de gene die Israel bedooft / waer op Helias antwoort de : ick (sprac hy) heb Israel niet bedooft / maer ghy en dat geslachte dijns baders / ghy die daer hebe verlaten de geboden Gods / en nagevolcht den afgod Baalim / euenwel seynt wt en vergadert tot my dat gantsch volck op den berch Carmeli / en daer toe de Propheten en Priesters Baal des afgods / 450. mannen / diesghelijck 400. Propheten en Priesters der ander afgoderijne / welcke altemael dijn huyf vrouwe Isabel spijst. Maer als sulcx geschiede / betwees de Propheet Helias doore een groot wondertecken / dat sy alle dwaelden / ende bekeerde van haer dwalinghe / in sulcker voeghen / als de Schrift bewijst int 3. ke. cap. 18. daer dese Historie met veel woorden volbracht wort / daer toe doode Helias alle ander Propheten ende Priesteren Baal des Afgods / welcke ghetal nb hier bouen bestemt is / doch niet opten Berch Carmeli / om desselvs Berchs weerdicheyts wille / op dat hy niet besmet en worde niet haren bloede : maer byden torent Tofon / als ooc aldaer gheschreuen staet.

Veghin ende oorspronck / wanneer ende hoe Hierosolima ghebout ghe- worden sy.

Ierusalem inden lande Palestina / een Hooftstadt der Joden / is ten eersten Jebus / daer nae Salé / ten derden Hierosolima / ten laetsten Helia genaemt / der seluer stadt eerste bouman was Chanana / die een gherechrich Coninc genaemt was / ende hiet Melchisedech / een Priester des hoochsten Gods / ende boude aldaer eenen Tempel / dien hiet hy Solimam. Die selue Stede heest

Semeron eenen Berch 2. Par.

Carmelus eenen Berch Judee.

Hierosolima beschreuen

heest tot op Dauda tinden een wooninghe des Chananeet'chen volcks gheweest. Josue den Vorst der Joden/en moecht die selue Chananeet'sche oft Jebu'te'sche niet verdragen. Maer als Daud dese bestreet / so boude hy de stad weder/ ende hieft Hierosoliman / dat is / de alderheusestste.

Dese alderbermaerste ontfte stad / was met drie dubbel Mueren bewaert / dat te verwonderen was / van water overvloedich / met eenen steenighen gracht wt steen ghehouwen / met water twaelf voeten diep / ende twee hondert en half wijt omringt ende ontpunt / 33. achtedelen eender mijle in haren Cirkel ende omloop wijt / op twee heuvelen / met een dal onderfchepden ghehout / dat dal behoozde tot Siloam de soete fonteyne. Dese wintbermaerde stad bouen andere steden van het Oosten / is dooz neersticheyt Dauds / Salomonis ende ander Coninghen costelick beuesticht en verciert / dooz Agrippan wijder ghemaeft / en metten muur wt ghelept / wijder beghonnen / welcke toegane de Rieu-stadt hiet. Ende hoe wel de gentliche stad mis den 3. muur en den thozen / teghen het Noorden en Westen in een plaetse ende hoerstaen van waer Arabia en de Zee tot aen de plaetsen en Prouincien der Hebrezen mocht gessen werden / die oock van wegen der costelicheyt des Coninckelicken Saels / des Tempels Salomonis / ende andere ghestichten van blinckenden Marbere / wonderlick is: Zoo is dat nochtans verre meer ghedachtenis weerdich ende hoogher te achten / dat Christus God des Sone met syn lyden / steruen / gepedicken ende wonderdaden haer gewijt ende gheplicht heeft / daer hy oock fichtbaerlick ten Hemel ghebaren is / daer noch heden zijn graf is / daer hy de ongelcerbe arme Wiffchers / met hare anghelen ende netten om Kiepers en Coninghen te vanghen / en de gantsche werelt te visschen / wtverzoen heeft. Jerem. 16. Luc. 5.

Sel hondert en 13. Wetten der Joden en van vierley gheboden des volcx van Israel / ende vander seluer oofsaecten.

De alderoudste Hebreusch volck ist alleen / hy welck van aenbeghin de kennisse Godts ende deerste spzaecke ghebleuen is / waer hy dat Godt die stamme vercozen / ende als oprecht sonderlinghe ghehult heeft / met zijn Gheboden ende wonderdaden gheplicht / want oock dooz Mose de Patriarchen / wt aenwysinge der Wet Gods in haer herte gheschreuen / Godsalich gheleest hebben. Dit volck verhoort Godt doornamelick daerom / om dat hy dooz haer zijn goetheyt ende almachticheyt alle volcken wilde bewijfen / ende haer dooz dese tot puer yozren / dat sy oock van haer afgoderije affstonden / en haer totten waren God keeren. Ten anderen heeft hy dit volc oock daerom verzoen / ende met zijn Wet gheert / op dat sy niet na haren vleeschelicken cop voorts en deeren / daerom heeft hy hen lieden een Wet vooz gheschreuen hoe sy haer in Rechten / Godsdiensien en alle dinghen houden souden. Ten derden aldermeest oock daerom / dat dese haer gheboden meestendeel een Figuren souden zijn / om te bedieden dat ghestelgch Ryck des toeromenden zaets Abrahams oft des rechten Dauds / daerom wert dien vierley ghebodt ghegeuen / der zeden / Ceremonien en des rechts handelinghen in haer Politie verhozede / hoe sy vooz God en de menschen leuen souden. Maer met wat Ceremonien en geponck sy sulcke haer offerande en gerichtten volbracht hebben / leest Iosephum. Opt eerste den rechten leermester Mose in zijn vijf boeken / want menigherley Ceremonien ende wijse van bidden / offeren / richten / oozdelen / etc. wiert hen-

lieden vooz gheschreuen / hoer menigherley val en sonde / hier te lange ont te vertellen. Ten vierden werden sy oock moest daerom niet so veel Wetten ouerladen / op dat hen haren eyghen wille genomen / ende dien wech voozcomen wiede / selae eyghen Gods / dienstten te verzielen.

Ten vijfden oock daerom / op dat sy onder so veel Wetten gebijet zijnde / verstaechden / ja ghehlyck Paulus seyt / op dat de sonde d'ouerhant namie / ende dat sy dies te hettiger na den taebeloesden Messiaen suarten en puerden / op dat se die Joc van haer namie / en dat sy hen lieden niet wel / ende den tijt cozt en lieten zijn / maer Godt baden dat hy zijn toe-beloesde Ryck / dooz den ghesepden Messiaen begoene. Item ten seften oock daerom / om dat de Wet Gods in aller menschen herten wtblifste / so behaerhdot God dese wterlijcke in steen ghehouwen / dooz ooghen te stellen / tot een ghetuychenisse dat sulcx te vozen in onser herten waere / ende dat hy ons dooz dit wterlijck volck ende dese tafel te verstaen gaue wat hy van ons hebben wilde. Nu dese 613. gheboden / deplen de Joden in gheboden ende verboden. Daer zijn 248. Gheboden / want so veel leden zijnder aenden mensche / die dese geboden verbeueftigen souden. Ende daer zijn alsoo veel verboden / als daughen int Jaer / Namelijck 365. Ende sy gheuen daer mede te verstaen / dat wy tijt ende ruymte / oock stercke ghenoech daer toe hebben / de Gheboden Gods te verbulen / etc. Gadi Mose Eypriacus vertelt alleen 218. gheboden / ende 365. verboden. Nu wy willen de gheboden na ordene sien. Hier merckt oock / dat alleen die gheboden ende verboden bertelt worden / die int ghemeyn alleen Israel / ende den gantschen hoop gegeneit ende vooz gheschreuen zijn / ende geenfins gheerne die bysonder personen aen-gaen / als het beuel Salomoni den Tempel te bouwen / in wat groorte / ghebade / hoochde / lengde / van wat materie / hoe ghewijt / etc. Item wat Abrahama / Mose / Josue / Dauden / etc. sonderlyc beuolen geworde is / als Abrahama de offeringe zijns soons / etc. Dese gheboden gaen alle Joden aen / vander hebbenden sonderlinghe bediedinghen.

Twée hondert achtenbeertich gheboden der Joden / na ordeninghe wt Mose vertelt.

1. Hoort Israel / dyn Godt is eenich. Deuteronom. 6.
2. Verminst Godt uwen Heere van uwer gantscher herten / van gantscher zielen / van al uwen vermoghen. Deut. 6. 11.
3. Vreesst Godt dynen Heere / Deut. 3. 6. 10. 17. Esaias 8.
4. Ghy sult Godt alleen dienen. Deutero. int 4. 6. 10.
5. Ghy sult Godt alleen aenhanghen. Deuteronom. 10. 30.
6. Ghy sult hy zijns naem sweren / Deut. 6. 19.
7. Ghy sult in zijn wegghen wandelen.
8. Ghy sult my heplighen onder de kinderen Israels / Leuit. 24.
9. Dese weorden die ich v heden ghebiede / sult ghy ter herten nemen / oft sy sullen zijn in uwer herten. Deute. 6. ende op veel ander plaetsen der Schrift.

Van de Landen Syrie / ende Judee / ende vander seluer volcken ende zeden.

Chananea.

Chananea is andersfins Palestina / ende int Judea ghenaeint / Daer af hier bouen int langhe.

Chab

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Chaldea.

CHALDEA is een groote Provincie Si-
rie/in Asia ghelegghen / aen Arabiam stoo-
tende / een wijt ende effen landt / van soete
wateren seer behoeflich. Daer is dat belt Dur-
ran / daer de Giganten oft Reusen te samen ghe-
comen zijn nae de Diluvie / ter tijdt Nimroths /
wt welck raet sy in desen lande den Thozen Ba-
bel beghonnen te bouwen / van welcker mach-
tiger Stadt naemaels dat gantsche lant Babi-
lonia ghenaemt wert. Dese Stadt hadde inden
circkel d'ietshondert ende tachtentich peertloopen
om haer / oft soo Plinius seyt / t'istichmael dyp-
sent Schyeden/welcks muer twee hondert schy-
den hooghe ende vijftich dick was / vander sel-
uer Coningen/Rino/Belo/Nimroth/besiet Ozo-
sium Libro 2. ende daer bouen in deerste deel de-
ser Chronycke.

Orof. set 380.
Peertloopen
heft de muer
van Babel
contom ghe-
hadt.

Dit Rijk heeft onghedestruert ghestaen elf
hondert ende vierenstich Jaer / tot op Sarda-
napalum doen ist ter tijt Arbaces/Ciri en Darij
den Coninck / int Rijk der Perssen ende Meden
ghebloeyt / ende Babylonia is alsoo wtgheroeyt
gheworden / datmen niet gheweten en can waer
sy ghestaen heeft.

Veranderin-
ge des Rijk
Babylon.

Hondert Doozten heeft dese Stadt inder rine-
muir ghehadt / ende met eenen goeden water-
gracht omringt. Cyrus (seyt Orosius) soude den
vloet Gangen inde Stadt ghelept / ende met wa-
ter wechgheloept hebben / in dat Jaer als Roo-
me beghonnen wert te bouwen.

Babylonia.

Babylonia honden sommighe vooz een by-
sonder Provincie in Asia / inder grootte als
Chaldea / Assyria / oft Mesopotamia. Sommi-
ghe houbent vooz Syriam / Assyriam ende Chal-
deam selue / want Assyria dat Hoofstland is soo
voorzeyt is / vande merckelijcke Stadt Babyl-
on/Babylonia ghenaemt gheworden. Dit lant
is van alderley rozen ende vruchten overbloe-
dich / Item met Wijn / Metel / Aromaten / Edel
ghesteenten / Kiemelen / Eselen / Beerden ende an-
der Dee / seer heerlijck ende machtich / oock van
Venisoen volhandich / ende wonderlijcke vzeem-
de dieren brengen de woestijnen deses lants. Je-
ronimus schryft ouer dat Capit. Esaie 11. dat de
Hoofstade Babylon 64. dypsent schyeden inden
omloop des muers ghehadt hebbe / dwelck vte-
rentstich Italiaensche mylen maect / ende dat
den thozen alreede d'ie dypsent schyeden hooghe
ghebout gheweest heeft / niet enckel careelen ende
ghebacken steenen / vooz byer ende water. Daer
heeft den machtigen Coninck Nabuchodonosor
zijnen setel gehadt / waer wt hy onder ander lan-
den / die hy zynen Rijke onderwozpen heeft / oock
Judeam begorlocht ende vereregghen heeft / als
de Woerken der Coninghen ghetuyghen. Daer
in Balthaser zyn eenich Sone ende naecomer int
Rijk / van Dario ende Cyro gheplondert / ghe-
banghen / ende de Stadt op eenen hoop ghewo-
pen gheworden is / ende met water wtgheroeyt /
in sulcker mate / dat daer gheenen boertpat meer
hoorhanden en is. Nu ist een wildernis / daer eer-
tijds dese verschrikelijcke Stadt was / en daer
en woenen niet dan wilde dieren / daer voortijds
dier menschen wooninghe gheweest heeft / die haer
lieten duncken dat sy Goden waren / seyt S. Je-
roni. Van deser gedestruerde Stadt is Sophon
ende Hierosophon ghebout / vander seluer ouer-
ghebleuen steenen ende stucken.

Babylonia
de Stadt.

Dat landt Os.

Dat landt Os oft Bus / stoot met zijne fron-
tieren aen Judeam / daer wt dat Job ghe-
bozen is.

Mesopotamia oft Seleucia.

Mesopotamia / is een seer wijde Provincie
Syrie / in Asia gelegen / tusschen twee Riuie-
ren / vanden Oosten Tigris / van t'Zupden Ba-
blyoniam / van het westen de Riuiere Euphra-
tes / van t'Noorden Caucasum hebbende / ander-
sins Seleucia eertijds ghenaemt / als Pli. libro 6.
Cap. int laetste schryft. Dat lant is rijk rozen /
vruchten / wiltzaet / Dee / ende alderley Metael.

Galilea.

GALILEA een Landtschap in Judea ouer
den Jordaan / toegheboecht Syrie / Arabie
ende Egypte / heeft wat witter liede dan Judea.
En daer is tweederley Galilea / het onderste en
opperste / beyde vruchtbaer v'olke / Wijn / vruch-
ten / rozen / Dee / wateren. Daer is (soo Jsidor.
seyt) dat Mezz Tiberias / 10. peertloopen groot /
dwelck voortijds Herodes den Keeser Tiberia
ter eeren liet maken / waer af dat het dien naem
heeft / dit Mezz heeft om hem 60. peertloopen /
Jsidor. libro 13. maer dat mezz Genasar / dat van
wegen zijnder groote / dickmaels int Euangelie
een Zee genaemt wort / ligt in Judea / 160. peert-
loopen lant / 60. peertloopen ouer dwerssch bree-
t.

Phenicia / Sidon ende Tyrus.

Phenicia een Contrepe in Syria / oft Judea /
vruchtbaer / waer wt / (alsoo hem Eusebius
laet behaghen) veel consten zijn gelypten / name-
lijck de conste Schepen te maken / Vogelen ende
Visschen te vanghen. Daer is dat Pser ende zyn
ghebruyck te verarbeyden eertelijck gheuonden
gheworden. Dese hebben alder eerst Cameren in-
de hupfen ghemaect / voormaels alleen / als inde
Centen op der aerden liggende.

Schepen
sine-wen
eert ge-
den.

Daer gheloooue was / dat een dupster beggin en
eenen geestelijcken Loch / een beggin alder din-
gen was / sy dichteden een wilt Chaos / waer wt
alle dinghen quamen / en veel vzeemts dinc. Si-
don ligt aen Phenicia / aen de Zee / daer alder-
erst dat Glas ghemaect ende gheuonden ghe-
worden sy.

Glas ghe-
houben.

Tyrus meynen sommighe / sy Phenicia selue /
inde schryft Tyrus genaemt / Bartholomeus An-
glicus lib. 15.

Dit Tyrus oft Phenicia / heeft vande Oosten
Arabiam / van het Zupden de roode Zee / van het
Noorden den Berch Libanum / en tegen het We-
sten de middel Zee / Mediterraneum ghenaemt /
een rijk lant van alle dinghen ghelijck Judea.

Samaria.

SAMARIA een lantschap Palestine / tusschen
Galilea en Judea gelegen / vande Hoofstade
Samaria also ghenaemt / die nu Sebastia woze
gheheeten. Die Joden die vanden Coninck der
Assiriers aldaer gelaten wierden om d'Landt te
bewaren / houbden hutten in desen lande / en wier-
den Samaritani genaemt / dat is wachters / daer
af dat het lant dien naem behoude heeft. Daer
alder eerst so en hebben de Samaritani niet Jo-
den : maer Heydenen gheweest / als Johan. 4. en
8. claerlijck biiget / ten laetsten zyn se vooz valsche
Joden ende Apostaten gheacht gheworden / ende
van Manasse (dien zyn Swagher in Babylonia
eenen Tempel op den Berch Garizim boude) af
gheromen / daer af elders inde Oorden en Serten
der Joden.

Traconitida oft Traconitidis.

Item van Turea / Abi-
lena / etc.

Traconitida een Rijk in Judea / dwelck
Philippus een broeder Herodis ter tijde
Christi

Christi voorszont / want al het Rijk der Joden wert vanden Romeynen in 4. heerschappien gedeelt / een deel om haer houerdij te dempen / een deel om opzoer te voorzomen / maer voornamelijck om haer verstroynghe te bedieden. Dat eerste Voorszont was Galilea / welck vierde Voort wert Herodes / dat tweede ende derde Judea ende Tracontidis / dwelck de voornamelike Philippus voorszont. Dat vierde Abilone / dat Iysanias een broeder Herodis en Philippi voorszont.

Van Idumea.

I D U M E A is een Contrepe in Syria / oft als Berthol. Angli. sept. in Arabia / welck een wildernisse van Palestina scheidt / ende repcht tot aen de roode Zee / een bergich sterck lant / dat als Josephus sept. eertijds groot gheweest heeft / van Tzupden aen Arabiam / van het Noorden aen Pheniciam stootende / daer in dat Samaria ligghen soude / daer by d'ickwils inder Schrift den voort dander ghenomen wort / als Idumea voort Judea / Siria voort Judea / etc. Midts de groote hitte maecten hen de inwoonders erghens speJoncken ende hupsen onder de aerde.

Pentapolis.

P E N T A P O L I S een Provincie Judee nae by Arabia / daer in dat de vijf stedekens Sodoma / Gomora / Adama / Segor ende Sebain (die God met vyere verdozen heeft) ligghen / Genesis 19. Daer is de doode Zee / ende ligt in Palestina / hoe wel sommige meynen dat sy in Arabia ligt. Een seer vruchtbaer landt / also hem Ezer. int. 16. laet hooren. Daer wassen wonder sehgone appelen / de welcke almenie afbreect / soo zijn sy van binnenvol affchen / tot een eetwisch tecken der straffe ouer dit landt ghegaen / Daer af hier nae. Item Isid. lib. 17. Voort de versinckinge wast een sulck ghebenedijt landt / datmen onder haer Lanstee men aen den wech / Saphiren / en inde ackerscholen ende int slijk Gout vant / also Job daer hen siet ende hen laet merken / Capit. 28. Nu is dit landt inde doode Zee verkeert / die niet leuendichs en sijt / noch vogelen / Schepen / lieden noch visschen. Een byer dwelck alst bzand / om hooge sweint / alst wtgheblust wort. so vallet te gronde.

Daer is oock noch een Pentapolis in Aphrica by Libia gelegen / daer af elbers inde beschijunghe Aphrice.

Sichima.

S I C H I M A is een cleyn Landeken / tusschen Judea ende Galilea ghelegghen / van Sichim den soon Emor alsoo ghenaemt / Genesis 32. 33. daer ligt Joseph begraven. Daer is de Cerebintus / onder welken Jacob de Afgoden zijnder sonen begroef. Daer hebben de broederen Josephs gehoedt. Sichiman heeft Abimelech verdestruert / Judicum 9. Daer heeft de Fonteyne Jacobs ghelweest / waer by Christus gerust heeft / Joannes int. 4. Het is een lustich vruchtbaer lant.

Van Dothaim / Celosiria / Perea / Comagena / Bevathear.

Dat zijn enckel landen ende blecken om Judea / ende in Judea ligghende / alle in Siria. In Dothaim vant Joseph zijn broeders / daer sy hem den Egyptenaers vercochten. Nabathea ligt tusschen Judea ende Arabia. Berthel dat stedeken voornamelike Lusa genaemt / ligt twelf mijlen van Jerusalem.

Maer Bertheem is een Voorts Stabt in Judea / daer af veel inder schrift / sonderlinge Matt. 12. Luc. 12. Mich. 5.

Nabathea een Provincie Arabie / tusschen

Arabia ende Judea ghelegen / van Euphrate tot inde Roode Zee hem streckende / een seer vruchtbaer lant van Wee / vruchten / Meralen ende Ebel ghesteente / Daer af leest Plinius lib. 6. Cap. 29. Die inwoonders heeten Nabathei.

Gindum.

G I N D U M een landt tusschen Siria ende Italia ghelegghen / teghen Pamphiliam ende Siliciam / ende teghen Creta ouer / Daer af Herodotum 27.

Kamathia / anders Arimathia ghenaemt.

Dat geboorthuys Samuelis ende des verchtoverdighen Josephs van Kamathia en Arimathia / ligt in Judea / inden geslachte Ephraim / op seer hooghe bergghen / euentuel vruchtbaer van weyde en vruchten / Olie ende wijnghe was / vast ende hooghe / vocht van Fonteynen / goet van lochte / gheschicht verrete sien. Hec Jeronimus Cap. 2.

Cappadocia een Provincie Sirie in Asia / anders Cesarea ghenaemt.

Cappadocia is een contrepe int grootste Asia / Cunt begijn Sirie / roert van Oosten Armeniam / van Westen cleyn Asiam / van Tzupden den Berch Taurum (aen welken Cilicia ende Asauria ligt) teghent Onoorden de helden Confririos / waer in dat eertijds de Amazonen ghewoont hebben. De Hoofstade daer in heet Noret / daer af leest voortder Isid. lib. 9. 15. Orosium lib. 1. Plin. lib. 6. Cap. 3. Joseph. lib. Ant. 13. Cap. 31. lib. 20. Capit. 16. Dese Contrepe is naemaelis vanden Romeynen Cesarea / ende vanden Lantvoocht Agrippa ter eeren Peronis / Peronia genaemt gheworden. Indesen lande ligt die verre vermaerde / groot-machtighe Stadt Necha / Necha / Machomets der Turcken Propheets begravenisse. Dese Stadt heeft den Turck onder hem vrucht Anno 1300.

Armenia cleyn ende groot.

Armenia / soo Isid. lib. 15. sept. is de Contrepe Ararat / waer hen de sonen Sennacheribs zijn ghebloden / als sy haeren vader in zijnen Tempel hiddende / vermoorden / alsoo de Boerken der Coningen aentwijzen / 4. Reg. 19. In Armenia ligt den berch Ararat / op welken de Arcke Noe nade Diluue gherust heeft. Dit lant repcht van Cappadocia tot aende Zee Caspium / ende ligt tusschen de bergghen / Taurum ende Caucasum.

Daer zijn twee cleyn Armenia / een opperste ende anderste. Op dien cant / daert aenden ouer Taurus ende Euphratis stoot / ist niet alderleer crupden / vruchten ende bosschen / lustich ende vruchtich / euentuel een verbult landt met veel sijnighe dieren. Daer af Plinius Libro 2. Isid. lib. 15. Orosius ende Cris. seggen / Cappadocia worde van Armenia metter Riviere Euphrate ghelept.

Groot Armenia ligt teghen het Noorden aen Mesopotamiam stootende. Daer aen stoot teghen het Westen / cleyn Armenia / den Turck onderworpen / daer in is Keiser Frederick Barbarossa verdochten / die inwoonders deses Lants heeten wy de arme Jacken. Nu van Armenia leest voorts Plinius lib. 6. Cap. 4. 8. ende 19.

Calma een Voorszont. Trape / lantz een Coninckryck.

C A L M A ligt teghen Cappadocia ouer teghen het Surden. Aen Cappadociam stoot dat machtich Coninckryck Trape / lantz / teghen

Dat derde deel deses Wereltboeck.

teghen het Oosten ende Noorden/dit is den Keys-
ser van Constantinopel afghewonnen ghewor-
den/Anna. veertien hondert ende eenenbeertich.
Van den Turck het Griex ghelouue daer in
wtgheroept/het Machomet in die stede inghe-
plant.

C Mytilene oft Les bog.

Mytilene/
anders Les
bog.

Dit Eplandt in de Adriatische Zee ghele-
ghen/in welck ofter wel ongeloonich volck
is/enenwel teghen de ghene/die inperijckel
des schip-bzeucx ende anderen noot staen/bzien-
delijc ende willich om te helpen. Aldaer is Pan-
lus onderweghe ghecomen/boen hy nae Ro-
men wilde schepen/Jae daer heeft hy de slange
van zijnen arm gheschudt/ende veel wonders
daerin ghedaen/als Act. 28. claerlijck wort aen-
ghewesen/daer af elders meer/soeckt daer vo-
uen/inde beschrijvinghe der Eplanden Europe/
Les bog.

C Paphlagonia.

Van Paph-
lagonia der
Bentianen
voorzaken.

Dit in Asia ghelegghen Lant/welck volcken
Ende inwonders eertijts/als Cornelius
Tacitus ghetuycht/ in Italiam repende/
Eneti ende Veneti ghenaemt gheworden zyn/
van welcken dat landt Venetien afcoemt/waer
in den Berch Eptorius ligt/ met Boschboomen
als een Wout ouertoghen/also/ dat hy banden
Wint beweecht zynde/baren maect/als een Zee.
Virgil. 2. Georg. Dit Coninckrijck aen Gallia-
riam ende Cappadociam stotende/ heeft den
Turckischen Keysers Orchanes ghewonnen.

C Carmania.

Carmania.

Dese Prouincie meynen sommighe te liggen
in groot Asia/ de welke haer teghen het
Noorden eyndt/aen dat woest Carmania/
van het Oosten aen Godrofia/ van het Westen
aende Persen. Dit volck (schryft Pomponius)
leest sonder vrucht/vee/hups/oft bestemde woo-
ninghe/maer is alleen met Visch oft Veehupden
beleet/ende worden niet flecken vleesch onder-
houden. Dese zyn/wtgenomē thoest/aent gant-
sche lijf harrich ende rouwe. Daer hebben voer-
tijts ghelegen de treffelijke steden Caspis/Car-
mania/Alexandria/niet dat gene dat in Egypten
ligt/want daer zynder drie/deen ligt in Italia.

C Bactra/Margiaria/Aria.

Zoroastres
een Coninck
Bactrianas
zoon.

Godt wat.

Ptolom. Lib. 6. schryft/ dat Bactra is een
Landtschap Asie/een machtich Coninckrijck
Zoroastis/ des versierders der tooerje/ ende
swarter Consten/ die het begijn zyns leuens te-
gen natuere/met lachen heeft begonnen/ dewijle
ander kinderen haer lachen ghewoonlijck tot in-
de veertich daghen vertrecken. Dese Zoroastres
heeft Godt alsoo beschreuen: Godt heeft eens
Griffoens hooft/desen is aller eewiger/selstan-
digher/ouerganchelijcker dinghen/den eersten
ende Ewigigen/den alderbesten ende Wijsten/een
Vader des rechts/ende inde leere der gherech-
ticheydt ouergheleert/ van natuere volcomen/
euentwel den eenighen wijzen beuinder der hepli-
gher natuere sonder natuere/ongebozen/die niet
ghedept worden en mach/hemselfs doorgaens
ghelijck ende ghelijckformich/ een begijn alder
goeder dinghen/die geenderlep gaue en verwacht/
ende gheen persoon en aensiet. Van desen leest
Plinius Lib. 7. Cap. 12. Nu Bactra heeft van-
den Westen Margianam/van Oosten Sogdia-
nos/ vant Supden een deel des landts Arie/
welcks vermaerde steden zyn Cacharatha/ Ca-
rispa ende Bactra. Dit landt heeft roofghierige
lieben/ die ghewoon zyn haer int bosch ende op
der Zee te gheneeren/ die alle wellust verachten/
ende altyt int harnas een hert leuen voeren. Het

heeft oock de beste kemelbieren/ die den hoef en
clauwe nemmermeer af en gaen. Strabo seps
Lib. 11. dat Alexander Macedo. etc. aldaer Cha-
riatham ghebout heeft.

C Colchos.

Colchos Oete des soons Solis Coninckrijck/ Colchos.
een Prouincie Asie/aen Pontho der Zee ghe-
legen/waer henen Jason wt Thessalia scheepde/
als hy dat gulden vlies ontweynde Diod. Sic.
Lib. 4. seps/ dattet een vruchtbaer landt is/tot al-
len vruchten voeghelijck/ sonderlinghe wat toe-
scheeps timmeringhe behoort. Dit landt heeft
wt/menichte van peck/vlas/honich ende henn/
diemen in verre landen voert. Phasis een seer
grootte Riuere Colchozum/ byden welcken de
Phepsanten haer wooninghe hebben.

Van Parthia ende der Par- thozum zeden/ghelegghentheyte ende eyghenschap.

Parthia een machtich
lant in Asia ghelegghen/eertijts
een deel Scythie gheweest/
dwelck vande palen Indie/tot
in Mesopotamiam hem ver-
streckt/ende heeft/ soo Ptol-
omeo beschreue/banden Westen
Ariam/ banden Noorden Bactrianam/ banden
Supden/dat leech Carmaniam/banden Oosten
Mediam. Het is een boschich bergich onvrucht-
baer landt. Julius Solinus deylt dat Parthi-
sche landt in xij. Rijken. Jaer Strabo seps
van een effen vruchtbaer landt/ het en heeft eer-
stelijck niet groot gheweest/ende ter tijdt des As-
syrischen rijcks/oock noch totter Mediers ende
Persiers tijdt/ een duyser volck/ ende recht als
sonder name/allemans roof gheweest/ ten laet-
sten den Macedoniers ghedient/ ende Tribuys
ghegheuen/ter tijt Alexandri Magni. Daemaels
ist alsoo toeghewasser ende toeghenomen/dat sy
niet allen haere aensfooters beheerschapten/
maer oock de Romeynen/ alder volcken stoute
ouerwinners/met rijck aentasteden/onder haer
werpen ende te neder leyden/ ende de Contrepe
Carmesinam/ Cozmam ende alle Patten/tot
aende berghen Caspios/ aen haer heerschappie
ende rijck lichtelijck byachten/ met veel landen
voorzmaels den Persen ende Meden toebehoor-
rende/so gheheelijck/dat ten laetsten dat gantsch
Assyria/Parthia ghenaemt wert. Nu de Par-
then hebben van de Scithen haer begynthel/
daerom voortijds dat gantsch Parthia Scithia
hiet. Haer Tale is noch heden ghemengt
metter Meders ende Schiters sprake. Sy zyn
so victoriose strydbare vermaerde Cryghslie-
den/ dat sy van haer vyanden selden victori-
loos afrecken. Sy leeren alle haer kinderen
berchten/rijden/schieten/ etret. Sy stryden niet
lopende Suplen al deysende/altijdt inde vlucht
gheschickt/ den vyanden diese ouerhaesten/ al-
tyt een beghinderinghe achter heylatende/ alsoo
datter inder haest en vlucht gheen beter Crygh-
lieden en zyn/ sy en bliuen niet stille staende/
gelijc de Duytschen/maer repen altyt voort.
Plinius Libro 5. seps/ dat dit landt veel wilde
Dieren heeft/als Tigheerdieren/ Leoparden/
Pantherdieren/ Slangen/grouwelijcke Lyn-
ceos. Het en is oock niet weynigher een grow-
welijck stranghe volck/ sy en ghebruycken siluer
noch gout/wtghenomen in Oorloghen/ anders
en hebben sy gheen ghebruyck van ghesl. Pl-
nius vertelt 14. Coninckrijcken Parthozum.
Crogus heeft henliedeg dat gantsch Orien-
sche

sehe Imperium/ recht als oft sp metten Rome-
nen de Werelt ghehept hadden. Haer Coningen
heeten Arsates/ van hareu eersten Coninck Ar-
sate. Haren Keyz-egher en is niet ghelyck an-
der volcken. Van vyf lieben/maer den meesten-
deel van knechten/ die sp niet menichte hebben.
Daer en word gheuen in eenwighen tijden by
ghelaten/daeromme nemen sp meest onthand.
Dese en houden sp niet in minderen weerde ende
liefde/ dan hare eyghen kinderen/ en leeren haer
aller consten/ alleen op dat sp haer niet in stout-
heyt en verheffen/ zijn sp aller hope van eenigher
byghedt beroofte. Maer dat een pghelyck ver-
mach/ alsoo rijdt hy op zynen eyghen toft/ den
Coninck te houe ende te belde/ inden Crich nae.
Doen den Romeyn Antonio/ bystich mael dyp-
sent Partische Ruyters teghen quamen/ waeren
daer alleen acht hondert bye onder. Sp en con-
nen niet gheender ozden Oorloghen/ noch eenighe
hooyweere byeken/ sp en Oorloghen in egheenen
sul-stant/maer baren altyt voort/ haer stellen-
de als inde vlucht/ ende veschadighen/ als dan
singhetwept zijnde/ de nabolghende feer hart.
Somma/ sp waren gantsch onghedelyck/ wā-
neerder een sulck volgheden ende cracht int lan-
ghe bygheden ware/ alser wel eenen feer ver-
schyckelijcken ende periculosen aenloop is/ wā-
neer het spel ten alderbesten is/ soo gheuen sp de
vlucht/ende doen al haer dinghen depfende/ ende
terstont zijn sp weder daer aen/ en wanneermen
mepnt/ dat sp alrede verlegghen ende verflagghen
zijn/ soo is henlieden eerst recht wel te moede/
ende met desen greep vernemen ende vereren sp
andere onwillighe volcken/ tot dat splieden niet
meer en vermoghen. Een pghelyck heeft soo
veel ghetroude byouwen/ als sp wil/ ende ha-
ten nauwe eenighe sonde soo seere/als dat Quer-
spel/ daeromme en gaen hare wijuen niet alleen
in gheene Maeltijden/ maer oock nemmermeer
andere mannen onder ooghen. Euen-wel sept
Strabo/ dat sommighe die gheene kinderen en
hebben/haer wijuen haren goeden vrienden ghe-
uen/ op dat sp van hen kinderen crighen ende
ontfanghen. Sp en eten gheue ander vleesch/
dan dat sp met Jaghen verregghen hebben. Sp
rijden altyt ter merck/maeltijt/kercke/ Oor-
loghe/ ter plaetse/ bespreeck/ verlamalinghe/ te
rechte/ ende in somma/ beschicken al haer saken
op het Beert sittende/ sonder af-climmen/alleen
de knechten die gaen te voete/ alle byge tijden al-
tijt waer sp henen willen/ wighenomen voor
den Tempel staen sp af. Sommighe mepnen
dat sp gheenen Tempel en hebben. Haer begrae-
fentisseu is gheen andere/ dan dat sp de Lijcken
oft doode menschen den Voghelen ende Honden
doozwetpen/ namaels begrauen sp de bloote af-
ghemaechde beenen. By hen is een groote so-
om Godt te dienen/anders ist een oproerich on-
gherust volck/ van naturen stil/ listich ende meer
een dach te doen dan te segghen gheneycht. Al
haren woet/ al haer gheluck verghelen sp met wij-
ghen/ sp en claghen niet. De Woesten zijn sp meer
wt byese/ dan wt liefde ghehoornaem. Een on-
cupich volck/ sparich/ende matelijck in eten ende
drincken/ euentwel trouloos/ weynich standba-
stich ende ghelooftweerdich/ dan soo veel alst hen
nut is. Haer Byclaepsters als dienstmaech-
den/ leyden sp met haer ter merck ende mael-
tijden/ maer dat en betaemt gheensins gheen
ghetrouder byouwe. Dit Macrobo. Haer Len-
tulus sepd/ dat sp van sulcker onbeschaidet
oncupheyt zijn/ dat sp niet haer eyghen kin-
deren ende Susteren de oncupheyt plegghen/
regghen natuerlijcke aenghebozen eerbaerheyt.
Het is in somma een wellustich volck/ in alder
gheylheyt oft dertelheyt verfoncken/ haer ghe-
looue is Heydensch.

Van het Keyz Alphaltides/ dwelc de doode Zee ghenaeint wert.

Plinius Lib. 5. Capit. 16. Solinus ende Jo-
sephus Libo 5. Capit. 5. de Bello Judaico/
schrijven/ dat dit Keyz dize ende tseuentich mij-
len lanck is/ ende datter hem van Soara tot
in Arabiam verstreckt/ maer inde byeede strek-
ket hem tot op neghentien mijlen tegen Sode-
ma. Dit Keyz is ghesouten ende onbychtbaer/
ende wort de doode Zee ghenaeint/ midts dattet
stil ende onbeweghelijck is/ oock gheen dinc en
laet te gronde vallen/ ende oftmen yser daer inne
wierpe/soo swemmet opwaerts/ ende daer en
en glat gheen dinc in den grondt verfoncken
worden/dwelck Despasianus (die om dat Keyz
te besien derwaerts quam) versocht heeft/ met
eenen ghebonden steen/ dien hy daer inne wierp/
het schiet al wederom opwaerts/ watmen daer
inne werpt/als oft den wint daer wt dreef. Dit
Keyz verkeert hem teghen den schijn der Son-
nen/het queelt swert peck op/ dwelck opwaerts
swemt/inder ghedaente als swerte Offen. Die
met de Schepen daer aen vaeren/ aen die cleest
het hem soo vast/ datmen alleen niet byouwen
crantcheyt ende pis-water af-lossen can. Dit
peck en is niet alleene costelijck/ om de Schepen
daermede te verpeken/maer oock tot veelderlep
mederijne.

Groote ende
actt der doode
der Zee.

Wanneer
peckclonhe
inde doode
Zee.

Arabia ende zyn ghelegghentheyt/ ghelouuen/zeden ende begryp/na ordene beschreuen.

Arabia een Provincie Asie/ welcke Judeam
van Egypto schept/ de welcke Solinus he-
lich noemde. Nu wordt Arabia ghehept in dat
steenich ofte berchachtich/ ten anderen in dat
kech ende woest/ ende ten derden in dat salich
ende bychtbaer Arabia. Ptolome. Lib. 5. In
dese Contreie is den Berch Sinai/ die oock O-
reb wordt ghenaeint/ waer op Moses de Tafe-
len heeft ontfanghen/ daer wast oock den Vogel
Phenix/ alsoo wy ghehoort hebben ende alnoch
hoozen sullen.

Arabia des
schreuen.

Van het woest Arabia/ ende zjne volcken.

In het woest Arabia is een Beere/ Zambet ghe-
naemt/ dien sp haeren Soldaen oft Coninck
achten/ die heeft altyt veertich dypsent Beerden
op het minste hoope/ oock voor zijn Hof 10. dyp-
sent Merrien/ van eenen sulcken snellen loop/ dat
sp dach ende nacht hondert mijlen loopen/ waer-
mede sp den aenpalenden beel byangs doen/ ende
dichmaels onversien eenen oproer int Lande
maecken/ ende laden op de Beerden wat sp bin-
den/ tijden daermede wech/ meest al sonder sadel/
in een hemde/ die op de Merri-Beerden sitten/
alleen de opperste ende beste hebben sadelen/ ende
zijn wat beleet. Somma/ sp loopen als vloghen
sp/ waermede sp oock den grooten Soldaen te
beoorlogghen vermogen/ Damascus/ ende oock
Jerusalem/ anders een vertzacht volck/ sp voe-
ren Lancien van Rieden wt India ghemaect/
thien oft twaelf ellen lanck/ voor een cleyn yfere
spitzken daer aen/ wanneer sp een oploop ma-
ken willen/ soo houden sp haer enghete samen/
gelijck de Byzeuwen/ het zijn meest cleyn don-
ker byupn lieden/ van yfachtigher stemme/ met
swert lauch hayz/ ende somtijts woenen sp aen
de berghen/ om de Charoana te beroouen (dat is
de cooptanichap op de Kemelen) sp voeren niet
haer/ Wyf/ kind/ ende al haer ghereetschap/ oock
de hupfen op de Kemelen/ ghelijck de Tenten/
van quade wolte daer op ghemaecte. Haren
Zambey oft Soldaen/ hout altyt by de dize hon-
dert dypsent Kemelen/ sulcks dat hem de vaert/

Charoana
wat.
Charoana
heet de verga-
deringhe der
menschen ende
dier/ metreg-
comenschap
die sp voert
in ander lande
den.

als sp

Dat derde deel deses Wereltboeck.

als sp gheladen wttrecken/ ende na malcanderen ghebreuen worden/ by wijlen twee dachreysen verstrekt. Een ghemeyne Charaona heeft by de waerendertich dupsent gheladen kermeldieren/ tot inde veertich dupsent menschen/ den seluen geestmen toe sountijts tot inde tsestich Mammalucken/ om al desen hoop/ als Hoofstliede/ te registreren en de lieden/ ende goeden te behouden. Van repstimen alle daghe sonder nederlaghe dach ende nacht/ tweentwintich uren/ daer na legghertimen hem twee uren/ tot op de vierentwintich uren/ en als dan voebert hem de ende menschen. Der kermelen voederinge en is niet anders/ dan elck vijf brooden van Gersten meel/ elck bander grootte als eenen Granaetappel. De menschen moeten haer inden vooztoch voederen/ wie tusschen desen tijt eten wil. Maer het volc heeft een seer cleyn eten/ nochtans crachtich ende goet/ dwelck dit landt draecht/ ende aldaer ghebracht wort/ ende ghemeynlick ouer acht daghen coemtmien eerst eens tot het water/ dat graestmen wter Aerden/ want dat woest Arabia/ waer dooz me van Damasco ende Jerusalem/ nae Mercha hanteert/ is ledich/ ongheloude/ sonder alle nederlaeghe van eenigher Herberghe/ woest/ volckilooz/ ende sonder Fonteyne noch reynich koezen/ daerom moctmen hem op de kermelen versien. Somminighe Fonteynen ende Cisternen/ ende der seluer weynich/ vintmen onderweghen/ daer slaetmen hem dan neder/ ende bliuen daer ligghen rustende/ eenen dach oft twee/ daer en tusschen betert ende maectmen het ghene dat gheboeken is. Dan scheyptmen water/ ende bereyt hem wederomme dooz de wilbernisse op den wech. Een kermeldier draecht seer swaer/ een peghelijck onbegrepen swaerbet/ dan twee Mupl dieren. Sp en gheuen hem oock niet te drucken/ dan ten derden daghe remmaect.

Ende wanneer men hem alsoo nederlaet om te rusten/ soo heeftmen altijts Schermuuzelen/ aenloop ende strijt met de Arabiers/ die in grooter menichte toe-loopen ende rijden om de Charoona te beroouen/ als dan achtmen alijt eenen Mammaluck soo goet/ als schier dupsent Arabiers/ want so gheseyt is/ somtijts seyntmen met vijftich dupsent Arabiers/ tsestich Mammalucken/ diemen daer toe ghenoechsaem acht/ om dat volck vooz te gaen/ oock wanneer men totter wapen greep/ ende dat het te treffen quame/ sp vreesse als de Dupuelen/ ende dupsent Arabiers en comen tot by eens Achers lengde/ niet tot eenen Mammaluck/ enden hebben oock nauwelicks soo veel herts/ sulcke bloode ende vervaechde lieden heeft dit Landtschap/ van verre tot haer te schieten/ want de Mammalucken zijn bouen maten Crijch/ veerdich/ ghesert/ tot allen gheueer ende wapen behendich/ ende floechse Lieden/ dies Landts Meester/ ende haers Coninc arm ende beschutsel/ constich int schieten: alsoo dat den eenen den anderen wel eenen Orangiapel twelf oft vijftien schreden onbegrepen verre van thoofst schiet/ ende dat v een goet ghesel den anderen eenen sulcken gheselscheut houdt/ want sp oeffnen haer recht als op een Schermischole/ inder Ridderchap ende Riders stucken. Somminighe heffen in vollen loop eenen hoet vander Aerden op. De somminighe siet in vollen loop op een ander Peert/ dat hy byder handt leidet. De somminighe gozden haken zadel op in vollen loop/ setten onder hem wt/ op des Peerts hals/ ende gozt hem wederomme onder hem. Somminighe schieten eenen een Carlinpennuck ofte Seraphi tusschen de vingheren wt/ waer-by haer alle de Anwoonders schier vooz Goden achten/ schouwen ende grootelicks vresen/ ouer welcke sp Meester zijn/ ghelijck vier honden ouer eenen Dase.

Van Sodoma en Gomorra/ ende andere wonderlycke dinghen/ in het woest Arabia.

Al daer sietmen noch heden de boestappen der vijf Steden/ in een Dal des woests Arabia/ hoe sp verdozen ende onder ghegaen zijn/ vande welcke men alnoch sommighe verballen stucken/ inueren ende bewijfinghen vooz ooghen siet/ die oft hier ellen hooghe bouen der Aerden/ dwelcke schier ghelijck root was/ oft bloet mee aerde vermenghet/ siet/ op veel plaetsen/ ende alwaer ontrent noch heben een snoode/ boos en ontrouwe volck woont/ nu ter tijt na den vloect/ een seer onbruchtbaer aerttrijck. Het behelpt hem meestendeel slechts met Hemels-broot/ Manna ghenaint. Daer vooz na Mercha/ is een seer wilt vijster Dal/ leech ende woest/ ober de twintich mijlen lanch/ daer men schier altijts den rhienden man achter laet/ soo dickwils alser een Charaona vooz-by treckt/ die van dozts noot steruen/ de welcke men slechts opt naeste waer sp steruen/ begraeft/ sommighe noch niet recht doot/ den seluen laetmen dat aenghesichte onberdekt/ ende men begraeft alleen het lichaem. Item men heeft oock veel aenvals vande Arabiers/ die comen ghemeynlick twintich oft dertich dupsent sterck/ om de Charaona te beroouen. Maer soo gheseyt is/ her zijn bloode ende vervaechde lieden die naert op de Peerden sitten/ sommighe in hemden/ ende waer haer de Charaona neder slaen om te rusten/ moeten sp ghemeynlick met haer slaen om dwater. Daeromme presentereertmen heulieden dickmaels om vrees wille/ twaelf hondert Duraten/ soo eysschen sp somtijts thien dupsent/ somtijts nemen sp een groote somme ghelts/ en gheuen dan noch gheenen vrede/ soo datmen elacklick mercken moet/ datse niet alleen dat water en meynen/ maer dattet hen om wat anders te doene is. Alsdan schieten haer de Mammalucken wt/ ende sommighe behertichde en weerachtighe inden hoop der Charaona/ gemeynlick tot inde twee ofte drie hondert/ d andere laten se voozby trecken/ ende treffen met haer. Daer comen dan gemeynlick soo veel dupsenden om den hals/ als op bander zijde eenighe personen. Als Lodwig Bartoman den Edele Ridder voozby ghetrocken is/ zijnder haer der drie hondert tegen vierentwintich dupsent gewerst/ ende hebben int treffen vanden Arabiers om ghebracht/ ouer de seftien hondert mannen/ daer vande drie hondert niet meer dan twee mans ende een wijf onghedaerlick doozschoten werden/ dit is het daghelijck broot op dese reyse.

Van een geberchte in Arabia/ ende vresende Joden daer in.

In woest Arabia ligt een geberchte thien oft twaelf mijlen in hem bysluptende/ daer in woenen byde vier oft vijf dupsent Joden/ cozte lieden by vijf oft 6. spannen lanch/ meer swert dan wit/ van wijfachtigher stamme/ die al bloot en naecke gaen/ en leuen van gheen ander vleesch dan van Castronen/ sp zijn besneden/ ende bekennen haer seluen Joden/ waer sp eenen Heyden betrapen/ dien villen sp leuendich. Rent onderste van die Bergen inden vooztoch/ vintmen een vergaert water van regen/ waer mede de voozbytreckende Charaonen dickwils tot inde 16. dupsent kermelen beladen/ dwelck die Joden seer qualijck te vreden maect/ ende ghelijck de Cheptbocken wt de Berghen roepen/ want sp ouerheert zijnde/ niet af comen en dozen. By dit water staen ses ofte achte seer fraeye dooznen haghen/ daer sietmen oock somtijden een Cozteluyne/ die seer vresende ende recht als een wonder is/ wandt men

Sodoma en de Gomorra wonderlijck.

Wresende geberchte en Joden in Arabia.

van wt Damasco/alsmen in dit woest Arabiam coemt / tot aen de selue plaerse des Gheberchts der Joden/ noch Doghel/ diert/ loof/ gras/ boommen oft haghen/ en liet noch vinden en can weder dan vijschien dachzepfen te Deerde. Daer nae coemmen in een Stadt Medina/daer soude den Heydenischen Afgodt ende Propheet Machomet lijfachtich begraven ligghen / ende in zijnen Tempel soude hy de vier hondert Calommen oft yglaren zijn / ende hy de drie dupsent bernende Lampen hanghen / maer het sal een sabel ende gedrochte zijn/want een groote Heere en Hamamaluck heeft den hooghen Priesteren willen geuen drie dupsent Seraphi in goude / op dat hem ghegint wierde dat Heylich Lichaem des Propheetes te sien / men heuet hem niet zonder onweerdicheit afghesepdt. Als hy nu niet en heeft willen ophouden/ ende wt sotte deuotie soe ernstich aenghehouden heeft / dat hy hem oock zijn sondighe ooghen heeft willen wtfleken laten/nae dat hy met de selue dat Lichaem Machomet's aensaghe : soo is hem gheantwoort geuorden / dattet wel een ghemeyn gheruchte is/ dat hy daer Lijfachtich rust ende ligt / maer om de waerheyt te segghen / dat hy wel daer ghestozen is / maer recht terstont daernaen een Hemel gheuaren / ende ter rechter hande Godts sittende is/ende dat Jesus Christus hem by zijn hoeten sit. Naemaels maerken sy dickwils een byterwerck met Consten op den thoren des Tempels / om de lieden daerme te betooueren. Daer roepen sy dan / en liet ghy niet den schijn ende glants/die daer opclint vanden grane Machomet's? Sontijds en maerken sy niet met allen/noch spjekken sy/soo pemandt sepe dat ghyt niet en saghe / het sy des ongheleofs ende ghynder sondigher ooghen schult. Dese Stadt geneert haer wt dat vruchtbaer Arabia / ende van Alkepo. In deser woestijne repstmen nae het Compas te lande/ghelijck ter Zee. Men moet oock door dese woestijne vijf daghen ende nachten door een sandighe woestijne / wanneer den wint derwaerts gaet / so is vee ende volck verloren/ sulck subtyl cleyn fant (wit ende claer als meel) heeft dit landt. Daer ligghen Berghen van zande op eenen hoop/en wanneer al schoon goeden wint is/soo en can een nauwe thien schreden nae den anderen voor hem sien. De mannen rijden op de Kemelen / op bysonder hupfen van hout/daer slapen ende eten sy. Niemandt en woert in dese Stadt inghelaten (soo heyligh achten syse) ten sy dat hy hem ende zijn ghereetschap te vooren gheuasschen heeft. Dese vijf dachzepfen sterft altyt veel volck int fant van stof ende dozt/ die hen soo wee doet/ als sy dan ergghens water vinden/soo dzyntken sy haer te bersten / ende swillen midts haestelijc dzyntken als van senijn op/daer vintmen de Minnea (dat is veel wtghedozde menschen) doot/diemen inde Apteken tot Medecijne gebruykt. In dese repse door de woestijne/heestmen seer veel aenvals vanden Arabiers/die menichmael beertich dupsent sterck wel toeghe-ruft / om de Charaona te beroouen / aenballen/waer ouer dickwils veel te gronde gaen / ende draghen ghemeinlyck de faetse daer af wech/als ghehoort is.

Vander Stadt Mocha/ hoe sy gheregiert wort/ende wat daer vrents is.

De vermaerde Stadt Mocha / al waer de Heydenen behaert gaen / als by ons tot Sint Jacob / derwaerts comen veel Charaona van Damasco / Alkepo/ somtijds (dwelck onghelouelijck te segghen/ende nachtrags waer is) byde tweentsestich tot indeseuentich dupsent gheladen kemeldieren met coopmanschap/

want men hanteert derwaerts machtych van veel ander Landen. Dat Landt is behaluen dese Stadt/onvruchtbaer/ende daeren wast gheen en boom noch crupoen oft per desghelijck / oock is daer groot gebreck van soete wateren/also diere/ dat eenen op eenen dach byde vier quattrinen hebben moet / die waters ghenoech dzyntken wil. Een groot deel haerder ueringhe coemt hen van Alkepo/ ende de roode Zee / oock hanteren Arabia ende Ethiopia in dese Stadt / daer comen nae Mocha heel Belgrims wt India/ Persia/Ethiopia/Arvia/ende van ander landen/ alsoo dat nauwe pemandt soo veel volck bymalcanderen ghesien en heeft / eens-deels om coopmanschaps wille wt India derwaerts comende/ van peerlen/ghesteente/ende alderlep Specerije. De Mooren wt India ende Ethiopia comen derwaerts met veel boomwol/laecken ende sijde. Een anderen maect dat beuaten eenen bouen maten grooten toeloop / ghelijck by ons een Jubilee Jaer nae Godine / om ghenade ende aflact te vercrighen.

Vanden Tempel Machomet's

tot Mocha/vanden gheloue/Godsdienst/ghenade ende aflact daer in/oock van haer offeren.

Te rugghe in deser Chronijcke hebben wy veel ghehoort van Machomet / zijn gheloue ende afcoemste / nu oock wat breeders daer af. Tot Mocha (derwaerts de groote behaert aller Turcken ende Heydenen is wt veel Landen) is eenen Tempel seer bycans dat Coliseo tot Roomeu gheleken/ghewest/ende ront/die heeft rontsom hem tot inde 100.thozens ende poozzen. Inden inganck des Tempels gaetmen thien oft twaelf trappen nederwaerts/ van marmersteen gemaecht/daer heestmen alderlep Specerije/Aromata/ende Iuweelen te coope/soo dat den reuck eenen terstont cracht gheeft/waer mede sy Machomet te dienen/verhopen. Soomeu inden Tempel afgaet/ bindt men tafelwerck bedekt ende belecht met pueren goude/ende ongeuoelijcker costelicheit. Daer vintmen ouer de vijf dupsent personen die Coopmanschap dzyuen/alleen met Specerijen/Aromaten/ ende ten meestendeel om met dat poer/de doode licha-men der menschen onberganchelijck (soo by hem lieden gewoone is) te behouden. Van hier voertment in alder Heydenen Landen. Op den dzyentwintichsten dach Mep begint de Bedeauet/ tot welcke men van verre te water ende te lande coemt / om ghenade ende aflact te vercrighen / ghelijckmen hem by ons de ghenade heeft ghebiecht ende ter tyde des Jubilee Jaers nae Roome heeft gheloopt. Sy gaen inden Tempel seuenmaels om eenen Thoren / met sommighe Ceremonien / te langhe te vertellen / daer nae haesten sy haer nae een Fonteyne / tseuentich ellen diep inden Tempel / waer hy somtijds acht personen sonder ophouden scheppen / ende de toegaende Behaert broeders dzymael met het gheschept water ouer het hooft ende al zijn cleedinghe af (hoe costelijck sy is) beghteten / also sprekende / dat sy inden name Godts/ Godt vergheue myn sonden / als dan waenen sy repn ende gheabsolueert te zijn van al hare ondeuchden. De Offerhande by Mocha op eenen Berch/ is alsoo ghedaen: Een peghelijck Man oft Wyf doot ten minsten twee oft drie/ de sijcke vijf oft ses Castronen / soo datter somtijds op eenen dach ouer de dertich dupsent Castrons gheslacht worden / reghen der Sonnen gheuilt / ende een peghelijck offert sulck arme lieden om Godts wille / der welcker oock ghemeynlyck ouer de dertich dupsent / meer om haer

Machomet's Tempel ende ander wondere.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

haer neeringhe/ban om genade ende Maet/daer comen/die maecten dan een wyer met mest van Kiemel-dieren/weringh eyleesch een weynich daer ouer/ende etent/diesghelijc maniere de Charaonen somtijds wt Arabien comen/ende Comcommers eten/soo wachten ende plucken somtijds vijftich arme menschen/alleen om de werch gheworpen schellen vooz de Tenten. In dese Behaert pzeerkmen oock/daer staet een hoghe Priester haers gheloofs op/roepende dat sy haer sonden betweenen soudende/ende vermaent se daer af te staen/besluptende het Sermoon alsoo: O Abraham ghy beminde sone/ende wel ghehouden vrient Gods/O Isaac wtvercozen van Godt/bidt Gode vooz twelck deses Propheetse/efi als dan hoortmen een groot gheweent. Reffens den Berch deses Offers/is een plaetse/daer soude de Dupuel Isaac verschenen zyn/om hem vande ghehoorzamenhepdt Abzasse af te lepen/miet aenwysinghe/dat hem zyn vader offeren wilde/hy en soude niet tot hem opden berch gaen/als dan soude Isaac met eenē steen tot hem geworpen/efi hem int aensicht geraecht hebben. Daer werpen de Heydenen noch so dicmaels als sy daer voozby gaen steenē toe/in dier neyninge/ben Dupuel te steenighen/efi hebben schier eenen Berch met steenen op malcanderen geworpen.

Van Dupuen ende Cenhozens tot Mecha.

Dupuen en Cenhozens.

Bu Mecha blicht een vlucht tanne Dupuen/die sommighe tot vijftich dupsent toeschatten te zyn/sommighe tot dertich dupsent/ende seggen dat sy zyn van het gebroet der Dupuen/die met Machomet ghesproken hebben/in de ghedaente eens Heplighen Gheests. De selue Dupuen hebben ouer al vryheyt dooz de Stadt te vlieghe/waer sy nederuallen/als by de packhupfen/daermen dāgs Gherste/ende koken bercoopt/nemant en derft hen weren/banghen noch dooden/wie hen leet doet dien houtmē vooz eenen openbaren sondaer/men spysse oock ouerbloedich/midden inden Tempel. Op een ander zijde des Tempels staen twee leuende Cenhozens besloten/die toont men vooz een wonder/haer verwe is ghelijc een donckerbyrn peert/ende hebben eenen hopen aent voozhoofte byde drie ellen lanck/een hoofte meest als eens Herts hoofte/eenen langhen hals met gekrolde hupzen/ende rote clepne schenckels/opgherecht als een Geyrbock/zijn voeten een weynich ghespleten/Alauwen gelijc als een Geyte/oock bysonder haer op de achterste schenckels/die achtmē grooren schat weert zijnde/die een Conint der Mooren wt Ethiochia/den Soldaen/om met hem vrientschap te maken soude geschoncken hebben.

Vande Hauen Zita/ende vande roode Zee.

Dit is een stadt van groter coopmanschap derwaerts coemt ghereyft te water ende lande/een groot holt der Heydenen/ende aldaer en dozuen noch Joden noch Christenen heuen comen: Die stadt behoort den Soldaen van Mecha die onderworpen is den grooten Soldaen van alkepro. Dat lant en brenghtheenderley vrycht/euenwel is daer ghenoechsaem onderkondinghe van alle dinghen/daer is alleen groot ghebreck ende dierte van soet water/de roode Zee staet tot aende hupfen deser muertlooser stadt/De welcke Zee geenfins niet root en is/maer heeft den name diese voert/van dat root zant/ende het is een steenachtighe rosighe Zee/op de welcke men by nachte niet schepen en can.

Van het salige en vrychtbaer Arabia/ma vande Hoofststadt daer in Aiden genaemt.

Dit Verrijck is vrychtbaer van alderley nootduyst/als van Wyndruppen/Amadelen/Queappelen/Granatapellen/Knoopploock/ouerbloedich van koken/Gherste/Agse Dierse ende vleesch. De lieden daer in gaen meestendeel naecht. Koluen ende oock Slingheren zyn haer beste gheweent/sp leuen nae Heydenesche zeden/daer in ligghen veel vermaerde steden ende Eylanden/inde roode Zee/sterck ende vast daer is de Zee inghepzenge/ontrent vier mylen breekt/tusschen berghen/dwelckmen de kiele der Zee heet.

In Arabia is de Hoofststadt Aiden met twee dubbel mueren omringt/van twee zijden/anderfins met Gheberichte verwaert/ende daer op vijf gheweldighe Sloten/tot inde seg dupsent vyerplaesen hebbende/twee uren inder machte houtmen eerst merckt/ouermidds de ouergroote hitte/die aldaer is. Daer is een hauen/daermen wt alle landen toereyft/efi eenen grootten Tol. De hupfen zyn sterck ende wel gebout/schier op Italiaensche maniere/een vande welcke somtijds tot inde vijf dupsent Ducaten weert is. De vrouwen van desen lande/hebben wonderlijcke groote bogheerte tot witte mannen/de welcke by henlieden vzeemde ende Ghasen zyn/ghelijc by ons de Mooren. Arme lieden nutten broot van dierch ghemaect. Vander segghen dat Saba de voornaemste Stadt in dat selue Arabia is/daer af Sabea ghenoeint wordt/van Mirche ende Wierooch ouerbloedich. In dit lande worden twee Christenen kinderen wt Priesters Jans Landt/neghen oft thien Jaer out zijnde/vercocht/ende totten crijch opgehoert/tot hoebe des Soldaens gheordineert/altijt wordt eenen van weghe der manhepdt/vooz hondert Inwoonders gheacht/ende beter. Dat ander Hey is naecht/met eenen slets/van lijnen laecken omhanghen/ende en heeft niet dan een slaepplaerken vooz eenen mantel aen. De mannen van desen lande/veertich oft vijftich Jaer oudt zijnde/draghen twee hoornen van haer eyghen hayz opgehonden en gemaect/ghelijc de Geyrbocken. Aiden voert altijds veel dupsent Kiemelen mede inden Crjch/alleen met Tenten van boomwoolle gemaect/beladen. Tot de voozsepe Stadt Aiden/is oock een groote beuaert/daer sonden groote teckenē gheschiet/derwaerts ghelouen haer veel lieden van verre landen/miet alderley ghebreken bedruckt. De geveynstheyt is groot by haer aenghesien/efi ghelijc gheacht/wie gheen vleesch en eet/ende hem vander werelt afreckt als een eenige/dien houden sy vooz heplich/ende dat is haer Monickerij/de welcker hier ende daer vele int lant zyn. Op veel plaetsen is groot ghebreck van hout in dese landen/want oock dat vrychtbaer Arabia niet ouer al soo vrychtbaer en is. In dit lande is oock daghelijcks veel ghekefs tghelouue aengaende/want sommighe ghelouuen Machomet alleen/segghende/dat dander Hoofstleden valsche gheweest hebben. Soo ghelouuen dander Machomet ende al zyn ghesellen/daerom dooden sy dickwils malcanderen als Honden. Twee dachrepen van Aiden is een seer byster gheberichte/daer veel dupsent Heyzkatten in woenen/alsoo dat meder alleen inden voozbptoch onderwegen tot inde thien dupsent siet/oock veel selle Leuēwen ende ander vzeemde Dieren/alsoo/dat onder hondert personen desen wech niet wel wandelen en moghen.

Vander Stadt Almacarana en Kame in Arabia.

Almacarana een Stadt in dat vrychtbaer Arabia/op eenen Berch ghelegghen/tot de welcke men van der plepne seuen mylen moet opclimmen

elminnen oft rijden / in eenen engen ende smallen wech / soo dat nauwe twee personen malcanderen wijcken moghen bysonder rijdende / noch en is in deser Stadt gheen ghebreck van spijse en dranch / een Cisterne daer in / gheeft thien dupsent personen waters ghenoech. Den Soldaen in Arabia hout daer den meestendeel Hof / den soude daer hebben zijnen Schade / alleen in goude / welcken hondert Kemelen daer mede gheladen / niet en souden draghen connen. Die locht is goet ende ghesont / de lieben meer wit dan swert.

Een dachzepsen daer af leyt Geame / welc in woonders den meestendeel swert volck is / zijn groote Cooplieden. Dat landt is ouerbleedich vzychbaer / het heeft slechts wat ghebreck van hout / dat cammen wel crighen. Daer vintmen Castronen / die van swaerte nauwe gat connen / den steert van eenen van dese weecht sonijgds vieretwintich pont. Sp en hebben geen hooze / daer vintmen gantsch sneeuwutte dzupuen / van eender sonderlingher aert / sonder keeren / alsoo goet datmese niet beter vindt en dan / alle vzych wel volcomen / ende bouen matē een goede locht. Die lieben worden tot inde 130. Jaer out / noch van goeder vermoghenthept. De cleedinge van dit volck is de huyt / waer mede haer Godt besleet heeft / nochtans de eerbare ende Cooplieden draghen hemden / bander sonijgds een wit sletken / oft lomphen / gelijc een Popken / van boomwolte / aenden hals hanghende. Dooz gheheel Arabia draghen de mannen hoozen / van haer huyt ghemaect / ende opgheladen als een ruyte / neffens de ooren recht als eenen Septboer. De vrouwen draghen hosen met borren / ghelijc de Schecpkeben / van lijnen oft boomwollen laken.

Van Sana / Caesa / Zibit ende Damar / de groote steden in Arabia / ende haven Soldaen.

Sana de Edele Stadt heeft eenen muer van aerde ghemaect / thien ellen hooghe / twintich ellen dick / alsoo dat acht Peerden neffens malcanderen daer op gaen connen. Daer wast ailerhande vzych / wetermaten goet / van veel goede fonteynen en heeft sp gheen gebreck. Daer vintmen veel Specerije / inde Aptreke behooren de veel wijngaert planten / lusthouen / een machighen Soldaen. Dese Stadt heeft by de vier dupsent vyersteden / huyfche huyfen / gheboudt nae onse wijse. Drie dachzepsen van daer leyt Caesa in een gheberchte / een seer schoone ende haefachtighe Stadt / van alle cloecke dinghen ende lustighen subtilen arbeet / van alderley wateren te distilleren zijn sp Rabbi / eenen Tempel daer in ghebouet ghelijc S. Maria Rotunda tot Roome. Dese Stadt heeft oock veel treffelike Cooplieden. Drie dachzepsen daer af leyt Zibit / een halve migle vande roode Zee / daer is ouervloet van groote hanteringe ende alderley coommanichap / die dooz de roode Zee daer coemt. Aldaer wast een goede menichte supckers / ende veel ander vzychten. Een dachzepsen van daer leyt Damar / belwoont met heedenen ende rijcke Cooplieden / een vzychbaer Landtschap. Dese steden leuen / cleedinghe / ghelooou / zeden / ghebruycken / oock de ghedaenten / is meest ghelijck / so gehoozt is.

Den Soldaen van Amian is deser steden alder Heere / welcken sp Serchio noemen / dat is heplich / wt oofsaerke / dat hy alle zyn dagen geen mensch en heeft laten dooden / wtghenomen wat in Oozloghen / die hy wt noodtwere opnemen moet / om den hals ghecomen is. De ghewanghenen ende die den doot schuldich zijn / hout hy in boertijfers / der welcker hy ghewoon-

lijck altijds outrent vijfhten oft sefthten dupsent heeft / tot dat sp steruen / ende gheeft elcken alle daghe twee quattrinen dooz zyn spijse / en geuoert te dynchken. Hy hout oock wel soo veel gecochte oft epgghen knechten / van swerter verwe / den seluen gheeft hy altemael den cost.

Van de ghelegghenthept Arabia / en van der seluer Volcken / Ghelooouen / Politien / Zeden ende ghewoonheden / wt Joanne Boemo Arabano.

In Asia tegen Africa / leydt Arabia / een merckelijche Prouintie / tusschen Egypte ende Judea ghelegghen / sommighe segghen dattet aen Pancharon ende Sabeam stoot / sommighe / dat dese twee landen in Arabia ligghen. Dewyle nu dit landt wgt / lauch ende vzeet is / soo zijn daer in menigherley manieren ende zeden van leuen. Sommighe hebben thuyt / dwelck sp nemmermeer niet eenich gser en aenroeren / in een huyt ghebonden / een deel scheeren bepde baert en huyt tot op der huyt af.

Een peghelijck blijft in zyns Vaders hanteringhe / ende en beghint gheen vzeende const oft hanteringhe. Den oudsten onder hen lieben is ouer haer allen Coninck en Heere / dien ghebeurt de Scepter. Een gantsche vzietschap oft maechschap heeft altijts alle dinck gemeen / sp hebben alle een wijf / wie eerst tot haer coemt / die maelt vooz. By den outsten slaep sp snaches anders wie eerst thuyt coemt / ende vooz de deure zyn manich lit wtrect / die is man / alsoo zijn sp meest alle ghebroeders. Sp hebben oock niet haer eygen moeders en susters te doene / sonder schaemte / na dat landts ghebruyck. Een Querspeelder wort metten sweerde onthooft / wie tot een ander vzietschap ofte maechschap ingaet / dat wort vooz een Querspel gherekent. De Hupsgheuoeten oft vzienden zijn al Broeders / ende echtelijck ghebozen. Daerder dertich hebben ghemeinlijck een ghafterge oft weertschap met malcanderen / twee ghelichichte Sanghers inder maechschap singen altijts om malcanderen / altijts niet malcanderen. Steden ende Vlecken houden sp vzedelijck sonder mueren / dach ende nacht open. Sp leuen salichlijck ende vzeetsaem / in groter ouervloet.

Sp hebben hoopen Kemelen / gheen Peerden. Maer Schapen / groote Quaders / gont / siluer ende Chromata / zyn by hen lieben ghemeen. Vser / metael / cleederen / sassaen / beeldwerck / de wortel Costus / wort van elders daer ghebruycht. De lichamen der verstoruen achten sp min dan lijck. Der Coninghen Lijcken begrauen sp met kemel lijck ende mist. Sp houden trouwe ende ghelooou vast / sonderling als sp alsoo compact maken / datter een tusschen hen lieben staet / ende hen lieben de handen opent / ende niet dat wtghelaten bloede een vlocke bevochticht / en seuen steenen daer mede bespring / die tusschen hen bepden tot ghetupghenisse ligghen / Dramiani ende Dionisium tot ghetupghen aen roept ende verbint alsoo die twee te samen. Met Mirren hout maken sp haer vyer / welc reuck hen veel cranchheden soude maechen / waert dat zijt niet metten ghebranden reuck Stozaris eeghen en quamen. Den Kaneel lesen de Priesters af na volbrachten Offer. Dese Oogst en moet vooz opghanck der Sonnen niet beghinnen / ende vooz den onderghanck niet ophouden. Een portie deser pijpen wort Soli gheoffert / de welcke het vyer vanden hemel (soo sp recht ghebept worden) dickwils van selfs ontfeken / vertereert. Sommighe onder haer eten slanghen. Sp en dragen geen sorze / noch haers lijfs / noch haerder siele goet te seffenen. Met Kemelen stryden sp / dra-

Zeden der Arabers.

Veel mans hebben een wijf in Arabia.

Straffe des Querspeels in Arabia.

Eet sweren der Arabers.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

sp/braghen daer mede haer lasten herwaerts en ghint/waerts / ende leuen van der seluer niet en vleesch. Wt onwetensheyt en onachtsaemheyt des gouts / laten sp veel gouts in haer Riueren te vergheefs henen drjuen.

De Herders ende Boeren binden als sp ackeren/gout onder de schollen / dickwils soo groot als de Eckelen / dat laten sp menichmael onachtsaem ligghen / oft stekent verachtelick op den hoet/maerken daer af Hals banden en Bras-seletten / lustich te aensien. Dat gout vercoopen sp den gebueren/om diemael soo veel ijfers/ dat silber om tweemaal soo veel metaels / het welcke sp van breeuseheyt weghe lieuer hebben dan gont.

C Bende Sabei/ haren handel/rjckdom/aert/wijse ende ghelooue.

Alernaest aen dese Frontieren/zijn de Sabei/rjck van Goude / Mirthe / Wierooch en Caneel. Item Balsam/ welriekende Palm-boomen ende Riet / vol Specerije. Daer is een Slanghe by de wortelen/welcke beten dootlick zijn. Dien overbljuende reuck is recht als verdietelick ende onghesont / den welken sp met leemroock ende bernende Borchaert werch nemen. De Sabei zijn meest al boeren. Sommighe versamen Aromara / ende schepent in Ethiopiam/welc schepen met leer bewaert zijn. Cinnamon ende Cassiam vanden sp inde stede van hout. Saba is de Hoofstade daer in / op eenen berch ghelegghen.

Haer Coninghen en gaen nemmermeer wt haeren Sael / op dat se dat volck niet wt eenighe Godelijcke aensegghen en steenighen. Des Conincs hupstraet is altemael van Siluer ende gout/haer Drinckbekers / Tafel / Schotelen/ Lijsten / Beelden / ende altemael seer costelick/ haren boozhof is bouen maeten seer costelick/ welckers hooft van gout / siluer etc. ghemaect is / maer de steunsels oft balcken / inganghen ende poozten van goude/ende de baten met Edel ghesteente dooset/ aenwijssen een wtermaten costelick cieraet/want dit blinckt van goude / dit van Siluer/ dit van Edel ghesteente / sommich van puozbeenen tanden/ ende van veel ander costelicke dingen toebereydt / die by de menschen hooch worden gheacht. Daer en is oock gheen eerghiericheyt oft ghelthongher/nich van ander goeden te besitten by haer. Niet weynigher en zijn de Garrei ende Babathi treffelick van rjckdom/der welker hupstraet/ hups/ wanden/ schutzelen / daecken ende balcken meest al van goude / Siluer ende puozbeenen ghemaect zijn. De Babathen zijn in rjckdom te soecken ende te behouden / een wonder listich volck / die zijnen hupstraet vermindert/wozt openbaer ghestraft/maer wie dat zijne vermeerderet / die wozt grote ere aenghedaden. In hoghen/ Aren ende Wijlen/ Lantien/ sweerden oft Dartsen / ende slingheren/zijn de Arabes seer treffelick. Dat pestilentsche volck der Sarracenen ende Turcken hebben van dese haer beghin ghenomen / ende een groot deel der Araben / zijn tot Sarracenen gheworden/ende noch heden behouden de Sarracenen ontrent Egypten haeren ouden naem / de welke meestdeels vanden roof leuen/gheschiedt met bukten mate suelle Peerden. In Arabia is menigher wonderdier / bysonder den breeuseheyt / Item veel ende menigherlep Edel ghesteente / soo Plinius / Dioscorus ende Isidorus lib 13. aenwijssen. Item dierlep Sardonix/ daer vinnen Graeken / daer in leydt oock dat Conrick rjck Saba/ van waer de Coninghinne van Saba 1. Reg. 10. tot Salomone ghecomen

Garrei ende Babathen.

is / om zijn wijfshet te hoozen. Daer is dierlep Arabia/ daer af elders. Nu is haer ghelooue Nachomets Euangelium.

Van Panchaia/ en der seluer volcken epghenschap/aert/ghelooue/ regimment ende zeden.

Panchaia is een Contrepe en Prouintie Arabiae. Diod. Sicul. sept/ dattet een Eplandt is/ 200. Peerdeloopen groot/ hy noemt drie heerlijcke steden daer in gelegghen/ een vuchtbaer land/ rjck van wijn en wierooch/ het vringt ooc ouerbloedich Mirthe en menigherlep welriekende Aromata / die de Arabische coopliden in Siream/ Pheniciam en Egypten boeren. De Panchai strjden op oude maniere niet wagghens. In haer Policie hebben de Priesters den voozgang/ en deerste plaetse/ den seluen hangen de wercklieden aen/ vander plaetse hebbe de boeren/ de derde Ridderchap / Eeldom oft Crychlieden/ den seluen zijn toegedeelt de Herders en Deboeren. De Priesters zijn haerlieder alder Hertoghen ende voozgangers/ die alle ghelck oozdeelen/ alle gheacht besitten / en den gemeynen nut bedienen en regeren/ alle de dootseple worgenome/ die schuppen sp op werellicke richters. De boeren bouwen dat velt ende de vuchten / die wel bouwen/ worden tot Richters vande Priesteren vercozen. De Deboeren dienen den Tempel en Eeldom.

Niemant onder den inwoonders en heeft pet epghens/ wtghenomen hups ende hof. Daer so de Priesters een schattinghe oft Tol aenlaen/ so geuen sp oock dese epghen rucken / en het noot is willich henen/ dat wozt hen dan op een ander tijt dubbel weder ghekeert. Sp hebben Edele goede schapen / waer af sp adelijcke sacchte clederren maken. Gulden ketenen/ bescach ende brasseletten/ zijn by hen lieden ghemeyn / beyde by mans en vrouwen / ooren Juwele op Persische wijse/ schoenen van veelderlep berwe / ende costelick. De Ridder beschudden dat lant niet en sweerde. De Priesters oeffenen bouen andere den wel lust/ heerlijck ende rierlijck leuende/ wtermaten saccht ende wel beleet / soeken costelijcker dan onse Wisschoppen draghen/ ghebruycken sp boozschoenen / met costelijcken arbept ghemaect. Sp draghen oock op wijfse maniere veel gulden bescachs / ende bedienen alsoo den Goddienst met singhen / sp louen haer epghen daer/ ende aenwijssen haer ghesachte van Joue aecomende/ te wijle hy noch op aerden gegaen heeft. Dit lant is ouerbloedich van Siluer/ gout/ gser/ tin/ rooper / gheen van de welke spccien wt dat Eplandt en derf ghevoert worden. De Priesters hebben in het Tempelhups een schoone Voostelijcke wijde/ wt de welke hen gheensing niet gheoorlooft en is te gaen / wt eenigherlep oozsaet aenghegrepen zijnde / worden sp ghedoot. Den Tempel hangt vol Godts gane/ van siluer/ gout/ etc. van outs af. De Kerckpoozten zijn van louter gout/ siluer ende puozbeenen ghemaect/ wonderlijck costelick. Gods bedelike is van puer Araebisch gout / ses ellenbogen lanch/ vier bzet / desghelijck Gods dish oft tafel/ is geheel van goude / met grooter conste toebereypt. Een grootmachtighen Tempel van witte ghehouwen steenen/ met groote calomnen onderfet / twee ackerlengden weers lanch ende bzet / met bouen maeten groote Afgoden der Goden/ costelick van arbepte ende conste verchiert / rontsomme desen Tempel hebben de Papen haer aenhanghende Hupsen ende Hallepen. De Contrepe die om desen Tempel ligt twee hondert Peerdeloopen wijdt/ lanch ende bzet / is altemael heyligh ende den Goden gewijt/ welc Tol men aenden Tempel leyt/ aen Goddienst ende Offeren weydt / wt deser ghele

Policie in die deelen ghedrept.

Priesters deerste voozgangers.

Panchai en hebben niet epghens.

Eeddelijche Panchaia.

Dat Panchaia ouer al.

Papen maken ouer al hysen.

gheleghentheit en gebeurt den Papen in ewigheyt niet wt te gaen.

Tian Media / ende der Medorum oeffeninghen/zeden en ghebruycken.

Media / soo Ptolomeus behaecht/epndt hem tegen het Noorden aende Hircanische Zee/teghent Westen aen Assyria ende Armenia/tegent Oosten palet hem aen Hircaniam ende Parthiam/vant Zuyden aen Persiam/daer in leyt een stadt/waer af dat Landt den name heeft/Media genaemt/eertijcs van Medo den Coninck ghebout/onder welckes gheweldt eertijcs het gheheel Oosten gheweest heeft / ghelijck oock de heylighe Schrift van het Rijk ende gheweldt der Meden vermeldinghe doet/ende Strabo Lib. 11. betuycht/dat dit landt in twee deelen ghecleet is/dat grootste/waer in Ebatjana de Hoofstet is/ende veel ander Steden/naemels vande Macedoniers ghebout/die dit Rijk doen ter tijt vercreghen/als Laodicea/Arpamia/ett. Dit deel is een gheheel ront landt/dat eertijcs gheheel Siriam beheerscht heeft/daer na ist onder dat Assyrische ghebiet gheromen / tot op Sardanapalum/maer Arphaces heeft dit Rijk wederom aende Meden ghebracht/daer af Judith int eerste Capittel wat gheseyt wort. Maer naemels heeft Cyrus der Persen Coninck dit Rijk gheheel wt-ghecleet ende ghecleetruert/ende aende Persen ghebracht / nae de Persen hebben de Meden oock den Macedoniers ghehoorzaemt gheweest / ghedwongen van Alexandro Magno/daer na den Parthis / ten laetsten zijn sy met de Romeynen in verbontenisse gheromen. Der Parthen Coninck Taberanes genaemt / heeft se int Jaer 1403. beheerscht/sy souden noch onder den Turck zijn. In dese Provincie zijn de berghen Caspi/aen Armeniam stootende/dat is eenen wech daer nauwe een Rymeldier gaen en can / acht mijlen weechs lauch/soo Plinius ende Ptolomeus Lib. 6. aenwijfen. De rontste te schieten ende rijde is henlieden recht als aengehozen / oft wt ghestadigher oeffeninghe aldaer ghebracht / so dat haers ghelijcke niet en is / veel ghewoonheyt is van dese in Persiam ende Parthiam gheromen / gheen man en derf min dan seuen wijben hebben/ende een wijf achtet voor een groote schande / soo sy min dan vijf mans heeft. Sy sweeren eenen eedt/ende maken verbont op Griekische maniere/daer af elders.

Ten is gheen seer bruytbaer Landt / wt een wortel persen sy haeren wijn / sy eten dickwils Vernisfen. Haer broot maeken sy van ghedorde Amandelen/ende een frucht oft appel ghestooten/die sy henlieden wast.

Tanden Lande Persia / ende der Persen ghebruycken/wetten/ghelouuen ende zeden.

Ptolom. Lib. 5. schrijft/dat hem Persia tegent Noorden aen Mediam epndet/teghent Oosten stootet aen Carmaniam/vant Zuyden aende Persische Zee/Susiana lighe teghent Westen daer aen/veel lappere steden ligghen daerin/als Arima/Persopolis/Diaopolis/ett. Het is een seer bergich Landt/also Curtius de gheschiedtschryuer int leuen des grooten Alexanders schrijft / ende daer-

omme ouermits de stormwinden ende hitte/niet alsoo rijck ende haefachtich / enen-wel heeft dit landt een goede noordzucht aller dinghen / diemen aldaer ter Zee ende te Lande brengt. De Persiannen hebben eerstelijck van Nimrod den Kenise onderwisen zijnde/de Sonne ende dat wyer aenghebeden / oock Minerbe ende de Maen gheoffert/Item Venerem/Water/Wertrijc/Wint etc. Maer nu hangen sy de Gelighe Nachometi aen. Van daer comen de Persische appelen / waer af Plinius schrijft int 15. Boeck. Sy en hebben voortijds altyds noch Tempel / Outaer noch Beelden ghehad/maer hebben onder den hemel haer Offerhanden en Godsdiensten volbracht/ende hielden/dat de Goden niet dan de Ziele des Offers en eyschten/waer by sy slechts dat ingewant van alle Dieren offerden. Item den wyere alleen de keern van het hout / het was by henlieden doots weert/tut wyer te blasen/oft per doots daerinne te werpen/maer sy maecten anderfing eenen windt. Sy en wieschen haer niet gheen vloepende water / sy en wierpen daer inne gheen pyje / sy en maecten oock haer water niet daer in/oock en spouden sy daer niet inne/sy en heetden oock gheen / want sy eerdent eertijds voor Godt/ gheheel gheestelijcher wijse / ende hadden haer Ceremonien/om een peghelghe Element te eeren/als God.

Haer Coninghen vercozen sy van een geslacht/die hem ghehoorzaemheyt ontfepde / wert niet beroofden hoofde ende handen onbegrauen wech gheworpen. Elck Coninck boude een huys op eenen Berch/waer in sy zijnen Schat/Cribuyt ende inneromen versamelde. Sy en bede niemant dooden om eenigher oorsaeken wille / ende niemant en worde toeghelaten per met ghewelt te doene. Een peghelghe heeft soo veel vrouwen ende hyslaepsters als sy wil. Die Coninghen laten sommighe ghiften wt-roepen / den ghenen die dit Jaer meest kinderen winnen. Die gheboeren worden / en comen den vader voor vijf Jaeren niet onder ooghen/wt dat Lants ghewoonheyt / en wort hysle oock nemmermeer aenliende/daeromme op dat oft het middeler tijt verschiet oft stozue/dat het den vader gheen treuren toe en voechde.

Item haer Bruyloften worden int hooz-jaer des middernachts ghehouden / den Bruydegom vast desen nacht / ende en eet niet meer dan eenen Appel oft een Marck van eenen Kemel. Vande vijf jaren tot de vierentwintich / leeren de Jongers ruyterije/schieten/rijden/werpen/voor alle dinghen de waerheyt te spreken/sy haten dat liegen seer/en worden wel ophebrocht/dan offentmense inde Historien/ende moeten van oude waddighe lieden singhen/segghen/louen/ett. Daer toe loopen sy onverhindert/alser een daer toe geordineerde belle clinct / dan moeten sy op-segghen ende rekenichap gheuen / van die dinghen die sy gheleert hebben/dickwils moeten sy om een properheyt in de weddinghe loopen op een wijt velt / ten minsten dertich peertloopen wijt ende breeet. Hitte ende coude te lijden worden sy seer gheoeffent / in de Wapen ende narre cleedinghe staen sy dickwils langhe in de oordeninghe / sy moeten grouen arbeit doen/op dat sy den arbeit ghewoon worden/cekelen/wilde Vyren/hert broot is haer daghelichsche spijse/Item ghebraden ende ghesoden vleesch / met water lesschen sy den dofst. Sy schieten Vernisfen/en werpen aerbich ende nauwe metten slingere / voor midbach smeden sy wapenen / saepen en planten boomen/blichten garen/grauen wortelen wt/of gaen met vlas omme.

Item den steen Hyzopum hebbe sy in grooter eeren/en doen hem tot gheenen dooden oft wyere. Vande twintich Jaeren af tot de vijftich voeren

Persien eeren de Coningen.

Kindertracht vnde Persen.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

ren sy Crijch/ende en weten van anders gheenen wereltlijcken handel/ noch oock eenighe merck- sake/ sy en connen noch coopen noch vercoopen/ ten is oock gheen ghebruyck by haer/ maer met Crighstusinghe gaen sy dach ende nacht omme. Daer Woosten ende Woostelieden/ die draghen een vreemde cleedinghe tot op de halue haaften/ een groote hooge spitz-schuyne dragen sy opt hooft. Van groote treffelijcke saecken en hanteken sy niet/ dan wel by dancck zijnde byden wijn/ tus- schen her dyncken: ende desen Raedtflach achten sy vaster/ dan dien die van de nuhtere ghedaen wordt.

De vrienden ende ghelijck staets-ghesellen/ ontfanghen malcanderen metten ruffe/ als sy on- versien malcanderen ghemoeten/ maer die van een cleyn aensien zyn/ aenbieden de naemachtige als sy tot haer comen/ ofte dat syse onversien ghemoeten.

Endanck by
de Persen
voetweers
die.

Doortz soo is de ondancckaerheyt een seer straf-weerdighe schandelijcke sonde by haerlie- den/waer op sy met de straffe des doots acht heb- ben/ende het dinct haer gheheel onmensche- lijck zijnde/ ontfanghen wel daer doot vergheuenheyt niet te bekennen. Sy besnyten haer verfoerme met was/ ende begraven inder aerden. De Dooveraers woopen sy den voghelen om te ver- scheuren doot. Met haer eyghen noebers wo- den sy wt onder ghewoonheyt/ een blesch/ ende beslapense.

Doot den Coninck lachen oft wt-spouwen/ achten sy doot onbetamelijck/ ende seer schan- delijck. Sy bespotten de Grieken die dwaes- lijck herout zyn/ dat de Goden vande menschen haren oorspronck hebben. Wat schandelijck te doen ware/ meyden sy waer oock schandelijck te segghen.

Schuldich te zyn/ dat achten sy doot een on- dencht/ maer doot alle dinghen schandelijck/ te lieghen. Haer Lijcken en begraven sy niet/ ert dat sy te vozen van handen oft voghelen aenghe- weyt zyn/ het welke by ander volcken qualijck staet.

Als de Ouders tot armoede comen/ soo leenen sy haer Dochters wech om te misbruycken/ en- de ghelt te verdienen/ dit en is gheen schande by haerlicken/ hoe-wel dit den Babyloniens doot andere ghemeen is. Maer heden-daechs zyn sy (vande Sarraceensche Turcken ouerwonnen zijnde) van gheheel andere meyninghe/ende aen- bidden den grouwel Machomet/ ende dit sijt- baer volck is van zijnder eere ende heerlijckheyt gheraecht.

Limidia is een machtighe Stadt in Persia/ daer af 1. Machab. 26/ 2. Machab. 9. wat ghe- schreuen staet/ daer af comen de Elamite. Bar- thol. Anglie. geeft wt Jiddo doot/ dat de Too- uerje ende Afgoderje eerst in dit lant van Nin- roth opgheromen is.

Vande Steden/ Eplanden/ Zeden
Coopmanschappen ende ghebruycken in Persia/ ende eerst vande steden Di- vobandierrum/ Goa/ Guil- far ende Oymus.

Divobandierrum een Stadt in Persia/ van groeter tracteringhe ende Coopmans han- delinghe/ daer ghemeenlijck alijt byde vier hon- dert Cooplieden ligghen wt Turckien/ is/ als de Zee aen-loopt/ een Eplandt/ als sy af-loopt/ gaetmen te voete inde Stadt. Wese Stadt is om- vanghen met Mueren/ ende met veel gheschuts daer in. Die dachreysen van daer ligt Goa/ een nederlaghe der Coopmanschap/ een vette ende goede Stadt van alderlepe neeringhe. Niet verre van daer licht die Heerliche Stadt Guilfar/ een Coopmans stapel ende machtige Stadt/ sy heeft

een Haven der Zee. Alle dese booznoemde steden zyn van Machometers gelouue. Een ander haven heet Meschet. Oymus een Hoofstadt in een Ep- landt ligghende/ dwelch ontrent twaelf mylen om hem heest/ daer en vintmen noch water noch neringhe/ niet anders dan dat daer overbloedich ghebracht wort. By die dachreysen van daer vishemen de alderstoonste Perlen die in onsen lande comen/ De welke men alsoo vishet: Ce- nen laet hem wt een schipken onder dwater sine- ken/ met eenen steen ende voeten ghehanghen/ ontrent de vijftien schreden diep/ met open oo- ghen/ tot dat sy een Moeschel siet daer die Per- len in zyn/ als sy van sommige Perlen inde mor- der vint/ soo lost sy den steen vande voeten/ ende coemt lanx het seyl wederom int schipke/ dwelch van dander by het roer ofte steuen met een aen- ghewoopen touwe ghehouden ende gheanc- kert is.

Verden gh
by.

Vanden Soldaen tot Oymus/ende
de grouwelijckheyt zijns Soons.

Ano vijftien hondert/ hadde den Soldaen van Oymus elf Soonen/ den Jongsten was simpel ende doot een half Sot gheacht/ den ou- sten doot ontfinnich ende een groot Titan. Den dootseiden Soldaen hadde oock twee gheroch- te knechten/ Christen kinderen/ wt S. Johans Landt/ die hadde sy om haer treffelijcke man- nelijcke daden soo lief als zyn eyghen kinderen/ ende hadde de selue oock opghewoet. Den out- sten Soon wt begheerte te Heerschappen/ staet op eenen nacht zijnen Vader/ Moeder/ ende alle zyn broederen de ooghen wt/ wtghenomen den dwasen broeder/ welchen sy meynde hem niet schadelijck wesende/ ende trockte daer nae al op eenen hoop in een Camer/ ende verbrande se alle leuendich inde besloten Camer. Sinor- ghens almen vernam watter gheschiet was/ beuechte haer die gantsche Stadt tot rumoer ende opdoet/ alsoo sterckte sy hem machtelijck int Palles/ ende maecte hem seluen ghewel- dichlijck tot eenen Soldaen. Den simplen Broeder die doot een Sot gheacht wert/ vloot in een Heydensche Kercke/ ende riep: O God/ mijn Broeder is een Dupuel/ sy heeft mijn Va- der/ Moeder/ ende alle mijn Broeders ghe- doot/ ende haer naemaels verbrandt. Nu bin- nen vijftien daghen werdt emmers dit rumoer te vreden gheselt/ doen seynde den Soldaen nae een vande voozghemelde gherochte Knechten/ nam hem byder handt/ met veel reuerentie ont- fanghen/ segghende: Gaet henen ende staet uwen medegheselle doot/ soo ghene ick v byf Castee- len te loone/ ende maecte v tot eenen grooten Heere. Doen antwoorde hem Machomet den knecht: O Heere/ ick heb met mijnen gheselle van joncx op ghegheten/ gewoont/ ghezoelocht/ ende omghegaen/ als een Broeder dertich Jaer lanck/ Ick en can soo veel herts niet gheheb- ben/ een sulck quaet te volbrenghen/ doen schoue hijt hem quijt. Sy sandt ouer vier daghen nae den anderen knecht zijnen medegheselle/ Chain ghenamit/ ende ontfinc hem diesghelijck mee groeter beloften/ dat seyde hem dien Knecht toe inden naeme Gods/ ende in zijnen naeme/ te doene/ ende quam haest ghewapent met ghe- leyder laghe tot zynen gheselle/ diert/ soo haest als sy hem werdt aensien- de/ vermerckte/ stel- de hem ter weere/ ende sprack: O ghy Derra- der/ ick sie wel wat ghy inden sin hebt/ nu toest/ ick sal v ten eersten verwozghen. Chain trock zijnen deggen wt/ ende werp hem rooy de voeten zijns mede-ghesels/ ende knielden ne- der/ sprekende: O Heer/ verghueet my/ want ick den doot nu aen v wel verdient hebbe/ beha- ghet

Gravetijck
wringhe.

Twee gesl
ten woude.

ghet v/soo neemt mijn eyghen wapenen/ en doet my/ want in wille ende opset v te doozsteken/ ben ick och laten ghecomen. Doen antwoorde hem Machomet: Doe wel ghy een verrader ende moorder aen my gheworden zijt/ euenwel staet op ghy arme/ Ick wilt v om Gods wille vergheuen/ siet ghy niet dat desen onsen Soldaen een dupel is ende gheen mensche/ Ick soude v ouer drie daghen vermoort hebben/ maer ick hebbe dyus verschoont/ ende wilde eer dat leuen ghelaten/ dan teghen v ghedaen hebben. Nu wy willent Gode ouergheuen/ Gaet henent totten Soldaen/ ende soo hy v vraecht/ segt dat de saerlie volbracht is. Alsoo haest als hy den Soldaen die boorschap aenspe/ siet hy hem nader by comen/ greep hem/ en stiet hem te loone eenen deghen in zijn borst/ soo dat hy neder sanc ende stierf. Doen zijn medeghefel sulck vernam/ ghinck hy ghewapent hemelick totten Soldaen in zijn Camer/ cloeckelijck onder ooghen/ niet om hem zijn leuen te stelen/ maer Ridderlijck te nemen/ hem vermede het zijne daer aen te waghen/ alsoo haest als hy dien aensien de werdt/ sprack den Soldaen: Ghy hont ende honts soon/ leeft ghy noch? Machomet antwoorde/ Jae ghy hont/ ick leue noch/ het ghelt dy dyn leuen/ ende met dien nae hem toe/ ende dzeuen malcanderen een wijle tijds inde camer omme/ maer Machomet verwan ten laersten/ ende alsoo vandt den Soldaen slechts zinnen Heere aen zijnen eyghen knecht/ alsoo verghaet alle stoutheyt/ ende alsoo treft ontroutwe haeren eyghen heere/ alst langhe omme gaet. Daer nae sterckte hem Machomet in palles so vast als hy mochte/ ende als die maeren luydtbaer wierden/ liep al het volck hem (te voren tot hem gheneghen) toe/ ende riepen met grooten gheroeyp/ hy leeft hy leeft/ Machomet onse Heere ende Soldaen. Alsoo bleef hy by twintich daghen Soldaen. Hier nae sandt hy nae alle Heeren/ Vorgheren/ ende Coopliden des landts/ ontschuldighende hem metter noot zijnder daers weghen/ ende op dat hy niet aenghesien en worde/ als hadde hyt om de heerschappye en om Ertijck wille ghedaen/ de welcke hem niet toe en coemt oft toebehoort/ badt hy al het volck dat sy willich ende te vreden wilden zijn/ ende den Jonghen Doon des Soldaens/ die noch int leuen was/ tot eenen Soldaen maecten/ dat gheschiede: dies niet te min regeerde Machomet die Stadt/ dat rijk ende Landt/ ende wert met alder mans wille tot eenen Gouverneur der Stadt ende des landts gheset. In deser Stadt is eenen grooten handel van veel Coopliden/ met zijde/ perlen/ Edel ghesceente ende ander costelickeware. De ghemeyn spijse aldaer is Rijis/ want ontrent dese ghelegghentheyt en wast gheen koren.

Vander Stadt Eri in Persia/ ende mer andere.

In den lande Cozain in Persia/ lichte dese Stadt Eri ghenaemt/ aldaer houdt een Coninck vanden boozeyden lande ghenaemt/ Hof/ ende heeft groote ghenoechsaemheyt van alle dinghen/ sy handelen meestendeel met zijde/ met welcke sy somtijds op eenmael schijer vier dupsent karmelen beladen/ Ahebarbara en is oock op gheen plaetse beter te crigen/ die vintmen aldaer in grooter menichre/ alsoo datmen vijft oft ses pont om eenen Busaet gheeft.

Dese Stadt heeft byde seuen dupsent byrstedden/ De Inwoonders zijn van Machomets ghelooue. Van daer ist by de twintich dachzeyden te peerde tot aen de Riuere Euphza/ daermen veel schoone doopen/loten ende steden vint/ wel met volck bewoont. Onder ander lighier

aende Riuere Euphza/ Scirazo een treffelijcke Stadt/ sy heeft eenen heere voor haer seluen/ van Machomets ghelooue/ daer vintmen te coope een groote menichte Edel ghesceente/ veel Turkopfen/ Balafen/ van eender Stadt Balathsan ghenaemt daer ghebzaecht. Daer is veel blau costelijcke verwe/ diemen Ultramarim heet/ ooc Tution ende Balsen/ seer veel/ den welcken Balsen men in onse landen selden goet vindt/ wande hy heeft aldaer sulcke cracht ende werckelijckheyt/ dat op eenen moezghen/ so veel alster of ricken ende boozde neuse houwen/ hen lieben/ van stonden aen beghint de selue te sweeten ende te bloepen.

Dese cracht heeft hy thien Jaer en daer ouer/ in dien hy niet ghevalseit en wort. Dit lande heeft bouen maten boose listighe lieden/ die geen ware onghedalscht en laten van haer comen/ oft seer selden.

Vander Stadt Sambzagante in Persia/ vander grootte als Alkepya.

Dese Stadt vermacht estich dupsent mannen int velt/ en is inde grootte als Alkepya/ van Machomets ghelooue/ zyn witte ende welghedane lieden/ sy hebben grooten aenbal vanden Sophy die daer dickwils inden lande omme sweert/ alle die daer gheloouen in Subardar/ Orman ende Kuman/ die mede gesellen Machomets haers Propheets gheweest hebben/ riecht hy metten sweerde/ waer hyse cricht/ maer wie in Machomets ende Halij allen geloof die laet hy als aenghenaeem by dieuen.

Beschrijvinghe Indie/ eerste-lick int ghemeyn/ van haer zeden/ gheloouen ende ghebruycken.

India een machtighe Provincie in groot Asia.

India een lant Alie/ alwaer (als Josepho behaecht) Capn metten zijnen getrocken is/ en het selue ingenomē heeft/ en men heeft lange geloof dat het derde deel des aertryck in haer begrepen is. Dien name heeft het bande Riuere Indu/ een soo vruchtbaren lant/ dat sommighe boomen met wolle ouerwassen/ sommighe met honich druppē/ en sommighe boomen zijn so hooge datmen se niet ouerschieten en can/ daer is eenen getemperden locht/ goede sonne/ ouerbloedich vā water/ waer in de hermaerde riuieren Ganges en Indus vlieten met carbonckelen/ sinaragden/ vinomen/ perle. Daer zijn sulcke goutrijcke bergen/ datmen se gouterghen heet/ tot de welcke euenwel (ouernudts de Griffioen/ draken ende ander wonderlike dieren van ongelooflicker grootte) nu onmogelijck te comen is/ daer is Chain en al zyn gesien inder diluue verbronden. Nu wort India in drie delen ghedeelt/ namelijk in dat booyste/ binnefte en werste. Dat eerste oft booyste India streckt bande Persen tot aende Riuere Indum/ Daer ander binnefte oft middelste India en heeft geen eynde/ En dit laetste India is met alder rijkdommen ende geschicktheyt des volck dat treffelijckste bouen dander/ met zeden en ghesichten ons niet ongelijck in veel dinghen/ vrentelicke goetherrijcke lieden/ rijcke Coopmannen/ en dese hebben veel Politien na onse ghebruyck ende ghewoonheyt/ met tafelmaniere/ eten/ dincen etc. Vnder twee volcken Indie stetteren opter arenden omme/ naer seker. Alle Indianen hebben ghebruyck van wijn/ maer maken den danc den

Indie beschrijvinge.

Die delen India.

Dat derde deel de ses Wereltboeck.

wijn niet onghelijck. Daer is tusschen de riviere Indo ende Ganghe een beke oft bozput/van wonderliken smake. De wterste Indi hebben (wt ghenomen Cooren) tot alder menschelicker nootdrift een overbloet.

De mannen in India en boeden gheen baerden/maer lanck hapt opt hooft/ in zijde ghevlochten ende opghelonden/ beyde mans ende vrouwen zijn van ligue meest ghelijck wy/ oock van soo coeten leuen/ sp scheeren den baert/ slapen op bedden met tapjten bedeckt. Inde cleedinghen zijn sp (ghelijck met haerlieden Europa) onghelijck/ nae gheleghentheid der plaatsen verandert. Met wolle en gaen sp niet omme/maer met zijde ende vlasch overbloedich. Daer vrouwen gaen costelick verciert met Siluer goudt ende Edel ghesteente/ ende dat met hoozen.

In dat middelste India hebben sp ghemeinlick alleen een beddegheenoet oft hupf/vrouwel/ dander twee soo vele als zijder hebben willen. Int voozste India hebben sp dit ghebruyck/ dat sp met pomperije ende heerlichheit der begravinge niemant en wijcken/ ende laten hen dat goet duncken. Dese oft sp wel Priester Jan onderwozen zijn/ soo en zijn nochtans gheen Christenen/maer van Machomet's ghelooue/ sp hebben Priesters/ die haer met wonderlijcken afbruyck castijden ende pijnighen/ van alle dieren te eten haer onthouden/ haer slechts niet pottagie/ moes ende crupde spijfende. Als dese steruen/ soo worden haer vrouwen met haer verbrandt. Dese Priesters zijn met toouerije wterwaten berocmt ende gheheplicht/ dese raden der verstoruen mannen weduwen/ dat sp haer met de Lijcken der mannen inden doot op offeren/ haer daer vooz de ewighe blijfchap toefegghende/ daer af sullen wy wat hoozen.

Veel Indi hebben menigherley Goden/ ghebruycken van offeren/ yperen/etc. De bruylost houden sp schier op onse maniere/ vrolick/etc. Euenwel veel daghe ende nachten. Op sommige plaatsen en heestmen gheen munte/maer men ghebruyckt daer vooz sekere steenen/ ende sommich gher ghelijck naelden geformiert/ ooc sommige quaerten oft bladerkens niet Conincks naem gheteekent.

In het voozste India ghebruyckten ducaten ende ander munte van gour ende siluer. De wterste Indij hebben busen ende alderley gheweer op onse ghebruyck. Op weynich plaatsen in India is het ghebruyck des papiers/maer schijuen op subtile schoffen van boomen. Arghelist ende dieuerije is byde Indianen in grooter schande ende verachtinghe. Sp hebben 12. Maenden ghelijck wy.

Wat in India wonderlicks gheuonden wort.

Watter in India vooz vreemde wonderlike menschen gheuonden worden/ hebben wy daer bouen niet verre van ibeghin deser Chyonijcke int langhe aenghelwesen/ hier wederom te verhalen onnoodich/ Nu wat India anders vooz wonderen wtgheeft. In India is een riviere Conchis ghenaeint/ die gheeft wt visschen de menschen ghelijck/ die snachts wt het water gaen/ houdt tsamen draghen aenden Ouer des waters/ ende wt het tsamen slaen der steenen byer wilsaen/ dat hout aenden Ouer ontstekende/ op dat de visschen nae dien schijn comen soudent/ ende dat zijse alsoo achter-snappen ende eten. Dese visschen somtijds gheuanghen zijnde/ en hebben vande beeldenisse der mannen ende vrouwen gheen onderscheet/ alleen dat sp spraekeloos zijn. Sommighe

hebben ghemeint dattet verbloekte menschen zijn/maer ick en houde daer niet af. Daer zijn oock op een ander plaetse in India visschen/ offen ende peerden ghelijck/ de welck de Amazonas dierwils inden crijch voeren/want sp soudent van eenen seer snellen loop zijn/ Daer naer als sp wederom thups keeren/ soo laten zijse aen zijden touwen wederom int water als in haren stal: Dit stuck luyt gheheel leugenachtich. Daer dat is ghewis ende waer/ datter in India Eylanden zijn/ Charis/ Thepobzanes oft Giana ghenaeint/ die alle dootsiecke menschen/ daer gheen hope des leuens meer aen en is/ (sp zijn Jonck oft oude) vercoopen/ slachten/ ende ghelijc ander vleesch wthouwen/ koken ende eten/ seggende dat wy sorte lieden zijn/ dat wy sulck goet vleesch den woemen vooz wozen ende laeten eten. Dese hebben groote ooren/ ende veel Juweelen daer in hanghende/ oock Edel ghesteente. Sp hebben leeghe hupsen/ meer binnen dan bouen daerde/ ouermits de hitte. Sp hebben overbloet van siluer/ goudt/ ende alderley Edel ghesteente/ daer wast tweederley peper/ daer is de groote riviere Ganges/ waer in de Crasodillen ende andere Zee wonderen zijn. Alwaer zijn op sommige plaatsen slangen soo groot als menschen/ de welcke de Inwoonders vooz een bruyckden spel/ tijdtcoztighe ende wallust hebben. In Malabzia der Contrepe Indie/ zijn slangen ses oft seuen ellen lanck/ schadeloos/ ten sp dat sp geticht worden/ dese sien seer gheerne kinderen/ ende op den rugge van thoost hebben sp een aensicht van veel verwen/ eens menschen aensicht niet onghelijck. Dese bel weertmen ende men brachtse vooz een gaepspel omme. Een ander ghelachte van slangen in dit Eylande Indie/ Sumaria ghenaeint vier voerich/ der welcker lijf Venisoen is/ ende den landlieden costelick om eten/ sp hebben oock hoozen. India heeft oock vliegghende slangen/ seer lustich te aensien van eenen snellen vlucht/ nochtans bauen ander senijnich. Het heeft oock wilde vliegghende katten. Item roode mieren/ vande grootte als eenen jonghen kreeft/ die dese volcken vooz wellust eten. Groote onghewoentlike offen waffen inde eynden Catjasp/ wit ende swert/ die hapt ende steert hebben ghelijck de peerden/ euenwel subijlder oft synder/ licht als een wimpel oft een bedercken/ Die en achtmen niet cleyne om vooz den Voesten vliegghen waepers daer af te maerken. In India is oock een Prouintie/ Marimum ghenaeint/ met onspreekelike veel Elephanten verbult/ vande welcke haeren Coninck alijdt thiene int Hof opvoert/ ende wordt op enen witten Elephant heerlijck ghevoert. India gheeft oock Payegaeyen/ den voghel Phenix/ alderley Edel ghesteenten/ wortelen/ speterijen ende peerden/ als Smaragden/ Ametrissen/ Saphieren/ Diamanten/ Carboucli/ Copasij/ Indus/ Crisoliphi/ Quichus/ Berilli/ ende schier alle Edel ghesteente. Item Gingber/ Peper/ Muschaetnooten ende Foelien/ Raeghelen/ kancelpijpen/ dat houdt Mocs/ Mannam ende ander speterije ende apteekdinghen/ hoewel niet altemael op een plaetse/maer soo wy hoozen sullen: In Malabzia/ Camphora/ Sandapa/ Vauda/ Capanpa/ alsoo oock de steenen. Sommighe heeten Indiam de sandighe Zee/ van dit altemael sepdt D. Hier int leuen Macharij/ ende beuestighet alsoo warachtich te zijn.

Van Priester Jan in India ende Ethiopia/ oock van zijn rijck ende ghelooue.

Priester Jan heeft veel plaatsen ende con-trepen/ Iae soo hen sommighe laeten beha-
ghen/

ghen/soo heeft hy het meestendeel/in India ende Ethiopia inne/welcker beyde (nietelick Ethiopia ende India) hy als opperste Bisschop ende Keyser werdt ghehouden. Syn ghebiedt/dewijle dat het verre van ons licht / soo en heeftmen niet veel toegangs daer toe. Hy schijft hem-seluen een Patriarch in India ende Ethiopia/ Ja dat veel meer is / zynen Tittel luydt alsoo: Johannes wt der cracht Gods / ende die vermaertheit ons Heeren Jesu Christi/Priester/een Coninck alder Coninghen/een Heere alder heerschappenden. Desen naem Johan Priester / is den ghemeynen naem alder Patriarchen in India ende Ethiopia/niet dat hy dese Landen gheheel regeert: maer dat hy veel landen ende lieden daer inne heeft / oock sommighe Provincien alleen metten ghelooue onderwoopen. Thomas ende Mattheus hebben in India ende Ethiopia inden Woorde gheerheert. Mattheus soude den eersten Paus in India (gelijck Petrus tot Rome) gheweest hebben. Daer na Eunuchus der Coninghinnen Candicia Hoofmeester. Desen Johan Priester en woort niet alleen vooz den oppersten Bisschop: maer vooz eenen grootten Imperatozem gheacht / welckis ghebiedt ghehoorsaem syn vierentseventich Coninghen/niet noch ontallighe Voosten die hem jaerlijcks veel schattinge betalen. Oock soude hy hondert ende twee endertich Aertsbisschoppen onder hem hebben/bande welke elck oyt minste twintich Suffraganios/oft onderbisschoppen (soomense noemt) heeft / onder welke sommighe Coninckrijcken besitten. Maer in Priester Jans ghebiedt/en syn alle Coninghen niet Christenen / maer twaelf Coninghen afgodisten/oft sy hem al-wel Christenbaer sijn. Sommighe van dese Patriarchen en meer andere / soudent tot inde hondert ende vijftich Jaer leuen / alsulcken ghesonden locht ende crachteighe speretige iuffer albaer / oock groote abstinentie / so darinnen de natuer niet en ouerlaeyt niet eenigherlep eten noch drincken / noch niet gheenderlep onghesontheyt en belast. De ghene die onder de Bisschoppen vrouwen nemen op Griekische maniere / die en soudent sy niet beslappen / noch tot haer ingaen / dan om kinderen te krijgen / ende bevrucht zijnde / soudent sy haer onthouden van alle by-slapen. Priester Jans stoel is tot Brich inde Hoofstade / daer heeft hy een seer schoon rierlich/Vorstelijck Halleys ende Hof. Ghehelelijck spijst hy te Houe ouer de dertich duysent menschen die op hem wachten/ende dienst hebben. Als sy teghen de byanden des Christelijcken naems te velde trecken / soo worden der tot inde thienmael hondert duysent mannen inden Crich gheboort / want India is seer volckrijck/wt oozlaecke: Dat sy noyt gheen Pestilentie gheleden noch ghesien en heeft / oock dat de lieden aen haer-seluen van lanch leuen sijn. Daer vergadertmen haest veel volcks/sy voeren oock dat Crups aen haer Banieren ende cleederen in hare Voelghen. Sy hebben groote acht ende opsien op haren Paus/den welken sy vooreplich achten: ghelijck wylieden eertijts den onsen / ende noch by vele ghewoone woort. Sy hebben in Nisse te houden ende te doopen meest ons ghebruyck / gheen bedroch noch valscheyt / gheen valscheydt / sweerder oft ouerspeelder en woort by haerlieden ghebonden / ofte pimmers selben.

Van het ghepronck des Hof-hondens Priester Jans en can ick niet ghenoech ghesegghen / oock van de vercieringhe haerder Tempelen. Danielem in Babylonias lijfachtich tot Ballachia ligghende / besoecken vele van haer jaerlijck wt deuotie bebaerdende: Bysonder eens haers den hooghen Priester Jan selue. Dat lichaem S. Thome woort vande Nestoriaensche Ketteren

tot Marpuria de vermaerde stadt op verheuen met groter reuerentie. Den Priester Jan is een bouen maten rijck machrich Paus / daerom dat hy Jaerlijcks ontfangt van eenen pegheltelken / syn Pausdom onderwoopen / een onte puer supuer Siluers / het welke veel hondertmael duysent guldens maecht / ende eene ontallighe somme goudts. In syn Hof heeft hy treffelijche Philosophos ende Astronomos / vande welke sommighe tot inde dize hondert Jaer gheleest hebben/ende noch leuen / tot de welke men sommighe van wonders wegen van verre treckt / Die loopen door gheheel Indiam / toecommende dinghen waerlegghende wt influentie des Hemels / dese houdt Priester Jan in hoogher eeren. In syn Landt worden onder andere wonderen bouen vertelt / de Hermophroditen / die beyde man ende wijf sijn in eender persoon / Item de Fauni / Sathiri / etc. ghebozen. In Ethiopia byden oozpronck der Riuere Nili / ligt een machtighe Stadt / Pauaria ghenaemt / waer in den machrichsten Coninck Hof houdt die in Ethiopia ghebonden woort / die veel Coninghen onder hem heeft / ende alle nacht tot inde duysent personen alleen op syn lijf wakende / besoldt. Dier woort byde Mooren eenen Coninck der Coninghen ghenaemt / ende euenwel Priester Jan tijnsbaer ende niet tribuyt onderwoopen. Desen Coninck is een Christen / daer niemant meer dan een beddeghehoort oft wijf en heeft. Sy houden haeren Vasten-auont niet danssen / springhen ende iubilieren ghelijck als wy. Ende inden Vasten plaghen sy haer-seluen met groter abstinentie.

Alle dese Coninghen hebben een bouen maten lustich vruchtbaer Landt/wt ghenomen van Wyn-ghewas. Daer vintmen honden vander grootte als by ons de Ezels sijn / De welke de Leeuwen op der nacht niet en verwachten. De Mans dragen costelijcke ringhen / de vrouwen cleedinghen van peerlen ende edel ghesceente ghesicht. Sy hantlieden sijn groote / vruchtighe Osse / Leeuwen / Elephanten / ende een groot wonder-Dier woort daer ghebonden van ghe-daente / eenen Elephant niet onghelijck / met eenen hozen aent voozhoof / ende eenen anderen te nusen wt-wassende/ende veel ander dieren zijnder in India / als Apen van so suellen loop als oft sy vloghen / groote ongheduerige Slangen / vijftich ellebogen lanch. Maer Ethiopia licht in Egypten wel vijftich dachreysen. Dit altemael is seker gheheel ende al Priester Jan onderwoopen.

Vander Indianen ghelegentheyt wonderlike zeden ende manieren van leuen / Oock van menigerlep volcken Indie.

India een Merck-steen Asie / int Oosten gheleghen / van sommighe soo wijdt gheacht / dat sy alleen dat derde deel der Werelt in hebbende / geschadt woort. Pomponius seyt: dat India so veel Lants heeft / alsoo wijt almen niet goeden wint in veertich daghen ende nachten seplen mach / maer woort teghen ons / dat is teghent Westen / mette Riuere Indo besloten / daer af dit machrich Lant den naem heeft / tegent Noorden reykhet tot aenden Berch Caucasum / ende reyt van de zuysche Zee tot inden Oosten ten eynde Asie. Daer toe heeft India soo veel ende menigherlep volcken / dat sommighe segghen duysent Steden daer inne te wesen / waer-by alleen de Indij de palen haers Vaderlands noyt en hebben ouerghescheden. Die vermaerde Riuieren daer in / syn Indus / Ganges / Hypanim. Het is een seer heijlsaem vruchtbaer Landt / waer in jaerlijcks tweemaal Vogst is / ende van alle dinghen een twee-

India ghele-
gentheyt.

Tweemaal
des Jaers
maeymen
in India.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Twelc So-
mers des.
Jaers.
Musican-
130. Jaer
oudt.

Eenboudic-
heyt der In-
dianen.

Indianer
sleedinge.

twedubbel incomen. In somma/India draecht een ouerbloet van alle dinghen / alleen en is daer gheen plaetse die wijn draecht / dan de Contrepe Musicanum/maer een rijck lant van Beyer/Canneel/Hebenum/Elephanten/Papegaepen/Monoceron/Berillen/Deamanten/Carbonckelen/Crisopas/etc. ende van alderley edel perlen ende ghesteenten. Aldaer zijn twee Somers / goeden ghetemperden locht / een vrychtbaer aertrijck ende waterrijck landt / waer by sommighe bysonder de Musican/ tot inde 130. Jaer out worden. De Sirciers worden noch ouder. Sy be-
driuen groote houerdige met haren hape ende haert / niet sonder verwen / geluwe oft vryp/daert van natueren swerte lieden zijn. Haer Ci-
raet is costelick ende menigherley / met edel ghe-
steente beset / sommighe met lynwaedt / som-
mighe met wullen / sommighe gheheel bloot/
alleen om de schamelheyt ghecleedt / henen gaen-
de. Het zijn swerte dappere stercke lieden / ghe-
lijck de Ethiopen oft Mooren sy leuen tamelick
sonder ouerbloet. Haer vercieringhe en is niet
alsoo machtrich/het zijn stille lieden / sy en hebben
gheen vrychde van groot gherammel. Van
diesse onthouden sy haer in alle manieren. Sy
en comen gheen letter / daerom en hebben sy
gheen gheschreuen Wet/ende ouermits haerder
eenboudicheydt / met welcke sy nae vernuft
ende haers herten recht ende goetduncken re-
geeren/soo gaet hen alle dinck gheluckich vander
handt.

Sy en drincken naer wetwysen haerder he-
ligien gheenderley wijn / dan in haerlieder Sa-
crificien. In ghesetten ende contrackten be-
wysen sy een groote eenboudicheydt/sy en liuen
niet / en hebben gheen wet / noch van leenen/
achterhouden / wederghen / etc. Sy en be-
hoeuen oock gheens segghels oft ghetupghenisse/
maer ghelouen eens peghelich woort. Haer
hupsen zijn meestendeel dach ende nacht onghes-
loten open. Sy eten op eender stonde alle met
malcanderen / soo veel alser een hups can be-
gripen / ende niemant van haerlieden eet al-
leen / sulck een ghesellich menschalich volck ist.
Sy hebben een groote blyschappe haer eyghen
lichaem te cretsen / met eenen daer toe ghemaec-
ten cam oft Instrumente.

Doort in haer begrauenisse zijn sy seer
scherp / in vercieringhe haers lijfs ouerbloe-
dich / want sy zijn schoon opgheriet met gout/
siluer / edel ghesteente / ende zijden laecken/ende
benierstighen haer tot al tghene dat tot vercie-
ringhe haers lijfs/ende aengesichts dient. Ghee-
nen ouden bedarchden en woort van henlieden
wegghen de veelheyt der jaren: maer van we-
ghen zijnder wijsheyt / gheert/maer wanneer
de wijs heyt met de Jaren ouereen comt / soo
woort daer een groot opsen op haer ghehou-
den.

De waerheyt hebben sy seer lief. Wie een
valsche ghetupghe oft loghenaer beuonden woort/
dien worden eerste leden aen alle zijn vinghe-
ren afgheshouwen. Wie eenen een lid ver-
lemt oft gheheel berooft / die en lijdt niet al-
leen ghelycke straffe tot boete: maer woort
ghedwonghen een lid vooz de handt te ghe-
uen.

Sy hebben veel van haer ouden ghecochte
wijuen/sommighe om ghehoofsaemheyt wille
haer te dienen/sommighe om lusts ende bysta-
pens wille / soo sy dese niet en bewaren / ende
rupsch te zijn dwingen/soo moghen sy haer trou-
we breken.

Soo wanneer pement eens ambachts mans
ooghe oft handt quetst oft verlemt / die is dat le-
uen ver vallen.

Der Coninghen liuen bewaren de ghecoch-

te wijuen: de Widders / ende dat ander hofghesin
is byten der poozten. Sy hebben een bysonder
wijse te offeren / grootelick acht hebbende / dat
sy Godt niet ghebreckelick oft berispyweerdichs
en geuen totten offer. Als den Coninck te rechte
sit om de claghen te verhooren / soo besocht hy
te wijle dat sy claghen/zijs lichaems / ende laet
hem van haerder drie streelen / dwelck sy vooz
ghesont ende een Medecijne by haerlieden hou-
den / ende en hoort dies niet te min claghe ende
antwoorde. Den Coninck moet nachts zijn
slaepcainer dickwils veranderen / ouermits het
nalagen der wijuen / der welckier perijckel hy al-
le ooghenblick verachten moet / want die den
Coninck droncken omkzengt / die heeft te loone/
dat sy met zijnen nacomenden sone vereneicht
ende toegesegelt woort. Als den Coninck ter jacht
rijdt / soo woort hy met een groot ghetal wijuen
omringt/die met twee trommelen ende simbalen
vooz henen trommelen/ende dat mannelick Hof-
gesin volcht na. Daer tusschen is een tauwe/wie
dit ouertrede ende hem totten wijue boechde/die
heeft den kop verbeurt. Als den Coninck inde
cintupnde plaetsen jaecht/soo staen ontrent hem
twee oft drie ghewapende wijuen / maer als hy
in open velde jaecht/so sit hy op eenen Elephant/
en by hem sommighe wijuen op Elephanten ende
peerden/al wel tot vryghen toegerust/en schieten
dat wilt vande elephanten. Op dese maniere ooz-
logen sy oock/alsoo/dat de wijfs altyts de nachte
by den Coninck zijn/om zijn lijf te verwaren. Sy
eere Jouen en de Riuere Gangen/oock sommi-
ghe hupsoden oft Genios. Het is een eergierich
volck/dat in alle zijn dinghen wil ghesien zijn/en
dat ewelich den den anderen niet wel daet ende
geschenck ouerwint. Dat gantsche volc is in se-
uen ordnen gedeelt/Deerste ordnen der Prieste-
ren oft Philosophen/der seluer en zijnder niet al
te veel/maer zijn in grooter eeren gehouden / ooc
byde Coninghen ende al het volck / dese zijn van
alle dinghen vry/van allen arbeyt ontslegghen/en
dienen niemant als onderwoort/ende liuen van
tghene dat den Goden gheoffert woort. Sy
besorghen de verstoene / men ghelooft by hen-
lieden dat sy den Goden liefstallich zijn/ende dat
sy sock weten wadt by de onderste inder hellen
gheschiet / sy segghen veel toecomende dinck we-
den loop des hemels / als wint / regghen/dierte/
cranchheyt/crysch/dorre jaren/vele hebben een-
deels eenen gheest der Propheete: Maer welcke
Pape dat daer liecht ende valscheleich vaticineert/
die en heeft gheen ander straffe dan een ewich
stilwijghen.

Dat tweede rot is der boeren/van alle oozlog-
ende arbeyt vry / alleen haers achterwerp te ple-
gen/gebzydt. Geen byant noch roouer en boecht
desen volcke eenich leet toe/want sy meynen dat
sy den gheneynen oozbooz dienen / tot allemans
welbaert ende niemants schade / ende daerom
niet recht van allen ouerlast gebzyt. Hierin zijn
de boeren so vry ende sozgheloos/dat sy met haer
wijf ende kinderen te belde seker leuen / ende in
gheen stadt oft opperdach en comen / dach noch
nacht. Sy geuen den Coninc tot tribuyt het vijf-
de deel al haers ghebous/ anders zijn sy van alle
dinghen vry/en ten betaemt niemanden eenigen
Ricker te besitten sonder voozgemelden tribuyt/
het sy wiet wil.

De derde Ordene der vee-Meyers oft Her-
ders/dese woonen altydt in hutten/ende Taber-
nakelen/ bezyen dat landt van wildt en voghe-
len met haer gheiach ende garen/het zijn oock al
proffitelicke lieden/by henlieden in weerden ghe-
houden.

De vierde ordnen der ambachtlieden/die alte-
mael tot haerder hanteringhe alderley nootake-
like Instrumenten maken/dese en zijn niet alleen
van

Jachtrij-
der wijuen
op Elephan-
ten.

Seuen ord-
nen der Ind-
ianen/der
Priestere-
ren.

Boeren by-
de Ind-
ianen wel ghesien

van alle besweringhe by/maer ontfangen oock van Coninck's kiste toezichtwerk.

Dat vijfde slot der crijchlieden / te Meer de ende op Elephanten beerdich. Dat crijchsvolk leeft al van Coninck's Hof/daer hebben sy voeder ende maeltijdt/met haer wijs ende kinderen.

De sesste oorden der bootschappers/die bespient al wat in India gheschiet / ende brenghent den Coninck aen/hebben daerom haren slot.

Dat seuenste slot der Gaetsheren en Wijsedie niet haer wijsheyt ende ghemeynen raet gheheel India regeren ende doozstaen/treffelijck van wijsheyt/die tot alle saecken geroepen worden ende geraedt byaccht/daer wt kiestmen Per-toghen/Dorsten ende Hoofsteden int belt / oock hertwaerts ende ghinswaerts om de Pollicie tonderhouden/het recht te besetten / op te houden/ende de quaden doenders te straffen. En gheen Oorden en derf tot dander houwelicken noch zijn vanden beranderen/maer wijs/man/kint/tmoet altemael in zijn ghelachte bliuen/houwelicken/ende zijns vaders oft Oordens handel drijuen. Alsoo en derf gheen crijchsmen een Woer worden/noch tot een boerinne / herdersche etc. houwelicken etc. oock geen herder tot een ambachtsman etc.

heerlicheit
e Indianen.

De byemdelingen ende van elders daer comende lieden / belwaertmen neerstich vooz onrecht ende ouerlast/soo sy int lant cranch worden soo besochtmense niet medelijne / de verstozen doen sy ter aerden/ghenen haer goet haren vzienden ende naesten. Byhemlieden en is doozgaens gheen knecht / daer en wort oock wt verbot eender wt by haer gheenen toeghelaten noch ghedoocht/maer zijn enkel byge / het dunckt haer onbillick te zijn / dat sy souden ghelijck werten hebben/ende oock niet ghelijck ghelack/eere ende recht. Maer dewijle dit volck van spraeke ende ghedaente veel onderscheyden is/so worden ooc de lantsghewijzen/rechten/zeden/religien/etc. wat verandert / alsoo dat dese wijs niet doozgaens dooz gheheel India en gaet/sommighe zijn van grouder zeden/sommighe woenen in tenten / eten rouwen visch / zijn bekleet met een cleedt van biesen ende dodden ghemaect / Sy varen in schepen van een stuck ghemaect / naemelick van een riet tusschen de twee knoopen. Daer zijn oock Indianen Hade ghenaemt / die eten rou vleesch/ende dodden haer cranchen / op dat sy hen dat goet vleesch niet en laeten verberuen/ende oft eenen zijn cranchheyt wt byese des doots wilde verhelelen ende loochenen / soo en helpt niet/ten sy dat sy boots ga/ende zijn dinghen doet. Naemaels gaen sy oock alsoo met het wijs toe/als metten man. De kinderen laten sy leuen. Maer wie ghelant tot in zijn ouerdom coemt/dien dodden sy ooc/en en laten hem geensins niet van selfs steruen.

ade groen-
elike
men.

heer
we
hede
men.

Daer is een wijde ander Natte der Indianen / de doozgaende gantsch contrarie / die en dodden gheensins niet alleen gheenen mensche/maer oock niet al wat leven heeft / sy en saepen oock niet/oock en bouwen sy gheen huys / maer leuen van een zaet dat de gherste niet onghelijck en is / dat van hem selfs wast / dat koken ende eten sy / die onder dese in een cranchheyt valt ende met cender siachte begrepen wort / alsoo dat sy besocht te steruen / die gaet in een wildernisse ende eenicheyt alleen / sonder eenich ghelickchap/aldaer verschap ende sterft sy / sy en wil niemant moepelick wesen met zijnen doot. Alsoo en weetmen niet oft sy verschapen is/want wt zijn wtbliguen oock niet / men laet hem vooz de Doghelen ende wilde Dieren onbegrauen liggen.

derken
India.

Daer zijn oock ander gheestelike Indianen/ Ginnosofische ghenaemt / de welke gheheel en

al naect gaen/inde woestijnen met haren ghe-
bysche voeten den gantschen dach onbeweet-
staende/sonder eenige smerte/ recht als onbeweet-
delick oft der sonnen oft coude onghewoelich / sy
sien ooc niet onbeweetende oogen stijf inde sonne
veel verborghentheden enuarende.

Item Bacianna een volck in India leeft /
scherpelic van een matelick leuen / ten worde
met gheenen wellust aenghetast noch gheuan-
ghen / ten begheert niet doozder dan dat het ver-
nuft totter natuere is epfcheide / ten soecht niet
den wellust ende ouerbloet der spijse dooz alle
Elementen / maer alleen die dat aertrijck met
ijser ongheweest van selfs willich gheeft / waer
by sy van gheender cranchheyt te segghen en
weten / ende het is een seer langduerende volck/
dat gheen medelijns hulpe en aentoept / maer
sonder wet ende rijt/genieyn vbelick leeft / met
ghemeynschap aller dinghen. Syen hebben geen
scherp Recht noch Ouerheeren / oock gheen woe-
(bewijle datter gheen ouertredinghe en is) dan
de Wet der natueren / nae welke sy leuen : ende
dit is haer eenighe wet / niet te gaen teghen dat
recht der natueren ende der vernuft / sy zijn al-
le van ghelijcken state/eere/ weerde/ rijckdom/
etc. Sy ligghen op der aerden/ leschen den doot
met water/ghenen soze en hiecht hen den slaep/
gheenen rijdt oft ghedachten en crancht haer
ghemoet / gheen hooberdige om te heerschap-
pen en is onder die ghelijcke/niemant en begeert
des anders dienst / sy sozghen slechts dat de be-
gheerte der vernuft ende dat lichaem den ghe-
moede diene. Gheen byer en verbrandt haer
huys/noch wint noch onghewal en canse bescha-
dighen/de wijle sy onder der aerden in hollen ga-
ten woenen. Daer cleedinghe is van boomstamel-
len/waermede sy haer natuerlike schamelheyt
bedecken. Sy en voeten gheenen crijch / noch en
weten van gheen wapen. De vrouwen en vertie-
ren haer niet om de mannen te behaghen / maer
also haer de natuere om kinderen te winnen tsa-
men drijft. Sy en hebben gheenen Tempel/be-
graefnisse noch onnut ghepronck.

Bacianna
een Christen-
delick volck.

Matelickheyt is haer medelijne/ geen cranch-
heyt en beuinden sy / ende de wijle sy gheen straffe
en verdienen / en den hemel niet en vertoornen/
soo zijn sy alder gheesteliken Gods by. Daer en is
geenen lachelicken/lichtbeerdigen schijp/fabel/
gaepspel/hanteringe/merctschap/ onnut geclap/
houeren/scholen etc. maer niet van ingeboren ende
recht als ingheplante eerbaerheyt/daer lieghen/
bedrieghen niet alleen veracht : maer oock onbe-
kent is. Doozts soo en offeren sy gheen ontschul-
dich be/seggende dat Godt niet ontschuldich
bloetvergiet meer vertoort dan verfoert wort/
maer dat sy mette woorden der biddende en
repne herten/dwelck Godt alleen met den men-
schen ghemeyn hebbe/vermoztet wort/ende dat
Godt alleen een welbehagen van zijn beeldenisse
inden mensche heeft. De Cathet hebben dit ghe-
bryck/beel wijuen hebben eenen man / ende als
desen metten doot afgaet/soo worden die wijuen
dooz tghericht gheroepen / ende die den versto-
uen man liefst ghehadt te hebben / met bonnisse
verclaert wort / die cleedt haer als een ouerwin-
neresse/bzolick/soo costelick als sy mach/ende side
met byeuchden neffens haren verstozen man
op de byerstede / ende laet haer met hem tot stof
verbranden/Dese houden haer hooz heplich. De
ouerbleuene leuen den anderen tijt haers leuens/
van alleman veracht zijnde / sonder eenighe eere
ende name oft fame.

Bacianna
vun Gods
dienst.

Doozts niet
haer doots
mans bes-
zant.

De kinderen van desen volcke worden ter-
stont nae haer gheboorte / banden daer-toe ghe-
ordineerde Richters oft Phisicen besien / ende
ist dattet hem aen haer natuere ende aensien
beuint/dat sy lyp ende niemant nat toecommende

Dat derde deel deses Wereltboeck.

zijn sullen / oft een natuerlick ghebreck der na-
tuere hebben / dat de leden niet gheheel en zijn/
soo worden sy terstont ghedoot / ende niet op-
ghevoedt.

Sy en houwelicken nae gheen rijckdom
nocheeldom / maer na de schoonheyde om kin-
deren te winnen / ende haer begheerte te versa-
den.

Wanne doch-
ters ter meret
gheftek.

Voorts hebben sommighe In dianen dese ge-
woonheyt / soo wanneer een Vader niet en heeft
om zijn dochter wt te besteden/ende dat haer nie-
mandt en vrydt / soo laet sy opblasen als in een
vel/ende voert de dochter ter merckt / die moet
haer als dan voort alleman eerst achter ontde-
ken/ namaels oock van voort tot ouer de schou-
deren/bestaet sy aende prooue/ ende dat sy de toe-
sienders behaecht/soo heeft sy als dan een eerliche
daet begaen ende hint vryts ghenoech. Van
vremde lieden in India met hontshoofden/
kletterende: Van desen als Sibor. seyd / zijn
der meer dan 120. duysent. Item sommighe
menschen die alleen vanden reuck leuen. Item
van eenooghighe lieden / die niet meer dan een
ooge aent voorthoofden hebben. Item lieden die
eeneu vreden daet hebben / daer sy haer mede
bedecken/ende soo groote oogen/ tot op de voeten
hanghende / leest daer bouen deerste deel deser
Chyongke. Wp Clesia in India baren sommi-
ghe wguen slechts eenmaels / der welker kin-
ders terstont grau worden. Sommighe ande-
re worden met grauwen hape ghebozen/In den
ouderdom worden sy swerd / sy leuen langher
dan wy.

Menschen
met hont-
shoofden.

Menschen
in menschen

Daer zijnder die gheen hoofften hebben/maer
haer ooghen ende mont aen de voert. Daer zijn
oock veel ander schier onghelooftiche dinghen
in Egypten. Daer af elders hier na volghende
oock wat.

Cathain.

Een ander Schitsche natie is in India /
Cathain ghenamt / die haer laten duncken dat
sy alleen twee ooghen hebben / ander menschen
voort blint oft eenoogich teghen henlieden achten-
de/ een cleyn volck van perfoone / cleyn ooghen
hebbende / altijd haerdtloos / die aenbidden de
sonne ende het beeltwerck / Sy hebben meniger-
ley superstitten ende byghelooouen / maer gheen
ghescheuen Wer. Het zijn wtermaten conftighe
wercklieden/een vreesaem volck / dat meer niet
liste dan niet sterckte steydt: Het boorchgheschut
ende schadelicke pijlen zijn sy bouen alle. Daer
munte is van papier/bierrant / daer op des Co-
nincy beeldenisse ghedrukt/de welke als sy ver-
croocht ende oudt werden/so wisselen zijse in des
Conincy munte/anders is haren hupstraet coste-
lick van siluer ende gout / sy hebben oock ander
metalen/maer weynich olie.

Veel wonder-
zen India.

In India seyt Siborus/zijn gulden Bergen/
tot welke men midts de Draken ende Griffoe-
nen niet comen en mach.

Van dit albergrootste ghelweldichste volck-
rijck landt / leest Plinius lib. 7. capit. 3. lib. 6.
capit. 19. Siborus lib. 15. Daer wassen sulcke
boomen datmense niet ouerschieten en can / sul-
cke vrychboomen heeft India/datter veel Legioe-
nen / oft Vaenken onder eenen wonen mo-
ghen. In Indien zijn menschen/vijf elleboghen
hooghe / die nimmermeer van haer cracht en
comen.

Daer Coninghen zijn soo machtich / dat som-
mighe meer dan 460. mael duysent mannen
ouder haer hebben / ende ouer de 600. hoopen
Rupters/9000. Elephanten / slechts van daghe-
licke Hofghesin / die daghelicks te Houe ghelyft
ende besolde worden. Sommighe ander 60.
duysent voet-knechten / een duysent Rupters/
700. Elephanten/daghelicks totten Crich ver-
dich ende toegherust aent Hof/ soo wy hier na

oock hoopen sullen / ende voormaels ghehoort
hebben.

Vanden lande Ophir in India ghelegghen.

Dit landt is vanden Ouden dat gulden aert-
gout ghehaemt gheworden/daerom / dattet
goutberghen heeft/die van Leeuwen ende grou-
welicke wilde dieren worden bewaert. Leest
Kabanum ouer desen spreuck 3. Reg. 9. Cum ve-
nisset Naues Salomouis in Ophir, fumpserunt ibi
aurum. Daer mede stemt schier gelijck Plin. Dit
landt gheeft ons gout/ Edel gesteente/ Diaman-
ten / Chyopassen / dat hout Chinum ende Ebe-
num/Papegaepen/Pauwen/Vuorheen/Apen/
ende veel wonderdieren: Van Judea scheept
men na langhen omfweef op de roode Zee voort
by dat Eplandt Afiongaber / die namaels Alex-
ander Magnus ter aerden ghelept heeft. Van
Ophir den soon Tectan des soons Heber heeft
dit landt den name. Dese contreye aenroert
de Prouintie Euilath / die van gout ende ander
Aromaten de voornemende wel ghelijck is/ Daer
af elders/recht int begin van deser Chyongke.

Ophir in
India.

Pigmea een landt in India

In desen Indiaenschen lande op tgheberchte
teghen de Oceanische zee ghelegghen / wonen
volcken / gheheeten Pigmei / van cleynen lijue/
nau twee elleboghen hooghe / soo Plin. ende Sib.
aentwisen/dese baren int vierde laet / ende ster-
uen int senende. Dese rijden niet bergadert hepp
op de rannen / ende stryden teghen de Griffoe-
nen / om haer plaetsen ende nesten te verstooren/
op dat sy niet op en comen noch toenemen / Hec
Plin. lib. 5.

De eerste
Crighstude
die jaer ouer

Vande Philosophis in India.

Iosephus lib. 7. capit. 28. sept / dat de wijse in
India die haer Philosophos noemen / nae dat
sy vrome mannen zijn / ende bewarnisse hebben
van dit leuen / als van eenen last hen vander na-
tuere opgheluydt / ende vorderen daerom de lie-
den haer seluen te ontluyen / niet soo geheelick wt
oortsaerke den quaden tontgaen / als van weghen
de begheerte der onsterfelicheyt. Onder dese
zijnder diet den anderen vercondighen ende te
bozen aenseggen als sy steruen willen / ende haer
seluen richten/ende daer en is niemant diese daer
af belette/maer noemenssalich / ende schijnt
haer voort een vrisderliche welghedaen daer toe/
soo vastelick ghelooouen sy/dat de sielen wooninge
by malcanderen hebben sullen / Van der goede
vrienden als sy sulck bootschap vernemen / ver-
branden haer seluen oock daer mede/ op dat sy in
dander leuen tot haer goede vrienden comen/son-
der welke sy hier niet leuen en mochten. De
leuendighe beueenen haer seluen / de verstoruen
heeten sy salich / als die nu inden staet der salic-
heyt. ende onsterfelicheyt zijn. Hec ille. Daer-
om verbranden (soo ghehoort is) op veel plaet-
sen in India de vrouwen haer seluen / na haerder
mannen doot / met grooter solemniteyde aller
vriendtschap / dwelck beyde der vrouwen / den
verstoruen ende al haer gheheel maetschap een
grote eere is.

Van bysonder plaetsen in India/ter-
stelick van Cambria de vermaerde stadt/
ende haren Soldaen.

Vande Riuere Indo teghen tZuyden lichte
de edel stadt Cambria / tot de welke men
niet baren en can dan als de wateren aenlo-
pen/ende dat de wateren 3. oft 4. mijlen wtlo-
pen. Die stadt is op onse maniere bemert/
seer machtich van goede / volcke / cozen / ende
alle vrychten, Daer in vintmen 8. oft 9. stucken
inde

in de Aptekke behoovende / als Turbato / Galan-
ga / Spicanarda / Asa fetida / ende Lat / etc. Men
hout aldaer oock een groote somme boomwolte
alsoo datmen Jaerlijc tot inde tsestich gheladen
schepen met boomwolte van daer voert. Oock
seer veel zijde ende ghewaet. Daer vintmen de
Carneole ses dachzepsen van daer / ende neghen
dachzepsen van daer Deamanten. Dat volck
in deser Stadt en is noch Jode / Christen noch
Heiden. Sp en eten gheenderlep dinck dat bloet
heeft / oock en dooden sp niet wat leuen heeft / sp
houde de wet der naturen henlieden ingeplant /
alsoo dat sp niemant pet toe en voeghen / dies
sp selue wilden bruide zijn. Daer cleederen
zijn hemden / sommighe gaen gheheel bloet / we-
ghenomen alleen dat sp doechen om de lendenen
ghebonden / draghen. Op thoost draghen sp roo-
de oft leuerberwe Linten / sp hebben Godt voor
ooghen.

Den Soldaen deser Stadt is van Nach-
met's ghelooue / met al zijn Hofghesin / sp houdt
altijds twintich dupsent mannen te Peerde /
waer sp op staet oft eet / so wachten op hem vijf-
tich Elephanten / en comen alleen met haer sna-
renspel hem ter eeren ghereden / smozghens eer
sp op staen wil voor het Pallaps / ende thinael-
egdes / diesghelijc met wel soo veel Instrumen-
ten als Trompetten / Basunen / Sinck / Cron-
melen / Pijpen / Vpolen / altemael tot het Hof-
recht / anders en hebben sp gheen oeffeninge / daer
nae rijden sp wederom werch. Dien Soldaen
heeft eenen knevelbaert onder den neuse / so lanck
dat hem op thoost te samen bint / ende eenen wit-
ten baert tot op den gordel / ende dat staet wel.
Sp hout byde vier dupsent vrouwen / en slaep
alle nacht by eene / smozghens vintmen se doode
ligghen / ende alle mozghen en wort dat selfde
hemde niet meer van eenighen persoon aenge-
daen / diesghelijc alle ander cleederen. Alle moz-
ghen doet sp een nieu cleedt aen. Alle mozghen
eet sp fengn / daer af sterft wien sp toeaessent /
alsoo wanneer sp peimant dooden wil / dien spout
sp fengn (dat hem alleen onschadelick is) on-
der de ooghen / soo sterft sp terstont. De vrucht-
baerheyt deser lants is onwtsprekelijc / met
rijcke ende treffelike Coopliden. De deser Stadt
Cambeia ende noch eene / versietmen met sijde
ende bodmwolte dat gantsche Persiam / Ara-
biam / Tartarien / Turckijen / Syriam / Bat-
bariam / Aphricam / Ethiopiam / Indiam / en-
de veel Eplanden / dickwils varen van daer drie
hondert gheladen Raue oft Schepen. Daer
Coopliden heeten sp Gussuran. Sp en eten
gheenstins niet van al dat leuen ghehadt heeft.
Sp en drincken gheenen wijn. Sp zijn wit-
ter dan die tot Calicut. Sp aenbidden Sonne en
Mone.

Van het Leuen ende Zeden des Conincks tot Joghje.

Desen Soldaen is een man van grooter
heerschappij / sp heeft entrent by de der-
tich dupsent mannen te houe / sp is een Heiden /
al zijn volck van een bysonder ghelooue / van-
de Edele ende dat Hofghesin wort sp voor hey-
lich gheshouden / van zijns leuens ende wan-
dels weghen / want sp gaet altijds ouer dype oft
vier Jaren selue wt deuotie te voer bevaerden
ghelijc een Pelgrim / op ander lieden cost en-
de teringhe / met dype oft vier dupsent mannen
vanden zijnen / met wijf ende kindt / ghelijc de
Zegeiners / ende voeren met haer Meercatten /
Libete / Papegaepen / Leoparden ende Vale-
ken / treckende alsoo door gheheel Indiam.

Sijn cleedinghe is een Geyrenhuydt / een
voet ende achter / dat hant wtwaerts ghekeert /
zijn doncker bypne lieden. Sp draghen alte-

mael Perlen en Edel gheslechte inde dozen han-
ghende / een pegelick na zijn vermoghen / thups
draghen sp hemden. Daer den Coninck / Cel-
dom / ende de beste gaen metten aensiche / armen
ende het gheheel lijf / ouersaep met gemalen mis-
keliaet ende niet wel treckende dinghen. Sp heb-
ben veel sorte deuotien / Sommighe dat sp nem-
mermeer hooge sitten noch eten en willen / maer
altijds opter aerden. Vnder gheloost nemmer-
meer te sprekē / Deen en wil nemmermeer ouer-
epnde staen / vander wil willich blint zijn en laet
hem lepen.

Sp draghen ghemeynlich hoornen aen haer
halsen waermede sp de aelmoeffe eyschen / wan-
neer sp in een Stadt comen ende blasen / wan-
neer alschoon den Coninck niet en treck / so treck-
kender nochtans drie oft vier hondert met mal-
tanderen ghelijc de Zegeiners / ghewoonlich
drie oft vier daghen in een Stadt bliuende / men
doet hen groote eere aen / want men houte voer
heplich / ende al sloeghen sp peimant doode die
alschoon vande macherichste ware / men hiet hen
lieden te goede. Dat landt van desen volcke is
Bergich niet seer vruchtbaer / meer gebreck dant
ouerbloet hebbende. Daer wooningen zijn snoo-
de ende onnut / de Stadt is onghemuerd. Voor
haer als door de lantrepers / comen seer Ede-
gesteenten wt India in ander landen / want van
weghen haerder vrjheyt ende heplicheyt /
vringhen sp dertiet haer sonder alle costen. Die
Stadt ligt vijftich dachzepsen van Cambeia /
met de welcke sp altijds rijcch voert. Twael-
dachzepsen van Cambeia licht Ceul / daer tus-
schen heet dat landt Guzerat / een goet landt van
roozen / gherste / Rijst / ende alderlep voetsel / sp
ghaen naect / den wijn en wast daer niet / daer
zijn veel Peerden / Ossen / Roepen. Daer ghelooue
is ghelooue is ghelijc tot Calicut. Twee dach-
zepsen van daer licht een Stadt Dabuli ghe-
naemt / welc Coninck vernach byde dertich
dupsent mannen / strjdtbaer met beuckelaers /
hantboghen / anders alle hanteringhe / ghelooue
ende maniere als tot Ceul.

Van het Eplant Goga in India.

Goga dat Eplant ende die Stadt / is den Co-
ninck van Dechan rijstbaer / ende gheest
hem jaerlijc thien dupsent Sephari oft ducaten /
de welcke de Bardei heeten / waerop op de een
zijde twee dupuels gheprint zijn / op vander zijde
sommighe letteren. Den Hoofman van dit Ep-
lant is een Mammaluck / ende hout ghemeyn-
lich byde vier hondert Mammalucken. Een
wit Mammaluck heeft ten minsten vijftien
Bardei ter maent. Desen voert grooten rijst al-
leen met zijn Mammalucken metten Coninck
van Barlinga. Den Coninck van Dechan hout
desse Mammalucken aen zijn soldge.

Vanden Coninck ende Coninck- rijcke tot Dechan / de schoone Stadt / ende zijnder rijckdom ende lid- derschap.

Een Coninck van Nachmet's ghelooue
Eregiert tot Dechan / die alijdt aen zijn Hof
byde vijftien twintich dupsent mannen hondt / te
peerde ende te voete. Dat Coninckrijck ende die
Stadt / is vruchtbaer ende schoon / sp heeft een
ouerschoon Valleys daer in / daer in leeft sp
in grooter pracht. Zijn dienaers draghen roo-
de spitzen aen de schoenen / daer op robijnen
ghehecht / oock diamanten ende ander steenen /
sp draghen oock de handen en dozen vol costelic
heys. Daer vintmen een nigle tontfortune dia-
manten / ende het wort met grooten ernste be-
waert. De vrouwen gaen bedect als tot Da-
mas.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

naesco. Dit volcks cleedinghe is zijden laecken/ ende ouerschoone hernden/ sp draghen kiniebofse- kens / witte hosen van boomwolte ghemaecht. De schoenen der sijcke zijn beset met steenē. De- sen Coninck boert alrijt kirijch metten Coninck van Parsinga / den meestendeel zijns Crichs- volcks zijn vromden ende wetlanders / witte sie- den/dat landtvolck brupn.

Den Coninck hout alle zijn Soldenters heer- lick wt/met grooten Solde / waerby hem de be- ste crichslieden toetrecken / die ergens inden lan- de zijn. Hy is der Christenen bouen maten groot vrant / ende hy heeft seer veel schepen van oorlo- ghe ter zee.

Vander Stadt Bathacala / Cent- acula / Onoz ende Mangolor in In- dia/ende haer vzychtaershepde in veel dinghen/ook van haer leuen/zeden ende cleederen.

Bathacala een Edele Stadt ende Coninckrijck in India / daer daghelicks veel Heydensche Coopliden ligghen / van weghen haerder han- teringhen ende Cooymanschap / want daer is een haren der Zee/ende eenen grooten neerslach. De hauen aender zee leydt op een Italiaensche mijle nae van der Stadt / men vaert door een Riviere inde Stadt tot aende mueren. In dit lantschap waft een ouervloet van rjys / en sup- kercandys. Aldaer beghinnen de vijghen ende noten te wassen/ghelijck tot Calicut/sp zijn oock van ghelooue als tot Calicut / alsoo wy hoozen sullen. Men en houdt in desen lande gheen peert/ Ezel noch muyl / maer koepen / buffels/schepen ende gepten zijn daer veel. Daer en waft oock gheen gherste / noch eenich moes in desen lande/ maer andere vzychten niet alleen vele / maer seer goet. Een Eplandt niet verre van daer aen dit stootende/Anzedina ghenaemt / in welck een by- sonder Heydensch volck woont/die houden haer altemael booz Edel/dat Eplandt heeft byde 20. mijlen in hem begrepen / theest een goede hauen/ soet water / euenwel boosen locht ende niet seer vzychtaer.

Twée dachzepsen van dit Eplandt leydt de Stadt Centacula / welckier inwoonders brupn- uerwich / naecht gaen / bloots hoofds / euenwel gheschoept / men bindt daerin alder ley nootd- brust/van dat in India waft. Den Dorst van dit Eplandt is onder den Coninck tot Bacta- cula.

Twée dachzepsen van daer leyt Onoz/de Stadt/ die heeft eenen Coninck / den Coninck tot Par- singa onderwoopen.

Dese Coninck is een ghesheel goet man / ende des Conincks Portugaels goede vriendt / hy hout alrijt seuen oft acht schepen ter Zee met crichs volck. De spijse van desen volcke is meest rjys / sp gaen naecht / alleen de schamelhepde be- deekt / met eenen boozschoot / daer ontrent zijn veel wolue/wilde wijnen/herten/leeuwē/koep- en ende Castrons / alder ley boghelen / roosen ende veel ander bloemen bindtmen daer het jaer ouer/den locht is seer edel ende goet/waer by die menschen van seer lauck leuen zijn. Nu byder Stadt Onoz leyt Mangolor/daer worden som- tijts rseffens gheladen vijstich oft sestig schepen met rjys. De inwoonders zijn seer subtijs Hey- denen. Haer leuen/zeden de cleedinge is als booz verhaelt.

Van Cannono een grootmachtighe Stadt ende Coninckrijck in India.

Cannono een grootmachtighe volckrijcke Stadt ende Coninckrijck in India/der wel-

ker Coninck een goet vrient is des Coninck van Portugael/daer is een hauen daermen de last- peerden/die gheladen wt Persia comen/loft/elek- vande welcke vijfentwintich ducate te tol moet gheuen / daer nae gaen sp op het landt nae Par- singa / daer hebben de Heydensche Coopliden eenen grooten handel/daer en waft gheen cozen/ noch wijndruppen / oock gheender ley vzychten de onse ghelijck/dan Citroni ende Coutwoorzen. Dat landtvolck aldaer en eet geen boozd/maer rjys/btich ende noten. Dat lants wesen ende ghelooue is schier ghelijck tot Calicut / den han- del aldaer is met speterie/peper/ghingeber/car- damoni/mirobalani/ende wepnich Cassia. Die Stadt en heeft gheen mueren om haer / de hup- sen seer slecht. Alle vzychten zijn volcomender en anders van ghedaente / dan by ons. Dat landt is vol grachten/booz ghewelt ghemaecht.

Den Coninck van deser Stadt bermach vijf- tich dupsent Jaeri/dat is Edelen int velt / haer gheweere zijn beuchelaers / swerben / hantbo- ghen ende lancien / nu hebben sp oock sommighe buffen ende gheschut / sp gaen nochtans naecht ende gheschoept / met eenen doeck omme haer/ ende niet oft hooft / dan inde oorloghen bin- den sp eenen tweedobbel doeck om thoost ghewonden/al van roode verwe. Daer en ghe- vzychtmē noch peert/ Ezel/muyl noch kemel/ maer alleenlijck Elephanten/norhtans niet tot- ten stryde.

Die Stadt is van grooter hanteringhe / der- waerts alle jaer byde twee hondert schepen van menigher ley landen comen.

Vander Stadt Bilinagoz in het Coninckrijck Parsinga.

Vijstien dachzepsen ouer landt / teghen het Oosten van Cannono / leyt de Stadt Bisi- nagoz / des Coninck van Parsinga / ouervloe- dich groot / ende seer wel ommuert / ende heeft rontsomme haer seuen mijlen / dize ghemuerde Circulen ende omloopen. Het is een Stadt van grooter hanteringhe / vzychtaer / van goeden locht / gheschiet van menschen ende alle dingen. Aldaer is grooten lust van jaghen ende vliegghen/ dwelck sommighe booz dat Paradys houden/ een landt van alle tijdtrozinghe/vriendelijck vye- delick volck. Dat landt met zijnen Coninck is afgodisch/hy houdt alrijt in zijn Hof tot in- de veertich dupsent mannen/alleen te peerde / en een peert ghelt by hertlieden tot inde dize/ vier oft vijfhondert Bardeij/dat is Ducaten. Sommi- ghe Dorsten peerden worden gherocht om acht hondert Bardeij. In desen lande en lijdmen gheen Jherripeert.

Den ghemelden Coninck hout alrijt byde vier hondert Elephanten / ende eens deels veel Dro- medarisen/die loopen wt der maten snel.

Vande natuere/aert/ghedaente en verstant der Elephanten/ende hoe sp gene- reren/ook hoe sp ghereden ende toegherust worden tot- ten stryde.

Elephant oft Helyphant / onder alle Dieren Elephant ghedaente. dat sterckste op aerden / als Plinius ende andere aenwijsen tot inde 12.13.14.15. spannen hooghe/ende haerder eene groater dan dize Buffels/van Buffels verwe / met eenen langhen ghetromden nebbe / tot op der aerden / booz- waerts wt van vleessche / daer mede neemt hy de spijse ende drack inden mond / want hy heeft zijnen muyl beneden aenden hals / ghelijck eenen fleur / die twee groote tanden diemen in onsen lande brenge / staen hem inden oppersten snijpte / Aechts voozwaerts ten muyle wt / zijn oogen

oogen zijn twee spannen lanch / op alle plaetsen seer breebt / zijn schenckels zijn beneden soo groot als bouen / alsoo dat sommighe meppen / dat sy gheen lidt ende bupghelidit en hebben / maer dat tet een gheheelen stock sp / alsoo hy inder ghebaente den te sien is / soo ist waer / maer hy heeft bouen int gheboecht / ende gheheel nebet byder aerden / zijn leden ende knoesselen / waer mede hy hem bucht ende boozwaerts gaet / den boedt is onder gheschijft / als een groote taillooze. Int onderste om de voeten zijn vijf naghelen ende hoornen / zijnen steert is ghelijck eens Buffels steert / byde drie spannen lanch / hy heeft int onderste weynich haps daer aen. Ende het wijfken is clepnder dan het manneken / maer veel stercker ende cloecker / teghen ander dieren naeuere / oock hoochmoedigher dan het manneken. Sommighe onder de Wyfken deser dieren zijn weert ofte grinnich.

Hi totten Crich worden sy alsoo toegherust: Een Elephant draecht een sadel op / ghelijckmen de Muplen tot Napels sadelt / onder enghe met twee plere ketenen / op elcke byde een seer groote kiste / van hout seer sterck ghemaecht / ende in elcke kiste gaen drie mannen / tusschen de kisten op des Elephants hals sidt een man / rydende / die spreekt metten Elephant / dat verstaet hy altemael / alsoo dat hy gheen thooms / hepels oft halsters en behoeft / maer gaet / alsoo hem die op hem sit / toespreekt / dies hem niemandt verwonderen mochte / sulck een verstandich dier ist / soo datmen wel sweeren soude / dat hy verstaet / al watmen met hem spreekt. Alsoo sitten op elcken Elephant seuen personen / die zijn beleet met Pantfiers / haer gheweeren zijn Spiessen / Pantvoghen ende Dartsen. Sy wapenen de Elephanten oock met Barnas / ende op meeste om thoost ende haren crommen nebe / daeraen bintmen hem een sweert twee elen lanch / als eens menschen handt breebt / ende als hem die daer opt sidt ende rijdt / gheen van dander sesse en derf met hem spreken / ghebedt / staet stil / gaet voort / keert omme / balt dien aen / stoot desen / doet hem niet meer / houdt op / ende dierghelijcken / dat verstaet hy altemael / en doet het voeghelicker dan een mensche.

Maer als sy erghens ghewont ende gheboeken worden / sou en canse niemandt ghehouden / ende meest worden sy inde blucht ghewepndt met byere / dat hen somtijds teghen ghebrachte wordt / dwelck sy dan bouen alle ander dinck / machtich seer breefen. Zijn sterckte is bouen alle ander dieren. Wanneermen somtijds een lechschip op blandt wil schupuen / dwelck veel hondert mannen niet en vermochten: soo onderfement slechts booz aenden snuyp met wraughen / ende steldt drie oft byer Elephanten daer achter / die laeten haer seluen neer vallen op de knien / ende met de hoofden rucken sy dat schip ghewelbelick wt op blandt. Met haeren snuyp ofte nebbe heffen sy lichtelijc eenen Quatrin vander aerden op.

Somtijds als men eenen boom oft tack van eenen boom houwen wil / soo treckt hy hem by achter aen / aen een touwe / dwelck gheen vieren twintich mannen en vermoghen. Zijnen ganch is seer stille / diese niet ghewoone en is te ryden / dien ist een ongemackelijck dier / want het maert den mensche een verkeerde maeghe / als wanneermen op de Zee vaert / daer somtijds stozmen zijn.

De Jonghe Elephanten gaen eenen tellenden ganch / den Mupldieren ghelijck / ende het is seer rijdtoczelick daer op te ryden / wanneermen daer op sitten wil / soo biedt den Elephant eenen den achtersten voet / van daer op climmen op hem / euenwel niet sonder hulpe der menschen.

Als hy genereren wil / soo gaet hy op een hemeliche plaetse / water oft marasch / daer veereenighen sy haer / ende genereren ghelijck alle ander dieren.

De nieren vanden Elephant gecroocht / is een Conincklick eten / dwelckmen Dorsten booz draecht. Een Elephant ghelt in sommighe landen alleen vijftich Ducaten / in sommighe plaetsen dupsent tot inde twee dupsent Ducaten. Sy weten meer bescheets / dan op sommighe plaetsen de menschen.

Vanden Coninck van Parsinga / ende zijnen rijckdom.

Den rijcksten Coninck die onder der Sonnen is / soude den Coninck van Parsinga zijn / die daghelicks te ontfanghen heeft / twaelf dupsent Bardep / dat zijn Ducaten / daghelickscher rente in comens / sonder den toeval der Orloghen ende ander ghelucken / zijn Stadt heet Parsinga / die is ghehoudt opten aert als Malen / maer en heeft soo effen landt niet om haer / zijn Coninckrijck leyde meest ghelijck Napels oft Venedien / heeft de zee tot beyde zijden. Hy ghelooft met al zijn volck ghelijck die van Calicut / sy leuen als de Edelen. Haer cledinghe is (wat eerbaer wil zijn) een cozt hemde / ende op thoost eenen bont nae Heydensche zeden / ende niet met allen aen de hoeten. Dat ghewepn volck gaet gheheel ende al naecht / alleen de schamelhepdt bebedt / met eenen boozschoot. Den Coninck draecht een Bonette van gouden laecken / twee spannen hooghe. Hy heeft altyds Crich met sommighe Heydensche Coninghen. In de Orloghen draecht hy een cleet met goude bloemen ghestickt ende ghebozduert / om ende om beset met Edele steenen. Zijn Peert is costelicker met gheluynde / dan somtijds een goede Stadt weerd is / ende als hy spaceren oft andersins tot zijn affayzen rijdt / soo ryden algt niet hem drie oft vier ander Coninghen / met veel ander Heeren / (onder welcke hy recht als een Keiser is) somtijds met vijf oft ses dupsent Peerden wel toegherust. Hy munt Bardepen oft Ducaten / oock noch een Silueren munte Chare ghenaemt / ende een ander goudt munte Canon ghenaemt / vande welcke de twintich een Barbye ghelben / oock een cleyn Silueren munte / die heetmen Cas / de 16. ghelben een Chare. In dese landen is men allefins seker / dan datmen hem booz de Leeuwen / die opter straten loopen / bewaren moet. De spijse is ghelijck tot Calicut. De Coninck is een bysonder vriendt der Christenen oock des Coninck van Portugael / den seluen en gheschiet in zijne landen / als sy toebaren / niet alleen gheen oneere : maer groote eere ende vrientschap.

Van sommighe ander steden in India.

Twaelf mijlen van Cannonoz leyt een groote / maer arme Stadt / Zornaparan ghe-nacint / der seluer neringe is arbeyplick / sy leuen van Roten / die wy Indiaensche Roten heeten / deselue eten sy met een weynich Rys. Van leuen ende Ghelooue zijn sy ghelijck die tot Calicut / euenwel woenen daer altydt byde vijftien dupsent Heydenen / ouer in idts den ouerbloet des houts / tot schepen sijne wercklieden / oock veel Cooplieden / nochtans altemael den Coninck tot Calicut onderwoopen. Daer zijn arme hupfen / vande welcke een by eenen haluen oft heelen Duraet weerd is / des besten Bozghers hups twee.

Een dachzeps van daer leyt Pandarani / een Stadt onderwoopen dien van Calicut. Teghen

Dat derde deel deses Wereltboeck.

ouer die Stadt leyt een leech ende onbzuchtbaer
Eplandt/daer en woont niemant in. Niet verre
van daer leyt een Stadt Capagato/ vier mylen
van Calicut/waer in een schoon Palleys is.

**Vande grootmatighe Stadt ende
landt in India/Vedes Calicut ghenamt/
van haren Coninck/gheloooue/ghes-
daente/cleedinghe/zeden en
gherechtigheyt.**

Calicut des
schreuen.

Calicut is een Stadt op vasten lande ghele-
ghen / aen welcke de Zee aen sommighe
plaetsen staet ofte stoot. Een Riviere enghe
aende inbaert der Zee / deyle de Riviere midden
van malcanderen / in twee deelen/ende deyle haer
in veel stroomen/inder Stadt wt. Die Stadt en
heeft gheen muur om haer / maer sy is onghes-
daerlick by eender myle weechs seer enghe te
saemen ghebout/maer buyten den omloop staen
de hupsen wat wijder van malcanderen ghe-
bout/ende alsoo streckt haer die Stadt met haer
begrip tot op elf mylen / maer de hupsen daer
in zijn seer snoode / dat ghemuerde is ontrent
eens mans lengde / op een Veert / hooghe / den
meestendeel met loof bedeckt / sy en hebben ghe-
heel gheen Solber oft Doute/Goysaecke/daer
en is gheen grondt int Kertrijck / om groot
ghesichte daer op te setten / drie oft vier span-
nen in de Aerde vintmen water / alsoo / dat eens
Coopmans hups bystien oft twintich Duca-
ten cost. Een vande hupsen des ghemeyn volcks
gheldt ontrent eenen haluen / tot inde twee Du-
caten op timeeste.

**Vanden Coninck tot Calicut/ende
van dat volcks gheselickheyt ende ghe-
looue/hoe ende waer om sy den
Dupuel dienen ende
aenbidden.**

Coninck tot
Calicut aen-
der den dup-
uel.

Den Coninck van Calicut met al zijn volck/
is een Afgodist / aenbiddende den Dupuel/
ende belijden nochtans ende bekennen by met-
ten monde/datter eenen God is / die gheschapen
heeft Hemel ende Aerde / ende de gantsche we-
relt/maer dat wanneer Godt richten ende ooz-
deelen wil alle boofheden ende werken der men-
schen / eude alle sonde straffen ende wreken / dat
hem dat gheen vzeuchde en ware / ende gheen
ruste en soude hebben / ende dat hy daerom sulcx
dooz zijn knecht doet / ende ons daerom de-
sen gheest den Dupuel/in dese Werelt ghesonden
heeft / met volle ghewelt / de Goddelijcke ghe-
rechticheyt te bedienen / den Kerchveerdighen
wel te doen/de boosen te straffen/alsoo/dar hy wel
doe/den ghenen die wel doet/quaet/den ghenen/
die quaet doet. Desen Dupuel heeten sy Deumo/
sy schilderen hem ouer al afgrijpselick/met grou-
welicken wraeckghierighen ghebare. God noe-
men sy Camerani. Den Coninck houdt des
dupuels beeldenisse in zijn Palleys / in een ghe-
richte ghelijck een Capelle/twee schreuen lanck
ende breedt/drie schreuen hooghe / met een dooz-
smeden deure / met verheuen Dupuelen.

Dupuels
Capelle.

Int midden deser Capelle is eenen setel / daer
op sit een Dupuel / ghegoten van Clockspijse
ende Metael/hy heeft een drie dubbel Croone op
thoof / met drie cleyn Croonen / in ghetrocken
ghelijck een Hous / vier hoornen / vier groote
tanden/met eenen ongheschildten / wijden / open
muur / den neuse ende de ooghen grauwelijck te
aensien / zijn handen ghemaecht ghelijck als ee-
nen kranwel / oft luetende haecken / voeten als
Hanen voeten / altemael soo vzeelselijck ghedaen/
datter versichelijck is aen te sien / ende ront-
somme die Capelle is de schilderij enckel dup-
uis / ende op alle vier hoeken sidt een Dupuel

op eenen stoel / die ghemaecht is wt een blamme
byers/in de selue blamme is een groote menich-
te van sielen/van eenen vingher ende eenen hal-
ken vingher lanck/ende den voorszeyden Dupuel
houdt met zijnder rechter handt een ziele in zij-
nen muyl/met de lincke grijpt hy nae een ander
siele/daer mede de sondaren dreyghende haer te
straffen / soo sy onrecht doen. Alle morgghen co-
men de Bramini/dat zijn haer Papen/ende was-
schen den ghemelden haren Afgodt/met welric-
kende water / ende herdoeken hem met costelijc-
ken reuck / altemael daeromme / op dat hy hen-
lieden als een Scherprechter Godts/ghenadich
sy. Al van soo dat gheschiet is / vallen sy neder
ende aenbidden hem / sommighe tijden inde we-
ke maecten sy hem offer / zinnen Outaer is met
roosen bloemen ende ander welricckende dingen
ouerstropt / daer op hebben sy bloet van eenen
Hane/ende gloepende kolen in een silueren Koo-
vat / metten seluen roocken sy rontsom den out-
taer / luyden seer dickmaels met een Silueren
Clockken / den Hane wort ghedoot met een Sil-
ueren mes/met welck sy hem dat bloet afneemen/
ende sommighe mael opt byer sprenghen / als van
springhen sy achterwaerts / recht als de gene op
de Vechtschoelen / booten bedijgende / tot dat
het bloedt op dat byer vergaet/ende versinkt/al-
tijdt vanden daer by sommighe keerssen van
was ghemaecht.

Den Priester die den Offer volbringt / doet
aende armen/handen ende voeten silueren hant-
schoenen/ende handen vol Clockkens ende Bel-
len die een seer groot gheluydt van haer gheuen/
aen zinnen hals draecht hy eenen Halsbandt/ick
en weet niet waer af. Naer volbrachte offerin-
ghe neemt hy beyde de handen vol korens / en-
de gaet vanden Outaer achterwaerts / tot aen
eenen boom daer toe ghenadincert / ende worpt
dat koren ouer thoof wt / alsoo hooghe als hy
can/op den boom / daer nae gaet hy wederom
me totten Outaer/ende neemt alle binck daer op
ligghende / wech / dat is de wijse van haren Af-
godt te offeren.

**Van het eten des Coninck tot Ca-
licut/ook vande Ceremonien/die daer
by volbracht worden.**

Als den Coninck ter Tafelen sidt/nemen de
vier voornaemste Priesters de spijse/die den
Coninck bereyt is / die draghen sy den Dupuel
inder Capelle vooz / ende aenbidden hem eerst/
ende ontghinnen de spijse in sulcker ghedaente/
sy heffen haer handen op / tot dat sy ouer zijn
hoof comen / daer nae trecken sy haer handen
wederom tot haer bekoten/en altydt den Dupui
hooch opgherecht optwaerts / ende heffen hem
dan dat eten vooz / ende bliuen by hem ontrent
soo lange / tot dat een mensche eten mach. Daer
na brengen sy spijse tot haren Coninck/ meppen
de den Dupuel daermede groote eere te bewij-
sen/als hy hem ghelaet / dat hy niet eten en wil-
ten sy dat hem dat eten eerst voozghedraghen sy.
Dat eten is in een houte schotel / daer in leyt een
groot blat van eenen boom/daer op leyt dat eten
des Coninck / het welck Rijx oft ander spijse is.
Desen Coninck eet op der aerden/ende de Bra-
mini staen rontsom hem / drie oft vier schreuen
verre / met grooter reuerentie ende eerbiedinghe
neder ghenepcht. Sy heffen de handt vooz haren
mont/ende hebben den rugghe gheboghen / ende
hoe den Coninck spreekt / soo en derf nochtans
niemandt metten anderen spreken/ende staen al-
soo met grooter opmerkinghe / om zyne wooz-
den te hooren.

Soo haest als den Coninck de maectijdt ghe-
daen heeft / soo nemen de ghemelde Papen dese
ouerghelieven spijse/en draghen die int Hof / op
der

Godredien
des Dups
uels.

De Dupui
len aenghe-
beden.

Coninck eet
opder aerden

Waren eten
Conincks
wijse op.

der Merden neber sit'tende/ de handen bymael te
samen slaende/soo coemt als dan een groote me-
nichte/werte kauen daer toe ghewoone/en eten
die spijse op/ ende dese kauen en dref by lijue nie-
mant pet leets doen/ sp blieghen waer sp willen.

C Vanden Bramini/ dat zijn de Priesters tot Calicut.

Waren neme
de Coningen
Wijns
nacktydout.

Als den Coninck een wijf neemt/ soo neemt
hy den weerdichsten onder de Bramini
(dwelck een wacr/ nochtans onghewoon/ ende
ons een byemt dinck te hoozen is) ende laet hem
den eersten nacht by zijn Wyf slapen/op dat hy
haer haren machdom nemen sonde/ soo beyn-
sen sp haer dan als daer toe onwillich/ met ont-
schuldighen haerder onbeguamichheid/ de Co-
ninck soude eenen anderen beter gheschickten
nemen/ dan schenck hy hem somtijds vier of se-
ses hondert Ducaten/ om sulcken arbeyt te vol-
drenghen/ die by ons sonder ghelbt wel te beco-
men ware/ dat gheschiet alleen den Coninck tot
grooter eeren.

C Vanden Edelen ende anderen volcke tot Calicut.

De Bramini/ dat is de Papen/ zijn de Edel-
ste tot Calicut gheacht/ vander heeten Pa-
eri/ dat zijn de Wereldt Edelen/ verbonden tot
gheweet ende Suerden te draghen/ waert dat
sp weerloos gheuonden wierden/ dat waer hen-
lieden een schandelijck dinck/ ghelijck by ons dat
Crighsvolck/ die sweerden draghen sp altyds
vooren ontrent den Coninck/ bloot/ met Daert-
sen. De derde heeten Ciua/ dat zijn de Pant-
werckers/ die by henlieden wel gheacht zijn. De
vierde zijn de Wifschers ende Scheepsliden/ die
heeten Werchoa. De vyfte heeten sp Polari/ dat
is het slecht volck ende Dacklooners/ dat ver-
samel den Peper/ Wijn ende Noten. Dat sesste
noemen sp Hirani/ die bouwten ende saepen het
lijfs/en zijn haer Boeren. De laetste twee volc-
ken en dozuen den Edelen ende Papen tot Cali-
cut/ tot by de vyftich scheden na niet ghenaken/
ten sp dat sp van haer gheroepen worden/ ende
woonen altyt aen bysondere plaetsen/ in de moe-
ren. Waer als sp om haer affapen tot haer volc
gaen/soo roepen sp niet luyder siet me/ dat haer
alleman op de straten hoozen mach/ daeromme/
op dat sp de Bramini oft Soldeniers onaenghe-
wesen niet te ghemoeete en comen/ want so sp dat
niet en deden/ ende een van desen eenen creghe/
die zijn byucht sien oft coopen wilden/ so mochten
sp hem dooden/ende en hadden daerom niet ghe-
moet wilt oft verbeurt.

C Vande cleedinghe des Conincks/ Coninghinne/ oock anderer tot Calicut.

De Coninck/ Coninghinne/ ende alle ghebo-
ren des landts/ gaen naecht ende bloot/
maer gheschoept/ alleen om de schamelheid te
uen Syden oft Boonwollen doech ghebonden/
om thoofst zijn sp bloot. Somnighe Heydensche
Cooplieden draghen hemder tot op den gozdel.
De vrouwen draghen langhe huyzlocken/ ende
en eten gheen vleesch/sonder toelatinghe haerder
Papen. Dat ghemeyn volck eet watet heeft en
crighen can/ wtgenomen alleen Koepen vleesch.
De borten eten Vifch ghedoocht ende ghebza-
den aender Sonnen/ende een byucht Suriti ghe-
naemt.

C Vande heerlicheyt diemen houdt in des Conincks doot/ oft als hem een goet vriendt afghestozen is.

Als den Coninck tot Calicut metten doot
epndicht/ende achter laet Sonen/Boeders

soon oft broeder/ gheen van de selue en beerft dat
lijck: maer den naesten vriendt oft susters soon
blift Coninck: Dozlaecke/De Bramini hebben
de Coninghinne gedeflozeert. Diesghelijck als
de Coninck wtijt/soo blift een van de selue Pa-
pen te wijle by de Coninghinne/ twintich oft
vierentwintich Jaer oudt zijnde/ ende hout met
haer hups/ den Coninck ter eeren/ nae landts
ghebruyck/ soo dat hy inden tijdt zijns afwesens
zijn plaetse bewaert/ ende des wijfs ghepleecht
heeft. Waerby dattet niet seker ende een twijffel
is/ wie de Coninck kinderen toe behooren/ daer-
om soo erft den suster soon oft een naeste vriendt/
by welken minder twijfel is/ dat hy van Co-
nincklichen bloede afcoemt/ dan des Conincks
soon. Naer zijn doode scheren alle die hem clagen/
Jaer alle die in zijn lijck zijn/ beyde haert ende
huyz op thoofst af/ wtgenomen somnighe die
laten een deel haerts ende huyz staen. De Wif-
schers en dozuen in acht daghen geen vifch van-
ghen. Dese wijse word oock ghelijckhouden als den
Coninck een goet vriendt afsterft/ van de ghene
die hem wel willen dienen. Den Coninck nemet
oock aen voor een eere ende deuotie/ soo eenen
een Jaer lanck by gheen vrouwe en slaep/ oft
gheen Betole eten en wil/ die sp als een Confect/
dickmaels tot lust/ de begeerte by te slaepen por-
rende/ te eten ghewoone zijn/ Item hem te ont-
houden van de byucht Cossoli/ die oock gheghe-
ten zijnde/ totter oncuys heyt por. Als hem een
goet vriendt afsterft/ soo richtmen het lichaem in
tomme op/ende men beroept alle Papen/dienen
int landt crighen can/ die houden drie daghen
gasterije/ende maeltijt metten dooden/ dan eten
sp lijfs/ op veel manieren ghecoocht/ herten ende
Swijnen Venisoen. Naer de drie daghen/ geeft hy
elcken Bramien vier oft vyf Wardyen/ daer nae
treckt een peghelick zijnen werck.

Wapen tot
pers der Co-
ninghinne
tot Calicut.

C Vande lichten tot Calicut/ hoe men het Conincklich Pallaps by nachte belichtet.

Het Pallaps belichtmen naechts alsoo: Deel
vaten zijnder ghemaecht van Metael/ ghe-
lijck de Fonteyn schotels/ op elcken lichter drie
op malcanderen/ veel Olie ende Boonwollen
lementen ront somme onsteken/ gheeft de Salen
dat licht/ de lichter is ingetrocken/ ende elcke
schotel wat enghe/ de opperste de engste/ bene-
den aenden voet des posts zijn ghegoten grou-
welicke Dupuels/ want wat sp maerken/ daer
moet altyt een Dupuel aen zijn/ ghelijck by ons
de Beelden der Heplighen.

C Hoe dat de Edelen tot Calicut by wijlen haer wijuen verwisselen.

Tot Calicut is een ghewoonheidt onder den
Edelen ende Cooplieden/ dat sp in een ghe-
selschap wt vriendtschap Wijuen manghelen ende
wisselen wt goeder vriendtschap ende teercken
der liefde/ want als hem pemandt vooz een
vriendt wtgheeft/ soo wort hem ghevraecht/ oft
alsoo sp/sept hy Jaer/ soo beproeft hy hem/ spre-
kende: Soo laet ons onse wijuen wisselen/ als-
dan/ als hy den ernst siet/ leyt een den anderen
met hem thups/ ende heet zijn wijf met hem
gaen/ want hy haer man is/ so zijn sp ghewoone
ghewoone te zijn/ende moet doen/ naer de
kinderen bliuen in elcks vaders hups/ als dan
ghelept hyse in des vriendts hups/ dan gaet den
anderen wederom met desen/ dat doen de der-
de in deser Edelen gheslachte. De Wozghers
ende Ambachtlieden onder de tweede schare
der Edelen/daer hout een vader somtijts by 6.7.
oft acht Soldeniers oft Edelen totten man/ en-
de deen ligt altyds eenen nacht nae den an-
deren

Wijuen ver-
wisselen.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

deren by haer/ende so voort aen/ook is haerder een somtijts op drie plaetsen man.

Vande spijs der Edelen/ende des ghemeyn volcks tot Calicut/ende hoe sp haer ghebedt doen.

De voozghemelde Edelen eten op der aerden wt schotelen ghemaecte van Clockspijse/voorz de Lepels ghebruycken sp een blat van eenen boom sp eten altydt Rijs/Visch/Wortelen en vruchten. Maer de Boeren eten niet de handen wt de Potten/sp maecten van het Rijs Volckens/ende schupuense dan inden mont.

De Edelen houden int ghebedt dese wijsse / sp gaen sinoghens goertijt tot eenen poel met water / om haer te wasschen ende te repuighen aen al haer lijf / ende ghewasschen zijnde en aentoeeren sp gheenen mensche / tot dat sp haer ghebedt volbrachten / dat doen sp in haer hupsen/in sulcker manieren / sp staen op het aertrijck stil wijsghende/met opgherechten lyue/daer nae dijuen sp dupuelsche wesen met den ooghen en mondt/grouwelick te aensien / dat duert tot een viereendeel van een ure / daer nae is sp beerdich / ende gaet totter maelsijt/vande handen eens Edelen ghehoockt / wandt sp en derfghen eten vande handen eens Vrouwenbechts ghehoockt / ghenieren. De Vrouwen hoocken vooz haerseluen/wasschen ende beroocken haer oock niet welriekende dinghen/daer toe weynden sp groote neersichheyt / dat sp haer welriekende houden / ende vertieren haer met veel Edel ghesteente/Peerlen ende Juweelen/inde oogen/handen/armen/ende om de voeten/bijsonder de Edele en rijcke. Men schrijft op bladeren van boomen / alle saken van rechte/ook in des Conincks Cancellrije.

Vande gherechticheyt die gehouden wordt tot Calicut.

Wer een dootslaggher ghetregghen ende betrapt wort/soo laet sp nemen een spit/ende hem speten / op een bysonder ander maniere dan by ons. Wonden draechten nae ghelegentheyt der schade/met ghelt af. Met de schuldenaers wort een sulck recht ghehouden / betrapt eenen een schuldenaer/die hem op belofden tijt gheen ghelooue en heeft ghehouden / ende hem hemmelich achterluypt / soo maect sp met een groen tackerens eenen cirkel om hem / en spreect hier mael: Ick ghebiede u by den hoofde der Papen ende des Coninck / dat ghy niet van hier en wijcht/tot dat ghy my betaelt / dan en derf hy by verlies zijns leuens niet daer wt gaen / als waer sp beswozen ofte als laghe sp aen eenen block/tot dat hy hem vernuegich maect / ende daer en is gheens ander opsiens van noode / oft den Crediteur alsehoon wech gaet/den Coninck hout daer toe vast aen/schepde hy wten Cirkel/dat den Crediteur noch niet gheheel vernuecht en ware/het soude hem sonder alle ghenade zijn leuen costen.

Van Oorlogghen/Munte ende Hof houden des Conincks tot Calicut.

De landt Oorloocht alleen te voete / op dese wijsse: Hy treckt met zijn Veynt veldt/voorz den Coninck draechten een Sonmier/ghescheyen als een Dael bodem / van Loof ghemaect/voorz een Banere/die hem de Sonne beschut. Als beyde de Veynten te samen comen/op eenen boorchscheut weechs nae/soo kiest elck deel hondert mannen/die treden te samen op de pleyne/tusschen de twee Veynten / en en doen tot malcanderen niet meer dan twee slagghen / den eenen nae het hoest/den anderen na de schenckels/daer

nae wordt van haer Byamint vrede gheboden/alsoo trecken sp dickmaels drie oft vier dagghen tegghen malcanderen / wanneer der op beyde zijden bij oft ses Persoonen ommecomen / soo nemen haer Papen vrede/ ghebieden beyde Veynten af te trecken/ende richten den Crjch / also is haer Crjch / hondert tegghen hondert. Wanneer den Coninck ouer landt repst / soo berijdt hy by wijlen eenen Elephant / somtijds dragghen hem zijn Edelen / altyds haestende als oft sp liepen/ hy heeft oock altyds zijn Trompetters ontrent hem met menigherley Instrumenten/ Snarenspel ende Pijpen totten sancck. Zijn Soldeniers oft Maeri gheeft hy alle maent vier Carlings / in Crjchstijden/elcken by eenen haluen Ducat.

Wetten voozghemelden Solt houdt hy altyde by de hondert duycent mannen te voete.

Dit volck is byzuyf wert/met swerte tanden/ouermits de vruchten die sp eten. De verkozuen Edelen verbrantmen tot stof / met grooter solenniteyt / zijn goede vrienden ende beminnden versamelen de aschen/om by haer te behouden. Den gemeynen man begractmen inde hupsen/houen/ende vooz haer deure / also sp dat selue ordineren.

De Munte is als tot Parsinga / daer zijn by de vijftien duycent Cooplieden die tot Calicut altydt haer hanteringhe ende Coopmanschap hebben (euentuel vrende gasten / meestendeel Marchometani) behaluen die int landt ghebozen/woonen/meest al Cooplieden. Tot Calicut reghenet ghemeynlick den Meye / Baeckmaent/Hopmaent / ende Costmaent/maer de ander acht Maenden en regenet niemmermeer/die vier Maenden sietmen de Sonne weynich ende seer seldom.

Van des Coninck tot Calicut Palles ende Schat.

Het Palles des Conincks / is by eender myle wijt om hem begrepen / die mueren zijn wt oorsaecke daer bouen vertelt / seer leeghe ouer al int Palles / hier ende daer ghesneden verhouen Dupuelen / het Blaueysel ghemaect ende gheslagghen van Koedzech/inde stede des plaesters oft moztels / ende zijn Slaepcamer is ontrent twee hondert Ducaten weert. Den waterachtighen buylen gronde en lijdt gheen swaer ghestichte / maer wat den Coninck anders vooz costelicheyts ende Juweelen heeft / van Edel ghesteente/alderlep / in oogen/handen ende voeten / is wonderlick te aensien / ende niemant en cant wel gheschatten / zijnen Schat soude waerlicks zijn twee ghewelfsels vol ghegoten Gulden Zaim Penningghen / ende ghestampde Gulde Muntten / soo / datse hondert myldieren niet dragghen en mochten / welchen Schat van thien ofte twaelf Coninghen vooz desen / tot ghemeynen nut ghesamelt ende besloeten is.

Item een kistken drie spannen lanc/een hooghe/bol vande beste Edel Ghesteenten / Peerlen ende Juweelen/diemen ghenomen can.

Vande Specerije ende vruchten/die tot Calicut wassen.

In het Coninckrick Calicut op den landt/Irontsain ende inder Stadt/wast den Peper met groote hoopen / zijn stamme is ghegheuen wijngaertstock / men plant hem naest by eenen Boom / daer aen wast hy op ghelick Hoppe/voorz aende kanccken wassen seuen oft acht spruyten / langher dan eenen vinger / daer aen staen de Pepercoonkens als Wijnbeskens / sp zijn groen ghelick de wijnbesien / inde Maent Octobris leersimense alsoo groen af / oock in November duert dat leuen noch / daer nae die Beskens op eenen doock inde Sonne gheseyt/dit

die daghen gedooft zijnde/nemen sy de swerthept
aen haer wt cracht der Sonnen/anders en doet-
mender gheenen arbeyt toe/sy en bouwen tot dit
ghewasch niet.

Van Sijn-
ghedec.

Den Singheber becoemt oock seer schoon
aldaer/het is een wortel inder Aerden/der sel-
uer bintmen sommighe van vier tot inde twaelf
Onzen/als sy die graven/snijden sy een scheute
daer af/ende settense wederom int gat/wiet Aer-
de toe-ghedrukt/ende nae den wtganck van
enen Jare/graueu sy den Singheber weder-
om/ende planten hem wederom als te vooren.
Dese vrucht wast op berghen ende dalen/in root
aertrijck.

Aem daer wassen oock Mirobalani/der sel-
uer ghedaente is meest ghelijck de cleyn Per-
kens/ende draghen ghelijck als den Peper.

Voort waster een vrucht tot Calicut/twee
oft derde halve spanne lanck/Graccara ghe-
naemt/so groot ontrent haer als eens mans die-
ghie/die vrucht wast int midden des Stamms/ge-
lijck eenen Peerboom/als haer de tarykens be-
ghinnen wt te deplen/die is groen ghesoymeert
als eenen Buisboom/rijp zijnde swert/men
leeste in December eerst rijp af.

Ghegheten ghelijcken sy den goede Musca-
delle/Melonen/oft wel rijpe Quepeeren/oft
Persen/soet als Honich/zynen smaech is ghe-
lijck Citronen/van binnen de vrucht heeft het
een ander schelp/ghelijck een Granaet appel/
daer in ligt oock een vrucht als in eenen Appel/
maer de koozken groot gelijck de Castanien/
oock den smaech der alderbesten Castanien/niet
onghelijck.

Een ander vrucht Amba ghenaemt/brenge
dit Landt voort/welcks boom Magna heet/
diens rijpe vrucht ghelijck hem eenen Galap-
pel/oft Rote/ghescheel licht/welcket heere inwen-
dich veel beter dan Amandelen/oft de Pruppen
van Damasco zijn. In Augusto afgepluukt/
worden sy toebereydt als in Italia de Olijuen/
seer goet om te eten.

Noch bintmen daer een ander vrucht/de Me-
loenen niet onghelijck/daer inne bintmen drie
oft vier koozen/als Bleen oft Wijnbesien/
oock alsoo suet/die vrucht heet Cozapel/goet
ende lieflijk om eten/veel beter tot menigher-
lep Medecijne. Een ander vrucht twee spannen
lanck/ghelijck Cucumert gheberst/van drie vin-
gheren dicke/om te eten veel beter dan de Cou-
woorden/bijsonder goet tot confecten/die wassen
op de aerde ghelijck de Meloenen/die noemtmen
Comolanga.

Noch wast daer een vrucht Malapolanda
ghenaemt/seer goet van smaech om te eten/
welcks boom ontrent eens mans lengde hoog
is/die maecht drie oft vijf bladeren/die oock
zijn tacken zijn/van de welcke eenen man voer
de Sonne bedecken/ende den reghen ophouden
mach. Int midden des booms is eenen byson-
deren tack/die maecht de bloepsels ghelijck een-
en Boonsteel doet/daer wt wort de vrucht een
spanne oft een halve lanck/niet seer dick/som-
tijts tot inde twee hondert/soo dat de een de an-
der verdringt/al aenden middelften steel was-
sende. Die vrucht ontijch afgebroken/rijpt
eerst inde hupfen. Dese vrucht bintmen dier-
lep/de eerste Ciancapolon/ghelachtich/en
wepnich goet te eten. De ander heet Cabela-
pelon/volcomender dan de eerste/die beyde
vruchten zijn seer goet/ghelijck by ons de Wij-
ghen. Wederdeen is niet goet/desen Boom
en draecht niet meer dan eenmael/daer nae
niet meer/maer sy heeft by de vijftich oft tse-
fich tarykens/die sijndmen daer af/soo bren-
ghen sy gheplant zijnde/ouer een Jaer vrucht-
en als te vooren. Dese ende veel ander vrucht-

ten bindmen het gheheel Jaer voer rijp/in
grooter menichte/alsoo/datinender somtijds
twintich onne eenen Quatin coopt/men
heeft daer oock alle tijdt vanden Jare Boosen
ende bloemen/met wonderlikeren reuck dan
by ons.

Van eenen wonderlicken Boom tot Calicut/die chienderhande nutbaer- hept van hem gheeft.

Item enen Boom/dies ghelijcks niet inder
Wereldt ghedonden en wort/van nuttelic-
hept ende costelijckhept/Tonga ghenaemt/
waer asmen thien nutticheit gebuycken mach/
de eerste zijn hout om te branden/de ander Ro-
ten om te eten/de derde Cabels tot Zee scheepen/
de vierde sijne doeken/de welcke gheuerwt
zijnde/haer de Sijde vergelijcken/de vijfte
seer goede kolen/de sesste eenen drauck den Wijn
ghelijck/de seuende water/de achste Olie/de ne-
ghenste supcher/de chiende/van zijn afghedal-
len loof ende bladeren/bedektmen de hupfen
tot Calicut/die houden water een half Jaer
lanck.

De Roten heeten by Indiaensche Roten/
enen Boom draecht twee hondert oft daer
onder/selden daer ouer.

By hoemen de 10. nutticheiden daer afrijcht:
de wterste schozfen vande Roten ghescheldt/is
goet om hout te branden/daer nae by de tweede
schozfe neemtmen een gewasch ghelijck Boom-
wolle oft Wlas/dat vercooptmen den Meeste-
ren oft Ambachtlieden/die het schepden ende
bereyden connen/de pluymwolle oft fynste/is
der Sijde seer ghelijck/welcks doek men nes-
sens de Sijde vercoopt/vande grooffste spinnen
en maechen sy grof Cabelgaren/ende cleyn tou-
kens/daermen Cabels ende touwen op de Zee
scheepen af maecht.

Als nu de tweede schozfe der nu ghenoemde
Roten ontbloet/ende de wolle daer af ghenom-
men wort/soo maechtmen daer af wtermaten
costelike ende wtghenomen langduerende goe-
de kolen/die het byer niet haeste berteren en
can.

De Roten daer in zijn seer goet om eten/als
de Rote tijch ende rijp wort/soo wort sy inde
kerne vol waters/alsoo dat sommighe Roten
vier oft vijf Croesen vol waters in haer hebben/
alsmen se dan opzuecht/soo vergadertmen dat
water/dat is eenen wtermaten costelijken wel-
smakenden drauck/seer soet ghelijck by ons de
Maluezep.

Voorts soo maechtmen wt de Keernen deser
Roten seer goede Olie/alsoo hebt ghy seuen nut-
ticheiden.

By van eenen anderen Tack deses Booms/
die sy gheen Roten en laten draghen/maer half
afsnijden/ende gheuen hem dan bysonder be-
hangsel/des smorghens ende des auonts stoo-
ten oft trecken sy dat met een mes/op dat sy den
boom een locht ende ghanck maechen/ende be-
strijcken de Ranckens oft Rijf kens met een
saj/dat treckt dan een ander vichte materie
wt/daeronder setten sy een schotel/ende ver-
samelen sulcken wtghedrupten saj daerin/en-
de vanghen ghemepulck tusschen dach ende
nacht van eenen boom een halve kanne/als sij
veel hebben/so doen sy dat bernen/ende maechen
dan een/twee oft drie bieren/in sulcker maten/
dattet een costelicken ghebranden wijn ghelijck
wort:alsoo dattet als men alleen daer toe riecht/
enen int hooft opclimt/ende een cracht gheeft/
van tselfde een wepnich inghenomen/houden
sy voer een bouen maeten costelicke verster-
kinghe/dat selue is haeren wijn/die sy in haer
landen drincken. Van eenen anderen tack des-
seluen

Thien nut-
ticheiden
van eenen
boom.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

seluen booms / die brenghet oock recht een sulck sap / dat coocktmen byden byere / ende men maect daer af Zupcker / maer ten wordet niet seer goet. Den voorszeyden boom heeft tot alder tydt int Jaer vrucht / is dat sy groen oft doze zyn / hy brenghet ende draecht vrucht tot inde vyf Jaren / ende haerder zynder ontallike vele / ouerde twee mael hondert dupsent int landt / die al te samen haer Heeren hebben / ouermits haerder nutticheydt. Wanneer de Coninghen deser landen met malcanderen Crich voeren / ende oft de een den anderen een sone doot sloech / het soude hem veel lichtelicker verdragen ende gheboet worden / dan dat eenen sommighe van de selue boomen afghelouwen wierden.

Den boom staet in fantachtich aertrijck / hy blijft tot inde twintich Jaren versck ende goet / men plant den voorszeyden boom vande Roeten deser vrucht / ende eer dat sy haer tacken voortbrenghen / soo moetmense alle nachten ontdecken / op dat de Mane ende dat gesternte daer op schynen mach / smorghens decken sijse wederomme met aerde toe / vooz de hitte der Sonnen. Alsoo hebt ghy de thien nutbaerheden / ende hoe dese boomen tot Calicut wassen.

Hoemen het Rijs saept ende bout tot Calicut.

Rijs saepen.

Heraui de Boeren tot Calicut / als sy dat Rijs willen saepen / soo houden sy een sulcke ghe woonheyt / sy byken dat aertrijck eerst metten sloech / ende met Offen na onse ghewoonheyt / als dan bestellen sy alle Speellieden / die sy moghen ghecrighen / met alderley Instrumenten ende Snarenspelen / ende maecten alsoo ouer al blijfchap int Velt.

Sy hueren oock thien oft twelf mans / afgryselich gheleet in Dupuels cleederen / die beyden byreinde byeselicke gelaten ende manieren metten Speellieden.

In deser blijfchap ende ghenderchte saepen sy dat Rijs / in die meyninghe / dat den Dupuel zyn hulpe daer toe doen soude / dat de vruchten wel ghedgen.

Van het ghebruyck der Medecijne inde besoekinghe der cranchen tot Calicut.

Als een rijck Cooyman oft Edelman tot Calicut opt wterste cranch leydt / soo bestellen men wederomme de Speellieden met alle Instrumenten / alsoo eerst aenghewesen is ende met henlieden mannen in Dupuelscher sommerge / byet inde monden ende handen draghende / aende voeten twee Leersen ofte Platijnen van een / der spannen dicke ofte hooghe / daer sy op gaen / schrepen / tieren / rasen ende pijpen om den cranchen met dit gerommel ende geschal te besoeken / soo dat eenen van dese groutwelicke dieren eerst cranch mocht worden / ende van verschrickinghe op de Aerde vallen / maer dat doen sy daeromme / om den Dupuel daer mede te dienen en te behagen / op dat hy versoent zijnde / desen cranchen hulpe doe / ende van der straffe wederomme tot ghenade aenneme. Den Cranchen gheestmen (het welcke haer meeste Medecijne is) wat ghestooten Gingebers / ende een Schale vol van eenich sap te drincken / daer mede hebben sy den cranchen verwaert / ende maken inden aforcht wederomme een Hofrecht / met haer ghebulder ende afgryselich ghebaren.

Hoe de Poliar ende Hiraui haer kinderen opvoeden ende opbrenghen.

De Boeren / dachlooners ende sacht volck tot Calicut / worden haer kinderen alsoo:

De moeders supghense by de drie maanden / daer nae gheuen sy hen Roepen ende Shepten melck / ende en wasschen oft en baepense niem meer / noch oock niet eenmael / maer segghense gheest ende sat zijnde int zand / ende laten se alsoo ligghen in zyn modder ende rijck / van smorghens tot tsanonts / selden heffen se smiddaechs op / daerin wentelen haer de arme Creatueren omme / ghelijck de Seughen in eenen mistruyl / ende worden soo swert / datmen se niet wel onderkennen en can / oft ionghe Bepren / Buffels / Dupuels / oft kinderen zyn. Des sanonts coemt de moeder wederom van haren arbejdt / ende gheeft hem wederom spijse. Alsoo worden sy opghedoet / het zyn ghemeynlick goede Springhers / ende de sielste loopers die men vinden can / want sy oeffenen haer van ionck op / int zandt omwentelende / loopende ende springhende.

Byreinde boes steringe der kinderen.

Van sommighe dieren ende Voghelen tot Calicut.

Tot Calicut zyn een groot deel wilde Swijnen / Leo / Sheptbocken / Woluen / Buffels / Roepen / Shepten / Elephanten / die nochtans daer niet en genereren : maer daer ghebrachte worden. Veel Heyratten trecken daer wt / ende doen groote schade / bysonder aen de voorszeymelde grootboomen / daerop climmen sy / ende suppen het sap wt den schotelen / ende werpen se omme. Een gheuanghen Heyrkatte gheelt 4. Casse / oft Quadzinen. Oock vintmen daer wilde Pauwen met hoopen / Papegaepen in grooter menichte / groen ende root / van menigher ley verwen / vooz de welcke men daghelijck dat Rijs op tvelde hoeden moet / het welcke sy seer schadelich zyn / ende gheern eten. Die voghelen worden wepnich gheacht / eenen gheelt sommighe twee Quatrinen.

Daer is oock een aert van voghelen / Saru ghenaemt / die zyn clepder van de Papegaepen / maer singhen bet / ende veel ander voghelen / die van bouen maten goeder stemme ende int singen lieflick om hoozen zyn. Daer zyn Winter ende Somertijt ontallike veel lichte / altydt loofrijcke ende oock vrucht draghende boomen / waer in de voorszeyde voghelen tsanonts ende een bye vooz den daghe / sulck gheschrepende ghesanck volbrenghen / dat eenen int Paradijs te wesen duncken mochte. In dese contrere en ist oock nemmermeer cout / men en weet daer van gheen coude te segghen / dies ghelijcks oock van gheen ouergroote hitte.

Swintere en somer vruchten.

Van vierderley Slanghen ende boose Wormen tot Calicut.

Sommighe Slanghen ende Wormen vande groote / ghelijck de wilde Swijnen / vierboetich / woonen in dese Prouintie / die wassen inde moeren / en hebben gheen seijn / maer doen groote schade met haer biten ende tanden / als sy ghetericht zijnde / vergrammen. Daer zyn oock Slanghen van dierleij ghebiente / seer seijnich / hoe wepnich sy eenen mensche bloedich maken / soo moet hy nochtans steruen. Dese hepichtmen tot Calicut / ende hen en derf by liue niemant leet doen / want wat tot Calicut Dupuelsch ende waerachtich is / dat heeft goede plaetse / ende sy meuen dat sy van Godt tot wrake gheschapen zyn / ende datmen hen daerom niet wederstaen en soude / ende dat Godt dese gheesten daeromme sulcke crachte verleent heeft / om de menschen te pijnighen. Wanneer den Coninck aenghewesen wordt / waer dese byeselicke dieren haer wooninghe hebben / soo laet hy haer aldaer nuttekens maken. Diele doodlaet / dien staet soo gheseyt is / dat leuen daer

daer op/waer hy haerder een so groote menichte int landt is.

De eerste zijn van ghedaente ghelijck de Saders / de andere ghenaemt Srozzoni / de derde bymael grooter dan de Srozzoni. Deser byper soozten Slanggen isser een groote menichte int landt/die Anno 1506. in een hups ueghen menschen op eenen nacht hebben ghebeten ende vergift / diemen smogghens al gheswollen / doot vant.

Wanneer de Edelen erghens ouer landt trecken / ende dat hen een van dese Slanghen gheuoert dat achten sy vooz ghelucke / hoe meer hoe gheluckigher.

Van een Bebaert tot Calicut / om ghenade ende Akaets wille.

Bebaert tot
en Dupuel.

Niet verre van Calicut leyt eenen Tempel / in eenen waterpoel gheboort / de Kercke S. Jans inde Fonteyne tot Roome/niet seer onghelijck / midden inden seluen Tempel staet een Outaer van steen gemaect / rontsomme den Tempel hanghen alle hoeken vol Lampen / ontallich / en onghelooftich om segghen / al ontfeken / oock een menichte Kercken/die niet te tellen en is.

Op ten vijftwintichsten dach Decembris / is de Feeste der Bebaert / alsoo / dat al het volck in vijftien mijlen daer ontrent ghelegghen / Papen/Edelen ende Boers volck / daer coemt totter offeringhe / diemen alsoo houdt : Ten eersten/eet sy inden Tempel ingaen/wasschen sy haer alle in den voozgenoemden Poel / daer na gaet dat volc inden Tempel / daer salst den Priester eenen peghelijcken thoof met Olie / daer nae doen sy den Offer op den voozgenoemden Outaer/op welcken eenen ouer-groeten Dupuel staet / tot welcken sy gaen / so veel als haerder daer comen/vooz hem neder knielende/ende hem aanbiddende. Een peghelijck hebbe op hem wat misdaet hy wil/soo heeft hy desen tijt gheduerende sekerheyt / vrede ende gheleypde.

Daer comen somtijts tot inde twee-hondertmael / somtijts drie-hondertmael duysent menschen te samen/schier onghelooftich te seggen.

Van waer ende wt welke Landen de Specerij na Calicut ghevoert wort.

Den Peper/hoe wel hy tot Calicut ooc wast / so en machte nochtans niet beschieten / maer roemt aldaer van een plaetse/berder dan vijftich mijlen binnen Indiam/aende Zee ghelegghen/die heeten sy Cojumulcol.

Caneel coemt van Zaloni daer / berder dan twee hondert mijlen / ende sy en wassen in gheen ander plaetse.

Garosoli/dat zijn Pagelen/comende wt Meluzia/is van Calicut berder ghelegghen/dan seuen hondert en beertich mijlen.

Gingeber wast tot Calicut/maer men brenghet hem daer oock van Cannono/ seue mijlen naerder na Portugael/en van meer plaetsen.

Muscaetnoten ende Maris / coemt van Melucha/seuen hondert mijlen van Calicut.

Muscio/dat is Musiliaet/coemt van een lant gheheeten Pego/vijf hondert mijlen van daer.

De groote Peerlen comen van Ormus/nader by ons ghelegghen/seuen hondert mijlen.

Spicanardo ende Mirabolani / comen van Cambeia/seuen hondert mijlen herwaerts.

Cassia wast tot Calicut/die Specie is goeden roep.

Wierroock coemt van Seer / naerder by ons acht hondert mijlen.

Mirra wast tot Farico/naerder tot ons seuen hondert mijlen.

Canffer / Beubarbara / Lignum Aloe / coemt

van Kini / twee hondert mijlen van Calicut.

Cardomomi de grootste / coemt van Cannono/12. mijlen naerder.

Langhen Peper wast tot Samotoz.

Beltzui coemt van Sana / seuen hondert mijlen voozder.

Tamarindi ende Zittuan wast tot Calicut.

Lata coemt van een Landt Samatozo ghe-naemt / meer dan vier hondert mijlen van Calicut voozder.

Opio coemt van Aden/naerder seuen hondert mijlen.

Veel meer soozten comen aldaer / te lanch te beschrijven / van welck wy eensdeels ghehoort hebben/en noch hooren sullen.

Hoe verre het Gelooue/Leuen/Zeden/Cherecticheyt ende cleedinghe der gheender van Calicut rept en hem verstrekt.

Al wat tot Calicut ghehouden wort/van Leuen/zeden/Gods-diensten/Gelooue/cleedinghe/gherecticheyt / dat wort oock ghehouden inde Coninckrijcken / Landen ende Steden Cauul / Dabuli / Batharalo / Onoz / Mangoloz / Cannono / Cucinco / Parsinga / Calicolen / Colon/ etc. Welck hem in veel duysent mijlen verstrekt. Veel vzeemde Schiepgewichten en Wiseselen oft Bancken zijn tot Calicut/van welck ick niet verstandelich segghen en can.

Vander Stadt Calicolen/Colon ende Chail/ende ander contreye in India.

Vijftich mijlen weechs van Calicut/leyt Calicolen/een Stadt ende Coninckrijck / wiet seer rijck/der seluer leuen/zeden ende gelooue is ghelijck tot Calicut. Aldaer wast veel Peper/soet ende volcomen. In deser Stadt zijn sommighe Christenen van S. Thomas / daer onder sommighe Coopliden / tot welcke ouer drie Jaren alreys Priesters wt Babylonia comen ende haer doopen. Sy houden Wisse ghelijck de Grieken/ende hebben eenen langhen Vasten. Sy hebben altemael slechts vierdeslepe namen / Johannes / Jacobus / Matthias ende Thomas. Den aert/vruchtbaerheyt ende locht van desen lande / is ghelijck tot Calicut / maer den Coninck heeft wepnich landts/hy is onderworpen den Coninck tot Calicut.

Christenen
tot Calico-
lon.

Twintich mijle van daer ligt Colon een Stadt ende Coninckrijck / welckis Coninck aen zijn Hof alreys by de twintich duysent mannen te Peerde houdt/wtghenomen het voerbolck / hy voert alreys Crich met ander Coninghen. Aldaer is een goede Hauen der Zee/daer en wast gheen hozen/maer veel ander goede vruchten/ghelijck tot Calicut/Oock veel Peper. De gedaenten/berwen/zeden/leuen ende gelooue is Calicutisch. Vijftich mijle van daer ligt Chail/in die van Colons Heerschappye ende Coninckrijck / daer bishemen de Peerlen in sulcher maten ende soymie als tot Ormus/soo ghehoort is.

Van Ziozomandel de Stadt in India.

Seuen dachrepsen ter Zee van Colon/ligt Ziozomandel een ouer groote Stadt / sonder mueren / den Coninck van Parsinga onderworpen/daer vergadertmen veel Rijs/het is eenen sleutel en toelatinghe van seer veel Landen/waer hy aldaer veel Coopliden wt alle landen woonen / en haer coopmanschap vrueen. Daer en wast geen specerij / maer veel goede vruchten als tot Calicut. Twelf mijlen van daer ligt S. Thomas lijfachtich op een plaetse/schier va ozloge berwoest.

P lig Van

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Van Zailon een Eplant in India/ in welckmen veel Edel ghesteente vint.

*Subilmen
waer ghe-
bonden.*

Zailon een Eplant / dupsent mijlen om hem begripende / waer in vier Coningen zijn / die schier al tijt om dat Landt met malcanderen Ologhen. Daer ballen de Elephanten in grooter menichte. Daer vintmen veel Edel ghesteente / Subilmen / die cooptmen banden Coninck. Als daer een Coopman coemt / en dat aertrijck daer men se in vint / op d' auenture nae der ellen coopen wil / soo coopt hijs een elle als hy metten Coninc handelt / om vijf Ducaten / als dan mach hy selue daer in grauen / euenwel isser al tijt een man by van Coninc wegen / op datter niet boozder toeghegrepen en worde / ende soo daer eenen Edelen steen ghebonden wort / die int ghewichte 10. Ducaten heeft oft daer ouer / soo neemt hem den Coninck booz hem selfs / dander laet hy den Coopman by volghen. In dit Eplant wast oock veel Saphiers / Granasen / Jacinten / ende Copari. Dit Eplant is seer vruchtbaer / en daer in wasen de alderbeste vruchten diemen noemen can / Cortofali / Melangoli ende veel andere / ghelijck tot Calicut / maer rijper.

Vanden Boom / waer af men Kaneel oft Pijpen pluct / in het Eplant Zailon.

Kaneelboom

Den Boom van welken men de Pijpkens oft Kaneel pluct / vergelijckt hem seer met den Laurierboom / dan dat hy grooter bladeren heeft / ende een vrucht boozt / wat clepnder ende witter van loouers. De boozgemelde pijpkens zijn de schorssen van desen Boom / want sy sijnden altemael ouer drie Jaren sommighe tacken van dese boomen / der welker sy een merckelijcke menichte hebben / ende schellen de schorssen daer af / den rechten Strupck en doen sy niet / op dat die boomen niet en verderuen / noch gheschelt en onthloot zijnde / en verdozen. Die schorsskens en hebben oock so haest als sy ghesneden zijn / die cracht ende werckelijckheyt niet / maer eerst ouer een maent. Aldaer en wast gheen Rijs / maer daer wordes veel derwaerts ghebracht. Daeromme zijn dese den Coninck van Parsinga chijsbaer / op dat hy hen voersel laete toecomen. Aldaer is goede ghetemperde Locht / dat volck recht als swert-buyn oft dupsen-buyn / haer cleederen van Boomwolde oft Zijden-laken / sy gaen oock gheschoept.

De Inwoonders van desen lande en zijn niet seer vriendelijck / sy en hebben gheen gheschut / maer Sweerden ende Lancien van Rietten ghemaeckt zijn haer crighsgeweeren / haer ghelooue is als tot Calicut.

Van Carnasseri de Stadt in India.

Die dachreysen van Zailon / ligt een Stadt Peleache / den Coninck tot Parsinga onderwozen / ligghende ouer Zee van het Eplant / een Landt seer machtich van coopmanschap ende Coopliden / nae Indiaensche zeden / meest alderdinghen ghenoechsaemheyt hebbende / vruchtbaer van Rijs / haer Sette / leuen / zeden / als tot Calicut / een vriendelijck volck.

Dupsent mijlen van daer / diemen ter zee met goeden winde in veertien dagen seylt / ligt Carnasseri na hyder zee / op een plepne wel ommuert / met een goede Hauen begaest / welck Coninck soo machtich is / van Landt / volck ende goet / dat hy die van Parsinga veel leets doet / ende veel ander Coninghen / en heeft tot inde hondert ghewapende Elephanten / grooter danmen op ander plaetsen opt ghesien heeft. Hy hout oock al tijt byde hondert dupsent mannen in zijn besoldinge

te peerde ende te boete. Haer wapenen zijn swaerdeken ende Dartsen van schorssen / en seer veel Pantboghden ende Lancien van Riet ghemaeckt. Sy zijn ghecleet met Boomwollen cleederen seer wel ghenaept / inde stede des harnaschs. De hupsen zijn beniuert schier op onse kaniere. Daer wast goet Rozen / Boomwolde / een groote somme Zyde / Versilhout / oock veel goede vruchten / Honich / soete Milloni / Cucumeri / ende veel ander diergelijcke. Daer zijn bouen maten seer veel schoone Lust-gaerdens / vzeemde aerdighe dinghen daer in gheplant.

Van wilde ende tamme Dieren tot Carnasseri.

De gheueringe in desen lande beyde des Dees ende der menschen / is ouer bloedich en goet / daer bindtmen Ossen / Schapen / Koepen ende Ghepten in grooter menichte / oock wilde Swijnen / Woluen / Derten / Gensen / Katten / Leeuwen / Hasen / die Zibeto. Daer heeftmen oock Valcken / Hauicken / Pauwen / witte Papagali / ende andere van senen verwoen / seer hufsch / oock Spreeuwen den onsen niet seer onghelijck. Item Hauen seer groot / Gieren / van welker nebben men hechten aende wapenen maect gheluwte en root / lustich te aensien.

Daer zijn de grootste Vinnen ende Hanen diemen ergkens op der Wereldt vinden mach / daer toe van wonderlijck verwe / vande groote als onser drie oft viere. Die Hanen campen somtijt als sy op malcanderen vergrammen / vijf oft ses uren lanch met malcanderen / soo grammelijck / dat sy ten lesten beyde nederballen ende steruen / ist datmense niet van malcanderen en schepder. Dien Camp ghelbt somtijt byde Heeren ofte Coopliden / bystich / oft by wijlen hondert Ducaten / dat sy met malcanderen wedden / wie den besten haen heeft / die den anderen ouerwint / den bouenliggenden haen oft lest steruende / ghewint zijnen Heere dat ghelt.

De Geyten deser stadt zijn oock grooter dan de onse. Sy vzeughen ghemepulich drie oft vier Gheptkens op een mael. Daer gheestmen thien oft rij. goede Castronen om eenen Ducaet gelts. Daer houtmen oock Castrons met hoozen van een ander aert ende ghedaente dan de eerst-ghenoemde / die hebben oock seer ernstighe campen met malcanderen.

De Buffels zijnder van schoonder ghedaente en grooter dan in Italia. Visch is daer om een redelijck ghelt / daer is een eenige graet van eenen Visch thien centner swaer / dat volck eet op der aerden / op schoon Caselen / sonder eenich Caselaken / wt houten Vaten / maer altemael seer schoon toebereyt ende costelijck ghedraept. Haeren dranch is water / daer in supcher ghesoden. Haer bedden zijn goet / hooch bander aerden / ghemaeckt van Boomwolde / ende de Dekens van Zijde oft Boomwolde. Daer beghint dat volck een wepnich wit-verwich te worden / euenwel noch sweter dan de Ziegners. De Coopliden en Edelen gaen in schoon hemden / euenwel berboets. De Bramini dragen bonetten van Zijde oft camelot op haer hoofden / twee spannen hooge / opt opperste bande selue eenen crans / al met goud bewonden / sy draghen oock twee Pestelen van zijde / twee vingheren vzeet aenden hals. De oogen hanghen sy vol Edel ghesteente / en gheen aen de handen.

**Hoe dat de Coninck zijnder Bruyt
te hozen eer hijs beclaapt / de Maechdelicheyt
laet nemē / van eenen witberwigen man /
hy sy van wat ghelooue hy wil.**

Als de Coninck een Bruyloft wil houden / met eender Maecht hem ondertrout zijnde / oft

*Coninck laet
zijn Bruyt
den Maech-
delicheit
nemē*

oft eenen wt den Eeldom / soo en laet hijder geene Baramint (als tot Calicut) byslapen: maer hy soecht eenen witten man / die niet Edel en is / van wat ghelooue hy sy / dien huert hy den eersten nacht by de Bupdt te ligghen / ende haeren maerchdom te nemen / effen sulche ghelwoonhepdt hebben oock die Gellieden / ende dit is een Avelich ghebyrck / die den Boeren niet en betaemt: die moeten dien arbeidt selue doen / de Bupdt befozeren ende tot een Vrouw maechen / sulchs doet den Adel eer hy de Bupdt thups hoert / ende leyden den ghehuerden byslaper vooz de Bupd loft in haer hups / daer nae wort de Bupd loft gehouden / ende bonde men den ghehuerden byslaper nae den eersten nacht meer by haer / het golde hem zijn leuen.

¶ Hoemen de doode lichamen behout in deser Stadt.

Alle de Coninghen ende Papen deser Stadt Carnasseri worden (ghestoruen zijnde) verbrandt / ende maechen den Dupuel groote offeringhe vander sielen weghen / sy behouden de aschen bande verbrande lichamen / in bysonder aerden baten / ouergheleuert / ghemaect zijn de als een Orinael / dat begrauen sy als eenen schat in haer hupfen oft Pallepsen onder der Aerden / ende offeren den Dupuel vooz de siele / ghelijck tot Calicut / sy legghen oock soo veel specerije op het lichaam / dat men verbranden sal / dat de gantche Stadt wel daer af rieckt. Sy bestellen daer toe oock alle Instrumenten en speellicden / op dat de siele niet vzeuchden ten Hemel vate / ende trommelen: se alsoo wt het Dagheuer ten Hemel. Item dat doen sy oock den Dupuel ter eeren / op dat hy de siele onbetommert / onverschijckt ende onbeter boozts laet varen. Daer zijn oock altyds teghenwoordich by elck Lijck van diemen ten hemel ontfceet / vjstien oft twintich mannen in Dupuelsche cleedinge / ende afgriffelike / vzeefelike Mommerjen / die maken groote feest / ende altydt staen tegenwoordich de hups vrouwen der verstoruene mannen / die volbrayngen een bouen maten groot huplen ende claghen / dat moeten sy van Gere weghen doen / oft hen alsehoon niet van herten en ginc / anders en isser gheen wijs beelt by / sulck wesen bedrjuen sy op een ure tijds ofte twee inden nacht / dat ghebyrck is oock abelich ende alleen byden Edelen / dwelc hen de Boeren vjglick wel gommen.

¶ Hoe dat haer de Vrouwen na de doot haerder Mannen also leuen de verbranden.

Vijstien daghen na douerlijden des ghestoruen Mans / maect de achterghelaten Weduwe een groote maeltijt met al haer en haers salighen mans vrienden / ende als de maeltijt boozhy is / soo gaet sy met haer allen opt costelijckste ghecleet van zijde / Edel ghesteente / ende van Goude op de plaetse / daermen dat lichaam haers Mans verbrant heeft / daer hebben haer vrienden eenen put laten maerken / te wijle sy geyen hebben / ontrent eens mans lengde diep / ghelijck eenen boynput / daer in maerken sy een vper met weltrieckende dinghen / ghelijck haren man te vozen gheschiet is. Ende maeltijt cet de Vrouwen soo veel Verhoel / dat sy bycans rasende in thoof wort. Daer zijn oock een groote menichre speellieden teghenwoordich met menigherlep Instrumenten / oock de grouwel-nommers in Dupuelsche cleederen / die dragen vper inde monden / bedrjuen grouwelike booten / ende maechen also den Danno oft Dupuel een vzeuchden spel / soo gaet dan de vrouwe die haer seluen willich inden doot en ten vper selue op offeren wt /

(wt aengheuen haerder Papen / ende nae inhout haers gheloofs) op en neder springhen en dan sende met dander vrouwen / (der welker een groote menichre teghenwoordich is) om dat vper / ende dickmaels keert sy haer teghen de Dupuelsche mannen / haer seluen thuulieden beuelende / dat sy den Dupuel willen bidden / dat hyse vooz een van de zijne ghenadelich wil aennemen / van belouen sy haer dat te doene ende gedaen te hebben / dat altemael doet dat wijs met verschickelicken ghelate / met oock wat vzeuchden / want sy niet anders en gheloouen / dan dat sy alsoo vanden aen ten Hemel opvaren / met sulck gheschrey en ghelupt springt sy met al haer gewaelt ende tierae in dat vper vooz haer / dat haer ghemaeckt ende toeberept is / terstont zijn daer haer naeste vrienden met koluen ende maken haer de pijn quijt / met grimmich toelaen / oock sommighe bollen van peck gemaect / op haer woopen / op dat sy dies teer haer ende neime / tot dat men se tot aschen verbrant. Wat vrouwe sulchs niet en dede / die soude groffelich veracht / en ghelijck by ons een gemeyn vrouwe gehouden worden / ende soude van haer eyghen vrienden doot ghelaghen worden. Tot sulcken spectakel is den Coninck der Stadt mits grooter eeren / allemaels teghenwoordich. Dies ghelijcks vpen oock (niet dat ghemeyn volck / dat men nergheens vooz en acht) alle principale ende Edele der Stadt.

De Heybische Cooplicden als sy daer steruen / soo worden haer lichamen met grooten cost ootverganchelich behouden / ende in kisten van hout ghemaect gheleyt.

¶ Een vrende maniere van houwen ende om een Wijs te vzen in deser Stadt Oock vande gherechticheyt van desen lande.

Als een Jonckgheselle in deser Stadt vjzet / ter Eeren oft anders / soo ist eerst de maniere / dat hy zijn liefde etghens met eenich Kampstuck bewijse / de groote inbozstigher liefde teghen haer bewijfende / dat hem om hare twille te doen oft te liden gheen dinck te swaer en sy / alsoo tot een tecken der liefden neemt hy somtijds een stuckken doecks / wel in Olie ghewentelt / ende latet op zijnen blooten arm (ongheschroomt / die niet te min met haer sprekende) verbranden / oft soo hy selue een tecken der liefde anders bedencken mach / als tot een venster wt te springen / hem seluen wonden / etc. Dat doet hy.

Het Recht is ghelijck tot Calicut / maer des Coninck Sone heeft dat land: tot schult moeten schijft oft gherupchnisse hebben / anders is sy verlozen en alreede betaelt. Men schijft op papier / niet ghelijck tot Calicut op boombladeren / die dat doot: die wort oock ghedoot. Sterft een wtlandtsch Coopman / ende dat hy gheen wijs oft kint en heeft / soo en heeft gheen broeder / vader oft vriendt / maer den Coninck.

¶ Van het Coninckrijck ende Stadt

Banghella / oock van haerder geleghentheyt / zeden ende ghelooouen.

Soemen hondert mijlen van Carnasseri / en met Goeden wint elf dachzepsen seplens ter zee / ligt Banghella / de alder beste Stadt en Coninckrijck dat men binden ofte weten mach op het aertrijck / dat heeft een groot lant om hem begrepen / en is een so machtick Coninckrijck / dat den Soldaen deser Stadt een Machometaen met alle zijn volck machtick is twee hondert mael dupsent mannen te voete ende te Beerde in een belt te houden / sonder eenighe schattinghe ofte onghelwoonlijcke beswaringhe des landts / hy voert altyds trijch metten Coninck van Parsinga. Het is dat volcomenste

Dat derde deel deses Wereltboeck.

comenſte landt van Rozen / alderley Vleesch / Supcker / Singheber ende Boomwolle / datmen op aerden vinden mach / van als ouerbloedich ende genoech. Aldaer zijn de aldergrootſte Cooplieden in grooter menichte / diemen nergens haers ghelijcke en weet. Jaerlichs varen van deser ſtadt tot inde vijftich ſchepen met Boomwolle ende Sijdelacken / Bepjam / Rannone / Lizar / Cianter / Doazor / ende Synabaf ghenaeint / nae dat ſp goet oft quaet zijn / ghelijck by ons Lindiſch / Verhelſch / Stammet / Augſterdams / etc. die worden altemael geboert ende vercocht in Turckijen / in Siriam / Perſſiam / ooc in Arabiam / Ethiopiam / ende in gheheel Indiam. Daer is oock eenen grooten handel met Edel gheſteente. In dese ſtadt ſpinnen de mans ende niet de vrouwen / nae landts ghebruyck.

Chriſtenen onder de gehoozſaemheyt des grooten Cans van Cathai.

Cathai een groot landt in Asia oft India / waer inde hoofſtadt Sarnau heet / heeft veel Dozſten ende Heeren / landt ende lieden / Chriſtenen zijnder onder de gehoozſaemheyt des grooten Cans van Cathai / der welcker cleedinghe van Camelot ghebonden is / de mouwen beleydt ende afghenaeyt met Boomwolle / oyt thoofſt bonetten van root laken draghende / een ſpanne oft anderhalf hooghe ghemaect / het zijn wat witte lieden van vertwe / ſp zijn ghedoopt / ende houden den Daſten ende veel heylighe daghen / ſp gheloouen inde heylighe Drijvuldieheyt / de twaelf Apoſtelen / ende ſchrijven achterwaerts nae Armeniſchen oft Joodiſchen ghebruyck / draghen ſchoenen / niet van Leder / maer van Sijde / daer op veel Edel gheſteente gebaet / ſpeten op Tafelen ghelijck wy : niet op der aerden ghelijck de Heydenen. Daer zijn oock aen de Frontieren des grooten Turcks / veel grootmachtige Chriſtelijcke Coninghen ende Heeren / in Armenia ende elberg.

Van Pego de ſtadt in India.

Depſent Nijlen van Bangella / ligt een ſtadt ende Coninckrijck Pego ghenaeint / nae by der zee / op baſten lande / opter ſimcker hant tegen het ſoſten. Des Conincks recht / ghelooue / gherechticheyt / ende zeden is gelijck tot Carnaſſeri / maer haer vertwe is een weynich witter / Dozſaecke / dien locht is wat verſcher. Daer wooninghen zijn ghelijck de onſe. Die ſtadt is bemuert / ende heeft ſeer goede hupſen / ende Pallepſen van ſteen ende calck.

Dien Coninck is ſeer machtich van lant ende lieden / hy houdt altyt vooz zijnen perſoon meer dan duſſent Chriſtenen des landts Cathai / ende gheeft elcken ſes Bardei ter Maent tot ſolt metten Coſt. Daer waſt ouerbloedich veel Rozens / veel Dees / ende alderley vruchten / als tot Calicut. Men heeft daer weynich Elephanten / maer de ſchoonſte Papegaepen / ende alle ander dieren ende voghelen ghelijck tot Calicut. Dit landt heeft groot ende goet ſchip / hout tot Pauen / daer waſſen langhe Bieten / alſoo groot als een Baril oft tamelike ſleſſche om haer begrijpende heeft / alſoo datmenſe op geen plaetſe grooter en weet / Daer heefmen veel wilde Katten / ende men geeſter drie oft vier van deſen om eenen Ducaet.

Den meefſtendeel der Coopmanſchap in deser ſtadt is niet Kubyj / die daer coemt tot een ander ſtadt Capellam / byde 30. dachzeſen van daer ghelegghen / Diamant / groote Peerlen / Smaragden / geliden daer ſchier ſoo vele als by ons / want ſp wel van ſoo verre daer ghebruyck worden.

Den Coninck aldaer is een ſoo ghemeynſaem vriendelick man niet al zijn volck / dat een kint

lichtelick met hem ſpreect / ende draecht meer Kubyjnen ende Edel gheſteenten aen hem / dan een grootmachtighe ſtadt machtich waer te betalen / alleen zijn cleedinghe niet al haer Jutwelen inde oozen ſeer coſtelick / een halve ſpanne lanck nederwaerts hanghende / oock aende armen ende vingheren / dieſghelijck op alle teeren / ende aende bzaepen heeft hy een gulden ſtuck / beſet metten alder ſchoonſten Kubyj / alſoo / dat hy ouer al met ſulcker menichte Kubyjnen omringt is / dat hy eenen ſo grooten blick ende ſchijn van hem geeft / dat een die hem ſnachts aenſiet / meppen mochte / dat hy der Sonnenſchijn waere.

Nae dat hy victorie verregghen heeft / hout hy den Dupuel groote offeringe. In vrymildicheyt en ſoude onder ander Heeren deses Conincks gelijck niet leuen / die niet vryghiftigher handt niemant wijcken noch toeguen en wil. Hy heeft Jaerlichs incomende een Milioen gouts / ſonder dat Edel gheſteente dat hem toegebruyck wort.

In zijn Landt valt veel Lach / Purper / Verſille / Boomwolle ende Sijde / ende al zijn Incomen leydt ende gheeft hy aen zijn Soldaniers. Het volck van deſen lande is ſeer oncuſſich. Daer verbranden haer de vrouwen oock ghewillich / ghelijck tot Carnaſſeri / naer het ouerlijden haer der Mannen.

Vander ſtadt ende Coninckrijck

Aua ghenaeint.

Een machtich Coninckrijck ſtoot aen dit / Aua ghenaeint / met welck deſe Coninck altydſ crijch voert / Van dit en heb ick niet ſonderlincks mogen vinden / behaluen allen / dattet van volck ende goet machtich is / alſoo / dat deſe Coninck den Coninc van Pego veel djangs ende dwancks maect / met altydſ duerenden Crijch / ſoo dat hy hem alle handen vol te verweren heeft / Ende van daer ſoude coemen de Muſſchellaer / Sijde / Lignum Aloe ende Beltzui.

Vander ſtadt Melacha / ende

vande Kiuere Gaza / ende vander hanteringhe aldaer.

Van Pego 600. Nijlen teghen het Weſten / licht Melacha / bintmen met gheluckighen wint in acht daghen beſeylt.

Deſſens deſer ſtadt is een Kiuere oft blietende water / dieſghelijckſ gheen op aerden en is / vijſentwintich nijlen breeſt / Gaza ghenaeint. Den Soldaen der ghemeldter ſtadt is een Heyden / met al zijn volck van Marhomets ghelooue. Deſe ſtadt heeft ouer twintich duſſent hupſen in haer / maer ſeer ſlecht. Sp gheeft ende betaelt tribuut den Coninck van Cini / diens Dozbaders die ſtadt hebben laten bouwen byde hondert Jaren voozleden / daerom dat aldaer een vaſte plaetſe ende hauen der zee ghelegen is / gherekent vooz den opperſten Dozſt der zee Ocreani / daer meer ſchepen toelanden / dan aen eenighen hauen der werelbt / want derwaerts coemt alle ſorte van Spetereye ende alle coopmanſchap in grooter menichte.

Dat landt heeft weynich vleesch / gheen koren / maer houdt ende voghelen ghelijck tot Calicut. Aldaer bintmen goede Purpur met hooſen / ende een Berthwerck daermen goet ten wt mach. Daer zijn oock Elephanten / Peerden / Koepen / Buſſels / Leoparden ende Pauwen in grooter menichte. Den handel deſer ſtadt is alleen niet ſpeterye ende ſijde. Van cleedinge / vertwe ende happe / ſchier gelijck als tot Alheppo. Sp hebben derde aenſichten / gheſchmelde oogen / ende neder gedruete neusen. Niemand en derf oft en mach by nachte in deſer ſtadt wandelen / want het een ſoo dooſen volck is / dat ſp malkander vermoozen ende dootlaen als honden.

Alle

Alle Cooplieden die tot deser Haven comen/ligghen des nachts in haer Schepen. Den Coninc hout aldaer eenen Stadthouder / die den vromden recht doet / ende wanneer haer dunckt datse den Coninc een wepnich te seer wil straffen/soo spreken sy tot hem : dat sy Zeelieden zijn / en dat indien hyse/soo hert/en niet nae haren wille houden wil / dat sy de Stadt ledich laten willen. Den locht is aldaer wel ghetempert.

¶ Van dat groot Eylant/Sumatra oft Caprobana/ waer in dat Widen de Stadt ligt.

In dit Eylant is de beste Haven van der gantscher Zee / ende het heeft ouer de vier duysent mijlen om hem begrepen / ende daer in zijn vier ghetoonde Coninghen. Al haer ghelouue / Zeden ende ghewoonheydt / is ghelyck tot Carnassari. De inwoonders van dit Eylant zijn meer wit dan bruyn / dat aensicht is van ghedaente ghelyck die tot Melacha / maer het zijn cleyn lieden / aldaer houdenmen goede gherechtigheydt / van ghebruycke als tot Calicut. Haer munte is van goudt / Siluer ende ten / altemael ghestampt en ghepint / op een zijde eenen Dupuel / ende op dander zijde eenen Waghen van eenen Elephant ghetrocken. De thien bande Siluere muntten ghelden eenen gulden / ende die van ten vijfenewintich hoor eenen Silueren Groot. In dit Eylant gevallen de Elephanten in grooter menichte / grooter dan ergkens elders. Het is een listich ende dooztrapt volck / goede vrienden der Christenen / vromden ende wylanders.

¶ Van drierley sorten de Lignum Aloe, ende van zijnder werckelicheyt.

De beste Lignum Aloe coemt van eender Stadt: Sarnau / wt het Conincryck Asia / dat noemmen Calampat. Dat tweede wordt Loban ghenaemt / den naem van het derde Wachor / van het beste / ooc van het tweede en comes niet in ons landt / Oorsaecke: Tot Cathai / oock inde Conincrycken Cini / Macini / ende Sarnau / wortet dierder gerocht dan in onse landen. De grootmachtighe Coninghen hebben oock meer lusts ende liefde daer toe / ende latent haer veel costen / bysonder tot de twee eerste sorten. Een pont van het goede Lignum Aloe / gheft tot Sarnau gheerne thien Ducaten.

Twee oncen van goode Lignum Aloe inde handt ghenomen / ende een cleyn wijlken besaeten / daer nae open ghedaen / dat gheeft eene sulcken reuck van hem: dat het oock den omstaenden cracht gheeft / ende datter gheenen liefelickeren reuck zijn en mach.

In dit Eylant wast oock seer veel Lac / daermen die schoone roode berwe afmaecht / de boomen daer hy wt bloeyt / die zijn ghelyck by ons de Rootboomen.

In dit eerst ghenaemde Eylant om de Stadt Widen / wast een groote somme Pepers / Molaga ghenaemt / diemen (ghelyck by ons dat koren) wt metet.

In dese Stadt en buyten inde bosschen / maechmen seer veel zijde / euentwel niet seer costelick / Oock veel Belsui wortet daer ghemaecht wt sommich sap van boomen.

¶ Van sommighe vromde handelen in dit Eylant / ende dese Stadt Widen.

Constelcken arbeydt van Goudt ende ander Metael / wort in dit Eylant ghemaecht. In een strate heeft die Stadt Widen ouer de vijfhondert Wisselaers niet alderley Muntten / in alle landen ganckbaer. Dit volck laept op goe-

de hebben van Boomwolse ghemaecht / de Deling meestendeel van zijde. Oock hebben sy tot schepen een ouerbloet van hout. Dat volck van dit Eylant is van schepen te maerken een soo subtylen volck / dattet wonder is / ende soo goede Swimmers int water / als goede constenaers werckeliche byeren te maken.

De wooninghen ende huysen int gantsch Eylant zijn ghemuert / maer niet seer hooghe / Den meestendeel van de selue zijn bedeckt met schelpen van Cartacula.

Lodewijck Dartoman van Bolonta / heeft in deser Stadt gheloofwerdich twee Landen van Elephanten sien weghen: soo dat sy woeghen / 335. pont. Ende daer zijn Slanghen veel grooter dan tot Calicut.

Van dit Eylant ist drie duysent mijlen weech tot Carnau / ende voorder nae Calicut.

¶ Van het Eylant Bantan / waer in de Muscaetnooten ende Folien wassen.

Vier hondert mijlen van dat voorszemelde machrich Eylant Samatra oft Caprobana (waer af noch veel te seggen ware / wiese al doorrept hadde) is het Eylant Bantan / onderwoegen liggen byde 20. Eylanden / eens deels ledich eens deels met volck bewoont. Maer dit Eylant Bantan is seer onghestelt en onnut / wtgenomen de Ruten en Macis / dat is Muscaetbloesem die daer wassen. Dit Eylant heeft om hem begrepen byde drie hondert mijlen / Dat landt is meest leeghe en effen / sonder Coninc / Gouverneur ofte Regeerder daer in / dan alleen sommige Boeren / onwetende als dat Dee / de welcker huysen van hout ghemaecht / seer slecht ende leeghe zijn. Haer cleedingen zijn hemden ende schoenen sonder yet opt hooft / sy hebben lanch haps / breede aensichten. Haer ghelouue is als tot Calicut. De boeren aldaer henlieden ghelyck ende gelijckformich in alle dinghen / nochtans cleynder van persone / en witachtiger. Den stamme ende boom der voorszghedachter Ruten is ghelyck eenen Persenboom / ooc van Bladeren ende hoochde / maer de cackert zijn ghebronghender in malsanderen / ende eer de Rute rijp oft volwassen wort / soo staet sy inde Macis / (dat is inden bloesem) als eenen knop in de Roose / ende als de Rute rijp / soo boecht haer de Macis (dat is de bloesem) daer toe / ende omvangt de Rute / ende worden dan in September afghelosen / ende de Macis oft Muscaetbloesem (datmen Folie noemt) bande Ruten gheschepden oft gheselen.

Een peghelick in dit Eylant mach die nae zijn behagen af byken / waer / ende hoe hy wil / want alle dinghen zijn henlieden ghemeyn.

Aen de voorszghemelde Boomen en doen sy gesenen arbeyt niet allen. Dese Ruten worden worgen ende vercocht na een mate / dat weecht ses sentwintich pont / ende dat wort om eenen haluen Carlin ghegheuen / dat is een Munte ghelyck tot Calicut / By haer en houtmen gheen Recht / want dit volck is van hem seluen soo grof ende slecht / dattet van onrecht doen niet weten en wil.

¶ Van het Eylant Monach / daermen de Gariofoli oft Crupnaghelen vint.

Seuen gheluckighe dachrepen ter Zee heeft men van het naeste Eylant Bantan te baren in dat Eylant Monach / cleynder dan dat voorszgaende / met boosen onvernustighen volcke beset / van ghelouue ende zeden ghelyck het voorszgaende Eylant / maer veel snooder volck / wit van vertwe / swarter aen de siele. De Grofsenaghelen wassen oock in meer cleyn Eylanden daer by ende daer ontrent ghelegghen / maer ledich ende volckloos / men vaert wt dit Eylant daer ter tijt als men de Raghelen afsneemt.

Dese

Dat derde deel deses Wereltboeck.

Desen Boom heeft de ghedaente eens Bueck-
booms by ons / also ghedofcht ende dichte. Maer
de bladeren ghelijck de Caneelen oft Rieden tot
Zailon. Als de Gariofili ryp zijn / soo sprepen sy
doeck daer onder / ende slaen de nagelen niet Rie-
den af / op de onderghespreyde deklifelen. Dat
Landt is daer seer leeghe / alsoo datmen de sterre
Tramontana ghenaeemt / niet meer ghesien en
can. De weerde der Raghelen in dit Eplandt is
byrans om dubbelt ghelt / oft noch eens soo diere
als de Muscaetnoten / alsoo / datmen sessentwin-
tich pont om eenen heelen Carlin geeft / altemael
na de maete / want dat volck en verstaet hen op
gheen ghewicht / etc.

Van het Eplandt Bornaï.

Byde twee-hondert mylen van Monach het
Eplandt / ligt het Eplandt Bornaï / die In-
woonders zijn eerbare verstandige lieden / meer
wit dan byzen.

Haer cleederen ende hemden zijn van Boom-
wolle. De sommighe draghen roode Bonet-
ten. Daer hontmen seer goede gherechticheyt.
Van daer bynght-men oock den Camphora/
albaer wassende / ende is een Gomme van eenen
boom.

Van het Eplandt Ciaua / oock haer ghelooue / zeden ende leuen albaer / ende wat daer wast.

Vf beschreyen teghen het Zuyden ter Zee /
coemtmen met goeden wint in het Eplandt
Ciaua / die op dander zijde teghen het Noorden
een Provincie heeft / daer den dach niet meer dan
vier uren lanch en is / soo cout / dattet nergens
op aerden couder zijn en soude.

In dit Eplandt zijn veel Coninckrijcken / van
onghelijcken gheloone / Sommige stemmen niet
die van Calicut / sommige ander Afgodisten aen-
bidden de Sonne / sommighe de Mane / een deel
de Offen / ende een groot deel van dat volck aen-
biddt dat hen eerst te ghemoete coemt.

Albaer bintmen oock de alderschoonste Sma-
ragden die opter aerden zijn / en oock gheuen
sommighe wateren veel goudes wt / ende men
maecker dat Coper wt de gheberchten niet seer
grooten hoopen / diesghelicks veel witte Sij-
den / Rozen ghelijck in onse landen / wast aldaer
oock met hoopen ende ouerbloedich / ende alle
vruchten ghelijck tot Calicut / Oock machmen
aldaer hebben een goede volcomenheyt van al-
derley vleesch.

Gheen ghetrouwer volck en sonder op aerden
zijn / van op sommighe plaetsen deser Werelt oft
Landes. Sy zijn van persone ghelijck wt / van
grootte ende lengde / bzeede aenghesichten / byzu-
ne ende groote ooghen / de neusen byzet ende plat /
met langhen happe.

Alderley Voghelen hebben der een ander ma-
niere dan by ons / alleen Pauwen / Corteldup-
pen ende Kauen ghelijcken haer seer met de onse.
Albaer is goet Kercht. Sy gaen gheleert onge-
gozdt met wijde cleederen / den meestendeel van
Boombwolle ende Kamelot. Sy ghebyrcken
oock wepnich gheweers / want sy leuen bydelich
ende broederlick / alleen die ter Zee baren heb-
ben Pantboghden / een deel ghebyrcken langhe
Rieden / waer dooz sy ghesenijnde Pijlen schie-
ten / ende hoe wepnich sy oock eenen daer mede
bloepende maecten : soo en can sy nochtans niet
ghenesen.

Albaer en heestmen gheen Bus-gheschut /
ende sy en laten oock gheen maecten. Haer eten
is Kogghen broodt / vleesch van Castrons en-
de Hertten / maer gheen Swijn / Daer neffens
eten sy Visc en de vruchten / die sy seer goet
hebben.

Hoe datmen op sommighe plaetsen deser Eplanden / de Oude menschen vercoopt om te eten.

So onghelijck als dit volck in Gelooen ver-
stroopt is / soo onghelijck zijn sy oock in haer
zedden / dat achten veel dat ghetrouste ende onge-
trouste / byndelijckste ende onbyndelijckste
volck te zijn / Wandt in dit Eplandt bindmen
steden ende landen daermen de oude afghe-
beyde lieden (die niemant meer nut en zijn) ter
merckte stelt om te vercoopen / ende dat doen de
soons oft naeste bynden / op dat sy ghedoodt
zijnde / ghecoocht ende ghegheten worde / wandt
sy achtent vooz onbillick dat sulck goet vleesch
den wozmen te deele worde / ende houden ons
daerom vooz grouwelick ende onbermherlich /
dat wy de doode lichamen inde aerde begrauen.
Item wanneer der al schoon een Jongk mensch
in een cranchteyde coemt / datter gheen beteringe
aen te hopen en is / en dattet sommige vernufti-
ghe dunckt dat hem niet meer te helpen en sy /
soo en vercoopt vader / moeder / broeder ende
susteren niet tot dat sy van selfs sterft : maer
sy dooden hem / ende eten dat lichaem ghecoocht
zijnde / oft vercoopen hem (soo men seyt) aen
slachters ende vleeschhouwers / op dat sy ghe-
meest zijnde / ghegheten worde. Dit Eplandt lige
soo leeghe int landt dat de Sonne aldaer eerst
des middaechs opgaet / ende op de sticke handt
recht als een Sphera oft Afse maect / meer dan
een spanne / soo dat het also te rekenen / schier on-
der ons landt ende aertrijck ligt.

In dese Eplanden moeten op sommighe plaet-
sen de Schiplieden ende yemide aencomende
Cooplieden des nachts in de schepen ligghen /
daer toe oock waerken / dat sy niet ouerballen /
gheuanghen / in stucken ghehouwen / ghecoocht
ende opghegheten en worden.

In dit Eplandt cooptmen Smaragden / ghe-
smeden Jongheligen / den welcken inder Jeucht
beyde Pieren ende mannelicke Roede wtghe-
sieden is / somtijds eenen om hondert Bardei /
dicmen in ander landen / tot ewighen dienst
vercoopt / ende ghecoocht voert / ende aldaer zijn
Cooplieden die anders gheenen handel en heb-
ben dan met dese knechtens / die sy tot op vijf-
thien oft achthien baren op boeden / ende als dan
verhanteren.

Dit is op veel plaetsen een ouer cout Ep-
landt. Het souden oock ghelooft ontrent
dit Eplandt Ciaua / ende om dat Eplandt Du-
matra oft Tappobana / byde acht dupsent Ep-
landen ligghen / alsoo als die landsteden ende
scheeps Paroonen / den Cerntvesten oft Cer-
weerbigghen / strenghen / bouen alle andere wij-
neruarenen Ridders ende landtreffer / Lodouick
Dartoman van Bolonia / gheloofweerdich be-
richt hebben.

Sommighe ghemeyn gebuyrcken in India / oock der Heydenen Pater noster.

Tot Calicut ende schier in gheheel India is
een ghewoonheyt / acht oft chienmael des
daechs te eten / in sulcker voeghen ende manie-
ren als voorszeyt is / de aelmoessen blasen sy met
eenen Rozen wt / ende gaen alrijdt haerder vele
met malcanderen / de gheuepnsheyt ghelt vele
sy henlieden / wie hem seluen aenneemt willich
arm te zijn ende gheen vleesch en eet / hem vande
lieden schept / gheen gheldt en neemt oft en aen-
roert / dien houden sy vooz Heylich / ende benaren
tot hem / cussen hem de voeten / nooden hem dick-
maels in haer huys / om dat sy van zijnder co-
ghenwoonheys weghen gheheplicht te wor-
den meynen.

Op veel plaetsen is de ghewoonheyt / dat op
de Kerck

Menschen
woorden be-
rocht ende
gheten.

Dach vier
rouden lant.

de Kerckthoofden sommighe van hare Priesters gheordineert worden/ bysonder byde Heydenen/ die daer op met luyden gheroep roepen/ ende be-roepen dander inder Stadt totten ghebede inde JNischen/ dat is in haer Kerckhe. Dese Priesters houden in de vergaderinghe de vingheren in de oogen/ ende bidden den volcke dit haer ghebede/ het welcke hy hennieden alsoo ghemeyn is/ als by ons den Vater noster: Groote Godt/ groo-ten Godt/ coemt totter Kercken/ coemt totter Kercken/ coemt om Godt te louen/ Godt is groot/ Godt was ende is/ Wachomet den Vo-de Gods sal wederomme verrijzen. Sy staen tot dit ghebede al nae eenen teghel/ als aen een snoer/ ende der seluer reghelen zijnder vele/ daer na datter veel volck by malcanderen is/ met dien wascht hem haren Pape: wel ghewasschen zijn- de beghint hy een ander gebede inde tegenwoor- dichheit van alle dat volck te spreken. De goose Doeken regneren oock gheweldelijck by hennie- den/ machtiger ende seijniger dan by ons/ van Calicut wel drie dupsent mijlen daer achter/ ende voorder inwaerts. By haer zijn oock Coone- naers/ die de seijnighe Slanghen besweeren/ die andersins van haren bete/ sonder alle hulpe/ steruen moeten.

**Van een merckelicke Scheeps Or-
loghe der Zee/ der Christenen ende Hey-
denen des Coninc van Calicut/
met den Coninc van
Portugael.**

Anno dupsent vijf hondert ende sessen/ trock den Coninc van Calicut met sommighe an- dere Coninghen nae Cannono/ teghen den Co- ninc van Portugael/ met twee hondert ende thien Schepen/ onder de welke bierenachten- tich groote Pauen oft Hoofst-schepen waeren/ wel toegherust/ ende met volck beset/ met veel besolde Heydenen wel ghewapent/ soo dat eenen hadde moghen duncken datter een gheheel wout op de Zee heuen voer/ daer teghen en hadde den Portugalosphen Stadthouder des Conincs (ouerrast zijnde) niet meer dan elf Schepen daer teghen toegherust/ onder welke twee Galleyen ende eenen Pregauntin waeren. Doen dede den Hoofstman een schoon reden totter Ridderchap/ Desghelicks dede oock een gheseijlich Vader int Schip der Portugalosphen door een schoone Predicatie/ die de Ridderchap teghen de vpan- den des Gheloofs alsoo vermaende dat hen dat herte alsoo ontficken was/ dat sy de vpan den nauwe verwachten en conden/ den welken al- temael om den naem Christi wille te bechten/ le- uen ende te steruen ghelijck gaidt/ Den gheeste- lijcken Vader stelde hem alder boozste opt schip/ een Crucifix in zijnder handt houdende/ met dien quam dat groot machtick ghesweren der Heydenen veel dupsenden sterck zijnde/ daer he- nen varende teghen Cannono/ en doen verhoef hem een treffen ontrent den middach de sefthien- den dach Hey/ ende een aengrijpen van beyde de parteyen/ met een sulcke gherupsch ende ghetuy- mel inder Heydenen Schepen na haer ghewoon- te/ soo dat het een wonder te hoozen was/ doen quamen de Christenen op een bande schepen der Heydenen/ waer inne ouer de sessen hondert wel- gheruste mannen waren/ dat rupinden sy haest wt/ altemael doozstekende/ soo datter niet eenen en ontquam. Het tweede Hoofstschip daer de Ba- nieren op staken/ ende de beste Hooflieden in wa- ren/ grepen de Portugalosphen oock aen/ daer op bleuen doot byde vijf hondert Heydenen/ ofter al schoon altyts vijftien oft twintich Heydensche schepen van Calicut aen eens Christens Schip waren/ so voechde Godt nochtrang wonderlicke

victorie op der boozghenoemde Christenen zijde. Dese hittrighen Crych ende dit bloetverghieten duerde den gheheelen dach. Alle de Heydenen die haer sien lieten ende op der Christenen Schepen quamen/ wierden eerstont doozsteken. De Chri- stenen riepen/ als sy enuners somtijts rontson omringt waren: O Heere Jesu Christe doet hul- pe ende gheeft victorie dinen gheloone/ met dien daer aen vallende/ Doen spronghen sy in haer lie- der Schepen/ ende rupinden daer in op wat sy vonden/ doozsteken zijnde inde Zee gheworpen/ ende oeffenden een sulcke grouwelichheid te- ghen de Heydenen/ dat sy haest byde vijftich sche- pen der Heydenen groote schade toe-voechden/ der welckier op desen dach neghen oft thien ghe- heel versoncken wierden/ eens peghelgchis hant op de Portugalosphen zijde gheduerde thien oft vijftien mannen/ diemen aen den Deuer doot hant/ ende die de Zee wigheworpen hadde. Veel schepen wierden ghevanghen/ onder de welke de seuen rijckelijck met specerie gheladen waren/ oock een groot Schip gheladen met Elephan- ten/ ghinck te gronde ende versanck/ van het ghe- schut schade gherregen hebbende/ maer een goet deel der Elephanten swommen wt opt landt. Alsoo wierden die Heydenen verstroyt op de zee/ doen vergaderden haer de schepen der Portuga- losphen wederomme. Doen den Hoofstman dat sach dat alle Schepen wt Gods ghenade noch onbeschadicht waren/ soo en waser gheen vree- ren/ maer sy haesten de Honden nae/ die welcke bloden als oft hennieden hondert pauen op den hals boeren/ en dien gantschen nacht wert haer naghevolcht.

Also wert dit Crychsvolck der Heydenen ghe- slaghen/ soo datter niet eenen wt den Christenen (dwelck wonderlijck ende schier onghelooftich om seggen is) en verghinck noch oock doozschot- ten en werdt/ maer veel ghewondt: een Schip vercasten sy dat wert ghevangen/ maer die Hey- denen lieten haer altemael inde Zee tot swem- men der seluer stactmen so veel doot almen toe- romen mocht/ maer daer waren twee hondert mannen die tot inde vijftien oft twintich mi- len swommen/ ongheloofticher wijze/ by wijlen bouen dwater/ by wijlen daer onder/ als de Por- tugalosphen meynen dat sommighe alreede wech waren/ so quamen sy wederomme op eens hant- boochs schcuts wechse verre van haer/ ende als sy neffens haer quamen/ dupchten sy wederom/ ende quamen eens ackerslangde wechse eerst we- deromme te voorszijn/ dwelck de Portugalosphen dat grootste wonder was te aensien/ hoewel datter oock veel verdooncken/ den welken het te- lanck wierdt/ sulcks swemmen en heeft opt pe- nants ghesien/ ende dat om segghen onghelooft- lich/ sy swemden bouen ende onder dwater ge- lijck de Epntvoghels. Also quam daer een groo- te menichte wt/ bande welke men eerst een deel op het landt doozstact/ ende sommighe gheban- ghen nam/ sommighe begauen haer wederomme inde Zee. Des anderen daerhs vantomden op den Deuer vander Zee vanden verflaghen ende ver- doonckeren drie JN. ende sessen hondert mannen/ die wonder-weerdighe Victorie gaf Godt den Crychsliden des Coninc van Portugael tegen die honden ende vpan den des Gheloofs/ die irk daerom hier ghestelt hebbe/ op dat wy sien/ dat/ waer Godt mede is/ dat daer gheen dinck regent zijn en can/ also beswijchte dat Crychsvolck des Conincs van Calicut/ Godt gheue ons zijnen brede/ Amen.

Veel vanden Heydenen seydent: Den God der Portugalosphen is een sterck ende goet Godt/ victorieus/ de sommighe seydent dat sy den Dup- uel hadden. Ende wanneer die ghevanghen Heydenen int Slot des Coninc van Portugael by Can-

En wonder
werck Gods.

Twintich
mijle swem-
men.

Dat vierde deel deses Wereltboeck.

by Cannonoz hoorde luyden/ soo vergaepden sy haer/sprekende: Die trecken haren Godt/ ende by spreckt met haer/ ende als sy niet meer en trecken/ soo wijcht sy/ ende wannen men hen lieben achter een misse bywylen dat Sacrament toochde/ ende hen seide: dat is der Christeneu Godt/ alleen een Heere der werelt/ soo spraken sy: Het is waer/maer wy en kennen hem niet.

Eplanden soomen van Cannonoz op Portugael vaert.

Dat Eplant Damiani stoot aen het Coninckrijck Cannonoz/ het heeft een boos volck/ dat den Stadthouder des Coninck van Portugael veel oproeren maect. Van Cannonoz vaertmen teghen Ethiopiam ouer eenen arm der Zee/ by de drie dupsent mylen. En men coemt tot een Eplandt Mozambich des Conincks van Portugael/ oock Zaphala/ daer tusschen ligghen veel landen ende lieben/ oock Eplanden/ der welker namen ick niet al vinden en can. Daer tusschen licht een Coninckrijck Melindi/ oock des Conincks van Portugaels/ van daer dat Eplandt Brazua/ Scaturrea/ altemael des Conincks van Portugael/ Cumers/ met ses ander Eplanden/ waer af wy bouen ghehoort hebben. Item Cuzin/ het Eplandt Capo de bona Speransa/ daer by vaertmen doozby op twee hondert mylen na.

Op de sincke handt is het Eplant Sancti Laurenti en veel andere/ daer sietmen wonder groote Zee-Visschen/ als een middelmatich hups ende grooter. Daer na coemmen tot een Eplant Ascensione ghenaemt/ by dit sietmen sommige Voghelen vander grootte als Eynden/ die vliegghen tot int Schip/ om menschen ende beesten te sien/ ende vergapen haer ouer die dingen van vreemdicheits weghen/ soo dat sy haer laten opheffen/ ende geen schoutwen daer af en hebben/ het dunce hen een vreemt dinc wesende/ dat daer menschen doozby varen/ want in dit Eplandt en is anders niet dan Dee/Voghelen/ wilde Dieren ende water. Daer na ouer sommighe daghen crijchmen op de Zee een seer schoon Landt/ ghenaemt het Eplandt der Pauicken/ ende meer ander Eplanden/ Bieco/ Caruo/ der bloeme Sint Jois/ Graçiosa/ Fepal/ Tertiera/ de welke altemael den Coninck van Portugael toebehooren/ ende zijn al seer vruchtbaer ende wel betwaert. Daer nae Portugael dat Coninckrijck/ waer in Lisbonia de Hoofstadt is/ een vande beste steden der aerden/ daer hout den Coninc Hof. Van daer vaertmen doozby veel Eplanden ende steden op Roemen in ons landt.

Eynde des derden deels deses
Wereltboeck.

America dat vierde Boeck deser

Geographie/ van nieuwe onbekende Werelden/ Eplanden en Vertrijcken/ die nieuwelijck ghebonden gheworden zijn/ van Alopio/ Petro Aliaris/ Heer Petrus van Spincia/ Christofero Columbo/ Alonso/ Americo Vespucio/ Ferdinando Cortesio/ Jambolo ende Ludouico Vertomanno/ den strenghen Ridderen/ Zeeheeren ende Hooftheden der zeevaert ende schipreple der Key. Majesteit Caroli v. ende des Coninck van Portugaels/ etc. Welcke ghebonden Landen/ Werelden ende Eplanden/ eensdeels int Westen/ eensdeels int Noorden/ ende meestendeels teghen Zuyden ghelegghen/ tot nu toe van Ptolomeo/ Strabone/ Eudoro/ Erastone/ oock van Macrobio/ noch ghekent noch ghenoeemt oft aenghewesen gheworden en zijn/ ende die noch tot nu op onsen tijt toe onbekent/ inder dupstermis hebben ghelegghen/ ghebonden: wonderlike/ euenwel waerachtighe Historie/ rijtcoetelick ende nuttelick om lesen/ eensdeels der Keyserlicker Majesteit/ eensdeels der Conincklicker Majesteit in Portugael/ en ander Vorsten toegheschreuen.

Van America het vierde deel der Werelt/
Anno 1497. ghebonden.

America de nieuwe Werelt/ oft dat vierde deel der Werelt genaemt/ heeft van haren vinder Americo Vespucio dien name/ ende en woijt niet onbillick (naedemael sy ouer al met der Zee besloten is) een Eplant ghenaemt. Maer is Ptolomeo ende ander Oude (ouermidts haerder wijder ghelegghentheit) onbekent ghebleuen. Van Americo Vespucio eerst Anno 1497. (wi beuel des Coninck van Castilien om nieuwe Landen ende Eplanden te erbaren ende te binden wt ghebonden) ghebonden/ ende van haerder grootte weghen/ de nieuwe Werelt ghenaemt/ want sy heeft ouer blueersch nae de

breedde 525. duysche mylen. Maer na de lengde 750. duysche mylen. In dese Werelt oft Eplant gaen de Inwoonders geheel en al naect. Het een deel daer in zijn grouwelicke menscheneters/ seer goede schutters/ ende in beyde de gheslachten bouen maten ertfelicke goede swemmers/ Sy en hebben noch Coninck noch Heere/ en zijn daer om niemant ghehoorzaem dan henseluen/ de vrouwe leuen nae de Wet der natueren/ sy en hebben gheen Iser noch ander Metael/ maer haer pijlen en wapenen/ wapenen sy met been van Visschen oft andere Dieren/ Sy en weten van gheen ander Werelt/ en en Oulogen oock teghen niemant/ dan somtijts selus onder malcanderen.

Daer is/ ende woijt een Dier ghebonden met

Wonderlick
breemt dier
in America.

genet

eenen langhen hanghenden hupel / waer in het
zijn Jonghen wt ende in baet / als syse sooghen
wil / 100 drucht zijse daer wt / ende als sy sat zijn /
neemt syse wederom int lijf. Tot loopen zijn sy
desnelste. Haer rijckdommen zijn Edel ghesteen-
ten van menigherley colouren / costeliche voghel-
vederen / daer sy haer mede verrieren / ende som-
mighen sonderlinghe steenen inde oogen ende lip-
pen hanghende / een milde costelij volck / het en
houde noch ten weer van gheen gout / siluer oft
Deerlen / van van sommighen steenen die by haer
ghewonden worden. Sy zijn oock in veel lan-
den / zeden ende ghelouuen ghedepte / sommighen
aenbieden de Sonne / Maen / ende den Hemel.
Sy hebben sachte hupen / ghemaecht als een
Clocke oft Tente / bouen met Berderen toeghe-
deckt. Sommighen verbranden / sommighen be-
grauen haer dooden met spysse ende drack / die
sy by haer setten ende begraven. Sommighen
hanghen die ghene die in doodts nooden metter
doodt campen / aen een sijden oft boomwollen
touwe tusschen twee boomen int Wout / met by
ghehanghen spijse / ende verteren dien gantschen
dach met spijzen ende dansen byden ghehan-
ghen. Syen hebben gheen koezen / maer wortel-
len van sonderlinghe boomen malen sy tot meel /
ende backen tot broodt. Dit Eplandt oft dese
nieuwe werelt ligt aen dat deel der werelt / daer
ons Duptschen de Sonne neder te gaen ghesien
wordt / alsoo dattet by haer beghint te daghen /
als de Sonne by ons ondergaet / ende den nacht
beghint ende aenbrecht / hoe wel dat het in de
Nappa Apiani in het Oosten schijnt te ligghen /
soo moetmen nochtrans die twee eynden der
Nappa: naemlich het Oosten ende Westen tsa-
men byghen / ende tot eenen cloot maken / soo
openbaert hem / waer ende hoe het ligt. Maer
America heeft veel aenstootende Eplanden / als
Parianam / Isabellam / andersins Cuba ghe-
naemt / Sappgnolam / daermen dat hout Guai-
rum (in welckmen de schozfighe lieben leyt) vint.
Die Inwoonders ghenieten in de stede van
hooft / Slanghen ende wortelen / sy hebben meest
ghelijcke zeden ende ghelouuen metten Ameri-
cis. Teghen Hispania inder zee om dese nieuwe
werelt / liggen die Eplanden Archai / Montana /
Caput de stads / Sinus dulcis aque / Rio gran-
de / Cambales / S. Rocho / S. Vincentij / Caput
S. Crucis / Rio S. Jacobi / Rio de Sancta Lu-
ria. Vander Occidentische zee is noch heden
onbekent. Binnen America ligghen die Eplan-
den Aigua parua / Aigua magna de giganti-
bus / de Brasil / Labonta / Spagnola. Teghen
Africa ligt Mari Gallante / Cotosantos /
Defozana / Degabalupo / Isabella oft Cuba /
Zanua canara / Carij / Sarmiento magna / Car-
raga / daer volcht dat Eplandt Parias / anders
Secuba ghe-naemt / Costa de Mari / Caput de
Bonaventura / Sinus Magnus / Parie / Cher-
sonelus / op vander syde is sy noch onbekent ghe-
bleuen. Volcht dat Eplandt Dividis. Soo veel
bande Eplanden Americ.

Vande nieuwe Scheepuaert ende
Werelt diemen ghewonden heeft Anno
1455. ontrent Portugale / den
rechten wech teghen
het Westen.

Alsoo ghv nu mijn Leser / waerachtighe
kenisse der Schipuaerden / Reysen / Volck-
ken / Eplanden / Coopmanschappen / vrende
ghelouuen / ende veel wonderbaerlichs / noch-
rans warrachtichs dincts teghen het Zuyden
ende Noordten / aldermeest in het Oosten vernom-
men hebr: soo willen wy het Westen oock besien /
ende Godts werken daer in met zijn Eplanden /
volcken / ghewoonheden / ghelouuen / ende won-

derwerken / voor de hant nemen te beschrijven.

Anno dupsent vierhondert vijftien / soo
seylde den dapperen ende berre ghewandelden
Ridder Mopius / van gheboorte een Venetiaen /
wt verlegginghe ende onkosten des Coninc van
Portugael / met welbewaerde Galleyen / met
prouande oft prouise ende ander Crijstustin-
ghe / tot alle aenstootenden noot wel herfien /
wech / op den tweentwintichste dach van Meer-
te int voorszeyde Jaer van eender stadt Vincents
ghenaemt / in Portugael ghelegghen / reghelrecht
teghen het Westen / om nieuwe Eplanden ende
landen te soecken ende te eruaeren / ende stellen
alsoo haren cours den rechten wech op het Ep-
landt / Medera toe / ende quamen alsoo onderwe-
ghen op den derden dach / dat is den vijftienwin-
tichsten Martij / tot hoogen middage / in het Ep-
landt Porto Sancto / vande voorszeyde plaetse
S. Vincents / by de sefhondert mylen weech
ghelegghen.

Van het Eplandt Portosancto / van haer ghewasch ende ghele- ghenthept.

Dit Eplandt is ghewonden Anno 1435. ende
met Portugalschen volcke beset ghewor-
den / ten is niet seer groot / hout by de vijftienwin-
tich mylen inden omvanc. Daer in vintmen
koezen / Dauere / ende Rintbleesch plantende / wilde
Swijnen / ende Conijnen oft Coniculas / sonder
getal. Item / Draersbloet / het welcke een Gom-
me oft Heest is / tot zijnder eyde wt eenen boom
vlietende / welck vucht oock seer wel smaecht
ende goet om eten is / recht als een Riercke oft
kerse / maer sy is gheluwe. Oock gheeft dit Ep-
landt seer groote Visschen / Dentall ende Orade.
Het en heeft gheen Hauens / maer anders eenen
goeden Deuer / booz winden wel bewaert. Daer
is den alderbesten Honich / ende een groote me-
nichte Was.

Van het Eplandt Medera / van haer ghewasch / aert / hanteringhe / etc.

Dit Eplandt ligt by de tseftich mylen van
Portosancto / ende alst hel ende claer is / stet-
men van de een tot de ander / het is beset ghewor-
den / met Portugalschen volcke Anno 1436.
voornaels sonder Inwoonders en onbewoont
gheweest / ende word nu gheregeert door de ke-
genten ende Administratores des Conincs van
Portugael / het is gedepte in twee Heerschappien /
heeft inden omloop ofte omvanc negenendertich
mylen / ende vernach tot inde acht dupsent man-
nen / hondert te Heerde. Ten heeft gheen besloten
Hauē / maer anders seer goede Deuers / het in ber-
ghich / ghelijck dat lant Cirilia / maer seer vuchte-
baer / ende draecht tot gemeeyne Iaren byde drie
hondert dupsent Stera kores / Deweescher ma-
te / een Stera doet tot inde anderhalf mate by ons
een wtgesaepde Stera gaf eerstmaels by Ihenlie-
den tseftich oft tseuentich / nu brenzt sy dertich
ofte beertich.

Dit lantschap heeft veel goede quelende Riet-
fonteynen / Item / by de acht cleyn Riuierkens / die
drijuen alderley meulens. Dit Eplandt is rick
van costelich hout / alsoo / dattet daerom Medera
heet / dat is houtrijck / ende darmense eerst heeft
moeten wtbranden / op dat men daer wonen
mochte.

Daer is onder andere eenen grooten handel
met berderen / costelich tot alle houtwerck / dese
saechmen van Cederboomē / van reucke den Ci-
pres hem ghelijckende.

Het ander gheslachte noemen sy Baso / dat is
een schoon root hout / als een Roose / het gheeft
seer schoon baten en timmeragien. Dit Eplandt
is gheplandt met Zuyker riet / dat wast aldaer
in groot

Dat derde deel deses Wereltboeck.

in groot ghetal / sy maken gemeynlick van eenen sode Zupckers byde vier hondert Centeners. Daer en is nemmermeer gheen rechte coude / als in Cypzen oft Sicilia wesen mach / maer altydt eenen wermen ghetemperden locht.

Dit Eplandt is totten wijn soo bequaem / dat haer stocken meer Zupcken dan bladeren dra ghen / daer toe seer groot / byde vier spannen lanck. Aldaer wast oock supmerlyck veel Maluesij / de wijnstocken wt Candia aldaer ghebrocht zijnde. Aldaer wassen oock op sommighe plaatsen swerte Zupuen / seer goet / van binnen sonder eenighe keernen.

Wilde Dingen
men meer
hant geu
men.

Dit Eplandt gheeft oock wilde Pauwen met hoopen / Item aende Berghen wilde Swijnen / aldaer hebben oock int eerst wilde Zupuen ghe weest in grooter menichte / de menschen soo onghewoone / dat sy haer vooz hen / als vooz ander wilde dieren / niet en ontfetten noch vloten / sy en waren oock niet ghewoone ghevanghen te worden / waerby datmen se met de handen vinck / oft opt opperste van eenen stock een luse / knoopt of slinghe maecten / waer mede dat sy de Zupuen by den hals vaten / ende bande boomen afstroocken.

Dit Eplandt is eenen Hof vol vruchtbare middelike boomen / rijck van vleesch / men vint in dit Eplandt oock rijpe Zupuen / inde Passie wecke ontrent Paesschen / daer in zijn oock Cloosters der Barboeters oft Obseruanters Orden.

Vande thien Eplanden tot Canaria / ende haer wonderlike zeden ende ghewassen.

VAn Debera by de drie hondert ende twintich mijlen verre / stracks teghen het Westen / ligghen de thien Eplanden Canarie / seuen zijnder bewoont / de drie ligghen woest / wt de seuen zijnder vier van Christenen bewoont / de ander drie van heydenen. Den Doorzijst der Christenen is ghenaemt Ferrara / den Coninck van Hispania onderworpen.

De spijse die de Christenen aldaer moghen hebben / is Geyten bzoot / vleesch ende melcks ghenoech / bysonder Ghepten vleesch. Sy en hebben Wijn noch Koozen / anders dan datmen daer brengt.

Het een van dese Eplanden is 40. oft 50. mijlen van dander ouer zee / ende ligghen nae den snoer nae malcanderen af / vant Oosten teghent Westen. Sy hebben weynich vruchten / anders veel goets dincx. Aldaer is een menichte van wilde Eselen / bysonder int Eplandt Ferro. Dese Eplanden heeten met namen / het eerste Lanzasoto / het tweede Forcuentura / het derde Granchamaria / het vierde Teneriffe / het vijfde Siemera / het seste Palma / het seuende Ferro.

In dese Eplanden wast dat costelick cruyt Orsellon / met welken costelick Violetbruyn verft op wullen laken / van daer brenghen oock dat goet leer / Corbuaen ghenaemt / Item seer goede Kesen. De Inwoonders van dese vier voornaemste Eplanden / heeten Canarij / in spraken alsoo onder cheyden / dat deen dander weynich verstaen can. Gheen van dese Eplanden en heeft eenighe ghemuerden plaetse / maer enkel Dorpen in gheberchten / maer sy hebben vaste Hauens ende Doorganghen / goet vooz allen noodt ende aenloop / alsoo / datmen se niet eer / dan met hongher int langhe besozloghen en mochte. Het cleynste onder dese en heeft niet onder de tneghentich mijlen wijt ende lanck omringt. Maer die drie Eplanden / in welke de Heydenen woenen / zijn grooter / ende veel bet beset. Canaria houdt in haer by de acht dupsent menschen. Teneriffe vermact byde vijftichien dupsent menschen. Palma heeft seer weynich volcks / maer sy en zijn niet soo seer van menichte des volcks / als van weghen ghelegghenthepdes der plaetse / teghen de vanden soo trotlich ende onouerwinnelick / datse niemant noch onder de ghehoorzaemhepde ende het Jock der Christenen heeft moghen bedwinghen.

Palma is een soo hooch Eplandt als men op Aerden vinden mach / dat cannen / alst hel ende claer weer is / tot inde twee hondert ende vijftich mijlen weechs verre sien / want den hoochsten spijze van dit Eplandt is recht als een Diamant / ende bzande altyds / den vooz ghenomde spitse is by de tsestich Italiaensche mijlen hooghe. Wie in dit Eplandt ghegheweldichste is / die is haer vozt. Sy cozloghen oock somtijts onder malcanderen / haer wapen zijn cromme Rodden / stenen ende Kolluen / sommighe maken vooz daer een eenen scherpen hoozen vooz een gser / daermede vermoorden ende stecken sy malcanderen / sy en hebben gheen ander Wapenen / gaen gheheel ende al naecht wtghenomen sommighe die haer met twee Ghepten vellen bedecken / een vooz / de ander achter af ghehanghen. Sy hebben haer eyghen daer toe ghemaecte salue / daer sy haer mede smeren / ende groue hupden teghen die roude ghecrighen / hoewel datter van dese weynich aldaer is / want sy strecken haer teghen het Zupden.

Sy en hebben gheen wooninghe noch hupden niet allen / dan ghegrauen gaten ende holen in de berghen. Gheptenmelck ende vleesch / Item Geysten bzoot is haer voetsel / sy hebben oock ouerbloedt van sommighe goede vruchten / sonderlinghe van Vyghen. Sy brenghen haer Hauer inden Meerte ende April in. Sy aenbidden menigherley Teekenen des Hemels / sommighe de Sonne / de ander de Maen / met haer eyghen Ceremonien / waer af langhe te segghen ware. Sy nemen soo veel vrouwen als sy willen / euenwel en beslaept niemant zijn bzupdt / ten sy dat sy den eersten nacht te voren by haren Vozt gheslappen hebbe / die moet haer den maechdom nemen / dat is den bzupbegom ende oock der bzupdt een groote cere. De Christenen wt die vier Eplanden / ouerbullen dese drie dickmaels onversiens by nachte / ende roouen haer sommighe gheuanghen / daer mede op het Schip ende wech / die vercoopen sy naemacks in Hispaniam oft elders / tot eeuwigher dienstbaerhepdt op der Zee / maer ist datmen se daer ouer betrapt / soo en dooden haer de Heydenen niet / maer nemen se gheuanghen / ende moerten haer Geyten vullen / steken / ende haer vleesch houwen / dat is een seer oneerlick handtwerk by henlieden.

Als een nieuwe Vozt int Regiment treet / soo ist een ghebzupck / dat hem altyds eenen den nieuwen Regent ter eeren endetriumpe / willich inden doot begheeft / dan trecke de gantsche Gheuepnte bupten in een dal / soo staet den Waghehals op eenen hooghen steplen Berch / ende bedrijft daer op sommighe booten ende woorden den Vozt ter eeren / met eerbiedender ghebaren / ende stozt hem seluen int dal / soo dat hy in stukken valt. Naemacks is den Vozt schuldich de vrienden des verstozen veel goets te bewijzen.

Inwoonders van dit Eplandt zijn oock seer costeliche goede Springhers. Sy springhen op de berghen ghelyck de Gheptkens ende Borkkens / barboets / van deen Clippe tot dander / dwelck een wonder te aensten / ende schies onghelooflick is. Oock worpen sy groote stenen scijts

Landtboort
niet aldaer
Boud. n
uacchom
den eersten
nacht.

schier waer henens sp willen/ soo crachtich dattet te verwonderen is. Sy hebben wonder groote sterckte / ende zijn in somma de alder dadichste lieben tot werpen / springhen/woztelen/etc. dat eenen in mijn teghenwoozdicheit wilde met drie ander wedden / als dat hy elken twaelf Citronen gheuen wilde / ende dat hyder vooz hem doch twaelf hebben wilde / ende dat sy acht oft elken schreden van hem staen souden / soo wilde hyse al treffen oft gheraeken / ende met niet eenen missen / ende dat gheenen van haer hem anders soude gheraeken / dan in zijn hant / ende hy wilde die wozen altemael metter hande opvanghen / maer niemant en wilde met hem wedden.

Ghelijck de onse somtijds geschochterde clederen dzaghen/alsoo laten haer dese somtijts als spjoncken willen/aen het lijf verwen/met sap/groen/zoot ende gheluwe/ dat is by hen een welvoeghen.

Vande plaetse Capo Bianco/Arzin/ende Cozi/die onbewoonde.
Eplanden.

Beneden Canaria by de seuen hondert ende tseuentich mijlen / licht dat woest leech Eplandt Capo Bianco. Wyde vyftich mijlen onderweghen by Canaria/light Arzin/daer by ligghen oock de drie ander Eplanden / Biancha/Barze ende Cozi ghenaemt.

Daer is oock een woest gheberchte Barra ghenaemt / dat aen Sonninghe eynden ouerduers / tot inde vyftich oft tseftich dachreysen te Peerde lanch is / alles wit sandtachtich ende drooghe / oock beneden een droochesfen lande / ontrent dese Contrepe ist oock periculens te baren / men baert daer nae het Dieplood inder handt ouermidts des waters aen ende toeloop.

Beneden Capo Bianco het binnen in / by de ses dachreysen / teghen Carmelio / licht een plaetse Roden ghenaemt / vanden Arraben bewoont / dese dyncken welck vanden Kemelen/ende leuen van daepen ende gherste / sy hebben doch seer clepne koeopen ende geysen / byde onse te ghelijcken. Machomet is haren Christus ende Propheet. Sy gaen alrijts in deser woestijne herwaerts ende ghinwaerts / ende reysen oock in het tweede Noozlandt / sy en bliuen op gheen plaetse. Sy voeren oock koper ende Siluer wt Barbaria op Kemelen / die sy planteyt hebben / nae Canbutu ende ander plaetsen der Nozen / ende byenghen derwaerts Goudt ende ander ware. Dit zijn byrupne lieden / sy dzaghen aent bloot een witte Cappe tot aenden nauel / ghelijck als in onse Landen de rote mantelen. De vrouwen dzaghen eenen witten tsoy int hant / de Mannen dzaghen tupten opt hooft / op Noozsche maniere. Alsoo zijn oock haer vrouwen ghecleet / altemael sonder hemde / vanden nauel nederwaerts gheheel bloot ende beruoets. Daer vindtmen menichte van leeuwen ende leoparden / ende strupfen / der welcker aert ick dithwils ghegheten hebbe / sy zijn seer goet en costelick.

Derwaerts in dit Eplandt comen Jaerlicks schepen van Portugael / ende handelen met dese Arabiers met peerden / Die voeren sy naemaels in Noozlandt / de welcke henacht thien oft twaelf slauen / nae dattet peert costelick is / weert is. Sy byenghen oock daerin zijden laken / tot Granata in Portugael ghemaecht. Wt desen hoek byenghtmen alle Jaer by de dupsent slauen. Daer springen de Portugaloepen alrijts snachts wt op het landt / ende bespringhen sommighe dorpen ende visschers aldaer / wech voerende wat sy aencomen ende crighen sonnen /

beede mans ende vrouwen / dat bedriuen sy op veel plaetsen / van Capo Bianco / tot aent Ryck Senega.

Van het Rijk Senega ende Arzin/
ende der seluer Inwoonders / zeden/etc.

In rijke tot Senega is een volck / Azanagi ghenaemt / meest byrupne lieden / sy leuen van Hirsch / gherste / daepen / ende kemels melck / zijn lieden van seer weynich spys. Sy vanghen oock die van Portugael / ende vercoopen se in het Noozlandt / dat zijn hoochgherechte slauen. Dese dzaghen alrijts eenen doek om thoost ghebonden / dat gaet onder de ooghen ter haluer neuse / tot ouer den mont af / sy verghelijcken den mont ende neuse / den aers ende billen / segghende datter vuplicheydt wt den neuse / ende boosen aessen wt den mondt gaet / waer bymen haer / als ander oneerliche plaetsen / alrijds behoort te bedecken / dese plaetsen en laten sy nemmermeer sien / dan als sy eten. Den rijcksten onder haer lieden is haeren Vorst opgheworpen.

Het is een leughenachtich / leech / diefachtich volck / ende soo grooten verraders als men se nummers gheuinden mach. Sy hebben een te samen gheloopen swert ghecroelt hayt / dat sineren sy daghelich met bischtraen / dwelck byster stinck / dat is dan een groote welvoeghelichheyt ende halfem reuck by hen lieden.

Dese vrouwen / niet lange groote mannen / zijn by haer hooch gheacht. Wanneer die maechden seuentien oft achthien Jaer oudt worden / so byecktenmen hen lieden de bozt met eenen slach / alsoo dat sy nederwaerts hanghen / sy trecken en voeghen se in alle manieren nae de leugde. Als sy onse zeplen aensiende wierden / saghen sy de schepen vooz groote voghelen met witte vleughen aen / die erghens van vzeemde plaetsen derwaerts vloghen / soo gheheel onghewoon waren sy doen ter tijdt de lieden ende Schipbaert. Als wy dan om te rusten / somtijds de seplen streken / meynen sy dat de voghelen waren neder gheseten / sommighe dattet groote visschen waren / die haer also om hooghe lieten / sommighe meynen dattet waren ghedrochten / Fantasmata ende bedroch / ende cregghen daer af groote vzeese.

Als sy nu ghewaer wierden / dat wy menschen waren / byaechden sy ons / wat dat vooz een creatuere ware / die ons soo behendich ende trouwelick droech / ende ons soo gheduldelick een soa verren reyse in clepnder tijdt voerde / meynende dat de Schepen leuende Creaturen waren.

Veertien dachreysen van Canbutu / licht een Eplandt Tagasa ghenaemt / maer nae Mali by de dertich dachreysen / aldaer laden de Arabers van Gambili ende Azanagi een groote somme souts / dat voeren sy door Canbutu nae Mali / waer in een soo onmenschelicken hitte is / ende alle voederlinge den dieren alsoo contrari / datter schier gheen vierboetich dier in en is / ende gheheel selden blijft oft men se alwel daer in byenght / oock vanden Arabiers selue / (de hitte nochtans eens deels ghewoone) steruender vele vander hitte aldaer / ghelijck oock tot Azanagi.

Dese Eplanden ligghen inden Circkel des Zupden / daerom is aldaer dach ende nacht alrijt ghelijck. Daer dzaghen sy al haer ware en coopmanschap tot zijnder besteder plaetse op thoost / want daer gheen kemel oft ander dier leuen en can. Het sout ghebyupcken sy wonderlick / om het bloet te verberschen vooz de hitte.

Wanneer nu een pegelick Coopman met zijn dienaers

Den mont
en neuse den
aers geleken.

Dese vrou-
wen niet
groote lange
mannen
hooch ghe-
acht.

Dach ende
nacht alrijt
ghelijck.

Dat vierde deel deses Wereltboeck.

Cooplieden
hantelt sijn
des sprekens.

dienaers dat sout heeft op zijn plaetse gedragen / soo schudtelcks Heeren gh. sin oft volck het zijne op eenen hoop / ende teckenenit met zijn merck / ende trecken dan een halue dachrepse van daer / als dan comen in haer af wesen / een gheslacht van Mooren / die niet en spreken noch haer sien en laten / wt een Eplandt albaer / dese legghen soo veel goudts neffens elcken hoop / als hen dinct dat sy betaelt zijn / dan baren sy wech / ende laten bepde dat goudt ende sout ligghen / op des vercoopers wel-besaghen / dan trecken de Cooplieden die halue dachrepse herwaerts / behaecht hen den coop / soo nemen sy het gout / ende laten het sout ligghen / en behaecht hy hen niet / so laten zij bepde ligghen / ofte heffen haer sout op / en laten haer gout ligghen.

Dese keur heeft den cooper oock / als hy wederomme roemt ende zijn gout by sout viint / so mach hy daer meer toe legghen / op dattet coop worde / oft zijn goudt nemen / ende hem zijn sout ligghen laten. Op dese maniere hanteren sy met malcanderen / sonder eenighe mondelicke woorden / dat hebbe ick Alospius selue ervaren / ende oock eertijds van veel Araebische Cooplieden ghehoort.

Vanden Keyser van Melli / ende sommighe Eplanden.

Den Keyser van Melli / liet eens de woorghe-noemde stomme Mooren verwachten / ende als sy dat sout souden halen / liet hy op haer vallen / ende eenen van hen lieden hanghen / op dat hy doch haren aert / vrientschap / ghelooue ende oorsake haers stryghens beuonde ende ondersochte / met desen spraken in menigherley sprake / maer hy en wilde niet een woort andtwoorden / noch oock eenich tecken gheuen / als oft hy niet een woort en verstonde / ende hy sterf inden vierden dach. Waer-by desen Keyser alnoch eenen twijffel heeft ende onversekert is / oft den ghehanghenen alsoo hertnackich ende verhert / niet en heeft willen spreken / ofte om zijns gheloofs wille niet en heeft gheboort / ofte / of sy gheheel sprackeloos / niet spreken en konden / het welck nar de ghedachte des monts wel moghelijk is / want de onderste lippe hanght hem ontreit een spanne lanck voor de kinne neder / ghenoech blaet-root / met groote tanden / ende eene clepne opperlippe / dat tant-bleesch is oock bloetverwich.

Slechts om den eenighen ghehanghenen ende ghestozenen boeders wille / bleuen sy drie Jaer wt / dat sy gheen sout meer en haelden / ende oock gheen gout meer en ledden / dies de Cooplieden een groot nadeel / ende den Coninc eenen grooten rouwe creech.

In dit lant der grauwe lieden / oock in het Eplandt Arzin / en slaetmen gheen Munte / maer in al haer Coophandelen ruppschen en manghelen sy Waer om Waer / alcht twee dinghen om een / na ghelegghentheit der saken.

Op sommighe plaetsen in Arabia / ghebeytmen in de stede der Munte / clepne witte steenhens / diemen voortijts van Venedien nae het Oosten ghebracht heeft / beselue vercooptmen na het ghewichte / van die van Barbaria / genaemt een Mitrigal / dwelck eenen Ducat weecht ende cost / oft daer ontreit.

Het volck dat daer in dese woestijne woont / en is niet eenderley ghesint noch ghemantert.

De Vrouwen zijn eens deels grau van lijue / ende zijn ghesiert op de Moorsche maniere / van boomwolle. Sommighe draghen Mantelkens sonder hemden / ghelijck bouen voormaels aen-gheroert is.

Haer kuyterge is meest op der Mooren maniere.

Ten regent op dese plaetsen niet meer dan drie Maenden int Jaer / namelijk de Doghmaens / September ende October. Ghemeynlick ouer drie oft vier Jaren openbaert daer een groote menichte Spynckhanen / die vliegghen so dick in de locht / dat sy den Sonneschijn ophouden / soo langhe tot sy boozhy vliegghen. Sulcx sietmen by de twaelf mylen weechs oft verder / het welcke te sien wonderlick / ende schier onghehooflyck is / maer is soo waer / dat ickt niet mijnen ooghen ghesien hebbe / ende waer dese nederballen / daer verduen zijt altemael / soo datter niet onverteert en blijft. Waert dat sy alle Jaer in sulcker maten quamen / so en mocht aldaer niemant woenen.

Somtijts vallen sy inde Zee met eenen storm / ende alse de Zee wrwoypt / machten sy een sulck ghestauck / datter ghemeynlick een pestilencie wt volcht.

Van swerte ende grauwe Mooren / ende haer vrychtbaer ende onvrychtbaer Landen.

Van Capo Bianco / tot aen de Riuere Rio de Senega / die de swerte Mooren vande grauwe van Azanagi / ende haer vrychtbaer ende onvrychtbaer Landt schept / is drie hondert ende tachtentich Italiaensche mylen.

In dese Riuere is somtijts by eender mylen bree / ende loopt alle ses uren aen ende af / soo dat sy tot inde tseftich mylen bree wort / daeromme quaet ende bouen maeten periculus daer op te baren oft te Schepen is. Ende het dunckt my doch een seer wonderlick dinc te zijn / datter ouer dese zijde der Riuere / een gheheel goet ende groen vrychtbaer Landtschap is / vol boomen ende vrychten / met seer groote / swerte welghesoxneerde lieden beset / ende dattet nochtans ouer de ander zijde der Riuere / cleyn grauwe lieden zijn / ende een onvrychtbaer drooch Landt. Sommighe segghen dese Riuere sy eenen arm vander Riuere Nilo / die dat gheheel Moorenlandt beborricht / ghelijckerwijs als den Nilus Egypten.

Van dat Coninckrijck Senega / en Capoberde / van haren Coninck / zeden / leuen / ende des selfs wijuen.

Senega is dat onderste ende eerste Coninckrijck in het neder Ethiopia / een seer leeghe Landt / ouer die Riuere tot aen Capoberde / ist byde vier hondert Italiaensche mylen / dwelck dat hoorste landt is in deser ghelegghentheit. In dit landt zijn veel clepne Dorsten / maer den Hoost-Dorst ende Coninck wort van dese ghecozen / van Edeleghen gheslachte / ende blijft soo langhe Coninck / so langhe als het den Dorsten behaechlyck is / dwelck sterckt hem den Coninck / ende beschudt hem met vryemder hulpe / nochtans staet hy altyt ghelijck den Soldaen tot Bablonien in soeghe / af-gheset oft verduen te worden / van zijn eyghen Landt-volck / want gheenen en isser bevesticht.

Dese Coninck en heeft in al zijn Lant gheen stadt / maer Dorpen met stroochupen. Dit Coninckrijck en is niet groot / ten heeft niet ouer de twee hondert Italiaensche mylen om hem begrepen / oft een wepnich woorder.

Dese Coninck en heeft noch Renten noch Schattringhen / ende anders niet / dan wat hem de Heeren van desen Lande wt vryer willekeur toeboegen / op dat sy hem vereeren ende te vryende houden. Waer sy en schencken hem noch gout noch siluer / maer alberlepe Rozen ende Bleesch also zijt hebben / oock moes ende crupt / in sulcken voegghen behelpt hy hem. Zijnen besten tribuut ontfaen

ontfanch ende incoemen is de roouerie der sla-
uen/in den omloop ende aenstoot zijns lants/van
dese verhaantert hyder sommighe in ander Lan-
den / om alderlep noodtdruft / sommighe moe-
ten bouwen ende arbeypen op zynen gront ende
posseffie.

Zijn ende zijns landts ghelooue is Macho-
mers. Dien Coninck heeft altydt ouer de der-
tich echte vrouwen / der welckier een peghelijck
soo veel hebben mach / alst hem ghelust / ende
als hy weet te onderhouden. Nu de Coninck
en heeft zijn wijuen niet by malcanderen / maer
hier ende daer sittende in zyn landt / nu sesse nu
ghien in een bleck / hy en houdt oock op gheen
bysonder plaetse Hof / maer treckt van deen tot
vander / ende als hy tot eene coemt / soo coemt
haer toe / dat sy hem ende zyn Hofgesin / van haer
Incoemen / Renten / ende Chynsen / onderhoude /
wande elcke Coninghinne heeft haer eyghen
posseffie / Slauen / Welbt / ende vrouwen staet
bysonder / oock haer ghetal vees / vanden Co-
ninck ouerghegheuen / dat laten de Coninghin-
nen sacpen / het vee wachtē / etc. als hy dan smoz-
ghens op staet / heeft elck van zynen wijuen die
in dit bleck woonen / toebereydt / drie oft vier
gherichten van vleesch ende visch / soo dat alsoo
dickmaels tot beertich gherichten toe / vande
slauen den Coninck toeghefonden worden /
daer mede wil elck haer liefde ende ghunste te-
ghen hem aenwijfen / ende tot haer in te tre-
cken aenpozen. Zijn volck leeft in ghedueren-
den hongher / dat en eet hem nemmermeer sadt.
Alsoo leeft dese Coninck sonder voorszoghe der
Herberghe ende spijse / hy heeft een goede me-
nichte kinderen / die eruen alle ghelijck / ende als-
ser ene bebrucht is / so en beslaepst hyse niet meer
tot dat sy van kinde verlost is. Op die ma-
niere leuen oock ander Heeren int lant / den man
is in alder maniere der huyfzoghe vry ende
ontslagghen / dese behoort altemael den vrou-
wen toe / die beschickent metten slauen / ende rich-
ten alle saecken wt / bysonder der grooter Heeren
vrouwen.

Vanden ghelooue / zeden ende clec- dinghe der Mooren.

Der seluer ghelooue is / alsoo ghesept is /
Machomets Fantastie / euenwel segghen
sy / als sy onse dappere subtylheydt in alle
dinghen sien ende Ervaeren / oock ons vermo-
ghen ende vernuftighe aenslagghen / ende onse
sterckte / datter is een teercken van grooter lief-
de Gods teghen ons / ende dat onse Wer Gode
behaghen moet / maer sy en houden dies niet te
min / dat hare Wer oock wt Gode is / ende ver-
hopen euen soo wel salich te worden als wy.
Sy en draghen niet dan een gheyt-vel om de
schamelheydt / van ghedaente als eenen voorz-
schoot oft hoerke / de rijcke draghen boomwol-
len handen / niet op die knie / maer wijdt / ende
de montwen tot aende ellebogghen / sommighe zijn
brouen gheheel ende al naecht ende bloode / ende
draghen alleen een wit cleedt vooz / ghelijck als
eenen schozte / vanden gozdel tot op de voeten /
die rijghen veel ploeyen / want een somtijds
derlich oft beertich spannen wijdt is / sy heb-
ben achter ghelijck eenen steert / sy draechden
ons / oft wy opt een sulcken schoonen cleedt ghe-
sien hadden / wande dat is eens Voysien cleedt
ende rietet by haer. Haer vrouwen ende maech-
den gaen al naecht brouen den gozdel : vanden
gozdel af gozden sy een slaepplaecten om haer /
ghelijck een schozte / dat reykert beneden tot op
de enkelen / ende beyde mans ende vrouwen
gaen altemael berboets / op choosten draghen sy
oock niet dan de ruyten / die sy van haer huyf
maecken. De mans doen veel vrouwen arbeypde /

als spinnen / wasschen / etcet. De grootste coude
doort Jaer by henlieden en is niet soo groot als
in Italia inden April. Dit volck is gheheel leche
ende ongheschickt in die dinghen / die sy niet in
gheduerender oeffeninghe en hebben. Het zijn lie-
den van veel woorden / gespraecsaen ende vrien-
delijc / sy sien de Welanders geerne. Op een nacht
oft maeltit / twee ofte drie / gheuen sy den vren-
den herberghe ende spijse / sonder eenighe beta-
linghe / het zijn swerte / maer supuerliche lieden /
ende wasschen haer / na wtwaslinghe haers ghe-
loofs / dickmaels / daechs / etc.

Vanden Lande enderijcke Gam- bra / ende van haer wapenen ende oorloghen.

Dese Mooren zijn een manlijck / hertich
volck / sy strijden sonder alle harnas met
blooten lijue / teghen haer ghebieren / oft
sontijds met malcanderen / sy draghen slecht
eenen ronden schildt / die worpen sy het ghe-
schut vooz / ende voeren seer doodelijcke Oor-
loghen / sy schieten met flisschen / die hebben ghe-
re zincken oft stralen / Item clepne spieskens /
ghelijck de schafkens by ons / daer mede doent
sy malcanderen groote schade / haer wapenen
die sy op de lendenen omgordt draghen / zijn ghe-
lijck als eenen Crommen haluen Turckijcken
Sebel.

Sy laten haer seluen eer vermoozden / lieuer
dan dat sy vlichtrich worden. Sy en ontfetten
haer niet vande doode / ende waghent dooz ende
dapper / ghelijck het vee / dat van gheen ander le-
uen en weet.

Vanden lande Budomel / zijn Vo- sten / Wijuen / Zeden / Hofgesin / On- derdanen / etcet. costelike goede swimmers ende ander wonderwerckers.

Den Voyst van die Eplande Budomel is /
Doyrecht ende redbelijc / in alle zyn handel-
ghen / betalighen / ende belofsteynissen / den
welcken oock wel te betrouwen is / bysonder te-
ghen vrende lieden / den welcken ick Wopius
alle mijn ware op ghelooue the stelde / ende te
roopen ghaf / van welcken ick ten volen betaelt /
ende van wren my oock veel goeds wederua-
ren is.

Zijn wooninghe was by de derdehalf hon-
dert mijlen van mijnen wtghanch wt den sche-
pe / met welcken ick thups ter Herbergghen
trock. Hy schenckte my onderwegen een Mos-
rinne / twaelf Jaer oudt / seet schoone / dat sy my
soude in mijn camer dienen / dwelck ick te goe-
de aennam / ende ghaf my honderdt slauen /
om mijn Coopmanschap ende ander dinghen /
tot dat ick nae mijn goetd vermogghen betaelt
wert.

In dit Eplandt zijn sulcke ongheloouelijche
swimmers / dat sy dooz alle baren ende strom-
men / daer verijckel in is / boodtschap loopen /
ende swemmen / ghelijck onse Voden te Lande.
Hy swommen der twee om mijn groot Schip /
dat een goede mijle vanden Ouer lach / met
Vrienen ghins ende weer / alleen om twee ma-
uile van ten / vande welcke een / een grootken
weerd was / ende sy zonghen int water / dwelck
met grooten Tempeste aende Berckhouten
sloech / ende arbeypde met grooter moeyte dooz
de Portupne : alsoo / dat den eenen daer een ver-
saechde / ende ick my haerder verlijffelt had-
de / ende wel in eender ure niet ghesien / doe
voert sy wederom op / den eenen keerde te
rugghe den anderen arbeypde daer dooz ende
leberden mynien Brief / ende quam met een
andtwoozde wederomme / dies ick my niet
gheg

Wonderlike
Swimmers.

Dat vierde deel deses Wereltboeck.

ghenoech verwonderen en mochte.

Hi van die Dofsen/ dese en zijn niet rijk van costelijcke schatten ofte van ghelde/ want aldaer gheen gheldt ofte Dunte en is / oft oock wtghegheuen en wort/ sp en hebben oock gheene sloten noch Steden / maer enckel Dofpen met stropen hupfen / Wee ende Landtsneringhe / het welcke zijn Slauen boutwen / maer hy heeft een seer bouen maten ghehoorzaem volck. Hy en houdt oock op gheen seker plaetse Dof / maer ghelijck den Coninck tot Senega ende Capoberde / een cleyn wijle tijds vooz desen aengheroert / vaert ende repst hy van d'een zijnder wijuen (der welckier hy herwaerts ende ghinswaerts met menichre heeft) tot d'ander / die onderhoudt hem ende al zijn Dofghesin / alsoo langhe als hy daer blijft. Een peghelijcke zijnder wijuen heeft vyf Dienstaerden/ tot deselue mach den voozghenorminden Keiser oock in-gaen/soot hem ghelust/ hy heeft oock somwilen neghen wijfs by malcanderen in een Dof/ dat is conctom omschans/ met groote ghewilde Boomen / ende omtuynt met sommighe lupcken sonder poozten / tot den wt ende inganck / tzijs seer gheele wijuen. Den Coninck en schaemde hem niet met bede te draeghen/ oft ick niet maerken en conde/ dat hy veel der Vrouwen Van zijn mochte / ende zijne wijuen alle ghenoeghen / dewijle dat de Christenen veel conden.

Sp zijn seer groote jaloerssen / ende en betrouwen oock haere eyghen souen niet ouer haere Vrouwen.

Alrijts wachten ontrent twee hondert Mooren op desen Coninck. Men moet dach ende nacht dooz seuen bouen ende wachten/aleermen tot desen Coninck comen en / die altemael met Schanssen/ tynnen ende af-schutselen ghemaect zijn/ende in elck Dof leyt volck / de beste alrijds opt voozste ende naeste by hem / ende dat slechte volck licht in dat bupenste Dof / zynen Edelboom / Amptlieden ende andere Heeren in dat binnenste.

In elck Dof is eenen grooten boom/waer onder sy inde schaduwe ligghen.

De Christenen betrouwen hy beter dan zijn eyghen volck/ die moghen/ als sy daer comen / by tot aen de poozte des Coninck gaen/ dies zijn eyghen volck gheen mach en heeft / sonder straffe te lijden.

De Priesters van Azanagi/ die hen haer wet leeren / hebben dies oock macht / maer anders niemant.

Als pemaent van zijn volck totten Coninck wil / soo moet hy (het sy wiet wil / oock wt zijn ghebynden) naecht ende gheheel ende al bloot/ wtghenomen de bzoet of voozschoot omme de schamelheyt / op de knien tot hem cruppen/ ende het aenghesicht op der Aerden neyghen/ alrijds sandt ofte aschen op hem-seluen wierpende/ tot dat hy op drie ofte vier schreden na vooz hem coemt / dan doet hy recht als oft hy hem niet en hoorde/ ende spreect te wijle erghens met eenen anderen / ten laetsten / soo gheeft hy hem een suerlijck aensien / ende gheeft hem antwoorde met twee woorden / Ja oft neen/ende bewijst in somma alsulcke grautept / als oft hy Godt selue ware.

Desen ootmoet/ sozge ende bzeze zijnder onderdane coemt daer by / dat hijse om een seer cleyn Erceg ofte sepl laet vanghen / ende eenen zijn wijf ende kindt vercoopt / dwelcke sy met grooter ghehoorzaemheyt verhoeden. Hy en laet hem oock niet meer dan twee uren inden gantschen dach sien/ smorghens een/ ende des auonts een/ d'andere byngt hy alleen vooz/ oft niet zijn wijuen.

Vanden Ghelooue/ Vuchten/ Conren/ ende zeden des Budomels / Item drie wonderliche eyghenschappen eender olie/ van groote aderen oft slangghen/ ende der seluer besweerders.

Het Ghelooue van desen Coninck met alle zijn rijck/ is van Dat homer / soecht dat in de beschijninghe van Turckijen. Ick aenveerde haere Papen/ aengaende het Ghelooue/ inde teghenwoozdicheyt des Coninck / alsoo dat ick se tot toozn betweechde / dies den Dof loech ende sepde / dat ons ghelooue goet was/ dewijle dat ons Godt soo veel goets dede / soo veel rijckdommen ende sulcken vernest ghaf. Maer dies niet te min sepde hy / dat splieden oock een goet oprecht ghelooue hadden / ende dat hen Godt haer goede daghen spaerde tot hier namaels / de wijle sy nu niet (teghen ons te rekenen) en hadden / ende dat wy Christenen het Paradijs hier hadden ende besaten/ hy meynde / het soude hem hier namaels ommekeeren / ende dat ons Godt hadde ghegheuen in dese werelt / verhoopte hy/ dat soude hen Godt vergheiden in d'ander werelt/ op dese maniere sprack hy met my / ende der Christenen ghelooue ende wesen/ behaechde hem oock seer wel. Hy hielt hem / soo ghelept is / in alle manieren / ghelijck den Coninck van Senega/ hier bouen aenghewesen. Dit ghebruyck hebben alle Dofsen der Mooren / dat hen haer wijuen een ghetal gherechten/ van cost ende spijse daghelijcks toe-stellen. Sy eten oock opter aerden in eenen rinck ghelijck de Turcken/ daer af elbers / ende eten vichmaels des daechs / maer weynich.

Senich Mooren oft Wijn en wast in zijn gheheel Landt niet / want het veel te heet is. Ten reghent aldaer in neghen Maenden tijds niet/ alleen den October / Januario ende Maerckmaent somtijds / maer tweederley Hirsch/ roode Boonen ende Faselen/ ende dit saepen sy in Julis/ende maeynt daerna ter sone inde maent van September / alsoo dat den Saeprijdt ende Dofst/ in drie Maenden volcynst wort. Varen drank is water / Melch oft Wijn van Palmboomen ghemaect / die dese vorchticheyt ende dit say van hem gheeft/ desen Boom is ghemeyn in desen Lande/ sy settender varen onder als den boom loopt. Een van dese boomen gheeft in eenen dach ende nacht / twee tamelijcke Couwoorden vol / het is eenen goden drank / hy maect oock vrolijck ende vrouchen / hy is eerst soet als Mebe / ende wort van daghe te daghe serper / ende wort / hoe het hem langher distilleert/ hoe beter.

Van desen drank hebben sy een tamelijcken nootdrust / sonderlinghe de principaelste. Dese Boomen staen int velt vooz allemanghemeyn/ ewenwel hebben de rijcke beter de moeyt meer op te vangen / ende den Coninck heeft oock sommighe verbanen Boomen / vande welcke niemant yet opvanchen en derf.

Item / sy hebben een Olie / die aldaer wast / die heeft eenen reuck als een Viole/ende siraecht inden mont als boomolie/ sy verft ende gheeft de spijse ghelijck sofraen. Groote onghebedijghe ende menigherley Slanghen ende aderen zijnder in dese plaetse.

De sonunighe zijn senijnich / ende de somunighe niet. Die Aderen zijn twee schreden lanck en langher/sonder voeten/ maer de Slanghen hebben beyde vleughelen ende voeten. Men vindt aldaer oock noch een ghelachte van Aderen / die een Ghepe onberschurt verclinden. Hier zijn oock groote witte Mieren / de welcke wt haerder natueren de voozghenende Aderen sommat

ghe hupfen maken / het aertrijck met den mup-
len wtgrauende / van binnen ghemaeckt ende
ghescheppen ghelijck de bachouens / ende die hup-
fen staen alsoo daer / ghelijck een schoon doyp
sontijds hondert oft anderhalf hondert op
een plaetse. Dese boozghenoemde Mooren zijn
doek seer groote Coouenaers / met de booz-
ghenoemde Dieren / die sp bannen alsoo sp
wilen.

Men vindt oock tot Senega in dit Moor-
landt menigherley dieren / de hoepen zijn meest
al swert oft wit / oft met dese herwen gheschoc-
kiet. Leenwen / Leopaerden / Woluen / Reeboc-
ken ende Hasen / vindmen aldaer in grooter
menichte.

Daer vindmen oock by hoopen (ghelijck by
ons de wilde Swijnen) wilde Elephanten / in
haer gheselschap henen ghaende. Varen aert
ende ghedaente vindt ghy elders. In dese con-
trepe zijn oock Ziraffen ende Paepgaepen in
grooter menichte / die doen de Mooren groote
schaede aenden Viscch / waer by sp haer seer
na iaghen / sp zijn van menigherley verwen /
groen / grau / gheluwe / oft van dese verwen ghe-
sprinkel / vande selue bracht icker ouer de
anderhalf hondert met my in Hispaniam / ende
ghaf eenen om een ducat. Item / dit landt-
schap heeft oock vzeemde Gansen / van men-
gherley verwen. Den Paepgaep bewaert zij-
nen nest wonderlick booz de aderen / ende hangt
hem meesterlijck aen eenen swacken tack / die
den ader niet draghen en can. Sp saghen my
aen booz een Zee wonder / ende betasteden mijn
handen / streckense oock niet specksel / oft ick
van natuere alsoo wit / oft alsoo gheberst wa-
re / dwelck hen een groot wonder ghaf. Het is
een slecht volck van gheneringhe ende cle-
dinghe in dit Landt. De peerden zijn in hoo-
gher weerden by haer / sp gheuen sontijds
om een peert 9. tot inde twelf slauen / want al
haer hanteringhe / soo ghelept is / is waer om
waer / sp en ghebzupcken gheen Muute met al-
len. Sp bedriuen oock groote toouerje metten
peerden.

¶ Vande vrolickheyt der wijnen in desen lande / met singhen / sprin- ghen / snarenspele / ende vande Rijcken Gambia ende Capouerde.

Dat vroelken volck in dit landt / is ghenoech-
lijck ende vrolick / het singht / danst ende
springht / nochtans niet dan by nachte / als de
Wane schijnt. Sp verwonderden haer van veel
dinghen in mijn schip / oock van het schip / mey-
nen de dattet een groot dier was / dat ons alsoo
broech / die schietghaten saghen sp booz tchips
noghen aen / daert mede boozwaerts sach / waert
henen wilde / tgaf hen oock wonder / dat wy ons
op der zee alsoo langhe dooz alle landen wt-
waechden. Ick liet haer eenen scheut wt eender
hussen hooren / doen waren sp schier van vzeese
ghestozen / ende lijfloos gheworden / Ick liet
hen mijnen Schipper eens spelen op een Doz-
tugalopsche Sachijpe / met laken ende fren-
gien van alderley verwe bedeckt / doen mepiden
sp / dattet een leuendich dier was / dat alsoo
song / als ick sepde / dattet een instrument was
van handen ghemaeckt / ende dat ickse hen op-
gheblasen inde handt ghaf / doen seiden sp / dat
dit een hemelsch dinck was / seiden oock dat
wy groote Coouenaers waren / ende dattet
sonder des Dupuels ghebrochte niet en conde
toeghaen / dat wy sulcke dinghen te weghe
brachten / ende dat wy sontijds veel daghen
seiden / ende gheen aertrijck en saghen / sp sa-
ghen oock een keerse bernnen in ons schip / dies

sp haer ontfetteden / want sp van anders gheen
licht en weten / van van het bernende vper / ende
der Sonne ende Wane / ende oft sp wel Wgen
hebben / soo en weten sp nochtans dat was
(dwelck sp wech werpen) niet te ghebzupcken /
maer singhen alleen den honich daer wt /
dies ghaf ick hen verstant / ende maecte haer
sommighe keersse / dies sp haer altemael ver-
wonderden / ende seiden / dat wy Chrijsenen
alle dinck wisten. Sp hebben alleenlick twee
ongheschichte Instrumenten / te weten / een
groote Crommel / ende een Wele met twee
Snaren / daer op raspelen sp een Boersche me-
lodije.

¶ Van het Eplandt Capouerde ende Gambia / ende dize andere / oock van derseluer Inwoonde- ren zeden.

Capouerde leyd oock inden Rijcke
Senega / ontrent veertich Italiaensche
mylen vande boozghemelde plaetse / waer in
ick wtschepte / daer ist dat gheheel jaer dooz ^{in het Jaer}
groen ende Soner. De boomen en laten ^{dooz soner.}
daer nemmermeer gheen bladt vallen / ouer
egheheel Jaer / ten sp datter te voren een ander
wtgheschoten sp / ende dat het jonck het oude
na-volghe.

Dit volck en is niet onderworpen den Co-
ninck van Senega / sp en willen oock gheuen
Dorst onder haer lijden / op dat sp hen niet haer
wijf ende kinderen om een peghelicke oorsake en
neime / ende booz slauen vercoope / gelijk de Doz-
sten in Moorlandt ouer al te doen plegghen. Dese
menschen en hebben ghelijck gheen Dorst / al-
soo oock gheen ghelouue noch Wet. Sp schieten
met ghesengende pylen / met welcke als sp eenen
slechts bloepende maken / soo moet sp steruen.
Gheen Dorst en heeftse oock noch moghen buy-
ghen onder zyn ghehoorzaamheyt / hoewel dat
tet dien van Senega dickmaels versocht heeft.
Het woenen tweederley volcken in dit Eplandt
oft Lant.

Dat Landt Gambia licht oock bet neer-
waerts int Moorlandt / onderwegghen Capou-
erde. De Inwoonders bekennen al eenen
Godt / ende zyn nochtans int gelooue verstroyt.
Sommighe Machometisten / sommighe Afgo-
disten.

Die Mooren reysen verre / nochtans in haer
landen. Haer maniere is meest ghelijck der
Mooren tot Senega / Meerkatten / Katterbal-
ghen / daermen de Zibero af maect / zyn ghe-
meyn by haer. Item veel Rijis / dies veel by
hen wast. Sp eten oock Hondt vleesch. Ele-
phanten zijn ghemeen by haer / vande welcke
eenen tant twelf spannen lanck is / ende eenen
boet drie spannen breedt / ick schickte eenen in
Hispaniam na den Dorst tot een present. Dit
Landt gheeft oock seer groote Vledermusen.
Item / een dier Cabulo ghenaeemt / theest een
groot Cozpus ghelijck een hoo / maer leege boe-
ten / gheclouen clauwen / een hooft als een peert /
het heeft twee groote tanden twee spannen
lanck / rechs opwaerts staende als van een
Swijn.

Byde hondert Italiaensche mylen onder
Gambia / leyd een Landt ende Eplandt Ca-
samanfa ghenaeemt / dat heeft zyn eyghen Dor-
sten op Moorsche maniere / bet binnenwaerts
ist altyds heeter / ende altyds onuerstandi-
gher / alsoo datse onse Mooren niet meer ver-
duyschen en connen / ende malcanderen niet
verstaen en mochten / op dit pas en waechden
wy ons niet verder / ende voeren te rugghe in
Portugael.

Dat vierde deel deses Wereltboeck.

Een ander Schipbaert Heer Peters
van Synia/eens Doffaerts van Lisbana/
na Calicut / wat hem ghemoet heeft/
ende wat sp onderwegen booz
vremde Landen gevon-
den hebben.

Als wy tot Lisbana inden name Gods/om
nieuwe Eplanden te vinden wtvoeren / soo
bonden wy / ouer sommighe hondert mijlen /
twee groote bewoonde Eplanden / ende in een
van de selue cloinnen wy wt te lande/ ende bon-
den aldaer der lieben onghewoone Mooren / die
onse Mooren ende verduptschers gantsch niet
verstaen en conden / die woonden in elendighe
stropen hupsen / wy bonden in sommighe hup-
kens Bplaren / daer op eens menschen beelt / het
welcke haren Afgodt was / dien sp eerden ende
aenbaden.

Doen wy malcanderen niet verstaen en con-
den/soo trocken wy haest weder af / ende seplden
noch byde vijftich Italiaensche mijlen boozder /
ende bonden een Landt / van haren Voort / Be-
segue ghenaemt. Het voort quamen wy op een
plaetse / die gauen wy den naem Capodeberga/
gheleghen byde hondert ende veertich Italiaen-
sche mijlen vande boozghemeide plaetse/ het zyn
schoone plaetsen / met verre-schijnende groene
boomen boozplant. Byde tachtentich Italiaen-
sche mijlen het boozts vande wy de alderhooch-
ste plaetse/ die onse Schiplieden opt ghesien had-
den / vol schoonder groene Boomen / Somers
ende Winters / die ghauen wy den naem Sa-
gres/daer inne woonden meer byupne dan swerte
Afgodisten / die daer aenbaden beeldenissen van
houdt / gheschepen als een mensche / sp zyn ghe-
heel ende al naecht / dan om de schamelhepdt/
dragen sp eenen schoot van schorssen ende basten
van boomen.

Sp en hebben gheen wapen met allen / want
sp van gheen Hser en weten. Sp leuen van sijns
ende van Honich. Item van boonen/ sp
hebben oock goet Roepen ende Septenbleesch/
maer niet beel.

Ontrent ses oft acht mijlen van daer / ligghen
twee Eplanden niet seer groot/maer woest. On-
trent dese gheleghenthept draghen de Inwoon-
ders de oozen vol Juweelen van goude/ook aen
den neuse/bepde mans ende vrouwen. Sommi-
ghe vrouwen van desen lande hebben gaten inde
lippen van natuere. Het voort bonden wy een
Riuere ende plaetse ouer veertich mijlen/ die ga-
uen wy den name S. Vincentij. Daer na by vijf-
tich mijlen weechs bonden wy een groen Riuere/
ten eynde aen dese groene Riuere / ouer twee
hondert ende vier Italiaensche mijlen / vintmen
een schoon Eplandt ende Landt / dat hieten wy
om zyns lusts wille in onser sprake/ dat Wolich
Eplandt / altyt met groene Boomen verciert/
ouer acht mijlen boozts / vintmen drie clepne
Eplanden onbewoont / die heeten wy de wilde
Eplanden.

Boozder wtwaerts vintmen een root Landt
ende Water / dat wy het roode aertrijck noem-
den. Ontrent dese Contrepe is de Zee seer stoz-
mich / om den aen ende af-loops wille. Daer
aen stoot een clepne Eplandt/ dat wy om de veel-
hept der Segullen wille daer ontrent / het Ep-
landt vanden Stoden noemden / maer ouer dit
Eplandt is oock een groote plaetse / die wy den
naem Sint Annan gauen / daeromme dat sp op
Sint Annen dach ghebonden was / ouer tfeuen-
tich mijlen bonden wy oock een Riuere / die be-
noemden wy de Palm-Riuere/ vander veelhept
der Palmen/ die aen dien Oeuer staen. Daer nae
ouer tfeuentich mijlen vintmen de plaetse der Ri-
uieren / want aldaer en sietmen niet dan men-

gherlep Riuierkens/ waer mede dat laut beboch-
ticht is.

Daer na vierentwintich mijlen vintmen een
plaetse aen eenen Berch gelegen/ die wy de plaet-
se des Berchs noemden. By de ses mijlen van
daer light de plaetse Cortese/ daer sagen wy veel
bypers op de boomen en opter aerden by nachte/
als sp onse Schip siende wierden / in verwonde-
ringhe der nieuwer dinghen/ ouer seshien mijlen
is een groot wout met veel boomen / die stooten
tot aende Zee/ daer rontsomme waren Mooren/
die dochten wel toe-gherust te zyn / met sommi-
ghe meskens / scherpe stockkens / daer aen een
ijserken / ick en weet niet oft het hare Bglen ofte
Lancien zyn / doen saghen wy oock noch twee
Wartsen van leer ghemaect. Van dese Mooren
vinghen wy eenen/ende voerden hem met ons in
Portugael.

Ontrent deser gheleghenthept openbaerde ons
oock den grootsten / verschickelichsten Visch/
die onse schiplieden ende wy opt ghesien hadden/
die ghinc teghen ons Schip henen / met groot
ruppschen/supsen ende baten/ende maecte groot
gheruchte inder Zee / ende verchiet somtijts zyn
grouwelijck hooft / soo dat wy in summa alsoo
daer af verschickten / dat wy onse seplen wep-
den/ende hem wten weghe weken/ende hem her-
der dan in eender mgle weechs noch sagen / dien
achteben wy al vander grootte als onse groote
Galepen/ ofte hoofschepen te zyn / hy hadde een
wonderlike vzeemde ghebaente met veel vlen-
ghelen/dwelck zyn blinmen/bederen oft vinnen
moghen gheweest zyn.

Als wy nu byde dupsent ende acht hondert le-
ghe nieuwer landen besepden / ghinswaerts het
nieuwe Landt dat wy ghebonden hadden / dat
noemden Capa de Bona Speranza/ dat is de
plaetse der goeder hope/soo voeren wy ten eynde
van deser plaetse/byde ses hondert lege/daer bon-
den wy een groote Riuere/ende een groot Voort
vol Mooren/aen welcker Goutrycke Riuere sp
Gout sonder ghetal vonden/ende van het self de
ons een goede somme beloofden / soo wy een
Maent tyts by haer bleuen. Maer wy seplden
altijt noch boozder / by de drie hondert ende vijf-
tich lege / ende vonden een seer groote Stadt/
delinde ghenaemt / met mueren bast gheboudt/
ende met halue Mooren bewoont / die noch wit
noch swert en zyn/ghelijck de Indianers. Al-
daer bonden wy seer schoone steene hupsen op de
Moorsche maniere ghebout / daer cloinnen wy
wt te lande.

Den Coninck van deser Stadt een Moer en
sach ons niet onghere/ende gaf ons eenen ghe-
leytman toe / die conde Italiaensch / van deser
Stadt elders.

Daer nae seplden wy ouer den stroom op een-
der zijde/byde seuen hondert lege / ende quamen
aende Stadt Calicut / die sonder den rechten wech
om te baren/van Lisbana leyt drie dupsent ende
acht hondert lege / een lege is vier Italiaensche
mijlen/en dat marck 15. dupsent ende 200. Ita-
liaensche mijlen/ ende so veel wederom na hups.
Die repse en machinen opt alderminste onder de
15. oft 16. maenden niet volbrughen. Wy voeren
van Lisbana wt den 9. dach vande Hopmaent/
Anno 1497. en quamen wederom thups den 20.
dach Hopmaent/int Jaer 1499. so dat wy twee
gantsche Jaren wtbleuen.

Tot Calicut is goede gherechtichept/ende een
Bozgherliche Policie / so wie eenen met valscher
Ware ofte andere listen bedriecht / die verliest al
zijn coopmanschap/ wie pement steect oft ont-
lijst die is terstont ghespyt. Nu vanden lande en de
der Stadt Calicut / oock van haer ghebruycken/
handelinge ende ghelouen/ etc. Elbers in dit
derde deel.

Vande

Root Landt
ende root
Water.

Calicut hoe-
wint van Li-
sbona ghes-
teghen.

Van de Zeevaert Petri Aliaris /
des oppersten Hoofstman des Coninck van
Portugael / ende wat hy op zijn vaert
breeuws ende wonderlicke ghes-
sien ende gebonden heeft /
van landen ende
lieden.

Anno vijftien hondert / schickte den Coninck
van Portugael / Emanuel genaemt / wt / den
voorzghenoemden Hoofstman / om bzeemde din-
ghen te erbaren / ende nieuwe Landen ende lie-
den te vinden / oock om nieuwe Coopmanschap
te krijuen. Op den neghesten dach van Meerte
in het voorszeyuen Jaer / doot de voorszghemelbe
Schipbaert wech / en seplden also inden Meerte
doot het Epland Canariam / den tweentwintich-
sten dach Martij doot dat Epland Capoverde.
Daer na op den tweentwintichsten dach April /
sagen wy van verre een landtschap / tot dat sepl-
den wy / ende vonden aldaer een volckrijck E-
pland / met grante liden / ghesceel ende al naect
ende bloot / ghelijck als sp ghebozen zijn / sonder
eenighe schamte.

Dese / oft sp ons wel doot woorden noch tre-
ken verstaen en konden / euenwel als sp onsen
goeden wille ghelwaer wierden / bewesen sp ons
veel vrient schaps met dansen / diensten / singhen
ende van blijfchap te springhen / sp hielpen ons
hout ende soet water na het schip draghen / ende
begonnen met ons te coopen ende te manghelen /
ende gauen ons haere Boghen om Bellen / ende
Caertenbladen / ende hadden veel tijdtcoytinghe
met ons / ende wy met haer / drie mijlen vanden
Geyt waren haer wooningen / derwaerts som-
mighen vanden onsen met haer ghinghen / buer-
ten oft manghelden aldaer menigherley verwen
van Pappagali / ende een woerel / die Iguane
ghenaemt is (het welck het Broodt is / dat dese
Arabiers eten) ouer bellen / lappen van laecken
ende caertenbladeren. Het zijn wel-gheschickte
lieden van liue / met laughen happe ende baer-
den. Haer ooch-schelen ende wijnsbraken zijn
van veelderlepe verwen bestreken / ghelijck als
een Beelde. Daer onderstelppen zijn vol gateu /
daer-inne draghen de sommighen eenen blakwen
steen hanghende / sommighen een been als eenen
naghel / sommighen eenen groenen steen / also oock
de vrouwen / haer hupsen zijn van hout ghe-
maect / van tacken der boomen bedekt. Sp
hebben seer groote hupsen / die zijn met Boom-
wollen Petten af-ghedept / soo datter tot inde
bercich oft veertich wooningen in een huys zijn /
ende een peggelijck haer eyghen vperstede / als
een groote Cente. Daer en vonden noch en sa-
ghen wy gheen Wser / noch eenich ander metael /
dat hout houwen oft snijden sp met steen. Daer
zijn sommighen Papegaepen vander grootte een-
der hinnen. Daer zijn oock menigherley ander
schone voghelen / wt welcker bederen sp haer
hoeden maecten. Dit Landtschap is seer groot /
ouerbloedich van veel goede boonen / vruchten /
visschen / herten / Iguanes / ende Boomwollen.
In dese plaetsen en saged wy gheen leuende dier /
wtghenomen Voghelen ende Visschen / vande
welcke wy daer eenen saghen alsoo groot / als
een Italiaensch boederich wijg / dat / maer ront
als een wentelasse / welcken de Visschers hadden
ghebaughen / hy hadde ooghen als een Swijn /
cleyne ooghen ende gheene tanden / maer ooren
eender ellen lanck / een half elle bzeet / eenen steert
een elle lanck ende bzeet / hy hadde een hupdt als
een Swijn / eens vingghers dicke. Op dese plaetse
maecten wy een houten Crups / ende verlieten
aldaer twee Mannen / die ter doot veroordelt
waren / ende wt ghenade wt den Lande verfon-
nen wierden.

Dit volck beweest hem / als oft het medelijden
met haer hadde / ende troostese met teekenen als
sp haer qualijck ghebaerden / ende achter ons
moesten bliuen. Nu van daer scheepten wy den
elfften dach Mey des voorsz-jars / stracks op
Bonasperanza toe / van deser Zee verder dan
tweel hondert lege ghelegen / daer verscheen ons
een Coniect / tegen den lande Arabia / thien nach-
ten na malcanderen.

Den vierentwintichsten dach Mey / bielder
eenen soo snellen windt aen / die ons onversien
oueraste / dat de seplen dweers aen de Mastbo-
men quamen / ende in eenen ooghenblich ghin-
ghender vier Schepen onder niet alle het volck /
doen verschickten de andere seuen Schepen / soo
dat wy recht als vertwijffelt / haer leuen alceede
inde schanste hadden ghegheuen / ende haer tot
steruen ouerghegheuen / ende de Zee wiert haer
in al sulcher voeghen te verheffen ende te rasen /
dat ons dochte dat wy tot bouen aen den Hemel
seplden / terstont daer nae wiert hem den winde
ligghende ende veranderende / noch en doersten
wy de Zeplen gheenffins den wint gheuen noch
toetrouwden. Alsoo quamen wy in desen strom
van malcander / elck Schip schier eenen bysonde-
ren wech / ende voeten twintich daghen sonder
eenighe Zeplen.

Vanden Coninck tot Belinde / Zaffele ende Chillos.

Op den sestienden dach Julij / wierden wy
dat Landt van Arabien siende / wy seplden
oock nae dat Coninckrijck Belinde / daer ghe-
moetten ons twee Mooren Schepen / die spron-
ghen van groote bzeet wt de Schepen inde Zee /
ende wierpen oock veel Gouts (dat sp van het
Gout-berchwerck van Zaffale na Belinde wil-
den voeren) inde Zee / op dat het ons niet te deele
en worde. Alsoo namen wy de schepen ende wat
daer inne was / het verdoncken oock sommighen
personen int wt weenmen / bysonder wijs per-
soonen.

Doen deden wy haer draghen / van waer sp
ghesept waren ende wie sp waren / doe antwoor-
de haren Hoofstman / dat hy een Moor was / een
Gom des Conincks tot Belinde / ende hoe dat
dese twee Schepen met Gout ende volck ghela-
den waren gheweest / ende hoe dat hem zijn wijf
ende soon verdoncken waren / inder wtvlucht
doen verschickten wy seer / bewijle dat den Co-
ninck van Belinde onsen goeden vrient was / so
beschickten wy hem zijn Schepen weder / ende al
dat wy daerinne ghebonden hadden / met groote
eerbiedinge / sp vzaechden ons / oft wy niet eenen
Coouenaer by onsen hadden / die dat Gout we-
der Zee beswoer. Doen antwoorden wy / ten
betaemt den Christenen niet met dese dingen ons
te gaen / also quamē wy in corte dagen na Zaffa-
le. Op den twintichsten dach Julij / quamen wy
tot een cleyne Epland / met cleyne lieden / maer
met groote rijcke Cooplieden beset / den Coninck
tot Chilloa toebehoorende. Daer rusteden wy /
ende namen eenen geleptman / ende seplden van
daer strax na Chilloa / op den sessentwintichsten
dach Julij. Aldaer vonden wy veel Eplanden
des voorszghenoemden Coninck / daer quamen wy
niet ses seplen / vander en wierden niet meer ghe-
vonden / aldaer ist vol Gouts / Ambra / Siluers /
Walssien ende Perlen. Dat volck gaet geleet in
seer goeden boomwollen liden / ende zijde / hee
zijn swerte lieden.

Den Coninck aldaer / die liet ons haest ghe-
lepde toe-segghen / ende wy quamen met onsen
Hoofstman ter spzaecke / hoe dat sp wilden met
malcanderen Cooplaen met alderlepe ghadin-
ghen ende soorten van goederen / dies waren wy
wel te vreden.

Dat vierde deel deses Wereltboeck.

Smorghens berouder den Coninck / ende en wilde ons noch sien noch hooren / hy gaf voer als dat wy bedrieghers ende landloopers waeren / alsoo scheypten wy niet vreden wederom wech / want sy sterckten haer lieden seer / moghelick besorghende dat wy het voorsz Eplandt in-nemen wilden.

Aen desen stroom ligghen veel Eplanden ende een groote Stadt / Mombaza ghenaeint / die heeft eenen Moor tot eenen Coninck.

Op den tweeden dach van Oogstmaent int dickmaels vertelde Jaerghetal / quamen wy tot Melinde / doe hadde den Coninck een groot welbehaghen van onser toecomsse / ende liet ons ontfanghen door twee achtbare ende seer eerlike Mooren / die Arabische spraekende conden / hy schickte ons oock veel Castrons / Winnen / Gansen / Limoenen / Citroenen / so goet als men se inde Werelt mocht ghebinden / de welcke onse cranten tot groter laeffnisse ende hulpe quaemen. Tanderdaechs leuerde de Hoofstman den voorszghemelden Coninck tot Melinde / de Bziuen ende de gheschencken des Conincks van Portugael / die ouer de dupsent Ducaten weert waren / die nam hy met groten danck ende wederghel dinghe aen / ende ghelepe ons tot op Calicut toe. Van dit Coninckrijck / zijn volck ende gelooue hebt ghy bouen int langhe ghehoort.

Wande Roode en Persiaensche zee /
ende van sommige Eplanden / alder-
meest van Calicut / haren Co-
ninck / volck en coop-
manschap.

Van Melinde op Calicut toe / seylde wy voer een volckrijcke groote Stadt Magadasio ghenaeint / voorder wwaerts saghen wy een schoone machtighe Stadt wel benuert in een Eplandt. Van daer op Mecha toe / quamen wy op de Roode Zee / daer ontrent licht dat Rups Mecha / Sinte Katherinen Berch / Derwaerts byengemen van Alkero ende Alexandria Edel ghesceenten op Prommedarisen / dat is een ghesachte der hemelen / daer af waer veel te segghen / waert dat daer elders niet af gheseyt en waere.

Soomen nu ter zijden den stroom ouer haert / daer is de Persische Zee / aen welcke veel groote Landen ende machtighe Coninckrijcken liggen / bouen int langhe vertelt / eertijts den Soldaen van Babylonien : maer nu een goet deel den Turck toebehoorende. Aldaer licht een machtich Eplandt Agrenus / Den Coninck tot Gulsal toebehoorende / die haren handel hebben in Indiam / met Peerden / die sy tot hooghen ghelde quijt worden.

Ab ouer de Persiaensche zee / ligt dat Coninckrijck Cambais / een soo vruchtbaeren Landt / als men inde Werelt soude moghen vinden / met roren / hauer / rijns / was / supker / boomwol / ende den alderbesten Wierroock. Onder desen Afgodschen volcke zijn groote Cooplieden / die eensdeels in Arabiam / eensdeels in Indiam handelen / ende na Calicut / Daer ligghen oock groote Landen ende Coninckrijcken der Mooren / ende dat ouermachtich Coninckrijck Calicut.

Alsoo seylde wy voortaen / dat wy den tweentwintichsten dach van Oogstmaent int jaer 30. ende vijf hondert / Andien siende wierden / dwelc inden Kijcke Goga lach / ende quamen bet hoort tot een Eplandt Agradiba / eens Mooren. Desen wech trecken de Mooren van Mecha nae Calicut / daer loeden wy hout ende soet water. Hondert ende tseuentich lege van daer seylt Calicut / aldaer wy quamen op den dertijnden dach September / daer namen wy ghelepe / ende wier-

den van den Coninck seer vriendelick ontfanghen / die oock een groot welbehaghen van onse toecomsse hadde. Daer lieten wy alle ons gheschut af-gaen / waer af sy een groot verschicken hadden.

Wande machticheydt ende heerlijckheyt des Conincks tot Calicut en can niemant ten volen ghesegghen / het is altemael van Gout / Siluer ende Edel ghesceente doozsticht / wat hy aen ende om hem heeft / de handen / ooren / boeten / gozdel / hangt al vol Gouts ende alderley Edel ghesceente / so dat hy glinstert als der Sonneschijn. Alle vaten / zetels / beddeghe waet / is van Gout / Siluer ende Gulden laken. Niemandt en derf tot op drie schreden na tot hem comen / oock niemant wt zijnen Edeldom / Ja vader noch broeder niet / niemant en derf hem aenroeren / ende al watmen hem gheeft / dat reychmen hem op eenen tack van eenen Boom. Wie met hem spreekt : moet zijn hooft nederwaerts zinken / ende niet der handt daer op grijpen / ende niet afghewepden ooghen met hem spreken. Als desen Coninck wt rijdt / soo draechmen ouer hem een hemeldecksel / dan gaen voer aen de booschschutters / by hem ende neffens hem zijnen Edeldom ende Hofgesin met bloote Sweerden ende Dartsen. Als desen voorszeden Coninck oft Coninghinne sterft / so verbranden zijse met Bresilienhoudt : Den Coninck heeft zijn Wijuen niet zijn Priesteren / (de welcke nae den Coninck de opperste ende Voersten int landt zijn) voer alle den Edeldom ghemeyn / ende altyds Priesters ontrent zijn Wijuen / die haers inden noot plegghen ende den Coninck zijn stede bewaren / Jae een Priester moet voer den Coninck den eersten nachte (als den Coninck Buploft hout) byslapen / ende den Coninck ter eeren / der Buploft oft Coninghinne de Maechdelicheyt nemen / Daer af hier vozen.

De Inwoonders van desen Lande / gunnen oock haer maghen ende goede vrienden by haer vrouwen te slapen / ende eeren malcanderen niet de Wijuen wt vriendtschap. De vrouwen gaen ghescheel ende al bloot / ghelegh als de mans ende den Coninck / wtghenomen om deschamelheyt met eenen voorszoot van loof / vederen / oft boomwollen doek bedeckt. Het is een seer onrupsch volck / ende beghinnen als sy acht jaren oudt zijn dat vrouwenlijck ampt te drijuen / het laet haest deflozeren / want waert dat sy Maechden bleuen / soo en souden sy gheen man crighen. Sy en eten gheen Voordt noch vleesch / dan tot vzeemde tijden wt toelatinghe der Priesteren / ende en drijuen gheen Wijn / en eten oock gheen Visc / alleen Gys / Boter / melck / alderley fruyt ende Supker. Sy wasschen haer dickmaels des daechs / schiet na Heydensche zeden. Den Coninck heeft tot inde vijftien hondert wijuen aent Hof / tot alderley arbeit / aldermeest ter heerlicheyt.

Ab tot Calicut vindmen Cooplieden van menigherley sorten / ghelooouen / Landen ende cleedinghen / van Cambepa / Chappo / Alexandria / Persia / Arabia / Mecha / wt Turckgen / van Babylonia / die drijuen haer Coopmanschap / met menigherley sorten van Coopmanschappen / als gout / siluer / Perlen ende Edel ghesceente / van alderley soorten / specerije / ghewortel / muskeliaet / Ambza / lignum Aloe / bresilij / rhabarbarum / wierroock / naghelen / kaneel / musraetnooten ende folien / Singbaer / Peper / sofraen / benzui / lacta / Papegaepen / Elephanten / gummi / findael wit ende roodt / Cappers / spira / Opij / alupni / rozael / van welck sommich aldaer wast / sommich aldaer ghebracht wordt. Item Mirabolani / Tamarindi / Cassia-fistula. Desse Mooren zijn soo machtich ende rijck dat sy

dat spijet alleen den boozganc tot Calicut hebben: maer der gantscher Stadtrecht als te ghebieden hebben. In dit geberchte woont een groot machtich Coninck: Paramaga ghenaemt/ een Afgodist / die altijd byde twee hondert oft drie hondert Wijuen hout/ diemen altemael als hy sterft esamen met hem verbrant. Diesghelijc laten haer oock alle wijuen des Landts nae haerder mannen afganc met eender grooter solemnitept hoorheestelijc verbranden / met snacenspel / ende sp danst tot haer epghe graf/dat volpers is/daer in spzingt sp met vzeuchden (ghelijc bouen diesghelijc ghehoort is) dan ghieten de byjenden Olie ende boter toe/ op dat sp dies te eer verbrande. In dit lant hebben sp de Elephanten also ghemeestert ende totten Crich ende alle dinghen ghewent / dat hem gheen dinc en ghebrecht/dan de spzake/alle dinc verstaen sp gelijc de menschen. In October ende Nouember baren deser lieben schepen / dan ist by hen lieben Somer. Jude Wintermaent baren de schepen dan Mecha met Specerije geladen van Calicut wech op Dida/(dat is een Haven op Mecha) van daer na Chairo in Alexandria.

**Vande plaetsen/Eplanden en steden/
van welcker de Specerije ghebracht
wozt nae Calicut.**

VAn Calicut / 50. Leghe voorder totwaerts/wast den Peper tot Rozumekel. Caneel oft Zimmet/coemt van Zailon twee hondert tseftich duysche mijlen voorder van Calicut ghelegghen/ende en wast nerghe elders. De cruptnaghelen comen van Melusa / voorder Calicut totwaerts ghelegghen/700.ende 40. Duysche mijlen. Den Gengher wast tot Calicut/en men brenge hem oock van Canonoz 12. mijlen van Calicut ghelegghen / van daer coemt oock Cardomomum. Van Melucha 700.ende 40. Duysche mijlen verder ghelegen/comen de Muscaetnoten ende Folien. Den Balsam coemt van Legos/achter Calicut vijf hondert mijlen ghelegen. Die groote Perlen comen van Arnutzo/het is naerder dan Calicut seuen hondert duysche mijlen. Spiranarda en Mirabolani boertmen van Cambaga/600. Leghe naerder ghelegghen van Calicut.

Cassia Pistula wast tot Calicut. Item Camarindi ende Zitwan.

Wierooch coemt van Seer / tis naerder dan Calicut 800. Duysche mijlen.

Mirra wast tot Particko / tis naerder seuen hondert Duysche mijlen.

Lignum Aloe / Reubarbarum / Softraen/Golgaen/comen van King/tis voorder van Calicut 2000. Duysche mijlen.

Den langhen Peper wast tot Samother.

Bentzul coemt van Zana/verder dan Calicut 700. mijlen.

Lacca coemt van Samatoze/voorder Calicut 400. Lege.

Besilhouet coemt van Tanazaar/tis verder 500. Duysche mijlen.

Oplun coemt van Abde/700. Lege oft Duysche mijlen naerder ghelegghen.

Van alle dese plaetsen/waer en hoe dese Specerijen altemael wassen / hebben wy bouen vernomen int langhe.

De Scheepbaert des Coninck van Castilia/door Christophorum Columbus/alias Dauber ghenaemt/Anno 1492. volbracht/ende vande landen/Liben ende Eplanden/die hy ghevonden heeft/aldermeest van Zoanna ende Spagnola/ende haer wesen Zeden ende Epghe-schappen.

Anno veertien hoabert ende tweeentnegentich seylde desen Columbus wel toegerust vā Hispania (wt beuel des Coninck aldaer) wech den eersten dach September / voorder Eplandt Gades/oy de Eplanden Fortunate toe/de welcke heden byden Spagniaerts genaemt zijn Canarie / oft de gheluckighe Eplanden inder Zee Oceanus twaelf hondert mijlen ghelegghen / der welcker 4. een Duysche mijle maerken. Daer bonden sp zoet water en verquitten haer / Van daer seylde hy 33. daghen en nachten na malcaneren teghen het Westen/ dat hy noyt geen Aertrijck en sach. Daer nae wert hem int opperste vande Meerse eenen blick eens Landts: derwaerts richteden sp haer seplen/ende bonden ses Eplanden/onder welcke de twee van een ongheloozde grootte waren/ deene is genaemt Spagnola/vander Zoanna/daer hoozden wy Nachtegallen in December/beyde tot onghelwoonlijcker tijdt ende in onghelwoonlijcken lande/ende bonden gheheel groote Ciuieren / ende seylde alsoo aenden stroom der Eplanden oger de 800. mijlen/ ende en bonden geen teeken van eenich eynde: alsoo dat wy meyniden dattet een vast lande was / Jae de gantsche Werelt / ende gheensins gheen Eplant: ende namen alsoo voorder ons wederom te rugghe te baren.

Als wy nu dat Schip ghewepnt hadden teghen het Oosten/ soo wierden wy aensende/ het Eplandt Spagnola hem teghen het Roorden streckende / doen bracht ons onse Schip op een drijzant/daer wy aenghebaren waren/alsoo dat wy inde cleyn Graueelen climmen moesten/ende te lande keeren/Alsoo haest als ons nu dat volck des Eplandts siende werdt/ so vloot het inde alder dichtste Boschen / niet anders dan dat wilt / De onse volchden haer op de hielen nae/ende grepen een Vrouw / die ledden sp tot het Schip / cleedden haer endegauen haer van onse Syffe ende Wijn te drincken / ende lietsen weder gaen.

Als sp nu wederom totten haren quam ende hen onse vriendelijchepdt te verstaen gaf / doen quamen sp altesamen gheloopen aende Zee met grooter verwonderinge/ende meyniden / dat wy waren een volck vanden Hemel ghesonden / Sp spronghen int water / ende brachten met hem Gout/en verinangeliden dat om Glasen/bellen/Caillozen/etc.

Wie hen een stuck van eenen Spiegel ghaft/ oft eenen hosen Pestel / dien gauen sp Goudt daer voorder. Wy bekenden haer teekenende ghebaren dat sp eenen Coninck onder haer hadden / voorder welcken als onsen goeden naem luytbaer werdt / ende dat wy wtclommen te lande/ wierden wy van hem eerlijc ontfanghen / ende de inwoonders van dit Eplandt naemen ons lieflijc aen / in haer vriendtschap / ende wat sp van ons saghen/ dat deden sp ons nae ghelijc de Apen. Als wy voorder een Crups knielden / oft int Schip dat Aue Maria luyden/ dat deden sp ons altemael na.

Als sp oock ghelwaer wierden/dat ons Schip ghebroken was / scheepten sp op haer Scheepkens totten seluen schep / ende boerden beyde ons volck ende goeden te Lande / met sulcker vriendtschap ende liefde dat het wonderlijc te segghen is.

Sp en hebben gheen Pser met allen / haer Schepen zijn wtghehoort met eenen scherpen herden steen van eenen stucke ende Boom ghemact.

Voorder so ghebruyct die Volck inde stede des broots/wortelen / inder grootte ende forme als de langhe Apen / sp zijn wat soetachtich als de Castanien by ons/die noemen sp Ages.

Het Gout is by hen lieben in sommigher ma-

Nachtgallen
in Arcans
tot singhen.

Dat vierde deel deses Wereltboeck.

ten gheacht / sy draghen hanghende inde ooren ende neusen. Sy en handelen oock niet gheender-
lep Coopmanschap / alsoo wy oock aen haer teek-
kenen vernamen / so was het een volck booz hem
selfs / tot welck niemandt en hanteerde / ende sy
oock aen eenighe vreemde plaetsen niet wt en
quamen. Dat Goudt vonden sy in een zant van
sommighe rivieren / die vande alderhoogste
berghen spruyten ende loopen / ghelijck wy selue
dierghelijcke sanden vonden met Goudt ver-
mengt.

Wpen saghen oock in dit Eplandt gheensins
gheen vierboetich dier / dan byderley Conynen
oft Cuniculos / een groote menichre van seer
grooter Slanghen / die sy eten ende spysen son-
der schade.

Daer saghen wy oock witte Gansen / met
roode hoofden / Eyntvoghelen / Corteldupuen /
Eynden / Dapegaepen groen ende gheluwe / som-
mige hadden een roode borst ende crups / der
welcker wy byde tsestich met ons werch boerden
van menigherley berwen / dwelck een aenwijzen
ghaf / dat dit Eplandt vanden aerde des landts
India is.

Masticx / Aloe / Boombwolle / is by haer ghe-
meyn / welcke sy niet en weten te ghebruycken / sy
gaen geheel ende al naect. Oock wast aldaer Ka-
noel ende Gengber / Item rooden Peper / die wy
met ons werch boerden.

Dat was een nieuwe ongheschoorde Werelt /
daer liet Columbus byden doorghemelden Co-
ninck achtendertich mannen van zijnen volcke /
die ernaren souden de eygenschap van desen lan-
de / oock op dat sy haer sprake leerden / op dat wy
met hen hanteren mochten / tot op zyn weber-
baert. Wy maecten metten Coninck vereenig-
he ende verbonthenisse / den Coninck liepen de
tranen over de oogen van bliscchap / dat dese ach-
tendertich mannen souden by hem bliuen / ende
namse in zyn armen om te aenwijzen zijnen goe-
den wille ende vrienteschap.

Alsoo seplden wy werch / ende boerden met ons
thien mannen wt dit Eplant in Hispanien.

Alsoo haest als hy nu thuys quam / liet den
Coninck desen Columbum openelike sitten voor
henlieden / dwelck de eerste ende wterste eere by
hen is / en noemden hem een wonderbaer der Zee
Creant. Haest liet hy seuentghien groote schepen
bereyden / ende twaelf Grabeelen / behaluen de
jachten / met twaelf hondert mannen van alder-
ley hantwercken / Sy boerden oec met hen Peer-
den / Koepen / Swijnen / en beelderley dieren van
hepder geslachten. Oec alderley Salade / Moes
ende zaet / Rozen / Tijss / Gerste / Wijnplanten / en
alderley gheslachten van vruchtbaer boomen / in
wille dit vruchtbaer Eplandt te besetten ende te
bezaepen.

Item alderley werck-Instrumenten tot al-
derley nootdrift ende hantwerck / Doen voeren
werch veel degghelijcke mannen / deel van des Co-
ninck Hofgesin / wt eyghen wille om nieuwe on-
gheschoorde / iae een nieuwe Werelt te sien ende te
bewoonen anno 1493. den eersten dach Septem-
bris met gheluckighen winde / ende den eersten
dach Octobris quam wy inde doorghemelde
Eplanden Fortunate oft Canarie.

Nu van Canaria voer de doorghemelde Co-
lumbus met zyn volck eenentwintich dagen op
der Zee dat sy gheen lant en sach / maer sy hielt
hem meer teghen den Zuyden wint ter sincker
handt / want eerste vaert (doen sy Spagnolan
want) nechtde sy hem op de rechte handt teghen
het noorden: Doen quam hy inde Eplanden Ca-
nibali / schier teghen over het Eplant Spagnola.
Wy seplden in dese eenentwintich daghen met
goeden wint ons beduyckens / 820. Duptsche
wijlen van Canaria.

Van het Eplant Canibali / van haer Zeden / wesen ende ghebruycken / ende hoe sy de lieden koken ende eten.

In December oft Kersmis-Maent / is in het
Eplant Canibali / dach ende nacht ghelijck / en
dan trecken de Voghelen te neste met groot ghe-
sant / sommighe hebben in dese Maent alreede
jonghen wtghebruyckt. Item in dit Eplant von-
den wy veel Wijnen / een vande welcke somtijts
tot inde dertich huyzen hadde / op een vreemde
maniere ghebout / te langhe te vertellen. Sy aen-
bidden den Hemel ende de Planeten.

Als sy ons siende wierden / cropen sy inde bos-
schen / daer vonden wy dertich Personen / knech-
ten ende Vrouwen / die sy opgheset hadden om
te messen / op dat sy het wierden ende goet te
eten / die bloden tot ons. In haer huyzen en
vonden wy niet van Schotelen dan steenen Pa-
ten / van alderley forme / Ende inde Keucken
menschen Weesch inden roock hanghende / ende
inde Potten sieden / samen met Dapegaepen /
Eynden ende Gansen / wy vonden oock hier
ende daer veel menschen ghebeente / Versenicha-
len / ghelijckamen by ons de calffhoofden eet / ende
de ghebeenten den honden voorworpt. De arm-
beenen behouden sy tot spitsen aen haer pij-
len / die sy daer af maecten / (want sy en hebben
gheen Pser) oock vonden wy een versich hooft
van eenen jonghen knecht aen eenen balck han-
ghen / die was nieuwelike gheslaghen ghewor-
den / ende dat bloet druyte noch daer wt. Daer
zjn seer groote Dapegaepen / root van Lijue / met
ghespreckelde bloghelen / vande groote gelijck
de Fasani / der seluer zjunder alle Dosschen vol-
de welcke sy te eten gheuen / daer nae eten sy de
selue.

Wy seplden die dertich Personen met groot
gheschenck tot haer / maer sy en mochten niet
becouten tot ons te comen. Doen braecten wy
al haer schepen / want sy het Eplant Spag-
nola grooten ouerlast doen / ghelijck de Leu-
wen oft Tieggherdiere / om dander menschen te
roouen.

De Jonghe knechten die sy vanghen / snijden
sy ghelijck de Hamels / op dat sy dies te eer bet
worden om te dooden.

Maer als sy eenen man vanghen die niet meer
toe en neemt / so dooden sy hem alsoo sy is / eten
het lichaem / handen ende voeten / oock het ghe-
deemte alsoo versich op / Het hooft ende een deel
van het lichaem dat souden sy / ende hanghent
op tot eenen tijdt lant / maer als sy vrouwen
vanghen / die en eten sy niet / maer houden se
niet anders dan wy de Wijnen om de Eperen
wille / op dat sy souden kinderen draghen / ende
als sy ondt worden / so ghebruycken syse voor
Slaven.

De Spagnolers en hebben teghen dit volck
gheen ander geweer dan de blucht / ende zjn de-
sen bloedtdorstighen volcke veel te sterck ende
weerloos. Der seluer thien / crighen deser hon-
dert. Dese menschedieren aenbidden Sonne en-
de Maene / meer en condon wy niet ernaren wt
corthept des tijds / ende byghebreke der ver-
duptschers. Met dien keerden wy onse seplen
na Spagnola / om ons ghesellen te soecken / ende
lieten ter rechter ende linker handt veel Eplan-
den ligghen.

Van het Eplant Spagnola breeder bescheet / ende van een Eplant met Vrouwen beset.

Als wy nu van dit menschen etende E-
lant werch schieden / nae Spagnola toe / so
verscheen ons teghen inoorden een groot
Epland / doen seplden die ghene die wy van die
Can-

Den Ker-
stis / dach
ende nacht
ghelijck.

Canibali /
menschen
eteten.

Vrouwen
als wijnen
gehouwen.

Volant met
vrouwen
eet.

Canibali verlost hadden / noch dese die wy niet ons wt het Eplandt Spagnola hadden gevoert / dattet Maritima hiet / ende met enkel vrouwen beset was / de welke haer des Jaers / op eenen sekeren tijdt met de Canibalis vermengden / ende als sy sonen haerden : dat syse dan haer vaders seynden / zijnt dochters soo behouden syse ende voerde op / als pemandt tot haer coemt : soo bleden sy in groote putten ende holen onder der aerden / sy ghenen haer bande vuchten die van selfs wassen / wilmense dan overweldighen : soo weren sy haer Dupueltich met pijlen / waermede sy dapper zyn om haer te beschudden. Wy hadden noch byde vjstich Italiaensche mylen tot daer.

Alsoo voeren wy booz- by een ander met veel volck beset / overvloedich met alle dinghen / tot noodduft des menschen leuens / die gauen sy den naem Monferrata / die verlost waren vande Canibali / die ghelijc seiden de Spagnolers dat de Canibalianers somtijds duysent mylen weechs wtvoeren om menschen te roouen. Daer nae saghen wy wederom een ront Eplandt sonder naem / dit ghaf ick Columbus den naem : Maria Isotonda. Een ander boozder wtwaerts / noemde ick S. Marten. Ende ouer 150. Italiaensche mylen vonden wy wederom een / dat gauen wy den naem S. Maria Antigua. Dit zyn al wonder schoon ende vruchtbaer Eplanden.

Naec dit altemael / als wy alsoo op der zee ontsaefden / vonden wy seer veel Eplanden / en sonderlinghe vier hondert Italiaensche mylen van daer vonden wy een merckelijck groot Eplandt / dwelck van den inwoonders : Pay ghe-naemt was. Doen seynden wy dertich van onsen mannen te lande / om de ghelghehtepd van dit Eplandt te besien. Daer vonden sy vier Canibali met vier vrouwen slagghelijc ghebonden / ende ghelieten haer als oft sy hulpe begheerden / die ontlosten wy / doen (los zijnde) ontlepden sy / doen verwachteden de onse wat daer wt werden wilde / en wie die gheuangenhen halen soude. Doen quam daer terfont een Barcha met acht mannen ende acht vrouwen. Dese bespronghen wy / die weerden haer alsoo treffelijc / bysonder de vrouwen / dattet eenen vanden onsen dooschoten ende eenen totter doot ghewont werdt / wy naechten mer ghewelt tot haer / ende verbronden dat schip / doen schoten sy al effen seer alsoo swimmende. Dat Regiment was der vrouwen / vande welke een onder haer Coninghinne was / nochtans ouerrompelde wijse ten laersten / ende vinghense al / daer onder was der Coninghinne soen. Dese stelden haer altemael ghelijc gheuangenhen Leenwen / sy woelden ende raefden ende brulden / dat haer stemme ende ghelaet verschryckelijc was te sien ende te hooren.

Als wy nu alsoo om voeren / nu nae het Zuyden / nu teghen het Westen / quamen wy op een wijde Zee / die was vol van menigherley Eplanden sonder ghetal / de onse teldender op een plaetse seffenbeertich vande welke haer sommitghe wt toochden wtverwich / sommighe vtoelverwich / sommighe metaelverwich te zyn / als oft haer Berghen enkel Metael oft Edel ghe-Reuten waren / wy besorchden op dese vlacke en onmenschelijcke wijde der Zee / dat onse schepen reghens aen eender Clippe oft Rootse mochten aengien / ende lieten die Eplanden op dit pas onbesien ligghen / euenwel voeren der onse Graueelen wat naeder toe / ende teldender soo ghesepde is : seffenbeertich. Doorts aen vonden wy een Eplandt Buchema ghenaeemt / met veel volck beset / die hadden Boulandt / en vruchtbaer Aertrijck. De inwoonders vande dit Eplandt zyn

doot-vpanden der Canibalis / alsoo dat als de Canibali tot haer schepen om haer te beroonen / ende datse de inwoonders somtijds overvallen / so eten syse wt waerke / die nochtans anderstins gheen menschen vleesch en eten. Dese en hebben gheen schepen / ende en varen oock nergens heen / maer de Canibali overvallense somtijds / dat altemael vernamen wy warachtich zijnde dooz het verduyschen van die wt het Eplandt Spagnola.

Nu alle dese Eplanden hebben eenen eenighen Coninck / doen sprongen ons in deser nacht twee jonghers ende twee vrouwen inder Zee / die wy tot Canibali verlost hadden / die behoorden aldaer thups.

Ten laersten quamen wy wederom int Eplandt Spagnola vier hondert Leghe vande Canibalis ghelegghen / ende vonden onse achtender-tich Mannen die wy aldaer ghelaten hadden / al doot vanden Coninck verflaghen / dies hy nochtans gheen verwt en wilde hebben / en de schult op eenen anderen Coninck tract / ende hem beslagghende de onse vriendelijc tot hen smeecke / die ghelijc oock zijnen soen. Wy brachten vande thien mannen / die wy wt dit Eplandt gevoert hadden drie wederom / vander waren wt veranderinghe des loches ghestozen. Die drie spronghen inde Zee / ende ontquamten ons / Die verloste vrouwen vande Canibalis sprongen oock (wt verledinghe des Coninck die met hen den onsen onverstandich sprack) inde Zee / der seluer drie verrasten wy wederom / vander vier swommen ontrent drie Italiaensche mylen int Coninck Spagnola ende ontquamten. Wy stelden oft jaechden den Coninck veel-voudich nae / maer wy en mochten hem nergens becomen / ende stieten op twee ander Coningen in dit Eplandt / die met haren Eldom goede kennisse met ons maecten / ende in ons schip sonder breefe ghinghen / ende ons oock in dit Eplandt omme leyden / om byeende dinghen te sien / doen quamen wy aen eenen Goudvoerende stroom / die int zant koren voert van louter Goud / een Loot / twee drie tot inde achtien Loot swaer. Van welke wy den Coninck van Spaignien een brachten / dwelcke menich man ghesien heeft.

Hoe dat de boozghemelde Columbus tot Spagnola dickmaels sommighe Casteelen ende bevestinghen heeft laten bouwen ende veel ander wonderen.

Nu den boozghemelden Columbus begheft gheweldichlijc te bouwen in dit Eplandt aen eender Haven / ende eerstelijc een Kercke. Sommighe meynen dat Spagnola het Eplandt sy / dat int oude Testament inde boecken der Coninghen Offra ghenaeemt wort / de welke 340. Italiaensche mylen breed is. Maer haer lengde vanden Oosten totten Westen is 880. Italiaensche mylen. Ende is van ghedaente als een blade eens Castaemen-Booms / Wy dooz twee-den een goet deel van dit Eplandt / alwaer wy doch bequamelijc bouwen wilden / ende besochten veel auontieren. Oock zaepden wy menigherley zaet / als radys / lattrouwe / Salaet / Bozage / Meloenen / Cucumers / Koutwoorden. Die bequamen al in sefhtien daghen / ende wierden in 36. daghen afghecomen / rijp ende soo wel smakelijc / als wijse opt daer buypen ghegheten hadden.

Dit Eplandt heeft veel stueren die Goud voeren / der welker koren ons sommighe onbellen ghegheuen wierden twee Loot drie Loot swaer lustich te aensien / super als waert bereydt ende gheheel ende al dooz des Goudsmits hant

Dat vierde deel deses Wereltboeck.

hant ghegaen. In somma/aldaer boude Columbus eyndelijck een stad of beuefinge met mueren omringt: Isabella genaemt. Item een stercke op een ander plaetse S. Thomas sterckte ghe-naemt/aldaer bedreuen sp Haploos narrenwert om gout. Dit volck en can niet/het byert ende en doet niet/het heeft veel Boomwolle ende moet daer by coude lyden/ten plant noch en handelt niet. Het eet wat van hem seluen waft/ende tis in somma een soo gouterick Eplandt/darmen dier-gelijck op aerden niet en vint. Dit volck en boert gheen ghepzonck/ende en acht het gout niet hooghe/her is een slecht eenboudich volck/het leeft alsoo sonder eenighe Wet/schijst oft pzeekinghe/alleen wter natueren.

Van veel wonderlijcke Eplanden/ die Columbus voorts gheuonden heeft/en van der seluer gheleghentheden/ep- ghenschappen ende zeden.

Een goet deel van den onsen braken op om meer landen te soecken/ende vonden 70. Italiaensche inglen van Spagnola een Eplant/Cuba ghenaemt/hoe wy meer voorts voeren tegen het Zuyden ende westen hoe wy min Oeuers oft Hauens mochten vinden/doen landen wy tegen het Zuyden wederom tot een Eplant/dwelck de inwoonders aldaer: Jamaica noemden/dwelck de Cosmographi/de meeste Anna heeten/grootter dan Cecilia/her is meest een bzuchtbaer Eplant ende vol volck/van so scherpen vernufte/als wy ergkens in eenich Eplant geuonden hebben. Het zyn strijdtbaer hanterende lieden tot alle coopmanschap geschikt. Wy voeren voorts teghen het westen 7. daghen/en en condon nergens geen eynde van het Eplant Cuba beuaren. Alsoo seylde wy teghen het westen 1300. Italiaensche inglen/alrijts aenden ouer des Eplants Cuba/en gauen deser scherpebaert die naem: tot de 700. Eplandt/hoe wel wy meer dan vooz 3000. Eplanden seylde. Wy clommen na lange varen eenmaels tot/aent Eplandt Cuba/daer vonden wy groote Slanghen met acht voeten/als een Zee-dasch oft Crocodil met stricken aen eenen boom ghebonden gelijck de Italuieren. Wet binnewaert vonden wy 70. mannen die op eenen seer hoogen Berch ghebloden waren/daer vooz was een ledich huys/waer in byde 100. pont visch byden byere stonde. Nu die tseuentich gauen onsen verduytscher wt Spagnola tot antwoorde: dat sp visschers waren/ende dat sp vooz haren Coninc die eenen anderen Coninck te ghaffe hadde ghe-noot:wilde visschen/ende danckten ons dat wy hen die Slanghen hadden laten staen/want dat was Denisoen vooz den Coninck.

Voorder teghen het westen af vonden wy dat alderfaechtmoedichste volck/dwelck sonder eenige soorge tot ons schip liep/sp brachten ons van haer bzoot/ende nooden ons te lande. Wet vooz der quamen wy tot een menichte Eplanden sonder ghetal/die haer altemael seer bzuchtbaer gelieten/als oft sp met volc beset waren. Wy vonden oock het voorts eenen stroom van soo heeten water/dat wy de handen niet daer in ghelijden en mochten. Niet verre van daer stieten wy op eenen visscher/die hadde neffens tship eenen soo bzeemden visch aen eenen strick/die schoot nae ander visschen ende schilt padden/ende vincte/die nam de visscher naemaels int schip. Naelanghen doolbaert aenden stroom des Eplants Cuba/der welcker wy gheen eynde beuaren en condon/wterden wy van rootsen ende ander onghabal ghebdinghen/wederom te rugge te keeren onsen werch nae Spagnola/soo dat wy met gheluckighen wint in cozte daghen een langhe rep se volbrachten.

Hoe dat de Coningen tot Spaignola den Columbo altemael chyns baer wierden/ende dat sommighe opzelen ende weder-span-nich wierden/ouermidts der on-dzachtlijcker boosheyt en on-rebelijcker daden der Spaigniaerts.

Terstont begonnen wy tot de inwoonders van dit Eplandt te houwelijcken/om beter der vrientchaps wille/en ic selue gaf mijn suster eenen van dit Eplandt/mijnen verduytscher/den welcken ick inde eerste baert met my wech boerde in Hispaniam. Met dien hielden haer de Spaigniaerts als onbetamelijck met roouen/stelen ende dootslaen/soo darmen ons wederom ongunstich wert/en een Coninck van dit Eplandt beleggherde my mijn stercke die ick gebout hadde: S. Thomas genaemt/30. dage lanc/die verlostte ick/en vint den Coninc/en was in booznemen alsoo voorts te varen/om dat gantsche Eplandt onder my te werpen/doen vielder eenen sulcken hunger aen/dat sommighe van hunger stouen/wt gebreke der wortelen/waer af sp bzoot maecten/die sp ouer al wt haet ende nijt hadden wtgetrocken/op dat wy van dies wegghen het Eplant laten en mijden souden/maer dat ongheluck oft dontrouwe trefte haren Heere/en dit nijdtsuck ginch ouer haer wt/en quamen dooz haer boosheyt in jammer en noot. Daerom moeste ic doen ter tijt van mijn booznemen affstaen/en boude te wijle met mijn wercklieden noch een stercke/tusschen S. Thomas stercke en des Coninck Guaronio rijk/op dat haer de onse int lanc mochte inrichten/en dies te meer beschuts en bescherminghe in alle teghenspoet hadden. Als nu de inwoonders van dit Eplandt onsen ernst saghen/dat wy met ghewelt wilden regeren/so gauen sp haer in mijn gewelt/met aengehechter bede om Gods wille/dat ick de Spaigniaerts mijn medeghesellen wilde remmen/de welcke onder het decksel als wilden sp goudt soecken/het Eplandt plonderden en ghewelt dreuen/en al wat hen behaechde/namen. En presenteerde haer daer be-neuen my chyns baer en ghehoorzaem te zyn. Also werter een eenicheyt en verbont tusschen ons en het Eplant gemaect/en de inwoonders bewillichden haer also selue/alle 3. maende een getal gouts te gheuen/oor ander Specerije. Maer dese vereeniginghe wiert haest ghebroken om den hongers wille/want sp groot gebreke hadden van haer bzoot wortelen/en ghinghen den gantschen dach ellendich inde bosschen om haer wortelen te soecken/daer sp bzoot af maecten/ende daer sp af leuen. Sp hadden ons wederom om telpijt en gedult/so sp wederom aen lijfstoet ghetackten en dat ongheluck ouerwonnen ende wederhaelden/soo wilden sp allen chyns dubbel betalen.

Ter seluer tijt wert inde berghen Cibani/een stuck Gouts 20. Oncken/dat is 40. loot swaer gheuonden/dwelck den Coninck van Hispania ghebracht werdt/daer vonden wy oock wouden van Bzefitj ende boomwolle.

Ik hadde oock een soo wilt ghesinne wt Hispanien/vande welcke den meestendeel wepnich na eere dachten/noch sozchfuldich om vzeemde landen te besoeken/maer waren totter leechte begheuen/dese en wierden niet een wepnich op my vertoent/en het ginch my schier gelijc Moissetten volck van Israael. Somma ic hadde een geheel onwillich boos volck/van welck ick niet een cleyn mis hagen en hadde/nochtans dies niet te min/Auno dupsent vijf hondert ende een/verouerden en vergaderden wy 12000. pont gouts in twee Maenden tijts/daer by hadden wy oock ander chynsen ende ghewin/also ick hier na vermelden wil.

In dit

In dit Jaer quam daer een sulck ongeweer-
te/datter de boonen wt der aerden ruckte / ende
tot inde Wolcken voerde / het verstoorte my oock
drie gheladen schepen aen de Haven/en het water
wiesch wonderlich/meer dan eens arins hooch-
de/terstont liet ick weder om twee Grauele ma-
ken. Dit onsalich ongheweerte (diesghelijc die
inwoonders te vozen nopt beleef en hadden) en
verginck ons niet alte vriendelijc/welc oorfa-
ke de inwoonders op ons leyden/als van wegen
ons moetwils ende boeuertge gheschiet te zijn/so
sp ineynden.

Ten laetsten bonden wy eenen hollen Gout-
berch / in welcken sommige meynden dat Salo-
mon zijn schatten hadde begraven/ en daer noch
heden een sterck berchwerclier / daerchs lichtelijc
ses Loot gouts grauen mochte. Tot desen berch
tsflich dupsche mylen bander sterckte Isabella
ghelegghen / beschickte ick Bartholomeum Co-
lumbum mijnen broeder / dien ick aldaer liet tot
eenen hooftman ende Gouverneur int Eplandt
Spagnola / dat hy daer soude een sterckte bou-
wen en ick voer int begin van Weerte/int Jaer
1495. wech/ den rechten wech wederom in His-
paniam/en ick besette de sterckten herwaerts en
gins waerts en liet 400. welgheruste strydtbaer
mannen by mijnen broeder/ die soude middelder
tijt de chynsen inbrengghen.

Den 1. dach Julij daer nae quamen mijnen
broeder 3. Graueelen met Brouwe wt Hispania/
met hozen/Olie/wijn en vlees geladen/ende vin-
ghen tot beuel der ghesonder bootshap des Co-
ninc van Hispania / den Coninck van dit Ep-
lant/ende 300. mannen met hem / die in ons af-
wesen de 38. mannen vermoort hadde/dese schie-
ten wy altemael in Hispaniam tot den Coninck/
wt zijn aenpozen: ende houden wederom een
sterckte 12. mylen van Isabella ghelegghen.

Hoe dat den hooftman den Coninck
van Hispania eenen machtrighen Coninc chyns-
baer maecte/ende hoe hy sommighe weder-
spannighe Coninghen ouerwan.

Als ick nu voer teghen twessen / om te ver-
nemen de plaetsen der Eplanden/stieten wy
op eenen Coninck/die hem teghen eenen anderen
te welbe ghelegghert hadde/zyjn rijck heet Saran-
ga/het ligt dertich Dupsche mylen vande Gi-
uiere Napba/die 120. myle van Isabella in Spa-
gnola ligt/ met desen Coninc bespach ick my in
sulcker maten / dat hy hem willich presenteerde
ende verwillichde chyns te gheuen. Naet het ver-
dach voeren wy te samen met desen Coninck in
zyjn hups / ende wierden met grooter eeren ont-
fanghen. Smogghens hadden die Eplandsteden
ons en den Coninck ter eeren/ een tijtzoetich spel
oft Cozpen / soo ernstelijc dat haerder viere
verslaghen en veel ghewont wierden / en niet eer
op en hielden te verchten/tot dat hem den Coninck
een tecken gaf.

De vrouwen van dit Eplant gaen gheheel en
al bloot aen haer lijf / maer de machden zyn be-
deckt met eenen boomwollen doeck/het zyn wel-
gheschickte wijs beelden. Van daer seyliden wy
na Isabella / en bonden 200. vanden onsen van
selfs ghestozen / dies wy qualijc te vreden wa-
ren/euentwel geopen wy ons een herte / dencken-
de dat wy sterflick waren / ende houden hier en
daer Sloothens int Eplandt / ende gaue de sel-
ue in enigher ley namen.

Maet dien wiert ons den Coninck en dat Ep-
lant volc weder spannich/wederom om het roo-
uen ende oncrbaer wesens wille der Spaengt-
arts / en quamen in sommighe daghen visschen
dupsen te samen/om ons te ouervallen/dies wy
ghewat wierden/en hen voerquamten/loegen-
se en beschieden de Dictorie / niet sonder groote

moeyte. Volcht nu voort van Christoforo Co-
lumbo.

De derde zeebaert Christofori Co-
lumbi wt Hispania/om nieuwe landen
te vinden/bechrenen.

Anno 1498. den 28. dach Mey/voer den dic-
verhaelde Columbus/een Voosi der scheep-
baert/met 8. gheladen schepen van Cadex / den
ghewoonlicken wech door de Eplanden. Forra-
nate/Weberam etc. na het Eplant Spagnolam.
Nu van Webera seyniden wy 5. schepen van ons
na Spagnolam/ende ick voer metten mijnen en
met 2. Graueelen ter zijden af teghen tzyden/
acht daghen lanck in onkidelijcher litte/ soo dat
wy schier versacht waren/ende den voergheno-
men wech ons dichtwils berontwen hadde / oock
scheurde ons dat schip ende Olie/Wijn ende wa-
ter ontlep ons wt de vaten. Met dien strecken
wy ons teghen het westen / doen bonden wy al-
tijds beteren ende ghetemperden locht/ dies wy
seer blijde wierden/maer daer neffens maecten
ons dat ghebreck des waters beaenert/en moch-
ten nergens eenighe haue oft lant sien / daer
wy ons met water mochten versien hebben / tot
dat wy schier verwoestelt op een lant re niet
soet water quamē/ seffenwinrich Dupsche my-
len lanck.

In dese baert bet nederbaerts bonden wy
veel ghehouwen aerterijc / maer wy en vonden
noch menschen noch hupsen. Een wepnich voer-
der tegen het westen vonden wy een Eplant Pa-
ria genaemt/welc Coninc als hy onse toecome-
ste gewaert wett/ons te lande noode/ als wy hem
dat afloegghen / so quamen een groote menich-
der seluer tot ons op haer sepe/met gulden he-
tenen seer costelick vercoert/met Orientsche Per-
len aen de armen ende halsen/ende roonden haer
soo vriendelijc tot ons / dat ic 2. schepen volc te
lande liet gaen / den seluen broechmen alderley
bruchten en Specterje voer / ons onbekent zyn-
de/nochtans seer welvinnakende/ oock rooden en
witten Wijn/niet van druypen/maer van meni-
gerley bruchten gheperst/ seer soet en lustich. Wy
en mochten dit Eplant volc niet verstaen dan
met teekenen. Sy gingen geheel en al naecht/be-
haluen beschamelheyt / die bedect sp met doeck
van menigerley verwen/het zyn vermistige ende
stantastighe lieben in dit Eplandt. Wy hen vint-
men die costelike Perlen die sy droegghen/ vande
welcke sy ons aanboden te gheuen/ soo wy eenen
tijt lanck by haer wilden sullen ende rusten.

Hoet Christoforo Columbo ghegaen
is metten Spaengiaerden int Ep-
lant Spagnola.

Als ick nu wederkeerde nae Spanola/ban-
ick alle dinck verkeret/ verweret / ende in
groote onordeninge en verstooringe/de Spaen-
giaerts verclaechde wy door bootshappen hers
teghen den Coninck tot Hispania / oock mijnen
broeder/hoe dat hijse plaetsen/ende om een cleyn
vermetelheyt en ghebreck liet dooden ende han-
gen/diesghelijc schreef ick ooc de eyghenschap de-
ser boeren en roouers den Coninck ouer/hoe dat
sp niet en debden van machden vercrachten/too-
uen stelen / ende dat sp vreesden tot mynder toe-
coemst ghestraft te worden waerom sp onghen-
vallen waren / oock aldermeest daerom / dat sp
selue Heeren wilden zyn van dit machtrich Ep-
lant/hoe sp in dit Eplant omgingghen/in alle der-
telheyt ende moetwille/ met roouen / stelen ende
alleman te ouerweldigen / ende dat sp oock som-
tijts de armen lieden van dit Eplandt van tijtzo-
tinghe wegheu blinghen. In middelder tijt stont
daer een Coninck van dit Eplant teghen ons op
met 6000. mannen / welgewapent met bogheit
ende yllen / maer naecht / die bracht ick metter
hulps

Dat vierde deel deses Wereltboeck.

hulpe Gods tot ghehoorsaemheyt/ende gheleu-
gen dat belt af. Naec dit altemael wiert Colum-
bus met zijn broeder vanden eerloosen Spaign-
naerden eenstemmich alsoo verclaecht/ dat de
hoorghemelde Columbus ende zijn broeder aen
ketenen ghesmeet/ in Hispaniam ghevoert wier-
den/ aldaer wierden sy verhoort/ los gelaten/ en
met eeren te Houe behouden.

Sommige Eylanden aenden stroom regghen het Westen ghelegen/ die Monsus geuonden heeft.

Ontrent Paria dat Peerlijck Eylandt/ van
welck daer bouen uermelbinge gheschiet is/
byde vyftich mijlen/ ligt het Eylandt Curtana/
holerijck ende vruchtbaer. Daer brachten die
Antwoonders een goede somme bande beste Per-
len/ bande selue brachten de onse voor eenen clep-
nen pennincx werde/ wel vyftich pont/ van hen.
Wp wierden gheheel ende al vriendelijck aenge-
nomen/ ende twintich daghen eerlijck by hen ge-
houden. Daer ghewoonlijcke spijse zijn Slecken
in hupsekens besloten/ waer in sy oock de Perlen
binden. Sy hebben oock Hertten/ wilde Swijnen/
Hasen/ Conijnen/ Druyden/ Eynden/ Gansen/
Dauwen/ in haere boschen Fespanten/ het zijn
die alderbeste Boorschutters. Wp gauen hen
naghelen/ ghelafen/ Paternosters ende naelden
voor haer waer/ maer de Wellen behaechden hen
bouen alle dincx. Sy hebben broot van wortelen
ghelijck in het Eylandt Spaigniola. De mannen
aldaer drijuen weydwercx/ Jagen en spelen/ de
broutwen bouwen tvelt/ ende houden thups. Al-
daer en is oock gheen ghelt int ghebruyck/ maer
Ware om Ware. Het Gout brengen sy aen haer
door manghelinghe ende buetinghe. Sy dragen
beyde Mans ende Vrouwen/ een Wel oft Huydt
voor een broecke oft voorschoot/ anders gaen sy
naecht.

Inde wederbaert ghemoetten ons 8. Bar-
ken der Canibalen/ die de lieden eten/ die voeren
op ons toe/maer wp verschrieten se niet onse bus-
sen/so dat sy astogen/ en wp vingen eenen.

Daer ontrent vonden wp veel Eylanden/ de
sommighe/ wt vrees der Canibalen/ woest ende
ledich/ sommighe beset/ als Marina/ Cambal/
Papza/ etc.

Aen dit Landtschap Papza/ voeren wp meer
dan sel-hondert Duytsche mijlen/ waer by dat
wijt voor een vast Landt hielden. Ander zijn ons
na-geuaren aen desen stroom des lants Papza
meer dan vijf duysent Italiaensche mijlen/ ende
en hebben noyt gheen eynde gheuonden daer een
Eylandt was.

Van daer brengen men goeden Preslij/ Goudt/
Perlen/Peper/ wilde Kemelen/ oock werdt van
daer een seltsaem Dier in Spaignien ghebruyck/
dwelck aen den aers van ghebaente was als een
Ape/ ende ontrent den middel ende het lijf ghe-
formeert als eenen Vos/ de voorszte voeten gelijk
van menschen/ ooren ghelijck als eenen Wesel/ en
onder aenden hupck/ haddet noch eenen hupck/
dien dedet op en toe/ende alst de tongen wt schud-
de en ghesoocht hadde/ vattedet haer tongen we-
derom daer in/ so langhe tot dat sy opgebrocht
zijnde/ haer seluen ghenieren condon. Dat Dier
sterf ons onderweghen met zijn tongen af/ maer
wp brachtent doot in Spaignien.

De Schipbaert Aberici Despuccij/ teghen het Supden/ouer de Linien Equino- c-tialem/ een warachtighe en wonder- baerlijcke Historie van een ander Werelt.

Alno duysent vijf-hondert ende eene/ op den
beertthienden dach van Mey/ seplden wp wt
aenschijtinghe des Conincx van Portugal/ van

Olisippo wech/ om te soecken nieuwe Landen
ende Coopmanschappen tegghens het Supden/
ende seplden twintich Maenden nae malcande-
ren door Canariam/ Capoverde/ ende int lande
Mandagra/ veertthien graden in Zonain tozri-
dam/ der Linie Equinoctialem/ dwelck Prolo-
meus ende de oude altemael/ onbewoont ende
Volckloos gheacht hebben/ ouermids der on-
lijdelijcker hitte/ het welck van swerte lieden be-
woont is/ van daer namen wp onsen wech door
de Zee Oceanum/ tegghen den Polo Antartico/
een weynich tegghen het Westen/ twee Maenden
ende drie daghen/ dat wp niet dan Hemel en wa-
ter en saghen/ hoe ons dan te moede gheweest sy/
en ran niemant ghelouuen dan die daer by ghe-
weest heeft/ als nu ripden wp malcanderen onse
dwaesheyt op/ dat wp ons sonder noot/ in sulke
gebaerlicheyt begauen/ als dan troosteden wp
malcanderen/ daer toe inde acht ende tseftich da-
ghen die wp seplden sonder eenigen aenblich van
eenich landt/ hadden wp bierenveertich daghen
met regghen/ danber ende Biren/ In somma/
wp hadden recht als alle hope des leuens van
ons ghewoopen in al sulcke menichfuldighe tem-
peesten/ in dat verdrict wiert ons aenblichende
een nieuwe onbekende Lantschap ende Werelt.
Nu wp seplden tegghen het Supden binnen aen
het Landt drie hondert duytsche mijlen/ euenwel
clommen wp onderwegen dicsmaels wt tot de-
sen volcke/ dwelck ons veel vrientschap bewees.
Nu van Capoverde tot aen dit Lant/ rekene ick
leuen hondert goede Duytsche mijlen/maer wp
haddender wel achtthien hondert gheuaren/ door
de onghewerlicheyt des winters herwaerts ende
ghinswaerts ghewoopen zijnde/ wp en wisten
dicsmaels byde vyftich Duytsche mijlen nae niet
waer wp waren/ ten waer dat ick wt Prolomeo
ende de Cosmographij niet wat beschreets ghe-
weten/ en hemlieden southits een onderwys ghe-
gheuen en hadde. Nu in dit gheuonden Lant oft
Werelt is een sulcke menichte van volck/ dattet
niemant vertellen en can/ ende is een gast-vrij/
saechtmoedich/ goetwillich volck/ die al naecht
gaen/ alsoo sy wt sinoders lichaem comen/ ende
die van geender schaemte en weten. Het zijn vier-
scheutighe welghedane groote lieden/ ghenoech
roorberwich/ van een milt ende schoon aenghe-
sicht/ gheschickt tot alle tijdt-rozinghe ende
vrientschap.

De Mans doorbooren haere aenghesichten/
ende heelen die gaten/ ende setten ende draghen
alderley Edel ghesceente in die gaten/ somtijds
tot inde dertich loot swaer weghende/ behaluen
dat sy inde ooren draghen. Der vrouwen aen-
ghesichten zijn gheheel/ maer hebben de ooren
vol ghesceenten. Dese lieden en hebben gheen
eyghen goeden/ maer alle dincx ghemeyn/ oock
de vrouwen. Sommighe vrouwen doen swil-
len dat mannelijck Lide haerder Mannen soo
groot/ dattet verschickelijck is te sien/ ende veel
worden daer mede verdozen/ sy zijn den wij-
uen gelijk van welcke Eschiel seyt: Die peerts
ghelijcke begheerte hebben. Sy leuen onder
malcanderen sonder Coninck ende alle Querte-
heyt. Eenem neemt soo veel wijuen als sy heb-
ben wil/ ende en hebben gheen onderschept der
maechschap oft der vrientschap/ het ghelt hen al
ghelijck/ suster/ moeder/ als vreemde. Alsoo dick-
wils als sy willen/ schepden sy de Echre ofte het
Houtwelijck.

Vrouen dien en hebben sy gheen Kercke/ sy en
houden oock gheene Wet/ oock en zijn sy gheen
aenbidders der Afgoden. Sy leuen in somma nae
de Wet der natueren/ ende zijn meer Epicuri
dan Stoici.

Sy oozloghen sonder eenighe ordeninghe/
ende de gheuangen en eten sy/ de verwinners eten
de over-

Alle dincx
ghemeyn in
de nieuwe
Werelt.

Gevangenen
worden op
ghegeten.
de over-

de overwonnen/ende menschen bleesch is een gemeyn spijse by haer. Ick heb selue ghesien / dat de Vader gegeten heeft zijn eygen kinderen ende Wif. Met eenen man heb ick selue ghesproken / die hadde meer dan van 300. menschen Coppen ghegheten / Ick sach oock selue ghesouten menschen bleesch / ende inde hupfen aen de balken hanghende. Sp verwonderen haer oock dat wy onse vanden niet en aten / ende soo costelicken vlees laten verderuen / den Wozmen te deele. Haer wapenen zijn Boghen / ende als sy teghen malcanderen staen inden strijd soo en bedecken sy gheen deel haers lijfs. Wy ontvreden hen sulche beestachtighe overnustighe wijse. Onder dese Vrouwen en wert gheen ghesien die hanghende borsten hadde / ende inde ghebaente des bux en wert gheen onderschept ghesien der gheender die ghebaert hadden / ende der maechden / dwelck ons seer verwonderde / het zijn behaechliche welmoghenbe schoone vrouwen. Sp leuen tot inde 150. iaer / sy worden selden cranck / ende helpen haer haest als sy cranck zijn / dat maect den locht / die is daer seer ghetempert / de Crupden goet ende crachtich / daer en is niemmermeer eenighe Pestilentie. Sp en zijn gheen saghers noch Wepdieben / waer costelicke goede Visschers / leeuwen / Bepzen / Slangen / sonder getal / zijn aldaer ghemeyn / grooten wouden ende merckelijcke Boomen.

Daer aertige van dit lantschap is seer vruchtbaer ende lustich / overbloedich met goede Fonteynen. Sp maken oock van wortelen broodt. Sp hantieren en vintmen gheenderleyp Metael met allen / wtghenomen overbloedich Goud / dwelck by hen voer niet gheacht wort. Sp hebben veel costelijcke Perlen. Ick ghelouue dat Plinius het dupsenste deel der Papegaeyen niet beschreuen en heeft / so veelderleyp zynder aldaer / met so veelderleyp verwen ende tronien. De boomen aldaer geuen schier altemael Olie oft Gummi / ende voerwaer is het aertich Paradijsch op eenigher plaetse des aertijck / soo en ist niet verre van desen lande ghelegghen. Een is aldaer niemmermeer coudt noch werm. Aldaer vallen de Reghens seer cleyn op drie oft vier stonden / den Locht is ghereynicht van alle dampen ende misten. Aldaer heb ick veel dinghen ghesien con- trarie der opinie der Philosophen / namelijk tweemaal eenen witten Reghenboghe ontrent midder nacht / dat hebben veel scheeplieden met my ghesien. Op den dach der Coniunctie saghen wy den nieuwen Mane. Item seer veel clare sterren / bernende totsen sagen wy voerijts acuden Hemel.

Hoe dat Albericus Vespucius / het vierde deel der werelt gheuonden heeft / wt groent der Cosmographie ende Geometrie / van tbegin der werelt tot int 1500. iaer onbekent.

Dat boozghemelde landt ende vierde deel der werelt / is beset met meer Dieren ende volcken / dan Asia / Aphysica ende Europa / oock lustigher / ende van het ghetempereerden locht / ende nae rechter conste oft groent van Geometrie of Cosmographie / is het vierde deel der werelt / by de vijftich graden ouer de Linie Equinoctiael ghelegghen. Daer teghen ouer ligt Olisippo / daer wy woeren 39. graden / welcke byde 90. graden maken / welcke somme het vierde deel des oppersten Circkels bejouet etc. Daer waer oock noch veel te schijuen / op dat men de coenheyt ende vermetelheyt der geender neder leyde / die den Hemel willen wt circkelen ende wt palen / oock meer weten willen van het betaeint / nademael dat dese werelt / in welcke my Godt gheboecht heeft / van

des Werelts begijn of ongheweten is gheweest / ende van alteman een onbewoonde plaetse heeft gheacht gheweest.

C Menwijfinghe sommingher booznadelijcke puncten die daer bouen achter ghelaten zijn / wt veelder Heeren schrijft / een affschijft ende Coppe.

Ceticus een bootschapper der heerschappie tot Venegien / schrijft onder andere aenden Coninck van Portugael / bouen Bonasperanza teghen het Westen op een zijde / hebben wy een nieu Landt gheuonden / dwelck sy totten Papegaeyen hebben gheuoemt / ouermits dat aldaer soo veel ende menigerleyp Papegaeyen woenen / anderhalf elle lant / van veelderleyp coleuren. Wy seiden aen den stroom van dat Eplant herwaerts ende ghinswaerts meer dan twee dupsent Italiaensche Mijlen / ende en bonde desselfs noyt gheen eynde / alsoo dat wy meenden dat het een vast lant was / ende een eyghen werelt.

Teghen t Noorden heeft den Hoofman Gasper Cortherat / Anno 1501. een Eplande gheuonden 2000. mijlen lant / na het aenleggen der inwoonders / aen welck sy tot inde 700. Mijlen weechs seylde / ende en conde dies gheen eynde vinden / daerom ghelooft sy datter een vast Lant is.

Een ander lant tegen t Noorden wert oock dit iaer gheuonden / derwaerts de Graueelen mits is ende voeris niet en ronden getomē / daer was t Jaer ouer een groote menichte sneus / maer dit Landt heeft veel volck / vande welcke wy 8. personen in Portugael brachten. De hupfen zijn mit Visc / hupden bedekt. Sp zijn oock beleet van menigherleyp hupden van Dieren / sonderlinghe van Otterbalghen / van ghebaente ghelick de Zegepners / inden Somer keeren sy thapz hupfen / in den winter binnen : des bellen en zijn niet getout / berept noch ghenaeyt. Sp zijn seer eerbaer ende goebertieren / het zijn oock van allen leden wel-gheschickte lieden. Haer aensichten zijn gheteekent op Indiaensche maniere. Haer sy en hebben gheenings gheen Wier / haer messen ende bpien / diesgheluy haer ppijfers maken sy van eenen herden steen / sy hebben een vzeemde spraek / die gheen verduytscher verstaen en can. Sp hebben een groote menichte vischs ende houts / sonderlinge van Dennen.

Caranganor die stadt is byde 30. Italiaen- sche mijlen lant / euentwel wijt van malcanderen gheset / als de Meulens oft Doopen / sy en heeft gheen muer. Het Trompetten / Hup- trommelen ende hoornen roepen sy haer volck ter kercken. Sp hebben veel vzeemde Ceremonien tot haren Godt / haer Priesters gheeffelen haer selfs / ende gheuen voer dat Godt mer hen ghesproken heeft / ende hen dit ende dat ghesceeten van haer te verweruen. Sp springhen oock dickwils alsoo bloedich zijnde als sy haer ghewont hebben / als de verruckte / int byer inden Tempel gestoot zijnde / ende wederom daer wt / om het volck te betoueren / ende haer gheestelijcheyt een aensien te maken / ende veel vzeemde grillen. Haren Coninck is een Hupden / sy heeft menigerleyp wijuen. Sp schijuen op boomschoyfften met een pferen Griffie. Men vint aldaer oock een seer groote menichte Chyristenen / die besitten ende verchijnsen haer hupfen / vanden Coninck die een Hupden is / om een gheset gelt. Dese Chyristenen en hebben gheen clocken / ende niet dan een Crups in haer Tempelen / sy roepen op Grietche maniere ter kercken.

Sp hebben aldaer haren eyghen Paus / twelf Cardinalē / Bisschoppen ende Hertbisschoppen.

In

Menschen
bleesch ghe-
uyn spijse.

Portu-
gelen han-
de Woz-
men waer.

Stadt 30.
mijlen lant.

Chyristenen
en Paus in
America.

Dat derde deel deses Wereltboeck.

In Armenia hebben sy haren Paus / dien noemen sy Catholicum / sy is Crupswijs ouer zyn hooft beschoren, Nu in Armenia zyn tweederley Christenen / Jacobite ende Nestorini. Desen Paus regeert oock eens deels de gheestelijckheyt in India Cathajo. Haer Priesters zyn ghelichoren / ende hebben alleen een wepnich hays op den top / sy doopen de kinderen veertien daghen out zijnde / sy Consecreren in Azimo / sy biechten / ende noemen dat Sacrament ghelijck wy / maer sy en hebben de laetste Olinghe niet / sy hebben oock Wijnwater inden ingaanch der kercken. Sy hebben dese ghewoonheyt / dat als eenen sterft / so comen veel Christenen te samen / ende eten acht dagen met malcanderen / daer nae bidden sy voorden verstoruen.

Die vrouwen en beernien niet nae des mans doot / maer de vrienden / sy gaet met de houwelycre voerwaerde wech / en sy en derf haer voer Jaer niet verhouwelycken / sy houden vasten ende Aduent / en sy en eten banden goeden Vrijdach af niet / tot op Paesschen. Sy houden veel Feesten met bieren / ghelijck wy: S. Thomas haers lants Apostel is by hen lieben inden oogst / dat is de grootste Feeste. Desen Heplighen / dwelck wonderlijck om segghen is / eeren op eenen dach Christenen ende Heydenen / met de alder grootste eere. Sy hebben oock swerte Monicken. Haer Priesters leuen sonder ghetroude vrouwen cupisch. Al het volck ontfangt het Sacrament driemaal int Jaer. Sy hebben de heplige Schrift in haerder sprake / gelijck wy in onse. De Christenen ende Mooren zyn op een maniere gheleert. Haren dach is in ses uren ghebedt / het jaer in 12. maenden.

Sy hebben vruchten ghenoech / behaluen koren / dat brenghen daer / Offen / Koepen / Hamelen / Buffels / Schapen hebben sy in grooter meniche / Item Elephanten / Vinnen / Ganfen een groot ghetal / alsoo / datmen om eenen Duraet hondert Vinnen hebben mach. Sy en hebben gheen Swijn / ende en eten oock gheen / bysonder de Heydenen.

Kijs ende Supcker hebben sy in ouerbloet / waer af sy haer groot maecten / seer goet. Ouer groote Vjghen draghen haer Vjgheboomen / ende dat met hoopen / de Boomen Valina ghe-naemt / brenghende de Poten van India / Item sy brenghen oock van desen / Wijn Azijn / Supcker en Olie / waer af Strabo int chiende Boeck ghetuyghenisse gheeft. Van desen Boom / die ooc tot Calicut wast / is daer bouen vermeldinghe gheschiedt int langhe / inde beschijuinge van Calicut / hoe sy dat altemael maecten / ende niet alleen vier oft vijf / maer thien nutticheiden van desen boom brenghen.

Van Cannonoer zyn neghen mijlen tot Calicut / daer zyn beyde Coninck ende het landt eens geloofs. Cambata ligt tegen het Westen / twaelf dupsent Italiaensche mijlen van Calicut. Van daer drie hondert mijlen tot int Eplandt oft Coninckrijck Omus. Dat Eplandt heeft inden omrinck vijftien hondert Italiaensche mijlen / vol volcks / al van Machometers ghelouue / met haren Coninck / daer vintmen veel gheweldighe steden wel beset. Cambata heeft oock seer veel steden / Casteelen ende landtschappen. Sy en eten niet van dat leuen heeft ghehad / ende en dzinken gheen Wijn / het zyn groote Coouenaers / witter lieden dan tot Calicut. Sy nemen alleen een wijf / zyn seer cupsche lieden / eten van moes / ende de vruchten haers landts. Men vindt daer rouwsom veel steden ende Eplanden wel beset / die zyn al van Machometers ghelouue: eertijds hebben Heydenen geweest / onder welcke Napa ende Elij seer groote Eplanden zyn / twee hondert mijlen van malcander ghelegghen / daer tus-

schen veel ander Eplanden ende steden. Dit ligt van Calicut ses oft seuen hondert mijlen / Cucin dat rijck ligt oock daer binnen.

Item / vanden machtighen Coninck tot Parsinga / welck landt drie dupsent Italiaensche mijlen om hem begrepen heeft / hebben wy elders aengewesen / ende van zijnder bouenmaten groote machticheydt. Van daer ligt Cucin. Teghent Oosten hondert mijlen ligt Cucumer / van Cucumeri tot aende Riuere Indum / zyn vijf hondert mijlen. Inde Indiaensche Zee ligt Saplam / twee hondert mijlen verre van Cucumeri / ende veel hondert mijlen boorden Taprobana oft Samothra / het voorts wtwaerts vintmen dat rijck Cathajo / ende ander wonderlijcke landen / dwelck een Priester Joseph genaemt / van Cannonoer ghebooren / den Paus Alexandro ende anderen selue persoonlijck alsoo aenghelept heeft / ende welck wy daer bouen hebben beschreuen / wt ghetuyghenisse Ludowijck Dartomans / besiet dat.

De Coninck van Portugael schijft onder andere aenden Paus Julium / dat hem zyn volck veel landen chijn haer ghemaecht heeft / opt eerste de machtighe stadt Fer / Item die vermaerde ende weerachtighe stadt Braua / der Sarracenen / in Ethiopia ghelegghen / schier aen Arabiam stootende. Dese hebben sy wtghebrant / de inwoonders daer in al verflaghen / ende henlieden byde vijftien hondert Talenta Siluers genomen / die sy alleen ouer haer droeghen / ende een Talent is een ghewicht by ons / van tweeentseuentich pont swaers / Anno 1508.

Daer nae seplden sy in het Christelijck Eplant Zacochoa / den Sarracenen onderwoopen / aen de frontieren Arabie stootende / daer heeft ons volck een sterckte ghehoudt / teghen de aenloopen der Sarracenen tot Mecha / op dat hen die macht benomen wierde / te ghebruycken den Sinus der Persische ende Arabische Zee. In dit Eplant zyn byde veertich dupsent menschen. Haer sy houden in veel dinghen het Joodische ghebruyck / daerom dat sy eenen tijdt lanck Leeraers ghebreck ghehad hebben. Sy onthouden haer de veertich daghen / niet alleen ghelijck wy / van vleesch: maer oock van visschen / en hebben veel dinck metten Christenen tot Caranganor ghemeyn. Sy gheuen den Priesteren de Chien den van al haer incomen / die hebbe aldaer groote vjghept / soo pemandt eenen van dese beschadichde / sy en ware int landt niet seker. In dit Jaer hebben wy oock wtghesonden vijftich schepen wel toeghecust / met seuen hondert kuyters / ende vier dupsent voetknechten / om Barbaria en ander Landtschappen te bestrijden / oock soo isser van te vozen wel so veel van onsen volcke aldaer / Godt gheue gheluck ende Victorie daer toe.

Eenen Wttoch van eender Epistel oft narratie Ferdinandi Coztesij / Key. Kap. opperste Hoofman / der Schipvaert inde Zee Oceanum / aenden Paus.

Van sommige nieuwelijcx geuonden Eplanden en volcken / aenden Paus Clementen 7. op Latijnsch gheselt / verdupst

Inck Ferdinandus Coztesij / doe dijner heplicheydt te weten / dat ick Anno 1518. van Keyser. Kap. in Hispania / om teghen het Westen inde Oceanische Zee te schepen / heb wtgeschicht geweest / en quam onder andere tottet Eplandt / Cuba / Spagnola etc. waer

S. Thomas
eeren Chri-
stenen ende
Heydenen
samen.

Ter de mach-
tighe stadt.

waer af bouen ghehoort is. Voort quamen wy neerwaerts op een Eplant Tucatan ghenaeint/ waer in wy een Stadt vonden/ vander grootte als Cayo/ gheheel ende al wel gebout van steen ende haelck/ daer hielten merct oft Jaermerct van veelverlep soorten oft gadingen van Maerssche- rre oft Coopmanschappen / sp gauen ons veel vzeemder Waren om Sijde / Glazen en Bellen/ onse Spieghele verachten sp / want sp hebben eenen soo claren steen/ die eens peghelijck aen- sichte veel scherper wdzucht/ dan onse spiegels. Sp leenen sonder woeker / ende houden goede Politie/ oock trouwe ende gheloue in alle belof- ten/ waerheyt in woorden ende handelen/ sonder woorddeel. Sp zijn besneden/ eerbaer / wel gecleet/ ende van eender eerbaerder wandelinge/ sonder- ling de vrouwen. Wy voeren voorder teghent westen doot de Prouintie Conij ende Maya ge- naemt/ ende doen wy byde 100. ende 10. lege aen dat Eplant genaren waren/ soo toelandeden wy byder Prouintie Campechium ghenaeint / daer vonden wy een Stadt van 3000. hupfen / ende sp namen ons vriendelijck op / sp verwonderden haer van onser Schipuaert/ ende als wy ons ge- schut lieten afgaen/ ontfeteden sp haer seer/ me- nende dat sp nu donderen saghen / dwelck sp voormaels alleen ghehoort hadden/ daer vonden wy/ Canden/ Supuen/ Delthoenders/ Quac- helen/ Voluen/ Leuuden/ Conijkens/ Vossen/ Wepjen/ Vassen/ Berten/ ende andere ons onbe- kende Dieren. Van daer seplden wy 15. Legas segent Westen/ ende quamen in een landt Agua- nil ghenaeint / haer Hoofststadt Mosco / dit volck oueruel ons / als wy in ons schip soet water draghen wilden/ ende dede ons groote schade / alsoo dat wy hiet gewont synde/ te rug- ghe moesten wijcken/ ende inde Schepen ont- loopen.

Inde 70. mijlen van daer ligt het Eplandt Cozumella ghenaeint / het welck wy vernier- ten 3. Lege eer wy daer toe quamen. Dit Eplant is 54. Lege vzeer/ theest bogelen/ drachten / ende alderlep Dieren/ ende tgebyrck aldaer is schier al in het Eplant tot Tucatan/ 5. mijlen van daer gelegen/ in welck wy namaels voeren / wy wier- den in dit Eplant heerlijck ghespyjt/ op haer ma- niere/ ende sp bewisen ons veel vrientchaps/ wy vonden eenen Bepz op een calonne/ daer sp haer gebedt ende offeren doot volbzenghen. Daer tot Tucatan en wildemen ons niet toelanden la- ten/ aldaer wy nochtans ghenoot waren / alsoo moesten wy boozby varen. Doen verniereten wy een ander plaetse/ niet also verre van dit Ep- landt / Olloan oft Coluacan vanden inwoonde- ren ghenaeint / daer vonden wy byde 600. ghe- wapende inwoonders/ aenden ouer met gulden Dartschen/ Bogen / etc. om den deuer booz onse toelandinghe te betwaren / sp hieldent aldaer den gantschen nacht ouer / sinozghens maecten wy vzeede met hem ende wierden opghenomen/ als sp vernamen dat wy tgout niet om niet : maer om ander Waere begeerden. Aldaer en is gheen- sins gheen yser / maer het gout waternaten ghe- meyn ende goede coop/ waer af sp haer spiesijfers ende alderlep wapenen maken/ oock haer netten met gout behangen/ ende wat desen Coninck ge- byrct/ is altemael van goude.

Van daer tot op 100. Lege tegent Supden en Boorden/ stiet wy op 3. cleyn Eplanden / wy ginghen int grootste/ daer beuonden wy / dat sp haer kinderen opofferden/ ghelijck Maaffes/ ende eenen Leeuwe op een beelt calonne staende/ van Darmelsteen ghehouwen/ dien aanbieden sp/ ende gieten dat vergoten bloet haerder kinde- ren in zijn kaken/ dat herte des Offers verbzan- den sp tot eenen soeten reucke haren God/ het an- der wy sp / bysonder waermer sp haer vbandt

inden Erijck ouertwonnen hebbende / opofferden. Al dese Eplanden zijn oueruloedich met gout en Edel ghesteente.

Niet verre van daer is een Eplandt / in welck op de maniere der Amazonas / alleen enckel vrouwen woenen/ sonder manlijcken toeganck/ cupsch leuende/ ghelijck by ons de Clooster vrou- wen. Ter tijt des arhepts comen daer mannen wt de naest gelegen Eplanden/ ende bouwten hen haer belt/ daer sp af moghen leuen.

Den Coninck tot Coluacana schanck den on- sen eenen gouden Bot/ Ketten/ Basseletten / ende veel Juweelen van goude / wy maecten se met onse dinghen byzlijck. Dit Eplant heeft 15. ver- maerde steden/ een vande welck 15. oft 20. mael dupsent hupfen heeft/ met thoozen ende mueren beuesticht. Sp hebben alderlep wercklieden/ ende Bouweesters/ oock alderlep hantwercken. Daer Priesters leuen cupsch sonder houwelijck / eers wonder groote cupscheydt is by die vrouwen. Voortlach is vzeemt / ende eenen grooten grou- wel by hen lieden. Des Coninck Stadt daer hy Hof hout/ heeft byde 15. dupsent hupfen wijt van malcander gheset / in veel mijlen haer verstre- kende. Als een vrouwe in Querspel wort beuon- den / soo wort sp van haren man vercocht. Den Coninck heeft een wijf/ ende soo veel byslaepsters als hy wil. Sp onthouden haer in September 35. dagen/ niet alleen van vleesch/ maer visch / en al dat leuen heeft. Die gehouwelijck zijn / en eten noch en drincken niet met malcanderen / noch op een Tafel/ noch wt een Schotel. Een nient is 20. daghen by hen/ der seluer hebben spder 20. Jaers.

Voorts quamen de onse tot een ander Coninc- rijck / welck Coninck hiet Onandus / de welck als hy vernierde/ dat wy gout begheerden / soo schanck hy den onsen een gulden Beeldt / ende veel stucken gouts / veelderlep Edel ghesteenten ende spijt dese heerlijck/ na aert des landts. Dee gout geuen de stuiieren ende bergghen aldaer. Sp zijn het swemmen alsoo ghewoone/ dattet hen al effen eens is / weer sp inde Zee swemmen / oft opt landt gaen/ sp laten haer onder water/ ende bzenghen somtijts handen ende mont vol zants/ met gout vermengt.

Also trocken de onse met gout ende Edel ghe- steents beladen/ van desen Coninc / sommighe na het Eplandt Ferdinandinam / vander verder segent Westen/ ende quamen op een nieu Eplant/ waerin de inwoonders toeliepen / om ons als een Zeevonder te sien/ ende om onse nieuwe on- ghewoone schipuaert te besien / sp baden de onse wt te comen / dat ontfepde hen Montegius / de- wijle den opersten Hoofstman tot Ferdinandina was / te verre van hem. Also quamen de onse tot een ander seer heerlijcke Stadt/ ende landeden toe/ daer oueruuelen ons de inwoonders met bogen/ sp schoten van verre tot ons/ ende als wy weder- om tot henwaerts bolderden met buschsteenen/ berschricfen sp onmensclijck/ bloden ende begeer- den vzeede. Van daer seplden wy wederom te rug- ghe tot onse ghesellen na Ferdinandinam/ want onse Schepen waren vermoept / ende van Pro- uisie oft Prouande gheleecht.

Ter wy voorder varen / moeten wy een ander Zeeuert innenghen / die onsen Gubernateur Dietus Delasques ghedaen heeft / ende heeft ge- vonden/ Guandam/ Gnitillam ende Guanara/ ende daer wt 300. Inwoonders tot Slauen ge- raoft. Als nu de Wachters van dese Slauen op het Schip soz gloos / eensdeels te lande clom- men / ende wepnighe by hen lieden bleuen / soe bielen de Eplantlieden inde Wachters / ende versloegender seffe / vander syzonghen inde zee/ doen voeren de gheuangenhen niet het Car- uel vanden onsen werck / in het naeste Eplandt

Dat vierde deel deses Wereltboeck

Embis/ende verbranden dat schip/ende namen wat hen daerint behaechde / doen dooden sy al wat vanden onsen wts wani. Doen onsen Gubernateur dat ghewaer wiert / soo sonde hy henlieden haestelijck te hulpe 2. schepen vol Crighslieden / maer te vergheefs ende te spade / de sake was gheschiedt. Doen vinghen de onse wederom wt een Eplandt/byde 500. personen/dese vielen sack inde Wachters / om de verloozen vryhepdt weder te verweruen/ende hier vzen lanch wasser een twijffelachtige Victorie / ten laetsten gaf ons God de Victorie / nochtans verloozen wy byde 100. mannen daer onder/die wtsprongen en verbronden / ende eensdeels doozschoten wierden vande gheuangen Eplanders. Dit volck daer ontrent is dapper ende practijckich / tzy oock constlijcke werclieden / van welcke dynner hepticheyt/met ander affeyzen beladen zynde/te langhe ende verdzietelijck waer te vertellen.

Honden ghegeten en gheofferet.

Jonghers gecapuynt.

Hier keeren wy wederom tot de Eplanden Cozumella / Zucutana / Coluacanam / oft Ollam. Int Eplandt Cuba / was tot opperste Hoofman van alle de schepen verrozen / Ferdinandus Cortesius / die quamen aen dat voozghenoemt Eplant/daerinnen de lieden offerende eet. Dit ghebruyck soude oock zyn in den nieu gheuonden Eplanden/Lestan ende Sestan/daer sy naect gaen/ende wt gebreck der kinderen/eten ende offeren sy de honden / de welcke niet en basen / ende die een huyt hebben ghelijck een Dog. In dese Eplanden zyn veel wijfs beelden / wepnich mannen / ghelijck de Hamelen / onder veel Schapen / want sy Cappuynt de jongers / dat sy tot echtelijcke werken onbequaem worden. Wy beoutense van haer dwaes ghelouue af te staen/ende het onse aen te nemen. Wy opzichten aldaer een Cruys / ende een Marien beelt in haren Tempel/dies sy haer verwillighden te aanbieden. Op dese reyse verstaen wy / dat wy schier acht daghen seplden sonder eenighe spijse/ende ons stoquerder 7. van honghers noot af/die der visschen spijse wierden/ wy seplden oock dese daghen onwetende/waer wy waren/sommighe stieten opt Eplant Zucutana/ende alreede schier van hongher ghestozen / vielen wy in eens Crans hant / die nam Baldiniam den Hoofman ende zyn ghesellen / doodese ende offerdese / ten laetsten noodge hy zyn vrienden en atense. Maer wy quamen int Eplant Coluacanam/die brachten ons begeerenden ende hongherighen 8. Winnen/vande groote als Pauwen (dwelck nauwe 10. hongeringen ghenoech was) met sulcker conditie/dat wy haestelijck afstrecken soudende/ende van lant wech seplden / maer wy en condon sulcx niet ingaen/wy moesten vooz haer van hongher steruen/oft pynners overwinnen.

Daerom bzeef ons de noot / dat wy van wech te seplen vertoefden / wy begheerden vrede met henlieden/ende presenteerden hen onse Waer/om spijse ende gout / maer sy en wilden gheenstins noch onse Ware / noch onsen vrede / sy rusteden haer tegen ons toe / doen lieten wy ons gheschut in haer los gaen/dwelck ons wel gheraecte / soo dat sy haer eensamich daer af soo ontfetten / dat sy wech bloden / doen vonden wy een stadt soo groot als ick nauwe segghen derf / anderhalf Duytsche mijle groot / van 25. dupsent byerstedden oft hupsen beset/van kalc ende steen / aerdiech ghebout/met inghemengde Lusthouen/alle hupsen staen tot inde 3. schreden van malcander/ behaluen de straten/ende men clime 10. oft 12. trappen tot elc hups opwaerts / tot datmen ter deuren incoemt/sy zyn niet steen/bleck ende riet ghe-dect / 40. dupsent van dese Barbarische Indianen wierden op desen dach van soo wepnich Spangiaerts (ouermits sulck nieuwe dapper maniere van oorloghen) te nedergheluyds

ende ouerwonne/want als sy ons geschut slechts hoorzen/ontuiel hen hant ende herte/wy en hadden niet meer dan 16. Ruyters / die braken haer ordeninghe haest / niet anders dan een rudde Schapen / die dooden sy ter rechter ende linker sijde / sonder teghenweer / sy en hadden gheen plaetse noch tijt te schieten / oock gheen herte/sy stonden verbaest / meynende dat onse Ruyters goden waren vanden hemel ghesonden / oft zeelwonderen. Alsoo vermoordender wy vele van haer / ende bzeuense in 22. dagen al wter stadt/de welcke de Jntwoonders Potanettanum / maer de onse Victoziam noemden / daer zyn wonder schoone Lusthupen ende Houen / inde welcke wy ons somtijts verdoolden. Ten laetsten lieten wy haren Coninc ende Ouersten tot ons outbieden/dat sy ootmoedich baden/ende weerloos tot ons quamen / alsoo boden wy henlieden ghenade aen / haer wederom in te setten / met dies conditie / soo sy van haer bygheloe wilden afstaen/den ghecrupsten aanbieden / ende haer den Coninc van Hispania verbinden wilden / vooz aen elwich chijn/haer ende onderdanich te zyn/dat gingen sy met vzeuchden gewillich aen / ende deden malcander op beyde syden groote eere ende schenckingen. Van daer seplden wy inde contreye Grisalua/vanden onsen Dian genaet / daer namen ons de Jntwoonders vriendelijck op. Een mijle weechs van dien ouer / ligt een stadt van dupsent ende 500. hupsen / die presenteerden ons terstont den vrede/mogelijc wt Potanettanischen exempel verschickt zynde / tot welcken nu dat gheschey gecomen was / sy presenteerden ons het halue deel der stadt te geuen/ soo wy by haer wilden woonen / sy verhoeyt mogelijc ooc met ons gheschut vooz haer vbanden dies te sekerder te zyn/dewyle alleman van onsen naem een schouwen hadde. Als wy nu aen het machtich Eplandt Coluacanam voozts hoeren / quamen wy wederom in een machtich Conincryck/alsoo dat zyns Ruyt gheen eynde en is / daer vonden wy veel constelijcke lieden/vorck / en de Historie der Coninghen beschreuen / op een vzeemt pamples van boomen toebereyt / daer bintmen het gantsche ier door sneu op sommighe Berghen / Item/veel ende menigherlep schilberije / Gout / Siluer / etc. maer Coper / Yser / Stael / en hebben sy niet. Sy schryuen een vzeemt gheschift ende spreken noch veel vzeemder / sy hebben constelijcke Tempelen / met gulden Capijten behangen/daer hebben sy oock dat schandelijc ghebruyck/haer eygen kinderen te offeren/ oock somtijts haer knechten/ als sy haer vuchten hebben ingebracht/costelijck ghecleet/met gebede/dat sy God in vander werelt vooz haer willen bitden. Sy zyn oock altemael ghewoone haer bloet haren goden te offeren / dwelck sy op menigherlep wijse van haer tongen/herte / handen en voeten van hen vzenghen/met snijden/keruen / etc. dat werpen sy op ten Hemel / oft sy besprengghen de Tempelen daermede/ende hiermede / ghelouuen sy haer Goden versont te zyn. Voozts quamen wy in een stadt Tempaal genaemt / vanden Eplandtlieden / ende vanden onsen Sibilla. Daer is oock het volck van haer Priesteren becout / soo sy haer kinderen oft knechten offeren/dat sy daer vooz der Goden vrienteschap / ende de ewighe wellust na dit leuen vercrighen. Sy hangen der verslagen vbanden ghebeenten op in haer Tempelen tot een Victozitecken/gelijck de onse de Banieren. Daer Priesters leuen sonder Houwen / ende zyn by haer in grooter eeren ghesonden. Hier seyt Cortesius voozts van het Eplant Spagnola / van haren oueruloet ende vzychbaerheyt vangout/Zupker ende veel ander vzeemde vuchten/etc. Het Zupker en wast nergens met grooter hoopen/dan aldaer/rieden alsoo

also groot als eenen arm / anderhalf mans lengde hooghe / van dit altemael elders hier bouwen. Men bouwt nu oock Wijn ende koren aldaer.

De wonderlijcke Narratie ende Zee-naert Ferdinandi Cortesij / Kerp. Mai. Hoofstma op der Zee / om nieu landen en eplanden te soeken / An. etc. 1518. wtgesonden / en Anno etc. 1520. volepnt / ende Kerp. Mai. ouergeleuert / geuonden ende inghenomen / een nieuwe werelt.

De heerschappij des bergs Zuma / Item / Cinpual het Landtschap / den Coninck van Zuma onder woopen / heb ic dijn der Maesteyt Scepter toegheuoecht / sy ouergauen haer willich / met bede / op dat ickse voordien Tyan Zuma verlosse / die henlieden haer kinderen met geweld afdrag / om zijne Goden te offeren. Nu tot Cinpual acht ick / zijn ouer de 50. duysent strijdbare mannen / totten crygh toeghecrust / en daer ontrent hyde 50. Woopen ende Casteelen oft Sloten ghelegen / dat heb ick ghedaen met 15. Ruyters / ende 500. dappere Doetknechten. Vier mijlen van daer ligt de Stadt Vere Crucis. Als ick nu 3. dagen inder Prouintie Cinpual omteyde / met mijn volck te voete / quam ick op den vierden dach in een landtschap / Sienshimalen genaemt / waer in een seer vaste en welbewaerde Stadt is / op eenen hooghen berch gelegen / waer in geen mensche te peerde comen en mach / tot de welcke men recht als aen eenen steegher klimmen moet. Van daer reysde wy herwaerts ende gints waerts op veel daghen in veel landtschapen / waer in clepne Coninghen waren / altemael den machtrigen Heere ende Keyser vanden berch Zuma onder woopen. Het volc van desen Lande en meynde anders niet / dan dat sy een Heere was / ouer den gantschen Werthoden.

Wy vonden aldaer oock veel ende menigerley welbewaerde stercken ende ghestichten / dies wy ons niet weynich en verwonderden / maer niet een soo gheheel cloetmoedich volck / als de Moeren ende ander Indianen.

Alleen stiet aen dat Gijck Zuma een Landt Cathanna / Tascaltetol / de welcke gheduerighen crygh boeren metten Coninck vanden Berch Zuma. Dese waren onser blijde / verhoopende dat wy hen bystant doen souden / teghen den dickmael ghemelden Tyan van Zuma. Alsoo vergaderden haer ouer de hondertmael duysent Indianen tegen ons / metten seluen campen wy ridderschick totten nederdanc toe / alleen met ses Pantbussen / ses hoofstucken / 40. keltbogen / 13. Ruyters / ende met de booznoede doetknechten / sloegen wyse inde vlucht / seer veel bleuender op dat slachuelte / ende wtgenomē de schade des arbeys / hongher ende doysts / en cregghen wy daer niet.

Verfont stercken sy haer tot inde anderhalf hondert mael duysent / metten seluen gaf ons God oock de Victorie / soo dat wyse dooden ende verstroepden / als een rudde schapen / te laetsten als sy aen ons versaccheden / seyn den sy een Legatie aen ons / vrede begerende / ouerbodich zijnde / beyde willich rijn vrient / ende uwer Maest. ghehoorsaem ende chijnsbaer te zijn / sy baden my af / dat ick hen haer wederpannicheyt vergaue souden / ende gauen ons Prouande / ende wat wy behoefden / noch was het al een valscheit ende listicheit / want 50. hande haren ginghen in onse sterckte / als nu vrienten zijnde / ende bespieden / hoe sy ons mochten toe comen / dwelc alst ons wert aengelept / soo gingen wy heymelijck eenen wt desen / telwyle dat de andere omgaepden / ende vraccheden hem strengelijck doot enen verduyscher / wat haer boozneemen wa-

re / die seyde ons / datter een groote macht achter den berch lach / in boozneemen / ons desen nacht te ouernallen / op dat wy zijn volck met onse Bussen / als by daghe / niet veruact en maerten / dies waren sy daer / om bespieders te wesen / hoemense bequamelijck aen grijpen mochte / ick lieter noch eenen vanghen / die seyde recht oock alsoo. Alsoo vinghen wyse al / ende hielden hen de handen af / ende seynde se weder om tot haer heyt / met beuele / dat wy bereyde waren dach ende nacht met haer te slaen / want neer sy wilden / wy bewaerden onse sterckte / ende stercken ons / ende in somma / wy en verwachten den haers niet / maer vielen tegen haer wt / ende dzeuense soo hert / dat sy ballen lieten al wat sy hadden / ende haer ouer de bergen afstortede / eer sy in onse handen vielen / ende wy deden haer seer groote schade. Als sy nu sagghen / dat sy niet ghehulijck teghen ons wt en richteden / begheerden sy ootmoedelijck vrede / daer neffens bekeimende dat hen recht gheschiede / nademael sy my gheen gelouue ghouden en hadde / en hyde 4000. menschen werpen haer wapenen wech / vielen ons te voete / ende vracchten ons tot een Fonteyne / daer seer veel goede spijse was. Maer dat ick de waerheyt bekenne / ons allen was seer hanghe / onder een sulck volck / by welck wy geenderley hope enichs toetomende bystant (behaluten Gods) en hadden. Ick heb veelmaels veel moeten hooren vanden onsen / hoe dat ickse op eenen hoek verleyt hadde / van waer sy niet ontulieden en mochten / ende sy stelden haer dickwils eenstemmich booz / dat sy op een schip wech wilden / ende seyn den my aen / wilde ick mede / soo waert goet / se niet / so wildense my aldaer alleen late / nochtang stierde ickse met veel troostelijcke woorden wederom af / ende maecte hen indachtich Gods bystant / ende de kliddereschap tegen de onghehouinge te stryden / oock de trouwe ende des eets dijner Ma. ghedaen / met dien maecte ick hen wederom een herte / so dat sy tot in het eynde bestandich by my bleuen. Met dien wy alsoo raetslaechden / en dat ickse troostede / quam tot ons den Voost deser gantscher Prouintie / ende 50. wt de booznaemste / die presenteerden ons vrede / vrientschap ende onderdancheyt dijner Maesteyt / ende gauen booz / hoe dat sy te voert noyt niemandt chijnsbaer gheweest en hadden / ende dat spont de vryheyt te behouden / veel gheleeden hadden / bysonder van het gheweldt des Coninck van Mutezuma / aen welck landt haer Frontieren ouer al aenpaelden / ende daer om gheen sout noch Boomwolte tot cleedinghe en hadden / op dat sy niemandt en wilden chijnsbaer zijn / dwelck sy hadden doen moeten soo sy in ander landent ghehanteert hadden. Alsoo namen wy dit verbont aen / ende ginghen met hen in haer Hoofstadt Tascaltetol ghenaemt / inden omuanc groeter dan Granate / oock het ghebont met costelijcke ghestichten / ende volckrijck. Daer is een Werck ende plaetse inder Stadt / waer inmen alderley dinck te rooye vint / schier onghehooflijck te segghen. Aldaer vintmen alle daghe ouer de 30. duysent menschen coopen ende vercoopen / Woot / Voghelen / Visc / wiltbraet / ende alderley nootduyst / wtghenomen sout ende Boomwolte / dwelck by henlieden niet en wast / noch int ghebuyck en is. Maer gout / Siluer / neerlen / Edel ghesteente ende bederen in groeter menichre. Item / alderley cruyden / wortelen / hout ende kolen. Item alderley cleedinghe vintmen daer in dapperer menichre beyl. Sy hebben oock Baden / ende een goet Regiment / ende het is een seer vernustich rebelijck volck / ende gantsch Africa en heeft nauwe een dierghelijck volck / wt de kaken der Maurozum ghetogghen. Vlepen / her-

Dat vierde deel deses Wereltboeck

ghen ende dalen zijn in desen lande / ia niet met allen en vint mender onghelandt ende bouloos liggende / noch yet dat des boumans hant is epischende / ende het is een volck recht als de Venetianen / Genevopsen ende Pisners oft Switfers met haer Regiment. Sy en hebben gheen Heere / ende nochtans veel Heeren / die den ghewepuen man ende staet (ghelijck by ons de stadtmesters ende Burghemeesters) voorsztaen / sy straffen euenwel de quaetdoenders. Een vanden haren hadde ons een wepnich gouts ontbraghen / dien sloeghen sy openbaer met koluen doot / vooz onsen ooghen / alsoo dat by henlieden geen quaet onghestraft en blijft / ende wozt openbaer vooz allenman wigeropen. Ick heb het ghetail der hupsen in dese stadt neerstich laten berekenen ende tellen / soo zijnder ouer de anderhalf hondert mael dupsent gheuonden gewozden / behaluen de Voorzstade / ende den aanganc der stadt / die inghelijcke stadrecht ende Voorgherschap zijn.

Ses mijlen van deser stadt ligt een merckelijcke stadt Curultecal genaet / den Heere van Mutezuma onderwozen / dese nooden ons met reuerentelijcke presentatie / van williger ghehoorzaamheyt / derwaerts gheleypden my byde hondertmael dupsent mannen van Tascaltecal / besorghende datter een arghelist achter hen schuplende was / met welcke sy oock in langer byantschap ende oneenicheyt gestaen hadden. Alsoe sante ickse ter haluer wege wederom ihupswaerts als onnodich / ende en behielter niet meer dan 6. dupsent / en als wy vooz de stadt quamen / liepen de Voorghers wt met groter reuerentie / om ons te ontfangen / met pijpen / Trommelen en groot Triumph gesauck / ende houeren / oock met haer geestelijcke personen / ende gauen ons de beste herbergen in / maer gelijck ons te vozen aen ghewesen was / alsoo bonden wy dat ons toebereyt was / wierden oock ghewaerschoot / dat men ons oueruallen soude / wy saghen oock wel veel dierghelijcke aenwysinghen / dies wy oock kennisse namen van twee heymelijck gheuangen / die wy wt deser stadt hadden op ghekipt / om haer booznemen te kennen / alsoo luydde de ghelijckstemmende konthschap / dat haer niet verre vander stadt vijftichmael dupsent des Heeren van Mutezuma volcx hielde / om ons te oueruallen / doen dachten wy / dewijle het pinners zijn moeste (alsoo ons niet een cleyn verchzicken aen en quam) het ware beter dat wy hen vooz quamen / dan sy ons / en ontboden alsoo de Prinsaten der Stadt tot ons / in een ghelaet van goeder konthschap / ende grepense als de boozganger / dapper aen / namense altemael gheuangen / ende wy vielen namaels wt / ende togghen inde stadt / ende hermoozden ouer de drie dupsent menschen / schier in twee vzen tijdes / daer toe holpen my 4000. mannen van Tascaltecal / 400. van Cempoal / ende berouerden alsoe in 5. vzen de gantsche stadt / de Inwoonders ende Bozgers verdrueuen wy daer wt inde vlucht / ende ontfaken sommighe thozens met byere. Daer na lieerden wy wederom in onse herberge / doen vielen my de pzinripaelste te voete / ende seyden dat sy verlept waren / oock eenfveels tot dit booznemen ghedwongen gheweest / biddende dat icker twee van haer wilde los laten / soo wilden sy al volck dat wt der Stadt gheulucht was / redelijck wederbyengen tot ewigher ghehoorzaamheyt / dat stonden wy hen toe / ende namense al in hulde / ghenade en ghelofte / doen wert sanderdaechs die gantsche stadt alsoe wederom beset / als ofter gheen mensch gedoot en ware / niemant en claechde permant / sy hanteerden ende deden in alle dingen gelijck te vozen / byedelijck ende versoen. Doen maecte ickse met die van Tascaltecal te vziende ende nam alle

byantschap wech. Nu dese ouerwonnen stadt Churultecal ligt op eender pleyne / die heeft inden omrinck der mueren ouer de 2000. hupsen / ende buyten der stadtmueren ooc wel so veel aende voorzsteden. Dese stadt is oueruloedich van neeringhe / met schoone thozens doozbout / dat lant byuchtbaer ende veergt / die stadt heeft byde 400. Tempelen / met costelijcke toozens / alsoe ick selue op eenen tozen gheteit ende gesien heb / daer vint men ooc arme crancke lieden voozden Tempel sittende / gelijck by ons. Met die alst God ende het geluck met ons hielt / soo nam hem den Voorz van Mutezuma vooz / als of hem de wederstandicheyt der ghrener van Churultecal leet ware / ende sonder zijn weten ende willen gheschiet / ende wilde slechts W. Ma. ghehoorzaam ende onse vziende zijn / etc. maer wy vermercen wel / dattet enckel valsche list was / euenwel hielden wy ons / als ofte ons zijn vzienschap danchelijck ende aengenaem ware / so trock wy na zijn lant vooz eenen grimighen rouden sneuberch / op vander zijde daer tegen ouer / was eenen so heeten berch / datter diemaels sdaechs met grooten donder ende gerommel / eenen rooc wt dien berch vande groote eens hups / onuersiens opwaerts prupste / als eenen bout vander pefe. Ick voerde met my ouer de 4000. Inwoonders / behaluen mijn volck wt de Prouintie Tascaltecal / Guasafingo / Churultecal ende Cempoal. Soo trocken wy vooz inde Prouintie Chalco. Met dien besorghde hem den Voorz van Mutezuma seer vooz mijn toetoomste / ende began veel dinc vooz Legatie / om my van zijn lant af te wijzen / met veel schenckinghe ende presenteringe van ewigher ghehoorzaamheyt dijner Ma. sy bestemde oock selue iaerlijck eenen merckelijcken Tribuut te geuen / aenwees daer beneffens / hoe datter by hem nu altemael diere was / ende groot ongetwerpe. Maer ick gaf vooz dat ic zijne Ma. persoonlijck sien / besoecken ende aenspreken moeste / van dijner Ma. wegghen / te wijle socht den Voorz dagelijck wegen ende listen / hoe sy my een balle richen mochte. Als hem nu altemael om sloech / ende dat ick wy alsoe hielt / als of ic niet en verstonde / soo trock wy ten laetsten zijn volck tegghen / voozwaer eenen couden wech / alsoo dat wy niet groote ghemaecte byeren / ont ons vande coudte te bewaren / te doene hadden / ende wy quamen onderwegen in een stadt / in een Mepz ghelegen / Itapalata genaemt / 3. mijlen van daer ouer ligt wederom een groote stadt / Canaalcam genaemt / welck heerfschap my tegen quam / sy gauen my 4000. pont gouts / ende veel ander Juweelen / en ontfingen my vriendelijck op. Nu in dese voozgenoemde stadt zijn byde 15000. welgeboude hupsen / meest al int water gelegen. Sy hebben seer wonderlijcke byende wegghen / straten en byzuggen tot malcanderen / en sommigge / mercken inder stadt. Niet verre van daer zijn oock 3. ander heerliche steden / van 3000. 5000. ende 6000. hupsen / de welcke al inde byoecken liggghen / met schoone Tempelen ende ghesichtten verchiert. Aldaer is eenen grooten handel met sout / dwelck sy wt dit Mepz maken. Als ick nu de machtighe stadt Temixtitam toenaecte / ende dat den Coninck sach dattet niet anders wesen en wilde / ende by aenhtueren merce / dattet Gods werck was / begaf sy hem goetwillich daer in. Alsoe ginck desen Heere Mutezuma een Voorz deser stadt ende lants wt / ons te ghemoeete met 3000. Edeelen / en een pegelir vanden Edeelen knelbe of viel vooz my op daerde / ende wiste alsdan de handen / ende gingghen altyt twee en twee met malcanderen betuoets / als in eender Processie / dwelck schier een mijle weerts duerde / te midden onder hen ginc den Heere van Mutezuma gheschoept / dien droegen 2. Voorsten. Als ick nu afclom om hem ontfangghen / wiert my ghe-

wint

nhafclom om hem tontfanghen / wiert my ghe-
winct ende te verstaen gegeuen / dat ick hem niet
aenroeren soude / doen hielt hy hem na de ghe-
woonlijke Ceremonien ende Lants gebuyck /
om my te ontfanghen / alsoo wy malsanderen de
hant boden / greep hy ter Herden / ende cufte de
handen / dat deden oock de twee Doxten die nes-
fens hem gingen / ende hem droegen / en al volck
doen nam ick myn seer costelycke gulden Ketten /
met menigerley Edel gesteente beset / ende werp-
te hem aenden hals / diesghelijc dede hy my oock
doen / met twee wonderlycke Ketten van goude.
Hy begon hem te ontfchuldighen van sulcke
dinghen / als hem zijn vanden hy ons mochten
beruchricht hebben / ende seide dat hy goede we-
tenschap hadde / als dat zijn vanden ons had-
den voozghebracht / dat zijn Valleys ende Sale
met enkel goude gheplaeftert / van gulden wan-
den / ende altemael van gont gemaect ware / ende
hy leide ons binnen om te aenwysen / dat wijt
van steen ende kalck gemaect zijnde / lagen / ende
om zijn vanden der leughenen te ouertuyghen.
Item dat hy hem hadde laten een God noemen /
Ja gheboden soude hebben / daer teghen toonde
hy henlieden zijn bloot vleesch / sprekende: ghy
siet dat ick een sterckijck mensche ben / van vleesch
ende beenen tsamen gheuoecht / daerom siet ghy
dat mijn vanden gheloghen hebben / ende be-
ghaf hem met grooter oornoot tot eenen ewi-
ghen vassael dijnder Maesteyt / ende wierden
aldaer ses daghen costuyr ende wel ghehou-
den.

Daerentusschen viel de Stadt Almeria / 70.
mijlen van Temixtitam ghelegghen / ons weder-
om af / sy versloeghen ons sonninghe Spaen-
glaerts / die wy om een stercke te bouwen aldaer
hadden ghelaten / dwelck sy wt het beuel haers
heeren van Mutezuma gheboden te hebben ons
toescheren. Als wy hem daer om aenuoeren en
bespraecten / seide hy ons uen / ende sandt haer-
steling zijn Legatie derwaerts / datmen hem
Qualpopora den stadhouder ende Administra-
tozen soude ontbieden / ende so hy hem te comen
wegherde / dat hy met gewelt gheuanclijck sou-
de ghebracht worden na Temixtitam / wel be-
waert ende ghelept. Alsoo gaf hem den Doxt / na
dat hy daer ghebracht wert / restont in mijn ge-
weldt / met zijn aenhanck / die aenden doot der
Spaengiaerden schuldelijc waren / doen beken-
den sy op de pijnbanck gerect / dat zijt hadden ge-
daen sonder beuel des Heeren van Mutezuma /
alsoo liet ick se openbaer opten merct te puluer
vanden. Zuzala de Prouintie licht byde 80.
mijlen van Temixtitam / oock deser heerschap-
pe onderwoopen / daer vindmen gont / riuieren
ende berghen. Item die gouterijcke Prouintie
Tamaulapa / Malinaltebeque / etc. liggen oock
rontsom in dit Land om / daeraen stoot dat Lat-
schap Calua. Item Tenis / met sprake ende heer-
schappie vanden voornoemden onderscheyden.
Item Calcalco / Malmalco / aen dese Prouin-
tie stootende. Item oock Tuxintital / de welcke
haer oock dijner Mai. beueu / ende chijn baer
gemaect hebbe. Ses mijlen ouer Zee / maer ouer
Land 10. mijlen van Temixtitam / ligt een stad
Tescucu / de welcke ouer 30. mael dupsent hup-
sen heeft / aldaer zijn wonderlijcke Heeren houen
ende Tempelen. Niet verre van daer liggen oock
twee Steden / van 4000. en 5000. hupfen / deerste
Orumpa / dander Kruruma genaet. Den Doxt
van deser Prouintie is een vrient oft maechschap
des Doxts van Mutezuma / maer hy en wilde
he na beelder vermaninge niet ouertgeuen / maer
viel van zijn Swager ende oock van ons af /
zijne naem was Catamatin / diens gewelt was
soo machtych aengewesen vanden nagebuieren /
dat ick hem sonder nabesl myns volcx niet en

mocht noch en doxt aengrūpen. Alsoo wert hy
wt aengheuen des Heeren van Mutezuma / van
zijn eyghen volck met listen betraet / soo dat hy
gheuanclijck tot ons ghebracht wert. Met
dien liet den Keeser van Mutezuma al zijn Co-
nincijck beroepen / ende met schoonder Oratie
vermaende hyse altemael totter gehoorzaamheyt
dijner Maesteyt. Alsoo hulde ons het Land-
schap gewillich vooz openbaer Potactien / waer
op een openbaer Instrument ende beschijuin-
ghe gheschiede. Alsoo gauen sy ten eersten ghe-
willich den Tribut / te weten / 32. dupsent ende
400. pont gouts / behaluen de Juweelen ende
hupsraet van gont ghemaeckt. Item / behaluen
de Blupinen / Edel ghesteenten / etc. verre ouer de
hondert mael dupsent gulden weert / ende van
Schilderie ende Beeltwerck soo aerdich ghecon-
tersept / als oft altemael leefde / ende wat ick hem
in bewoyp voozghaf / dat liet hy soo aerdich ste-
ken oft singden / dat ick hy ons noch niet alsoo
ghesien en hebbe.

Den Coninc oft Doxt schanck my ooc zijn
eyghen Dochter / ende veel Goelen haer Doch-
teren mijne medegesellen / ende schanck ons oock
noch veel ander costelijcheijts.

Vade treffelijke machtige Stadt Te-
mixtitam / ende het Lants gebuyck daer on-
trent / ende haer ghelooue / etc. Par-
ratic ende aensaghe Ferdi-
nandi Cortesij / aen Keeser-
lijcke Maesteyt.

Dese dingen die ick tegentwoordelijc met mijn
oogen ghesien hebbe / zijn van sulcker
verwonderinghe: dat sy nauwe geloouelijck zijn /
euenwel sal dijne Maesteyt weten / en wy in de-
ser Narratie ver ghezecht ende saelt / soo ist veel
meer in teghene / dat icks te weynich dan te veel
doe / als oock in andere stucken voozgeriekt. De-
se wonderweerdighe Stadt is inden grootte als
Hispalis oft Corduba / met schoone wyde stra-
ten verchieret / groote Plaetsen ende Mercten
ouer al / alsoo datter alle daghe ouer de tsestich-
mael dupsent menschen coopen ende vercoo-
pen alderley Coopmanschap / diemen in desen
Landen hebben mach / van gont / siluer / loot / co-
per / metael / ghebeente / ghesteente / cozael / veda-
ren / kalck / ghehouwen stucken / ghesneden / ghe-
schildert ende ghesit / Item alderley etelijcke
dinghen / voghelen / visschen / menigerley vleesch /
wtgenomen broot / waer vooz sy Maetz ghenie-
ten / dat is een Rozen oft Doxtel / waer af bouen
vermeldinghe gheschiet is / Item veelderley
Denissen. Daer zijn ooc Herbergen / Lauernen /
daerinten om te dyncken tsamen coemt. Daer
is oock menigherley arbeide / ende subtyl hant-
werck / niet min dan hy ons / In somma / me-
nigherley Fruyt / Metael ende Conste / Item
Cruyden ende Wortelen inder Aptke totter
ghesontcheyt dienende / Item menigherley Spe-
cerie / Laken / Edel ghesteente / verwen vooz de
Schilders / Leer / Vellen / Boomwolte / Laken /
Herden ende Coperen Vaten / Potten / ende al-
derley Houtwerck / Somma / sy en hebben de-
ser dinghen gheen ghebreck. Daer Rozen Maetz
vercoopen sy ghemalen / ghebaken ende onghes-
baken / ende hebben meest alle Dieren van Vo-
ghelen ende Vieruoetighe / wildt ende tam / ghe-
lijck wy / ende noch veel meer / ende een peghelij-
cke Ware heeft haer eyghen Strate. Aldaer is
goede ordinantie / gewicht / Regiment ende mate /
oock goede gherechticheyt / Alsoo sittender in
een open Coophuys oft Waghe / chien oft twelf
Persoonen / die alle Ware schatten ende setten /
soo sy vercocht worden sal / aen dese waerderin-
ghe.

Dat vier de deel deses Wereltboeck.

ghe/moetmen alle Ware dzagen/ ende daer gaen
altijts sommighe Bespieders ende Ouerdzagers
op den Merckt om te sien / of men oprechte wa-
re/waghe/ ghewichte ende mate gheeft. Voorts
hebben sy de alderschoonste Tempelen / Geschi-
te ghenaeemt / in welke sy haren Afgoden gods-
diensten volbrachten / met schoone Priesters
hupfen oft Brochthouen / die zyn by hen in groo-
ter weerde ghehouden. Sy gaen in enckel
swert gheleedt / sy en scheren noch baert noch
hazp / van dien dach aen / dat sy in haer geestelic-
heyt treden tot in haer graf toe / ende en kinnen
noch stercken oock nimmermeer haer hazp. De
lycke doen haer kinderen by dese Priesters / van
6. of 7. Jaren aen / tot dat sy manbaer worden /
om tucht oft maniere te leeren. Sy onthouden
haer te sommiger tijt van sommighe spijse. Daer
Hoofst kercke is van een ontwispelike groo-
te ongheleedelijck te seggen / maer waerachtich /
alsoo dat in haren omringel een Stadt van. 300.
hupfen rupin staet mochte. In den omringel ront-
om den tempel / zyn ouer de 40. hooghe welghe-
boudde thozen / van binnen inden voorthof sitten
de geestelijcke. Den cleynsten thozen is vande
groote ende hooghe als den Hoofsthozen der
Brochkercke tot Hispania / van ghehouden
weggepaelderde steenen ghebout / de kercken met
menigherlep afgoderie ende Afgodswerck oft
Beelden verchiet / met soo subtschen arbeyt ende
costelijcke schilderie opghesponnt / als nergens
een Conincklyck Palleys / van menigherlep si-
gueren. De thozen zyn deses Landes Heeren
begravens / daer in zyn Cappellen / elck zyn
Afgod toegewijt / den welcken sy na haerder
ghenegenheyt meer crachts ende weerdicheyts
toeschijuen / ende een peghelijck heeft wt sonder-
linger deuotie / zynen eygen Patroon / Afgod oft
Sant. Daerna zyn der 3. voornamelicke Cho-
ren in desen Tempel / een peghelijck heeft zynen
eyghen Afgod ende wondergroote beeldenissen /
oock costelijck van materie / ende costelijck van
maetsel. Desen Tempel heeft oock van binnen
Cappellen rontsom / gheheel doncker / inde wel-
ke niemant dan de geestelijcke en gaen / ende oock
niet al / daer in offeren sy het bloet der menschen /
voort haren Godt.

Ich siet sommighe vande voornaemste haer-
der heptighen wt den Tempel / ende stelde in die
stede een Marien beeldt / ende van ander heptig-
gen / het welck de Inwoonders / oock den Heere
van Mutezuma seer versmaede / sy rieden my ick
soude van sulcx afflaen / soo dit de Landtslieden
ghewaer werden / soo mochten sy lichtelijck tot
onghehoorsaemheyt beweicht worden / ende af-
uallen / want al haer ghelooue op dit haer God-
werck ende dese Afgoderie stont / ick liet hē haer
Afgoderie doot daghelijcke pzekinghe der Ver-
dupters aenwijzen / datter niet meer dan een
God en was / een schepper ende onderhouder
alder dinghen / om haer van haerder afgoderie
af te leyden / alsoo betoute ickse / dat ick in haer by-
wesen al haer Afgoden wt den Tempel werp /
henlieden voornaemlijck verbiedende / dat sy
voort eenich kindt haren Afgoden niet
meer en offerden / want wie doode / soude ghe-
doodt worden / alsoo stelde ick de Beeldenis-
sen onser heptighen voort haer Afgoden in ha-
ren Tempel. Daer Beelden waren al met
bloet der gheofferde lieden besmet / ende
het herte des kindes was haren grootsten of-
fer / die sy haren Afgoden doen mochten / ende
hebben oock nae ghelegghenheyt der saeken
tot een peghelijcke noot / ghelijck de heptighen
haren Afgodt / voort een peghelijck ghebeert / tot
oortloghe / vrede / hozen / vruchten / geluck / ghesont-
heyt ende plaghē af te keeren of te bidden / ende
te beschutten. Daer zyn oock den wachters die

vanden ingaenden Tol nemen / ick en weet niet
(want ick niet nagheuraecht en heb) oft hy der
Stadt oft den Voort toecomet. Niemand en ar-
beyt voort hem selfs in dese Stadt / maer alle wer-
lieden / als sy op een plaetse hebben wt gearbeyt /
staen ter merct / ghelijck de dachloons / haer
handen ende arbeyt bepl biedende. Sulcke wer-
lieden van Goutsmeden / Steenhouwers / Schild-
deren / Blupmen / etc. en heb ick mijn daghe noot
ghesien / alle dinck is soo gheheel sonder ghe-
beert / datmen niet anders ghewenschen en
can / dan dat het Weeldt een Siele ende leuen
hebbe.

Ich en can niet weten / hoe verre hem sterck
dit ghebedt oft die heerschappie Mutezuma
verstrekt / hy seude van deser Stadt op alle
plaetsen / byde 200. Duptsche mijlen weerts
zyn Legatie oft hooftschap wt / daermen hem
ouer al ghehoorsaem is / ende daer by te ghebeden
heeft / hoewel hy sommighe aenstooters hadde /
die hem by tijden teghen stonden / ende met hem
oortloghen / soo ghehoort is. Alsoo na mijn reke-
ninghe / is dat sijt vander groote / soot niet groo-
ter is / als Hispania. Ich heb selue 150. Spaeng-
iaerts om het Landt te besien / van my ghefon-
den / die en hebben aen gheen pale oft frontiere
connen comen / oock ligt de Stadt Cumata ouer
de 200. mijlen van dese Hoofstadt. Alle zyn E-
delen op de Vasticheden oft Sloten herwaerts
ende ginswaerts int Landt / doen Jaertlijck van
het incomen den Voort rekeninghe / daer van
hebben sy haer deel ende somme. Wonderlijcker
lusthouen / ende costelijcker Pallessen en heb ick
noot ghesien / die ghelijcke in Hispania niet en
zyn. Hy heeft bouen andere een Pallessen daer
in 2. Voorten ghemackelijck mochten hofhouden /
rontsom selue Pallessen / zyn 11. vijuers ende
springende fonteynen / doot menschen ende ossen
loopen / met alderlep tanmen water / vogelen
beset / ende ick segghe uwer Wat. de waerheyt /
alleen van voghelen die visch eten / of met visch
ghespijst worden / warden so veel / datmens
hen daghelijck 250. pont moest geuen ende voort-
werpen. Nu ouer alle dese vogelen moesten waer-
nemen ende besorgen ouer de 300. mannen / der
welcke oeffeninghe dit alleen was / behaluen
de Surgnen oft Medecinen / die op dese vo-
ghelen besoldt waren / als hentlieden per mis-
quam.

Op sommighe Meyzen hadde dese Voort en
lust of sonderhuys swepende / in welck hy som-
wijlen zyn tijtcozinghe socht / daer hadden die
vogelen oock menigherlep tinneringe / waerop
ende daer in sy saten / sommighe leefden vanden
roof / als de Arens / Griffons / Hauicken / ende
ander van onbekender soorte : sommighe staen
inder sonne / sommighe inden regen gebout / van-
de costelijckheit der gestichten / en can ick niet ghe-
noech geseggen / het laet hem meer verwonderen
dan geloouen / alsoo dat onse ghestichten niet van
spel teghen den haren zyn. Sommighe vogelen
moetmen met vleesch spijzen / den seluen werp-
men onspreekelijck veel Hinnen / Gansen ende an-
der dieren voort. Voorts was op een ander plaet-
se een warande / daer in tot elck dier zyn plaetse /
in welke men Dossen / Leeuwen / Tigerdieren /
Woluen / menigherlep katten / ende wat waltan-
der schade dede / dat was onderscheppelijck ghe-
bout / op dese wachteden oock ouer de 300. man-
nē. In summa / hy had zyn eygen huys tot won-
derdieren / wonderlijcke menschen / kuiltachtich /
eenoochich vreen / Zeevonderden / zyn Pallessen
met wguen / knechten / altrimael onderscheyden /
ende elcke gadinge alleen in een bysonder huys /
met haerder gaerde ende Houwe. Op desen Hee-
re wachten daghelijck 500. of 600. mannen /
die nimmermeer van Pallessen en comen / dan als
sy by

sp by tijden wisselen/ dese spijsmen wt Coninck
keucken/ niet anders dan den Coninck. Allen
hongheringhen staen keucken ende kelder open/
ende men en laet niemant onghespijs / 300.
Jonghers oft meer / draghen alle spijs op een
mael / een merckelike somme van gherechten
ende etens/ende de gherechten staen op gloepen-
de kolen / oock int opdraghen / op dat sp niet en
vercouden.

Wt wascht de handen dooz ende nae den eten/
ende als hy zijn handen eens aen eenen handdoec
broocht / soo en ghebruyckt hijs nemmet meer
meer/ende als hy eens wt een schotel eet / so en
setmense hem niet meer dooz / dan gheheel ver-
meut ende versmeert / 14. mael vercleet hy hem
sdaechs/ende en doet gheen van die cleeder niet
meer aen. Wie int Dalles gaet / die moet on-
gheschoept ende baruoers binnen gaen/ met ghe-
neychden liue moeten niet hem spreken / ende
hem niet onder de voghen sien / met groote oot-
moet ende reuerentie. Als dese Dozt Mutezu-
ma souintjes wtgaet / dwelck selden gheschiet/
soo keeren hem al zijn onderdanen (die zijn aen-
sicht van verre sien) den rugge / ende staen on-
beuechlick tot dat zijne Maest. dooz hy coemt.
In desen lande ende stadt ben ick ghebleuen van
noots weghe mijnder affprent vanden achtsten
dach Nouembrijs/ An. 1519. tot aenden inganch
van Mepe / An. 1520. Als ick nu wt noot van
ander affprent van daer trock / ende sommighe
Spaegniaerts in mijn stede als Gouverneurs
ende Geuerders der stadt aldaer liet / soo vielen
sp haest als trouloos wederom af / het welck
my te rugge terston. Wert te kennen ghegeuen/
als ick de afgheualen van Ceinpaal wederom
tot ghehoorzaemheyt wilde brengen/ alsoo trock
ick wederom te rugge. Doen ontfinc ick my de
Heere van Mutezuma/ oock de medeghenooten
ende clancvolck met vzeuchden/ niet anders/ dan
oft ick hen het leuen brochte / dwelck sp nu al-
reede inde schance hadden gheslaghen. Doen
oueruielen ons dese Inwoonders en Indianers
dapper ende haestelic/ alsoo dat wy wt onse ster-
te verbielen/ ick en dien van Mutezuma gewont
werden/ oock 4. Spaegniaerts verslaghen/ende
dat den Dozt inden 4. dach sterf / my en schadet
(Gode heb lof) niet. Alsoo vzeuen wijse in eenen
stercken thoren en boozhof der kercken / tot dien
richteden wy ons/ende maectent hen alsoo bange/
dat sommige van haer wt vzeese vanden thoren
spjongen/ende in schermeren vielen/ dan der weer-
den haer so dapper / als wy haer stercte alschoon
gheopent hadden / dat wy 3. vzen doozbrachten/
eer wyse met malcanderen geheel verwoerden/
ende boozwaer sal my uwe Maest. geloouen/ het
was een sulcken twigfelicen camp / dat indien
dat hen God het herte niet en hadde ghenomen/
dat haerder 20. onser 100. het opclimmen wel
hadden weren moghen. Sp hadden al onse
beeldenissen wederom wt den Tempel ghewor-
pen/ de hare wederom daer in ghestelt/ dien aen-
staken wy met vperen/ noch en hielden sp niet op/
oft wy alwel vrede aanboden / boozgheuede/
wanneerder alschoon vanden haren 20000.
vielen/ ende vanden onsen altyds slechts eenen/
soo wilden sp ons eer verbzuen ende vermoor-
den/ dan wy haer / ende hielden in somnia alsoo
aen/ dat wyse niet en konden gheteunten/ oft wy
hen alwel veel schade toebroechden / een goet
deel der stadt verbranden / haer by nachte ouer-
vielen/ ende veel vermoorden/ so stont nochtans
de saecke so periculeus ende twigfelachtich / dat
wy ons voornamen wt der stadt te vlieden/ ende
het goudt alreede onder ons deelden / om wt te
draghen / nochreans met sulcker conditie / dat sp
my dat selue overleuerden / om D. Maest. te
sejnden / soo ons Godt wt holpe / wy beloeden

oock onse Duplesels met enckel goudt / oock
onsseluē/ al wat wy dragen mochten / ende keten
onse stercken vol onschatteliker rijckdommen/
ende ghinghen alsoo wech/ soo heymelick als wy
mochten / ende namen met ons de sonen ende
dochteren Mutezuma. Alsoo grepen sp ons ou-
derweghen aen / ende ledden ons ter neder / soo
dat wy van ons werpen moeste al wat wy had-
den/ende ter weere grijpen. Doen vermoorden
sp meest alle mans ende vrouwen haers lande-
volcks van Churultecal / die met ons waren/ en
seer heel Spaegniaerts. Ick arbedde met
Godts hulpe daer dooz/ mijn vriset / te peerde/
ende met outrent 100. boetknechten/ tis onghe-
loouelick tefegghen / Godt is mijn ghewijze/
wat perijckel ende noot ick bestraen hebben / Ick
stach vol pijlen/ mijn lgh was van woepen dooz/
ende daer en leefde niet / dan het herte / ende ons
bleef een merckelick groot goet van goude ac-
ter onderweghen / het welck de vanden opzay-
ten / ten laetsten en wasse vande 24. Peerden
gheen niet onghewont / dat daer hadde moghen
loopen/ sommighe bleuen ter plaetse/ gheen sup-
ter die een hand hadde moghen opheffen/ gheen
boetknecht die niet alsoo vermoeyt en was dat
hy mits onmachtte recht hadde comen staen. Als
nu na dit altemael gerekent werdt / wie om den
hals ghecomen ware/ bevant hem / dat ons 150.
Spaegniaerts ghebraken/ 46. Peerden ende ge-
laden Dupleselen / bleuen ons wt / en meer dan
2000. Indianen op onser sijde/ quamen om den
hals ende verdozen / waer onder oock een so-
ne ende dochter des Heere van Mutezuma was/
ick swijghe des ghelegghen hongers ende doysts/
onrusts ende onghemaet/ dach ende nacht / alsoo
dat wy de Peerden eten moesten/ die ons gewont
zijnde begaue/ende sommighe crupden/ die wy
opten belde cregghen / ende dat duerde tot aenden
8. dach Julij / An. 1520. dat ons alle daghe een
sulcke menichte vanden Indianen ouerbiel / als
wy dicmaels nauwe ouersien mochten in wijde
belde/ende altydt de vlootweren namen/ende dit
den laetsten dach ons leuens te zijn ghedachten/
den wijse wy ghewont waren/ en schier half doot.
Noch leude Godt haer stouthz dooz onse swa-
hept ter neder/ soo dat wy van Temixtitā tot
aen Tascatecal alle daghe niet haerlieden sloe-
gen / dwelck ons oock een groot smerten bracht/
soo dat wy besochden / wanneer die van Tas-
catecal ons alsoo swack sien souden / dat sp
wederom haer vryghed te vererighen / trou-
loos aen ons woerden souden / ende van ons le-
uen eerst een eynde soude hebben/ dwelck sp wel
ghedaen hadden. Maer wy wierden vander
ghenaede Godts niet alleen inghelaten ende
schoon ontfanghen / maer beloefden ons oock
hulpe ende bystandt/ aldaer verguickten wy ons
wederom / ende verhaelden onse wtgheschepte
cracht/ende heelden oock (Gode si lof) terstont/
dooz de conste der Mederijnen aldaer/ ick wierde
alleen verlamt aen twee vingheren/ inghinder
slinker handt / maer sommighe vanden nij-
nen wierden gheheel lant / sommighe stozuen
gheheel.

De Indi van Culua namē ooc eenen Spag-
naert (die deser dinghen onwetende / zijn thien-
der vander stadt Vere Crucis tot my wilde
trecken nae Temixtitā) 30. dupsent pont gouts/
ende een pont dede hy 2. gulden. Als ick nu wat
verstercke / richtte ick my aende Prouintie Te-
peaca / de welcke aende Contrepe Tascate-
cal pael / om te vrecken die 10. Spaignaerts/
die sp int booztrecken verslaghen hadden / en-
de werp in twintich daghen dese merckelike
Prouintie onder dijne Maestepdt / oft sp haer
alwel int beghin ernstich werden / daertoe
holpen ons de Inwoonders der prouintie Tas-
catecal/

Wanneer
hen cruch in
Spagna. 12.

Ferdinand
Cortez
grootemoor.

Dat vierde deel deses Wereltboeck.

colteral / Churulteral / ende Guafucingo / ende leydten henlieden op / het 5. deel al haerder goederen te chijne uwer Maie te geuen / ende namen se al in ewighe knechtschap / aldermeest daerom / dat sy altemael doorgaens menschen vleesch eten ende ghemieten / Ja voer Densoen achten / oock op dat ick die van Culua een vrese aenlaechde.

Guacachula een aenstootende Prouintie / ouergauen haer oock uwer Maiestept / doch niet bier conditie / dat ick voer haer vanden die van Culua verlost. Also moest ick wt haer toeschijnen wel met 30. dupsent Indianen slaen / die in eenen ooghenblich tsamen quamen / maer Godt gaf ons wederom de Victorie / soo dat de slachvelden vol van dese verslaghene laghen / terstont (ick segghe uwer Maiestept de waerhept) vergaderden haer meer dan hondertmael dupsent stercvanden Indianen op onser sijde / ons te hulpe / maer alle dinc was alreede gheschiet / ende wy waren alreede inde Stadt Guacachula inghecomen / ende hadden se ouerwonnen. Dese Stadt heeft een groot begryp om haer / dat maecht datter veel houen in zyn / nochtans niet ouer de 6000. hupsen oft wooninghen der menschen.

Irruacan de Stadt ligt vier mylen bande voorgehemelde Stadt.

Doen quamender inder waerhept te samen ouer de hondert en 20. mael dupsent Indianen / enckel vanden / die oueruelen ons inde voorgehemelde Stadt / alsoo namen wy wederom inden name Godts / de nootweere aen / ende dwonghen sommighe wt vrese haerseluen ouer de mueren af te storten int water / ende veruolchden se byde anderhalf myle / die niet en ontuloden / derseluer ontquamen wepnich / ende keerde wederom inde Stadt / wt welke ick oock haren Heere verbruen hadde. Also baden de hoghers om ghenade / ende beghonnen haerseluen te ontschuldighen / als dat sy haer teghen my ghestelt hadden / dat sy sulcy wt ghehoorsaemhept ende gheboet haerder Heerschap hadden doen moeten / sy wilden voortgaen (bewyle nu haren Heere aen henlieden bluchtich geworzen was) D. Maie. trouwe bewysen ende houden / alsoo nam ick se op / ende hiet se vreedelick thups gaen / oock haer wijs en kinderen thups ontbieden.

Also quamen sanderdaechs inde voorsepde Stadt / alle omsaten / ghenade begerende / die nam ick al op / ende seyde dat ick dese schade onder henlieden niet ontwille ghedaen hadde. Nu Irruacan heeft byde vyfthien hondert welghebonde hupsen / acht hondert wapen hupsen byden Tempel / ende een costelyche Meschita.

De Prouintie Castaoceaca ligt vyftich mylen bande voorgehemelde Stadt / der welker inwoonders haer oock onbeoosloocht uwer Maiestept begaue.

Da dit altemael schifte ick achterwaerts 4. gheweldige schepen in het Epland Spagnolam oft Spaniam / om crichslieden te brenghen / in hope alle verlozen lantschappen weder te vercrighen / bysonder Temiritam ende dat landt Culua te straffen / want ick wert dagelick vanden onsen om hulpe aengeropen / de welke seer veel aenstoots vanden Inwoonderen des Rijcs Culue leden.

Hoe nu Cortesius alle dese verlozen landen weder gherreghen heeft met merckelijcker victorie / oock meer anders / leest het derde deel oft de derde narratie ende boec zinder Historie ende Zeeuact aen Keys. Maie. ghedaen / hier telanghe te vertellen. Parmalco / Matalingo / Obumba / Itapalapā / Calco / Aculua / Sambaual / Tacatitelco / Suxtebegz / Guatupo / Kuli-

taba / Guaracague / Taturabegue / zyn enckel machtighe landen / aen de bouenvertelde palende / namelijk aen Culua / Temiritam / Castalco / Guaracingo / Churulteral / etc. Nu op dat wy doch niet gheheelick niet vande wederbrenghinghe deser nieuwer werelt en segghen / vint ghy int voorgehemelde boeck / dat Cortesius dese lantschappen met gheweldt overtrocken heeft / met eenen storm ende gheweldt inghenomen ende vercreghen / den meestendeel der Stadt ende des lants niet byre verbrant / ende meer dan hondertmael dupsent / alleen der inwoonderen tot Temiritam verslaghen heeft / nademael daerense dickmaels bespach ende om vrede aenspach / ende dat nergens gheenen aensant van eenigen vrede en mocht geuonden werden / Item eenen merckelijcken grooten roof / meer dan 20. mael dupsent Castikaensche gulden beelden de Spaengiaerts wt / die sy inder Stadt ende lantschap vonden / wt welck verschicken veel Eplanders ende aenstootende landen haer ghewillich ouergauen ende chijns daer wederom uwer Maiestept. Item de wyle alle hoecken en straten vol verslagenen Lichamen laghen / soo quam daer af een sulcke Pestilentie / datter meer dan vyftichmael dupsent menschen verdozen / ende ellendichlych stouen / ende daer wert een sulcken Jammer dattet eenen steen mocht ontfert hebben / noch waren sy soo hertnechlych / dat sy eer al stouen ghelyck dat Des (doen sprak) schoon gheen hoope van eeniger Victorie en sa gen) eer sy haer vreedelick ouergauen / tot dat ten laetsten wt groter noot wyfende kint tot ons liepen / ende genade begeerden. Anno 1521. den 13. dach Mey / wert die Stadt beleghert / ende op den 30. dach Augusti des voormelden Jaers inghenomen ende gheuonnen / in 75. daghen / gheen bande selue daghen en verginch sonder een schermtuelen ende treffen.

Da volbrachter victorie seynde Cortesius sommighe wt / om de onbekende Zee Velsur te soecken / die seynen meer dan 130. Dupsche mylen / door veel edel Prouintien sonder aenstoot. Sommighe andere op een ander zyde meer dan anderhalf hondert mylen / ende vonden veel Eplanden / landen Goutputten / Specerijen / Edel ghesteenten / daer af Cortesius int derde boeck schiet int eynde.

Alsoo hebt ghy myn Leser eenen wttocht ende de kerne der Zeeuact des strenghen Ridder / ende Keysers. Maiestepts Hoofstmans / Fer / nandi Cortesij / wat hy voer onghemac / veranderinge / conspiration / ende ontrouwe handlen vanden ende den zynen gheleden heeft / soo dat eenen de huppen mochten te berghe climmen / die te ghedencken / ick wylghe te eruaren / maer zyn dappete zandlagen / voorsichtichept ende Crichslijsten / trouwe teghen zynen Heere Keys. Maie. en heb ick van corthepts wegghen niet connen verbruden ende aenroeren / bewyle dat het wel veel woorden behoefde. Leest selue wat v hier ghebreect / zyn boeck int Latijn wtghegaen / ende Keys. Maie. ouergheleuert / oft weest met desen wttocht verneucht.

Dier vint ghy hoopen exempelē der schijft / namelijk dat alle menschen ontrouwe / valsche ende leughenachtich zyn / dat de Wereldt des Dupuels Rijk is / vol ontrouwe / moordt / leughen / Godslateringhe / dupsternisse ende afgoderije / Ja dat Afgoderije de Muete is / die doorganteliche Wereldt gaet ende ganchbaer is / Item datter oueral een cleyn ghetal der vromen is / Somma wat de schijft gheweest / dat bewysen alle Chronghen / ouerweecht hier oock de veelhept ende menichfuldichept der werelt geloouen etc. Item de werken des wonderwerckende Godts / hoe dat hy een onparzidich /

Temiritam
75. dagen
legert ende
geuonnen.

God onparzidich.

kerke in al-
te boeck der
recht vees-
cropt.

goet/ende tegen alle volcken eenich ende ghelijck
ghesint is / sonder aensien der personen / in hoe
dat hy ghenadich is teghen alle de gene / die hem
breefen/beminnen / ende aenroepen / onder alle
volcken / oock hoe dat zijn kercke verstroyt is in
alle winckelen der werelt/ende dat hy niet alleen
eens volck (gelijck Israels) gunste geuaet heeft:
maer van Austro ende Aquilone / Oriente ende
Occidente zijn wtuercozenen te voorschijn soec-
ken sal: als de kinderen des rijcs die haer seluen
de eerste verhoopten te zijn/somiges weghemon-
stert werden.

Godloofen
in leuendich
doet.

In somma / wie Godsalich is / die weet hem
wt alle dese dinghen te beteren ende recht te ghe-
buzucken/wie godloos is / dien zijn alle dinghen
ghelijck hy is/oock Godt een Dupuel / de waer-
heyt een leugen / ende argheit hem aen alle din-
ghen/soo Paulus getuycht/Cir. 1. Rom. 8. Ja
hy is als een Dupidier / dat gheen verstandt en
heeft / een herte sonder sin / ooghen sonder ghe-
sicht/ooren sonder gehoort/ende leuendich doot/
oft hy al wel den naem heeft dat hy leeft / Apo.
3. soo is hy doch tot allen goede verstozen / ghe-
hoortloos/eenen steen ende block/Esaie. 6.

Hierom sal dese Chronijcke / ghelijck alle din-
ghen / alleen den Godsalighen te nutte comen/
den Godloofen tot eenen strick ende bal/ghelijck
oock de heylighe schrift / Iae God selue. Daer-
om en maect gheen boeck oft Letter salich oft
broom/ghelijck oock gheen werck / maer sy be-
gheren ende willen hebben een repne Bye ende
heyligen mensche diese lese/doe / hoorz ende ghe-
buzucke/soo dat alle dinghen zijn ghelijck die ghe-
ne is diese besidende heeft/ende soo wepnich als
een vuzicht eenen boom maect: soo wepnich
maect een Accidens / Substantiam / oft een
werck den werckmeester. De substantie moet
door Gods hant ende wedergehoorte veran-
dert ende verniet worden / als dan keeren haer
alle dinghen mede omme/als Accidencia / Ooren/
Herte / Mondt / Wercken / Boecken / Sinnen/
Ghedachten / Godt / Wijn / Wijnen / ende alle
dinck.

Daerom en sal hem in lange niemant broom
lesen oft hoorzen (ten sy dat hy van Godt ghe-
leert worde/verandert ende opghelouet) maer de
Schrift begeert eens broom herte / gelijck oock
alle wercken / coemt een Godtloos herte daer
ouer / soo is sy hem alleen sonder eenighen nut:
maer recht dat tegendeel. Daerom dwalen dese
verre / die daer meynen / dat boecken lesen ende
hoorzen / deuchdelick / rechtuerdich ende ghe-
loouich maect / als de gheene die daer voorge-
uen / dat de wercken broom ende rechtuerdich
maecken / men moet inder ghelatenheyt van
Godt gheleert/ghelouich/wedergehooren ende
broom ghemaect worden / ende als dan de
Schrift tot een ghetuychnisse ghebuzucken / oft
den Geest wt God sy / ende oft der conste Gods
van Godt inghegheuen / medestemmen ende ouer
een come.

Somma/alle schrift (gelijck alle wercken) ge-
tuygen alleen vanden mensche/wie hy is/ghelijck
een vuzicht vanden boom / oft hy goet oft quaet
is/ende tzyen altemael spiegelen die geen aenghe-
sicht schoon oft onspuer en maerken: Maer
alsoomment tegenwoyrt/alsoo redderen / tooghen
ende wedergeuen zyt.

Alle boecken ende wercken Gods / iae Godt
selue/en zijn v niet nut/ten sy dat ghy broom ende
verstandich zyt/dat ghy v op Gods werck ende
spzaecke verstaet/Sap. 1. Daerom houdt Gode
stille/bperrust/ende laet hem niet v maken/(het
moet doch alternael gheuaft ende gheuert wor-
den)soo sal hyt wel maken: dijn saecke wtueren/
v leeren ende in v selfs verclaren / ende metten
cozisten gesept:selue zijn dat ghy zyt/spzeect/doet

ende ghedenckt / ende zijn werck in v Croonen/
ende hem selfs in v beminnen/vinden ende beken-
nen/Winen.

Vande Eplanden inder zee Ocea-
no / teghen het Zuyden gheuonden / van
Jambolo den Coopman / wt Jo-
anne Boenio Rubano
ghetoghen.

Als Jambolus den Coopman boozhy A-
rabian/om zijn hanteringhe sepide / wert
hy met zijn ghesellen gheuanghen / ende eer-
stelijck om het Dee te hoeden verordineert / na-
maels haest wederom van die wt Ethiopia ghe-
uanghen / ghestolen / ende totten Offer in haer
Landt wech gheuoert. Als sy na sommighe da-
ghen voeren/ende dat het Schip door ongheluck
der winden verwoyten was / so dat de Scheyf-
lieden selue niet en wisten waer sy waren / hener
gheront / quamen wy na vier maenden open-
tont Epland / inder omrinck bys dupsent Beert-
loopen hebbende/ende wierden van die in woon-
ders wel ontfanghen ende opgenomen/ende wa-
ren van haerder toecomste / sonderlinghe van
weghen der vzeinde Lieden verwondert / die
nochtans van al wat sy hadden / desen Lieden
mede deplden.

In dit Eplandt zijn op onse maniere groote
hooghe verschickelijcke euen wel ghebuzuckame
Lieden / ende met Hayz boozgaens soo ghescheel
ouertoghen / datter gheen bloote plaetse aen haer
Lijfen blick. Dit zijn soo stercke lieden / dat hen
niemandt yet wter handt en can ghenemen / Sy
zijn anders van wel geschickten Lijue/ende heb-
ben nochtans van natueren een ghedeplde ende
recht als twee onghescheele Tonghen/met welcke
sy niet alleen haer sprake en spreken / maer alder-
ley Doghelghesanch soo meesterlijck na pypen
ende immiteren/niet anders dan alsoo de Vog-
len selue singen / Ende dat veel wonderlijcker is /
sy moghen op eenmael twee Personen onder-
schepdelck Tael ende antwoorde gheuen / ende
met elcken een sonderlycke sprake oft saecke sy-
ken/met de een tonghe die:ende niet de ander dese
spreekende.

Haytge liden
den.

Tonghe van
verschepden
Tale.

De vuzichten in dit Eplandt comen soo stijf op
malcanderen/dat deen vander verdyft/ende dat
deen Dupue vander verdyckt. Den dach is
daer altijt ghelijck / des middaerchs en geest geen
dinck aldaer eenighe schaduwe. De Eplandtie-
den woonen opt Velt/dwelck alle dinck van hem
selfs onghelouet gheeft.

Onder alle consten is de Astrologie by hen lie-
den hochlijck int gebuzuck. Sy hebben 28. Let-
teren/sy zijn van seer lanch leuen / alsoo dat som-
mighe ouer de 150. Jaer comen / ende schier son-
der eenighe siecke daghen. Als yemandt by haer
coztascheich woort / oft eenighe ander cranchepde
halt / (dwelck selden gheschiedt) soo woort hy wt
haer wet gedwongen te steruen. Sy en schijuen
niet achterwaerts gelijck de Joden / noch vooz-
waerts ghelijck wy: maer van bouen strack ne-
derwaerts inde diepte.

Sy hebben eenen bestemden tijdt die eenen le-
uen sal/so hy dat belect/ moet hy hem seluen ee-
nen doot wenschen ende aendoen. Sy hebben by
hen lieden twee crupden/soo dat / als yemandt op
de selue crupden ligt en slaapt / die vergaet son-
der sinerte inden slaep. De vrouwe zijn al ghe-
meyn/sy en weten van geen houwen/de kinderen
worden inder gemeynte alsoo opgeuoet/ende zijn
hen allen al euen lief. Sy ontuoeren oock niet sel-
den de kinderen van haer moeders / op dat sy el-
ders opgeuoet wordende/ende dat sy van haer moe-
deren niet ghekent noch meer dan van andere be-
munt en worden / waer by gheen eergiericheyde
oft opsonder affectie by hen lieden en is / maer

Dat vierde deel deses Wereltboecks

spelen en saem ende eenich / sonder eenich weder sporen oft ghehijf.

Een Dierken isser by hen ront gheformeert ghelijc een sterck / euenwel grooter / dat is te midden recht als ghedepld / heeft dooz twee spitsen als hoefdekens / ende aen elck zijnen mont / ooghen ende ooren / daert mede siet / eet ende hoorst / nochtans coemt zijn eten in een lijf. Dit dier heeft op allen zijden voeten / waert hen wil / en dert niet omme keeren / maer treet dander voeten themwaerts / ende gaet niet de gaele derwaerts dattet hen wil / die hoofden reckt inde hoochde / ende siet op alle zijden. Wat men in stucken hout / ende met dat Diers bloedt bestryckt / wast terstont wederom aen malkan- deren.

Spvoeden groote Voghelen / vande welcke spafnemen hoe haer kinderen worden sullen / spsetten dese kinderen op der ghewenden voghelen rugghe / ende als sp dooz de lucht vliegghen / ende dat haer de kinderen dies ontfetten / soo worden sp verwozen / als onbegraem langher te leuen / maer zijn sp by onuersaecht / soo voeden spse op ende laten se leuen. Dit volck is in Kotten ende vrientschappen gedept / somtijts 40. in een Kott / die hebben met malkan deren met eten / dinc- ken / woonstinghe / vrouwen / kinderen / ende alle dinghen gemeen / het out sie gheslachte oft maech- schap regeert ouer dandere als een Coninck / dien zijn sp altemael ghehoorzaem. Dit gheslachte re- geert wt ghebot 150. Jaer ende nae deser tijdt bereeft het hem seluen wt beuel des wets vant leuen / ende get ander ouste gheslacht treet daer na int regiment / Sp offeret somtijts haren Gode eenen mensche dooz haer sonden. Daer zijn oock 7. ander Eplanden niet verre van daer gelegen / van desen ghelooue / zeden ende wesen. Alle dese Eplandtslieden oft al wel her lant van hemselfs henlieden alles ouerbloets ghenoech gheeft / soo zijn nochtans matige lieden / die haer seluen niet eten noch met dincen niet en ouerladen. Sp berachten veel costen der kokinghe / ende berep- den haer spijse slecht ende eenuoudich. Sp eeren God ende dien alle dinc gheschapen heeft. Sp hanghen menigherlep sorten van visch ende vo- gelen. Wijn ende Olie waster van selfs met hoo- pen. Sp hebben groote onghesiene slangen / noch- tans sonder eenich sengin / onschadelich / dwelck een wonderlich goet Denissen is. Haer cleederen zijn van wol / die sp vande vieden hebben ghe- maect / van welken ooc den costelicken Purpur verft ende toeberept. Sp zijn alle daghe aen een- derlep spijse verneucht / maer den eenen dach eten sp vogelen / den anderen visch / somtijts denissen / somtijts fruyt / ende en eten niet tweederlep sortē met malkan deren / dwelck sp dooz doodelich ende onghesont achten. In haer Feesten singhen sp Gode lof / ende bevelen haer ende haer Eplande Gode / dien sp de Sonne achten te zijn / ende daer dooz aanbieden.

Sp begrauen haer dooden aenden Ouer der zee niet zant bedect / Daer vieden van welcke sp haer broot (van besien daer in) en wolle ontfan- ghen / die nemen met der Maen af ende toe. Sp hebben werm ende coude fonteynen / dat werm oft heet fonteynwater blift alchides heet / oock daer wt gheschept zijnde / ten sp da men cout wa- ter oft wijn daer in giet / ende daermede vercoelt. Na 7. Jaren werdt den voozghemelden Jam- bolus met zijn gesellen wederom wt dit Eplandt verstootten tegen haren wille / alwaer sp al haer dagen wel hadden mogen verteren / De Eplan- ders Godeidense tot haer zeden ende wesen als onnut ende onbegraem / en gauen hen een scheep- ken met prouisie dooz een maent voozsien / Doen quanten sp in vier weken totten Coninck Indie / dese wederom nae hups dooz Persiam in Gre-

ciam liet gheleypden.

C Eulath een Prouintie Indie.

Dese Prouintie int opperste India gelegen / van den soon Heber / Eulath ghenaeint. Gen. 10. daer dooz vloeyt de verre vermaerde Si- uere Ganges / anders Phison ghenaeint / daer af Plin. lib. 3. cap. 20. Dese riuier neemt veel scheeprijcke wateren in haer / ende vloeyt inde zee. Dese riuier ombloeyt dat landt Eulath / waer in veel Gouts ende Aromata gheuonden worden / als Bedellium / Onichinus / Carboncu- lus. In dit lant zijn veel sonderlike Prouintien / voornamelich veel Elephanten / ende aldaer zijn der een groote menichte vande beste.

Een affschijft oft veel meer eenen coz- ten wttoch eens briefts die Coninck Emanuel van Portugal aen Paus Leonem heeft ghe- sonden / van het Gulden Eplandt Melacha in India ghelegghen.

A No 1513. is onsen Hoofstman Alphonsus van Albiether gheuaren / aen het gulden Eplandt in India / Melacha vanden bysaten ge- naemt / tusschen de groote ende Gangetische zee ghelegghen / ende daer in een wonderlike groote stadt gheuonden / die ouer de 25. duysent hup- sen in haer hadde / een seer vermaerde Cos- stadt met eenen gontrijcken vrychtbaren lan- de / met alderley Edel ghesteente / wortelen / spe- rterje / gont / siluer / peerlen een rijck landt. Ouer dese stadt regeert een Mooren Coninck / van Machometers ghelooue / schier met het gheheel Coninckrijck. Bupten deser contreye aen veel plaetsen met Heydenen beset. Dese stadt nae dandt Melacha ghenaeint / hebben d' ouste (oft haer die Saracenen alwel niet cloecker tegen- weer teghen ons stelden) met Gods hulpe ghe- wonnen / met bloetberghien / den Coninck die op eenen Elefant stree / ghewont / dander raedtsloegghen metter blucht. Daer vercreghen de onse 7. Elephanten met haer thoorns ende toechhoorte wel toegerust / ende namen hen ouer 2000. stucken alderley gheschuts ende crijchfrustinghe. Als nu de stadt inghenomen ende de vanden verduckt waren / doen houden de onse terstont een slot daer in / met de ghebo- ken steenen vande hupsen die te gronde gheslicht waren / ende die haer niet der haest niet ouerghe- uen en wilden / tot meerder sekerheyt. Doen ter- tijt waren der alderley vreemde Coopliden van Zamatrooz / Peguser / Jaaneter / Gozer / Si- naren / Chineser ende aller Heydenschap / die daer haer Coomanfchap hadden / met men- gherley ware / die maecten met onsen Hoofst- man vrientschap / verbondt ende vereenighin- ge / ende voerhen haer wt cracht des verdrachs tot ons / om meerder sekerheyt wille om haer hanteringhe voozs te dincen. Alsoo onderga- uen haer de voozsepde Coopliden / niet alleen met ghehoorzaemheyt van onse wetten / maer met oplegghinghe der chynsen / tot onderhou- dinghe des ghemeynen ozboozs / als onderda- nen aen ons / de welcke onsen Hoofstman Al- phonsus tot beloeft opnam. Alsoo bekenden sp in als haren heere / met veranderinghe haer- der Munte / ende onsen name daer op ghepint. Als nu de aenstooteden Coninck van Aulians teghent Gosten ghelegghen (den welcken Ma- lacha van rechts wegghen / soo sp voozgaf / toebe- hoorde / ende hem vanden Mooren met ghewelt afghedronghen was) sulcks wijs wert / soo ont- boot sp ons zijn ghehoorzaemheyt / met willig- her chyns baerheyt ende dienstbaerheyt / ende sepnde ons enen gulden Kop / met eenen Car- bonckel beset / ende een gulden Sweert / hufsch gheat beydt / tot dien schickte onsen Hoofstman somnighe

Wonderlijck
Dier

Wouten/
kinderen en
alle dinc
gemeen.

Menschen
dooz de son-
den goffert.

Spijse dage-
lyc ender-
ley.

Sonne dooz
Gode aen-
ghebeden.

Wonderlike
Victorie
in India.

Sommighe wtghenomen mannen om niet hem
vriendschap te maerken / ende dat Coninckrijck
besien. Als nu alle saccken tot Melacha versien
ende te vreden ghestelt waren / dat Slot niet al-
der toerustinghe/gheschut ende Crichghetuych
beset was/ scheepde Alphonsus onsen Hoofman
wederom in Indiam/ tot sommighe onser te vo-
ren inghenomenen Aoren/ om te straffen de weder-
spannighe ende afghewallene. Alsoo quam hy na
Dabuli/ waer af voormaels oock ghesent is/ der-
waerts presenteerde hem Priester Johan door
een toegheschickte Legatie/ alle becomelicke hul-
pe/ strybaer Crichslieden/ ende Crichghereet-
schaps/ ende Virtualle/ so wyder seluer van noo-
de hadden/ teghen te vanden des Christelicken
gheloofs te leeren/ ende schickte ons tot een ghe-
schenck / niet een cleyn stuck van het Helyck
Cruys/ daer Christus Jesus onse Salichmaker
aen gheleden heeft.

Item de bootshap vanden Heydenschen Co-
ninck tot Maringa/ die soo machtich is/ als ghe-
hoort is / dat hy vijftien hondert Elephanten
in eenen strydt vermach / oock veertich duysent
strybaer mannen te Weerde ende te voete son-
der getal/ quam oock tot onsen Hoofman. Men
seft voer waerachtich/ datmen in ses Maenden
deses Coninck landt (onder welken veel ander
Heeren sijn) niet het tecken nauwe vrometen en
ran. Item de bootshap des Coninck van Cam-
bepa/ die te lande ter Zee oock (soo ghehoort is)
seer machtich is / ende veel ander Legatien der
Coninghen/ van Grosapa/ Zalapa / quamen al
tot onsen Hoofman/ om vrede/ vereeninghinghe
ende verbontenisse / het welck wy niet onser
stercke/ maer der toevoeghinghe Gods billich
toe te schynen behooren. Item Alphonsus
hout den Coninck van Armusien neffens de
gheweldighe overwinninghe zijnder machti-
gher Coopstade Armusio ghenaemt / daer toe
verheert ende gedwonghen/ dat hy ons vijftien
duysent Seraphinnen (vande welke een / eenen
Ducaet ghelt) Jaerlichs tot Tribut betalen
moet / De welke gheluckighe welvaert wy bil-
lick Godts voorderinghe toeschynen. Ghe-
gheuen in onser Stadt Olisippo den 6. Junij/
Anno 1513.

Eenen wotloch Aristotelis in libro de
admirandis in natura auditis, vande
nieu onbekende Eplanden
ende werelden.

Aristoteles seft / als de waterste Phenicia die
aten eynde des Eplandes Gadium wonen/
hier dachzeffen voorsz de Columnie Herculis
sejden / ende niet grooten stormwindt verste-
ken waren / soo sijn sy aen een volckloose onbe-
woonde wildertnisse ende Eplandt aengheua-
ren / voerlich ende vol waters / als die ter tijdt
der stormen der Zee gheheel bedeckt is / maer
als haer de baren stillen ende dat water afloopt/
bintmen aldaer met hoopen der Dissen Tum-
morum / van onspzelicketer grootte. Deser
Dissen hebben de voorsz gemelde Phenices veel
gheuanghen/ in stucken ghehouwen/ gebrocht/
ende in baten gheslaghen/ ende niet hen nae Car-
thaginen ghebracht/ doen hebben haer de Car-
thaginen vanden goeden sinaech van desen
liefschen rost verwondert / ende niet voorder
van haer laten voeren/ van wegghen der bukten
maten groote weerdicheit des ghebruyck van
desen Dissen in maeltijden/ Hecille. Dit Ep-
landt meent Pirckepimerus dit te wesen/ dat wy
nu Maaderam Fepal / oft nieu Vlaenderen noe-
men/ ende eerst nieuwelick gevonden te sijn ach-
ten / want emmers den hoop der voorsz gemelde
Dissen aldaer gheuanghen ende van daer ghe-
bracht worden.

Voorts seft Aristoteles int voorsz gemelde
Boeck/ ouer de Columnie Herculis/ dat inder zee
die Atlanteyn voer genaeint/ een Epland vande
den Carthaginenischen coopliden gheuonden
gheworden is / van te vooren van niemant be-
woont / dan van wilde dieren / Daer beneuens
bosachtich ende boomrijck / andersins met lusti-
ghe Fonteynen ende Aeuerten bebochticht/ ende
scheeprijck/ ende met een onghehoofliche vrucht-
baerheyt / aldaer wassende dinghen verciert/
maer verre van alle straten der aencomende
schepen ghelegghen. Als nu sommighe vande Car-
thaginenen in dit Epland clonunen / wierden
sy terstont vande lieflicheit ende vruchtbaer-
heyt / oock vanden goeden locht deser plaetsen
gheuanghen / soo dat sy haer aldaer neder sloe-
ghen. Doen dit de Carthagineners die thuyss
waren / ghewar wierden / soo lieten sy met een
openbaer Edicht hy verlies des leuens verbie-
den/ dat voortaen niemant vanden heuren der-
waerts meer en sejde/ ende datmen dese die haer
nu aldaer neder gheset hadden/ soude dooden op
den staenden voet / op dat den reuck van dit Ep-
landt / niet tot ander Natien en recke / ende die
eensdeels stercker dan sy waren / dat Epland
tot een voerweer / Pastey ende beuestinghe te-
ghen haer niet en naemen/ ende haer vryheyt tot
dienstbaerheyt verbonden / ende sy daer voer tot
knechten wierden. Dese plaetsen sijn oock Bi-
libaldus Pirckepimerus / het Epland Mexico
ende Ternistam te wesen. Niet verre van daer
is oock het Epland Tucata / met andere nieu-
welick gheuonden. Hoe wel nae wtwijsinghe
Aristotelis emmers (soo berinde ick) dat dese
Eplanden oock eertijds hebben bekent ghe-
weest / maer moghelick ander namen ghesadt/
alsoo dat Salomons woort voorts en voorts
waer blijft: Niet niens onder de Sonne / dat
is teghen de ghene die daer achten datmen da-
ghelicks nieuwe Eplanden ende landen vindt/
die moghelick henlieden onbekent sijn/ want ee-
nen vromden onbekenden come waer hy henem
wil/ soo vint hy een nieu onbekent landt en We-
relt. Hoe wel ick niet sekers en can diffineren/ oft
men noch daghelicks nieuwe voormaels onbe-
kende landen en Eplanden vint/ oft dat sy voer-
maels oock bekent zijnde/ ander namen hebben
ghadt/ Ick achte dat haer de namen deser volc-
ken ende landen die maels veranderen/ ende dat
alreest een nieu volck ende schipbaet/ eenen nieu-
wen Name niet hem byengt.

Vander Heydenen Superstitien/
hyghelooien/ valscher Religten en grou-
welicken bloedigen Godts dienst waer
int ghemeyn/ van Tertulian
Apolo. aenghetoghen.

Tertullianus die onder Seuero Anno een
hondert seftich ghelicht heeft/ seft in Apolo.
dat de Jonge kinderen in Africa openbaer Sa-
turno hebben gheoffert gheweest/ tot op dat pro-
consulaet Ampt Ciberij toe / die de Priesters de-
ser Religten / aen de boomen neffens sulcke La-
stertempels/ aen verdiende galghen ghehanghen
heeft / dwelck noch heden ten daghe niet gheheel
wtgheroepd zijnde/ int verborghen by henlieden
wesen soude.

De vzeemde die samtijds de kinderen daer
brachten / smeecten de kinderen op dat sy niet
weenende gheoffert en wierden.

Byden Gallis is noch ter tijdt Tertuliani soo
hy schrijft den grootsten Outaer Mercurio toe-
gheepghent gheworden. De Tauricers maeken
daer wt een vzeuchdyspel/ als sy haer ouders of-
feren. In de Stadt Cneadarum is eenen Juppi-
ter/ den welken sy in haer spelen met menschen
bloet begheuen.

Dat vierde deel deses Wereltboeck

Sommighe volcken maken met het bloet dat beyde partpen wt malcanderen laten ende vyneken/compact ende verbontenisse/eenichsins die ghelijc soude Catilina oock versocht hebben. Byden Scithis wordt een peghelick afghestorven handen zynen ghegheten. Item den gheheplichden der rijchsgoddinne Belbone laten sy bloedt wt hare lendenen/ ende beteekenense daermede/ dat sy met deser Goddinne een verbont hebben. Op sommighe plaetsen surptmen dat versich bloet der schuldigher onthoofde vooz de vallende sieckte/ dat gheschiedt noch heden sdaechs.

Moet ghesopen waer vooz goet.

Op veel plaetsen eetmen menschen bleesch.

Cestias aenwijst dat de Persen met haer moeders oncupse hept bedrijven/ hier af zijn de Macedoniers oock in grooten archwaen.

Socrates den Atheniensischen Philosophus/ ende Cato een Censor tot Roome/ hebben om vrientschaps wille haer wijuen oock den vrienten mede ghedept/ om der kinderom wille/ die sy van vrienten ontfanghen soudent. Dit altemael Tertulianus in Apolo.

Byden Lacedemoniers is een hoofscheestelick ghebruyck Diarnastigosis/ dat is de willige geeselinghe. In desen Godtsdienst worden vooz den Outaer meest alle edele knechtens gheslaghen/ daer by staen haer ouderen ende maghen/ haer hermanende te volherden/ (van deser gheeselinghe heeftmen noch eensdeels een bewysinghe in Italia/ als sy de groote Letanie houden) Hac Text. in Apol.

De Heydenen hebben haer seluen oock dickmaels getreft/ ende haer aengesicht versneden/ als Moses Deuteron. int 14. ende 15. verbiedt.

Item de Saduceen/ Phariseen ende Esseen/ der Joden Monicken/ hebben henzelfs ooc veel lijdens aenghedaden.

Item byden Turcken is noch heden sdaechs een groote geestelicheit des lijdens/ gelijck oock onse Monicken/ de welke nochtans dat lijden niet hert en hebben ghebeten/ ende het crupce ten weecksten aent eynde aenghegrepen.

Een sulcke eere heester altyt byden Heydenen sonder verstandt des lijdens gheweest/ recht als oft sy God daer mede eenen dienst wilden doen/ ende als of sy een wel behaghen van haer selfs vercozen crups ende lijden hadde/ dwelck doch Christus verbiet/ Matt. 9. ende een pegelick met zijn crups/ dat hem van Godt wordt opghelept heet nauolghen. Matt. 10. 16.

Vande volstādige grootmoedicheit der Heydenen/ int ijden/ steruen/ ende verachtinghe des doodes.

Lycetia/ die met ghewelt verracht werde/ heeft een mes in haer seluen ghedruct/ inde te ghenwoordicheit haerder vrienden.

Peracitus heeft hem seluen met kumist ghesalt ende verbrandt.

Empedocles is inden hyperighen berch Etna ghesprongen/ niet langhe te vozen heeft Peretrinus hem seluen ghewillich in een kper ghelaten.

De vrouwen hebben oock het kper veracht/ en haer willich daer in begheuen/ als Vido. Item het wijf Asferubalis/ de welke als nu Carthago haer vaderlandt brande/ ende dat sy hareu man Scipiont onderworpen te zijn aensach/ so bloden sy haestelijck inden brandt haers vaderlands.

Regulus der Romeynen hoofman verwerf willighe ontloffinghe zijnder handen van zijn vanden/ met sulcker conditie/ dat hy op zijn gelooue weder quame/ ende hem in ghewillighen doot stelde/ die achtede/ men soude ooc den vanden ghelooue houden/ hy quam wederom/ ende wert in een vat dat vol nagelen gheslaghen was ingheparst/ omghewentelt/ ende heeft soo veel dooden ende crupce vande Carthaginensis vooz zijn volck gheleden/ op dat hy niet alleen vooz veel vanden en leefde.

Cleopatra heeft der wilden dieren begheert/ ende de grouwelike fenijnighe slanghen in haer comen late/ op dat sy niet en quame inde handen haerder vanden.

Anaxarchus totter doot gheuoert ende gheslagen/ sepde totten Scherpychter: laet/ laet den balck Anaxarchi/ maer Anaxarchum en laet ghy niet.

De hoere Attica/ als de Hangman moede aen haer geworde was/ van haer te pijnigen/ verbeeten laetsten haer tonge/ en spoopte den Cyran int aensicht/ op dat sy metter tonghe haer stemme van haer spoude/ en niet verraden en mochte de tsamen geswozene/ oft zijt alschoon midts marie, lisatie overwonnen zijnde/ hadde willen doen.

Zeno Culetes is van Dionisio gheuraecht/ wat doch de Philosophie nuttede/ ende om dat hy antwoorde/ dat sy verachtinghe des doots bracht/ is hy als een sot/ met onghedelicke slaghen der geesselen/ den Hangman onderworpen ghe worden/ ende heeft dese zijn sententie tot inden doot betuycht. Besiet hier af byeerb Valerium Maximum, de contempta cruce & morte.

Eynde deses Wereltboecks.

Totten Leser.

A Baffmen oft Indiaenſche
Chriſtenen. 79. b
Abelwe Judoth. 7
Abelwe. 97. b
Abcon ligt in Phenicia. 94. e
Abcon hoe groot. 94. e
Abcon heeft tegen het Noorden etc. 94. d
Abchana beſchreuen. 94. d
Abule. 51. e
Abudophagi. 100. b
Adam Abraham Iſaac ende Jacob boert
begauen. 103. a
Ade de Hoofſtade int vuytbaer Ma-
dia. 106. d
Aduent der Rooinſcher Chriſtenen. 75. b
Adola tweederleij. 51. a
Aepſche volck. 22. e
Aet der volcken int aentreden der byan-
den. 49. a
Aethna eenen berch. 51. a
Aetolia. 47. e
Aetherſchoofe waerheit. 3. b
Aetherſte al waen regert de volcken. 98. a
Aetherſt. 34. a
Agiathuſt. 54. b
Agrippen. 53. a
Ailani. 54. b
Alania. 51. e
Albania. 51. d
Albanics / noch ghele / eſſe noch mate /
etc. 51. d
Albericus Verſpichus / het vierde deel der
wuerelt gheuonden / wauuſet. 128. a
Alcozan. 68. b
Alcozan hau Chriſto. 69. d
Alcozan ban Maachomet. 69. d
Alcozan bande ly Chriſtus
Alcozans grouwen. 70. a
Alcozans ghebedt. 70. a
Alcandya. 12. a
Een Alcandya wonderlike dypnen.
Folio 12. a
Alcander anders inder beſlaghen. 17. b
Alkepp. 11. b
Alkepps grootte. 11. e
Een Alkepp onſprekelyk veel volck. 11. e
Dierſte tot Alkepp. 11. e
Alle dinc mit conſtitie beſooft. 27. e
Alle goeden gheleys wtghehept tot
Dyacta. 48. e
Alle darghen gheueyn. 82. d
Alle dinc gheueyn inde nentwe
rele. 127. b
Allen een ban noode. 71. a
Almacana ende Aicane / ſteden in 30.
rabia. 106. b
Almenos. 64. d
Aloe Aignuni byderleij. 111. a
Almazones byouwen. 11. a
Almazones. 53. a
Almelych 1. Aegum / 15.
Almicia Wind 1597. gekomen.
Almpe den rechten Ceidams.
Almpe den Godtdienſten der
den. 92. b
Almorth. 99. b
Almgie de volcken. 6. a
Almgie ende camp der ziele etc. 57. e
Almlabanus eenen berch. 95. b
Almochoia in Egypten. 97. b
Almophaggi. 54. b
Alonia. 47. d
Alphica ende haer begrip. 6. a
Alphica meſt onuytbaer. 6. c
Alphice volcken. 6. a
Alphice Hoofplaerſe ende Frontiere.
Folio 6. a
Ghebaende der mannen in Alphica. 7. e
Alpholaſt Maachomet. 66. d

42. a	Begehen Israels int gemeenp beschje	101. a
42. b	uen.	101. a
94. b	Beelabee Gen. 12.	101. a
105. b	Befindinge ende bouckreken der 702	101. a
idem	den.	101. a
96. c. b.	Befindinge ende winnettinghe der	101. a
107. b	volcks Sodds.	93. b
50. b	Befarabia.	51. b
47. c	Sheen beteringh bande twetst te ha-	91. a
12. b	pen.	99. a
99. a	Bethagla.	99. a
twiſter	Bethania.	99. c
38. c	Bethel.	98. c
de Ep	Bethel eertijts luſa gheleent.	99. b
134. a	Bethel den bereij.	102. a
10. b	Bethica oft Granata.	5. b
11. d	Bethleem een geboortpups Saluds ende	99. b
99. b	Chriſto.	99. b
7. b	Bethſaida.	96. b
78. b	Berſaumes Jodes	99. b
101. a	Bethſaunen / 50. dapselt ende 70. gaeſte	99. b
80. c	lick geſloquen waer.	99. b
5. b	Bethſan.	98. c
5. c	Bethulia Judith 13.	97. b
5. c	Bethracla.	100. b
de doode	Bethzura.	101. a
105. b	Benaert in Elſaer / groot.	37. b
75. c	Benaert der Cluicken.	69. c
100. d	Benaerden der Roomſche Chriſtenen.	74. b
47. b	Folio	74. b
10. c	Benaert der berempnde Chriſtenen.	78. a
50. c	Benaert der Joden.	92. a
117. d	Benaert totten dupuel te Calicut / Fos	116. c
79. d	lio	116. c
teer.	Bepeland beſchreuen.	31. a
86. b	Bepeland eertijts een Conſtableck.	31. d
10. a	Der Beperen dwaeſe wetten.	101. b
40. d	Der Beperen ſarjie wetten ouer groote	101. b
1. c	ſonden.	101. b
101. a	Bezech.	100. b
95. d	Bibulum.	95. b
90. a	Biechten der Jacobiten.	79. b
	Biechten ende boeten der Jodeſen.	88. d
	Bier berachten de ſtraucken.	29. b
103. c	Bisnagor een ſtadt Indie.	112. d
chers /	Biſſchop ende Paus in Ruſſen.	19. c
11. c	Biſchia / Berica / Biecoma.	50. d
44. c	Boeken ghetuyghen / crantinghe leert.	8. c
er mans	Folio	110. d
39. d	Boeten byde Indianen wel geſteit.	61. d
74. b	Boete opendaer der Cluicken.	20. b
56. c	Boemerlaunen gelegentheit.	74. b
10. a	Bier bootſchappen der Roomſcher Chriſ-	115. b
95. b. 10. a	ſtenen.	28. a
48. a	Booms thien natbaerheden.	53. a
17. b	Booghtes rijsreberlep in een ſtadt.	98. d
112. c	Boquheues.	95. b
99. c	Bothozon.	36. a
92. a	Botum.	11. b
73. a	Brahant anders Bheria gen aent.	111. b
gten ende	Bachania.	19. b
den Kille.	Barnanami een Chriſteſch volck.	81. a
	Barnanami Sodi dienſt.	18. b
	Barnanborger wout.	34. b
der Schyp	Bazarania na Anglia genaent.	9. a
53. c	Bzoot van biſch.	122. b
idem	Bzumi twick.	122. c
53. d	Bzud twick de grootſte ſtadt.	12. a
5. d	Bzuden Anglie tot allenans wille.	12. a
45. b	Bzuden tot allenans wille.	12. a
	Bzuden maechdom eest gheuenen /	12. a
oken. 45. c	etc.	120. d
47. d	Bzuden maechdom / etc.	74. a
ent in Eſp	Bzupioſt der Roomſche Chriſtenen.	54. b
35. a	Bzumi oft Belom	122. b
maels ge	Bzudnel dat k ant. etc.	122. c
96. b	Bzudomies gelouos en byacht etc.	12. a
ie. 19. d	Bzurgrouſche.	12. a
12. a	Bzurgundia.	12. a
	Bzurgundia.	12. a

Register.

Calabazie / Numeri 13.	100. b	Coninck tot Calicut eten op ter aerden.	113. c	Duyfjers ende haer Zeden.	34. c
Calabzia.	42. b	Folio	113. d	Duyfjche makten hoe groot.	4. d
Calicut bescheyten.	113. c	Coninck laet zjner Wuyt den Maech.	116. d	Duyfjchland ende Dyanerfche fcheppen.	16. b
Calicut hoe wogt van Diftoma gheleggen.	123. b	Coninck tot Spagnola / in Hispania ghe.	127. a	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Calina ende Carpesiuntz.	104. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cannani / Papeftiers.	18. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Campania.	42. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Candia.	12. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cambal / menfchen eters.	125. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cammon: een grootmachtighe ftadt ende	112. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coninckfch Indie.	41. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cantabu.	96. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Caphaenaim.	97. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Capadocia.	104. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Capadocia anders Cefarea.	50. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Caria heeft de eerfte Dantfnechten ghe.	99. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cariachiaticum.	10. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cariacas een Voghel leef int byer.	10. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cariania.	104. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Carinellus eenen Berch Jude.	102. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Carcot / Nagim arbeet / etc.	20. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Carolanbeg beftaet eelwich.	57. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Carthago tweedelen.	11. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Caltrons ghesaenre.	107. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cathani.	111. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cather des grooten Camis Lant.	117. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cauchi.	18. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cecrops Witten.	48. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cedar.	96. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Celefipzia.	94. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cereimonien der Egyptenaren hreemde	8. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cereimonien inde berckelinghe etc. folio	52. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cedenck Cereimonie der toecommende He.	85. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cefarea.	100. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chaldea.	103. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chania Salilee.	97. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chanania.	103. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chantun.	17. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Charadna wat.	105. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chazum oft Wkery de machtighe ftadt.	11. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Folio	95. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chozan.	11. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chriften in Egypten.	24. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chriftenen gheen menfchen.	57. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chriftenen in Turckgen / erger dan Tur.	58. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chriftenen hoemense betroopt.	116. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chriftenen tot Calicut Indie.	117. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chriftenen onder den grooten Cam van	128. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Catier.	71. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chriftenen ende Wans in Armenia. folio	128. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Hondert en vijftich duysent Chriftenen	67. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
gheuanghen.	65. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chrift blaspheemenders in Turckgen ge.	100. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chrift Jeshu ghebort: plaetse.	65. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Tot Christo niet coken dnyuen.	65. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chriftus merant them waerts gebouwen.	idem	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chriftus een tegenwet Moft/alder fecten	71. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
ende Wausdormen.	idem	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Chriftus heftich allen een.	idem	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Dyag: hoe Chriftus alle Witten wech	71. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
neemt etc.	71. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Hoet Chriftofforo Columbo in Spagnola	127. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
la vergaen is etc.	127. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cielades vier Eplanden	52. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cilicia	50. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cinabi.	45. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cinamum eten houden.	10. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Claghe ende vede des Schyzuers.	3. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Claghe der Coningen in Egypten.	8. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Claghe der Roomfcher Chriftenen. folio	77. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cleedinghe der Mooren.	7. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cleedinghe Germanie.	25. c	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cleedinghe des Coninck en Coninghine	114. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
tot Calicut.	21. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Cloofferen oorfpronck.	17. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coelen een Woorftadt.	104. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Colchos.	106. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Ma het Compas te lande repfen / als ter	32. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Zee.	97. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coninckryck Bofnia.	41. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coninckryck Og en Bafan.	117. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coninckryck Portugael.	121. d	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coninckryck en ftadt Banguella / etc.	112. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coninckryck Senega en capowerde.	112. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coninck ende Coninckryck tot Dechan.	112. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Folio	112. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coninck tot Fogue in India.	112. a	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coninck van Battinga. etc.	113. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
Coninck tot Calicut aenbiedt den Dux	113. b	Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem
		Coninck tot Melinde / Caffale ende E.	124. b	Duyfjchen Dyanerfch inghehad.	idem

Register.

[illegible]

Register.

Grijpman van Wage / etc. 32.b
 Hyperborea 53.a
 Hyrcania 54.c
 Hyrcania 40.b
 Hyfioe daert wijfheyt. 2.c
 Hyfioe eens gheuangen Scherboogers / etc. 57.a
 Hyfioe Ludovici Bartolomais van C. 57.a
 Hyfioe in Africa. 7.c
 Hyfioe / landfchap Italia 42.c
 Hyfioe. 51.d
 Een Hout heeft 7 kinderen teffens ge- 43.a
 baccet. 43.a
 Hyfioe des Conincs Egypti. 2.c
 Hooftftadt Daringhers ende Hooft- 34.c
 ners. 34.c
 Holland. Holland. 35.c
 Honden Seces Cinanidm. 10.d
 Honden bleefch ghegeuen. 23.b
 Honden tot enen Coninc. 7.c
 Honden gegeten ende gheoffert. 129.c
 Honden die niet en baffen. idem
 Hongheren afcaenfte. 19.a
 Hongerlant befcheyuen. 46.c
 Hungaria / met negen haghén outpunt idem
 Fol. idem
 Out Hongaria in Schyptia. 46.b
 Rieu Hongaria aan Ofterryck / Saba- 46.b
 ria genaemt. idem
 3.
 Jacobite oft Jacobini. 79.a
 Jacobs Hofteve. 98.b
 Ter Jacht ryde met wignen op Elephan- 120.d
 ten. 120.d
 Jannia een Vanden der Zee. 99.d
 Jberia. 54.c
 Jcaree een Eplant. 13.c
 Jethiophagi / hebben alle dinck ghe- 10.c
 mept. idem
 Jethiophagys fonghelees lenen. 11.a
 Jumea. 96.c
 Wan Jumea. 704.a
 Jeralenozum landfchap veel namen. idem
 Fol. idem
 Jericho gheheel ghedeftruceert. 99.a
 Jerofolima. 103.a
 Jerufalem. 98.b
 Jerufalem befcheyuen. 102.d
 Jefeel een fonteyne ende ftadt. 98.b
 Jertia / Windfch landt. 51.d
 Jethiophagi goede climaten. 10.c
 Indie befchryuinghe. 109.b
 Die deelen Indie. idem
 Wat in India wonderlichs ghemonden 110.b.c
 wort. 109.c
 Indie gheleghentheyt. 110.b
 In India tweemaal des Jaers Oogf- 110.b.c
 tijt. idem
 Indianen eeniondtcheyt 110.c
 Indianen cleedinghe. idem
 Infubria. 41.c
 Infettunghe der Joden inde Synagoge 83.b
 en daer baptien / etc. idem
 Inmergi ende Vargiones. 17.d
 Jops baderland. 96.c
 Jert Jock der Carteren. 55.b
 Joden ende alle Decten / een ghereghelt 70.d
 Paus doen. idem
 Joden gebodt tegen Heydenen ende Chri- 51.a
 ftenen. 83.a
 Joden aentropen de doopen. 80.a
 Joden en falmen niet totte geloesedwun- 90.c
 ghen / etc. idem
 Joden bruyant / etc. idem
 Der Joden allerley lafteren ende hebde- 91.c
 lergen. 91.d
 Joden crancheden / etc. idem
 Joden Calles oft Wiffighelaet. idem
 Joden Wfgoetge met de thien Geboden / 92.b
 etc. idem
 Joden verduynen. 92.c
 Joden menigherley Decten. idem
 Beel Joden Horenkunders. 92.a
 Joden Orden ende Decten. 82.c
 Der Joden Ghelouen / Cereimonien / 83.a
 etc. idem
 Joden Waploft. 87.c
 Joden Medecine. 87.d
 Hoe de Joden haer boecken houden. 88.b
 88.b
 Der Joden Scheytbrief 91.b
 Joma. 50.c
 Jonghers gherappuynt. 129.c
 Joppe ende Javia. 99.d
 Jodachs oofthronck. 95.d
 Jodaens wonderdaden. 96.a
 Jroma. 73.b
 Jlant heeft witte Beren / etc. 85.a
 Jraelc rocht ende rypfe boez de Woe- 85.c
 tyne. 92.c
 32.b Italia. Italia
 Italia / Lombardia ghenaeemt. 53.a
 Italiaens / dat ghezoimpert Lath- 54.c
 bande Longobardis afcaenen. 40.b
 40.b
 Zabal oft Zabal / etc. 2.c
 Zaneel-boom. 57.a
 Zalmunen Herculis waer. 57.a
 Zierke in alle hoeken der werelt. 7.c
 Zierken goede niefst van Franfche 42.c
 ningen. 51.d
 Zierken houten der Kroonfche Chri- 43.a
 nen. 43.a
 Zierkwoinghe der Joden. 2.c
 Zierken dienft der Joden in haer Dye 34.c
 nage. 34.c
 Zierc coftelike Kercke tot Wafleem. 35.c
 Fol. idem
 Ziermen befcheyuen / etc. 10.d
 Zierfonteyn Wapnachte waer af. 23.b
 Zierfonteyn hoe ghebaen. 7.c
 Zierfonteyn dach ende nacht gelijck. 129.c
 Zierfonteyn in Turchye / etc. 19.a
 Zierfonteyn begraffteniffe waer. 46.c
 Zierfonteyn Sinds Petros ghefcheyuen. 46.c
 Fol. idem
 Zierfonteyn van Melli / etc. 46.b
 Zierfonteyn niet van vader ende moeder op- 46.b
 ghevoert / etc. idem
 Zierfonteyn in Africa Salmus gheoffert. 46.b
 Fol. idem
 Zierfonteyn byden Perfen. 108.b
 Zierfonteyn breeinde opnoedinge. 115.d
 Zierfonteyn gheoffert. 129.a
 Zierfonteyn der Duptfeyen waer af. 21.d
 Fol. idem
 Zierfonteyn ende Wijn in Liguria die. 44.b
 Zierfonteyn wilde Koryen in Egiptia. 70.d
 Zierfonteyn. 52.a
 Zierfonteyn. 52.c
 Zierfonteyn. 39.b
 Zierfonteyn. 11.c
 Zierfonteyn. 48.b
 Zierfonteyn. 42.d
 Zierfonteyn. 93.b
 Zierfonteyn. 94.c
 Zierfonteyn. 95.d
 Zierfonteyn. 96.c
 Zierfonteyn. 103.b
 Zierfonteyn. 103.c
 Zierfonteyn. 74.d
 Zierfonteyn. 53.b
 Zierfonteyn. 41.b
 Zierfonteyn. 42.c
 Zierfonteyn. 13.a
 Zierfonteyn. 98.b
 Zierfonteyn. 13.a
 Zierfonteyn. 95.c
 Zierfonteyn. 102.c
 Zierfonteyn. 70.d
 Zierfonteyn. 70.b
 Zierfonteyn. 70.c
 Zierfonteyn. 70.d
 Zierfonteyn. 70.e
 Zierfonteyn. 70.f
 Zierfonteyn. 70.g
 Zierfonteyn. 70.h
 Zierfonteyn. 70.i
 Zierfonteyn. 70.j
 Zierfonteyn. 70.k
 Zierfonteyn. 70.l
 Zierfonteyn. 70.m
 Zierfonteyn. 70.n
 Zierfonteyn. 70.o
 Zierfonteyn. 70.p
 Zierfonteyn. 70.q
 Zierfonteyn. 70.r
 Zierfonteyn. 70.s
 Zierfonteyn. 70.t
 Zierfonteyn. 70.u
 Zierfonteyn. 70.v
 Zierfonteyn. 70.w
 Zierfonteyn. 70.x
 Zierfonteyn. 70.y
 Zierfonteyn. 70.z
 Zierfonteyn. 70.aa
 Zierfonteyn. 70.ab
 Zierfonteyn. 70.ac
 Zierfonteyn. 70.ad
 Zierfonteyn. 70.ae
 Zierfonteyn. 70.af
 Zierfonteyn. 70.ag
 Zierfonteyn. 70.ah
 Zierfonteyn. 70.ai
 Zierfonteyn. 70.aj
 Zierfonteyn. 70.ak
 Zierfonteyn. 70.al
 Zierfonteyn. 70.am
 Zierfonteyn. 70.an
 Zierfonteyn. 70.ao
 Zierfonteyn. 70.ap
 Zierfonteyn. 70.aq
 Zierfonteyn. 70.ar
 Zierfonteyn. 70.as
 Zierfonteyn. 70.at
 Zierfonteyn. 70.au
 Zierfonteyn. 70.av
 Zierfonteyn. 70.aw
 Zierfonteyn. 70.ax
 Zierfonteyn. 70.ay
 Zierfonteyn. 70.az
 Zierfonteyn. 70.ba
 Zierfonteyn. 70.bb
 Zierfonteyn. 70.bc
 Zierfonteyn. 70.bd
 Zierfonteyn. 70.be
 Zierfonteyn. 70 bf
 Zierfonteyn. 70.bg
 Zierfonteyn. 70.bh
 Zierfonteyn. 70.bi
 Zierfonteyn. 70.bj
 Zierfonteyn. 70.bk
 Zierfonteyn. 70.bl
 Zierfonteyn. 70.bm
 Zierfonteyn. 70.bn
 Zierfonteyn. 70.bo
 Zierfonteyn. 70.bp
 Zierfonteyn. 70.bq
 Zierfonteyn. 70.br
 Zierfonteyn. 70.bs
 Zierfonteyn. 70.bt
 Zierfonteyn. 70.bu
 Zierfonteyn. 70.bv
 Zierfonteyn. 70.bw
 Zierfonteyn. 70.bx
 Zierfonteyn. 70.by
 Zierfonteyn. 70.bz
 Zierfonteyn. 70.ca
 Zierfonteyn. 70.cb
 Zierfonteyn. 70.cc
 Zierfonteyn. 70.cd
 Zierfonteyn. 70.ce
 Zierfonteyn. 70.cf
 Zierfonteyn. 70.cg
 Zierfonteyn. 70.ch
 Zierfonteyn. 70.ci
 Zierfonteyn. 70.cj
 Zierfonteyn. 70.c k
 Zierfonteyn. 70.cl
 Zierfonteyn. 70.cm
 Zierfonteyn. 70.cn
 Zierfonteyn. 70.co
 Zierfonteyn. 70.cp
 Zierfonteyn. 70.cq
 Zierfonteyn. 70.cr
 Zierfonteyn. 70.cs
 Zierfonteyn. 70.ct
 Zierfonteyn. 70.cu
 Zierfonteyn. 70.cv
 Zierfonteyn. 70.cw
 Zierfonteyn. 70.cx
 Zierfonteyn. 70.cy
 Zierfonteyn. 70.cz
 Zierfonteyn. 70.da
 Zierfonteyn. 70.db
 Zierfonteyn. 70.dc
 Zierfonteyn. 70.dd
 Zierfonteyn. 70.de
 Zierfonteyn. 70.df
 Zierfonteyn. 70.dg
 Zierfonteyn. 70.dh
 Zierfonteyn. 70.di
 Zierfonteyn. 70.dj
 Zierfonteyn. 70.dk
 Zierfonteyn

Register.

62.04
29AD100

Register.

Sabuerloeken de bereyffnisse.	93.a	Syffe der Edeelen/ etc. tot Calicut.	114.c	Folia	40.b.
Salemtania.	42.b	Syffe dagelijc eenderlep	13.c	Thyfun een afgstock.	74.a
Samarite.	93.a	Stadt 30. mylen lanck.	128.b	Tiberias.	97.c
Samarita bescheynen.	103.d	De Stadt Et in Persia/ etc.	109.a	Tiberius hangt veel Wapen.	14.b
Sambaa.	54.c	De Stadt Sambagante in Persia.	109.b	Thienden der Joden.	88.d
Santogiters hebben veel broutwen.	33.a	Staet der Boeren/ etc.	23.b	Yoe de thienden ende goeden aen de kerr-	22.a
Santogiters aenbiden het byer.	idem	Tweeden Staet Germania.	27.b	ke ghecomen zyn.	59.b
Sannum oft Spantium.	42.a	Verden staet Germania.	28.a	Thienden der knechten/ etc.	11.b
Sanniters volcken Italie.	idem	Statuten der Geesselaers.	86.a	Tingutania.	8.d
Sannucia graf.	99.d	Steden aende Donauwe.	16.c	Tol in drie deelen gheede/ etc.	25.b
Sarduna geeft veel Rozais.	13.b	Steden ende Blecken Winkelic.	idem	Tonghe van berfchepden Tale.	133.b
Sarracenen aencocnste.	56.b	Steden ende Blecken in Azico.	16.d	Touwerge in Tuscja opghercomen.	44.c
Shen Sarracenen mit Carpsche Hof.	56.c	Steden ende Blecken in Ungereu.	idem	Touwerge der Roomsche Christen me-	77.d
fol.	93.a	Steden ende Blecken der Swijfers/ idem	17.b	Tracia.	49.d
Scepta Sidoniorum.	99.c	Sijnsleden aenden Rijn.	17.c	Tracutides dat Land/ etc.	96.c
Sarraceni eeren het graf Lazari.	99.c	Steden ende Blecken Batauzum.	20.c	Tracutides/ Celestia ende Palestina/	96.d
Sarraceni beuaren tot Josue graf.	95.c	Steden ende Blecken Germania.	107.a	Tracutides oft Tracutides/ etc.	103.d
lio	100.d	Steden Khabie en haren Soldaen.	118.c	Transi gheloude.	49.d
Saron.	34.b	Steden en Eplanden Persie/ etc.	106.b	Triplutania.	11.b
Sassenlant/ ende haer zeden.	idem	Steden Indie.	12.a	Triplutis.	95.c
Sassen offeren menschen/ etc.	idem	Stetie tot Wijk/ Anno 1476. van	32.c	Troglodite/ hebben wiff ende kint ghe-	10.b
Sassische Biercuppers.	33.b	hondert duplent menschen.	idem	Troia oft Troia.	51.a
Satrache	37.c	Stiermark/ anders Valeria.	20.c	Tucht der Turcken houwlen.	60.d
Sautome.	53.b	Stiermark aen Kieper Frederic de vier-	22.b	Turcken oorspronck.	19.c
Sauptuten in Sassen.	34.d	de ghecomen/	54.c	Turckje.	56.b
Sassen.	18.a	Strabo dwaelt.	idem	Turcken houden Paeschen.	56.d
Sassenlants ghelegenthept.	34.b	Stras boych gedestueert/ etc.	3.c	Turcken ghelouen de bereyffnisse ende	57.a
Scabini wetende	35.d	Sueria.	30.a	Turcken ghelouen de bereyffnisse/ etc.	66.a
Scandiana/ of Scandinavia.	113.c	Suerij gantsch Europan onterballen. idem	30.c	Turcken acoemste en acoemste.	57.b
Schatkhept wil slagen hebben.	78.c	Suetonius de affectelooft/ etc.	19.d	Turcksch name waer af. idem.	57.d
Schept ende sinewerck eerst gevonden.	103.d	Suma.	19.d	Turcken liden alle marcktsarie om haer	57.d
fol.	119.c	Superstie der Francken/ etc.	31.a	gheloude.	57.d
Schipuaert Mopsj ende nieuwe werelt/	123.c	Superstie der Francken.	idem	Turcken gheschiedt/ etc.	58.a
Anno 1455. gheuonden.	127.c	Supden wint te ingden.	idem	Turcken niet bloet/ maar menschengierich.	58.b
Schipuaert Heer Peters van Sincia/ etc.	127.c	Swert wort	idem	fol.	59.d
fol.	127.c	Swert gheberchte.	idem	Turck thiende der knechten.	59.c
Schipuaert Christophori Colubi. 125.a.	127.c	Swauen zeden/ etc.	idem	Turcken Hofghen.	59.c
Schipuaert Alberti Desjuncy/ etc.	127.c	Swauen Kiepers gheloude.	idem	Turcken kien/ etc.	59.c
Schepthept der Joden.	60.b	Swauen oude zeden.	idem	Turcken eerbuerhept.	60.a
Shen Schilderje/ Segel/ Wapen/ etc. in	60.b	Swauen niet engens gehadr.	idem	Turcken supner hupfen.	60.a
Turckje.	5.d	Onde Swauen en dinken ge wijn.	idem	Turcken eten.	60.a
Schitia in Eucropa	52.d	Swauen menschen gheoffert.	idem	Turcken heeten de Christenen Heidenen.	61.a
Schitia oft Sarnatia tweederlep.	52.d	Swauen nieuwe zeden/ etc.	idem	fol.	61.a
lio.	52.d	Swauen spinnen.	idem	Turcken gheloude tot Mose/ etc.	61.a
Schypthauri.	53.b	Sweden/ Gothi.	idem	Een peghelic Turck vijnsael sdaechs	61.c
Schyn is goet/ etc.	86.c	Sweden/ Gothi.	idem	inde kercke	61.c
Schiften der Turcken/ etc.	68.c	Swemmen/ 20. mylen.	idem	Turcken gheenen bierdach.	61.d
Der schiften ende boecken ghepuck.	4.a	Wonderlike Swemmers.	idem	Openbaer boete der Turcken.	61.d
Schiften nb Tartaren.	54.a	Swen menigterlep.	idem	Turckson een Pandom.	62.a
Slaua tweederlep.	51.a	Swierlant begyp.	idem	Turcken Warboeter Moncken.	62.c
Scoti/ eergierich/ leugenachtich/ etc.	39.c	Swierlant.	idem	Turckische Moncken/ gheijck der Chri-	62.c
Scotia.	40.b	Swijfers duncken bloet.	idem	steden.	62.c
Scribe oft Schifft geleerde/ etc.	92.d	Swijghende Monicken.	idem	Turcken Moncken Disticoren.	62.d
Sebaste Samaria.	78.b	Sydon in Phoenicia.	idem	Turckische Kieper balt int puaethups.	63.c
Ser Betten in Turckje.	64.d	Sylo.	idem	fol.	63.c
Secte Machometi oorspronck.	68.a	Sylo den berch.	idem	Turckische Monick openbaert den Kie-	63.c
Semeton eiden berch.	102.d	Sypon eenen Berch in Jerusalem.	idem	ser mit schijthups.	63.c
Senim een dal Indie.	96.a	Syn.	idem	Turckische Kieper wort een Monick.	63.c
Senega dat Afich/ etc.	121.b	Syria oft Assyria bescheynen.	idem	fol.	64.a
Seres een oprecht volck.	54.a	Syria Phemias/ oft Phemicia.	idem	Der Turcken Maria.	64.a
Syde Seres gheuen offer/ etc.	idem	Syria dwerlept.	idem	Haer Venus ende Margareta.	64.a
Sergj taet aen Machomet.	68.b	idem	idem	Haer S. Wendel.	64.a
Sermoonen der Turcken/ etc.	65.d	idem	idem	Turcken Pelagiani.	65.a
Ser eenen berch Idumee.	100.b	idem	idem	Turcken ende Joden verdueren.	65.d
Sicambi.	17.d	idem	idem	Turck Heptocht ende Victorie beschij-	66.b
Sichina.	98.c	idem	idem	nen mit langhe.	66.b
Sicilia coenforde Italie.	104.a	idem	idem	Rechte Turckje.	66.c
Sicilia Sicilie.	13.b	idem	idem	60. duplent Turcken verhoosen.	66.d
Sicilia een loot fluers.	16.b	idem	idem	Turcken Kieper moet als een hont on-	67.a
Sikura een Epland.	22.a	idem	idem	der de Tafel eten.	67.a
Sinaren Ectis/ Zigantis.	39.c	idem	idem	Ben Turck doot die van zyn Ghelous	69.c
Sinte Michael in Apulia.	10.b	idem	idem	hallen.	69.c
S. Petro dat Kieperdo gheschonck.	42.b	idem	idem	Turck en dwingt niemant tot zyn Ghe-	69.c
S. Thomas van Christenen ende Heiden-	128.e	idem	idem	loue.	69.c
nen te ghelijck gheert.	115.d	idem	idem	Turcken repnichet en sunpelhept.	60.a
Slanghen en woumen tot Calicut.	26.b	idem	idem	Turcken bijnhept ende houtwelck.	60.c
Slengen en swelgen der Duptsche.	29.c	idem	idem	Turcken eerbuerhept ende eerslachte-	60.d
Sliffers lantchap/ etc.	57.d	idem	idem	hept.	60.d
Sluppende Rupters/ etc.	105.d	idem	idem	Turcken Kercken ende Mettermestereu.	61.a
Soboma en Sotmora wonderen.	108.d	idem	idem	fol.	61.a
Soldaes tot Gynus grouwelichept.	112.a	idem	idem	Turck dat Heidenen/ Danielis int 7. ker-	50.b
Soldaen tot Cambia/ etc.	112.a	idem	idem	teit.	44.b
Soldaen Egypti/ des Turcksch boetscha-	11.c	idem	idem	Tuscja/ anders Armenia.	110.c
helle/ Anno 1517.	123.b	idem	idem	Turan in Stiermark.	52.c
Somer tgheloude Jaer doop.	65.b	idem	idem	Turannie der Turcken.	59.a
Sonde ende gerechtighept/ etc.	120.a	idem	idem	Turannie des Turck.	67.c
Sonne ende Sane aenghebeden.	133.c	idem	idem	idem	67.c
Sonne bood Godt aenghebeden.	114.d	idem	idem	idem	67.c
Specterjen en bychten tot Calicut.	115.a	idem	idem	idem	67.c
Specterje van waer comende/ etc.	125.a	idem	idem	idem	67.c
Specterje van waer gebracht/ etc.	80.a	idem	idem	idem	67.c
Spectakel der Geesselaers	10.c	idem	idem	idem	67.c
Spermatophagi	27.a	idem	idem	idem	67.c
Sperckwoorden der Duptschen bande	48.d	idem	idem	idem	67.c
Gheestelike.	8.d	idem	idem	idem	67.c
Sperckwoorden der landen gebreken.	7.d	idem	idem	idem	67.c
Sperckwoort.	7.d	idem	idem	idem	67.c
Syffe der Egyptenaers.	7.d	idem	idem	idem	67.c
Syffe ende syake der Maogzi.	7.d	idem	idem	idem	67.c

Register.

Gründe des Registers.

3595
F622W
1-4112

